

468

Trublet, Lites 229.

St 4067/2 F31 1/2 listat.

1890. d. 123.

Chmielowski, Nowe Stany albo
Akademia Wszechkula
scjencyj i sztuki etc

Lwów 1754-56

cz. I, III 2 egzempl. II

4 pl.

W1150/56/211

NOWE ATENY,

ALBO

AKADEMIA

WSZELKIEY SCYENCYI

P E Ł N A,

Na różne TYTUŁY, iak na CLASSES

P O D Z I E L O N A,

MADRYM dla Memoryału, IDIOTOM dla Nauki, POLITY-
KOM dla Praktyki, MELANCHOLIKOM dla rozrywki

E R Y G O W A N A:

CZĘŚC W T O R A

Powtórny Drukiem na publiczne światło wydana.

Ta Cześć Swiat cały z wszelką stawi ciekawością,

Zwierciadło Geniuszow, z Językow mnogością,

Co ich jest na tym Swiecie. iak się rozrodzi y

Zakony, co się w Pierwszey Części opuścily.

To wszystko stało się wielką pracą Autora *enigmatè* tu wyrażonego:

Ime mi Dobrzereczon, Nazwisko pitane:

Tamte mi od Kości ła, to od Prządrow wlane.

To jest: przez Xiędza BENEDYKT CHMIEŁOWSKIEGO, Dziekana Roha-
tyńskiego, Firkłowski ego y Podkamienieckiego Pasterza.

Roku Wcieloney Przedwieczney Mądrości 1754

w DRUKARNI J.K.M.Ci Collegii Leopoliensis: Societatis JESU.

MS 5845 11

DUBLIN
Lib. J. G.

W 70^{tych} TABELI CZĘŚCI KSIĘGI

**NOWY PEREGRYNANT
STAREGO SWIATA
LUSTRATOR,
DOMATOR WSZEDZIEBYLSKI.**

ESSENCEJALNE y

o Państwach, Krolestwach, Xięstwach;
Prowincyach, Miastach wielkich,
cum suis mirabilibus

KROTKO SKOMPENDYOWANE
Ex probatissimis Authoribus multis.

Najpierwey tu dla PEREGRYNANTOW kładę Tabelę, z korecy mieć mogą Informacyą y Instrukcyą służącą do Peregrynacyi.

170. PEREGRYNANT tę powinien mieć intencyą, aby iako Pszczółka, z Państw, Krolestw, Xięstw, Prowincyi, Miast, iako

iako z kwiatow, enot, nauk y pięknych mier Rodycz zebrał.
 Zeby mowię od Francuskich Liliu kandoru, Sorbony tamczney
forbeat naukę: od Florencyi nabral odoru Cot, z Bononii *bonita-*
tem, z Genui *ingenuos mores*, a nie wiciow. Nie ma się uczyć
 od Grekow klamstwa, od Lygurow *vanitatem*, od Hiszpanow zby-
 tniey grandecy. *Lutetia*, toiest Paryż, à *lao* nazwane nie maia
 poczciwości twóiey *inspergere maculam*: Nie powinienes z Kapui
 z *Annibalem capere* rozpustnego życia *scandalum*. Dopieroż od Tur-
 kow nie naucz się *Polygamiam*, toiest wielożeństwa, ani Sodomi, od
 Grekow Schismy, y od Heretykow zaraźliwych nauk; od Machia-
 welow, powierzchnownego ukladnego życia, a w lewcu niezbożne-
 go. A że we wszystkich Narodach *nemo sine neq:* *zad mo*
Germani bibaces, Galli Leves, Hispani Lenti, & Grandis, soloni Faciato-
res, Angli superstitiosi, Hungari pessimi, pa te ich Vicia nie obracay
 oka, ale na Zelum w Religii prawdziwej, na Rządy *Reip*
 wiedliwość, Męstwo, indultrya, invencya; bądź *to*
gusem, magna admirare, honesta imitare. Bądź Dunaiem rzeka, w
 ktoraby wiele zrzodel, potokow rzek wpadło *Virtutum*, a nie
 kloaki szpetnego życia y manier. *Wiekow naszych erix*
sam ex Barbara Monarchiam Rossyiska Piotr Alexiewicz Imperator
 z ciekawey lustracyi cudzych kraïow. Dawniey Jan Zamoyski
 Kanclerz Polski w cudzych kraïach *Studiosus Peregrinans*, da Polakow
 z fundowaniu Trybunału y innych Politycznych maxyn Doktor y
 Lektor chwalebny, czego się w postronnym nauczył tego swe-
 ma komunikował Narodowi Polskiemu. Nie tabxi Hiszpań-
 skiey iako teraz, nie Dryakwi Weneckiey, nie Brzyew Francu-
 skich; nie Zegarkow Londyńskich, nie Manufaktur Norimber-
 skich, nie Tutinu y Cybuchow Tureckich, ale pięknych manier,
 rządow Dobra pospolitego, nawozili do Oyczyzny dawni Pere-
 grynanci. Apolonius Filozof zlustrowal Persow, Scytow, Indya,
 Babylonia, a w tych wszystkich, lub grubych kraïach: *Invenis ille*
Vir ubiq; quid disceret, & semper se melior fieret, mowi S: Hieronim.
 Nie wielką dali pochwałę Wielkiemu Alexandrowi Poddani, widząc
 w nim *vicia* od Persow przeięte: *Persarum se mores & disciplina*
delectant, Patrios mores exosus et.

STRUKCYA PEREGRYNANTA.

1zdo. Kto nie chce z Oycyzny swoiey wyiechać ciołkiem, á powrocić wolkiem, nie dalze ma obserwować *Regulas*. Z Oycyzny *movens gressu*; weź Paszport Krola, Xiążenia, przytym *Benedykcyą*; Spowiedą y Kommunią preparuy się prosząc BOGA: *Dirige gressus meos, beneplacito tuo*. Weź za Przewodniczkę Matkę Nayswiętszą iącą do Egiptu: S: Rafala, S. Anioła Stroża, SS. Trzech Krolu, S: Expedita za Patronow. Tę wzięwszy armaturę, zochora wieżdżay do cudzych Kraiow według perswazyi Kassyodora moriącego. *Interdum expedit Patriam negligere, ut Sapientiam possit qua acquirere*.

3tio. Przybywszy gdzie do Krolestwa, Prówincyi, Miasła, tam się wprzod serien, potym Osobą, BOGU pokłoń, przywitay *Angelum Praesidentem* owey krainy, lub miasła; bo y te mają *Angelos Custodes*.

4to. Przybywszy do ktorego kraiu, w tym nayspierwszą założ *curiositatem*, iak się zowie, iak przed tym się zwał, dlaczego ta stała się imienia mutacya? Jaka tam Religia, iaki *Status* Państwa czy *Monarchicus* czy *Aristocraticus*, czy *Democraticus*? Jaka aerya, pozycya, obfitość, iaka długość, szerokość granic? Jak dawne to Krolestwo, *ex quibus initis* powstało, lub upadło? Co tam za woyny, y *eventa* trafily się? W czym ta Nacya nad inne *excellit*? Gdzie wielką obserwuy *modestia*, bo w cudzych krajach *rigor* wielki na swawolnych.

5to Miał Wielkich *indagandus Fundator*, lub *Restaurator*; dlaczego tym nazwane imieniem? Czy ma swoy Magistrat? ia Przywileie od Monarchow, Xiążat? Czy *libere Imperii Civitates*, czy *Anseaticae*? Co za Mury, Fossa, Defensia? czy ma *Cittadelle*, Zamek, amunicye, *Praesidium*? Jeżeli kiedy y od kogo w oblężeniu bylo, czy szturm *gloriosè* wytrzymało, y dalo odpor? Jakie y z kím prowadzi *Commercia*.

6to. Co za kondycya Ludzi y Obywatelow tamoznych, *Superiorum*, *Inferiorum*, w czym ich cnota y pochwała *consistit*, wierność ku Monarżze, lub Panu, co za inklinacya ku Cudziemcom.

7ma. Obrocić rozumne y ciekawe oko, iakie Morze, *etius nominis*, iakie rzeki, czy *navigabiles*, czy w morze wpadające, czy są

tam Zrzodła, Cieplice, Wody lekarskie, iakoto *ierskie, Baden'skie*, kolo owego Miasta; Co *singulare* o tychże *dach fest fama:* iakie tamże *Portus*, iak *capaces*, Lasy, Knieie, *e*, iakie w nich *concluduntur* zwierzęta, czy *libera incisio, venatio*

gvo. Obrocić rozumne oko y ciekawe na *peca opera, alias* na struktury, na Bazyliki, Klasztory, Collegia, Kice, ktorych tam Świętych deponowane Relikwie, iakie Obr, Cuda, Kościołow Architektura, czy *Tuscana*, czy *Jonica*, czy *Dorica*, czy *Romana*, co za inkrypcye? Struktury Swieckie *struiac*, spenetrować Zamki, Pałace; iaka ich *Architectura*, *etna*; zlustrować Rynki, Cerkauze, Armate, Baszty, iakie *Prilow*? Kto w Zamku, w Pałacu *Rex*, czyli *Vice Rex*, czy *Gubernator*, *Kommandant*, z iaką pompą, magnificencyą, y Dworem *czyduie*

gno. Widzieć prywatne Struktury Obywatelw, toiest Rezydencye, Dwory, Ogrody, Statuy, Fontanny, malowania, inwencye.

romo. Nie małej potrzeba ani nadwersyi, iak iest tam sposob rządzenia, co się zowie *Ratio Gubernationis*; toie, iaki w ktorym kraiu Magistrat, Parlament, Trybunal, Sady? Co za Senatorowie, z iak zacney Familii? czy mają *Jus gladii*, *Jus cadendi monetae*? Co za Prerogatywa Prezydenta, lub Burmistrza? iaka Rcyja Senatorow, czy *temporanea*, czy *perpetua*? Ale w żadne wdaway się fakcye; ani też z tweni ziomkami zbytnie y sekre nie dyskuruy, bo wpadnieš w suspicyę złą o sobie.

umo. Nie powinny *tuam fugere notitiam*, iakie szkoPubliczne, Akademie, iak dawne, od kogo erygowane, *quibus tane Privilegtis*? Co tam a Professorowie, iakiey uczą Senyci. Czy *Schola Thomistica* czy *Scotistica*, czy *Comimbricensis* *Et* y te mają *certas suas sententias*, ktorych się *circa probabilitatem* mo trzymają? Co tam za biblioteki, iak wielkie y dawne? Co Księgi y *raritates* mają: iakoto Rzymska Biblioteka ma *Manusca* Świętych Doktorow, Gymnasium Krolewieckie ma dwa *Litt* Cicerona, na włoskoych tablicach pisane. Zważyć iak zacni w tacy Akademii *Dysopolowie*, ich *numerum*, y progres, w naukach *plikacya*?

izmo. Pospolstwa też zwyczaje należy spenetrować, tudzież Geniusz, dowcip, ku Panu wierność; iaki sposob, zarobki, *Agricultura*, urodzay albo *sterilitas* gruntow, iakie Rzemiosta, Konfzty, w czym *excellunt*, w czym *notantur*? Zgoła masz się sprawić w lustrowaniu Cudzych Kraiow według wierszow następujących, badając się iakie tam

*Nomen, Fama, Situs, longa, lata atque Zona,
Fines, Regna, Urbes, Mare, & Insula, Montes,
Mores, Lingua, Fides; memoratiū cetera digna.*

TAK należy postronne lustrować Nacye, żeby Peregrynantowi nie dano przymowki: *Ut fuit hic asinus, non ibi factus equus*. Nie przeciehać przez Prowincyą, Miasta, widząc tylko mury y krzyże, albo wietrzniki na wieżach, basztach, ale fundamentalnie, najmniejszą rzecz spenetrować, konnotując *omnia visa, audita, facta*, bo pamięć, co raz *novas species* mając, dawniejszych zapomina. Do czego wiele pomaga Zacność Peregrynanta; więcey Cudzoziemcy pokażą Krolewiczowi, Xiążęciu, zacnego Senatora albo Bellatora głośnego Synowi, niż prostemu Szlachcicowi, który tylko mury y humory widzieć może, ale *non arcana & rara*. Nie pięknie to będzie, kiedy komu z Cudzych Kraiow powroconemu powiedzą, że tam był *oculū spectator, mente incognitor*. Słodsze nad lipiec Lipsiusza słowa w tey materyi wyrzeczone *extant: Sapiens ubiq̄; est, peregrinatur; fatuus semper exulat*: że ciekawy y mądry znajdzie w każdym mieyscu, co widzieć; a prostak, ośleć, nie ciekawy, głupiec, y w pośrōdku *raritarum & mirabilium*, nic nie widzi. Według tey moiey Instrukcyi musiał się sprawować Ulysses peregrynujący, kiedy mu Homertis dał elogium: *Qui mores multorum hominum vidit & Urbes*.

Nizeli się puszczę na Swiatą Lustracyę y Peregrynacyą, tu krociusięńko o GEOGRAFII z Matematyki *teneor* mówić dla fundamentalniejszey Instrukcyi: Nie wchodzę w trudności y całego Ci przed oczy nie wystawiam Aćlafa w długich szarach, ale *nudis verbis nudum*. Piśali o tym dawni Ptolomeusz, świeżsi Kluweriusze, Rikciolowie, y ieszcze świeżsi *Magni Nominis* obszernie, ale ja z te-

mi Atlasami świat cały dzwigającemi nie jestem Atlassem, tylko Herkulesem *genio & digitò* tegoż ciężaru tylko się tykającym, nie chcąc w komponowaniu zdrowiem, w drukowaniu workiem nakładać, ile będąc *tenuioris Fortune*.

Essencyalne tedy rzeczy, y osobliwe y dziwniejsze *enarrabo*, male miuiąc ile kiedy wiek terażniejszy do czytania długiego leniwy, y każdy *vix Discipulus, jam Magister* u siebie.

Naprzód GEOGRAPHIA z Greckiego języka nie co innego znaczy, tylko *opisanie Ziemi*. COSMOGRAPHIA *denotat* opisanie całego świata, tak co do elementow, to jest wody, ognia, powietrza, iako też, co do Niebieskich Obrotow. CHOROGRAPHIA znaczy z imienia, y jest w samey rzeczy opisanie partykularne iakiey krajiny w szczegulności, iakoto gdy by kto samą Polskę, albo Ruś opisywał, inne kraie opuściwszy. TOPOGRAPHIA jest ieszcze *strictius* wzięta Geograficzną Sciencya, to jest Opisanie iakiego Miasta, albo miejsca, Wsi: iakoto, gdy by kto opisał, Rzym, Konstantynopol, Krakow, &c.

GEOGRAPHIA namieniona na Wodę y Ziemię dzieli się WODA *subdiuiditur* na Morze, a te jest albo Uniwersalne, to jest *Oceanus*, od słowka *oeyus*, to jest prętkiego biegu nazwane: które wielorakie jest? opisałem wyżej, traktując o Elemencie Wody. Drugie Morze jest Partykularne, nazwisko biorące od kraju, który oblewa, naprzykład *Sicilum Mare* od Sycylii. Inne Morze szrodkoziemne, inne co się zowie *Sinus &c.*

ARCHIPELAGUS zowie się te Morze, które ma wielkie mnóstwo gestych Insul. Pierwszy taki jest *Archipelagus* na Morzu Greckim w Europie: gdzie są rozsiane Insuly *Echinades, Cyclades, Sporades &c.* Drugi *Archipelagus S. Laurentii* w Azji *olim Hippadi* zwany, na którym są Wyspy Indyjskie, Filippowe Molukceńskie, Japońskie, Mazańskie. Trzeci *Archipelagus Mexicanus* w Ameryce mający Insuly liczne *Antillas, Gigantum, Caribum &c.*

Ciasne zaś Morze zowie się FRETUM a *fremitu* od szumu tśnięcia się wrzawy między ciasnemi miejscami, takie Fretum jest *Herculeum* albo *Gaditanum* między górami *Calpe* Hiszpańska y *Abyl*

Afrzy
bricu
Maga
ne y
Czw
Mair
fryka
trion
macy
nalica
narac
zowia
gielsk

albo
wąki
Morz
to Sta
fonesu
plyna
Sa
ialk
od G
raia
Nalez
po W
w ład
nus alb
Sinum
to jest
num w
nog M
Jef
woda

Afrykańską: *vulgo stretto de Gibraltar*. Drugie Fretum sławne *Cimbricum* albo *Danicum* pospolicie *Der Zund* zwane: Trzecie Fretum *Magellanicum* w ostatnich kraich Ameriki Południowej znalezione y rzeczone od Ferdynanda *Magellana* Lufitańczyka Roku 1520. Czwarte Fretum *Maire* nie daleko Magellańskiego, od Jakuba *Maire* Roku 1615 znalezione. Piąte Fretum *Anianum* między Afryką y Ameryką: Szóste Fretum *Devis* w Ameryce Septentrionalney: Siódme Fretum *Nassovium* albo Waygáz, między Sarmacją y Nową Zemblo. Freta wszystkich z temi principalnemi naliczyłem w dawnych Geografiach 25 w świeższych Autorach narachowałem ich 55. Freta te albo Ciaśnie Morza po Hiszpańsku zowią się *Estrecho*, po Włosku *Stretto*, po Francusku *Destroit*, po Angielsku y Hollendersku *Stræët*.

Gdzie ieszcze ciaśniej Morze płynie, y jest *Trajectus freti*, albo przeprawa, zowie się po Grecku *BOSPHORUS*, toiest tak wąskie, że go może *Bus* przepłynąć. Takich Bosphorow, albo Morz bardzo wąskich iest dwie znacznych: *Bosporus Thracius* koło Stambulu: drugi *Bosporus Cimmerius*, koło Taurykańskiego Herfonesu, *alias* koło Krymu, przez który do Meotyckiego Jeziora płynąć może.

Są ieszcze w Morzach miejsca które się zowią *BREVIA*, bardzo wąskie *vulgo HAK*, na których lgną statki morskie: Są y *SYRTES* od Greków *à trahendo* nazwane miejsca, które na morzu pozerają Okręty y w sobie iak w gardło ciągną, iake są koło Afryki. Należy do Morza iako część iego y *SINUS*, *alias* odnoga po Polsku, po Włosku *Golfo*; zowie się *Sinus ab instruando*, że się woda iego, w ład albo brzeg daleko wdaie, y niby czyni kolano. Takich *Sinus* albo odnog Morskich większych liczą Geografowie 4, toiest, *Sinum Persicum*, 2 *Arabicum*, który inaczej zowie się *Mare Erythreū*, toiest Czerwone Morze, 3 *Adriaticum* albo *Vneticum*, 4 *Mexicanum* w Ameryce Północney. Oprócz tych, innyh *Sinus* albo Odnog Morskich mniejszych naliczyłem około 100.

Jeszcze do Morza należą *LACUS*, toiest Jeziora, w których woda głęboka na Rzeki się y strumienie wylewająca, iakich *LACUS*

CVS liczą znacznych kilka 1. *Brigantium*, albo *Constantiensem*, 2. *Lemanum*, 3. *Circeonicensem*, 4. *Benacum* nie daleko *Brixii* albo *Brescii* Weneckiey.

Stagnum, zaś zowie się *ab aqua stagnante*, od stoiącey wody, nie żywey.

FLUVII, zaś zowią się Wody biejące wlecznie; iakich wiele po całym Świecie, z których znaczniejszē, iako też y Morza różne ich denominacye, la opisuję tu traktując o 4 Elementach *sub titulo*. Czworo iak iedno, w pierwszej Części tey Księgi.

DRUGA Część GEOGRAFII jest Ziemia, która jest nad wodami, która respektem Morza dzieli się na *INSULY*, *PENINSULY*, *ISTHMY*, *PORTUS*, *CONTINENTEM*, respektem zaś samey siebie dzieli się na GORY, PAGORKI, Padoły, Rowność.

INSULA, jest Wysep albo część y porcyja Ziemi zewsząd wodami oblana, z tąd Insula niby się nazywa od tych słow: *In salo*, to jest na morzu. Wiele ich jest znaczniejszych, które opisałem *sub titulo*: Czworo iak iedno, *alias* o Elemencie Wody traktując.

PENINSULA nie co innego jest, tylko *pena Insula*, prawie iak Insula. Wysep, ale z tą ditynkcyą, że lubo Wodami oblana, przecież *aliqua sui parte* z ziemią iaką ma swoją ligę, y z nią jest spoiona, które spoienie Geografowie po Grecku nazywają *ISTHMUM*, po Lacinie *Lingua terra*, że niby jest między Ziemią y Morzem ięzyk, albo o ziemi do Insuly grobla, albo most, może się nazwać y szyją gbwne iakie Morze do korpusu ziemi łącząca. Inaczej ten ięzyk, czyli *Isthmus* zowie się *Terra bimar*, Ziemia dwie Morza ma, z iedney y z drugiey strony. Taż **PENINSULA** po Grecku zowie się *CHERSONESUS*, albo *Heronesus*, taka jest Peninsula albo *Chersonesus Morea*, innym *olim* imieniem zwana *Peloponnesus*, niby Penelopy Krola Insula: Druga sławna jest Peninsula albo *CHERSONESUS Thracia*; trzecia *Cimbrica*, od Cymbrow Mieszkańców tak rzeczona, teraz *Danica*; czwarta *Taurica*, tak sławna iak Grecya niegdy od Miast wielkich y ludzi, od rzek Dniepru Psofi, Desny, Tanais po Turecku *Don*, po Tatarsku *Silis* zwanej, y od Meotyckiego Jeziora nazwana. Teraz się zowie

zowie Krym Tatarski. Piąta *HERSONESUS Aurea* w Indyi *extra Gangem*.

PORTUS jest brzeg morski, mający miejsce bezpieczne y sposobne do przyięcia y lokowania się Okrętow, albo z natury te mające *pradicamenta*, albo industrią ludzką wyperfekcyonowane, O czym, że gdzie indziej mówić nie będę, tu *fusus* pomowię. Naprzod kondycye dobrego portu są te.

1. Aby był naturalnie sposobny na obięcie y lokacją statkow Morskich, *alias* żeby był obszerne, skalami, albo brzegami z daleka otoczony, żeby wiatry nie inkommodowały *stationem*. Morski Rozbojnik, y nieprzyjaciel zdradziecko nie natarł. W czym *naturam ars juvabit*; przydawszy maszyny różne, lancuchy, Kasztel, ammunicye, Magazyn na złożenie towarow.

2. Zeby był Port głęboki, bo na mialkim miejscu Okręty wielkie y ładowne *subsistere* by nie mogły, lecz ulgnęły w piaskach y na dnie mialkim.

3. Aby dno wodne niebyło skaliste, kamieniste, lecz piaszczyste, *capax* zapuszczenia kotwicy.

4. Zeby była taka przeltronność Portu, aby się statkow wiele zmieściło.

5. Aby był *omnium horarum* tak wolny, przelstrony, aby można każdej godziny y momentu, lub stanąć, lub ruszyć się, bez żadney retardacyi.

6. Zeby miał *Pbarum*, to jest Wieżę, albo latarnie w nocy żeglującym świecąca.

7. Aby miał Arsenał dla budowania y restaurowania Okrętow, y maszyny do sprowadzenia ich na wode.

8. Zeby były wszelkie materyaly do ich budowania, *alias* drzewa sposobnego dostatek, żelaza, smoly, sznurow, Rzemieślnika, *abundantia victualium*, to jest chleba, mięsa, ryb, wina, wody rzeczney, lub źródlowey; bo morska słońca. A taki *Portus*, będzie *Portus Fortunatus*, y we wszystko *Beatus*.

FORTOW na świecie całym, jest prawie bez liczby. W Eu-

ropeykich Państwach, to jest w Włoszech, Neapolu, Sycylii, Sardynii; w Illiryku jest Portow więcey, niżeli 250. Z których nayślawniejszy *Ankonitański*: *Unus Portus in Ancona*, drugi w Sycylii *Syrakuzoński*, 350 Okrętow obiać mogący *teste Diodora*, trzeci *Messański*. W Grecyi jest 13; z których nayślawniejszy *Konstantynopolitański*, drugi *Portus Leonis*, od Lwa marmurowego przy sobie wyrobionego rzeczony: w Hiszpanii y Luzytanii liczą 9, w Francyi 18, osobliwy *Kaletański vulgo Calais*, który jest *Clavis Francie*: w Belgium y w Niemczech 30, w Danii, Norwegii, Szwecyi, Inflanciech, Moskwie jest 8; w Anglii, Szkocyi, Hibernii, jest 17.

Azyatyckich Portow dostało się mi czytać w Autorach osobliwie w Syryi, y Palestynie na 40 kilka, gdzie nayślawniejszy *JOPPENSKI vulgo Jaffo* przed Potopem, *ut allegatur* sławny, dwa razy od Rzymianow restaurowany, od S. Ludwika Krola Francuskiego więzami otoczony, z których dwie konserwuje się, drugie *in ruderibus* daia się widzieć.

W AMERYCCE Portow naliczyłem 47, z których te piękne mają denominacye od Hiszpanow *Catholicissimis* nadane: *Portus Nominis DEI*, *Portus Omnium Sanctorum*, *securus Portus*, *Portus Spiritus Sancti*, *Conceptionis*, *Portus desideratus*, *Sanctæ Crucis*. W Afryce też jest 5 Portow nazwanych S. *MARIÆ*: w Gróenlandii jest osobliwy *Port Vale*.

PALUS jest miejsce wod po między pagorkami. Sławnych *antiquitus* jest na 30. Nayślawniejsze *Meotyckie*, o którym mowiem traktuiąc o Elemencie wody. *Camarina* w Sycylii nie małe miało bydź *Bagnisko*, kiedy razem 384 Rzymskich zatopilo Okrętow, dlatego wysuszzone &c.

PROMONTORIUM u Geografow, nie co innego jest, tylko *Góra*, albo *skała wysoka in mare excurrent, alias* w morze wchodząca, wstępująca, nadana. Zowie się teraz *Caput*, w innych językach *Capo*, albo *Cabo*. Takie *Promontorium* jest *Bona Spei*, od południa w Afryce, Portugalii, albo Luzytanii *Cabo S. Vincentii*; *Cabo Patienza* w Indyi, *Sapienza* na Insule *Morei*. Takich *Promontoriow*

monitoriow co większych naliczyłem w Portugalii, Hiszpanii, Włoszech, w Turcyi Europeyskiej koło 40, w Afryce 38, w Ameryce Południowey y Północney na 66.

Szentywani liczy w całym świecie tych *Capo*, albo Promontoriow 132, podobno tylko znaczniejszych, gdyż wszystkich dociec trudno w tak wielkim świecie.

TAZ ZIEMIA inkluduje w sobie *CONTINENTEM*, albo *Terram firmam*; toiest ziemię stałą, albo twierdzę mającą, na ktorey bez morza y nawigacyi, są Państwa, Krolestwa obszernie z sobą mające komunikacyą. Ta sama *continens* iedna iest *antiqua* zawierająca w sobie stare części trzy świata EUROPE, AFRYKE, AZYJA; Druga iest *CONTINENS Nova*, nowy świat, albo Amerykę świeżo od Ameryka Wespucyusza znalezioną Roku 1498 inkludująca.

Tu zaraz potrzebną proponuję, tu służącą kwestyą,

Którą Część Świata, Syn Noëgo fundował? y które kraie zaraz się na świecie od nich wszczely?

PO Uniwersalnym całego świata potopie, kiedy się tylko 8 Osob Ludzkiego zostało plemienia, toiest NOE z Zoną SEM, CHAM, JAPHET, trzy Synowie y trzy żony ich; tenże Noe na trzech Synow całego świata uczynił dywizyą. JAPHETOWI, iak Szlachetney kondycyi *plus ultra* obszernych granic, *dilatande sue Majestati* potrzebującey, tudzież wszelkich przeciwności *patientissime* dał kraie zimne y straszne, toiest zacząwszy od kraiu Media ciągnące się na północ y zachod, *alias* Azyę Północną y Europę aż po Gades, gdzie Herkulesowe były kolumny y po Insuły Brytańskie *inclusive*. SEMOWI Mieyskiej kondycyi Autorowi przez dział Oycowski *cessit* Palestyna y kraie wschodnie, aż po Indyę. CHAMOWI Rolnikow *Protopareni* dostała się Afryka. Sam zaś Noe będąc *paucis contentus* na mieyscach koło Damaszku miał *possiones suas, in centro* ziemi, był sercem y głową w Mieście tym, które potym od Salem Krola, nazwalo się *Salem* potym Jebusalem, *tandem* Jeruzalem. O tych to Synach mowi Xię-

ga Piśma S. *Genesis cap. 9 versu 19. Tres isti sunt Filii Nòè, & ab his disseminatam est omne genus Hominum super universam terram.*

Partykularnie mówiąc; te Państwa, Krolestwa, Prowincye od Synow Noego y Potomkow iego osiadle, albo
 pofundowane są.

OD JAPHETA Syna pierwszego GOMERA, poszli Gomorytowie w Galacyi, wedlug niektorych w Gallogrecyi; koło Troady osiedli Frygię po większey części *Aquilonis latera* opanowali, toiest wedlug Jozefa Zydowina, Azyę y Syryę, respektem Palestyny, albo Ziemi Świętey ku północy leżące Krainy, alboteż wedlug Autorow Pomponiusza Meli, Teodoreta, Watabla od Gomera namienionego, nazwani są y rozmnożeni *COMARI* albo *Cimbri, alias* Duńczykowie y Hollacy y *Cimmerii in Taurica Chersonesò*, gdzie teraz Krym Tatarski.

Od MAGOGA drugiego Syna Japhetowego, idą Północne Narody, toiest: *Getae, Messagetae, Sarmatae*, wedlug Jozefa Historyka y S. Hieronyma zdania; gdzie y my Polacy *Gens Sarmatica* zapewne includuiemy się. OD MEDAY trzeciego Japhetowego Syna, poszli Medowie, iako Autorow uczy Sentencya. Czwarty Japheta Syn JAWAN Jonow y Grekow Ociec y Autor. *Hecataeus* świadczy u Strabona, że *JONES* z Azyi do Grecyi w Europie leżącey przeniesli się y Atenczykóm sławnym dali *initia*, którzy też *JONES* dawnych nazywali się czałow, a ich Kray *JONIA*, potym *Attica, teste Plutarcho*.

Piąty Syn JAPHETA *perhibetur* TUBAL, Autor wedlug Piśma s. Tłumaczow y Geografow, Hiszpańskiey Monarchii Moskiewskiey Naćyi, tudzież poblizszey Scytyi dal początek MOSOCH Syn szosty Japheta, ale wprzod wedlug opinii Jozefa Historyka w Kappadocyi Mosechę Miasto od swego imienia założywszy, ztamtąd dopiero *tanquam ex primaria sede, alias sedes* w innych świata Krainach, Potomkom swoim szukający lokował się w Moskwie

fkwie, *alias* w tamtym kraju fundował Miasto pod imieniem swoim *Moschow*, albo Moskwę, a to całemu Państwu, potym dało imię.

Siodmy Syn JAPHETA, był Oycowskiego imienia JAPHET, inaczy *Tbiras*; który Thrakom dał imię y początek; Thrakow namienionych *Itolica* była *Bisantium*, albo Konstantynopol *vulgo* Sztambuł.

GOMER zaśow pierwszy Syn Japheta, a Wnuk Noego, był Oycem sześciu Synow; pierwszego ASCANEZ, albo według Rabinow legendy ASCENAZ, który był Autorem GERMANII, albo Niemieckiey Nacyi, gdzie się y Rabinotameczni *Ascenazim* tytułują. Tego Askaneza, czyli Asceneza *Authores* mają za Thuiskana pierwszego Krola *Germanii* y Fundatora, owszem wszystkich Nacyi między czarnym Morzem y Renem rzeką według Beroza Autora.

Syn drugi GOMERA tegoż był RIPHAT od ktorego *Riphei* pod górą tegoż imienia *sedes suas* mieli, y Paphlagones mają początek swoy. Trzeci Syn GOMERA był TOGORMA Phrygow Ociec y Fundator, a według Rabinow, *Parens Turcarum*, ktorych też Cesarz Thogor się zowie.

JAVAN Syn Japheta, a Wnuk Noego, miał Syna Elifa Eola owego Greckiego, lub Włoskiego, całego Morzjá Medyterraniu Pana y Fundatora Narodu po nad też morze osiadłych. Ten sam JAVAN miał drugiego Syna, imieniem THARSIS, od ktorego *Tharsus* sławne niegdy Miasto Pawła S. Oyczyzna y *Cilices* Narod swoje wziął *principia*; alboteż ten *Tharsis* dał okazją *Mari Mediterraneo* aby się *Tharsis* nazywało. Trzeci JAVANA Syn *perhibetur* CETHIM, od ktorego *Cyprus* Insuła y *Cyprii* Obywatele Insuły swoy prowadzą początek, iako też *CRETENSES* Krety Mieszkańce. Według zaś Rabinow, Włoskie Państwo zowie się *Cethim*, mniemając, że tego Narodu, namieniony *Cethim* jest Autorem. Innym Autorem zdaie się, że Macedonia, zwąła się *Cethim*, co bydz może łatwo, że tam fundowawszy to Krolestwo, potym do Włoch się przeniósł, oba Kraie *Cethim* zowiąc od swego imię

go imienia. Czwarty Syn JAVANA był DODAIM Ociec Dodo-neow w Chaonii, gdzie starożytne było *Oraculum Jovis Dodonae*. LXX, *alias* siedm dziesiąt Tłumaczow Pisma S. a przytym Hieronim y Jzydor, miasto tego Dodaim, czytają Rodaim, wnosząc ztąd, że od niego RHODII Obywatele Jnsuly *Rhodus* wzięli *suam originem*. Innym się zdaie, że Francuzom, po nad Rodanem rzeką dał początek ten Dodaim, czyli Rodaim.

Od SEMA drugiego Syna Noego te poszły Narody, toieść: od Ælam Syna iego wzięli początek *Ælamite vulgo* Perflowie, których była Stolica *Ælam*, potym *Sufis* nazwana. Od ASSURA drugiego iego Syna, idą ASSYRII, CHALDÆI, MESOPOTAMI. Od ARPHAXADA Semowego Syna, także wzięli się SCSII, albo Sufiańska Kraina. Od LUDA pochodzą Lydii, albo Lydia Kraina mnieyszey Azji.

Od Aram idą ARMENI, generalnym y pierwiastkowym terminem *Aramei* zwani. Od Syna zaś ARAMA, Mes rzeczonego pochodzą Mesi, albo Missii. O innych Synach SEMA *taceo*, mniey *Eruditionis* Czytelnikowi przynoszących.

Od HEBERA Hebrayskiego ięzyka Konserwatora, Potomkowie idący, różne Państwa y Ziemie *de lumbis suis* osadzili; iakoto OPHIR Wnuk iego Fundatorem stał się Krainy Ophir w Indyi za Gangiesem bogatey w złoto.

HEVILA był Autorem Indyi Orientalney, Seba Sakow, według Ptolomeusza Scytow, albo Tatarow byli Autorami.

Od CHAMA *tandem* trzeciego Syna Noego y od Potomkow iego te idą Nacye: toieść od CHUSA fundowana iest *ÆTHIOPIA*, albo Murzyńskie Państwo *Husim* nazwane. Od drugiego Syna iego *MISRAIM* iest Egipt, niegdy od Imienia iego Misraim nazwany. Trzeci Syn Cháma iest PHUT, Afryki y Mauritanii *Propagator*, która się *antiquitus* według Ptolomeusza Geografa, Phutæa od imienia iego nazywała. Chanaan czwarty Syn Chama osiadł tę Krainę, która od iego nazwiska zwalá się Chanaan potym Paletyna y Judea názwana &c. &c.

Zgo-

Zgola ci to są *Posterii* Noego, w całym świecie Ludzkiego Plemienia *Propagatores* według Księgi *Genesis cap. 10. Ab his derivise sunt Gentes post Diluvium.* O tey Propagacyi po świecie wszystkim, *ex lumbis* trzech Synów Noego uczynioney pisali S. Hieronim, *Josephus, Oleaster, Arias, Cornelius à Lapide, Emmánuel Sá, Kircher.*

TU już PEREFRYNANT EUROPE LUSTRUIE.

EUROPA ZLUSTROWANA

cum suis sciendis, & notandis;

toieſt

Państwa, Krolestwa, Xięstwa, Prowincye, Miasta Wielkie, tudzież *Mirabilia EUROPY*
krotko *quo ad essentiam* opisane.

EUROPA ieſt Część świata mnieysza od innych części, toieſt od AZYI, AFRYKI, AMERYKI; ale ludnieysza nad nie *armis, literarum gloriâ,* zbiorem wielkich Krolow y Panow, *Statu Politico, omni genere* chwalebnych rządow, obyczaiow wybo-rem, konſztow przednich *excellentiâ,* bogactwem z ſamych handlow, innym Częściom świata namienionym *præcipiens palmam,* Dopieroż ieżeli Religią wezmiesz *ad trutinam* tu *Chriſtiani* uznasz *ſedem:* Tu Kościołow, Fortec, Miast mocnych y pięknych będziez admiraował *splendorem.*

EUROPA inkluduje w ſobie trzy JMPERIA, toieſt RZYMSKO-NIEMIECKIE, ROSSYISKIE, TÜRECKIE; KROLESTW 14. toieſt, HISZPANSKIE, LUZYTANSKIE, FRANCUSKIE, Niemieckie, Wielkiej Brytanii, Duńskie, Szwedzkie, Pruſkie nowo erygowane, POLSKIE, Czeſkie, Węgierskie, Neapolitańskie, Siciliyskie, Sardyńskie. A rozbierając *ſtrictius,* więcey ſię znajdzie, bo w ſamey Wielkiej Bry-

Brytanii zawiera się trzy Krolestw, Angielskie, Hibernii, y Szkocyi: pod Francuzkiego Krolestwa imieniem inkluduuie się Krolestwo Nawaryi; pod Koroną Duńską, Koroną Norwegii &c.

Zawierają się w Europie *Potentissima RESPUBLICÆ* 4. Wenecka, Genueńska, Hollenderska, Helwecka, albo Szwajcarska; y inne pomniejszye Rzeczy-Pospolite, iak to Lukiewska y Raguzañska &c.

Tuż należą *ARCHIDUCATUS AUSTRIÆ* Wielkich Xięstw 3. *alias* Hetrurii albo Florencyi, lub Toskańskie, drugie Xięstwo Litewskie, trzecie Moskiewskie, *Status Ecclesiasticus* albo *Dominium* Biskupa Rzymskiego y inne niezliczone *Ducatus*, *Marchionatus*, *Comitatus*, *Baronatus*, toiest Margraffostwa, Graffowstwa &c.

Tuż są niektóre JNSUŁY, ktore Europie przydają *decorem*; iako się w dalszym dyskursie, o tym wszystkim pokaże.

Grńnice EUROPY są: od Północy Morze lodowate, niegdy Hyperboreyskie, od wschodu Azya, mianowicie czarne Morze, *Propontis alias* Carogrodzkie Morze y rzeka *Obius*. Od Południa jest granicą Afryka, Szrodkoziemne Morze; od Zachodu ma Morze Atlantckie *pro termino*.

Długość EUROPY według Kluweryusza Geografa biorąc od *Cabo* albo od *Promontorium* S. Wincentego w Hiszpanii, aż do weyścia rzeki *Obius* w Morze, jest na mil Niemieckich 900. Szerokość teyże Części światá biorąc od *Promontorium Tenarus* leżącym na *Moresi Peninsulae*, ktore *Promontorium* pospolicie zowią *Cabo Maini*, aż do drugiego *Promontorium* w Skrickfinnii za Szwecyą, *Rutubas* albo Noortkyn albo Noortcáep, jest na mil Niemieckich 550.

Strabo Starożytny Autor EUROPE, przykomparował do Smoka, iey pozycyą uważając. Hiszpanią konfyderuie iak głowę Smoczą, Francyę iak szyję, Niemieckie Państwo za same *corpus*, za skrzydła bierze Włochy y *Chersensum Cimbricam*, gdzie jest Krolestwo Duńskie. Swięzli Geografowie też Część światá przyrównali do Białeygłowy siedzący za głowę iey dając Hiszpanię, za szyję Francyą, za ramiona Włochy y Brytannią, za brzuch Niemieckie

mieckie Państwo, za żołądek albo pepepek Czechy: gwenta *tandem* albo szaty brzegi reprezentują inne Królestwa, toiest Norwegia, Dania, Szwecya, Finnia, Inflanty; Litwa, Prusy, Polska, Węgry, Sklawonia, Dalmacya, Serbia, Tracya, Grecya, Tartarya Mnieszka, *Imperium Rosyiskie*.

EUROPY Królestwa, Xięstwa, Prowincye.

H I S Z P A N I A.

HISZPANIA wzięła to swoje imię od Hiszpana Króla według zdania Justyna. Pliniusz Naturalista ją nazywa *Paniam* od Fundatora imieniem Pan. Do którego słowa Pania, Niemcy przydali sylłabę *His*, toiest Zachód y stało się *vocabulum Hispania*, Zachodnie Królestwo. Kluweryusz wywodzi, iż od Hiszpalu Stołecznego Hiszpańskiego Miasta, uformowane imię tego Królestwa. Założył Hiszpanią Tubal według Hiszpańskich Autorów, Roku po Potopie 143. Dawnych czasów zwała się JBERIA od rzeki *Iberus*; miała imię Hesperii od gwiazdy Zachodniey *Hesperus*, pod którą leży. DŁUGOSC iey jest na mil Niemieckich od Gades *vulgo Cadix*, aż do Gór Pyreneyckich na 190 u Kluweryusza. Szerokość od *Promontorium Finis terræ* zwanego w Gallecyi leżącego, aż do drugiego *Promontorium Cabo de Palos* w Murcii będącego jest na mil 60 Niemieckich.

Pozycye Hiszpanii Strabo przyrównał do skóry wołowej rościągnionej: Rzymianie ją na trzy części rozdzielili, na *Bæticam*, *Lusitanicam*, *Tarraconensem*. Znowu na dwie tylko, za Dywizora wzięwszy sobie *Iberus* rzekę, toiest na *Citeriorem Hispaniam* bliżej Rzymu z tey strony leżącą, y *Ulteriorem* daley od Rzymu położoną.

Zalecają Hiszpanię, Konie, Owce, wełny, Pomarańcze, Cytryny, Cukier, Oliwa, Pomagranata, miód, alabattr, żywe srebro, złoto, ale nawięcey z Ameryki.

W HISZPANII panowali Celtiberi z Gallii, Kartagińczykowie,

wie, po nich Rzymianie zawojuowali przez Scypiona Afrykańskiego; y w ten czas to na trzy podzielona była części. Około Roku 409 Gotowie y Wandalowie ją naiechali, y na trzy podzielili Królestw. Po nich około Roku 702 Saraceni y Maurowie: á ci ją poszarпали na 16 Królestw osobnych, toiest na Katalonię, Arragonię, Nawarrę, Bisknię, Legionu, Asturię, Galicję, Luzytanię, Algabię, Andaluzję, Granadę, Murcyę, Walencyę, Estramadurę, Kastilię nową y starą: Każde Królestwo swego miało Królika.

In hoc miserrimo Statu poszarpania y oppressioni była Hiszpania przez lat 780, aż dopiero odetchnęła przez FERDYNANDA V. Króla, Roku 1492 który ośmiokroć stotyściey Maurow y Saracenów wypędził; y przez Filipa III Roku 1610, który Zydów 9 kroć stotyściey na wygnanie dekretował; Za co Królom Hiszpańskim, od ALEXANDRA IV PAPIEŻA tytuł dany *REGIS CATHOLICI*. *Mariana* zaś Autor w Księdze 36 w Rozdziale 1 pisze *è contra* że Ferdynand V, y *Izabella* od wożny Saracenów y Maurow będąc wolni, Zydów dekretowali na wygnanie, dawszy im frystu cztery miesiące, aby albo Chrześ, albo wygnanie sobie obrali, y dobra ruchome sprzedali. Y wyszło powiada z Hiszpanii zydów do Afryki y do Włoch na 170 tysięcy Familii, á według innych na ośmiokroć stotyściey.

Filippowi zaś trzeciemu tenże *Mariana* przypisuje wygnanie Saracenów y Maurow tam *Moriscos* zwanych których wypędził swoim edyktem, pozwoiliwszy spatium 30 dni tylko: iakoż z Królestw Granaty, Murcyi, Andaluzyi, wynieśli się, bo tam ich były *sedes*, dobra nie ruchome konfiskowane, ruchome zbyć pozwalając, ni złota, ani srebra z Hiszpanii, (oprocż na wikt podróżny,) nie wynosząc, ale tylko w towarach takich, które za granicę exportować godzi się według praw tamiecznych. Y tych to wygnanców ten *Mariana ex fama* naliczył 9 kroć stotyściey.

Przez to wygnanie bårdzo Hiszpańskie Królestwo w Ludzi ubożalo było, ogolocene z Obywatelów, gdy w Saracenach,
Mau.

Maurach, Żydach ubyłoby ich 160 tysięcy z. Wyprawione z Hiszpanii liczne Floty do Jnsul Moluckich do Indyi, Brazylji y Nowego Świata, tam nowe kraie osadzając ludem y Wojskiem, Fortecę Prezydya mi. Sam Jan Król Portugalski *teste Botero* ekspedował do Afryki 40 tysięcy ludzi. Nastąpiły wojny z Włochami, Niemcami, Francuzami, y z Belgami, á z temi najdłuższe nie mało *Inquisitio Hispanica* albo Trybunał *Inquisitionis* na podeyżrzanych w Wierze, wygubiło; á tak Hiszpańskie Kraie z racyi wyliczonych nie wiele miały Obywatelów. Jawnie *patet defectus* ludu z tąd, że Karol V Cesarz tak Wielki *Bellator* nie mógł mieć więcej żołnierza z Hiszpanii, nad 8000 Piechoty, á 900 Kawalerii *teste Thüano*: Z tąd Boter y Nicolosius w Hiszpanii ledwie naliczyli 10 Millionów Obywatelów. Z tych 179 tysięcy jest Duchownych.

Lecz przeczorni tameczni Monarchowie zapobiegli tej z ludzi ewakuacyi: Wyfzedł Edykt Annô 1623 nadawający pewne Poddanym wolności, aby się mnożyć mogli. 1mo Nowożeńcom pozwolono lat cztery, aby wolnemi byli od wszelkich podatków. 2do W roku 18 żeniącym się wolna chudo by swoiey dana administracya. 3mo Ktoryby z Poddanych miał sześć Synów żyjących, także wolność w całym życiu od pospolitych podatków. 4mo Zeby żaden z całym Domem za granice Państwa nie wyjeżdżał. 5mo Wszelkim Cudzoziemcom byle Katolikom, y nie mającym racyi nigdy do wojny z Hiszpanami, jako nam Polakom, jako też Rzemieślnikom, Rolnikom o mil 20 od morza osiadłym wolność na całe życie od daniny y powinności pozwolona 6mo Zniefione y zakazane *serio* nierządne domy, gdyż przez nie *legitima Matrimonía negliguntur, & prolificatiōni obex ponitur*. 7mo. Ubogim deklarowany pofag, aby się brali.

Nieżeli potężne *Gentes* opanowały HISZPANIE, byli tam Obywatele znaczne swoje *latifundia* y granic *circumferencya* mający GURDULI, CELTICI, CELTIBERI, po nad *Iberas* rzekę siedzący, VASCONES, VARDULI, CANTABRI, ASTURES, GALLECI, VACCÆI, CARPETANI, ORETANI &c

HERB HISZPANII samy jest Wieża żółta w polu czerwonym. Przedtym iak się *emblematicè* wyrażała, y teraz u Literatów, opisałem pod tytułem: Umbry objaśnione.

W HISZPANII terażniejszey jest Prowincyi 15, które nie dawnych czasów, były Królestwami od Saracenów y Maurow porformowanemi.

1. GALLECYA *olim* Królestwo blisko Portugallii, którego Stolica Kompostella *vulgo* Jago, toiest Jakuba Większego Apostoła, że tam jego Ciało złożone w wspaniałym grobie, od licznych Peregrynantów odbiera wizytę: dokąd Emmanuel Król Luzytański drogą y wielką sprawił Lampę, której Dozorca corocznie bierze 3000 pensyi: do niey po gradusach chodzi. Innych tam Lamp kosztownych oprócz tey pali się 16 *tesse* Kwiatkiewicz. Boter tu naliczył 2000 Domów. HERB GALLECYSI, (nie Gallacyi bo tamta w Azji) iest Monstrancya między Krzyżami z napisem: *Hoc Mysterium firmiter protestemur.*

2. ASTURIA iest Xięstwo *Infanta*, *alias* starszego Królewicza Hiszpańskiego, iest kray gorzysty, ale z dobrymi pastwiskami, dla tego konie tam naylepsze *ASTURCONES* zwane, albo klufaki, dzielne y ręczne, od innych w Europie *excellentes*, tylko przykrotkie.

3. BISKAIA Prowincya, albo Kantabria przy morzu Kantabryjskim, bogata w złote minerały y w bitumen, toiest kley żydowski. Nosi w HERBIE drzewo zielone między dwiema wilkami.

4. NAWARRA. Nawarry Królestwa część wyższa za górami Pyreneyjskimi leżąca, y należąca do Hiszpanii, a niższa do Francyi. Ta Hiszpańska Nawarra *subdividitur* na pięć Powiatów, albo Mirindaclas. NAWARRA nazwała się od Hiszpańskiego słowa *Nava*, toiest czyste pole nie zarosłe, trochę *ineptè* tak rzeczona, podobno *ironicè*, bo iest gorzysta. HERB Nawarry są dwa Lwy jeden nad drugim, abo Łańcuch *in formam* Krzyża akommodowany.

5. ARRAGONSKIE KRÓLESTWO, *olim* Hiszpania Tarrakońska

neńska zwane. Imię Arragonii uformowane albo od słowa zła pronuncyacyą wymowionego Tarracona, albo od rzeki Arragonu w Iberum rzekę w padającej, albo *ab Ara agonali*, że ku czci Herkulesa tam Ołtarze y gonicwy były. Wolności y Przywileje wielkie miało Królestwo, *circa Electionem* Króla, iako się pokazuje z Kapitulacyi Senatu tamiecznego mówiącego do Króla: *Nos qui tantum valemus quantum Tu, Te Regem constituimus, s. privilegia nostra custodias, libertatem relinquas, alias non.* Tych wolności uiał Filip V. Król Roku 1708 że nie iego, ale Karola III. swoim byli nominowali Regnantem. Przed nim Prawo o Elekcyi wolney *ex Volumine Legum* wyrznął mieczem Piotr Król, ztąd *Petrus ab acinace* rzeczony.

Stolica tego Królestwa Caesaraugusta, *vulgo Sarragosa*, mająca Trybunał *S. r. Inquisitionis* na Heretykow, y Akademię. HERB Arragonu Kolumny białe y czarne. Grunt tuteyszy jest w Salitrę bogaty, y w Sól gorną słodkawą iako cukier; w wodę jest ubogi.

6. KATALONII Xięstwo jest na 17 Dzierżaw podzielone, w Chleb, Wino, Ametyst, Oliwę, Lazur, Krzyształ, Alabastr, Sól, Złazo, Korale bogate; ktorego Stolica BARCELONA. HERB Krzyż Czerwony w polu żółtym. W tym Xięstwie jest Gora Monserrat. Gdzie Obraz Matki Najsłwiezszej Cudami słynie. Gdzie znajduje się korona złota lat 40 robiona *valoris* 7 millionow Czerwonych złotych: takiey potrzeba dla takiey Pani y Królowy Nieba.

7. WALENCYI KRÓLESTWO w caley Hiszpanii najżyźniejsze ma grunta, kray ciepły, dlatego y w zimie tam to kwiaty, to frukta każdy oglądać może. Bogata jest Kraina przy tym w Ryż, Wino, Oliwę, Cukier, Cytryny, Pomarańcze. Stolica Królestwa tego jest tegoż imienia Walencyja, gdzie w Archikatedralnym Kościele jest Kielich Agatowy z Ostatney Wieczerzy Pańskiej, Koszulka całodziana (nie szyta) PANA JEZUSA maleńkiego, Najsłwiezszej PANNY Mleko, Włosy, y Grzebień, w pułdze boga-

bogatey zachowane. Tamże jest Pastoral S: Augustyna Biskupa Hipponenckiego z Kości sioniowej, iako czytam w Gawańcie *in Thesauro Rituum*. Prezentuią tamże dwa Pieniądze, z tych, które Judasz wziął za CHRYSSTUSA PANA, na iedney stronie twarz Ludzka; { pewnie Augusta Cesarza } na drugiej tulipan kwiat wyrażające. Jest tam y Ciałko iedne, z Młodziankow od Heroda pobitych. Dają do widzenia y zęb potężny, mając go za zęb S: KRZYSZTOFA długi na cztery palce, szeroki na trzy. Ale nie zgrzeszę, kiedy ten zęb za *Fossile* albo zęb Olbrzymowski a nie S: Krzysztofa poczytam, albo bestyi morskiej, gdyż S: Krzysztof żył około Roku 220 czyli 354° po Narodzeniu Chrystusowym, kiedy żadnych nie było Olbrzymow. S. Ambroży Biskup życie iego pisał, a całe o staturze iego Olbrzymowskiej nie wspomina, bo był wzrostu naszego ordynaryi nego. Taka to prawda, iak ta, że tenże Święty ludzi przez iedną przenosił rzekę, y czasu iednego samego małego PANA JEZUSA, ale tak ciężkiego, że się aż drzewem całym z korzeniem wyrwanym podpierał; ta bajka wzięła *Originem* z Amienia iego, że *Christophorus* z Greckiego *sonat* CHRYSSTUSA noszący; ale on w sercu, nie na ramionach nosił go, iakośmy wszyscy powinni. Czytałem w pewnym Autorze, że iak na Boże Narodzenie wszędzie Kapłani Katolicycy, tak na Zaduszny Dzień w Walencyi po tezy Msze miewaią *in Suffragium* Dusz. O tym Mieście zostawił swoy sentyment Scaliger następującym wyrażony wierszem:

Una tibi ante oculos populi, ponatur Imago!

Cetera jam ex illo Natio tota patet.

Drugie sławne *antiquitūs* Miasto było w tym Walencyi Królestwie *SAGUNTUS*, wierności *exemplum*, kiedy Rzymianom Wiary y przymierza-dochowuiąc, Annibalowi nie tylko się nie poddało, ale Fortune swoię y samych siebie tamedzni Obywatele na ogień rzucili *teste Livio*. A tak Annibal z samych tryumfował Murów y je zruynował, ztąd te Miasto teraz zowie się *Morviedro*, tociest *Muri veteres*. Nie opuszczam tu y GANDYI Miasta tytułem

Xię-

Xięstwa ozdobionego; od S: FRANCISZKA BORGIASZA
Xiążęcia tamecznego, w sławionego; ktore Xięstwo dla wszelkieu
obfitości nazwane *Campus refectonis*.

HERB Krolestwa Walencyi iest Kościół białym murem o-
toczony, pod Koroną.

8. MURCYI Krolestwo iest *Hortus Voluptatis*, od wesoley po-
zycyi; á bardziey od wszelkieu obfitości, *alias* od Fruktow Cy-
trynowych, Pomarańczowych, Fig, Oliwy, Migdałow, Cukru.
Narachowano tu Drzewa Morowego albo Morwowego na trzy-
kroć piędziesiąt y pięć tysięcy pięć set; na ktorych się iedwabni-
czki robaczki rodzą, y iedwabiu co rok na dwakroć sto dziesięć
tysięcy robią Funtow, co uczyni intraty pieniężney Hiszpanom
na million. W tymże Krolestwie iest Miasto choć nie wielkie,
przecież sławne *CARAVACA*, inaczezy zwane *Burgus Sancte Cru-
cis*, z kąd wychodzą Krzyże Karawaceńskie, albo Karawaki, że
tam Cudowny Krzyż Aniołowie złożyli. Tuż iest Miasto Car-
thagena, to iest nowa Carthago od Kartagińczykow w Hiszpanii
panujących założona: gdzie Port sławny Hiszpański. HERB
Murceńskiego Krolestwa, Sześć Koron, trzy wyżey, dwie ni-
żey, á iedna ieszcze niżej lokowanych, na polu modrym, dany
za pompatyczne Krola przyięcie.

9. GRANATY Krolestwo leży po nad Morzem, długie na
mil 80, szerokie na 30. Stolica Krolestwa, iest Granata *vulgo*
Granda, Miasto wielkie od Maurów założone, na cztery Miasta
podzielone formą iablka, z kąd Granatą rzezone: Obywatelow ma
w sobie na sto osmdziesiąt tysięcy: W cyrcumferencyi swoiey
ma krokow 12 tysięcy, to iest mil włoskich 12 Niemieckich trzy:
Wież ma 1030, Bram 12. W tymże Krolestwie w Mieście Malaka
vulgo Malaga w Kościele Katedralnym są tak wspaniałe, misterne
Stalla dla Kanonikow, że ie taxują 50 tysięcy czerwonnych złotych.
HERB Granatańskiego Krolestwa *Pomum granatum* z galąską y li-
stkami, w białym polu.

10. ANDALUZYI Krolestwo ma w sobie gory złote, srebrne,
Mer-

Merkuryuszowe, *alias* żywego srebra; konie dzilne y bardzo ręczne. Stołeczne Andaluzyi Miasto iest HISZPAL *vulgo* SEVILLA nad rzeką Bætis pospolicie *Quandal qui vir*. Też same Miasto iest Głowa całej Hiszpanii, ktorey dalo y imię. Iest tu Kościół pod Tytułem MATKI Boskiej mający prowentow rocznych 120 tysięcy czerwonych złotych, ktoremi y Kościół y Duchownych Osob 400 *providentur*. Arcybiskup sam ma roczney intraty dwa kroć stotyścię Talerow, á według drugich tyle czerwonych złotych. Kanonikow tu liczą 40, Beneficiow w Archidiecezyi Hiszpalskiej rachuią 600 Kapellanow 2000.

O tym Mieście mówią: *Qui non habisset Sevilla, non habisset Maravilla*. Ma Hiszpal Obywatelow więcey niżeli 100 ośmdzieciat tysięcy. *Est* tegoż Miasta pochwała od jednego napisana takowa:

Hominibus, quos DEUS amat, Hispalis domum largitur et victum.

Nie daleko Hiszpalu, albo *Sevilli*, na szlaku prowadzącym do Granaty Miasta, iest wysoka skala *Rupes Amantium* rzeczona, *vulgo* *La Pietra dolos en Amoros*, z tey racyi: Gdy ieszcze Maurowie Granateńskie trzymali Królestwo, na wojnie z Hiszpanami wzięli urodziwego Chrześcianina, oddali swemu Krolowi, ten w Królestwny insinuowawszy się respekt, iey Chrześciankiej nauczył Wiary, y swoią uczynil żoną: w tym udali się na ucieczkę, na wspomnianą dopiero reyturuiąc się skalę; gdzie ich Ociec docieklszy, gdy dostacie, oni oboie aby od Wiary y od ligi sobie poprzyśiężoney nie byli oderwani, ścisnawszy się; z owey rzucili na doł skaly; tak życie kończąc skalę imię dali, iako czytam w *Theatrum Urbium*.

W tymże Andaluzyi Królestwie iest Miasto GADES *vulgo* *Cadix, corruptè Calis*, na Insule tegoż imienia, gdzie Herkulesowe byly Kolumny: *non plus ultra*, żegluiącym dające przestrożę, ktore y teraz zowią się *Las Torres de Hercules*: O ktorym zdanie iest Autorow, że gory dwie, jedna Hiszpańska CALPE, *alias* przy granicach Hiszpańskich ostatnich nad Morzem Herkulesowym stoiąca, ktora *vulgo* zowią GIBRALTAR, od imienia Gibel Tarif Araba,

raba, Fundatora pod nią, potężney fortecy y Portu, jest jedną kolumną niby Herkulesową; druga zaś góra od Afryki stojąca nad tymże morzem Herkulesowym naprzeciwno, nazwana *Abyla*, jest drugą niby kolumną. Na których gorach są Kaplice Najswiętszey PANNY; na tey, co od Hiszpanii leży, zowie się Kaplica *Domine nostrae Europae*; a na tamtym od Afryki jest Kaplica: *Domine Nostrae Africanae*. Philostratus, zaś pisze że formalne były kolumny Miedziane na Wyspie Gades. A Strabo świadczy, że złote na ośm lokci wystawione w Mieście Gadyana na teyże insule Gadytańskiej, gdzie stanawszy Marynarze Ofiary czynili Herkulesowi, mając go *pro Decastro* według Noniusza Autora w Hiszpańskiej Historji.

W ANDALUZYISKIM Królestwie jest Miasto KOR-DUBA, *olim* Królestwo, które przez lat 200 trzymali Maurowie. Kościół tutejszy Katedralny ma Kolumn marmurowych y iaspisowych 850 Ołtarzów 85 Bram 24. HERB Andaluzji jest na polu żółtym Jabłko granat do góry z gałąską stojącą y Korona Królewska bez Krzyża.

II. ESTRAMADURA Hiszpańska [bo druga jest Portugalska] ma w sobie Miasta Alkantare, Kalatrawę, Lerene Stolicę Orderów; a najświetniejsze miejsce Gwaldalupe, to jest Wilcze Wody, którym imieniem zowie się rzeka y miejsce; gdzie jest Statua MATKI Boskiej Szyeńskiej robotą od S: Łukasza wyrobiona, w Carogrodzie dana Grzegorzowi Wielkiemu Papieżowi, a od tego Leandrowi Biskupowi HISZPAŃSKIEMU darowana, podczas inkursji Saracenów aż w Estramadurze między gorami na miejscu Gwaldelupe zakopana, tam aż w lat 600 wskrzeszeniem zdechłego woła objawiona, wykopana, Kościołem wspaniałym, od Królów Hiszpańskich, mianowicie od Króla Kastylii, y osadzeniem Zakonników Hieronimianów uwenerowana, cudami słynie. O czym mówię obszerniej pod Obrazem N: PANNY Kodeńskiej, opisując Polskę.

II. LEGIONU Królestwo do Kastylii inkorporowane, kray
D
tu-

suchy y niepożyteczny, przeciw w wino obfity. Legio albo Pulkiem nazwane od Rzymianow, że tam *Septima Legio Romana* swoje miała *statio*, gdy Hiszpania Rzymską była Prowincyą. Mieszkałi tu dawnych czasow *Vettones*. Stolica tey Korony Miasto *Legio vulgò Leon*, Królów *olim* Rezydencya; gdzie w Katedralnym Kościele nad Hiszpańskie najwyższym leży Królów Hiszpańskich 37 y jeden Cesarz *Alfons VII testè Martineo*. Królowie tureyski iako też Margraffowie *Astorgi* pisali się Kanonikami Legionu, iako Cesarze Rzymscy Kanonikami S: Piotra y Laterańskimi. O tym Mieście powiedziano y o innych: *Sevilla en grandezá, Toledo en riqueza. Compostella en fortaleza, Esta en solitezá*. Herb, Lew Czerwony zdarty do gory w koronie, na polu białym, tego Królestwa.

13. KASTELLI albo KASTYLII Starey Królestwo, w Wino wyśmienite, w Chleb, Wełnę, y Sukna, Materye obfite, lubo gorzyste. Za Stolicę ma Miasto *BURGOS*, co się tłumaczy kilka Miast, bo się z wielu uformowało iedne, po Łacinie *Burgi*. W tym Mieście jest *extraordynaryney wielkości Kościół Tumski*, gdzie Cudowny znajduje się *KRUCYFIX*; powiadaia że S: *Nikodemá* rąk dzieło. Tam o iednym czasie *Droyna Officia* Xięża spiewaia w pięciu Kaplicach, nie sobie nie przeszkadzaiąc. Jest tam y *Klasztor Mniszek Welghe* nazwanych w liczbie 150 á wszystkich Szlacheckiey kondycyi. Xięni ich trzyma 24 Miast, á Wsi 50. Fundował go Król *Sancius vulgò Desedo*. *Pro Insigni* to Królestwo ma *Kasztel biały*, z trzema białemi wieżami w czerwonym polu.

14. KASTELLI, albo KASTYLII Nowey Królestwo, inaczey *Tolentańskim* zwane od Miasta *Toletu*. Głowne bowiem Miasto tego Królestwa przed tym było *Tolet vulgò Toledo* nad rzeką *Tagus*: teraz *Stolica Arcybiskupa y Prymasa Hiszpańskiego*, z *Zamkiem Królewskim y Akademią*. Fundował to miasto, czyli *restaurował Bamba Król Roku 674* iako wiersz o tym napisany opiewa.

Erexit Fautore DEO, Rex inclytus Urbem.

Bamba sua celebrem, protendens Gentis honorem.

Na Bramie nazwaney *de Alcantara* nad mostem stoiącey, to *incisus*
Vos Domini Sancti, quorum sic praesentia fulget,
Hanc plebem & Urbem, solido servate favore.

Rzecz wielkiego podziwienią godną o Zamku y Pałacu Toletańskim od wieków zawartym y wielu kłódkami zamkniętym, pisze Rodericus tameczny Arcybiskup, że Roku 700 gdy Roderyk Krol Gotów ostatni, tam panuiących, też Zamki przy zachodzących wielu Senatorów kontradycyach otworzyć kazał, jedne tylko tam znalazł skrzynię, a w niey chustę z temi czyli wyszywanemi, czyli wybiianemi słowy: *Cum claustra haec frangentur; aperieturq; arca & Palatium, eruntq; conspicua, quae haecenus latuerunt; tunc quales hic vides in panno expressas gentes, Hispanias invadent, & sibi subjugabunt.* Były twarze tam wyrażone Arabow. Kazał Krol to znówu zamknąć, y Zamek Toletański: ale *predestinata neminem fallunt*, bo iak *de Pyxide Pandory*, wszystko zle z owey tykancy skrzyni wysypało się na Hiszpanię od Saracenow Maurow od lat 30 czyli 17 opanowaną; iakoż przyszłego zaraz roku Tolet przez Zydow wydany Maurom. W Mieście tym jest Parafii 27 Klasztorow 38. Arcybiskup tuteyszy ma Intraty roczney 2 kroć sto tysięcy Talcrow, a według drugich, tyle czerwonych złotych.

Blisko tegoż Toletu jest Las *Centum Virginum* zwany, *alias* Palac w lesie umyślnie dla stu Panien fundowany, że te za trybut przez Traktat dawać Maurom obligował się Leonski Krol Mauręgatus. Gdy tandem Maurowie wypędzeni z Hiszpanii, ten grunt y Palac sto Panien Cyrixo Arcybiskup Toletański kupił, Panien sto dla CHRYSUSA w nim od lat 5 w wielkim polderze y Pobożności edukowanych trzymał. Klasztor im wyfundowawszy: który potym do Toletu Miasta przeniesiony ma Intraty roczney 25 tysięcy Dukatow. Po wymieszkanym tam pewnym czasie Panny idą za mąż, Szlachetne biorąc posagu po 2000 Talerow, nie szlachetne po 1000 talerow, gdyż tam Szlachetney Kondycyi Panien 50 nie szlachetney 50.

Drugie Miasto w tym Królestwie osoblivey wielkości *in Med-*

disullio Państwa MADRYT, Rezydencya Królów, od Pałaców, Akademii, Trybunałów ozdobne, leżące nad rzeką Manzares, które ma Obywatelów na 150 tysięcy w sobie. Mury Miasta tego z krzemienia, ztąd mówią, że Madryt ogniem zawsze opasany. Zwalo się *olim* to Miasto Mantua; potym od Maurow tam panujących, nazwane tam po Arbsku Marid, toiest *Mater scientia*; iż tam swoje szkoły mieli Maurowie, *teste Franci Lopez*. Tu Król gdy jest *presens*, miewa samych Dworzanów po 20 tysięcy. Rynek piękny kwadratowy *Plac Mejor* rzeczony, otoczony Kamienicami wyfokiem, równymi w ścianach y dachach iak pod sznur. Na tym placu *in presentia* Króla, Królewiczów, Xiążąt, Gości różnych w Święto *Assumptonis* Najświętszey PANNY y Świętego JANA odprawia się gonitwy z bykami, co y naygodniejszy czynią Osoby *cum periculo vite* wtenczas cały rynek bogatymi strojny bywa szpalerami, wszyscy strojni. Kościołów w Mieście rachują 120. Naypryncypalniejszy *Imperiale Collegium Soc. JESU ab opere & decore*. od Maryi Austryaczki Karola V Cesarza Corki, Maximiliana Małżonki fundowane. W Kościele tamedcznym OO Augustynianinów nazwanym CAPOCAVANA iest Krucyfix Cudowny, który do swego Snycerza przemowil: *Quis te docuit hanc artem?* Tamże iest Statua MATKI Bożkiej w Koronie dziwnie bogatey od Karola V Cesarza dyamentami oryentalnemi ozdobionej. Iest y Kaplica Świętych Relikwii, których liczą na dwa tysiące. Wszystkie z Marmuru, Aspisu, Porfiru. Nad Cyborium iest Lilia, Francuska, Dyamentowa znacznego waloru od Króla Franciszka I dana na wykupienie siebie z niewoli. Monstrancya wielka szczerozłota. mająca na sobie większych y mniejszych dyamentów 9 tysięcy 600 á rubinów y szmaragów 5 tysięcy: Puszka Agatowa duża; Grob Pański srebrny cały, misterney roboty.

W teyże KASTYLII Nowey o mil 5 od Madrytu iest mieysce ESCURYAL, toiest Klasztor *admirandè* wspaniały OO Hieronimianów, z Kościołem S: Wawrzyńca Patrona Hiszpanii, od trzech

trzech Królów Hiszpańskich *incredibili sumptu*, to jest od Drugiego, Trzeciego, y Czwartego, Filipów zamysłony, zaczęty skończony, *in memoria* Wiktoryi w Pikardyj z Francuzów A. D. 1557 otrzymaney, erygowany, oraz z Palacem wspaniałym Królewskim na lewey stronie. *Utrijq; Operi* lat 20 na skończenie y wyperfekcyonowanie dano czasu. Klasztor ten jest o trzech kontygnacyach, gdzie mieszkaia 00. Hieronimianie, opisani odemnie między Zakonami. Bywa ich tam po 170; Refektrarzów 3 Podwórze 16 drudzy liczą 22; okien samych 11 tysięcy naliczono. Mają Ogród bardzo wspaniały, Aptekę główną, Bibliotekę, w ktorey Xiąg więcey niżeli 20 tysięcy. Ołtarzów w Kościele 40 Wielki w szyszek jest z Marmuru. Agatu, Aspisu, Porfiru. Po bokach Ołtarza, *Oratoria* dla Królestwa. Przy tych Oratoriach pyzne Mausolea Królów od Karola V aż do Filipa IV Osoby płci obojey w Królewskich paludamentach kłęczą z napisami. Pod Wielkim Ołtarzem Grob Królów PANTHEON nazwany, nad którego drzwiami takowa daie się czytać inskrypcya.

DEO; OPTIMO, MAXIMO.

Locus Sacer Mortalitatís exuviis

Catholicorum. Regum

A Restauratore Vitæ; cujus Aræ maximæ

Austriaca adhuc Pierate, subjacent;

Quam posthumam sedem sibi & suis

CAROLUS CÆSARUM Maximus in Votis habuit,

PHILIPPUS II REGUM Prudentissimus elegit,

PHILIPPUS III. verè Pius inchoavit,

PHILIPPUS IV.

Clementiâ, Constantiâ, Religione Magnus

Auxit, ornavit, absolvit, A. D. MDCLIV.

W Tym Grobie jest Ołtarz Porfirowy, á w nim Krucifix z bronzu odlewany. Trumien 28 wstawianych w ściany, kto-

re od posadzki aż do wierzchu aspidem ciemnozielonym okryte. Tam od Karola V aż do Filipa IV Królów ciała leżą na jednej stronie, po drugiej Królowy odpoczywają. Proźnych urn koło z Królowa która by Syna nie powiła, nie w tym lecz w innym leży Grobie. W Skarbcu Kościoła przereczonego jest Monstrancya jednostayna z Agatu, z Odow dwóch Imperii uformowana, na pierśiach Cyrkul jest *pro Venerabili* bogaty bardzo; ta ofiarowana jest od Leopolda I Cesarza. Jest tam y Krzyż w dyamenty Orientalne oprawny, taxowany 80 tysięcy Talerow, który, w Święta znaczne Superior Klasztoru tamecznego nosi na pierśiach podczas Mszy Świętey.

Jedni świadczą, że te *Opus ESCURIAL* kosztuje 18 Millionow, drudzy że nań *expensowano* sześć Millionow, Dwakroć sto tysięcy Dukatow:

HERB tego Kastilijskiego Królestwa, *olim* Toletańskiego jest Korona Królewska w czerwonym polu.

Jeszcze *intra ipsa Hispaniam* ma Król Hiszpański Insulę Majorikę, długą na mil 18; Gruzą Minorikę, trzecią, Iwikę *olim* Ebusus zwaną, czwartą Formentetę *olim* Ophiusa rzeczoną piątą, Kaprarię *vulgo* Cabrera, a te wszystkie formują jedno, starożytne Królestwo BALEARES, gdzie Dzieciątku iść poty Matka nie dała, poki strzała nie ugodziło do mety, albo sobie chleba nie straciło z łuku. Więcey co Król *Catholicus possidet* w świecie, niżey *atingam*, tu o Królach krucifienko.

SERIES niektórych tytko KROLOW HISZPANSKICH. Królów wszystkich Hiszpańskich od Roku 414 aż do Filipa V teraz panującego z Domu Burbonow Xiążęcia Andegawenkiego za Króla uznanego było 84. Z tych ci godni wspomnienia.

Pelagiusz Gotckich Królów w Hiszpanii przez Saracenow zniesionych, krew y Potomek, Królów Hiszpańskich *Refundator* y *Restaurator* Roku 716. Odoricus IV nazwany *Malus*, krotko też panujący. Weremundow było kilku: każdyby Monarcha te imię nosić y cnotę powinien, ale rzadki to na Tronie Fenix. Ve-
re-Mun-

te-Mandus. Alfons II zwany *Castus*, Alfons III *Magnus Magnanimus*. Ordonius IV *malus* rzeczony. *Sanctius Crassus* miał *agnomen*. Alfons VII *Imperator Hispanie* nazwany. Ferdynand III Kordubę y Hiszali Mauroim odebrał. Alfons X Cesarzem Rzymskim był obrany. Ten miał *pro Symbolo* Pelikana krwią dzieci karmiącego z *inskrypcyą Pro Lege & Grege*. Dając znać, że za to oboie z Pelikanem życie swoje gotów był dać. Zwany *Sapiens, Decus Regum, Principum, Exemplar Virtutis, Nobilitatis, Eruditionis Oraculum*. Jemu napisał *Elogium Poeta*.

*Hic genus humanum ingenio superavit, & omnes
Restrinxit stellas, exortus uti aethereus Sol*

Piotr był y zwał się *Crudelis*, dlatego też od Brata zabity.

FERDINANDUS V z Isabellą Krolestwo Granateńskie podbili Hiszpańskie Krolestwa w jedno złączyli, oprócz Luzytańskiego. Ten Krol za wypędzonych Żydow y Saracenow z Państw swoich od Alexandra VI y od Kardynałow odebrał tytuł *CATHOLICI REGIS*. Drudzy piszą, że od Juliusza II Konfirmacya tegoż była tytułu. Są y tacy Historycy, ktorzy *testantur*, że *more* Krolow Francuzkich Alfons III Maurow Zwyciezca y Kościoła S: Jakuba hojny Fundator, otrzymał tytuł *Christianissimi*. Obodziński zaś pisze, że za Honoryusza IV na Koncilium Toletańskim za wypędzenie niewiernych z Hiszpanii, Krolom Hiszpańskim dany tytuł *Regis Catholici*. Czytając zaś Seriem Krolow Hiszpańskich, ieszcze Roku 757 Alphonsus pierwszy pisał się *Carbo-*
rum.

Sanctius IV tytułowany *Srenuus*. Alfons XI *Justitarius*, a ten był wielki Maurow Zwyciezca. Karol V Austryak Cesarz y Krol Hiszpański razem, Filip II obszernie panujący miał *pro Symbolo* Niebo od Herkulesa dźwigane, noszone przez Atlasa innego czasu, z napisem: *Us quiescat Atlas*. Czym wyraził że po Karolu V Atlasie silnym już odpoczywającym, on wziął ciężar Krolestwa Hiszpańskiego iako Herkules. Drugie miał *Symbolum* konia rozbieranego, okrag świata depczącego z *inskrypcyą: Non suffi-*

sufficit Orbis. Wyrzącił przez to, że nie dosyć mu było na Hiszpanii y innych w starym świecie Państwach, jeszcze on szukał y znalazł Państwa sobie w nowym świecie, to jest w AMERYCE. Filip III miał *pro Symbolo* dwa Globy, Niebieski y Ziemski z inskrypcyą: *Et Patri & Patrie.* To jest, że Niebu y swoim Królestwom wiele był gotow czynić.

Królewiczom Hiszpańskim *ex longo usu & praxi* dają tytuły takowe: zowią ich *Infantes*, że *viventis Patre*, są niemowlętami, to jest nie implikującemi się w interessa Państwa. Piszą się naystarli Synowie *Infantes Arragonie*, Inni *Infantes Austrie, Castilie.* Luzytańskich Królów Starli Synowie zowią się *Infantes Brasilie.* Tym y innym dystingwowanym Osobom przydają artykuł *reverentie causâ* do imienia: *Don*, naprzykład *Don Carlos*, iak u nas Jegomość, u Francuzow *Monsieur.*

HISZPANII *Regimen Politicum* składa się z czternastu Trybunałów, czyli Sądow następujących. Z pierwszego *Collegium Status*, gdzie Król prezyduje, à *Grandes Hispanie* sądzą. Z drugiego *Consilium Regium*, w którym większe sprawy rozstrzygane bywają bez appellacyi. Z trzeciego *Consilium Bellicum*, gdzie się sprawy wojny y pokoju agitują na którym Konsyliarze Królewscy General y Gubernatorowie zasiadają. Z czwartego *Consilium Castilianum* w którym Kastylii starey y nowej, Gallecyi y innych Królestw w Hiszpanii inkludowanych sprawy *agitantur.* Z piątego *Consilium Arragonicum*, w którym sprawy Arragońskiego Królestwa y kilku Prowincyi *disjudicantur.* Z szóstego *Consilium Italicum*, które sprawy Państw *Jurisdictionis Hispanice* w Włoszech leżących rozstrzyga. 7. *Consilium Indicum*, które sprawy oboch Indii Wschodney y Zachodney, Duchowne y Świeckie, mianowicie Kupieckie rozstrzyga. Z osmego *Consilium Ordinum*, albo Orderow Kawalerskich, à te różne kollizye trutynnie Kawalerskie. Z dziewiątego *Consilium Camere Regie, vulgo de Hacienda*, to jest Dziedzicznych własnych Królewskich Prowentow interessa, trutynniącego. Dziesiąte, *Consilium* jest *Rationum* albo Skarbu Królewskiego, Per-

Percepty, y expenfy, examinujące. Iedynaste *Consilium Meritorum*, zaślugi biorące na szalę, im równą naznaczające rekompensę. Dwunaste *Consilium Debitorum*, *alias* długi rozładzające, kredytorom przyznające *quod suum est*. Trzynaste *Consilium Venatorum*, w którym sprawy Lowczych psaszników, leśniczych *discutiuntur*. Czternaste *tandem Consilium* jest *Judiciale*, albo Trybunał Kryminalnych wszystkich excessow publicznych mających superintendencyą y animadwersyą.

Oprocz tych Rad 14 są jeszcze dwa straszne Trybunały w Hiszpanii. Jeden Trybunał *Sacre Inquisitionis* na Zydow y Heretykow fundowany, tych y innych, cokolwiek *Hereticū* tchnących, karzący surowo. Takich Trybunałow jest tam dziewięć po Miastach pryncypalnych: Przy Madryckim Trybunale jest zawsze *Generalissimus Inquisitor*. W całej Hiszpanii jest 20 tysięcy *Familiaris* albo posługaczow, szpiegow, którzy wszędzie czuwają, łowią, y sprowadzają Heretykow do tych Trybunałow. Pensya roczna każdego z nich 800, czerwonych złotych. Drugi Trybunał nazwiskiem HERMANDAT, który bezecne, szkaradne akoye przez ludzi wiary godnych wybaduje, sądzi, karze, zbiegłych y pod ziemią szuka.

ARCYBISKUPOW w Hiszpanii liczą 11, BISKUPOW 65, OFFICYALISTOW Monarcha tutejszy ma tych *Admirala de Castilia*, WiceReiow albo Gubernatorow Prowincyi, *Grandes Hispanie*, ktorzych bywa po 90 y po sto. Są dystyngwowani na 3 Classes albo rangi Pierwsi głowę nakrywają, gdy mówią z Królem. Drudzy gdy już zaczną mówić, dopiero nakrywają. Trzeci *tandem*, ktorzy nie nakrywają, chyba od prezencyi oddaliwszy się Króla. Do pierwszych Król mówi: *Tege caput pro se & pro Tuis*

Jan Boter *in Relationibus suis* rejestruje w Hiszpanii, *DUCES* 26 z ktorzych każdy intraty roczney ma pultora milliona dukatow: Margrabiow 40 kilku, z ktorzych każdy ma intraty 80 tysięcy dukatow: Hrabow 60 ktorzy tyleż z Margrabiami *pius minus* mają intraty. *Marineus Siculus* Autor twierdzi, że *Grandes Hispanie*, y inni Panowie Hiszpańscy mają tyle intraty wżyszey, *simul sumpti*, ile ich Monarcha sam.

Tu zaraz *Nota*, że w Hiszpanii ani Komesow, ani *Duces*; ani *Marchiones*, nie było dziedzicznych przed Henrykiem II Królem Kastelli y Legionu, aż on pierwszy, na ten Tron *erectus* Roku 1469 kreował Komesow *de Vizcaya*, *de Castaneda*, y ich Sukcesorow. Jego potym na Tron następcy JAN II HENRYK III kreowali Komesow *de Montealegere*, *de Cangos*, *de Benevento*. Jan II uczynił iś iakoto Komesa *de Haro*, *de Ledesma*. Henryk IV kreował wielu, iako czytam w *Alfonse Lopez de Haro*.

Naliczyłem w Hiszpanii Zaćnych Familii pryncypalnych 70 iakoto *Acunna*, *Cabrera*, *Castro*, *Davila*, *Fonseca*, *Gusman*, *Govevera*, *Haro*, *Luna*, *Mendosa*, *Pawalia*, *Snavedra*, *Ribera*, *Viamento*, *Zuniga*, *Zapeta*, &c. ktorych tych wiekow pewnie przybyło więcey.

Tuż należą ORDERY HISPANSKIE, iakoto Order *Aurei Velleris vulgo de Toisson*: Order S: JAKUBA *vulgo Golland* mający 60 á według drugich 38 *Commendarias*, intraty według iednych mianowicie Maryneusa 60 tysięcy Dukatow, według drugich 272200 czerwonych złotych. Trzeci Order *Alcantara* od mieysca tak rzeczony inaczey się zowie S: Benedykta, *vulgo Avisis* także od mieysca, ktory ma intraty z *Kommend* 34 czyli 60, według *Oliwery* 95600 dukatow. Ma tenże Zakon ze czterech *Jurisdikcyi* 3400 dukatow, ma 4 *Prioratus* albo *Sacriřias*, á te czynią intraty 210 dukatow. Sam *Magister hujus Ordinis*, (ktorym sam Król) bierze intraty 3 króć sto tysięcy czerwonych złotych. Czwarty Order tu iest *Callatrava*; O ktorych wszystkich, opisując ich *Insignia* y obligacye, mowilem traktując o RELIGII Katolickiey.

Tu *Nota*, że tych Orderow *Supremi Magistri* są Królowie Hiszpańscy od czasow Ferdynanda y Izabelli według Maryany Autora. Przedtym byli właśni y osobni MAGISTROWIE, ale że woien domowych dywali Autorami, y samym Królem przy siłach y bogactwach znacznych *apprehensibiles*, przez Bulle *Innocencyusza VIII* zniesieni, dawszy Diploma Królowi Hiszpańskim, aby *post obitum* Mistrzow *pro illo tempore* będących, sami Królowie

wie byli Magistrami *Ordinis*, iako też są *actu*. O intracie tych Orderów, wielu czytając Autorów, nie dociekłem rzetelności, każdy inaczej pisze; zaczym y ja *rem certam* nie mogę pisać.

POTENCYA *in Armis* Hiszpanow wydać się w stu tysięcych Woyska bitnego y w dwóch Flottach Morskich, wielkich, w jedney w Indyach, w drugiej na morzu środkozemnym.

BOGACTWA tego Monarchy nie małe, kiedy na 15 milionow dukatow liczy roczney intraty z obszernych Państw swoich, iakoto w Azyi mianowicie w Indyi Wschodniej, z Insul Filippowych, Maryańskich, Salomonowych, Z namienionych Filippowych, ktorých jest na 10 tysięcy, sam Hiszpan trzyma 50 Wyspów wielkich, mianowicie Euzon, albo Manilhe: w Indyi Zachodniej albo w AMERYCE ma Królestwo Meksykańskie potężne, drugie Królestwo Chile, Hiszpanii *Aurifodinam*, trzecie Perwańskie, w złoto, srebro, Merkuryusz bogate. Tamże w Ameryce ma Insul *Lucajas* więcej nad 400. po kilka set mil w sobie inkludujących, to jest Borichen, Hispaniołę, Kube, Floridę, nową Hiszpanię, &c. dość że się pisze oboch Indyi Królem, *Regi Indiarum*. W Afryce tenże *possidet* Monarcha *Ceutam*, *Melillam*, *Oran*, *Marzalquir*, siedm Insul Fortunnych *vulgo* Kanaryjskich.

W EUROPIE Xięstwa Brytanii, Burgandyi, Belgium, Lombardie, z Medyolanem, Neapolitańskie, Sycylijskie, Sardyńskie, Królestwa, ztąd pięknie o tym powiadaia Monarcho, że *super galierum Regis Hispanie nunquam Sol occidit*: bo tak ma w całym świecie rozłożone Państwa, że jeśli nie w tym, to w tym słońce zawsze świeci, a tak *occidentem Solem* jego nie widzą Królestwa.

Prowenta Krola Hiszpańskiego *longa serie* wylicza *MARIANA*, z ktorego, niektore namieniam dla informacyi Czytelnika. Z Dzieściny rzeczy kupionych, z Dzieściny domostwa, albo gruntu przedanego, z kramow, sklepow, z soli, z towarow, Belgskich, Angielskich, Francuzkich, z Cłow suchych, *alias* londdowych *vulgo* *Poertos secos*, z welny z pol, pastwisk Królewskich, ludziom narytych, z gor srebrnych, z niewolnikow na galerach,

z kart grackich, z sukna, z materyi, z arędowania *subsidii*, które idzie z Orderow, które wynosi na 24 tysiące dukatow, z Kruciaty *vulgo La Crusada, aliàs* z Bulli Papięskiej daney Królom Hiszpańskim za poratowanie Kościoła Świętego w wielkiej potrzebie, pozwalającej w dni postne potraw maślanych, tym którzy by, iaką na ten ratunek dali kwotę piędziężną: co także *per urendam* pulzczone, znaczną Królowi importuie summę, na Woyskiego, lub Fabryki Duchowne: z Prowentow także pewnych Duchownych Królowi ustapionych co sześć lat za pozwoleniem Biskupa Rzymskiego na potrzebę wojenną przeciwko niewiernym y Heretykom: z Prowentu *Tertie vulgo Terze*, toieft z trzeciego grosza, albo pieniądza ze wszystkich Prowentow Duchownych *in subsidium bellicum*, także od Oycow Świętych pozwolonego: z Dziesięciny dobr Biskupich, który Prowent od Stolicy Apostolskiej pozwolony nazywa się *El Excusado* wynoszący na 6 kroć sto dwadzieścia tysięcy dukatow według Autorow. Extraordynaryjne zaś Prowenta Królestwa są dwa milliony *vulgo Des millions*, co cztery, albo sześć lat na Seymie naznaczone y pozwolone. Praktykowało się y to *teste Cardinale Offato*, że na proźbę Króla *in summa Regni necessitate*, za proźbą do Oycy Świętego zaniefioną *CLERUS* Hiszpański dawał *subsidium bellicum*, o kilku millionach: iakoto Grzegorz XIV Papięz pozwolił był trzy milliony co rok z oliwy, y z wina co rok na Kościół idących przez sześć lat; y znowu na drugie sześć lat prorogował też *subsidium*. Wyniosła ta summa *in spatio* lat 12, 36 millionow. Ale tam *Clerus* bogaty *habet unde det*, gdyż iako świadczy *Licentiatu* Hieronymus *de Cavallos*: *Clerus* Hiszpański więcey dobr trzyma, niżeli świeccy Panowie: á co większa, że bywa proszony, nie przymuszony: Benedykcyja Rzymska, wyprożnione napelni szkatuły.

Postaremuż tak wielkich Bogactw nie znać w Hiszpanii, bo na Dwor Monarchy liczny, na stoly, Palace, ogrody, na Zamki, na tyle Prezydiov po różnych świata Prowincyach, Fortecach, Zamkach, na Woyska, Okręty, Kościolow y Klasztorow

row Fundacye, na wielkie Elemozyny, na Legacye y Rezydentow, na *Honoraria* wszystko to wychodzi.

Jeszcze w Hiszpanii godne wspomnienia Akademie, ktorych tam czternaście, z tych najsławniejsza Salmantyceńska. Rzeczki tu najsławniejsze *Tagus* złotopłynny y *Iberus*, Gory Pirenejskie długo się ciągnące od Morza *Mediterranu*, aż do Kantabryjskiego, od Francyi Hiszpanią dzielące. Miast składowych y Portowych jest koło 12, *Cabo* albo *Promontoria* 12.

Genius Hiszpanow opisałem *sub titulo* Zwierciadło Animuszow.

Jazdzić Hiszpanom tylko czterma końmi, albo mułami godzi się poszuśno tylko samemu Królowi y Domowi Królewskiemu, ktorego, gdy slangryt wiezie, okrytą na koźle ma głowę dla respektu.

HISZPANI są *Catholicissimi*, ni Zyda, ni Heretykow nie cierpia; za co *sunt in Benedictione*.

L U S I T A N I A.

LUSITANIA zowie się à *Luso & Lissa* Towarzystw Bachusa według Warrona, Pliniusza, y Marcyana: inaczej się zowie PORTUGALLIA, à *Portu Calle*, albo à *Portu Gallo*, że z Francją graniczy. Jest długa w swoich granicach na 4110. Obfita w Sól, Wino, Oliwe, Miod, Wosk, Cytryny, Pomarańcze, Figi, Migdaly, Kasztany, ale koło Chleba nie pracująca, ma ją go dosyć za pieniądze wielkie z handlow idące. Taż Portugallia z razu Rzymianom, potem Alanom była podległa: po tych wypędzonych panowali tu Gottowie od Roku 369, aż do Roku 713 *tesse Vaseo*.

Po tych panowali Saraceni y Maurowie: gdy bowiem od Saracenow Roderyk Król Gotow zginął, od nich też Luzytania opanowana. Ze iednak *ex lumbis* tegoż Roderyka w Austrii gorzystey nieiaki Pelagiusz ucalał, nie dobitkowie Królem go obrali, y z tego idą Królowie Hiszpańscy na on czas piszący się tylko Kro-

Krolami Asturyi y Legionu, á przy tym Luzytanií a¿ do Alfonsa VII Krola Kastelli: Ktory Henrykowi, Komesowi Lotaryngii, czyli Burgundy za waleczne wojenne akcye przeciwko Mauróm, tudzie¿ w posagu po Teresie Córce dal Portugallia, albo Luzytaniá około Roku 1094 Syn iego *Alphonsus I* w iedney batalii z Maurami, s ich Krolow zwycięzył, Lizybonę Stolicę opanował, & *in memoriam facti*, za pięć Krolow s Tarcz wziął za Herb y tytuł *Comitis Lusitaniae*, w krotce, toiest Roku 1139 Koronę Królewską za Laur zwycięski odniósł, iá w Sukcessorach piastuiący, a¿ do Sebastjana w Afryce w okazji zabitego Roku 1539. Wiele potym tęż Koronę było konkurentow, ale *unus accepit bravium* Filip II Krol Hiszpański Roku 1580 lecz Luzytańczykowie cudzego nie chcąc cierpieć iarzma Roku 164 Jana Xiążęcia *de Breganza*, albo *Bragancyi* obrali y trzymali Królem; ktorego po dziśdzień *Familia Brigantina* na Tronie iaśnieie Luzytańskim. A iesliby Linia zgaśła męska, tedy białogłowska *juxta Leges Patrias* Cudzoziemca *ad Thronum & Thorum* może zaprosić.

Ma to Królestwo 6 Prowincyi: 1 *Interamniensem*, toiest Międzyrzecką Prowincyá, między Duryuszem, y Minchiuszem rzekami. 2 *Transmontanum*. 3 Beirę. 4 Estramadurę Portugalską (bo druga iest Hiszpańską) 5 *ALENTEIA* albo *Trans-Tagane*, *alias* za Tagiem rzeką Prowincyá, leżąca. 6 Algabrię.

W tych Prowincyach te sławne Miasta: w Interamneńskiey iest Braga *olim* Stolica Krolow Gockich tam pañuiących: w Transmontańskiey Prowincyi iest BRAGANZA Miasto gniazdo terażnieyszych Krolow Luzytańskich: W Estramadurze Stolica iest caley Portugallii LISABONA, po Lacinie *Ulyssippo*, Rezydencya Krolow y Archikatedra Arcybiskupow nad rzeką Tagus złotoplynną, y między siednią gorami, z ktorych iedna sie zowie *Das Cbagas*, toiest pięciu RAN CHRYSZTUSOWYCH, że tam Kościół Marynarze wybudowali pod Imieniem pięciu RAN CHRYSZTUSOWYCH. Pięć z tych gor mocnym opasane murem o 7 wieżach. Bram w tym Mieście do Morza iest 22 od lądu 16 wież kolo

Mia-

Miasta 78. Samych Parochialnych Kościołów 12 oprócz Zakonnych Klasztorów wielu. Port Lizyboński w EUROPIE najszaniej, szy, przestronny, y wygodny. Zkąd co rok w Marcu y Septembru Kupieckie ruszają Okręty; z których jednego wyprawa kosztuje (Towarów nie rachując) 127500 dukatów, a powrociwszy każdy przywiezie w towarach na 2 miliony dukatów; Okręty te zowią *Carracas*. Tęgi prawdziwie dlatego Miasta zlotopłynny, bo z całego świata przez *Comercia* y deflutacye prowadzi wiele złota. Jest to Miasto rościągnione na dwie mile według Oliweiry Autora. Samych wołów 50 rok 11 tysięcy tu w iatkach zabiją, na sto tysięcy owiec 55 tysięcy koz, na *viqualia*. Aręnda z cła iatkowego wynosi na 55 tysięcy dukatów według tegoż Autora. Cukru samego z Amerykańskich Prowincyi tu sprowadzają po 26 tysięcy skrzyń. Ma też Lizybona swoy Senat z ludzi Szlachetnych y Doktorów złożony: który oprócz różnych Officialistów ma też *Zelatores*, których funkcyja *invigilare*, aby nic nad szuszną nie przedawano *taxe*; a drugich *RENDEIROS*, niby Rewizorów; którzy rynki obchodzą przestrzegając, aby nic zdrowiu y życiu szkodzącego nie przedawano. W Mieście tym jest Kościół *Misericordiae* od Emmanuela Króla fundowany: karmią w kruków *sumptu publico* odwdzięczając temu państwu że S: Wincentego, zamęczonego, strzegło.

W teyże ESTRAMADURZE Prowincyi Luzytańskiej jest Miasto BELLEM, to jest Betchlém, gdzie jest wspaniały Klasztor Hieronimianów Zakonników, tamże Królów Luzytańskich *superba Mausolea*. W Algarbii, która tytułem Królestwa szczyci się, są Cieplice, w Królestwie Hiszpańskim najzdrowsze, aerya także bardzo zdrowa. Tam Henryk Król Algarbii przez Astrów przy czystey Aurze upatrowanie głównym proklamowany Astronometem y nie które poznał Kraie.

FORMA Regiminis w Luzytanii temi wspiera się *subselliami*, albo Kollegiami. 1 Kollegium zowie się *Judicium Regium* 2 Kollegium wojny y pokoju. 3 Kollegium *Camera Regie*. 4 Kamery, Tax Kupieckich. Inni zaś Autorowie inaczej Rządu polity

polityczne Luzytanow opisują, rachując tameczne *Subsellia* takowe. *Casa, de supplicacion, alias* Izba albo Trybunał Supplik *Relationum*, gdzie dziesięciu zasiada Sędziow, albo Assessorow *Desembargadores* zwanych, ieden *solicitator Justitia*, Prezydent *vulgo Regedor da Justitia*. Ten Trybunał agituie się w Stolicy Państwa, *alias* w Lizybonie. Drugi Trybunał *Casa de Civel*, niby Izba Sądowa należąca *ad Causas Civiles*. Trzeci Trybunał *Desembargo de Paco, alias Palatii Regii*, złożony z Prezydenta y pięciu Assessorow *vulgo* Desembargadorow y Sekretarzow. Ten Trybunał zawsze tam się agituie, gdzie się Prezencya tylko znajduje Krolewka; jest wyższy nad tamte dwa specyfikowane. Przywileie Krolewskie tu rewidują, *examinują, pro legitimis* deklarują, dekretowanym na śmierć dają *clementiam, famam lesam* reparaują &c.

Jest też tu Trybunał *Questorium vulgo* da Fazenda do Skarbu Krolestwa regulujący się. Inny Trybunał *Rationalium, vulgo Casa dos Contos*, gdzie kalkulacye z Administracyi, y Guberniow Dobr Krolewskich składają. Prezydent tego *subsellium* zowie się *Condador Major*. Inne *subsellia* mnieysze opuszczam.

W Każdey Prowincyi jest postanowiony Sędzia czyli Kommissarz, czyli Rewizor y Cenfor nazwiskiem *Corregidor de Camaraca*, co rocznie swoje rewidujący Prowincyę, y innych pod sobą mający Sędziow. Jednakże y od nich idzie appellacyą do Trybunału *Relationum*. Każda też Prowincya ma swego *Provedora*, dozieraącego, aby wszelkie Testamenta, swoy wzięły skutek.

HERB LUZYTANII jest wież siedem złotych, w czerwonym Polu *item* pięć Tarcz błękitnych, na białey Tarczy, a na Tarczach pięciu, po pięć sztuk złotych.

Pierworodny Syn Krola Luzytańskiego zowie się *Infans Brasilia*, ktora jest w Ameryce, bardzo bogata.

GENIUSZ y Máxymy Luzytańskiej te są Nacyi. O radach swoich wysokie mają zdanie. Ciekawi, Pracowici, cierpliwi nie wygod: od Nawigacyi całemu wiadomi Światu: *in publico* zazywają Magnificencyi, w potrzebie sztuki: Powolni są, przecież
ruchawki

ſką, od Stolicy Lugdunu. *ſto tandem* konſiderowano *Galliam Belgicam*, że koło, czyli w Belgium teraznieyſzym leżała; czyli w niey Belgium. Ta Diwizya Gallii, rożnych była czaſow, to od pożyeyi, to od manier ludzi, to Rządcow, *pro ſuo placito* pobrała nazwiſka.

W tym tak obſzernym y ludnym *antiquitus* Kroleſtwie, *ſub nomine univerſali Galliae*, rożne ſie znaydowali **POPULI**, granice, y ſtolice ſwoie mający, ktorych Kluwerius Geograph obſzernie, ia krociuſieńko kładę. Mieſzkali tedy tam te **NARODY**, á raczey Lud na powiaty. właſne podzielony. *Allobroges, Centrones, Segalauni, Vocontii, Caturiges, Gavares, Salyes, Gaballi, Rutheni, Helvii, Volca Teſtoſages, Volca Arecomici, Vaſcones*, tu z Hiſzpanii przenieſieni, *Auſci, Vaſates, Begerri*, albo *Bigerriones, Tarbelli, Cadurci, Peſtricorii, Arverni* czyli *Alverni, Limovices, Bituriges, Pictones, Santones, Oſſimini, Veneti, Curioſolivas, Redones, Andegavi*, albo *Andes, Turones, Alerci Diablinta, Aulerci Cenomani, Unelli, Carnutes, Lexobii, Aulerci-Eburovices, Pariſii, Senones, Tricaffii, Aedui*, albo *Hedui, Vodicaffes, Segyſani, Helveti, Taxandri, Menapii, Gelarii, Morini, Nemetes, Ambiani, Caletes, Vellocaſſii, Atrebatas, Nervii, Eburones, Condruffi, Segni, Cereſii, Pannani*, albo *Tungri, Veromandui, Sveſſiones, Sylvanecta, Remi, Treviri, Mediomatrices, Leuci, Lingones, Sequani, Rauraci, Trebocci Vangianes, Ubii, Sicambri, Batavi*, nad Renem rzeka, *Canineſates, Belga, &c. &c.* Z tych wyliczonych Nacyi Francużkich nayſławnieyſi byli **ALLOBROGES**, drudzy **AURUSCI**, trzeci **PARISII**, Wielkiemu Miąſtu w Europie imie y fundameta dający, 4 **HÆDUI**, 5 Naymocnieyſi byli **BELGOWIE**, 6 Naybitnieyſi **HELWETOWIE**, Zacni **TREWIROWIE**.

Stoleczne Miąſta ſławne były tych Nacyi *Vaſio vulgo Vaiſon, Vienna* Francużka, *Avenio, Namaufus, Tołoſa, Arauſio, vulgo Orange, Arelate, vulgo Arles, Narbo, Lutetia, vulgo Parys, Auguſtodunum, Lugdunum, Auguſta Trevirorum &c. &c.*

Nacyi tych wyliczonych tylko w Kſięgach *veſtigium*, w Aktach rożnych ſtárożytnych. Y teraz ieżeli w Mieſcie ktorym Stole-

cznym ktorey Nacyi wspomnianey co się stało, á to opisuie się po Łacinie, wspomina się y Miasto y Narod, tam *olim* mieszkający. Naprzykład stało się co w Paryżu, kładzie się to Miasto y Narod tak: *Aetum Lutetiae Parisiorum*, toiest, w Lutecii Stolicy Narodu Paryziow. Tymże sposobem, stało się co w Kolonii Agrypińskiej; pisze się *Colonia Ubiorum*, że tam Nacya Ubiow osiadła; stało się w Trewerze, pisze się y nowi po Łacinie: *Augusta Trevirorum*, alias w Stołecznyim Mieście *olim* Augusta zwanym, należącym do Trewerow Nacyi.

Nie wspominałem w rejestrze Narodow Francuzkich CELTOW, ale o nich tu mówię *fufus*. Niżeli Francya, Hiszpania, Niemcy, Jllirik, Brytannia, pogazywali się terażnieyszymi imionami, zwali się *antiquissimis temporibus* generalnym imieniem *CELTÆ*, albo *Gentes Celtice*, którzy ze nayobszernieysze grunta w Hiszpanii osiedli po nad rzekę *Iberus*, nazwani tam *Celiberi*. Celtowie ci wzieli imie albo od Krola imieniem *Celtes* tam panującego za czasow Ofyridefa Krola Egypskiego według Berosa, albo od Celtusa Syna Polyfema, według Appiana. A tak CELTOWIE są Narodem w Francyi pryneypalnym, z ktorego się urpdzili GALLOWIE; którzy Włokiego Państwa wielką część opanowali, aż do Azji *victoricibus* zabrneli *armis*, y Gallogrecyi w Grecyi rzucili fundamenta.

Rozprzestrzenili się aż na Brytańskie Insuly y Niemieckie Kraie od Renu, aż do Wisły początkow. Rzymianie część Gallii opanowali, zowiąc *Galliam Narbunensem*, resztc Julius Cesarz Gallii podbiwszy Rzymką uczynił Prowincya, rządząc ją przez Starostow, aż do Honorjusza Cesarza. Tedy Roku 400 Gottowie Hiszpanią opanowali, do Wloch y do Gallii posiągneli, iey część znaczną opanowawszy w Tolosie Królestwa swego założywszy Stolicę. Po Gottach *Burgundiones* wyszedłszy z Niemiec uczyniwszy ligę z Wandalami, nie mało szarpneli Gallii, *Burgundia Regnum* fundowali. W krotce Frankowie Nacya Niemiecka z Frankonii wybrawszy się przez Ren, Gottow *repressalia* nie apprehenduiąc,

prehenduiąc, aż się o Paryżanow oparli, tam Królestwo Francyi od swego imienia *Franci* zalożyli, zkad powoli cała Gallia Francya nazwała się. Nie koniec ruiny Gallow, ieszcze Brytanni z wielkiej Brytannii ruszywszy się, w granice pobliskie Gallii wpadliży część znaczną osiedli; mnieyszą Brytannią nazwawszy. *Tandem* Klodoweufz V Krol Francyi Burguńskiego pokonawszy Krola, y Gottow z Gallii wygnawszy, na Synow czterech podzielił Królestwo; Paryskim, Swessonńskim, Burguńskim, Austrasyjskim nominuiąc ich Krolami. Po wygubionych Bratach sam Klotaryusz panował, czterech także Synow Ociec; ale z tych gdy trzech umarło, sam Klotaryusz II w caley panował Francyi; w Sukcessorach swoich aż do Karola Wielkiego.

FRANCYA dzisieysza w długości swoiey, od mnieyszey Brytannii aż do Granic Włoskich, gdzie *Varus* rzeka wpada, jest na mil Niemieckich 180. W szerokości od Gor Pyreneńskich Hiszpańskich, aż do ostatnich granic Pikardyi, jest na mil 170. Od południa morzem śródziemnym, od Zachodu Gorami Pyreneyskiemi y Oceanem Akwitańskim, od północy Brytańskim zamienia się.

HERB FRANCYI caley są trzy LILIE, na polu niebieskim, na wierzchu korona Krolewska z krzyżykiem.

Podział Francyi stał się Roku 1614 na 12 Prowincyi głównych, to jest, na Insulę Francuzką, na Aurelianeńską, na Lugdunenńską, na Brytańską, na Normañską, na Pikardską, na Kampanńską, na Burguńską, na Delfiñacką, na Proweńcką, na Langwedocką, y Akwitańską Prowincye.

W Pierwszey Prowincyi Insulę Francuzką zwaney na 10 Powiatow podzieloney, jest caley Francyi Stołica LUTETIA, po Francuzku PARIS nad rzeką Sekwaną *vulgo* Seyne. Paryż nazwany od caley tam Nacyi *Parisi* zwaney od Francuzow: Lacinnicy wszystko regularnie denominuiący nazwali LUTETIAM *Parifiorum à luto* od zbytniego błota, na którym te wielkie stoi Miasto. Są Autorowie piszący, że Paryż wziął imię y fundamenta od Parydesa,

rydela, albo Parisa, Jafetowego potomka, tu w Celtyckiey Nacyi panującego. Juliusz Cesarz zawoioawwszy Gallią, murem Paryż opasał, ztąd według Boecyusza *Julii Civitas* nazwany był przedtym. Jest to *Swiata Compendium*, y składem caley Europy, Szkoła Peregrynantow.

Stoi obszernie to Miasto na Insule Francyi, *vulgo Isla de France* od Sekwany rzeki oblaney. Dzieli się PARYŻ na cztery części pryncypalne. Pierwsza część zowie się *La Citaz*, Miasto albo Insula Palacowa, gdzie wielki Palac Królewski. Druga część Miasta Insula Najswiętszey PANNY *vulgo L. Isle Notre Dame*. Trzecia część *La Villa*. Czwarta część zowie się *L. Univerfite*, to jest Akademia, bardzo obszerny plac zawierająca; z Rzymskiey fundowana, *Musarum delictum & Domicilium*, wszystkich Scyencyi źródło, Matka, y karmicielka, od Karola Wielkiego Cesarza y Króla *instinctu* Alkuina Preceptora fundowana Roku 791 czyli 796. Tu oprócz wielkich Kollegiow Doktorskich 20, jest Collegium na cały Swiat sławne *SORBONICUM*, od Norberta Sorbona S: Ludwika Kapellana fundowane, á bardziew *in magno predicamento* zostawione,

Ta część Miasta ma Kościołow 17, Klasztorow 14, Kaplic 3, Bram 7, przy iedney z tych, to jest S: Marcella, jest Klasztor S: Genowefy Patronki Miast y calego Królestwa Francuzkiego, przy którym Kościół pod tytułem *SS Apostołow PIOTRA y PAWŁA y S: Genowefy*; ktorey *SS Relikwie* w wielkich niebezpieczeństwach głodu, wojny, posuchy, przez Rzemieślnikow *ex antiqua consuetudine* na to kilkadniowym postem preparowanych, noszone po Mieście, z skutkiem bywaią pożądanym. W tym Kościele leży Klodoweusz pierwszy Chrześcianin Król Francuzki, koło Portretu swego te maący inskrypcyą: *Hic est Illustrissimus Rex Clodoveus, qui & Clodovecus ante Baptisimum dictus, Francorum Rex stus, sed verus Christianus, qui ab Anastasio Imperatore Consul & Augustus est creatus &c.*

Co w częściach Miasta Paryża znayduie się, tu kładę. Co
w czę-

w części *Universitatis* jest, dopiero opisałem. W części *La Cite*, *propre Lutetia* zwaney, albo Miastem jest Katedralny Kościół, cud Francyi dla wielkości, ozdob, bogactw, magnificencyi, 120 wsparty kolumnami, dlugi na krokow 174, szeroki na krokow 60, wyfoki na krokow 100. Bram do Kościoła 11 Drzwi *à fronte* Kościoła pryncypalne są podwoyne statuami misternie wyrzniętymi 28 Królów Francuzkich ozdobione. Wież pobocznych ma ten Kościół 4, wyfokich na lokci 36, Kaplic w cyrkumferencyi wspaniałych 45 żelaznemi separowanych kratami. *Ab intra* misterną kościół adornowany sztukaterią, *Historias* oboch Testamentow wyrażającą. Na wieży jest Dzwon wielki Mária, 20 chłopow silnych do dzwonienia potrzebujący. Głosiego podczas pogodney aury słychać za mil 7 Francuzkich. Kanonikow tu jest Katedralnych 50 między ktoremi Król Francuzki pierwszy. *Magni Vicarii* 6, *Clerici Matutini* 14. Chlopcow do Choru dehtynowanych 12. Przydaie Ornamentu Bazylice tey Olbrzymia Statua S: Krzysztofa z kamienia wyformowana A. D. 1413 od Antoniego *de Ascars* wystawiona. W teyże części Miasta jest Pałac PARLAMENTU generalnego y naypryncypalnieyszego w Francyi, wspaniałey struktury, od Ludwika Hutyna, czyli też od Filippa Pięknego Króla Roku 1294 wystawiony z dziedzińcami, ogrodami, galleryami dziwney proporcey: gdzie Regnantow Francuzkich Portrety to z podniesionemi rękami, szczęśliwe panowanie, to spuszczonei nieszczęśliwe rządy swoje denotującemi dają się widzieć. Do Kamery sekretney tu z szpadą y ostrogami wnieść nie godzi się bez kary surowey. Prezentują tam w wielkiej sali skorę z Krokodyla w kopaniu fundamentow tey struktury znalezionego. Tu Senat Francuzki zasiadał, *olim* ze stu Senatorow składający się, między ktoremi 12 *Pares Francie*, 12 ktorych sześć Duchownych Biskupow, a tych samych trzech jest *Duces*, a trzech *Comites*: a sześciu jest świeckich, trzech *cum titulo* Xiążąt, a trzech *cum titulo* Comitum. Inne *Membra* Parlamentu są Deputaci.

W części Miasta nazwiskiem la *Ville supra* wspomnianym, ktora

ktora się z wielkim komparuie Miastem jest Kościółow 31. Klasztorow 10 Szpitalow 4 Kaplic 6 Bram 7.

Generalnie cały PARYZ zlustrowawszy naliczysz w nim Przedmieść 71 Palacow wiele wspaniałych, Bram 17 Rynkow 27 Ulic 720; á inni liczą 830 Kamienic 50 tysięcy, z których jest wiele o pięciu piatrach, y o ośmiu, Mostow 10, Kościółow Pa- rochialnych 44, Klasztorow okazalszych 100, Opactw 80, Szpi- talow 30, Austeryi *adinstar* Palacow obeymujących osob na 9 ty- sięcy, jest 60. Cekauz *omnis generis* pełny amunicyi z napisem na bramie Henryka Krola Fundatora wspominającym:

Aena haec Henrico, Vulcania tela ministras,

Giganticos debellatura furores.

SAmych Królewskich Palacow jest kilka w Paryżu, ieden *Lupa- ra*; albo *Loouie*, bardzo wspaniały, y wielki, drugi *Tuleria* na przedmieściu z ogrodem y zdrową aeryą; trzeci Pałac Królewski *pulgo Royal*, gdzie naywyższe Królewskie agituią się sądy. Pałac Arcybiskupa Paryskiego, Jest tu Forteca Bastilla, gdzie zacne y znaczne Osoby, sprawiedliwości Świętey, zadofyć czynią, tam będąc osadzone. Jest Winnica tu nayprzednieysza,

Ma PARYZ BIBLIOTEK kilka; Pierwszą Królewską in- kludującą Książ 50 tysięcy drukowanych, á manuskryptow na 15 tysięcy. Drugą u S. Wiktořa dziwnie bogatą w Księgi z trze- ma tysiącami Rękopisna Trzecią w Kollegium Mazaryńskim, gdzie na 35 tysięcy Książ liczą. Te obie w Poniedziałek, Szrodę y Sobotę *Scientiae Studiosis* otwarte bywają dla czytania.

Zdobi to Miasto Collegium *Societatis IESU* Fundacyi Lu- dovici Magni, gdzie zacney mlódzi Szlachetney Francuzkiey, *alias* Xiążat, Margraffow, Graffow, Labbow, Kawalerow, Pa- trycyuszow, *item* Włoskiey, Hiszpańskiey, Weneckiey, Angiel- skiey, Niemieckiey, wiecey niż na 500 Osob znajduie się w Konwikcie, ktorzy pod dozorem Primaryusza bez żadney excep- cyi y dystynkcyi *in equalitate* żyją regularnie *certas leges*, Nabo- żeństwa, postępkow, Porcyi iedzenia y napoju obserwując, á przy

przytym *Artes Liberales* uczą się, *alias* chodzą do Szkół. Są na różnych placach Statuy to Królów, to Statua Wiktoryi, żelaznemi pięknemi opasane krátami. *Surrexit* nie dąwno nowe Dzieło w Paryżu STATUA Ludwika XIV *Cognomen* Magni od wielkości y wielości *rerum gestarum, ad vivum* Króla żywego w Paludamencie reprezentująca, pod którego nogami leży *Cerberus* o trzech głowach, z tyłu stoi *Victoria* Osoba, w jedną ręką nad głową laurowy wieniec, á druga fascykul takowychże gałązek trzymająca. Stoi na postumencie marmuru szarego w kwadrat wystawionym, mocno żelazną opasany krata; na miejscu wielu skupionych y demoliowanych kamienie dla prospektu lepszego. Na czterech rogach pedestalu, czterech jest więźniów miedzianych, lancuchem pokrępowanych, przykutych do pedestalu.

Na pierwszej facjacie pedestalu prezentuje się *Legenda* Spektatorowi *gravi styló non scholari* napisana, Wiktorya, Erekcya Fortec, złączenie dwoyga kanałem morza, zburzenie Héretyckich Zborów, y ich wypędzenie z Państw Francuzkich, korekturę Praw wspominaia a w te słowa.

Ludovico Magno, Patri Exercituum & Ductori semper Felici. Domitis Hostibus, Procellis Sociis, Adjectis Imperio fortissimis Populis, Extractis ad tutelam Finium fortissimis arcibus, Oceano & Mediterraneo inter se junctis, Prædanti vetitis toto mari Pyratibus, Emendatis Legibus, Deleta Calviniana Impietate, Compulsis ad reverentiam Nominis Gentibus remotissimis, Cunctisque summa Providentiâ & Virtute, domi forisque, compositis, Franciscus Vice Comes de Abusson Dux de la Pavillade ex Francie Paribus & Tribunis Equitum unus &c, ad memoriam Posteritatis sempiternam. P. C. D.

Na wszystkich czterech stronach pedestalu są Emblemata, albo pewne obrazy, pod figurami Heroiczne Króla reprezentujące dzieła. Pod pierwszym Emblemata à fronte Statuy taki wiersz *exoratus.*

Tali se ore ferens Orbis & sibi jura modumque

*Dei Lodoix * famamque affectat vincens factis.*

Z Innych Emblemataw po stronach pedestalu lokowanych tu klade *meliora*

* Ludovicus.

*Granicum Macedo, Rhenum fecat agmine Gallus,
 Quisquis facta voles conferre, & flumina confer &c.
 Sequanicam Caesar gemino vix vincere Gentem
 Mense valet, Lodoix ter quinta * Luce subegit,
 Augustus toto jam nullis Hostibus Orbe
 Pacem agit, armato Lodoix, Pacem imperat Orbi 1678.
 Impia que licuit, Regum componere nulli
 Prælia, voce Tua Lodoix compōita quiescunt.*

VALENTIANÆ Vi Captæ, & illæſæ.

*Te Duce, Te Domino Lodoix prona omnia Gallo:
 Urbes vi capere, & docili quoque parcere Captis.*

JUNCTA MARIA.

*Misceri tentata prius semperque negata
 Equora, perpetuo Lodoix, dat federe jungi.*

Na Przedmieściu iednym Paryża jest Klasztor wspaniały miastu iakiemu, wielkością skomparowany S: GERMANA, Opaćtwo bogate OO Benedyktynow, gdzie w Kościele pod Obrazem Nayświętſzey PANNY P. JEZUSA piastującey wiersz à Catholico legendus & notandus takowy:

*Effigiem Christi, dum transis, semper honora,
 Non tamen effigiem, sed, Quem designat adora,
 Nam DEUS est, quod Imago docet, sed non DEUS ipsa,
 Hanc videas, & mente colas Quod cernis in illa.*

WTym tu Kościele jest piękny Nagróbek Krolowi Polskiemu Janowi Kazimierzowi, tam Opatem będącemu, erigowany; gdzie też serce iego pogrzebione z pięknym pogrzebowym *Elogium*, ktore czytasz w Polsce pod Krolami Polskimi tu pod tytułem: Nowy Peregrynant.

Blisko Paryża *magno sumptu* wystawił LUDWIK Wielki, Szpital wspaniały y bogaty dla Marſowych Relikwii, *ahas* dla starych y skaliczonych żołnierzow wokazyach woiennych, gdzie ktoś polozył *Elogium* Fundatorowi: *Reliquias Martis, digna statione locavit.*

* toiest w 15 dniach.

Nad

Nad Paryżem ieſt Góra *Mons Martyrum vulgo Mons Martire olim* za Pogańſtwa Merkuryuſzowi Bożkowi poświęcone mieyſce; gdzie S: DIONYZYUŠZ *Arcopagita* Apoſtoł Paryſki niechcąc Bożkom ofiar czynić, z rozkazu Feſcennina Staroſty ſcięty ieſt z Ruſtykiem y Eleuteryſzem Towarzyszami (gdzie potym Elifa Króla Ludwika Grubego żona Kłaſztor zmurowała) y wziąwſzy głowę ſwoię za dwie mile do wioſki Kátuli Pani zanioſt; gdzie S: Genowefa Kościół, z cegły wymurowała, á potym Dagobertus Król Francuzki wſpaniały wyſtawił Kłaſztor dla Oycow Benedyktynow y Miasto ſię uformowało zwane S: DENYS, *alias* S: DIONYZEGO. Tam Bramy Kościelne z miedzi pozłociłey, złoty krzyż y Menſa złota, roboty S: Eligiuſza Biſkupa, y Kościół w tym mieyſcu, gdzie SS: Męczennikow ſpożywają Ciała w złotym Ołtarzu, wſzystko ma ze srebra z hoynoſci Dagoberta Króla. Tam ieſt Kielich S: DIONYZEGO, iego Paſtoral; Relikwie S: Izaiaſza Proroaka, Palec S: TOMASZA Apoſtoła w Bok Pańſki wrażony, Głowa S: BENEDYKTA Opatá, Pieluſzki P. JEZUSA, Korona LUDWIKA S, w ktorey karbunkul wielkoſci orzecha wloſkiego *valoris* 30 tyſięcy Koronatow, Rubin 10 tyſięcy Koronatow taxowany, Roſtruchan Salomona, Krucyfix z Drzewa Krzyża Świętego wyrobiony. Tam *locantur Inſignia* Królow Francuzkich, oſobliwie Korona miſterney roboty, wielkiego waloru. Tam wiele Królow Francuzkich, ſmiertelne w pyſznych Mauſoleach popioły, generalney oczekują rezurrekcyi.

Doſęhy powiedzieć na expreſſyą wielkoſci PARYZA, że tam Wołow y Jałowic wychodzi 140 tyſięcy, Baranow na pięćkroć ſto pieszęfiat tyſięcy; Cieląt 125 tyſięcy, Wieprzow na 40 tyſięcy, Wina kuf na trzy kroć ſto tyſięcy przez rok.

INSIGNE, albo HERB ſamego PARYZA Lilie y Okręt, od Filippa pierwſzego nadane.

Jarmarki dwa na rok ſławne w Święta Świętych Germana y Wawrzyńca.

PARYŻOWI dwie mieyſca ſłużą *ad commoditatem*; wioſka Maladrie, to ieſt Szpital chorych, albo *Infirmarium*, á ieſt dla wſzelkiego

kiego zboża obfitości, & *Vidualium omnis generis Horreum Parisiorum*. Powiat także Turęna albo Turinga, dla dostatku owocow, dla zdrowego powietrza jest ogrodem Francuzkim *teste Boetio*. O dwie mili od Paryża jest WERSAL Ogród światu sławny *Locus deliciarum*, nowy Ray; godny między siedm cudow Świata polichenia, dzieło Krolow Francuzkich, mianowicie Ludwika Wielkiego, na mieyscu lasow fundowane z Zamkiem y Palacem wspaniałym y Miastem nowym, kolo ogrodu, gdzie *ars certat cum materia*. Ciągnie się ten *locus voluptatis* na milę, w końcu samym piękną mający perspektywę, a w środku kanał, nad którym dwa stoją Palace; jeden *Menagerio*, drugi *Triano, raritatum & mirabilium* pełne. Wzysstek Ogród cudnemi przyozdobiony Fontannami; kolo Palacow nakształt Labiryntow akommodowanemi, gdzie oczy paść *sine satietate, mirari non imitari* znayduie się materia. Jest tam machina w mieyscu *Marly*, która na 26 sążni do gory wodę rzuca, y' nią ogrod skrapia. Tam Ludwikowi XIX wspaniała erigowana Statua z marmuru białego *cum Elogio*:

Pace beat, Bello totum; qui tenuit Orbem.

Wyiechawszy z Paryża, jest nad rzeką Sekwaną, *vulgo Seną* Pałac Madric, pusty, [bo tylko tam Tkacze mieszka] w równinie obszerney, z prospektem na wszystkie strony bardzo wesolym, *ad vivum* Pałac Krolow Miasta Madryta w Hiszpanii reprezentujący, wybudowany z następującey racyi. Franciszek I Krol Francuzki u Karola V Cesarza, oraz Krola Hiszpańskiego będąc *in captivitate*, deklarował wielkie za siebie summy, które żeby był zebrał, Sakramentem przysięgi y parolem obligował się zwycięzey stawić nazad w Madrycie, byle był wypuszczony. Stanął Kontrakt y konsens stron. Franciszek y w domu Millionow zebrać nie mogąc, czym prędzey, czyniąc zadofyć parolowi, wymurował blisko Paryża *ad vivum* Madrycki Pałac, w nim sie zamknął y deklarowane powoli do Hiszpanii posyłał Milliony.

Druga Prowincya Francyi jest AURELIANENSKA, od Aureliantun

lianum albo Aurelii Stolicy y Xięstwa tak zwana; która idzie na tytuł Syna drugiego Krola Francuzkiego. Inkludnie ta Prowincya Powiatow 14 w sobie. W Powiecie Blezeńskim, w Mieście Bleza; *vulgo Blois*, jest Winogradu, zboża wszelakiego dosyć, zdrowa aura, woda y źrzodeł słodkich zbior y wybór, płynących strumykow dziwnie rekreujących swoim po kamykach brzmieniem prawie *miraculum* czyniących, nie małe, gdzie wielu zacnych Ludzi dla polepszenia zdrowia udają się. Tu czasem Krolowicze y Xiążęta swoją biorą edukacyą.

W teyże Prowincyi w Powiecie Alnetenkim była Forteca *Rupella vulgo Rochelle*, Miasto handlowne, przedtym niezwyciężone, Gniazdo y *receptaculum* Hugonottow Heretykow: które z śródnej strony Morze wznacza; z drugiej błota y bagna, z trzeciej mury, fosy, baszty, a naybardziej mocne Krolow Francuzkich Prawa y Przywileie, ktoremi więcey nad inne Miasta Francuzkie nadane bylo. Pozwolone Prawo sobie kreować Majora y Ławnikow *de gremio sui*, cale będąc *independens* od rządow cudzych. Ale kiedy toż Miasto bogactwy, potencyą y złością Hugonottow wsparte na przeciw swemu rebellizowało Monarşe, *ex ipso contra ipsum* siły mając; y broniąc się potężnie, od Ludwika XIII więcey niżeli po rocznym oblężeniu, (podczas ktorego Pani Służebną, Matka Corkę, Siostra Brata iedli, y więcey niżeli 8000 Ludzi głodem wymarło;) *tandem* Roku 1628 dobyte jest y ukarane odcięciem Przywileiow, z ziemią zrownane jak w polu stoi, nad to wystawiona blisko Forteca, Garnizonem osadzona podobne *ausus* Miasta *prohibens*. A co więkzja *in perpetuam ignominiam* Mieszczan tamiecznych, wystawiona Pyramida z inskrypcyą: *Victis terrâ marisq; Hostibus, prostrata Hæresi, Rupellâ tandem captâ, Regi triumphanti, Calo vindictam, terris quietem dedit. 15 Calend. 7bris 1628.*

W Powiecie Bituryckim jest miasteczko *Verſo vulgo Vierſon*, gdzie na Bramię inskrypcyą głosi światu *commoditates* miejsca tamtego z Chleba, Wina, Iasow, Laka.)

Verſo villa virens, aliunde pauca requirens,

Sylvâ ornata, vineis, pratis decorata.

W Po.

W Powiecie Belsyjskim *vulgo La Beaufe* w Mieście Karnutum, po Francuzku *Chartres* była Stolica starożytnych Kapłanów Pogańskich y czarnoksiężników, *DRUIDÆ* albo *DRUIDES* nazwanych, na osobności w lesie mieszkających, którzy *specie* zmyśloney pobożności, tę sobie u ludzi *compararunt famam*, że byli niby *Legis Doctores*, Młodzieży *Institutores*, publicznych y prywatnych Ofiar Prokuratorowie, rzeczy naturalnych, *arcanorum scrutatores*, wszelkie kontrowersye resolwuiący, Dekreta na excessantow promulguiący, nie posłusznych wyklinając y odsądziąc od Ofiar.

Nauczali błędnie, że świat był *ab eterno*, że dusze po śmierci w inne ciała *transseunt*. O nich pisze *Julius Cesar* w *Kommentarzach Libr: 6*, a *Swetoniusz* świadczy, że tę ich Religiją od *Augusta Cesarza* zakazaną. *Klaudyusz Cesarz* całe zgładził. Ci *Druidowie* jeszcze przed *Narodzeniem CHRYSZTUSOWYM*, w tymże Mieście Karnocie wystawili byli Statuę z napisem: *Virgini Matri*; według innych: *Virgini paritura*, co uczynili z nathnienia *DUCHA ŚWIE* tego, choć nie godni byli, jako *Poganie*. Słynie *Cudami* ta Statua *MATKI* *Nayświętzey*, wielką od wizytuiących odbierającą także weneracyą.

Powiat *Andegaweński* *supplementuie* ledwie nie całą *Francyą* kamieniem łupiącym się na deszczki, z ktorego robią *dachowkę*.

W *Trzeciej Prowincyi LUGDUNSKIEY* w *Stolecznym Mieście Lugdunie vulgo LYON* był *Kościół* *ospolitym* całej *Francyi* *sumptem* wystawony, *Cesarzowi Augustowi* *dedykowany*; gdzie był *Oltarz* *wspaniały* y *bogaty* *Sexaginta Gentium* *rzeczony*, tychże *samych Narodow* mający w sobie *Obrazy*, czyli *Statuy*. *Stoi* to *Miasto* między *Ararem* y *Rodanem* *rzekami*, jest niby *całej Francyi* *sercem*, iż leży w *pośrodku* *iey*.

Kanonicy Lugduńscy w *Mitrach* *celebruja*, a *Kościół* nie ma *żadney Muzyki*. *Nescia novitates Ecclesia Lugdunensis*

W *BRYTANNII* *Francuzkiej Prowincyi* albo *Armorice* *nic psobliwszego ad notandum* nie *znayduię*. W *Pią*.

W Piątej Prowincyi Francuzkiej NORTMANNII, *antiquitus* Neultrią zwany to chcey *notare*, że nazwana od Nortmannow, tu z Norwegii przeniesionych pod Wodzem Rollem. Potkorym tu panowali sławni, *Gvilielmus à Longa Spada*, *Richardus Iurrepidus*. Po nich Anglikowie, z ktoremi Francuzi woiując, ją sobie przywłaszczyli. Tu Szlachty naywięcey Francuzkiej, która *generosa mente & Marte*, ten bardzo zimny Kray ogrzewa.

W Tey Prowincyi jest Miasto osobliwie *PORTUS Gratie vulgo* Haure de Grace od Franciszka I Krola Francuzkiego przeciwko Anglikom ufundowane Roku 1509, gdzie jest y Port w mieyscu wpadającej Sekwany rzeki.

Szosta Prowincya Francyi jest PIKARDYA z ośmią Powiatami. Stolicą tu jest *AMBIANUM vulgo Amiens*, nazwane *ab ambitu*, albo od wod otaczających y oblewających rzeki Sommy, albo Sommony nigdy nie zamarzającej. To Miasto Hiszpani śmieszna wzięli sztuka, od Bramy *Montrescus* Subordinowali żołnierza po chlopsku przebranego, który woz przyprowadziwszy orzechow, gruszek, iablek pełny, umyślnie wywrocil; żołnierze u bramy na szelwachu stojący do fruktow rozsypanych zbiegli się, w tym blisko woza Hiszpani będący dali *signum* drugim dalej stojącym około tyśiąca: ktorzy na żołnierzow bezbronnych szylwachowych napadłszy, wybili, na miasto uderzyli, zrabowali. Drugie tu sławne Miasto *Calais* albo *Caletum*, *Clavis Francie*, ufortyfikowane, handlowne, z Portem, od ktorego przez kanał do Anglii łatwa nawigacya.

Siodma Prowincya Kampania Francuzka (bo druga jest Włoska:) *vulgo Champagne* z dziesięciu Powiatami. Tu jest Miasto Reims *vulgo* Reims Stolica Xięstwa Remeńskiego, y Arcybiskupa Katedra, gdzie Klódoweusz Krol Roku 496 na Krolestwo namazany z ampulki z Nieba przyniesionej, y podziśdzień z teyże bywają Krole namazywani. Pod Miastem tuteyszym *Catalaunum* sławne są *Catalaunici Campi* od klęski Hunnow; gdyż tu Rzymianie,

miemie, Frankowie, Ostrogotowie z Hunnami y Atilą wodzem ich Roku 450 potykałi się, y znieśli ich 180 tysięcy.

Stoleczne Miasto Kampanii tey jest Treca po Lacinie *Treca*, po Francuzku *Troyes*; gdzie w Katedralnym Kościele są Włofy z głowy Zbawiciela świata: Talerz z Ostatney Wieczerzy Pańskiej, Ząb S: Piotra, Ciało S: Heleny. Klasztor tuteyszy Panieński te ma prerogatywę, że Biskup wieżdżając na Katedrę tuteyszą, pierwey go wizytuie, tam na Ewangelii podaney od Xięni przysiega, iako Przywileie Klasztoru tego będzie utrzymywał y konserwował.

Trzecie tu Miasto sławne *Clavallis vulgo Clarivaux* S: Bernarda Opaństwem, á potym złożeniem Ciała tego ubłogostawionego mieysce, gdzie nayślawniejszy Klasztor Zakon Cysterfow.

Z tey Prowincyi Francuzkie wina Kampańskie *vulgo Szampańskie* na świat wychodzą.

Osma Prowincya BURGUNDYA *olim* podzielona na Xięstwo Burgundyi y na Hrabstwo Burgundyi, co oboje Francuzom dostało się y jedną Francuzką stało Prowincyą. Tu jest *Cistercium* między Diwionem y Belną Miastami sławne y bardzo dawne Opaństwo Zakonu Cysterfow, gdzie ich General rezyduie.

Drugie tu Opaństwo sławne S: Benedykta Zakonu w Klujniaku nad Krosną rzeką. Gdzie y nasz Krol Polski Kazimierz Mnich pierwey kaptur niżeli Korone nosił Królewska, pierwey *Filius Obedientie*, niżeli *Pater Patrie*. Z tey Burgundyi, wina Burguńskie idą.

W dziewiątey Prowincyi DELFINACIE *vulgo Dauphine* od Humberta II ostatniego tamecznego Xiążęcia Dominikanem zostającego, *eo lege* Filippowi Walezwyszowi przedancy, aby Krolowicz naystarszy Francuzki zwał się y był Xiążęciem Delfinatu, te są mieysca osobliwe: Miasto *Vienne*, toiest Wienná Allobrogow, dla dystynkcyi *à Vienna Austriaca*, albo od Wiđnia w Austryi, Gracyanopol *vulgo Grenoble* teraz jest Stolicą Delfinatu. Tu jest Wielka KARTUZYA między wysokienmi położona gorami,
przy

przy źrzodle Jfary na granicach Burguńskich, pierwsze mieszkanie S: Brunona Fundatora Kartuzyanow, teraz Generala Zakonu tegoż rezydencya y miejsce Kapituły corocznie się w Maiu agitującey.

Dziesiąta Francuzka Prowincya zowie się po Francuzku *Provence*, po Łacinie *Provincia*, *per Excellentiam* tak rzeczona od Rzymian, niby ta sama była *verè & propriè & jure merito* Prowincya, bo we wszystkie *ad delicias, & commodum* obfitująca *qualitates*, to jest, w chleb, wino naywysmienitŝe, oliwę, frukta, cytryny, Z Miast tuteyszych naybardziej *eminet*, Głowy Kościoła Bożego Biskupa Rzyńskiego Stolica. AVENIO *vulgo Avignon* przez KLEMENSA VI PAPIEZA około Roku 1348 za Summę 80 tysięcy czerwonych złotych u Joanny Krolowy Neapolitańskiej, Hrabiny Awenionu nabyte, mające teraz Arcybiskupa Katedre, y Stolicę Wice Legata Papięskiego, co lat trzy odmieniałego się. Tu Oycowie Święci, mianowicie KLEMENS V Roku 1305 Stolicę założyli, nie mogąc się utrzymać w Rzymie dla grassujących tam nieprzyjaciol. Mieszkali tu lat 70. Jest tradycya, że tu Łazarz ow od CHRYSTUSA PANA wskrzeszony, lat 30 opowiadał Ewangelię. O tym Mieście y to *notandum* z admiracyą; że ma Bram 7 Szpitalow dla Pielgrzymow 7, Klasztorow Panieńskich 7, Parafii 7 Klasztorow męskich 7 Kollegiow 7, Pałacow 7 y tych wszystkich rzeczy tylko po 7.

W tey Prowincyi w Mieście Apt, albo *Apta Julia* Roku 801, Ciało S: ANNY znalezione *teste P: Henrica Niderndoff Societatis JESU*.

Tu jest MASSILIA *vulgo Marseille* Miasto Arcybiskupie z dwiema przedmieściami murem opalanemi, dwiema Zamkami, handlowne z Portem y Arsenalem znacznym. Od Miasta nie opodal widać skalę, w ktorey S: Marya MAGDALENA pokutowała, dokąd ley Aniolowie Krucyfix przynieśli.

Jedenasta Francuzka Prowincya jest OKCYTANIA, którą przedtym *Gallia Narbonenska*, teraz LALNGVEDOC, to jest od *Lau-*

gue, ięzyka, y Goth, Gockiego, *alias* od ięzyka Gockiego nazywaia.

Jest Wyższa y Niższa Okcytania. Tu Stolicą iest TOLOSA Miasto po PARYZU y LUGDUNIE, naywiększe w Francyi, od Syna Jafetowego fundowane, przez ktore rzeka plynie Gironde, 30 młynow agitująca, ztąd plynie aż do Miasta Burgidali, z tamtąd z inną rzeką złączona w Ocean wpada. Zkąd barki towarami wszelkiemi ladowane plyną do Tolosy, á z Tolosy kopanym kanałem, po między góry długim traktem aż do *Mediterraneum*, toiest śrzodkoziemnego morza, wychodzą kolo Miasta Montpielier przez gorę skalistą, więcey niż na milę od Ludwika Wielkiego, niezmiernym sumptem y industrią na wylot przebitą á tam ianych na morzu nabrawszy Towarow, nazad do Burdygali powracaią. A tak się stała dwóch Morza Oceanu y Medyterraneanu konjunkcyia przez Ludowika Wielkiego. Na co *impendit* czasu lat 20, od Roku 1661, do Roku 1681, nad tym *insudando*; Za co mu takie napisano *Elogium*.

Aequora perpetuo Lodoix dat federe jungi.

JEST dwa wspaniałych w TOLOSIE Kościołow, S. STEFANA y S. SATURNINA. Ten drugi ledwo z Rzymskimi nie idący w komparacyą, od Karola Wielkiego fundowany, zbogacony, Relikwiami wielu Świętych znacznych od Stolicy Apostolskiej udarowany, *in gratiam* tegoż Karola Cesarza, *Labentis Imperij Restaurator*, Religii Pomnożyciela. *Species* większych Relikwii Świętych iest 34 iakoto SS. Apostołow Piotra y Pawła, Jakuba, Bartłomieia, Filipa, Szymona, Judy Thadeusza, Barnaby, Stefana, znaczna część Ciała S. Jerzego, S. Błażeia, S. Idziego, S. Wiktoryi, S. Zuzanny, S. Katarzyny. Słusznie tam napisano iest:

Omnia si lustres, alienae climata terrae,

Non est in toto, Sanctior Orbe LOCUS.

RZecz podziwienia godna, że w tym Mieście w Kościele OO. Bernardynow (tam Franciszkanami zowią) w ciemnym sklepie pod Kościołem, ciała umarłych nie gniją, podobno *beneficid* Zie.

Ziemi konserwującej, czyli pogrzebieniem iakiego Świętego. Stoią tam całe wyschłe, skorą pokryte ciała po pod ściany: choć w ziemię zakopane bywają świeże trupy, *non corrumpuntur*. Z tej racji często Francuzi chcą Osób niektórych ciała konserwować, proszą Superiora tamecznego, aby zkąd inąd ciała wykopane y przyniesione, do grobu tego transportowane były. Jest w tym Mieście Ratusz, który zowią Kapitolium: ktorego Panowie Radni, w Paryskim zasiadają Parlamencie, czego żadna nie ma Prowincya Francuzka.

W tej Prowincyi jest Miasto ALBIGA *vulgo* Alby, zkąd *Albigenses* wyszli Heretycy. Tamże jest Miasto CASTRES, toiest, Zamek Albigenów, od ktorego nie daleko, dziwney inwencji, ornamentow, *rarity*, drzew, ulic, kwater, fontan jest pełny Ogród, niegdy od Szlachcica Dziedzica Chatelou fundowany; gdzie 50 osobliwości liczone; między temi na tryangule trzech Bożkow, Jowisza, Neptuna, Plutona, Nieba, Morza y Ziemi Pannow, z wierszem takim:

*Jupiter Astra, Fretum Neptunus, Tartara Pluto,
Regna Paterna tenent, tres, tria, quisque suum*

Dwanaście ~~randem~~ Prowincya jest AQUITANIA *vulgo* Gvienne przez ostatnią Dziedziczkę Leonorę Xiężnę po kilku Mężach, za Królem Angielskim będąc, do Korony Angielskiej Xięstwo wniosła, ale go Karol VII odebrał. Ma w sobie Powiatow 8 nayślawniejszy *Santonow*, o którym mówią pospolicie: Jeżeli Francya jest Jaiem, Santony będą żółtkiem; że tam chleba, wina, wszelkich *Victualium*, przy zdrowey aeryi temperamencie, jest obfitość.

O Miastach Francuzkich to jest zdanie u Peregrynantow: że PARYŻ jest *Mundus*. Aurelianum jest Miastem Francyi *Pictavium* Wfia, Rochefaucout jest Domem Francyi, Turon Ogrodem; miejsca zaś te Werfal, Marly, S: Germain, Meudon, są *Delicie* Francyi.

SERIES krociusięka KROLOW FRANCUZKICH. KRO-
LOW

LOW wszystkich *generaliter* mówiąc od Roku 416, á według innych od Roku 419 rachując aż do Najjaśniejszego & *Christianissimum* Ludwika XV Roku 1710 Koronowanego, 65 Monarchów tych było trzy Classis, albo Linii: czwarta nastąpiła *actū* panująca. Naypierwsza Familia MEROWINGOW zaczynać od Faramunda, albo Waramunda od Roku 419 aż do Roku 751 panowała przez lat 332 Ioni rachują, że od Roku 448 rządziła Tronem tutejszym Merowingow sukcesya lat 304. Z tey Familii było Regnantow 20 kilka. Tę Linią zdobył Clodius, *antonomastris* zwany *Luit*, zbit, toiest *Populi via*, że Frankow z Frankonii do Gallii wprowadził. Drugi Klodoweusz, z ampułki z Nieba przyśłaney namazany, pierwszy Krol Chrześcianin. Druga Linia Krolow Francuzkich KAROLINOW, toiest Karola Wielkiego, powagą Zacharyasza Papieża na Tron promowowana, á ta zaczęła panować Roku 751 w Osobie Pipina nazwiskiem Malego, Syna Karola Martella. A ten *Pipinus* był Oycem Karola Wielkiego. Tey Familii *apex* & *gloria* Karol y Krol Wielki, *Imperium*, Rzymskiego *Restaurator* wielkich rzeczy wżyciu Author, Boskiey Chwały y Religii Promotor. *Vide* o nim pod Cesarzami Zachodniemi tu *sub titulo* MAJESTAT DOSTĘPNY. *Successores* iego byli: *Ludovicus Pius*, *Carolus Calvus*, *Carolus Crassus*, *Ludovicus II* nazwiskiem *Balbus*, alias szepluniejący belkot, *Carolus II simplex* Ludwik IV *Transmarinus*, iż z Zamorza, toiest z Anglii na Tron Francuzki wokowany. Ludwik VI iakiegoś zawsze obawiając się niebezpieczeństwa między wodami y ieżiorami lubił zostawać ztąd namalowano *in Laudem* czyli *in vituperium* iego żabę na brzegu nad bagnem siedzącą z inskrypcją: *Mibi terra Lacusq̃*. Toiest: *Gdzie się żaby legną, tam mię myśli ciągną*.

Trzecia Classis Krolow Francuzkich była z Familii KAPETOW, *descendens* od Hugona Wielkiego, nazwiskiem Kapeta, Paryżanow Xiążęcia, który Tron A. D. 997 osiadł Francuzki. Z tey Linii Ludwik VI czyli VII nazwiskiem *Crassus* miał *pro Symbolo* Słonia deptającego węża z inskrypcją: *Virtuti Fortuna cedit*.

dit. Filip II uznany y nazwany AUGUSTUS. Ten Żydow z Francyi wypędził. Ludwik IX *Sanctus* Syn Blanki Świętey Matki, z Saracenami o Ziemię Świętą wojując, a przegrawszy; ich niewolnik, aż Najświętszy Sakrament za siebie dał w zastaw; pokioy summy wielkiej na wykupienie tego nie oszacowanego Zastawu nie zebrał. Miał *pro Symbolo* Pyramidę z pierścienia wynikającą *cum Lemmate. Volo solidum; perenne: Toiest: Państwu memu stałości, żyję w Wieczności.*

Filip II *cognomeno Audax*, adumbrował się Xięzycem nowym z napisem: *Dum vixi, crevi; nity: Wielkości nabycia, pokój życia.*

Filip był IV *Pulcher*; Filip V *Longus*, Karol IV *Pulcher*: Filip VI *VALESIUS* tak zwany od Hrabstwa swego, czyli Xięstwa *de Valois*, którym się, nieżeli Królem został, tytułował, y Królem zostawszy Walezyuszem zwany. Od tego tedy idzie *STEMMA*, albo Trzecia Linia Królów Francuzkich WALEZYUSZÓW nazwiskiem. Z tej Linii był Karol V *Sapiens*; Karol VI wydał Córkę Katarzynę za Henryka VI Króla Angielskiego, uczyniwszy go Dziedzicem Korony Francuzkiej, Syna Karola odsądzwszy; dlatego Król Angielski tytułu żążywa *Regis Francie* y trzech Lili w Herbie Angielskim. Inni zaś piszą, że Henryk VI Anglik Karola VI Francuza z Córki Wnuk jeszcze dwuletnie dziecko ukoronowany w Paryżu na Królestwo Francuzkie, dlatego, Anglik do Francyi miał pretensya, aż *armis & Tractatibus* uspokoiony, poniechał. Dalsi z tegoż *STEMMA*, albo Linii co są znaczni, albo *ex Nomine*, albo *ex factis* Regnanci: Karol VII Wiktor Karol VIII *Exiguus* (Mały) Ludwik XII *Pater Populi*; Henryk IV Ostatni Walezyusz Król wprzód Polski sześciumiesięczny, potym Francuzki, od Osoby w habicie Zakonnym zabity sztyletem. - A tak Walezyuszom, *Vale* Korona wypowiedziała Francuzką.

Czwarta *Classis* tamęcznych Regnantow jest Familia BURBUNOW, która *suscitavit* Henryk IV *Magnus Bourbon* Xiążę Burbonii

bonii niższej, leżący w Prowincyi Lugduńskiej. Ta Linia była *Sanguis Regum*, bo szła od Roberta Syna S: LUDWIKA Krola Francuzkiego uczynionego Xiążęciem Burbonii według Tyliusza Autora. Z tej Familii był Ludwik XIII *Justus, Rupelle Expugnator*.

Nastąpił potym Ludwik XIV od wspaniałości rozumu, od walecznych akcyi y tryumfów, od zawoiowanych wielu krain, od wygnanych Heretyków, od danej kultury Francuzczyźnie, *Artibus, & scientiis promotis*, uznany, y nazwany od świata *Magnus*: który uarmowawszy 3 kroć sto tysięcy woyska nieśmiertelnego, przeciwko Hiszpanowi, Anglikowi, przeciw Belgium na Łądzie y Morzu straszny Potentat, *ubiq; victus*. O nim więcej czytamy tu w opisanju Paryża.

KROLOWIE FRANCUSCY zowią się *Christianissimi*, że są albo pierwsi w Europie, ktorzy Wiarę Świętą przyieli, albo że z ampulki z Nieba przyniesionej do korony namazywani bywają według Obodzińskiego *ratiocinium*. Inni twierdzą że *CAROLUS Calvus* Krol Francuzki y Łofaryński będąc przy tym Cesarzem Roku 869 nazwany jest *Christianissimus*, rozumien za osobliwą promocją Chwały Boskiej y fundacją Klasztorow. Obodziński namieniony probuje, że jeszcze Karol Wielki *verè Christianus*, tytułem *Christianissimi* dystyngwowany między Monarchami. Janocencyusz II y Honoryusz III Papieże Filippa II, y Ludwika VIII Krolow Francuzkich *Christianissimos* utytułowali Wieku iedenastego.

PRIVILEGIA KROLOW FRANCUSKICH te są. 1 Ze z ampulki z Nieba przyniesionej S: Remigiuszowi, na rannicach y nagłowiu namazywani bywają. 2 Ze samym dotknięciem pewne grozoly leczą, co czynią w dzień Koronacyi swoiey w Mieście S: Markulfa blisko Paryża. 3 Ze podczas Koronacyi pod dwiema komunikatą Osobami. 4 Ze mają Krzyż złotoświecny *Auri Flamma* nazwany w Remie w Mieście deponowany, y trzy Lilie złote z Nieba przyniesione, a przedtym trze-

ma Bufonami się pieczętowali Francuzi. 5 Ze są *Primogeniti Ecclesie*. 6 Ze Woskiem białym swoje wszystkie pieczętują *Diplomata*, inni inaczej Monarchowie. Wszystkich Honorow, Wakansow, Officiow, sam Krol jest Distributor: w ręku jego *Jus Belli & Pacis, cudende monete* y Stanow Konwokacya.

KROLEWICZ Naystarszy, zowie się DELFIN, od Xięstwa *Delfinatu*: Drugi się zowie Xiążęciem Aurelianenskim, Trzeci Andegawenskim. Dawnych zaś czasow naystarszy Syn pisał się *Rex Parisorum, Aurelianensium, Burgundionum*.

KROLOWE Francuzkie też mają Prerogatywy y Funkcye, ktore y *Partes Francie*, mając dni pewnie naznaczone dla swoiey Sessyi w Parlamencie wedlug Jana Tyliusza. Owdowiałe Regnantki nazywają się BLANKAMI, imieniem Blanki Matki S: LUDWIKA. KROLEWNY tytułują się *France*. Naystarsze się zowią *Domine*, Młodsze *Domicelle*. Krolewny czasow dawniejszych choć szły za Xiążąt, zwały się Krolewskimi tytułami, teraz to poszło *in abusum*. Też Krolewny wedlug Thuana Autora *Nunquam Fundis, nisi pecuniâ dotantur*.

W FRANCYI, nigdy Białogłowa wedlug Prawa od Sálika Krola, czyli od Frankow ieszcze, *Salii* zwanych, zażywanego, teraz *Lex Salica* zwanego, nie panuje, tylko zawsze Męszczyzna. Dlatego mówią z Ewangelii, że Francuzkie Lilie: *Non laborant, neq; nent*; to jest, aby się ręce od kądzieli, korony nie ieli; bo tak kornety, jako *Coronata* Mężow *Capita* rządzić nie potrafią: długie włosy wplatać, nie wyciągnąć z nieszczęścia Państwa swoje mogą. Jedną tylko miał świat Aryadne, co nią wywiodła z Labiryntu, a druga już tego y wątkiem, owszem całym motkiem nie dokáže: Malo teraz Amazonek, by dokazały co Malżonek: Do wrzeciona ręka przyuczona, *Sceptrum* piastować nie będzie umiała. Długość włosów u Dam, skruca prętko granice Państwa obszernego. W zwierciedle częściey, niz *in Statu Politico* przezieraiają się często'ich puder, przyniesie *pudorem*, a z muszkami na twarzy, uleci *Patria salus*.

P A R E S F R A N C I Æ

Cią powagi Senatorſkiej y Funkcyi. W Imieniu z sobą nie z Królem znaczą *pariatem*; gdyż mowi Thuanus: *Pares non Regi, sed sibi in Jurisdictione.* Ich oprócz sądow, Funkcyi, dawać Konſylia, na publicznych Aktach, naprzykład na Koronacyi, nieść Koronę, Chorągiew, Rząd na konia, ſzpade, ampulkę z Oleiem Świętym cudowną, Płaszcz, Pas, Pierścień, Królowi obranemu podawać.

Karol Wielki poſtanowił był *PARES* tych 12, Szczęściu Duchownych: z których trzech jeſt *tituló* Xiążąt przy Biſkupſtwach, a ci ſą Arcybiſkup Remeński; 2 Lauduneński. 3 Lingonieński. Trzech jeſt *tituló* *COMITUM*, przy Biſkupiey Godności, a ci ſą 1 Katalauneński. 2 Nowoduneński. 3 Bellowaceński, Biſkupi.

Szczęściu zaś tych *Pares* jeſt świeckich; z których trzech takżę mają tytuł *Ducum* y ſą *ſequentes*: Pierwſzy Burguński, 2 Normañski, 3 Akwitański, Xiążęta: A trzech jeſt Świeckich z tytułem Komeſow albo Hrabiow; iacy ſą: 1 Flandryſki, 2 Tołoſański, 3 Kampański albo Szampański, Komeſowie. Teraznieſzych czaſow uroſł *numerus Parium* do 60 kilku.

Xiążąt w Francyi dawnych liczono 16, kreowanych zaś roku 1514 rachuią takżę 16.

DWOR y OFFICYALISTOWIE
MONARCHY FRANCUZKIEGO
z J A N A T I L I U S A,

COMES STABULI, albo *Conneſtabilis* naywyżſzy nad Staynſami, Cugami, Stadami, Rumakami Monarchy. Potym *elevatus* do tey był Godności, że był wyżſzy nad Marſzałkow, którzy mu obligowani *ſubeſſe*. Ten z *Pareſami* w parlamencie zaſiadał, Woyskowe ſądził kryminaly, Woyska mając generalną komi-

kommendę. Tą Godnością *Valentinianus* Cesarz Brata swego Walensa, był ozdobil. Teraz od Roku 1627 ta Godność zmniejszona w prerogatywach.

Gubernatorowie Prowincyi. Marszałkowie tak rzeceznici od słow ~~Carc~~ święckich Niemieckich Mar[koń] y Schał, toiest, sługa, niby od kóńca sługa, że konia podawali Monarze. Hetmani Wielcy y Polni na lądzie, Hetmani na wodzie, albo Admirallowie rządzący Flotta.

Wielki Kanclerz Koronny: *Magnus Curie Magister*, inaczezy *Magister Pratorii*: *Magnus Eleemosynarum Praefectus*, *Archimagyrus*, toiest Wielki Kuchmistrz: *Mag: Pincerna*, toiest Cześnik naywyższy: *Magnus Artocopus*: Naywyższy Pasztetnik: *Archipocomus*, toiest naywyższy Koniusz: naywyższy Łowczy: *Maximus Praefectus Cubiculis*; naywyższy Pokoiowy, Szatny, *vulgo Le Grand: Chambrier*; Szaty, Chusty, Łoszek w swoiey maiący dyspozycyi, Krolewskie podpisuiący *Diplomata*: *Summus Cubicularius*, toiest, naywyższy Podkomorzy *vulgo Le grand Chambellan de France*; ktorego Funkcya u nug leżyć w nocy Krola spiącego *in absentia* Krolowy; w dzień zaś siedzieć u nog Monarchy, gdy siedzi na Tronie, co iest wielkim honorem. Tenże Pieczęć sekretną Krolewską u siebie trzyma.

Jest tam *pro Honore & securitare* Maiestatu niezliczonych OFICYALISTOW Koronnych, Nadwornych, Woyskowych; ktorych że Polacy często Francye nawiedzaiący lepiej znaią niż Oyczystych. Ja nad ich rejestrem nie bawie się.

PARLAMENTOW FRANCUZKICH iest 10; á te są Trybunaly glowne, na rozładzenie spraw wielkich postanowione, od słowka Francuzkiego *Parler*, toiest dyszkuruię, rzeczono. Zrazu sami Krolowie, iakoto Karol VIII kaptuiąc sobie Poddanych miłość, tudzież sprawiedliwości dogadzaiąc, zasiadali w Parlamencie Paryskim, który owych czasow był ieden generalny. A że dla wielkości spraw ten sam nie był *sufficiens*, postanowiono 9 po Paryskim, toiest Rotomagieński w Normandyi, Redoneński w Brytannii, Burdygaleński w Akwitanii, Tolosański w Langwedocyi,

gwedocyi, Akweński w Prowincyi, Gracyanopolitański albo Grenoblski w Delfinacie, Dywioneński w Burgundyi, Paleński w Bernii, Meteński w Lotaryngii. Od tych dziewięciu Parlamentow, idzie appellacya, do Naywyższego Paryskiego, w którym Deputatow dawniey trochę zasiadało 70 kilka. Karol V. Król Francuzki postanowił ich był Duchownych 15, a świeckich 15 y Prezydentow 3.

FORMA SEYMU w FRANCYI

KRól Francuzki swoim Uniwersałem do Baliwow y Senechalow expedyowanym, przykazuje im, w Parafiach następujący Seym, czas, y mieysce publikować. Po wzięciu tej publikaty zaraz w każdym Baliwacie formuie się Seymik Uniwersalu *contenta* penetrujący, y Posłow obierający. W Paryżu zaś Uniwersał ten *Tribuni vulgo Quaterniers* (których w tym Mieście 16) publikują, żeby z każdego Powiatu po 10 Posłow expedyowano. *Interim* z Ambon po Parafiach zalecają, aby każdy człek *cujuscunq; Status & Conditionis* krzywdy swoje na schedzie konnotował, ją w karbonę na Ratuszu wrzucił. Z których sched albo kartek kartelusz, albo Registr formułą, y zapieczętowany Posłom na Seym obranym oddają.

W Wilią Seymu znowu Edykt przez Woźnych *publicatur*, y przybity bywa na przedniejszych ulicach Miasta, na Seym destynowanego, y zaraz naznaczone bywają mieysca, gdzie z każdego stanu Deputaci mają mieć swoje sessye osobne, tam Deputatow Registr *connoctatur* wszystkich, Prezydent bywa obrany *in quavis Classe Ordinum*, item Sekretarz, dwóch Ewangelistow, którzy Prezydentowi, że sekretow rewelować nie będą, przysięgają.

Ciż Deputaci znowu na 12 *Classes* pryncypalnych Prowincyi dzielą się, wszystkich przy tym *desideria*, skargi, suppliki, w Kartelusz *vulgo Chartier* wpisują; *alias* każda *Classis* swoiey Prowincyi registr konnotuie z pretensii, y z tych wszystkich jednę Księgę uczynią. Następnie *sandem* dzień Seymu, na którym zacząwszy

à *Sacris*, Krol z Krolewą, Krolewiczami zasiada, potym Duchowni y świeccy *Senatores*. Przy nogach Krola naywyższy Podkomorzy siedzi *Conestabilis* z podniesionym gołym Mieczem stoi, potym Kanclerz Wielki, *Consiliarii Status*, tandem deputowani ze trzech Stanow Poſtowie. Miewa na tym Seymie Krol Krolewiczami, którą *continuat* Kanclerz remonstruiąc *Paternā sollicitudinem* Pana okolo poddanych swoich, im klemencyą Pańską obiecuiąc, Sprawiedliwość, Protekcyą y satysfakcyą *in desideris*. Nazaiutez trzy Stany, trzy Księgi z pretenſyi uformowane, przez trzech Oratorow obranych Krolowi proponuią.

A naprzód Stan Duchowny przez swego Oratora klęczącego, ale wlot wstaiącego nakrywſzy głowę, wyraża *desideria* ſwoie. Po nim Orator Stanu Szlacheckiego ztąż ceremonią klęczenia wstania y głowy nakrycia, ſtanu ſwego przekłada Interessa. Trzeci tandem Orator od Pospulstwa klęczący aż do końca ma ſwoię perorę. A tak od Tronu *datur* replika wſzystkich kontentuiąca, tudzież Akt Obrad publicznych konkluduiąca.

Oprocz PARLAMENTOW ma też Krol Francuzki ſwoie Dycasteria albo *Conſilia*, à tych ieſt 7 następujących. 1 *Conſilium Bellicum*, gdzie Krol przyduie Aſſefforow mairc Xiążąt, y Marszałkow Francuzkich, 2 *Conſilium Expeditionum* okolo dyspozycyi y intereſſow wſzystkich Prowincyi, gdzie Delfin z Xiążętami krwie zasiada. 3 *Camera Regia Conſuum*, do intrat należąca, gdzie Kanclerz zasiada 4 *Conſilium Status*, na którym także Kanclerz z 24 Konſiliarzami *Status* y z Podskarbisem zasiada. 5 *Conſilium Supplicationum*, a te ma aſſefforow 86, gdzie wchodzą *Supplicationum Magistri* z iednym Prokuratorem. 6 *Conſilium Appellationum*, na którym ſprawy Prywatnych Oſob decydowane bywaią. 7 *Magnum Regium Conſilium* à w tym caley Korony Francuzkiey intereſſa traktuią pod oſmiu Prezydentami, dwiema Generalami, Patronami, y Prokuratorem.

BOGACTWA FRANCYI y MNOSTWO OBYWATELOW.

W Królestwie tym sama pozycya wiele przynosi bogactw; jest bowiem między trzema lokowane Morzami: Niemieckim, Akwitańskim, śródziemnym y rzekami wielkimi. ~~W~~ abundancyą Chleba, Wina, y Metalow. Wielka jest intrata regularna *Patrimonium Regium vulgo La Domaine*, ktore wiele importuje ze wszystkich Państw Koronnych. Nie mało z Cell, z Portowego, z Dobr *Caduco jure* na Krola spadaiących; ~~ex~~ *Regalis*, toiest z Arcybiskupstw, Biskupstw wakuiących, nim będą konferowane: Danina *Tailles olim* z grzeczności, teraz z powinności należąca: *Subsidia Aydes* mianowane na wykupno niby Jana Krola z niewoli Angielskiej raz dane a potym w ordynayryiną daninę obroconę: Coż uczynią *Generalitates*, ktore są w każdej Prowincyi? Coż Dzieściny z Mineralow? Ztąd słusznie Ludwik XI Krol Francuzki swoje państwa nazwał, Łąką dobrą, ktora tyle razy kosił, ile mu potrzeba było *seste Botero*. Maxymilian zaś Cesarz mawiał, że Francuzi dla Krola swego są to owieczki zlotorunne, ktore ile razy potrzeba, Krol strzyże. Dość powiedzieć, że za Krola Ludwika XIV *cognomento* Wielkiego Francya przyszła do 200 Millionow intraty, lubo ani srebra, ani zlota ma wiele własnego, tylko go bierze od innych za Towary y Manufaktury.

OBYWATELOW w Francyi Boter naliczył 15 Millionow, a za Karola IX 20 Millionow, *Ricciolus* Autor wyiawszy Lotaryngią, Alfacyą, Artezyą narachował tam także 20 Millionow. Za Ludwika XIV zarejestrowano Ludu w tym Królestwie 40 millionow. Roku *tantem* 1728 naliczono Mieszkańcow 19 millionow, 94 tysiące 146 wszystkich.

Miało w Francyi narachowano znaczniejszych 86; Arcybiskupow *olim* 15 potym 19 teraz 24; Biskupow 110; Kanonikow tam liczą Gremialnych na 16 tysięcy. Generalow Zakonnych 12 Opaństw 1370 Xięń 160; *Commendariatus* Kawalerow Maltańskich

kich 260, Plebanii w całej Francyi rejestrują 26 tysięcy. *Borerus* liczy więcej, bo 27 tysięcy czterysta, każdej po jednemu dając Plebanie. Konwentów Zakonnych na 14 tysięcy 950. W Ilnych czytamy Autorach, że tych samych Zakonników co mają ~~jest~~ jest co do Osob na 35600, a tych co żyją kwesta, jest 13500. ~~W~~ **W** obronnych ma Francya 25; Handlownych Miast z Portem 20. Akademii 8 z których naypryncypalnieysza Paryska, bo tam Sorbona. Góry Francya czynią nie przystępną od Hiszpanii *Pyrenaei montes*, długo się ciągnące, od Włoch *Alpes* także rościagnione: Rzeki są *Ligeris, Garumna, Rhodanus, Sequana*. Więcej tu *sciendorum* opuszczam, dość mając na essencyalnych y osobliwych rzeczy opisaniu.

ITALIA, albo WŁOSKA ZIEMIA.

BYła to zawsze *Alma Mater* wszystkich Ziem na świecie, *Soli habitare & Cali* do siebie wszystkich wabiąca. Rożność języków y obyczajów *ex colluvie Gentium* też łagodnością y powagą utemperowała. Mała Kraina wielkim władnęła Światem, z między szczupłych swych granic, na obszerny Świat, swoje rościagnęła *Imperium*: iak przedtym Jerozolimą, tak potym Rzym Stolica Włoska *Facta Domina Gentium*, Prowidencją łaskawego Njaba, zdrową aeryą, chleba abundacyą, wielkim dowcipem Ludzi, Roli, Lasów, Gór, Rzek, Miast, *decore & nitore*, między inżemi świata Kraiami *facile Princeps*; ztąd słusznie zowie się *Hortus Europae*. Imię *ITALII* nadane od Italusa Króla Sycylijskiego, albo od pięknych wołów tam się znajdujących, *Italiaus* nazwanych. Nazwana inaczey Włoska Ziemia *Aufonia*, od Auzonów sławnych Obywatelów, *Saturnia* od Saturna Króla; rzeczona też od Greków *Hesperya*, że leżała respektem Grecyi *ad Hesperum*, to jest, na Zachód słońca, ale te Imię lepiej y słuszniey służy Hiszpanii; zwala się ieszcze *Anotria*, czasem *Latium* od Poetów.

tow. Sama natura Włoskie Państwo mocno ufortyfikowała to Morzem, to Alpes gorami, a naybardziej *Fortissimis Populis*, to też Rzekami.

Długość Włoch naywiększa od Miasta Aosta, to jest *Augusta Praetoria* zwanego, aż do *Promontorium Leucopetra* vulgo *Capo del P. Arone* imieniem, jest na mil Niemieckich 225. Sztokosę dwoiaka, to jest średnia y naywiększa, a ta zaczynały się od kończącego się Warusa rzeki, aż do Istrii na mil Niemieckich 160. Starożytni Geografowie przykomparowali Włoch pozycyę do listu dębowego, drudzy do ludzkiej nogi, a bardziej do sztybla Niemieckiego.

NARODY te przedtym mieszkaly w Włoszech.

Veneti, Carni, Histri, Taurini, Salassi, Lepontii, Euganei, Umbri, Sabini, Aequi, Volsci, Hernici, Picentes, Marrucini, Vestini, Ausones, Peligni, Frentini, Marsi, Samnites Hirpini, Campani, Picentini, Apuli, Calabri, Sallentini, Lucani, Brutii, Sybaritae, albo Sybaritani, Lygures, Cottii, Ideonni, Rheti, Sarunetes, Vennones, Camuni, Trimplini, Opisei, czyli Osci, Taurisci, Hetrusci, albo Tusci, od Greków Tyrreni zwani, te raz Toskani, Latini, Siculi, Aborigines, którzy się przedtym Aenotri zwali, Umbri obszernie panujący 300 Miał swoich mieli.

Z tych wyliczonych Narodow nayślawniejszy *Aborigines* z Grecyi tu zachodzący, tak zwani od dawności, że prawie *ab origine* byli świątą, iak *Arcades ante Lunam geniti*, albo nazwani nihy *sine origine*; Ci *Latini* y Rzym fundowali, nie podlego Łoża byli y *Sabini, Volsci*, mający Krolow; teyże zacności *Samnites Sybaritae* wielcy bogacze, a potym w raskoszy zatopieni, znieśli. *Florent* podziśdzień *Veneti* y *Hetrusci* pod Xięstwem. Ci Toskańskim, tamci *sub nomine* nayślawniejszy się rządzący Rzeczypospolitey Weneckiej. Mieszkały w Włoszech Nacye Francuzkie te: *Libici, Levi, Insubres*, sławni męstwem, *Orosii, Ceromanni, Ananes, Bonii, Senones*: Fundowali *sensum Colonias suas* y Grecy, y tak wiele Włoskiej osiedli Ziemię, że *Italia* y *Sycylia, Magna Graecia* nazwane były według Strabona, Troga y Kluweryusza.

Nad temi wszystkimi Narodami podnieśli głowę y *Imperium Romani*, od Augusta Cesarza aż do Honoryusza nad Włoskimi Narodami, y nad kilkudziesiąt Prowincjami *extra* Włoch panujący. Odtąd Gottowie, Wandalowie, Herolowie, Niemiecki Narody, potym Hunnowie, wpadłszy w Włoskie Państwo, na różne rozszarpali Krolestwa, których po części Wodzowie Justyniana Cesarza to uspokoiwszy, to wygnawszy, *Exarchatum*, toieść, *Vicariatum* niby Cesarza fundowali w Rawennie, tak Rzym był od nieprzyjaciół zruynowany. Ostatni z nieprzyjaciół Longobardi, czyli od długiey brody, czyli z dwóch Narodów *Lingones*, y Bardy złączywszy się, y Longobardy według Pontyka Autora nazwawszy, wzięwszy Rawennę, Krolestwo Longobardów fundowali, lecz tych zwyciężył Pipinus Krol Francuzki, ale pewniey Karol Wielki, á tak Długobrodzi Longobardowie, dłużej nie panowali w Włoszech.

TERAZNIEYSZEY **J T A L I I** ta ieść Dywizya.
Naprzód dzieli się na **J T A L I A M M E D I A M, S U P E R I O R E M** y
I N F I M A M.

MEDIA zawiera w sobie *Statum PONTIFICIUM*, inaczej *Statum Ecclesiasticum*, *vulgo* *Statto della Chiesa*; ktory ma w sobie 12 znacznych Dzierżaw y Prowincyi, iakoto *Latium*, *Agrum Sabinum*, *Patrimonium Sancti PETRI*, *Agrum Urbevetanum*, *Ducatum Castrensem*, *Agrum Perusinum*, *Umbriam*, *Marchiam Anconitanam*, *Ducatum Urbis*, *Romandiolam*, *Ducatum Ferrariensem*, *Agrum Bononiensem*

W tychże średnich Włochach ieść Xięstwo *Hetrurij vulgo La Toscana*. **WYZSZA J T A L I A** zawiera 8 *Ducatus*, toieść, *Sabaudii vulgo Savoyen*, *Pedemontańskie*, *Montferrarienskie*, *Medyolańskie*, *Parmeńskie*, *Murzyneńskie*, *Mirandulańskie*, *Maatuańskie*. Też Wyższe Włochy mają w sobie 8 *Principatus*, trzy **RZECZYPOSPOLITE**, toieść *Wenecka*, *Genueńska*, *Lukańska*, *vulgo* *Lukiewska*, á wszystkie trzy wolne.

TRZECIA Część Italii zowie się *ITALIA Inferior*, ma w sobie Królestwa Neapolitańskie, Sycylijskie, Sardyńskie, Korsykę y Malte Insulę Kawalerow Maltańskich.

W tych wszystkich specyfikowanych Kraiach co się znajduje *rarum, & scitu dignum*, wspomnie krocusięńko, ale w przed opisałwszy *LATIUM* y iego, oraz całego świata Stoł. Rzym, o którym, że jest co pisać, y wiedzieć, dlatego dłuższy a fundamentalny z wielu Starożytnych y świeżych Autorow dyskurs rozprowadzę, tu zaraz: kto leniwy, y mniej ciekawy w czytaniu, przepraszam go, że troche zabawię, kto *Curiosissimus y sciendi avarus, parcat mihi*, że mniej *discurram*, niż iego potrzebuie *curiositas*.

LATIUM te *vulgo La Compagna di Roma*, nazwane, a *Latinis* całemu światu sławnego Narodu, albo a *Latino Rege*, albo też a *Latente Saturno*, kiedy unikając przed złością Jowisza, tam *latuit* według Owidyusza. Ale przed tą transakcyą, wielu Autorow, zdanie, że *Aboriginum* Nacya z Grecyi tu przeniesiona, założyła to Królestwo, które potym *Latium* nazwane, a *Aborigines* Obywatele, *Latinorum* wzięli imię. W *Latium* tym panowało Królów 10 zacząwszy ab *Annō mundi* 2757. 1. *Picus* Syn *Saturna* 2. *Faunus*, 3. *Latinus* I, 4. *Aeneas*, 5. *Ascanius*, 6. *Sylvius*, 7. *Aeneas Sylvius*, 8. *Agryppa Sylvius*, 9. *Latinus* II; 10. *Alba Sylius*. 11. *Capetus* I 12. *Capys*, 13. *Capetus* II 14. *Fiberinus*, 15. *Agrippa Sylvius*, 16. *Aremulus Sylvius*, 17. *Aventinus Sylvius*, 18. *Phocas*, 19. *Amulius*, 20. *Numitor*. Ostatni był *Romulus Rema* Brát, który fundowałszy *RZYM*, już się pisał *ROMANORUM* Rex, a tych było 7 Królów Rzymskich 1. *Romulus*; 2. *Numa Pompilius* 3. *Tullus Hostilius*, 4. *Ancus Martius*, 5. *Tarquinius senex*, 6. *Servilius Tullus*, 7. *Tarquinius superbus*. Nastali potym *exactis Regibus* w Rzymie *CONSULES* z Królewską władzą, *Tribuni*, *Dictatores* rządzący Rzym *spatio* lat 480. Najpierwszy *Julius Cæsar* uczynił się *Perpetuum Dictatorem*, potym *Augustus Cæsar* *Imperatorem*, który *Romanum* fundował *Imperium*, iakom *fund* y fundamentalnie o tym napisał pod tytułem: *MAJESTAT* dostępną.

Tego *LATIUM*, á potym Rzymskiego Krolestwa, *tandem* Cesarstwa Stolica była ROMA, ktorego stary y nowy odrysu-
ię abrys.

RZYMU STAREGO, gdy był ROMA ETHNICA, DELINEACYA.

Piaski liczyć, gwiazdy rejestrować, y RZYMIANOW y RZY-
MU *Mirabilia Opera reducere ad calculum & ocalum*, mam za ie-
dno. Sam Rzym Głowa Świata fatygnie głowę, zmorduje rę-
kę, zatępi pióro. Był Panem świata obzernego, toć go jedni obe-
dyencyą, drudzy piórem uszanowali, y nam zostawili *notanda* o
nim y *admiranda*. Same ruiny wspaniałość jego głosiłyby, gdy-
by *ora tacerent Voluminum*.

Założyli według jednych Autorow Miasto RZYM *Abori-
gines* przedtym *Aenoki* zwani, tu z Grecyi zachodzący, według
drugich Albańska Młodź, ale nayspewnieysza sentencya, że *RO-
MULUS* y *Remus* Albanczykowie bliźnięta, Synowie Rhei, czyli
Jlii; á Wnucy Numitora, ktorých *Amulius* Stryi kazał w Tybrze
Rzece przez Faustulusa potopić, aby całe z Brata swego na Albań-
skie Krolestwo w Włoszech na on czas sławne, od 15 Krolow
successivè rządzone, wygubił Sukcesorow. Lecz Faustulus nad
niewinniętami ludzką mając kompasją, w lesie bliżkim zostawił,
gdzie ich wilczyca wykarmiła, *ferociam* Rzymianom prognosty-
kując. Innych mniemanie, że ich oddał sekretnie na edukacyą
Laurencyi żonie swoiey, ktora, że nierządu pilnowała, *Lupa* na-
zwana, dała fabule okazyą, iako by *Remus* y *Romulus* od wilczycy
wykarmieni. Ci lat swoich dorósłszy y od Faustulusa informo-
wani, czyi byli Synowie y Potomkowie, *Amuliusa* Stryia swego u-
bili, *Numitora* Dziada, na Tron Albański przywrocili.

Będąc zaś coś *Heroicum spirantes* na gorze *Palatinus*, miejscu
swoiey edukacyi. Rzym założyli; ktory iakby nazwać, y ktoremu
pierwey rządow pozwolić, gdy z sobą certuią *Romulus* *Remusa*
zabil, y Miasto nazwał *ROMAM*. Innych zdanie, że *Remus*,

na kontempt Brata mury nowe przeskoczył, y za to z rozkazu Romulufa zabity, iako y Poeta wyraził: *Fraterno primi maduerunt sanguine muri.*

Zeby zaś była *Urbs populosa*, orworzył tenże *Romulus Asylum*, toiest protekcyą naywiększym uciekającym do siebie *Excessantom*: Uczynił *raptum Sabinarum*, toiest Sabińskę (i) zaśiedzkich nie mało porwał Panien dla napelnienia Miasta ludem. Połtanowil *Centum Senatores, Patres* nazywaiąc; ktorych potym *Livius Drusus* będąc *Tribunus Plebis, alias* obróńcą Pospolstwa, przyprowadził do 600: *Julius Cesar* do 1000: ale August Cefarz do 600 zmniejszył.

Jnych ieszcze iest zdanie. że RZYM ieszcze przed Romulusem y Remem stał *sub nomine Valentie*. Berofus y Dionysius Halicarnassæus trzymają, że Dama imieniem *Roma*, Corka *Jtulusa* Krola imie y fundamenta dała RZYMOWI.

Miastu temu rzucone fundamenta po Stworzeniu Swiata 3230 po Potopie w lat 681 według Berofa, przed Narodzeniem Restauratora Swiata 753. Zalozenie te *incidit* na dzień 21 Kwietnia, w sam Fest Pasterki *Palilia* nazwany, *Palis* Bogini poświęcony: od ktorego czasu zawsze anniwersaryną Ceremonią Paganie na on czas Rzymianie *Natalem Romæ*, toiest dzień zalozenia Miasta swego obchodzili. Trafilo się te fundamentow rzucenie podczas zaćmienia słońca w znaku Byka: *Annò 4to, sextæ Olympiadis* według Katona, albo *Annò 3tio Sextæ Olympiadis*, według Warrona supputacyi pewnieyszey, bo od 22 Autorow approbowaney: ktorzy wszyscy trzymają, że RZYMU zalozenie późnieysze 23 latami od tego czasu kiedy Olympiadami czas mierzyć poczęto. Co to są *Olympiades*, explikowalem w Chronologii, tu w tey księdze.

RZYMU tego różne Kompellacye, Definicye.

Cicero Krasomowca Rzymki w Mowie swoiey *pro Sylla*, nazywa RZYM, *Orbis Caput, Arcem Regum, & Nationum externarum, Lumen Gentium, & Imperii Domicilium*. *Athenæus* napisal, że
RZYM

RZYM jest *Orbis Compendium, & epitome*. Od Walecznych Akcyi nazwany *MARTIA* Roma, *Armorum Regumq; Parens, Regina Urbium*. *Martialis* o Rzymie napisał.

Terrarum Dea, Geniumque Roma, Cui par est nihil, & nihil secundum.
Propertius mówi: *Septem Urbs alta jugis, toti quae praesidet Orbi.*

Wanfo Rzym nazwał od siedmiu Gor, na których leży, *Septimontium*, *Status Poeta Septemgeniam, Pacatus Septenam Arcem*: inni ponazywali *Tarritam, turrigero vertice*, od wielu wież

Nayczęściey zowie się *SEPTICOLLIS* Roma od 7 Gor, ktore są *Palatinus, Quirinalis, Aventinus, Caelius, Viminalis, Exquilinus, Tarpejus*, albo *Capitolinus*. A te się zowią *Montes Inclusi*, bo na nich Miasto leży, y są *intra menia*, inne Pagorki są *exclusi*, iako *Pincius, Testaceus, Citorus, Jordanus, Janiculus, Vaticanus*, gdzie Bazylika S. Piotra. *Commodus* Cesarz chciał Rzym nazwać *nōmine novo* *Colonium Commodianam*.

S. *HIERONIM* *contra Iovinianum* mówi o Rzymie: *Roma autem fortitudinis Nomen est apud Græcos, ac subtilitatis apud Hebræos*. Zowie się *Urbs Urbium*: kładzie się też *Autonomestice*, to jest, to *nomen appellativum, Urbs*, kładąc *pro Roma*, iako wychodzą *Bulle* Rzymskie; *Urbis & Orbis, alias* obligujące do czego *Katolikow* zostających *in Urbe Roma & in Orbe*.

RZYMU w cirkumferencyi było według *Pliniusza* za *Wespażyana* na trzynaście tysięcy, dwieście krokow; to jest na mil *Włoskich* 13 z przydatkiem, a *Niemieckich* trzy y pultorey ćwierci mili. *Vopiscus* zaś *Autor* świadczy, że *Aureliusz Cesarz* Rzym rozprzestrzenił na 30 tysięcy krokow w okrągu, to jest, na mil *Włoskich* 30 a *Niemieckich* pół siódmy mili. *Tarkwiniusz* stary murem z kamienia kwadratowego począł Rzymskie opasywać Miasto, *Servilius Tullus* dokończył. *Augustus* Cesarz naywięcey ozdób przydał tey *Głowie Świata*, iako się chlubi: *Romam Laterniam accepi, Marmoream relinquo* Jakóż pod tym Cesarzem y pod *Traianem* Rzym przyszedł *ad culmen pulchritudinis*; z tą go *Plinius* y *Cassiodorus* *inter miracula Mundi* policzyli na

on czas. Cudze y postronne Narody, widząc *mirabile opus* od piękności y wielkości, á przytym od Potencyi im straszney, *Romam pro Dea* wenerowali, Kościoły wystawiali. Wielkość Miasta y ztąd się wydaie, że od Nerona okrutnego będąc zapalone umyślnie, sześć dni calych gorzało y znówu za drugim ~~razem~~ trzem trzy dni, *teste Tacito*.

Jedna Część Rzymu była w murach y zwała się *Roma Clausa*, y było go w około na mil 23 Włoskich, toieść Niemieckich 6 bez cwierci; druga Część Rzymu była za murem, *alias Przedmieścia*, á w tey cyrkumferencyi obiechany Rzym wynosił na mil Włoskich 47 Niemieckich 12 mil bez cwierci, á tak konfyderowany y wzięty Rzym zwał się: *ROMA non clausa*. *Antonius Massa Galefius* twierdzi, że Rzym był rościagniony aż tam, gdzie Tyber rzeka wpada w morze, pod Miastem *Offia Tiberina* rzeczonym, ktorego rościagnienia było krokow 70 tysięcy, toieść mil Włoskich 70 á Niemieckich 17 y puł mili. *Claudianus Poëta elausit* Rzymu wielkość w małym wierszu.

Urbs est, una Domus quamplurima que oppida claudis.

Patet y z tąd Urbis amplitudo, że zkomputu Swetoniusza Auctora, samego Pospolstwa mieścilo się w Rzymie starym 3 kroć sto 20 tysięcy. Porachowawszy zaś Senatorow, Kawalerow, *Distinctiores Personas*, Woyskowych, tenże Auctor naliczył 3 kroć sto tysięcy oprócz nie zliczonych Gościunych; Co *summatim* uczyni sześć kroć sto 20 tysięcy. *Tacitus* Auctor za Kłaudyusza Cesarza ieszcze wiecey naliczył Obywatelow w Rzymie. Inni *exactius*, niż *Tacitus* rejestrując; narachowali w Rzymie 7 milionw Obywatelow. Konstancyusz Cesarz do Rzymu iadąc wziął z sobą Hormizdę Persa; gdy długo Przedmieściami pieknemi iechali, pyta się Cesarz Hormizdy, cobymu się zdało, czy wiele już uiechal Rzymu? Odpowiedział Hormizda: *Putare se, jam medium Urbis inambulasse*, á dopiero był na Przedmieściu. Tak wielkie to było Miasto.

Był zrazu RZYM formy kwadratowey, potym okrągley
maiąc

maiac murow na mil 21 Włoskich. od Tarkwiniusza starego y Serwiliusza Tulla, iakom namiapil fundowanych: ktore że Totylas Krol Gottow zruynował, Belizaryusz Hetman za Justyniana reparował *teste Procopio*, y *Narfetes* tychże uczynil reparacya; *tandem Larianus I.* Papież stem tysięcy czerwonych złotych murow *tempore edifice* ~~rum~~ nadruynowanych, naylepiey poprawil.

Panowali w tey Głowie Swiata naypierwey KROLOWIE, ktorych zacząwszy od Romulusa bylo 7. Ostatni *Tarquinius superbus* detronizowany. Po Krolach wypędzonych rządził *SENATUS POPULUSQUE ROMANUS*, *tandem* nastali *IMPERATORES*, na ktorych Monarchia Swiata po Assyrijskiej, Perskiej, Greckiej, czwarta przeniosła się y naypiękniey *restoruit Flore NAZARENO*, to jest Narodzeniem CHRYSTUSOWYM. A ci *Imperatores* zacząwszy od Oktawiana Augusta dlugo calym władali Swiatem wedlug owego wierzła:

Roma caput Mundi, regit Orbis frena rotundi.

Ktore do Rzymu należały Prowincye, iaka byla *Impeni amplitudo*, Bogaćstwa, Potencya, Rzady? opisałem *sub titulo: MAJESTAT DOSTĘPNY*, w Pierwszey Części tey Xięgi.

Czy zawsze tak obszerny y Wspaniały był Rzym?

Nie zawsze: gdzie teraz Głowa Swiata, *nec vestigium* bylo Miała iakiego: Gory byly ale nic gornego: Tyber płynął, ale nie płynął: pierwey ziola, kwiaty, uścielaly grunta, nizeli *seges, Clypeata Virorum*: O skalę *Tarpeii Montis* pierwey wiatry y świstanie obiiato się, nizeli od Katonow w Kapitoliom wydawane *Oracula*. Co pięknie wyrazil *Propertius* Rymotworca:

Hoc, quodcunque videt Hesper quàm maximo Roma est,

Ante Phrygem Aeneam, collis & herba fuit.

Owidyusz zaś: *Hic ubi Roma est, tunc ardua sylva virebat.*

Martialis też: *Nunc Roma est, olim magna Taberna fuit.*

MIEYSCA y STRUKTURY STAROZYTNE R Z Y M S K I E

NAypryncypalnieysza Struktura *olim* była w Rzymie *CAPITOLIUM*, nazwane à *Capite Toli*, iż Tolufa niejakiego, gdy tę zakładaia strukturę, głowę wykopano, iako świadczy *Varro*: co było nie omylnym znakiem, że Rzym będzie Głową Świata. Był to wspaniały Zamek, Pałac y Senat Rzymski na Tarpeiusa Gory skałe fundowany od Tarkwiniusza pysznego Krola Rzymskiego. Sama Gora ta *Tarpejus* zwala się *Saturninus* przed tym, potym rzeczona *Tarpejus*, od Tarpei Panny Westalney od Sabinow tam Tarczami zatłumioney: *tandem* też Gora nazwana *Mons Capitolinus* od Kapitolium, do ktorego było Gradusow 100. Wiele w nim było bogactw wielkich, gdyż było po więksey części ze złota, Domicyan Cesarz na pozłotę onego 7 millionow wysypał. Nie ktorych zdanie, że mogło iść w taxę z trzecią częścią świata też Kapitolium. Było w nim Balwanow 60. Naypryncypalnieyszy w nim Kościol był *Jovis Capitolini*, kosztuiący 22 tysięcy Talentow, według Herodota y Pliniusza. Temu Jowiszowi *Vires* z tryumfem wiechawszy do Rzymu, wieńce laurowe kładli na głowę, czynili ofiary. Wystawił tam *Augustus* Cesarz Kościol *JOVI Tonanti*, że od pioruna był salwowany, *teste Svetonia*. Były tamże Kościoły: *Concordiæ*, *Fidei*, *Libertatis*, Kościol *Mentis*, Kościol *Jovis Feretrii*, że *ferebat auxilium* Romulusowi, y Wiktorji. Było tamże *Asylum*, toiest miejsce ucieczki. Cztery razy te miejsce ogniem y mieczem ruynowane y znowu reparowane. W tymże Kapitolium był Oltarz *Ara Celi* rzeczony z tey racyi: *Augusta* Cesarza Rzymianie chcieli za Bożka wenerować: *Volumus te adorare, quia Divinitas in te est*. Ten na to nie zezwalaiać Sybilli Tyburtyńskiej o to się radził, która powiedziała mu po uczynionym swoim pierwey nabożeństwie:

*Sic iudici signum, tellus sudore madescit,
De Cælo Rex venit, per secula futurus illico.*

Otwo-

Otworzyło się Niebo, pokazała się Panna z Dzieciątkiem na Oltarzu y głos słyszany: *Hec ara est Filii DEI.* Więc Oltarz taki widziany, zaraz w Kapitolum fundowany, *Ara Celi* nazwany. Teraz tam Kościół OO Bernardynow.

Extra Capitolium były Kościoły te. Kościół *WESTY* Bogini, którą mieli Paganie za wieczną Pannę, y przez nią ogień rozumieli, iż ogień żadnego, iak y Panna nie wydaie plodu, ztąd Owidyusz.

*Nec tu aliud Vestam, quàm vivam intellige flammam,
Nataque de flamma Corpora nulla vides.*

TAż sama *Vesta* bierze się *pro terra*, że *vestit* siebie trawą, liściami, zielem, y że *vi stat sua*, iako tenże Owidyusz:

Stat vi terra sua, vi stando, Vesta vocatur.

Primo sensu tedy Weście, toiest za Boginię ognia wziętey *Numa Pompiliusz* Krol Rzymski wystawił Kościół w Rzymie sferyczną figurą, 48 Kolumnami wsparty: postanowił *Vestales* Panny, niby ku chwale Bogini destynowane, znaczną ie nadał fundacyą; włożył na nie oblig wieczny, *alias* przestrzegać y pilnować aby ustawicznie ogień gorzał, á nigdy nie gał w tym Kościele: aby iak Niebo Niebieskim, tak Ziemia elementalnym świeciła się ogniem.

Panien tych *Vestales* z razu było 4 od *Numa* postanowionych, toiest *Gegania*, *Verania*, *Conuleia*, *Tarpeia*. Potym *Servilius Tullus* więcej przydał. Brano Panienki na *Vestales* w leciech dziecinnych y niewinnych od sześciu do dziesięciu lat, nie więcej. Te branie albo przyimowanie, lub obłoczyny zwali po Łacinie *Capere*, że Naywyższy Biskup brał ie za rękę od Rodziców, *Opiekunow*, Przedtym to Krolow było *munus*. W braniu uważano, aby była wolna, zdrowa, nie *monstruosa*, á co większa Panna prawdziwa. Wzięte oddane były przy Kościele na miejsce na to destynowane; gdzie na trzy *Classes* były podzielone, toiest, na *Discentes*; ktore się uczyły Ceremonii; na *Exercentes*, *alias* aćtu ceremonie y ofiary czyniące; y na *Docentes*, ktore
iuz

iuż wolne były od strzeżenia ognia, tylko drugich uczyły. Naydawnieysza, ta ich była Przełożona y niby Xieni, zwana *Maxima*, albo *Maxima Sacerdos*. W Kłasztorze lat 30 bydz musiały, w Klauzurze, w strzeżeniu ognia, y cnoty swoiey; *alias*, ieżeli by ogień tam zagaś, niezczęśliwego *Fatum* na siebie wyglądali Rzymianie; *quò casu*, zaświecić go potrzeba było od słonecznych promieni.

Ta zaś *Vestalis*, co przez zaśpanie, albo niedbalstwo zgaśla ogień, ciężko rozgami bita była. Lat tedy 10 uczyły się Pisma, y Ceremonii, lat 10 też same ceremonie czyniły y ofiary swoiey Bogini, a lat 10 iuż inne uczyły. *Tandem* po 30 leciech chwalebnie tam wybytych, za mąż bywały wydane. Troiaka *Vestaliuum* była funkcyja według Lipsyusza 1 *Vigilare*, koleją pilnować, nocy swoje nie spać, aby ogień nigdy nie ugaś 2 *Sacrificare*, czynić ofiary. 3 *adservare*, toieś konserwować y pilnować *Imperii Pignus*, albo *Palladium*, toieś, Statuę Pallady Bogini drzewianą z Nieba spuszczoną w Grecyi, y Krolowi Troiańskiemu Iulusowi dana, ktorey Statuy trzy łokciowa była długość, forma niby idącey Osoby, kopią w prawey, a w lewey kądziel y wrzecion o piastuiącey, iako opisał *Apollodorus*. Te Statuę Eneasza do Rzymu przeniósł, z Troiańskéy Stolicy *Ilium*, gdzie w wspinałym Kościele stała; o ktorey Apollina było *Oraculum*, że poty *Ilium* Stolica y Troiańskie Krolestwo stać miały, poki te *Palladium* albo Posąg w Kościele byłby konserwowany. Jakoż wkradłszy się do Kościoła *Diomedes* y *Ulysses* podczas wojny Troiańskiej, unieśli Posąg ten, a Troi przynieśli zgube. W Rzymie potym złożone było te *simulacrum* w Kościele Westy pod strażą Panien *Vestaliuum*, nigdy od mężczyzn nie widziane: ktore że *Metellus* z ognia wyniósł, ociemniał aż do śmierci.

Stroytych Panien był biały, a lisztwy u sukien albo kraie, były purpurowe, głowa cała w wstęgach, włosy trefione, wstęgami przeplatane, z wiszącymi na szyi kędziorami. Wstępując iednak do tego Zakonu, warkocz sobie strzygły, y Bogini zawieźzały na ofiare. Fundacye ich y Przywileie wielkie, ale za utra-

coną cnotę (czemu zapobiegano, z Mężczyznami zabraniając konwersacyi: wielkie też karanie, bo z razu kiyimi były zabijane, potym z ustawy Tarkwiniusza starego *teste Dionysio*, z płaczem Rodziców y krewnych na miejscu *Sceleratus Campus*, przy Brámie *Collina* nazwaney, zaniesione żywcem zakopane bywały, kamieniami zawalone, nie palono ciała, iak innych ku pogrzebowi Rzymianow; ale że koło Ognia nie czyste będąc chodziły, ognia nie godne osądzone.

Kościół ten Westy, w dzień stał każdemu otworem, w nocy płci męskiej w nim bydź niegodziło się, w który y w dzień *intra-bant quidem Viri, non penetrabant*, mowi *Lipsius*. Teraz ten Kościół Westy zamieniony w Kościół Matki Najsświętszey *S. MARIE de Gratia*, czyli *de Consolatione*.

PANTHEON był Kościół w Rzymie wszystkich Bogow Weneracy poświęcony, iako *sonat ipso Nomine*; czyli też Cybeli Bogini Matce, Bogow, inaczej *Rhea* nazwaney, od Agryppy zięcia Augusta Cesarza wystawiony, formą okrągłą, wysoki na stop 144. na też miarę szeroki. Byłatu statua Wenery, od sławnego Fidyalsa Snycerza uformowana, ktorey u uszu zausznicie Kleopatry Krolowy Egypckiey zawiesił August Cesarz z Woyny Akcyackiey *redux*, gdzie ta Krolowa poległa, á Rzymskie Państwo skarbami swymi y Krolestwem swoim Epypckim zapomogła. Potym Marsowi y Wenerze Fundatorom Miasta tenże Kościół był poświęcony. Ale Bonifacyusz III. czyli IV. Papież toż miejsce Matce Najswiętszey y Wszystkich Świętych uszanowaniu poświęcił. Zowie się teraz *S. Marie rotundæ* od okrągłości Kościoła. Może się te chwalebne choć stare dzieło dla mocy kunsztu y wielkiego na się kosztu erogowanego liczyć *inter Mirabilia* Rzymu. Chodzono do tego Pantheonu dawnych czasow iak na gore przez 21 gradusow, teraz przez tyleż do niego, zstepują, tak *vetustate* bo wiecey niż prez lat 1000. kilka set wlaź w ziemię; á przy tym ruiny wielorakie Rzymu nie chedożone, podnieśli się. Dach na nim iest wszytek okrągły, ołowiany, Kopuła z oknem wielkim,

cały Kościół oświecającym. Na wiezrach jego są kręcone wschody *numero 150*. Z tamtąd do okna jest gradusow ołowianych 40. Całe Dzieło jest z Ciołowego Kamienia Tyburtyńskiego W Kościele samym pod owym oknem, (ktore nie zawarte) jest iák sadzawka pięknie akommodowana, aby tam wody deszczowe miały *receptaculum*, y z tamtąd sekretnym wychodziły na dwor kanalem.

Kościół Junony Lucyny, Bogini Matron rodzących, marmurem y kolumnami adornowany: gdzie był posąg tey Bogini od matron nieplodnych, albo z trudnością rodzących wenerowany, to modlitwą, to na ziemi leżeniem, á w tym Kaptan ie bił dyscypliną, ze skory kozley formowaną; przez co stały by się płodnymi. Teraz ten Kościół jest w Kościół Świętego Wawrzyńca zámieniony.

Kościół Słońca na gorze *Quirinalis* od Aureliusza Cesarza wystawiony o 12 kolumnach, ktore 12 Znakow Niebieskich symbolizowały. Na Faciacie był *Phabus* na wozie siedzący poczwor nym; z miedzi wszystko pozłociste. Wpośrodku między znakami Zodyacznemi była Statua Słońca ze złota uformowana, czyli też miedziana grubo pozłocista.

Były też y Xiężycowi, Merkuryuszowi, Saturnowi, y innym Planetom konsekrowane Kościoły, Kościół Nemezie Bogini sądown y sprawiedliwości, był koło Rynku Traiana.

Kościół Kupidyna y Wenery Boszków Amorow, teraz w Kościół S. Krzyża zamieniony, jeden z siedmiu stacyonalnych Rzymskich.

Kościół Bogini Minerwy z iey wspaniałą Statuą od Pompeiusza Wielkiego fundowany, gdzie wszystkie *Ornamenta* były z łupow wojennych, Nacyi zwyciężonych. Teraz tam Kościół *S. MARIAE supra Minervam*.

Kościół Janusa o dwóch ná przod, y w tył twarzach, (ktory pod czas pokoju zamykano, pod czas woyny otwierano, z tamtąd spodziewaiąc się sukursu. O tym zamykaniu y otwieraniu mówi wyraźnie O widyusz:

Sed cur Pace lates, motisque recluderis armis?

Otwie.

Otwierana pod czas wojny racya była, że gdy wojnę mieli Rzymianie z Sabinami, z tamtąd woda wypłynęła goniąca y zalewająca Wojsko Sabinow. Z tąd spokojne Cesarzow Panowanie wyrażali *haec pbrasi: Templum Jani clausit.*

Kościół Pokpiu od Tytusa Wespazyana fundowany, Wielkich bogactw tam komportowanych mieysce. *Herodyanus* te Dzieło zowie nayspekialniejszym y naywiększym z struktur Rzymskich. Ale ten zgorzał z częścią Rzymu przez piorun zapalony; gdzie nigdy nie nadgrodzona szkoda stała się, że wszystkie naczynia y Ornamentá Kościoła Jerozolimskiego, tam od Wepfazyana lokowane *funditus* zgorzały, *teste Szentivani.*

Dawniejszych czasow był inny Kościół takiż, *Templum Pacis aeternum*, mocno od pogan Rzymianow erygowany, w ten czas *ex Oraculo Apollina* mający upać, kiedy Panna miała porodzić, iakom w yżey wspomniał: iakoż ieno porodziła Nayszystza PANNA CHRYSIUSA, tak się zaraz ten wieczny Pokoju Kościół obalił.

Kościół Bony wszystko dobre do życia dającej Bogini, na gorze *Aventinus* wystawiony od Kludii Panny Westalney, a to za osobliwą tey Bonyczystość, że nigdy żadnemu nie dała się widzieć męszczyźnie, oprócz mężowi; z tey racyi same tylko białęto wy y to w nocy, w skrytości, iey czyniły ofiary, plci Męskiej tam akcessu broniąc. Zwali Bonę inaczej, Dyana Lucyną *Cerera*, Prozerpiną. Teraz tam Kościół *S. MARIE, Aventina.*

Kościół Saturna miał w sobie skarby Państwa Rzymskiego złożone, y pilno strzeżone. Dziś tam *S. Adryana* Kościół.

FORTUNY Kościołow kilka było w Rzymie, to *Fortune Fortis*, to *Fortuna Virilis*, to *Fortuna Plebeja*, od Serwiliusza Tulla Krola Rzymskiego, służebniczey kondycyi człeka, erygowany, iako wyrażił *in Fastis* Owidyusz, o rym iego Fortunie Chłopskiej Funduszu:

*Plebs colit, quia qui posuit, de Plebe fuisse
Fertur, & ex humili sceptrum tulisse loco.*

Inney ielzche Fortuny *Tarpeia*, inney *Fortuna Mammosa* były w zabobonym Rzymie Kościoły. Lz Ko.

Kościół *Domine Urbis Romae alias* Rzymowi Miastu, mając go za *Deastra* wystawili Rzymianie pod górą *Palatinus*. Zinwetowały tę superstycyą Azyatyckie Narody y Grecy, naprzód w Smyrnie taki *Romae Dea* poświęcili Kościół; toż czynili *Alabandenses* kaptując sobie respekt Rzymianow; na co napisał *Prudentius: Nomenque loci cœu Numen habetur*. Portret Rzymu, gdy go po Bosku malowano, był taki. Wyrażano Damę zbroyną w szyszaku na siedmiu gorach siedzącą, y przy Tybrze rzecę z mieczem w prawey ręce, z kopią w lewey, albo też tylko Wiktoryą piasną, iako czytamy w *Masseniuszu*.

Krotko mówiąc: wystawiono w Rzymie Kościoły *Marti Ultori, Herculi Victori, Apollini* gdzie teraz S. Apolliniego Kościół; *Bono Eventui*; gdzie teraz S. Eustachiusz; *Dyanie, Ifidzie, y Serapifowi*, to jest Xiężycowi y Słońcu: *Telluri* albo Ziemi Bogini: *Quietii, alias* odpoczynkowi; *Honori & Virtuti, Concordie Jovi Statuari* na Rynku Wołowym; *Dianie* gdzie teraz Kościół S. Jana Ewangelisty. *Eskulapiuszowi*: *Karmencie* Bogini *Wierzopifow*, gdzie teraz S. Katarzyny Kościół *Patronki Filozofow*: *Bachusowi* gdzie S. Konstancyi teraz, *Victorie Salutis*; Bogini zdrowia y życia, gdzie teraz *aptissim e* S. Witalisa. Wyraził te Bogi y Boginie *Sulmończyk Poeta* mówiący.

Janus adorandus, cumque hoc Concordia mitis.

Et Romana SALUS, araque PACIS erit.

Mieli Rzymianie iakom opisał, na początku Xięgi o Bogach, Bogow jednych *Majorum Gentium*, drugich *Minorum Gentium* jednych Mieyskich, drugich Wieyskich, trzecich Domowych *Minorum Gentium* byli Bogowie z ludzi, ktorych za męstwo, mądrość y inne przymioty starożytna zabobonność między Bogow policzyła, y *Heroes* nazwała, iako to *Herkulesa sławnego Junaka, Romulusa, y Rema* pierwszych *Fundatorow Rzymu*: *Augustowi* Cesarzowi własna żona *Livia* wspaniała erygowała Kościół, temuż y *Tyberyusz* Cesarz wystawił. Uczczony *Świątnią Antonius Pius* Cesarz y *Faustyne* żona jego.

Dość mowie, że pogańskich Kościołów było w Rzymie 424. Bogów 167 o których 12 pisze Autorow. Był też tam Ołtarz ołobliwy *Verrazreeczony*, przed którym się modlono, aby się *Agrippae* y *Agrippinae* fatalne Rzymianom nierodziły.

Mieli w wielkim poszanowaniu Rzymianie *Palladium*, to jest Statuę Pallady Bogini z kopia y kądzielą, która Eneas z Grecyi do Włoch przywiozł, iakom dopiero opisał, czyniąc *descriptionem* Kościoła Westy Bogini y Westalnych Panien. Drugą rzecz *Divino honore* czcili starożytni Rzymianie *ANCILE*, to jest, Tarczę okrągłą, za Numy Pompiliusza Krola Rzymskiego, z Nieba spuszczoną, z głosem deklarującym, że poty będzie Miasto niezwycięzone, poki tey Tarczy, więc podobnych uformowano wiele, aby ta Niebieska prawdziwa między nieprawdziwemi odnieprzyciast na to czuwających, ucalała, a znię Rzym Miasto.

Traktując o Kościołach, tuż *connexe* niech idzie relacya o Kapłanach albo Ofiarczyńcach Pogańskich Rzymskich. *Luperci* Kapłani *Faunusa* albo Bożka Pasterzow, od Romulusa pierwey Pasterza a potym Krola Rzymskiego postanowieni, w mieyscu, *Lupercal* pod górą *Palatinus* w Rzymie lokowani.

Ceremonia ich y obligacya była po Rzymie biegać, y dyscypliną z skory kozley zrobioną Białogłowy smagać po ramieniu, z kąd płodnemi (baia) stawają się. Chodzili w maskach na twarzy, ale *reliquo corpore* nadzy, ato na pamiątkę tę, że kiedy owce Romulusowe, złodzieie w niebytności Pasterzow y tych Luperkow Kapłanow Jgrzyska przed Romulusem czyniących zagnali byli, Romulus to postrzegłszy, tymże Luperkom w ten czas na Operach, nagim, kazał w tym punkcie złodzieiow gonić, y ztąd poszło *in usum* im, nago chodzić *teste Servio*. Potisii byli starsi Kapłani Herkulesowi Ofiarę czyniący: a Pinarii niżsi Kapłani tegoż *Deastra*, *eodem teste*.

ARVALES Fratres było 12 Kapłanow Rolniczych od Romulusa instituowanych, między których y siebie wpisał. Professya ich była rolę obchodzić z ofiarą trzy razy, potym zabić i: Cererze y Bachusowi urodzaiow chleba y y wina, *Deastrum*: te ofia-

ofiary zwały się *Abarvales hostiae, alias* polowe rolne. Za stroy nosili szatę białą y wieniec z kłosow na głowie. *AUGURES* byli Kapłani z Numy Krola instytucyi, *Divinae mentis nuntii* z Ptakow prorokujący. *ARUSPICES* byli in *ara aspicientes, alias* ofiary Lu-struiący, to jest piuca bydła, y z rąd *divinantes*, iakom opisał wykladając Terminy *sub titulo: Abecedarius.*

FLAMINES, albo *FILAMINES* Kapłani Rzymscy. *á* sfilo nazwani, że nicią, á raczey bindą supelną głowę mieli przewiązaną; ale częściciey w białych chodździ kapeluszach, w gorącu, postanowieni od Numy Pompiliusza, aby oni, nie sami Krolowie czynili ofiary, gdyż te przed tym według Wirgiliusza in *Æneide:*

Rex idem Hominum Phœbique Sacerdos, Jáko Juliusz y Augustus czynili. Który z tych Flaminow czynił ofiary Jowiszowi, zwał się *Flamen Dialis*; który Marsowi, zwał się *Flamen Martialis*; który na gorze *Quirinus*, rzeczonny był *Flamen Quirinalis* &c. prerogatywy ich były *Licentia jurandi*, więźnia do siebie zbiegłego, rozwiązac, dekretowanego na bicie, jeśli by im do nog upadł, nie bić tego dnia: Pod Niebem bez nakrycia głowy nigdy nie chodzili; mieli też swoje *Curules*, albo Senatorikie Krzesła, według Gelliusza.

SALII byli Marsa Bożka Kapłani *á* *Saliendo*, to jest od płasania, skakania pod czas ofiar tak nazwani, kreowani od Numy wliczbie 12, których drugie tylo przyczynił *Hostilius* Krol. Ich professya była Marsa Bożka, w Marcu błagać ofiarami śpiewaniem, podrzucaniem tarcz, płasaniem po Rzymie według Liwiusza. Mieli swoy Pałac, czy miejsce schadzki na gorze *Palatinus*. Przełożony ich zwał się *Magister Saliorum*. *FÆCIALES* Kapłani od *Hostylusza* Krola kreowani z obligacyą; aby przymierza, Paktow, armistycyow, utrzymania mieli *curam*. Ani za słuszną Rzymianę mieli tę wojnę, ktoreyby ci *Faciales* nie decydowali, po ktorey zakończoney Traktaty pokoiu czynili; á tak od tych słow: *Fidem facere* u Warrona *Fulciales* rzeczeni, albo też *á* *Federe feriendo, aut faciendó* te wzięli imię. Gdy wojnę komu Rzymianie wypowiadali,

wiadali, oni, kopie w krwi z broczone na granicę posyłali, na znak zaczynającej się wojny. Z tąd posłowie y reraż wojnę albo pokoy *nuntiantes*, u dobrych Łacinnikow zowią się *proprie Faciales*. **PATRES PATRATI** Kapłani iedniż byli, eo y *Faciales* według Liwiusza, niby deputowani *ad patrando juramenta* respektem Pokoju. **GALII** nie Francuzi, ale Berecynty, albo Cybeli Matki Bogow od Gallus rzeki w Frygii nazwani, z ktorey napiwszy się dobrze, szaleństwo cierpieli, a według Pogan wiary, byli zachwyceni, rzezczy Boskie poymowali, y opowiadali. Tuż między Kapłany należą **VESTALES** Panny o ktorych iuż mowiłem.

Nad wszystkie Pogańskiem i w Rzymie Kapłanami był naywyższy Superintendent, Arcykapłan **PONTIFEX Maximus** od Numy Pompiliusza *institutus*, u Liwiusza tak rzeczony od słow: *Posse & facere* według Scewoli; albo od słow *Pontem facere* według Warrona, że mosty wystawiać powinni byli. Był też u Rzymianow po wypędzonych Krolach [ktorych też było *munus Sacrificare*.] **REX SACRORUM** postanowiony, do samych ofiar należący; ktory aby się był świeckim nie uczynił krolem, *Pontifici Maximo* był *subiectus*.

Ofiary iakże były Rzymianow y innych Pogan opisałem wyżej, *sub titulo: Jaka wiara taka ofiara.*

Aże, iakom namienił, Rzymianie Cesarzow ile tych, ktorzy zostawali *ex lumbis suis* Sukcessora, między Bogow liczyl tu otey napiszę Ceremonii, oraz o **POGRZEBIE CESARZOW**. Tylko co *vivis* wyszedł Cesarz, płacz y żalobę na się wziali Rzymianie, potym nieboszczyka Portret *ad vivum* z wosku wyrobiono, na wysokim okilku kontygnacyach suggescie, albo Katafalku drzewianym bogato uстроionym trupa lokowano, zespodu w ewnątrz stomy, chrusztu, trzask śuchych nakładzono, okryto kurtynami. Potym ten katafalk, czyli *Castrum doloris*, a bardziej ystus, Sukcessor Cesarz zapalał z umarłym przy lamentacyi zawodzących matron, przy smutney muzyki rezonancyi. W tym Orzeł z owego stusu na kształt wieży erygowanego, umyślnie wypuszczony wylatywał,

wał, opinię w ludziach prostych czyniący, że Dufza Cesarza między Niebieskich Bogów wyleciała.

Nizeli ciało Cesarza na te incyneracyą albo spalenie wyniesione w pałacu dni ośm stał jego Portret woskowy na sfontowym łożu albo lektyce między liczną frekwencyą, to Senatorow, to Zacznych Dam biało stroynych. *Interim* codnia Medycy przychodzili, probując pulsow owego PORTRETU. *Tandem* w dzień wyprowadzenia do Incyneracyi za umarłego *defacto* Cesarza proklamowali. Zkąd *patet*, że ciało starożytni nie grzebli, ale palili y te *asserabant* Popioły, co naybardziej obserwowali Rzymianie. Tych jednak popiołów śmiertelnych *in Urbe Roma* grzebać nie godziło się *Vetante Lege*, co wzięli od Ateńczykow. ledynym Cesarzom, Pannom Westalnym, y tym, ktorych cnotatego godna była respektu, świadczony fawor, że w samym Mieście pochowane były ich *emortui Cineres*. Traiana Cesarza popiołom w gąłce na kolumnie obrane miejsce: *Valerio Publicolæ, C. Fabritia*, Klaudyuszow Familii pod *Capitolium* naznaczona *sepulchra* Inni się chowali na własnych gruntach, gościncach *extra Urbem*.

I N N E S T A R E S T U P E N D A O P E R A W R Z Y M I E

BAZYLIKA, pałac okrągłą figurą w pośrodku Rzymskiego Rynku sumptem dziewięciu kroć sto tysięcy czerwonych złotych erygowany, z Frygijskiego Marmuru, to jest krwawego, mając kolumny od Paula Emiliusza dwa kroć Konsuta, dwa kroć Tryumfatora wystawiony. BAZYLIKA Porcyusza wspaniała, od niegoż wystawiona.

TROPHÆA Cajo Mario Wielkiemu Woioownikowi wystawione, po odniesionych tryumfach z Jugurty Krola Numidii, ktorego prowadził w tryumfie do Rzymu po Wiktoryi Cymbrow, Niemcow; gdzie wyrabiane były na słupach *omnis generis* armatury.

Wie-

Wieża czyli Pałac y Ogrody Mecenasa z krwi Królów He-
truskich idącego, Wielkiego Estymatora y Liberalisty na litera-
tow, ob-oblwie Poetow, o czterech kontygnacyach z Teatrum
na wierzchołku, z ktorego Nero Cesarz Rzym kazawszy zapalić,
patrzył y grał na lutni, *Exequias bilares solvit honore Lyrae*, iak onim
mowi *Emmanuel Thesaurus*.

MAUSOLEUM, alias Grob Augusta Cesarza *ex Paro Mar-
more*, to jest z perłowego białego marmuru erygowany, wysoki
na 250 łokci, na ktorego wierzchołku miedziana Augusta stała
statua. Rudera dziś z niego widać koło S. ROCHA. Grob For-
mą piramidalną Kajusa Cestiusa konserwuje się dotychczas.

THEATRUM Marka Skaura *Ædilis*, to jest Budowniczego
Rzymskiego, cudownie wielkie 360 kolumn mające, kilkadzie-
siąt tysięcy ludu obić mogące, *teste Pliniō*. *THEATRUM* Pom-
peiusza Wielkiego 80. tysięcy ludzi obeymujące, od niegoż wy-
stawione, ale z trudnością, bo przy kontradykcyi Cenforow Rzym-
skich, *inquāntum* by temu dziełu Kościoła Wenery był nie przy-
dał. Tam był wielki Pałac, gdzie 23 ran odniósł *Julius Cesar*, dla
tego był wiecznie zawarty, *teste Svetoniō*. Inni Historycy te Tea-
trum nazywają *Amphisheatrum Pompejanum*, twierdząc: że 99. tysię-
cy zawierało w sobie Spektatorow.

THEATRUM Marcella, od Cesarza Augusta wystawione
dla poświęcenia *Immortalitati* imienia, tegoż Marcella Cesarzkiego
Siostrzeńca.

Theatra te były formy puł Cyrklowey, z razu na czas tyl-
ko erygowane z drzewa, potym z kámienia, *et quidem perpetua*,
z to dla igrzysk rożnych.

AMPHITHEATRA w Rzymie iak *spatium* wielkie brały tak
też nie małą Rzymowi przynosiły magnificencyą; ktore nie co
innego były, tylko mieysca murowane, obszerne, wysokie, okrą-
głe, igrzyskom y ukontentowaniu Spektatorow służące; áte igrzy-
ska *ordinabantur* ku czci Dyany Bogini myślistwa, iakoż tam
bestyalskie okrucieństwa na ludzi przez drapieżne Zwierzęta pre-

zentowane były Zwane Amphitheatra, to jest, niby dwie Theatra formy puł sferyczney do kupy złożywszy: gdzie szły od dołu zacząwszy ławy, aż do góry obszerne formą gradusow dla siedzenia Spektatorów. Na samym dole był Plac wolny *Arena* rzeźczony, iż był piaskiem usypany, aby krew w siebie brał, z bestyi albo szermierzow się raniących płynącą. Miało też miejsce koło siebie klatki, gdzie różne bestye y zwierzęta dla igrzysk były konserwowane. Z razu te Amphitheatra y Theatra (jakom dopiero namienił) były z drewnianey robione materyi *adinstar* Ateńskich, potym murowane, gdy Rzymianom z bogactwy przybyło rozpułty. Pierwsze wystawił murowane *Amphitheatrum in gratiam* Augusta Cesarza kochającego się w myśliwstwie *Statilius Scarus* będąc na funkcyi *Aedilitatis*, to jest Budownictwa Roku po założeniu Rzymu 75. Te zgorzało za Nerona, do morow Miasta przyłączone. Tu nota, że trzy miejsca były wydzielone, albo kontygnacye w Amphitheatrach. Pierwsza od dołu dla lepszego widzenia była dla Senatorow; y zwała się *Orchestra*: Druga Kontygnacya ław szła wschodowatyciu dla Rycerstwa, Kawaleryi, y zwała się *Equestria*, mając ław 14. Zkąd, kiedy okim mowiono, że *sedes in quatuordecim*, znaczyło się, że jest na Godności *Equestris Ordinis*. Trzecia kontygnacya, była naywyższa nazwiskiem *Popularia* dla Pospolstwa. Było tuż przy Amphitheatrum, miejsce *Spoliarium*, gdzie szaty zwłoczyli komedyanci y trupow, lub poranionych w tych igrzyskach wywłoczyli.

Wielkość y Obiętość Amphitheatrow według Wiktora była taka, że 87 tyśięcy ludzi patrzących w sobie zamknąć mogły, *commodissime* na ławach siedzących. Wielkie bardzo były Amphitheatra Pompeiuszowe y Klaudiuszowe *in Campo martio*. Zdaie się naywiększym być AMPHITHEATRUM Wespazjana od Tytusa y Domicyana Cesarzow dokończzone, ktore podziśdzien *mover admirationem* w Spektatorach, zowie się teraz *Colosseum*, od bliskiego Kolossa Neronowego. Jest tak wielkie, że 150 a według drugich 180 tyśięcy ludzi w sobie obeymowało. Jest go

w cyr-

w cyrcumferencyi, (sam mur mierząc ze dworu) na 700 kroków. Wyfokości ma na stop 130. Jest z Tyburtyńskiego marmuru o trzech piątrach; na każdym piętrze zwokoło wspaniałe ma *Porticus* albo krużganki przykryte na ślicznych kolumnach arkadziſto zawarte, z których *ſpectatores* nadolne patrzyły *Theatrum* pełne igrzysk. Przez środek tej Machinery znacznie nadwaloney, bo 1000 kilka ~~se~~ lat ſtoiącey, jest zrobiony publiczny goſciniec. Za mojej pamięci Innocenty XIII. Papież wiele materyału z tamtąd na ſtary budowanie kazał nabrać. Gdzie ta ſtoi *moles*, tam *teſte Martialis* Łaznie y ſadzawki Nerona były.

*Hic ubi conſpicui venerabilis Amphitheatri,
Erigitar moles, ſtagna Neronis erant.*

PAŁACOW liczy *Victor* 324 z których naypryncypalniefzy *AUREA DOMUS* Nerona, *alias* pałac, czyli od bogactw, y magnificencyi, czyli od złotych pokoiów, złotym nazwany: który Nero okrutny Ceſarz zakładając, wiele Pałacow, Kamienic. Domow kazał demoliować. Na co napisał *Poeta: Roma Domus ſei Vejos migrante Quirite; Ze do Wejow ſtarożytnego Miasta w He-* truryi nie daleko Rzymu Rzymianie ſię przenieſą, bo Rzym cały przez Nerona jednym ſtanie ſie Domem, czyli Pałacem.

MOLES ADRIANI, alias Gmach, potężna ſtruktura mrowana na kształt *Mauſoleum* od Adryana Eliuſza Ceſarza wielkim ſumptem nad brzegiem Tybru rzeki, o czterech Piątrach na ſwoich własnych ſmiertelnych Popiołow, y Antoniuſzow Pogrzeb y ſchowanie deſtynowana, przydałszy moſt mrowany przez Tyber do tej ſtruktury, *Pons Aelius*, od imienia nazwawſzy *vulgo S. Angeli*. Trzema rzędami kolumny idące ten Gmach podpieraly, a ozdobiły Statuy. Sam wierzech, zaſtąpiła Statua Adryana Ceſarza z miedzi poſłocifley. Na tym to Gmachu za Grzegorza Świętego Papieża podczas ſtraſznego powietrza w Rzymie widziany *S. Michał* Archanioł z Mieczem dobytym, y znowu w pochwy ſchowanym, y zaraz zaraźliwa uſtała plaga. Potym *Bonifacyusz VIII* Papież te miejsce w potężny zamienił Zamek

Castrum S. Angeli nazwany; a Pius V. Papież opasał regularnym murem, Zwierzchu tey wieżycaly Rzym widać, y bywa po kilka armat z ktorych może całe miasto strychować. Ma bastyanow ta forteca cztery, pod imieniem 4. Ewangelistów. Komenda Zamku tego *spectate fidei* cztekwu zlecona bywa, który podśc iwie na swoiey funkcyi czas pewny wybywszy, do znacznych Godności, czasem do Kardynałskiey miewa *gradum*. Obligowany jest w tym Zamku strzedz skarbow, iakoto 5 millionow od Syxtusa V Papieża reponowanych na ostatnią potrzebę wojny, przeciwno nieprzyjaciółom Wiary, za drzwiami żelaznemi, iako też korony Papiejskiej dziwnie bogatey y innych Insigniow, tudzież Archiwow Kościoła Świętego, &c &c.

HIPODROMUS, *alias* miejsce gonitwy Aureliana Cesarza za Miastem, gdzie *in presentia* Spektatorow, na to zaproszonych to wozkami, to końmi wybiegali się Autorowie lub zwierzęta albo też Szermierze, iakie *exhibebant* widowiska y sceny.

ARMILUSTRIUM na gorze *Aveninus*, było miejsce, gdzie uzbroione osoby pewne czyniły ofiary trapiąc, ubiegając się, a przez to do wojennych dzieł sposobąc się. Tamże nieiaki oczyszczenie czyniły Woyska, zabijając bydło na ofiarę, iakom gdzie indziey opisał.

Były też w Rzymie różne *CIRCI* to jest *spatia* zawodow, gonitw, obmurowane na obfzernych miejscach figury owalney, *alias* wąlkiey, a długiey, z gradusami y ławami wo koło od ścian dla Spektatorow, a w poszrodku wolne do wybiegania się miejsce do mety; gdzie *Victoribus* dawano materya na Płaszcz, ztąd mowiono: *Ad Pallium currere*. Taki był *CIRCUS Flaminius* na polu *Flaminium* nazwanym, gdzie była Kolumna Słońca, a *spectacula* były z Tygryfow, bykow, Lwow, Słoniow, akomn odowane z wielkim ukontentowaniem Spektatora.

CIRCUS FLORI Bogini Kwiatow, ale bez kwiatu niewinności, bo Wenerze służący; ztąd wielkie zebrałszy bogactwa, ie Rzymianom zapisała, ktorzy ją między Bogi za to, policzywszy, igrzyska odprawowali, *Flurialis*, czyli gonitwy kuczci iey, z wielkim

kim zgorzzeniem dobrych, a swawolnych ukontentowaniem, bo oprocz pieśni y mow nieczystych, obnażone z szac *exhibebantur* nierządne Osoby,

Circus Agonalis od Namy Pompiliusza ku czci *Jani bifrontis* postanowiony. *CIRCUS Neronis* na gorze Watykańskiej, przy drodze Tryumfalnej, gdzie Chrześcian morderstwa były, postanowiony od tegoż Cesarza dla wieżdzenia koni. Gdzie y sam ten Cesarz przestrojony za Maształerza te *Circeńskie* czynił igrzyska. Opasany tym miejscem gonitwy był *Obeliscus*, albo czworograniasta Kolumna z Alexandryi przez Augusta Cesarza *magno molimine, non uno millione* sprowadzony, Słońcu poświęcony, na wierzchu pozłocistą mający galke z popiołem śmiertelnym Augusta Cesarza. Ten *Circus* teraz w budynku, Kościoła S. PIOTRA obrocony *in Vaticano*.

Była też tam *NAUMACHIA DOMICIANA*, toieści miejsce z wody akommodowane, wojennej na wodzie exercytacyi służące, między slicznemi budynkami, zroznych wód spływających się iako morze uformowane, które to w momencie przybywały, to tak opadały, że aż okręty, barki, na dnie samym w momencie osychały z admiracją y pociechą Spektatorów, a exercytacją młodego żołnierza na statku będącego.

THERMÆ, Cieplice, Łaźnie różne w starożytnym były Rzymie; iako to Antonina Karakalli Cesarza, których Alexander Severus dokończył, adornował. Te łaźnie miały ław dla siedzenia marmurowych 1600. Wodę do nich prowadzono o mil 17. Długie Łaźnie Aureliana Cesarza w części Rzymu Zatybrowey, z drzewa mające chłodniki y wody w tęgiej zimie ciepłe; gdzie dla dysputy Filozofow były wystawione *exedry*, y miejsca do gonitw akommodowane.

ŁAZNIE Agryppy z zimnych y ciepłych wód czyniące wygodę kąpiącym się; gdzie także różne bywały gonitwy zapalki, igrzyska fatygujące do potu, któremi uznoieni, znowu zimną chłodzili się wodą, na ostatek pachnącemi byli skropieni wodą.

wodkami. Były tam łaźnie Trajana Domicyana, Kommoda Cesarzow, krózych dwoch *radera* dziwnie wielkie stoją po dziś dzień *extraordinaryney wielkości testes.* Łaźnie Septimiusza, Łaźnie Tytuła, Wespazjana, Dyoklecjana, a te naydaw nieysze, mające ław marmurowych 300, które główny Architekt w Kościele Nayświętzey PANNY *de Angelis* zreformował, nie nie zepsował, a to *ex Mandato* Piusa IV Papieża. Cieplice y łaźnie Neroną bardzo wysmienite, od Alexandra Sewera dokonobrotne, których sklepienia potężne podziśdzen dają się widzieć. Tylko ten dobrego zły Nero zrobił w Rzymie, na co *Martialis* konceptuje *Quid Nerone pejus, quid Theremis melius Neronianis?* Nie szpetne były y Konstantyna łaźnie, iako się wydają w świątyniach. Amianus twierdzi, że łaźnie Rzymskie były iak iakie Miasta, albo Powiaty, w których przed, drūdzy poobiedzie kompali się. Kommodus Cesarz siedm, albo ośm razy nadzień zażywał łaźni.

Były w starym Rzymie różne *FORA*, albo Rynki, iako to *Forum Julii* gdzie *Venus culta*; *Forum Augusti* gdzie *Mars Ultor* adorowany; a te było kształtnie *Spatuami* adornowane osobliwie Junony Rodzicielki zbrojney y strojney w perły z Anglii zabrane. *FORUM* Nerwy dziwnie dobrego Cesarza, *hoc unice* Rzymskiemu *Imperium* śkodliwemu, że *breve dies ejus*, bo rok tylko y 4. Miesiące panującego *FORUM* Trajana *mirabile opus* z dziwnie wysoką kolumną y piękną, w której *ab intra* były wschody do góry kręcone *numerò 185* a na wierzchu gaska złota z popiołami śmiertelnemi Trajana Cesarza, teraz S. PIOTRA Statua.

To Dzieło, między wszystkiemi Rzymu cudami naybardziej Konstancyusz Cesarz, Syn Konstantego Wielkiego Cesarza, Rzym wizytując z Hormizdą admirował, zdesperowawszy, aby co podobnego mógł iuz wystawić Ze na konia jednak mógł się zdobyć takiego, iaki tam był pod Trajanem wyrobiony, wpośrroku owego Rynku, gdy się chlubił Konstancyusz, usłyszał od Hormizdy przestrożę. *Anse Imperator stabulum tale condi iubeto, si valet.*

O tym Rynku Trajanowym *Ammianus* pisze, że był cudowny; *Cassiodorus* przydaie, że y temu, który co dzień na tę patrzył strukturę, cudem był codziennym. Niebezpieczne było y *FORUM Antonini* z Kolumną wspaniałą, po dziś dzień conserwowana, na ktorey ryte dlotem Wiktorye z Ormian, Partow, Niemców, Wandalow, Swewow, Sarmatow. Tamże był wyrzuty *ad vivum* Żołw z dźwicz y pioruny rzucający na nieprzyjaciół. Zgoła RYNKOW w Rzymie starożytnym było 17 aże rachując mniey *et etiam*, naliczył *Publius Victor* 40.!

Była tam wielka Struktura, *SEPTIZONIUM* o siedmiu salach na piętrach siedmiu, co raz wyżey wstępujących tak rzeczona, od siedmiorakiego opasania: ktore dzieło, że ruiną groziło, od *Syxtusa V.* Papieża rozebrane.

ARCUS TRIUMPHALES, to iest Bramy Tryumfalne Zwycięzcom, obcych Narodow wielkim sumptem, z piękną adnacyą erygowane; aby Tryumfatorom honoru y ochoty *ad maxima audenda* przyczyniły. Takie były erygowane Romulusowi, Kamillowi, Fabiuszowi, Tytusowi Wespazyánowi z marmuru, Domicyanowi, Sewerowi, Septyniuszowi, Trajanowi, Tyberyuszowi, Teodozyuszowi Konstantynowi, Natych Arkufach wyrzynano zwyczajnie *Armatury, trophaea*, Łupy różne, nieprzyjaciół tęce, głowy poucinane &c. Stoią z tych niektore podziś dzień *ex materia stabili* wyllawione; iako to, *Arcus Septimis*, *Arcus Titus*, *Arcus Theodosi*, *Publius Victor* rachuje Bram tryumfalnych 30 w Rzymie.

Wyfoko wyniesli ozdobe *Romane Urbis* *OBELISCI*, alias kolumny wyfokie czworograniaste, zwolna ku wiezemu ostro koscizące się na wspaniałych wsparte postamentach, częstoz jednoraynego kamienia wyrobione. Pierwszy *Obeliscus Ramesses*, teraz kolumna przed Kościołem *S. Jena in Laterano* stojąca. Te wielkim kosztem, oprócz innych wystawił w Tebach Egypckim Mieście po Potopie Swiata, w lat 1097. a przed Crystusowym Narodzeniem laty 1297 *Ramesses* Krol Egypcki Syn *Sorhisa*, do

roboty koło niej 20 tysięcy ludzi naznaczywszy; na iey jedno-
 stajney wierzchołku Syna swego lokował *esse Plinio*, aby pod-
 czas podnoszenia iey od ziemi do gory, jeżeli nie na kolumny
 drogiey, przynajmniej na Syna Krolewskiego, *in vertice* lokowa-
 nego całość okomielu Rzemieślnicy. Stała ta cudowna kolumna,
 aż do czasow Konstantyna Wielkiego Cesarza więcej niż pušto-
 ra tyśiąca lat, który chcąc przyozdobić Nowy Rzym, *alias Kon-*
stantinopol, *raritatibus* y Obeliskami, jako stary Rzym *niemi*
superbis, wysłał Architektow do Egiptu szukać podobnych ozdob
 dla Nowego Rzymu; ci znaleźli w Tebach Mieście Egypckim tę
 potężną Ramessa Krola fundacykolumnę, rz stop wysoką, we-
 dług Publiusza Wiktora. Stała w Kościele słońcu poświęconą, od
 Kambizesa Krola Perckiego Egipt ogniem y mieczem pustoszą-
 cego nie, niezruynowana y od Ptolomeuszow Krolow Egypckich
 y od Rzymian Panow potym, Egiptu, po ow czas w całości kon-
 serwowana. Kazał ją Konstantyn z Tebow zprowadzić do Ale-
 xandryi wodą, a potym do Konstantynopola. *Interim* śmierć za-
 skoczywszy namienionego Cesarza, *intento* uczyniła bez skutku,
 zaczym aż Syn iego Konstantyn pośmierci Braci swoich Konstan-
 ta Konstacyusza (między których już było *Imperium Rzym-*
skie podzielone); Rzym stary nawiedzając, widząc wspaniałe
 kolumny, tamtę w Alexandryi Oycowską przypomniał sobie,
 więc aby staremu Rzymowi ieszcze więcej przyczynił *Majestatis*;
 ją z Alexandryi okrętem o trzystu wiosłach morzem wielką prą-
 cą y kosztem do Włoch; a potym Tybrem Rzeką do Rzymu
 sprowadzić kazał, machinami y mnożstwem ludzi na miejscu *Cir-*
cus maximus zaprowadzić y tam postawić zlecił. Tam stał ten
Obeliscus Ramefficus, aż do Gottow Rzym plądrujących, złością o-
 balony, w błotnistey ziemi na 24 dłonie ulnął y prawie złudzkich
 zniknął oczu. Zostawszy Papieżem Sixtus V. a będąc całego
 Rzymu prawie Restauratorem, ciekawości y starożytności Uczci-
 ciel; tę Kolumnę zarzuconą Roku 1584 czyli 1586 zażywszy sta-
 wnego Architekta Dominika Fontány; który *ad hunc finem* wynajął

lazi Machineę dziwną *fl. Castello* podniósł całą *ex ruderibus*, przed Kościołem S. JANA Laterańskiego lokowawszy, na wierzchu osadziwszy krzyż z trzema gorami Herbowny tegoż Sixtusa Papieża, aby Słońcu naturalnemu przedtym konsekrowana, potym *Soli Justitiae* służyła. Dał Syxtus na czterech postumentu faciatach Inskrypcye Historyczne, iako „Konstantyn Wielki w Lateraneńskim Kościele od S. Sylwestra ochrzczony, iako tę kolumnę chciał sprowadzić do Konstantynopola, á Syn *post. fata* jego tu ją do Rzymu sprowadził morzem y Tybrem; iako przez nieprzyjaciół obaloną, potym Sixtus podzwignął *& a ruina vindicavit ultima*, y Krzyżowi poświęcił. Są na Obeliszku tym hieroglificzne charaktery, trzema Kolumnami idące od gory, aż do postumentu na wszystkie cztery strony.

Drugi OBELISCUS MORCORIUS, czyli Narcorius, który erygował MORCORÆUS, czyli Narcorius Krol Egiptu; Sefostrá Syn, około czasow Numy Pompiliusza w Rzymie panującego, daleko przed Narodzeniem Chrystusa Pana, w Mieście *Heliopolis aethias* w Mieście Słońca, albo Słońcogrodzie, słońcu też go poświęciwszy, a Kajus Kaligula, ztamtąd go do Rzymu sprowadziwszy Augustowi y Tyberyuszowi Cesarzom krewnym swcim iak Bożkom dedykował, który ze Gottowie także obalili Rzym pustosząc, Sixtus V Papież *Activitate sua & impensis*, á Dominik Fontana Architekt industrią podnieśli go, y przed S PIOTREM *in Vaticano* lokowali z Krzyżem y trzema gorami tegoż Papieża. Figur na sobie hieroglificznych żadnych nie ma: jest ze wszystkich Obeliskow Rzymskich największy, z marmuru czerwonego fladrzystego. Elewacya tego Obeliszka kosztuje trzykroć siedmdzieciąt y dziewięć tysięcy 65 Szkutow, iako świadczy *Claudius du Molinet in Historia numismatica Summorum Pontificum*.

Trzeci OBELISCUS SENNESERTÆUS, od Sennesertusa Krola Egypskiego *teste Plinio* wystawiony; który August Cesarz do Rzymu sprowadziwszy, na miejscu *Circus maximus*, w Rzymie lokował koło drogi *Flaminia* nazwaney, od ktorey drogi y Obeli-

scus Flaminius rzezony na 125 stop wysoki, także od Gottow obalony, a od Sixtusa V Papieża podniesiony, także *Sancie Crucis dicatus*, przed Kościołem Najswiętszey PANNY *de Populo* postawiony. *Annò D 1589*.

Czwarty sławny *OBELISCUS Esquilinus*, od gory tak rzezony, inaczey *Claudius*, iż od Klaudiusa przy Grobie Augusta Cesarza lokowany, teraz przed Kościołem Najswiętszey PANNY *Majoris* od Sixtusa V lokowany.

Piąty *OBELISCUS VERANUS* albo *Barberinus*, od Aureliusza Cesarza wystawiony, ale obalony y ten, y znowu przez Barberinow dla ozdoby Pałacu swego z obalin podniesiony, *A D 1633*.

Szofty *OBELISCUS SALLUSTIUS* od ogrodów Sallustiusa tak rzezony, od Kaliguli Cesarza z Egiptu do Rzymu sprowadzony, teraz się zowie *Ludovistus*.

Siodmy *OBELISCUS Campo Martius* na polu Marfa leżący w obalinach osobliwej wielkości, od Augusta Cesarza z Egiptu do Rzymu sprowadzony. Y tyle, nie więcey znacznych Obeliszkw Rzymskich wylicza *Publius Victor*. *Alexander* zaś *Donatus* w *Topografii, alias* opisaniu Rzymu rejestruie Obeliszkw 44 podobno komputując y te, które *minoris momenti*, z których iedne z ruiny powstały, drugie całe *rudericibus* zawalone, y pogrzebione *in incuria*, czekaia rezurrekcyi przez hoyną rekę.

Jdzie w komput Obeliszkw KOLUMNA Trajana z marmuru od Adryana iemu erygowana, z reprezentacyą iego chwalebnych wiktoryi, sztucznie wyrytych, która wewnątrz ma ascens o stopniach 136, wysoka na krokow 120. Teyże formy y wielkości jest Kolumna Antonina Cesarza: które obie na wolnych w Rzymie *eminent* placach *decori & admirationi*.

Przez Rzym płynie *TYBER*, *Thybris* albo *Tiberis* od Tyberina Albańskiego Krola, tym nazwana imieniem rzeka, przedtym *Albula* zwana; która zowie się u *Wirgiliusza: Fluvius Regnator Aquarum*: u *Pliniusza Rerum in toto Orbe nascentium placidissimus Mercesator*. Płynął Tyber przedtym po między gory *Palatinus* y *Capitolinus*

pitolinus teraz *suam mutavit abieum*, y zarywał na ow czas Rynku, według Owidyusza:

Hic ubi nunc Forum, Lintres errare videres.

Ma swoją Insulę ta rzeka w samym Rzymie, gdzie *olim* był Kościół Jowisza y Ekwapiusza Bożka Medycyny, teraz Insula S Bartłomieja Apostoła y Kościół jego, Gdzie też jest Ramie S Woyciecha Arcybiskupa Gnieźnieńskiego, tu przez Ottona III Cesarza, z Polski zanieśiona. Zkąd ta Insula uformowana jest; niewiłem traktując wyżej o Insulach.

CZĘŚCI RZYMU z podziału y dymensyi Romulusa były trzy *Tribus*, to jest Pokolenia, albo powiaty nazwane. A gdy się powiaty znacznie rozszerzyły, Król Tarkwiniusz Pyszny na sześć części, albo Powiatow pomiarkował. Znowu *Servilius Tulus* na cztery redukowal, podawszy Częściom nazwiska od pozycyi, a te były Suburbana, Esquilina, Collina, Palatina. *Tandem* August Cesarz świat napelniwszy sławą, & *unius Imperii Majestate*, a Rzym Obywatelami y zwycięstwami, nowe rozmierzenia Rzymu uczynił, według Swetoniusza y Tacyta, nazwawszy te Części *Regiones*, albo Powiatami, wymierzywszy ich 14. A te są *sequentes*: 1 *Porta Capena*. 2 *Caelimontium*. 3 *Isis* y *Sorapis*, alias koło Kościołow tych Bożkow, leżący Powiat 4 *Templum Pacis*, 5 *Esquilina* z górą *Quirinalis*. 6 *Alta Semita*. 7 *Via lata*. 8 *Forum Romanum*, gdzie *Lupos Tarpeja* y *Capitolium*. 9 *Circus Flaminius*. 10 *Palatium*. 11 *Circus maximus*. 12 *Piscina publica* 13 Góra *Aventinus*. 14 *Transiberina* alias Powiat za Tybrem leżący.

Tyleż y teraz tych Powiatow *vulgo* *lioni*, ale trochę odmiennych imion, iako w dzisiejszego Rzymu Abrysie, odrysuję tu wkrótce.

BRAMY RZYMSKIE, trudne są do opisania: łatwo zaiść niemi Autorowi *in viam erroris* dla częstej ich imion mutacyi. Od Pułnocy są 1 *Flumentana*, alias Rieczna od Tybru bliskiego *vulgo* *Porta populi*, od Kościoła S *MARIÆ de Populo*. 2 *Collatina* od Miasła *olim* *Collatia*, teraż *PINCIANA*, od Palacu Pincjusza Sen

natora, 3. od Wschodu Wiosnowego. *Quirinalis*, od Kościoła Kwiryryna, inaczej nazwana *Agonensis*, *Collina vulgo Salaria* od drogi tegoż imienia. 4. *Viminalis*, od lasku Wici, inaczej *Numentina*, *Figulensis*, *Ostiensis*, albo S. Pawła, *assu* zowie S. *Agneris*, albo też: *Porta Pia*. 5. *Porta clausa*, zatarasowana około Winnic: *olim Querquetulana*, 6. od Wschodu letniego: *Esquilina* inaczej *Prænestina*, *Mæta*, *Labicana*, *Ligurtina*, *Navia*, *Taurina* od głowy wołowej na niey wyrobioney, teraz *Porta major* od wielkości y wspaniałości swoiey. 7. Od Wschodu zimowego Brama, zwala się *Gabiusa*, *teste Livio*, inaczej *Calimontana*, *Asinaria*, *Eserentina*, *Valeria*, od drogi tegoż imienia, potym nazwana jest S. Jana Laterańskiego, albo Laterańska. 8. Od Południa *Capena*, że do Kapuy tamtędy iężdzą, nazywa się czasem *Appia*, od drogi *Appii*, *vulgo S. Sebastiani*. 9. *Latina* do Latium prowadząca. 10. *Trigemina* że nią *Trigemini* Bracia Horacyusza poszli byli przeciwko Albanom: od innych też Brama, nazywa się *Ostiensis*, że prowadzi do Ołtyi Tyberynty Miasta, a pospolicie zowie się S. Pawła, że tamtędy do Stacyonalnego Kościoła S. Pawła *extra* Miasta jest droga. 11. Na zachod słońca za Tybrem rzeką, jest *Vinaria*, albo Winna Brama, od przedaźnego wina tak rzeczona. 12. *Navalis*, od statkow wodnych, inaczej *Portuensis*, od portu *Ripensis*, a *ripa*, to jest od brzegu rzeki. 13. *Aurelia*, albo też *Trajana* albo też *Janiculensis* od gory *Janiculus vulgo S. Pankracyusza*. 14. *Pontinalis*, albo też *Septimiana*. 15. *Triumphalis*, o ktorey wspomina *Suetonius in Augusto*, y *Tacitus lib: 1 Animalium*. Ta Brama chłopom chodzić nie godziło się, tylko samym Tryumfatorom albo Zacnym. Na co y most był *Triumphalis*, ktorego na Tybrze ięzcie są znaki.

Za Tybrem rzeką Roku 848 na gorze Watykańskiey równo leżącej, *alias* w Powiecie *BURGI*, albo w Przedmieściu Watykańskim *LEO IV* Papież obawiając się od Saracenow, całe Włochy plądrujących, kłękł na Rzym, y iuż z tey strony zacierających, chcąc *reprimere*, nowy niby Rzym, *Leoninam Urbem* założył; ufortyfikował, y tam nowe z nowemi imionami podawał Bramy, ktorych te *vocabula*: 1. *Posterula* 2. S. Ducha 3. *Pertusa*, *alias*.

alias wybita, w murze, albo *S Peregrina*. 4 *Viridaria*, abo *Porta Julia* 5 *Porta Subjecta* kolo zamku *S Aniola*, wulgo *Porta Angelica*.

Wspominają *Autiores* y o innych Bramách, które czy to też same, co są, *per Synonymiam* tak zwaly się, czy inne dystyngwowane cale były; *non constat*, iakoto *Magonia*, *Romanula*, *Janudlis*, *Carmentalis*, *Scęseraia*, *Saturnia*, *Pendana*, *Stercoraria*, *Nevia* od lasu *Nevia*, *Rauduscula*, toiest miedziana, gdyż *raudus* u Warroná miedź znaczy, *Lavernalis* od oltárza *Lawerny*, *Songvalis* blisko budynku *Sanga* &c. *Victor* liczy Bram 37 Rzymskich.

Od tych y do tych BRAM, ubrukowali Rzymianie bitych wiele GOSCINCOW, które między cuda Rzymu komputuie *Dionysius Halicarnossęus*. Tych Gościńców y drog imioná są, to od Fundatorów ponadawane, iakoto *Via Flaminia* nazwana od *Flaminiusza* Konsula, który ją ubrukował; inne od pozycyi *nomina sortiuntur*; *Tiburtina*, że do *Tyburu* Miasta prowadzi. W samym Rzymie iest 1 *Via Sacra*, a ta najslawniejsza idąca od *Amphitheatrum* kolo Kościoła Pokoju do *Kapitolium*, tak nazwana z racyi pokoju zawartego między *Romulusem* y *Tacyuszem* *Wodzem Sabinow*, Rzym już w rękę mających. 2 *Via nova*. 3 *Via lata*. 4 *Via recta*, przez pole *Marsowe*; 5 *Via Triumphalis*, od pola *Watykańskiego* ciągnąca się aż do *Kapitolium*, którey ieszcze są *vestigia* krzemieniem usłane. 6 *Via Appia*, od *Appiusza* *Censora* formowana wielkiej perfekcyi, y obszerności, y wielkości 7 *Via Ostiensis* od Miasta *Ostii* &c. Zgola *intra* & *extra* Rzymu Drog publicznych nárachowałem. 27.

C L A D E S re były na R Z Y M:

RZYM tak wspaniały *Gentium Domina*, był z Pana sługą, y niewolnikiem, nie raz będąc dobyty szturmém, y cale zruynowany od *Gottów*, *Wizy* *Gottów*, *Wandalow*, *Ostro* *Gottów*, *Normannow*, *Gallow*, *Alemanow*, *Herulow*, *Hiszpanow*, pod *Atalusem*, *Genferikiem*, *Totylą*, pod *Robertem* *Lewiskardem*, za *Karola V* *Cesarza* przez *Woyška* *Heretyckie*, za *Władysławem* *Kro-*
la *Nea-*

la Neapolitańskiego, za Kardynała Kolumny. Gorzał RZYM raz za Klaudyusza, drugi raz za Nerona od niegoż za palony, trzeci raz za Tytuśa Cesarzow. Nie mało Rzymowi uiał Pałacow, y rożnych struktur publicznych y prywatnych Nero okrutny, aby był ieden gmach y dzieło, to jest *Auream Domum* wystawił, w którym miało tynku dół perły, takiey był wyśokości, że w przedfionku Pałacu Kolos stał na 120 stop wyfoki. Sadzałwke, czyli staw założył iak Morze, wioski, albo folwarki, pastwiska, winne Ogrody. Lasy zwierza wielkiego pełne, pobudował, wiele Rzymu na to demoliowawszy. Magnificencya tę Pałacu swego y Oficyn Nero widząc, wyrzekł *epiphonema*: *Iam tandem ut homo habitare incipio*, iako pisze *Suetonius*. Ale słuznicy napisał Poeta: *Stoma Domus flos*, Rzym się stanie jednym budynkiem, wszystkie zruynowawszy dla jednego. *Ludovicus Viper*, elades Rzymu tak krotko wspomina *ę Synopside*: *Bellarix illu Roma à Tatuo capta est, à Porseuo obsessa, à Gallis incensa, à Pyrrho territa, ab Annibale concussa, suis denique armis dilacerata*.

RZYMU dzisiejszego, ROMÆ CHRISTIANÆ accuratè odryśowany ABRYS.

Jezeli stary RZYM *Caput Orbis* był zwany, słuznicy dzisiejszy, Jtym się może tytułowac imieniem, gdzie teraz GŁOWA Religii Najwyższy CHRYSYTA WIKARYUSZ, nie Państwami, ale Panow sercami wladajacy, na dulsze prawowierne majacy moc *Ligandi & Solvendi*. Nie zowie go nowym Rzymem, bo tak *olim* Carograd nazwał Konstantyn Wielki; LEO zaś IV Papięz Watykan w Rzymie ufortyfikowawszy, nazwał *NOVAM ROMAM & Leoninam Urbem*. Stary Rzym tenże jest z dzisiejszym, tylko w nowe, modę Chrześcijańską przybrany *decora*, z ruin samych, iako Rycerz z ciosow y szamow, pokazuje światu, iak był wielki, wspaniały piekny, y iak wiele *Fatorum* odniósł *status*. Przecież iak słońce wschodzące u Symbolisty *Non novus, sed*
novi-

noviter, aliasque idemque, tak te Miasto. Nie tak prawda obfzerne, bo przedtym aż do Ostii Tyberiny Miaſta rościagnione na mil Włoſkich kilkadzieſiat; co wojen różnych ſprawil *furor minuens, aut comminuens*. Teraz RZYMU tegoż ieſt tylko na mil 13 albo czternaſcie Włoſkich y caley circumferencyi, *alias* pul czwartey mili Niemieckiey. Krain czyli Powiatow *vulgo Rioni*, tyleż ma, iak przedtym, toieſt 14, tylko odmiennemi troche nazwiſkami. 1 *Rioni di Monti*. 2 *del Borgo*. 3 *della Colonna* 4 *di Arenula*, albo *Regola*. 5 *della Pigna*. 6 *del Capirello*. 7 *del Tranſtevere*. 8 *del Campo Marſo*, 9 *di Partene*. 10 *di S. Angelo* 11 *della Ripa*. 12 *di S. Eufſtacio*. 13 *di Rivo*. 14 *di Pont*.

BRAM RZYM dziſieyſzy ma 18 toieſt *Portam Populi*, *Portam Pincianam*, *Portam Salariam*, *Portam Piam*, *Portam S Laurentii*, *Portam Majorem*, *Portam S Joannis*, *Portam Latinam*, *Portam S Sebaſtiani*, *Portam S Pauli*, *Portam S Pancratii*, *Portam Septimianam*, *Portam Pertuſam*, *Portam S Angeli*, *Portam S Spiritus*, *Portam Poſterulam*, *Portam Viridariam*.

WIEZ w circumferencyi murow ma 360, przedtym było 740, ktorym murem *Adrianus I* Papięz nakladem 100 tyſięcy czerwonych złotych opasał RZYM, a *Bonifacyuſz VIII* Papięz *Molem Adriani* w Zamek zamieniwſzy, iakom wyżey namienił, RZYM ufortyfikował.

O dziſieyſzym RZYMIE znacznie umnieyſzonym w ſtarożytney Magnificencyi y granicach napisał Poeta.

Qui Romam in media, quæris novus advena Roma,

Et Romæ in Roma, nã reperis media.

Konceptuie daley tenże ſam Wierſzopis, że Rzym, żeby mógł ſię znać zwycięzcą wſzyſkiego na ſwiecie, powinien być y ſiebie zwyciężyć; iakoż ſam ſobie był okazał do znaczney ruiny. Tak tedy mowi namieniony Poeta:

Vicis ut hæc Mundum, nixo eſt ſe vincere, vicis,

A ſe non victum, ne quid in Orbe foret.

RZADOW w RZYMIE iuſza dziś cale *Facies*. Upadła owa *Starożytna Konſulow Majeſtas*; inaczey ſię rzadzi *temporalis Jurisdictionis*

risdictio. Kreuią sobie RZYMIANIE teraz *CONSERVATORES*, *Tribunos* y inne *Magistratus*, a OGIEC Święty iako *Dominus Urbis* dawnym trybem nadaie im *KONSULI*, który w *Kapitolium cum Conservatoribus Urbis* na Sady zasiada, tamże *Polpółstwo Rzymińskie* swoje maia *Consilia*, á to w sprawach mieyskich; ieżeli się zaś trafia *majoris momenti*, od samego Papieża, albo od *Officialistow* iego *Wikaryuszow*, *Gubernatora*, y *Audytora Kamery*, rozszadzone bywaią.

A iako przedtym błędow wszystkich gniazdem był RZYM, tak teraz *Nidus* Świętości y cnot. Na co pięknie do Rzymu mowi S Leo Papież: *Que eras Magistra erroris, facta es Discipula veritatis*; ztąd słusznie *Sancta est, Sanctorum pretioso Sanguine Roma*, bo krwią niezliczonych poświęcony Męczennikow: gdybyś Ziemi Rzymińskiej przy dobrej Wierze y życiu garść ścisnął, krew by nie woda pociekła. Rzymu doczesnemi Panami są Papieże z donacyi Wielkiego Konstantyna y Sukcesorow iego, a Ci z pokory piszą się *Servi Servorum*, na co wierz napisało:

*Servierant tibi Roma prius Domini Dominorum,
Servorum Servi, nunc tibi sunt Domini.*

Zdobia go y teraz wspaniale BAZYLIKI, KOSCIÓŁY, BIBLIOTEKI, PAŁACE, OGRODY, iako tu się opisz: przynoszą ochłody FONTANNY, które Starożytni, to *Herkulesa* ozdobili statuami, *in memoriam*, iż *Herkules* zabił *Hydrę*, która zarażała zdrową wodę; to osobami *Nymf*, *Bogin wod.* y *źródeł*. Nad jedną tak ukształconą Fontanną wierz położony:

Hujus Nympha loci, Sacri Custodia Fontis.

Tu *nayślawniejsza Fontanna* imieniem *Virgo*, przez *Mikołajá V Papieża* restaurowana, do której wodę prowadzono *per Campum Martium*. Druga Fontanna sławna *Martia aqua*, aż z *gor Pelignorum* przez *mil 7* wiedziona, zaczęta od *Anka Marcyusza*, a dokończona od *Publiusa y Kwinta*, także *Marcyuszow*, od nich też nazwana *Martia*; Na co *Poeta*: *Aeternum, Martius humor, Opus*. Jest tam Fontanna *FONS Felix* od *Sixtusa V Papieża* wystawiona, imieniem iego, które miał *ante Pontificatum*, rzeczona. *Qia*

O innych Fontannach *fileo*, *ne sim* z wodami *effusus*. *Grdfusus* na obszernie opisanie, lecz idę dowielkich RZYMU Struktur. Zaczynam á *CAPITOLIO* iako á *Capite*, od Pałacu Senátu RZYMSKIEGO, w starym Rzymie tu opisanego. Stoi na tymże miejscu, iako y stare *Capitolium*, ale wieleraży restaurowane; *novissime* przez Grzegorza VIII Papieża, który *incomparabili sumptu* z ruinego wyprowadził, przyozdobił starożytnościami, Historyami, Architektura, malowaniem, dawszy napis następujący

S.P.Q.R. To jest *Senatus Populus Que Romanus Capitolium*, *praecipue* *JoVI olim commendatum, nunc DEO viro cunctorum honorum Auctori* JESU Christo, *cum salute communi supplex tuendum tradidit* Anno post *Salutis initium*, MDLXVIII.

STRUKTUR Swierych, *alias* Kościołów Katolickich generalnie liczone nie dawno 300, teraz rachują 424 to *denovo* fundowanych, to z Pogańskich na Chrześcijańskie, *Santa metamorphosi*, zamienionych, z iaka do przeszłych nazwisk *connexia*: Jakkoro Merkuriusza *Deorum Nuntii*, zamieniony w Kościół Anioła, który także jest *Nuntius*; Kościół *Bona Dea* w Kościół *MARIÆ* *naylepszy* w świecie Pani &c. iakom wyżej namienił,

Miedzy temi Kościołami prym biera Siedm KOSCIOŁÓW Seacyonalnych, *alias* Odpustami wiecznie nadanemi dla wizytujących.

Pierwszy: Bazylika albo Kościół S. PIOTRA *in Monte Vaticano*. Opisał go w Wielkim bardzo Tomie Łacińskim y Włoskim Kawaler Károl Fontana, Architekt sławny y Figurami objaśnił. z ktorego y ia *essentialia* tylko *tangendo*, odrysuje kruciusieńko Czytelnikowi *mojemu*. Naprzód Bazylika z Greckiego *sonae Domum Regiam*, Pałac Krolewski, Xiążęcy, Pański, formy okrągłej, ale pewniey według Witruusza, podługowatey, owalney, iako jest Watykański Kościół, krzyżowatą podługowatą figurą. *Basilica*, tedy były u Grekow Xiążąt, u Łacinnikow Krolow y Cesarzow Pałace. *Tandem* Konstantyn Wielki, Pałac swoy *Basilicam* zwany S. Piotrowi *Principi Apostolorum* poświęcił A.D 324

Gdzie przedtym około Roku 106 *reffe* *Baronio* Anacletus Papeż, blisko na miejscu *Memoriarum* rzezonym między górą Watykanem, & *inter circum Neronis, alias* miejscem gonitw Neronowym, wystawił był dla Ciała S. Piotra Kaplicę, tudzież Cmentarz na Ciała Rzymskich Biskupow, uformowawszy podziemią Pieczary. Po Włółku *La Grotta* po *Latinie* *Confessio S. Petri* nazwane tudzież na pogrzeb SS. Męczennikow. Natym miejscu, gdy Konstantyn Wielki Cesarz, zakładał Kościół, sam z fundamentow, *in memoriam* 12 Apostołów, 12 koszw wyniósł Ziemi, skoto skończony 18 *obris* S. Sylwester Papeż poświęcił go, oddał *Constantianæ Edes* zwany, y Ołtarz kamienny także konsekrował, *statuendo in posterum* kamiennych tylko Ołtarzow, lub *fixorum*, lub *portatilium usum*. *Adrianus* Papeż także S. Stefana przyfundował Szpital. Tę Bazylikę od Prawowiernych Katolików wielkim co rok wenerowaną konkursem ludu nabożnego, Melchides Papeż nazwał *Primiviam Divi Petri sedem*, Grzegorz Wielki *Venerandam & Sanctam Ecclesiam*. Mikołaj V *Fidei & Ecclesie Caput*. Paweł II *Religione Claram, famaq; insignem*; Grzegorz XIII *Felicem Pietatis Portum* Sixtus V tytułuje tenże Kościół: *Aedes vestrate, ac veræ Religionis cultu præcellentes*.

Tę Bazylikę, aby byli Papeże cudem Swiata uczynili cudownych inwencyi y industryi zażywali Architektow. Samych Oyców SS. *successive* nad wystawieniem tego Dzieła *desudarni* trzynastu, toieść Mikołaj V Pierwszy tey Fabryki Motor y Autor, lecz śmiercią *impeditus*, zostawił dekret y dyspozycyę reparowania ruynującey się tey Konstancyeńskiej Bazyliki Juliusz II Leo X. *Adrianus* VI Klemens VII Paweł III Juliusz III Marcellus II Paweł IV Pius V. Grzegorz XIII Sixtus V Urban VII Grzegorz XIV Jonoencyusz IX Klemens VIII, Paweł V Architektow także *voto tempore* tey Fabryki *successive* było 13 naywyborniejszych, jako to, Antonius, Rosellius, Bramans, Iacobus Veronensis. Raphâel Urbinas, Baptista Bertus, Michâel Angelus, Bonarotò, Pyrrbus Ligorius, Iacobus à Porta Eques: *Döminicus Fontana, &c.*

Zacząwszy od Juliusza II. Papieża, aż do należytego skończenia za Pawła V trwała tey Bazyliki Fabryka lat 180 dłużej niż: Kościoła Salomonowego w Jeruzalem, oktorem mowi Text S. 3 *Regum 6 Ædificavitq; eam annis Septem.* w Kościele tym, czyli struktury wspaniałość, czyli Architektury *excellenciam*, czyli inwencyi y dyspozycyi, ktozważy *perfectionem*, *totus* musi bydz *raptus in admirationem.* Alfaranus 216. *speties* ofobliwosci, to muirowanych, to budowanych wtey Bazylice wylicza, toiest Ołtarze, Groby Kaplice. w Pieczarach samych albo Grobach podkościelnych wylicza *species raritatum 69* alias to Kaplic misterynych, iakoto S. *MARIÆ de Febribus*, to Ołtarzow to grobow Swietych, y świeckich. Przed Ciborium, w pośrodku prawie Kościoła iest *Confessio S. Petri*, toiest Grob SS. Piotra y Pawła Apostołów z metalu drogiego, anad nim kopuła mająca inskrypcyę. *Tu es Petrus super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam. Tibi dabo Claves Regni Cælorum &c.*

Dość że różni wielkiej powagi *authores* ten nowy Cud świata ze wszystkich konfiderowany ozdob, różnemi udarowali Elogiami: iako to Kardynał Bembus nazwał *Fanum præ Universis Mundi totius amplissimum.* Inni denominują *Augustissimam, Fabricam Molem supremam:* Inni *Unicum totius Orbis portentum, artis specimen, ædificium cunctis anteferendum:* Inni nazywają *Mirabilem splendorem, artis Prodigium, Sacrum Orbis ornamentum.* Iest wszyte k ten Kościół *ab intra, & ab extra* marmurem różnego koloru przyozdobiony Jdąc do tey Bazyliki z żadną w świecie nie skomparowanej są *obwiam* dwa *Porticus*, albo Galerie formą pulsferyczną do kościoła prowadzące, na 156 kolumnach wsparte z marmuru Tyburtyńskiego, tak grubych, że ledwie trzech mężow rościągnionemi obijac mogą rękami, nad ktoremi w gorze stoją Posągi albo Statuy *numero* go to Meczennikow, Papieżow, to Doktorow Kościelnych. Takież Ołoby *exornant* Facyatę Bazyliki, we środku Placu, *alias* między temi Galleryami stoi Obeliscusz a *Lexandryi* w Rzymie, a od Syxtusa ulokowany ważący 3960 funtow Zobu-

Stron tego Obeliszka są dwie Fontanny osobliwej wielkości y piękności, jedna od Pawła V druga od Alexandra VII, erigowane, trzylito wodę promieniami ta y tamta rzucają do góry. Wzdłuż Kościoła y Galeryi, zaczęwłszy od wejścia w Galeryę aż do ostatniego w Kościele Laxamentum, to jest roztworu, jest krokow 326 z okładem. Osobno zaś Kościół sam mierząc, jestgo wzdłuż krokow 280 Wszerz 200 Galerya zaś sama ma długości krokow 500, Kopuła nad tym Kościołem jest wielkiej wspaniałości; żtak obszerną galką, że w niej Osob 12 wygodnie siedzieć może. Pobokach tego Kościoła są różne dla Rzemieślników rezydencye. EXPENSE tey porachowawszy Bazyliki, to jest na materiją alias na marmur Tyburtynski o mil 14 wożony, na żelazo, miedź, ołow; zważywszy murow ornamenta, posadzki różnych kolorow, sferę w Kościele w podniebieniu miedzianą potężną Mausolea, Statuy, Kolumny wytwornie wyrabiane, podnieśnienie Obeliszka, nie rachując srebra, złota, bogactw, aparatow, wynosi czterdzieści y sześć Millionow, Osmkroć sto tysięcy, czterysta dziewięćdziesiąt y ośm sztukow, a sztuk; albo *scutum* czyni 10 złotych Polskich.

Więcey jednak Kościół Salomonow kosztował, bo nie rachując z dewocyi Panow, z Salomona ochoty, z pobożności Pospolstwa zkonferowanych na Dom Boży w Jeruzalem skarbow, oprocz mowię tego, sam Dawid zostawił na tę świętą Fabrykę złota stoty tysięcy talentow, a srebra Tyśiac tysięcy Talentow 1. Paralip. 22 którą sumnę Korneliusz *à Lapide* dowcipny Tłumacz Pisma S. redukuje na terażnieyszą monetę, narachował dwa Tyśiace, Piećset Milionow czerwonych złotych.

Ten tedy Kościół tak z gruntu opisany jest Pierwszy Stacyonalny, siedmiu Ołtarzami *in hunc finem* uprzywilejowany. Tu tyle Konfessionałow y Spowiednikow, ile językow na świecie, aby od nich różnych Narodow Katolicy *absolutionis* odnieśli *beneficium*. Tu są Relikwe osobliwie y *rarityates* 1 Włocznia Longina bok Chrystusow przebitająca. 2 Kalka kolumn z Kościoła Salo-

Salomonewego z Weronika, *alias* żywna chustce twarzy Chrystu-
fowej pod czas Mełki wyobrażenie, co uczynił Chrystus dla S.
Weroniki Assyżentki. 4. Grob SS. Apostołów Piotra y Pawła.
Tuż jest Katedra S. Piotra z drzewa zrobiona, naktorey on sie-
dział w Rzymie, *teste Baronio. s.* Jmie JEZUS z dyamentow y
rubinow od Kosmy *związcia* Florenckiego, Gregorzowi XII
przyśtane, kilka tysięcy czerwonych złotych taxowane. 6 Dwa
Pawy miedziane dziwnie misterney roboty z kolumn zdięte. 7
Obraz sąd Bolki straszny reprezentuiący, dzieło rąk Michała Anio-
ła Bonaroty sławnego Malarza. 8. Groby wspaniałe z różney
materii, to marmuru, to spiżu, to miedzi, Oycow Świętych,
9 W Kościele dwie Statuy jedna *Seneſtatis* zgrzybiatością *nausei*;
druga *Juventutis* naturalnością y pięknością *ambrem commovent*
czemu zabieżono, *certas partes* złotą *obduccendo* blachą 10. Jest
Głowa S. Andrzeia Apostoła, która na wielkie Święta ku We-
neracyi bywa wystawiona. 11 bogactw tu *sine numero*: samych
liktarzow srebrnych kilka skrzyń. Dwunastu srebrnych Apo-
stołow wielkości rośłego Męszczyzny. Apparatów Papieskich
wiecey tu rejestruią niżeli 40 bardzo drogich, Jeden dochodzi
pretium 50 tysięcy szkutow, od Krola Luzytańskiego sprawiony.
12 jest tu ołtarz *Sancta Sanctorum* przy którym Ociec Święty Náb-
bożeństwo odprawia 13. Przytym Kościele jest *Porta Sancta*,
ktorą pod czas Jubileuszu wielkiego otwierają, a przy konkluzyi
tego zamykają 14. Tuż przy Kościele *assurgit* Wieża, na ktorą
po 564 gradusach wstępują, a każdy gradus jest szerokości 8 łop.
15. Jest przytym Kościele z Roli Haceldama Ziemia.

Drugi KOŚCIOŁ STACYONALNY jest PAWŁA na
Gościńcu Ostyeńskim omiłe od Miasta, od Konstantyna Wiel-
kiego fundowany. 80 kolumnami marmurowemi wsparty, ielzcze
nie dokończony. Tam są trzy źródła, przy ścięciu tam S. Pawła
za troiłym głowy podkończeniem, wytryskające. Tu także są
Bramy Święte podczas Jubileuszu otwierane: tu 7 Ołtarzow u-
przywiezionych. Jest tu Obraz Pana JEZUSA, który z S.
Bry-

Brygidą rozmawiał. Ręka z ramieniem S. Anny; Łancuch, którym S. Paweł wiązany był. Ma ten Kościół Kaplicę *Scalam celi*, nazwaną, z tey racyi, iż tam S. Bernard celebrując, widział Aniołów *descendentes & ascendentes* do nieba. Duszę tamże prowadzących. W teyże Kaplicy są Kości Męczenników, z Zenonem za Nerona pobitych. Nad wielkim Ołtarzem są trzy Młodzianki od Heroda pomordowane.

Trzeci Kościół STACYONALNY S. *MARIÆ Majoris* na drodze Esquilina zwany, *alias* Najświętszey PANNY Snieżney, gdzie śnieg w Sierpniu spada, te miejsce, na Kościół naznaczył. Przed tym tu Kościołem *eminet* Obeliscus z Egiptu do Rzymu *olim* sprowadzony, od Syxtusa V tu Jekowany. W tey tu Bazylice te są Święte *raritates*. 1. Złobek Pana JEZUSA, któremu wspaniałą podziemną Syxtus V Papież sfundował Kaplicę, a na wierzchu *Tabernaculum* Najświęt: SAKRAMENT z brązu wielkim sumptem, które 10 Aniołów trzyma, jednemi rękami, a drugimi świecę wdzień ynocy palące się. 2. Na przeciwko tey Kaplicy Paweł V Papież *erexit* Kaplicę na Obraz Najśw; Matki ręką S. Łukasza malowany. 3. Relikwie SS. Lucii y Marty. 4. W Chorze wspaniały Grob Mikołaja VI Papieża.

Czwarty Stacyonalny Kościół S. Sebastiana za bramą Kapuzańską na Gościńcu *Via Appia* zwany. Tam liczą niektorzy Męczenników 174 tysięcy pod Kościołem w Grobie Kalixta leżących, a w samym ołtarzu S. Sebastiana ciało. Grobow tu samych Papieżów jest 46. W miejscu *Catacumba*, albo w Pieczarach, jest studnia, w ktorej Głowy SS. Apostołów Piotra y Pawła przez lat 250 ukryte były.

Piąty Kościół Stacyonalny, jest S. Jana Laterańskiego na Gorze *Calius*. Tam jest Kaplica *Santa Sanctorum*, dokąd się Białogłom wnieść niegodzi, z racyi, że Białogowa Herodias na życie S. Jana intygowała.

Tu główna są Relikwie: Łaska cudotworna Moyseszowa, Rozga Aaronowa. W Podziemney Kaplicy jest Stoł kwadrząsty,

na których Zbawiciel nasz ostatnią iadł Wieczerzę y Naysw: postanowił Sakrament, od S. Heleny przystany, Tuwalnia, którą Chrystus się przepasał gdy umywał Nogi Uczniow swoich: Portret Chrystusow, od S. Łukasza malowany: Ciernie z Korony Chrystusowej: Gozdz, którym był Chrystus przybity: Suknia S. Stefana Męczennika pokrwawiona y podziurawiona kamiećmi: Arka Pańska, ale ogołocoła z bogactw swoich: *Scala Sancta* albo Gradusy numero 28 krwią Chrystusa zbroczone podczas Męki; po których chodzą nabożnina kolanach mowiąc 3. *Pater & Ave Maria* dla Odpustu: Przy Wielkim Ołtarzu 4 Kolumny z Jeruzalem: Tablica wyrażająca wzrost Chrystusów, z którą się mierzą nabożni: Koszulka Chrystusa Pana od Naysw: Panny zrobiona: Okno, przez które Anioł Gabryel Naysw: szą Panne pozdrowił: Ręka z Ramieniem S. Wawrzyńca: Półnawka z ktorey Konstantyn Wielki Cesarz ochrzczony. Jest też ta sztuka drzewa z Korabiu Noego w murze osadzona.

Kościół ten był Bazyliką, to jest Pałacem Konstantyna Wielkiego Cesarza (a przed tym *Laterano* Patricyusza, z kąd imię miy-
scu nadane:) który Wiare Świętą przyjąwszy, ten Pałac na Kościół pierwszy publiczny Chrześcijański darował. Sylwester Papież poświęcił, y uczynił Matką wszystkich Kościołow, *alias* Parafią Swiata Chrześcijańskiego, iako się wydaie z inskrypcyi *Gothico charactere* tam na facyacie napisaney.

Dogmate Papali datur, simul & Imperiali,

Quod sim cunctarum Mater Ecclesiarum.

Z tey racyi każdy Pápież tam odbiera Possessyą y Klucze. Szofly *STATIONUM* Kościół S. Krzyża *in Jerusalem* od S. Heleny Wielkiego Konstantyna Matki erygowany; gdzie Ziemia jest, iey staraniem z Jeruzalem przywieziona iako świadczy inskrypcya. Był to przedtym Kościół Wenery y Kupidyna Bożkow. Jest tam Święty depozyt, Drzewa Krzyża S. znaczna Porcya tablica z napisem dwym: *JESUS Nazarenus Rex Judaeorum* w klej noty od Heleny oprawiona. Puł krzyża naktorym wisiał Lotr do-
bry

bry Dyzmas. Ampulka Krwie Chryśtułowej, Gąbka owa, którą Chryśtus poiony na Krzyżu, gdy zawołał *Sitio*: Lampaz Mlekiem Nayświētŝey Panny Gwoźdź jeden, którym Chryśtus był przebity: Jeden Pięniadź z owych 30 Srebrników wziętych przez Judasza od Zydów: Cieniec Korony Chryśtułowej Sztuka Grobu Nayśw: Panny Kamiennego z Doliny Josaphat, *esse Joanne de Carthagena*. tuż jest *Porta Sancta*, którą otwierają *tempore Jubilei*.

Siodmy tandem Stacyonalny Kościół S. WAWRZYŃCA Męczennika, za bramą *Esquilina*, o miłe od Miasta, gdzie Replik wie tegoż S Męczennika, swoje od nabożnych z odpustem odbierają weneracją. Jest tam sztuka Rusztu y kamien na których ten S. Dyakon upieczony: Są tam y kamienie ktoremi S. Stefan kamienowany.

Ze tak się znajduje w tych 7 Kościołach, w wielu czytam Autorach: O nich *fusè* traktuje *Onuphrius Author*.

Oprocz wyliczonych Stacyonalnych Kościołow są y te in *prædicamento*. 1 S Praxedy, że tam kolumna lokowana, do ktorey Zbawiciel świata przykrępowany był podczas biczowania swego. Przywioził ją z Ziemi Świętey Kardynał Jan Kolumna Roku P. 1220. 2 S. Pudencyany [gdzie: *ut pie creditur*:] S Piorr Xiążę Apostołow w Rzymie będąc pierwiż Mszę celebrował. 3 Kościół S. Piotra w Okowach, iż Okowy owe w których ten S. Apostoł był więziony, zpoili się cudownie z drugimi, które przyŝnane z Jeruzalem od Cesarzowy Eudocyi, dla Córki Eudoxii: w Rzymie bowiem były te, ktoremi Nero Piotra S. a w Jeruzalem łwe ktoremi Herod okować kazał.

Tu leżą Machabeyczykow Ciąła: Cześć Krzyża S. Andrzeja Apostoła: Statua miarę wzrostu Moyżesza Wodza Izraelskiego y prawodawcy inkludująca w sobie, *asservantur* 4 Kościół S Sabiny, *olim* Dyany, z tad chwalebny, że tam Biskupow Rzymskich była Stolica. 5 Kościół Nayświētŝey Panny za Tybrem pod wielkim Ołtarzem ma źródło, które podczas Narodzenia

Chry.

Chrystusa Pana pokazała się y płynęło godzin 24 Jest tu y Goźdz którym Chrystus Pan był do Krzyża przybity. 6 Kościół *Societatis JESU* *ouget miracula Romae* kilka Milionow kosztujący od Kardynała fundowany: gdzie same Ciborium kosztuje 3000 szkutow, to jest 30 tysięcy naszych złotych Polskich,

Są też w Rzymie *NACIONALNE* Kościoły, *alias* różnych Nacyi Katolickich. Francuskiej Nacyi jest pod tytułem S. Ludwika: Hiszpańskiej pod Imieniem S. Jakuba: Niemieckiej pod imieniem Najświętszey Panny *de Anima*. Węgierskiej pod imieniem S. Stefana: Polskiego Narodu *sub Nomine* S. Stanisława Biskupa: dla Angielskiej Nacyi, niedawno Katolickiej, pod imieniem S. Brigidy: dla Flandrow pod imieniem S. Andrzeja; dla Florenczyków S. Jana Chrzciciela: dla Genueńczyków S. Jana także za Tybrem.

PARAFII w Rzymie jest 93; Klasztorow Męskich 64 Białogłowskich 40.

A nie tylko *in superficie* Ziemi RZYM ma wiele *Raritatum*, ale też pod ziemią *GROTTY* lub *Pieczary*, które się po Łacinnie zowią *Catacumba*. *Crypta*, *alias* Lochy podziemne, gdzie Świętych Pańskich Ciąła chowane były, y teraz od Prawowiernych odbieraia *Cultum*.

Takich Krypt, najznacniejszych, z sobą mających pod ziemią *konnexya* jest cztery. 1 u S. Agnieszki, 2 u S. Pankracyusza, 3 u S. Sebastjana, 4 u S. Priscilli. Cmentarzow znacznych sławnych pogrzebami wielu Świętych, jest w Rzymie 28 iako to, Cmentarz S. Kalixta. S. Felicjaty, &c.

SZPITALOW wielkich y znacznych liczą 30, z których pryncypalny jest, S. Ducha na Gorze Watykańskiej fundacyi kilka Piapieżow; a ten jest piękny obity, Łóżek ma 500, jest formą krzyżową budowany, a w pośrodku krzyża Ołtarz, gdzie dla chorych Młza Święta codziennie celebruje się. Wielkością swoją równa się wiosce jakiej. Roczney Intraty ma 20 tysięcy szkutow, to jest złotych Polskich Dwakroć sto tysięcy.

SZPITAL od Anny Austriaczki fundowany, bardzo jest porządny, y dobrze prowadzony: w którym codnia 13 Pielgrzymów obiad je, a nazajutrz znowu inni, y tak *perpetuo*. Którym jeden Kapłan czyta do stołu, a dwóch postuguje.

Seminariów tu jest 20, od Grzegorza XIII postanowionych, Akademia w Rzymie nazwana *SAPIENTIA* od Alexandra VI znaczną uprowadzona fundacją, gdzie wszyscy *Artium* Profesorowie należyta dla siebie mają *sufficiencyą*. *Antiquitas* Akademii tutejszey *patet* z tąd, że jeszcze przed narodzeniem Pańskim założona 700 lat; *Scientiis floruit* według Lochnera.

BIBLIOTEKA WATYKANSKA, *alias* na gorze *Vaticanus* przy Oycy S. Pałacu, zwać się może *Compendium* Mądrości Swiata: Co pożar wojenny nie pożarł, co *exundacya* wiekom y nieszczęśliwa rewolucyja nie zatopiła, wszystko to Watykańska w sobie zawiera Biblioteka. Upadły Alexandryjska, Ateńska, y Carogrodzkie sławne Biblioteki, to ogniem, to od nieprzyjaciół zrujnowane, ale jako Fenix z ich popiołów *revixit* Rzymiska. Słusznie teraz Rzym jest *Orbis Caput*, kiedy w nim ta Pallas Mądra *nascitur & noscitur*. Co cała Grecyja, co Carograd, admirował y stracił, tym Rzymkie *Museum* od Muz uczonych nazwane *gloriatur* Postanowił Klemens V Papież, aby tam gdzie *Curia* znajduje się *Romana*, Hebrayskiego Chaldeyskiego Arabickiego językow uczone, a to dla aukcyonowania Muz Rzymskich. Eugeniusz II Papież wszystkie *genera Literature* przydał.

Mikołaj VX Leo, Papież nad tym *desudarunt*, aby Greckiego Pisma Foliatami uwieńczyli Głowę Swiata Rzym. Mikołaj tenże po całej rozestął Europie w sciencyi wszelkiej biegłych ludzi, którzy by do Biblioteki zbierali *Monumenta*. Temu samemu, który by S. Mateusza Hebrayską znalazł Ewangelią, 500 Dukatow deklárował. Leo zaś namieniony Janá Laskaris do Państw expediował Tureckich, dla szukania Xiąg mądrych, przez co Rzymską *ditavit* Bibliotekę. Teraz na trzy Classes podzielona: dwie wyborniejszych Xiąg Classes zawarte, trzecia otwarta w dni powszednie trzy całe godziny dla ciekawych Czytelników. W Bibliotece

biotece tey są trzy Xiegi Wirgiliuszowe; ktorym już lat 1000. kilka set. Są Xiegi pisane złotem, Tablice Moyżeszowe, w wyrytym Boskim Przykázaniem; Xiega Indyjska na korze drzewnianej pisana. Była ta Biblioteka przedtym *in Laterano*, potym dla wygody Naywyższych Biskupow *in Vaticano* rezydujących, na tenże Watykan przeniesiona, od Mikołaja V Syxtusa IV przyczyniona: którą Syxtus V. Rzymu *Restaurator* z miejsca niskiego y ciemnego, na nie zdrowey aéryi będącą, wyżej podniósł. Sąd ob Czerną, Przystanek, Pokoje, w koło wschody, Galleryę, *de novo* erygował y prawie z gruntu przeformował; pięknym a dorobkiem malowaniem. Na sufficientie różne y sławne pomalowane Biblioteki z swoiemi Zbieraczami iako to Biblioteka Hebrayska z Ezedraszem, Ateńska z Pisistratem Instytutorem, Alexandryjska z Ptolemeuszem, Stara Rzymska, ktorey Tarkwiniusz Pyszny Krol dał początki; Biblioteka Jerozolimska, z S. Alexandrem Biskupem Kollektorem; Biblioteka Cezarińska, którą S. Pamfilusz Presbyter zebrał. *Spostrantur* pomalowanych 40 y kilka także Osob Inwentorow pierwszych na Swiecie Pisma, Charakterow, Liter, zacząwszy od Adama, od BOGA Wszelkiej nauczonego mądrości y Pisma. Wteyże Bibliotece po ścianach są głównego Malarza Konstem wyrażone Koncilia Generalne Niceńskie, Konstantynopolitańskie, Efeńskie, Chalcedońskie, z inskrypcjami Historycznymi, co na ktorym *decisum* Koncilium.

Publius Victor y *Sextus Rufus*, Autorowie naliczyli swego wieku w Rzymie 29. Bibliotek porządnych w wyborne Xiegi: w samey Ulpianskiej były Xiegi na płótnie, y na skorach skoniach pisane według Wopiska y Tacita Autorow.

PAŁACOW w Rzymie liczą różnych 464. Z tych trzy jest Oyca Świętego, leden *in Vaticano* dziwnie wspaniały od Mikołaja III. od Juliusa II. od Leona X. od Syxtusa V. dziwnie ukształcony, *antiquitatibus* z bogactwami, osobliwie marmurami, Osobami, Pogańskimi Deastrow, Bestyi wyrabianych, Fabul Poetycznych. Zdobigo, Ogrod wspaniały: *Diardino del Papa*, gdzie jest *Belvedere*

to jest cudny y piękny widok y prospekt. Ieden Pokoy w Pałacu tym *La Sala Regia* rzeczony, jest wielkim podziwieniem, gdzie Dzieie Papieżow piękny malowaniem *moet* w Spektatorze *admirationem*. Tam *inter caetera* reprezentowany Frideryk Barbossa Cesarz w Wenecyi Alexandrowi III Papieżowi na Tronie siedzącemu pod nogi sie rzuciący przy exorcie Oycy Świętego: *Super aspidem & basiliscum ambulabis*. Tamże jest w Gwarderobie Rog jednorozca wielki: Jaja strusia, Meką Chrystusową delikatniey y misternie porysowane. W tym tu Pałacu samych jest Pokoiow 560.

Drugi Pałac Papiecki jest na gorze *Quirinalis vulgè almonae Cavallo*, albo na gorze Końskiej, gdzie wiele bylo Konj robionych z różney máteryi, to pozłocistych, to z słońiowey kości, a teraz tylkó jest trzy Bucefałow z jednolstajnego białego marmuru dzieło Fidyaśa y Praxitelesa głównych Skulptorow. Pałac ten *in admirationem* podają Organy wodne, wdzięczną wydające harmonię. Trzeci Pałac Oycy Świętego jest *in Laterano* przy Świętym Janie.

Oprocz tych inne tu Pałace są Kardynałow, Biskupow, Xiążat, Rezydentow, Architektura, bogactwy, Wirydarzami, Fontannami *ad stuporem* piękne. Pałac *Tranquilla* nazwany. od Pawła III Farnezyusza Papieża wielkim kosztem y ozdobą wystawiony, dostał sie potym Krolowi Francuskiemu z tą prerogatywą, że do niego uciekającemu winowaycy *immunitas Ecclesiastica* हुआ, ale *per Bullam* Jánocentego XI ta obrona zgładzona, aby *scelus* było *nullibi tutum*. Na tym Pałacu takowa *extat* położona Inskrypcya:

*Tertius bas Paulus struxit Farnesius edes,
Quarum forma oculos ponitur ante tuos.
Aspicias immensos Hospes qui frontis honores,
His similes dices. Roma nec Orbis habet.*

Nie poslední Pałac jest Kardynata Altieri, który oprocz innych ornamentow, miał Zwierciadło taxowane 60 tysięcy szkatow.

Mateż Rzym *suum Veridicum* á bardzicy *Censorem*, to iest Statuę Kamienną Paskwiną, gdzie Paskwile na różne Osoby przypinają. Tey Statuy, ktoś przypisał następujące, czyli *Elogium*, czyli *objurcationem*.

Pasquinus eram, nunc Lapis:

Forsan, opis quia pungo.

Dii tibi culeum, quia spernis aculeū

Etiā melibus ungo; veritas dat favos

Et felle purgo. Si sepis, audi

Lapidem.

Magis Lepidum, quā Lividum.

Fruere salibus infidē,

Ut bene sapias,

Calcibus calceos olim aptavi;

Nunc rectos pedibus gressus inculco.

Abi in Lapidicinam,

Si spernis Lapidicinum.

Stoi ta Statua Paskwina przed Pałacem Alfonsa Káráffy Kardynała, nie daleko Panteonu. Druga Statua takż jest Marc herius na Rynku Wołowym w Rzymie: Ytu Paskwile. censury, wexy, Osob etiam naygodniejszych przypinaia, niby czyniāc tey Osoby, z tamtą *Dialogismum*, alias rozmowę, jedna z nich czasē pyta, á druga odpowiada.

OBYWATELOW terazniejszy RZYM ma prawowiernych na Trzy kroć sto tysiecy; Zydow na' 10 tysiecy w swoim osobnym mieście, ktorzy *rigorosē* obligowani na Chrześciańskich bywać Kazaniach.

Temu dzisieyszemu RZYMOWI *praest* BISKUP RZYMSKI mając go darem dany sobie od Konstantyna Wielkiego y Karola Wielkiego Cesarzow, nasty na inne *Ditiones Pontificias* mający Jurisdykeyę Duchowną y Swiecką, a na cały świat tylko Duchowną, *Et quidem* nad Rzymem iest iako *EPISCOPUS ROMANUS*, nad Włósktami Prowincyami, iako to nad *Latium* Kampanią y nad 159 Biskupami Włósktami iako Arcybiskup; nad Arcybiskupami *jure Primatiali*, iako Prymas całych Włoch; nad wszystkim zaś Krolestwami Europy przełożonym iest y Głowa, iako Patryarcha, nad całym światem iako *vicaria in terris DEI Potestas*. Słusznie tedy Poeta przypisał Piotrowi y Sukcessorom iego wiersz następujący:

Ecclesiam pro Nave gero, mihi Climata Mundi

Sunt mare: Scripturae resia, piscis Humo.

To jest: Kościół mi jest za łodkę, świata opalenie
Jest morze, Piśmo za włok, człek za rybe stanie.

TEN tedy BISKUP RZYMSKI jest *Aecumenicus*, to jest Uniwersalny całego Chrześcijaństwa Prawowiernego Ojciec. *Caput Christianae Religionis*, według Damascena: *Custos Sponse Domini*, według Bernarda: *Primas omnium Episcoporum*, według Leona: *Lingua Calorum*, według Damiana: *Universalis Ecclesiae Pontifex*, według Koncilium Chalcedońskiego celebrowanego Roku P. 1431 S. Augustyn Tom: 4 qu: 75 mowi *Post Salvatorem in Petro omnes Cause Magisteris continentur*. Poeta zaś powiedział: *Qui Romae septem de Montibus Orbi prospicit*. Dał mu tę moc Chrystus Joau: cap: 21 *Pasce Oves meas*. Matthzi cap: 16 *Tibi dabo Claves Regni Calorum*.

A tak BISKUP RZYMSKI siedzi na Katedrze S PIOTRA w Rzymie, iako jego Sukcesor, a Uniwersalny Chrystusow na Ziemi Wikaryusz, gdzie iako Pan doczesny rządzi Rzymem Państwami własnymi lub *Jure Feudi*, do siebie należącemi, lub iako Namieśnik Chrystusow, *Princeps Apostolorum*, rządzi całym Kościołem Prawowiernych; którą moc bierze Papież według jednych *à die Electionis suae*, według drugich *à die Coronationis* y pozwoloney sobie Possesji. Ten *omnes judicat, à nemine judicatur; exceptà* (choyway Boże) *causà Haeesis*. Pięknie Eugeniusza Papieża, a w nim wszystkich adoruje Namieśnikow Chrystusowych S. Bernard lib: 2 *de Consideratione* mówiący: *Quis est Sacerdos Magnus, Summus. Pontifex Tu Princeps Episcoporum. Peiestate Petrus. unctiōne Christus: Tibi Univerſi crediti, uni omnes Tu es, Cui Claves tradite, Cui Oves credite sunt.*

Summam zawsze odbierał *Venerationem* od Cesarzow Krolow Xiożat: po koronie, jedney w Akwisgranie, drugiej w Medyolanie; ieszcze nie kontenci byli Cesarze, aż *ex Batissimi* rak wziętżecią w Rzymie. Jeżeli na Papieſkiej w Rzymie Eleckcyi
był

był Cesarz *presens*, prowadzeniem pod Papieżem konia, wene-
rował Chrystusowego Namiestnika *teste Obodziński*. Dotych-
czas Krol Hiszpański corocznie, wdzień S. Piotra konia przyżyła,
ktory Oycu S. idącemu z Pałacu do Kościoła przykleka nauczo-
ny, worek na szyi mając, w którym bywa 12 tysięcy czerw-
nych złotych; inni zaś twierdzą, że 2000 czerwonych złotych
in Feudam.

Ociec S. PAPIEZEM albo PAPA z tych racyi zowie się.
Jedni trzymają, że ten termin ma *Originem* z Greckiego słowa *Pap-
pas*, to jest *Pater*, którą kompellacją dawano Klerykom *honoris
causa*, co potym dla większy obserwancyi Prałatom, Biskupom,
tandem samemu Oycu S. dawano: iakoż SS. Hieronim y Au-
gustyn Oycu S. nazywali *Papam*. A że tegoż *Vocabulum* y Here-
tycy zażywali *abusivè*, Grzegorz VII, Papież R. 1075 według Ba-
roniusza Synod Rzymski złożywszy, wydał Dekret, aby sam Bi-
skup Rzymski generalny *Pater*, zwał się PAPA. Inni rozumieją,
iako to *Festus*, że te słowko uformowane *longo usu* z tych dwóch
inicyalnych Syllab Pa: Pa: to jest *Pater Patrum*. Innym się zdało,
że toż *vocabulum*, ma początek od słowka *Pappus* pewny kwiat
znaczącego, prętko opadający, iakoby *Papieke* dla krotkości
życia swego, z tym kwiatem skomparowani y nazwani, ale to *mi-
nus probabile*, bo S. Piotr pierwszy Papież żył lat *in Pontificatu* 25
Adryanus I przepędził lat 23. Są niektorzy, iako to Remigiusz
Antifiodoreński, że to imie dane Papieżom od Admiracyi *Papa*
to jest: Bawey! iż cały świat admirować powinien Chrystuso-
wego; Namiestnika z tak wielką mocą. Znaczy też *Papa* z Ła-
cinskiego Starożytnego terminu *Cleb*, że Oycu Świętego Nay-
większa obligacya, paść, karmić Owieczki, *Paſce Oves meas*, że-
by nie mówił świat prawowierny: *Pesierunt parvuli panem, & non
erant, qui frangeret eis*. Są ieszcze, ktorzy twierdzą, że *Papa* jest ter-
min Włoski, znaczący Oycu, Stroża, Pasterza. Baroniusz *tan-
dem* nayfundamentalniey wnosi, że *Papa*, jest właśnie słowo Gre-
ckie znaczące *Patrem*.

Zowią też Papieża imieniem *SUMMI PONTIFICIS* i wzięwszy to imię od Rzymskiego iefzcze za Pogań Arcy Ofiarnika, który tytuł *assumpsus* od Numy Pompilusz'a Krola Rzymskiego, aby nad innemi Kapłanami, *verius dicam*, Ofiarczyńcami był Głową y Dozoreą.

Warro wywodzi, że za Pogaństwá *PONTIFICUM* była funkcyá *Pontifis reficere*, to jest most reparować na Tybrze. U nas Prawowiernych Katolikow zowie się *Summus Pontifex*, że *Potens facere*, mając moc zupełną od Chrystusa: *Quodcumq; solveris super terram, erit solutum in Cælo, &c* Przydane epithetum: *summus*, bo jest Naywyższy między wszystkiemi Biskupami, którzy także są *pontifices*, bo *pontem faciunt*, przez morze Świata Qwieczkom swoim do brzegu szczęśliwey wieczności; ale nie są *Pompifices* iako ich nazywają Heretycy.

PAPIEZ *non nascitur, sed eligitur*, o której FLEKCYI tu dyskurs zaczynam krotki. Dawnych bardzo czasow, Papieża obierali przez lat 500 sam tylko *CLERUS, Populusq; Romanus*, co y na innych praktykowało się Biskupach Potym Karolowi Wielkiemu Cesarzowi, za wielkie jego dla Religii czyny, dany przywilej obierania Chrystusowego Namiestnika, iako probuc Wigandt Autor. Co wielu było narodziło Interessantow do Elekcyi, a tym samym do wielkiey emulacyi, y było materyą wojen y zgorzienia, bo wielu *incapaces*, młodych y niegodnych na tę Godność wtręcali, drudzy sami się wdzierali. Czemu zabiegając Pelagiusz I Papież iakakolwiek formę Elekcyi postanowił, ale Krolowie Herulow y Włoscy osobliwie Odoacer y Theodoryk Aryanin, potym Gotow Krolowie tę formę obierania *extra formam* uczynili, implikowaniem się swoim. Sami *tandem* Cesarze osobliwie *Justinianus* włożyli *per parentiam* oblig na Papieżow, aby się Cesarzom kłaniać o konfirmacyą przy znaczney złota dacie; czego y Otto Magnus Cesarz pretendował około Roku 963 kłotnię o to w szczytnając. Ale iako przedtym *Ludovicus Pius*, tak potym S. Henryk Cesarz te niesprawiedliwą extorsyą y pretensyą cale zmieśli, lubo now ych kontrowersyi y niezgod między Cesarzami y Biskupami

Skupami Rzymskimi, ta abrogacya *abusuum*, otworzyła *campum*
 kiedy już nietych, których *Clerus Populusq; Romanus* podawali Kan-
 dydatow na Papieństwo, ale których Cesarzow potencya na Tron
 władziła, świat cierpieć musiał za Głowę Kościoła. Aż tandem
 pozniesionej Schizmie Piotra Leona, Kardynałow Rota prze-
 zwyciężyła, kiedy Celestyna II obrała przez wolną Elekcyą. In-
 nocentego II Intruza *per potentiam*, pominąwszy. Naostatek Kon-
 cilia y Papieże, mianowicie Alexander III siedzący na Stolicy Ro-
 ku uko prawo dał samym Kardynałom obierania Papieża, Ce-
 sarz jednak Rzymski, Krol Francuski &c. mają *Jus exclusionis*, ale
 tylko jedney Osoby, *alias daretur Processus in infinitum* Zaczym
 tu o Elekcyi y Koronacyi, *Demodo Elektionis antiquae non constat*
mibi, aż dopiero KLEMENS VI według Obodzinskiego, iey
formam opisał, postanowił Ceremoniał, *praescripsit moderamen* w
 iedzeniu y napoiu pod czas Elekcyi. Elekcyę *per duas Tertias*
Cardinalium postanowił dobrą y sprawiedliwą Grzegorz XV.
 CONCLAVE zaś albo miejsce Elekcyi obmyślił y postanowił na
 Watykanie po lewey stronie Kaplicy S. Piotra Honorjusz III
 według drugich Grzegorz X. Roku 1274 w którym CONCLAVE
 jest wiele Pokoiow, albo Celek nie dłuższych nad łokci 5, nie szer-
 szych nad łokci 4 z tarcic. Po dwa pokoiki dostaje się każde-
 mu Kardynałowi, jeden dla samego, drugi dla Sekretarza y Ka-
 merdynera. Celki tezielono malowane bywaią; jeżeli zaś wnich
 zasiada kreatura dopiero zesłego Papieża, fioletowym kolorem
 adornowane bywaią. Dozorcą y Kustoszem tego *Conclavis* jest
Maresballus Ecclesiae, przydany mu Kommandant Zamku S. Anio-
 ła, y niektorzy Prataci na to wysładzeni, w ręku Kardynała Dzie-
 kana juramentem obligowani, *ad munus rite exercendum*. W *Con-*
clave tym niżeli się zacznie Elekcyą, pierwey Zmarłemu Papieżo-
 wi *justo persolvuntur*, tym porządkiem: Tylko co Głowa Reli-
 gii Swiętey, snem zaśnie śmiertelnym; pałac Popiejski *committit-*
tur straży Officialistow *Sacrae Camerae*, Kardynał Kamerling lo-
 kuie się w pokojach Papiejskich z Pieczętarzem y Sekretarzem-
 zasafety do Kardynałow, *nuntiando* śmierć, y *Conclave* zaczynają,

ce się, *ordinantur*. Tenże Kárdynał, Kámerling *in presentia* Audytora y Podkárbięgo Píeczczętámie Nieboszczykówkie na znak zań, toż czyni *cum Annulo Piscatoris, alias* z Sygnetem, szczerozłotym *valoris* 100 złkutow, na którym Portret S. Piotra y Sieci. Wtym Penitencyarze od S. Piotra y Kapellani Ciało balsamują w Habit Biskupi, w Kapelusz stroją; wrekę kielich, dają do Kaplicy S. Syxtusa wynoszą, potym do S. Piotra, gdzie go Kapituła Kanonicza odbiera, w pewney lokucie Kaplicy do trzydniowego całowania nog lego, krata ofoczonych. Po expiracyi trzech dni, w Urne cypryłowá, potym wprostá solnowá, w trzeciá ofłowianá włożone bywa Ciało, y *in loco editiori* postawione. *Interim* Senar Rzymiki w Kapitolium zasiadając, wszelką Rzymowi provide *securitatem*, y Polpolitwu Dzwonem náto destynowanym przy Kapitolium śmierć ogłaszać káže *Beatissimi*. W wielkich kryminalistów do Zámku S. Anioła, a mniejszych *Excellantow libertari* oddają; z káżdęgo domostwa człeka na wartę háznactwa, Góspodarzom wnoocy światło przed ściemi domiami *demandant*. Xiążęta y Ablegaci wartami się ubespieczają, aby káždy był *in statu defensiois*, gdyż tylko OCIEC Świety śmiertelnie zaśnio, tak rozboje, kradzieże w Rzymie ozywają na życie y chwałobę cudzą, których Kárdynałi Ci, przy których *Summa Rządow, severe* kara, y sami przez dni dziewięć zgromadzą się do Zakrytyi S. Piotra, dla rozporządzenia następującego *Conclavis*.

W ten sam czas dziewięciodniowy, dzieją się Ceremonie pogrzebowe co dnia ze stem Mszy czytanych, a jedná spiewaną przez Kárdynała, przy hoynych iásmúznach. W dzień ostatniy, wieklsze pogrzebu dzieją się *Solemnitates*, ze Mszą przez Biskupa Kárdynała spiewaną, *in assistentia* 4 Kárdynałow *pontificali* ubranych y Kazaniu pogrzebowym przy spiewaniu Kondaktu, Incensacyi y kropieniu ciała stojącego *in Castro doloris*, albo na wspaniałym Katafalku o iedenástu gradusach wpośrzedku Kościoła S. Piotra. Nawierzchołku tey Machinery *Krzyż collocatur* przez

Magi.

Magistrum Ceremoniarum gdzie Kardynali *solenitates* pewne śpiewają Antyfony, potem solenna daia Benedykcyą. Dzieńsiaręgo dnia, Kardynali u S. Piotra *in Vaticano* wszyscy *comparent*, gdzie Kardynał Dziekan, lub inny *ex Collegio Purpuratorum* celebruje Wotywy o DUCHU S. przy Exhorcie gorującey *animas* do przyszłej Elekcyi. Po Wotywie obserwując *precedentiam* za Magistrum Ceremonii Krzyż Pápiejski niesącym, wchodzą Kardynali do *Conclave* zewsząd dobrze zawartego, iedne tylko wejście mającego do siebie. W Kaplicy Sykstyjskiej stają *installis*, gdzie Kardynał Dziekan pewne mówi Modlitwy; po których skończonych Ceremonianci ustąpić każą Ludowi, y Assistentom Kardynałskim, zostawivszy Sekretarza y Kamerdynera dla każdego. W tymże miejscu dla wygody Elektorow tych zawarci bywają z Kustoszem, Magistrami Ceromonii, Sekretarzem, Spowiednikiem, dwiema Medykami, Aptekarz, Cerulik z dwiema Chłopcami, Bałkierz, Mularz, Cieśla y kilka Osob do zamiatania Celek.

Tam zamknawszy się *Magistrus Ceremoniarum* w prezencyi *Sacri Collegii Statuta Electionem* Papieża *concurrentia* czytają, z informacją *quā methodo* ma się *Conclave* śgutować. Kardynali składają *juramenta*, że rowszystko w Statutach *ad omnium* chcą wykonać. Tymże juramentem obliquie się Marszałek S. Kościoła, iako też Gubernator *Conclavis*. Po uczynionym juramencie do Cel swoich rozchodzą się Kardynali. Wszyscy Postowje, Goście, Xiążęta z wizytą będący w *Conclave*, powinni *absesse*, y zaraz miejsce *Electionis* zawarte bywa, y wárami otoczone, iako też przy bramie y fortach, tych: krocedy *vidualia* Kardynałom przynoszą, warty także *locantur*. *Extra Vaticanum* także wszelka *providetur securitas*. Wszyscy Kardynali w *Conclave* będący i chybaby sam który niecheiał z Kamery Apostolskiej *providentur* Potrawę przez Officialistow Kardynałskich od Kuchmistrza generalnego *Sacri Collegii*, albo z własney Rezydencyi wzięte, znakczyta Ceremonia Pryncypalom swoim do fortty zapiezione bywają; *altavocce inclamando*

mando imię Panow swoich, gdzie przez Prata nato wysadzonego y na pewną rotę przysięgającego z rewidowane, dopiero się przez Kamerdynera y innych *Famulantes*, na stoł Kardynała dostają. Po skończonym czasie refekcyi znowu Forty *ab intra* przez Magistrów Ceremonii pieczętowane zostają, których, że tam wiele, nad każdą od Gubernatora *Conclavis* innemu, dany bywa dozór.

Jeżeli Kardynał który, dla choroby iakiey chce się wynieść *ex conclavi*, nie bronią mu Kolledzy, ale bez nadziei powrotu. Jeżeli zaś który po zaczętych przyedzie *Conclave tenetur* tam zaraz wnieść. Absencyą Kardynałow niektorych *non prejudicat* Elekcyi, która, jeżeli *prosper succedet*, y *absentes*, przyjmują ją *pro rata & grata*. Gdyby zaś kto miał interes do konferencyi z którym Kardynałem, godzina *prefigitur*, gdzie w obecności warty, głośno po Włosku, albo po Łacinie mówić się tylko godzi. Postronnym, Zaczynym Osobom, Gubernatorowi Rzymskiemu przy Forcie, & *Sacro Collegio* audyencya pozwolona bywa. *Durante Conclavi* Świeccy Kapłani, y Zakonnicy codziennie schodzą się na Watykan, *alias* do S. Piotra, y tam respektem Elekcyi, S. DUCHA wzywają pomocy.

Drugiego dnia po weściu Kardynałow do *Conclave*, *Cardinalis Decanus* śpiewa o S. DUCHU Wotywę, Boskiey do tak wielkicy rzeczy *implorando* pomocy, na ktorey wszyscy Kardynali komunikują, potym słuchają Exhorty tegoż Kardynała, do Elekcyi & *quidem* sprawiedliwey y zgodney *Electores animando*. Celebriują y Mszę Świętą *pro eligendo Summo Pontifice*, na ktorey trzech Stanow *Magistri* dają całować Pacyfikał, to jest Kardynałowi Biskupowi, kardynałowi Presbyterowi, Kardynałowi Dyakonowi. Potym odchodzą do Kaplicy Syxtyiskicy, gdzie zawarci każdy Kardynał *Scrutinium*, albo kartkę świec napisałwszy, a napisałwszy w ten sens: *Ego N. eligo in Summum Pontificem Dominum meum Reverendissimum Cardinalem NN.* y to Sygnetem zapieczetowawszy wkiech na Ołtarzu stojący, Palką przykryty wrzuca.

Naktorego Kardynała więcy Suffragiow będzie, ten naybliższy exaltacyi na Pápiestwo. Aieżeli dwie części Kardynałow na dwoch zgodzi sie Kardynałow, znowu poty udaia się do krysek poki na iednego nie zgodzą się Elekta; co często skończy się *per. accessionem*. Jeżeli przez te kartki zgodą na iednego niebędzie, tedy się udaie *Sacrū Collegium ad formā compromissu*, to jest wszyscy na skrypt się taki zgodzą, żeby trzem Osobom *Munus* Elekcyi oddać, ztą deklaracyą, że dway trzeciego obrać między sobą, mają moc zupełną, albo też trzy ktorekolwiek *Subiectum* z obecnych, lub nie obecnych Kardynałow, nie dłużej nad tym bawiac (iako się *olim* praktykowało:) iak zapalona zgorę świeca.

Jest ielzcze sposób obierania *Via Adorationis*, albo *Inspirationis*, kiedy wszyscy iednostaynym głosem Naywyższą Głowe Kościoła Bożego ogłolzą, adoruią, albo Pobożney Osobie zleca te *Munus*, aby tego nominowała, ktorego DUCH Nayświeższy *inspirabit* sercu iey, iako się praktykowało na Grzegorzu X Roku Pańskiego 1268.

Tandem ktorymkolwiek z wyliczonych, sposobem zgodzi się Senat Purpuratow na Elekta iednego, zaraz się zbliżaią *Magistri Ordinis*, pytaiąc ELEKTA, jeżeli im iakiego nie zleci Mandatu, ponich przybywaią *Magistri Ceremoniarum*, z Protonotary uszami, czynią konnotacyą *suffragiorum*, albo krysek, odaią ie *Sacro Collegio*. ELEKT imię obiera sobie, ktorego Antecessora Papieża, nayczęściey tego, ktorego jest na Kardynałstwo kreaturą; zaraz Konstytucye *Electiois* Papieżow konfirmuie, podpisuie. Potym dwoch Dyakonow prowadzą Elekta za Oltarz, gdzie od *Officiants* Zakrytyi zubioru, Kardynałskiego rozembrány w Papieski ubrany bywa: potym w Kapę bogatą y Mitrę, w sandały czerwonego sukna z krzyżami wyhaftowanemi; a na palec uręki kładą *Annulum Piscatoris*, to jest Sygnet z Swietego Piotra wyobrażeniem, zapuszczaiącego sieci, iako *signaculum* Niebieskiey reki. *Portatur* potym w krzesle na Oltarz, tam odbieraiący od Kardynałow *osculum venerationis*, od niego *vicesim* biorąc *osculum*

pacis. W tym Kardynał Dziekan idzie do Sali *Benedictionis in praesentia* Krzyża, przy intonacyi Choru *Ecco Sacerdos Magnus etc*. Wychodzi potym na ganek, umyślnie na ta erigowany. Kardynał Dyakon, y Pospolstwo, owżem *toti Orthodoxae Christianitati*, tenkliwie tego wygladajacey, ogłasza wesolą nowinę: *Ecco Anuntio vobis gaudium Magnum: habemus Papam Eminenzissimum Cardinalem NN. Qui sibi nomen elegit. N.* Naco wszystkie zamknięcia Forty, okna *Conclavis* otwierają; Pospolstwo woła *Vivos, & Armatos*, Dworuy Kotły *Salve* w całym intonują Rzymię, kilka do *continuada* te wesolosci *indicia*. Potym **ELECTUS** do Kaplicy Syxtyiskiej zanieiony, na Ołtarzu lokowany, znowy od Kardynałów odbiera weneracya, z tamtąd na Ołtarz Wielki pod Baldachimem reportowany: trzeci raz Ceremonia *osculi* odbiera od Kardynałów, *Te. DEUM Laudamus* spiewają potym, Kardynał Dziekan miewa *Exhorre*, nową Pocięchę Kościoła Bożego opisywać, tak wysokięgo *Stallum Novo Electo* winienizę, *Gregi obediantiam ergo Postorem* rekomendując. Potym Ociec S. Nowoobraný Papięska dacie *Benedykcyę*, y tak się kończy Elekcya; a poczý na *in hanc formam*

KORONACYA tegoż **OYCA** Swiętego, Jak dzień Koronacyi nastąpi, Ociec Swięty w stroiu Papięskim do Syxtyiskiej Kaplicy zanieiony bywa *in Conclavo* Pręlatów Domowych, którzy są jego Podkomorzemi, Marszałkami; tam od Kardynałów y Pospolow Cudzoziemskich, Generała Kościoła Bożego *salvatus*, z tamtąd do Kościoła S. Piotra *deportatur*; przed ktorego Brama sam na Tronie zgotowanym, a Kardynałi na Krzesełach usiadłszy, odbiera Ceremonia przywitania *adorationis per osculum*, od Dziekana y od Kapituły Kościoła S. Piotra zoddaniem Kluczow Kościelnych. Ujada potym przed Ołtarzem, tam pocałowanie od Kardynałów w twarz, od Biskupow w kolana odbierając: po ktorey Ceremonii dacie *Benedykcyę*.

Potym w pieruszym Chorze *ordinatur* *Processya*, na ktorey *Magister Ceremoniarum* naypierwszy w jedney ręce mając tręcinę, a na koncu icy in czelęnego troche założonego, w drugiey ręce

świecę zapaloną obraca się ku Oycu Świętemu y zapala ow-
 len, mówiąc: *Sanc̄te Pater sic tranſit gloria mundi.* Przyszędſzy
 przed wielki Ołtarz siedmiu świec, miewa Ojciec Święty Ex-
 horte wykładając Paciierz, toieſt Modlitwę Pańską *Pater noſter,*
 & Potym Mſzã S. zaczyna, w ktorej Kardynał Dyakon wkła-
 da nań Palliusz z perora: *Accipe pallium Sanctum, Plenitudinem Pon-
 tificalis Officii ad honorem DEI Omnipotentis & Glorioſiſſime Virginis
 MARIÆ Matris ejuſ, & Beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli & San-
 ctæ Romane Eccleſiæ.* Kardynał Dziekan trzy wielkie dyamenty na
 trzech krzyżach Palliuſza przypina. Po kolekcie Pierwſzy Kar-
 dynał Diakon z Subdyakonami Apoſtolskimi, z Audytorami Sa-
 cri Collegii y Patronami Konſyſtorskimi przyſzedſzy na mieyſce
 S. Piotra intonuje: *Exaudi Chriſte Dominum Noſtrum N. & DEO
 Decretum. Summum Pontificem, & Univerſalem Papam* Co po trzy
 razy powtorzy wſzy, znowu mowi trzy razy: *Salvator Mundi, &
 drudzy odpowiadają: Tu illum adjuva. Sancta MARIA, Tu illum ad-
 juva.*

Tandem Auditor Collegii, jako Apoſtolski Subdyakon po Ła-
 cinnie, a drugi Subdyakon po Grecku Epistołę ſpiewają. Wzią-
 wſzy Świe: Komuniją Ojciec Święty na tronie (*ut eſt moris*) y
 zakomunizował Mſzã S. *deportatur* pod Baldahinem do Sali Be-
 nedictionis, otoczony Kardynałow Aſſyſtencyą, y wielką frekwen-
 cyą Goſci; na Tronie uſiada, rząd y zowad *cinctus* Senatem Pur-
 puratorow, przy ſpiewaniu ni Chorzec: *Corona aurea ſuper Caput ejuſ,*
 & w tym Arhi-Preſbiter Koſcioła S. Piotra Oycu S. w wor-
 ku drogim oddaje 25 Nominałtow dawnieyſzych Papieżow *pro
 Miſſa bene cantata; tudzież in ſignum perpetuæ ſubjectionis.* W tym
 Kardynał Dziekan, Przemowę miewa; na końcu ktorej Kar-
 dynał Dyakon infuſe zdęymuje, Kardynał zaś Dziekan z Pierwſzym
 Dyakonem Kardynałem *Triregium* albo *Triregnum alias* Mitre o
 trzech Dyamentowych Koronach, tãżowaną million czerwonych
 złoty, to ieſt Oſmnaſcie Polſkich Millionow na złote redoku-
 łac, na Głowę Jego wkłada mówiąc: *Accipe Tyram Papalem, tri-*
 bus

bis Coronis ornatam, & scias te esse Patrem Principum & Regum. Iudicem Mundi, Rēcrem Orbis in terra, Vicarium Salvatoris nostri IESU Christi, cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen.

Po tey Ceremonij *Beatissimus* Pospolstwu daie Benedykcyę przy ogłoszeniu Łacińskim y Greckim ięzykiem Odpustu. Rozebrany z stroiu Pontyfikalnego, doswoich odchodzi appartymentow, gdzie mu *Sacrum Collegium* przez Kardynała Dziekana kongratulacyę składa, a, Dziedzinię S. Piotra armat rezonacyę *Vivat* y *Salve* daie.

Tak Ukoronowany Papięz, *Possessionem in Laterano* [gdzie Katedra Biskupa Rzym'skiego:] odbiera następiącą Ceremonię.

Na konia białego *pro dignitate* siedzący Osoby ustroionego, po gradusach, strzemiona *interim* przez *Principes* (olim przez Krolow y Cesarzow:) mając sobie podane, wsiada; przed którym y zanim na dzielnych, bogato stroynych rumakach wielka idzie asystencya, którzy czynią to *Conservatores Populi Romani* z Pierwszym Kapitanem, to *Sceptrigeri* berła Papięskie niesący. Po nich idzie czterech, w Kapach czerwonych axamitnych Herb Papięski trzymających: Lekryki bogate niesą; Szlachta też y Baronowie, Kawalerya Rzymska czyni paradę. Idzie 5 *Pedellow*, Pastorały srebrne niesących w długich fioletowych sukniach, potym Dobosze, Trębacze. Za niemi Dwor Papięski liczny y stroiny. Tu różni Xiążęta, Kolligaci Oyca S. Postowie Monarchow. Po tych idzie dwóch *Magistrow Ceremoniarum*, Subdyakon Apostolski, który hywa *Auditorem Rose*, a ten między dwiema *Officyerami* krzyż do Oyca Sobrocony niesie; Mfodzi Szlachetney wyborney białą jedwabną materyą ustroionych kilkadziesiat, konia, lub Lekrykę Oyca Swiętego otacza; tudzież Kapitan z Gwardyą Szwajcarską z obu stron y z tyłu opasuje *Beatissimum*, Kardynali lub konno parami, lub w karetach iada, po nich Patryarchowie, Arcybiskupi, Biskupi, Protonotaryusze Apostolscy, Audytor Podskarbi, Prałaci, Referendarze, &c. Droga ta którą ta *Processyia* idzie po między ulice bogatemi obite Szpalerami: ciągnie się od S. Pio-

S. Piotra koło *Capitolium* miejsca Senatu Rzymskiego, gdzie *Populus Romanus* Bramę Tryumfalną wystawuie, a *Primarius* z Senatu Rzymskiego ma perorę do Oycy S. trzymając Berto Stoniowe w rękę; po skończoney perorze klucze *Urbis Romae* oddaie *Beatissimo*. Idzie potym *Processya* koło *Aphitheatrum*, vulgò *Colisseum*, gdzie Żydowska Synagoga Ulice inskrypcyami Łacinskimi y Hebray-skimi y ślicznym *adornaz* obiciem, a Oycy Świętego *adoras* przez swego Rabina, który Biblią Żydowską do rąk *Beatissimi* oddaiać, prosi o konserwacyą *Legis Mosaiicae*; naco odbiera replikę: *Sancſſā Legem Vtri Hebraei, & laudamus, & veneramur, utpote ab Omnipotentie DEO per manus Moysis, Patribus vestris tradita est: Observantiam verò vestram & interpretationem damnamus, atq; reprobamus &c.* Mowi daley Ociec Święty, że Messyaż, którego próżno oczekiwacie, już przyszedł, iako S. Apostolska Wiara trzyma y uczy. Obiecuie się za nich modlić, aby ich ciemność niedowiarstwa BOG oświecił.

Stanawszy *in Laterano* OCIEC Święty w Arkadzie iedney, niżeli na Tronie *collocatur*, Kardynał Archi-Presbiter Bazyliki Święto *Jankiey* daie mu Krzyż do całowania. Potym ubrany bywa *Pontificaliter* przez Kanonikow *Lateraneńskich*, y Archi-Presbyter tameczny miewa mowe imieniem całej tameczney Kapituły, na tacy potym oddaie klucz ieden srebrny, drugi złoty na znak mocy dány od Chrystusa *Beatissimo* w Osobie Piotra *aperiendi & claudendi, ligandi & solvendi*, przy intonacyi Choralney: *Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem, ut collocet eum, cū Principibus.* Tu Ociec Święty, gdy ku wyższey Forcie przychodzi; Kardynał Archi-Presbiter daie mu kropidło, którym wstyszek gmin ludu kropi, y odbiera incesńancya. Ztąd na Lektyce pod Baldachinem przez Kanonikow *Lateraneńskich* niesiony bywa, aż przed Wielki Ołtarz; tam, *Regem Regum, & summum Sacerdotem* adoruie; po modlitwie na Tron usiadłszy, od Kardynałow odbiera *Vota Obedientie*. Intonatur potym *To: DEUM Laudamus; nakońcu* którego daie Benedykcyą *Beatissimus*, y do

Lateraneńskiego transportatur Pałacu, ad Aulam Concilii, gdzie po rymnach, od kardynała pierwszego Presbytera peroże mianey, różne *Numismata* Ociec Święty złote y srebrne z swoim Portretem rozdaie obecnym. *Tandem* do Sali *Benedictionis* zaniešiony, Benedykcyą Pospolstwu daie, y Monetę różną rozrzuca przy intonaeyi słow tych: *Dispersi, dedit pauperibus, &c.* Co wszystko skończywszy *in comitatu* Purpuratów, Prałatów, Xiążąt, y Szlachty, do Pałacu swego *de Monte Cavallo* nazwanego, odieżdża, czasu swego wszystkich *festivó epuló* mający utraktować.

Tu *nota* jeżeli *Conclave* zgodzi się na Kandydata na Papieſtwo, który *actū* nie jest ieſzcze Kapłanem albo Biskupem, tedy po Elekcyi nappierwey *ordinatur* na Kapłana, albo Biskupa, *tandem* Koronowany bywa na Naywyższą Głowę *Ecclesie Viſibilis*.

Nota 2do, że Papieże Imiona swoje odmienią *in die Electio- nis*, naśladować albo Piotra S. który się przedtym zwał Symon Barjona, a Namiestnikiem Chrystusowym zostawszy, nowe wziął imię Piotra albo Opoki: albo idąc za innemi Antecessorami swemi, iako to Janem XII, który Roku 955 obrany Papieżem imię swoje *Oſtavianus* Pogańskie, zamienił w Jana, według Onufryusza, y Baroniusza Autorow, Sergiusz także II szpetne mając imię, *Os Porci, elevatus* na Papieſtwo, Sergiuszem nazwał się *teſte Platino*.

Nota 3tio, że żaden *Beatissimus* S. Piotra żyjącego *in Papatu* lat 25 nie dożył, dopieroż nie przeszedł latami. Sam *Adrianus* I. blisko *accessit* żyjący na Papieſtwie lat 24. bez dwóch Mieſięcy, Żaden też imienia S. Piotra *non assumpsit* dla rewerencyi. Teraźniejsza *praxis & usus*, że Papieże biorą imiona Antecessorow swoich tych, którzy ich na Kardynałstwo promowowali. Trafiło się to że *per potentiam* Swieckich Panów, młodzi *ad Summum Pontificatum* promoti, iakoto Benedykt XI w. léciech 12 Jan XXII w. léciech 16. Teraz *ſopitis tyrannís, remotis Implicatoribús*, obierają na tę Godność, cnotą nauką y latami *Seniores*, aby prawdziwie Oycami y Świętymi zwać się mogli.

Tak Obrany y Ukoronowany PAPIEŻ ma wszelką wła-

dzę Duchowną, na Prawowiernych sobie daną od Chrystusa o-
wemi słowy: *Tibi dobo Claves Regni Caelorum*, jest już *esse* Namieś-
nik Chrystusow na ziemi, Następca Piotra Świętego, pierwsze-
go Wikaryusza Pańskiego, tego osiadający Katedrę: który nigdy
żadniamie był zarżony Herezyą, ani bałwochwalstwem, lub im-
putatur S. Marcellinowi *lapsus*, ale to *Doctissimi & Gravissimi Viri*
negant: w rzeczach do Wiary Świętey należących niemoże *erro-*
re, bo ma *assistentem* sobie *Spiritum veritatis*: Cokolwiek *ex Cathedra*
prawdy decyduje, mieć potrzeba *pro se indubitata*; nie, jest Anti-
christem, to jest adwersarzem Chrystusowym, iako kłamią blu-
żniersko Heretycy: nie jest błędney nauki Promotorem, & auto-
rem, owszem ley Extirpatorem, nigdy nie wzruszonym iako
Opoka: *Rogavi pro Te, ut non deficiat Fides tua* Luc: 22. Inne Kate-
dry Patryarchalne różnemi zarżone były Herezyami, to jest A-
lexandryjska, Antyocheńska, Carogrodzka, Jerozolimska, *esse*
Bellarminis, sama Rzymska, *sine macula* kacerstwa. Może Papież
legitimus articulos Fidei cum Concilio stanowić Herezye, *Dogmata sal-*
sa, podeyżcane potępiać; Sakramentow iednak więcej nad
siedm stanowić nie może, bo im *infallibilem gratiam alligare* nie
mogł by, według dowodnieyszey Teologow nauki y Sentencyi.

PAPIEŻ CONCILIA GENERALIA konwokuie, approbuie
Konciliow Przednieyszych i st 4 Pierwsze Niceńskie w obecno-
ści 318 Oycow złożone od Sylwestra Papieża Roku 325 w Ni-
cei Bityńskim Mieście, przeciw Aryuszowii, negującemu, aby
Chrystus był Bogiem, więc decyją *Consubstantialitas* Syna z Oy-
cem. Drugie Koncilium Konstantynopolitańskie w liczbie 150
Oycow od Damaza Papieża miane Roku 381 za Teodozyu-
sza młodszego Cesarza, przeciw Macedoniuszowi uczącemu, że
Duch Święty nie jest Bogiem, gdzie takiego nauka wyklęta. Trze-
cie Koncilium Efezkie w prezencyi 200 Oycow miane przez
Celestyna I Roku 431 potępiające naukę Nestoryusza Biskupa Ca-
rogrodzkiego, który trzymał y uczył, że w Chrystusie dwie Osoby

by, Boska z Oycy y ludzka z Matki, ktorey Matką Boską nie nazywał, tylko Matką Chrystusową, albo Człowieczą,

Czwarte Chalcedoneńskie w prezenyi 630. Oycow miane, złożone od Leona I Papieża Roku 551 przeciwko Eutychemu Archimandrycie Carogrodzkiemu, w Chrystusie jednę naturę bydz' nauczaicemu, więc mu *demonstratum*; że *datur* natury dwie Boska y Ludzka; dubitował y o Resurrekcyi Ciał. Te cztery Koncilia S. Grzegorz *Lib: Epistol: 24* ma y szanucie, iako Księgi czterech Ewangelistów.

Inne Koncilia po tych następujące teyż powagi.

Piate. Konstantynopolikańskie II Roku 553 złożone.

Szoste. Konstantynopolikańskie III Roku 680 celebrowane.

Siodme. Nicenske II przeciw Ikonoklastom, to jest Obrázobotcom konwokowane Roku 787.

Osme. Konstantynopolikańskie IV. Roku 869. złożone przeciw Focyuszowi Pseudo Patryarsze Carogrodzkiemu.

Dziewiate Lateraneńskie I. Roku 1122 celebrowane.

Dziesiate. Lateraneńskie II. Roku 1139 konwokowane.

Jedenaste. Lateraneńskie III. Roku 1179 przeciw Wandelsom y Albigenlom.

Dwanaste. Lateraneńskie IV. Roku 1215 przeciwko tymże Albigenlom, *in presentia* Papieża, Carogrodzkiego y Jerozolimskiego Patryachow, Arcybiskupow 70. Biskupow 400 Opatow, 12 Przełożonych Zakonnych 800. Postow od dwoch Cesarzow, iako też Legatow od Jerozolimskiego, Francuskiego, Hiszpańskiego, Angielskiego, Węgierskiego, Sycylijskiego, Cypryjskiego Krolow, y Xiążąt, złożone od Innocencego III Na którym decydowana *Transubstantiatio Eucharistica*, to jest zamienienie istoty Chleba y Wina, w istotę Ciała y Krwie Chrystusowej w Najświętszym SAKRAMENCIE.

Trzynaste, Lugdunieńskie I Roku 1245 miane przeciw Fryderykowi

wi Cesarzowi, y nawyzwolenie Ziemi Świętej od Niewiernych. Natym Birety czerwone dane Kardynałom od Innocentego IV, aby byli gotowi *Sanguinem suedere pro Fide*. Komenda Woyłka polecona S. Ludwikowi Krolowi Francuskiemu.

Czternaste Lugdunęskie II Roku 1274, miane przeciw Schizmatykom; gdzie decydowana *Processio Spiritus Sancti* od Oycy od Syna; *Primatus* też Biskupa Rzymskiego definiowany.

Piatnaste. Wienneńskie w Francyi w Prowincyi Delfinacie R. 1311

Szesnaste. Florenckie Roku 1439 od Eugeniusza IV złożone przeciwko Schizmatyckim błędom; na którym sam Jan Paleolog Cesarz Grecki ostatni był *Presens*, Julianus Kardynał y Jzydor Arcybiskup Kijowski, także Kardynał *zelosę* pracowali, a Marek Efecki *unus contra omnes* krzykiem nie racyami chciał wiele, a niczego nie dokazał. Tam Unia Kościołow Łacińskiego y Greckiego uczyniona, utwierdzona; a że od Grekow nie dotrzymana, od Turkow dotych czas *severę* jest karana z upadkiem Grekow Państwa.

Siedmaste. Lateraneńskie V Roku 1512 miane.

Osmnaste. Trydentckie w Trydencie zaczęte Roku 1545 od Pawła III po nim zeszytym od Juliusza III kontynuowane, od Piusa IV zakończone Roku 1563. za Karola V y Ferdynanda I Cesarzow, złożone przeciwko Lutrom y wszelkim Herezyom. Trwało lat 18, to dla wielkości y powagi materyi agitującey się, to dla powietrza zaraźliwego, które Oycow *1000* *tractu* Concilii umorzyło 144. Na pierwszych Sessyach było Oycow 209 Zakonników 89. *Secundarum Sessionum* w Bononii było Oycow 211. Zakonników 66. Na trzecich Sessyach w Trydencie reassumowanych było Oycow 115. Przy konkluzyi tego Świętego Dzieła było Oycow 255. Postow od Monarchow 4. Kardynałow 2. Patriarchow 3. Arcybiskupow 25. Biskupow 168. Opatow 7. Prokuratorow 39. Generałow Zakonnych 7. Stanisław

Hozynuz Kardynał Biskup nasz Warmński *Pbenix ingenio-
rum & Pietatis* na tym Prezydował Koncilium.

Po tych 18 **CONCILIACH** Generalnych approbowanych jest
jeszcze innych wiele nie małe powagi od Tirynusa wy-
liczonych,

- 1 *Cesarienskie* w Palestynie przeciw Kwartadecymanom. *alias*
Wielkanoc celebrującym, nie czasu od Kościoła Bożego po-
stanowionego R. 198.
- 2 *Laodyceńskie* w Frigii *pro morum reformatione* Roku 320.
- 3 *Sardyceńskie* od 300 Oyców Orientalnych Prawowiernych ce-
lebrowane, na utwierdzenie Świętej Wiary. Oprócz kto-
rych Biskupów było innych 76 ale Aryanów, których *Acta*
S. Augustyna *respicendo*, a nie tamtych Prawowiernych, te
Koncilium Aryańskim nazwał. Prezydował na nim Osyusz
Biskup Kordubeński. Złożone było R. 347.
- 4 *Sirmieńskie* Roku 366.
- 5 *Gangreńskie* w Paflagonii przeciw Eustachemu Matczeństwo y
iedzenie mięsa za rzecz niegodziwą mającemu, złożone R. 361
- 6 *Kartaginieńskie* III Roku 397 7. *Kartaginieńskie* IV Roku 397.
obie te od S. Augustyna Biskupa approbowane.
- 8 *Millewitańskie* Generalne dla Afrykańskich Kraiów miane Ro-
ku 402 od Innocentego I approbowane. 9 *Millewitańskie* II
przeciw Pelagianom Roku 416 celebrowane.
- 10 *Arauscanum* I w Francyi Roku 441 od Leona I approbowane
- 11 *Arauscanum* II przeciw Pelagianom y Semipelagianom R. 463
- 12 *Wafateńskie* I w Akwitanii Prowincyi Francuskiej R. 442
- 13 *Wafateńskie* II Roku 463 miane.
- 14 *Kaliboneńskie* nad rzeką *Araris* oułg Saone w Francyi za Ka-
rola Wielkiego celebrowane Roku 813 *communī usū. Ecclesie*
(mowi Azorius) przyjęte.
- 15 *Trullanckie* od Trullum Pałacu w Carogrodzie Cesarzkiego
nazwane, miane Roku 688.
- 16 *Wormackie*. I. Roku 817. 17 *Wormackie*. II R. 868 18 *Senoneń-
skie*

skie I. przeciw Abailardowi w Herezyi notowanemu R. 1140
 Senonejskie II Roku 1128 celebrowane na Herezyi potępie-
 nie, a poprawę obyczajów, od Klementa VIII approbowane.

Czytam y o tych następujących Konciliach wielkiej
 powagi.

I Frankofurtekie miane Roku 794 z Pifańskie Roku 1209.
 Ktore złożyło dwóch Papięzów *illegitime* obranych, Grzegorza XI
 Koreryusza, y Benedykta XIII Piotra *de Luna*, y obrało Alexan-
 dra V z Konstańcyenskie trzech Papięzów deponujące to jest
 Jana XXIII, Kossę Grzegorza XII y znowu Piotra *de Luna*, y o-
 brało *legitime* Marcina V. Tamże Herezye Jana Husa y Hiero-
 nima Pragskiego naukę Heretycką y ich samych na ogień potę-
 piono. Celebrowane jest Roku 1414 4 Bazylięskie od Mar-
 cina V konwokowane Roku 1431 od Eugeniusza IV do Floren-
 cyi przeniesione. Dokąd, że niektorzy z Oyców *non compa-
 ruerunt*, ale w Bazilei Pseudo Sydon profekwowali. *Acta ichi pro
 nihilo reputata.*

Wszystkich Konciliow Generalnych approbowanych y
 Partykularnych, *ex parte aut ex toto* przyiętych, lub tolerowanych
 naliczyłem 40 *Joannes* zaś *Musantius in Puce Chronologica* liczy Kon-
 ciliow Generalnych 18. W wszystkich tak Generalnych, iako Prowin-
 cyalnych narejestrował 880 y kilka.

Na Koncilia konwokować, y te składać ma Prawo sam
 Papięz iako Głowa Kościoła. Xiężę y Pasterz Uniwersalny, a nie
 jest to *munus* Cesarza, Krola, Panow świeckich według Herety-
 kow. Na ktore konwokowani sami y wszyscy by dż mają *de Jure*
 Biskupi, *cum suffragio decisivo* tus *Spiritus Sanctus* posult *Episcopi* re-
 gere *Ecclēstam DEI*. A ktorum 20. Inne zaś Osoby iakow *non Epi-
 scopi*. Kandydaci, Opaci, Generali y Przetozeni Zakonow, We-
 zwani bywają na Koncilium *non de Jure*, sed *ex privilegio* Papięza
 dajęcego im moc aby mogli d. *ē suffragio* także *decisione*. D. ktor-
 to wie zaś, Teologowie, Juryściowie mają tylko *privilegia* daję *suf-
 fragio*

fragia consultiva. Monarchow zaś Xiążąt y Panow Swieckich, jezeli na Synody Generalne zapraszają, tedy *unicofine, & motivo*, aby byli świadkami poważnemi *actorum, decisorumq;* oraz Protektorami y Exekutorami.

CONCLILIA Generalne, czyła *supra Papam*, dysputują niektorzy; są: którzy trzymają, że są wyższe nad niego probując słow Pan-
skich źle zrozumianych *Matt. 16 Super hanc Petrā edificabo Ecclesiam* Inni
ē contra trzymają, że Głowa jest nad członkami, y nad całym ciałem

PAPIEZ ma moc *creandi* albo *promovendi* **KARDYNAŁOW**, którzy się zowią *Cardine*, to jest od zawiasy, iż iak drzwi od za-
wias, tak dyspozycyę **PAPIEZA** od ich rad *dependuią*. 2: że na
nich Kościół Święty, iako y na Głowie, to jest na Oycu S. pole-
ga y wspiera się. Nie jest to *Ordo*, iako Kapłaństwo y Biskupstwo,
ale tylko wysoki honor y funkcyia w Kościele S. Tych według
Koncilium Trydentckiego w Sessyi 24 Ociec S. ma zwszystkich
Katolickich Nacyi *Leclissimos*, má sobie brać y promowować, kto-
rzyby cnor, nauk y zacności *nitore* pierwey byli *Excellentissimi*. á
potym *Eminentissimi*, gdyż są *Electores* Papieża y *Candidati* na Pa-
piestwo: są *Senatores Sacri*, purpuraci, rowni Krolom, wyżsi nad Xią-
żąt, tytułem *Eminentissimorum* ozdobieni. *Nominandi* Kardynałow
mają *Privilegia* Cesarz y nie ktorzy Monarchowie Katolicy. Imie
to *Cardinalis* oprócz explikowaney dopiero Nomenklatury *sappo-
nitur*, że Pontianus Papież, albo Marcellinus, albo Sylwester, albo
Grzegorz Wielki dał Kardynałom, gdyż tak Autorowie to temu,
to owemu przypisuią. To *certum*, że iak się w Rzymie namno-
żyło Parafii, każda miała swego Presbytera, to jest *Seniorem*, á kto-
ryby nad temi Presbyterami starszy, nazwany jest *Presbyter Car-
dinalis*. Potym nastali *Episcopi Cardinales* Roku 1057; ale nayda-
wnieysi *Cardinales Diaconi* Protektorowie sierot, Wdow, ubogich.

LICZBA **CARDYNAŁOW** nie jest wiecznym okryślo-
na Prawem, ale mniey, albo wiecey według upodobania swego
obierali Oycowie Święci. Wieku osmego za Stefana IV o
czterech tylko wzmianka jest Kardynałach; Wieku zaś iedenaste-
go za

go za Paschalisa II 19 liczono Kardynałow. Okolo Roku 1200 Bonifacyusz VIII 20 Purpuratow kreował. Wieku 14 toiest okolo Roku 1400, kiedy w Awenionie Papięże w Francyi swoią zalożyli Stolicę (bo Rzym była opanowała *Hospitalitas*) gdzie trzech Koron zażywać poczeli, 30 bylo Kardynałow.

Koncylium Konstancyenskie nie więcey nad 34 pozwala koronować. Leo X Wieku szesnastego razem promował na tę Godność 31 tak dalece, że ich w ten czas komplet był 65 a za Pawła IV 70, za Piusa IV 76. Tandem Sixtus V ofobliwą wydał Konstytucyą, aby napotym 70 tylko takowych Purpuratow *promovere*, a to *conformiter* do Boskiego Mandatu *Numerorum Capite* u danego Mójżeszowi. *Congrega mihi 70 Viros, de Senioribus Isràel &c. Tradamque eis, ut sustentent tecum onus Populi, & non tu solus graveris.* Sędziow także Jsràelskich bywalo po 70 *Sanedrim*, toiest 70 *Seniores*. Szkoła też *Magistri Orbis* Chrystusa Pana, nie więcey miała Uczniow nad 72.

Ta Syxtusa V Konstytucyą jest w Rzymie po dziś dzień *in praxi*, kiedy nie więcey promowowanych bywa osob nad 70 do Godności Kardynalskiey. Trafia się jednak, że więcey trochę nad 70 bywa, ale ci są *supernumerarii*, iako Roku 1738 bylo 73 wszystkich. Z tych, *titulo Cardinalis Episcopi* jest w liczbie sześciu, bliskich Rzymu, toiest Ostieński *Decanus Cardinalium* Portuenński, Tuskulański, Sabiński, Prenestynski, Albański, Biskupi. Z tytułem *Cardinalis Presbyteri* jest 50; *cum titulo Cardinalis Diaconi* jest 14. Strdy Kardynałow jest Purpurowy, Kapelusż takiż, Jamulka y Biret. Tego y takowego stroiu według Rykeiola Autorem jest Innocencyusz IV Papięż, ktory na Koncilium Lugduńskim w Francyi Roku 1245 agitowanym, zachęcając Kardynałow do przelania Krwie na wojnie Świętey, którą tam uchwalono, Birety rozdawał czerwone. *Claudius* zaś *du Molinet* Pawłowi II przypisuje postanowienie Biretow czerwonych Kardynalskich Roku 1470. Jnni zaś *Authores* twierdza, że cały strdy Purpurowy ten Paweł postanowił dla Kardynałow Roku 1464.

Tytuł *EMINENTIÆ* dał Kardynałom Urban VIII, konfirmował Janocenty X, który tytuł powinien się nad Xiążęcy preferować. Daie im Papież kompellacyą *Filii Charissimi*, á Biskupom *Fratres*. Kiedy ktorego na Kardynałstwo Oyciec S promowuie, zasiada w Konfystorzu z Kardynałami mówiąc: *Fratres habetis Fratrem*, albo *Fratres*, imię, albo imiona ich specyfikuiąc; zbliżaiącym się Jamulkę y Biret na głowę kładzie: *Absentibus* zaś przez Prałatow posyla też *Insignia*. Po Kapeluszu zaś powinni do Rzymu na mulach wieźdząc *pompaticò ingressu*; á tak wtenczas na Tronie *in Triregio* usiadłszy *BEATISSIMUS*, Kapeluszu na nich kładzie *cum tenore* słow następujących: *Accipe Purpuram tinclam Sangvine Agni immaculati, pro cuius Fide Sangvinem fundere paratus es* &c. Jnni *Authores*, te słowa: *in traditione* Kapelusza Kardynałom cytuią: *Accipe Galerum rubrum insigne singulare Dignitatis Cardinalatus, per quem designatur quòd usque ad mortem, & Sangvinis effusionem, inclusivè pro exaltatione S Fidei & quiete Populi Christiani, augmento S Romane Ecclesie Te intrepidum exhibere debes; In Nomine Patris, & Filii, & Spiritus S Amen.*

Jnni ieszcze inną kładą formę, ale że jest *ad premissam* podobna, opuszczam. *Tandem* przydaie *BEATISSIMUS*: *Facio te parente Regibus, majorem Principibus* &c. Co *observatur* y w tradycyi Biretu.

Ci KARDYNALI wielkie mają sobie nadane Przywileie, *inter cetera* ten: że zoczyńcę na stracenie prowadzonego suknią, lub Jamulką przykrywszy, od śmierci uwalniatą. *Vacante Sede* Kościołem Bożym rządzą, Legacye przyjmuią, daią andyencyą y *responsa* Monarchom, są Protektorami Krolestw, iako to teraz Albański jest Protektorem Polski, Belluga Hiszpańskim, Giudice Sycylijskim.

Z KARDYNAŁOW składaią się KONGREGACYE Ordynaryjne y wieczne *ad bonum Ecclesie*: o których tu *agam*.

Pierwsza KONGREGACYA zowie się *de propaganda Fide*, albo na rozszerzenie Wiary S, którą Grzegorz XV y Urban VIII PAPIEZE postanowili; w ktorey kilka Kardynałow, ktorym

rym wybrani z Zakonow Teologowie y Kaznodzieie affyftują y dopomagają. Ma y *Seminarium* swoje ta Kongregacya; w ktorym *Alumni* z różnych Nacyi bierzą *Tyrocinium* y naukę, aby na Kapłanow y Biskupow poświęceni, mogli w niewiernych Narodach Wiarę Świętą *propagare*, y Apostolską dobrze *exhibere* Funkcyą. Ta Kongregacya według Autora *La Croix*, co miesiąc agituje się, a *in presentia beatissimi*, raz w rok. Senior Kardynał w swoiey rezydencyi może ją złożyć dwa razy na rok.

Druga Kongregacya *Sacri Officii*, albo *Sacrae Inquisitionis*, jest postanowiona z okazyi Albigenow Heretykow. *Manus* iey jest na Herezye, Schismata, fałszywe nauki, *Blasphemias*, *abusum* SS Sakramentow, na zabohony, na *Sollicitantes* w Kościołach, zgoła na wszystko, co Wiarę *in dubium* albo *in discrimen* podaje, *animadvertere serio & severe*. Assessorami tey Kongregacyi z instytucyi Pawła IV jest 12 Kardynałow y wybor Teologow. Takich Kongregacyi mają wiele Miasta Włoskie, Sycylijskie, Hiszpańskie, Luzytańskie, nawet y Goa Miasto Indyjskie *ditionis* Luzytanow, *Mexicum* y *Lima* Miasta Amerykańskie.

Trzecia Kongregacya jest *Rituum Ecclesiasticorum*, toiest okolo Ceremonii Kościelnych, Pacierzy Kapłańskich, Kanonizacyi, Weneracyi Świętych *in presentia* Kardynałow, *in presentia* Teologow, Kanonistów, agitująca się raz na miesiąc; Autor *La Croix* twierdzi, że raz na rok.

Czwarta Kongregacya zowie się *Inserpres Concilii Tridentini*, składa się z kilku Kardynałow Teologow, Kanonistów. Obligacya iey wszelkie *dubia* y wszczęte kontrowersyje zokazyi *Concilium* Trydentckiego, albo po nim już *pullulantes*, uspokaiać decydować, rezolwować.

Piąta Kongregacya Biskupow y Zakonnikow, ktora roztrząsa y rozstrząda różne sprawy okolo praw *in negotio* Patryarchow, Arcybiskupow, Biskupow, y Zakonnikow, zachodzących.

Szosta Kongregacya *Judicis librorum prohibitorum*, ktorey *munus* pokazuje się z słow samych, że Xiegi podeyżrzane, Herezya

zarazone, *contra bonos mores, cum scandalo* napifane, zakazywać czytać, poprawować, albo *suspendere* do korektury.

Siodma Kongregacya *Immunitatis Ecclesiasticae* od Urbana VII postanowiona, względem Práv Kościelnych, Wolności, Fundacyi decydująca kontrowersye. Inni *Autores* oprócz tych 7 Kongregacyi, więcey specyfikują, ale ia *brevitatis studiosus*, o nich milczę.

Tych Kongregacyi deklaracye nie, zawsze są *infallibili veritatis*, ale tylko wtenczas, kiedy ie sam *Summus Pontifex ex speciali Mándato* nakazuje, całemu proponie Kościołowi, y za swe mieć każe *Decreta*. Dopiero wtenczas tytuł y rzecz na siebie biorą nieomylney prawdy, iak *Cardenas* y *Terillus* u Autora *La Croix* uczą.

PAPIEZ de Jure SWIĘTYCH BEATYFIKUJE, KANONIZUJE BEATYFIKACYA nie co innego iest, tylko Dekret Oyca Świę: po roztrząśnieniu życia iakiego Źagi Bożego *ex opinione* Świętości zaleconego, pozwalający go mieć za policzonego między Błogosławionych, Relikwie iego cześcić y Obrazy, pomocy iego wzywać.

KANONIZACYA zaś iest *Publicum ultimum Judicium* Kościoła Bożego, po należyтым, pilnym, sprawiedliwym examinie życia, *Personae Canonizandae, alias*, kiedy po inwēstygacyi nowej y pilney cnót Heroicznych y Cudow *in & post vitam* czynionych, przez Teologow uczynioney, staie się *publicum Judicium* y ostatnie decydujące, aby *Persona Canonizanda*, ponieważ po iey Beatyfikacyi *cultus* iey *perseverat*, iaski y cuda za iey interpozycyą dzieją się, całe od całego Kościoła w Kátalog Świętych była wpisana, wzywana y szanowana Kapłańskimi Pacierzami, dopieroż *Laicis precibus*, Msza, Oltarzami, Kościołem *sub nomine* iey erygowanym.

Podczas! Kanonizacyi, te esencyalne bywają obserwowane Ceremonie. Promotor Kanonizacyi przy instancyi Krola, Xiążęcia, *Magnatis* swoiey Prowincyi, lub Miasta, promowuie y wiele razy *instat* do Oyca S o Kanonizacyą. Temu *è diametro diabolus Rota*, to iest na to umyślnie wysadzony ieden Kontradycent sprzeciwia

ciwia się poty, pokj autentycznym życia y cudow w ywodem *Personae Canonizandae* nie będzie skonwinkowanym.

Po czym szczęśliwie skończonym y po Konsylium w Konsylstorzu Oycy Świętego z Kardynałami y Biskupami uczynionym; *Processya peragitur* solenna w dzień na to determinowany, *Litaniæ decantantur* o wszystkich Świętych; po ktorych *Promotor Canonizationis* znowu wnosi instancją do Oycy S. W tym *Veni Creator* przez Oycy Świętego y Kardynałow, Biskupow, bywa zaczęte y śpiewane, prosząc BOGA o poznanie woli jego Świętey. Znosi trzecią instancją *Promotor* najsukutecznieyszą; tu dopiero iuż *ore publico Beatissimus* ogłasza bydź Świętym tego, którego *actus Canonizationis peragitur*. W tym mowi Ociec S. Modlitwę o Nowokanonizowanym Świętym; Kardynał zaś Dyakon mowi *Confiteor*; wymieniając w nim *Neo Canonizatum*. Czytane potym bywa życie tegoż Świętego. Czasem P. BOG *Sanctitatem probat* sługi swego cudami podczas samey Kanonizacyi, iakoto, gdy S. Stanisława Biskupa Krakowskiego Kanonizowano, Reginaldus Kardynał Ostyeński z choroby się podźwignął, umarły do Kościoła wniesiony zmartwychwstał. Zaczyna się potym Msza solenna, na ktorey podczas *Offertorium* niosą zacne iakie osoby *presentes*, Ofiarę dwie świece, znacząc żywą Wiarę Świętego; dwa bochny chleba, *designando* jego nadzieię y szczodroblivość ku ubogim; dwie baryłki wina, *innuendo* jego ku Bogu y bliźniemu *Charitatem*; koszyk ieden z parą Syngarlic, *in signum* jego pokuty; drugi koszyk z parą Golebi, na znak jego prośoty y niewinności; trzeci koszyk z różnym Ptaśtwem, różne jego symbolizując Cnoty. Po Mszy Świętey solenna *datur* przez Oycy S. *Benedictio*, potym *peragitur* *Processya* pompatyczna *spectante* *Roma*, *iripudiente* *Ordine*, ktorego Święty Kanonizowanym został; która *ordinatur* do Kościoła owego, gdzie jest Oltarz, albo Obraz *Neo Canonizati*, tam po wielu Modlitwach, *Hymni Ambrosiani* dekantacya wszystko zakończy.

Kiedy zaś *Promotorów* Kanonizacyi stanie na pompatyczną

czną ostentacyą, a raczey oświadczenie affektu ku Nowokanonizowanemu Świętemu, tedy Kościół S Piotra w Rzymie Watykański bardzo wielki bogatym adornią obiciem, lub wspaniałemi szpalerami; tyle sprawują kielichow y aparatow bogatych, ile Kapłanow, na akt Kanonizacyi w tym Kościele *celebraturas* spodziewają się, aby w nich Mszą Świętą odprawiwszy, do swoich wzięli sobie Kościołow. *Paratur* też bogata Chorągiew z Portretem Świętego Nowego, która *cum solemnitate* oddana bywa Zakonowi, lub Pośtowi Narodu tego, z którego Święty Kanonizowany.

Tak sługa Boży ktorykolwiek KANONIZOWANY bydź powinien miąny od Katolikow za Świętego koniecznie: gdyż w Kanonizacyi *legitimè* expedyowaney PAPA *non potest errare*, iako naucza Diana y inni Autorowie.

Przełżłych wieków ktokolwiek był *in opinione Sanctitatis*, za Świętego zaraz poczytany, kogo nawet zabito, prześladowano, a niewinnie, y tego starzy Chrześciance w katalog wpisali Męczennikow. Prawie sześćset lat według Autorow w Kościele Bożym to się praktykowało, że albo Biskupi sami z swemi Kapitulami, albo Synody Prowincyalnie Sług Bożych mając sobie *perspectam & examinatum vitam*, ich deklarowali za Świętych. Aż dopiero Alexander III Papież Roku 1182 obrany, Dekret wydał, aby po Kanonizacye Świętych do Biskupa Rzymskiego zawsze *recurratur*; bo temu samemu, *ex Cathedra veritatis* decydującemu *infallibilitas competit*. Ale y przedtym Dekretem Papieże tego sobie *adequatè* służącego zażywali prawa, kiedy Jan XV Roku 991 S Udalryka Biskupa Kanonizował. Leo także III Roku 684 zmarły S Swiberta między Świętych policzył; którego Papieża pierwszym Autorem Kanonizacyi solenney Bellarmin Kardynał bydź mniema.

CEREMONIA Starożytney Kanonizacyi krotka była, kiedy w sali złożonego na to Synodu, alboteż na dziedzińcu, albo placu przed Kościołem, w samym, ieśli obszerny był Kościele,

Sen-

Sentencya Kanonizacyi promulgowana była od Oycy Świętego, lub Biskupa tym, albo podobnym słow kontekstem: *Ad laudem & Gloriam Omnipotentis DEI, Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, & Gloriosissime Virginis MARIE, & Beatorum Apostolorum Petri & Pauli, & ad honorem Ecclesie Romanae, Beatissimum NN quem DEUS glorificavit in caelis, venerantes in terris, de Consilio Fratrum nostrorum, & aliorum Praelatorum, in Catalogo decrevimus Sanctorum admittendum, & Festum in die Obitus sui celebrare.* Tą słow formą Kanonizowany jest Roku 1228 S FRANCISZEK Seraficki od S Grzegorza IX jako świadczy Krąntzius *in sua Saxonia.* W Kanonizacyi Świętych teraz *non praecipitur.* Musi upłynąć iakie *saeculum,* niżeli ten honot splynie na Slugę którego Bożego *ab Ecclesia militante.* Wyprobią pierwey iak złoto, naodbieraią się pierwey łask, cudow doświadczą, niżeli uznaią bydź Świętym.

Do PAPIEZA należy dawać ODPUSTY, *Quidquid solveris &c.*

Promulgować wielkie JUBILEUSZE figurowane Jubileuszami Starozakonnemi co 50 lat od Jzraelitow celebrowanemi, ktore *in Primitiva Ecclesia* z instytucyi Innocentego III, Roku 1200 co sto lat odprawowały się. Jak po Innocentym sto lat uplynelo, znowu Bonifacyusz VIII PAPIEŻ Jubileusz wielki promulgował Roku 1300. A że krotkość życia, tak dlugiemu wymiaru czasu nie wydolala, od tey Konstytucyi celebrowania Jubileuszu *Annò Centesimo* CLEMENS VI prawdziwie *re & nomine* łaskawy na owieczki CHRYSZTUSOWE, *conformiter* do starego Testamentu, postanowił Jubileusz co lat 50. Mial do tego *motivum* z wizyi, kiedy osoba klucze mu podawala mowiac: *Aperi ostium & ex eo ignem mitte, quò calefieri & illuminari valeat totus mundus.* Urban zaś VI (według innych Alexander VII) ieszcze bardziey na krotkość życia ludzkiego maiąc respekt, tudziez na lata wieku Chrystusowego, postanowił Jubileusz co 33 lat. *Tandem* Pawel II inszą wieczną uczynił Jubileuszu Ordynacyą, postanowiwszy, aby co

25 lat Miłościwy Rok odprawował się; był ten Papież Roku 1458. Inni jeszcze to postanowienie Jubileuszu co lat 25 Grzegorzowi XI przypisują Roku 1375.

Te są ordynaryjne Jubileusze, *olim* sekularne *alias* co stoletnie, nazwane inaczej Rokiem Świętym, Miłościwym Latem, czasem odpuszczenia. Te trwają w Rzymie od Wigilii Narodzenia Pańskiego, aż do drugiey Wigilii. Rok cały; dopieroż *extra Romanam* dla niemocnych bywają pozwolone, y dla niemogących z takieykolwiek racyi, w Rzymie się stawić. Inne Jubileusze są Extraordynaryjne, które Papieże na początku swoiey Exaltacyi *pro imploranda Ope Divina*, na cały świat nadają, a ten jest dwuniedzielny. Pozwala takież Jubileusz często w wielkiej potrzebie y afflikcyi Kościoła Świętego.

CEREMONIE przy zaczęciu Wielkiego Jubileuszu w Rzymie tym albo podobnym *peraguntur* trybem. Kiedy następuje Rok Jubileuszu Wielkiego, tedy *in antecessum* w dzień w Niebowziępieniá Pańskiego bywa pierwsza publikacya jego. Druga bywa przed Bożym Narodzeniem. Te ogłoszenie dzieje się przez Kursorow Papieskich, Oryginalną Bullę, albo List Papieski, Jubileuszu *tenore* opisujący y jego transumpta, albo Exemplarze po Łacinie y po Włosku na miejscach publicznych przybiiając, przy kotłow, trąb, y strzelby rezonancyi.

Czynią przy tym *preparatoria* różne należące do Jubileuszu, Szpitale *providentur* we wszystkie *viuualia* y wygody dla Pielgrzymow, Palace, Rezydencye dla Biskupow, Xiążat y zacnych Osob. Naznaczone zaraz bywają y specyfikowane Kościoły do obchodzenia cztery te *ordinariè* 1 S PIOTRA *in Vaticano*, 2 S Pawła. 3 *Sanctæ MARIÆ majoris*, 4 S JANA *in Laterano*. W których Bramy w Wigiliją Bożego Narodzenia przy inceptie Roku Świętego otwierane bywają: nakazują wszystkim 14 Powiatom Rzymskim z rozwitemi Chorągwiemi stawić się na jednym miejscu *cum Tribunis*, z kąd kommanderowani bywają do czterech Bazylik namięnionych *ad assistentiám*. *Eriguntur* stołarska robota, ale piękna

kną Architektow inwencyą, Prospekt, Arkusy, Ganki dla Zacznych Osob, to Krolewskich, to Xiążęcych przed namienionemi czterma Bazylikami. *Tandem* w Wigilią samego Pańskiego Narodzenia Ociec S. deputowawszy Kardynałów do otwarcia trzech Brám w Kościołach S. *MARIÆ Majoris* S. Pawła, S. Jana Laterańskiego, co nayeściej zleca Kardynałom Archi-Presbyterom wspomnianych Bazylik, sam iesli zdrowie mu *favet assistentiã* Kardynałów, Patryarchow, Arcybiskupow, Biskupow Xięży Zakonow, Xiążąt, Połtow, y niezliczonego gminu ludu *ex omnibus Gentibus, Lingvis & Tribubus, Processionaliter* idzie od swego Pałacu Watykańskiego do Kościoła S. Piotra *hoc Ordine*. Wprzod różne Braćwa, potym Zakony zákrzyżem, Spowiednicy Bazyliki Watykańskiej w Ornatach trzymający laski, ktoremi dotykają, dla Odpustu Penitentow; za temi Biskupi y Arcybiskupi w Kapach y Infułach; Kardynali Dyakoni w Dalmatykach, Kardynali Presbyteri w Ornatach, Kardynali Biskupi w Kapach y Infułach trzymający w ręku świece. Zbliżywszy sie Ociec Święty, na Tronie osześciu Gradusach przed Kościołem Świętego Piotra, na to zgotowanym usiada: *Veni Creator* zaczyna; po skończonym z Tronu stępuie, y wzięwszy Młotek srebrny złocisty nim Brámę Świętą przed lat 25 zamurowaną trzy razy uderza, za pierwszym uderzeniem mówiąc *Aperite mihi Portas Justitie* za drugim: *Introibo in Domum tuam Domine*, za trzecim: *Aperite Portas, etenim nobiscum DEUS*. Na co Chorus, y Muzyka odpowiada. Oddaie potym *Beatissimus Dignissimo* z Prałatow Młot, iako to Grzegorz XIII Kardynałowi Hozyuszowi *Majori Penitentiaro* oddał. *Interim* Mularze wewnątrz Kościoła stojący, Mur Bramy Świętey kształtnie obalą, w machine na kształt płaskiey skrzyni na kołach zrobioney, y zaraz na strone rum odwożą, ktory potym Pielgrzymi rozbierają do swojej Oyczyzny *ablaturi*, na pamiątkę Jubileuszu. Penitencyarze Podwoje gebkami obmywają y obcieraią, wapnem zwalane. *Beatissimus* wstawszy z Tronu swego, intonuje niektore wiersze z Pisma Świętego, służące do

otwiercia Bramy, potym mowi Modlitwę wspominaiac Staroza-
konny Jubileusz przez Moyżeszá Jzraëlitom naznaczony, y w
Nowym Zakonie odprawuiący się aby Odpuštu Zupetnego
stawszy się Prawowierni uczestnikami, w Bramę tę wchodząc, do
Brámy Krolestwa Niebieskiego wniść mogli.

Po Modlitwie *Beatissimus* z krzyżem y z świecą wchodzi w
Bramę, *Te DEUM Laudamus* zaczyna, przy rezonancyi Dżwonow,
Trąb, Kotłow, Armat, w całym Rzymie. Wchodzą potym
Kardynałi, Patryarchowie, Arcybiskupi, Biskupi, Prałaci, *Clerus*,
Zakony, idą świeckie Oloby częstokroćną kolankach w Bramę
Świątą. *Tandem* Nieszpory zaczynają się Solenne. Ztąd Solen-
nizacyą y Ceremonią y inne Brámy trzy we trzech Kościołach
na Jubileusz destynowanych, bywają otwierane przez Kardyna-
łow do tego deputowanych á *Beatissimo*.

Tak zaczęty Jubileusz w Rzymie kontynuuię się Rok cały, to
jest od dnia 24 Decembra, aż do dnia takiegoż, tegoż Miesiáca;
w który zebrałszy się całe *Collegium* Kardynałow, Patryarchow,
Arcybiskupow, Biskupow, *Clerus*, Świeckie Osóby, różnego Sta-
nu y Kondycyi u S. Piotra, ássystuią Oycu Świętemu na Nie-
szporze solennym zawczasu zaczęty; po krórym *Beatissimus* in-
tonuie Antyfonę: *Cum iucunditate exhibitis*, y zaraz z Processyą wy-
chodzi do Bramy, gdzie przy niektórych Antyfonach, Wier-
szach y Modlitwach, Kamień benedykuie y wápno, kropiąc wo-
dą świeconą; potym sam kładzie trzy kamienie na prog, trzy ra-
zy, srebną kięlnią rzuci wápno mowiac *certam verborum formam*,
wyráżaiąc, że w Wierze y mocy Chrystusowej, kładziemy ten
kamień na zawarcie Brámy Świątey, wyráżaiąc że Kościół Święty
ná opocstać ma y wiekować; *Chorus* w tym zaczyna pewne An-
tyfony y Hymny, á Ociec S. ręce unywa, y solenną przy Bramie
daie Benedykcyą, *totum actum* zawieraiąc.

PAPIEZ, Kreuie PATRYARCHOW. *Ex vi Nominis* Patry-
archa nie innego jest, tylko Naywyższy Ociec; albo *Prin-*
ceps Patrum, genuině mowiac, jest Oycow Głowa: w samey rze-
czy,

czy jest wyłokiej Godności Ołobá Duchowná, z Władzą Biskupow, ale z wyższą nad nich y nad Arcybiskupow Godnością, mająca *usum Palii* y podwoynego krzyża dla dystynkcyi od Arcybiskupow z instytuvi Klementa I Papieża.

PATRYARCHOW zdawnych czasów było czterech, każdy obšzerney ktorey krainie, lub królestwu byli przełożeni, nad wszystkie Grádu Duchowieństwa *in suo Patriarchatu* będąc wyższemi, *solo Patriarcha Romano inferiores*, iemu jako Głowie podlegli.

Pierwszy Patriarcha Konstantynopolitański z Carogrodzkiego Biskupa *electus*, od Konciliow Konstantynopolitańskich Pierwszego y Drugiego, postanowiony nad Azją mnieyszą, Pontem, y Tracią mając Jurysdykcyę swoję, y *Superioritatem* nad Arcybiskupami y Biskupami tamiecznemi. Patriarchow Konstantynopolitańskich wylicza *Ludovicus Morery* zacząwszy od Alexandra żyjącego Roku 336. aż do Cyrilla III żyjącego Roku 1639 *includendo* Heretykow y Schismatykow, 130.

Drugi Patriarcha Alexandryjski, jakim był pierwszy S. Marek Ewangelista Roku Pańskiego 40. Miał ten Patriarcha pod swoją Jurysdykcyą Egipt Wyższy, y Niższy Tebaide Lybie. W tamym Egypckim Królestwie miał 18 tysięcy Miał Katedra Patriarchy w Alexandryi. Patriarchow Alexandryjskich naliczył n mieniony Morery od S. Marka, aż do Kofny Roku 742 żyjącego, 49.

Trzeci Patriarcha Antiocheński ze wszystkich *olim* najpierwszy od S. Piotra w Syrii fundowany Roku 36. Katedrę mający przedtym w Antyochii, potym po tey zdezolowaney, w Damaszku. Jurysdykcyia iego *extenditur* na całą Sytię czworako sie dzieląc, na Cybeię, Cypr, Mezopotamią, Fenicią. Patriarchow tutecznych Morery naregestrował, z Euzebiusza, Baroniusza, Rykciola od S. Piotra począwszy, aż do Chrystyena Męczennika żyjącego około Roku 1242, wszystkich 50.

Czwarty Patriarcha Jerozolimski za Justyniana Cesarza fundowany,

dowany, przedtym tylko *titulo* Biskupstwa, potym z Koncilium Niceńskiego, *dignitate* Arcybiskupstwa *gaudens*. Pierwszym tu by Biskupem S. Jakub mnieyszy Apostoł, Katedrę w Jeruzalem, a jurisdycyą nad 5 Arcybiskupami, nad 84 Biskupami, y nad Kraiami Palestyną, nad Arabią skalistą Południową y Północną. Było tu Patriarchow począwszy od S. Jakuba mnieyszego, aż do Tomazsa II z Intruzami 80.

Ci Patriarchowie, że są *Veri Catholici*, od Rzymskiego Biskupa kreowani, nierezydują dla nieprzyjaciół Wiary S. y Schizmatyków w swoich Katedrach *in Oriente*, lecz w Europie, atam *per Vicarios*, swemi Kościołami, ieśli są Katolickie rządzą, Jako to Jerozolimskiego Patriarchy *Supplet Vices* Gwardyan Bernardyński Klasztoru Świętego Grobu, mający *Pontificalia*.

Grecy zaś y inni Schizmatycy, temi *legitimis* nie kontentując się Patriarchami. innych sobie kreują Schizmatyków, a raczey im Cesarze Tureccy, ich nadaia, [nie mający względu na *mores*, Pobożność y naukę, ale *na plus offerencyą*: ten tam Krzyż Patriarchalny teraz bierze, krory wor złota przyniesię; aprzecie y ten afront, Grekow kontentuię, miło im iazmo znieść Tureckie, byle Rzymskiemu Biskupowi, swoiey nieschyliłi głowy. Oprocz specyfikowanych PATRYARCHOW, ma swego Armenia PATRYARCHĘ *antiquissimum*, Schizmatyką, ale nie raz *respicientem*, ktory swoią Katedrę ma w Klasztorze *Naschevan* pod górą Ararat, gdzie Korab Noego spozcął. Armenia mnieysza ma też swego Patriarchę, ktorego *Authores* w Cilicii lokuią. Na Górze Libanie Maronitowie mają swego Patriarchę: swego też Biskupa Georgianie Patriarchą nazywaią. Mają *Abyssini*, alias Murzyni w Afryce *Patriarcham Æthyopicum*, wielu biskupami, zarażonego Schizmatykami, ktorego przez Afrykę *extenditur* Jurisdycyą. Tego Wigandt Author Dominikan w Xiędze swoiey nazywa Patriarchą Indyjskim. Xiążę Mikołay Radziwił Peregrinant *suis oculis vidit* w kairze Patriarchę Chaldejskiego, tam rezydującego, ktory się pilze Chaldejskim y Abissyńskim.

Miała też y Moskwa swego Patryarchę: w Mieście Stołecznym Mosku, mającego Katedrę, Schismatyka wielkiego; ale ten, przez Piotra I Alexiewicza Imperatora Rossyjskiego za nieszey zniesiony był pamięci, aby Car *etiam Spirituale* nie czynił nikomu subiekcyi, y nie miał nad sobą Censora y Inspektora.

Tandem verus & legitimus do liczby pierwszych czterech Patryarchow *Computatur* PATRYARCHA Wenecki *olim* Akwileieński po zburzeniu Akwilei Miasta Włoskiego do Wenecyi przeniesiony, jako w wielu czytam Autorach. Pierwszym Patryarchą Weneckim był *S. Laurentius Justinianus*, od Eugeniusza IV. Papięza kreowany Roku 1431 lnych zaś zdanie że Patryarcha Wenecki *olim* był y zwat sie *Gradenfis* od Miasta Włoskiego *Gradus* albo *Grado*, y ztąd do Wenecyi *authoritate* namienionego Eugeniusza IV czyli powągą Mikołaja V przeniesiony Roku *suprà* cytowanego. Oprocz Weneckiego, jest *actu* Akwileieński Patryarcha, *ob rationes Statisticas & Spirituales* utrzymany w Mieście Udyna, w Powiecie Forojulieńskim *vulgò* JFriuli do Wenetow należącym.

Kreuje PAPIEZ ARCYBISKUPOW, którzy po Łacinie, á bardziey z Greckiego zowią się *Arabi Episcopi*, to jest Wyżsi, Pierwsi y niby Xiążęta Biskupow, od słowa Greckiego *Archos*, to jest *Primus* albo *Princeps*; a tak Arcybiskup jest Xiąże Biskupow według explikacyi Wigandta Autora. Stroy iego tenże co y BISKUPOW, *cum hac distinctione*, że Krzyża zażywá, który przed nim noszą, oprocz Pastorału; a co większa ma *usum Poli* z wełny białey formowanego, krzyże czárne posóbie mającego, który na ramiomach na wierzchu wszystkiego apparatu nosić mają, *in signũ*, że *Oves perditas* mają szukać y *humeris portare*. Jest to znak *Pontificalis Officii plenitudine* znaczący według Arnolda Korwina *in Aphorismis Juris Canonici*. Dany bywa palliusz ten Patryarchom, Arcybiskupom, Metropolitanom y niektórym Biskupom, jako to Bamberkiemu w Niemczech, co mu sprawili w Rzymie Święci Henryk Cesarz y Cunegunda Cesarzowa. O Palliusz

liusz namienieni Archi-Prataci mają się w Rzymie Itarać *intra tres menses* od swoiey Konsekryacyi: nosić go tylko mają w dni Solenne, w swoich tylko Diecezyach; a zaś *vita functi*, z niemiz bydz powinni pochowani według tegoż Korwina Kanonisty. Ociec Święty Arcybiskuponi dacie tytuł: *Frates Venerabiles*.

Kreue OCIEC ŚWIĘTY PRYMASOW, to jest Pierwszych w którym Krolestwie y prowincyi Arcy-Pratatow, ktorzyby nad Arcybiskupami y Biskupami w tym że Krolestwie y Prowincyi, prym mieli, & *Jure Primatiali* sądzili niektore *Causas*; mieli moc *Coronandi* Krola y Krolowę. Według Wigadta *Primas y Patriarcha in effectu nihil differunt, nisi soló tituló*. METROPOLITANI zaś nie co innego są, tylko Arcybiskupi, albo Biskupi, a *Metropoli*, to jest od Stołecznego Miasta w iakiey Prowincyi nazwani, *Jure Metropolítico* do drugich Biskupow należący, ktorzy się zowią *SUF FRAGANEI*, albo *Com Provinciales Episcopi*, Arcybiskupowi Metropolitańskiemu w pracach Duchownych *suffragantur*, y że *implent Provinciam*, to jest funkcją Pasterską, w swoich Dyecezyach. Metropolitani mieć Powinni, jeżeli nie więcej, to *ad minimum* to albo u Miast w swoiey Prowincyi, a tak a *Metro alias* od wymiaru Miast *Metropolitani*, zowią się, iako *ipso nomine sonant*, według Korwina Kanonisty.

Jeszcze PAPIEZ wszystkie Kwestye, *Dubia* o Świętey Wierze decyduje: Przeciwnie nauki, y Herezye wyklna: Biskupow przenosi, władza y władza z Godności: Koadjutorow kreue, Biskupstwa dwie łączy, jedno na dwie rozdziela, Wota odmienia, dyspensuje: *Illegitimos legitimumie*, sentencye takie feruje, od ktorych do nikogo nie idzie appellacya; Kanony y Dekreta stanowi, Zakony, Braćwa, Ordery approbuje: Wolności Kościelne nadaje &c.

SERIES Krociusienka PAPIEZOW niektórych Godnych wspomnienia dla iakiey Osobliwości.

Wielkibv. urost TOMUS, kądżego Oycy Świętego *Natalis* swiętości y *Adazycia* lego opisując; nad tym wielu *assiderunt*

darunt Autorow, iako to *Baronius* Kardynał, *Onuphrius Ciaconius*, *Platina*, *Anastafius*, Kwiatkiewicz in *Annalibus Ecclesiasticis*: Uwenerował ich ślicznemi Elogiami *Josephus Silos Clericus Regularis*, aż do Klemensa IX *inclusivè*, żyjący około Roku 1669. Jest y w żywotach Świętych wiele Świętych Papieżow. Zaczym ia krotkość obrawszy sobie, niektorych tylko z osobliwości iakiey *atingam* Papieżow.

Było PAPIEZOW, zacząwszy od S. Piotra, który Roku Pańskiego 43 za Klaudyusza Nerona, Stolicę w Rzymie założył, aż do terazniejszego szczęśliwie panującego BENEDYKTA XIV z Domu Lambertynow, [nie komputując Antypapow] było mowić wszystkich 251. Z tych jest między Świętych policzonych 80; Janow śamyh było 23 Grzegorzow 15 Innocencyuszow 13 Benedyktow, z terazniejszym 14 Klemensow 12

KLEMENSA imie na Papiejskich Osobach naydawnieysze, bo trzeci po S. Pietrze S. Klemens był Papieżem Roku 91 *Cum titulo Magni* było trzech, iako to S. LEO Magnus, S. GREGORIUS Magnus, S. NICOLAUS Magnus.

S. LINUS Papież Białogłowom z nakrytą głową do Kościoła chodzić kazał.

S. SIXTUS I, do Mszy Świętey, *Liturgia* na on czas zwaney z Grecką, in *Consecratione consistentis*, tylko przydał nie ktore Ceremonie.

Tenż zakazał Laikom aby Świętych rzeczy nie tykali sie *ob reverentiam*.

S. ALEXANDER I. Wody Święcenie postanowił, Roku 119 Obrany.

S. TELESFORUS postanowił i Mszy Świętey w nocy celebrowanie na Boże Narodzenie, żyjący około Roku 140.

S. ANICETUS obrany Roku 166 *Tonsuram* albo golenie koryony dla Klerykow postanowił, in *memoriam* Cierniowey Korony Chrystusowey.

S. FABIANUS od Gołębicy nań ułiadającej na Papiestwo designowany.

S. Ste-

S. STEFAN żyjący około Roku 255 zakazał drugi raz chrzczyć ochrzczonych już przez Heretyków, *debita materia forma, & intentione presuppofitis.*

S. SYLWESTER Roku 336 obrany, Konstantego Wielkiego ochrzcił, od trądu uleczył; za co od niego Rzymu otrzymał donację y Pałacu Laterańskiego na Kościół.

S. LIBERIUSZ Roku 352 *Electus. Visus non tam Petri claves, quam Pauli ensam accepisse,* bo nim Ariańskich pokonał Biskupów

S. ANASTAZIUSZ I Obrany Roku 402 postanowił Ewangelię Świętą czytać stojący, *designando promptitudinem* w tym, co każe Ewangelia.

S. Zosimus *sublevatus* Roku 417 był Pelagiusza Herezyi Profligator: ztąd o nim Author *Silos*, że Papież ten był *Xerxes, qui huic Pelago [Pelagio] injecit compedes.* Żył rok tylko *in Pontificatu*

S. GRZEGORZ I, Wielki, obrany Roku 590 *Miraculum* Świętobliwości, y Mądrych dyspozycyi, pierwszy zażywał tytułu: *Servus servorum DEI.*

Sabianus elevatus Roku 604. Organy w Kościołach postanowił.

S. DEUSDEDIT obrany z Mnicha Roku 616 tak rzeczony od szczodrości na ubogich: *Pauperibus dives, sibi pauper.* U niego *hospitibus ades patebant, peccatus omnibus.* Całując trędowatego, uzdrowił.

BONIFACYUSZ V *evectus* Roku 620 nadał obronę uciekającym do Kościoła.

THEODORUS obrany Roku 642. Piotra Biskupa Carogrodzkiego wyklął, Dekret podpisał w umocnionym w Kielichu Krwi Chrystusowej piorem.

S. LEO II obrany Roku 682 postanowił warować się Simonii w administracyi Sacramentów.

KONSTANTYNOWI Papieżowi około Roku 708 oglądającemu Murę Carogrodzką Cesarz za miły Włoskich zabiegł drogę; *quanta reverentia* Głowy Kościoła Bożego była!

STE.

STEFAN II, Obrany Roku 752 trzy dni tylko żył na Papieństwie.

S MIKOŁAJ I Wielki, krył się przed Papieństwem, obrany Roku 858.

JAN XII Roku 956 *electus*, Autorem został odmieniania Imienia na Papieństwie, kiedy za *Oclavianus*, Imie swoje niby Po-gańskie, nazwał się Janem według Baroniusza.

SYLWESTER II Roku 999 obrany, Koronę Polakom dał Królewską, co drudzy Ottonowi III Cesarzowi Rzymskiemu przy-pisują.

S GRZEGORZ VII *jaclatus saepe, immotus semper*: hojny na ubogich, *Virtutis miraculum*. Jeszcze dziecięciem będąc, trza-skami igrając, *preludit* Papiejskiej swojej godności, kiedy z trza-sek, czytać jeszcze nie umiejąc, złożył te słowa *Dominabitur à mari ad mare*.

BENEDYKT IX *electus* Roku 1033. Kazimierza Mmicha Klu-niackiego Benedyktyna, od Wotow absolwował Zakonnych, aby był Krolem Polskim; Polakom *in penam* strzyc czuprynę olim dłu-gą rozkazawszy,

S LEO IX, obrany Roku 1049 taki ma nadgróbek:

Vidrix Roma dole, Nono viduata Leone,

Ex multis talem, vix habitura parem.

WIKTOR III obrany, Roku 1087 podczas Mszy Świętey *de Calice salutaris*, śmierć polknął, będąc struty, *teste S Antonio*.

CALLIXTUS II *electus* Roku 1123 *Celibatum* dla Xięży posta-nowił.

JNNOCENCYUSZ II *elevatus*, Roku 1130 *nocentissimus* od zło-ści ludzkiej *reputatus*, kiedy od Hrabi Sicilii, to *Caput Ecclesie captum*, y trzymane w więzieniu.

LUCYUSZ II obrany Roku 1144 tym po śmierci Nagrobkiem uwęnerowany:

Luca dedit tibi Lucem Luci, Pontificatum

Ostia, Papatum Roma, Verona mori.

To jest: że Lucyusz wyszedł *in lucem*, w Luce Mieście Włoskim, Ostia Miasto, miało go Biskupem Ostieńskim, Rzym Papieżem, a Weronia miasto, śmiercią jego uszczęśliwiona.

JNNOCENCYUSZ III Roku 1198 obrany, *gravia scripsit non levi calamò, sua superstes in eruditione*. Koncilium Laterańskie celebrował, wielu Monarchow przyozdobione prezencyą.

JNNOCENCYUSZ IV obrany Roku 1243 Biretem ozdobił Kardynałow, Fryderyka II Cesarza na Koncylium Eugduńskim *cum Consensu Patrum* z Cesarstwa złożył. Wielki Post, *olim* dziewięciu niedzielny, dla Polakow ukrocil, pozwalając od Popielca tylko do Wielkieynocy pościć.

BONIFACYUSZ VIII *electus Anno* 1294 Jubileusz Wielki w lat 100 aby się odprawował postanowił.

KLEMENS V obrany Roku, 1305 *Jura conscripsit Clementinarum*, Stolicę w Awenionie w Francyi postanowił, bo Rzym *hostilitas* opanowała była.

KLEMENS VI obrany Roku 1342 *clementius* uczynił, że Jubileusz Wielki w lat 50 postanowił, nizeli dobrze czyniący BONIFACYUSZ VIII, który ten Jubileusz w lat 100 *ordinaverat* przed nim.

EUGENIUSZ IV *electus*, Roku 1431 który Koncilium *celeberrimum* dla Unii Greckiego z Łacińskim celebrował w Florencyi, *in presentia* Cesarza Greckiego, y Patryarchy Carogrodzkiego. Temu Pápiężowi taki napisano Nagrobek:

*Urbs Venetam dedit Ortum, quid Roma? Urbs & Orbis
Jura dedit, meritò Calica Regna Deus.*

MIKOŁAY V zaraz po Eugeniuszcu następcą, takie ma *Epitaphium*:

*Hic sita sunt Quinti Nicolai Pontificis Ossa,
Aurea qui dederat secula, Roma tibi;
Consiliò illustris, virtute illustrior omni,
Excelsi doctus, doctior ipse Viros &c.*

PIUS II obrany Roku, 1458 przedtym *Aeneas Sylvius Piccoliminius*

liminius Biskup Pragski, Historyk Czeski, zostawszy Papieżem, *Corsinianum*, Wioskę, gdzie się urodził Miałem uczynił, Kościołem y Murem ozdobiwszy, gdzie też Magistrat uformował Biskupa postanowił, imie nowo erygowanemu Miałtu dawszy od imienia swego Pius, *PIENTIA*.

PAWEŁ II obrany Roku 1064. Czerwone Birety dla Kardynałów, czyli postanowił, czyli zaniechane *reassumpsit*. Jubileusz Wielki co 25 lat *ordinavit*. O nim Janus Vitalis napisał:

*Aurea Pax, felix concordia, Copia rerum
Tempora sacrarunt, Paule secunda Tua.*

SIXTUS IV Minorita, ale w tym *Maximus*, że wydał Traktat o Niepokalanym Poczęciu; pod klątwą wielką zakazał inaczej trzymać, y uczyć. Obrany był Roku 1471.

JULIUS II *Liberator Italiae* rzęczony, obrany Roku 1503. Który miał *pro Symbolo* słońce, chmurami, *ex parte* przyćmione z napisem, *post tenebras spero lucem*.

LEO X obrany Roku 1513 perfekt w muzyce, w Poetyce, w Greckim języku, Wierszopisów, y wszystkich Literatów, *Mecenas* wielkiej hojności Pan, którą Rzymianie enkomuzując, Matronę wybili na monecie *cum cornu copie*, znacząc *abundantiam*, *copiam rerum* za Panowania iego, dawszy napis: *Liberaltas Pontificia*. Nadto Statuę onemuż Senat Rzymski wystawił w Kapitolium.

KLEMENS VII obrany Roku 1523 jest pierwszy Autor noszenia zarostley brody, w tenczas gdy przez siedm Miesiący w Zamku Rzymskim S Anioła był obleżony od Woyska Karola V Cesarza. Roku 1527 Papież ten reprezentując wieku swego *Calamitates*, bić kazał monetę z Chrystusem Panem ukrzyżowanym, *cum Epigrapha*, *post multa plurima restant*.

PAWEŁ III obrany Roku 1534. Złote wieki wskrzesił w Rzymie ztąd bito monetę z Matroną siedzącą w Senatorskim Krześle opartą, spiącą, z napisem: *Populi Romani securitas*.

MARCELLUS II obrany Roku 1555, żył na Papieństwie dni tylko 20.

PAWEŁ IV tegoż coy Marcellus obrany Roku, sto wybrał szlachetnych obywatelów na straż osoby y Majestatu swego *Equites Fidei* nazwawszy, *Numismata*, czyli Metale im rozdawszy, na których Krzyż y kielich reprezentowane były. Tenże dla ratunku ubogich w głodzie, 30 tysięcy czerwonych złotych dochodu postanowił, Znowu podczas wojny na ratunek Rzymu w głodzie, 30 tysięcy czerwonych złotych wysypał. Senat mu Rzymski *in vim* wdzięczności, Statuę w Kapitolium erigował; ktorey zaraz po śmierci jego, niektórych prywatnych ku niemu zawziętość głowę utraciła. *Tak złość twardzła iest nad marmury!*

PIUS IV *Mediceus* Liberalista wielki na ubogich, ztąd *Pater Páuperum* nazwany, prawdziwie *Mediceus*, ludzkie *carans defectus*. Wiele w Rzymie posfundował, restaurował.

Błog: PIUS V obrany Roku 1566, ktorego *nutu*, wojna z Turkami była im *ignominiosa & damnosa*, bo ich trupem padło 30 tysięcy, dzieścię tysięcy wzięto w niewolę, a to *ad Insulas Echimadas*. Na pamiątkę tey Wiktoryi Pius ten bił monetę reprezentującą tę batalię z napisem: *à Domino factum est istud*. Drugą monetę kuć kazał, reprezentującą okręt między nawałnościami morskimi, ktore światłość z Nieba wynikająca uśmierza, z napisem: *Fluctus ejus tu mitigas*.

GRZEGORZ XIII obrany Roku 1572 Kalendarza Juliuszowego korektor; o którym napisał *Josephus Silos: Terras rexit, correxit Sydera, aequè mortalium Censor, ac Planetarum*. Biblię z różnych Repokopisanych Exemplarzów z całego świata prawie komportowanych poprawił: Jubileusz wielki otworzył, podczas ktorego, Szpital SS Troycy miał Pielgrzymów 18 tysięcy.

SYXTUS V Zakonu S Franciszka *nunquam sextus* dla chwalebnych dzieł swoich, *electus* Roku 1585 *ex humili conditione*, z Oyczyzny Montaldo Siedmiogornego Rzymu Pan, Assasynów z Rzymu y Włoch *Extirpator*, Rzymu *Restaurator*. On kosztem swoim wielkim, trzy obeliszki z Egiptu *olim* przez Cesarzów do Rzymu sprowadzone, a *per hostilitatem* obalone, inwencyą Dominiká Fontany Architekta z ruin podniósł

podniósł przed Kościołami S Piotra *in Vaticano*, Najświętszey PANNY *de Populo* y przed S Janem Lateraneńskim &c. iakom Rzym opisując *fusè & Historicè* opisał. Fundował Fontannę imieniem swoim *Felix* nazwaną, y Drogę *Felicem* otworzył, idącą aż do Kościoła N PANNY *Majoris*, y do SS Trojcy ciągnącą się. Wysta- wił Szpital, 2 tysiące ludzi obiać mogący, 15 tysięcy Dukatów, iemu *perpetuè* naznaczywszy. A co więkzta na ostatnią Religii Świętey potrzebę, Million Czerwonych złotych *ex parsimonia sua* zebranych w Zamku S Anioła lokował, Chrystusowi Panu y Apostołom jego konsekrowawszy. LORET, gdzie Domek jest N PANNY LORETANSKIEY *Jure Civitatis* nadal, Biskupa fundował, czyli potwierdził od Piusa II fundowanego. Tamże do Bramy Kościelney drzwi sprawił miedziane, z osoblwą rzezbą y inwen- cyą, kosztujące 40 tysięcy Czerwonych złotych, *teste Turcellinò*. Pápieża tego *Facta & Dicta* różni Autorowie w wielkich opitali Tomach, tam odsylam *Curiosos*.

KLEMENS VIII *exaltatus*, Roku 1591 odebrał następujące *Elo- gium* na marmurze w Zamku Rzymskim *S Angeli*.

Eridani Imperiò Clemens & Pace per Orbem

Aurea reddiderat, Sæcula Roma Tibi.

PAWEŁ V *electus* Roku 1605. Wodę z pola Brakcianieńskiego krętym ciągnięciem przez mil Włoskich 35 prowadził do Rzymu wielką pracą y kosztem. Tenże Papiież SS Agnieszki y Emerencyany Relikwie w Urnie srebrney złożył, kleynotami a- dornowaney y misterną robotą, kosztującey pięć tysięcy czerwonych złotych, *teste Cláudio du Molinet in Historia Numismatica*.

ALEXANDER VII *electus* Roku 1655 zwyczaj swoich An- tecessorow, mniej Honorowi *Numinis Eucharistici* służący zniósł ten, że Papiież siedzący na lektyce przez ludzi niesionej na publi- cznych Processyach piastował Pana BOGA w rękę, a postanowił *in posterum*, aby nie siedzący, ale klęczący to czynił. Na co y monetę bić kazał z reprezentacją tey nowey y lepszey ceremon- ni, z inskrypcją: *Procidamus ante ipsum in Spiritu & veritate*, według tegoż *Molinesa* Autora.

KLE-

KLEMENS X kreowany Roku 1669, kuć rozkazał monetę, na ktorey Wiara Święta trzyma Krzyż y Xięgę Ewangelii z Napisem: *per me Vita, extra me mors.*

KLEMENS XI obrany Roku 1700 miał *Numisma* kute in *Laudem sui*, na ktorym słońce wśzędzie rozruca promienie z napisem: *Cunctis Clemens.*

BENEDYKT XIII Dominikan obrany Roku 1724 z starożytney Familii Urzynow, wielkley Pobożności Papiież, która kilka cudami *declaravit* PAN BOG światu.

BENEDYKT XIV *ante Pontificatum Prosper Lambertini* Arcybiskup Bononński, Prebyster *Cardinalis*, teraz *Prosperum* Kościołem Bożym rządzący, *utinam diutissimè.*

Naczytałem się na kilkunastu *Beatissimos*, Paźkwilow, ktore *ore, & corde Malivolo, Hostes Ecclesie* popisali, ale ia te radbym z Swiata y z Książ *proscribere non scribere.* Jednakże.

DWIE NOTANDA o PAPIEZACH osobliwie wspominam tu

PIERWSZE *Fama* jest *casu* uformowana, czyli bayka y *Commentum* od nieprzyjaciol Kościoła Bożego, umyślnie z inwentowane *ad vexam*, że Rzymską Katedrę osiadła niegdy BIAŁOGŁOWA, JOANNA imieniem. A czyżby *rem tam monstroriam, & scandalosam*, chciał CHRYSZTUS in *sponsu sua Ecclesia* dopuścić? Czyżby pozwolił kluczow Niewieście, która nam Ray zawarła, a grzechowi otworzyła wrota? iako mowi Eklezyastyk *Capite 25. a muliere initium factum est peccati?* Czyżby Pleć tę *à Sacris* w Starym y Nowym Testamencie ekskludowaną, chciał Kościół Katolicki *ad profanationem* zażywać? Łotką tytko, ale nie Łodką Piotrową rządzić ten *sexus* potrafi. Na skale P CHRYSZTUS Piotrowi Kościół swoy wybudować obiecywał, to jest na Płci Męskiey mocney *in saxo non in fragili sexu. Cujus valoris* byłyby od Niewiastry święceni Kapłani? Ofiary czynione? Nie mogłby w tym Rzym

Glo.

Głowa świata poblądzić: w Jowisza to tylko głowie, *non in Orbis Capite* rodzą się y rządzą Niewiaſty Minerwy: Obiecana Kościołowi S *infallibilitas*, toć y w takowey Elekcyi nie mogli *falli* y drugich *fallere*. Kościół Święty iest *Organum Spiritus Sancti*; ale na nim *resonare* nie mogłyby Cecylie, a dopieroż Joanny; *Ad potestatem solvendi & ligandi* nie potrzeba zdradnych Dalilow, ale Alexandrow. Jeżeli Francya *Regnum Christianissimum*, od Tronu Krolewskiego swego ekskluduje Białogłowy, a iakby *Stolica Christianitatis* Rzym, błądzić nie mogąca na Tron Papieski, tę Płeć słabą wpuściła? Jeżeli *Ecclesia* iest *sponsa* sama, toć *sponsum* Mężczyzny potrzebuie *ad sui Regimen*, OYCA Świętego, nie Matki; A co większa, że sam Duch Święty u Eklezyaſtyka *Cap: 42 v 14* dobrze czyniące, złe zaleca: *Melior est iniquitas viri, quam Mulier benefaciens*. Jdę *ad solidiores rationes*: Białą naprzod, że ta JOANNA była Papiężem pod Jmieniem JANA VIII około wieku siódme-go między Benedyktem III a Świętym MIKOLAJEM I *cognomento* Wielkim. Inni białą, że między LEONEM IV, y BENEDYKTEM III, koło Roku 847. Co iest wielkim fałszem *ex ipsa successione* Papiężow; bo po Leonie IV według Historykow Anastazego y Onufrego, nastąpił w dni 15 Benedykt III gdzieżby się ta JOANNA pomieściła, y kiedy rządziła w krotkim czasie? Jakby o tym nie wspomnial ANASTASIUS Historyk Zywołow Papieskich, który na Elekcyi Sergiusza II, Leona tego IV, Benedykta III, S MIKOLAJA I Wielkiego, y innych dwóch Papiężow był *praesens*, iako sam o sobie świadczy; czyliby o tym choć allegorycznie nie namienił? albo inni ponim piszący Historycy dzieięciu, których cytuję Kwiatkiewicz *in fraude Heresiarcharum*.

Pokazuje się iedyne y prawdziwe te *Commentum* y ztąd, że tę Papiężce białecznę jedni naznaczają lat 2 y Miesiący 5 na Papięſtwie; inni rok ieden y dni cztery; á JAN VIII Papięż, na ktorego ta bajkã od nieprzyjaciół zdaie się walić, lat 10 y dwa dni Kościołem rządził Chrystuſowym, aż po Adryanie II, będąc obrany, nie po Leonie IV.

Trzech ten JAN ukoronował Cesarzow, Karola Łyfeego, Ludwika III, Karola Grubego według Ottona, Frisigeńskiego Biskupa y Historyka, ale nie Joanna białeczna. Nie zgadzają się y w tym białeże, że jedni powiadaią, że była rodem z Anglii, inni, że z Moguncyi; á JAN VIII był Rzymianin; białą że w Atenach traktowała *Studia*, których już na ten czas nie było, gdyż dawniey zruynowane.

A że bayki censury y złe suppozycye bywają *non sine fundamento*, tak y w tym kłamstwie, te były *motiva* do tak haniebney kalumnii. Pierwsze, *Martinus Polonus* Dominikan Arcy Biskup Gnieźnieński ośmiasty po S Woyciechu, Kronikarz, żyjący około Roku 1320 te baykę przeczytawszy na marynesie piorem nanotowaną w Xiędze Sygieberta, także Kronikarza, *per precipitantiam* bez konfyderacyi, ią w swoją wpisał Xięę, a ten *unus nullus*. Robertus iednak pisząc kontynuacyą Kronik Sygieberta, nic o tey bayce w pierwszej edycyi Sygieberta nie wspomina, chyba w powtorne Exemplarze, owa bayka na marynesie Kronik iego nanotowana przez Drukarczow prostych weszła. Słowa te na marynesie takie były pod Janem VIII Papieżem: *Fama est hunc Joannem feminam fuisse*. Nie mówi że to jest prawdziwa Historya, ale tylko *Fama*, która *sepe adare falsa solet*.

Drugie *motivum* tey kalumnii, że ten JAN VIII był bardzo skłonny do płaczu, miętki, delikatny, ztąd się mogli zwać Babią, Białogłową, Niewieściuchem. *Sigibertus* świadczy *apud Majolum*, że za Jana tego Osinego była Dama w Moguncyi dla rozumu, wymowy, y z Klerykami częstey konwersacyi, PAPISSA nazwana, którą kompanią Rabanus Arcy Biskup Moguncki rozgromił; ztąd bayka o Papieżce.

Luitprandus zaś świadczy, że Teodora nieiaka sławna *Metresa* Albrachta Xiążęcia Hetruuij, Swiekra, swoją powagą, Janowi XII Papieżowi, na tę Godność dopomogła, za co iey mając obligacyą, czasem na iey zdaniach polegał y dał okazyą mowienia o sobie, że on Niewiasta, á Teodora Męszczyzną zwać się powinna, kiedy

kiedy Rawenna, Bononia, Rzym, od iey rządow prawie dependowały. Atak podobno ta Historya, tamtey bayce dała okazyą Zgoła Autorow nie zgoda, różność relacyi, oczywiście pokazują, że JOANNA, PAPISSA, tak była na Stolicy Papieſkiej, iak Minerwa z mozgu się zrodziła Jowisza, iak Wenus z piany morskiej. *Papissa* ta jest *Filia mendacii*, a wychowanka Herezyi, wiele ufzczypliwie mownych ludzi *inseparabilis* kompanka.

DRUGIE NOTANDUM o PAPIEZACH

to emanavit na świat ieszcze za Celestina II Papieža Roku 1143 obranego.

WYszła PROPHEZIA o wszystkich Papieżach mających bydź aż do Dnia sądnego, iakiegoś dowcipnego Autora, ale *non Veronensis*, pod imieniem S. Malachiasza Arcybiskupa Ardynaceńskiego Prymasa Hibernii; ktore proroctwo o pierwszych Papieżach iasniey, o świeższych bardzo *obscurè*, pod *Ænigmátami*, zawiłtanemi figurami, y podobieństwem napisane, w kilku terminach zamykaiac; każde imie Papieža, albo Herb, albo Familie y kondycyą. albo *aliquem eventum* w przeszłym albo przyszłym życiu iego *tangendo*. To jest od Celestyna II. zacząwszy, uformował ten Kompozytor iakiś Proroctw, na sto 112 Papieżow, *etiam* Antipapow mających sobie *succedere*. ostatniego w spomina Piotra II temi słowy: *In persecutione S. Romanae Ecclesie, sedebit Petrus II qui pascet Oves in multis tribulationibus, quibus transactis, Civitatis septicolis diruetur, & Iudex tremendus, iudicabit Populū suum.* Pierwsze na pierwszych po Celestynie Papieżach, z dają się pełnić Proroctwa, bo Kompozytor, czyli nazad *respiciendo*, życia, Herby, kondycye Papieżow wiedział, albo też życiąc kilkunastu zapamiętał Oycow Świętych, dla tego mógł prawdę napisać, bo był prawdziwie *Videns*. Naprzykład te Proroctwo: *ex Magnitudine Montis*, napisał na Eugeniusza III Który był z Miasta *Montis Magni*, Te *Vaticiniū lux in Ostio* wydał na Lucyusza III, który był Lucius z Oyczyzny też Luki, był Kardynałem Ostyenskim

skim. Te Proroctwo, *Leo Sabinus* na Celestyná IV był bowiem Herbu Lwa, a Kardynałem Sabińskim: Proroctwo owe: *De futuro Offeo*, na Jm. XXI czyli XXIł który się przedtym z wał, *Jacobus di Offa* Syn szewski. Y tak o innych wszystkich pisał, z weryfikacją na niektórych, bo ich znał, albo o nich czytał; ale ktorzy Papieże nastąpili po życiu tego Kompozytora, bardzo ciężko tym aplikować iego *Vaticinia*, trzeba głęboko conceptować, á prawie zańb przyciągać. Iako to te Proroctwo, *Sidus Oloris*, na Klemensa IX z żadney mu nieśłużyło, bo ani Herbu, ani imienia, ani kondycyi, ani *acta* życia iego nie tykało, dla tego, aż musiał ieden *ingeniosus è Societate JESU Poeta*, ziego imienia pierwszego *Rospiliosus* uczynić choć *imperfectum anagramma*, P. Litere na D. obrociwszy; a tak z słowa *Rospiliosus*, uformowane *Sidus Oloris* co takim wyraził gładkim wierszem:

*Da Petre Clementi Claves, Clementia regnet,
Rospiliosus enim Sidus Oloris erit. &c.*

Na Benedykta XIII przypadła Prophecyja: *Miles in bello*: Na Klemensa XII *Columna excelsa*: na terażniejszego *Beatissimum* Benedykta XIV przypada *Animal rurale*; ktore wszystkie nie widzą iak by im służyć mogły te Proroctwa, czyli *Commenta*.

Niejedne *seculum effluxit* wierzące tym Proroctwom, albo przy najmniej nie kontra dydykujące Napisałie w Xiędze swoiey *Astrum Cisteriensium* nazwaney; Chryso stomus Henriquez, a nie refutował, kładą *Cajetanus* y *Engelgravé in Pantheo*, cytując; *Joannes* Kwiatkiewicz *in Fraude Heresarcharum*, nie dając refutacyi. *Unus contra omnes* idzie *Georgius Gengell Soc: JESU* wielkimi refutując te Proroctwa racyami, z Rzymu na to mając *Consensum* Racyą zaś największą tą daie: że S. Bernard życie S. Malachiasza pisząc *Fidelissime*, nie wspomina, aby ten S. Arcybiskup pisał iakie Proroctwa o Papieżach, á przecie by to było z niemąłą pochwałą S. Malachiasza, że był *futura videns*, y nowy owych czasów Prorok, nową materyą traktujący. Druga, według tego Proroctwa już by nie daleko było do skończenia świata, bo Papieże w stałym obie-

rani wieku, ieden drugiemu prętko-ustępuią *migrando á seculo*. A zatym we 20 Papieżach z terażniey szym Benedyktem XIV *inclusiue*, mających bydź według tey Profecyi, nie wiele by upłynęło czasu, prętko by nastąpiła *Consummatio seculi*.

Sentiendum tedy że te Proroctwo nie Święty Malachiasz, Arcybiskup Ardynaceński, ale iakis Heretyk, albo też *Sciolus Iactabundus*, niemający co lepszego pisać sam się chciał uczynić Malachiaszem Prorokiem, a wolalby był bydź Jeremiaszem mówiącym: A, A, A, *Domine DEUS ecce nescio loqui*, w takiej materyi którą *posuit Pater Caelestis in sua dispositione*. Żadne Pismo *expressè* żadne Koncilium, żaden Papież, żadna Rewelacya, a dopieroż żaden publiczny y prywatny Doktor, ani Kaznodzieia, dla Dnia Sądneho, czasu pewnego nie naznacza; będąc przestrzeżeni wszyscy słowy Chrystusowemi, *Marci cap: 13. v. 32. De Die autem illo vel hora: nemo scit, neq; Angeli in Calo neq; filius, nisi Pater*. Nie był tedy ow iakis Prorok o Papieżach piszący, godniejszy nad Aniołow, y nąd Syna Boskiego, żeby mógł czas Dnia Sądneho y skończenia Swiata, determinować po skończoney liczbie 112 Papieżow. Resztę tych Proroctw o następujących Papieżach dla ciekawości mego kładę Czytelnika.

1. *Animal Rurale.*
2. *Rosa Umbrae Cl. XIII*
3. *Ursus Velox.*
4. *Peregrinus Apostolicus.*
5. *Aquila rapax.*
6. *Canis & Coluber.*
7. *Vir Religiosus.*
8. *De Balneis Hevuriae*
9. *Cruce de Cruce.*
10. *Lumen in Calo.*

- 11 *Ignis ardens.*
- 12 *Religio depopulata.*
- 13 *Fides intrepida.*
- 14 *Pastor Angelicus.*
- 15 *Pastor & Nauta.*
- 16 *Flos Florum.*
- 17 *De Medietate Luna.*
- 18 *De labore Solis*
- 19 *Gloria Olive..*
- 20 *Petrus*

11 zaktorego, Miasta Rzymu, y swiata ruinę obiecuię

DWOR PAPIESKI

Z OFFICYALISTOW *Primi & Secundi Ordinis*

Złożony.

CZytałem *in atlante Contracto Joannis Janssonii*, y w Obodzińskim Sekretarzu *Olim J. K. Mści. DWor Beatissimi* dośyć liczny z kilku set Officyalistow Duchownych Swieckich złożony, który z terażniejszey mody *supponitur*, zamieniony Dworzanow. Jako przedtym, tak y teraz żaden Monarcha tak, porządnego nie ma Dworu, iak Pápież Monarchii Duchowney y *Hierarchii* Rządca, *Sanctissimus Flos* Zacnych y Polerownych ludzi naywyższy służy Purpurze, Mądre głowy, Głowie Religii *famulantur*. Co Dworzanin tam, to z poloru y grzeczności *Magister Ceremoniarum*.

Primi Ordinis OFFICYALISTOWIE

1 *Vicarius Generalis*, mający Jurysdykcyą na wszystkich Xięży, Zakonnikow, Braćwa, Szpitale, mieysca Pobożności, y na Żydow. Zgoła iest Namieśtnik Papieski w Duchowney materyi.

2 *Supremus* [połpolicie Major] *Penitentiarius* Kardynalskiej Godności, mający moc rozgrzeszenia a *Casibus* Oycu *S. reservatis*, y nad innemi Pænitencyarzami mnieyszemi, ktorym, iako y innym Spowiednikom approbowanym, teyże Komunikuje mocy; ktorzy co większe sumnienia *anfractus*, *anonymé* alias utaiwszy imię Pænitenta swego, temuż Naywyższemu Pænitencyarzowi *ad resolutionem* podają

3 *Cancellarius*, albo secretarz *Status Pontificii* Kardynał. Częściej się zowie. *Vice Cancellarius*, gdyż Kanclerska Godność przy samym iest Oycu Świętym, lub przy Świętym Wawrzyńcu. Funkcya iego, wszelka expedyca Apostolska Literalna, ktoremu *sub sunt* Regens Kancellaryi y *Abreviatores*, vulgò *Parco Maggiore & Minore*, Zgoła do niego należą wszyscy Officyalistowie Kancellaryi.

4 Naywyższy *Camera Apostolica Director Camerlingi*, alias Podkomorzy Kardynał, mający swoich Substantow, Podskarbiego, Dwunaśtu Klerykow, Kommissarza, Audytorow.

5 *Præfectus Signature Justitiæ* Kardynał.

6 Naywyższy Generał Woyska, y Fortec Papięskich Komendant.

Tuż należą Nuncyusze albo *Legati Apostolici* Ordynaryini do Cesarzkiego, Hiszpańskiego; Lusitańskiego, Francuskiego, Polskiego Dworow, *item* do Bawaryi, *ad Palatinum Rheni*, do Weneckiey Rzeczypospolitey, y do Kantonow Szwajcarskiey Kzeczypospolitey posłani y naznaczeni, Drudzy bywają *Nuntii & Legati Extraordinarii* w intereffach Kościoła Bożego expedyowani, a wszyscy ze skarbu Oycy Świętego, *plus vel minus pro distantia loci Salarjati*.

SECUNDI ORDINIS OFFICYALISTOWIE Oycy Świętego.

1 Czterech Magistrow *Ceremoniarum* obligowanych mieć dozor obrządkow Duchownych y manier Dworskich, ie według Rubryk, lub zwyczajow, y przystoyności, *ad minimum jota* obserwując, exekwując, utrzymując.

2 *Magister Sacri Palatii* z Zakonu Kaznodieyskiego, Censor Xiąg na świat wychodzących, zawsze będący, na Pałacach Papięskich z dwiema Sociuszami Dominikanami.

3 *Sacrista Pape*, który ma dozor Kapelli Papięskiey, a ten jest Biskupem z Zakonu S. Augustyna, według dawnego zwyczaju.

4 Sekretarz Papięski Kardynałską ozdobiony Godnością.

3 *Secretarii Brevium*, albo Listow Papięskich mający expedycją, a tych jest *numero 12*.

6 Marzałek Dworu Papięskiego, pospolicie *Maggior Domo*.

7 Generał Gwardyi, albo ludzi strzegących Osób y Maiestatu Oycy Świętego, mający dwie chorągwie, leńkiey pod sobą Kawaleryi.

8 *Datarii* Nadworni Officialistowie do supplik odbierania deputowani, respektem beneficjow, ktore ieżeli 24 nie przenośza Dukatow mogą iedać y podpisać swoią powagą. O większe zaś Beneficya, Kanonie, Suppliki, y prezenty samemu Oycy Świętemu-

temu maia prezentować, który każe podpisać: *Datum Romę*; y ztąd *Datarie* urodził się termin y tytuł. Nad tą Datarją przel żonym bywa Kardynał, ktoremu *ſubjeſti* zowią się *Subdatarii*, dwóch Re-wizorow, y jeden *Minorum Datorum*, przez ktorego ręce idą Sup-
pliky z podpisem na końcu: *Data Minora*.

9 *Protonotari Apoſtolic*, to ieſt Arcypifaſze, tą uprzywilejo-
wani prerogatywą, że mogą z nieprawdziwego zrodzonych Ło-
za legitimować, *alias* uczynić prawdziwemi, kreować Teologii y
oboyga Prawa Doktorow, y wcelebrowaniu Mszy Świętey za-
żywać Mitry y stroiu Biskupiego, ieſt ich 12 którym przydają
epiſbetum Participantes, wielką mający dyſtynkcyą na Dworze Pa-
pieſkim, Drudzy ſ³ *non Participantes*, mnieyſzey Godności, kto-
rych *pro libitu ſuo* Ociec Święty kreuje, ile che.

10 *Auditores Rotę*, ktorzy ſądzą Sprawy Duchowne y Swie-
ckie; ieſt ich *numero* 12 inaczey Prałatami rzeczeni; mający ſwego
Dziekana. Są z różnych złożeni Nacyi. Trzech ieſt Rzymianow.
ieden Flóreńczyk, ieden Mediolańczyk, ieden Bonończyk, ieden
Ferraryeńczyk, ieden Wenet, ieden Francuz, (ten ledwie nie
zawſze Dziekanem bywa ieden Niemiec, dwóch Hiſzpánow

Ma też znaczne Woytka Namięſtnik Chryſtuſów, na o-
bronę Religii, prawdziwy piotra Sukceſſor: *Si percutimus in
gladio? En duo gladii hic ſunt*. Duchowny y Swiecki. Trzyma przy
ſwoim boku Szwajcarow, kilkaſet Kawaleryi, w Zamku Swie-
tego Anioła mocne *Preſidiũ* takież po Fortecach ſwoich Pańſtw Pa-
pieſkich, ktore *per magna nota* Kardynałow *adminiſtrat*. A tak *ex Di-
ſionibus ſuis* według jednych Autorow możemy prowadzić Woy-
ſka 12 tyſiecy, według drugich 20 według trzecich *tandem eduxit in
Campũ* 50 tyſiecy bitnego ludu, y ma na Morzu ſwoią Flotę. Ma *po-
teſtatem & authoritatem* cały Swiat Katolicki *excitare ad arma*, ſwo-
ją perſwazyą *uſuſzną ex motivo Religionis*, albo przez Bullę *Cruciata*,
albo przez Koncilium, *Principes Chriſtiano Catholicos* animując na
pbronę Kościoła Świętego y Religii.

Ma y skarby ſwoie ze znacznych Prowentow, Eleemozyn.

z Sakrow; ale zawsze na Kościoły, Szpitale, różne Fundacye, na Woyny Święte *Munifico ſpargit manu*, tak dalece, że może śmieje wowieć: *Argentum & Aurum, non eſt mihi; Diſperſit dedit pauperibus, &c.* Niewyſtawuje złotych ſobie Cielcow z Izraelitami; ani złotych Bałwanow z Michafem, ani złotych Pałacow z Krezusem y Neronem, lecz Chyſtuſa wierząc, ſwego Uboſtwem y Boſtwem *diſtiſſimus*, od Świętych rzeczy y od Namieſtniczey BOGA, Człowieka mocy *Sanctiſſimus*, że od pomp y paſſyi ehciwoſci u-temperowany, ſłufnie *Beatiffimus habendus & colendus*.

EXTRA RZYMU, co ieſt Oſobliwzego w Włoſzech.

WTymże ſamym *LATIUM*, gdzie opiſałem dopiero Stolicę *RZYMU*, *alias* w Kampanii Rzymskiej, diſtyngwowaney & *Campanio Felice* ieſt ſtarożytne Miasto *PRENESTE* *vulgò* *Paleſtrina* między Gorami leżące, ſwoim ſię rządzące Prawem. Gdzie według Pliniuſza był bardzo ſławny Kościół Fortuny Bogini, pod którą na poſtumencie Marmurowym napisała ſuperſtycyja Wierſze, teraz w Pałacu Biſkupa tamecznego lokowanym:

*Tu quæ * Tarpejo coleris vicina * Tonanti
Utorum vindex ſemper Fortuna meorum &c.*

TUż ieſt *TYBUR* na gorze ſkałiſtey *vulgò* *Tivoli*, dziwnie ſtare Miasto, ktorego Obywatele zwali ſię *Tiburtes*, albo *Tiburni*; gdzie był Kościół *SORTIUM*, to ieſt Loſow, albo dwojakiey Fortuny złey y dobrej. Tu w ſkałach głębokich znaydowała ſię *Sibilla* Tyburtyna, innym imieniem *Albunea*, ktorey Auguſt Ceſarz radził ſię o Sukceſorze po ſobie na Państwo Rzymskie, iakom namienito Sybillach piſząc, pod Tytułem: *Nowy Froncymer*. *Wirgiliuſz* temu Miastu daie *Epithetum: ſuperbum Tybur*.

Tuż, bliſki ieſt *Anxur* Miasto *vulgò* *Terracina* bardzo ſtarożytne.

W PATRIMONIUM Piotra ieſt Miasto *Aquapendente*. po Łacinie

* To ieſt, *Jovi Capitolino*.

cinie *Aquila* na gorze wyſokiej, o którym Włoskie ieſt przyſłowiem *Aquapendente buon pane, buon Vino, malo Gente*, że tam Chleb y wino wyſmienite, ludzie ladaco. Tuż *Monte Fiaſcone*, albo *Mons Flaſconis* Miasto, według iednych od ſłazy nazwane, do niey gore mając podobną y całe połozenie, według drugich (co ieſt *certius*) nazwane od Obywatelow *Faliſkow*. Naley gorze naylepszorodzi ſie Wino, grunta urodzayne, trawy y ſiana naylepszey; ztąd *Gramen Faliſcum*. Gdy te *Camillus* obległ Miasto, ieden Inſpektor pod pretextem rekreacyi wyſzedłszy z *Dyſcypułami* z Miasta, poddał go *Kamillowi*. Lecz Wodz ten Pana Inſpektora nauczył miłości ku Oyczyźnie y ſprawiedliwoſci, bo go rozgami ociąć kazał, y tak do Miasta odeſtał. Zbudowani taka ſprawiedliwoſcią *Faliſkowie* ſami ſię poddali dobrowolnie *Kamillowi*. Napisaſano w tym Mieſcie iednemu *Immoderatowi* w trunkach, *Nadgrobek* w Koſciele koło wielkiego *Oktarza*, przed Bramą: *Propter nimium Eſt, Eſt, Eſt, hic Ioannes de Fuckieris Dominus meus mortuus eſt*. To ieſt, że ten *Jan de Fuckieris*, będąc w napoiu Wina oſobliwe *Muſcatelli immoderatus*, przeziezdał ſie po Włoskich Miastach, iedynie za dobrym winem; przodem *Stanowniczego* poſyłał, aby probując w *Auſteryach* Wina ieżli gdzie dobre, piſał krotko na wrotach teſtowo *Eſt*, gdzie lepsze dwa razy położył: *Eſt Eſt*. A że w Mieſcie tym *Monte Fiaſcone* naywyſmienitſze patrafił Wino, położył napis na *Auſteryi* *Eſt, Eſt, Eſt*, trzy razy. Tam Pan iego zaiechawſzy, tak ſię Winem owym zalewał, że aż na tamten ſwiat popłynął. Za comu ſługa ow *Nadgrobek* napisał *ſuprà* położony

W Kraiu *Ager Urbevetanus* albo *Le Orvietano*, w Mieſcie *Urbevetum* vulgò *Orvieta* znalezione na trucizne *Antidotum Orvietanum*. Choć te Miasto na ſkale, przeciez tam *Klemens VII*. *Papież*, ſtudnią wykował na 252 tokcie głęboką, gdzie na weſciu napisaſano: *Quod natura Munimento inviderat, industria adiecit*.

W Powiecie *Ager Peruſinus* nazwanym w Mieſcie *Peruſia* vulgò: *Perugio*, ieſt wielkiego walurow ſkarb, to ieſt *Pierſcień Sardonixowy* *Krolowcy Nieba y Ziemi*, którym *S. Jozefowi* zaſlubiona była;

był; był chowany, za siedmiu, teraz za 30 kluczami, który tylko w wielkie prezentuą Święta, konwokowawszy 30 Osob, mających od tego skarbu u siebie klucze. Był ten pierścień pierwey w Kluzyum, gdzie go Waldrada Dama bez czci na palec włożywszy, wlot palec uchły widziała. Ztamtąd go Zakonnik ieden sekretnym do Peruzyi wyniośł sposobem. O co w Rzymie te się *serio* proecessowały Miasta; ale pierwsze Miasto Kluzyum tylko to wygrało, że Zakonnik ow *ad perpetuos* skazany *carceres*, gdzie tak kánarek w klatce dobrze od Peruzanow był karmiony, a Święta Relikwia, już Peruzkiemu przyśądzona Miastu, *teste* Kwiatkiewicz *sub Annó 1480.*

W Kościele Katedralnym tuteyżym chowaią Ewangelią S. Łukasza na skorze z drzewa pisaną. Tu jest Akademia, w ktorey Baldus Bartholus zawołany na Swiat cały Jurysta Prawo dyktował. 70 Doktorow Prawnych tu się zayduie, z ktorych 20 zawsze lekcyez traduią. Tamże leży pochowany tenże Bartholus.

Agrum Perusianum y Jezioro *Trafimenum* tu się zayduiące wstawila nieszczęśliwa *Clades* Rzymianow, gdy ich tam Annibal Wodz Kartaginy położył 1500, y Konsula Flaminiusza *teste* *Livio* lib. 4.

W Powiecie Umbrii jest *ASSISIUM* *vulgò* *Affise* Biskupie Miasto pod wysoką górą leżące, gdzie jest Kościół ieden S Franciszka Serafickiego, gdzie on pod Wielkim Oltarzem na nogach stoi bez żadney podpory, tam zamknięty, że od wielu, lat tam *accessus negatur*, y jest *invisibilis*. Drugi Kościół jest S Klary Siostry S. Franciszka, gdzie ona pod wielkim leży Oltarzem. Zaszczycą się ten Kościół Relikwiami Świętego tego Patryarchy, toiest Habitem y Chordą, *alias* Paskiem, ale bardziey Krucyfixem owym Cudownym, który przemowil do S. Franciszka: *Francisco unde, repara domum meam; que ut cernis, destruitur.* Trzeci Kościół jest S. Stanisława Biskupa Krakowskiego Męczennika, gdzie on jest Kanonizowany, y umarłego wkrzesil.

W pryncypalnym Kościele ramecznym, jest MATKI Najświętszey

świętszey *Velum* złożone. O mile od Asyżu na dole jest Kościół Najświętszey PANNY Anielskiej *de Porciuncula* sub cura OO. Bernardynów, gdzie w Kaplicy przed Oltarzem *Annuntiationis* często modląc się S. Franciszek, otrzymał Odpust Porciunkuli od Honorjusza III Papieża approbowany, czyli przyjęty.

W MARCHII ANKONITAŃSKIEJ przytym *Picenūm* rzeczony, w Państwie Oycy Świętego, jest Ankona Miasto handlowne, Katedra Biskupa, z Zamkiem bardzo mocnym. Gdzie Port był, nie tylko okrętów przychodzących y odchodzących światu sławny, bo tym każdy Port *gloriatur*, ale że wielką industryą y sumptem Trajana Cesarza, ku wygodzie żeglujących z marmuru wystawiony; z kąd słusznie mówiono: *Unus Portus in Ancona*. Są ieszcze *Vestigia* tego Portu, to jest marmurowe opłotki, słupy z marmuru dla Okrętów załadowania: były potężnie kruzganki Kolumpami ozdobione, iako widać na monecie Trajana Cesarza. Jest ten Port przy Morzu Adryatyckim.

W tymże Ankonitańskim Powiecie jest Miasto LORET *vulgò Loreto*, po Łacinie *Lauretum* nie daleko morza Adryatyckiego, dokąd nabożni z całego Prawowiernego świata schodzą się, wenerując tam Domek MATKI Najświętszey, w którym się urodziła, y Slovo Przedwieczne Wcielilo się, po Archaniola Gabryela tam expedyowaney Legacyi. Był tam przedtym las Pani iedney Bogoboyney, cały Laurowy, ztąd *Lauretum* nazwany, dokąd Aniołowie wzięwszy z Judkiej Ziemi, z Miasta Nazareth ten Domek, z kominkiem, oknami, drzwiami, dachem, przynieśli, y tam lokowali przy śliczney swoich głosow Anielskich harmonii. Ale nizeli natym postawili mieyscu, naprzod w Dalmacyi niedaleko Miasta *Terfactum* Roku 1201 za Mikołaja IV Papieża złożyli; y znowu na początku Papieztwa Bonifacyusza VIII do Piceńskiego *vulgò Ankonitańskiego* Powiatu przenieśli, y koło *Recinetum* Miasta *vulgò Recanati* na pagurku w lesie lokowali. Lecz y tam w iednym roku trzy razy mieysce odnowiwszy, tandem tu w Lorecie osadzili, Roku 1295 za S. Celestina V, ktore mieysce Alexander VI,

Juliusz II, Sixtus V Papież, murem, basztami, fossami opasali, armatą wzmocnili. Sixtus V naywięcey świadczył, temu miyescu; iako w życiu iego wyraziłem.

DOMEK ten jest w samym Kościele z ciosow murowany *ex Votis* Katolików dziwnie zbogaconym, osobliwie od różnych Monarchow. Gdy te święte Domostwo murem Kościelnym wesprzyć dla dalszey konserwacyi chciano, zawsze cudownie mury odsuwały się od ścian Domku, zaczym tak *sine adminiculo* stoi *cum miraculo*, na zadnych nie wsparty fundamentach, zdaleka marmurową opasany Kaplicą śliczną *sculpturis mirandis* adornowaną. Jest tam za szkłem Sukienka MATKI Nayświętszey, kominek, na którym CHRYSZTUSOWI Panu, sobie y Jozefowi S. ięść gotowała, jest y miseczka gliniana z ktorey karmiła. Stoi Statua MATKI Nayświętszey, Paia JEZUSA trzymająca, przed którą wisi lampa szczerozłotych ze dwanaście: Jedna z tych Zygmunta Krola Polskiego ręką zrobiona, złomniczy konstr. umięiącego: jest y Chorągiew Jana III Krola Polskiego z pod Wiednia przyślana.

Przyślal tu Korony dwie. Ludwik XIII Krol Francuski bogate, taxowane 70 tysiący szkodow, to jest siedm kroć sto tysiący Polskich, jedną na głowę MATKI Nayświętszey, drugą na głowę P. JEZUSA, z takim napisem na jednej:

*Tu caput ante meum, cinxisti Virgo Coronâ
Nunc caput ecce teget, nostra Corona tuum.*

Co tak Polską wyrażam Pdezyąs

Tyś mi Koronę Panno włożyła na skronie,

Za to Twa głowa, w moiej niech chodzi koronie.

Tamże w skarbcu jest figura perlowa Nayś: PANNY, piastującey Zbawiciela świata, naturalnie wyrażona w morzu znaleziona, temu oddana miyescu. Jest y bogaty dziwnie Aparat w dyamenty sadzony od Elżbiety Aragońskiej ofiarowany.

Historią przeniesienia tego Domu całą *exhibet* tablica marmurowa Roku 1595, z Ordynansu Klemensa VIII Papieża tam w

Lorecie napisana, ktorey, *brevitati favendo* nie kładę; nie opuścę jednak wierzą w Kaplicy położonego *tenoris sequentis*:

*Omnia s; peragres, aliene Climata terra
Non est in toto Sanctior Orbe Locus.*

W Zakrystyi tameczney jest Portret Marchiona Badeńskiego, ktory w Inderlandzie szkodliwie postrzelony, tylko się tu ofiarował, ozdrowiał; gdzie zostawił *Votum* 12 tysięcy czerwonych złotych warte. Tu spowiednicy są *privilegiati*, łaski odpuszczenia y Łaski z Odpustami mający, iak w Rzymie u S. Piotra. Jest na każdy ięzyk konfessyonał, Spowiednik y modlitwa wisząca na tablicy.

W samym Mieście Loretańskim długo jedną ciągnie się ulica aż pod Kościół, w ktorey same paciorki, y rzeczy do dewocyi służące, iak u nas w Częstochowie przedają.

W Xięstwie **URBINACKIM** w Mieście *Piafurum*, *ulgo Pefari*, w Pałacu Xiążęcym jest znaczna Biblioteka, gdzie znayduie się Brewiarz na pergaminie iztucznie Obrazkami adornowany, taxowany 12 tysięcy Koronatow: tamże y Xiega pisana ięzykiem Syriackim na skorze drzewianey. Tu jest **RZECZPOSPOLITA** *Lant: Marino*, wolna, ktorey Stolica Miasto *Sant Marino* z siedmiu innemi Miastami y Zamkami.

W **ROMANDIOLI** Prowincyi, jest Głowne Miasto **RAWENNA**, bardzo starożytne, ztąd przyślowie jest *Ravenna antiqua*, na mieyscu błotnistym, ieszcze (iako niektorzy twierdzą) od Tubala Lamechowego Syha założone; gdzie po upadku Cesarstwa Rzymskiego, Greccy Cesarze swoich trzymali **EXARCHOW**, toiest Namieslnikow. Tu Katedra Arcy Biskupa Raweńskiego, y mieysce Rezydencyi Legata Papięskiego. Jest tu *Theatrum* Juliusza Cesarza, od czasow iego po wielkiey części stojące lat 1000 kilka set, Kościoły tu śliczne, są struktury od Ostrogockich Krolów, tam Stolice mających, osobliwie od Alaryka y Teodorika fundowanych. S. Anastazyusza jest Kościół Katedralny, dzieło piękne, y drogie. Drugie S. Vitalisa okragley figu-

ry, w którym między kolumnami jest jedna wielkiego szacunku ledwie nie wszystkie *genera* kamieni droższych w sobie inkludująca, to jest porfiru, iaspitu, różnego, Achateła, kalcedonu &c. Tam było *Aureum Calum*, od Teodorika Krola Gottow wystawione, pierwey S. Marcinowi, potym S. Apollinaremu poświęcone, kolumnami z Carogrodu y z Rzymu przeniesionemi y wspaniałemi ozdobione marmurami. Nie poslední S. JANA Ewangelisty Kościol, od samego S. JANA poświęcony, iako inskrypcya w Pieczęrach tamedznych położona świadczy.

Przed Miastem Rewenną jest Kościol okrągły Najswiętszey PANNY, którego sklepienie z iednostaynego kamienia formą pulsferyczną, z twardego kamienia wyrobione, niby kociel do góry dnem obrocony, w pośrödku którego kamienia, jest okno wykute oświecające Kościol. Kamienia tego w cirkumferencyi jest na stop 35. Nad oknem tym na czterech stopach stała wsparta Samonotheca, *alias* Trunna z marmuru Numidyjskiego, to jest złotawego, albo złotego, długa na stop 4 z Cwiekiem miedzi Koryneckiej pozłocistym, w której Ciało deponowane było Teodoryka Ostro-Gottow Krola przez Amalazuntę Corkę jego Krolowę: które *Mausoleum*. Francuzi, złotych Relikwii w nim się spodziewaiąc, za woyny Ludwika XII strzelaniem z armat rozbili, które znaki są ieszcze.

Teyże Rawenny Miasta, że są błotniste y wilgotne grunta, pretko *in copia* rodzą się winia, ale się w krotce psują. Ząd *Martialis* bardziey sobie życzył studni, niżeli tamedzney Winnicy, napisałwszy:

*Sit Cisterna mihi, quam Vinca malo, Ravennæ,
Cum possim multò, vendere pluri Aquam.*

W teyże ROMANDIOLI Prowincyi jest Miasto ARIMINIUM *vulgo Rimini*, w którym most marmurowy, od Augusta y Tyberiusza wymurowany na rzece *Marchia*, nie daleko Rubikonu rzeki: która Wlochy od Francyi separowała, y graniczyła, za które woysku Rzymskiemu *sine consensu Senatu* wynisć nie godziło się.

się, chybaby kto Oyczyzny zyczył sobie zoltać nieprzyjacielem y zdradą, gdzie na marmurowych tablicach Prawo takowe napisane stało: *Jussu Mandatove Romanorum, Sc. hic sistite, vexillum finito, arma deponite, nec ultra hunc amnem Rubiconem signa, ductum exercitum, commeatumq; traducite.* Nie daleko tego Miasta jest Kaplica nad Morzem, gdzie S. Antoni Padewski do ryb miał Kąpiel.

W BONOŃSKIM Powiecie, (olim Rzeczy pospolitey) teraz do Rzymskiego Biskupstwa należącym, od czasow Juliusza II, Papieży, jest Stolica BONONIA vulgo Bologna, Katedra Arcybiskupa & Sedes Legata Papieckiego. Wziela to imię Bononia od Toskańskiego, czyli też od Francuzkiego narodu Boii zwanego. Wstawila Bonia Akademia sławna światu, fundowana od Teodozjusza II Cesarza Roku 443. Z ktorey Niemieckie potym swoje wziely *principia*. Tu najbardziej *Juris prudentiam* uczy, co jest obojga Prawa Duchownego y Swieckiego. Ząd stał nie Adriano Kardynał te miejsce następującym pochwalil wieńcem.

Musarum Domus, atque omnis Nutricula Juris.

Drudzy mówią, że: *Est Mater Studentium Bononia.*

Jest tu Kościół S. Petroniusza Patrona Bononii, tak mocny, że koniec obiecuia, razem chyba z światem. S. Dominika Ciało w Kościele swoim u OO. Dominikanow odbiera weheracya. Ciż Oycowie mają tu starożyntą Biblią, na białey skorze od E-zdrasza napisaną.

U Panien zaś Zakonnych, Reguly S. Franciszka, siedzi jak żywa w Kościele za kratą S. Katarzyna Bonońska kilka set lat *in corruptissima*, często nowy habit od Zakonnic bierąc. W tym tu Mieście odpoczywa Henlius Syn Fryderyka II Cesarza, Krol Sycylii y Korsyki, który z Mutinensami przeciw Bonończykom skonfederowany, przegrał, poymany w okazyi, potym ani proźbą, ani groźbą wyzwolony. Deklarował Miastu Cesarz Ociec, tyle złota, ile na cyrkul, ktorymby można Bononią opasać, za Syna; ale *Bononienses non boni*, ni złotem, ni żelazem zmiekczeni, Henliusza przez lat 22, az do śmierci dotrzymali, Krolowkie iednak

dnak *impensis publicis* czynili wygody, a po śmierci, *Regalia* uczynili *Funeralia*.

Tamże przed Kościołem S. Prokulusa, jest Nadgrobek położony Prokulusowi Studentowi, który z bytniey w naukach pilności, a przytym od głosu dzwonu wielkiego u S. Prokulusa, będąc ustawicznie budzony, od nie spania życie zakończył, tamże pochowany: ten Nadgrobek jest taki:

Si procul à Proculo, Proculi campana fuisset,

Fam procul à Proculo, Proculus ipse foret

Co tak Polskim wykładam Rytmem:

Gdyby były od Prokula, przez Prokula Dzwony,

Dzisiaj Prokul, przy Prokule, niebył by grzebiony.

W tymże Mieście kolo Bramy *Marascalla*, jest pewne od nikogo nigdy niewytłumaczone *Ænigma*; którego dla krotkości nie kładę, bo bym jako tzczą nie zrozumianą nie ukontentował Czytelnika.

Damy Bonońskie Szlachetne, iak grzeczności, tak piękności są cudem.

EXTRA STATUM PONTIFICIUM, jest Wielkie XIĘSTWO *HE TRURII*, albo *FLORENCKIE* *vulgo* *TOSKANSKIE*. Było to przedtym Krolestwo, którego Regnanci zwali się *Reges Herruscorum*, iako to Porfena, którego *Mucius Scevola* paleniem ręki swojej nad ogniem, w oczach Porfeny, odstraszył od Rzymu. Potym Xięstwem Wielkim nazwane, od Kosmy *Medicea*, y jego Sukcesorow rządzone, teraz Xiążętom Lotaryngii przysądzone, po ześciu *Mediceow* Xiążąt *Florenckich*.

Xięstwa tego *Stolica* *FLORENTIA* *vulgo* *Fiorenza*, przedtym zwala się *Fluentia*, od płynącej kolo siebie *Arnus* rzeki; Obywatele temeczni zwali się *Fluentini* *Florecy* przydają *epithetum*; *Florentia pulchra* dla ślicznych Kościołow, Pałacow, Kamienic, Domow, Ogrodow. Szpitalow samych tu jest 37, Kościołow Parochialnych 44, *Prioratus* 12, Kłasztorow *Męskich* 76, Kościół *PANNY MARYI, MARIE Floride* zwany, jest z marmuru czarnego
bia.

białego, rudego; Cittadel 3, Kolumn 6, Pyramid 2, Bram do Miasta 9. Tu y w Rzymie broni nosić nie godzi się, bez licencyi, tylko Kawalerom, Studentom y Gościnnym.

W Skarbcu Xiążęcia Florencyi jest dyament extraordynaryney wielkości, perel cztery, iedna iak iaię; Miecz Karola Wielkiego, Rubin wielkości osobliwey; Rog Jednorozca, Gozdź wielki, do połowy w złoto od Alchimystry *Thurnessera arte chimica* obrocony; Stol z kółzownego kamienia na 16 tysięcy dukatów tawrowany, Statua Ludwika XIV Krola Francuzkiego zlocista, siedząca na koniu. Palac Xiążęcia ruteyszego, jest *mirabile Opus* w Mieście samym, (za Miastem innych trzy) w tym cudna Gallerya, dwiema stronami idąca, długa na 400 krokow, Statuami, Portretami Cesarzow, Krolow, wielkich Ludzi adornowana. Koło Galleryi tey są gabinety pełne *raruum*. Ieden gabinet wszystkie wyłożony o drzwiach siedmiu, każde z nich maią organy: Wewnątrz Passya CHRYSTUSOWA *ad vivum* na marmurze reprezentowana. Xiążę Florencki albo Toskański ma roczney intraty z milliony dwa kroć sto tysięcy szkutow. Za ostatniego Xiążęcia z Familii *Mediceorum* było sammy 25 millionów Czerwonych złotych. *Effloruit* Florencyja y Koncilium Florenckim Roku 1431 tu od Eugeniusza IV Papieża złożonym, respektem Unii Kościoła Greckiego z Lacińskim. Na którym był *presens* Jan Palaeolog Cesarz Grecki y Patriarcha z wielu Biskupami. Napisan y Instrument po Lacinie y po Grecku kolumnami, Lacińską Kolumnę Papież z ośmiu Kardynałami y dwiema Patriarchami *Latini Ritus*, a Kolumnę Greckim pisaną ięzykiem, podpisał Cesarz Grecki, atramentem purpurowym; zawieszona Papieška ołowiana, a Cesarška złota Pieczęci. Jest ten Exemplarz w Archiwum w Bononii.

W tymże Xięstwie Florenckim jest: Miasto Luca Głowne Rzeczy-Pospolitey Luceńskiey, z znacznym Cezauzem, oczym *gubi*. Tuż Miasto Pisa *olim Respublica Libera*, w którym Kościół

Kate-

Katedralny z samego marmuru wsparty 84 Kolumnami, a ieszcze mocniej kamieniami, ktorými S. Stefan zamordowany. Blisko tego Kościoła, ale nie przyłączona jest Wieża cała Marmurowa, dziwną indystryą nachylona, niby lecąca wszystka na ziemię, inwencyi Jana z Inspurgu Niemca, wymurowana Roku 1174 i *Augusti*, iako świadczy Inskrypcya na niey położona. Racyocynuią Architekci, że fundament tey wieży *perpendiculariter* koresponduje z wierzbolkiem tey wieży, to jest, że tak szeroko jest murowany w ziemi fundament, w tę stronę, w którą się wieża nachyliła, iak szeroko by sznor z kulą od galki iey puszczony wziął placu na ziemi; a tak wsparta mocno y dziwnie głębokimi y obszernymi fundamentami mocno stoi. Kościół tenże w Cirkumferencyi wieży ma krokow 540. Ktory iako y Pałac Arcybiskupi wystawili Pisani z Lupow Saraceńskich, pod Panormem Miastem Sycylijskim znieśionych. Przytym Kościele jest Cmentarz osobliwy *Campo Sancto* nazwany; a ten jest *adinstar* Korabju Nôdgo murowany, we wnątrz dlugi na 484 stop, szeroki na 160. Ziemią Świętą z Jeruzalem wożoną nalypany, ciała umarłych, *spatio 24* godzin trawiąca. Gallerye ma na słupach Figurami starego y Nowego Testamentu adornowane y Oltarzami. To miysce tak jest uprzywileiowane, że y na Wielkanoc Mszę S: *Requiem* wolno celebrować.

Wspominaią Historycy y Poetowie starożytne Miasto w Xięstwie Hetrurii leżące, imieniem *Veji* nie daleko Rzymu, ktore Kamillus Rzymianin po dziesięciuletnim obleżeniu ledwie dostał. Tam się Rzymianie wynieśli byli, gdy Rzym zburzyli Francuzi, y tam chcieli przenieść *Imperii Romani Sedem*. Obywatele tuteysy zwali się *Veientes*, ktorzy *olim* samych Fabiuszow w okazyi 300 trupem položyli, *Trecentos Fabios abstulit una dies.*

W Florenckim Xięstwie jest ieszcze sławne Miasto *Sena* po Włosku *Siena*, gdzie jest Kościół Katedralny, wszystek białym y czarnym okryty marmurem, gdzie jest Katedra Arcybiskupa. *Fascjata* auget słuporem swoją misterną robotą: tam są wszystkich pra-

wie Papieżów z Alabastru wyrobione Busta, w Sufficie zaś sztukaterską robotą rznąte Sybille. *Gloriatur* tam Kościół Mieczem S. PIOTRA, którym Malchusowi w Ogrycu uciął ucho. Jest tu y Ręka S. Jana Chrzciciela od Bajazetesa II Cesarza Tureckiego, Innocencyuszowi II Papieżowi wraz z włócznią, Cierniem y trzcina do Męki CHRYSZTUSOWEY należącemi, przyślana *Muneris loco*. Na przeciwko tego Kościoła, jest Szpital wielki fundowany, od Szewca nabożnego, dotychczas korpcey ciała swęgo nieznaiącego; á iak umarł więcey niżeli 1000 lat upłynelo. Trzy dni tu bawią Pielgrzymi, wszelką z hoyney fundacyi mając wygodę. Tamże u OO. Dominikanow jest Grob dla Studentow Niemieckiey Nacyi, z takim napisem:

Impia Mors rapuit, quos huc Germania misit, &c.

To Miasto śliczną Włoską polityczną mową, inne przechodzi w Włoszech Miasta.

W WŁOSZECH WYŻSZYCH są Kraie te:

LOMBARDYA przedtym Longobardia, á w tey samey inkludują się Xięstwo Sabaudyi, Xięstwo *Pedimontium*, albo Piemont, Xięstwo *Montis Ferrari*, albo *Monferat*, Xięstwo MEDYOLANSKIE społicicie: *Stato Milano* zwane, Xięstwo Mantuańskie, Xięstwo Parmeńskie, Xięstwo Mutineńskie, Xięstwo Mirandulańskie. Tych długości y szerokości *ob brevitatem* nie opisuję, tylko niektore *rariora* wspominać w nich się znaydujące.

W SABAUDII w Stołecznym Mieście *Camberium*, *vulgo Chambery*, jest Prześcieradło z wyobrażeniem całej Osoby CHRYSZTUSOWEY, w ktorey był uwiniony P. CHRYSZTUS do grobu. Te Święte Relikwie Malgorzata Karna z Krolow Jerozolimskich idąca wzięła z Cypru po wziętym Konstantynopolu. Skrzynię z tym Świętym Depozytem dway złodzieie ukradli, gdy się chcieli tym S. Prześcieradłem dzielić, wlot krającemu ręce się pokrzywiły, á drugi bliższy z Przescieradła zmyć chcący, promieñmi, wynikającemi z Świętych Relikwii tych, oślepiony. Oba do Spowiedzi

wiedzi udali się, do zdrowia przyszli. A gdy Anna Cypryjska chciała też Prześcięradło wziąć z Miasta namienionego Chambery, podnim muł choć bardzo chłostany, nie chciał postąpić; więc Xiążęciu darowała Sabaudii też same Relikwie, *resse* Kwiatkiewicz *in Annalibus Ecclesiasticis.*

W tymże Sabaudyi Xięstwie, jest Miasto *Geneve, vulgo Genf, Capur Republica Libera* nad Jeziorem Genewęńskim.

W XIĘSTWIE MEDYOLANSKIM *Stato de Milano* popolicie zwanym, jest Stolica MEDIOLAN *vulgo Milano*, po Niemiecku *Mesland*, albo *Menland*, to jest *pole zielone, kwitnace*, albo *Mid Land*, to jest śródek kraiu; że te Miasto niby jest wpośrodku Insubrii. Czasem Niemcy zowią go *Megdelant*, to jest Kray Panieński. Założone to Miasto od Gallow Insubrow, według Liwiusza y Troga ieszcze przed Narodzeniem CHRYSZTUSOWYM 339 laty. Pierwszym Biskupem był tu S. Barnabas, w pracach Apostolskich S. Piotra kollega. Ma Bram te Miasto 22, Parafii 96, Kościołow 230, Klasztorow Męskich 40, Panieńskich 50, Szpitalow 10 mogących obić 9 tysięcy chorych. Kościół Katedralny jest drugi po Kościele Rzymskim S. Piotra od wspaniałości, *ab intra, & ab extra* marmurem ma pokryte ściany, wsparty kolumnami 160 z białego robionemi marmuru, z których każda na 9 lokci gruba, taxowana 10 tysięcy szkutow, to jest 100 tysięcy Polskich złotych.

Statuow wspaniałych jest w nim 600 każda z nich *eiusdem valoris* z kolumnami. Wisi tam przed wielkim Oltarzem w Urnie Goźdz, którym Zbawiciel świata był przebity; Pokazują w skarbcu Węża Miedzianego Moyżeszowego, ale nie samego owego oryginalnego, bo tamten potłuczony, ale kopiowanego.

jest tu Kościół bardzo starożytny S. Ambrożego Biskupa Mediolańskiego, gdzie Krolowie Włoscy, a potym Cesarze Rzymscy frebrną odbierali koronę, a złotą w Rzymie; ale nayıerwey wzięwszy żelazną w Akwisgranie. Bogaci tę Bazylikę Oltarz, *aliàs Mensa* złotem y drogiemi kamieniami ozdobioną, 28 tysięcy czer-

woných złotych taxowana od Angelberta Arcybiskupa tak zbożacona, że racyi, że na niey S. Ambroży, *olim* celebrował. Iest tu y Xięga na papierze pilana cęka S. Ambrożego. Przy Bramie Mieyskiej *FOVIA* nazwaney, iest potężny Zamek, wielkością swoią równaiący się Miastu iakiemu dużemu, iakiego, co do wielkości nie ma Europa Zamku, gdyż są w nim ulice, Rynki, Pałace, różni Rzemieślnicy, Kupcy, *Præsidium* znaczne; nżyn wodny; wody tam iest abundacya z krynic rożnych, dla tego minami wyfadzony Zamek ten bydź nie może, ani aproszami, dla gęstych żrzodeł w Zamku y koło Zamku. Cokolwiek miało *vicissitudinis* te Miasto będąc pod Panami rożnemi, to Rzymianami, to Gotami, to Lombardami, Hiszpanami, Francuzami, *tandem*; od Traktatow *Anni 1736* pod Cesarzem Rzymskim. Naywięcey Hiszpani *Grandes*, byli Medyolanowci *graves*, biorący z Miasta 70 tysięcy dukatow extrardynaryiney Kontrybucyi, *preter ordinariâ*. Ztąd Włosi mówili. *In Sicilia quidem Ministros Regis arroderere, in Neapolitano autem, Regno comedere, in Mediolanensi autem Ducatu penitus devorare*. Nie piękna Ministrow iatka, ktora na Purpurze Monarchow cale się nie wydaie.

W tymże Xięstwie iest Miasto KREMONA, Katedra Biskupa, sławne Wieża, iakiey, co do wysokości nie masz w całych Włoszech, ztąd *Proverbium: Una Turris in Cremona*. Tuż *Ticinum* starożytnie *vulgo Pavia* po Łacinie *Papia*, gdzie Starożytna Akademia Roku 791 fundowana.

W MANTUANSKIM Xięstwie iest Stolica *MANTUA vulgo Mantova* na śródtku Jeziora z Mincyusza rzeki formowanego. Wziela to imie od Prorokini Pogańskiej *Manto*, ktore imie dał Miastu *Ocnus* pierwszy fundator według *Virgiliusza*, ktory się tam rodził *Princeps Pœtaram* nazwany od wyśmienitego Łacińskiego Wierza; leży w Neapolu, według wierza owego:

Mantua me genuit, &c. Stanelo to Miasto przed Rzymem ląty 430. W tym *olim* bylo nieszczęśliwe, że bylo bliskie Miasta Kremony, ktore iak wziął *armis* August Cesarz, tak zaraz

EUROPA. W Włoskich Prowincjach, to jest ofobliwszego 181
na swoich Weteranow żołnierzów podzielił grunta Kremońskie,
ktorych że niewystarczało wszystkim Dystrybutorom, Mantuy
Miało grontow bardzo znacznie urwano; na co ubolewa *Maro*
Wirgiliusz namieniony; oplakując niedolę Oyczyzny swojej, zo-
wiąc ją mizerną z racyi bliskości z Kremoną.

Mantua (Vae miseræ!) nimium Vicina Cremonæ.

Do Miasta tego akces jest przez cztery mosty, bo stoi jakoby
dopiero namieniona na Jeziorze. W Kościele rannym S. Domi-
nika, jest Dzwon ośm razy umyślnie przedziurawiony, dziwnie
pięknego głosu. W Palacu Senatu jest *La Grotta* albo skarbiec
skryty pod ztemią, gdzie oprócz bogactw są Organy z Alabastru
samego; y Rog lednorozcowy.

PARMENSKE XIĘSTWO zaleca Stolicą **PARMA**, Tarczę
znacząca w imieniu, że ma pozycyą swoią *adinstar* Tarczy. Ztąd
Ser Parmazyn (lepiejby Parmezyn) wychodzi naywysmienitszy,
z mleka owczego robiony, ktorych tam y wełna y nabiał wysmie-
nity, z approbacyi całego świata y Marcyaliusza Poety mowiącego

Tondet & innumeros Gallica Parma greges.

Tegóż szacunku y Perfekcyi są Sery z **PLACENCYI** Miasta
w Parmeńskim Xięstwie leżącego, ztąd: *Casæ Placentini*. Ktora
Placencya *vulgo* **PLACENZA**, od Placentulusa Trojańskiego, albo
od Petenciusza Francuza założona, albo też *à placendo* tak się na-
zwala, że światu piękną *placet* pozycyą. Zaleca to Miasto Kla-
sztor *Sancta Carona*, nazwany, iż tam w Kościele jest złożone Cier-
nie z Korony **CHRYSZTUSOWEY**, przywiezione przez Biskupa Win-
ceńskiego imieniem Bartłomieja z Francyi, *ex dono* Krola Fran-
cuskiego.

W tychże **WŁOSZECH WYZSZYCH** są trzy **RZE-
CZY-POSPOLITE**, to jest **WENECKA**, **GE-
NUENSKA**, **ŁUKIEWSKA**
RZECZ-POSPOLITA WENECKA.

TA Rzeczpospolita ma pod sobą i Xięstwo Weneckie *vulgo* *Il*
Doga.

Dogato di Venetia, 2 Istrię, 3 Foro Julium, *vulgo* Jl Friuli, 4 Powiat Tarwiziński, 5 Powiat Weroneński, 6 Powiat Pade-wski, 7 Powiat Wincentyński, 8 Powiat Bergomeński, 9 Po-wiat Kremeński, 10 Powiat Brixieński, albo z Włoska Breściań-ski, 11 Powiat Rodygiński

W XIĘSTWIE WENECKIM jest Stolica całej Rzeczy-pospolitey y Xięstwa WENECYA *vulgo Venegya, albo Venezia* Miasto na Insule Morza Adryatyckiego, cud ~~Miast~~ ^{Miast} wszystkich z starożytności położenia y założenia na wodzie cudownego, z Potencyi y Rządow, *Sedes Dozogo, aliàs* Xiążęcia Weneckiego, y Patriarchy. Imię Wenecya wzięła od swoich Fundatorow We-netow wtamten kray przychodniow, a ruguiących ztamtąd Na-rod Euganeow. A ci sami Wenetowie wzięli imię od Enetow Nacyi Francuzkiej nad Oceanem mieszkaiącey, albo też od o-wych Enetow, ktorzy z Wodzem Antenorem z Paslagonii tu w kąc Adryackiego Morza zasšli. Założyli mowię to Miasto We-netowie Roku 450 czyli 454 na Insule Morza Adryatyckiego w ostatniey będąc toni, w niebezpieczeństwa Fortun, życia, od At-tyli Krola Hunnow *Flagellum DEI* zwanego, który Roku wspo-mnianego całe pustosząc Włochy, y Akwileię potężne w onczas Miasto zburzyli. Ci tedy *Fortunæ & vitæ suæ consulendo*, temu Mia-stu słabe zrazu rzucili fundamenta, bo tylko na pilotach albo pa-lach na Wyspie *Rialto*, a potym rozszerzyli na drugich kilkadzie-siąt Insulkach, dokąd z całych Włoch ludzie reytirowali się y zgro-madzali animuiąc się temi słowy: *Venetequa*, toiest: Przydź sam; y ztąd według niektórych zdania Wenecya nazwana; która się *in spatio 200 lat* w wielką obszerność, w piękność, w Potencyą w bogactwa w biła, nad inne Miasta.

Nikodem Trischlinus na imię Wenecyi tak konceptuie; że albo od Wenecyi Wenetowie, albo od Wenetow *Venus* wzięła się, bo iak *Venus* z piany morskiej urodziła się według Poetow, tak Wenetowie z morza wynikneli. Wiersze te są takie:

Aur Venus à Veneris sibi fecit amabile nomen;

Aur

*Aus Veneti, Veneris nomen & omen habent.
Orta maris spumâ fertur Venus; & Venetorum,
Si videas Urbem, creditur orta Mari.*

Potym tenże Autor *per Correctionis Figuram* broni Wenecyi, mówiąc, że iak Wenery Jowisz Oycem był, tak Wenecyi Mars Bożek wojenny; potym iak Wenery Mąż *Mulciber*, tak Wenecya iest żoną *Morza*, ktoremu się corocznie przez rzucanie Pierścienia w nie, zaślubiła, iako *pater* z dalszych wierszów:

*Jupiter est illi Genitor, sed Mars Pater huic est;
Mulciberi Conjux illa, sed ista Maris.*

*Complet amore sui Venus omnia, qui Venetam Urbem
Non amat: hunc nunquam debet amare Venus.*

Jest tedy WENE CYA *Paradisus deliciarum*, iest Swiata *Theatrum*, y skład Uniwersalny, *Victrix* tyle y takich nieprzyjaciol, *Regina maris Adriatici*, á co większa *Virgo incorrupta*, bo od żadnego nie tykana, choć tentowana nieprzyjaciela. Mogą iey służyć słowa Makrobiusza Maronowi przypisane. *Ejus gloria hæc est, ut nullius Laudibus crescat, nullius vituperatione minuat.*

Stoi WENE CYA, cała na Insulkach 60 w pośrodku Adryatyckiego Morza, znatury obronna, Insulami od Morskich insul-tow, iako wałami obtoczona, ani baszt, ani murów nie mająca. Dzieli się na 150 kanałów, z ktorych ieden naywiększy *Canal grande*, na trzy mile Włoskie ciągnący się, na dwie części dzielący Miasto. Każda ulica ma swoy kanał, ktore się łączą mostami, á tych liczą 450. Wolno tedy lub przez mosty iść, lub iechać, lub łodziami *Gondoles* nazwanymi pływać: Łodzi tych przedtym na ośm, teraz na 30 tyficy rachują. Cała cirkumferencya Wenecyi iest na 8 mil Włoskich. Obywatelów tam naliczył *olim Donatus Favotius* na 20 tyficy, teraznieysze indagacye liczą ich na 3 kroć sto tyficy. Parafii tam iedni rachują 64, drudzy 72, Klastorów Męskich było 39, teraz 52, Klastorów Panieńskich 28. Rzecz tu osobliwsza w świecie *vix reperibilis*, że Kościołów 7 iest poświęconych Świętym Starozakonnym, to iest i S. Jeremiafzo-wi;

wi, 2, S. Zacharyaszowi, 3 S. Moyżeszowi, 4 Samuelowi, 5 S. Danielowi, 6 Jakubowi Patriarsze, 7 Symeonowi. Nie posłędni Kościół, bo Architektura y bogactwy *Superbiens*, S. Antoniego Padewskiego, gdzie język iego w Skarbcu Zakrystałym *servatur & observatur*, iako dotychczas cały, który caluąc S. Bonawentura Kardynał z Placzem zawołał: *O Beata lingua, que semper Laudasti DEUM, & fecisti, ut etiam ab aliis benediceretur!* Kościół WW. Panien Benedyktynek ma Ciało S. Zacharyasza. Ale między temi wszystkimi Kościołami prym bierze, Kościół S. MARKA Ewangelisty Patrona Wenecyi, który jest z marmuru różnego koloru *ab intra & ab extra*. Cyborium wielkiego Ołtarza jest na czterech kolumnach alabastrowych z Kościoła Salomonowego.

W Chorze ma kolumn 4 marmurowych, glancu bardzo iasnego, innych 32. Nad drzwiami Kościelnemi jest koni 4 z między Koryntckiey z Konstantynopola tu sprowadzonych, gdy był w ręku Wenetow. Drudzy zaś twierdzą, że te konie podawał Fryderyk Barbossa Cesarz, Syna swego Ottona, w ataku Wenecyi wziętego, wykupując, y zato, że *superbè* chlubił się, że Kościół S. Marka w stąpnia zamienić miał. Tam Alexandra III Papięza przeproszał, do nog iego upadając, y słyszac z ust Papięskich exhorte do siebie: *Super aspidem & basiliscum ambulabis*. Przeciwno Bazylice S. Marka jest Wieża na stop 80 odległa od Kościoła, kwadratowey formy fundowana Roku P. 1146 w kaźdey kwadraturze w dole stop mająca 40, a w całym okrągu stop 160, wyfoka na stop 230 widać z niey o mil kilka okręty. Samę kopulę ma złotemi, czyli też złocistemi obita blachami, zkąd wielka światła, gdy słońce świeci reperkussya. Fundamenta tey Wieży mocne, bo więcey iey jest w ziemi, niżeli *in superficie*. Blisko Bazyliki y Wieży, są dwie kolumny, iedna z Statua S. Marka Ewangelisty z wolem skrzydlastym, druga z Osoba S. Teodora Męczenika smoka zabijającego. Miedzy temi kolumnami jest *Locus supplicii* na Złoczyńców, Rebellizantow, Fakeyantow, ktorych tam wielzaia,

wieźnią, drag złocisty, od kolumny do kolumny przerzuciwszy. Przy Kościele S. Marka jest Skarbiec nieoszacowany, w *raritates* obfity: gdzie wielkiego szacunku jest Mitra Dozego *aliàs* Xiążęcia Weneckiego, która że jest na kształt rogu, *Rogiem się passim* nazywa; ma w sobie na wierzchu nieoszacowany karbunkul; *taxatur* na dwa miliony czerwonych złotych też Mitra.

Jest tam ~~Ruśka~~ Turkuśowa droga, Dyament wielki od Henryka Walezyulskiego Krola Polskiego á potym Francuzkiego darowany, gdy tam był Gościem. Koron Krolewskich 12. Jablek w kleynoty osadzonych 12. Rubinow 10. Z tych 2 bardzo wielkich, Dyamentow Szmaragów, Chryzolitow, Hyacyntow *in copia*. Ale te Kleynoty *superat* Gwoźdź cały, którym Zbawiciel Swiata był do krzyża przybity. Są w tymże skarbcu dwa Rogi wielkie Jednorozcowe, trzeci mniejszy. Naczynia z Agatu, kaledonu, złota, srebra, okrąg Szmaragowy, &c.

Przed Bazyliką tą jest Plac kwadratowy wielki, na który dwa razy codzień Szlachta Wenecka schodzą się dla konferencyi, y dywertymentu. Oprocz wyliczonych Kościołow jest Oratoriow 18, Szpitalow 17, Wież 115, Rynkow niemalo, Pałacow 140, Statuy marmurowych 165, spiżowych 25, miedzianych 23, koni miedzianych 9 Drzwi miedzianych u Bram 10 Fontan albo studni w Mieście 148. Oprocz tego ieszcze na bliskich Insulach jest Klasztorow Męskich 11 á dwunasty Panieński, Wież Statuow 5 Szkol jest 7 z ktorych jedna się zowie *Charitatis*, druga *Misericordie*. Ogrodow jest 140. Pałac Xiążęcia Weneckiego jest co widzieć, y admirować, á ieszcze bardziey Pałac Senatu *Reipublicæ Venetæ*; gdzie jest Sala generalna *Consiliorum* 2000 Ludzi obić w sobie mogąca, kosztująca 4 miliony; á po spaleniu iey, reparacya y dach miedziany kosztował 6 kroć sto tysięcy dukatow. W tey Sali Doze Xiążę Wenecki: w Mitrze y w Paludamencie zasiada y Senatorowie w Togach, Szlachta zaś na przeciw Majestatu w ławach siedzą poprzecznych. Z Pałacu idąc, jest sekretny Arsenal *in casum* iakiego tumultu, sedycyi, rebellii; naglego zamieszania, w

strzelbę y wszelkie wojenne *necessaria* dobrze opatrzone. Tam są Oręża różnych Narodów, osobliwie Tureckie. Tamże *conservatur* miecz ow, Jerzego Kastrjoty Skanderbega, Wielkiego Bohatyra, którym spowzdłuż ludzi za jednymi zamachem przecinał. Nad czym Cesarz Turecki Soliman *atonitus*, przez legacyą tegoż Kastrjoty, prosił o komunikacyą owego miecza; ale podobney sztuki w przecinaniu nie dokazawszy; odesłał nazad Kastrjocie, z indignacyą suspikuiąc, że mu inny, nie ow sławny miecz przyśłał; ale on Posłowi odpowiedział: *Se quidem Gladium Imperatori propriū misisse, sed non brachium*, bo w ręce siła, nie w mieczu była.

Nie małą ozdobę przynosi WENECYI Biblioteka od Bessariona Kardynała legowana, potym przez Senat corocznie aukcyonowana. Cekauz z Arsenalem *inter Miracula numerandus*, na dwie mili Włoskich mający circumferencyi, *alias* na 2000 krokow: w którym Sal 44, gdzie Okrętow, Galer *innumerus numerus*. Tam Rzemieślnikow na dwa tysiące, sławnych starych białogłow żagle reparuiących bywa po kilka set.

Armat tu rejestruią więcej niżeli 2500. Moździerz tak wielki, że kulę o 600 funtach rzuca. Działo jedno srebrne w skrzyni deponowane, którą gdy kto nie umiejętny otwiera, ze czterech pistoletow, tam ukrytych *artificiose*, postrzelony bywa. Inne Działa są, z których raz nabitych, może kilka razy wystrzelić.

Iest tu gmach wielki o dwóch kontygnacyach, iedynie na złożenie wojennych destynowany Rynsztunkow; których tam iest na 120 tysięcy ludzi. *Inter cetera* Szyszak z siedmiu skor, iedna na drugiej zrobiony, starożytny. Wiosła tak wielkie, że osob 10 potrzebuia, aby niemi robiły. Co rok na sam Arsenal wychodzi summy 5 kroć sto tysięcy czerwonych złotych.

W tym Arsenale oprócz 200 Okrętow y Galer, iest nawa osobliwsza z wierzchu y wewnątrz malowana y wyzłocona, wielkości extraordinaryney, z ławami do siedzenia y z Pokoim, *BUCENTAURUS* nazwana, inaczey *Thalamegus*, to iest Okręt z pokojem, którą *DOZE alias* Xiążę Wenecki z Senatorami, Posłami y Pri-

mi & Primoribus Miasta, po wysłuchanym w Kościele Nabożeń-
 stwie w Dzień Wniebowstąpienia Pańskiego, pompatičè na Morze
 Adryatyckie płynie, na pewnym mieyscu pierścień rzuca, morze
 sobie zaślubiając, mówiąc: *Desponsamus te mare in signum veri, per-*
pesuiq; Domini. Ten Ceremoniał nie potrzeba za superstycyą ia-
 ką poczytać, gdyż jest *cum approbatione* Kościoła Świętego, nigdy
 nie błędzącego, na co nadał *Bullam* Wenetom Papież Alexander III
 tam rezydujący; *his benedykować* Wodę, Chorągwie, Dzwony,
 Palace, byłaby superstycyą. Z tamtąd powrociwszy Doże, w bli-
 skim Kościele *Te DEUM Laudamus* spiewać każe, Mszy Świętey
 słucha przy rezonancyi Armat. Potym następuje Traktament
 solenny.

WENECYJA, krotko, bo 6 wierszami pochwalił *Aelius Syn-*
cerus Sannarius Wierszopis, y za wszystkie sześc wziął po sto czer-
 wonych złotych; tak ukontentował Senat, iako świadczą *Joannes*
Baptista Crispus, y *Aldus Manutius*, ktorých ten jest tenor.]

Viderat Hadriacis Venetam Neptunus in undis
Stare Urbem, & toti ponere Jura Mari;
Nunc mihi Tarpejas, quantumvis Juppiter arces
Objice, & illa tui mania Martis, ait.
S; Pelago Tyberim praefers, Urbem aspice utramq;
Illam Homines dices, hanc possuisse Deos.

To jest: Uyzrzał w Morzu Adryi Neptun Wenecyą

Stoiaącą, y iey morską wielką potencyą,

Rzekł; niech wkontr Jowisz Zamki Tarpeyskie wystawia;

Y swe Mars Bożek wojen, niech mury wystawia.

Nad morze Tyber kładziesz; zważ dwoch Miast cud frogi:

Mow: Rzym Ludzie stawili, Wenecyą Bogi.

O Bywatele Wenecyi są *triplicis Classis* albo *rangu*, iedni są *Patri-*
tii krwie Senatorckiey, w leciech 25 kreowani, przy ktorých
 iest administracya Rzeczypospolitey. Gdzie *nota*, że tu są *Familie*

iedne ieszcze pochodzące od owych Trybunow 12, ktorzy olim rządziłi Wenecyą, y te się zowią *Nobiles imæ Classis*, albo *Electoralis Familie*, inaczey się zowią á numero 12 *Duodecim Apostolorum*. Iest ieszcze 4 Familie Zagne *Evangelistarum* od liczby nazwane. Druga y trzecia *Classis* Szlachty iest wielkiey także zacności w Księgę złotą wpisaney, czarta *Classis* w tęż Księgę wpisana *componitur* z Zacznych Domow Cudzoziemskich, gdzie Krolowie ~~Xiążęta~~ różni wpisani, szczycą się tytułem Szlachty Weneckey.

Drugi rang Obywatelow Weneckich są *Cives*, ktorzy Sekretarzow y innych Urzedow na sobie mają funkcyą. Trzeci rang *constituunt* Rzemieślnicy różni.

Kupcow tu niezliczone rejestra z całego świata różnych Nacyi, toiest Turcy, Murzyni, Słowianie, Arabowie, Syryczykowie, z Krety *vulgo* z Kandyi, z Cypru, Medyolanu, z Niemców, Węgrow, Francyi, Hiszpanii.

Dawnych Wieków u Wenetów *Status Politicus* y *Forma* Rzeczypospolitey była *CONSULARIS*, iako y Rzymiskiey przedtym. Druga Forma była *TRIBUNITIA*, aż do Roku 700. Potym *Statu Monarchico* rządzila się, Xiążat sobie kreuiąc; ktorey formy Pospolstwo cierpieć nie mogąc, Xiążęcia *Micheli* z życia, y *Statum Monarchicum* z nim *sustulit*, Roku 1173 *Formã Democraticam*, alias Rząd Pospolstwa *substituendo*, y Xiążęcia przy tym obieraiąc, ale tylko *titularem*. Uformowali *Grande Consilium*, z sześciu części Miasta obrali *Sestieros*, dawszy im Assessorow 470 do rady, corocznie ich odmieniaiąc. Takowe Demokratyczne Rządy, wiele Weneckiego Państwa *ampliarunt* na morzu, Genueńczykom, przez lat 130 z niemi tocząc wojnę, y innym Potencyom oparły się dobrze, y trwały do Roku 1293, kiedy Piotr *Gradenicus II* tęż Rządy Pospolstwa, przeniósł na Stan Szlachecki.

DOZE teraz, *alias* Xiążę iest *Caput & Princeps Senatús*, ale Prawem okryślony, nic bez konsensu całej Rzeczypospolitey nie mogący *in materia Pacis & Belli*: radzi się Senatowi, y radzi Senatowi, wraz z niemi *decernit*. Mieyscem tylko pierwszym dystyngwue

gwie się stroiem y Maieftatem od Senatorow, y tym, że wszystkie publiczne Instrumenta y Dekreta pod iego imieniem wychodzą na świat. Pensya iego z skarbu naznaczona 35 tysięcy czerwonych złotych, y apparencyja Krolewska. Nigdzie z Wenecyi nie może wyiechać. Ztąd o nim powiedziano: *Princeps Venetiarum est Rex in Palatio, Senator in Curia, Captivus in Urbe*. Obrany bywa *ex gremio Senatorum*, przez cały Senat, y jest dożywotnim.

Regimen terażniejszyze Rzeczy-Pospolitey Weneckiey.

Ma naprzod wielką Radę *vulgo Gran Consiglio*; które *componitur* ze wszystkich 2500 Osob Szlachetnych, mających lat *etatis sue 25*. 2 Senat, który się składa ze 120 Senatorow z Krwie Szlachetney kreowanych. 3 Ma *Consilium* Mniejszyze, złożone z Xiążęcia y 6 Konfyliarzow, którzy rzeczy układają y podają *ad Consilium Grande*. 4 *Consilium Compositum* z sześciu Mężow poważnych, y 20 Szlachty, którzy znowu inne interessa trutynują, y podają Senatowi, do lepszey y skuteczney trutyny.

PRAWA *Sacrosanctè* obserwuje Rzecz-Pospolitą Wenecka te
 1. Ze Szlachcicowi tamecznemu nie pozwalają *ascensum* do wyższych Honorow, poki by niezedł *per gradus* niższych. 2 Stan Duchowny cale nie należy do Rad publicznych. 3 Szlachta *sub quovis pretextu*, pod rygorem karania, brać nie może żadnych prezentow. 4 Zaden Szlachcic z potencyami Cudzoziemskimi, ligi zabierać nie może, owszem z Cudzoziemcami dyszkuruować nie może, ani ich wizytować. Stroy zaś Szlachty jest na kształt Szuby czarney na przedzie otwarty, dla widzenia bogatey kamizeli, na głowie czapka *adinstar* mitry czarna.

Zdaie się ta *Respublica* rządzić *Statu Monarchico-Aristocratico*, w Dozym swym Xiążęciu *Monarchicum*, a w Senatorach y Szlachcie *Aristocraticum* reprezentując *Statum*. Ma intraty roczney na 10 millionow. Woyska mieć może 40 tysięcy, Okrętow wojennych *capax* wystawić armatą opatrzonych 200, iak na wojnę Świętą dała *Specimen*. Oprocz wzwyż wyliczonych 11 Prowincyi ma ta

Respublica Brzegi Orientalne y Infuly, Levante, Corfu, Paschu, Zefalonia, Zante, Cerigo, Tina, &c.

OFFICYALISTOW *in hac Republica* tych rachuią.

1. *Præfectos Pacis* pięciu wszystkie kłotnie godzących. 2 Przełożonych nad bogatemi towarami. 3 Przełożonych nad iedwabnemi Towarami. 4 Przełożonych nad Mąką ~~przełoną~~ *vulgo Signori alla farina*, *Præfectos Annone*, obligowanych świeże zboża skupować, stare przedawać. 5 Przełożonych nad Solą, dawną Sól do ludzi, świeżą do szpichlerzow dających. 6 Dozorcow srebrney y złotey monety, którą pod ich inwigilancyą kuią. 7 Superintendentow nad pszenicą, którą choć drogo kupuią, tanio powinni przedawać dla ubogich. 8 *Signori alla sanita* przestrzegaczow zdrowia; ktorzy wszelkiey zarazie zabezpieć *tenentur*. 9 *Ædiles, alias* Budowniczych, á tych iest trzech, ktorym *incumbit* dozierać Bibliopolow, Mostow, studni, przepraw, przestrzegać, konserwować, reparować. 10 Superintendentow wod, Jezior, rzek. 11 Superintendentow Arsenalu. 12 *Archi Consules vulgo Sopro-Consuli* należących do rozśadzenia spraw Kupieckich. 13 Przełożonych nad rzeczami przedaźnemi *ad victualia* należącemi, iakoto mięsiwem wszelkim, masłem, rybami, oliwą, *vulgo Signori della Grascia*. 14 *Connotatores* expens publicznych, naprzykład na Posłow. 15 Dozorcow Sprawiedliwości dawnych *vulgo Giustitia Vecchia*, pilnujących miar, lokciow, wag w przedawaniu, aby były sprawiedliwe. 16 Drugich Dozorcow sprawiedliwości nowych *vulgo Giustitia nova*, przestrzegających w Austeryach, gospodach, szynkownych domach, aby wino bez krzywdy kupuiących, przedawane było. 17 *Præfectos pompæ*, to iest przestrzegających wielkich pomp, sumptow, iakich y Rzym miał *Nomine Trium-Viros Sumptuarios*. 18 *Procuratores Divi Marci ex Ordine* Senatorów z niemi mairących *Suffragium* w publicznych Rządach. Są niby Kancelrze Wielcy, do ktorych też Opieka sierot należy.

Oprocz wyliczonych są ieszcze Generali Woyska pod komendą

mendą *Generalissimi*; do ktorego boku *ad Concilia* deputowani bywają *Legati*, iako też *Questorés*, albo Podskarbiowie, konnotujący expensa Woienne. Generali Galer, á nad temi naywyższy *Classis Legatus*, Generalny Kapitan Galer. Podczas woyny aktualneey bywa kreowany *Generalissimus* nad Flottą *vulgo Admiral*, iako też drugi *Summus Imperator Continentis*, alias Hetman na lądzie: A ci oba nic nie czy ~~in~~ *independenter* od Senatu.

W Państwie Weneckim jest PATRYARCHA Wenecki, do Wenecyi po zburzeniu Wielkiego Miasta Akwileii przeniesiony, á ten ma pod sobą Biskupow. Oprocz tego Patryarchy *Contendant Authores*, że jest drugi Patryarcha Akwileieński w Udynie mający Katedrę.

HERB WENECYI y Rzeczy-Pospolitey caley jest LEW skrzydlasty, Miecz y Księgę Ewangeliczną piastujący. Takież jest ORDER *sub Nomine*, S. MARKA, który daia, *benè meritis de Republica*.

W Xięstwie Weneckim blisko Wenecyi w Mieście *Muranum* nayprzednieysze robią Szkła Weneckie y Zwierciadła.

W Powiecie BRIXIENSKIM z Włoska Brześciańskim, robią wszędzie orężę wysmienite, ztąd ta Prowincya *ab armis* od Włochow *Is?* Armata nazwana. Stolica tu jest BRIXIA *vulgo Breşcia* wielkich ludzi *Sedes* y Matka według Mantuana:

Brixia magnorum, genitrix animosa Virorum.

W Powiecie WERONENSKIM do Rzeczy-Pospolitey Weneckiey należącym, *excellit* WERONA, bardzo starożytne Miasto, przedtym *Brenona* zwane od Brenna Wodza Francuzkiego, tu z liczną ludzi kwotą osiadającego, *teste Justino*. Są tam trzy Zamki mocne nad rzeką *Aibesís*. Ale naybardziej zdobi Weronę od Rzymianow wystawione *Amphiteatrum*, wielkie, iedyne w caley Europie podziśdzien od pultora tyśiąca y więcey lat cale, *vulgo La arena* zwane, przy mądrey dyspozycyi Wenećow, naymnieyszey jego ruinie zabiegając, konserwowane. Ma Law w sobie iedne

EUROPA. Rzecz-Pospolita. Wenecka co ma osobliwego
 iednę nad drugą 40 kilka. Może na nich ludzi siedzieć,
 każdy Osobie dając pultory stopy, 23 tyfiące, sto ośmdziesiąt
 cztery *commodissimè*, oprócz *spatium* wziętego na bramy, których
 jest 48.

Tu się urodził *Catullus* sławny Wierszopis y Jowialista, pie-
 kney *observator* Lacinny, tylko że wierszami swemi nie iednego
 szarpiący, nawet samego Cesarza, á przytym *lascivus* ~~alias~~ *alias* mniej
modestus w pisaniu. Ze ta jest Oyczyzna iego, *patet* z wiersza.

Mantua Virgiliò, gaudet Verona Cæullò.

Iedne tu Ulice w Weronie zdobią Nadgrobki Skaligerow Zna-
 cznych y Zacznych ludzi. Jest tu Klasztor y Jezuatow Zakon-
 nikow, o których między Zakonami napisałem.

W Powiecie Padewskim *ditionis* Wenetow Stolicą jest Padwa
 po Lacinie *Patavium cum Epitheto: Doctum*, dla sławney bardzo Aka-
 demii, á ieszcze bardziey pod Ciała S. Antoniego. Padwą się zo-
 wie od bliskiey rzeki *Padus*; *Patavium* zaś, á *petendo*, to jest od
 strzelania, trafienia, że *Antenor* Wodz zakładając to Miasło ptaka
 tam zastrzelil; ale wprzod od iego imienia *Antenorea* zwało się, á
 Obywatele *Antenorideæ*. Są, którzy piszą, że ieszcze przed Naro-
 dzeniem Pańskim 118 latami założone to Miasło. Ratusz tu jest
 wspaniały na 119 krokow długi, á szeroki na 40, cały cynową
 pobity blachą. W nim są *Mausoleæ* wielkich ludzi, iako to Ty-
 tusa Liwiusza tam w ołowianey Urnie znalezionego, sławnego
 Rzymskiego Historyka, *Alberti Theologi*, *Valerii Flacci* Wierszopi-
 sa, &c. Nad izbą Sądową te słowa napisane: *Excute manus ab omni*
munere, patienter partes audi, benignè responde, juste judica. Ublogo-
 sławiło Padwę morze bliskie y *Alpes* gory, do z tamtego *saturita-*
tem, z tych *securitatem* bierze *omnem*. Ulice ma krzemienistym
 ułane kamieniem przez *Uberta* Wodza Roku 1340. Kościółow
 po Katedralnym 20 kilka, Panieńskich między murami 30. Mo-
 słow samych kamiennych na rzece *Brentes* 40. Między Kościółami
primas obrinet S. *Iustiny*, á przedtym *Concordiæ*, mający docho-
 du 23 tyfiące czerwonych złotych; w którym jest Obraz *Nayś:*

Panny od S. Łukasza malowany. Drugi potym S. Antoniego Padewskiego, *olim* Junony Bogini, za Chrześcian Naśw: Panny, *tandem* S. Antoniemu poświęcony: gdzie Kaplica iego białym marmurem cała adornowana: w Chorze i tablice miedziane odlewane, oboch Testamentow *Historias* reprezentujące: Są y Cudá na marmurze wyryte. Pod Obrazem S. Antoniego między innymi wiersz. ~~ni~~ te dają się czytać:

O *Decus Antoni, Lusitanae Gentis adesto:*

Pede Patrocinió Crimina, nostra Tuo.

W tymże Mieście w Kościele S. Zofii odpoczywa Ludwik Kortuziusz Jurysta Padewski Roku 1418 zmarły; który Testamentem obliłował, surowe *alias* naznaczając Sukcessorom *penas*, żeby nie płakać na iego pogrzebie, owszem skrzypkow, Lutnistow, Trębaczow, Wokalistow wszystkich na 50 náiąć Osob, którzyby przy Ciała iego wyprowadzeniu wesole koncerty, a nie rekwiálne śpiewali pieśni. Naznaczył każdemu po puł czerwonego złotego za tę usługę. Ciało swoje kazał nieść 12 Pannom zielono ubranym, także śpiewać mającym, za tę pracę legowawszy każdej pewną ná posąg summę.

Pierwszym tu był Biskupem *Presdocimus* Greczyn S. Piotra Uczeń. Akademia tuteysza fundowana iest iezce od Karola Wielkiego Roku 791 a Roku 1221 restaurowana Zowia ią Włoskim *Arzopagiem*, że Praw tam dobrze uczą: *Jurisperitorum Coronam, omnium Literarum emporium*. Dwoch ma Rektorow ta Akademia, iednego Filozofii y Medycyny, drugiego innych Scyencyi. Iest tu y Ogród wspaniały iak *Amphitheatrum* koło Pałacu *Fascari*, a to dla Studentow Medycyny. Sam Superintendent tego Ogródu, bierze od Wenetow 500 Dukatow.

Iest tu *Mons Pietatis* fundowany Roku 1491 *alias* summa na 40 tysięcy czerwonych złotych wynosząca, *piá & n. unificá manú* Obywatelow tuteyszych komportowana, z ktorey za dyskretną Prowizyą ludziom potrzebnym udzielają według przemożenia ich.

Co uczynił tameczny Magistrat, znosząc Żydowskie Li-
chwy, którzy od sta po 20 złotych brali,

Na Przednieścianach tutejszych Domy y Kościoły *funditus*
demoliowane z dyspozycyi Weneckow, aby niebyły nieprzytacie-
lom *receptacula* y defensą. Miasto to od wszelkiej obfitości, chwali
Przyślowie, iako też Bononią od żyzności: *Bononia La crassa*, Pa-
dwa *Lapassa*: ale oraczow tutejszych brardzo gani.

Villanos generat tellus Padvana Diabls.

Druga w Włozzech **GENUENSKA** Rzeczpospolita
vulgò La Riviera de Genova.

Długo emulowała ta Rzecz Pospolita z Wenecką: którą Lombar-
dowie, czyli Longobardowie z niemiec tu zaszedłszy y tu w wyż-
szej y niższej Lombardyi osiadłszy, ją osłabili Roku 660 ale Karol
wielki Longobardow *Victor*, Genueńczykow ukrzepił siły. Po ześciu
Sukcessorow Karola Wielkiego około Roku 900, Wolność sobie
przywłażczyła, na Mediterranie, o rozszerzenie władzy swojej,
z różnemi walczyła Potencjami, Korsykę, Sardynie, Neapol, *Pa-
lermum*, w Sycylii Miasto, *armis* przywłażczyła sobie, potym
Variante vices Fortuná, przy iedney została Korsykę, która z rebel-
lizowała za naszey pamięci, Krolem sobie obrawszy Teodora
Noubofen, czyli Neuhoff nie będąc kontenta z rządow Rzeczy-
Pospolitey Genueńskiej, przez co *mutuis* niszczy się *vulneribus*.

Roku 1337 też, *Respublica ad formam* Weneckiego obrąta sobie
DOZEGO, albo Xiążęcia, lecz Gwelfow y Gebellinow potężna
fakcja, przywiedła ją do tego, że u Cudzoziemcow sukursu szu-
kać musiała. Dla tego *in turbido piscando* Francuzi ją byli opáno-
wali Roku 1396. y Medyolanczykowie. Tandem Roku 1528. An-
drzey Doria Admirat Francuski, Wolności Szacownik, wylit-
czywszy Krolowi Francuskiemu Dwakroć sto tysięcy czerwonych
złotych, Gubernatorem się Genui uczynił, y formę nowych rzą-
dow *Democratico, Aristocratici Gubernamenti* uczynił, to jest Po-
spółstwa y Senatorow. Wybrakował 400. Szlachetnych Osób
ktore

ktore nazwał *Consilium Majus*, iak w Wenecyi, *Jus* im dające rok (według drugich co dwie lecie) kreowania innego DOZEGO: Postanowił 8 Gubernatorów Państwa Genuenskiego, Prokuratorów 8 Sendyków 5. Uformował *Consilium minus* złożone z Pospolstwa, corocznie się odmieniające. Pierwszych y Szlache-tnych Familii jest tu 28, *Secunde Classis Familii* 437 Ma Genua swe- go Arcyprymasa, Biskupów 8.

Stolica Rzeczypospolitey jest *GENUA* vulgò *Genova cum epi- theto superba* dla wspaniałych Kościołów, Pałaców, Budynków, po Włoskiego Państwa Stolicy drugie Miasto. Imię to má Genua od Jánuła Fundatora Krola Włoskiego, lub też á *Januo* Syna Saturna, albo od słowka *genu*, że iak koláno jest wygięta pozy- cya Miasta od Morza Ligustyjskiego, albo *tandem* od Genuina Syna Fæetonta. Annibal te Miasto cale był zburzył, á *Cornelius Servilius Consul* reparował. Założone przed Narodzeniem Chry- stusowym laty 157. Sama o sobie mowi słowy napisanemi przy Kościele S. ANDRZEIA.

Summunta Viris, circumdata miris,

Et virtute mea pello procul hostica tela.

Si panem portas, licet has tibi tangere portas.

PArasfi má 30 kilka; W Pałacu wspaniałym Rzeczypospoli- tey Statuami kilku Dozych adornowanym nadedrzwiemi Sali napis: *Firmissimum Libertatis munimentum*. Służy to Izbie Polskiej Poselskiej W Sali samey stoi Statua *Andreae Doræ* Fundatora wolności z napisem: *Patri Patriæ*. Kościół Archi Katedralny jest pod Imieniem S. Wawrzyńca M, *ab intra, & ab extra* marmuro- wy, gdzie w Kaplicy wspaniałey po prawey ręce złożona S. Wa- wrzynca Głowa, Ramie, Piszczel od Nogi y część kraty na kto- rey pieczony. Inne w teyże Kaplicy są Świętości, znaczna Par- tykuła Drzewa Krzyża S. w tak poteźnym srebrnym Krzyżu, że 4. Mężów potrzeba do dzwigania.

Są tu y S. Jana Marszałka Chrystusowego Kości opalone y osmálone z Myry Miasta Lievi tu Roku 1149 przywiezione *alias* Ręka, ktora iak *Dextera Excelsi* czyni cuda, uśmierza iąc nawałno- ści

ści morskie, wyniesiona w Processyi Na S. Jan tylko ten drogi skarb prezentują, za szczęściu kluczami, uszczęściu Osob deponowanemi zachowany. Inne *Sacra Pignora* są Głowa S. Barnaby Apostoła, Głowa S. Sebastyana Męczennika, Ramie S. Mateusza, Ramie S. Jerzego M. cztery ramięczka y dwie Głowki SS. Młodziankow od Heroda pobitych, Ręka prawa S. Jakuba Mniejszego, po cząstce z Myrry, kadzidła y złota od Świętych trzech Krolow P. Chrystusowi ofiarowanego. Ząb S. Krzysztofa. Taca owa, na ktorey głowę S. Jana Krzciciela Krolowi Herodowi przyniesiono uciętą. Talerz iednostayny Szmaragowy od Krolow Saby Salomonowi ofiarowany. w Kościele S. Mateusza jest Ciało S. Anastazyi Panny Męczenniczki z Carogrodu tu sprowadzone. W Skarbcu Czara Szmaragowa kilka garcy bierąca w siebie. Wydała GENUA Kościołowi Bożemu 3 Papieżow, 30 Kardynałow a tak *non erubescit in purpura*. W tym tu kraiu Damy prym biorą Męszczyznom (*prob dolor wcałym świecie!*) stroją się solennie, a Męszczyźni dla powagi w czerni chodzą nacyjęścicy, podobno w żałobie po fortunie, przez Damy, straconey. w Włoszech na Genuenńczykow, *carpendo ich mores*, to jest Przyśłowic, że tam ludzie bez wiary Dámy bez wstydu, Může bez ryb, powietrze bez praństwa, po Włosku tak:

Huomoni sensa Fede, Donne sensa Vergogna,

Maria sensa Pesci, earia sensa ucelli.

Tu naywięcey koło aklamitu robią. Bywało po 5000, teraz na 25 tysięcy narachuie się takich Rzemieślnikow. To iednak *notandum*, że w większym predikamencie Genuenska Rzecz Pospolita u Kupcow, niżeli Politykow. Zaleca Genuę Oliwa Genuenska, ale nie lepsza od Francuskiej z Prowincyi.

L U K I E W · S K A po Łacinie L U C A N A R E S P U B L I C A.

STolica y iey jest Miasto *LUCA*, gdzie, *omnis generis* manufaktury, y ziedwabiow, roboty, dobrze jest ufortyfikowana, Cekauz
maią.

maiąca porządny, kiedy z niego może na wojnę na 20. według drugich na 40 tysięcy ludzi uzbroić Intraty nie ma więcej nad 5 kroć sto tysięcy grzywien. Początek swoy wzięła ta *Respublica* koło Roku 1350 za powodem y powagą Kastrakcyjusza Florenczyka Senatora Rzymkiego; po którym bezpotomnym poszła była *Respublica* p. Urządy Ludwika Bawara Cesarza y innych, była y *sub Dominio* Medyolańczyków. Naostatek Roku 1430 do dawney swoiey wrocila się wolności Forma Rzeczy-Pospolitey jest *Aristocratica*; obiera sobie za Głowę co dwa miesiące niejakiego Gonfalonier, przydając mu *in assistentiam*, Konsiliarzow 29 także pewnego czasu odmieniących się. Cały zaś *status Politicus*, zawisł na 240. Szlachetnych osobach.

Biskup Lucenski, albo Łukiewski á *solo Pontifice Romano* dependuje, który ma *usum Pallii*, y innych Prerogatyw Arcybiskupom służących. Prałaci tameczni y Kanonicy w Honorze y na Processyach zażywaią Mitr białych *more* Kardynałow.

Gość do Łuki wieżdżaiący, broń zostawuje przy bramie, odieżdżaiąc odbiera, á to *propter securitatem*. Z tego Miasta jedwabnych wiele materyi y Hattasow Łukiewskich wychodzi na świat. S. Maryna Pisańska Seneska była *Respublica*, teraz są pod władzą Xiążąt Toskańskich.

W WŁOSZECH NIZSZYCH.

Zawieraią się Krolestwo Neapolitańskie, Krolestwa Syccylijskie, Sardyńskie, Korsykańskie, Malta, &c.

NEAPOLITANSKIE KROLESTWO

Długie jest na mil Niemieckich 90. Szerokie na mil 30. Krolewskiego poczęło się zażywać tytułu około Roku 1000, kiedy Tankred Normanieczyk mający Synow 12, na Fortunie podupałdy iey szukaiąc, do Włoch zawitał, y tam tenże Neapol y Syccilią widząc od Saracenow przyciśnione, z Synami swemi dokażał, że Saraceni zostali wypędzeni; gdzie iemu y Synom pewne w
Nea-

Neapolitańskiey y Sycylijskiej krainie, Ziemi wydzielone porcye. *Robertus* jeden z Synów *Tankreda*, *Apulii* y *Kalabrii* Xiążęciem kreowany, a tego Syn *Rogierius*, Królem Sycylijskim y Neapolitańskim *proclamatus*, piszący się *Rex utriusq; Siciliae*. Gdzie nota, że Neapolitańskie Królestwo zwało się także Sycilią, ale Zamorską. Potym od Francuzow na dwie rozdzielona *Sicilia* Królestwa, to jest Sycylijskie y Neapolitańskie. Po Francuzach Swewowie go opanowali, Swewom Francuzi odebrali, Francuzom Hiszpani; a potym znowu Francuzi, *tandem* y tyż Hiszpani, dotychczas Infanta Królewskiego, Hiszpańskiego *Károla* mając, za swego Regnanta.

To Królestwo jest *Feudum Pontificis Romani, aliás* Lenność Stolicy Apostolskiej. Ztąd dotychczas Król Neapolitański *Homagium* Oycu Świętemu co rok posyła 7000 czerwonych złotych y konia białego *Celtes* zwanego. Tu naywięcey jest Duchowieństwa Święckiego y Biskupow, kiedy ledwie nie każde Miasto ma swego Biskupa. Z tey racyi samych Arcybiskupow liczą 21 Biskupow 107 Miast murowanych 1580.

Tu Gniazdo Szlachty; ztąd mówią *Regnum Nobile*, albo *Neapolis Nobilis*, gdyż w cudzych krajach Szlachtą w Miastach, nie we Wsiach mieszkaia.

Samych tu Xiążąt, co się zowią *Duces*, liczą dawnieysii 37. świeżsi 73 Xiążąt co się piszą *Principes* 48 Margrabiow 105 Hrabow *olim* liczono 54 potym 169. teraz ieszcze więcey, Baranow więcey niżeli 1000 Z Szlachty grą kart bawiących się corocznie do karbu Koronnego *importatur* 1530 czerwonych złotych.

Prowent Królestwa tego wynosi na 2 miliony 50 tysiecy Dukatów. Woyska Ordynaryinego y regularnego żywi to Królestwo 4000 po fortcach 1600. Piechoty. Extraordinaryinego mieć może 240701. z Dymow samych, ktorzych w Prowincyách wszytkich Neapolitańskich wyrachowano 4011454. Każde bowiem sto Dywow wystawić powinno Żołnierzow Pięszych morderownych 5. A tak znaczne sily podymne mogą zakurzyć pod nos dobrze nieprzyiaciom.

Zawiera to Krolestwo Wielkich w sobie Prowincyi 4 to jest Kampanią, najpiękniejszą w świecie krainę, dla zdrowey àëryi y wszelkney obfitości, nazywie *Campaniam Felicem* zwaną. W ktorey się zamyka *Terra Laboris* 2. Prowincye *DAPRUTIUM*, 3 *KALABRIA*, 4 *APULIA*. RZĄDY Polityczne tey Korony są do Francuskich podobne, bo od Francuzow tam kilka razy panujących poformowane.

Iest tu *Legatus*, ktorego *Vice-Regem* tytułują. *Magistratus* zaś tamedzny z tych składa się *OFFICYALISTOW*. *Gran Comes* stable, *Naywyższy Woytk* *Hetmán*, ktorego *Krol* kreuje przez podanie miecza przy słow następujących mowieniu: *Accipe Sacrosanctum hunc Gladium, quo consicies Hostes populi mei*, 2 *Gran Giustetiero*, alias *Grandis Institiarius*, *Naywyższy Sędzia*, etiam *Margraffow*, *Baronow* sędzacy; 3 *Gran Admirante*, *Naywyższy na morzu Hetman*, alias *Admirał*. 4 *Camerlingo*, albo *Le Camerario* *Podskarbiy*, *Podkomorzy*, *Rzeczy Krolewskich Dozorca*. 5 *Gran-Protonotario* *Naywyższy Pisarz*, albo *Sekretarz*, wszystkie *Papieryy* *Archiwa* u siebie mający, *Sędziow* kreujący, nie pewnego tożo *Osoby* *legitimuiący*. 6 *Gran Cancellario*, *Wielki Kanclerz* od *Tronu* *ustami* y *piorem* *odpowiadający*. 7 *Gran-Siniscalco*, po *Łacinie Magnus, Schenehallus*, inaczey *Major Domo*, albo *Maestro di Casa* to jest *Magister Curie*, vulgò *Marszałek Wielki*: wszystkim tym rządzący, co do *wygody* *domowey* należy *Monarchy*. *Mieyscè* *Iego* *bywa* przy *nogach* *Krola*, *gdy* *siedzi* *na* *tronie*.

Są też tu sześć *Consilia*. 1 *Vice-Regis*, inaczey *Collaterale*. 2 *Sancie-Clare*, od *mieysca* tak nazwane, *ktore* *rozśadza* *Sprawy* *od* *Sądu* *Vicaria* nazwanego tu *appelluiące*. 3 *Vicaria*, *naby* *Sądy* *Namiestnicze*, *ktore* *Nomine* *Krola* *sędza*, *tu* *odeślane* *od* *niższych* *Sędziow*. 4 *Summarie*, *wszelkie* *kalkulacye* *Prowertow* y *expens* *tratynuiący* *są*. 5 *Admiral-tatis*, *Ráda* *Morska*. 6 *Monetarium*, *strony* *monety* *bicia*, *waloru* *tey*, *karania* *falszerzow* *agnuiąca* *się* *Rada*.

W Pierwszey Prowincyi Neapolitańskiego Krolestwa Kampanii

panii jest Stolica NEAPOL *vulgò Neapoli*, założone natym miejscu, gdzie *Parthenope* Syrena pogrzebiona była; ktorey zakładając Miasta fundamemata, znaleziono Ciało, y od niey *Parthenope* długo zwane. Gdy się tu Obywatle z starożytnego Miasta *Cumae* przenosili; Kumański Magistrat, bojąc się ewakuacyi Miasta swego, owe Miasto *Parthenopen* zruynowali, za to powietrzem ukarani y przestrzeżeni *Oraculis*, aby znowu *Parthenopen* restaurowali. Co gdy uczynili, z Gręcka go nowym imieniem nazwali *Neapolis*, *alias* nowe Miasto, albo Nowograd, jako Historycy osobliwie Strabo piszą y Wirgiliusz. Jest teraz bardzo wspaniałe Miasto liczney Szlachty Gniazdo, Stolica Vice Regia, Archikatedra Arcybiskupa. Ma 7 obszernych Przedmieść. Zamkom, czyli Kasztelom na hamulec często rebellizujących Obywatelów jest 5, ieden prawie z skały wykuty od Karola V Cesarza, w całej Europie niedobyty; drugi *Torrione de Carmeliti*, *alias* Wieża Karmitańska nad morzem, &c.

Jest tu wspaniały Królów Pałac, Akademia fundowana Roku 239. Port handlowny. Zimy tu tylko dwa miesiące. *Januarius* & *Februarius*. W Lecie nieznosne gorąca, dla których wiele Pałaców y kamienie jest bez dachów, aby w nocy chłodney przaynmaniej użyć àéryi. O wszem ledwie nie w całych Włochach wielkie bywają gorąca *in Julio & Augusto*; że od dziewiątey zrana, do trzeciej po południu chodzić niemożna po dworze, dopieroż co robić gdy nogi ziemia parzy; więc okna pozaślaniawszy, w domach, iaką Gospodarze bawia się robotą, lub zabawiają grą iaką. Miasta *Neapolu* w cyrkumferencyi jest na mil 15 Włoskich: Bram 8 Fossy głębokie na stop 80. Parafii 40, Kaplic prywatnych wiecey niżeli 100 Kłasztorów *utriusq; sexus* 31 Szpitalów 12 Naywiększy ieden iako Miasteczko iakie przy Kościele Nayświętszey Panny Zwiastowania, gdzie Ubogich, starych, Sierot około 2000 konserwuje się y żywi Porzutkom tu należyta doją edukacyą, samych matek dla nich bywa 700, iak przyidą *ad annos discretionis*, uczą ich czytać, pisać, różnych kónsztów. Szpital ten według iednych

iednych 17 tyśięcy Dukatow, wedlug drugich 90 tyśięcy. Dukatow ma Intraty. Nad Bramą Szpitalu tego, Nayświętszey Pannie dedykowane te *extra* wiersze;

Lac Pueris, Dotem Innuptis, Velumque Pudicis,

Datque medelam agris, hæc opulenta Domus.

Hinc meritò Sacra est illi que Nupta pudica,

Esans Orbis vera medela fuit.

Kościół ten Wcielenia Bożego, albo Zwiastowania Nayś: Panny y Szpital tu opisany *magno sumptu* fundowała Krolowa *Sancia d Aragona*. Zona. Roberta Krola Neapolitańskiego y Aragońskiego Roku 1324. Przyczyniła Fundacyi Margareta *de Durozzo*. Gdzie w Kaplicy jest dwoje Niewinaiatek od Heroda pobitych, y Głowa S. Barbary woniejąc pewnieysza niż w Kijowskich Pieczarach, gdyż ta S. Męczennica, choć za Troycę Świętą zamordowana, iedną Głowę miała, nie dwie, ani trzy, żeby y w Neapolu y w Kijowie je miała.

Iest tam Szpital y na grzesznice pokutujące. W Kościele *Assumptionis* Nayśw: Panny w Kaplicy między różnemi Relikwiami, tai est nayosobliwsza Krew S. Januaryusza M. w dwuch ampułkach szklanych przy głowie tegoż S. Męczennika lokowana przy Mszy S. (innych czasow będąc krzeptą.) rozpuszcza a a sie y ni by wrząca. Gdy Gorá *Ætna* bliska ogniem grozi gruntem Neapolitańskim, ta krew *Processionaliter* wyniesiona gasie y tłumi.

Iest y drugi Kościół *sub eodem titulo* bardzo stary *Donna Romita* zwany, przy którym jest Klasztor Panien Zakonnych Reguły S. Bazylego obrządkow Greckich tu z Romanii podczas ruynowania Carogrodu przeniesionych; ktore potym żyły pod Regułą S. Bernarda, *tandem* teraz są Zakonu S. Benedykta Patriarchy.

Iest tu ampułka Krwie S. Jana Chrzciciela, podczas Mszy o S. Janie, osobliwie podczas Ewangelii rozptywa sie y znowu krzepnie, iako wielu Przytomnych widziało, *cum ad miratione.*

W Kościele OO. Dominikanow od Karola II Krola Neapolitańskiego fundowanym jest Kaplica P. JEZUSA Ukrzyżo-

wanego, gdzie Krucyfix przemówił do S. Tomáša z Akwinu Dóktóra Anielskiego *hæc formula: Bene scripsisti de me THOMA, quam ergo mercedem accipies* A Tomasz odpowiedział: *non aliam Domine, nisi Te ipsum.*

Tu są *Mausolea*, albo, wspaniałe! Regnantow Neapolitańskich Nadgrobki, iako też Aragońskich; nadktorem i straszna figura: śmierci wyrobiona. Berta z motykami równająca, przy napisie *Sceptra Ligonibus æquat*. Kładę za wiele innych, ten Nadgrobek w tymże Kościele Ilabelli d? Aragona Corce Alfonsa I Króla Neapolitańskiego położony:

Hic Isabella jacet, centum fata Sanguine Regum,

Quacum Majestas Italæ præscia jacet.

Sol, qui lustrabat radiis fulgentibus Orbem,

Occidit, inque alio nunc agit Orbe diem.

Leży tam y Joanna Królowá Neapolitańska. po struciu męża, także struta z tym Nadgrobkem:

Inclita parthenopes jacet hic Regina Joanna;

Prima prius felix, mox miseranda nimis.

Quam Carolo genitam, multavit Carolus alter:

Quam morte illa virum sustulit, ante suum. 1370.

TAmżew Neapolu jest Nadgrobek Wielkiego Wofownika *Margraffa di Pescara* niby *Piscatoris* Feld Marszałka Woysk Karola V, Césarza od Ludwika Aryosty erygowany: W którym Nagrobku jest *Dialogismus*, albo rozmowa *Viatoris & Hospitis*, to jest Podróznego y Gospodarza. Litera tedy V w Wierszach znaczy *Viatorem* pytającego się, a Litera H. znaczy *Gospodarza* wiadomego odpowiadającego.

V. *Quis jacet hoc gelido sub marmore? H. maximus ille*
Piscator, belli Gloria, Pacis honos.

V. *Nunquid & hic pisces captat? H. Non, ergo quid? H. Urbes,*
Magnanimos Reges, oppida Regna, Duces.

V. *Dic quibus hos cepit Piscator retibus? H. alto*
Consilio, intrepido corde, potente manu,

V. *Quæ*

V. *Quæ tantum rapuere Ducem? H duo Numina Mars, Mars,*

V. *Ut rapuerent quidnam compulsi? H. Invidia.*

Sed nocere sibi, nam vincit, fama superstes,

Que Mortem & Mortem, vincit & Invidiam.

CEkauz Neapolitański tak jest porządny, że ma zbroy y joręza na 50 tysięcy ludu. Tam do widzenia *exhibetur* - rzecz ośbliwa, Statuą Rycerza iednego, który w obleżeniu Kasztelu za sto żoźnierzow waży. Na Belluardzie S. Wincentego stoi Działo imieniem Magdaly, na ważaca 70. Kantarow, a każdy kantar 300 fontow, kuli do siebie potrzebuie 120 funtowej.

Obywatele Neapolitańscy *Splendidissime* żyją, o których napisano: *Plus Sacchari quam panis absumunt.* W stroiu nad innych gurlia, pysznym y bogatym. Wamorach są niepowściągliwi. Te Oloby nad inne preferują, w których więcej notują dumy y grądcey: w ściganiu nieprzyjaciół są nie porównani: konie mają bardzo dzielne y całemu światu, zalecone, ktoremi się ieszcze bardziey, chlubiąc, czy też swoje Wolność *jacendo*, wystawili Konia w Neapolu przed Kościołem Katedralnym z branzu misterną robotą, na wielkim postumencie nie ochetżnanego. Co postrzegłszy Roku 1253. Konrad Krol Neapolitański, a mając Neapolitańczyków już *Notatos*, że skłonni do rebelli, temuż Koniowi kazał Przyrobić musztuk, y napisać,

Hactenus effrenis, Domini nunc paret habenis:

Rex domat hunc equus Parthenoponsis, Equum.

Gdy Neapol obległ był Konrad, zdraycy Miasta, a przyiaciele Konrada, strzale do niego puscili *cum his formalibus*. informując go, aby Porty morskie zawarł, bombą y armatą naprzykrzał się Miastu:

Parthenope se fessa dabit Tibi, qui dominaris,

Si benedaudantur ostia cuncta maris,

Persta, & infesta funda, quæ murmura reddis,

Nam mora Victorem, continuata facit.

Karol V. Cesarz będąc w Neapolu y konie podobne widząc

w Sali *Consilii* wyrobione, pytał coby znaczyły? odpowiedziano, ze *Libertatem Neapolitanorum*; na to zaraz dał respons *Jubebo illos frenari*, y w lot potężny Kalztel *S. Elino* na gorze wyfokiey nad Miastem wyfundował, zkąd iak na dłoni w Neapolu widzieć y wybić może *Rebellizantow Mieszczan*.

HERB Neapolitańskiego Krolestwa, są Lilie złote w błękitnym, polu; których jedni kładą 9 drudzy 11 inni 19 ale nays pewniejsza Pierwsza sentencya, gdyż tak widzę na *Mappach Neapolitańskiego Krolestwa*,

W teyże KAMANII było Miasto KAPUA *vulgò Capoa*, od pola rownego, *alias à Campo*, na którym leży, nazwana, czyli też od swego Fundatora *Capys Samnitow Wodza* według *Liwinusza*; czyli też od ptaka *Sokoła Capys* zwanego. *Strabo* zaś mniema że od tego słowa *Caput* że między 12 Miastami *Kampanii*, to Miasto Głównym było. Zawoyny owey wielkiey *Z Kartaginczykami* (co się u *Historykow* zowie *bello Punico*: y *Annibalem* *Kapua* była *Rzymowi* równa w wielkości y bogactwach, czego potwierdzą *Florus: Et ipso Caput Urbium, quondam inter tres maximas Carthaginemque numerata. Siliusz* zaś mowi; *altera Carthago Capua: Auzoniusz mowi, Altera Roma. To Miasto inopem copia fecit.*

Teraz tylko tey starey *Kapui* blisko nowey, ale cale nieskomparowaney z tamtą widać *rudera* wielkie *Bramy, amphitheatrum, &c.* *Opisał Auzoniusz* iey upadek, oraz *Fortuny inconstantiam:*

Fortuna variante vices, quae freta secundis

Nescivit servare modum, nunc subdita Romae,

Aemula sunt.

Scaliger Autor o nieznanowaniu szczęścia w tymże Mieście napisał:

Et quae alias visa est, nec sibi meta fuit.

Przy tym mieście we wszystkie *genera deliciarum* obfitym, rozpuścił się wielki *woiownik Annibal, ad Capuas delicias captus*, iuż od tych czas niezczęśliwy, iako *patet* z *Historykow*. Inna teraz jest *Kapua* nowa bliska tamtey nad rzeką *Wulturnem*. mające swego *Arcybiskupa, Zameky Rządu* podobne *Neapolitańskim*

W tey

W tey samey prowincyi jest *Mons Cassinus*: na tę Górę nie jeżdżą, dla przykrości; ale chodzą pieszą. Tu leży S. Benedykt Patriarcha w wspaniałym grobie z S. Scholastyką Siostrą pod Wielkim Ołtarzem. To jest najślawniejszy y najbogatsze Opactwo Zakonu OO. Benedyktynów. Klasztor ma Intraty 40 tysięcy Szkutów według drugich daleko więcej, bo 3 kroć sto tysięcy Szkutów; Opat tameczny ma *Jus Gladii* na swoich poddanych. Na tey gorze było Apollina Bożka Przedtym Bożyszczę, które S. Benedykt obalił. Kościół S. Janowi Chrzcicielowi erygował. W Kościele tutejszym za czasów Wiktora Papieża, były Ołtarze srebrne całe, bogactwa wielkie, kielichow dwa z dwóch pereł jednostaynych z robionych, Tu S. Benedykt w skale *Sub lacus* nazwaney *latuit*, jednemu S. Romanowi zrazu wiadomy.

Tuż jest Miasto Nola, w którym inwencya stała się lania Dzwonów, które też zowią *Nolas* od Miasta, y *Campanas*, że w Kampanjskim Mieście Noli leżą. Tu głośniejszy nad dzwony *sanctitate* S. Felix Nolański Biskup żył y umierał.

Niedaleko stąd Puteoli Miasta *vulgò Pozzuolo*, bardzo starożytne, nazwane *á putidis aquis alias* od zgnitych, cuchnących wód albo *á puteis*, to jest od studni, których tam było wiele. Ma swego Biskupa, Kasztel y Port obszerny. Jest jeszcze społowe *Amphitheatrum*; Kościoły Diany, neptuna: Nerona y Cicerona Pałace poruynowane. Jest tam Jaskinia albo pieczary psie, *vulgò La Grotta de Can*, bliskiego Jeziora *Stagnum Agnanum* rzeczzonego, *alias* sadzawki Lukullá: dokad ani człek, ani bydle spulzczone bydź niemoże, żeby tam życia niezostawili dla jakieys zarazy: czego dochodzą wrzuceniem psa, zaraz tam zdychającego; jeśli lednak w tym punkcie w inną, bliską wrzuciłbyś jaskinie, ożyje iako sam *personaliter* doświadczył *Majulus* Biskup. Tuż jest Łaźnia S. Germana Kapuańskiego Biskupa, zwielu celek złożona, bardzo cuchnąca, ale przynosząca zdrowie na podagrę: kurcz, y wrzody, w którym miejscu Paschazyusz Dyakon Czyścowe odbywał męki.

ki. Nie daleko ztąd jest *Campus Phlegraeus*, alias miejsce gorejące od siarczystey materyi, według zdania Pospolstwa Wulkana kuznia, na dreczenie Dusz miejsce destynowane.

Jest tam miejsce *Avernus*, ktore koło Puteolow y Miasta *Baje* lokują Historycy y Geografowie: prości twierdza że słysza tam jeczenie, Osob różnych ukazowanie się widowali, a to tylko w Niedziele, w insze dni nigdy, jako *Diamianus* y *Prudentius* twierdzą dawni *testes*; *Recentiores* zaś nicotym nie pamiętają; piszą jednak, że Ptaństwo przelatujące po nad miejsce *Avernus*, pada y zdycha, dla zarazliwey z owego miejsca exhalacyi: co musi bydź zdawna prawdą, bo z samego imienia *Avernus* wykłada się *avis bus carens*.

Minawszy *Putealos* dopiero opisane, idąc ku Neapolu *oc curris* gora *Pauphilipus* z Greckiego *Ademptor molestiarum*, alias przykrości y fatygi uymiciel, *vulgò La Grotta à Napoli*, że tę gore skalistą przedtym z fatygą obchodzono w koło, potym w krosz przekówano, iak kurytarz zrobiono, długi na mile Włoską, wszereż na krokow 12 y wzwyz natyleż, ktore dy dwie karety obok z sobą iść mogą, y podróżnym ubyło molestyi wobchodzeniu gory. Okna z góry porobiono dla widoku, w nocy zaś lampy zapalają przed Ołtarzykiem N. Panny, z skąd, illuminacya cała y Grotty. Autor tey wielkiej rzeczy y wygody *perhibetur* Alfons Krol Aragonski: ale pewnie *Lucullus Consul* daleko dawniey, zażywszy ludzi do kowania sto tysięcy, ktorzy *in spatio dñis*, tę drogę w gorze wykonywali nawylot, Przy tey gorze wchodząc do Groty, jest Nadgrobek Marona *Virgiliusza*, każdemu już wiadomy.

Niedaleko *Puteolow* dają się widzieć niezmierne Obaliny starożytnego bårdzo Miasta *Cume* od *Kumeow* Narodu Azyatyckiego założone, iako sławne z tąd *metire* że przed tym y morze nazwano *Cumamum*, tamtedy płynące, ktore dotych czastoż nosi imie. To słowo *Cume* z Greckiego znaczy *Pregnantem*, iż tam *Cumaei* z Azyi zawitawszy, na brzegu zastali brzemienną białogłową, a ztąd wzięwszy *omen* wszelkiej przyszłej w tym miejscu obfitości,

siłości, Miasto to założyli, y *Cumas*, to iest fruktyfikującym nazwali. Tu w skale mieszkała *Sibilla Cumana* Panna Pogańska, ale wiele prorokująca. Miejsce to potym było kózszarą dla owiecz, iako pisze *Jacobus Samazarius* następującym wierszem.

Atque ubi fatidica latuere arcanā Sibylla

Nunc claudit saturas vespere Pastor oves.

To iest: gdzie były wieśczechy Pány, tajemnic pieczary,

Tam w wieczor dla napastych, a ówiec kózszary.

Niedaleko Obaliny Kumeyskiego Miasta, iest Miasto dziwnie starożytne *Baje*, gdzie wiele Pałacow, Ogrodow bywało Rzymskich dla powietrza zdrowego, według zdania *Horacyusza*:

Nullus in Orbe locus Baiis praeclucet amenis.

Wody też tam były ciepłe y lekarskie na różne affekcy. *Diana*, *Venus*, *Mercurius*, tu mieli swoje Kościoły, których znaczne iezczere obaliny stoją: Pałace Cesarzow y Konśulow, których wiadać *vestigia*: pod ziemią *Pisana mirabilis* długości nałokci pułtora sta, szerokości nałokci 40 przyozdobiona kolumnami 40 gdzie dla Rzymianow chłodząca była *Cisterna*. Iest tam wiele Grobow Pogańskich znacznych, osobliwie *Agryppiny* Matki *Nero*na. &c.

Między Miastami *Cumae* y *Baje* napolu były podziemne Lochy, iak *Kijowskie Pieczary*, powielkiey części trzesieniem Ziemi zawalone y zasypane, w których nigdy w dzień na swiat niewychodząc y słońca nie widząc mieszkali *CIMMERII* ludzie, metalle pod ziemią kopiąc, y ie za chleb dając, żyjący, to też swoje wydając Proroctwa, wieśczechiarstwo, iak u nas *Cyganie*,

Tych y pod Ziemią wynalazł *Król* pewny y wygubił za ich fałszywe *Oracula*. *Strabo* y *Plinius* z onich pisze; wspomina y *Festus* twierdząc, że na iednym padole gorami otoczony ni znaydowali sie. Ztąd, mowiemy *Cimmeria*, *tenebrae*, wielką opilując ciemność. *Cimmerii* ci byli przedtym w *Scytyi*, od których po dziś dzień *Bosphorus Cimmrius*, tamedzne ciałne morze zowie się. Ale *Scytowie* ich ztamtąd wyrugowali; więc oni w *Włoszech* na mienione podziemne lochy osiedli.

W Kam-

W Kampani dalszey leży Miasto *Beneventum*, Arcybiskupstwo nad stepami rzek *Sabatu*, y Kaloru należące do Oyca Świętego zdonacyi S. Henryka Cesarza Roku 1053 czyniąc kommutacyą za Miasto Bambergę w Niemczech Przedtym się zwało *Maleventum*, że tam zte y wielkie wiatry nawet konia z lezdzcem do gory porywaiącego, panowały.

W Kampanii świeci całym Włochom gora *Vesuvius*, albo Wezuwiusz ogień z siebie częstokroć wybuchaiąca, którą należyćie opisałwly między Gorami najinnym mieyscu, tu ognioy tych nie żarzę.

KALABRYA rodzącą manę Kalabrynę, iako y całe Włochy osiedli Grecy y *Magnam Graciam* nazwali, iako świadczy Owidyusz: *leala nam tellus Gracia major erat.*

Tu Wirgiliusz Poeta naywięcey przebywał.

Blisko Kalabrii tey leży APULIA Prowincya mła Neapolitańska w ktorey Wioska CANNÆ kleską wielką Rzymianow sławna, gdzie Annibal Pawła Emiliusza y Terencyusza Warrona Konsulow zniósł 40 tysięcy Rzymianow, samey Kalabrii wyborney 270 *Marsi in victimam, morti spoliū* położywszy: pułczwarta korca samych Piersieni Posłał do swoiey Kártaginy, z Rzymianow pobitych poździerawszy.

SYCYLYJSKIE KRÓLESTWO

SYCILIA jest Insuła *Maris Interni* albo *Mediterranei* aliás środkoziemnego morza, ktorym od Włoch oderwana, dawnvch wiekow będąciedno z Włoską Ziemią *Continens*, albo *Terra Firma* Urodzeniem, wielką obfitością, Nieba łaskawością, zaśluzyla sobie, aby się zwała *Romanorum Horreum*. Wzięła Sycylia in ie od Siculow Obywatelow Latii, przedtym SICANIA od Sykaniusza Krola ieszcze przed Woyną Trojańską w te tu Kraie z Iberami w znaczney liczbie zapędzonego przezwana była, y Obywatele *Sicanii*. A ieszcze dawnieyszych czasow od formy y pozycyi swoiey trianđularney taż Sycylia przez Grekow TRINACRIA, to jest o trzech węgłach

węglach Kraina nazwana była, gdyż literę Deltę Grecką wyraża *suo situ*.

Panowali tu zrazu *Latini*, od Aboriginow zapędzeni, po nich Tyranni Dionizyuszowie, Agatoklesowie, Wandalowie, Saraceni, Nortmannowie; ktorzych tam na Tron promowował *Tancredus* Nortmańczyk: potym Francuzi, ale ich nieszcześliwe dla siebie panowanie, bo zdradą Sykulow o nieszpórach Wielkoponnych na 9000 wybici Roku 1282 lub 1267 z kąd *Siculis Vesperis* przyśtowi urodziła się okazya, iakom iuż explikował *sub titulo Abecedarius*. á iuż Użzony, między Przyśtowiami. Po Francuzach Krolowali Arragończykowie od Sykulow profzeni, po nich Austriacy, *tandem* po dziśdzień Hiszpani. Długość Sycylii jest na mil 50 Niemieckich; szerokość na 35. Sławne od dawnych wiekow tu Miasta *Messana* vulgò *Messina* gdzie port bardzo wstawiony. *Panormus* Głowne Miasto całej Sycylii, gdzie Krolow koronacya, á Wice-Regow Stolica, dawniejsze powiadaią niżeli *Nòe*, iako z kamienia znalezionego wnoszą; po Włosku się zowie *Palerma*. Nie poślednie Miasta *Agrigentum*, *Drepanum*, koło ktorego Olbrzymow Cyklopow wielkie znaleziono kości *Syracuse* *Celebres* kilka wielkich Ludzi *Natalibus*, iako to Archimedeza Syrakuzkańskiego y Euklideza &c. Innych Miast nie podtych w całej Sycylii, liczą nazo. Dawnych czasow w Sycylii te były Narody. *Cyclopes*, *Leſtrigona* Olbrzymi, *Sicani*, *Siculi*, *Iberi*, *Phenices*, *Grecy*.

Czasow niedawnych Sycylia cała podzielona na trzy Krainy *Valles* rzeczone: Jedna *Vallis Demona*, druga *Vallis Mazara*, trzecia *Vallis Nettina*. Ma też swoje Insułki *Liparas* io z ktorych jedna tylko mieszkalna.

Krolowie Sycylijscy -piszą się albo Krolami Sycylii y Neapolu, albo też *Reges utriusq; Siciliae*, mając Neapolitańskie Królestwo, za drugą Sycylią, gdyż niegdy jedną Ziemią był cały Kray, potym morzem rozdzielony na dwa Kraie. Ta Sycylia była niegdy Cyklopow Wulkanu piekielnego Ministrow Oycyzna, kto-

rych wyraził Poeta: *Brontes & Steropes, & Nudus membra Pyracmon*

Dwie rzeczy w Sycylii ielzce *ocerrunt notanda* Peregrynantowi ciekawemu: *Scylla* y *Charybdis*. *Scylla* iest skała ostra w morze wysadzona, o którą flukty morskie ustawiecznie tłuką się y szum wielki czynią; z tą *Scylla latrans* zowie się. Poetowie baia, że to była Nymfa od Glauka ukochana, czego *Circe* nieiako wszystkich zioł y czarow Mistrzyni zazdroszczac, czarami swemi, iey szpetne uczyniła ciato, więc ta Nymfa sama siebie szpetney scierpieć niemogąc, w morzu się Sycyliyskim utopiła, apotym *favore* Bogow w skałę obrocona, którą Marynarze nie raz (mając nią Okręty swoje, rozbite, lub wiatrami tam nie ostrożnością uniesione); opłakują. Drugie miejsce żeglującym fatalne *CHARYBDIS*, która nie co innego iest, tylko Wyr kręcący się wielki na morzu Sycyliyskim, przeciwko przerzeczoney dopiero skale *Scylli* który wyr czynią przeciwko sobie bitące fale y wysoko się podnoszące, a w tym cokolwiek się nawinie pożerające, y znowu nazad wracające, ale wniwecz obrociwszy potłukły, popsowawły. Poetowie y ztego uformowali baykę, twierdząc, że *Charybdis* biało głowe, chudobę cudzą kradzionym sposobem sobie przywłaszczającą *Herkules* za swoje woły, w ten wyr nie nasycony obrocił. Często żeglujący, iezeli nie *Scylli*, tedy tey *Charybdis* doznają na fortunach y zdrowiu swoim nie łaskawości; ztąd urosło *Proverbium*: *Incidit in Scyllam, volens vitare Charybdim*.

Często Sycylią infestują trzęsienia ziemi, iakie było bardzo ciężkie Roku 1693. ktore obaliło Miast 70 y ludzi nabiło stotyściocy; inni piszą że na 150 tysięcy. Co według naturalistow forawnią Ognie podziemne, ktorých, Kray tameczny mając wiele siarczyltych gruntow, iest *nutrix*: z ktorey racyiy, Gora *ÆTNA* w teyże Sycylii, trzecie *malum*, po *Scylli* y *Charybdis*e, częstokroć ciężkiemi pali się pożarami, iakom *fusc* opisał między Gorami świata całego, wyżej.

Pod tą Gorą iest *KATANA* Miasto broniące się zastaniające pisał zem *S. Agaty Panny* y *Męczenniczki Roku 252* umęczoney; kto.

ktorey tam Kościół erigowany, nad wszystkie Sicilijskie naywiększy Do tego Kościoła po wypędzonych z Sycylii Saracenach, *Rogierius Nortmannus Comes Siciliae* przydał wielki Klasztor dla OO. Benedyktynow, tamże Opactwo bogate fundował, Opatem oraz Biskupem Kataneńskim uczyniwszy *Angerium*. Jemu tegoż Miasta, Etny gory cum *Fundis adiacentibus Jure perpetuo* uczynił donacją, sobie pro *Censu annuo* chleba kawałek y wina kieliszek excypowałszy, ieśliby tam kiedy był gościem. Tę Fundacją approbował Urbanus II. Papież Diploma napisane, y dane Klasztorowi Roku 1092.

Toteż *Singulare* w Sycylii, że tam śnieg na wagę przedają, a to na oziębienie wod ciepłych w lecie. Jest to prowent samych Mieyskich Magistratów jak gdzie tylko śnieg gorę okryje, pokilkaset Chłopow naymnia, aby z niego potężne robili kule y bałwany, y w lochy chłodne nato preparowane spuszczałi, *teste Schotto*. Na Insulę Maltę ten zimny Okrętami sprowadzają Towar dla Kawalerow zawsze *in actu belli* zostających, ochłodzenia, gdyż tam śnieg nie pada unich.

HERB Sycylii dwa Orły osobne Czárne w Koronach, y za nimi balek sześć żółtych y czerwonych,

SARDYNSKIE KROLESTWO

SARDYNIA Insulę *vulgò Sardegna* nazwała *Sardus* Herkulesa Syn od swego imienia, przedtym od Grekow *Ichnusa* nazwaną, nowemi Obywatelami Lybiyczycami ją osadziwszy, sprowadziwszy ie wten Kray. Kartagińczykowie też tamę potym opanowali, im wydatli Rzymianie, Rzymianom Saraceni, tym Genueńska Rzeczpospolita y Pizańska; ktore, gdy z sobą o icy possessy a certowały, Bonifacyusz VII też Insulę iako *Feudum* oddał Jakubowi Krolowi Hiszpańskiemu Roku 1324 Roku *tandem* 1708. Ka-

rolowi VI Cesarzowi, *qua Regi Hispanie* dostata się była, od niego Xiążęciu Sabaudii Roku 1717 za Sycylią dana.

Iest długa Sardynia na mil Niemieckich 46. Szeroka na 26 we wszystko żyzna, ale nie zdrowa. Rodzi żiele Sardonike, ktorego kto zażyie, w śmiech wielki wpada, potym wśmiertelną chorobę, z tąd *Proverbium* urosło *Rifus Sardonicus*, gdyż zbytnią radość w smutek się zamienia. Prowent Krolestwa największy złowienia koralow *ad instar* Drzewek w morzu rosnących.

Stolicą Krolestwa Miasto CALARIS *vulgo Cagliaris* Wice-Rcia Stolica, Arcybiskupa Katedra, z Akademią trzema Przedmieściami, y sławnym Portem. Ma tá Insuła mnieyszych Insuł w sobie 44 ale tylko ośm takich, na ktorych ludzie mieszkać mogą.

INSIGNE Sardynskiego Krolestwa są cztery Głowy Murzynskie, chuściami białemi zawiązane.

K O R S Y K A I N S U Ł A.

TA iest mnieysza od Sycylii y Sardynii Insuła, długa na mil 30 Niemieckich, szeroka na 20, ostra, gorzysta, przecież w chleb y dobre wino, w figi, Oliwę migdały, kasztany urodzajna. Zwała się przedtym ta Insuła *Terapie* potym *Cyrnus* od Cyrna Krola, Syna Herkulesowego, *tandem* imie Korsyki *assumpsit* od Korsy Pastuszki iedney z Liguryi, tam zliczną Ligurow Nacyi assystencją, zachodzącey. Według Kluweryusza tu się najpierwsi rządzili *Tusci* dzisieyszy Toskanie, ponich *Carthaginenses*; potych Rzymianie *rerum Domini*, ponich Saraceni, tych zniolszy *GENUENSES* y *PISANI*, *tandem* sami Genuenicykowie po dziś dzień Korsyki są Panami, iezeli ją wydrą od Rebellizantow y Wodzacych Teodora, Krolestem się Korsyki czyniącego. Zalecaią tę Insułę Wielkie Charty, a osy maleńkie.

HERB Korsykański Murzynska iedna Głowa
biała, chuściami zawiązana.

MALTA, albo MELFA-INSULA.

MAlta w sobieta Insula, ale wielkich inkluduje Boharytow y prawie *Antemurale Christianitatis*, to jest Kawalerow Maltańskich, z Jeruzalem *olim* na Insulę *Rhodus*, a z tey przez Solimana Celerza Tureckiego Roku 1522 wziętey, tu na Malte z pozwoleniem Karola V. Celerza Rzymskiego przeniesionych Roku 1530 Maltańskimi odtąd nazwanych. Jest długa na mil 6. Szeroka na 3 w całej okrągłości ma 90. tysięcy krokow. Zwała się przed tym ta Insulka Melitą naktorey S. Paweł Apostoł będąc *presens*, to Kraiowi zostawił *beneficium*, że iak przedtym wiele gadu y iadu różnego, osobliwie węzow była pełna, tak teraz tego wszystkiego nie ma, owżem ziemia sama tamedzna przeciwko truciznie jest *remedium presentissimum*. Rozbił się tam S. Paweł, y to miejsce swoim ubłogostawił tonieniem. Stolica Insuły jest Malta Miasto na trzech Peninsulach, to jest *La Valetta*, *Il Burgo*, y *S. Michała*, od natury & *ab arte* umocnionych ufundowane y rozłożone: Ma przytym trzy Zamki obronne *S. Elmò*, *S. Angelo* y *Torre della Bocca*: Gdzie jest Katedra Biskupa y *Sedes Magistri Ordinis Malitensis* O Kawalerach Maltańskich pisałem *sub titulo*, gdzie o Religii Katolickiey traktuję, którą zdobią Ordery.

INSIGNE Insuły Malty jest Krzyż biały: Kawalerkie zaś, *Ordinis Gestamen*, jest Krzyż Osmiorog biały na lancuchu.

O MIASTACH WŁOSKICH JUDICIUM
połpolite

O RZYMIE, mówią: *ROMA La Santa*: a Edward Anglik napisał: *Sancta est sanctorum pretioso sanguine ROMA.*

O NEAPOLU, że Szlachetny dla mnogości Szlachty: *Napoli La Gentile,*

O WENECYI, że bogata: *Venezia La Ricca.*

O GENUI, że pyszna dla wspaniałych Kościołow, Pałacow, Kamienic: *Genova la Superba.*

O ME.

O MEDIOLANIE, że wielki dla swoiey pozycey obizerney, y mnostwa Obywatelow mówią, że MILANO La Grande.

O FLORENCYI, że od Kościołow, Pałacow, Ulic jest piękna:
Florenza la bella.

O BONONII, że tkusła w gruntach urodzaynych: *Bologna la Crassa*

O PADWIE ze mądrá dla sławney Akademii: *Padova la Dotta.*

O RAWENNIE Starożytney bardzo: *Ravenna l' Antiqua.*

Też sama zdanie *cum addito* O WŁOSKICH Nacyach y Miastach wydał Tomasz Edward Anglik wierszom, zktorych nie ktorych *ad rem meam* tu kładę, wiele opuścziąc dla krotkości.

Cingitur Urbs Venetum Pelagò ditissima Nummis. &c.

*Inclita * PARTHENOPE gignit Comitesque Ducesque, Excellit Studiis facunda BONONIA cunctis:*

GENUA habet Portam, Mercesque, Domosque superbas.

VERONA humane dat singula Commoda vite.

Extollit PADVAM Juris Studium, & Medicina.

Illustrat Senos, Patrie facundia Linguae &c.

MANTUA gaudet aquis, ortu decorata Maronis. &c.

Brixia dives Opum, parcé succurrit egenis.

Commendat PARMAM Lac, Caseus, atque Butyrum. &c.

TAURINUM exornat Virtus, Pietasque Fidesque.

Contemnunt Omnes ANCONÆ Menia Turcas.

Urbs Livii nimis est proclivis, ad arma. &c.

BERGOMUM ab inculta dictum est ignobile, lingua. &c.

Consilium illustrat Sanctum Generale TRIDENTUM, &c.

SPOLETUM clamat: Peregrini intrate, manete.

leszcze mówią w Włoszech: *Unus Papa in Roma, Unus Portus in Ancona, una Turris in Cremona.*

KASZTELE w Włoszech były *olim* miane zaniedobyte. Barletta w Apulji. w Krolestwie Neapolitańskim; drugi PRA-TO w Xięstwie Florenckim. trzeci Crema w Lombardy pod Wenetám); ále te znowemi Kasztelámi niedobytymi w Włoszech

* Neapol.

teraz

teraz, *nec nominentur*, Kościoły olim były w Włoszech *ex opinione* ludzi nad inne: S. Justyny w Padwi, S. Benedykta w Mantui, S. Jerzego w Wenecyi, S. Benedykta w Neapolu; ale y tym inne teraz bogactwy, architekturą, ozdobą, malowaniem *præripiunt palmam*.

Miaßt Handlownych Naystawnieyszych 7 w Włoszech, *alias* Wenecya, Medyolan, Neapol, Messyna, Kalaris w Sardynii, Bastia w Korsyce.

PORTOW 48, ARCYBISKUPSTW 31, Biskupstw 224. Akademii 12 Fortec mocnieyszych 79. Rzek wielkich 4. Padus naywiększy z Włoskich Athesis, Arnus, Tyber. Gory wielkie Włochy otaczające *ALPES*, *Apennini*. Ogniste: Etna y Wezwiusz: *Cabo* albo Promontoriow, *alias* Goc w morze wysadzonych 22. Fatalnych mieysc 4. Scylla, Charjyd's na Morzu, na Łądzie Jezioro *Trasimenus* y *Cannâ* Wioska, przy których oboch mieyscach wiele Rzymianow poginęło. Chwałę w Włoszech Krzyształ Wenecki y Dryakiew Wenecką, Konie Neapolitańskie, Wina Setyneńskie, y Albańskie, Ser y Parmeńskie, Oliwę Genueńską, Hattaly Weneckie, Kolczugę w pancerzach także Wenecką, naybardziey piękne tej Rzeczy-Pospolitey Rządy.

GERMANIA albo NIEMCY Stare y Nowe, albo też S. PANSTWA RZYMSKO- NIEMIECKIEGO

Geograficzne y Topograficzne *cum singularibus*
krotkie bardzo opisane.

GERMANIA y *GERMANUS* co do nomenklatury albo wykładu imienia znaczy Braterstwo. *Germanus* bowiem u Łacinikow starszego znaczy Brata, że Niemcy zawżze *Fraternâ sinceritate* certowali ze wlystkiami, iako *Cretenses* y Grecy *dolâ mendacio*. Co *Conradus Celtes* wyraził wierszem *Quod Fratrum soleant inter se vivere more.*

Annai to imie *Germanus* tłumaczyą iakoby *totos Virus, Viriles*, iakoz *Guerre* w Francużkim ięzyku znaczy wojnę, a *Man* znaczy Męża według *Tacita* zdania; zkąd jedne uformowane słowo *Guerre Man* niby: Woienny mąż; *tandem longo usu* stało się *German*, albo *Germanus*. Innym się widzi, że od słowka *Hermannus* albo *Hermenner* znaczącego żołnierza, Woiennego Męża, wzięło się *Vocabulum Germanus*. *Tacitus* iestżcze mniemą, że *Germani* zjadł rzezczeni, że ich *germen* nie zkąd powstało, tylko z ich własney Ziemi, będąc tam urodzonymi Patriotami nie zaszczemi w wazorami. Zowią się *Synonymice*, to iest innym terminem *Alemanni*, to iest *Nobiles*. Aczaleń też *primam originem suam respiciendo*, nazywają się *Tuiscones*, albo *Teutones* od *Tuiskona*, czyli *Teutona* inaczey *Atkanez*, czyli *Ascenes* rzeczonego, Syna *Gomera*, Wnuka *Iafetowego*, Prawnuka *Noego*, który był Europeyskich Náródów Oycem, Fundatorem y pierwlym Niemieckim Kroleń, który umarł Roku po stworzeniu Swiata 1964 za panowania *Semiramidy* w *Babylonii*.

- Iest y to zdanie Autorow, że ten Krol Niemiecki, czyli inny *Deuten* imieniem, co się wykłada *Interpretari*, był iako *Mercuriusz* trudnych rzeczy tłumacz, Prawa y dobrych obyczaiow *Nauczyciel*, y *Fundator*. *Julius Caesar* w swoich *Kommentarzach*, *Florus* y *Paterculus* twierdzą, że *Teutones*, albo *Teutanes*, albo *Teuto* byłdziewiąty, albo dziefiąty, Krol Niemiecki, od którego między *Elbą* y *Wisłą* mieszkający lud, apotym *sensim* wszyscy Niemcy *Teutones* nazwani. Albo też wzięli to nazwisko od słowa Niemieckiego *Theut*, albo *Tois*, to iest *BOG*, iako by sam *BOG* był ich nie tylko *Kreatorem*, ale też w tym tu miejscu *Fundatorem* y *Osądca*. Po *Polsku* się zowią *Niemcy* z tey racyi, że od *Polakow* w mowie swey nie niezrozumiani milczeli, albo na migach iak niemi interessa wyrażali, dla tego po *Polsku* Niemcy, niby niemi rzezczeni.

Starey *GERMANII* Obszerność wielka była, gdyż wduż mil Niemieckich miała od *Skrytofinni* *Promontorium*, aż do *Dunaju* 400. W szerz od rzeki *Renu* wzięwszy od *Bazylei*, aż do *Atna*.

doki

doki Jeziora na granicach Rossyjskich na mil 200, *teste Cluverio*. Terazniejszy Germania od granic Flandryjskich, aż do Polskich y Węgierskich, jest na mil Niemieckich 220 wzdłuż, wszcz zaś od Gor *Alpes*. aż do Morza Niemieckiego, jest mil 180.

W Germanii starey pięć Nacyi lokuie Pliniusz, toiest *Vindilos, Ingevones, Istavones, Hermiones, Peucinos*, inaczey *Bastarnas*. Pod temi obszernie panującemi pięcią Narodami, byli inni *Populi* mnieysze Nacye. Naprzod pod *Windelami* lub *Wandilami* inaczey *Wandalami* y *Wandulami* nazwanemi inkludowały się mnieysze te Nacye. *Gotones*, albo *Guttones*, lub *Gythones* albo *Gothi*, *Carini*, *Lemovii*, *Rugii*, *Varini*, *Angili*, albo *Anglii*, *Eudoses*, *Svardones*, *Nurthones*, *Caviones*, *Deuringi*, albo *Thoringi*, *Longobardi*, *Sarmnones*, *Burgundiones*.

Pod **JNGEWONAMI** mieścili się *Chauci*, albo *Cauci*, *Chatti*, *Fosi*, albo *Saxones*, *Cimbri*, *Jute*, *Teutoni*, *Dani*, *Godani*, *Codani*, *Scandii*, albo *Scanii*, *Halleviones*, *Sitones*, *Marchiofinni*, *Scritofinni*, *Lappiones*, albo *Lappii*, *Suiones*, albo *Sveones*, *Gute*, *Finni*, albo *Guti*, albo *Fenni*.

Pod **JSTEWONAMI** te byli *Populi*: *Frisii*, *Braeteri*, *Angrivarii*, *Chamavi*, *Ansbarii*, *Dulgibini*, *Chassuarii*, albo *Chattuarii*, *Marsi*, *Tubantes*, *Marsaci*, *Sicambri*, *Ubii*, *Uspii*, albo *Uspetes*, *Tenoteri*, *Fubones*, *Mattiaci*, *Marcomanni*, *Harudes*, *Sedusi*.

Pod **HERMIONAMI** nad Dunaiem osiadlemi, te się mieścily *Populi*: *Cherufsci*, *Chatti*, *Harmunduri*, *Narisci*, *Marcomanni*, *Quadi*, *Qsi*, *Gothini*, *Lugii*, *Burii*, *Marsigni*.

Pod *Peucinami*, albo *Bastarnami*, te się zawierały Nacye mnieysze: *Æstii*, *Hirrii*, *Sciri*, albo *Sceri*. Zgola w Germanii kolo 60 *Populor*. Z tych wszystkich nayobszerniey pánowali, ledwo nie całą Germanią mając y nad wyliczonemi Narodami *Dominium SVEVI* vulgo *Szwabowie*. Nie podli byli *Vindelici* między *Alpes* gorami a Dunaiem mieszkający; blisko tych *Norici* tak nazwani od Miasta *Noreia*. Tuż *Rheti Alpes* gory osiedli.

Między temi Narodami całego świata straszni byli *Wandalowie*, *Azya*, *Afrykę*, *Europę* plądrujący, drudzy *Gottowie*,

trzeci Longobardowie; których opisałem *sub titulo* Zwierciadło Geniuszow.

Z Niemcami długa y ciężka Rzymianom była woyna przez Juliusz Cezarza zaięta; iednak y od tak wielkich Bellatorow *Dominis Gentium, Germania* za Elbą y Dunaiem rzekami nietykana. Nacyi wyliczonych, inne taraz imiona, bo wielkie się poformowały Prowincye, Xięstwa, Margrabstwa, Grábstwa; ledwo gdzie *vestigium* dawnych nazwisk przy kraiu ktorym, albo Mieście utrzymywane, iako to *Svevia, Rhetia, Thuringia*.

Mores Niemcow starych y teraznieyszych czytay *sub titulo* Zwierciadło Geniuszow.

Teraznieysza GERMANIA dzieli się na WYZSZE y NIZSZE NIEMCY

W WYZSZYCH Niemcach są te Państwa Arcy-Xięstwo Austryackie, Syria, Karintya, Karniola, Morawskie Margrabstwo od Morawy rzeki nazwane, *olim Marcomanni*; Śląskie Xięstwo wyższe y niższe, mające w sobie mnieyszych Xięstw 17. Czeskie Krolestwo, Tyrol Hrabstwo, Bawarskie Xięstwo y Elektorat, *Palatinatus* wyższy albo Gorny, Swewia, Brisgoia, z Margrabstwem Badenckim, Recya, Helwecya, albo Szwaycarską Ziemia, Alfacya, Lantgraffowstwo, *Palatinatus Rheni*. Niższy albo dolny Elektorat, gdzie dwie Biskupstw zawiera się, iedno Spireńskie, drugie Wormackie: Lotaryngii y Barru Xięstwa, Frankonia albo Francya Orientalna, Bambergieńskie, y Wirceburskie Biskupstwa, Mergenteineński Powiat do Krzyżakow należący: Margrabstwo Kulmbaceńskie, Margrabstwo Anspaceńskie, albo Onolzbaceńskie Margrabiow Brãdeburckich, z linii Onolzbaceńskiey idących. Hrabstwo Hanowii, Wetterawia Lancgraffowstwo Hassii dolney y gorney, gdzie dwie Linie panują: Hasso Darmstadiana w gorney Hasso Castellana od Miasta Kassel nazwana (z ktorey teraznieyszy Fryderyk Krol Szwedzki) w dolney Hassii panująca. Nassowskie Hrabstwo. teraz Xięstwo. Buchania albo *Buchovia* Kraina, gdzie Fuldeńskie Opactwo; Turingia Lancgraffowstwo, Weymarskie, Isanaceńskie,

naceńskie, Gotańskie, Altenburskie, Salfeldeńskie, Xeizeńskie, Weisfelskie, Merseburskie, Barbieńskie, Xięstwo &c. Saxonia wyższa, Xięstwo y Elektorat, Miśnia Margrabstwo, Woitlandia, toiest Woytowski Kray; Margraffowstwo Lufacyi.

W dolnych, albo niższych Niemczech *alias* w BELGIUM te są Państwa: Moguntckie, Trewirskie, y Kolonieńskie Arcybiskupstwa y Elektoraty: Xięstwo Juliaceńskie, Xięstwo *Montium* do Domu Neoburgskiego należące, Xięstwo Kliwii, Westfalia cała, która zawiera w sobie Xięstwo Westfalskie Elektora Kolonieńskiego, Biskupstwo Monasterieńskie, albo Munsterskie, Biskupstwo Paderborneńskie, Biskupstwo Osnabrugeńskie. które wszystkie terazniejszy Elektor Kolonieński *possidet*, Klemens August Bawarczyk: Frizia Wschodnia, Westfalskie Hrabstwo, z mniejszymi Hrabstwami bliskimi, kilkanastu; Belgiuni *vulgo* *Niderland*, a te dwoiakie; iedne Krolewskie, drugie *FÆDERATUM*; w Krolewskim zawiera się Xięstwo Brabancyi Hiszpańskiej iedney, drugiey Hollenderskiej, Hrabstwo Flandrii iedney Hiszpańskiej, drugiey Francuzkiej, trzeciey Hollenderskiej, Hrabstwo Hannonii dwoiakiy Hiszpańskiej; y Francuzkiej: Hrabstwo Artesii, Hrabstwo Namurceńskie, częścią pod Hiszpanem, częścią pod Francuzem; Xięstwo Luxemburkie, drugie Limburskie, Xięstwo Geldrii, częścią pod Hiszpanem, drugą częścią pod Hollandami, y ta część zowie się *Betavia* od *Betau* Tetrarchii, Prowincja Welawia, Biskupstwo Leodieńskie; tuż Belgium *FÆDERATUM*, toiest skonfederowanych 7 Prowincyi zawiera się, toiest *Hollandia*, *Zelandia*. Hrabstwo na 7 Insulach, *Ultrajeetum vulgo* *Ulrecht*, niegdy Arcybiskupstwo, teraz Prowincyá. Zutfania Hrabstwo, Prowincya Transylalana *alias* za Isalą rzeką, Prowincya *Gróninga*, Fryzja Zachodnia pospolicie West Frisia zwana. SAXONIA Niższa albo Dolna, a ta zawiera w sobie Xięstwo Bremeńskie, *olim* Arcybiskupstwo, Xięstwo Werdeńskie z Biskupstwa sekularizowane, Magdeburskie Arcybiskupstwo teraz Swieckie Xięstwo, Biskupstwo Hildesieńskie, Biskupstwo Halberstadińskie, teraz na swieckie Xię-

stwo obrócone, Xięstwo y Elektorat Hannowerki od Roku 1692 od Leopolda I Cesarza kreowany; Xięstwa Grubenbagenńskie, Lawenburskie, Bruświckie, Luneburskie. Xięstwo Meglemburskie z Lacińskiego Megalopitańskie, Xięstwo Holsackie, albo Olshczyńskie, gdzie Wagria y Stomaria, Ditmarsia, Xięstwo Slewiceńskie, Marchia Brandeburska stara y nowa, frzednia &c. Pomerania bliższa y dalsza, a ta Brandeburska Kassubia, Pruskie Królestwo, olim Xięstwo, *Prussia Ducalis* zwane: Prusy Królewskie, *alias* Polskie, w których Wojewodztwa Malborskie, Chelmińskie, Pomorskie, Kurlandia, Inflanty &c.

Tak wyliczywszy w Niemieckim Państwie Królestwa, Prowincye, Xięstwa, Hrabstwa, przydaie *pro informatione*. Czytelnika, że też same Państwa, iż mają w sobie Cesarza Chrześciańskiego, Rzymsko-Niemieckiego, y Elektorow, zowią się IMPERIUM ROMANO GERMANICUM, od Rzymian przez Karola Wielkiego przeniesione; ktorego wszystkie Prerogatywy opisałem, traktując o Rzeczypospolitey lub tytulo *Majestat dostępny*. Toż samo IMPERIUM ma *Circulos X* *alias* podziałow y Kraiow, ktore swoich mają, po dwóch, lub po jednym Dyrektorow, iako to *Circuli Austriaci* bywali *Archi-Duces Austrie*, ktore *Circulos* postanowił Maximilian I Cesarz Roku 1522, iakom toż samo pod namienionym opisał tytułem. Teraz *DEI Ope* opiszę krocusięńko co się znajduje w tych wyliczonych Kraiach Niemieckich osobliwego albo Politykowi *ad sciendum* potrzebnego.

Generalnie *sciendum*, że Niemieckie Państwo *his seculis* iest formalne Gniazdo *Principum*, Szkoła Zolnierzow, Akademia, *Arbium Officina*, wszelkiego rzemiosła, inwencyi dowcipnych, *Mater Germania*. Ma Obywatelow w sobie na 20 millionow.

AUSTRYA, albo Rakusy przedtym była Xięstwem tylko, potym udarowana Arcy-Xiążat tytułem, y tylko w całym świecie ten jeden iest *Archi-Ducatus* Od Fryderiká Barbossy osobliwemi *Austria* nādana wolnościami, prerogatywami, że od samego tylko

ko dependuie Cesarza; że wszystkim Imperii Xiążętom prym biera; ma *Jus creandi Comites & Barones. Heredes Austrii* tak byli u BOGA szczęśliwi, że zacząwszy od Rudolfa I *ab Anno 1291*, na Tronie Cesarzkim *fulserunt gloriosissimè*, aż do Roku 1731 w którym, *in Carolo VI* Pleć Męska ustala. O tej Najjaśnieyszey Familii y to *certum est pro Dote Domus reputatur*, że Mężczyzni, a czasem y Damy rodzą się z wargą spodnią wypukłą, a to według Arystotelesa *in Physognomicis*, jest znakiem czleka Pobożnego, milego statecznego, nie zmieszanego umysłu. Druga *Dos*, że ten Dom urodził się prawie *regnare*, gdyż samych Cesarzow z niego było 16. Trzeci Przymiot, że żaden z Austryaków, tyrańską sobie krwią Purpury nie farbował, zawsze będąc *justi, Religiosi, Zelosi*; dalecy od Herzyi. Jedna Austryaczka Elżbieta była Córka Cesarzką y Krolewską, Wnuką Cesarzką, Siostrą Krolewską y Żoną, Matką trzech Krolow y Babką.

Była bowiem Córka Cesarza Albrachta V, Czeskiego y Węgierskiego Krola: Dziada miała z Matki Zygmunta Cesarza, także Czeskiego y Węgierskiego Krola, Matką była Krolow Polskich Jana Albrachta, Władysława, Alexandra y Zygmunta Czeskiego y Węgierskiego Krola, Fryderika Kardynała, a co większa S KAZIMIERZA Regnanta Niebieskiego. Żoną była Kâzimierza IV Jagiellończyka Krola Polskiego, a Babką Ludwika Węgierskiego y Czeskiego Krola. Służnie temu Najjaśnieyszemu Domowi przy pisać owe Ligurina wiersze:

O! *vere famosa Domus, cui totus ab ortu
Solis, ad Occiduas mundus substernitur auras.
Quam qui novit, amat, qui non novere verentur;
Cujus in auditu confusis mentibus Hostes
Tabescant, contraque nihil se posse fatentur.*

Więcey o zacności & de *qualitatibus AUSTRIADUM* napisałem
sub titulo Majestat dostępny.
AUSTRYI Stolica WIDEN, po Lacinie *Vienna Austriaca* dla
dytyn.

dystrynkcyi Miasto w Francyi, która się zowie *Vienna Gallie*. Zowie się teraz *Vienna* od Rzeki Wienny płynącej po pod Miasto.

Przedtym się też Miasto nazywało *Vindobona, Julubona, Castra Flaviana*. Zdobi to Miasto Wieża przy Kościele S Stefana lat 60 fundowana. Roku 1400 dokończona, wysoka na stop 4343 Kościół ma Wideń 32, Bram 6 Kamienic 1233, Pałacow kilka. Obywatelów tam liczą na 6 kroć sto tysięcy, z racyi rezydencyi Cesarza.

Przybyło *decus & Praesidium*, Miastu Kolumną jednoścayną marmurową Statua Niepokalanego Poczęcia Najsów: PANNY, żelazną otoczona kratą, w puł rynku Wideńskiego przed Kościołem OO Jezuitow *Domus Professæ*. Statua N PANNY depce Węża; na rogach czterech postumentu, pod Kolumną stoją Osoby zbroynych Rycerzow, czyli Aniołów w Kiryskach, szyszakach, z tarczami, dobyte w rękę mając miecze, niemi pod swemi nogami leżącym monstrum grożący. Pierwszy Bohatyr od wschodu słońca następując na Smoka mając na tarczy napis: *Ipsa conteret*. Drugi Heroiczny Geniusz ku Zachodowi słońca podobnym impetem na Lwa pod nogami swemi leżącego froży się, z napisem na puklerzu: *Conculcabis*. Trzeci Rycerz depce po Zmii, y mieczem ją zabija z inskrypcją na Tarczy: *Ambulabis super*. Czwarty Bohatyr na Bazyliſzka zamach czyni, napis trzymający na Puklerzu: *Non pro te Lex*. Wystawił to Dzieło, Dzieło przedziwnemu Wszęchmocnych Rąk Boskich Najswiętszey PANNIE Ferdynand III Cesarz, biorąc za Patronkę całej Austrii, wtenczas, kiedy Lw Szwedzki, ryknął był na całą Europę. Dedykowana ta kolumna 18 Maja Roku 1647 dawszy inskrypcją:

DEO, OPTIMO, MAXIMO,

Summo Cæli Terræq; IMPERATORI,

Per quem Reges regnant,

Virgini DEL-Paræ Immaculatè Conceptæ,

Per

*Per quam Principes imperant,
In peculiarem Dominam, Austriae Patronam,
Singulari Pietate suscepta,
Se, Liberos, Populos, Exercitus, Provincias,
Omnia deniq; confidit, donat, Consecrat,
Et in perpetuam res memoriam.*

To jest Roku 1647, *StatVam hanC eX Voro ponit
FernandVS tertIVs AVGVSTVS.*

HERB Austrii jest pięć Orłow czarnych na polu żółtym; ale *propię* jest Pole białe w czerwonym polu.

W teyże Austrii są Cieplice albo wody Lekarskie Badeńskie.

WMORAWSKIM Margrabstwie na mieyscu Gradisko kopią Kadzidło różney figury. Pan pewny, gdy na groncie swoim, Sternbergeńskim sadzawkę na ryby rznąć kazał, czyli groble sypać, ciało ludzkie całe z Mirry uformowane znalazł, którego do kadzenia y Janowi Dubrawiuszowi o tym piszącemu udzielił. Ma w sobie Morawia *Principatus* 17 Miast 150 znacznych.

O CZESKIM KROLESTWIE *hęc accipe:*

Przedytm ten Kray zwał się *Bojohemia*, niby Boiow Ziemia, albo *Contra* *Bohemia* nazwana od Nacyi z Gallii tu przychodzącej *Boii* nazwiskiem. Ci tu zawitawszy, wyrugowali Niemców, Bojow, wypędzili Markomannowie, Niemiecki Narod; tych znowu Sklawi, albo Sklawowie Słowieński Narod około Roku 550, których Wodz Czechem się zowiąc, Bohemią nazwał Czechami. Przedtym Czechy dzieliły się na 15 Pokolenia po Czesku Krąg, *alias* krzak nazwane; potym od Karola IV Cesarza Rzymskiego na 16, a według świeżych Autorow na 18 *Circulos* podzielone, iako to na Pragski, Bolesławski, Pilśnieński &c.

RELIGIA Starożytnych Czechow była Pogańska, Wenerowali bowiem Prona albo Poruna Swatowita w postaci młodziana, przy samym witanu się powinni go byli wspomnieć, ztąd sposób wita-

witania Witeg, witeg, toieft witam cię. Innych Bożkow czcili, takichże, iakich Polacy u Kromera opifanych odemaie na początku Xięgi wyliczonych. Rządzili Czechow wprzod SĘDZIOWIE, iako był Czechus, Crocus, Crocus młodszy, Libuffa Panna, Czeska Sybilla. Potymrządzili WODZOWIE, lub Xiążeta. Z Xiążat sławny Burzybogiuz, a lepiejby Burzybogiuz, bo przez S Metodyusza Wiare, y Chrzeft S Przyiawfzy, burzyć począł Bogow Czeskich Roku 894. Sławny z Pokoia y Iaskawości na Poddaństwo Wajfłaus Xiąże, *Hostivitus* ludzki, Brzetislaus *Vir Pugnator*, y *Achilles Bohemicus* okolo Roku 1055. Tandem Wratyfław *cognomento Justus* KROLEM Czeskim uczyniony od Henryka IV Cesarza, Roku 1086. Jednak po nim Wodzowie panowali, aż Władyfław od Frideryka I Cesarza w Ratysbonie Krolom uczyniony, za ORLA Herbownego Czeskiego, Lwa otrzymawfzy. Przemysłus nazwifkiem *Victoriosus & Aureus* to wymogł na Cesarzach, aby za wolnemi głofami y wolną Elekcyą, Krolowie Czescy obierani byli, y koronowani złotą koroną, czego na swoiey praktykował sobie 1099. Ludwik Krol, ktoremu wfzyftko nie wczesnej bo *ante diem natus, ante diem Coronatus, ante diem barbefcebat, canefcebatq; ante diem curam Regni fufcipiebat, ante diem uxorem duxit, ante diem occubuit*; bo tylko miał lat 20 gdy umarł, Roku 1526 Krolestwo to dostało się Austryakom, y im dotychczas holduie. Zgoła Xiążat, y Krolow *summatim* panowało w Czechach kolo 60.

Stolica Czeskiego Krolestwa iest PRAGA, ktora że ma w sobie Miast trzy, toieft stare nowe y male Miasto, nazwana iest *Tripolis*, toieft Trzygród, áte wfzyftkie łączy most wspaniały na rzece Moldawie. Zwało się to Miasto przedtym *Bubienum*, y *Marobudum*, wedlug Awentina. *Casturgis*, wedlug Ptolomeusza: tandem nazwane Prahą od Słowieńskiego Narodu z tey racyi. Przemysław III Xiąże Czeski y Libuffa Panna, Prorokini Czeska okolo Roku 723, chcąc nowę imię dać miastu od siebie reftaurowanemu, tak u siebie konkludowali, że będąc między cieślami, iakie od nich pierwsze słowo ufyfzą, takie dali Miastu. Spytali tedy Cie-

dy cieśle, coby cieśał? Odpowiedział *Parach*, albo *Prah*, *alias Prog*, a tak *Praha*, á potym dla lepszey w mowie *expressyi* *Praga* nazwali, jako świadczy *Aeneas Sylvius* w *Historyi Czeskiej*, potym *Papieżem* uczyniony.

Wieża *Ratulzna* ma *Zegar* cudownego konšztu y inwencyi, godzien policzenia *inter mirabilia Europæ*, ktory całoroczną rewolucyą reprezentuie, toiest: bieg *Słońca*, *Xieżyca*, liczbę y porządek *Mieścięcy*, dni, z *expressyą* *Świąt* wszystkich w całym *Roku* przypadających, *Equinoctia*, *Solstitia*, długość dni y nocy, *Noxw*ie y *Kwaterny* *Mieścięcy*, 12 znakow *Zodyacznych*, reprezentuje *fideliur* bez mankamentu; *Godziny* całego *Zegara*, y puł *Zegara*, co iedna ręka skazuie. Drugá jest wielka *Sfera*, mająca na sobie wyrażony *Dyariusz*, albo dni tygodniowych y *Mieścięcznych* liczbę, *alias quota Mensis* iest, ktorego dnia, ktore *Anioł* z boku stojący długą rozgą, albo *indexem* skazuie.

Tuż iest most z *Londyiskim Comparandus* dla wielkości y ofobliwości: stoi na *Moldawie* albo *Morławie* rzece, starą *Pragę* z *Nową* łączący, wszystek z kwadratowego kamienia, mający *arkad*, albo *sklepienia* 24 na weyściu samym y wyiściu, mający wieże, czyli *bramy* przechodnie. Długość mostu iest ná *lokci* 872 *lze-rokość* taka, że cztery wozy obok z sobą iść mogą y minąć się na nim. *Fundowany* iest trzy całe lata od *Githy* *Corki* *Władysława* I *Krola* *Roku* 1171.

Na tym mieyscu, z kąd *S Nepomučen* wrzękę wrzucony, stoi potężny *miedziany* *Krucyfix* pozłocisty na *Moście*. Na *Pagorku* iest *Zamek* *S Wacława* *Krola* y innych *Krolow* *Rezydencya*; gdzie iest *Kościol* *Katedralny* *sub nomine* *S Wita* od *Wacława* *Męczennika* wystawiony *Roku* 923, ktory potym *Krolowie* y *Cesarze* *splendidius* *adornowali*, *Grobami* przyozdobili, gdzie też *Arcy* *Biskupi*, *Biskupi*, *Xiążęta* swoich *śmiertelnych* *popiołow* mają *Conditorium*. Przydana wspaniała *Kaplica* z *drogiego* *Kamienia* od *Karola* *IV* *Cesarza* ku czci y złożeniu *Ciała* *S Wacława* w *Koronie*, którą się *in Reges Bohemiae* *tameczni* *koronowali*

Regnames. Jest blisko Zamku starożytny Klasztor Panieński ieszcze od Borzywoia Oyca S Waclawa fundowany *sub nomine* S Jerzego, gdzie jest pochowany z S Ludimilla Babką, y Wnukiem Bohuslawem. Xieni tamedzna zażywa Pastorału, jest *Princeps* S *Romani Imperii*, zawsze obecna przy Koronacyi Krolowy Czeskiej.

Dwie Rewolucye, a raczey awantury to *afflixerunt* Miasto, iedna Hussytow Heretykow Roku 1419; kiedy nowe Pragie Konfulow y Sędziego oknem z Ratusza wyrzuciono. Drugiey rewolucyi tamże się wszczelo *incendium*, w całych Niemczech sprawujące pożar, ledwo trzydziestoletnią wojną, ugaszony; także z racyi wyrzucenia z Zamku, Kommissarza Krolewskiego przez okno Roku 1618.

TYROL jest Hrabstwo naypryncypalnieysze między Bawaryą, Swewią y Karyntyą leżące, długie na mil 24, szerokie na 20 Niemieckich. Stolicą Hrabstwa jest Miasto *Ænipontum* od *Ænus* rzeki nazwane, *vulgo* *INSBRUCK* z *Academia*. Blisko Miasta jest Zamek Ambras rzeczony, gdzie wielkich osobliwości pełno. Kościół tu bardzo jest wspaniały *Novum opus* nazwane, w którym jest statuow miedzianych na chłopa wielkich 28 iedna statua Olbrzyma drzewiana wysoka na lokci 16, który tam (powiadaia) mieszkał y zwał się Haymon. Koło Ratusza jest wysoka strażnica złotym dachem pobita. Jest tam y Pałac piękney struktury Arcy-Xiążąt Austryackich. Koło tego Miasta Maxymilian I Cesarz Roku 1493 poluiąc, gdy za kozami dzikimi skalnymi poskoczył, na taką unioł się skalę przepaściłą, że z niey zstąpić nie mogąc dwa dni cale nie iedząc, od swoich jest oplakany ludzi; których obligował Kapłana z *Nayświętżemi* przyprowadzić *Tajemnicami*, aby przynajmniey z gory serce y oczy napiał, nie mogąc Pana życia przyiąć do ust swoich, na drogę wieczności. W tym młodzian iakiś niby wiejski przybył, opokę w iedney począł łamać stronie, *descensum* preparuiąc; ktoredy zstąpiwłzy Maximilian, gdy chce owego upremiować młodziana, wlot go nie widzi; *supponitur*, że to był Anioł. O czym *Stephanus Pigkius in Hercule Prodigio*, y Kwia-

y Kwiatkiewicz *in Annalibus*. Na tego cudu pamiątkę w teyże skale wyfoko wyrobiono *Nikę*, *alias* frámugę, y lokowano Krucyfix wielki na stop 40, który się z dołu na dwie stop tylko mały wydaie.

Nie daleko tegoż Miasta na iedney dolinie, gdy się Karol V Cesarz oraz Hiszpański Krol, od Hiszpanii; y Brat iego Czeski y Węgierski Krol Ferdynandus *ab Oriente Victores* ziechali y przywitani, tam Kolumnę *inſiar* Kaplicy wystawili, gdzie też y Portrety swoje za kratkami zostawili; który ich kongres *Georgius Sabinus* następującym tam uwenerował wierszem:

*Hic post longa duo Congressi tempora Fratres
Carolus Hesperis Victor, Ferandus Hoſ.*

W tymże Hrabstwie jest Miasto BOZEN, po Łacinie *Bolsanum*, gdzie cztery sławne co rok bywają Jarmarki, na które z Niemiec, z Włoch, z Dalmacyi, y całego Jlyriku Kupcy zjeżdżają się.

Nie daleko Miasta *Brixen* jest Zamek na uſcie gory wykowaney, do ktorego, ani iechać, ani iść niemożna, tylko się windować liną potrzeba. Zdobí to Hrabstwo Miasto *TRIDENTUM*, *vulgo Trient* nad rzeką *Athesis*, *olim* Neptunowi poświęcone, y od iego instrumentu *Trideus* zwanego, *alias* trzyzębnych widel, *Tridentum* rzeczone, albotęz od trzech ostrych wierzchołkow gor *Alpes*, iak zęby nad Miastem wiſzących, albotęz od trzech Potokow koło miasta płynących, toiest *Fersina*, *Saletus*, y *Perſus*. Jest tu ſtek Niemcow, Włochow *Refugium*. W Zimie nieznośne tu zimna; gdzie y w lecie śniegiem okryte gory. Jest *Juris* Biskupa Rzymſkiego, z donacyi Cesarza *Waclawa R 1378*. Wſławione toż Miasto przez *Koncylium Trydeckie Generalne*, Roku 1563 zaczęte, za *Pawła III*, *Juliusza III*, *Piufa IV*, celebrowane *tandem 1563* zakończone, iako *páter* czytającemu *Concilium Tridentinum*.

W XIĘSTWIE y ELEKTORSTWIE Bawarskim to *occurrit* do wiadomości, że się to nazwiſko wzięło od Awarow *Nacyi*,
Ecz. Zo-

Zowie się y *Bojaria* od *Bojow* Narodu, z tey strony *Alpes* gor mie-
szkającego, *vulgo Bajeren*. Jest Kray w chleb y we wżytko, *be-*
neficio Dunaju y innych 6 rzek ubłogostawiony.

Stolica Xięstwa jest Miasto *Monachium*, *vulgo Müwachs*, albo
Münich, piękne, Palacem dziwney struktury Elektorskim ozdobo-
ne, w którym Pokoierożnym ułane marmurem, a ściany figu-
rami Historycznymi z drogich kamieni wyrabianemi. Przyno-
szą ornament Statuy, których tam liczą 354. *Gloriatur* Bawaryya
nieoszacowanym skarbem, to jest Prześcieradłem, w ktore Ciało
Zbawiciela świata uwinione było do pogrzebu, *ad vivum* na nim
z koroną y bliznami wyrażone. Złożony był ten kleynot pier-
wey w *Kamberium*, albo w *Kameraku* Mieście *Allöbrogow*, albo
w *Sabaudii*, potym w *Taurinie* w *Włoszech*, *tandem* dla bezpie-
czeństwa od *Turkow* Roku 1532, Xiążętom oddány *Bawarskim* w
ich skarbie mający *venerationem & pretium*.

W tymże Elektoracie *Bawarskim*, leży nad *Dunaiem* *Ratisbo-*
na, Miasto Cesarzkie, *Seymami Imperii* wstawione, po *Niemiecku*
się zowie *Regensburg*.

HERB BAWARSKIEGO Elektoratu jest Lew y Szyby u-
kośne, w *Helmie* pod *Mitrą*, *Palma* y *oliwna rozga*.

PALATINATUS SUPERIOR, jest *Prowincya* leżąca w *Gor-*
nych Niemczech, *Frankonią* od *Palatinatu* niższego przedzielony,
przedtym złączony z *dolnym Palatinatem*, teraz od *Badeńskich Tra-*
ktatow Roku 1714 *konkludowanych*, jest *Juris* Xiążęcia *Elektora* *Ba-*
warskiego. Tenże *Palatinatus* wyższy, zamyka w sobie Xięstwa
Neoburkie y *Sulzbackie*, albo *Sultbaceńskie*; Xiążęciem *Neobur-*
skim pisze się Xiąże *Electör Palatinatus Rheni*, *alias* niższego *Palati-*
natu.

Tu z okazji tego słowa *Palatinatus*, chcey *erudiri* Czytelniku,
że to troche, co innego jest od *Wojewody*, iako się w *Polszcze*
bierze. *Palatini* bowiem u *Rzymianow* a *Palatii* nazwani, od
Dworow Cesarzkich, niby *nadworni Konfilyarze*, *Marzalkowie*,
y *Sędziowie*, a u nas *Wojewodowie*, *Woyny* *Wodze*, *Prowin-*
cyi

cyi *olim* Wodze, potym w Senacie Konfylliarze. Alboteż *Palatinus* zowie się od słowka *Palimbus*, toiest Dwor, Ratusz, Trybunał według Otrfida Autora. Na kształt tego terminu uformowali Niemcy z podobną signifikacyą termin: *Pfaltz*, Dwor, albo Ratusz znaczący przydali drugi termin *Graff*, aby była *Vox composita* *Pfaltz Graff*, toiest *Palatinus Comes*, albo *Comes Palatii*, niby spraw za Dworem Monarchy idących, Sędzia najwyższy, przy boku albo Palacu Cesarzkim sądzący. Wspominają takich *Palatinos cum munere* sądzenia, *Palatinum Schiern*, á *Wittelspach*; *Palatinum á Dachaw*, *Wallar*, *Palatinum Thuringensem*, taki to był *Comes Palatinus Rheni*, nad Renem sprawy sądzący, zrazu *temporalis*, potym *perpetuus*, y *Hereditarius*, dla zasług wielkich od Cesarzow koronowany, y iest wielkiey, bo Elektorskiey w Imperium Godności; o ktorego Państwie niżej dyskurs.

W SWEWII Gorney, albo Alemmanii, *valgo Schwaben* zwaney, *alias* Szwabskiey Ziemi zkad płotna szwabskie wysmieni te. Stolica Szwab iest Augspurg, po Łacinie *Augusta Vindelicorum*, toiest od Augusta Cesarza. Miasto fundowane w Nacyi Widelikow tam mieszkającey, dokad August sprowadził Obywatelow. Ciz sami *Vindelici* nazwani od rzek dwoch *Vinda* y *Lycus*, nad ktorymi *sedes* swoje mieli.

Nie male szczęście y honor Swewii, że tu w Mieście Konstancyi było Konciliūm Konstancyeńskie, na ktorym Jan *Huß* y Hieronim Pragski Herezyarchowie, Roku 1414 *pro Hereticis declarati*, a dekretem Zygmunta Cesarza na ogień skazani: na miejscu palenia ich ziemia dotychczas nie zarasta trawą, dając znać światu, że *maledicta terra in opere* tych Hereziarchow.

W niższy albo dolney Szwabii, iest Miasto ufortyfikowane *Wensberg*, w ktorym oblężeni Obywatele od Konrada Cesarza, supplikowali, aby im to już już mającym się poddać, wolno było wynieść z Miasta, co słaby Białogłowski *sexus* uniesie. Na co gdy pozwoił Cesarz, żony mężow z fortecy wyniosły na plecach.

W Brizgoi iest Margrabstwo Badeńskie, gdzie Cieplice Badeńskie

deńskie światu sławne, drugie przy Mieście Openawii, gdzie też są winne wody.

HELWECYA albo SZWAYCZARY, teraz Rzecz Pospolita, długa na mil 60 Niemieckich, szeroka na mil 80. Ta Helwecya dawnych czałow parierowała Domowi Austryackiemu, lecz pod tym *Dominium* mając się za *oppressam*, wybiła się. Jakoż nieznośną rzecz była Gwilhelmowi Panu tamecznemu, że Gubernator imieniem Austryakow tam rządzący, do jabłka na głowie Syna swego, położonego strzelać z łuku kazal? zaczęł ten Gwilhelm zbuntować Kanton jeden, *alias* wieś z Francuzkiego Schwitz, albo Szwajfz rzeczona, z kąd Szwajcyrzka Rzecz Pospolita zwać się począła, albo też Kanton znaczy *Angulum* według Tyriná.

Ten Kanton, albo Powiat z drugimi Kantonami zniósł się y ligę sobie poprzyściągłszy, Austryakow Panow swoich wypędzili, Wojsko ich potym zniesli, Xiążęcia Alberta zabiwszy. Skonfederowało się Kantonow 13, y tak *REMPUBLICAM HELVETICAM Liberam* uformowali od lat 400 wiele dokazująca, toiest od Roku 1308, która sobie wymogła na Panach Europeyskich, że przez pokoy Monasteryński Roku 1648 za wolną, od nikogo tylko od Boga dependująca uznana. Dzieli się na trzy pryncypalne części, *Primo* na 13 Kantonow, z których jedne są Katolickie, mające obrady swoje w Lucernie Mieście nad rzeką *Lucerna*, drugie Akatolickie, albo Proteſtanckie, Szymikujące w Arawii Mieście Generalny zaś Kongres *Statuum* bywa w Badenie *vulgo Reichsbaden*. Kantony te wszystkie 13 biorą od Miast nazwiska, iako to Basyleyski, albo Baselski od Bazylei, Zwirchski albo *Tigurinus* od Miasta Zwirch, po Lacinie *Tigurum &c.* zdo dzieli się ta *RESPUBLICA in Subditos*, toiest na Włości, Miast, Wsi, 24. ztio na *Associatos*, mających ligę z Szwajcyrzami, iacy są *Retowie* albo *Grizones, Valisii, Genevenses &c.*

Przystępow do Helwecyi iest tylko 4 oprócz których iest nieprzystępna dla rzek wielkich Renu, Rodanu, Komeńskiego Jeziora y gor Wallete-Lineńskich. Miast ma 31 z których mostem sławne

ławne *Rapperswila*, mające na Jeziorze *Tigurinus* most drewniany długi na 2200 kroków. Ale sławniejsze jest nad jeziorem *Lemanus* Miasto *GENEVA* vulgo *Genf*, dobrze ufortyfikowane, Główne Rzeczypospolitey Miasto, z Szwajczarami skonfederowane, którego Biskup ztąd Katedrę do *Annesium* vulgo *Annecy*, przeniósł w *Sabaudii*. Jest y drugie Miasto *Geneve* w Włoszech, w Xięstwie *Sabaudii*, także *Genf* zwané nad jeziorem *Genewęńskim*, Rzeczypospolita; gdzie był Biskupem y Xiążęciem S Franciszek Saleyzus Fundator Panien Wizytek.

Senat owey Szwajczarskiej *Genevy*, iakby *Opus* przed Niebem y ziemią chwalebne uczynił, że Wiary Świętey Katolickiey odstąpił, wymurował wspaniałą kolumnę, lepieyby szubienicę Apostatom, tę na niey bluźnierką na Katolików położywszy inskrypcyą:

CUM Annò MDXXXV.
 Profligata Romani Anticristi Tyrannide,
 Abrogatisq; ejus superstitionibus,
 Sacro Sancta Christi Religio
 Hic in suam puritatem,
 Ecclesia in meliorem Ordinem,
 Singulari Dei beneficio reposita,
 Et simul pulsæ fugatisq; Hostibus

Urbs ipsa in suam Libertatem
 Non sine insigni miraculo restituta
 fuerit,
 Senatus Populusq; Genevensis
 Monumentū hoc perpetuae memoriae,
 Fieri, atq; hoc loco erigi curavit;
 Quo suam erga Deum gratitudinem
 Ad Posterum testatam faceret.

W tymże Mieście *Vingente* *Catholicissimo* w Kościele Katedralnym S Piotra koło *Ambony* taka była inskrypcyą:

Nil aurum, nil pompa juvat, nil Sanguis Avorum:
 Excipe virtutem, cetera mortis erunt.

HERB *Helweckiey* Rzeczy-Pospolitey *Kapelusz* żółty na łasce *Libertatem* denotans. *Woyska* może w iednym dniu zbroynego wystawić sto tysięcy.

RHÆTIA albo *RESPUBLICA GRIZONUM*, alias *Szarych* z *Helwecką*, alias *Szwajczarską* dopiero opisana skonfederowana od

od Roku 1491 co dwanaście lat *Federa* te swoje potwierdzająca. Ma swych trzy Ligi, idnę *Grizonum*, w ktorey jest 28 *Communitates*. Drugą Ligę Domu Bożego, mającą *Communitates* 24. Trzecią Ligę Sądow z dziesięciu Sądow złożoną. Z tych Lig składa się *Conventus* 60 Deputatow, do Rządow Rzeczy-Pospolitey Grizon-skiey albo Szarey, który *Conventus* agituie się, albo w Mieście *Flintum* vulgo *Flianz* nad Renem, albo w Mieście Chur po Lacinie *Curia* albo w Mieście *Tawessch*, tym przem Ligom destinowanych.

W ALSACYI *Juris Gallici* od Roku 1697 idę; w dolney jest Miasto obszerne *Argentoratun*, albo *Argentina*, tak rzeczona, że tam srebro w Alsacyi kopią, albo że tam Rzymianie Żarby swoje konferwowali, teraz się zowie *Strasburgum* od obszerney ulicy; przez Attyłę uczynioney. Tu jest Wieża osobliwey wysokości y piękności.

Jest y Zegar *mirabile Opus*; co gdzieindziey opisałem. Most na Renie osobliwe figury litery S formę wyrażający na 47 stojący słupach, ieden od drugiego na 20 kilka stop odległy. Jest tu Kafztel, Akademia, y Sedes Gubernatora Francuzkiego.

PALATINATUS RHENI, Państwo Xiążęcia Elektora

Palatini Rheni 15 inkludujące Satrapii, niby Powiatow większych. Stolica Elektoratu jest Heidelberga, to jest *Gora Myrrowa*, Akademia y Palacem ozdobiona Elektorskim. U OO Franciszkąnow tamedźnych odpoczywa *Rudolphus Agricola*, wielkiego rozumu Człowiek, z takowym Nadgrobkim:

Invida clauserunt hoc marmore fata Rudolphum

Agricolam, Phrysi spemque decusque, Soli.

Scilicet hoc pivd, meruit Germania Laudis,

Quidquid hoc habet Latium, Græcia quidquid habet.

MANHEMIUM vulgo *Manhen* jest dobrze ufortyfikowane in *Palatinatu Rheni* Miasto, gdzie teraz jest Rezydencya Xiążęcia Elektora *Palatina Rheni* w Palacu, z ozdob *verè* Elektorskim. Tamże jest

jest na Renie most z sześciudzieściciu czterech łodzi uformowany.

W Biskupstwie Spireńskim, jest Spira Miasto Imperialne, *vulgo Speyr*, przedtym *Numetum* zwane. Gdzie w Katedralnym wspinałym Kościele z pięknymi nagrobkami wiele leży Cesarzow. Znajduie się tu Wino osobliwe, *Anserum pedes* rzezzone.

HERB *Palatinatus Rheni*, tenże, co Bawarskiego Elektoratu, *alias* Lwy y Szyby ukośne, a w pośrzodku okrąg świata, który na publicznych Aktach *Imperii* przed Cesarzem, ten Elektor nosi.

W LOTARYNGII od Lotaryusza nazwaney, to do wiadomości *occurrit*, że ma *pro Stemmata* trzy Sokoly przez szeroką Linie, ieden po drugim lecący strzają przeszYTE. Y to: w Xięstwie Barry do Lotaryngii należącym w Mieście Metz przedtym *Diviodunum* zwany m, są tak mocne dachy z dachowek, że po nich armaty prowadzić może.

FRANKONIA albo FRANCYA Orientalna, z kąd Frankowie wyszli y Gallią opanowawszy, Gallow wygnawszy, Francją osiedli, y nazwali. W śrzodku Germanii leży nad Menem rzeką, inkluduje w sobie trzy Biskupstwa, Bambergeńskie, Wirceburgeńskie, Eichstädieńskie.

O BAMBERSKIM Biskupie, to jest *singulare*, że tylko same-mu Oycu *S subest*. Ma *Jura* y prerogatywy Arcybiskupow, zażywając *Palliusza in Sacris* y Krzyża. Nadany jest wielu wolnościami y Prawami od S Henryka Cesarza y Kunegundy Zony; ktore Prawa y Regal zowie się *Filum Sericeum Rubrum S Cunegundis*. Na Seymach *Imperii* siedzi zaraz nappierwey po Arcybiskupach, y daie *Votum* zaraz po nich. Co wszystko Benedykt VIII Papież potwierdził. Y to *auget* iemu honoru, że mu cztery Elektorowie Państwa Rzymskiego Swieccy obligowani bydź Officialistami; y od niego brać z racyi pewnych Dobr inwestyturę; tudzież pewne dawać *homagia*; Czeski Krol z Pragi Elektor Bawarski z Awersbachu, Saski z Wittembergi, Brandeburski z Kustrinu. Co teraż czynią przez swoich Plenipotentow, podczas iego do Katedry wiazdu. Ktorzy Officialistowie y Plenipoten-

ci są *semel pro semper* obrani od Elektorow y nominowani na tę funkcya, którym Biskup Bambiński daie *Investituram*.

Drugie Biskupstwo w Frankonii jest HERBIPOLEŃSKIE, z Niemiecka Wirceburskie, ktorego Stolicą jest Miasto *Herbipolis* niby *Erebipolis*, to jest Plutona Bóżka piekielnego Miasto, że tam *quondam* Paganie Plutona wenerowali. Niemieckim językiem zowie się Wirtzburg, niby *Erebszburg*. Też miało jest Głową Frankonii, y kto jest Herbipoleńskim Biskupem, *hoc ipso* jest świeckim Xiążęciem Frankonii, albo Francyi Orientalney z nadania Krola Francuzkiego Pipina. Pierwszym tu był Biskupem S *Burchardus* Roku 747. Po nim już było 73 Biskupow y Xiążąt Frankonii do Roku 1739. Z racyi *Secularis Ducatus* ma *Jus Gladii*, Ma roczney intraty 5 kroć sto tysięcy Talerow. Często bywa y Bambińskim wraz Biskupem.

W teyże FRANKONII jest Powiat *Mergentheimski* Zakonu Krzyżackiego nad rzeką *Tubera* od *Waltera de Krouberg*, Kawalerom *Ordinis Teutonici*, alias Krzyżakom dany, gdzie sobie *sedem* uczynili Mistrze Zakonu tegoż naywyżsi, kiedy *Albrachte Margrabia Brandeburski*, Mistrz Krzyżakow generalny *ad Lutheranismum defecit*; ktora translacya stała się około Roku 1525, tam tedy w *Mergentheimum* Stołecznym tego Powiatu Mieście *Magnus Magister Ordinis* rezyduje lub sam, lub przez Substytutá. A ten *Magister* jest *Administratorem Ordinis* w Prussach, Niemczech, w Włoszech. *Kommendy* podzielone ich są, na 12 *Commendarii* z ktorych siedm Katolickich, to jest: 1 *Alsacka*, 2 *Austryacka*, 3 *Tyrolska*, 4 *Frankońska*, 5 *Konfluencka*, 6 *Biezańska*, 7 *Westfalska*; a cztery Akatolickich, to jest: 1 *Hassyjska*, 2 *Turyńska*, 3 *Saska*, 4 *Trajekteńska*, albo *Ultrychcka*; ktora sama za Głowę nie uznaje *Magistra Ordinis* Katolika. Kawalerowie ci *Kapitulę* swoję miewaią w Stolicy swoiey *Mergentheimum*. Co to są Krzyżacy? traktowałem, pisząc o Świętey Katolickiey Religii w *pierwszey Części*.

W tey jeszcze FRANKONII in *Circulo Franconico* jest kilka
Miaſt

Miało Imperialnych, między ktoremi *Princeps NORIMBERGI, vulgo Nurnberg*, niby Norikow gora na piękney gorze y mocney z natury w lesie olim Hercińskim od Norikow Nacyi, *in refugium* dla siebie od nieprzyjaciol, osobliwie Hunnow ufundowane, od Henrykow Cesarzow rozprzestrzenione. W Zamku tamecznym na gorze fundowanym, Rzymscy Monarchowie postanowili Burgrabiow, *alias Sędziow*, dla ukarania w tamtym Kraiu rozboiow. Nadał to Miasto *Reipublica titulo Ludovicus Bavarus* Cesarz, a Konrad II uczynił Imperialnym y wolnym Miastem. Rządy zrazu tu byly Demokratyczne, potym Aristokratyczne, bardzo piękne y sferne, lub w wielkim mnoſtwie Obywatelow, ktorych tam na onczas liczono na 52 tysięcy. Co admiruiąc Ferdynand Cesarz, spytał się Antoniego Tuchera, iakimby sposobem takie mnoſtwo Ludu rządzone bylo y utrzymane? Odpowiedział, iż dwiema rzeczami: *Bonīs verbis, & gravibūs penis*. Zrownał był z ziemią to Miasto Henryk V Cesarz, że Oycu jego wiernie holdowało, a tak leżące prawie lat 40 *in ruinis*, Konrad III Cesarz restaurował, przyozdobił Kościołami, Budynkami, y swoią rezydencyą. Henryk VI murem opasał, Burgrabiego *temporaneum* postanowił, a Rudolpus I Cesarz tegoż uczynił *perpetuum*; ząd wyſoki jest tytuł Burgrabiego Norimerskiego. Trzy stany tuteyszą *Compagnant Rempublicam, Patrum, Mercatorum & Plebis*. Kupcy od wszelkich wolni ciężarow, Pospolstwo pod ciężkim rygorem, żadnych nie miewa schadzek y kompanii *ad vitandos tumultus*. Fryderyk ieszcze Pierwszy Cesarz admiruiąc tu Chłopiāt mnoſtwo, do fosy Zamkowej kazał ich zwołać, na 4 tysięcy, dając każdemu pewne regaly. Tu *asservatur* Aparat służący do stroiu Cesarzá, to jest Dalmatyka, Karola Wielkiego Korona, Rękawice, który aparat do Frankfortu nad Menem rzeką, na Koronacyą Cesarza wydane ztąd bywają, y znowu po Koronacyi odesłane.

Każdy Neokoronat Cesarz, pierwszy tu Sejm *Imperii* składa. Katedralny Kościół tuteyszy opanowali Lutrzy; iednak Obraz Cudowny Najsów: PANNY lampa ustawnie świecąca się y

Kurfem o N PANNIE muszą Lutrzy wenerować, *alias* tego nie czyniąc, *penas* przez zgorzlenie Miasta, ponoszą nieraz z dopustu Boskiego. Bogacą to Miasto żelazne y stalowe Manufactory, na całą Europę tu naywysmienitsze, ktore robią w officinach nad rzeką *Pegnitz*.

W WETTERAWII jest Miasto Cesarzkie Frankofurt nad Menem rzeką, gdzie Cesarzow koronują, ktore żem opisał, w deskrypcyi Miast wyżej, tu milczę. Drugie tu Miasto jest *Wetzlar* nad rzeką *Lochną*, gdzie teraz po zgorzeniu Spiry Miasta, *CAESARIA Imperialis* sądzi się, tu przeniesiona Roku 1693.

W BUCHONII Xięstwie między Hassi, Turingią, Frankonią leżącym, jest FULDENSKIE wielkie Opactwo, w Mieście *Fuldá*, gdzie jest Akademia, y famych Probostw znacznych ośm. Opat tuteyszy jest *Princeps S Romani Imperii*, Opatow wszystkich w Niemczech y Francyi *Primas*, Arcykanclerz Cesarzowej Rzymskiej, dlatego na *Seymach Imperii* przy icoy no gach siedzi. Fundował to Opactwo *Pipinus* Karola Wielkiego Oyciec pod imieniem S Bonifacjo Męczennika. Herb Fuldeńskiego Opactwa Krzyż czerwony w polu białym.

TURYNGIA Lanegraffostwo, jest wszerz y wzdłuż na mil 12. Ma w sobie Hrabstw 12, Opactw 12, Miast 144, Wsi 2000 Zamkow 150, zowie się *Lumen Germanie*. Panami icoy są, to Xiążęta Sascy; Xiąże Elektor Saski pisze się Lanegraffem Turińskim, to Xiąże Elektor Moguncki, to inni Xiążęta y Graffowie tam mają *possesiones*. Stolica Ertort, albo Erfordia Miasto duże, sławne Akademią od pulczwartasta lat. Dzwon tam strasznie wielki. Dwa Zamki w Mieście.

SAXONIA po Niemiecku *Sachsen*, jest wielka część Germanii. Nazwana à *Saxea natura* w woiennych okazyach y pracach, albo od Saxona Syna Wandalusa, albo à *Saxa*, u Sasow krotką, szpadę albo kordelás *sonante*, według Pódy:

Quippe brevis Gladius apud illos Saxa vocatur,

Unde sibi Saxo nomen traxisse putatur.

Inni mniemają, że à *Sacis* Aziatyckiey Nacy; Sasi pochodzą, nazywani *Sacafones*, z Getami, Swewami, Dakami w Europeyckie kraie przychodzący. Wyfzedłszy ten Narod potym z Holfacyi pod imieniem Anglow, oparł się aż w wielkiej Brytannii, tam siedm Krolestw ufundowawszy, a ztąd sił nabywszy, całą prawie Niemiecką ziemię pustoszyli. Przed Karolem Wielkim dwunastu Rządców Państwa swęgo obierali Sasi *cum hoc laudo*, aby za ktorego rządów woyna postronna trafi się, ten był Krolm aż do zakończenia teyże woyny, iak u Spartanow y Rzymianow *teste Carione in Chronicis*. Takim sposobem *Witichindus* Krolm Saskim na woynę z Karolem Wielkim Cesarzem od Sasów kreowany, od niego zwyciężony, tytuł Krolewski utracił, a nabył Xiążęcego, aby się *Dux Saxonie* pisał.

SAXONIA ta. jest dwoiaka, GORNA y DOLNA. GORNA jest Elektoratem *Sacri Romani Imperii*. Ma w sobie 7 *Circulos*, to jest *Thuringicum, Misnicum, Liphacum, Montanum, Voilandicum, Neustettensium*. Ma Saxonia chleba dosyć y góry krążcowe, bo pod Miastem *Friberga* w cyrkule Montañskim leżącym, kopią srebr, cynę, miedz, ołów. Jest dosyć Zwierza. Ostrowiczow, osobliwie Jeleniow stadami chodzących, szkoda czyniących gospodarzom, a żadnego zabić *sub pena Capitis* nie godzi się owczem który by zabił umyślnie. przy wieźuń go między Jelenia żywego dzikiego rogami, a on go roznieśie, rozbić na sztuki. Podczas wesela, terazniejszego Najjaśniejszego Elek ora AU-GUSTA III Krola Polskiego z Najjaśnieyszą Arcy-Xiężniczka Austryacką Krolową Naszą, mnostwo wie. kie Jeleniow u yslanie w Elbę rzekę napędzono, gdzie widzieć było *eruentiam spectaculum*, kiedy *esiam* Damy, dopieroż Mężczyzni wiele ich natrzęłali.

Język Niemiecki naylepszy Salski dla słow wyborności y accentu pięknego. Prawa Salskie badzo surowe, iako to *vidalteria* ucięciem głowy karat kaza. Rozboynikow w kole kości żywcem łamac; fałszarze monety, Świętokradzcy, Podżegacze, Człotwnicy

wnicy żywcem paleni bydź mają. *Proditores, alias* zdrayce ćwier-
tować; plod w sobie zabijające Matrony żywcem każą grzebać,
ciernia podeślawszy, albo topić. &c.

Nayaśniefzych Elektorow Saskich *ab antiquo* Rezydencya
jest w Mieście Dreźnie *vulgo Dresden*, w wyższej Saxonii leżą-
cym; które Miasto jest na dwie Miasta stare y nowe rzeką Elbą
rozdzielone, a mostem wspaniałym murowanym na 24 arkadach
stoiącym na 800 krokow długim złączone, Pałacem wspania-
łym Elektorckim przyozdobione; gdzie jest *THEATRUM RARI-*
TATUM, Operum estimabilium od Nayaśn: Elektorow Saskich Au-
gusta, Jana Jerzego I, Jana Jerzego II od Roku 1560 zaczęte,
fundowane, z całego świata osobliwościami napelnione.

To *Theatrum* dzieli się na 7 Kamer *alias* Pokoiow y Sal, śli-
cznym malowaniem, sztukateryą y szafami *etiam* hebanowemi,
y z różney materyi robionemi, dziwnie adornowanych. W pier-
wszey sali są *instrumenta* Złotnicze, Tokarskie, Trackie, Ceruli-
ckie, których Xiaże August Fundator *hujus theatri* zażywał, gust
mający *in Mechanicis*. W drugiej Kameronie znajdują się, w sza-
fach pięknych, rostruchany, a te są z perel, perłowych macic, z
Kryształu, Topazow, Achatkow. Krucyfix z korpułem Pana
Chrystusa z złota w dyamenty y inne drogie kamienie osadzo-
ny; drugi z koralu rzniety; przytym łyżka, noże z koralu for-
mowane. Są tam Rostruchany z jajec strusiowych, orzechow
Jndyiskich, to jest z Insuły Indyiskiey Malduwy przeciw truciznie
pomocnych. Jeden kubek taki szacowali Belgowie 10 tysięcy
złotych. Inne są kubki z żuzłow y piany od metalow odchodzą-
cey, inne z rogow Bawolich, inne z szpon Gryfowych, *alias*
wielkich orłow robione. W trzeciej Sali są skrzynie, malo-
waniá osobliwe. Jedna skrzynia jest kryształow, nad którą wisi
imie Nayaśniefzego Elektora z dyamentow Saskich sztucznie wy-
sadzone; Skrzyneczka z Porcyą Drzewa Krzyża Świętego. Mia-
ra długości Grobu Chrystusowego. Zegar misterny kuranty y
Hymny wybiiający. W czwartej Kameronie są *instrumenta* Ma-
rematyczne

tematyczne, *alias* Geograficzne, Geometryczne, Woienne, Astronomiczne, *Optice* służące, Muzyczne, Organy z szkła Weneckiego, piszczalki y głosy także z różnego koloru. Drugie Organy z Jaspisu, Alabastru Orientalnego y Salskiego, kamieniem węzowym adornowane.

Trąba Optyczna, *alias* Perspektywa długa na stop ió nie tylko w noey ciemney, ale y w dzień jasny, Niebieskie obróty dobrze reprezentująca, odległe mieysca czyniące przytomnemi. Tamże iest *instrumentum Acusticum*, albo Phonurgicum; toiest Trąba taka, że za milę całą, głos ludzki y słowa *distincte* daje słyszeć dobrze, albo tu wymówione, tam aby słyszane były sprawuie. W Piątym Pokoju są różnego rodzaju y kunsztu Zwierciadła wypukłe, zapukłe, szkła palące, w srebro, złoto, y perły oprawne. Wisi *inter caetera* od suffitu róg Jednorozca, wielkiego łzacunku, o którym *Historiae naturalis gnari* twierdzą, że iest prawdziwy, taxowany 100 tysięcy Koronatow. Cnoty tego docieczono na czelku, w którym się wywiódła Jaszczurka, y na psach umyślnie trutych. Jest tam y drugi róg na łokci 4 długi, Morfkiey ryby ktoreysy. W szostey Kameronie *NATURALIA* utytułowaney, są Perły Orientalne, y Okcidentalne, Salskie, iakiś kamień, w którym iak w Macicy wiele szmaragdow wrostłych prezentuie się; ieden tak wielki szmaragd iak kurze iaie. Jeden Jubiler dawał za niego 30 tysięcy monety *Joachimicorum*. Wielka sztuka się tu znajduie kamienia Porfirowego z ruin Kościoła Salomonowego, przez Nayaśn: Elektořa Salskiego Woyciecha Roku 1476 z Jerozolimskiej peregrynacyi tu przyprowadzona. Są tu y drzewa morskie Korale, Ptaki Rayskie powietrzem żyjące, Fenix artyfycyalny, bo naturalnego nie masz na świecie, iakom *alibi* wypróbował, albo inny iaki Ptak: tamże zęb y goleń Olbrzyma, ziobro Syreny. W siódmej Sali są misteryney roboty Italowey, wysmienitych Skulptorow iako to Michala Bonarotty *Automata*, toiest same się ruszające rzeczy, iako to Zegary forma, Baranka, Páwia, Papugi Okřetu, Kukulki: Zegar wielki Astronomiczny 16 tysięcy Talerow estymowany

stymowany. Nie wyliczam tu sztuk Malarzkich, innych dziwnych *raritates*, na ktore same jest Kamer 36 destynowanych.

Wyszedszy z Kamer, *si se cura maneo miracula plura videnti*, zlustruy Elektorska stajnie, oprócz Rumakow, Cugow, Szorow, Rządow, Siodeł, czaprakow, y wszystkich końskich ornamentow z zlota srebra, kleynotow akkommodowanych, tam napafiesz ciekawe oko. Tuż są *Circi, alias* mieysca do uieżdżania koni y exercytacyi Jezdzcow destynowane, kolumnami oladzone. Tam jest *Sala* dluga na krokow pultoraśta Portretami słuszney wielkości Nayiasniejszych Krolow, Xiążąt, Elektorow Saskich z tablicami, na ktorych Imie, lata, akcye każdego literami zlozemi wyrażone. Od tey Sali zaczynaia się znowu 36 Izb *raritates sui generis* maiące, w ktorych są to sanki, to wozki z różgemi zwierzetami, żaprężonemi, iak żywemi (są to ich skory wypchane) *alias* Lwami, Jeleniami, Niedzwiedziami, Tygryfami. Są iedne Jzby destynowane na różne różnych Narodow szable, Miecze, Szpady, bulawy, buzdygany, Luki, Strzaly, Kołczany, Tarcze, zbroie, Kierysie, Pancerze, Chorągwie, Standary, Szyfzaki, Kity, buńczuki, strusie piora. W Jzbie 25 y 26 są same instrumenta do polowania służące, iakoto smycze, oszczepy, sieci, obruże, trąby myśliwskie, siatki, *instrumenta* imituiące glos różnych zwierzat. W Kamerze 30 y 34 są stroie różne do wesolości y skokow, mazurek służące. W Jzbie 35 są stroie y suknie Rzymkiego, Greckiego y Tureckiego Narodu.

Tandem idzie Cekauz pełny Armat wielkich y Moździerzow, ktore od szesnastu funtow aż do sto funtow kule rzucaia. Są tam Kolubryny, Organki o sto rurach. Jest wielka liczba oręża, zbroi na konnego y pieszego żołnierza: Są Jzby pełne kul armatnych y strzelbnych. Bliisko officyna lania Armat. Pod Cekauzem pełne piwnice wina wysmienitego. Tuż Biblioteka niezliczone zamykająca ksiegi, samym rejestrem ksiąg cztery potężne *Volumina* zapisano. Jest tam Biblia Hebrayska pisana, za którą 20 tysięcy talarow dawali Zydzci. Psalterz Dawidow 22 ięzykami pisany.

Jest

Jest tam ieszcze *THEATRUM ANATOMICUM* nakształt Ogrodu iakiego, z gankami, gdzie dają się widzieć *ad vivum* wyrabiane drzewa: z gałęziami zielonemi, po między ktore, to ludzkie *sceleta alias* kości nie rozsypane, to zwierząt także kości wyglądają, iakoto ieleniow, koz dzikich, niedzwiedzi, bawołów, wilków, dzików, Ostrowidzow., Są kości z mięsa tylko obrane y Cudzoziemskich zwierząt, Lwow, Lampartow, Tygryśow, Wielbłądow, Łosiow, Raniferow, Sloniow, Małp.

APTEKA ELEKTORSKA porządna w Medykamentą, srebne mająca *vasa*; w ktorey dwa trupy ludzkie, jeden zawędzony na piasku y słońcu, drugi mumią zaprawny; skora z całego człeka, jest tam *Theatrum Comicum* dla reprezentowania komedii, albo Scen Duchownych y Swieckich, Niedaleko Pałacu jest *Sphaeristerium, alias* gra kul, albo galek, kregli, dla exercytacyi młodzi. Tuż jest *Domus Faculatoria, alias* Celstad, strzelnica, Pałac dla Myśliwych z obszernemi dziedzińcami, izbami. Tam potężna Sala do traktamentow służąca: klatki dla różnych zwierząt, w ktorych też *actu* są zwierzęta.

W tymże Saskim Elektoracie jest Miasto WITTEMBERG Stolica Xięstwa Saskiego nad Elbą rzeką; gdzie Jan Fryderyk Elektor Saski fundował wspaniały Konwent OO. Augustynianow, ktory potym dostał się tameczney Akademii, y do niey przyłączony. Przy Konwencie tym, jest blisko Zamek, na ktorego Bramie napisano bylo:

Struximus hæc Divis. & nostræ cuncta soluti,

Et pro Saxonica Posteritate Domus, 1538.

Zalozył podobno, czyli też nazwał od swego imienia tę Wittemberge *Witichindus* Xiąże, czyli też wzięła imię, od iafney y białey gory. Oszepcił tameczny Konwent Augustyniański, y Akademia, już lat 200 kilkanaście mająca, niezbożny Doktor Marc'in Luter w Saxonii w Mieście *Eisleben* urodzony. Z Zakonu bowiem y od Katolickiey Religii zostawszy Apostata, w tamtey uczyl Akademii errorow, iakom opisał traktując o Herezyach.

Jest ieszcze w teyże Gorney Saxonii Miasto *LIPSK* *vulgo* Leipzig dosyć piękne, ufortyfikowane, z Akademią y Zamkiem: gdzie trzy co rok, sławne bywają Jarmarki. W Mieście Stolperg w Zamku *Kwestenburg* jest źródło tak potężne, że ieno co z ziemi wypada, koło młyńskie obraca y znowu pod ziemię zapada.

Nieopuszczam w teyże Saxonii Wyższej Miałeczka *Kienigstein*, toiest Krolewskiego Kamienia, iako *sonat* z imienia; może się Krolewskim, Pańskim nazwać kamieniem, bo ma na wysokiej bardzo skale zewsząd iak ociesany *naturá* *artifice* Zamek mocny y obronny nad rzeką Elbą, dosyć duży, kiedy na nim y las się znajduie. Ciężki bardzo ma przystęp; wszystkie *necessaria* do niego machiną *alias* kołami ciągną. *Nobilitarunt* to mieysce *Zacne* Osoby siedzeniem swoim.

Inter alias raritates Zamku tamecznego jest potężna *Wina* beczka w żelaznych obręczach, na ktorey stol może postawić y siedzieć na stolkach *Osob* ze dwanaście *commodissimè*. Wino w tey beczce dziwnie stare; którym *Zacnego* częstują *Gościa*, y zaraz dolewają, ztąd mówią, że go nigdy nie ubywa.

HERB SAXONII są Korony, Rzeki y dwie Szpady
na krzyż.

N I E M C Y D O L N E.

Te zawierają w sobie 3 Duchowne ELEKTORSTWA z Niemiecką mowiąc CHURFISTRZOSTWA, toiest Moguńckie, Trewireńskie, Kolonienńskie, o których tu niektóre kładę potrzebne *scienda*. MOGUNCKIE Arcybiskupstwo y Elektorat jest kraj w Chleb y Wino obfity, ma y cieplice zdrowe; Miast około 30 *Stolica* jest Miasto Moguncya od Mogus rzeki nazwane, dobrze uformowane. Prerogatywy Elektora Moguńckiego opisałem, traktując o Cesarzu, y Elektorach wyżej.

INSIGNE MOGUNCYI jest kolo białe, w czerwonym polu, albo *è contra*. Nadal ten Herb *Willegisus* Arcybiskup tateyszy, czyli

czyli Oyca mając, czyli sam będąc kolodzieiem, iako sam publice z pokory *fosebatur*, tak ta cnota u wielkich popłaca ludzi.

TREWIRENSKIE Arcybiskupstwo y Elektorat obfituje w Zboża, Wino, y wody Lekarskie. Stolica iego *Treviri vulgo Trier* dawniejsza nad Rzym 1300 latami według Eneasza Sylwiusza, potym Rzymskich Magistratow y monety *sedes*. Przedtym zwalo się to Miasto *Augusta Trevirorum*, że tam *Treviri Populi*, *sedes suas* mieli. Była tam Rezydencya Cesarzow; w samych obalinach wydaie się Pałac Konstantego Cesarza. Cokolwiek miał Rzym w Pałacach, w wygodach, y delicyach, toż się samo y tu znajdowało, iakoto Pałace, *Circi*, *athas* miejsca, do gonitwy, kolumnami opasane, Kapitolium, łaźnie. Ale to wszystko *cessit furori*. Gottow poszło *in rapinam & ruinam*. Pierwszy tu był Biskupem *S: Eucharius*, ieden z Uczniow 72 CHRYSTUSOWYCH. HERB tego Elektoratu iest Krzyż żółty, na polu żółtym. Mowilem o tym *fusiis* w Mappach Miast.

KOLONIENSKIE Arcybiskupstwo y Elektorat, ma chleba y wina dosyć, y Miast kolo 30. Między temi Stołecznym iest *COLONIA Agrippina*, od Agrippiny żony Klaudiusza Cesarza, a Corki Germanika tam sobie rezydującey rzeczona. Nazywa się y *Colonia Ubiorum*, że tam Nacya *Ubiorum*, miała nad Renem swoje osiedliska, teraz to Miasto zowią pospolicie *COELN*. Dla wielości Kościołow y Ciał Świętych zowie się, to *Alteria Roma*, to *Colonia Sancta*. Jakoż w Kościele Archi-Katedrainym leżą Ciała SS: Trzech Krolow Gaspra, albo Kaspra przedtym zwanego *Heri*; ktorego glowa od Pana JEZUSA (gdy go nawiedzali w Betleem) paluszkiem dotknięta podziśdzień ma Ciało całe na tym miejscu, drugiego Baltazara albo Balcera, *olim* zwanego *Peri*; trzeciego Melchiora albo *Malchra*, przedtym zwanego *Mane*, iako Historia Kolonienska opiewa. Leży tam siedm Ciał SS: Machabeyczkow w Kościele Machabeyckim. Przydaia świętości Miastu y defenzy iedenaste tyściey Dziewic z Urszulą, Heroin CHRYSTUSOWYCH pomęczonych, tam mających leże. Tyle tu iest Kościo-

low samych, ile dni w Roku całym, toiest 365, Bram 34, Kościół Katedralny S: Piotra od wielkości ozdoby y Nadgrobkow miedzianych, spizowych, marmurowych, alabastrowych, Cud Europy. Szpitalow 22 Miasta w Cyrkumferencyi staj 38 *testo Ulpiano*. Ren po pod Miasto plynie, piękne *Speculaculum* z statkow przychodzących y odchodzących Kupieckich, przynoszące Obywatelom. Tu Trajanus Cesarz, *Imperii* odebrał *Insignia* od Nerwy przyślane.

HERB Elektoratu tego, iest Krzyż czarny w polu żółtym.

W JULIACENSKIM Xięstwie iest Miasto Imperialne *Aquisgranum*, *vulgo Aix*, albo *Achen* zwane; gdzie niegdą żelazną Cesarzow Koroną ozdobiono; tam leży *Carolus Magnus* pogrzebiony. Są y źródła lekarzkie.

WESTFALIA zawiera w sobie Xięstwo Westfalskie, potym Manasterzkie, albo Münsterzkie, drugie Paderborneńskie, trzecie Osnabrugeńskie Biskupstwa, ktore często razem trzyma Arcybiskup Kolonienński y Elektor, oraz bywa Xiążęciem Westfalii. O Paderbornie Katedrze Paderborneńskiego Biskupstwa to *scitu dignum*, że rzeka Padera z pod Choru Katedralnego wypływa. Zródło także iest blisko Miasta *Methorn*, na trzy płynące strumyki, w jednym woda ciepła, y czysta, w drugim zimna mętna, trzecia zielona, przezroczysta.

Wtey samey WESTFALII, iest Opaćtw znaczneyszych sześć, *Ducatus* oprócz Westfalskiego trzy, *Principatus* trzy, zktorych Mindenńskie sekularizowane z Biskupstwa Katolickiego, Hrabstw, albo Graffostw 28.

Tuż leży FRISIA WSCHODNIA *vulgo Oost Friesland*, Xięstwo, druga iest ZACHODNIA do Hollandów się referująca. W tey Frizyi Woły extraordinaryney rodzą się wielkości, tak dalece, że na jednym znayduie się 1600 funtow mięsa. Trafil się drugi ktory dał z siebie mięsa 2528 funtow. Ieszcze więkzzy musiał bydz ow w Antorfie, Roku 1560 zarznięty, ktory ważył funtow 3300. Tuż w Frizyi psow morskich osobliwą łowią sztuką

ka. Rybacy przebierają się po kuglarsku y komedyancku, po brzegu morskim wywierają skoki y płaśniania, a ryby się tym delectuiąc do brzegów coraz bardziej się zbliżają, a Rybacy zaś od brzegów się potrochu z swemi tańcami odmykają, y wlot zarzuca sieci owemi miejscami, ktorędy ryby owe mają się powracać od brzegów na głębią morza; y tak ich obłowem kontentuią się.

W BELGIUM KROLEWSKIM jest *Flandria Hispanica*, *Flandria Hollandica*, y *Gallica*, *Hannonia Hispanica*, vulgo *Hennegaw*, Wcaley *Hannonii*, długiey na mil 20, szerokiey na mil 16, jest Miast 24, Wsi 95, Wiosek małych 2200, iak świadczy *Georgius Bruin*. Stolica caley *Hannonii* jest Miasto *Mons*, vulgo *Berg* Katedra Biskupa, sławne Kapituła Kanoniczek. W *Flandryi Hiszpańskiej* w Mieście Biskupim *Brug* [po *Łacinie Brugae*.] w Kościele *S: Bazylego* jest wielkiego waloru Relikwii, bo cały świat oplacająca Krew *CHRYSOSTUSA* Pana, nazbierana od *Jozefa z Arimatyi*, a od *Teodorika Alfacyusza* Komesa *Flandryi* tu przyniesiona, gdy się powracał z Świętey *Woyny*; Roku 1148. W tymże *Belgium Krolewskim* w *Xięstwie Brabanckim* połową do *Hollandow* mnieyszą, a większą do *Hiszpanow* należącym, jest Miast 26, Wsi 700; Stolica jest *Brüssel*, po *Łacinie Bruxelles*, Miasto obszerne, *Gubernator* Rezydencya nad rzeką *Senne*. Gdzie w *Arsenale inter cetera* jest *Chorągiew Karola V Cesarza wielka*, czerwona adamaszkowa, ktora była 17 razy na morzu w okazach woiennych zawsze wygranych. Po Mieście *Brussel* tuż w *Brabancyi* leży nad rzeką *Scaldis* Miasto Biskupie *ANTWERPIA* vulgo *Antorff* umocnione Kasztelom, tytuł mające *Marchionatus Imperii*, bardzo handlowne ab *antiquo*. Imię *Antwerp*ii z tey się wzięło okazyi. Mieszkał tam nad rzeką y portem *Olbrzym tyran*, ktory od przeprawy rzeki *Scaldis*, w zapłacie brał rękę uciętą y wrzekę wrzuconą; na którą pamiątkę Zamek tam założono *Hant. Werpum* nazwany, to jest rąk rzucanie. Czego świadkiem do tychczas *Herb Miasta* dwie Ręce ucięte nad Zamkiem. To Miasto chwając *Scaliger*, tak go indukuje *per Profopopaeiam* dyszkurujące:

*Lugdunum omnigenum est, operosa Lutetia, Roma
 Ingens, res Venetum vasta, Tolosa petens.
 Omnigenæ Merces, artes, priscaque novaeque,
 Quorum insunt aliis singula, cuncta mihi.*

W tymże BELGIUM Krolewskim jest Hrabstwo *ARTESIA* teraz *Juris Gallici*, od Traktatów Pireneyjskich *Anni 1659* jest Stolica Arras po Lacinie *Airebatum*, Miałto obronne. Tamże Miasto Bethune przy rzece *Lave* Gniazdo zacney Familii Bethunow, idących *de Comitibus Flandriæ*, Margrabiow, w Francyi y w Polsce *in magno* będącey *predicamento*; bo z Marią Kazimirą Janą III Krola Polskiego żoną bliskich krewnych, *consequenter* z terazniejszyim Najjaśnieyszim Cesarzem Karolem VII Elektorem Bawarskim y Najjaśnieyszą Marią Felicitatą Krolową Francuzką terazniejszyą, iako też z Najjaśnieyszim STANISŁAWEM LE-SZCZYNSKIM Krolem Polskim, Xiążęciem Lotaryńskim. A ten *nexus* krwie tak wiele razy Ukoronowany, stał się przez Joannę *de Bethune* JABLONOWSKA Woiewodzinę y Generałową Ziem Ruskich namienioney Krolowy Janowey Siostrzenicę Rodzoną, Matkę Wielkich Polskich Katonow y Scypionow Stanisława Woiewody Rawskiego, Jana Kajetana Starosty Czechryńskiego, Dymitra Starosty Kowelskiego JABLONOWSKICH *Principum Imperii*. Tuż Hrabstwa Namurceńskie, Xięstwo Luxemburskie *Juris Hispanici*, Xięstwo Limburskie *ex minori parte*, także Hiszpańskie, Xięstwo Geldrii, Biskupstwa Leodięńskiego, *vulgo Luttig*, dla krotkości nie opisuję, tylko wspominać w tymże Biskupstwie Xięstwa *Bovillon*, *alias Bullon*skie, z których był *Godefridus Bullonius* Krol Jeruzolimski, *Baldvinus* także Brat lego y inni Sukcessorowie. Za jednym z tey Linii była Krolewica Polskiego Jakuba SOBIESKIEGO Corka *Xieźna de Bullion*, Siostra rodzona Maryi Klementyny Krolowey Angielskiej, obie zeszele. Teraz to Xięstwo jest *Juris Gallici*.

O BELGIUM FOEDERATUM, albo skonfederowanych siedmiu Niższych Niemców Prowincyach krociusienko mowić *essentialia* zechcę: ale naprzód o BELGIUM *alias* Dolnych albo Niższych

Niższych, *vulgo* Niderland à *fundamentis* pomowie, ktore siednascie Prowincyi *cujuscunq;* *Juris illæ sunt* zawiera, od Francuzow, y Wlochow zowie się FLANDRYA, *alias* od iedney nayznaczniejszey w sobie Prowincyi Flandryi. Kray ten Belgicki sprawnością pol, wielością Miast y Wsi, y onych ozdobą prym bierze caley Europie kraiom, z handlow y nawigacyi bardzo bogaty. Leży między morzem Niemieckim od poł nocy, między Fryzyą Wschodnią y Westfalią od zachodu, między Francyą od zachodu y południa. *Belgium olim* iedno było za Renem rzeką zwane *Gallia Belgica*, gdzie było Narodow różnego imienia *Ditiones suas* dystyngowane y ograniczone mających na 30, ktorych Juliusz Cesarz zwyciężył.

Drugie Belgium było z tey strony Renu, y Niższą albo Dolną zwalo się Germanią, w ktorey *Populi* ci mieszkali: *Frisii, Bructeri, Marfaci* ktorych pokonal *L. Drusus* za Augusta Cesarza y Rzymianom pariorować przymusił. *Tandem* indukcya różnych Narodow te specyfikowane kraie osiadła, uciemieżyła, á z nich aż do Britannii wylała się. *Interim* specyfikowane Nacye ku wolności dawney się grzebiąc, to Krolow, to Wodzow, to Hrabiow sobie za Panow kreowały y 17 uformowały Prowincyi, *generali termino* BELGIUM nazwanych; ktore wyżej w Niższych Niemczech wyliczyłem, że to ich jest pod różnemi Panami, á 7 jest skonfederowanych pod Hollandami, ktore się zowią BELGIUM FOEDERATUM, to jest HOLLANDIA, SEELANDIA, *Trajectum*, GELDRIA z ZUTFANIA, TRANSYLVANIA, GRONINGA, WESTFRISIA.

Racya skonfederowania ta byla, że między 17 owemi Prowincyami nayspotężniejsza będąc PRIZYA, z pod jarzma wybiła się Rzymskiego Państwa, przez lat 400 swoich sobie obierała Krolow, *post extinctos Reges* Wielkiemu Karolowi Cesarzowi dostała się, przez niego pod Krolikow, czyli Wodzow, oddana rządy, za czasem z innemi szesnastu sama siednasta jednym stała się korpusem y Państwem, y Karolowi Burgii Xiążęciu dostała się nazwiskiem *Audax*, Pradziadowi Karola V Cesarza. A ten się uczyniłszy

Dziedzicem, Filippowi Krolowi Hiszpańskiemu Synowi swemu zostawił, ten, znowu swemu Synowi. Ieno pod Panowanie Hiszpanow, poszły te prowincye, zaraz poszły y w ciężką niewolę z uymą swey wolności, więc iej orężem bronily lat 40 wojując z Hiszpanami. A tak dziesięć Prowincyi Hiszpanoni poddało się, a siedm wziawszy sobie za hasło *Perire non parere*, nie złotem ale żelazem, a potym mocniejszy nabyli wolności za Filipa II Krola Hiszpańskiego 1609. Zaczawszy o nie wojować y konfederować się Roku 1579. Ta ich *Libertas* y od nikogo nie dependencya przez pokoy Westfalski uznana Roku 1648. A tak te siedm Prowincyi skonfederowanych zowią się **RESPUBLICA HOLLANDICA**.

Pierwsza Prowincya skonfederowana, imyich *Princeps*, y całej Rzeczy-Pospolitey dająca imie jest **HOLLANDIA**, olim Hrabstwo, rzeczona niby Holclandia, albo Houtlandia, to jest Drzew Ziemia, albo od słowa Niemieckiego *Hoh*, to jest zapadła, zapukła y od słowa *Lant* Ziemia, niby *Hollant*, to jest zapadziła, zapukła ziemia, że pod nogami y ciężarem здаie się uginąć, co sprawia wilgoć gruntow błotnistych. Plynie przez te Prowincye Ren y Mosa rzeki. Miast ma 29, Wst 400.

Stolica tey Prowincyi y całej **HOLLENDERSKIEY** Rzeczy-Pospolitey jest **AMSZTERDAM**, po Lacinie *Amstelodamum*, nad Amstel y Zuydersée jeziorem, czyli odnogą, wielkie y ludne Miasto, mające codzien intraty naymniey 50 tysięcy złotych Ryńskich. Są tu Kaplice OO. Augustynianow y Jezuitow dla Katolikow, Żydowska Synagoga albo Bożnica wielka dla Żydow Portugalickich: Oltarz w szkole z drzewa Indyjskiego, gdzie Przykazanie swoje lokują, misterney roboty. Na Ratuszu jest Gelda *vulga Bursa* miejsce schadzki y konferencyi Kupcow, tam swoje czyniących *consilia* respektem handlow. Zegar tu duży Pfalmy wygrawiający dzwonekami, nim uderzy godzina. Tu białogłowy nierządne mają swoje *penas*, za kratami bawiąc się *manu facturis*. W Sali Ogrodu Akademickiego stoją po szafach w naczyniach szklanych węże,

węże, iaszczurki, psaszki, dziecię przed czasem urodzone *in spiritu Vini, alias* w wodce konserwującecy: na ścianach różnych bestyi skóry; na środku *Hyppotamus*, albo koń wodny; słomą wypchany wisi. Jest tam y *THEATRUM Anatomicum*, gdzie ludzi, y bestye anatomizują, tam prezentują *Sceleta*, to jest kości nierozsypane, z mięsa tylko obrane. Męszczyzn y białogłów, y różne Mumie, to jest ciała zasuszony z Egiptu tu sprowadzone, osobliwie jednego Pána Egypckiego przed 1800 lat zmarłego. *Auge* Katalog *mirabilium* chłop Pruski, który nóż szeroki na 10 calow, to jest dziesięć palców poprzecznych polknał, który mu z żołądka wyprowadzony bez uymy życia chłopca, lat potym 10, żyjącego. Tam boby czarne Polskie, klubok, *alias* kaptur Bazyliancki y kobza Kozacka wystawione *ad spectaculum*.

Mostow w Amsterdamie jest 223. Poeta *Cannius* tak canit pochwały Amsterdamu.

*Quod Tagus & Hermus vebit, tum Pactulus; in uno
Verè hoc congestum dixeris esse loco,*

Drugie w teyże Prowincyi Miasto sławne *GRAWENHAG* po Łacinie *Haga Comitum*, blisko morza, gdzie *Seymy statuum* bywają. Trzecie *HARLEM*, gdzie powiadają Druk Roku 1440 wynaleziony, drugich zdanie, że w Moguncyi. Czwarte Miasto sławne *Lugdun* po Łacinie *Lugdunum Batavorum*, bo drugi jest w Francyi

RZECZ POSPOLITA HOLLENDERSKA składaia *Status Hollandici*, ktore składa *SEYM*, á ten *componitur* z Szlachty y od Miast 18 Deputatow; przy tych dwóch membrach jest *Summa Potestas*. Kongres w Hadze Deputatow ustawnie rezydujących, jest drugi sposob *regiminis*. Jest y Trybunał *Curia Hollandie*, gdzie sprawy sędzą *sub presidentia Praefecti Provinciae*, do ktorego wszystkie idą *appellacye*. *Tandem* tym wszystkim rządzi *Supremus Legatus*, od ktorego żadney niemasz *appelacyi*, tylko *pozwołona* bywa *Reviso*, czy dobrze sprawa iaka roztrząsniona; w tenczas *Ordines Delegatum* naznaczają *è medio sui*. **HOLLANDIA** cała liczy

ludzi w Państwie swoim według jednych Autorów siedm millio-
now 4 kroć sto tysięcy; według drugich tylko 4 miliony 4 kroć
sto tysięcy. W Europie ma intraty z Ordynaryjnych Prowen-
tow 25 millionow złotych Ryńskich, z samych ryb słonych ma
intraty 10 millionow.

W AZYI y Indyi Wschodniej ma Onor, Balcelor, Mari-
galor, Koulan, Kochin, Kranganor, Kananor, Fortece, na Insule
Komorynie, y w Malabar Krolestwie; na Insule Zeylon, wiele
także Fortec; na Insule Jawa Nową Batawią Stolicę Hollender-
ską w tamtym kraiu. Ichże jest wiele possessyi na Sondyckich,
Moluckich, Maldywskich Insulach. Ich są Borneo, Celebes, Gi-
lolo, Amboinæ, Bandanæ, Nera, Puloway, Solor, Timor, Solor,
Buton, Insuly. W Ziemi Australnej nową Hollandyą, Nową
Zeelandią, Nową Gwineą, Nową Karpentarię: W Afryce ma-
ią *Promontorium Bonæ spei*. A z tych co za intrata? łatwo się do-
myślić. Te kraie konserwując, ma tam Woyska na 16 tysięcy;
Okrętow Woiennych na 160.

Służnie tedy Strada Autor napisał, że Mars, cały Swiat lu-
strując, w Hollandii osiadł iako *Domesticus* dla porządnych Zam-
kow, Fortec y bitney Nacyi. Wszystkich Miast w siedmiu swo-
ich Prowincyach *Belgii Federati RESPUBLICA HOLLANDICA* ma
93 Wsi porządnych 1455.

HERB teyże Rzeczy-Pospolitej y Prowiacyi Hollandyi jest
LEW czerwony na polu żółtym do gory wzdarty, iedną łapą
trzymający snopek strzał, drugą miecz.

Druga HOLLENDERSKA Prowincya Zeelandia, Hrab-
stwo na 7 Insulach rozłożone. Tłumaczy się z imienia, Morska
Ziemia, że na wodnistych gruntach. Tu naylepsi są Flisi.

Trzecia Prowincya *ULTRAJECTUM* olim Arcybiskupstwo, od
Miasta swego Stolecznego *Ultrajectum*, vulgo Utrecht nazwana,
od przeprawy przez Ren tam płynący; *Trajectus* bowiem u La-
cinnikow *sonat* przeprawę. W tym Mieście Fryderyk Barbossa

alias Brodaty Cesarz, za grzech popełniony w rabunku Medyolanu, fundował Kościół pod tytułem Najswiętszey PANNY, ale z trudnością, bo kopając fundamenta na jakąś natrafiono przepaść, ktorey ani drzewami olchowymi, ani węglami sypanemi iak niegdy pod Kościół Diany Efeskiej, ani mnostwem kamienia zasypać mogli, aż *tandem* skorami wołowemi utwierdzono; na którą pamiątkę, na kolumnie iedney ten wiersz położony:

Accipe posteritas, quod post tua secula narres

Taurinis cutibus fundo solidata Columna est.

W Czwartej, Piątej, Szostey y Siódmej Prowincyi, *Status* *Hollandici* wyżey już specyfikowanych nic osobliwego nieznamy.

W SAXONII DOLNEY zawierają się, Brunświckie Xięstwo, Bremeńskie *olim* Arcybiskupstwo, Xięstwo Werdeńskie, á przedtym Biskupstwo, Xięstwo Magdeburckie, z Arcybiskupstwa sekularizowanego przez Pokoy Westfalski albo Monasteryeński Roku 1648, ktore jest Elektora Brandeburskiego: Biskupstwo Hildeńskie, Biskupstwo Halberstadińskie na Xięstwo przemienione, tegoż Elektora. Xięstwo HANNOWERSKIE od Stolicy Hannoveru *ad titulum* ELEKTORA S: Państwa Rzymskiego Roku 1692 od Leopolda I Cesarza podniesione; *Investitura* zaś uczyniona Roku 1710.

Zawiera ten nowy Elektorat w sobie Celleńskie, Kallemburskie, y Grubenhagenńskie Xięstwa, czwarte Lawemburskie *per successionem* spadłe, Roku 1689. Tegoż jest Xięstwo *simili* *methodo* otrzymane Luneburskie tak rzeczono od Miasta *Luneburgum*, *alias* Xiężycowego Miasta, *alias* od słowka *Lunen* toiest Zamek, który tam założony lary 124, pierwey niżeli Miasto. W którym trzy rzeczy godne podziwienią. *Mons*, *Pons*, *Fons*; z Gory bowiem kopią kamień, na wapno wyśmienity; źródło słone plynie, z ktorego robią Sol; Most osobliwy na tymże źródle, że po pod niego statki *commodissime* prowadzić może, y woda do nawigacyi jest *sufficiens*.

W tymże Xięstwie Luneburskim dziwna trafiła się awantura blisko rzeki Wisurgis, w starym Miasteczku Hamelem. Jeden kuglarz skontaktował z Obywatelami, że wszystkie z Miasta wyprowadzi myszy; co białac w bembien gdy uczynił, a oni mu według umowy nie zapłacili, odszedł przegrążając się. W rok też bramą przy bembnieniu wszystkie z Miasta wyprowadził dzieci na pagorek bliski y tam znikneli. Tak świadczą *Acta* Miasta tamiecznego y *Arnoldus* Medyk. Teraz tam *Acta* tak zaczynaia: *Ab egressu Puerorum nostrorum*. Xięstwo Meklemburskie, a z Grecka y z Lacińska *Megapolskie*, od Miasta wielkiego *olim Megapolis* zwanego *vulgo* Meklemburg, ale zdrobniałego teraz y w Wieś zamienionego, a to przez fundacyą Miasta blisko nad morzem Bałtyckim, *WISMAR* nazwiskiem, gdzie teraz Stolica Xięstwa Meklemburskiego. Tych Xiążąt dwie Linie; jedna Swerineńskich od Stolicy Swerinu, druga Strelizińskich od Stolicy Strelizium.

W teyże Dolney Saxonii, jest *HOLSACYA*, która się dzieli na 4 Części, *alias* na Wagrią, Holsteynią, Stormaryą, Ditmarsyą. Należy częścią do Danii, częścią do Xiążąt Holfackich, którzy się na dwie pryncypalne dzielą linie, na Krolewską y Xiążęcą Gottorpiąską, y na kilka *ramos*.

W Agryi dopiero namienioney leży potężne Miasto handlowne Cesarzkie Lübek, po Lacinie *Lubeca*, Stolica y Głowa *olim* Miast Hanseatycznych, to jest ligę z sobą trzymających. Z Imienia samego Lubec niby Lobek znaczy *annulum laudis*. Długość Miasta jest na krokow 2150 szerokość na 1300. Stoi nad morzem Bałtyckim y rzekami schodzącemi się *Swarde* y *Drauwe*. *Lindborgius* tak to chwali Miasto, którą pochwałę możesz innemu dać Miastu:

*Gens humana, situs, Commercia, Littora, Mores,
Mars, Toga, Divitie, Curia, Relligia.*

* Północne. * *Arctos inter claras virtutibus Urbes
Efficiunt; tollat tanta Lubeca Caput;*

* Han-

* Hanseaty * *Et decus Europe, & Lumen sit totius Hanse,*
 czney Ligi. *Et sit Vandalici pulchra Corona Soli.*

W tey samey Wagrij w Mieście Plonie *vulgo* Plóén Stolicy Xią-
 żat Plóeneńskich, w Zamku w pośrzod jeziora stojącym w Ka-
 plicy pod Krucyfikssem taka była inskrypcya:

Aspice Mortalis, pro te data Visiua qualis!

Toiest. Patrz Kondycyo wszelaka, dana za cię Ofiara iaka!

Tamże żaraz; *Non signum Vanus, non inortina Vivus adoro,*

Sed cuius parva hic pendet Imago; DEUM.

W tey samey krainie w Ranzaw Mieście Stolicy Graffow tamę-
 cznych kolo pięknego Zamku jest Ogród Włoski *ingeniosę* ador-
 nowany; gdzie Janusa Bożka z dwiema twarzami Statua stoi na
 wszystkie strony Ogrodu pilnująca, tę Gościowi dająca prze-
 strogę:

Quo vis, quisquis ambulatio,

Que vis, quisq; perlustratio,

In Viridario scapum ne confringunt,

Flores ne decerpunt.

Potym do złodzieiów taka tamże położona *Exhortat*

Quisquis in hac furtim reptas Viridario nostra,

Tangere furaci poma caveo manu.

Si non obsequeris, faxit DEUS, omne, quod opto;

** Malum Jablko. *Cum * malis nostris, ut * mala cuncta feras.*
malum to zlego.

W DITMARSII części Holsackiey, jest Słewick handlowne
 portowe Miasto, *sedes* Xiążat Słewickich; drugie Miasto Got-
 torp, Stolica Xiążat Hollstein-Gottorpских z Zamkiem *naturá &*
arse obronnym; gdzie też jest Miasto ECKLENFORD z portem
 y Zamkiem; w tym szynkowano Piwem, dziwnie na Konstypacyą
 skutecznym y laxuiącym naytwardsze natury, Cacabella zwa-
 nym; na co wierz napisano:

Cur Eccelenfordensis potus Cacabella vocatur?

Nempe quod hac belle pota cacare facit.

MARGRABSTWO BRANDEBURSKIE, po Łacinie zowie się *Marchia Brandeburgica*. To słowo *Marchia* ma *originem* od Niemieckiego *Marck*, to jest granica, że Brandeburskie Państwo było y jest granicą Państwa Rzymskiego od północy. Ztąd *Marchio*, albo *Margrabia*, a z Niemiecka mówiąc, *Margraff* Brandeburski jest Strażnikiem granic *Imperii* od północy, oraz jest Elektorem y Najwyższym Podkomorzym *Sacri Romani Imperii*. Tych *Marchii supra* wyliczyłem 4. W starej *Marchii* jest BERLIN Miasto obszerne na cztery Miasta podzielone, z nowemi Przedmieściami, Głowa całego *Marchionatu* y *Elektoratu* Brandeburskiego, tudzież *sedes* Elektora z Biblioteką, znaczną *Cekauzem* y *Akademią*. Stoi to Miasto na dziwnie wesołym miejscu, *in circuitu* mające piękne wirydarze. Na *Insulę* dzieli Miasto, trzeciń *czek* komunikacya *Elby*, *Odry*, *Sprehy*.

Tuż należą y te kraje. *Pomerania* Zachodnia z *Insulą Rugen*, z *Powiatem Bartheńskim*, z *Biskupstwem Kamieńskim*, którego *Katedra* była w *Mieście Koślinie* w *Kaszubach*; *Hrabstwo Guzkowskie*, *Xięstwo Wolgastieńskie*, *POMERANIA* Wschodnia Brandeburska, z *Xięstwami Stargardskim*, drugim *Wendeńskim*, trzecim *Kaszubskim*, należącemi do *Krola Pruskiego*.

PRUSSY BRANDEBURSKIE, *olim* *Krzyżackie*, potym *tituló Ducatus Prussiae* ozdobione, *possim* zwane *Prussia Ducalis*, *Juris Polonici*, *Lennym* *Prawem* Roku 1525 od *Zygmunta I Krola Polskiego* *Albrachtowi* *Margrabi Brandeburskiemu* dane, ale pod tą *condycyą*: *Ut Regio Imperio simul cum Provincia subesset; eosdem cum Polonia Hostes amicosq; haberet; żeby Krolom Polskim Homagium oddawał, a in defectu Linii Onolsbaceńskiej y Kulmbaceńskiej Xięstwo oddał Polakom*. Z tego wszystkiego *nihil*. *Stolica* tych *Prus* *KROLEWIEC*.

HERB *Elektoratu Brandeburskiego* jest *Orzeł czarny* w *Koronie*, o *iedney* *głowie* na *polu białym*.

Drugie *PRUSSY* są *Polskie*, *cum titulo Prussia Regalis*, o ktorych, *gdy* o *Polfcze* *pisać* *będę*, *agam*. Tuż *Pomerellia* jest. W *Niemieckim*

mieckim Państwie kładą Geografowie Liwonią *vulgo* Inflanty, Estonią w ktorey są Miasta Rewel, Derpt, zkad u nas byli Woięwoda Derpski y inni Utzednicy. Narwa Miasto, nad Narwą rzeką, Pernaw; tuż referują Letten, albo Lecyą kraję w ktorey Ryga nad Dźwiną, gdzie dwa potężne Kasztelę Kober y Dune-mund. Tamże jest Wenden, Wendenkich *olim* Biskupow Katedra. Tu izko cząstka Germanii liczy się Kurlandya y Semigallia Xięstwa, Lennym Prawem od Zygmunta Augusta Krola Polskiego Kettlerow Familii Roku 1561, a potym zeszedł, dane są Familii *de Bron*, Roku 1738 od Nayiaśnieyszego AUGUSTA III Krola Polskiego.

Inne mnieysze *Scienda* o Niemieckim Państwie, tudzież *de Imperio Romano Germanico*, iako go teraz Politycy zowią opuścizam, wiedząc, że Czytelnik moy jest Lwией natury, ktory *non capis minus*, tam oczy lubi fatygować, gdzie swoje znacznie napafie *ingenium*; tam się zabawić, gdzie z Tytusem Cesarzem nie będzie mógł: *amici diem perdidimus*, *Modicis* tedy siebie y jego nie bawię; bo te *modica*, iako okruszyny mendiaka, nie zbogacą mego Czytelnika *opulentum ingenium*, *vastum* nie napelnia *Caput*. Przydaię jednak: że w Niemczech Widen jest obronny, Ulma bogata, Augusta naypięknieysza; Praga naywiększa, Frankfort Brandeburki nad Odrą nayhandlownieyszy, Norimberg w żelazne manufaktury nayporządnieyszy, Kolonia Agrippina Święta dla Kościołow wielu y wielu Relikwii.

WIARĘ Świętą Niemcy po wielkiej części przyieli w Rokach 690 696 697, a naywięcey przez Bonifacyusza Roku 723. Njemialo iey przyczynił około Roku 800 Karol Wielki fundowawszy Biskupstwa. *Semina* zaś naypierwsze Świętey Religii rzucili tam Uczniowie Apostolscy S: Krescens, S: Beatus, S: Eucharis, S: Waleriusz, S: Maternus. Poczęła się z tamąd rugować, a raczey zarażać Herezyą od Roku 1400 od Jana Hussa, potym od Marcina Lutra, od Kalwina, Herez; archow. Marya Angielska Krolowa wygnawszy wiele Heretykow z Anglii, dała okazyą, że

w samym Belgium osiadło ich na 30 tysięcy iako świadczy Strada *de Bello Belgico*, y Jan Kwiatkiewicz *in Fraude Heresiarcharum*.

W SAXONII która jest *pars maxima* Niemieckich krajow S. Religia CHRYSZTUSOWA nastala Roku 690 którą tam opowiadali 12 Kapłanow Anglo-Saxońskich *impulsu* S: Ekberta Anglika, między ktoremi był *Willebrordus* od Sergiusza Papieża na tę Apostolską funkcyą approbowany, według Bedy y Suriusza. A ta ieszcze bardziey rozkwitnęła Roku 711 przez S: Swibertą Biskupa *teste Marcellino*. Zupelnie zaś po wszystkiey Saxonii przyjęta S: Wiera w Roku 180 według Krantziusza, Wenerowali Sasi SS: Patronow Wira y Liboriusza z Francyi sobie przysłanych według Spondana. Aliści *invidente Diabolo*, Saxoniam więcey nad 700 lat będąc *in Catholicismo*, za błędami Marcina Lutra Wielkiego Karnalifty nie Kanonisty, Ewerfora nie Doktora poszła Roku 1577; ale w BOGU nadzieia, że przy świętobliwosci już drugiego Nayiaśnieyszego Elektora, y ona *eliget*, co iey jest zbawiennego.

SCANDINAVIA, albo SCANDIA

Inkluduje w sobie SZWEDZKIE, DUNSKIE, NORWERSKIE KROLESTWA.

NAzwany SCANDINAVIA ten wszystkiek kray, że do niego trzeba *stondere Navi*, płynąć, nie iść, często się na Okrety przefadzać, kto w nim chce być Gościem. Partykularnie jednak Szwedzka Prowincya *Schöonen* albo *Schonia*, to jest piękna Kraina od Rzymianow była SCANDIA nazwana, która onych czasow być musiała bardzo obszerna, kiedy *Helleviones* Nacya 500 *Populos* pod sobą mająca tam mieszkała *teste Plinio*; z kąd iako z konia Trojańskiego niezwyceżeni Bellatorowie na postrach, ruinę y osadzenie innych krajow, wyszli Normanowie, Wandalowie, Gottowie, Westro-Gottowie, y Szwedzi.

SZWECYA pierwsze Krolestwo w SKANDYNAWII. To Krolestwo jest bardzo starożytne, gdyż Autor Szwedzki *Andreas*

Aræus Bureus pisze, że *Magogus* Potomek Noego Scytyjskich Narodow Fundator, z Scytyi Europeyskiej morzem do Gothii, albo Gottow krainy zapłynawszy, to fundował Krolestwo. Po nim na Państwo nastąpił *Svennus*, od którego *Svennones* tameczni nazywali się Obywatele, potym *Svecones*, albo *Sveci*; á Krolestwo *Svecia*. Tenże Autor po Swennie kładzie Krola *Gethar*, po nim Krola *Ubdon*, *Upsalii* miasta Szwedzkiego Fundatora, ieszcze przed czasami *Abrahama* Patryarchy. Od tego Krola, aż do Narodzenia Chrystusa Pana liczą Szwedzcy Autorowie 35 Krolow; oprócz których *extra Regnum*, po różnych Państwach inni Gotcy Krolowie *vagabundi* panowali, á to z racyi domowego niepokoju za Krola *Berikona* w Oyczyźnie swojej; więc oni innych obierając sobie Regnantow, *novas sedes* poczynili, y Ostro-Gottow, y Westro-Gottow pofundowali Nacye. Z tych za granicą Oyczyństwa panujących, tyrannią y walecznymi akcyami sławni byli *Theodoricus*, *Atalaricus*, *Totilas*, *Tejas*, *Alaricus*, *Atalphus*, *Sigericus*, *Vallia*, *Rodericus* &c. O których choć nieprzyjaciolach swoich milczeć nie chcą Autorowie Rzymscy, od nich odniesione rany mają za usta, ktoremi tych Krolow panegiryzują.

KROLESTWA SZWEDZKIEGO wzdłuż od południa na północ jest mil 200 Niemieckich, na 150 wszerz. Prowincyi większych ma 6. Pierwszą *Sweonia*, *alias* *proprie* *Swecya*, która ma część Południową y Północną: w oboch częściach ma mniejszych Prowincyi 10. *Uplandia* Xięstwo *Sudermańskie*, *Westermannia*, *Nericy*, *Dalekaria*, *Gestricia*, *Hellingia*, *Mittelpadya*, *Jempcy*, *Angermannia*. Z tych w jedney, *alias* w *Uplandii* jest *Stocholm*, po lacinie *Holmia* Miasto, *Stolica* całej *Swecyi* y *Uplandii* obłzerna, złączona przez mosty z sześciu *Insulkami* y dwiema przedmieściami, *sedes* Krolow przy jeziorze *Mellerus*, między skalami, które nożycani zowią, niedostępna, z portem jednak bezpiecznym y zamkiem mocnym *Konigsöder* nad namienionym jeziorem. Drugie Miasto tuż jest *Upsalia* dziwnie, starożytne z *Akademią* y grobami Krolow, gdzie koronacya tamecznych Regnantow

tow ekspedywana bywa: gdzie Kościół miał ściany, dachy, że złota. Ma drugą Szwecya w sobie Prowincyą GOTHJĘ, która *subdividitur* na Ostro-Gothią, Westro-Gothią, na Dalią Westro-Gothii, na Werlandią Ostro-Gothii, na Sudra-Gothią, w ktorey leży *Schonia*, albo Skandinawia.

Trzecia Szwecyi Prowincya jest Szweeya Laponiska albo Nor-landia, w ktorey żadnego nie masz Miasta, ani wsi, tylko budy, salasze, namioty, mając swoje *Stationes* przy rzekach, gdzie w lecie cale trzy Miesiące jest dnia, y w zimie tyle widoku, iak u nas na zmierzchaniu, albo na świtaniu. Dalią haracz Koronie Szwedzkiej, BOGA mniej znają prawdziwego nie mając się od kogo nauczyć. Inni są Nowergcy, inni Moskiewscy Lapones. Czwarta Szwecyi większa Prowincya jest FINNIA, albo *Finlandia*, alias Finow kray, *cum titulo Ducatus* na 130 mil dlugi, na tyleż szeroki, cały pod Moskwą; ktory się dzieli na 7 Prowincyi mniejszych, to jest na Finnią Południową, Północną, która zowią BOTNIA, Karelią &c. Piąta Szwedzkiej Korony Prowincya INGRIA, *vulgo Ingermand* teraz *Juris Russici*. Szosta *tandem, per invasionem* Szwecyi Prowincya Livonia, alias Inflanty *vulgo* Liefland, pod Moskwą od Roku 1710. Ma jeszcze Szwecya Insul swoich 6. Alandią, Daghe, Osel, Gotlandią, Oelandią, Rugią Xięstwo.

SZWECYA jest kray od północy, bardzo zimnem Obywatelów opprimujący, ma wiele rzek y Jezior w morze wpadających. Lasow tam wielkość zimniejszy teraz z profitem Królestwa, bo paląc drzewa, tym posypują gory popiołem, y skały gołe, potym sięia różne zboża na nich, dosyć boyno rosnące, y plenną rodzące się. Są tam minerały żelazne y miedziane bardzo obfite. Wielka tu sposobność do budowania Okrętów, ktore robią w Sudermańskim Xięstwie, pod Miastem Nikdérping albo Nikopia, a to dla żelaza y drzewa zgodnych abundancyi, Maystrow na 6 tysięcy wlot stanie. Prędzey tam y więcej statkow za tysiąc sprawisz czerwonych złotych, niżeli gdzie indziej za million.

Geniusz Szwedzkiej Nacyi ten jest, że od kolebki na zimno

cierpliwi, filni y długo żyjący, próbą jest S Dawid Opat tamedczny, który żył lat 150. W Oyczyźnie ku Cudzoziemcom są z dobrym affektem, *extra* Oyczyzny na nich tyranni nieludzey.

GOTHIA sama Szweceyi Prowincya nazwana od słowka *Gott*, *alias* BOG, dowodem jest, że tam Obywatele byli wojny Bożkowie, Bohatyrowie: iakoż nie w Lacedemonii, nie w Rzymie wielkich Woioownikow gniazdach, ale tu w Gotthii, y w Tracyi, *Mars* Bożek wojen, nayeściey, *juxta Fabulas*, przebywał: nad temi przydował gruntami, ktore z krwi powodzia skrąpiaią odważni Obywatele: tam lubił bawić, gdzie laurami zwycięskiem, nie gnusności kākolem zarosły pola. Tu cała *antiquitas*, y Owidiusz Marlowi zapisał konsistencya: *Inter Sauromatas, Marticalasq; Getas*, toiest *inter Gothos*. Tuż mu daie *stativa* Wirgiliusz: *Nymphasq; venerabar agrestes,*

Gradivumq; Patrem, Geticis qui praesidet arvis.

Z tey opinii o sobie Gottowie, y samemu Niebu sukurs niegdy dawali, słysząc bowiem wielkie grzmoty, strzelali z łuku ku Niebu, rozumiejąc, że kto Niebo, y Bożkow atakuje. Więcey o Gottach masz lub titulo: *Zwierciadło Geniuszow.*

Lapończykowie kray swoy pod Szweceya, Dania, y Moskwa, mający, geniuszu są osobliwego y natury, że chleba niemają, y nie znają, ani chalup, pod Niebem y w salaszach rezydujący, zwierzyna tylko, *more bestiarum* żyją, z ktorych prostych skorą się odziewają, z pięknieyszych futra przedawają, żyją y rybami iako wydry y rybołowy. Zwierz tu osobliwszy *Rangifer*, do Jelenia podobny, rogi tylko ma płaskie, ktory przez noc y dzień 30 Polskich mil ubieży. Jeżdzo nim tamedczni Obywatele w sanki zaprzagłszy po wierzchu śniegow zamarzłych; ktore zglodzone kopytami łamią śnieg, y trawy szukaia.

Obywatele zaś w kraiu Skriefinnii między Botnią tak rzeczoney od Lyż, zażywają tychże lyż, niby sanic naszych, żelazną blachą podkowanych, pod nogi obie ie włożywszy, bardzo prędko po wierzchu lodow, mrozem zátwardzonych biegaia, gdzie

zamysła. Kray ten leży w Finlandyi, albo w Finnomarchii, SZWEDZKIE Królestwo zrazu przez swoich było rządzone Patriotow, potym przez Xiążąt Meklemburskich; było y z Duńską, złączone, y znowu rozłączone Koroną. Tandem z Familią Krolow Szwedzkich starożytney *Gustavus*, Szwecyą ofobnym uczynił Królestwem; ktore przez czas nie mały Dziedzicznym będąc y absolutnym, ofobliwie za Karola IX, y Karola XII *omnia audentis*, po śmierci jego iakąś *speciem* wolności nabierać poczeło od Roku 1719; a ta wolność dzisieysza, Krolowi niepozwała niczego *in rebus majoris momenti* nie czynić, bez rady y konsensu *Statuum* Królestwa, toiest bez Biskupow, Szlachty, Mieszczan, y chłopow. Przedtym tu sześć Stanow Rzeczy-Pospolitey liczone 1. Xiążąt dziedzicznych, 2 Szlachty, inkluduiąc w nim Graffow, Baronow, Káwalerow, 3 Arcybiskupow, Biskupow, w intratach y dobrach przez Gustawa umnieyszonych, aby Krolowi nie stali się *rebelles*. 5 Stan Kupcow, 6 Chłopow.

Wiarę Świętą Katolicką przyjęła Szwecya, Ludwiká Cesarza staraniem Roku 828, á pracą S Ansgariusza y Witmara, tuteyszego kraiu Apostolow, za Krola Szwedzkiego Biorna; w ktorey iak BOGA chwaliła, Kościol Upsalski świadkiem, gdy w nim były páwiment, ściany, kolumny, y dach ższczerego złota, złoty lańcuch, cały Kościol opasywał *teste Lochnero*. W tey wierze trwając przez lat 140, wpadła w bałwochwalstwo, lecz znowu *Olaus Skotkonung* Szwedow y Gottow Krol około Roku 1000 przez S. Sigfrida, y przez cud dziecięcia w Hostyi podczas elewacyi, gdy tenże *sigfridus* celebrował pokazanego, z całym Państwem swoim Wiarę CHRYSZTUSOWĄ przyjął. Kwitnęła Święta Religia w Szwecyi przez lat 500 kilkadziesiąt; miała Świętych tamecznych Eryka Krola, Botwida, Helenę Westrogothę, Birgittę, Katarzynę Wasteneńską; gdzie w Wadstanie Ciało S. Birgitty wspaniały swoy grob miało, przy Klasztorze w Ostrygothii, tandem za Karola Gustawa Krola, Biskupow Katolickich z Królestwa wypędzającego wpadła w *Luteranimum*, Roku 1522. Jednak iuż na zarażonym

żonym Luteryą, tronie Szwedzkim, było dwie Katoliczek Regnantek, Katarzyna Jagiellonka Iana Króla Szwedzkiego Zona a Matka Zygmunta III Króla Polskiego; druga Chrystyna, która Dziedziczną Szwedzką porzuciwszy Koronę, Niebieskiey szukała w Rzymie, tam sobie rezydencyą, y życia dokonanie obrawiszy, będąc u S. Piotra *in Vaticano* pochowana. *Kwiatkiewicz in Fraud: Haresiarcharum.*

Królowie tuteyski Katolicy na tę *olim* przysięgali rotę: *sic mihi DEUS sit propitius in corpore & Anima, ac Virgo MARIA & S. Ericus, omnesq; sancti, quos manibus tango:* Relikwiarza się dotykając. Wyrzucili teraz, Luteranizmem zarażeni *Regnantes* Najsław. Pannę y Świętych z rotę, y Relikwie, których nie chcą wenerować.

BOGACTWA Szwecyi są z handlow, z żelaza, y miedzi wyśmienitych, z manufaktur, których ma wiele Nordkopia Miasto Ostrogothii. *Potentia in Armis* może do kilkudziesięci tysięcy ludzi *ascendere* bitnych. Dział może mieć na 8 tysięcy. Roku 1676 okrętów wojennych liczone na morzu 60, na których dział 2200 było. HERB Królestwa Szwedzkiego trzy Łwy, na polu błękitnym, y trzy Korony z wierzchu nie zawarte. Inni tylko jednego Łwa kładą żółtego, do górz wzdartego.

W T E Y Z E S K A N D Y N A W I I D U N S K I E y N O R W E R G S K I E K R O L E S T W O.

DANIA od pierwszego Króla swego *Dan* wzięła imię, alboweż od słowa *Dannemans*, to jest od rośli y brakownych ludzi rzeczona. *Jonas Koldrugensis* Autor piszący o Danii, wywodzi, że *Dani*, *Svedi*, *Normanni*, są *Ortu & genere Gotowie y Getowie*, a Ci, od *Gomera* Syna *Jafetowego* pochodzą; który *Gomer* jest *Cimbrow* w Danii Autor y Rodzic, to jest tych Kraiow gdzie teraz jest *Peninsula, alias Cimbrica Herfonesis*, pospolicie od *Juttow* mieszkańców *Jutland* nazwana. Tenże Autor próbuje wierzami starożytnego

żytnego manuskryptu, że Gotowie są Dani, a Dani Gotowie z Scytyjskich Narodów pochodzący, które wierze są takie.

Gotbi sunr Dani, Dani Gotbique vocati,

Hos armis genuit, quia Scythica Dani Savos, &c.

Traditio veterum simul & Scythas vocat illos,

Nomine se terno, Gens Danica magnificatur.

Księga *de Regno Daniae* napisana z Autorow Adama Kanonika Bretnieńskiego, z Saxona Grammatyka, z Jonalza Koldyngenskiego y innych kilku zebrana świadczy, że Duńczykowie tak byli zawsze mocni y potężni, że Hibernią ośm razy, Anglią dzieśięć razy pokonali za swoich Królów Frotonów; Saxonią przycisnęli piętnascie razy pod siedmnaśtu Królami, Szwecyą zwyciężyli 22 razy pod trzydziestu y jednym Królem; Nowergią 32 razy; Szkocyą cale byli wzięli; Sklawią 24 razy pokonali; Prusy y Polska Duńczyka nie raz poczula. Cała Ruś ośm razy pod Giar-nem Pòetą Królem Duńskim była.

KRÓLOW Duńskich *seriem* nie kładę, bo hym *Opus* swoje onerował długością; kilku tylko wspomnę, że pierwszy był **DAN** Król; po którym liczą 100 kilkunastu. Zona jego była Gritha. Frotho, zwany *Author pacis* panował, kiedy się narodził Król Pokoju Chrystus Pan. Za Fridleufa II dwanaście Olbrzymow ziawilo się było w Nowergii, ale ich pobito. Za Sniona głód ciężki Danią uciemiezył, że Duńczykowie, aż za Alpeś zaśli, Longobardow wycięli, żony ich sobie pobrali. Haraldus pierwszy Chrześcianin Król w Danii Roku 826. Ericus III nazwiskiem *Bonus* z Jeruzalem powracając, na Intule Cyprze pierwszy z ludzi pogrzebiony, y od ziemi przyięty, gdy tam ziemia umarłych wyrzucala. Roku 1105. Waldemarus III *Cognomena Reprobus*, chyttry, lakomy, scelerat, o co od Papieža strofowany, hardo odpisał. Wiarę S postponując: *Naturam habemus à DEO, Regnum ab In-colis, Divitias à Parentibus, Fidem autem à Tuis predecessoribus, quam, si nobis non faves, remittimus per presentes. Vale.* Nie wielki był Zelaant! Christiernus II był w Danii niezliczonych nieszczęść autor,

Autor, Tyran, Wiarołomca, Świętokradzca, Infamis, Nerona y Falarydesa w tyranii przechodzący, dlatego z trzech Królestw wyzuty.

Danii od północy na południe jest mil 60, od zachodu na wschod na mil 50 Miemieckich. Dzieli się na 180. *Nomarchias*, to jest Guberniów, albo Starostów; na części zaś dzieli się 6; na Półwyspie Jutland, którą starożytni zawsze Geografowie zowią *Cimbricam Herfonesum*, na której Półwyspie jest Biskupstw 4; to jest Albońskie, Arfuleńskie, Ripieńskie, Wiburgenńskie; którego Stolica *Wiburg* Miasto handlowne, iarmarkami sławne: gdzie też Najwyższy Trybunał całej tej Półwyspy Jutty, czyli Jutlandii agituje się. Taż do tej Krainy należy od południa leżące Xięstwo Schleswickie, których Xiążę Rezydencyą w bliskim Mieście *Gotorp*.

Druga Część Danii, są Insuły Duńskie większe, jedna *Seelandia*, której jako y całego Królestwa Duńskiego *Metropolis* jest Miasto *Koppenhagen*, po Łacinie *Hafnia* od natury y ludzkiej instryi dobrze umocnione, Rezydencya Królów z trzema Pałacami, z Akademią, Cerkwią y Arsenalem portem obszernym przy kanale *Sundckim*. Druga Półna *vulgo Funen*, w której Miasto *Ortonia* było Katedrą Biskupów Katolickich mających Jurisdycyą na 20 Biskupów Insulańskich.

Trzecia Część Danii Insuły mniejsze, to jest *Lalandya*, gdzie *Maribo*, albo *Marihæa* Miasto sławne Klasztorem *S Brigitty*, teraz z niego *rudera*. Druga *Langelandya*, trzecia *Alsen*, czwarta *Falstria*; piąta *Borholm*; y kilka małych Insulek, iakoto *Ween*, na której w *Uranoburgu* Mieście *Tycho Brache* główny Astronom miał swoje wieże dla upatrowania gwiazd.

Ofobliwości Duńskiej Korony. W Jutlandii Półwyspie koło Miasta *Alborg*, gdzie Najwyższy Trybunał, na gorze są groby potężnych Olbrzymów, podobno owych 12 zwiawionych w *Nowergii*, iakom wyżej namienił.

Na Insule *Fionii vulgo Funen*, albo *Fion* w Mieście *Otonii*

vulgo Odensee w Kościele S Kanata, gdy Chór reparowano, Ciało tego S Kanuta Męczennika Krola Duńskiego wurnie miedzianej znalezione złotem obitey z Nadgrobkiem, którego wiersz kładę ostatni:

Spiritibusque Sacris, moriens sociatus in Astris.

Tamże Nádgrobek
jest położony

*Geraldo Ransvio w pojedynku zabitemu
Disce meo exemplo, quicunque es sandide Lector
Cum socio haud temerè conseruisse manum:
In dubio Mars est, sed Mors certissima semper,
Nunc hunc, nunc aliam funera dura premunt.*

W Koldińdze Mieście Juttlandi Dorota Krolowa Duńska owdowiawszy, wspaniałą wystawiła szkołę, na ktorey weyściu, na znak wdzięczności Fundatorce, taki wiersz położono:

*Dorotheæ impensis Domus hæc extructa renidet,
Quæ Danûm Conjux Regia, Regis erat:
Filius æternum, florebit nomen in Orbe,
Quod Musas largâ feverit ipsa mansi.*

W tymże Mieście jest most sławny mocny y szeroki. przez który co rok wiele tysięcy wołow, wieprzow, y koni do Hollândii przechodząc, wielkie mostowe do skarbu importuie.

Na Insule Duńskiej Zeelandii Miasto *Helsingora* jest nad ciałnym morzem Duńskim *Der Orsunt*, czyli *Oresund* zwanym, z Zamkiem mocnym *Kroneburg*, ktore czuwá na Okręty przechodzące Cudzoziemskie, áby im *refillát*, jeżeli nieprzyjacielskie, jeżeli kupieckie, aby dobre wzięło myto. Tam tedy przyplynąwszy, naypierwey schyleniem maszty należy poklonić się Zamkowi, a potem rozwiązać worek na myto. Ten zaś *Der Orsunt*, albo *sum* nic innego nie jest, tylko miejsce na morzu ciasne, ledwie na mile spatium w szerokości mające, ktorego ieden brzeg jest skalą w morze wbiegającą umocniony, á drugi brzeg na przeciwko drugą taką skalą, czyli górą w morze podana, obustrzony.

O cztery mile od Hafnii Stolicy Duńskiej w Mieście *Roschildzie*

schildzie *vulgo* Roschild, są groby Krolow Duńskich, przy wspa-
niałych Nadgrobkach. Tamże w Kościele jest Ośta, albo kamień
na kolumnie zawieszony, na wieczną pamiątkę *Irrisoris irrisi*, Przy-
stał ją Albracht Krol Szwedzki do Danii, aby sobie tą ośtą była
Krolowa Duńska na tenczas panująca, orężę zaostrzyła na woj-
nę, sobie wypowiedzianą. Ale ta *ignominia* na niego padła y miecz
na niego zaostrzony, bo zwyciężony od Krolowy, lat 10 siedział
w niewoli, aż się wielką wykupił summą Roku 1395, iako świad-
czą Duńscy Kronikarze.

Pod Hafnią *vulgo* Kopenhagen Iowią w Styczniu Sztokwifz,
ktory zimnem y mrozem zawędzony, tudzież wiatrami, innym
kommunikują do iedzenia Narodom.

STANUM POLITICUM Danii componunt 5 Stanow albo *Classes*.
Pierwszy Stan Krolewskiej Familij, drugi Stan Szlachecki, z kto-
rego Senatorowie *creantur* w liczbie 28, czasem więcey. Z tych-
że obierany bywa *Magister aulae*, albo *Major Domo*, Marszałek, Ad-
mirał, Kanclerz meta wszystkich appellacyi od niższych subfel-
liow, Podskarbi. Trzeci Stan Duchowny Biskupow inkludują-
cy; czwarty Kupcow, piąty Chłopow, albo Rolnikow wolnych
Freibunden nazwanych. Krol Duński oraz Norwergski według
swego *velle* wszystkim rządzi, w okurencyi iednak wielkich in-
teressow Senat konwokuie, Stanow się radzi; bez których, no-
wych Kontrybucyi stanować nie może.

To rzecz osobliwsza w tym Krolestwie, że żadnych oprócz
Senatorskich, Ministerskich, y wojennych, nie maż Honorow;
alias nie znają tam Margraffow, Graffow, Baronow; samą zacno-
ścią z Antenatow *longa serie* na siebie spływająca, dystyngwu-
ją się y chlubią.

Geniusz Duńczykow. Są rośli, sil wielkich, na twarzy
urodziwi. surowi, Praw swoich pilni *observatores*, do pokoju naru-
szonego trudno ich przyprowadzić. Jak do wojen, tak do różnych sci-
encyi sposobne są ich *ingenia*, y do pojęcia Cudzoziemskich iezykow
Hollandow naśladowią bardziey handlownemi, niżeli Marfowemi.

bawiac się negocyacyami. *LAPONES* zaś Duńscy są długoletni, y po sto lat żyjący, ale ztamtąd przeniesieni, krotki wiek życia mają. Ryby łowią, ie suszą, mielő na mąkę, z niey chleb pieką. Żyją y Rangiferow mięsem, y mlekiem, wprzod się niemi narobiwszy. Święta RELIGIA Chrzescińska zawitala do Danií ieszcze za Aralda, czyli Haralda Krola, ktory się z Zoną swoią nawrocil, przy opowiadaniu Wiary Ebona Arcybiskupa Rameńskiego, iako świadczy Ayman, á to w Roku 826. Znowu potym po Apostazyi Roku 853 pracą Ansgariusza Hamburgskiego y Bremeńskiego Biskupa przystapila Dania do Chrystusa pod Erikiem II Krolesem. Naywięcey się pomnożyła w Świętey Religii lat 1002, 1077, y za Kanuta swego Świętego Krola. Na koniec przez lat 700, będąc Daniá w Katolicizmie, przy odpadnieniu Christierna Krola od Wiary y od trzech Koron, ona też odpadła à *Catolicismo*, przystępując ad *Luteranizmus*; ktory wniósł Fryderyk Xiąże Holfacyi Roku 1524; będąc na Tron Duński ukoronowany.

INSIGNE DANII składa się z wielu HERBOW, *alias* z trzynastu *Insigniow*, toiest, z trzech Łampartow zielonych, ktore właśnie Duńskiego Krolestwa są Herbem: na polu żółtogorącym; z Lwa wzdartego, z allabardą Herbu Norwergskiego; z serec dziewięciu; Gockiego Herbu, z Smoka Sklawskiego y Wandalskiego Herbu; z Koron trzech, trzy Krolestwa Duńskie, Nowerskie, Szwedzkie denotuiących; z Baranka Bożego, przy czerwoney Chorągiewce, Herbu Gottlanckiego: z dwoch Lwow Xięstwo Sleświeńskie denotuiących; z Ryby w Koronie Inslandyą znaczącey z Pokrzywy znaczącey Holfacya; z Łabędzia, znaczącego Stormarią. W pośrodku tych Herbow, jest Jezdziec zbroiny, Krzyż biały y Balki. Co wszystko otacza złoty Łańcuch, to Słońcem zwieżą, to Ostrogami przeplatany, *alias* znakami Orderu tamecznego. Essencyalny iednak Danií Herb trzy Lwy, czyli Lamparty. Ordery Duńskie dwa, Słoń na sobie dzwigający wieże, y DANEBROG, toiest Krzyż złoty na białym szmelcu.

TRZE-

TRZECIE W SKANDYNAWII KROLESTWO

N O R W E G I A

NORWERGIA rzeczona jest od słowa Niemieckiego *Nord*, to jest Północ y *Weg*, to jest Droga, niby Północna Droga, od Pliniusza, *Nerigon* rzeczona, *vulgo* Norrick. W tym tu kraiu lokują Geografowie Starożytnych *Stones*. Dawniejszych czasów, własnych swoich to Krolestwo miało Krolow; ale iak Lini *Regnatricis Domus* nie stało, Norwerczykowie, *certis conditionibus* złączyli się z Duńskim Krolestwem, z czego *Christianus III* nie kontent, nie z ochoty, ale z przymułu za swoich poddanych poczytał Norwerczykow, ich rządy y rady całe zniósł, swoich nadał Gubernatorow Roku 1536; gdzie zawsze trzyma Wice Reja w Berdze Stolicy Nowergii rezydującego. Długość tego Państwa idąc od południa na północ jest na mil 190, Szerokość na 55 mil Niemieckich. Kray ten iż na północ nadal się, jest dziwnie zimny, dlatego mniej urodzajny, gorami, lasami, po wielkiej części zaprzatniony. Ale za miedź, futra, ryby, osobliwie za śledzie, za żywice, za tron, *alias* tłustość z ryb, za drzewo do Okrętow, ma dosyć złota.

Obywatele tuteysii są wielkiej podściwości; ku Cudzoziemcom przychylni, na zimno y głód trwali, pracami nie ustraszeni, różnemi bawiący się kunsztami, w których są bardzo ćwiczeni. Ktorzy w północney mieszkają Nowergii; chałupy sobie z koci wielorybow klecą, skorami tychże ryb przykrywając.

Taż NORWEGIA od *Christiana*, czyli Chryściana II podzielona jest na sześć *Gubernii*, czyli Prowincyi, na Bergeńską, na Drontheimeńską, na Wardhusańską, na Stawangarańską, na Aggerhusańską, na Bahusańską. Ma swoich Insul znacznych Północnych większych 5, to jest Islandią, ktorey część Północna *Norlandiga*, część Wschodnia *Auslendia*, część Południowa *Suslendia*, część Zachodnia *Westlandia* zowie się. Drugą Insulę ma FERRO, trz

cia GRONLANDIA, álbo Gronią, czwartą Schotlandią piątą Spitzbergę, którą Hollandowie znaleźli Roku 1596. Mniejszych Inſul 46; ale tylko ſześć z nich mieſzkalnych. Z wyliczonych Inſul większych nayoſobliwſza ieſt Islandia, od ſniegow oſtawicznych tak nazwana, niby zmarzła ziemia. Wſzyſcy ſtarożytni Geográfowie mają ją za Inſulę THULE, albo Thyle, która przed ſpenetrowaniem dałszych krajów, był a granicą ſwiata u nich od pulnocy; zkąd Virgilius mowi: *Tibi ſervierát ultima Thule.*

Claudianus także Rymotworca napisał:

Thulem procul ab axe remotam.

Pliniusz Naturaliſta żyjący zaraz w lat 80, po Narodzeniu Chryſtuſowym, teź ſamę Inſulę wspomina nayoſtatnieyſzą między Brytańskimi wyſpami. *Recentiores* zaś *Authores* w wielu rzeczach *antiquitati contrarii*, y temu zdaniu ſprzeciwiają ſię, twierdząc, że dopiero Roku 849 ludzie na tych Inſulach mieſzkać poczęli; podobno to byli tam zapomnieni, iák Ameryka, aż znowu przypomnieni Roku namienionego. Zimna dziwne tego Wyſpu ogrzewa wybuchającymi ogniami ſwemi ognista gora HEKLA, tu ſię znaydująca; w ktorey loſkot, ſzum, trzaſkanie, niby ięczenie ludzi wyraża, zkąd Poſpolſtvo baie, że tam Potępieńcy, wieczne odnoſzą, za grzechy karania, co ieſt *contra mentem* Oycow Swietych Piekło *in centro terra*, nie tam gdzie Etna, Wezuwiałz, y Hekla, lokują. Hekłę tę opifałem traktując o gorach.

Na teyże Islandii ſześć Mieſięcy ieſt dnia, a ſześć nocy, iako teź na Ryſeyſkich gorach, iako ſwiadczą Mela y Solinus. W bliſkich także krajach w Briarmii y Finmarchii; *alias* Finlandii ſłońce tylko ſwieci od końca Marca, do początku Sierpnia, to ieſt 4 Mieſiące; reſzta Mieſięcy nocą ciemną okryte. *Olaus Magnus lib: 1 cap: 2.* U Laponow niedalekich tamtych krajów, pod *Solſtitium* zimowym trzymieſięczna noc ieſt. A iak ſię im ſłońce pokaże, wielki Feſt odprawują *Boterus*. Ptaſtwa tam domowe-
zo *alias* kur, gęſi, kaczek nie obaczył dla nieznoſnego zimną *teſte*
Urbero.

Na GROENLANDII Insule dalekiej od Europy, bliższej Ameryki Północnej, *ek vi vocis* zieloną ziemię znaczący, nocy jest 8 Miesiący, *teste Botero*.

LOWKA w Norwergskim Krolestwie pod Spitzbergą y Gronlandyą Insulami, nie płotek y ślizow, ani mrzewek; ale WIELORYBOW, którą tu mają Francuzi, Anglikowie, Hollandowie, Duńczykowie, Hamburgcykowie; w ten sposób. Gdy jest letnie *Solstitium*, tam jest trzy miesięczny dzień ustawiczny, w ten czas Flis na skale wartwie, ieno postrzeże Wieloryba igrającego, wodę rzucającego do góry, daje swoim znak towarzyszym, ci zewząd przybywają na łodkach, pociśk ostro zakowany, na niego ze wszystkich sił rzucają, na zad się cofają y sznur z pociśkiem owym w nim utkwionym puszczają. Wieloryb bol czując, to do dna, to do góry z impetem wielkim y szumem tłucze się; *interim* krew go uchodzi, zdycha, na wierzch wypływa. Tak umorzonego Flisa na brzeg wyciągają, rąbią toporami, sadło w kołty kładą, topią, tłustości, albo tronu wiele wysmażają. Jedna Łowka im czasem na 120 baryl tronu uczyni, y nie dziw, bo ieden Wieloryb bywa często na stop 200 *teste Ortelio*. Żeby zaś żeglującym nie były Wieloryby na przeszkodzie, tedy *Castoreum*, to jest Bobrowy stroy rozpuściwszy, w wodę puszczają, którego odoru nie mogąc znieść Wieloryby, na dno zanurzają się morskie.

Drugą bogatą Łowką między Islandyą y Nowergią w Morzu północnym, SLEDZI; gdzie ich iednorocznym łowieniem od S Jana do zimy Ośmset millionow czternaście tysięcy złowiono. Pierwszemu łowcy czas jest naznaczony w Lipcu y Sierpniu, a miejsce między Spitzbergą, Nowergią, Szkocyą. Drugiemu łowcy *September* determinowany, przy lądzie Eborateńskim w Anglii; gdzie się stadami zbierają śledzie na mil dzieści, lub więcej, a na dwie wszecz zabierają miejsca w morzu do buiania swego. Trzeciemu Łowcy czas dobry od Września, aż do Grudnia blisko Francyi, w kanale przy Mieście *Calais*, albo Kaletu, iako czytamy w Autorach.

Oby:

Obywatele Insuly Gronii, albo Gronlandii, żyją Wielorybami, to jest mięsa ich za pokarm zażywają, a tłustości za napoy; są *severi* marłowaci, nigdy się nie śmieiący.

OSOBLIWE rzeczy te ma Nowergia po swoich Prowincjach y Insulach. Naprzod nie daleko Islandii Wyspu, łowi się Ryba Nahual, czyli Nahol, długa na łokci 40 ma rog w czelu na łokci siedm, który ma w sobie moc ratowania y leczenia od truczizny.

W Norwegii znajduje się górą wysoka *Monachus*, że formalnie Mnicha reprezentuje z kapturem na ramioná spuszczoneym, iako pisze *Olaus Magnus lib: 2.*

W Mieście Stołecznym Nowergii Berga, *vulgo Bergen* nazwanym, tak jest port wygodny, że Okręty w śm rynek Miasta wnieść mogą, przed rezydencyami Kupców stanąć, będąc do bliskich skał zahaczone poty, pokiby wyprożnione, albo naladowane nie były. Naydłuższy dzień bywa, bo 20 godzin, a noc bywa naykrotsza cztery godziny.

HERB Nowergii Lew z dwoma ogonami hallabardę trzymający.

WIELKA BRYTANNIA

BRYTANNIA nazwana od słowka *Britt*, to jest od koloru błękitnego, którym sobie tameczni Obywatele twarzy farbowali, albo od *Britona* Krola, albo też od Bruta Wodza Trojańskiego. Grecy ją nazywali Wretania trybem swoim literę B iak w Literę *pronuntiando*. Jest to naywiększa w Europie Insula ku Zachodowi leżąca. Zkąd Wirgiliusz tamecznych nazwał Obywatelow całym światem odległemi.

Et penitus toto, divisos Orbe Britannos.

Ta Insula przedtym na dwie mniejsze dzielila się, na Albion od białych skał lądowych nazwaną, to jest na terazniejszą Anglią y na drugą Hibernią. Swieższych wiekow BRYTANNIA,

na trzy podzielona Krolestwa; ANGLIA, SZKOCYA, HIBERNIA. Otaczają Brytannią morza od północy Północne, od Wschodu Niemieckie, od Południa Brytańskie, od Zachodu Zachodnie. Brytanii długość od Insuły *Wight*, austrjalney, aż do północnych Insul Orkadow, iest na mil Niemieckich 160. Szerokość na mil 120, a to według świeżey Geografii. Kluweryusz troche dawnieyszy, długości na mil 150, szerokości na 70 mil daie *Britannii*. Tenże Autor nie dobrze starych wspomina Brytannow mówiąc: *Gens olim Britannica inculta, inhospita, immanibus moribus ferá vel feda: Nunc Angli omnium delicatissimi perhibentur*: Owszem teraznieyszy Brytannowie wielcy Politycy, ludzcy, w obyczajach poważni, urody piękney, osobliwie w Anglii, tak dalece, że co *Anglicus*, niby *Angelicus*, od urody *Scientias y artes*, iak szukają, tak też y mają nie male; manufakturami, kształtną inwencją y robotą, na lądzie y na wodzie zaleceni, rozumu są bardzo obrotnego y żywego, Cudzoziemcow nie bardzo cierpiący; Stoly hoyne, polowania częste, y muzyką; te ich rekreują geniusz, długiey nie cierpią pracy, ani na oczywiste exponują się niebezpieczeństwa; Wielcy iednak Junacy na wodzie y na lądzie. Mają swoje też *vitia*, że passyonaci, od morza nabierają często burzliwości, na wiekie odważając się *molimina*. Generalnie o tamtych mówią Nacyach, *signanter* o Anglikach, że *longas habent caudas*, toiest: że wielkiey zażywiają assystencyi. Na morzu główni pływacze y Rozboynicy, na lądzie w złodzieystwie notowani; ztąd w Londynie co rok po 300 wieszają, więcey mięsa, niż chleba iedzą: Zwierzchności są posłuszni, chybkości extraordinaryney. Cokolwiek pięknego, kształtnego, subtelnego *ex artefactis* admiruie y szacuje Europa, od Angielskich, iak od Anielskich rąk pochodzi. Starożytni Brytanni Palacow, Dworow, chalup nie mając, pod Niebem mieszkałi: gdzie się obsypali wałem, lasem wyciętym ufortyfikowali, tam ich Miasto bylo. Aż od Rzymianow, swoich zwycięzcow, Miasta y Domy stawiać nauczyli się.

BRYTANNIA ieszcze przed Narodzeniem Chrystusowym
Juliusz

Juliusz Cezarz widział y postraszył z ładu, ale iey nie miał rządu, lub o to konkurował, *vidit, sed non vicit, fregit*; jednak w támten kray *primam posteris sui glaciem*. Aż dopiero Klaudyusz Cezarz Rzymski Roku P 52, jednę Brytannii opanował Prowincyą, á *Domitianus à domando* rzeczony Cezarz, całą Insulę tę, iak jest obszerna, Rzymskiemu podbił Państwu holdująca, aż do czasow Teodozyusza. Potym gdy ztamtąd Rzymskie *Præsidia* mocne do bronienia Callii, transportowano, Szkotowie y Piktonowie z Szkocyi wpadli w część naypryncypalnieyszą Brytannii, *alias* w większą Brytannią, ią mieczem plądrując. Obywatele Brytannii potencyi nieprzyjaznych Gości wytrzymać nie mogąc, Anglow y Sadow Nacyi, z Germanii do siebie na ratunek zaprosili. Ci rzadzi okazji, nie tylko Szkotow y Piktonow, ale y Brytannow Ziomek tamecznych z własney wyrugowali Oyczyzny, á ci to w Gallii, to w Wallii gorzystey krainie, do schronienia się sposobney osiedli; gdzie dotychczas prawdziwy rodowity Brytański ięzyk konserwuje się. A tak Brytannia większa, od owych czasow nazwana Anlia od Anglow Inwazorow, swoich mająca Krolow, nie Rzymianow za Panow, Szkocya także swoich, imie mając od Szkotow Nacyi. Forma Brytannii z trzech Krolow złożoney, formalnie Allabardy wyraża podobieństwo.

OBYWATELE Większey BRYTANNII byli Ci dawnych czasow, ktorych *sedes* dotychczas znajduią się odmiennym imieniem.

Offidamni y *Damnonii*, gdzie teraz *Carnual*, *Durostryges*, *Belge*, *Segontiaci*, *Bibroci*, *Cantii*, *Trinobantes*, *Cassii*, *Zoeni*, *Ancalita*, *Atrebatii*, *Dobuni*, *Silures* nayosobliwsze osiedliska mający, gdzie teraz *Wallis* Xięstwo; *Ordovices*, *Demeta*, *Cornavii*, *Coritani*, *Parisii*, *Brigantes* bardzo bitni, &c. od Kluweryusza specyfikowani.

BRYTANNIA WIĘKSZA, albo ANGLIA

Plerwsza y *Nobilior* Część Brytannii, albo Większa Brytannia jest ANGLIA, tak rzeczona od ANGLOSAXONOW ich ięzyk

język mającą, albo też *ab Angelis* według zdania Kluweryusza, albo od Angeli Krolowy.

Długość ANGLII jest na mil Niemieckich 80 szerokość na 60. Rozdzielona była przez Anglo Saxonow na 7 małych Krolestw, każdemu naznaczywszy Krolika. Takie jedne było Krolestwo *CANTIUM* *vulgò* Kent, gdzie *successivè* 17 panowało Krolikow: Drugie Krolestwo *Orientalnych Saxonow* mające *olim* 12 Krolow po sobie następujących. Trzecie Krolestwo *Northumbrow* *vulgò* *Northumberland*, które miało 22 *Regulos*: Czwarte *Mercia* od *Regnantow* 20 rządzone: Piąte Krolestwo *Zachodnich Saxonow* mające Krolow 14. Szóste *Południowych Saxonow* od 20 Krolikow administrowane: Z których Krolikow jeden *Egbertus* innych w Anglii *Regulos* pokonawszy, stał się całej Anglii Monarchą: Siodme Krolestwo tuteysze było generalne nad wspomnianemi szczęścią Krolestwami, którego *Regnant* był, niby *Rex Regulorum cum Monarchica potestate*, niżeli ow *Egbertus* uczynił się Monarchą formalnym; tych Krolow *Reges Regulorum* liczy 18 *Joannes Spedeus Author.*

Tandem około Roku 800 ow *Egbertus* *Południowych Saxonow* Krolik, innych gdy za wojował, iakom namienił dopiero stał się jednym *Absolutem* Anglii, ią *certo Ordine* podzieliwszy według *Spedeusa*. Inni zaś twierdzą, że aż Roku 875 *Alfredus* całą opanował Anglią y ią na *Comitatus* albo *Graffostwa* podzielił, *vulgò* *SCHYRES* nazwane: których tam dawniey liczono 24, potym 39, *tandem* teraz 52. Każdy *Comitatus* ma swego Rządcę od Krola designowanego *Capitaneum*, *aliàs* *vulgò* *Lieutenant*: *Comitatus* dzielą się na *Centurias* *vulgò* *Hundredas*, a te na *Parasie*. Prynypalnie iednak Anglia dzieli się na części cztery, to jest na Część *Północną*, która ma *Comitatus* 6, y *Miasto Eboracum*, albo *JORCK*: na Część *Południową-Wschodową*, wktorey jest *Comitatus* 27. y *London* *Stolica*; n atrzecią Część *Zachodnią*, gdzie 7 *Graffostw* z *Stolicą* *Winchester* *aliàs* *Wintonią*, na *Czwartą* Część *Wallią* *Xięstwo*,

stwo, w którym jest. 6 Hrabstw, albo Grąffostw, A ta sama Wal-
lia *subdividitur* na Sudwallią y Nortwallią.

W tych czterech Częściach Anglii y Graffostwach są te
wielkie y sławne Miasta *Eboracum* albo *JORCK*, drugie po Londy-
nie miasto nad rzeką Ousą z tytułem Xiążęcia, dla drugiego Kro-
lewicza Angielskiego. Drugie Kándabrigia *vulgò Cantabrigde*,
gdzie sławna y dawna Akademia: trzecie Kantuaryá *vulgò Canter-*
bury Stolica Arcybiskupa, y Prymasa Anglii: Czwarte Derby albo
Derwency, gdzie kopią wysmienity Alabastr, Marmur, Krzysz-
tał, Ołow; jest w pośrodku Anglii nad rzeką Derwent: Piątę
Miasto Hat-fort dla piękney pozycyi [*Hortus Anglie* zowie się:
Szoste Oxfort po Łacinie *Oxoiium* wstawione bardzo wielką y
Starożytną Akademią y Biblioteką Bodlejusa nad rzeką *Tbamesis*:
Siodme *Batbe*, albo Wody ciepłe od cieplic zdrowych nazwane
Miasto: Osme Miasto Windsor po Łacinie *Vindesfortum*, nad rzeką
Tbamesis, gdzie Pałac Królów, w ktotym Kawalerowie S. Jerzego,
na Święto jego co rok miewają Kapitułę w Kaplicy *Periscelidum*,
albo Podwiązek. Dziewiąte Miasto Montgomery, na gorze, gdzie
najlepsze Angielskie konie: Dziesiąte naypryncypalnieszce w An-
glii Miasto LONDON, oktorem, że jest co mówić, muszę się
zabawić.

Ten LONDON po Łacinie *Londinum* w Anglii Austro-
Orientalney leżący, jest stolicą całego Królestwa Angielskiego od
Lodda Króla Britannii imię biorący, Mieysce Rezydencyi Kro-
lów, mających tam trzy wspaniałe Pałace, Stoi nad rzeką *Tba-*
mesis, jest *Compendium* Świata, *Theatrum raritatū* Handlow wszela-
kich stek, *Sedes Parlamentu*, *aliás* Senatu y Seymow. *Putatur* za-
łożone przed Narodzeniem Chrystusa Pana laty 1108. Ma swoy
Magistrat z 26 Seniorow y Mężow 23t y z Konsula, który rzą-
dzi Miastem. Długie jest na mil 8. Angielskich mnieyszych od
Niemieckich, szerokie na trzy. Samych tu Kamienic ráchuią
87 ty sięcy, Kościołow 86. Bram 6. Część Miasta zalega wielką
od Zachodu Pałac West Mister, albo *Vest Monasterium aliás Za-*
chodni

chodni, Klasztor, *olim* Opaństwo Katolickie, teraz Pałac Królów y miejsce Parlamentu, gdzie też jest Kościół bardzo wspaniały y wielki, teraz od Kalwinów ze wszystkich ozdób wyzuty, został wzięty Ambonę dla Predykantów. Był to *olim* za Pogaństwa Kościół Apollina Bożka. W nim przy Grobie S. Edwarda Króla tamecznego w Chorze stoi krzesło, na którym Królów koronują Angielskich; w tym krzesle powiadać kawałek jest osadzony kamienia owego, na którym Jakub Patryarcha, idąc do Mezopotamii widział we śnie drabinę do Nieba, Pana BOGA y Aniołów, co samo Wiersz wyraża tam łokowany *tenoris sequentis*.

*Si quid habet veri vel Chronica cetera, fidesque
Clauditur hac Cathedra Nobilis ecce lapis,
Ad caput, eximus Jacob, quondam Patriarcha,
Quem posuit, cernens Numina mira poli.*

Widać w tymże Kościele wspaniałe Nadgroby Królów, Biskupów, y innych *majoris nota* ludzi, to miedziane, to żelazne, to z marmuru przedniego, Królowi Edwardowi: takowe pogrzebowe tam położone elogium: *Edwardus Rex meritorum plenus, magnarum Virtutum Sanctus Confessor* Trzeciemu Edwardowi Królowi takie dano Epitaphium:

Tertius Edwardus fama super aethera notus.

Miecz tego Edwarda prezentują na stop 8 długi, którym pokonał Francuzów. Tamże z pięknym Nadgrobkim Henryk VII odpoczywa, którego kładę dwie strofy:

*Septimus Henricus tumulo requiescit in isto,
Qui Regum splendor, Lumen & Orbis erat.*

Nad temi Nadgrobkami Katolików, najwyżey lokowana Elżbieta tameczna wielka Promotorka H. reży.

Blisko tego Kościoła jest Parlament, do którego idący, na pretach żelaznych widać głowy zatknięte Kromwela y dwóch Adhereutów jego, którzy Karolowi I. Sztuartowi Regnante w swemu *inaudito exemplo*, obiegły go w Pałacu *Witball* na *theatrum* publicznym głowę toporem ucieli. Kromwel Pryncypał zaraz się

uczynił Protektorem Anglii. Po śmierci jego *legitimus* dziedzic Tron osiadłszy, tym ukontentowany od Parlamentu, że z grobu Kromwela y adhérentow jego, trupow dobywszy, łby im kazał poucinać, y na ignominia głowy na owych pretach czyli czopach pozatykać kazał. W Pałacu Parlamentu tegoż, ściany y krzesła są z drzewa Hibernii przeciwko wszelkiej truciznie moc mającego. Tam jest iedna wielka sala *Camera Bassa aliás* Niższa, gdzie krzesła zielonym obite suknem, tam niższe subsellium zasiada Szlachty y Deputatow; y przez iednego *à medio sui* Królowi swoje donosi zdania. Druga sala, wyższa, czerwoną nazwana od czerwonych krzesel y Tronu Królewskiego, gdzie Król y Senatorem zasiadają.

Zamek Londyński staroświecki, ale dziwnie mocny białą wieżą nazwany *vulgò* *Bringvin*, albo *Tourgvin*. Opasuje go głęboka fossa y szeroka, y mur podwoyny: wpośrodku jest wieża, drugimi czterma wieżami ściśniona. Ten Zamek jest *Carcer* na excessantow: ztamtąd Aresztanci nigdy niewychodzą, chyba pod topór. Tu siedziały Bolenia y Elżbieta; tu pieniądze kuja. Cekaż ma zbroi na 90 tysięcy ludzi zawsze gotowej. Tu *Insignia* Królow *asservantur*, Jabłko, Berła, korony. W Kaplicy Zamkowej, jest wiele Chorągwi Kawalerow S. Jerzego; z których iak który umrze, zaraz tego ztamtąd wzięta będzie Chorągiew.

Drugi Pałac Królow w Londynie *Whitehall*, iak Miasto iakie wielki, w którym *ars cum natura certat* w adornowaniu. Przydaie mu *gratiam* lasek y Ogród *Saint James* nazwany. Tu jest Biblioteka nie zliczonych Książ. á między temi nayosobliwsza ręką pisana Elżbiety Królowy, Oycu swemu Królowi Henrykowi VIII dedykowana.

Ratusz Londyński *Guildhall* samych Osob zasiadających obeymnie 250. oprócz assystuiących, służących, *interesa* promowujących. Bursa Kupiecka *alias* Pałac wspaniały przepyszney struktury kwadratowej, Galleryą z Kolumn opasany, w którym Kupcy swoje miewają *Consilia*. Zdobi go na facyacie alabastrowa Statua Karola II Króla.

Most

Most Londyński za Króla Jana murowany godzien *miracula mundi* policzenia na rzece *Thamesis*, otrzydzi dachach, długości na stop 800 albo nakroków 330, stojący na kwadratowych 20 których wysokość na stop 100, szerokość na stop 30. Słup od słupa na stop 20. Na moście formalna mieyska ulica, domy y kramy obiema stronami marąca. Jest na moście y wieża, naktorey wierzchołku na żelaznych różnach wiadać głowypozatykane kryminalistów *lese Majestatis*, zdraycow Oyczyzry, innym na postrach.

Porządek Londyna y w tym chwalebny, że ma Szpital porządny dla samych od rozumu odeszłych, różney kondycyi płci; dla każdego osobna destynowana z krata celką, nie w sobieniemiącą, czym by się szalony ranić, albo zabić mógł. Jest od Miasta dla nich wszelka wygoda w iedeniu, napoiu, okryciu, a przy tym Gościnni tam *curiositate & charitate ducti* dają im jałmużny, rzucając do Karbony.

LONDYN Królowi importuie na dwa kroćsto tysięcy Sztelingow. Przez rok tam wychodzi na wikt, wołow sześćkroć siedmdzieściat y pięćtyięcy; skopow trzy razy więcey. Na Rynku rybnym gdy kto szczukę kupuie, brzuch mu przerzyna, jeśli chudy, nicią zaszywa Rybak, puszcza między liny, między ktorymi trąc się, goi sobie ranę; a kupuający, drugiego podobnym probuie sposobem, aż tłustego znajdzie. *Theatrum Urbium.*

KRÓLOWIE w Anglii panowali to z Anglo Saxonow Familii, potym Duńczykowie, potym Nortmannowie ktorých *Seriem*, że inni nazbyt *fuse* opifali; ia dla krotkości opuszczam. Ieden Henryk VIII staie w moich Atenach sławy Antecessorow swoich utratca y zakąta, Bolenit zaślepiony amazyusz, a żony własney Katarzyny *repudiator*, o co od Duchownych y Parlamentu, a naybardziej od Stolicy Apostolskiej mając admonicyą, wolał Wiary Katolickiey, niż Bolenii odstąpić, siebie głową *Anglicane Ecclesie* czyniąc, kontradycentow, z Państwa, albo z życia wyganiając y tyrańsko traktując. Nieustufnie sobie wziął był Roże

pro Symbolo z napisem: *Rutilans rosa sine spinis*, bo nikt bardziej nie ubodł S. Religii, y poddanych serca. Nigdy bardziej nieboleli Anglikowie, iak z racyi Bołenii. Ośm tysięcy Kościołow w Anglii z bogactw złupił: z Grobu S. Tomazsa Kantuaryjskiego Arcybiskupa, bogactwem, złotem y srebrem 26 wozow nappełnił y zabrał. Miał żon sześć, z ktorych dwom tby poucinać kazał, z dwiema się rozwiodł. Ale też *qualis iego vita, finis ita*, iako sam umierając Roku. 1545. wyznał:

Amici omnia perdidimus: Regnum, famam, conscientiam & calum.

Nieszczęśliwy też był *Jacobus I.* Sztuard *suprà* namieniony, od Kromwela y Adherentow iego *crudelissime* ścięty. Idzie w komput tych Regnantow a bardziej w Katalog *Herdum* nowa Heroina wiekow naszych, z urody Helena, z rządow mądrych *Semiramis* niedawno zmarła Anna Krolowa Angielska, pod ktorey Portretem słusznie napisał Rymotworca:

Hæc facies Annæ est, quæ Scotica Sceptra Britannis

Unis. & Hesperias dividit ense plagas.

Arbitrio confert Europæ munera pacis

Non habuit Dominam, terra Britannia parem.

Racya tego Panegiryku słuszna, bo Szkockie Krolestwo z Angielską złączyła Koroną, *veteri stylo* trzy Krolestwa wielką Brytannią nazwawszy, ieden Nawyższy Parlament obom Krolestwom naznaczywszy, różne przywileie, Prawa, Kommercyas; Pokoy przy tym swoją powagą między Europeyskiemi uczyniła Monarchami wprzod Hiszpańskim kraiom mieczem pogroziwszy.

KROLOWIE Angielscy y Krolowe z racyi unkcyi, mają się za Duchowne Olohy, wdziewają Dalmatyke y niby Starozakonne Ephod. Przed Kalwinizmem Krol y Krolowa pod dwiema osobami brali Kommunią, iako świadczy *B rtheminus* w Komentarzach Niemieckiego Państwa. A zatym iako Duchowni, brali Dzieściny y *Primitias Beneficiorum*, aż namieniona Anna Wielkiej Brytanii, á jeszcze większej sumiennosci Krolowa, mając kompassyą nad formalnym Duchowieństwem Angiel-

sk im,

skim, *motu spontaneo* przy konsensie Parlamentu z swego się Dzie-
 sięcin wyzuła Prawa ustępując ich ubogim Kłerykom dnia 18.
Februarii, Roku 1704 jako czytamy *in Thesuro. Numismatum modernorum*.
 Tuteysi Koronaci bili przed tym *Fidei Defensores* od Leona X.
 Papieża utytułowani, teraz *Offensores*, y *Oppressores*, dając
 wszystkim sektom wolne *exercitium* swojej Religii, samym Kato-
 likom pod gardłem broniąc. Naystarzszy KROLEWICZ tutey-
 sey, zwał się przedtym *simpliciter* Królewiczem, aż Edward pier-
 wszy Edwarda Syna swego mianował Xiążeciem Wallii: Edward II.
 Syna starzszego tytułował *Principem Vallie*, adrugiego Kornubii,
 czyniąc przez podanie Mitry, Pierścienia, Berła, *investituram*. Od
 tego czasu *Primogeniti* Angielskiego Monarchy zowią się *Principes*
Vallie, drudzy Synowie Xiążętami Eboraceńskimi. Zwał się
 czasem naystarzszy Syn *Princeps Magnae Britanniae*. Dawnych cza-
 sów Anglikowie z tyle kwiatów, ile w Anglii Prowincyi, wieniec
 uformowawszy, *ex merito affectu* na głowę Królów kładli podczas
 intronizacyi, czyniąc aklamacyą: *Regno coronaris, vive*.

RZĄDY ANGIELSKIE *sequenti formae*. Rządzi się An-
 glia *Monarchico, Aristocratico & Democratico statu*. Naypierwszy tu
 Stan Królewski absolutny, ale nie we wszystkim, bo się w wielu ok-
 kurencyach do Parlamentu rady y decyzji referuje. Który Parla-
 ment Henryk III Król na wyższą rozdzielił Kamerę: a w tym Parla-
 mencie *aliás* w Kamerach jego trzy *Statús* zawierają się. leden z
 Xiążąt Krwie Królewskiej, z dwóch Arcybiskupów, z Biskupów
 24 *ex Majoribus Nobilibus*, to jest z dwunastu Xiążąt co się zowią
Duces, z trzech Margrabiów, z sześćdziesięciu sześciu Hrabiów,
 Wice Hrabiów, z Baronów 66, którzy wszyscy zasiadają w Ka-
 merze wyższej. Drugi stan *consurgit* z Deputatów od wszystkich
 Angielskich Hrabstw, których tam 52 z Dwunastu Szlachty, z 12
 Hrabstw, Wallii Xięstwa deputowanych, z Deputatów 54 od dwu-
 dziesięciu sześciu Miast mających *Jus sessionis cum voto* w Parlamen-
 cie, z trzech Deputatów Miasta Londynu osobnych, gdzie też
 wchodzi dwa Parlamenta Szkocyi Hibernii, a ci się mieszczą
 wszyscy

wszyscy w Niższej Kameronie, gdzie zdaie się reprezentować Stan Mieyski trzeci, y Plebeiuszow czwarty, tych tylko, którzy dać mogą z gruntu swego sześć funtow Angielskich, którzy, nad Rzemieślnikow *praeferuntur*, y odbierają tytuł nie *Dominus*, ale *Goodman*, to jest *Bonus Vir*.

Są też tu Trybunały, ieden *BANCUS Regius*, aliás krzesło, Sąd Królewski, gdzie sam Król zasiada, *cum assistentia Capitalis Angliae Iustitiarum*. Drugi sąd czyli Trybunał *Scaccarium* od Stołu tak nazwany aliás od rachunku Skarbu Koronnego. Trzeci sąd *Camera Stellata* od wielu okien, y Portretow w gwiazdach malowanych, inaczej się zowie *Curia Consilii*: gdzie zasiadają Prezydent, Kanclerz, Podskarbi, *Custos Sigilli privati*, Konfiliarze Duchowni y Świeccy, sądząc tam wszystkie kryminały, *Perjuria*, zdrady, tumulty &c.. Czwarty Sąd *Curia Vardorum & Liberationum*, na obronę y protekcją sierot, na rozsądzenie spraw *ratione* zapisow Mażeńskich, *ratione* opieki od Henryka VIII postanowiony. Piąty Trybunał *Curia Admiralis*, sprawy morskie *disjudicans*, gdzie Admiral, aliás Hetman Morski, Wice-Admirał, Sędzia y Pisarze zasiadają. Szósty Sąd *Curia Requisitionum*, albo *Requestrarum*, inaczej *Forum Indigentium*, albo *Curia Conscientiae*; w którym zasiadłszy *Magister Requestrarum*, examiniuje supliki, skargi; jest to nakształ Sądow Referendarskich. Siódmy *tandem* Trybunał nad inne *preferendus*, *Curia Christianitatis*, Synod albo Sobor Duchownych, który się wraz agituie z Parlamentem, gdzie sprawy o Zapisach, Testamentach, Dzieścicach, ślubách, Cudzołóstwach, Arcybiskupi, Biskupi, Doktorowie Theologii traktują y trutynują

POTENCJA Angielską prawie niezłamana na morzu: Pielczy żołnierz bardzo dobry, konne Wojsko *in minoripredicamento*. India Wschodnia y Zachodnia niech opowiedzą, iacy Anglikowie Marynarze, y pływacze, tam swoje *ditionnes* y handle mający, *armis* tego dokazujący. *Edvardus III* Regnant Angielski, pod Kaleram *vulgó Calois*, Port Francuski, we stu przyszedł okretach. Henryk VIII wybierając się na Bononią uarmował 44 tysięcy piechoty

choty Kawalerii i tyśięcy, siedmdziesiãt maiać okrętow. Wilhelm Orangius Roku 1694 wyprawil woysko do Flandryi goty-
się przeciw Francuzom.

BOGACTWA Anglii sã wielkie z Welny, z sukna, z cy-
ny nayprzednieyszey, z koni, z minerałow, z Merkuryusza, Ryb,
z Perel, psow wielkich Prowent nie mały *Patrimonium vulgò Do-*
manium zwany ze wszystkich Prowincyi czyniaćy 54660 funtow.
Niemãto przybyło Intraty z dobr Duchownych konfiskowanych
(Duchownych wygnawszy) przez Henryka VIII, z czego wyno-
siło 105752 fontow; ale niedawna Anna Krolowa wiele nazad Du-
chowiestwu oddała Xięstwo Lankastryi importnie 17309 fun-
tow. Co wyniesie opieka sierot? ktorých wszystkich Krol do 12
Roku jest Opiekunem? co *putatur efficere* na 60 tyśięcy Funtow.
Coż lenności? co portowe wyniosã? Czasem Krol w wielkiej
potrzebie od bogatszych obywatelow potrzebuie supplementu *be-*
nevolentia nazwanego. Sama wełna czyni intraty na 6 kroć sto
tyśięcy.

Summatim biorãc roczney intraty czyni Anglia 24 Millionow,
z ktorých tylko dwa milliony do skarbu idzie Królewskiego, inne
pro expensis publicis.

Co iest z *scitu dignum* w Anglii, tu się opisuje.

O mil 10 od Londynu na piękney pozycyi, zdrowey àéryi y
prospekcie cudnym, przy mieyscach do polowania sposobnych
jest Pałac Królewski *Nonscutb*, albo *Nonciutz*, to iest *nusquam simi-*
le, albo *nullibi par*, nazwany, który Comes Rondelius Henryko-
wi VIII Krolowi, maiać go Gościem u siebie, *complacenti sibi* z
mieysca pozycyi, przy solennym traktamencie dãrował. Dokãd
Krol z caley prawie Europy Architektow, Sztukatorow, Mala-
rzow ściãgnãł, *ad stuporem* adornowãł, y słusznie nazwãł, *nusquam*
simile. Cò samo wyrazil tam Poeta.

Hanc, quia non habeat similem laudare Britanni

Sepè solent, Nullique parem, cognomine dicunt.

Godne wspomnienia *olim* we wsi, teraz w Mieście *Vindesorium*

vulgò Windors mieysce, gdzie dziwnie piękna Królow Rezydencya, ztąd góry, zowąd śliczne maiąca mieysca równiny, od Edwarda III ufortyfikowana, gdzie Ian Francutki y Dawid Szkocki Królowie siedzieli w areszcie. Tam się znayduie rog Jednorozca długi na puł dziewiąta piędzi, stotyściacy funtow złota taxowany: iest y *Avis Paradisi* albo *Manucodiata*, trzy piędzi długa, natrzy pálce łzeroka y inne *raritates*.

Nie daleko od Zamku Woodstocke od Henryka I fundowanego, daią się widzieć *rudera* rezydencyi nieiakiey Rozámundy, którą Henryk II z dziwney ukochawłszy urody, nád wszystkie, choć są tam urodziwe, y nád żonę preferował. Damy Angielskiej aletę Rożę, Królowy zázdrość arszeniakiem przeladzifa: że bodła iey serce ta *Rosa munda, de mundo* ią rugowała, ktorey Mnich pewny następuiący napisał Nadgrobek:

Hic jacet in tumba Rosa mundi, non Rosamunda,

Non redolet, sed olet, quæ redolore solet.

W Mieście *Bristolium vulgò Bristol* nad rzeką Awoną, trzecim po Londynie y Eboraku, iest Kościół *S. Crucis*, który się trzęsie podczas dzwonienia, z racyi że fundamenta iego na wetnie założone, iako powiadaia, conie iest u Architektow *incredibile*, ktorzy na fundamenta blotniste, węgle dębowe, olchy rzucaia iako czynili, Kościół Dyany w Efezie cud świata w Azyi zakładaiąc.

W Kantuarii *vulgò Cantenrbery* był wspaniały Kościół Katedrałny, teraz Kalwiński zbor; gdzie S. Tomasz Kantuarijskiego Ciało złożone Peregrynantom Kalwini nie prezentuią. Arcybiskup tuteylzy choć *Calvinista* niema żony *de Jure*, lubo inni Duchowni maia *Socias vita*. Tam Henryk VIII z żoną, Herezyi do Anglii *Introduktor* spoczywa w przepysznych grobach, ktorym Arcybiskupi, Biskupi, Xiążęta Kalwini w kłatałtnych Grobach śmiertelney dopomagaią kompanii. Ztądto Henryk dopiero wspomniany z Kościoła obdarłszy Grob S. Tomasz z 6 wozow nabral srebra.

Wina y Soli nie ma Anglia własnych, ale dosyć ma z Francyi.

cyi. Pię natomiast dobre piwo Angielskie, pracowicie y kosztowniead *Regulas medicine* preparowane, dla tego náyzdrowsze, które tuczy, y cerę wdzięczną czyni; ztamtąd y docudzych *exportatur* krajow. Robią go tam z Pszenicy samey, kładą cukier, cynamon, goździki, iako czytam w Syreniułzu Medyku.

Zalecają Anglią Cyra naywymienitłza znaydująca się w Kornuwallii tamedznym Hrabstwie, konie dzilne, osobliwie koło Miasta Montgomery, Wołow dostatek, Perł niepodtych dosyć, Ryb, zwierza niemało, Płow wielkich Brytanow tam gniazdo: rodzi się tam przedni Merkuryusz: są bardzo dobre Huty, gdzie delikatnie iak w Wenecyi szkła robią. Sukna tamedzne bardzo *laudantur*, bo też Wełna Angielska naylepsza: Owce bowiem tamedzne prawie nie bywają na słońcu; pasą się tylko po gorach zrana narosie y wieczorem, na trawie bardzo delikatney y tu czącey; w polu na nich są chłodne kozzary. Szczęśliwa też ztąd Anglią, że tam nie masz wilkow, *alias* by piękną na owcach psuły wełnę; Nie masz osłow, y szulnie między rozumnym ludem. A z tąd nieszczęśliwa, że tam powietrze obywatelow często infestuje; przecież tam Boter za wieku swego 3 milliony naliczył obywatelow, teraz ich jest daleko więcey. Wierszem zamknął iędnym Wierszopis pochwały Anglii tu następującym:

Anglia, Fons, Mons, Pons, Ecclesia, Femina, Lana.

Cotak tłumacze: Zrzodło, Most, Gora, Kościół, Wełna y Damcera,

Te Angielska Korona, pochwał sześć zawiera.

Samych Obywatelow tak ktoś zganil: *Anglica Gens, optima flens, sed pessima ridens*: tak nasi w Polsce chłopi, osobliwie na Rusi.

WIARĘ Świętą Chrystusową przyięli Anglikowie Pierwszy raz Roku 185 za Lucyusza Krola Brytanii; dokąd od Eleuteriuszā Papieża posłani *Viri Apost. lici Fugatus y Damianus*, iako świadeżą *Beday Ado* Autorowie. W tey nie trwając, znowu Roku 197 pod Egilbertem Krolew, staraniem Grzegorza Wielkiego, (ktory tam Augustyna Opata Sant-Andrzejskiego posłał *cum mu;*

nera Apostolica, siedzącym *in umbra mortis* światło Wiary S. zanofszącego:} BOGA prawdziwego poznali, iako tenże Grzegorz w listach twoich, *Beda* w Kronikach piszą. Od Roku 625 do Roku 655 wielkie tam S. Religia wzięła *incrementum*, y mogła się w owe czasy zwać *Gens Anglica, Angelica*, mając Świętych i o to jest Cedualę, Edwardow dwoch, Dunstańa, Anzelma, Tomazsa Męczennika, Egberta, Ansgaryusza, Sygfrida, Dawida Opatu: innych wiele pomęczonych czekaia *Apotheosim*. Kościół Londyński S. Piotr Apostoł swemu imieniowi erygowany, sam święcił *teste Baronio sub Anno 610*. Na tę S. Religię w Brytannii stał się brytanem Henryk VIII. Krol, który amorami Bolenii metnęły zaślepiiony, *Lumen Wiary S.* stracił, sam się uczynił *Caput Ecclesie Anglicane*, Kalwinow wprowadził Roku 1534, Kościołow na tyśc y Klasztorow zburzył, *Maria* Corka iego *legitimi thori* z Katarzyny Aragońskiej zrodzona, znowu Wiary Świętey ugoiła rany, a Elżbieta Corka z Bolenii niepodściwey spłodzona, znowu boleśne dotychczas nieugonione odnowiła *vulnera*, w ktore piekielny ogień wrzucił się zapewnie, bo *sinè Fide impossibile placere DEO*.

HERB Anglii trzy Lwy, ieden na drugim na polu czerwonym, *item* Arfa, Lilie Francuskie, *in signum*, że Francya była *sub Dominio* Anglikow za Henryka VI. Order między Orderami opisałem.

Drugie Krolestwo S Z K O C Y A w Brytannii.

SZKOCYA od Szkotow Nacyi wzięła imię, á ci od strzelania dobrego z łuku nazwali się według Kariona. Przedtym się zwała Caledonia, Knieia Jeleniow, koni dzikich, wieprzow, á Oycyzna grubych y okrutnych Obywatelow. Teraz od Anglikow, piękny nabrali manier, są woienni, odwazni, Szlachetni, ktorych ram zowią *Geltimel*, wiele mając Komesow, Milordow, Baronow. Rodzi tamten kray żyto, owies, pżenicy mało, w

rzekach ma Łososiow wiele, w morzu śledzi bez miary, ktorych to Szockiem i zowiemy. Krolestwo to *olim sui Juris* było, swoich mając Krolow, przyszło *ad unionem* z Koroną Angielską Roku 1707 jest długie na mijl 70, szeroki na 50 Niemieckich. Dziel się rzeką Tay na Południową y Północną Szkocyą, w oboch jest Hrabstw, albo Graffostw³⁷. Stolica Edenburg z Zamkiem na wysokiej skale, z Akademią y Parlamentem ktory, z Londyńskim złączony.

Dio Author pisze, że Szkocyą *Ælius Hadrianns* Cesarz Rzymski, od Anglii separując, mur ciągnął na 80 tysięcy krokow, to jest nam 80 Włoskich. Drudzy *probabilius* tego muru prowadzenie *Septimio Severo* Monarsze Rzymskiemu przypisują, który w Eboraku mieście Angielskim *vitam cum morte commutavit* według Baroniusza.

W tym Krolestwie te tylko SINGULARIA znajduie: że ma Insul ku Zachodowi 30, według drugich 44 HEBRIDES y Westernes nazwanych; a ku północy ma wyspów 40 ORCADES rzeczonych *vulgò Theiles* Oforknay, ielcze daley na północ jest 7 Wyspów *Acmode*, *vulgò Farre* rzeczonych. W Mieście *Peblis* albo *Peblistum* nad rzeką *Peblis* y *Twede* to *singulare*, że jest trzy Kościoły. trzy Dzwony, trzy mosty, trzy ulice, trzy Bramy. W stronie północney Szkocyi jest jezioro *Lomont* z trzech rzeczy dziwne, że ryby w nim nie umieją pływać, bo są bez skrzydeł: 2 że na nim zawsze burza ciężka y szum, choć wiatru nie ma, 3 że Juluła po nim pływa. Domy tu morza się nie boją bo ledwo są na łokci 20 od niego. Kamienie Szcockie będąc tłustey kompozycyi w wielu miejscach, za drwa Obywatelom uchodzą, gdyż niemi palą w piecach, w kominach, na kuchni.

Status Politicus Szkocyi teraz ten musi bydz, co y Anglii.

HERB Szkocyi, Lew do gory wspięty pod Koroną.

Trzecie Krolestwo HIBERNIA w Brytannii

HIBERNIA jest trzecie w BRYTANNII Krolestwo. Nazwa się od słowka *Here* Zachod znaczącego, albo *ab Hyberno Oceanu*.

casu, gdyż na Zachodzieży, y náybardziey ze wszystkich Insuł, tą się ku Zachodowi wykierowała; czyli też wzięta kompellacją od Hybernijusza Wodza Hiszpańskiego, czyli od Hibernow Nacyi. Teraz ją Obywatele zowią *Eryn* Anglikowie *Irrland*. Długość Hibernii jest mil Niemieckich 60 według Kluweryusza, według innych na 70. Szerokość na 30, albo na 40.

Królow swoich miała Hibernia; *tandem* od Henryka VIII. Króla Angielskiego całe opanowana, którą teraz *Vice Rex* rządzi. Ma swoy Parlament, ale od Angielskiego dependujący. Była przedtym Hibernia *Sanctorum Patria*. Całe Królestwo dzieli się na 4. Prowincyi: na *Lagenią vulgò Leister*: na *Ultonia vulgò Ulster*: na *Konnachią vulgò Connaugt*: na *Momonia*, którą po swojemu zowią *Mounster*; w których Prowincyach *Graffostw* jest 36.

Dublin jest Stolica Hibernii gdzie *Vice Rex* rezyduje, Parlament się agituje, Akademia *florescit scientiis*:

W HIBERNII za Pogaństwa wenerowano Bożków: Jowisza, Marsa, Merkuryusza, Słońce, Miesiąc, Wiatry, im rządy wszystkich na świecie rzeczy przypisując. Kapłanow mieli takich, iak y Gallowie starzy, to jest Druidow, Teraz tam *Calvinismus*, w ten czas kiedy y do Anglii wprowadzony. Zadnego tam zwierzadowitego niemasz, ani páiaka, ani żaby, które zkąd inąd tam przyniesione zdychają; co się stało *Patrociniò* S. Patrycyusza; ramięcznego Świętego *teste Kirchero*. Na Insule *Airam* leżą ciała umarłych nie pogrzebione, całe od korrupcyi, co się dzieie, albo *beneficio* ziemi, albo aéryi konserwującey. Blisko Jaskini S. Patrycyusza nikt skonać nie może najedney Insulce, aż na drugą będzie przeniesiony. W Jeziorze *Erno* dzwony często słyhać, a czasem widać wierchołki dzwonnice Kościelnych y krzyże, które się ze zrzodła zrobiło, grzesznych obywatelow *funditus* z kraiem, chudobą, domami, zalewając, wielkie wody z siebie wylawszy na kray tamieczny, iako świadczy *Arnoldus Gambresè*. W Momonii Prowincyi jest zrzodło piących ludzi siwemi czyniące: *è contrà* w Prowincyi *Ultonii* zrzodło spędzające siwiznę *teste Botero*.

HERB HIBERNII samey jest Arfa, Dawidowa na polu błękitnym.

POLSKIE KRÓLESTWO

Ponieważ POLSKA wielką Część osiadła SARMACYI EUROPEYSKIEY (bo druga jest Azyatycka w Azyi) o teyże SARMACYI namienię krocusięńko; gdyż *Origines* kraioy nie wiedząc, nic nie wiez. Sarmatow nazwali Grecy *Sauromatas*, to jest Jaszczurezych oczu ludzi, dla dzikości y zaiadłości. Inni to imię *deducunt* od *Affarmoth* Syna Jektana. Obszerność Kraiu Sarmackiego w Europie wielka była, gdyż od Zachodu miał Wisłę rzekę y Morze Bałtyckie; od pułnocy Morze lodowate *olim* Sarmackie; Od Wschodu Azyą Czarne morze, rzekę Obyus y *Propontidem aliás* Stambulskie morze: od Południa ma Meotyckie Jezioro, Peninsulę Krymską Dunay, Karpackie Góry: Nadtugość; SARMACYI tey Europeyskiej, biorąc od Dunaiu y Patistu rzek, aż do rzeki Obyus, jest namil Niemieckich 540, Szerokość zaś uważając między Rha rzeką y odnogą *Granvicus*, jestiey na mil 360. Taz Sarmacya zawiera w sobie część Multan między Dunaiem, Dniestrem, y Hierassem rzekami, Część Węgier między Patissem y Dunaiem, Królestwo Polskie, za Wisłą Prusy, Inflanty, Litwe, Białą Ruś, *latissime* wzięta, to jest Moskwę, y mnieyszey Taryi część, to jest Krym.

Narody w Sarmacyi Europeyskiej lokuie Ptolemeusz Geograf żyjący wieku drugiego po Narodzeniu Pańskim: *Wenedow* gdzie teraz Inflanty, Prusacy, Polacy; *Peucinos*, *Bastarnas*, *Jazyges*, *Roxolanos*, *Hamaxobios* *Alaunos*; pod Wenedami przerzeczonymi kładzie po nad Wisłą *Githones*, *Phinnos*, *Bulanes*; pod Bulanami *Phrungundiones*. y *Avarinos*. Wspomina daley *Ombrones*, *Anatrophactos*, *Burgiones*, *Arsyetās*, *Saboros*, *Piengitas*, *Biessos*, gdzie teraz Bicz Miasto. Pod Wenendami bardziey na Wschod byli ieszcze *Galinde*, *Sudeni*, *Slawani*, *Inghiones*, *Cestoboti*. &c. Coby to zaś za Gens była Wenedow? decyduje z Autorow Hartknoch, że to był Narod Słowienki jako z samego pokazuje się

się języka, ktorzy wiele krajow Niemieckich opanowawszy *Sclavi*, aliás Słowakami, albo sławnemi się nazwali. Między Słowakami náybardziej *enituerunt*, Czechowie y Lachowie aliás Polacy, o ktorych tu mowienia następuie materya.

W teyże Sarmacyi kładą Geografowie Góry *Carpates* albo *Carpatios*, albo *Carpatum* rzeczone od Karpow Miasta Bastarnów Nacyi; albo od słowa łacinskiego *Carpo*, zbieram, zrywam, że z gor tamtych zbierają wielkie pożytki osobliwie Mineraty, publi skje Narody.

RIPHÆI *Montes* tuż leżą w Sarmacyi, tak nazwane od Grekow, że zawsze są śniegiem okryte. Moskwa ié zażywa: *Wetyki Kamenny Poias*, że w ich opinii, niby cały świat opasuje.

Między SARMACKIEMI Nacyami lokują Geografowie *HYPERBORBOS*, Narod głęboko na pułnocie mieszkający przy wszelkiej abundacyi, na zdrowey aëryi, dłużej nad ludzi innych żyjący, z racyi dobrego temperamentu powietrza, a náybardziej że są sprawiedliwi; włásach knieciach, pod Niebem rezydencya ich ma bydź. leżeli się to życie, lub niczym niepoalterowane sprzykrzy starym obywatelom tamednym, sami sobie śmierć przynoszą, na drugi lepszy, niby przenosząc się żywot, naadłszy się tedy y napiwszy y wieńcem głowę ukoronowawszy, ze skały w morze się rzucają, rozumiejąc, że tak *beato fine* zakończą życie. Tak o nich *Festus* pisze zinnemi. *Diodorus* mniema, że to iest Insulá w łczęśliwości *abundans* wszelkie *Recentiores Geographi* między komenta liczą Poetyczne ten Hyperboreyski narod, który się tłumaczy wyższy nad Boreasza Wiatra północnego: to iest, że niby wyżey ieszcze miedzka nad te mieysca, z kąd Boreas wiatr wieie. Kładzie się u Poetow za kráy náydalszy, iako napisał ieden Wieszopisz *in Laudem*.

Ibis Hyperboreas passim Tua fama per Urbes.

W SARMACYI iako Perła kosztowna wydaie się POLSKIE KRÓLESTWO, z Słowieńskich Narodow náy sławnieysze, o ktor ym

ktoremu tu essencyalne tylko rzeczy *enarro*, żebym nie był, Polskę Oyczyznę swoje opuściwszy censurowany, że jestem *foris Lynx, Domi talpa*. POLSKA ta nazwała się od Pola, na którym żyć y umierać lubili Polacy; albo też *à Polo Arctico*, toiest od Północney gwiazdy, ku której nadalo się Krolestwo Polskie, iako Hiszpania nazwana *Hesperia*, od gwiazdy zachodniey *Hesperus*. Innym się zda, że imię to nadano Polakom od Zamku *Pole olim* na granicach Pomorskich będącego. Iani rozumieją, że od Miasta Kolchickiego *Pola*, z kąd *originem* prowadził *Lechus*, Monarcha Polski. Może też bydź, że *Poloni per corruptionem* kilku liter ciż są, co y *Balanus* Nacya w Sarmacyi nad Wisłą według Ptolemeusza, mieszkaiąc. Jest y to zdanie Autorow, że Polacy niby Polachy, toiest po Lechu Potomkowie zwać się powinni, iako do tychczas Lachami nas Ruś zowie. Paprocki zaś *ingeniosè* racyocynuje, że za Mieczysława I Xiążęcia Polskiego, gdy Polacy Wiarę S: przyjmowali, y wielkimi do Chrztu S. kupami przystępowali, tedy Kapłani z Czechow na to wokowani, kupy od kup *distingvendo*, pytali się; Czy iesteście Polani? *id est* już ochrzczeni? tedy ci co byli ochrzczeni, odpowiadali. *I-stesmy Polani, ziad Polani*, czyli *Poloni* poszło Polakom *in nomen gloriosum*. Polska innym imieniem nazywa się *LECHIA* od *Lecha* Fundatora z Słowieńskiey Nacyi obszerne panującey, tu zachodzącego. O Zaczności POLSKIEY Nacyi dość mowić z Gwagnina y innch Autorow, że idzie *per longas Generationes* od Japheta Syna Nòdègo, który swemi Potomkami wszystkie kraie zacząwszy od Medii, aż do Insul Brytańskich Północne kraie osadził, zaczym *esse precor memores, quâ sitis Gente creati*.

Długość POLSKI według teraznieyszych Geografow iest na mil Niemieckich 200, Szerokość, na 180. Dawnieyszych czasow według Kromera długości było Polski mil 250. Szerokości 200. Temi iest *circumclusa* granicami od Wschodu Dnieprem, od Zachodu Szląskiem y Brandeburskim Margrabstwem, od Północy Morzem Baltyckim, y Odnogą morską *Sinus Finnicus* zwaną, od

Poludnia, Węgrami y Tatrami Gorami. W Polsce te przed-
 tym mieszkały Nacye, oprócz zwyż wyliczonych; Gitones, Ge-
 tæ, Burgi, Tyragitæ niby Tyra-Getæ nad *Tyras* rzeką, toiest
 Dniestrem mieszkający, Tagri, Igliones, na których mieysca *suc-*
cesserunt Litwa: *Ossi, Veltae, Carboni, Carrotae, Agatyrsi, Aorsi, Acibi,*
Nasci, Vibioni, Ruffi, Alani, zkąd się jedna *vox* y nacya uformowała
Roxolani nad Meotyckim Jeziorem, *Volgi* albo *Volgi* nad Wolgą
 rzeką, zkąd Wolyń.

Polskiej Monarchii rzucił fundamenta *LECHUS* z Kroacyi *o-*
riundus, który tameczney domowey woyny *impatiens*, z Bratem
 Czechem, y z liczną ludu wyszedł kwotą; Brata-Czocha w kraiu
 tym, który się od niegoż Czechami nazwał, zostawił, á sam aż tu,
 gdzie Polska teraz, zawitał, Roku po Narodzeniu *CHRYS*
TUSO-
WYM według Hageka 644, według Wapowskiego Roku 550, we-
 dług innych 555. W tenczas właśnie słońce było w Niebieskim
 Znaku Byku, który od Pogan iest *Marlowi* y *Wenerze* konsekre-
 wany, z tey racyi *Venus* Wielkiey, á *Mars* Małey Polsce są Pa-
 nami według *ratiocinium* Astronomow. POLSKA z razu miała tyl-
 ko *DUCES*, aż do *Bolesława Chrobrego* Syna *Mieczysława I*
 y Pierwszego też Chrześcianina, który y *Wiary Świętey* wysłaney
 z pierśi *Dąbrowki* Matki, y *Polski* rozprzestrzeniwszy granice, od
Ottona III Cesarza Rzymskiego, *Grob* w *Gnieźnie* S: *Woyciecha*,
 wizytującego, *Królewską* otrzymał *Koronę* Roku 1001 według
Kromera; jak *Nadgrobek* temu *Królowi* położony w *Poznaniu*
 wspomina:

Propter famam bonam, contulit tibi Otto Coronam.

WIARĘ Świętą przyieli Polacy około Roku Pańskiego 969
 z instynktu *Ducha Świętego*, y starania *Dąbrowki* *Corki* *Bole-*
śława *Xiążęcia* *Czeskiego*, á żony *Mieczysława I* *Xiążęcia* *Pol-*
skiego; który y *Bożkow* zaraz *Polskich* wszędzie obalać kazał *Jó-*
wisza, *Marsa*, *Plutona*, *Cerere*, *Dyana*, po swemu ich nazywając
Lesł, *Lada*, *Lia*, *Marzana*, *Zizila*, *Ziewana*, *Lelum*, *Polelum*
 pod-

podobno, Kastora, y Polluxa, Ziewią Pogodą, Swift, Poświst, &c których y Czechowie wenerowali. Tenże Xiążę y Biskupow fundował o według Łubieńskiego.

POLSKA cała naprzód dzieli się na POLSKĘ WIELKĄ y MAŁĄ; potym inkluduje w sobie WIELKIE XIĘSTWO LI-TEWSKIE, RUSKIE, PRUSKIE, MAZOWIECKIE, ZMUDZ-
KIE, KIJOWSKIE, PODLASKIE, SMOLENSKIE, CZERNIECHOWSKIE, Xię-
stwa. Te same znowu Prowincye Wielko-y Mało-Polska *subdi-
piduntur* iako y Xięstwa na Woiewodztwa, któremi podczas wojny
Wodze *ulgo* Woiewodowie rządzą *in Politicis*; y od nich mając *ti-
tulum*, są Senatorami Królestwa Polskiego.

WIELKIEY POLSKI są te Woiewodztwa 7, Poznańskie, Kaliskie, Sieradzkie, Łęczyckie, Brzeskie w Kujawach, Inowło-clawskie, Rawskie.

MAŁEY POLSKI są 3 Woiewodztwa: Krakowskie, Sędo-mirskie, Lubelskie.

WIELKIE XIĘSTWO LI-TEWSKIE te zawiera 3 Woie-wodztwa; Wileńskie, Trockie, Brześciańskie *ulgo* Brzeskie Lite-wskie dla dystynkcyi od Brzeskiego w Kujawach. Na RUSI BIA-
LEY *ulgo* LI-TEWSKIEY zawiera się 5 Woiewodztw; Nowogrodz-
kie, Mińskie, Połockie, Witebskie, Mściławskie.

RUSKIE XIĘSTWO ma w sobie Woiewodztw 5; Ruskie, Podolskie, Wołyńskie, Belzkie, Braclawskie. XIĘSTWO PRU-SKIE inkluduje w sobie Woiewodztw 3 Pomorskie, Chelmiń-
skie, Malborskie. XIĘSTWO MAZOWIECKIE, ma 2 Wo-
iewodow Mazowieckiego y Płockiego. XIĘSTWO PODLA-SKIE, ma Woiewodę Podlaskiego. ZMUDZKIE XIĘSTWO
Starostę Zmudzkiego, ale *cum prerogativa* Woiewody Senatora.
XIĘSTWO KIJOWSKIE ma Woiewodę Kijowskiego; SMO-
LENSKIE y CZERNIECHOWSKIE Xięstwa mają w sobie Smoleń-
skiego, y Czerniechowskiego Woiewodow. Zgola wszystkich
Woiewodztw y WOIEWODOW jest w Koronie, y w Wiel-

kim Xięstwem Litewskim *numero 35 inclusivè* z Starostą Zmudzkiem. A tak Polska Wielka; Mała, y Litwa formuią, *tres Gentes*.

HERB KORONY POLSKIEY nie Mury lub Wieże, bo na gołym polu Polacy pierściami swoje y Ojczyzny swojej zasłaniali zdrowie: Nie GRYFA wzięli sobie *pro Insigni*, bo nie grypsiają nie służnie Państw cudzych, będąc *paucis contenti*: Nie Jeleniem *insigniantur*, bo z pola umykać, mieli zawsze za rzecz sromotną. Nie sowa; gdyż są *in splendore żelaza educati*: Lecz ORZEL BIAŁY o iedney głowie, KORONY jest *INSIGNE* na polu czerwonym, ktoremu przypisz: *Elementum meum Libertas*. Wyssoko y z samemi Imperialnemi chce bijać Orłami. Wielkiego zaś XIĘSTWA LITEWSKIEGO HERB POGONIA, to jest JEZDZIEC Zbrojny z mieczem y Tarczą, na ktorej dwa Krzyże na polu błękitnym. Maia wszystkie Woiewodztwa swoje własne HERBY, ktorych, *Opus* moje *abbreviando* nie kładę, ile kiedy tego pełni Autorowie Polscy. Wspomnę iednak niektóre Woiewodztwa, *originem* ich, y do Polski *annexionem attigendo*, a potym w nich osobliwsze Miasta y Mieysca napomknę Czytelnikowi. Woiewodztwo Krakowskie ma w sobie Xięstw 3 Oświęcimskie, Zatorskie, Siewierskie, ktorym się pisze Biskup Krakowski. Woiewodztwo Sędomirskie jest *Nidus* Szlachty. Woiewodztwo Lubelskie w Ziemi Łukowskiej ma zacney Szlachty na tyssące Domow. Woiewodztwo to postanowił Roku 1474 Kazimierz IV Jagiellończyk, część znaczną Woiewodztwa Sędomirskiego uiawży, iż sam Woiewoda Sędomierski tak obszernego Woiewodztwa funkcyom nie mogli *satisfacere*.

XIĘSTWO LITEWSKIE albo LITWA ma imię od Xiążęcia Littalona, albo Litwona Syna Weneduta Krola Pruskiego, czyli ieszcze okolo Roku 172 według Erasma *Stelli*, czyli później Roku 175 od Ojca, w te kraie posłanego, ktore były od Alanow Sarmackiej Nacyi osiadłe, czy też od Iglionow. *Successu temporis* w ten kraj, Litwanią od Litwona nazwana, przybył PALÆMON
Wło-

Włoskiej Nacyi człowiek, czyli Nerona *crudelitatem* unikając, lub też za jaki exces popełniony karania uchodząc, lub też Attili Króla Hunnow, Włochy pustoszącego *effugiendo* rąk okrutnych, y niewoli, tu odnogą Morzą Bałtyckiego y rzeką Niemnem z liczną zacney krwie Rzymianow Juliana Dorsprunga, Cezariana z Kolumnow, Urzyna, Hektora, y innych kompanią zawitał, y tu swoiey peregrynacyi założył metę. A że Litewska Nacya na ow czas *actu* Xiążąt Ruskich *latissimè* y *crudelissimè* panujących *jugum* nie mogła unieść, znieść go rezolwowała się, udawszy się pod protekcyą Gościa owego Palemona *in artibus bellicis* nie skomparowanego, swoim go kreując Wodzem, pod iego manudukcyą Rossyjskiemu rigorowi wypowiedziawszy *Vale*. Gwagninus zaś twierdzi, że namięniony PALÆMON iako Włoch, Kráy też Litewski ná on czas bez imienia podobno będący, nowym obdarzył názwiskiem *La Italia* názwalszy, ktore *vocabulum corrupte* potym wymawiane *La Italia*, *Lithuania* uformowało. Michalon Litewski Autor toż samo o swoiey mowi Oyczyźnie: *Nos Lithvani ex Italico Sanguine oriundi sumus*; iako się wydaie w wielu słowach Litewskich podobnych do Łacińskich.

Wiarę Świętą Litwa przyjęła za Władysława Jagiella Xiążęcia swego, á Przywodzcy pierwszego z Jadwigą do tego Świętego dzieła, około Roku 1386, ktory Xiąże *ex Lege* miał sobie od Polaków pozwoloną Jadwigę za żonę, aby Xiąstwo Litewskie z Bogiem przez Wiarę, á z Koroną *per unionem animorum & amorum* był złączył; co oboie uczynił, y w tenezas pierwsza *Unio* Litwy z Koroną stała się według Miechowity, Długosza, Gwagnina. Drugi raz Inkorporacya *subsecuta* Roku 1401, trzeci raz Roku 1414. Czwarty raz na Seymie Lubelskim Roku 1566, piąty raz 1569, za Zygmunta Augusta, kiedy Litwa do wszystkich Przywileiow, Prerogatyw, wolności Synow Koronnych przyjęta.

XIAZAT LITEWSKICH, zacząwszy od Palemona, było aż do Zygmunta Syna Kieystutowego 26, ktorych Litwa intronizowała

zowała podawaniem miecza gołego na ukaranie *excessivorum*, y Łaski czyli Berła, na znak dobrych rządów *teste* Kojalowicz. *Exherat* do tytułu Królewskiego to Xięstwo, *Mendogus* Xiążę, *fidei Christianismum* przyiawszy, aby był z nim y Koronę wziął Królewską od Innocentego IV Papieża Roku 1240; ale z recydywą w Bałwochwaltwo, odpadł od Korony Królewskiej.

SERIES XIAZAT krocusienka ta jest 1 Palamon Wloch, 2 *Boreus Cuhossus*, 3 Kernus 4 Ziwiundus 5 Mingaulus, 6 Skirmuntus Syn Mingayla, 7 Kukowoytus Syn Kirmunta 8 Giedrus Syn przeszlego, 9 Ringeldus Syn Giedrusa Xiążę Litwy, Zmudzi, Podlasia; który się pierwszy *Magnum Ducem Litvanie* pisał; 10 Mendogus Ryngolda Syn Chrześcianin y Krol, wlot Apostata y Xiążę znowu, 11 Troynatus. 12 Wolfstinus. 13. Ucienus. 14 Swintorochus. 15 Giermontus. 16 Trabus Syn jego, Litewski, Zmudzki y Ruski Xiążę. 17 Narimundus 18 Troydenus. 19 Witenes z Familii Cezaryna Kolumny, z Marszałka Xiążę Litewski, od Laura Syna Troydenowego kreowany, gdyż Laurus za Mitrę wziął kaptur Zakonny. 20 Gedymin Konuszny, zabiwszy Witenesa Pana, Xiążęciem został Litewskim *teste Cromero*, Ten miał Synow 7 Mortwida, Narimunda, Olgarda, Isfuta, Kieystuta, Koriata, Lubarta; na których podzielił Xięstwo. Ten Wilno Miasto założył, Wołyń zawoiował. 21 Olgerdus Syn Gedymina, który z Maryi Ruski, Twerkiej Xiężniczki, miał Synow 12 Jagiella, Skirgella, Swidrigella, Borysa, Korybuta, Wigunta, Korigella, Narimunda, Langwina, Lubarta, Andreia, Butawa. Innych zdanie, że jednych Synow miał z namienioney Xiężniczki, a drugich z Uliany Xiężniczki Witepskiej. Odtych to Synow *Originem ducunt*, JJ OO Xiążęta Czartoryjscy, Sanguzskowie, Lubartowiczowie, Korybutowie, Zbarascy, Wiszniowieccy, Koreccy, &c. 22 Xiążę Litewski Jagiello Syn Olgarda, który Chrześc Święty y imię Władysław wziął na się, Mąż S. Jadwigi, Krol Polski, Autor Unii Litewskiej z Koroną Polską. 23 Skir-

Skirgello. 24 Witold Kierstusa Syn, Brat Strycieczny Jagiella; który na Chrzcie Świątym imię Alexandra wzięwszy, Państwo Litewskie od Morza Bałtyckiego, aż do czarnego rozprzeltrzenił, to *denovo* zawoioławszy różne kraje; to odebrałszy zawoiowane; zawoiował Kiiow, Podole, wielki Nowogrod &c. Z samym Tamerlanesem *toti Orienti* strasznym Hanem Tatarskim potykał się mężnie. Królów Litewskich tytuł chciał *reassumere*, ale mu Korona Polska przeszkodziła. *Post tot glorioza acta* odpoczywa w Wilnie.

25 Swidrygello Xiążę Litewski Brat Jagiella. 26 Zygmunt Syn, Kieystuta, Xięstwo Litewskie do Korony inkorporował *ultimarè*. Przedtym XIĘSTWA Litewskiego *INSIGNE* było *Centaurus altus* pól człeka, pól konia, ale ten HERB czyli *Mondogus* Xiążę, czyli *Narimundus* zniósł; á Pogonię postanowił.

Na Rusi Białey, albo Litewskiej w Woiewodztwie Połockim była *Respublica POŁOCENSIS* od 30 Starców rządzona, pò wybitych Xiążętach swoich na wojnie; teraz *post accessionem* do Litwy y Korony, y wzięciu na się za tytuł Rzeczy-Pospolitey, tytuł Woiewodztwa Połockiego, ma *Jus Electionis* swego Woiewody, Konstytucyami *Annorum 1647 1670 firmatum*, którego *per Nobilitatem* Woiewodztwa obranego; Król konfirmuje swoim Przywileciem.

Mowiono przedtym, że do Polski po rozum, do Litwy pò piądze. Ale teraz *Lithvanicole ex utroq; Casares*; gdyż tam wielkiego dowcipu, fundamentalnych nauk, heroicznego serca & *ad summa* rodzą się ludzie, prawdziwie w nich krew wydaie się Rzymianow: *Fortia agere, adversa pati*.

RUSKIE XIĘSTWO *propiè* się zowie *Russia Rubra*, Ruś Australna, *Russia Regalis*. Generalnie zaś biorąc, *Russia* jest trojaka: Biała pod Litwą leżąca: Ruś Czarna, jest Rossyjskie teraz *Imperium*; Ruś Czerwona, Południowa. Mniemają niektórzy, że tak ponazywane są od Chorągwi swoich, białey, czarney, y czerwoney, pod ktoremi powinni byli *militare* Monarsze swemu Ruskemu.

Nazwała się zaś *RUSSIA*, albo od rudy ch Obywatelów, albo od słowka słowienkiego Rozsiwa, dlatego ten Narod Grecy nazwali *sporos*, co się tłumaczy rozsiwanie według Ptolemeusza. *Roxolani* się zaś zowią od słow dwóch razem złożonych *Roxi*, *Ani*, gdyż ci będąc w bliskości, jeden z siebie zrobili Narod.

RUSI olim obszerne były grńlice inkluduiące w sobie Podlasze, Ruś czerwoną, Podole, Siewierskie, Czerniechowskie, Smolenskie, Połockie, Witepskie, Nowogrodzkie, Twerckie Xięstwa. Miała wiele Xiążąt, á między niemi *Dux Kijovia* był *cum suprema potestate & titulo* Monarchy Ruskiego. Tey Rusi Polska *subente fato* musiała holdować, potym panować *mutante Fortuna vulum*. Krolowie potym Polscy Bolesław I, Bolesław II, Bolesław III, y IV *victoricibus armis*, nie raz rebellizuiącą, podbili wielkroć sobie, osobliwie gdy Xiążęta Ruscy od drugich *pressi*, ich o sukurs profilili. Na ostatek Kazimierz Wielki Ruś osobliwie Czerwoną cale zawoioławszy, *in Provincia Polona formam rededit*. Miała Ruś Wielkiego Xiążęcia Włodzimierza Iednowładzcę y Krola Daniela, za Wiarę Chrześciańską przyiętą, ale *stet*; Krolom tedy ieno został Ruskim za powagą Stolicy Apostolskiej; znowu do Ruskich powrocil się uporow, á zatym utracil koronę. Po nim nastąpił LEO Syn, Lwowa Fundator, Krol Halicki, po nim bezpotomnym toż Krolestwo dostało się Froydema Xiążęcia Mazowieckiego Synom, z Leona Siostry Maryi zrodzonym, mianowicie naystarszemu Bolesławowi; á po nim przez Ruś strutym, Bratu iego, ktory podobnego od Rusi spodziewaiąc się traktamentu, Krolestwo Halickie *cum fure transfudit* na Kazimierza Wielkiego Krola Polskiego, wziąwszy za to Ziemię Belzką; á Kazimierz w Prowincyą zamienil Roku 1340 do tychczas pod Polakami będącą. Kadlubek, Kromer, Hartknoch.

XIĘSTWO Ruskie w Woiew: Ruskim w Ziemi Przemyskiej ma kolo Lancuta y Rzeszowa Niemcow gluchych, *alias* Sasow tu sprowadzonych przez Kazimierza Wielkiego Krola Polskiego, strzelaniem z armat

z armat na wojnie pogluszonych; ktorzy mowią ięzykiem Niemieckim często, ale bardzo zepsowanym, że ledwo można roznać; takby każdego ięzyka na świecie *corruptio sequeretur*, gdyby mądrzy y polecowni go nie konserwowali.

W Ziemi zaś HALICKIEY jest kray POKUCIE nazwany, ktorego Stolica Sniatyn, albo od pokuty tak rzeczony, że tam Rzymianow *quondam* wysyłano na pokutę, albo też od kąta, że tam w kącie leży za Dniestrem.

Toż Xięstwo w Woiewodztwach swoich, Ruskim, Wołyńskim, Kijowskim, może zwać się kolebką Królów, bo ich dwóch Polscze wydało, Michała Króla, Xiążęcia na Wiszniowcu, Jana III Sobieskiego w Oleku urodzonego. Jest *Nidus Ducum*, gdyż ztąd *ad nitorem Mier, & decorem* Korony Polskiej, szli y idą Xiążęta Kijowscy, Włodzimirszy, Wiszniowieccy z Wiszniowca, Zbarażcy ze Zbaraża, Czartoryjszy z Czartoryiska, z Korca Korceccy, z Ostroga y Jarosławia Ostrogscy, Królowie y Xiążęta Haliccy z Halicza, &c.

XIĘSTWO KIJOWSKIE aż o czarne morze swemi tykało się granicami. - To wzięte wraz z Woiewodztwami Braclawskim, Kijowskim, y Czerniechowskim *constituit* Ukrainę Polską, a za Dnieprem Moskiewską. *Cessit* Moskwie Woiewodztwo Kijowskie Roku 1682 *tituló* dla Króla, Biskupa, Woiewody, Kasztelana, Kijowskich *resentó* przy Polscze, y z tym kraiem, który jest z tey strony Dniepru y to nie całym.

XIĘSTWO PRUSKIE, *Prussia* wzięła imię od Prusiasa Króla Bitynii. Zowie się *Borussia*, a *Borussis* Narodu Sarmackiego. Nazywają się Obywatele tameczni często *Pruteni* od Prutena, czyli Brutena Króla Pruskiego. Był to bardzo wolny y swawolny *olim* Narod; ktorych Bolesław I Chrabry Król Polski sobie podbił koło Roku 1015, z racyi zabicia S. Woyciecha Arcybiskupa Gnieźnińskiego, opowiadającego im Wiarę S. Bolesław II Smiały także im utarł rogow; Bolesław III Krywonst także *etiam* do S.

Religii ich przyprowadziwszy; ktorey wkrótce odstąpili. A że po tyle plagach byli Polakom nie podlegli, y Mazosze opprymowali, Xiążę Mazowieckie, Konrad, Leszka Białego Brat, Krzyżaków z Niemiec zaprosił, *ad resistendum* Prusakom nieprzyjaciółom Wiary y Polski, deklaruiąc im Trakt Chelmiński, y inne *possessions*. Więc *in spatio* 40 kilku lat Krzyżacy, Prusy opanowali, potym Ziemię Michałowską obszerną, do Tenneberkicy przez to przyszło do ciężkiej bitwy Roko 1410 z wybiciem na 50 tysięcy Krzyżaków przez Władysława Jagiella. Gdy reszta Krzyżaków opprymowała Prusy, te Krolom Polskim *signanter* Kazimierzowi IV Jagiellonczykowi poddały się, o co znowu lat 13 wojna kontynuowała się, aż namienione *ditiones* y Fortece oddali Polakom y siebie pod protekcyą; tudzież *Prussiam*, którą *Regiam* nazywają Kazimierzowi IV ustąpili, resztę Prus przy sobie zostawiwszy. *Tandem* przyszło do tego Roku 1525, że Mistrzem Krzyżackim obrany Woyciech Margraff Brandeburski, Polakom wojnę wypowiedział, sobie niezczęśliwą y Krzyżakom, bo tych całe rugowano; á Margraff aż wziął *Investituram* od Zygmunta I Krola Polskiego *in Ducalem Prussiam*, co y iego Sukceszorowie czynili, aby byli nosili tytuł *Supremi Ducis in Prussia, cum Jure Co-ducitatis* do Polakow, iak męskiej nie stanie Linii; ale terazniejszy tego czynić nie chcą.

W PRUSACH tych Polkich jest WARMINSKIE Xięstwo od Warna Xiążęcia nazwane, ktorego nie Krol Polski, ale Biskup Warmiński jest Xiążęciem, mającym *Jus Gladii & monetae*: ktory dwie części intrat tamecznych, á trzecią bierze Kapituła *teste Cro-mero*, ktory tamecznym był Biskupem. Pod imieniem iego Szlachta tameczna sędzi się *sine omni appellatione*. Rzecz tam dziwna, że *in circuitu* nieprzyjaciół Wiary, to jest między Heretykami, jest *Gatholicissima Regio*, ledwo 24 godzin *comorandi* pozwalająca Heretykom Żydowskiem czosnkiem całe nie śmierdzi, bo tam żadnego nie ma. Jest to tedy *Auram purum sine scoria scurrilitatis Hereticae*,
jest

jest słońce między umbrami kray tamten; który cały podzielony na Kameraty. Pryncypalne Miasto tam jest Brunsberg, drugie Hellsberg, &c.

XIĘSTWO MAZOWIECKIE, albo *MASOVIA* nazwała się od *Massagetow* Obywatelów, czyli też od Mazosza, czy od Maślausa tyrana, oderwana od Polki, lubo była *sponte* dana przedtym Konradowi od Brata Leszka Xiążęcia Polskiego, ale znowu do Korony inkorporowana *post extinctam masculam prolem* Xiążąt Mazowieckich za Zygmunta I. Przedtym też cała była *Juris Polonici Masovia*, tylko ow Maślaus Cześnik Królewski, mając iey dyspozycyą, ią sobie przywłaszczył, ale Kazimierz I Król Polski Inwazora tego zbiwszy w batalii, *exaltavit na szubienicę*, czyli ukrzyżował, y Polszcze Mazosze przywrocil; ktore znowu od Leszka Białego Bratu Konradowi dane z konsensem Polaków Roku 1220. Z tego Konrada Familii byli Królowie Halicycy z Maryi Siostry Leona Xiążęcia Ruskiego zrodzeni, iakom *suprà* namienil.

PODLASKIE XIĘSTWO po łacinie *Podlachia* albo *Sublachia*, że pod Lachami, *alias* Polakami było, od Ruśniaków Litewskich tak zwane. Inni zowią Podlasiem, po łacinie *Subsylvaniam alias* od Lasów, ktoremi od Litwy ten się kray separował. Tu było przedtym Jazygow albo Jazwingów bitnego Narodu, *contemptoris vitæ*, gniazdo. Należał ten kray *antiquitus* do Xięstwa Mazowieckiego przez Bolesława Pudyka, zniósłszy Jazwingów, przyłączony, ale Mazowitom *armis* oderwany przez Erdiwila Xiążęcia Litewskiego według Kojalowicza; lecz znowu inkorporowany Koronie Polskiej Roku 1567.

ZMUDZKIE XIĘSTWO, niby *per corruptionem* słowa: Samogickie: ktora Samogitia wzięła imię od Saymona Brata, Litwona Fundatora pierwszego Litwy według Gwagnina. Rządca iego jest nie Woiewoda, lecz Starosta Zmudzki *ex antiquissimo usu*, tamtego kraiu, ale *cum prerogativa sessionis* w Senacie wysoko po Woiewodzie Łęczyckim, innych Senatorów po sobie mający 20 kilku.

W tym kraju drzewianemi orzą lemierzami *ob defectum* żelaza & palą darniem, że dREW nie ma sz. Tam na Gorach Gordyańskich jest KALWARYA z pozwoleniem y Odpustami *Stationum* od Urbana VIII nadanemi, fundowana Roku 1640 od Jmści Xiędza Ierzego Tyszkiewicza Biskupa Zmudzkiego, *teste* Prulzez.

INFLANTCKIE XIĘSTWO od Zygmunta I Roku 1567, potym od Zygmunta Augusta zawoiowane. W ten czas y Kurlandckie Xięstwo *olim* Kuronią zwane, Polskiemu orędu *cessit in spolium*.

Inflanty u Łacinnikow zowią się *LIVONIA* od *Libona* pierwszego Osadzcy, o którym piszą, że to tenże sam, co y *Palemon* Litwy powtorny Fundator. Polacy ten kraj zowią terminem Niemieckim Inflanty, którzy tę Prowincyą denominowali *Liebsland*, to jest *Libona*, albo *Luby* kraj, albo *Linbsland*, to jest piękny kraj, albo ziemia. Trzech tu było Panow, Szwedzki y Polski, Krolowie, y Car Moskiewski, *signanter* Piotr Alexiewicz, który ją Roku 1710 przywłaszczył, *retentis titulis* dla Krola, Biskupa, Woiewody, Kasztelana przy Polakach.

SMOLENSKIE XIĘSTWO *olim* Polskie, teraz tylko *in titulis* *Polonicis nitens*, Traktatami pokoju Moskwie ustąpione Roku 1686. Tegoż Roku CZERNIECHOWSKIE Xięstwo im przyznane *per Tractatus*, także *titulis*, dla Polakow *reservatis*.

Niektore MIASTA y Mieysca w Koronie, w Xięstwach y Woiewodztwach Polskich, z racyi iakiey osobliwości tu wyliczone y wspomniane.

ANGERMUNDA jest Miasto w KURLANDYI z mocnym Zamkiem, przy weściti w morze Bałtyckie Anger rzeki.

BRZESC w Brzeskim Kujawskim Woiewodztwie Miasto z mocnym Zamkiem między błotami y bagnami.

BYDGOSZ Miasto w Inowłocławskim Woiewodztwie, gdzie *Officina* kosztowna bywała na kucie monety.

BRZESC w Trockim Woiewodztwie nad Bugiem z Zamkiem mocnym.

CZĘSTOCHOWA w Woiewodztwie Krakowskiem ma blisko siebie w Częstochowce na Jasney Gorze Klasztor WW. OO. Paulinow pierwszych Pustelnikow; który jest zewsząd dobrze ufortyfikowany, amunicyą y Ludźmi wojennemi opatrzoney, już dwa razy Szwedzkiemu atakowi *miraculo* oparty. Tam jest Arceycudowny Obráz Nayświętszey **MARYI PANNY** Krolowy Polskiej od S: Łukazza Ewangelisty, na żywą Matkę Boską patrzącego malowany, z Jeruzalem do Konstantynopola, ztamąd, do Belza na Ruś, z Belza przez Władysława Xiążęcia Opolskiego tu na Górę Częstochowską przeniesiony Roku 1392 gdzie do Roku 1717 siedmiuset cudami w sławil się, y tegoż Roku za Nayiasniejszego **AUGUSTA II KROLA P:** ukoronowany. Kościół sam nie dawno dziwnie pięknym wielkim Oltarzem kilkakroć sto tysięcy kosztującym, *de LUBOMIRSCIORUM* *largá manu* adornowany. Ku czci tey **MATKI pulchre dilectionis & Sancte Spei** wiele tam nadawano, iakom miał honor widzieć w wielkim skarbcu tamecznym Roku 1736 wielkich złotych y srebrnych Wotow bez liczby, Kielichow, Apparatów z drogich materyi, owszem z złotych Łanuchow y perel, robionych, koron wiele, sukienek nie mało dziwnie bogatych, w dyamenty iak Niebo w gwiazdy ukształconych. Monstrancya iedna złota ma dyamentow 20 tysięcy na sobie; á między temi ieden nad Melchisedech tylko iak Orzech mierny łaskowy. Druga Monstrancya z koralowego krzaku mistrzenie akommodowana, y innych kilka. Są tam Ornamenta z gotowalni Krolowych Polskich, y Pań wielkich podawane: Iest Pastoral y bogaty y mistrerney roboty. Co tam pierścieni, łanuchow złotych, perel Uryańskich, czerwonych złotych *ex voto sine numero*. Dają do całowania y wenerowania zaraz przy drzwjach w skarbcu z Oltarza Krzyż wielki srebrny, mający w sobie *portionem ligni S: CRUCIS*, od Zygmunta |Krola Polskiego zrobiony. Są tam dwie Perly iak gruszki małgorzatkki u sukienek **N: PANNY** y Pana **JEZUSA** od szyl wiszących: Są dwie korony śliczną robotą

botą od Jmści P. Miączyńskiego Woiewody Wołyńskiego z pod Wiednia, powracającego sprawione, iedna Pana JEZUSOWA, na ktorey z dyamentow te są słowa wyrobione: *Tibi JESU*, druga Najswiętszey PANNY z literami dyamentowemi: *Tibi MARIA*. W Kościele zaś samym ile w Kaplicy Nays: PANNY wiele bogactw na Obrazie, na Oltarzu, na ścianach bliskich Oltarza, pod nogami Najswiętszey MATKI, wisi noga z złota ulana, od Nayaśnieyszego AUGUSTA II, gdy na nogi był zapadł, tu oddana. Iest tam Kaplica SS: Relikwiy. Wieża dziwnie wysoka: w kopule nad Kaplicą N: PANNY zawize lampa goreie, &c. &c. Z Fortecy Kłasztorney wyszedłszy, iest w tyle Miasteczko, gdzie samych Obrazow na plotnie, na miedzi, srebrze, wielkich y małych, samych koronek, szkaplerzow, metalikow, portrecikow, na wozow dzieścić nie zabralbys, ktore tam w kramach kilkunastu przedaią. Na dole zaś *à fronte* Kłasztor S: Barbary, gdzie Nowicyat przy pięknym Kościele y przy studni, Kaplicą opasaney, gdzie Obraz od Hussytow byl w błoto wrzucony.

CUCOŁOWCE Partykularz w Woiewodztwie Ruskim, w Powiecie Zydaczewskim drugi Hesperyjski Ogród, Polski Wersal, *Locus deliciarum* Zaczego y znacznego Inwentora J.W. Jmści Pana JERZEGO DZIEDOSZYCKIEGO Koniuszego Koronnego, Polskiego Hortensyusza Dzieło kosztowne, wielkich sum, na się erigowanych *scopus & scopulus*: gdzie Pałac, Gabinety, Kaplice malowaniem, sztukaterią przedniemi y drogiemi byly adornowane, kanałami wodnemi, co raz inaczey prowadzonemi iak Insuły separowane. W ulicach szpalerami ozdobionych perspektywy, Fontanny, Eremitoria, drzew różnych to rekreuiących oko, to gust ludzki, pełno kwiatow odor kontentuiących nie mało. Widzieć bylo różne wieże, zegarnie, kolumny z Statuami, iakoto Atlasa świat dźwigaiącego, á rzucaiącego światłość daleko z okragu Swiata pozlocistego, admiirować bylo kaskady wod spadaiących, konfyderować Amphitheatrum różnie iama-

mane

mané, ełogiami Nayiaśnieyszego Krola AUGUSTA II y Senatu całego opisane, wyborycznego stylu. Było tam miejsce *alias* na wodzie Pałacyk *ultima Thule* w końcu Ogroda, gdzie najczęściej ten Pan mądry bawił się lukubracyą. Były różne sztuki y polapki na mostach dla uciechy, inskrypcye po gmachach wyborne dla erudycyi. Naywiększy *ornament* mieyscu temu dawał S: Benedykt Męczennik wspaniałą, mający nabramie kaplicę, á na dziedzińcu Statuę, Odpustem, y wielkim ludu konkursem, y zacnych gości corocznie *in Junio* uwenerowany, gdzie y ja miałem honor na Fest tego mieć Panegyrik Roku 1726. Teraz tenże Święty Męczennik y Zolnierz CHRYSZTUSOW *Ignatiane*, w Lwowskim Kościele ze wszystkiemi ornamentami tam transportowany, *militat Cohorti, à Cuculowce in splendoribus suis* idąc w ruinę, Fundatorowi swemu *parentare* zdają się. Iedyne tego Polskiego Wersalu było *vitium in mente Fundatora pręvisum*, że z słabey wszystko było materyi z iedliny nie z dębiny, z gipsu nie z marmuru: zgoła to całe *Opas ad honestū cū dignitate vitium, in recessu eruditum sine periculo negotium, ac pręparamentū vitę publicę; non peregrino lapide superbū, sed usu Sarmatico modestū, & spatio brevitatis vitę coęvū tantū sibi & Musis* przez Fundatora *positū* R. 1710 iako czytam na Pałacu tamecznym czerwonym.

GNIEZNO naypierwsze Miasto Polskie, od Lecha Monarchy Polskiego w Wojewodztwie Poznańskim teraz leżące, fundowane, od słowa *gniazdo* nazwane, na tę pamiątkę, że tam Orła białego znalazł Lech *Nidum*, ktorego sobie *pro felici omine* y za Herb wziął Polski. Była z razu Monarchow Polskich, á potym Arcybiskupow y Prymasow *Stolica*. Gdzie S: Woyciech z innymi w srebrney urnie odbiera weneracyą, y od Ottona III Cesarza Rzymskiego tamże nawiedzony.

GOSTYN Miasto Wojewodztwa Rawskiego sławne mocnym Zamkiem, w którym Suski Car Moskiewski przez Hetmana Zolkiewskiego wzięty siedział do śmierci. Siedział tam y Krolewicz Szwedzki okolo Roku 1626 y Baldysius Officyer Szwedzki.

ki. Tam w wieży iedney straszna żaba *Bufo* znajdowała się, niewolnikow pożerająca, znaleziona y zabita, długa na łokci 2, szeroka na ieden; którey zrazu skóra na bramie Zamkowej, a potym iey odmalowanie dawało się widzieć ciekawym. Ziawiła się była Roku 1642 według Rząchnskiego S. J.

GDANSK Miasto w Woiewodztwie Pomorskim nad morzem y stekiem rzek, Wisły, Motławy, Raduny, formą Rzeczy-Pospolitey się rządzące, Fortecę mając *Wexizelmunde*, Cerkauz osobliwy y Bibliotekę. Jest bardzo sławne casey Europy Emporium, Polski Szpiklerz, y wygod wszelkich *promptuarium*, między Hansiatyczne niegdy Miasta policzone. Po łacinie zowie się *Gedanum* od Obywatelów, a raczey Rybaków na tym mieyscu *quondam* mieszkających, z których iedni byli *Getae*, a drudzy *Dani*; z kąd imię Miasta uformowało się *Getedanum*, a potym *Gedanum*. Zowie się y *Dantiscum*, po Niemiecku Dantzig. HERB Miasta tego jest Korona nad dwiema krzyżami, w białym y czerwonym polu.

GLINIANY w Woiewodztwie Ruskim w Ziemi Lwowskiej Miasto sławne od Rokoszu Gliniańskiego; iakoby tam Senatorom kilku Polskim, z Ludwikiem Królem Polskim y Węgierskim na orderwanie Pokucia y Rusi od Polski, a przyłączenie do Węgier sprzyśiężonym, Granowski Marszałek W. Koronny lby poucinać kazał, y w Mogile, którą dotychczas tam widać, pogrzebać; Króla samego na to *cruentum* sprowadziwszy z Węgier *sub specie* pilnych obrad publicznych *spectaculum*, z kąd on lepiej Poliszczę *favere*, y o Polakach *sentire* począł. O czym piłzą *Pastorius* Woyciech Strzelecki y Kołodzki, mający to *ex Archivo* Manuskryptów *Zolkiewiane Domus*. O czym obszerniey w Trzeciej Części Aten.

Temu iednak *fortissimis rationibus* kontradykował ś. p. Jmść Pan JAN JABLONOWSKI Woiewoda Ruski, Polski *Cato*, wydawszy na to piłany Projekt, który, kto ma, niech czyta.

GRODNO Miasto nad Niemnem rzeką w Woiewodztwie

Tro-

Trockim, Seymow Kadencyalnych mieysce, Konstytucyami wielu náznaczone, po dwoch Kadencyach Seytmu Ordynarynego w Koronie lub doszłych, lub nie doszłych. HERB Grodna Aniol z Mieczem.

HALICZ w Woiewodztwie Ruskim, w Ziemi Halickiey leżące nad Dniestrem samym Miasto, teraz *in ruinis magnitudinem pristinam ostentans*; wedlug publiczney famy aż bod Bursztyn Miasto, teraz o kilka mil będące, rościągające się. Na gorze po za Zamek starożytny, w puł zruinowany, na gorze stoiący, drzewa srogie porośły na sklepach y obalinach kamienic, á teraz leży tylko Miasto między górą Zamkową y Dniestrem, mając kilka Kościołow y Karaimow mnostwo. Była tu Stolica Krolow Halickich, ale pierwey Xiążąt potężnych, zá czasow Kazimierza spráwiedliwego; ktory pokonáwszy Haliczánow, nádal im Xiążęcia Mieczysławowa Roku 1182, potym Włodzimira, po nim Romana Roku 1197, ktory rebellią na Polakow podniósłszy, pod Zawichostem zginął.

Zaczym Leszek Biały Xięściowi swemu Krolewiczowi Węgierskiemu Kolomannowi po Corce Salomei (Świętey) *dotis nomine*, Halickie Xięstwo dal *cum titulo Regali*. Kolomannus od Rusi struty, á Daniel Romana Syn Krolestwo toż opanował, u Stolicy Apostolskiey *sic* Wiare przyiáwwszy, wymogł Koronę y tytuł Krola Rusi Meridyonalney. Po nim nastąpił na toż Krolestwo Leo Syn Daniela; po ktorym bezpotomnym dostała się Korona Halicka Siostrzeńcom Leona, toiest z Siostry iego Maryi zrodzonym Xiążętom Mazowieckim Troydema Synom, á od nich Krolowi Polskiemu Kazimierzowi dostało się, od niego w Prowincyá Ruská obrocone *circa Annum 1340*. Tu była Katedra Arcybiskupow Halickich, potym do Lwowa przeniesiona, odtąd Lwowskich. Errant zaś, *qui putant*, że Halicz iest Galatia, y że S: Paweł do Haliczánow pisał *sub nomine Galatow*; bo tamta Galatia iest *in Oriente* między Kappadocyą y Bythinią od Gallow, tam

przeniesionych nazwana, ktorey Obywatele zwali się *Galatae*, albo *Gallo Græci*: á zaś Halicz albo *Haliccia*, jest w Sarmacyi Europey-
skiej, na Rusi, Prowincyi Polskiej; do tamtych tedy, nie dotych
pisał S. Pawel, á o Haliczu y nie słyszał podobno, ktory za jego
życia ledwie był na świecie; á jeżeli był, tedy Wiare Świętą mógł
przyjąć okolo Roku 1000, albo 1008, gdy już całe Ruski Jedno-
władzca Włodzimierz ją przyjął z poddanemi swemi, już kilka
razy *semina* Wiary Świętey mającemi, ale nie zupełnie, ani wzę-
dzie iako *patebit*, iak będą o Moskwie mowil. Urwała się w tym
Mieście sztuka Gory, y część Miastá z ludźmi zasypała, jest te-
mu lat blisko sto.

KRAKOW Miasto, STOLICA Królestwa Polskiego, od Kra-
kusa Xiążęcia Polskiego fundowane Roku 700 nad Wisłą, od ie-
go też nazwane Imienia, albo od krakania krukow wielu złatu-
jących się do ścierwa smoka zabitego w gorze Wawelu, albo też
Grachovia zwala się od Gracha znajdującego się między Mini-
strami Krakusa, w starożytnych Autorach zowie się *Carodunum*.

Tam miejsce Koronacyi Królów Polskich, w Warszawie pod
Wolą obranych: tam ich *Sepultura*: tam Królewskie w Zamku
asservantur Insignia, y *Archivum* za ośmią kluczami ośmiu Senato-
row Polskich. Wielki temu Miastu, na trzy inne Miasta, to jest
na Kazimierz, Stradom y Kleparz koło siebie leżące, podzielone-
mu, daie Ornament Akademii dwiema Berłami się na krzyż złożo-
nemi pieczętująca; obrone daie mocną Zamek potężny niegdy
miraculum Poloniae, na gorze Wawel od Zygmunta I erygowany, w
ktorego środku S: STANISŁAWA Biskupa Krakowskiego Mę-
czennika z Skalki transportowane, w Katedralnym Kościele leży
Ciało; gdzie też *Coronantur Reges*. Kaplic ta Bazylika koło sie-
bie ma 22, wspaniałych. S: STANISŁAW ma Ołtarz srebrny,
trunnę trojaka: srebrnych dwie jedna w drugiej, trzecia złota, od
czterech Aniołów z srebra ulanych trzymana, z Munificencyi,
czyli Pierwszego czyli Trzeciego, Zygmunta. Mszy Świętych

co dnia się tu odprawia 100, ośm śpiewanych: *species* różnych Relikwiy znaczniejszych naliczyłem 83, osobliwie Goźdz Pański, od Ursyna Kardynała Władysławowi Królowi przyślany: Krucyfix Cudowny z S: Jadwigą mówiący; Dzwon Zygmunt od Zygmunta sprawiony, wktory 24 dzwoni chłopow. Krakow dla wielu Świętych Ciał y Relikwiy może się zwać *altera Roma*, iako pokaże się *ex sequentibus*.

W Kościele Najswiętszey PANNY Snieżney jest 20 kilka *species* różnych Kości Świętych: w Kościele W niebowzięcia PANNY MARYI, *Mensa* na ktorey celebrują, jest cała z Agatowego kamienia, Krucyfix kamieany, ale miętki iak żywe ciało, cudami słyący; gdzie jest Oltarzow 35. Ma swego Archi-Presbytera *Infulatum* y Kaplanow 60. Relikwiy tu Świętych, to Apostolskich, to Męczeńskich, to Wyznawcow, to Wdow, to Panien, naliczyłem *species* 69 y Ciało iedno iednego z Młodziankow od Heroda pobitych. U S: BARBARY jest Ręka z Ciałem y skórą uwiędła S: Katarzyny Męczenniczki, iako tam jest tradycya, y innych tu wiele Relikwiy. W Kościele SS: TROYCY u OO Dominikanow nie mało jest Relikwiy, iakoto Ciernie z Korony CHRYSZTUSOWEY, mleko z pierśi N: PANNY, z szat, z Rantucha Jey, cząstka kamienia z Grobu Jey, przytym to Apostolskich, to Męczeńskich, to Wyznawcow y SS: Panien w kilku Relikwiarzach jest na 430 *species*. W Kościele S: J: SS: Apostolow PIOTRA y PAWŁA jest Drzewo S: KRZYŻA, Głow różnych Świętych 12 naypryncypalniefza S. STANISŁAWA KOSTKI Patrona Polskiego: Ramie S: PAWŁA Apostoła, innych Relikwiy oprócz specyfikowanych jest znacznych na 27 *species*, w Kaplicy na to erygowanèy. Kościół S. Idziego *Sub regimine* OO Dominikanow będący, zdobią *Sacra Lipsana*, to jest Relikwie 10 tysięcy Męczenników Thebańskich; oprócz tych więcey niżeli 30 *species* innych. W Kościele S: Bernardyna na Stradomiu *sub cura* Zakonnikow S: Franciszka *de Observantia* jest Cierń ieden z Korony CHRYSZTUSOWEY,

wielka kropla Krwie iego, Włos z Głowy N: PANNY, Paćiorek S: JOANNY od samego P. CHRYSYUSA dotknięciem poświęcony. W Kościele S: Katarzyny jest znaczących Relikwiy kilkanaście *species*, krople Krwie y mleka z szyi ley płynącego po ścięciu: tamże Obraz cudowny N. PANNY. W Kościele S: JADWIGI jest szklenica, z ktorey ona piiała, y woda w wino obracała się, teraz pijącym z siebie iaki likwör, zdrowie przynosząca. W Kościele Bożego Ciała jest Palec S. JANA Chrzciela, którym pokazywał: *Ecce Agnus DEI*. Dwa Zęby S. Apollonii, y innych wiele SS: Relikwiy. Kościół S: Mikołaja szczyli się także Świętych Bożych Kościami iwięcey niżeli 20. Kościół S: Floryana *fovet* Relikwiami *primariò* Drzewem nam zbawienie przynoszącym, Piszczylem od ramienia S: FLORYANA Męczennika, dwiema sztukami z Krzyża S. Andrzeia Apostoła, z Palcem iego: y innemi 40 kilka Kościami, to kawalkami z Jasełek P. JEZUSA, z słupa biczowania iego, to Obrusa ostatney Wieczerzy Pańskiej, to Relikwiami 11 tysięcy Dziewic, to z Młodziankow, to z Zawicia N. PANNY. Drzewa KRZYŻA Świętego jest po znaczney Partykule Autentycznej w kilku tamecznych Kościołach, to jest w Katedralnym, S: Michała, Wszystkich Świętych, N. PANNY W niebo-wzięcia, SS: TROYCY, S: Bernardyna, S: Katarzyny, Bożego Ciała, S. Mikołaja, S. Floryana &c. Kościołow wszystkich Krakowskich jest 70. kilka; wiele po nich leży rożnych to Wielebnych sług Bożych, to Błogosławionych, to Świętych &c.

W Krakowie Radę tameczną obiera Woiewoda Krakowski: Woyta straciło Roku 1312 z racyi, że Woyt tameczny Xiążęciu Opolskiemu zdradziecko poddał Krakow, za co mu leib ucięto, y od tego czasu sam Krol Polski jest Woytem Krakowskim według Gwagnina y Obodzińskiego. *Gaudet Privilegiò* to Miasto, y tą Prerogatywą, że Mieszczanie tameczni *in circulo* Miasta mieszkaający od Leczka Czarnego Roku 1285 są Nobilitowani. Tu Kro;
low

low Polskich Sepultura. HERB Krakowa wież trzy o iedney Bramie y Orzel.

O mil 4 od Krakowa iest KALWARYA, od Mikolaia Zbrzydowskiego Woiewody y Starosty Generalnego Krakowskiego, nie malym fundowana sumptem, pozycyą miejsca, *et arte accedente* do Kalwaryi Jerozolimskiej przypodobana, OO Bernardynom *ad custodiam* oddana, też Odpusty od Pawła V mająca, ktoremi miejsca Święte w Jeruzalem: *gaudent*. Tam Kościół y Kaplice Mysteria Męki Pańskiej osobliwie *Viam Crucis, devoto Christiano Populo* reprezentują. Skończona Fundacya Roku 1600.

KALISZ Miasto Wielko-Polskie w Woiewodztwie Kaliskim nad Prosną rzeką od zbytecznego kału, albo błota nazwane, albo od Xiążęcia KALISZ, *alias* ustawnie kaszlącego, Brata Xiążęcia Poznego, ktory Poznań założył, według Bielskiego. Iest to Miasto między bagianami; gdzie Szwedzi z Partyzantami swemi odnieśli *cladem*. *Insigne* Miasta, Brama czarna w murze, i w bramie Trębacz.

KRUSZWICA Miasto starożytne nad Gopłem Jeziorem w Woiewodztwie Brzeskim Kujawskim, z dwóch rzeczy godne pamięci; że Piast Kolodziej tameczny z Rzepichą żoną za hoynosc na Polakow, na Elekcyą Xiążęcia zebranych, od nich Monarchą Polskim obrany, *diutissime* w swoiey Familii panujący: z drugiey; że tam ieszcze przedtym Piastem Popiel Xiążę od myszy żywcem pożarty, ani na Gopie jeziorze od nich mogący się obronić, ktore się urodzily z trupow Stryiow iego, odniego potrutyh.

KRASNOSTAW Miasto w Woiewodztwie Ruskim w Ziemi Chelmskiej fundowane od Kazimierza Krola, nazwane od Krasnego, toiest pięknego sławu, czyli sadzawki pięknie *Regiâ munificentia* obmurowaney. Gdzie Maximilian Arcy-Xiążę Rakuški, Konkurrent do Korony Polskiej, *emulus* Zygmunta III Krola Polskiego, był w detencyi, potym został Cesarzem.

KAMIENIEC Miasto y Forteca w Woiewodztwie Podolskim,

skim, *Arx Tarpeja* druga, albo *Rupella* dla Polaków na samorządnej skale *naturā & arte architectantibus* ufundowana, nad rzeką Smotryczem; gdzie przydany Zamek, woda w Miasto puszczona. Założyli to Miasto, y czego natura miejscu dać zapomniała, przydali Synowie Xiążęcia Litewskiego Olgierda, Pana na on czas Podola po wygnaniu z tamąd Tatarów; *perfecerunt* mowę namienieni Synowie Koryat, Alexander, Konstantyn, Theodor, Jerzy, Roku 1331 według Kojałowicza. Nazwany Kamieniec z Ruska, niby kamieniec, mały kamyk *ironicē & diminutivē*. O tę Fortecę iak *Venus, Pallas* y *Juno* o złote niegdy Jabłko, konkurrują Turcy, Moskwa y Tatarzy; ale Niebieski Parys CHRYSTUS, Królowy Polskiej MARYI niechęcią zawsze przysądzi: *Detur Pulcherrime*; á tak pod ley protekcją też Forteca będzie *tuta & tota* zawsze.

Widząc tę skalę Osman Cesarz Turecki, pytał się: kto by iey był Fundatorem? y gdy się dopytał, że sam BOG odpowiedział: *Niechże iey sam BOG dobywa, á sam ustąpił. Piafecki in Chronicis*. Trzymali iednak niedawno Kamieniec Turcy, y przez Traktaty ustąpili. Zdobi to Miasto kilka Kościołów y Katedra Biskupia &c.

HERB Kamiénca iest S: JERZY na koniu siedzący smoka zabijający, *Insigne* Ruskich olim Xiążąt. Nie opodal od Kamiénca iest Forteca SS. TROYCY między widłami rzek Zbruczy y Dniestru schodzących się, walem wysokim, *ab introitu* amunicją y ludźmi opatrzona.

KIJOW w Xięstwie, teraz w Woiewodztwie Kijowskim leżące Miasto, dziwnie wysokimi opasane wałami, założone y nazwane od Kig czyli Kiw Xiążęcia Ruskiego Roku 861. Była to *sedes* Xiążąt y lednowładzców albo *Samoderzców* Ruskich nad Dnieprem. Iak Włodzimierz Monarcha Ruski na 12 Synów dzielił swoje Państwo, Kijow Chlebowi y Borysowi *Braci* *destynował*, których *Sweropetcus* Brat pobiwszy, ich Xięstwo *cum sede* opanował, ale też y sam od Jarosława Brata wypędzony z Xięstwa, lecz przez

Bolesława Chrobrego Króla Polskiego prozonego b to, *refutius* znouu *Swetopetcus*; iednakże Jarosław był lednowladzcą Ruskim, ile przy dyssimulacyi Kazimierza I Króla Polskiego, Siostrę Jarosława mającego za sobą. Za Bolesława II Smiałego pięciu Braci o Samoderstwo Rusi klucili się, Iwasława Xiążęcia Kijowskiego wypędzili, a ten Bolesława Smiałego znalazł Protektora y Związce Rusi, który sam Kijowá dobywaiąc; w złotą mieczem ciał brame, który do tychczas w Skarbie jest Koronnym, Szczerbiec zwany. Zgoła wiele razy Ruś y Kijow zawoiowany, był *Juris Polonici*, tandem po rożnych woynach Polskich z Moskwą Kijow dostał się Moskwie, przez Traktaty Roku 1682 z Ukrainą za Dnieprem leżąca. Jest tam Akademia Schismatycka. Kolo Kijowa samego są PIECZARY po lacinie *Catacumba*, *Crypta*, po Włosku Grotty, *alias* Lochy, albo Groby podziemne, głębokie, długie y szerokie, to od pobożnych dla utaienia tam życia swego, chlebem iednym y korzonkami żyjących, pokopane wielką pracą; drugie wyrobione dla konserwowania życia, od ludzi, podczas woien, tam się chroniących. Zaczęte Roku 1000 według Księgi *Nepericon* nazwanej; w którym miejscu, że ziemia jest tłuśta, kleiowata, mocno z sobą spoiona, a przytym jest miętka, była łatwa do wyrobienia z siebie podziemnych Labiryntow, celek, grobow. Iedne Pieczary są *sub nomine* Antoniego Pustelnika obszerniejsze, bardzo zawikłane, mając niby kurytarze; gdzie więcey niżeli w Teodozyuszowej ciał leży Krypcie. Drugie Pieczary są Teodozyusza; w których więcey Kaplic, niżeli w tamtych.

Ciał w oboch Kryptach jest kolo 44, a te są Metropolitow, Episkopow, Ihumenow, Kaplanow, Dyakonow, Męczennikow, Xiążat, Bohatyrow, y pracowitych tam żyjących y umarłych iednych, drugich tam importowanych. Z których tu *principales* kładę. Antoniusz y Teodozyusz pierwsi Pieczarz Fundatorowie: Stefan Ihumen, Nikon Ihumen, Barlaam Ihumen *alias* Przełożony: Efrem Eunuch, Nicetas, Ezaiasz, Nifon, Symon czyli Symeon Episkopowie: Prochor Cudotworca, Kuksza Męczennik, Moy.

Moyżesz Węgrzyn, Olympiusz malarz cudowny, Spiridion Piekarz Prophorow, toiest Proskur albo chleba na Ofiarę Pańską, Mikolay Swiatosz Xiążę Czerniechowski, Grzegorz, Cudotworny, Polykarp, Atchimandryta, toiest Opat Kijowski, Nestor Kronikarz Ruski, leś tam y Głow Świętych kilka, Oleiek z siebie wydaiących. O czym Hiperocoen, toiest Księga Zywo-tow Świętych Pieczárskich, y *Cryptæ Kijovienses Johannis Herkini*. Ciała te coroczna Ceremonia Ihumen Kijowski wizytuie na Fest Resurrekcyi przy thurifikacyi, przy Wierzach y Responsorjach. Czasu iednego *Celebrans* Dionyziusz, gdy czynił też Ceremonią y do Ciał leżących mowil: *Święci Oycowie y Bracia dziś CHRYSSTOS Woskres; Odpowiedzieli wszyscy w Pieczarach odpoczywaiący: Woistanno woskres Otcze Dionyzi, według Nestora Autora. Tu ori-tur questio: Czy trzeba tych Pieczarskich Świętych mieć za Świętych? Odpowiadam, że jeżeli pomarli w dobrej Wierze y uczynkach stanie Unione Kościoła Greckiego z Łacińskim, ani iey kontradykowali; trzeba ich wenerować za Świętych; gdyż te Pieczary poczęto kopać Roku 1000, a odszczepienie od Kościoła stało się według Baroniusza Roku 1008 y to nie zupełnie y nie wszędzie, o którym owi w BOGU zatopieni mogli y nieślzść. Sam ten cud, że *tot seculis* Ciała ich są bez korrupcyi, a inne wniesione zaraz gniją, dowodem są Ich Świętości, bo: *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem*. Nie ma się ta nieskazitelność przyznać *beneficio* miejsca, ziemi, albo aeryi, gdyż inne Ciała, skazitelności zaraz tam podlegają.*

Są y w Brześciu Pieczary drugie. Bareskie Pieczary trzecie, Czerniechowskie Czwarte, w Mieście Pieczora na granicach Inflanckich piąte. Prostego ludu *multa fingentis & credentis* zdanie, że z Kijowskich Pieczar aż do Czerniechowskich, y Pieczorskich na granicy Inflanckiey jest komunikacya y podziemna droga, coby uczyniło na mil 100 y więcej; co *negatur* przez wielkiey experiencyi ludzi. Mowiąc *comexē* y na iednym iuż miejscu, są y

u nas na Podolu Pieczary iedne pod wsią Krzywczę, których *ingres* przyciasny, ale podziemne lochy rozłożyste, na wiele ulic, y zakonow pokręcone; gdzie *curiosi* ogień na wielu kładą miejscach, aby nie zblądziłi, y lustrują z światłem: Drugie pod wioską Ormiany, gdzie Ciała leżą cale od Tatarow tam poduszane dymem: trzecie pod Barzczowym Miasteczkiem, ale te się poniekađ pozapadały.

KAZIMIERZ Miasto w Lubelskim nad wisią, niegdyś skład zboża tam bránego przez Kupcow, gdzie y teraz kilkadziesiąt iest Szpi-klerzow murowanych. Wielkość tego Miasta pokaznią długo ciągnące się poobalane kamienice.

LUBLIN Miasto Stołeczne Woiewodztwa Lubelskiego nad rzeką Wisłrzych, zwac się powinno Julin, od imienia Julij Leczka III Zony, gdyż pod nim założone. Iest miejsce Trybunału Koronnego, ma swoy Zamek, Grod, Ziemstwo y wyśmienite w piaskach na wino sklepy.

LUCKO Miasto w Woiewodztwie Wołyńskim leżące, nad rzeką Styrem. Zwało się przedtym po łacinie Luccum albo *Lucca*; potym od Koncilium Florenckiego Roku 1438 mianego, zwac się poczeło *Luceoria*, á to z racyi, że dwoch Biskupow było na tym Koncilium, ktorzy się zwali *Lucenses*, ieden od Luki Miasta w Włoszech, drugi od Lucka Polskiego; zacyhm *decisum*, aby Włoski Biskup zwal się *Lucensis*, á Polski Biskup Łucki, *expost* pi-sał się *Luceoriensis*, y Katedra iego nie *Luccum*, ani *Luca*, ani *Lucia*, ale *Luceoria* zwała się.

LWOW po Łacinie, á bardziej po Grecku *Leopults*, toiest Leona Miasto, po Niemiecku Lemberg, toiest Lwia Góra, bo też od Leona Xiążęcia Syna Danielowego, a Romanowego Wnuka założone Roku 1280, według Kromera; gdzie tenże Leo na wy-fokicy nad Miastem gorze wyfundował Zamek, który od Wo-lynia widać o mil kilka. Miasto to iest Antemuralem Polski od Tureckiej, Tatarskiej y Kozackiej potencyi; iest to *Russica Tro-*

ja: jest *Emporium* z Greckich, Ormiańskich, Perskich, Moskiewskich, Tureckich Kommerciow *Nobilissimum*: w Zaczny Magistrat, w polerownych z Szlachtą *comparandis* Obywatelow, z żadnym w Polfcze nie skomparowane, obfite Miatto, w Wino Węgierskie, w Miody, w Chleb piękny, we wszytiskie *victualia*, nie drogie, *abundans*. Iest Stolica Xięstwa y Woiewodztwa Ruskiego kilku murami opasana, Zamkiem iednym niskim w Mieście, drugim namienionym na gorze, y świzemi Kortynami y Foskami, z dyspozycyi Skarbu Rzeczy-Pospolitey umocniona.

Miaſto to Kazimierz Wielki Krol Polski *victore ferro* wraz z Rufią Południową zawoioławszy, w nim Niski Zamek zalozył, a w Zamku Wyfokim na Lwiey gorze ſtojącym, wielkie Ruskich Xiążąt zabrał skarby, oſobliwie Krzyż wielki złoty, drogi od kleynotow, droższy od Partykuły Drzewa Krzyża Świętego w nim inkludowány, Krakowskiey go ofiarowawszy Bazylice, według Kromera: *idem* wziął dwie Mitry, y złote krzeſto. W Rzymie ſamym Lwow iest *in predicamento*, z racyi oſobliwey promocyi honoru Niepokalanego Poczęcia Nayſw: PANY, Feſt ten, a drugi *Assumptionis* ley *cum ſolemni* z Kazaniami y Proceſſyami obchodząc *pompa & Octava*, przy illuminacyi Koſciola Archikatedralnego, Wieży Ratuszney, y przy muzyce, ſpodziewaiąc ſię przy protekcyi tey Pani *de Celo Providentiam, de Hoſtibus victoriam*; czego ſobie życząc, na Forcie Jezuickiey ſtukateryą Lwa wyrobiono Herbownego Lwowskiego leżącego pod nogami MARYI z napisem: *Hac Preſide tutus*. O tey mowie zelozyi *Honoris Mariani* wiedząc Sixtus V Papież, do Herbownego Lwa wzdartego do gory (tak ſię przedtym pieczętowało Miaſto) przydał ſwoie trzy Herbowne gory, z gwiazdą, dał na to *Diploma* pełne pochwał Magiſtratu tamecznego, iako *patet* z Okoľskiego, & *ex Archivo* Miaſta.

Dwoch to Miaſto ma Arcybiskupow, y Biskupa *vulgo* Epiſkopa trzeciego, z racyi troiakich *Religionis* Obrządkow, toieſt Laciń-

Łacińskich, Ormiańskich, Greckich, *alias* ma Arcybiskupa Metropolita *Ritus Latini*, z Halicza Roku 1414. za licencyą Jana XXII Papieża, a kooperacyą Władysława Jagiella Króla Polskiego tu przeniesionego; który Król, Katedralny Kościół tutejszy, y to fundował Kanoników. Inni Kazimierzowi Wielkiemu Archikatedry Lwowskiej *foundationem* przypisują. Gdzie w samym rynku piękny Pałac z wygodnemi y obszernemi pokojami (*ne dicam Kamienicę*) teraz piękniey adornowany *sumptu & magnificentiâ* J. W. Jmści Xiędza Mikołaja Ignacego WYŻYCKIEGO Arcybiskupa Lwowskiego, mają Arcybiskupi. Drugiego ma Arcybiskupa *Gentis Armenice Unita*, którego Katedra na Ormiańskiej Ulicy *splendet nitore* bogactw y porządkow, a ieszcze bardziey pięknym nabożeństwem, & *bonestissimo, polito, bene docto Clero*. Trzeciego ma EPISKOPA *Ritus Graeci Uniti*, który tu w gnieździe *olim* Schismy, teraz nie odrodnych a *Petra Christi*, toiest od Rzymskiego Kościoła *educit, & educat Filios*; a tym był niedawno J. W. Jmść X. Athanazy SZEPTYCKI Arcybiskup Kijowski, Metropolita całej Rusi. Katedrę ma swoię na Przedmieściu u S: Jerzego *vulgo S: Jura*; gdzie tenże Jmść wielkim sumptem erygował dla OO Bazylianow Kłasztor; samey zaś Cerkwi rozprzestrzenienie staroświeckiey, y wspaniałey wieży znaczna temi czasy powstaie fabryka. Drugą ma w Mieście Cerkiew *Stauropigianum*, toiest *tituli S. CRUCIS*, *olim*, od Patryarchow Greckich, teraz a *Pontifice Romano* dependująca, ktorey teraz ma tameczna Konfraternia dyspozycyą. Fundator tey Cerkwi, *duratura in ævum*, bo z ciesanego kamienia, iest pierwszy Konstantyn Korniat Podskarbi Ziemi Wołoskiey; powtorni, różni hoyni Dobrodzieie, którzy dokończyli Roku 1629. Wieża przy Cerkwi iak mocy, tak kształtu y wysokości osobliwey, dokończona *perfectè* Roku 1690, którą zdobi Dzwon wielki *Cyrellus*, kryszą wybitą głosu trochę sobie uymuiący.

O tym Mieście *Georgius Duosa* w Peregrynacyi swoiey Stambulskiej to napisał do Oycy swego *judicium: Sunt in hac Urbe quatuor Sæcte,*

nimirum, Latina, Graeca, Armenica, Judaica. Religioni tamen Reformatæ summo studio, ac vigilantia mirifice obssunt. Kościołow wszytkkich w murach y za murami po Przedmieściach numero 41. Cerkwi murowanych 6, drewnianych kilka. Buźnic Zydowskich murowanych 2. Jak w Symetrii y piękney koordynacyi Bram, Fort, tlic, innym Miastom [excepto Pruskich] Lwow præripit palmam; tak w wielu tamecznych namienionych Kościołach, osobliwie jednym OO Karmelitow Trzewikowych pięknym y bogatym malowaniem, Oltarzow wspaniałych, Organow, Ambony y Forty do Klasztoru kształtney y kosztowney, wieży y zegarū ornamentami, ma pochwałę. W drugim Oycow Bernardynow; który przednim malowaniem, Oltarzow wszytkkich nowych, ławek y posadzki; z Karmelitańskim emulaie de primatu, który z ciosow będąc magno sumptu wielu Panow murowany, ma ze dworu wiele ornamentu z Statuow circumcirca, po Kościele stojących, kamiennych, dobrej roboty, z daehowki y kolossu S: JANOWI z Dukli z Statuą jego erigowanego. Naywiększy tey Bazyliki ornament S: JAN z Dukli to w wielkim Oltarzu w urnie srebrney odbierający venerationem, Roku 1484 zmarły, Roku 1733 od Klementa XII Beatyfikowany, Miasta Lwowa, Kraiow Ruskich, Patron & murus abeneus. Trzecim Lwow superbis Kościołem Soci JESU, nad którym mądre defudarunt głowy; y Dobrodzieiow kształtuły, aby tę Boską Świątnię uczyniły mirabile opus, iakoż dokazały tego, że nayprzednieyszym malowaniem, bogatym obiciem; pozłożonemi suto kapitelami, oczy ludzkie rapit in stuporem. Auges ozdob & sanctitatem mieyscu, S: BENEDYKTA Męczennika Kaplicea, z Cucułowiec wyżej opisanych tu z Ornamentami przeniesiona. Niepośledni ornament tey Bazyliki, wspaniale Polskich Katonow y Scipionow marmurowe tum elogiis Mausolea. Tam piękne Collegium, rożnych Dobrodzieiow pia & munifica manu erigowane: tuż Szkoły, Polskie Ateny wielu wielkich subjektow alumnie;

Mikołaja KROSNOWSKIEGO Woiewody Czarniechow skiego Fabryką, gdzie y mnie się dostało szczęścia *Scientiarum baurire fontis*. Zdobi Lwow kilka Pałacow Senatorskich *Majestas*, Dworow Szlacheckich liczna magnificencya.

Blisko Lwowa w Ziemi Lwowskiej godnia wspomnienia Zolkiew, Wielkich Zolkiewskich *Opus*, Miasto z Zamkiem, Ogrodami Włoskim, y kilku Kościołami. Był to Najjaśniejszego JANA III SOBIESKIEGO Krola Polskiego y Synow jego Alexandra y Konstantyna Krolewiczow *Hereditas* y Rezydencya. Gdzie świeżo erigowana *Insulara Praepostura & Canoniciatus*, przy Kościele wspaniałym Prepozyturalnym; który Kościół zdobia *Monumenta* Zolkiewskich y Daniłowiczow, tudzież śmiertelne zwłoki Najjaśniejszych Krolewiczow Jakuba y Konstantego; á przytym głównego Malarza Jerzego Polaká, ale w Włoszech wyćwiczonego wielkie sztuki różnych batalii. Tamżé w Cerkwi S. JANA Soczawskiego *coluntur* Relikwie.

OSTROG jest Miasto w Woiewodztwie Wołyńskim, murem opasane nad rzeką Horyniem, *sedes olim* Xiążąt Ostrogskich; gdzie starożytnego Zamku na pagorku jest ieszcze część mieszkalna, w którym y Cerkiew stoi *sensim* waląca się, którą mieli niegdý *sub cura sua* Zakonnicy Greckiey Religii, ale dla wielkiego tóporu w Schismie, y dla buntow na Dziedzicznego Pana, kłótwały wygnaniem ukarani, á Cerkiew sowom y wroblom zostawiona *pro latibalis*. Jest w tym Mieście wspaniale *Collegium Soc: JESU* wielkości extraordinaryney, z hoyney fundacyi Aloizyi Chodkiewiczowey Xiężny Ostrogskiej Woiewodziny Wileńskiej Hetmanowey Wielkiej Litewskiej, *in opinione Sanctitatis* zeszedley.

POZNAN Miasto nad rzeką Wartą Stolica Wielkopolska z Zamkiem: ma wiele w sobie gracyi z wysokich kamienic y obszernego rynku. Nazwane jest tym imieniem od Xiążęcia Późnego, *teste Bielski*; albo też poznania się Krolá Bolesława Chtabrego, z Ottonem III Cesarzem Rzyńskim goszczącym w Polsce dla na-

wiedzenia S: Woyciecha w Gnieźnie. Przedtym zwało się to Miasto Stragona według Ptolomeusza. Wstawiły to Miasto owe Hostye przez niewiaścę niezbożną Zydów przedane, od nich kłote przy płynącey z mieysc kłotych krwi, potym w bagno z gnoiem wywiezione, po powietrzu latające od pastuszka widziane: o czym Duchowienstwo uwiadomione, też Hostye z Processyą solenną w Kapliczce, a potym w Kościele przez Władysława Jagiella Krola Polskiego, *sub titulo Corporis CHRISTI* lokowane po dziś dzień *presentantur*, ale ledwo co znaczne *ob diuturnitate*; gdyż się to stało za Jagiella namienionego około Roku 1386-

HERB Poznańskiego Miasta, trzy wieże y brama, w ktorey dwa klucze ukośnie złożone.

SĘDOMIERZ w Woiewodztwie Sędomirskim na pagurku nad rzeką Wisłą y Sanem drugą; zkąd y Miasto wzięło denominacya, że San zmierza albo domierza, *id est*, wpada w Wisłę pod tym Miastem, które odniosło wielką *cladem* od Tatarow y Rusi za Bolesława Pudyka: gdzie 49 Dominikanow z Przeorem Sadokiem *in visumam* poszło CHRYSTUSOWI, y Męczeńską krwią swoją zapisałi *Rubrum* Roku 1259.

SMOLENSK od smolnego y obfitego drzewa y od smoly rzezony, w Xięstwie y Woiewodztwie Smoleńskim Miasto nad Dnieprem między gorami y jeziorami bardzo mocne y obszerne, ktorego mury grube na lokci ośm, wysokie na 35, po większey części z cieszanego kamienia, reszta z cegły. Należało to Xięstwo z Stolicą swoją do Polakow, od Zygmunta II dwuletnim oblężeniem y sztuką woienną Maltańskiego Kawalera Bartłomieja Nowodworskiego wzięte, który drzewa zielonego gależistego *speciem* reprezentując, pod mury mieyskie *lentissimo gradu* podkradał się, miny kopał, y prochu donosił, tak dobył; gdzie w tenczas Moskwy zginęło 208000, według Piafleckiego. Przez Traktaty Pokoju też Miasto dostało się Moskwie Roku 1686. Stoi w poszczodku Miasta wysoka murowana strażnica, na upatrzenie nieprzyjaciela zdaleka.

WARSZA-

WARSZAWA Miasto w Woiewodztwie Mazowieckim nad rzeką Wisłą, Rezydencya Królów Polskich, rzeczony według niektórych od Wawrsza y Ewy małżonkow mieszkających nad Wisłą w budzie, częścią dla ryb, częścią dla brania myta; iakoż Mazurowie zowią to Miasto Warsewa; albo też od tych słow: Warz Ewa, *alias* gotyu ieść. Ze tamtędy przechodzące szkuty, zawiały do brzegu, y Rybiarce Ewie w budzie mieszkającej, ka-
zały sobie ieść gotować. A tak od budy *ad tantum* Majeſtatem przyszło Miasto, że jest *locus Electionis* Królów pod Wołą Wioską, jest *Theatrum* Seymow Ordynaryinych y extraordinarynych. Gdzie Zamek stojący nad Wisłą ma Królewskie wspaniałe Poko-
ie. Izbę Senatorską z Tronem Królewskim, Krzeſłami Senator-
skimi, z Herbami Korony Polskiej, Xięstw y Woiewodztw
wszystkich; drugą Izbę Poselską także adornowaną, gdzie Posło-
wie Woiewodztw y Ziem swoje mają Sessye. Ma wiele to Miasto
Kościołow; Pałacow *verè* Senatorskich mnoſtwo, takich y tak
wiele, że niewiem ktoreby w Europie Miasto, oprócz Rzymu
miało: ktorym prym biorą Królewski, Krasieńskich y Mniszchow,
tanta w nich Majeſtas. Zdobio go Cekauz, Szkoły Jezuickie *Collegium*
Nobilium y *Scholarum Piarum*, gdzie otwarte, Akademię dla exercitacyi
Młodzi Polskiej. Przy bramie Krakowskiej *eminet* Kolumna mar-
murowa z iednoſtaynego kamienia, pod Chęcinem kopanego, wy-
stawiona Zygmuntowi III Królowi Polkiemu od Syna Władysła-
wa IV *ex Voto Reipublice*, na mieyscu tym (*ut fama est*) gdzie Car
Moskiewski Sułki pogrzebiony, na stop 42 wyſoka, na ktorey
Statua iego stoi pozłocista, w iedney z mieczem, w drugiey ręce
z Krzyżem. Kolumnę tę, na kwadratowym postumencie wspar-
tą ze czterech stron następujące poważnym szkolnym stylem *tanto*
Rege & *tanto* *Erectore* *digna* *adornant* *elogia*.

Z pierwszej strony Postumentu:

Honori & Pietati
Sacrum.

Sta-

Statuam hanc SIGISMUNDO III.
VLADISLAUS IV.

Natura, amore, Geniô Filius,
Electione, Serie, Felicitate Successor
Voto, animo, cultu Gratus,
Patri Patrie, Parenti optimè merito
Annô Domini M. DCCXLIII
Roni iussit:

Cui jam Gloria Trophaeum,
Posteritas Gracitudinem,
Æternitas Monumentum
Posuit, aur: debet.

Na drugiey stronie Postumentu taka iest inskrypcya:
SIGISMUNDUS III.

Libertis suffragiis, Polonia,
Hereditate, Successione, Jure, Rex Suecie.
Pacis Studiis, Gloriâq; inter Reges Primus,
Bellô & Victoriis nemini secundus.
Moschorum Ducibus, Metropoli, Provinciis captis,
Exercitiis prostrigatis, Smolenscô recuperatô.
Turcicâ Potentiâ ad Chotimum refractâ,
Quadragesima quatuor Annis Regno impensis,
Quadragesimus Quartus
Ipse in Regia Serie,

Omnium equavit, aut, junxit gloriam.

Na trzeciey stronie Postumentu, te się daia czytać słowa:

Sic celo, sic terris,
SIGISMUNDUS III.

Pietate insignis & armis,
Gemine glorie meritis sese approbavit,
Hinc Gladium, inde Crucem,

Tam

*Tam fortis, quám pia manu tenet
 Illo pugnavit, in hoc signo vicit:
 Sub hoc insigni vixit,
 Securus, Invictus, Felix.
 Nunc Felicitate, quam terris dedit
 Gloriosus,
 Quám celo meruit,
 Beatus.*

Na Czwartej Stronie Postumentu ten jest tenor słow.

*Non statua erigitur, nec celso gloria monte
 Fulsa SIGISMUNDI: Mons erat ipse sibi.
 Nec fulgorem auctor, robur neque subit ab aere,
 Auro fulgidior, firmior aere fuit. Anno Domini 1644.*

H E R B Warszawy jest Syrena z mieczem y tarczą.

WILNO w Wielkim Xięstwie Litewskim w Woiewodztwie *sui nominis*. Stolica, potężne murowane Miasto nad rzeką Wilią, czyli Wilną, ztąd też y nazwane, fundowane od Gidymina Xiążęcia Litewskiego Roku 1305, z dwiema Zamkami, snem będąc do tego animowany; bo mu na polowaniu nocującemu przyśnił się Wilk żelazny wyiaący, innych wilkow 100 w brzuchu swym mający, co mu *Lisdeyko* czyli Lezdzieyko Ofiaroczyńca [*ne dicam: Kapłan*] wytłumaczył; że wilk żelazny znaczy mocny y niezwyciężony Narod, á w nim wilczęta będące znaczą licznych y walecznych Obywatelów. Więc Zamki owe y Miasto Wilno założył Gedymin *felicibus auguriis*.

Zdobi to Miasto Lilia Niewinności S. Kazimierz tam leżący w Kaplicy marmurowey w urnie srebrney. *Commendat locum Universitas Scientiarum* wielkich w Litwie subjektów Matka, fundowana Roku 1570, czyli 1579.

Tria Sabbata tuteysi obterwują Obywatele: Tatarzy tam od Witolda Xiążęcia osadzeni mający swoje Przedmieście. będąc

Machometanickiey Religii obserwują Piątek, Żydzi *Secundum Legem moysis* Sobotę, Chrześciane Niedzielę. Kleynot Herbowny Miasta, są Kolumny z Bramą w pośrodku.

Zamość Miasto nad Wieprzem y jeziorami od Zamoy-skich fundowane, mocna Forteca: má Akademią y Kollegiatę, ktorey Dziekanie jest Infużatem Zamoyckim.

Inne Miasta choć sławne, y są Stołecznyemi Woiewodztw opuszczam dla krotkości, ile że nic onich osobliwszego nie czytamy: tych jednak nie zapominam: że TORON zalecaią Pierniki wysmienite y cegła dziwnie dobrze wypalona, którą mury czerwienią się, podobno *erubescunt*, że obywatele tamedzni Akatolicy, Najswiętszy SAKRAMENT w Processyi nie uszanowali, Obrazy despektowali, za to też ukarani ucięciem głowy Prezydentowi y innym, tudzież erekcyą kolumny Najswiętszey Pannie *ex iustissimo Decreto* Rzeczypospolitey za panowania Augusta II. Witepsko *Jura Civitatis* utraciło za zabicie S. Józafata Konczewicza Arcybiskupa Plockiego, teraz *miraculis* jaśniejącego w Połocku. Kodeń, Chełm, Troki zalecaią Cudowne Obrazy Matki Najswiętszey. Słucko jest bardzo wielkie y obszernie miasto drzewiane nąd Słuckiem rzeką gdzie wielkie mnostwo Cerkwi y domow. Jarosław od Jarosława Xiążęcia założony święci Polskiemu Swiatu Cudownym Obrazem Matki Bożey y dawnością swoją. Przemyśl od Przemyśława Xiążęcia, Włodzimierz od Włodzimierza Xiążęcia Fundatora; Bar, od imienia Baru w Włoszech, na ktorego pamiątkę *Bona Sfortia* Krolowa Polska, te Miasto założyła, y tymże nazwała, imieniem. Rohatyn od Rohatynki rzeki. FIRLEIOW bardzo mały Partykularz w Starostwie Rohatyńskim, w Ziemi Lwowskiey *quondam* Miasto, teraz zruynowane w lasach, między gorami leżące, *gaudens Jure Civitatis*, nazwane od Firleia Woiewody Krakowskiego Starosty Rohatyńskiego, ktory pod imieniem swoim Mikołajowi Narajowskiemu Sędziemu Ziemi Lwowskiemu, Woytowi Firlejowskiemu. te

miasteczko założyć y Kościół fundować dał Konfesus. Gdzie Ja z dyspozycyi Boskiej, a łaski Najjaśniejszego AUGUSTA II siedzę *in Pastorem*, ustawiczną bawię się lukubracyą, budowaniem, ogrodów Włoskiego szczepieniem, budowaniem Eremitoriow, malowaniem y inskrypcyi nad rzeczą każdą dawaniami, *quá soluto- quá ligatò skylò*, BOGU na Chwałę, & *animi mei relaxationem*, gdzie tę Książkę yinne pisateln *Proximi commodo*.

O Miastach Polskich y to jest *Iudicium*: że GDANSK jest bogaty, KROLEWIEC wielki, TORON piękny, ELBLĄG obronny.

Dwie ofobliwsze w Polsce są: Miasta SRZODA w Poznańskim, PLĄTEK w Woiewodztwie Łęczyckim, y Wieś Niedzieliska pod Przemyślanami na Rusi.

MIASTA POLSKIE y LITIEWSKIE obronne, choć nie wżyskie *ad regulas Architecturæ* erigowane, ktoremi Polac y *salutem tuentur publicam*: Krakow, Warzawa, Sandomierz, Lublin, Wilno, Lwow, Poznań, Kamieniec, Częstochowá, Halicz, Brzeście w Kujawach, Przemyśl Krosno, Żółkiew, Brody, Zamość, Dubno, Nieświsz, Zbarsz, Połock z dwiema Zamkami nad Dźwińną rzeką, Łancut, Brzeżany, Stanisławow, Forteca Świętey Trojcy, y innych wiele, Polaków *incurid*, y czasu starością poruynowanych: w Prusiech Gdańsk, Elbląg, Toron &c.

PAŁACE Polskie te są *in predicamento* od swoiey wspaniałey struktury magnificencyi, o ktorych może się mowić: *Regia solis erat*, iako to Warszawskich kilkadziesiąt, Wilanowski pod Warzawą *mirabile opus*, Ujazdowski, Skierniszewski JJ. OO, Xiążąt Prymasow Koronnych, Elzberski w Warmii, Puławski, Lubnicki, Kolbuszewski, Lewartowski, Krafczyński, Rydzinski, Wisznicki, Stucki, Nieświezski, Oleski na Wołyniu, Uhorecki, Przybyśławicki; na ktorym, ztey, cirkumstancyi, że fundowany w Krolew szczyźnie różnym się dostaiącey, & *ex circumstantia*, Xiężycy SIENIAWSKICH y Szeniawy LUBOMIRSKICH, Pa-

now teyże Królewsczeyzyny, dał dowcipny Wierszopisł inkrypcyą taką:

*In Regum Fundo, reliquis stat commoda moles,
Non sibi Lana nitet, nec fluit unda tibi.*

G O R Y P O L S I Ę.

KARPAT' Gora, á raczey długo się ciągnących gorkonty: nuący, názwana od słowa *Carpo*, że tam zbierano y zbierają różne profity Obywatele y minerały; albo od Miasta *Carpis* starożytnych Bastarnow. Niemcy ją zowią Gorą śniegową, Węgrzy Tarczał. Polacy Tatrami, iż ku kraiom Tatarskim nadała się; nazywają się y Beskidami. Widać z nich namil 20 a czasem 30 gdy wypogodzona àérya. Kamień ztamtąd zrzucony, niżej się ztoczy na dół, wiele innych ruszy z sobą w kompanii. Śniegi tu po całym leżą lecie, *sensim* czarnieją, w iakieś obracają się robactwo: Dzikich koz na nich mnostwo, nie nogami chodzących, ale na rogach się od gałęzi y skał zawieszających. Rodzi się w nich Krzyszał, Dyamenty, *Magnes*, różne Metalla, według Szentowania. Na samym wierzchołku gor jest źródło, a raczey jezioro *oculus maris* nazwane, gdzie sztuki statkow Morskich często wypływają, znać, że z morzem ma komunikacyą. Z gortych wypadają Polskie rzeki, Dniestr, San, Styr, Cissa, *teste Dlagoffo*.

WAWEL gora skalista, na ktorey Zamek stoi Krakowski; gdzie w iaskini straszny smok się wylągł, jednych pożerający, drugich zarażający; z rozkazu Krakusa Monarchy Polskiego przez nie iakiego Skubę zaszyciem wcielącą skórę, saletry, smoły, siarki, [nie prochu, bo go niebyło w Polsce na ow czas:] y przy wesciu położeniem, zabity Roku 770. W tey teraz iamie smoczey, smoczą piwo y wino, zimne od skał zimnych.

Ł VSA Gora *vulgò* Swietokrzyska w Sędomierskim Woiewodztwie, na ktorey o mil 10 pod czas pogody widać Kościół y
Kla-

Klasztor. Byłtam niegdy Polakow *Asylum*, Forteca y Antemu-
 tał, iako z kamieni wielkich y murow trzech *olim* gorę tę otacza-
 jących łatwo wnosić. Tam bogata mieszkając Pani, a tryumfu-
 jąc z Nieprzyjaciół, udala się za Dianę Boginię, od pospolstwa
 odbierając *cultum*, za to á *DEO* *deorum* piorunem zabita, według
 Kronik tamecznych. Tam Dąbrowka Chrześcianańka Xiężna Pol-
 ska obaliła Bałwany, Łady, Body, Leli, á Świętey Troycy wy-
 stawiała Kaplicę. *S. Emericus* Krolewicz Węgierski te wizytując
 mieysce, krzyż złoty z Partykułą Drzewa Krzyża *S.* iemu daro-
 wał, gdzie Bolesław Chrabry Regnant Polski Kościół y Klasztor
 OO. Benedyktynow wymurował Roku 1006 czyli ieszcze 1003.

Ten skarb Krzyża Świętego Litwa na ow czas Poganie, ra-
 bując Świętokrzyżską gorę wzięli byli z bogactwy innemi; ale bli-
 sko swoich granic będąc, ruszyć wozow, wszelkich zażywszy spo-
 sobow, nie mogli, zaczęm Święte depozyta Świętemu nazad ode-
 stali mieyscu, według Historykow.

LWIA GORĘ Lwow opisując, wspomniałem. Czarto-
 ſka Gora jest pod Rohatynem w polu o milj 8 ode Lwowa, kto-
 ra na samą Wielkanoc Roku 1650 8 *Aprilis* przed wojną pod
 Beresteczkiem z Kozakami. z mieysca na mieysce przeniesiona,
 czyli *mozuterek*, czyli *ex Mandato* Naywyższego Pana. Po-
 spolstwa zdanie, że czarci tą gorą Rohatyn Miasto chcieli przy-
 walić, tylko kur zapiawszy, mocy im uiał; ztąd po dziś dzień Czar-
 towka zowie się gorą, koło ktorey nieraz iechałem. Piszą o niej
 Kraluski y Rzeczyński, oba *Soc: JESU*

KONIUSZA gora w Woiewodztwie Krakowskim *ab hoc*
singulari eventu, nazwana: że Przebyśław Szeniawita żołnierz Pol-
 ski, przedawszy konia do Węgier, tamecznemu jednemu Panu,
 za lat trzy, tegoż samego przywroconego z wielkim koni stadem
 oglądał; który w nocy zastukawłszy kopytem we wrota przelz-
 tego Pana swego, y zarżawszy, od niego z zadziwieniem na dzie-
 dzinieć wpuszczony z końmi drugimi; o ktore, że żadney, przy-
 iego

iego obwołaniu niebyło rekwizycyi, na gorze, ztey rącyi Konit-
szą odtąd zwaney, Kościół farny wymurował, posąg naznaczył,
y siebie zapomógł. *Długos.*

Inne Gory są Polskie: Babia gora, Pilsko, Pasierbiec w Kra-
kowskim, Chełm, w Sieradzkim z ktorey wiele Miast widać
in circuitu.

MORZE y RZEKI POLSKIE.

Morze, Polskiego tyka Królestwa od Pomeranii, Zmudzi y
Kurlandyi, *aliás* od Zachodu. Od starożytnych Geografów, na-
zwane Sarmackim, bo było granicą Sarmacyi Europeyskiej:
inaczey go ponazywano z rącyi bliskich Nacyi *Mare Venedicum* od
Wenedow, *Sveticum, Gothanum, Pigrum*, od leniwego biegu. Po-
spolicie zowią go BALTHICUM od Peninsuły *Baltia*, teraz *Sambia*
nazwaney; albo też według Helmolda *á Baltheo aliás* od Pała Ry-
cerskiego wzięło nazwiśko, że *adinstar* pała, długim przeciągiem
swoię w Europie ma sytuacyą. Są w nim Ryby, Stokfisz, Kuř
morski, koń morski, *Phocas, aliás* ciele morskie *Phocena*, albo *Deli-*
phin, to jest świnią morską.

RZEKI. DNIESTR po łacinie *Drinus, Danaster, Boristhe-*
nes, naywiększa po Dunaju rzeka opisana odemnie między rzeka-
mi w świecie sławnemi Pierwszey Części, 457 folio.

BOG rzeka na Podolu, w Dniepr wpadająca *olim* od Rusi
za Boga wenerowana *iesse Sarnicki*. BUG rzeka na Rusi nie da-
leko Oleśka wypadająca z pod buka drzewa, ztąd też nazwana Bu-
kiem od Obywatelow; a według Goropiusza wzięła imię od Burgun-
diow Nacyi tam mieszkaiący. Woda iey ciemna, y ziclona wie-
le rakow dodająca Lwowowi. Od tey rzeki Bułko Miasto zowie
sie, nad nią stoiące.

DZWINA po łacinie *Duna* rzeka wypływa z Morskien Skie-
go jeziora Dzwina, w lesie Wołkor Skya; ktora na 20 rzek w siebie
przyjąwszy, frukt *omnis generis* y potażę z Litwy do Rygi prowadzi,

po:

potym niżej tegoż Miasta w Bałtyckie wpada morze 113 mil u-
płynąwszy *teste Gvagnino.*

DNIESTR albo NIESTR po Łacinie *Tyrds* albo *Nester*, po
TatarSKU *Turto*, rzeka z góry Belkid niedaleko Sana y Tibilka z
tamądże wypadających poczynaiaca się; Polskę od Wołoch y
Multanow separująca, krwawą się pokazująca Roku 1620 gdy
Zółkiewski Hetman przez nią się przeprawiał z Woyskiem, co
było wrozką zginienia tego, *teste Twardowski in Vladislao IV.* Ta
rzeka skierowawszy nieco bieg swoy ku południowi, nad Biało-
grodem Miastem Tureckim, niżeli w czarne morze, pierwey się
w przyległe morzu wlewa.

Owidowe jezioro, tak rzeczone od Nazoná Owidyusza sta-
wnego Rymotworcy z Rzymu Dekretem Augusta Cesarze *pro*
Libro amorum, czyli za inne objekcye, aż tu wygnanego; gdzie *Li-*
brum Tristium, y *de Pontio* napisał; á przytym sobienakamieniu Na-
grobek: ktory tam *Curiositate ductus* Roku 1581 z innemi Szlachtą
sześć dni drogi uiechawszy od Dniepru, sławny Poeta Historyk
Woynowski, znalazł, koło źrzodła, na iednym zielonym pado-
le przy Greckich; granicach gdzie *quondam* iakiegoś miasta,
czyli wsi *rudera* pokazaią się; y ochędożywszy go z trawy y o-
brostu, czytał *cum admiratione* w te słowa.

Hic situs est Vates, quem Divi Caesaris ira
Augusti, Latia cedere iussit humo.

Sepē miser voluit Patriis occumbere terris,
Sed frustra! hunc illi, fata dedere locum.

To jest: Tu złożon Rymotworca: tego Cesarz gniewny
August, z Włoch swey Oyczyzny, wygnął za akt pewny.
Pragnął nieszczęsny złożyć swe w Oyczyynie zwłoki,
Lecz darmo! bo mu miejłce, tu dały wyroki.

Niektorzy twierdzą, że Owidyusz na Polifiu był wygnanicem,
iżtam y gorę y jezioro pokazuią Owedowemi nazwane, twier-
dząc,

dząc ze czarne morze aż się tam opierało, wielkimi jeziorami, y kotwicami często znalezionemi tego zdania popierając. Ale pierwsza *probabilior sententia*,

MOTŁAWA około Grábina poczyna się, a kończy pod Gdańskim, tam w morze wpada, do Foss y Szpiklerzow micyńskich wielkim kosztem sprowadzona dla desluitacyi.

NAREW, z Litwy ma *Originem*, ktorey woda czarna, y ta własność, że żaden iadowity zwierz iey niepije, ani się zbliża do niej *teste Longino Tu Awarinow* mieszkała Nacya.

NIEMEN, albo *Nemen* po Niemiecku *Nemel*, według niektórych *Chronus*, od Kromera *Pacificus*, że spokojnie płynie rzeczony. Pod Kownem w Litwie schodzi się z Wilią rzeką, pod Grodnem fatalny Obywatelom, corocznie wiele ich topiący według *Tarnera*.

ODRA od odzierania kraiow y brzegow nazwana. Roko 1270 trzy dni całe krwawy reprezentowała kolor, *Teste Miechowita*.

WARTA rzeka od Warynow Obywatelow nazwana, po nad brzegi swe mieszkających: albo że wartwie, strzeże niby granic Wielko-Polskich. Przez Wielką płynie Polskę do morza Bałtyckiego przez Margrabstwo Brandeburskie. Poznań tak często swoją zalewa *exundacyą*, że w bramy łodziami jeżdżono, sklepienia się rękami w bramie dotykano, w rynku ledwie grzbiety koniom widziano,

WISŁA najstawniejsza Polska rzeka, *Princeps Fluviorum Poloniae*, *Navigabilis* albo spustna, nie złote piaski iak *Togus y Ganges* mającá, ale za zboża y różny frukt cudzym kraiom komuni-kowany, wiele Polakom przynosząca złota. Po łacinie się zowie *Vislula*, *Visillus*, *Visela Bisula*, *Visula*, *Iustulo Istula*, od Tatarow y Turkow *Bila Woda* rzeczona, od Niemcow *Weizel* Wi-śta się zaz zowie, że, albo ze skały wysokiey na doł spada, y niby wisi zgory na doł: albo odwiośta, do ktorego się Flisi często zwołują: *Do wiosła, do wiosła!*

Vandalus się zaś nazywa od miętzkańców starożytnych Wandalow po nad tężekę, albo od Wandy Xiężny Polskiej na Ofiarę Bozkow oraz ochronę Panieństwa swego, w Wiśle sie topiącey pod Krakowem. Oprocz Wandálow naylicznieyszych, miezkało po nad Wisle Narodow osobliwych imion koło pietnaście, ktorych wyliczają Autorowie. Wisły *origo* jest zgory Skalka, nie dalego miasteczka Skoczow w Xięstwie Techineńskim w Szląsku; płynieniem swoim figurę łuku reprezentuie. Niżeli w Bałtyckie morze wpada pod Gdańskiem, y w lezioro *habus vulgò Frisch Haff*, 50 rzek wielkich zabiera według Sarnieckiego, wżyskich zaś wielkich y małych 83 według Długosza.

Exundacya Wisły barzo fatalna Polakom, bowszysko, zalewa y zabiera. Roku 1575 pod Toruniem trzy dni iak krwią, czerwona płynąła wodą.

WINDA w Kurlandyi rzeka, od ktorey y miastotam jest, tegoż imienia, w Bałtyckie wpadająca morze; gdzie niezmiernoy głębokości jest miejsce. Na tey rzece koło miastá Goldingi znayduie się skała, ktorą ryby chcąc przeskoczyć, wpadają w sieci na powietrzu umyślnie na nie wystawione: Z kąd urośta kwestia: Gdzie ryby w sieci na powietrzu łowią? łatwo odpowiedzieć: że w rzece Windzie koło Goldingi w Kurlandyi; co się tu wierzem wyraża.

Dic quibus in terris capiuntur in aethere Pisces?

Co tak wykładam:

Gdzie ten kray, w ktorym ryby, na powietrzu łowią?

Powiedz: w Kurlanckiey rzece, co ją Windą zowią.

Inne RZEKI Polskie te są: *Notes* z Gopła Kujawskiego leziora wypadająca; Prypeć, Prut, Poprut, San bardzo kręty z Beskid wypadający, od Przemyśla do Jarosławia 20 mil kręto płynie, lubo tylko o cztery mile te Miasta od siebie, ładem idąc: *Radunia* z leziorą tegoż imienia, do Gdańska *arte* skierowana, na ktorey młyn jest o 18 kołach y kamieniach, z ktorych co godzina czer-

wony złoty cła idzie na Króla; *Styr* zgóry nie daleko *Oleśka* wypada, którego długa y zbytnia exundacya, skompość chleba ominuie: *Srzeniawa*, *Dłubnia*, rzeki osobliwe, że ani z deszczu przybywają, ani z posuchy ubywają *teste Dlugosza*: *Smotrzycz*, *Stryi*, *Wieprz*, *Werissa* albo *Fers*, *Pana*, *Obra*, *Nida*, *Horyn*, *Darcza*, *Drwęca*, *Brda*. Wszystkich Rzek Polskich regestruie *Długosz Autor*, 200.

IEZIORA Polkie co większe te są: w Wielkiej Polsce *ŚWIĘTE* koło *Gniezna* gdzie Polacy *Wiarą S. oświeceni*, *Bałowany* *Jowisza*, *Marsa*, *Plutona*, *Cerery*, *Diany*, *Wenery* potopili, według *Damałowicza*: *Lednica*, *Powidz*, *Kiekrz* na 12 łokci głębokie *lezioto*:

Gopło w *Kujawach*, na którym zamek jest z cegieł murywany, od śmierci *Popiela Xiążęcia Polskiego* od myszy z ziedzonego sławny: długie jest na mil z szerokie naiedne: *Switach*: *lezioro* na pięć mil w okrągu obeymujące, *Ziemi Chełmskiej* *Kryńce* albo *Brzymie* *lezioro* w *Bełkim* wielkie na puł mili, co dwie, albo co trzy lata od wodzebrane, w bliską górę szum wielki uczyniwszy wpada, mało wody na dnie zostawwszy, a *Ryb* mnostwo, *teste Dlugosza*.

W *Prusiech* *Gotofredus* *Autor* *leziory* wylicza 2037 między któremi są, na cztery, pięć, sześć mil długie: *Swornogac* jest na mil 7 długi, na pięć szeroki. W *Warmii* jest 15. W *Litwie* *trzebaby* długiego *ozora*, aby wyliczył *leziory*: *Dość* *powiedz* eć z *Wapowskiego* *Autora*, że *stary Zygmunt Król* od *Orszy* idąc pod *Smoleńsk* z wojskiem, *in spatio* 24 mil, przez 340 mostow przeprawił się, takie tam mnostwo *leziory*, z których nayrybniejszy *Berłty*.

MA POLSKA swoje też *MINERAŁY*, *METALLA*, *złoto*, *sirebro*, *miedź*, *żelazo*. Niech tedy *Cudzoziemscy* nie mówią *Zoili*, że w Polsce *Libertas aurea*, *absq. auro domestica*; bo y *Polska*, lubo jako *struś* woennym żyje *żelazem*, ma *Złoto* w *gorach*

fach od Węgier leżących, w Województwie Krakowskim, koło Nowotargu, w gorach koło Sącza; w Województwie Sandomierskim pod Kielcami, na Podolu pod Buczaczem, strumiki złotą odrobiny mają, iak opitki albo trociny z ziemi y pazorkow wymulone. Srebro znayduje się pod Olkuszem, pod Sławkowem, Chrzanową, Siewierzem, Nowogorą, Chęcinem, Nowotargiem; na wierzchołkach gor Karpackich, koło wsi Glazow bliżsiej Sędomicza.

Musi być y w gruntach Starostwa Gniewskiego w Pruszech, gdyż własnym kiju żyte znaleziono srebrną; koło wsi Niklasdorff w Chetmińskim Województwie Roku 130 koło Buchholtz jeziora wiele grzywien srebra wykopawszy Mieszczanin toruński *Schilling* tymże imieniem zwaną robił moneta, iako Pruscy świadcza Kronikarze. Ale że w tym nie są *Curiosi Polacy*, ani chcą tracić złota y srebra, dla nabycia złota, *re natura dona* y talenta kryją się w ziemi. Wolą za pszenicę iako złoto, brać z Gdańska złoto y srebro, y za woły z Wrocławia; wolą w polu zboże zbierać, niż szperać w ziemi, układać brogi, niż otwierać ziemskie progi. Wiąto to dla nich *Ganges* złoty, wiele z Gdańska prowadzący bogaćtwę y złotą wolność, to skarb największy.

MIEDZ znayduje się koło Kielec w Sędomińskim, koło Nowotargu w Krakowskim Województwach, w gorach około Sącza, koło Bożęcina *Aestemporis longinquitate mutatur in aurum* mowi *Keckermannus in Phisicis*.

OLÓW zawzię z srebrnemi brata się gorami, przy Srebrze y Cynie mający uswoie *Natales*, iako Miedź przy złocie. Znayduje się pod Krakowem, pod Olkuszem, Chrzanowem, Nowogorą, y na granicach Szląskich koło gory Rabsztyn, pod Chęcinem w Sędomińskim, w gorach Tatrach: Polski ołów twardszy jest od Niemieckiego. Oczym Kromet, *Munfagus*, Długosz, Starowolski &c.

ZELAZA *quanta copia* w Polsce, wiadomo Patriotom; wiele

jest Dębni, gdzie go robia: Orzą nim ziemię y karki nieprzyłatioł Polacy: hartują we krwi, *barbararum Gentium*. Polskie żelazo by ło by nie złamane, gdyby ie oprawowano w ow kleynot rzadki w Polzce *animorum unio*, y gdy by go złotem niepocierano Cudzoziemskim. Naylepsze jest Podoleńskie *ad omnes usus*, a Staśzowska szable w Sędmirskim, gdzie ie pławią, y Korzkiewskie w Krakowskim. Gdy by żelazo do Indyi, do Insuly *Zabur*, kto zaprowadził, za funtow 14 było by złota funtow 250 według *Majolusa*.

Jest w Polzce y MARMUR pod Solcem różnego koloru, pod Kunowem czarny, zielony, czerwony; pod Skafą w Krakowskim, zielony y biały; pod wsią Kamioną tamże, w gorach Dębni koło Czerni czarny, czerwony, biały, cętki mający, szary: na podolu Czarnokozienicami; na Pokuciu koło Stanisławowa czerwony y biały: w Wolczyńcach szary, ale miętki: pod Chęcinem z kąd kolumna w Warszawie Zyguntowska czterdziestą kilka stopniow wysoka, jednostayna. Jest w gruntach Polskich Alabastr koło Czerni, koło Skotni w Małey Polzce: Na Rusi koło Halicza bardzo biały, koło Czarnokozienic, Jagielnicy, koło Zurowa na Rusi.

Jest wiele z Marmurow y Alabastrów Polskich w Kościołach Warszawskich. otobliwie w Kollegiacie, w Krakowskim, mianowicie w Katedralnym, y w Lwowskich, Kamienieckich Kościołach jako też w Kaplicy Zamkowej Brzeżańskiej, Ołtarzow, Nagrobkow Posadzek.

Nie mało jest y SOLI kopaney, samorodney Mineralney w Polskim Krolestwie: w Krakowskim pod Bochnią y Wieliczką od S. Kunegundy Roku 1251 cudem objawiona; którą, kopią w głębokich y szeroko roskopanych lochach podziemnych, to solnemi, to drzewianemi słupami podstępłowanych; dokąd są okna albo szyby, dla weścia tam y wyścia, dla ciągnięcia dogory kołowrotem bałwanow solnych, które tam wycinają gornicy, y do
szyb

szyb po pod ziemię prowadzą: Są tam osobliwie w Zupach Wielkich pod ziemią z Soli lodowatey wyrabiane różne Ołtarze Statuy, Passya CHRYSTUSOWA. O Zupach tych, Węgrzyn napisał wiersz, z których dwa kładę:

*Si te cura manet, miracula magna videntur;
Crede, stupenda tibi Bochna, Wieliczka dabunt.*

Druga Sol w Polfcze jest z ropy, *aliás urte* robiona, y warzona *aliás* z słoney wody, *vulgò* serowicy, braney ze studni, na Baniach, y na Czern *aliás* płytkie a obszerne *adinstar* deku piekarskiego żelazne naczynie laney, y potężnym wyżmażoney ogniem, w beczki potym nabiana, to w huski albo topyhy.

Takiey soli naywięcey ma Ruś koło Kołomyi w Delatynie, w Łanczynie, Krzeczce, Sopolu, Manie wie, Mołotkowie, Solotwinie, Rosylnie: w Halickiey Ziemi w Rybotycach, Dobromilu: w Ziemi Ptzemyskiej w Drohobyczy, we Wsiach: Stebnik, Solec, Kopiec, Douchołuka: za Samborem Stara Sol Miasteczko, Suminy, Spryńska Zupka, Nahniowice, Kotowie, Truskawiec, Modrysz wie; *item* Tyrawa Solna, Rungury, Dolina, Bolechowmaią tey artycyjalney Soli dosyć, y iey Litwie, Podolowi, Wołyniowi dodają, to za pieniądze, to za pasze, *aliás* zboże, *per commutationem*.

Do Soli ma dosyć CHLEBA Polska Korona, y w Xięstwo Litewskie w sobie & *in annexis Provinciis*, osobliwie na Rusi, Podolu Wołyniu, Ukrainie; z kąd corocznie mnostwo statkow, różnego zboża płynie do Gdańka, a z tamąd, do różnych Nacyi, które *desitute dono Ceresis*. Coż dopiero iak wiele z Polski stad Wołow idzie w Szląsk do Wrocławia, do Brzegi, ledwo nie 10 albo 12 tysięcy co rok, tych obornych idzie Bekasow: inni zaś świadczą, że z Polski corocznie na 80 tysięcy do Gudzych krajow wychodzi wołow. Coż płocien, wieprzow, skopow, łoiu, skor, potażu? Słusznie Pomponiusz Ugoniusz w mowie mianey do Pawła V Papieża mowi: *Polonia Terrarum nutritrix*, a moim zdaniem: *alma Mater*. Co

Co który jeszcze Kray Polski ma osobliwego.

W Starostwie Nowotarckim iest skała, Mnicha *ad vivum* siedzącego reprezentująca. Między Owruchem y Chwałowem ku Ukrainie, dają się widzieć Kamienne które czeka, pług y woły w pługu należycie pokazują *vulgo kamienne woły*, iakoby w Święto orzący, *ex vulgi opinione*, Gospodarz, kamienną ukarany od BOGA postać.

W Wielkiej Polfcze koło Miasta Szrem znaydują się samorodne w ziemi Garki według Długosza y miechowity w Prusiech koło Malborka, Elbląga, w Kaszubach, y w Wielkiej Polfcze koło Rzezywołu y Gębicy wykopują y wyorują często trumny iako dzbany w których kości były z martwych ludzi, Pierścienie &c. w Elblągu na Cmentarzu, kopiąc fundamenta koło tych urn, znalezione dzbanki cynowe, Otych tam naczyń ach w ziemi znalezionych rozumieć potrzeba z Fizykami, że ich *natura ludens* z sposobney poformowała materyi, albo, że Pogaństwo, tak umartwych *veteri more* grzebło, a z niem, likwory, do których paść mieli żyjąc.

A iako Obywatele w Karintii, Styrii y pod Alpęs gory wiążące mają wola, albo gardła: tak y nasze Podgorze *eydem laborat vitio*, osobliwie około Suchy, Jordanowa, Drohobyczy; co iest, z wapniſtey wody z gor spadającej Mineralowych, w których wiele Merkuriusza ściągającego naturalnie ku gardłu wilgoć y te wola formującego.

W Tatrachgorach znaydują się ZŁOTE, SREBRNE żyły, Dyamenty y Rubiny według Starowolskiego: w Gruntach Elblaskich znaydują się Dyamenty, Perły, Agatowy kamień: Horyn rzeka Wołyńska miewa czasem Perły w sobie: Odolanow w Woiewodztwie Kaliskim ma Hałun, woiewodztwo Podolskie *salare*, którą tam warzą z wody, wiktorey wprzód moczą wkadziach, zienię z starych obor brana, albo zgor na to sposobnych iakom sam widział. Świę.

Świątyniki w Krakowskim wstawione Słusarzami; Pancerze, karaceny y okowy do szabel robiącemi: także Starzow sławny pławieniem Polskich głowni, Podoleniec w tymże Woiewodztwie głośny Stalą.

Biecz Miasto w Krakowskim ma Miedź, Koperwas, siarkę z wody. Garki y dzbany wydają wysmienite Jtza w Sędmińskim, *ziem* Dąbrowa, Wisznia, Tanograd, Gologory.

Ski dem Wina głośne: Nowytarg, Dukla, Jassa, Biecz, Gorlice, Skolim, Baligrod, Dobromyl. Koz dzikich mają dosyć gory Tatry. Druzbak Miast czko ma wleśię wodę, która po nad siebie lejące ptactwo zabija co sprawiaie zaraziwa exhalacya.

Pod Krzepicą jest Most, na czwieceć mil, Niepołonskie Lasy mają dosyć zwierza. Piwo sławne jest w Gelniowie, w Łowiczu, w Inowłodzi, w Grodzisku, w Odrzywole; a na Rusi w Laszkach y Winnikach, w Łokaczu. Hanyżu y Pżenicy ma dosyć Pinczow, Inu dolyć koło Dniestru, y na Podolu, gdzie osiedli Filipowcy. Z lasá dobrego dodacie Samsonów y inne Kuznie. Koni iarmarkami w sławione Miasta, Łukow y Łeczna w Lubelskim, y Sniatyn na Pokuciu, y Oraki. Futra na ogrzenie Polakow ma dosyć Opatow w Sędmińskim, Cebuli wielkiej Jarostraw y Macofzyn koło Lwowa. Otyka dodacie oleiu y Inu dostatek: Tytium wiele wydacie Pokucie, wełny Wielka Polska, serow owczych, wielkich iak rzezłoto *nomine* Wikarow Gory,

Wołow Ukra na, Podole y bliskie Wołoszczyznie Miasta. Babia gora ma w sobie prozki ziota do Aptyk idące, ma y Merkuryusz.

Baroh na Podolu jest miejsce fatalne dla Polakow, bo tam Hetman Polny Koniecpolski z całym woyskiem zniešiony; tam Hetman Kalinowski zgnął iakoteż Machowski Regimentarz swoią dywizyą Grodno z dow pełne y Brzeście Litawskie, Warmia ich niema. Koło Trębowli na Podolu sakamienie, które się w tablice y kraty łupają naposadczki do Kościołow y pokoiow, twardości

twardości extraordinaryiey koloru szarego, y czerwonego Kredę czyli krete białą do pisania y malowania rodzi grunt Chełmski, y Brzeżański mieyscami. *Scatolam aliàs* Gips rodzi Koniusza w Krakowskim, a na Rusi grunta Starostwa Rohatyńskiego, iako też grunta Podkamienieckie Ich Mśc PP. JĄBŁONOWSCH; tychże Ich Mościow Dobra Metna, młynskie wydaie kamienie, *item* Jaśliska, Kaniowce. Snieguł madosyc Okolica Łowicka. Zdrowe y Lekarskie wody we Wsi Szkle pod Jaworowem na Rusi. &c.

Co w Polsce jest złego?

Zła są Rządy, y złe drogi w Polsce, złe y mosty,
Złych ludzi jest bez liczby, że nie mają chłosty.

STATUS POLITICUS POLSKI składa się z trzech
STANOW, albo *ex tribus ORDINIBUS*, z KRÓLEWSKIEGO, SENATORSKIEGO Rycerskiego.

SERIES, Sukcesyja XIAZAT y KROLOW Polskich.

Pierwsza Classis Monarchow Polskich.

LECHUS pierwszy Monarcha Polski, z Króacyi *Oriundus*, Monarchii Polskiej Fundator, y Gniezna pierwłzey Stolicy; od ktorego Polacy Ląchy, albo Lechi nazwani. Familia iego, iak, y w ktorych panowała olobach *non constat*, to iednak pizją że początek panowania iego *incidit in annum 550* WIZI MIR od wielunie położony W Krolow Sukcesyji.

Dwunaštu Woiewodow, *alias* Woyny Wodzow, nie zgodnie rządzących..

KRAKUS, czyli *Gracchus*, ieden z dwunaštu Woiewodow obra-

obrane, Krakowa Fundator Roku 700. na gorze Wawelu, y Zno-
 siciel smoka przez Skubę.

LECH II. na łowach Bratoboyca, dla tego złożony z Pań-
 stwa: Krakusa do grobu gdy składa, siebie z tronu złożył.

WENDA czyli WANDA, Córka Krakusa, od łowienia fere
 urodą tak rzeczona, *Ritygiera* Niemca zwyciężonego wprzod swo-
 ją miłością *Victrix* w Wisłę skoczyła na Ofiarę Bogow, w Mogi-
 łą pochowana. A, że Damy iey Froncymeru, za Panią żalując
 wodą się polewały co rok, ztąd w Polszcze zwyczaj polewania
 się na Wielkanoc wniesiony, *teste Carolo Barthold.* Życ przestała
 Roku 750.

Dwunastu Woiewodów znowu, nie tak pánowało, iak ruy-
 nowało Polskę.

PRZEMYSŁAW I. czyli LESZEK I. od Złotniczey Kon-
 dycyi *Faber Fortune* Polaków, pozłocistemi pniakami, Węgrow
 y Morawow nie tak poraził, iak strachem przeraził y odraził
 od Polski. Żył około Roku 760, On pod swoim imieniem funi-
 dował Przemyśl.

LESZEK II. Chytry, *Revelator* zdrady Leszka, który do Ko-
 rony y Berła na śłupie pod Krakowem położonych, y naypręt-
 szemu Kursorowi destynowanych, aby był dobiegł, swego ukował
 konia (oto pierwszy *Inventor* podkowy) á dla drugich drogę
 ostrym nabił żelazem; tę zdradę odkrył Polakom prostak ieden,
 za to Xiążęciem obrany Polkim, imieniem też Leszka Poradli-
 wego nadany: a ow zdrayca koźmi rozszarpany. Pamiętny swo-
 iey kondycyi podley Leszek przy Tronie siermięgę álbo koźuch
 wieszal; iako Kadłubek y *Pastorius* świadczą. Żył około Roku 804.

LESZEK III. Leszka II. Syn, Prusaków y Morawow Zwy-
 cieżca, sam od Wenery zwyciężony, aby tak *etiam, à magnis virtu-
 tibus, parum abstinentiá,* gdyż z nierządu Synow miał 20; iednego Po-
 piela *legitimum.* Sałow *Victor*, tam też pochowany, około Roku 810.

POPIEL I. Syn Leszka III. *ex thoro legitimo*. To w Krakowie to w Gnieźnie *tandem* w Kruszwicy Stolicę mający, tam też lat 15 panowawszy, umarł Roku 815.

POPIEL II. Syn Popiela I. według Długosza Pompil zwany, Strzygow swoich 20. owych Leszka III. Synów, wizytujących zmyślnie chorego, truiący, *ex consilio* żony, y wieziorze Gople topiący z trupow zrodzone myszy, z Zoną, z Dziećmi w Zamku Kruszwickim żiadły go, y pokazały, że *Quicumq; alterius sanguinem sicit, suum effundit*. Stał się ten pogrzeb w myszach Roku 830, czyli 840.

DRUGA CLASSIS MONARCHOW PIASTEYSKA.

PIAST od Piastry w kole, gdyż był kołodzieiem Kruszwickim, nazwany, za ludzkość pod czas elekcyi ku Palakom, Xiążeciem obrany, *à Securibus ad Fasces Imperii elevatus* mający lat 70. a żyjący całego życia lat 120, Pokoju y Polakow *amantissimus* umarł w Kurzawicy koło Roku 890. Zona jego była *Rzepicha*. Piateyska Familia aż do Kazimirza Wielkiego *inclusivè* panowała Polakom, lat *circiter* 500, a według Kromera 900.

ZIEMOWIT Piastra Syn, pierwszy porządku w Polskim woysku, artykuły napisawszy, czyli ustawy pewne, wodzow postanowiwszy, Autor. Wojował z Morawczykami, Węgrami, Niemcami, Prusakami, Pomeranią, Kaszubami, namienione do Polski przywrociwszy kraie, za oboch Popielow Polakom wydarte. Był to Pan bardzo wojenny y sprawiedliwy, w Gnieźnie umierający po pięciu latach Panowania Roku 895.

LESZEK IV. Ziemowita Syn krotko panujący, *olea quàm palme Studiosior* około Roku 900.

ZIEMOMYSL I. Leszka IV. Syn, to tylko chwalebne uczynił, że Syna Mieczysława długo bezpotomny zostawił, pogrzebiony w Gnieźnie około Roku 904.

MIECZYSLAW I. Syn Ziemomyśła I. ślepo urodziny, podczas ceremonii Pogańskiej Postrzyżyn, & *nominalum* alias Mianowania w lat siedm po urodzeniu przeżywał. Wziawszy za Zonę Dąbrowkę Bolesława Króla Czeskiego Corkę, z nią Świętą Chrzesciǳańską przyjął Religią, Roku 964. która w wieńcu za to chodziła do śmierci. Podczas ich wesela, pogrzeb był Bożków Pogańskich w sobotę, w którą Wigilia S. Jana przypadła, w ogień wrzuconych, z kąd sobótki *origo* w Wigilią S. Jana, *aliàs* ognie polić, *in memoriam* spalonych Bożków; lubo innych zdanie, że pod Gniezną w leżerze Święte imieniem, potopione są. Dwoch, Gniezninśkiego y Krakowskiego, fundował Arcybiskupow, Biskupow 7. a według Lubińskiego 9. Za niego powstał pobożny zwyczaj szǳbli do pól z pochw dobywać podczas Ewangelii. Postanowił do Kościołow snop dziesiąty zroli. Z Włodzimierzem Ruskim, y z Czechami wojował. Okorone Królewską, gdy konkurruie w Rzymie, otrzymał *coronidem* życia Roku 999. w Poznaniu pochowany.

BOLESŁAW I. Chrobry, toiest Mocny Mieczyśława Syn, Pierwszy Polski KRÓL, jak Ociec iego pierwszy Chrzesciǳianin, od Ottona III. Cesarza Rzymskiego, wizytuiącego Grob S. Woyciecha w Gnieźnie, kreowany, od Gaudencyusza Arcybiskupa tamiecznego ukoronowany; Przydany do korony od Ottona prezent Gwǳdz Chrystusow, y włocznia S. Maurycego. On 12. kreował Lykargow, toiest Sędziow, konsiliarzow, z kąd *origo* Senatorow. Wojował *triumphaliter* z Czechami. Bolesława III. Xiążęcia ich osłepiwszy, z Sasami, Morawczykami, Prusakami, z Rusią. Od Elby rzeki aż do Dniestru rozprzestrzenił granice Polskie; owszem w rzekach Ossie, Sali, Dnieprze miedziane, czyli żelazne *in Trophaeum* & *signum* metale granic osadził kolumny. Pochowany w Poznaniu Roku 1014. Panowania 25, On (twierdzą *Authores*) Milicyę Polską *erexit*, Zonę iego Juditha, Geisy Króla Węgierskiego Corka.

MIECZYSLAW II. Syn Bolesława Chrobrego, w Jmieniu tylko nie wrzeczy mieczem sławny, bo Morawią, Saxonią, Czechy, Pomeranią od Oycy do korony przyłączone *vinculo ferri*, odiać sobie *per ignaviam* dopuścił: z Rusią *vario certavit Marte*. Jarosława Xiążęcia ich pokonawszy. Umarł Roku 1034. w Poznaniu pochowany, Zona jego Rixa zła y kłotnica, dlatego *supra Regem Regina*, Corka *Comitis Palatini Rheni*, za złość z Synem Kazimierzem wygnana, a Maślaus Podczafzy Mazosz oderwał.

KAZIMIERZ I. Syn Miecysława II. w Kluniaku Benedyktyn Diakon, za dyspensą Benedykta IX. Papieża z Mnicha Krol Polski, Mnicha jednak *reventò Cognomentò* do tych czas. Pierwszy to Krol Literat w Paryskiej wyuczony Akadewii. Mazowieckie Xięstwo od Maślausa *per invasionem* opanowane odebrał, Maślausa szubienicą, a Prusakow y Jazwinkow jego Partyzantow żelazem ukarał. Jako *olim* Benedyktyn, tak Benedyktynow Estymator y dla nich Opactwa Tynieckiego Fundator, sto Wsi im nadałszy, a Polakom Czuprynę *in morem Zakonney Korony* strzyżoną y stułę, tudzież obligacją dawać Grosz do Grobu S. Piotra *vulgo* Święto-Pietrze od każdej Głowy, wyiawszy Duchowienstwo y Szlachtę, co trwało aż do Zygmunta Augusta, Jak na Państwo nastaiącemu trzęsienie ziemi, tak umrzeć miiącemu Kometa *pralusi*. Umarł Roku 1058 leżący w Poznaniu. Zonę miał DOBROGNIEWĘ Siostrę Jarosławia Xiążęcia Ruskiego, Corkę Włodzimierza z Anny Siostry Cesarzow Greckich zrodzoną, wielkiej dobroci.

BOLESŁAW II. Smiały Kazimierza I. Mnicha Syn, w roku 6. czyli 16. wieku swego Krolem obrany, Czechow, Służaków, Węgrow, Rusi y Kijowa Zwycięzca, potym *Cupidinis castra secutus*, od Marsa udał się do Wenery, nad Laur kornety preferując: z tey racyi Reprehensora Stanisława Szczepanowskiego Biskupa Krakowskiego na Skalce u Oltarza *Sacrilegus* zaboyca, ten miecz wgló-

wie jego co przedtym w bramie Kijowskiej, złotey utopiwszy, za to korony y tytułu Królewskiego dla Polaków utracca, siebie w kłatwę od Grzegorza IX. y Polski w trzyletni Interdykt *Inmodator*, w Kłasztorze Ossiach Benedyktyńskim w Karyntii *incognito* iak kuchta pokutujący, y tam życie kończący Roku 1089. *scelus* jego y pokuta na obrazach wyrażona osobnych w Ossiach namienionym, przez Opata tamecznego Alexego, Roku 1618. Za Zonę czyli grzechow załone miał Wesseławę, Xiężniczkę Kijowską Jzafława Cerkę.

WŁADYSŁAW I. nazwiskiem *Hermannus*, Brat Bolesława Smiałego, Xiążę nie Krol, Praw od Brata surowych dla Polaków *Abrogator*, absolucyi od Interdyktu Polski *Procurator*. Czechow Pomorzycow, Prusakow za Buławy Seciecha zwyciezca, potym od niego zwyciezony, bo wołá jego czyniacy. Zbigniewá Syna na siebie porywaíacego się, życiem darował, *máleni filii spectare lachrymas, quam sanguinem*. Życie zakończył Roku 1082. w Plocku odpoczywający. Zona jego JUDYTHA, Wratysława Xiążęcia Czeskiego Córka Pobożná: druga Zofia Henryka IV. Cesarza Córka, po Salomonie Krolu Węgierskim, wdowa hoyna y nabożná.

BOLESŁAW III. KRZYWOUST nazwiskiem, Syn Władysława Hermanna, w dzieięciu leciech woioownik, *Infans vultu, sed spirans corde Gradivum*. Portret Oyca swego nosil na szyi z Inskrypcyá: *Sic age, tanquam Pater videat*, iako Kadlubek świadczy. Woiował szczęśliwie z Czechami, Prusami, Morawczykami, Duńczykami, Niemcami, y Rusiá.

Wszystkich wygrał batalii 47. według drugich 60. Zelisławowi Hetmanowi w okazyi z Morawczykami, utraconą ręką, ż złota ulaná rękompensował ręką. Wusseborowi, czyli Wszebor-skiemu, uciekaiącemu z bitwy Halickiej posłał prezent *Symbolam ignavie* kądziel y skorkę zaięcza. Skarbimirza Woiewodę Krakowskiego, Zaigniewa y innych *rebelles* wylupieniem oczu ukarał, *exposit* wyżey Kasztelana, Woiewodę niżey w Senacie sa-

dowiąc Krakowskich. Synow mając pięciu, na czterech podzielił Państwo, piątemu na tych czterech kołach kazał się mieścić.

Na ostatek zdradą Rusi y Węgrow oszukany zginął w okazyi, pochowany w Plocku Roku 1139. Pięknie to, kto *mortem in Marte* znajdzie. Zonę miał piękna ZBISŁAWĘ Stopelka Kijowskiego Xiążęcia Corke, a drugą ADLEIDĘ Henryka Cesarza siostrę.

WŁADYSŁAW II. Bolesława Krzywoustą Syn odrodny, z Bracią woiując, z Państwa wyzuty y wygnany, tulil się y tulał przy Cesarzach Rzymskich Henryku y Konradzie. Umarł w Hendenburgu. Zona jego, Henryka Cesarza Corka *Imieniem CHRISTINA*, ale *mala Christiana*, bo na wszystko złe Kroła Meża prowadząca, Polaków klucząca, Piotrowi Duninowi, Polskiemu Werydykowi ięzyk urznąć, oczy wyiać perswadująca: zgoła *ambitiosa*, a za to *exosa* w Polsce.

BOLESŁAW IV. *Crispus*, albo kędzierawy, Krzywoustą Syn, Podatków Polskich Znośiciel, Cnot y Wiary Świętey Pomnożyciel, kiedy Prusakom *ferreō stylō* Religii Chrześcijańskiej przyięcie, lub nie długo trwające wyperswadował, Władysławowi Bratu przepuścił, y Szląsk dla sustentacyi puścił. Fryderykowi y Konradowi Cesarzom *gloriosē* oparł się, Czechow, Niemcow, z Polski wyrugował. Zgoła dobrze znał Orężę Marsowe, nigdy Kupidynowego, będąc poczciwy.

Bolesłę Kasztelana Wiskiego, za zabicie Wenera Biskupa Plockiego na ogień dekretował, aby się od świętokradztwa makuly wypolerował. Nakoniec apprehendując przegraną swoię z Prusami, y głód cieżki, wpadł w śmiertelną chorobę Roku 1173. pochowany w Katedrze Krakowskiej. Zonę miał ANASTAZIĘ Usewłodzimierza Xiążęcia Halickiego Corke, piękną y cnot pełną: drugą HELENĘ Rościława Xiążęcia Przemyskiego Corkę, która Schizmy się wyrzekła, y drugim toż wyperswadowała.

MIE-

MIECZYSLAW III. Stary, tak od wielkiego nazwany stałku, brat Bolesława Kryspa. Jeno na Tron, tak zaraz na tyrańskie postąpił akcyę, u ktorego mówić, było kryminałem. Złota appetyczny, dla tego *oppressor*. Zawsze *armatus, non ornatus Princeps*. Dwa wystawił szpitale, a poczynił bez liczby, przez ciężkie y częste *exakcyę*.

Za powodem Gedeona Biskupa Płockiego, od Senatu detronizowany za życie y panowanie tyrańskie, owszem *in spatio* czteroletniego panowania, trzy razy na tron się wdzierał, trzy razy z niego zepchnięty. Zona jego **EUDOXIA** Xiężniczka Halicka Uswołodzimierza Corka: druga **GERTRUDA** Geysi Kfoła Węgieńskiego Corka, trzecia **ADLEIS** Fryderyka Cesarza Siestrzeni-ca, ostrego dowcipu y wszelkich przymiotów Pani.

KAZIMIERZ II. Sprawiedliwy, ostatni Krzywousta Syn Miecysława starego Brat. W młodszym wieku z Janem Konarskim Dworzaninem grając w kostki, policzek odniósł, a za to nie mścił się *verè Justus*, kosterze nie Xiążęciu ten afront bieżyniony, powiadając. Wiele niesprawiedliwych rządów y akcyi poprawił w Polsce, niepokoy czyniące głowy, mieczem ukarał: Wolności Polskiej nie znośne, zgladził Antecessorów swoich Prawa, znośne postanowiwłszy. Z jego perswazyi Historyę Polską pierwszy *Wincenty Kadłubek* Biskup Krakowski pisać zaczął. *Ad instantiam* tego Monarchy **S. FLORYANA** od *Lucyusza III.* Papieża Relikwie Polakom dane; w Krakowie złożone. Podczas bańkietu Pan ten, dyszkurując o Duszy nieśmiertelności nagle umarł Roku 1194. leży w Krakowie. Miał za sobą **HELENĘ** Mężycę porady, Uswołody Xiążęcia Belzkiego Corkę.

LESZEK V. BIAŁY od białych tak rzeczony włosow Kazimierza sprawiedliwego Syn, od Matki złe rządzony, Polskę złe rządził, dla tego trzykroć detronizowany; potym na nim siedzący *gloriosissime* po zgladzeniu Emulufa Miecysława starego. Romana Halickiego Xiążęcia zwycięzca, y Królestwa Halickiego

Fundator; Kołomanna szwagra, á Syna Andrzeia Króla Węgierskiego y Siostrę, czyli Corkę S. Salomeę nań intronizowawszy; Bratu Konradowi Mazowieckiego Xięstwa dał inwestyturę. Gdy z łaźni powracającego obśczył Świętopelk Pomaranii Inwazor y zabił go Roku 1195. w Krakowie pochowany. Strażna Kometą od wschodu dała się zaniego widzieć *præsagiens* Tatarów *irruptionem*. Zonę miał GRZYMISŁAWĘ Xiężniczkę Ruską, Jarosława Corkę.

BOLESŁAW V. *Pudicus aliàs* wstydlivy, tak rzeczony od wielkiej modestyi y oczu spuszczonech, á bardziey dla obserwowaney z Kunegundą żoną czystości, Syn Leszka Białego *Candidus mente*. Nieszczęśliwie zrazu panujący, bo się na Polskę, iak *de pyxide Pandore* wszystkie nieszczęścia wzięły: bo naprzód Tatarzy Roku 1240, aż o Lublin y Sedomirz oparli się, z ruiną fortun, wycięciem ludzi, profanacją Kościołow.

Uieli się o to Polacy y pod Chmielnikiem uderzyli na nieprzyiacioli, zrazu *Victores*, potym *victi*. Czym Król przestraszony z Matką, żoną y Dworem wyniósł się do Węgier do Beli Króla tamecznego, Tęszcza swego. A tu Tatarzy Krakow spalili. Od obleżenia Wrocławia kolumną odstraszeni ognistą. Henryk Xiążę pod Lignicą na mieyscu *Bonus Campus* siebie y Woysko Najswiętszym umocniwszy SAKRAMENTEM, uderzył, mając Polakow y Krzyżakow; ale Tatarzy iakimsi straszidłem podniesionym, dym z siebie puszczałającym Polakow przestraszywwszy, oraz oczarowawszy, znieśli; gdzie zginął *Pompo* Mistrz Krzyżacki y Henryk, ledwo między trupami z szczęściu u lewey nogi palcow poznany: Dziewięć worow uszu po iednemu u pobitych ucinając, napelnili Tatarowie. Król do Polski powróciwszy Jazwingow y Litwę zwycięzył pod Suchodołem. Od Konrada Xiążęci a Mazowieckiego Stryia swego wiele razy był *impetitus*. Znowu Roku 1260 Tatarzy wzięwly ligę z Ruskiemi Xiążętami Roma-

Romanem y Leonem Lublin wzięli, Sędomirza Przez zdradę dostali 49. Dominikanow poczynili Męczennikami, krwie potoki z pobitych ludzi do Sānu y Wisły puscili, Starostę Krempe zabili.

Znowu do ostatku Krol Jazwingow zniost, relikwie do S. Wiary przyprowadził. Służakom, Morawczykom, Rusi dał plagę! Panowawszy lat 53 życie y mizerye, zakończył Roku 1279 pochowany na swojej Fundancyi w Krakowie u OO. Franciszkanow. Żona jego była *Virgo Virgini nupta* w czystości, z Czystym żyjąca S. KINGA, albo KUNEGUNDA Beli Krola Węgierskiego Corka w Sączu leżąca. Za tego Xiążęcia, Mieszka Konradowego Syna, *oppressora fierot*, podczas bańkietu myszy zziadły: Zupy Solne za modlitwą S. Konegudy znalezione Roku 1253. S. Stranistaw Biskup M. w Katalog Świętych wpisany od Innocentego IV Roku 1253. Cieszkie było wod wylanie, że polasach, gorach, mokł pływać, Głód był ciężki y powietrze. Małgorzata Wierzbostowska Hrabina 36 Synow razem porodziła Roku 1269.

Paweł Biskup Krakowski *excessivus* w Kompanii 70 Osob słyżzał z Nieba admonicze: *Ve tibi Paule*. Czapla Scholastyk Płocki od konrada Mazowieckiego Tyranna obieczony. Za tego Monarchy wiele Świętych y Swietobliwych było, bo sto szefnaście, specyfikowanych w Pruszczu [Autorze: tak BOG za Panowania pudyka *dulcibus acida intermiscuit*, aby mu do Nieba naprawił apetyt. Za niego Post Wielki dziewięcioniedzielny skrocony, od Popielcu tylko nakazany.

LESZEK VI nazwiskiem Czarny, od smągławey twarzy tak rzeczony, z Xiążęcią Sierackiego, Xiążę Polski, od Bolesława stryia designowany, Rusi pod Wodzami Lwa y Romana Daniłowiczow Xiążąt, Tatarow, Litwy, Jazwingow, przy protekcyi S. Michała pokazanego na Niebie Zwycięzca chwalebny,

Uu

koło

koło Lublina Złupow nieprzyjacielskich S. Michałowi w Lublinie wyfundował Kościół. *Intruzor* na Tron Polski Konrad Mazowiecki, zwyciężony. Tatarzy z Rutią znowu Trakt Sędmiński plądrując 2000 nabrali Panienek, niemi się we Włodzimierzu podzielili. Z Ruti wychodząc wodę potrułi, fecea trupow nadnie w wodze Przywiązuiać. Wygnany był, y znowu na Tron przywrucony. Umarł Roku 1289 pogrzebiony u SS. Troycy uOO Dominikanów w Krakowie; Żona jego GRYPINA Bulgarskiego Xiążęcia Corka, bardzo złośliwa Pani y swarliwa, do Węgier wygnana.

PRZEMYSŁAW II KROL znowu, WielkoPolski y Pomeranii Xiążę, ośm miesięczny tylko Pan, Tytułu Krolewskiego odzabicia S. STANISŁAWA przez lat 15 zaniechanego *Reassumptor*, pod czas Seymu w Gnieźnie złożonego od tamęcznego Arcybiskupa Jakoba Swinki koronowany, Orderu Orła Białego *Fundator*; ale krotkie panowanie by mu na to nie pozwoliło, y żaden nie pozwala Autor. Od Ottona Brandeburskiego Margraffa, sekretnymi wnocy drogami przybywającego świtem w dzień Popielcu śmiertelny wziął Popielec, Roku 1295, pogrzebiony w Poznaniu. Żonę miał LUKARDE Corkę Mikolaia Xiążęcia Serbow, od Damy iedney z Froncymeru wnocy udużoną. Drugą miał żonę RIXĘ, Birgera Krola Swedzkiego Corkę.

WŁADYSŁAW II. LOKIETEK od małego wzrostu nazwany, ale *Gigantei animi* Pan, nic w nim niskiego nie było, oprócz Statury; z Xiążęcia Sieradzkiego, Leczyckiego, Sędmińskiego, obrany Kolem, ale koronacyi niepretenduiący *teste Cromero*, dla tego tytułu *Heredis Polonie* zażywał. *Kranzius* zaśpisze, że od Jana XXII. Papieży o krolewski postarał się tytuł, y w Krakowie z Jadwigą Żoną ukoronowany Roku 1320. Dwa razy jest koronowany, dwa razy namazany *teste Bartholdo*. Szląsk spuściłszy, z tamtąd powróciłszy
się;

się od Marfa do Wenusfa udał się, a sasi y Pomorczykowie do plądrowania Polskiej Korony: za które *vitium* szpetnie strofawany od Biskupow, a że *in correctus* wygnany, *incognito* Rzym wizytujący dla pokuty. Skolligowany z Gedyminem Xiążeciem Litewskim przez zaślubienie Corki iego z Synem swoim Kazimierzem, w Polagu Polakow w niewolę zabranych odebrałszy. z nim lię oręża uczyniwszy wielekroć y wiele wybil: Kryżakow, w sam dzień przeniesienia S. STANISŁAWA 27 7bris, 40 tysięcy ich położył. Zołnierzowi Sariuszowi trzema przebitemu kopiami też kopie dał za Herb *sub nomine Ielita*, y Wieś *pro Heroismo*. On Autorem pierwszym, że Krakow na Krolow Koronacyą destynowany. On Order Białego Orła fundował *premiando* Gości na weselu Syna swego Kazimierza z Anną Gedyminowną Xiężniczką Litewską. Onim mówił y pisał Starowolski, że *ter Regno pulsus, ter restitutus*. Umarł Roku 1333 pogrzebiony w Krakowie. Zonę miał JADWIGĘ Xiężniczkę Kaliską, potym Zakonnicę w Sączu.

WACŁAW CZEŚKI Krol, Polskim też obrany, wraz z Lokietkiem namienionym w Scyssyi Rzeczy Pospolitey: który powietrza w Polsce y zdrady lojąc się do Węgier, swoicy pierwszy wyjechał Korony, zostawiwszy rządy Cudzoziemcom, a tym samym Lokietkowi przytawił *gradum* do Tronu, nieraz wygnanemu tamze w Czechach umarł. Roku 1305, pogrzebiony we Wrocławiu. Zonę miał ELZBIETĘ Przemyśla Corkę, pyszną, która potym za Rudolfem była Cesarzem.

KAZIMIERZ III Wielki, od wielkich akcyi y od wrzoštu rzeczony, Prawodawca Polski, *Rex Russicorum* nazwany, że wlystkim przystępny, Przywileiow wiele dla Polakow hojny Dawca, Lokietka Syn. Ruś trzy razy pokromił Oręzem, że rebellizowała, y Xiążecia Mazowieckiego Bolesława tam *Jure uxoreo* w Haliczu panującego otruła. Lwow wziął y skarby z Zamku wy-

łokiego wielkie, złote krzesło korony y krzyż z Drzewem Świę-
 tym; Ruś Polfcze inkorporował kreowawszy Senatorów. Prawo
 zniósł w Wiślicy owo, że kto się w rocie zająknie, powinien *caere in*
causa. Miasto Kazimierz pod Krakowem założył, Wołyń zawoio-
 wał *constituto Magistratu*. Xiędza Baryczkę cielesności jego adwerfa-
 rza w Wiśle, a siebie w kłatwie utopił, Polskę P. BOG Powie-
 trzem ukarał, po całym świecie w owczas grassującym, wszczę-
 tym Przez czary Zydowskie, za co ich Włosi, Niemcy, Francu-
 zi wygnali byli. Od kłatwy Krol *absolutus*, 8 Kościołów wymu-
 rował. Podgorze z Obywatelow przez powiedtrze y głód ogoło-
 cone, Sarami, y Niemcami osadził, z tą tam koło Łancuta je-
 zyk Niemiecki znajduie się. Roku 1361 uprosił w Rzymie, aby
 Ruś swego Arcybiskupa miała *Metropolitanum*, Katedrę mu w Ha-
 liczu naznaczając. Głód ciężki Polskę utrapił, zkaż wiele miał
 Krol ludzi do fundowania y reparowania Miast 26, Zamków 44,
 Kościołów 20, chleba głodnym dodając. Na weselu w Krako-
 wie Wnuki swojey, wydając ją za Karola IV Cesarza. Gości
 miał zacnych, tegoż Cesarza, Ludwika Krola Węgierskiego, Zy-
 gmonta Krola Duńskiego, Piotra Krola Cypru, y 5 Xiążąt; be-
 czkami y kadziami stało pomieście wino. Połagu dał sto tysięcy
 złotych. Asswersa tego Zydowka Eiterka *emollivit*, y dla Zy-
 dow wiele wyrobiła Przywileiow. Na polowaniu w Dzień Na-
 rodzenia Nayśw: Panny, z fatygi y z szwanku z konia, ścigając
 Jelenia wpadł w febrę, ledwie uleczoną, a potym z iedzenia fru-
 ktow w iey recydywę y tak w Krakowie życie y zwłoki położył
 śmiertelne Roku 1370. Ostatni z FAMILII PIASTOW, Piastun
 Korony Polskiej, panujących lat 500 czyli 900. Trzy kroć, że-
 nił się, I z ANNA Gedyminowną, przed Chrystem Aldoną zwa-
 ną, po ktorey wziął Połagu 24 niewolnikow Polakow: drugi raz
 z JIADWIGĄ albo Adledą Lacgráfowną Hassyi Corką Henry
 ka niekstałną, dla tego obrzydzoną: trzeci raz z JADWIGĄ
 Xię.

Xiężniczka Głogowską. Znich Anna, przy nabożeństwie wéfoli, wszędzie z sobą woząca Kapele.

LUDWIK I. Węgrzyn Kazimierza Wielkiego Siostrzeniec od niegoż *cum consensu Ordinum* Sukcessorem na Tron designowany. Matce Elżbiecie y, Władysławowi Xiążeciui Opolskiemu zlecił rządy, sam w Węgrzech mieżkaiąc; Polścze *injurius*, bardziey *Pannonicus*, niż *Polonicus Monarcha*. Ruś do Więgiei chciał inkorporować; ale Kokolz Gliniański *in hoc molimine*, przeszodził mu *in ipso limine* Latwę y ruś Trakt Lubelski pładruiących pokonał, to do wierności Przymusił: na ktorey wojnie było 7. Chorągwi Toporczykow, *alias* Toporem się pieczętuiących, *ipse Cromero*. Kilku na Rusi fundował Biskupow. Nic niezaczynał, bez Astrologiczney predykeiy. Umarł Roku 1382. Zony tu niemiął w Polścze, tylko Matkę Elżbietę, tanecznicę hoyną wobietnicach, nie w skuttku.

TRZECIA CLASSIS KROLOW POLSKICH z J A G I E Ł Ł O W

WŁADYŚŁAW JAGIEŁŁO ieden naystarszy ze 12. Synów Olgerda Xiążecia Litewskiego, Królem Polskim obrany pod kondycyą przyięcia Wiary Świętey y inkorporacyi Litwy do Korony. Akceptował Kondycyę y swoje *proposuit*, aby był S. JADWIGI Córki Ludwika Króla *socius thori. & Throni*. Spełnione z obu stron kondycye. Ochrzczony, wziąwszy Imię Władysława, ukoronowany nową koroną, bo stara zagranicą była lat. 30 przez Matkę Ludwika wyniesiona, aż Roku 1412 windykowana. Litwie y Zmudzi był Apostołem, 30 tysiecy Litwy iego ochrzczoney staraniem Biskup postanowiony Wileński, Brat iego Witoldus także świarł S. Religii przyiął. Krzyżacy gdy litywę opprymowali, nanich poszedł *Jure defensivo*, Mszy S. słuchaniem przed balią

galia posłkowaniem: Mistrz Krzyżacki dwa Miecze iemu y Wictoldowi przy stał, aby serca y mieczow nie mając, od niego wzięli. przyjął Krol odpowiadając: *Ze sie może przydat na Krzyżaków* iakoż pod hasłem: Bogarodzico, a komenda Hetmana Zyndrama Miałkowskiego, od rana do wieczora zniósł Krzyżaków ze wsząd ściagnionych 140 tyśięcy, *aliás* 50 tyśięcy trupem położył, w niewolę wziął 40 tyśięcy, rełtę rozgromił. Chorągwi si zabrał, zawieszonych w Katedrze Krakowskiej *in Trophaeum*. Mistrz zabity Ulryk. Święty STANISŁAW pokazałszy się na powietrzu, był *Auxiliarnym Woyskiem*. Wnocy namioty Krzyżackie poobalene wichrem. Polaków Szlachty zgineło tylko 12. Była y druga batalia *cum clade* 8000. Krzyżaków. Uczynił Litwy z Koroną koekwacyą we wszystkich prerogatywach. Z Poznania iadacemu piorun 6 koni zabił, iego ogłuszył w karecie, był *troche Superstitiosus* z Matki Ruski to wysłałszy. dzbło pod czas Mszy S. zaw sze kruzzył, *fragilem vitam et potentiam suam* rozmyślając. *Ad mentem* Testamentu Jadwigi Zony swoiey Świętey Krakowską *erexit* Akademią z Praskiey sprowadziwszy *Magistros artium*. Stroy iego Barany nie sobole, napoy woda tylko, nigdy wina y piwa nie kosztuiąc, łazni co trzeci dzien zażywaiąc. *Tandem* pod Grodkiem długo w noc słowika słuchając, wpadł w Febrę śmiertelną Roku 1434. Cztery Maryasze Krol ten celebrował. Pierwszy z S. JADWIGĄ Krola Ludwika Corką. Drugi z ANNA, Hrabi Ciliyskiego Corką, mniej urody tyleż miłości mająca, przeciw' dobrą Panią. Trzeci z ELBIETA Pilecką Woiewodzanką Sedomuską *in consuko Senatu*, tamemu Krolowi, anik omu więcey nie miła. Czwarty z ZOWKĄ, albo ZOFLĄ Xiężniczka, Kijowska, ktorey Koronacyą Zygmunt Cesarz z Cesarzową Barbara, Eryk Krol Duński, Ludwik Xiążę Bawarski, *Brandus* Kardynał y 12 Xiążąt swoią prezencyą przyzdobili w Krakowie.

WŁADYSŁAW III. Jagiellończyk Warneński, Syn, Władysława Jagiella Polski y Węgierski razem Regnant, w Ralcii y Romanii *Victoriosus* z Huniadem Węgrzynem z łoczany 34 tysięcy zniósł Turkow. Pod Warną zaś z Amuratesem Cesarzem Turreckim *rupto decennaliifedere*, á przy wyjęciu z zapazuchy Patkow y wołaniu Amuratesa: *Boże Ganrow zemści szecy swoiey krzywdy*, zniósłszy 80 tysięcy. Turkow, *tandem sam victus*, gdyż zkoniaszwanuiąc, czyli będąc postrzelony w Roku 20 wieku swego *in ipso vitæ & victoriarū limine* zginął Roku 1444. Tamże Poległ *Julianus* Kardynał, animujący Woysko, Rzymską Benedykcyą do batalii. Polakow zginęło 10 tysięcy dwóch zostało *ad cladem nuntiandam*; Dzieścię Młodzianow urodziwych zastano do Adryanopola, którzy spodziewaiąc sie na sobie sodomskiej profanacyi, sami sobie śmierć pozadawali: Nadzrobek temu Krolowi napisany:

Romulide Cannas, ego Varnam clade notavi: &c.

Discite mortales, non temerare Fidem. &c.

KAZIMIERZ II a według dobrej komputacyi III albo IV. Jagiellończyk Władysława Warneńskiego Brat. Szymow złożył za swego panowania 70 w samym Piotrkowie, 31. postanowił Postów Ziemskich obligowanych *adesse* Szymowi każdemu. *Jus Libertæ Electionis* Biskupów Kapitułom odiał, co aż *Sedes Apostolica* ułatwiła. Woyna z Krzyżakami toczyła się, ale piorem przez Traktaty, nieżelazem skończyła, gdyż ją Rzymska Kommissya uspokoiła, Ziemie od Krzyżaków przywłaszczone, Polakom oddane, lat, 80 trzymane. W Polsce za niego taki był *defectus* picniędzy, że Krol po pewney Xiężnicce dał Polagu tylko 2 tysiące złotych Polskich *resse Dlugosso*. Zonę miał ten Krol ELZBIETĘ Albrachta V Cesarza Corkę, z którą spłodził Synow 6 Zygmunta Czeskiego Krola, S. KAZIMIERZA, Władysława, Jana Albrachta, Alexandra trzech Polskich Krolow, Fryderyka Kardynała Gnieźnińskiego Arcybiskupa, Krakowskiego Biskupa. Których

gdy

gdy Długosz *Pedagogus* Nominat Lwowski *rigorose* traktował, Krolowa malkontenta, a Krol, aż nażbył był kontent mówiąc: *Nie-moge wdziewiczniejszey stylzet muzyki, iako gdy stylze płaczącego Syna, wybitego rozga od Professora.* Umart Roku 1494.

JAN ALBRACHT, Albo albert Kazimierza Jagiellończyka Syn, wielkiey nauki Pan wżysstek w Historycznych y Astronomicznych Xiegach zatopiony, a te nauke z Długosza *hausit* *Preceptoris*. Było przytym w tym Krolu *Par ingenium Castrisq; Togaq; Kallimacha* zażywał *ad consilia* Cudzoziemca, przez to Polakow urażający. Stefan Woiewoda Wołoski z Tatarami wpadszy w Polskę, stotyścicy Ludzi zabrali. Turczyn w liczbie 70 tyścicy Roku 1498 o Dniepr, Halicz. Sambor opart się ogniem y mieczem pustożąc, nie Marsowym Polakow upałem, ale mrozem, cieżkim wymrożeni, y śniegamizartumieni w brzuchach koni rościetych szukali ciepła; na 40 tyścicy ich wymarżło; drudzy od Wołochow pobici; ledwo 10000 ich uszło. Ztąd u Turkow *diffierium*: Polakow y Rusniakow sam BOG obroni Potym w Bukowinie wiele zginęto Polakow ztąd Wierszopisz. - Ale Szlachta Zginęła w Bukowinie, za Krola Albrachta.

Zkąd słusznie będąc *consternatus*, gdy małzkami w melancholii chce się rozerwać ná Zápusty, odniosł ná twárzy larwe, odkogóś ráníony, kiedy ná wojnie, nie mogli Lauru. Mawiał często z Sokratęsa: *Quinque hominum genera in Republica non sunt toleranda: Adulator in Palatio, meretrix in prostibulo, Cupidus Sacerdos in templo, falsus Judex in Tribunali, fraudulentus Mercator in foro* Mawiał y toczęstoktoć: *Sex sunt arario pernitiosa: Consilia bellicosa, edificia sumptuosa, munera pretiosa, natura, litigiosa, vita luxuriosa, mensa gulosa.* Gdy *tandem*, o tureckiey zamysła wojnie, w Toruniu w śmiertelną w padł *apoplexyą* Roku 1501

ALEXANDER: Jana Albrachta Brat Wielki Xiąże Litewski tak hoynny, że *projicere non dare beneficia visus*, Praw Polskich *Fundator*

dator y Restaurator. Prowincye Polskie wszystkie Królewsczyzny byłby rozszafował, gdyby *Statutum Alexandrinum* wszystkich było nie skąsowało Donacyi Stefana Multańskiego Woiewodę *vulgo* Hospodara z Pokucia y z życia wypędził, Bogdana Syna młzającego się kłęski Oycowskiej, zwyciężył. Tatarow, Fortuny Polskiej Łupieżcow na 2 kroć sto tysięcy do szczeru zniost, prawdziwy *re & nomine Alexander*, od hoyności *auró*, od wiktoryi *lauró* chwalebny. Panowawwszy lat 4 y miesięcy 8, umarł Roku 1506, pogrzebiony w Wilnie, Przy Świętym KAZIMIERZU Bracie. Zonę miał HELENĘ, Cara Moskiewskiego Corkę, zaciętą Schizmatyczkę, dlatego nie koronowaną.

ZYGMUNT I. Władysław Jagietta Syn, Albrachta y Alexandra Królów Polskich Brat najmłodszy, od miłości Oyczyzny *Pater Patrie*. Nim Królem został, na Tatarow dał sukkurs. Bazylego Cara Moskiewskiego raz przestraszył, drugi raz go zwyciężył, 40 tysięcy położywszy Moskwy, Hetmanow pómawszy 10, Panow wielkich 17, Bojarow 2000. Dniepr Krwią płynął Moskiewską, naszych tylko zginęło 40; *Dies victorie*, były *dies Natalis N. Panny* Roku 1514 Szlachty do Mieyskich sądow pociągać zakazał Konstytucyą: Hetmanow pierwszy począł kreować *perpetuos*, przedtym tylko do okazji obieranych. Silny był bardzo, bo końskie rozrywał podkowy, sznury grube przerywał. Wstawił się ielzcze, Tatarską na Rusi, Multańską na Wołoszczyźnie y Podolu, Krzyżacką w Prusiech wiktoryami. Synowi *in Augusto* urodzonemu dał imię swoje y miesięczne *Sigismundus Augustus*. Za niego Luterska poczęła się szerzyć Sekta. Krakowianom suplikującym o miasta obmurowanie odpowiedział; *Polonos á Campis Dictos, muros curare non debere*. Za niego Mazowieckie Xięstwo do Korony wruciło się; *tandem* wielkich czynow pełen po pracy poszedł dopłacy Roku 1548, lat mając 32. Panowania 40. Dwa razy żenił się, raz z BARBARĄ, Stefana Hrabiego Scepuzkiego Cor-

ka w Niebie nie w interesach utopioną; drugi raz z Boną Sforcją Jana Galacyusza Sforeyi, Xiążęcia Mediolańskiego Córka, w imieniu nie w akcyah dobrą, co się iey, nie co Królowi zdało, czyniącą; Ktorey jednak Dobroć przypisał Poeta Włoski w A-stanie Mieście, dokąd wstąpiła iadąc' z Polski:

Aurea Saturni redierunt Secula firma,

Sceptra tenente manu, Nomine regue Bonâ.

Aż do tego Króla Pospolitym-Ruszeniem tylko wołowali Polacy, on postanowił *Stipendiarium Militem*, bić monetę kazał, na płacę Woysku.

ZYGMUNT II August Syn Zygmunta z Bony Sforcyi ielzcze zażycia Oycy w dziesięciu léciech *cum consensu Ordinum electus*, z tytułu Tronu Oycowskiego siadający na Seymach, aby się z młodości *artem imperandi* nauczył, dobrze w naukach *excultus*, y uczonych estymujący. Od inreressow na iutto odkładania *Rex Crastinus* nazwany. Onim piszą, że był *Comitiorum Parens*. Moskwę y Krzyżakow od Polskich granic powstrzymał, Turkow y Tatarow pokonał, Kurlandy y Semi-Gallii do Polski *Incorporator*. Unią Litwy z Koroną utwierdził. U Woyciecha Margraffa Brandeburskiego w Królemcu po Królewku przyjmowany będąc, y armat rezonancyą witany, mało ognistą bombą nie zabity, ale Wiszniowiecki *armiger* niechybiony. Awantura nie pomyslna. S. Religii zaniego trafiła się; że Akademicy, pobici od Dworzanow Karnalistow, pewnego Pana, nie mogąc się doczekać sprawiedliwości, w same południe intonowawszy słowa Ewangeliczne owe: *Ite in Orbē terrarum*, poszli do Luterskich stron, *tam erroribus infecti*, do Polski *reduces*, wiele Luteranizmu kręwym w gościncu przynieśli, *teste Hartknoch & Orzechowski*. Umarł Roku 1512 w Knyshynie, ostatni JAGIELLONCZYK to *memoriale* zostawiając Polakom, że Dziedzicem Litewskim niezwał się, też Prawo nasukcessorow Królow *transmittendo*. 2 *Quartā* *Parem* Prowentow z Dobr

z Dobr Krolewskich na płacę Woyłku obrocil, ztąd Kwarcianego Woyłka origo według Piaseckiego. Zonę miał pierwszą ELZBIETĘ Ferdynandá Cesarza, Węgierskiego y Czeskiego Krola Corkę wielkich przymiotow y urody Panią: Drugą BARBARĘ Radziwiłownę piękney urody y cnot *Principissam*: Trzecią KATARZYNE Drugą Corkę namienionego Ferdynanda Cesarza, po Xiążeciu Mantuy wdowę, mniey Krolowi miłą z nieptodności, ale BOGU z Pobożności naymileyszą.

CZWARTA CLASSIS KROLOW POLSKICH z rożnych Familli

HENRYK WALEZYUSZ Xiążę Andegaweski y *Borboniorü* Karola IX Krola Francuskiego Brat, zaproszony przez 13 Postow Polskich *in assistentia* wybornych y grzecznych Polakow 300, wfzystkich piękna mowiących Łaciną, Francuzczyzną, Włozczyzną, Niemczyzną, co w niemaleu y Francuzow było admiracyi. Wieżdzał do Krakowa z wielką y po dziśdzień nie widaną pompą, przez co pokazał sie *Valestus multum valens*. Sądzić spraw niechciał, mowiac *teste Piasecki: Per meam Fidem Poloni ista faciunt, ut agam Judicem jurisperitum, in brevi volent, ut agam etiam caufidicum*. Co mu okazałoby, a drugą, śmierć Brata iego Krola Francuskiego, że tylko 4 miesiące spełna panowawszy, wnocy, sekretnie z Krakowa wyjechał do Francyi Roku 1574 18 Junii, będąc koronowany 20 Februarii Anni ejusdem, preferuiąc nad Polskę *Patrium Solium & solum*, iuż z tamąd *irrevocatus*; zaczym Dekretem Seymu *Novae Electionis* exaugurowany. Tam nie na Tron Brata, ale na katafalk wstąpił, będąc od iakiegoś Herlitzta *sub specie* Mnicha zabity sztyletem, życie y Familię Walezyuszow Francuskich Regnantow kończący. Torylko Polizcze *praestitit*, że *Jus Liberae Electionis, non successiva firmavit* Roku 1573.

STEFAN BATTORY *ex Linea* Batorych *de Tomlio* [gdyż druga była Linia *de Battor* się piśząca] z Siedmiogrodzkiego Xiążecia y Woiewody, po *exauguracyi* Henryka Walezjusza, a *scissa Republica* obrany, a Maximilian Austryak od drugiej części Rzeczypospolitey. *Tandem* w Andrzejowie zaśła Pacyficya Stefana na Tronie utrzymująca. Łaskawie, mądrze, y dyskretnie wolnemu pannaował Narodowi. Gdańska rebellizującego dostał, stem tysięcy czerwonych złotych *od Fiscum Regium importandorū* ukarał, a 20000. Czerwonych, na reparacyę Oliwskiego Kościoła, mowiąc; *Chot Gdańszczenie złotemi strzelają kulami. á ia otowianemi, przecieź ta się ich nieboię.* Przeciwno Bazylemu Carowi Moskiewskiemu wojował szczęśliwie. Trybunału Koronnego y Litewskiego z perswazyi Zamoyckiego Fundator. Wszelkiey y wielkiey nauki był pełen Monarcha, y tym tylko Wakanse deklaruiący, ktorzy od nauki Łacińskiej mieli by *Suffragium*, mowiąc do szkolney młodzi: *Disce Latine, & ego te faciam aliquando Mości Panem.* Na Seymie jednym, Pękoławskiemu Postłowi ostro przymawiającemu *Maještati*, rzekł Krol: *male quidem agit Nuncium, sed optime militem.* Na Seymie Toruńskim ziritowany tym, że go Rzecz. Polspolita chciała Prawem o kryślić, porwał się za szablę mowiąc: *Non in caula, sed in aula liber & natus & educatus sum, &c. Liber veni, Liber esse volo. &c. Rex vester sum, non fictus, neq; pictus regnare volo, neq; feram, ut mei sitis Pedagogi. &c.* Iako świadczy Sulikowski *in Commentariis.* Na te Królewskie słowa serio odezwał się Zamoycki Kanclerz: *Rex ne moveas ferrū, ne te Cajū Cesarē. Nos Brutos sera loquatur Posteritas, Electores sumus Regum, sed Detrusores Tyrannorum: regna sed non impēra.* Tatarzy upominali się za niego Donatywy za usługi na Krzyżakow, to jest 2 tysięcy kozuchow y 1000 postawow sukna Angielskiego, co miało wynosić 10 tysięcy czerwonych złotych *teste Piafecki*, ale nie wzięli, *ne in sequelam trabatur*, zbyci politycznie, że dalsza przyiażń ich, y pokoy, będą do tey Polakow hojności, *stimulus* ale nie Prawo. Do Religii nikogo nie necessarytował, racyą dając: że trzy rze-

czy

czy BOG sobie rezerwował: *Ex nibilo aliquid facere, futura præsci-
re; & conscientiiis dominari.* Symbolum miał 5 główek makowych
ukoronowanych z napisem: *Per non dormire.* Przy śmierci trzech
żałował rzeczy; że starą pojął żonę, że Gdańską dobywał, mogąc
innym sposobem; że Grzegorza XIII. Papieża słuchał perswazyi w
zawarcie pokoiu z Moskwą. Zborowskich Familia za tego Krola
całym trzęsł Senat, ale ukromiona ucięciem głowy Samuelo-
wi Zborowskiemu. Jaśniały za niegoż wielkie Luminarze: Stani-
sław Hozjusz Kardynał, Marcin Kromer Kronikarz, Jan Zamoy-
ski Kanclerz y Hetman *Portentum ingenii*, Mikołay Radziwił Xią-
żę, S. Peregrynant &c. Umarł ten Krol w Grodnie Roku 1586.
O nim napisał Starowolski: *In Republica plusquam Princeps, in Consi-
lio plusquam Senator, in Iudicio plusquam Juris-Consultus in Ecclesia plus-
quam Sacerdos, in exercitu plusquam Imperator, in tota vita sua plus
quam Philosophus.* Żonę miał ANNEJ Jagiellonkę Zygmunta I
Corkę pobożną.

ZYGMUNT III. Waza Krolewicz Szwedzki z Katarzyny
Jagellonki Corki Zygmunta I Krola, a żony Jana III Krola Szwedzkiego.
Ociec jego lub Luteranista, Katolicką kazał Zygmun-
towi dać edukacyą, przykazując grożeniem szpady Arnoldowi
Grotuziuszowi Pedagogowi Luteraniscie, mowiąc: *Educabis Filium
meum in spem utriusque; Regni.* Obrany jest od iedney Partyi Pola-
kow, a od drugiey Maximilian Arcy Xiążę Austryacki, Rudolfa
Cesarza Brat, ktory iak pierwszą razą Stefana Batorego, tak y
za tego *electus, & ejectus* wprzod armis Zygmunta pokonany, y we-
dług niektorych wazelcie w Krasnostawie przytrzymany, potym
cæcis conditionibus wypuszczony. Był y trzeci do Polskiej Korony
Kandydat, *Han Tatar/ki*, iako świadczy Beyerlinck *sub titulo Ambitio*,
ktory do wszelkiej Religii oświadczył sie ochoczym przez Posta-
byle był od Korony akceptowany: *Si tuus Polone Pontifex meus Pon-
tifex; si tuus Lutherus, meus Lutherus.* Ale dość na Tatarzyna kobyлина: dość
sie.

siedzieć w Krymie; nie myśleć tak wysokiey stymie. Symbo-
 lum iego było: *Pro bono pacis*. Jakoż wszystko do tego *direxit*. U-
 czyniony był y królem Szwedzkim iako *Heres.*, ale od Karo-
 la IX Xiążęcia Sudermannii z niego wyzuty, z którym wielkie y
 tryumfalne woyny, przez Jana Zamoyskiego Hetmana, przez
 Ktzyztofa Radziwiła Woiewodę Wileńskiego, y Karola Chod-
 kiewicza prowadził. Eryka w Szwecyi, Króla w Inflanciech
 Stryiów swoich, Gustawá Adolfa w Prusiech pokonał. Rokosz
 przez Zebrzydowskiego Woiewodę Krakowskiego podniesiony
 na siebie, z racyi Kamienicy Królewskiej prawdziwey, iemu ode-
 braney, znieiony pod Guzowem Roku 1607, utraciułszy Szlachty
 1200. *Exarste* woyna z Moskwą z racyi *Postow contra Jus Gentium*
 w więzieniu dwie lecie trzymany, Smolensk obległ Król, mając
 Woyska *summatim* na 30 tysięcy, w którym Smolensku woienne-
 go Ludu było na 2 kroć sto tysięcy, odsiecz Szwedzką y Moskiew-
 ską przez Żółkiewskiego zniósł. 15 tysięcy wybiwszy: trzymał
 Smolensk woblężeniu Zygmunt lat dwie, y dostał go Iztuką
 Bartłomieja Nowogrodzkiego Kawalera Maltańskiego, który się
 zielonemi obfłoniwłszy gałęziami, iak drzewo, pokazywał się pod
 murami, powoli się *insensibiliter* pomykając, á tak prochu pod
 mur, gdzie byłoby donosząc, który zapaliwszy, mur wyłamał, y do-
 pomógł wziąć Miasto. Wszturmie samym 8000 Moskwy poległo,
 á głodem na 2 kroć sto tysięcy. Moskwy też Stolicę był wziął, y
 ich Cara, 60 tysięcy zniósł Moskwę, Syna swego Władysława uczy-
 nił Carem. W Roku 1621. Osmána Cesarzá Tureckiego pod Choci-
 mem mającego Turków 4 kroć sto tysięcy, Tatarów 120 tysięcy,
 innych zdaniem, że 7 kroć sto tysięcy całej potencyi, swoimi 35 ty-
 ściami [400 tyko straciwłszy] rozgromił, 60 tysięcy ich trupem po-
 łożywłszy; za co BOGU co rocznie *10 gbris Gratiarū actionē* Kościoł
 Boży obchodzi. Te Wiktoryą uprosił u Matki Najsłw: w Skiernie-
 wicach się modląc Wawrzeniec Gebicki Prymas Świętobliwy.
 Luterska Herezya Senat Polski za niego opanowała, ale iey Piotr
 Skar-

Skarga Jezuita Kaznodzieja Królewski 49 lat kazaący z Senatu *Expunctor, aut Compunctor*. Jednemu Michałowi Piekarskiemu Szlachcicowi szalonemu ten się Król niepodobał, iż mu opiekuna przydać kazał: Roku tedy 1620 idącego Króla do Kościoła S. Jana w Warszawie uderzył Czekanem y ranił w głowę. Za co z Seymu Posłowie deputowani, za infamisa go osądzili, Dobr *Confiscationem* naznaczyli, z Linii iego *de scendentes incapaces honoru in perpetuum* osądzili. Marszałek potym Koronny dekretowałgo na szarpanie kleszczami rospalonemi, na prawey ręki palców ucięcie, na kołmi rozszarpanie, spalenie y popiołów w Wisłę rzucenie: iako sam Dekret y Autor Piaśceki świadczą. *Tandem* lat 44 panowawwszy, sam też *in Serie* Królów czterdziesty czwarty, żyć przestał, Roku 1633 w Warszawie; ktoremu tamże od Syna Władysława erygowana Kolumna. Zone miał *primi Voti* ANNE Austryaczkę Karola Arcy-Xiążęcia y Maryi Bawarskiej Xieźniczki Corę: *secundi Voti* KONSTANCYĄ, pierwszey Siostrę ródzoną.

WŁADYSŁAW IV Zygmunta III Syn zgodnemi obrany głosami, *uno ad speciem libertatis, nonnihil reclamante*, między stem tysięcy *Electoris Populi*. Tryumfięgo był ieden z Moskwy, Smoleńska im wydrzeć niedopusciwszy, drugi z Turkow na Podolu; ktorych Cesarz Trzebińskiemu Pokoy renouwującemu Posłowi nazemurzekł był: *Nie o pokoju tu myśleć potrzeba, ale o woynie*. Odpowiedział Trzebiński: *Na twoiey woli woynę podnieść, ale niezwyćiężyć*. Trzeci tryumf odnioś, ze Szweda Karola Gustawa, ktory Roku 1655 Pákta złamawszy, *in turbido* innych Polskich wojen chcąc *piscari*, wszedł do Polski, y Poznań, Warszawę, y Krakow wziął był. Order Białego Orła, pod tytułem Niepokalanego Poczęcia ten Król *resuscitavit*, animując Polakow na Woynę Chócińską, od Antecessorow swoich Królów fundowany, ktory obacz gdzie o Religii traktuję. Rzym gouznał za *Septemtrionis decus, Religionis*

ligionis & Fidei Praesidium. Wielkcy był hojności y łaskawości Pan. Umarł w Mereczu Roku 1648, panowawszy lat 15. Przy śmierci słowa jego były: *O iakbym chciał byż teraz całemu Światu widowiskiem: Krucyfix caluiąc y przyciskaiąc mowit: Mi Dilecte! mi Dilecte!* u Kochowskiego. Żonę miał Cecylię Renatę Ferdynanda II Corkę 12 Cesarzow Austrykow Potomkę, Kościółow Dobrodziejkę, ubogich Matkę, wielkcy pobożności y rozumu Panią, która z tym się żegnaiąc światem, zawołała: *Arestate me Beati, vel ad vitam, vel ad eternitatem, iako świadczy Orator Polityczny.* Potym rzekła *in ultimo halitu: O munde immunde, nihil mihi unquam tecum commune fuit.*

JAN KAZIMIERZ Władysław IV Syn, w młodym iefzcze wieku w Cyteronie od Króla Francuskiego więziony, aż od Brata Władysława wyzwolony. W Rzymie w stał był *ad Societatem JESU*, y po dwu letnim Nowicyacie, Purpurę Kardynalską od Innocentego X miał deklarowaną; którą czy miał akceptować, gdy się radził Pobożnego Jozefa de Copertino, usłyszał Prorocką rezolucyą *Neq; tu Jesuita neq; tu Cardinalis.* Więc oboje rezygnował, mając nadzieję Korony, Polskiej po Bracie Władysławie: o co samo namienionego Jozefa gdy się pytał w Assyzie, usłyszał *Ab regnabis, nec tibi optabili, nec subditis conducibili regimine.* Niżeli Królem obrany, Bohdan Chmielnicki zbuntowanych Kozaków Hetman, Lwow atakował, y wziął 10 tysięcy Talerow, sukna kilkadziesiąt postawow, 9 tysięcy Polaków okopanych pod Zbarażem obległ, ale 20 razy szturm stracił, Król nowo koronowany im w 20 kilkutyśiącach na odsiecz pospieszył pod Zbaraż; pod Zborowem na błotach klęskę odniósł: naza jutrz trupem Kozackim ustał pola, swoich tylko 1500 straciwszy: w Lowie *Te DEUM Laudamus* zaśpiewał: gdzie na wielkim Ołtarzu świeca zgasła, potym na słowa: *Tuis Famulis subveni* zaięła się, prognostykuiąc znowu podniesienie rebellii Kozackiej, bo pod Beresteczkiem

zkiem zebrało się znowu Kozaków na 2 kroć sto tysięcy, Tatarów z Hanem 100 tysięcy; dokąd Król pospieszył, przy pomocy S. Michała na obłokach widzianego, po trzydniowej utarczce, wygrał pole, położywszy nieprzyjaciół na 30 tysięcy, nie bez ruiny swoich, *tesse Kochowski*. Znowu pod Batohem na 9 tysięcy Polaków uderzyli, znieśli, y Kalinowskiego Hetmana zgubili. Było powietrze ciężkie; które w samym Krakowie na 30 tysięcy ludzi umorzyło. Widziana była Kometa trzy dni, w miotle zmieniona. Hieronim Radziwiowski z Polski *exul* Karola Gustawa Szwedzkiego Króla do Polski sprowadził, pod *pretextem succurrendi* w opressyi Polakom, czyli też urażę mając, że się Kazimierz pisał *Rex Poloniae & Specte*, bo był Synem Władysława Pretendenta Szwedzkiej Korony. Poznań Szwed wziął, Częstochowę atakował *irrip eventum* przy cudowney protekcyi Najs: PANNY; wziął potym Kraków. W tym Duńczyk wpadłszy w Szwecyę, Karola ruszył z Polski. Karol ten *antecedenter* z Rakocym Węgrzynem obiecując mu Małą Polskę y Ruś, już idącym do Krakowa, od Piorunu y od Polaków zgromionemu; z drugim Brandeburczykiem, deklarując mu Wielką Polskę, á sobie Prusy rezerwując, od Gasięckiego przetrzepanym, wszedł był w *Alliance*: Zfomentował był y Kozaków; Czarniecki znaczne Szwedom wszędzie dawał plagi. Moskwa z Chmielnickim wzięwszy ligę Smoleńsk wydarła: w krotce pod Polenką Hetman ich Chowański przegrał, 15 tysięcy ludu swego straciwszy, y Chorągwi 146. za co Obraz S: Mikołaja z siebie zdąwszy, bił kiiem. Znowu Dolhoruki przegrał pod Cudnowem, gdzie wzięta Chorągiew S. Jerzego zawieszona przez Króla Kazimierza u S: STANISŁAWA Grobu. Tandem na Sejmie Warszawskim Książ Moskiewski Kozłowski od Czarnieckiego przyprowadzony, Królowi nachylony, rzucone od tegoż 150. Chorągwi pod Tron, dziękowano Bellatorowi od Tronu. Tandem lat 20 panowałszy, na koniu nie na Tro-

nie, nie tak *Majestate* iak *calamitate* otoczony, á w tym wszystkim *Patientie, Pietatis & Sapientie* będąc *idea, sponte* abdykował sličną Izy pobudzającą sam, y przez Podkanclerzego Olszowskiego mając mowę: ktorey kilka wspominam punktow: *Ze przyszła godzina, abym dług od 280 lat od Domu Jagiellow zaciągniony oddał; ze luty skatatany, tborů pro Throno* obieram; *glebam pro globo, Koronę WW. Panom* oddając &c. *Liberè electus, liberè dimittar* &c. Nie Sukcesorowi iakiemu, ale *Pater & Filius* oddając Ojczyźnie. *Ex Duce gregarius, ex Imperatore Parens, ex Rege Concivis* staie się &c. &c. Prazmowski Prymas z płaczem miał mowę *stante Senatu*: Wszyscy potym do nog Krolowi schylili się *cum osculo manús*; na Przedmieście do Palacu wyprowadzili *compatice*; otrzymawszy *Diploma abdicacionis* Roku 1668. Wyniosł się potym do Francyi *instante Electione*, umierał w Niwernii Roku 1672; sprowadzony do Polski Roku 1676, razem z Krolém Michałem w Krakowie pogrzebiony; od Olszowskiego Prymasa panegyryzowany na Katafalku. Sercu jego leży w Paryżu u Świętego Germana, gdzie *quondam* był Opatem y Oltarz wystawił S. Kazimierzowi Krolewiczowi Polskiemu z marmuru: tamże ma Sercu swemu Nadgrobek wystawiony, *alias* urnę wspaniałą; na ktorey Krol klęczy pozłocisty, podawający S. Kazimierzowi Koronę y Berło, czy też od niego biorący; nad głową jego Aniołowie trzymają Infule. Przy kolanie jego Korona y Berło, w tyle *bellica Insignia*, koło urny Kozacy. *Epitaphium* piękne położone, ktorego kilka tylko namieniam punktow:

Aeternae memoria Regis Orthodoxi.

Hic post emensos Virtutis ac gloriae gradus omnes,

*Quiescit Nobiliore sui parte Joannes Casimirus Rex Poloniae
Cosacos aliosq; rebelles sola clementia ac beneficiis expugnavit &c.
Aulam habuit in Castris, Palatia in tentoriis, spectacula in Triūpbis
Illi praeclarum Nomen Orthodoxi ab Alexandro VII inditum, &c.*

Imperium Polonis sponte abdicavit, &c.

Qui abeuntem Regem,

Non

Non fecus ac obeuntem Patrem luxerunt &c.

Regium Cor

Monachis hujus Cenobii, cui Abbas praeerat

Amoris pignus reliquit. &c.

Temu Krolowi iako *patet* z Nadgrobku y Historykow, za wypędzenie z Polki Arianow y Socianow tytul *Regis Orthodoxi*, toiest *recte credentis* dany od Stolicy Apostolskiej. Zone ten Krol miał po Władysławie IV, Bracie swoim wdowę LUDOWIKĘ MARYA z Gonzagow Karola Niwernii y Retellow Xiążecia Corkę, Pobożności y piękności obraz, Panien Wizytek w Warszawie Fundatorkę.

MICHAŁ KORYBUT Xiąże Wiszniowiecki, Syn Jeremiafza Woiewody Ruskiego, a Synowiec Dymitra Korybuta Kasztelana Krakowskiego Hetmana Wielkiego Koronnego, Olgerda y Jagiella Xiążat Litewskich, iako też Zbarawskich *Sanguis*, Krolow Czeskich, Carow Moskiewskich y Wielkich Honoryuszow Polskich Potomek, po solenney abdykacyi Jána Kazimierza Krola *unanimi Electoris Populi voce Regē Piastum praevalentis* Krolem Polskim proklamowany, *secuto eventu* Proroctwa Pobożnego Kapłana, deklarującego mu Tron Polski za asystencyą BOGU Sakramentalnemu do chorey Osoby, iak *olim* Rudolfowi Habszpuńskiemu Hrabci, do Korony Imperialney, za takową pobożność deklarowano. Roy Pszczol w szopę *Electiois* wlatający, po Elekeyi koło karety dwie gołębice latające daly *omino*, że Korybutow Xiążyc iasnemi czynami Tron Sarmacki oświeci; do ktorego *volabunt ole e pacis, nastana* *stodkie bellaria post bella plurima* za Kazimierza. Zaraz nastąpiła wojna Turecka Kamieniec biorąca, y ode Lwowa wielki trybut, obległszy go. Dalszey imprezie nieprzyiaciela *in viscera* Królestwa zapębiegając Krol, ustąpił Turczynowi Kamieńcá z Podolem, 22 tysięcy dukatow corocznie deklarował iemuż *sine consensu* Rze-

czy-*Poloplitrey*. Ale tych kondycy i kiedy słusznie nie wypełnia Rzeczpospolita, Turczya *omnem movit lapidem* y siłę; 40 tysięcy wy-
prowadziwszy na Polaków pod Chocim. Na których przy sta-
bości Króla w Lwowie *decumbentis*, z daną sobie kommendą po-
szedł JAN SOBIESKI Marszałek y Hetman Wielki Koronny; ten
20 według drugich 30 tysięcy Turczya położył, za co BOGU,
gdy śpiewano *Te DEUM Laudamus*, w Lwowie Królowi, z racyi
trucizny danej (podobno w Kommunii) zaśpiewano *Requiem* w
dzień sam Wiktoryi, na S. Marcin, Roku 1673 po czteroletnim
panowaniu zmarłemu. Żona jego była LEONORA 12 Cesarzow
Potomka, Ferdynanda III Córka; Leopolda *Maximi 5° Piussemi* Sio-
stra; BOGU z Pobożności kochana Pani, w pięciu językach, Fran-
cuzkim, Polskim, Włoskim, Hiszpańskim, Niemieckim *perfe-
ctissima*.

JAN III SOBIESKI z Marszałka y Hetmana W. K. Król,
Jakuba *in Sobieszyn* SOBIESKIEGO Kaszтеляna Krakowskiego y
Terezy na Żurawie Danilowiczowny Syn, od wzrostu wspaniale-
go y serca *dignus Orbis Imperiis*. Rósł przez te gradus: *Miles erat,
post signa ferens, post Scipio, Dux, Rex*. Z Bulawą Wielką *apprehendit
palmam* Roku 1672. Tatarow zniósłszy 60 tysięcy. Ieżecze w
Szkolach będącemu Żurawski Matematyk nie *Horoscopum*, ale *Va-
ticinium* o nim wydał: *aut Rex, aut Prorex*. Obrany Królem Roku
1674 y ukoronowany w Krakowie od Olszowskiego Prymasa, we
dwie lecie y więcej po Elekcyi, umyślnie ią *differens*, aby wprzod
był *Laurem* niż koroną uwieńczony, pierwey *palmam*, niż Berło
piastował, przez gradus trupow na Tron wstąpił; iakoż pierwey
Kozaków y Tatarow *repressit*. Zaraz po Koronacyi na Turczya
kłęski Chocimskiey mszczącego się poszedł, mniey szczęśliwie dla
ogłodzonych Kraiow Podolskich przez Czambuly Tatarskie, kie-
dy Ukrainy, Podola, aż po Strypę pozwoił Turczynowi przez
Traktat. Nastąpiła Wiedeńska wojna, na którą Turcy y *Polli-
zający*.

zbiący z Węgrami Emeryk Tekieli wybrali się we dwa kroć sto tysięcy, y w kilku tysiącach Tatarów, którzy Austryę zruynowawszy, Wiedeń antemurali Europy ciężkim *cinxerunt* oblężeniem. *Vocatus* na sukurs Mars Polski JAN SOBIESKI z Polakami, z Wenetami, Moskwa, z Lotaryńczykiem, Bawarczykiem, Sajem złączywszy się, owszem *Sacri Belli* uczyniony *Generalissimus*, *venit, vidit, vicit*, w Niedzielę dnia 12 *bris* Roku 1683. Padło trupa nieprzyjacielskiego pod Miastem 80 tysięcy; Waryski narachował 54 tysiące 544. Namiotów wzięto na sto tysięcy: Węzyrowski był jak Rynek Warszawski; Prochu samego zostawili Turcy *million* taxowanego. Paźwowie Sylistryjski y *Alep*ski wzięci w niewolę do Polski, potym wykupieni. Chorągiew Machometá do Rzymu odeślana pod nogi *Beatissimi* przez Kazimierza Denhoffa rzucona, Krol od Cesarza y Wiednia *Salvator Christianitatis* przyznany, w Rzymie na kolumnie erygowanej *JOANNIS Magni* utytułowany imieniem. Jeszcze pod Parkanami Władysław Denhoff Woiewoda Pomorski tentował szczęścia, ale przegrał y zginął; którego Głowę aż w *Scambule* noszono na dzidzie *in librium*, rozumiejąc; że Krola Polskiego, którą wielką summa Zona wykupiła z tamąd: jednak y w ten czas 1000 padło Turków. Na tę wojnę idącemu Krolowi Orzeł Biały *Signum Victorie* w Morawie był Prekurforem, *Zatuseb & Koebovis scissibus*. Marek zaś *de Aviano* Kapucyn, widział Golebicę przez całą batalią Wiedeńską nad Krolom y nad Woykiem, pewnie *cum Olea pacis in naufragio*. *Predixit* też wygraną Regnantowi Grob B: Kaniego w Krakowie wizytującemu Dąbrowski Akademik Professor niegdy Krolewski; że zwyciężysz Krolu, *ale tego tryumfu oglądać nie będę, iakoż w dzień wygranej Wiedeńskiej umarł, teste Waryski*. Złożył Okopy albo Fortecę SS: Tróycy na Podolu między widłami Zbruczy y Dniestru na Tureckiej pohamowanie imprezy; gdzie Jablonowski Wodz *Armipotens*, Zaharyę zabrał y Tatarów konwojujących na 20 tysięcy zniósł. Za co

mlzcząc

67
 mszcząc się Tatarzy w Lutym cichusieńko, w kwocie 70 tysięcy
 aż pod Lwow się oparli; tam od Hetmana Jabłonowskiego le-
 dwie 5000 Woyska y Ochotnika nie wiele mającego, wziął *repres-*
salia, y na zad się powracając przez Pokucie na 60 tysięcy zabrał
 y wymordował ludzi. Zgola rozumem, ludzkością był to Król
perinde summis, ac infimis charus: w serca wspaniałości, quo non sur-
rexisset major. Kościółow w Warszawie y w Lwowie wielu *Largis-*
simus Fundator, Autor porządnych Sądow Assessorskich. Order nosił
 Francuzki S. DUCHA. Synow miał z MARYI Kazimiry Derkien,
 Ludowiki Królowy bliskiey krewney po Zamoyskim Woiewodzie
 Sedomirskim, wdowy urodziwey y Pobożney, potym swoiey Żo-
 ny, trzech: Jakuba, męża Jadwigi Elżbiety Amelii *Comitis Palatinae*
Rheni, Xiężney Neuburskiej, z ktorey Klementyna Pretendentka,
 Angielska y Xiężna *de Bullion* już zesze. Drugiego Alexandra, trze-
 ciego Konstantego y Corkę Teresę Elektorow, Bawarską Matkę
 Césarza Karola VII. W który dzień na Tron, w tenże na śmier-
 telny Katafalk ten Monarcha *invictus, soli fato succumbens* wstąpił, to-
 jest, na SS: Troycę w Wilanowie, pod Warszawą 17 Jánia Ro-
 ku 1696 panowałszy lat 22. Pogrzebiony w Krakowie po długim
 w Warszawie u OO Kapucynow odpoczynku, wraz z Nayiaś:
 AUGUSTEM II oraz y z Królową JANOWĄ z Francyi (gdzie
 umierała w Bloziach) sprowadzona.

AUGUST II *Sacri Romani Imperii Archimareschallus & Elector*
 Dziedziczny Xiążę Saski, Starożytną Familią znaczny y zacny:
 który dwudziestu trzech, to Królów, to Xiążąt Saskich, zacza-
 wwszy od Hardyryka okolo Roku od Stworzenia Swiata 3858, 90
 latami przed Pańskim Narodzeniem panującego, mając *ante se na-*
ros, potym *recte linea* idąc od Wittekinda Wielkiego, Wielkim
 Saxonii Xiążęciem kreowanego Roku 785 ochrzczonego, potym
 po długiey iego Generacyi, od Frideryka *cognomento Bellicusis recte*
descendendo, czternaštu Xiążąt Elektorow Saskich (sam piętnasty)
 mając

mając *Antecessorov*, tudzież licząc w Domu swoim 8 Świętych
 Brunona, Henryka II Cesarza, Roberta y Ludwika Królów Fran-
 cuzkich, Edwardow dwoch Regnantow Angielskich Męczennika y
 Wyznawcę, Bernharda y Aloyzego Gonzagę: Papieża jednego
 Grzegorza V przedtym Brunona Biskupa Werdeńskiego, Cesa-
 rzow Rzymskich z Domu Saskiego 15 toieść Henryka I Ottona
 II. Ottona III. Dawcę Korony Polakom, Ottona IV. Henryka II.
 Świętego, Henrykow III. IV. V. VI. Friderikow I. y II. Konra-
 dow III. y IV. Lotaryusza II. &c. &c. rachuiąc *inter decora Domus
 sue Saxonicae*, 31. Królów Francuzkich, zacząwszy od Hugona Kapeta
 idącego od Wittikinda III. do Francyi wyniesionego: Królów
 Neapolitańskich, Sycylijskich 5. Węgierskich 3. Angielskich 16 Kro-
 łów Duńskich, Norwergskich, Szwedzkich 11 Kardynała Strygoń-
 skiego Arcybiskupa 1. Arcybiskupow 9. Biskupow 11. Mistrzow
 Krzyżackich 2. Z tego mowię Domu iako z Pantheonu Bogow
 idąc AUGUST II rozumu bystrością *artibus bellandi*, inwencyą,
 ferca y sil męstwem *nemini secundus*, żelazne podkowy rozrywają-
 cy, srebrne pulmiski iako papierowe rozdzierający, po wiekopo-
 mney Węgierskiej kampanii, tam *Summi Ducis Imperii*, Turkom
 straszny, y ich ku ucieczce *Cumpulsor*, nad Renem w Brabancyi
 chwalebnie wołowawszy, Moguńcyą windykowawszy, Wiarę Ka-
 tolicką z natchnienia DUCHA Świętego przyiawszy, *post
 non unam Lauram, ad auream Coronam* Królestwa Polskiego
 zaproszony, od Staniława Dąbskiego Biskupa Kujawskiego
 15 7bis. Roku 1697 koronowany, wé trzy lata Kamieniec od Tur-
 kow odebrał, na wszystkich, osobliwie na akommoduiących się
Majestati hojny, á przytym *justus meritorum arbiter*, nie za oferty
 Wakanse *offerens*, pokoju z sąsiadami *Cultor*, Posłow Cudzoziem-
 skich *cum gloria Gentis Polona* Przyimiciel, wiela Manier, porząd-
 kow Cudzoziemskich *Introduktor*, Orderu Białego Orła z piękną
imagninacyą Restaurator, do pisania *Voluminis Legum Autor*, od Tra-
 ktatow

kratów Pokoju *alias* do Konfederacyi Leduchowskiego złotych w Polsce wieków odnowiciel. *Tandem resti dolendus in evo* w Warszawie *vivere desit non laudari* 1733 2 Febr. Zona jego była CHRISTYNA Eberhardyna Chrystiana Ernesta Margrabiego Brandeburskiego *de* BAYREIT Córka, nie koronowana, bo od Polki y od Wiary Katolickiej daleka.

AUGUST III Świętego Państwa Rzymskiego Arcy-Marszałek Xiążę y Elektor Saski, Syn AUGUSTA II 7 8bris Roku 1696 urodzony, *post fata & facta immortalia* Oycą swego 5 8bris Roku 1733 obrany 17, *Januarii* Roku 1734, od J. O. Jana Lipskiego Biskupa Krakowskiego, Kardynała Koronowany w Krakowie, wraz z Nawiąsniejszą Królową JeyMoscją MARYA JOZEFĄ Jozefa Cesarza z Amelii Hannowerskiej Córka, urodzoną 8 Xbris Roku 1699. Który Pańska Klemencya uspokoiwszy scisły, dobroczynnością ugoiwszy Malkontentow rany, *Pacem internam & externam* w Królestwie ugruntowawszy, pobożnie y sprawiedliwie *malis ad invidiam, bonis ad exemplum*, Orłowi Polskiemu dawszy w szpony *Pacis Oleam*, *licyonis agere* pozwala Polakom *dies*, szpadami na Krzyż złożonemi, *adversas fugat partes*; ktoremu Królu Pokoju Panie Nieba, *day; & servare Cives, & redimere triumphis.*

ELEKCJA y KORONACJA KRÓ- LÓW POLSKICH, Oczytłą odemnie *summatim* opisana Muza

Tylko co Słońce zaydzie Sarmackiego Nieba,
Koronnym Synom donieść y Litwie potrzeba,
To *munus* jest Prymasa, iako Wice Reja,
Przy którym, y przy Stanach jest wszelka nadzieja.

Więc

Więc on Uniwersalem śmierć ogłasza Pana,
 W tym wszystkich Stanow Liga będzie formowana,
 Ustają Trybunały, Sądowe Tortury,
 A natychmiast excessa, ukarzą Kaptury,
 W tymże Uniwersale czas Konwokacyi,
 Y Seymikow wyrażon, bez prolongacyi.
 Obrani tak Posłowie, Senat, Urzędnicy,
 Złeciwszy by karani byli swawolnicy,
 Ziadą się do Warszawy, Senat w swoiey Izbie,
 A Posłowie Marszałka, w swey kreuią ciżbie.
 Spólnie się radzą Stany, y Konfederuią,
 Pokoy z Sąsiady stwierdzą, Posłow wyprawuią.
 W tym Dobr Stołu Krolow y Koron widzenie,
 Y czasu Elekcyi bywa naznaczenie.
 Tudzież Stany zmowią się, czy Piaśta za Krola
 Czy Cudzoziemca na Tron ma mianować Wola.*
 Za Listem Wice Reia przed Seymem bywaią,
 Zwykłą formą Seymiki, á z tych przybywaią
 Ziemscy Posłowie, z niemi Woiewodzcstwa wszystkie;
 Do Woli pod Warszawę, gdzie Pole nie brzydkie.
 Tam w Szopie zbudowaney Senát, á Posłowie
 Pod Niebem lokuią się tam Elektorowie
 Są wszyscy Polska Szachta, tam BOGA wezwawszy,
 Posłowie w swoim kole Marszałka obráwwszy,
 Łączą się ze Starzemi, toiest z Senatory,
 W witaniu się zwyczajne, mając swe perory,
 Sądzą się tam Kaptury, á drugie w Warszawie;
 Gdzie *Exorbitantias* sądzą nie laskawie

* *Wioska pod Warszawą, gdzie Krolow obieraią.*

Na to z Rot wyfadzeni Posłowie Postronnych
 Monarchow wszedłszy w Szopę, do Rządów Koronnych
 Podaia Kandydatow: *Extra Szopy*, Koła,
 Deputaci zważaią, co który wydoła,
 Z Kandydatow wyświadczyć Pospolitey Rzeczy;
 Jeśli znaczny awantasz, temu nikt nie przeczy
 Osięć Tron Polski Panu. Więc go zapraszaią,
 Przez Posłów do Korony, albo też witaia
 W Szopie, co się trafia, gdy kogo z Senatu,
 Krolewskiego osądzą godnym Majestatu.
Tandem gdy się zbliży dzień KROLA OBRANIA,
 Każdy Szlachcic ma Prawo do *exkludowania*,
 Lub też akceptacyi. Więc Prymas stoiaće
 Obieżdza Woiewodztwa, na Tron się proszące
 Nominuie subjekta, pytaiać czy zgoda
 Za Krola obrać tego: Imie lego poda.
 Jak wszyscy: zgoda, krzykną, Prymas też zaśpiewa
 W głos *Te DEUM Laudamus*, plauz wszystkich zagrzewa:
 Trąb, Kotlow słyhać głosy, nastąpi strzelanie,
 Wszystkich też suffragiow na Krolá spisanie.
Pała Conventa piśzą, czas pewny naznaczą,
 Kiedy na Koronacyą wszyscy przybyć raczą;
 Na co znowu Seymiki, a po nich w Krakowie
 Seym zlożą, gdzie wraz wszyscy Posły y Panowie.
 Sprowadzaią Elekta, Ten wprzod Krola grzebie,
 Sobie życząc bydź w Polfcze, iemu Krolew w Niebie,
 Na Skalkę zatym iedzie, błaga STANISŁAWA,
 Ze go ręka zabiła Krola Bolesława.
 Potym Elekta Stany wiodą do Kościoła,
 By tam Prymas Koronę do Pańskiego czola,

Berło do ręki zbliżył; gdzie pierwey przysięga,
 Ze Wiarę, Wolność, Pakta, chować się zaprzęga,
 Po skończoney Mszy Świętey y Koronacyi,
 Wszyscy *Vivat* wykrzykną w kongratulacyi;
 Z Kościoła Koronata wiodą na Pokoie,
 Gdzie Bankiet zawołany y hojne napoie.
 Jutro w Rynek Krakowski, Król jest prowadzony,
 Z nieziem Insigniow, gdzie na Tron wsadzony
 Od Magistratu Klucze y Przysięgę bierze,
 Passiue Kawalerow na wieczne przymierze.
 Ztamtąd z pompą powraca, Seym się agituie,
 Prymas w tym Wice-Reja część składa, dziękuje,
 Seym Konstytucye w Praw *Volamen* wnosi,
 Król ukoronowany, że jest Pánem głosi.
 Wszem Stanom przez swoy Edykt, á ten wpiszą Grody,
 Y tak nam Król panuie, á czcza go Narody.

KROLOWIE POLSCY są *REGES ORTHODOXI*, to jest Prawo-
 wierni: ktory Tytuł dał ALEXANDÉR VII Papież Janowi
 Kazimierzowi Królowi za wygnanie z Polski Aryanow y Socia-
 now: potwierdził tenże Tytuł Innocenty XI Papież dla Króla
 Jana III Sobieskiego po wygraney Wiedeńskiey. Dlatego po-
 winni bydź Katolicy Rzymscy, Polscy Monarchowie, według Pra-
 wa *Anni 1669: REX Catholicus esto.* Takieyże Religii Królowa ma
 bydź *sive Natione, sive Vocatione.* Maią ciż Królowie *de Bonis Men-
 se Regie* blisko trzech millionow intraty, á tey ani na Woysko,
 ani na Fortece, ani na Cekauze, ani na Poselstwa, nie łożą, bo
 to wszystko Rzecz-Pospolita prowiduie. Jedyna ich Obligacya
 gotowym żołnierzem *Vincere & triumphare,* mowi Konarski Posel
 do Henryka I. To rzecz nieznośna dla Polskich Monarchow, że
 od Konfederacyi Warszawskiey *Anni 1573* unikajac zamieszania z
 racyi rozmnożonych natenczas Dissydentow, wszyscy przysięga-

ią na ten punkt: że *Pacem & tranquillitatem inter Dissidentes de Rebelligine turbor & manuienebo &c.* Insignia Królów, toieść Korony, Berła, Jabłka złote, Miecz Szczerbiec z Nieba przyniesiony według Kadlubka, którym ciał brame złotą w Kijowie Bolesław Chrobry, y wyszczerbil; zkąd też nazwany Szczerbcem y inne *Clenodia*, tudzież *Archivum* przedtym w Gnieźnie, teraz w Krakowie *asseruantur*, za kluczami ośmiu Senatorów, toieść, Podskarbiego Koronnego, Kasztelana y Woiewody Krakowskiego, Poznańskiego, Wileńskiego, Sędomirskiego, Kaliskiego, y Trockiego Woiewodów. Ciż KROLOWIE *Electione non Successione* na Tron Polski wstępują. Monarchowie Polscy *in Prima Classe* zdaią się *successivè regnasse & Jure Hereditario* według Kadlubka: bo Polacy *illo rudi seculo* wątpię, żeby się znali na wolney Elekcyi swóiey Panów: *pater* z Kromera, że Leszek III Popieła za życia swego chciał mieć Sukcesorem na Tron. *In secunda* także *Classe* zacząwszy od Piaśta, aż do Władysława Jagiella zdaią się bydz *Succedanei* Monarchowie Polscy, bo Synom następcom Królestwo oddawali; albo ieśli ich było wielu, Prowincye na nich dzielili iako Bolesław Krzywoust umierając na 4 Synów podzielił Polskę, á Piątemu Bolesławowi kazał się mieścić na tych czterech kołach. Bolesław Kryspus Kazimierza Sprawiedliwego Xiążęcia Sędomirskiego Następca swoim nominował, *in presentia* Panów Polskich według Długosza. Zwali się też Królowie *Heredes Regni Poloniae*; iako uczynił Władysław Herman po wygnaniu Bolesława Smiałego brata swego. Łokietek tegoż *usus* Tytułu &c. Toć musiało bydz *Successivū Regnū & Hereditariū*. Aż dopiero od Przemysława II Korony Polskiej *Reassumptora* widzi się Hartknochowi *Libera Electio* Królów *Originem sumpsisse*: ponieważ Kazimierz Wielki będąc bezpotomnym, wiele Przywilejów nadał Polakom, aby na Ludwika Węgrzyną Siostrzeńca swego, ich sobie skaptował był *Suffragia*, czego by Absolut nie czynił. Ale bardziey od Władysława Jagiella

giella Elekcyi wolney pokazuje się *Imago*, kiedy tenże Krol biorąc Jadwigę za żonę y Koronę Polską, *compulsus* do przysięgi: że *per liberam Electionem, non per jus ad se devolutum Regnum* brał w rządy swoje. Co y *Successores* jego czynili, że *Electi non nati* byli do Korony. Nawet że Jagiellowie pisali się *Heredes* respektem Litwy, Rusi, y Prus, tedy y tego Tytułu Zygmunt August Jagiellowicz uczynił na Seymie *Anni 1564* abrenuncyacyą, y choć się pisal na instrumentach Dziedzicem, czynił to *politicas ob rationes*, żeby się Monarcha Polski nie zdał *decrefcere in utulis*. Tandem Henryk Walezyusz *in Passis Conventis Legem hanc* approbowal, do tychczas *Stabilem: Heredis Titulo Reges Poloniae non utantur*. Jeżeli który Syna promowował, tedy *rogabat non surrogabat*; á Rzecz-Pospolita approbowala albo reprobowała, y na wielu Interregnach *cavit* sobie, aby *libera* była *non successiva Electio* w Królestwie Polskim.

Z okazyi wolney Elekcyi *sciendum*, co jest ZŁOTA WOLNOSC w Polsce. Zawsze Polacy od Pola Wolność lubili, złota, srebra nie mieli, *commutatione rerum* żyli y nabywali rzeczy ieden u drugiego; ale za korb y kleynot naydroższy mieli *Libertatem*, którą tym bardziey szczytając się światu, w Gnieźnie na Koronacyi Bolesława Chrobrego STATUŚ WOLNOSCI na obranie wystawili srebrną, ze złotym językiem, znacząc *Libertatem* w mowieniu, albo *in Libero Voto*, który frukt naysmaczniejszy Polakom, oraz *Libertatem* w obieraniu Monarchow, y od tey Statuy, złotey Wolności *origo*. U Cudzoziemcow, *in absolutis unus, nullus*, á w Polsce: *Omnes pendemus ab uno*, który, iednym słowkiem: *Niepozwalam*, wszystkich innych Zgoda zepsuie. Iedni postronni tego nam zazdroszczą Kleynotu, osobliwie do iarzma urodzone geniusze, drudzy radziby Polakow *in perpetua* widzieć *Libertate*; alias gdyby się w absolutne zamieniela Polska Państwo, przy pięknym do wojny Sarmatow sercu, przy niezliczonym Szlachty regestrze; *Orbis Imperium* moglo by *affectare*, á sasiadom przynieść wieczną nie.

niewolę & occasum. Iedyne Polski naszey vitium, że nazbyt wolna y swawolna, á tym samym *servitutis impatient, libertatis incapax*; gdzie *nimia libertate perit Libertas*. Trzeba by ją samym Patriotom ochętnać, y troche curykować, *nexu* Praw surowych, a nie kadydanami *stringere*: ale gdzie w Polsce Samson na tego Lwa mocnego? Kto Alexander na tego Bucefala? Wolności tey *conservativum medium* jest S. Rzymska Katolicka Religia *ex oraculo Urbana VIII Papieża: Domini Poloni, tam diu Liberi, quam diu Orthodoxi*.

SENAT POLSKI

SENATOROW Polskich rowna z Rzymskim Starożytnym Senatem Godność, ile podczas *Interregnum*, gdyż przy nim y przy Stanie Rycerskim jest *JUS Maj Staticum*, albo *Summa Imperii*. O Senatorach napisał Polskich *Possevinus: Senatores in Polonia ii sunt, qui Romae Cardinales, Rei Sacrae Statores & Politice*. Jest to *Confessus Deorum, utinam Consensus unum volens*. Co *Symmachus* o Rzymskim, to ia o Polskim mowię Senacie: *Part melior humani generis Senatus*; y co mowi *Cassiodorus: Quidquid floris humani generis est, habere Curia*. SENAT implent Polski ARCYBISKUPI, Biskupi, Woiewodowie, Kasztelani Więksi y Mnieysi. *MINISTRI STATUS*; tandem trzeci Stan *Status Politicus*, Stan RYCERSKI, pod którego imieniem wszyscy inkludują się *OFFICIALES REGNI*.

Woiewoda *Sonat* Woyny Wodza, że na pospolitym Ruzzeniu powinien swoje prowadzić Woiewodztwo, y tym sposobem Polska woiewala aż do Zygmunta I który pierwszy *Mercenarium* poczał zaciagać żołnierza. *PALATINI* zas zowia się à *Palatio*, że też obligowani są w Pałacu, w Senacie radzić, o dobru Pospolitym. Woiewodom namienionym Bolesław Chrobry podawał Chorągwie, aby niemi się dystyngwowali, y pod niemi woiewali. Innych zdanie, że Woiewodow *origo* ięszcze, kiedy pō-

Łechu ich kreowali Polacy, y każdy swym Herbem znakomita miał Chorągiew.

KASZTELANI nazwani są, à *Castellis*, od Zamkow, Miast obronnych Rzeczy Pospolitey, a *improprè* od całej Prowincyi do Polski przyłączoney, iakoto Podlaski, Wołyński, Kasztelani. Byli *antiquitus* y teraz *Vicarii* Woiewodow, bo ci w Polu, á tamci w Zamkach byli *Defensores*, ledni Kasztelani są *Majores*, toiest Krzesłowi, drudzy *Minores*; toiest Drażkowi, mnieyszi, iż za Krzesłami, na drażkach, albo poręczach wspierali się. Ale y ci *post Majores* siedzą w Krzesłach kiedy nie iest Komplet Senatu. Kasztelan Krakowski iest *Princeps Senatus*, iako ARCYBISUP Gnieźniński iest *PRIMAS REGNI*, *Primusq;* *Princeps* w Senacie całym.

Na Seymie Lubelskim przy koadunacyi *duarum Gentium* Korony y Litwy Roku 1560 *sequens* stała się Koordynacya y porządek Senatu.

Naypierwey idzie ARCYBISKUPOW 2 y BISKUPOW 15, Mieczysław I tego imienia, Xiążę Polski, pierwszy też Chrześcianin z Dobrowką Zoną fundował w Polsce około Roku 965, 2 ARCYBISKUPOW, Gnieźnińskiego y Krakowskiego y 7 BISKUPOW; Poznańskiego, Plockiego, Smorogowskiego, (ktory do Byczyny, potym do Wrocławia przeniesiony.) Kruszwickiego, *vulgo* Kujawskiego; Chełmińskiego w Prusiech, Lebusyńskiego w Przedney Marchii Brandeburskiej, y Kamińskiego w Pomeranii Brandeburskiej, w Xięstwie Stargardkim. Z tych 7 Biskupow jedne są, drugie *sub hostico* oderwane, iakoto Lebusyńskie y Kamińskie, tylko w Históriach *extant*. Mieczysława tego *Succedanei Reges* w Polsce & *in annexis Provinciis*, posfundowali więcej Biskupow, y Arcybiskupa iednego, ktorych ta *SERIES*.

ARCYBISKUPI

Gnieźniński PRYMAS.
Łwowski *Metropolitanus*,

BISKUPI

Krakowski.
Kujawski.

Poznański.
 Wileński.
 Płocki.
 Warmiński *olim* Halsberki.
 Łucki.
 Przemyski.
 Zmudzki, *olim* Mednicki
 Chełmiński y Pomorski.

Chełmski.
 Kijowski y Czerniechowski.
 Kamieniecki.
 Inflancki *olim* Wendeński.
 Smoleński.

ARCYBISKUP Gnieźniński jest *PRIMAS Regni y Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Primusq; Princeps, Legatus Natus*, podczas *Interregnum Vice-Rex* albo *Interrex*, nie *Swiecka* iaka *Osoba*, bo *in Sacerdotem non cadit affectandi Regni suspicio* według *Politykow*. Ten jest *stante Interregno Convocator Seymu, Nominator & Coronator Królów Polskich, Reprehensor Regum excessivorum*. Przed nim *Marzałek* podniesioną *niesie Łaskę*: Ma *Jus cudenda moneta* dane Roku 1232 przez *Bolesława Pudyka*. Tytuł ma od *Koronney Kancellaryi: Reverendissimo in Christo Patri*. Jest *Canonicus Natus Ecclesie Płocensis* z *pozwolenia Xiążęcia Mazowieckiego Konrada*, za *zabicie Kancelerza* jego *Długosza*. Według *BULLI LEONA X* *Papieża* wydanej Roku 1515 *V Idus Julii* powinien *fungi Officio Legationis in singulis Diocesibus Jure Metropolitico, in Archidiaecesi Leopoliensi Jure Primatiali, quod sit prior quàm Archiep. Leopoli*. Ale to *Jus* *respektem* *Arcybiskupa Lwowskiego* nigdy nie było *in usu*, przy *zachodzących* *innych deklaracyach*. *Arcybiskupa Gnieźnińskiego* *fundował*, iakom *namienil Mieczysław I* Roku 965. Było *ad Annum* 1734 *znaczący* od *Wilibalda*, *Arcybiskupów* 70. *Między* *temi* *ci* *godni wspomnienia*.

Czwarty *in Ordine S:* **WOYCIECH** *Męczennik* z *Familii* *Hra- biów* *Lubiickich* *Herbu* *Roży*. Czternasty *in serie* *B:* *Bogumily* *se & nomine* *taki*. Siedmnaśty w *porządku* *Henryk* *Kietlicz* *Legationis*

gationis nata na osobę swoję w Rzymie Imperator: Dwudziesty drugi in Serie Marcin II. Polak Szlachcic Herbu Lilii, Dominikan Cnoty y nauki pelen, Zywoity OO Świętych, Cesarzow y Biskupow Polskich piszący, swego wieku Primas Historicorum, OYCA Świętego Penitentiarius, do Archikatedry swoiey iadący, w Bononii za Infule, odebrał Coronidem życia. Dwudziesty siódmy in Ordine Jan II. albo Janisław z Familii Korwiczow, Korony Polskiej przez zabicie S. STANISŁAWA straconey, w Rzymie Recuperator. Dwudziesty 8. Jarosław Skotnicki w Akademii Bonońskiej Supremus Rector, centenarius umierał. Do Kościoła wybitym murem kazał się wnieść, bo non Electione Capituli wstępował na Archikatedrę. Trzydziesty 4. Mikolay Trąba Herbu trzech Tręb, cnotą y nauką sławny, na Koncylium Konstancyeńskie Posel, Papiestwa Marcinowi V. ustąpił. Ten pierwszy jest PRYMASOWSKIEY w Polścze Godności cum Jure successionis Autor. Trzydziesty 8. Jan Sprowa Odrowąż Skierniewickiego Zamku Fundator. Czterdziesty 4. Jan Łaski Korabita, Kanclerz Koronny, potym PRYMAS, Volumen Legum w dobry wprowadził porządek, na Koncilium Lateraneńskim sobie y Sukcessorom Legationis Nata, będąc tam Poslem, Autor. Czterdziesty szósty Andrzej Kręcysz Herbu Korwicz, Pokory Exemplarz, to w ustach mający: In parvis quies, Czterdziesty 8. in Ordine, Piotr Gamrat zrazu imieniowi swemu życiem korrespondujący, z Familii y z życia podły, u samey Kroweuy BONY bonus; zktorey respektu trzech pierwszych Inful, to jest Gnieźnieńskiey, Krakowskiey, Poznańskiey, Capax osądzony: ktory od Marszałka swego Kurozwańkiego w Wiedniu w poiedynku o honor Najswiętszey PANNY zabitego od Heretyka, y za to, za grzechy cięzkie, ktore miał skruszonego, y zbawionego, o złym życiu przestrzeżony, w surowey pokucie kończył życie, co dnia 100 ubogich do stołu swego sadowiąc, za sobą dwa wozy wszędzie prowadząc pelne różnego odzienia, w zimie kożuchy,

chy, wlecie żupany, rozdaiać ubogim, *teste Lubieński*. Piecdziesiąty szofsty LAURENTIUS Gębicki widzieniem MATKI Nayświęt-
 zhey ubłogoſławiony o Wiktoryi Chocińskiego Roku 1021 nad
 Turkami upewniony ſłowy: *Bono ſis animo Laurenti. Cura mihi de-
 vota Polonia. Filius meus, ea, quæ metuis, amoliturus eſt à Vobis mala,
 ne tuo eveniant ſeculo.*

Piecdziesiąty ofmy Jan Wężyk, Heretykow Perſekutor, prze-
 eiwny bardzo owey przyſiedze Władysława IV. *Pacem cum Diſſi-
 dentibus de Religione ſervabo. &c.* 70: Krzyſztof Szembek *Vir plenus
 ætatis & meritorum.*

Concludit agmen tych Polſkich Wice Reiow ſiedmdziesiąty *in
 Serie J. O.* Xiążę Jmść ADAM KOMOROWSKI ARCY-
 Biskup Gnieźniński PRYMAS Koronny y W Xięstwa Litewskiego,
Primusq; Princeps, mnie inceptę, innym *continuationem ſuorum Recte-
 factorum* preparuiący *ad calamum.*

HERB tuteyſzey Archikapituły ieſt S. Woyciech, w iedney rę-
 ce Krzyż, w drugiey dwie dzidy piałtuiący. Takież Order.)

LWOWSKI ARCYBISKUP ieſt fundowany przez Kazi-
 mierza Wielkiego, Ruſi Zwycięzcę Roku 1361 według Kromera,
Conſtravit URBAN V. Papież Roku 1362; ale przedtym zwał ſię
 Arcy Biskup Halicki. Ten ieſt *Metropolitanus*, mający pod ſobą
Comprovinciales, albo *Sufraganeos Episcopos* kilka na Ruſi, od kto-
 rych *ad Forum* iego idą appellacye, *Vacante Primatu Regni*, ieſt Wice-
 Prymaſem. Było Halickich a potym Lwowskich Arcy-Biskupow
 zacząwſzy od Chryſtyna, aż do terażnieyſzego J, W Jmści Xię-
 dza WYŻYCKIEGO *feliciter, utinam diuturne Paſcentem Ovile, 30.*

Z tych Ci byli *præcipui*, y godni partykularnego wspomnie-
 nia. Trzeci *in Serie* Halickich Arcy Biskupow Maciey. Rezyden-
 cyi do Lwowa, unikaiąc Schiſmatikow y innych nieprzyjaciol
Tranſlator, Halickiego Arcy-Biskupa *retento nomine.*

Siodmy, *in Ordine* Jan Rzeſzowſki Pułkozic, Katedrę y Ty-
 tuł, zHalicza zpozwoleniem Jana XXII. y Władysława Jagella
 Kro-

Krola, około Roku 1414 przeniósł do Lwowa, od tego czasu Lwowscy ARCYBISKUPI: z tych Dziewiąty *in Serie* Jan Długosz Wieniawita sześciu Krolewiczow Polskich, a naybardziej S. KAZIMIERZA Świątobliwy y Mądry *Pedagogus, Annaliū Poloniae accuratissimus Scriptor*, Nominat Lwowski, do Katedry idący *Vitā fatorū ingressus* Roku 1480 na Skalce *et in Petra Christi* odpoczywający. Innych zaś zdanie, że rok na Lwowskiej siedział Katedrze, y z niey przeniesiony do Niebieskiej

Dziewiętnasty *in Serie* Dimitr Sulikowski Bończa, Jezuitow y Pannien Benedyktynek do Lwowa *Introduktor*. Dwadzieścia y 4. razy Posel. Pisał *Cōmentarios Revū ab excessu Sigismundi Augusti gestarū*. Umarł roku 1603. Był wielki Jałmużnik, gdy raz kazał dać ubogiemu, a Podskarbi powiedział, że nie masz co dać, sukno dał ze stołu mówiąc: *Fallitur servitor, quasi Archi-Episcopus non habeat quod pauperi det*. Mawiał: że *Elemosyna opes nō minuit, sed auget, Jeiniū vites nō frangit: Missa opus non tardat*. Mawiał też, że *Melancholia est balneum diaboli*.

Dwudziesty Jan Zamojski (nie Zamoyski) Herbu Grzymała, do Grzegorza XIII Papieża y do Amurata Cesarza Turckiego Posel.

Dwudziesty 1 *in serie* Jan Andrzej Prochnicki Xiążę *de Bibel* w Podgorzu, do Hiszpanii od Krola Zygmunta ośmioletni *Internuntius*, Suffraganii Lwowskiej na Osobę Pyrawskiego Fundator. Dwudziesty 2 Stanisław Grochowski, który Synod Diecezjalny złożył 1641 3 *Julii*. Dwudziesty 6 Konstantyn Lipski Janowi III Krolowi na Batalię Wiedeńską tryumfalną, i szczęśliwy dawca Benedycyi w Lwowie. Trzydziesty Jan Skarbek Abdank, kilku Rezydencyi Arcy Biskupich w Lwowie, w Obroszynie, w Dunaiowie, w Kąkolnikach, częścią *Restaurator*, częścią *Fundator, Cleri Amantissimus*. Umarł Roku 1733 po grzebiony *in sinu Sponsae* w Lwowie.

Trzydziesty 1 *in serie* jest J.W. Mikołaj Ignacy z Wyżyc WYZYCKI Arcy-Biskup *Metropolitanus* Lwowski Herbu Ośmiorog, *Vetustae Domus Splendore Illustrissimus, justè, piè, zelosè, et exemplariter* Kościołem rządzący; w Rzymie Głowie świata iako *in Fovis cerebro suū nactus Minerva*; z Dziekana Krakowskiego, Lwowski Arcy-Pasterz, w Wschowie *in Praesentia Majestati* Krolestwa Ich Mościow AUGUSTA III y MARYI *Consecratus* R 1737, ktorego czuynym staraniem y koope-

racyą znacznie reformatur Clerus. Z tegoż świątobliwego instynktu y perswazyi pofundowane *de novo* Kanonie, wprowadzone nie widane na Rusi Zakony. Co wszystko Apollo wierzę głosi następującym:

<p>Sześć KanoniiWiększychteżaczneImiona Fundowały: Zaleskich, Młodeckich Karbona [czow; Niemieryczow, Wistanow, y Danilow. Z których mieliśmy Króla, Wnukow Królewiczow;</p> <p>Szostey Wieniawstowie są Fundatorami, Ktora wziawszy Mikulski, mieści z Pralotami. (truzyski,</p> <p>Siodmą mniejszą fundował Xawier Kobelgow Karmelit: sprowadził Łaczyski Podkomorzy; Paulinow Xiążę Wojewoda Rawski, MissionarzewprzýKatedrze doda</p>	<p>W Lwowie nasz Arcypasterz; drugie w Horodence</p> <p>Są przez bojne Starosty Kaniowskiego ręce.</p> <p>Siostry też Mitoferne są w Mieście Leona, Przez boynność Zawadzkiego; Łotkiew ozdobiona</p> <p>Kollegiata: Mocki zä pierwszym Opatem, W rozum, Łacność od innych nie niższym Pralatem.</p> <p>Stacye z Odpustami do Katedralnego Kościoła wprowadzone przez Pasterza tego.</p>
---	--

Kościółow ma w swojej Archidyecezyi więcej niżeli 103.

HERB Archidyecezyi Lwowskiej jest Nayśw: PANNA Niepokalanie Poczęta z Panem JEZUSEM na ręku y z Berlem, a pod nogami Xiężyc y Lew. Order, iaki opisałem pod Orderami.

KRAKOWSKI Biskup z Arcybiskupa *ob neglectum Palliū*, fundowanego R 965, przez Mieczysława I. Biskup ten jest *Dux Severia*, którego Xięstwa nabył Zbigniew Oleśnicki Kardynał od Władysława Czeszyńskiego Xiążęcia za 6 tysięcy. Grzywien Pragskich R 1443. O tym *nota*, że jeżeliby był Kardynałem, iaki się nie raz już trąfiło tedy w Senacie ma wyżey siedzieć *qua Purpurat* Rzymski, *par Regibus*, nad Prymasa; ale Prymas, *qua Princeps; Senatūs Polonici* ma pierwey mowić, z Decyzji Mikołaja V Papieża *teste Kwiatkiewicz in Annalibus Ecclesiasticis in Annō 1447*. Ale ta kontrowersya naylepiey *tollitur*, kiedy *uno presente in Senatu, alter abest*. Było Biskupow Krakowskich z Arcybiskupami *inclusivè* z terazniejszym J. O. Andrzejem Stanisławem Kostką ZALUSKIM, 65; ma Kościółow w swojej Diecezyi więcej, niżeli 1018.

Między tutejszemi Infułą ozdobionemi Głowami, te nayślawnieysze. Trzeci *in Ordine* LAMBERTUS Włoch Bolesława Chrobrego, Koroną od Ottoná III. Cesarza Sasa daną *Coronatur*. Osmy

Osmy *in Ordine Lambertus II.* Zula Polák *Toporeus*, że zaniedbał w Rzymie prosić o *Palliusz*, tytuł y Prerogatywę stracił Arcybiskupa Krakowskiego, odtąd Biskupem się zowiąc tamecznym *cum Successoribus*, który *pro Pallio Rationale* uprosił sobie.

Dziewiąty S Stanisław Szczepanowski Polak, Wielisława y Bogny Syn, Herbu Prus *imò aliàs* Pultora Krzyża, od Bolesława śmiałego na Skalce Krakowskiej zabity Roku 1079.

Dziesiąty Lambert III. Aband w Rzymie u Grzegorza VII. *Orator* upraszający o absolucyą od Interdyktu dla Królestwa Polskiego, w którym było z racyi zabicia S. STANISŁAWA.

Szesnaśty Gedeon Polak Herbu Gryfa, Relikwii S Floryana Męczennika u Lucyusza III Uproficiel, przy Instancyi Krola Kazimierza. Ośmnaśty Wincenty Kadłubek *Rosinus*, Bogusława y Benigny Syn, pierwszy Polski Kronikarz, bardzo hojny dla BOGA, Cysterki Habit, nad Biskupi Fiolet preferujący, którym Zakonnikom rozdał dziedziczne Dobra. Dziewiętnasty *in serie* Jwo, albo Jan Odrowąż dziesięci Kościołów *Fundator*. Dwudziesty 2 Paweł Przemiankowski, Pulkozic, w prezencyi 70 Osob słyszał głos Niebieski: *Va tibi Paule! melius tibi esset aelum, si natus non fuisses.* A to za łowy, fakcye y biały chleb. Dwudziesty 9 *in serie* Zawisza Kuroźwański, *in materia lubrica* z brogu *casu mortali* spadający, któremu po pogrzebie zli duchowie takowe w Kościele spiewali Exekwie: *Proficiscamur meretricatum.* Trzydziesty trzeci Zbigniew Oleśnicki Kardynał *tituli S Priscae*, serca y urody piękney, Sierot Ociec, pierwszy Xiąże Siewierski, ktore Xięstwo kupił sobie u Xiążęcia Czeszyńskiego za 6 tysięcy Grzywien Pragskich. Trzydziesty 9 Fryderyk Krolewicz Polski Krola Kazimierza Jagiellowicza Syn, S. Kazimierza y Czterech Krolow Brat, oraz Arcybiskup Gnieźnieński. Pięćdziesiąty *in serie* Jerzy Radziwił *Sacr. Rom. Imp. Princeps*, Arcybiskup Gnieźnieński, Kardynał, Mikołaja Radziwiłła Xiążęcia na Olyce Peregrynanta Jerozolimskiego, Mar-

Marzalka Litewskiego Brat. Sześdziestą czwartą *in Serie J.*
 O. Xiążę Jmśó Jan LIPSKI Kardynał Xiążę Siewierski Opat Ty-
 niecki, do tej *Eminencyi calculo* Zacności, *magna activitate & suffragio*
 Cnot z Podkanclerzego Koronnego *evectus, Hunc Lipsium, Lipsium*
dixeris par utrique eruditio:

HERB KAPITUŁY Krakowskiej trzy Korony Złote,
 w białym polu. Order między Orderami opifany odemnie.

KUJAWSKIEGO Biskupa *sub nomine Crusvoicensis Episcopi*
 fundował Mieczysław I Monarcha Polski Roku 965. Ten zwał
 się potym Władysławskim, potym od całych Kujaw KUJA-
 WSKIM. Jego Prerogatywa ta jest: *Vacante Sede* Arcybiskupa Gnie-
 źnieńskiego, *aut absente, aut nolente, aut impedito*, że nominuje y koronuje
 Polskich Regnantow y Regnantki. Numerus tuteyszych Biskupow,
 aż do JW Jmści X Antoniego Sebaftyana Dębowskiego zaczą-
 wwszy od Lucida pierwszego Włocha 68.

O tuteyszych Pasterzach to *notandum:*

Ze dziefiaty *in serie Onoldus natione* Włoch Katedrę *ob hostilitatem*
 z Kruświcy do Władysławowa *vulgo* Włocławka przeniósł, gdzie y
 teraz jest, pisząc się *Vladislaviensem Episcopum*, poki się Kujawskimi
 zwać nie poczęli. Dwudziesty 9 Jan II Pelta, słuźnienyby Perla,
 gdyż był Biskupow *norma, Senatorum speculum*, dla wszystkich
Exemplar.

HERB BISKUPSTWA Kujawskiego, Nayśw: PANNA, Pana
 JEZUSA piastująca.

POZNANSKIEGO BISKUPA tenże Mieczysław I fundo-
 wał Roku 965. Było Biskupow tuteyszych zacząwszy od Jorda-
 na, aż do JO Teodora Czartoryjskiego 75. z ktorych c go-
 dni, aby piorem Historykow byli uwenerowani.

Czterdziesty *in Ordine* Piotr *Vissus* Chrystusa Pana przy śmier-
 ci oglądał, ktorego miał w sercu *serio* pokutuiąc. Czterdziesty
 czwarty *in serie* Andrzej III z Bnina Opaliński na Hussitow He-
 retykow

retykow *Malleus*, w Rynku Poznańskim ich pałacy. Czterdziesty szosty *in Ordine* Jan VII Lubrański wielki Jastrząb; ztąd na relacyą Podskarbiego że prożna szkatuła y worki, odpowiedział: *Idz ieno tam nazad, a obaczysz, iż znaydziesz*; na te słowa pełną znaydował szkatułę, *teste Warszewicio*. Zyl około Roku 1520. Siedmdziesiąty *5 in serie velut inter stellas Luna minores*, już to drugi na tey Katedrze Xiążę Jmść Czartoryjski, Pogonią Herbowną, drogę do zbawienia tamecznym toruie Owieczkom.

HERB Poznański Kapituły, S Piotr Apostoł z Kluczami, WILENSKI BISKUP fundowany jest w Wilnie od Władysława Jagiella Krola Polskiego, Xiążęcia na on czas Litewskiego, po przyjęciu Wiary Świętey około Roku 1387. Ten *alternat* z Poznańskim w Senacie. Pisał się *olim* według Starowolskiego *Princeps Fvo* albo *Fvanus*, ale *non constat* z iakiey racyi. Mnie się zdaje, że tylko pierwszy y ostatni tego zażywał tytułu Jan III Biskup tameczny, Krolowicz Polski, Zygmunta Augusta Syn, który z Ruska mógł się zwać *Princeps Fvo*, bo był Krolowiczem, y imie miał Jana. Diecezya Wileńska *extenditur* przez Litwę y Ruś Białą, aż do granic Moskiewskich. Ma parochialnych Kościołow 500.

Pierwszy tu był Biskupem Andrzej Wasil'o Polak Jastrzębiec Franciszkan Krolowy Spowiednik, od którego innych tamecznych rachuiąc Biskupow, aż do J. W. Jmści Xiędza Michała Zienkowicza *inclusive* było 27.

Jedenasty *in serie* był Jan III Krolowicz Polski; Syn Zygmunta Augusta. Tento podobno *Princeps Fvo*. Dzieśiaty *in serie* Albracht II Radziwiłł Xiążę Olycki, *Pater pauperum, afflictorum solatium*; Oycą zgrzybiałego do Wiary S nawrociciel, który w Osobie mendiaka Chrystusa Pana miał raz u stołu swego.

Trzynasty *in ordine* Waleryan Protasewicz Szuszkowski *Universtatis* w Wilnie *Fundator*. Szesnasty Eustachiusz Wollowicz, ktoremu takie tamtych czasow dawano *Elogium: Solus Episcopus Vilenensis*

nensis Sacerdos. Dwudziesty pierwszy w porządku Alexander *in Maciejowice Sapiha Pater Pauperum.*

HERB Kapituły Wileńskiej trzy Korony złote, w białym polu.

PŁOCKI BISKUP wziął początek swoy od Mieczysława I. Roku 965. Iest Pultowskiego Powiatu *Supremus Princeps*; gdzie osądzona Szlachcica sprawa, do żadnego *per appellationem* nie idzie *subsellium*. Było Biskupow Płockich od Angelotta Rzymianina zaczęwszy, aż do J. W. Jmści X Jozefa SZEMBEKA *inclusivè* 68. Między niemi Ci *notandi*:

Siodmy *in Serie* Stefan Polak *evicit* racyami, aby oprócz Biskupow y Senatorowie Swieccy, toiest Wojewodowie y Kasztellani zasiadali w Senacie. Trzydziesty szosty *in ordine* Jakub I. Kurdwanowski Herbu Syrokomla, *Decretorum Doctor, Palatii Apostolici Auditor*, Polak, *ad famam* wielkiej nauki na tę godność do Rzymu wokowany. Zostawszy Plebanem pod Krakowem, kiedy go sumnienie *de defectu* nauki strofowało, o nią modlitwami y Mszami P BOGA prosił: raz w same południe wszedłszy do Kościoła, na Oltarzu zastał worek z łtem grzywien monety Pragskiej, za co BOGU podziękowawszy, w trzydziстым Roku wieku swego udał się do Bonońskiej Akademii, tak wkrótce *evosif* *do-*
hissimus.

Czterdziesty *in serie* Kazimierz I. Xiążę Mazowiecki, Bolesława Warszawskiego Xiążęcia Syn, w 22 roku wieku swego Biskupem uczyniony Płockim. Czterdziesty piąty Rafał I. Leszczyński, dokazał tego, że do tychczas Xięstwo Mazowieckie od Herezyi wolne. Piędziesiąty 4 Piotr Dunin do Filipa Krola Hiszpańskiego, gdzie lat 10 bawił, y Rzymu Posel; gdzie znaczną zebrał Bibliotekę. Pieędziesiąty 9 Stanisław Lubieński z Familii Pomianów Zygmunta III w Szwecyi bawiącego *Acta*, y Biskupow Płockich pięknym stylem życia opisał. Sześćdziesiąty 4

EUROPA o Polskim Królestwie, mianowicie o Senacie 386
in serie Andrzej Chryzostom Zaluski Kanclerz Koronny, na
Ambonach publicznych żarliwy *Ecclesiastes*, in *Rostris Senatus* wielki
Krasomowca, w listach głęboki sentat, których *extant* kilka To-
mow. Nadgrobek sobie skomponował *Chronosticè* wyrażający rok
śmierci iego taki: *ConCVLCatepeCCatoreM zaLVskel, aC pro eo orate.*
Gdzie wielkie litery Kościelną liczbą wyrażają *Chronosticè* rok
śmierci iego 1711.

HERB Kapituły Płockiey Nayśw: Panna w płaszczu błęki-
tnym z Panem JEZUSEM na prawey ręce, pod nogami Xiężyc.
Kościołow Płocka Diecezya ma *circiter* 311.

WARMINSKIE Biskupstwo fundowane około Roku 1241
zrazu zwane Halsberskim od Katedry starey, Tuteyszy Biskup
jest oraz Xiążęciem Warmii, mający *Jus Gladii & Jus cudenda mo-
neta.* To Xięstwo jest *sine labe* Żydow y Heretykow, choć *in cir-
cuitu* ich.

Warmińscy Biskupi są *Presidentami* Generału Pruskiego, pi-
szą się y Sambieńskimi Biskupami począwszy od Anzelma pier-
wszego, aż do J. O. Xiążęcia Jmści Stanisława Grabowskiego by-
ło Biskupow y Xiążąt tuteyszych, *nd* 35 Ztych Ci *Præcipui*

Pierwszy *in Ordine* Anzelm Fundator Katedry w Brunsberku
Siódmy *in Ordine* Jan I. z Miśni, wyrobił sobie, że Katedra War-
mińska Stolicy Apostolskiej samey jest *immediatè* podległa.

Trzynasty *Aeneas Sylvius* Seneńczyk, z rodu *Piccolominorum* S.
Kościoła Rzymskiego *Presbyter Cardinalis* [potym Pius II Papież]
na Warmińskie Biskupstwo od Kalixta III Papieża promowowa-
ny, od Kazimierza Jagiellonczyka nie przypuszczony, że pisząc
Historyę Czeską, Polakow y Litwę ciężko uraził.

Dwudziesty *in serie* Biskupow był Stanisław *de Bezdan* HOSIUS.
w Oycu swoim Ulryku z Hols Badeńskiego Margrabstwa do Pol-
ski *Advena*, który to Ulryk ieszcze za Zygmunta I za rekommen-
dacyą Maxymiliana Cesarza niżeli na Godność Prokuratora Zam-

ku Wileńskiego wstąpił, w Krakowie z Anny (płodził Roku 1504 (*teste Pruszczy*) Stanisława Hozjusza, y drugich dwoch Synow Jana y Ulryka a Braci Stanisława młodszych potym zrodzonych, który to Stanisław w Bononii *Utriusq; Juris & Theologiae* został Doktorem, w Polsce dla wielkich nauki cnot po kilku Kanoniach scensie, w Chełmińską potym Warmińską wstąpił Katedrę a mając z Cnot Pobożności y wysokiey nauki *suffragium*, nay wyższey naziemi Głowie Piusowi IV *Medicæ*owi przypadł *ad gustum*, który go do Herbu swego sześć kul czyli Pigulek na żółtym polu (takie *Stemma Medicæorum*) przyjął; a Zygmunt August Król Polski mając go sobie cū *Familia* rekomendowanego *ex magnis qualitatibus od Zygmunta*. I Ojca swego, przyjął do Indigenatu y Kleynotu Nobilitacyi Roku 1561 10 Xbris w Łomżie; *insuper* do owych kul sześciu przydał na polu czerwonym Bot żółty, a w Hełmie rogi bawole, ieden żółty, drugi czerwony. Oczym czy niewiedząc Polacy, czyli *invidendo virtuti*, temu Jmieniowi zadawali *imparitatem* y samemu Kardynałowi przymawiając, ale według słow Fredra Woiewody Podolskiego *in Henrico. Evicit virtus Hosti ut illustraret Sangvinis Plebei obscuritatem*. Był w Rzymie Wielkim Penitencyaryuszem, na Końcilium Trydenckim Prezydentem y *Moderatorem*, pisał Xiegi *contra Hæreticos*, które mu Nayśw: Panna dyktowała *teste Rescio*. S. Stanisława dla Polakow w Rzymie *erexit* Szpital. *Collegium* Jezuickie w Bruńsbergu, których pierwszy do Polski wprowadził Roku 1565. Był Posłem do Karola V y Ferdynanda Cesarzow. Umarł y leży w Rzymie w Kościele Nayśw: Panny *trans Tyberim* Roku 1579 według drugich 1589 wieku swego czyli 75 czyli 86. iako czytam na Nagrobku iego Rzymskim od Stanisława Hozjusza Synowca y od Stanisława Resciusza wystawionym. O nim *Rescius* napisał, że był:

*Religionis Atlas, vox & manus altera Pauli,
Mors Lutheri, Cali Janitor, Orbis amor.*

Dwu-

Dwudziesty pierwszy *in serie* Marcin Krómer Herbu Krómer, *alias* puł Orta białego, złotą koronę na szyi mający, *accuratissimus* Kronikarz Polski.

HERB Kapituły Warmińskiej jest Bramą o trzech wieżach, z kratą, na boku puł Krzyża, na wierzchu Mitra Papińska
 ŁUCKI BISKUP wziął *fundamenta* swoje do Bolesława Pudyka, po zniesionych Jazwingach Roku 1264 dokończony przez Ludwika Króla Polskiego y Węgierskiego Roku 1375 *sub nomine* Włodzimirskiego Biskupa od Grzegorza IX Papieża potwierdzony. Jest oraz Biskupem Brzeskim Litewskim. Sprawy od niego idą aż do Prymasa Koronnego *interposita appellatione*. Wszystkich tutejszych Infułatow, rachując od Izzydora pierwszego aż do J.W. Jmści X Franciszka Kobielskiego Apostoła *Genis Judaicae* 38.

Onich to *notandum*. Czwarty *in serie* był Andrzej de Pława, który Roku 1428. Włodzimirskie Biskupstwo, od Lucka Katedry ŁUCKIM zwać począł, po Łacinie, *Lucensis*, aż do Koncilium Florenckiego Anno 1439 naktorem *decisum*, aby dla dystinkcyi Luczeńskiego Biskupa w Włoszech od Luki zwanego, Polski zwał się *Luceorientis*, a Katedra nie Luckum ani Luckia, ale *Luceoria* zwała się, iakom w Woiewodztwie Wołyńskim namienić

Dwudziesty 4 wrzędzie Achacy Grochowski, który Głowę S. STANISŁAWA Kości z Rzymu do Krakowa sprowadził.

HERB Kapituły Luckiej BOG Ociec Syna swego Ukrzyżowanego trzymający albo SSS. Troyca N. Pannę Koronującą.

PRZEMYSKICH BISKUPOW fundował Ludwik Król Polski y Węgierski Roku 1375. Było ich zacząwszy od Filipa Komarnickiego *inclusive* 7 JW Jmści Xiędzem Wacławem Sierakowskim w liczbie 46. *Præcipui* między nimi: Dwudziesty *in Serie* Erasmus Ciołek Pośeł od Zygmunta I Króla do Cesarza y Leona V Papieża. Dwudziesty drugi *in Ordine* Walenty Herbolt Herbu Pawęza na Concilium Tridenckie Pośeł. Trzydziesty 5 *in*

Serie Paweł Piasecki napisał *Chronica Gestorum in Europa singularium*.

HERB Przemyśkiej Kapituły, Najsław: Panna w Koronie, na prawej ręce P. JEZUS, z lewej strony S. Jan Chrzciciel z Barankiem y Chorągiewką. Kościołów Parochialnych ma 158.

ZMUDZKIE BISKUPSTWO *olim* Mednickie fundowane Roku 1417 od Witolda, Brata Stryiecznego Jagiełłowego; które na Seymie *Anni 1420* approbowane, od Urbana VIII Papieża konfirmowane *tum addito*, aby Kuronkim (*vulgo* Kurlanckim) y Piltyńskim się zwał Biskupem, *teste* Kojatowicz *in Miscellaneis. Numer* 9 ich, zacząwszy od Miacieia Litwina, aż do J.W. Jmści Xiędza Antoniego Tryszkiewicza 32. Z tych, Ci godni wspomnienia.

Dziewiętnasty *in serie* Melchior Xiąże Gedroyc, ubogim nogi umywaiaący, których swoimi nazywał Panami. Zdanie jego tak Senát estymował, że *etiam absentem* o Konfilium profit. Wielki miał gust wustawicznym słuchaniu Kazań, do czego y drugich animował. Po śmierci jego nie raz wynikającą Zakrystyan światłość widział.

Dwudziesty 4 Jerzy Tyłzkiewicz Posel do Rzymu *in negotio* Kanonizacyi S. STANISŁAWA KOSTKI. Ten był Fundatorem Kalwaryi na Zmudzi, Gorach Gordyańskich Roku 1640.

CHELMINSKIE BISKUPSTWO fundował w Prusach Mieczysław I Roku 965; Kromer zaś pisze, że Konrad Xiąże Mazowiecki około Roku 1226 Biskup Chełmiński pisze się oraz *Episcopus Pomesaniae*. Rachuią ich, od Christina zacząwszy, aż do J.W. Jmści Xiędza Woyciecha LESKIEGO *inclusive* 44.

Kościółów jest w tej Diecezyi 160. Z tych Ci *Memorandi*. Dwudziesty *in ordine* Jan - *Flaschsbinder* Oboygę Prawą Doktor, Poeta *Laureatus*; do Maximilianá y Karola V Cesarzow, do Ferdynanda Króla Czeskiego, tudzież, do Weneckiej Rzeczypospolitey Posel Wielki, *re & nomine*. Trzydziesty *in ordine*

Jan

Jan Kuczborski który przez lat 10 na tey Katedrze zebrał 5 kroć sto tysięcy Czerwonych złotych, darował je Zygmuntowi Królowi Polskiemu. HERB Kapituły Chełmińskiej Krzyż prołsty.

CHEŁMSKIE BISKUPSTWO fundował Władysław Jagiełło Roku 1417 *sub nomine Divisionis Apostolorum*, po otrzymaney w dzień ten Wikoryi z Kryżakow, założył w Chełmie Katedrę; która potym do Rubieszowá, *tandem* do Krańnostawu przeniesiona. Biskupów tutejszych, zacząwszy od Stefana Dominikana pierwszego, aż do J.W: JM. Xiędza Walentego WĘZYKA było *numero 40* Z tych Cifą *bonorum memoria digni*.

Czwarty *in serie* Paweł de' Gradowa, który *hostilitatem* unikając z Chełmu, do Rubieszowa przeniósł Katedrę z konsensem Krola Kazimierza. Piąty *in serie* Maciej de Łomża, Katedry z Rubieszowa do Krańnostawu *Translator*. Trzydziesty trzeci *in serie* Mikołaj Michał Wyżycki Herbu Osmiorog wielki Jowialista, Krola Jana III Sobieskiego *familiarissimus* y Dilekt. Był Opatem Czerwińskim. Umął Roku 1705 pochowany w Zamościu u Oycow Franciszkanow.

HERB Kapituły Chełmskiej, Dwanąście, Apostołow. Kościołow 81.

KIJOWSKI BISKUP może bydz fundowany ieszcze od Bolesława Chrobrego Rusi y Kijowa Zwyciezcy; albo od drugiego, lub trzeciego, lub czwartego Bolesława Sukcessorow Iego Krolow, Rusi także Wiktorow; ale nayspewniey, że od Władysława Jagiełła około Roku 1487 będąc oprocz Litwy y Zmudzi, Siewierskiego, Smoleńskiego y Kijowskiego Xięstw Pánem &c. iako świadczy *Kajałowicz y Hartknoch*. Pięze się y Czerniechowskim, gdyż ta Diecezya *extenditur* przez Czerniechowskie y Nowogrodzkie w Siewierzu Xięstwa, aż za Dniepr według Konstytucyi *Anni 1638*. Katedra iego teraz w Zytomirzu. Kościołow ma nie wiele, bo tamtędy sama Religia Grecka, *Schismate* zarażona osiadła. Biskupow-

tuteyszych począwszy od Piotra Włosa, aż J.W. Jmści Xiędza Samuela Ozgi [który jest *Pietatis, mansuetudinis & omnium Virtutum Exemplar*, y swoje po Ukrainie Kościoły Kapłańskim wszystkie uprowadował Apparatem, Kielichami y Mszałami:) było z nim *in clusivé 24. Coadjutor: JW JMĆ. X. Kaetan Sołtyk.*

Drugi *in Serie* Biskupow Kijowskich godzien wspomnienia Andrzej *de Cracovia* Dominikan. Pobożny, który Partykulę zna, czną Krzyża S. mając od Hrehorego Jwona Xiążęcia Kijowskiego sobie darowaną, prowadził ją do Krakowa, przez Lublin; z kąd gdy ją wiele par koni ruszyć nie mogło z miejsca, dogadzając w tym woli Boskiej, też Święte Relikwie zostawił w Lublinie u OO Dominikanow Roku 1420 gdzie po dziś dzień z wielką *asservatur* weneracyą. *Author* Pruszc w Fortecy Duchowney.

HERB Kapituły Kijowskiej S. Zofia z trzema Corkami.

KAMIENIECKI BISKUP fundowany jest w ten czas, kiedy z Halicza Arcybiskupi do Łwowa przenieśli się, y tam *fixerunt Cathedralam*, a Halicka Katedra do Kamieńca przeniesiona około Roku 1441 za Władysława Jagiełła; na tę aż do J.W. JMĆi X: Mikołaja Dębowskiego, zacząwszy od Wilhelma, siedziało Biskupow 45.

HERB Kapituły Kamienieckiej SS. Apostołowie Piotr y Paweł łaski w rękę trzymający.

SMOLENSKI BISKUP fundowany od Zygmunta III Króla Polskiego Roku 1613 Starowolski zaś *Author* Fundacya tuteyszego Biskupa przypisnie Władysławowi IV Synowi Zygmunta; iakoż zaczęte od Ojca dzieło do perfekcyi przyprowadził. Biskupow Smoleńskich zacząwszy od Piotra. Parczewskiego, aż do J.W. Jmści Xiędza Jerzego Mikołaja z Ekłow Hilzena było 15.

HERB Kapituły Smoleńskiej trzy Korony złote w białym polu

JNFLANCKI BISKUP fundowany jest około Roku 1169 gdzie najpierwszym Biskupem był *Meinhardus* Zakonnik Sebergeński. Po którym nastąpiwłzy Roku 1194 *Bartholdus*, który Rige

Miasto.

Miałto założyć, wkrótce zginął nawoynie. Ponim nastąpiwszy ALBERTUS I który, czyli też jego *Succedaneus* od Rigi Rigskim pi-
sał się Arcybiskupem, mając pod sobą *Suffraganeos Episcopos* Re-
welskiego, Derpackiego, Haspalskiego, Ossieńskiego w Inflan-
ciech, Piltyńskiego w Kurlandyi &c. Ten potym Arcybiskup
iak Zakonowi Inflanckiemu *Ensisferorum* był *subjectus*, y zczasem
Ensisferi złączyli się z Prusackimi Krzyżami *etiam* Pruscy Biskupi,
toieść Chełmiński, Pomelański y Sambieński, Rigigskiego Arcybi-
skupa *cum subiectione* uznawali, *teste Hartknoch. Tandem* iak Inflanty
Hostilitas poszarpała, a Wiare Katolicką Herezya zaraziła, Arcybi-
skupstwo Rigkie czyli Inflanckie upadło na jego mieyscu Wen-
deńskie Biskupstwo tolerowane, *tandem* y te przez Pakta Oliwskie z
Szwedem Roku 1660 zniesione; a przy zachodzącey Ordynacyi
Inflant postanowiła Rzecz Pospolita Roku 1677 od całych swoich
Polskich Inflant, Biskupa Inflanckiego, Woiewodę, y Kąsztelana,
Arcybiskupow y Biskupow Inflanckich zacząwszy od Meinharda,
aż do JW JM. X: Antoniego Ostrowskiego było 37. Z tych Wilhelm
Margarbla Brandeburski *Præses Livoniae non Præsul*, nie konsekrowa-
ny Biskup, w Wierze & *in Cle ro* uczynił ruinę, a postatowawszy.

KOSCIÓŁOW wszystkich pod wyliczonemi BISKUPAMI
(wyjąwszy w oderwanych Prowincyach od Korony & *á Fide Or-
thodoxa*:] iest *summatis* rachuiąc, nie więcej nad 4347.

WOŁOSKI też Biskup tu ma *locum*, o którym *ab Anno* 1403
słychać w Autorach. Bywa nim *alternis vicibus* raz Dominikan, dru-
gi raz Franciszkan. *Antiquitus* Katedra iego bywała w Serecie na
Wołoczczynie, teraz w Bakowie, zkąd *nihil, præter Titulum repor-
tat, proprio sumptu* paraduiący. Pierwszym tu był Biskupem *Andreas
de Cracovia* iako pisze X: Kwiatkiewicz sub A: D: 1370. Teraz iest Bi-
skupem Bakowskim JW JM. X. Stanisław Raymund Jeziński. *Dominici*

ORMIAŃSKI Arcybiskup ma swoją w Lwowie Archikate-
drę z racyi liczney Nacyi Ormiańskiej, tu y po innych na Rusi, Po-
dolu

dolu y Pokuciu w Miastach wielkich, dla Orientalnych kommercyow mieszkaiącey. Ten z Owieczkami swemi od Roku 1630 w Osobie Mikołaja Torosłowicza Arcybiskupa z Rzymskim Kościołem przyiąwszy Unią, *constante zelo splendet, ut Unio*. Ma Kościołow swoich w Kamieńcu, Tyśmienicy, Stanisławowie, Horodence, Sniatynie, Złoczowie, Brzeżanach 16.

A że tūpiszę o Arcybiskupie Ormiańskim, piękna rzecz wiedzieć, zkąd y iak dāwna w Polzcie ORMIANOW *Origo Autor Jacobus Villolet* Jezuita świadczy o Krolach Ormiańskich piszący, że Roku 1604 do Polski przyszli. Inni twierdzą, iż Ormianie Choshańscy od Xiążęcia Ruskiego Teodora Zuba, Dimitrowego Syna na pomoc przeciw Polakom ewokowani są Roku 1062 ieszcze. Dyptychy zaś Ormiańskiej Nacyi świadczą, że za Władystawa Jagiełła, iak Tamerlanes Ormianow Stolicę imieniem Ani mającą tyśiąc Kościołow, *funditus* zruynował, y ich znaczną utrapił kłeską, reszta na granicę Polską przysła y tam ieszcze umniejszona. *& quidem (fama jest* Jna mieyscu, gdzie Wieś Ormiany. Co zostało ich od tyle przegranych okazyi, iedni pod Chorągwie zaciągneli się Polskie, i drudzy udali się *ad mercaturam*. Ze zaś Tamerlanes na Polskich był granicach, *constat* z Krantziusza Autora piszącego, że Witold Xiążę Litewski, Brat Jagiełła w pomnionego, z Tamerlanem dobrze się potykał pod Jurowicami, y tam to podobno na Ormian padła kłeska namieniona.

RUSCSY UNICI BISKUPI.

Lubo w Polskim niezasiadaią Senacie, iako też Wołoski y Ormiański dopiero namienieni, ale mogą tey swego czasu dostąpić Prerogatywy *zelo Religionis, & activitate*, tudzież, że y Ciż są *veri & legitimi* BISKUPI, onich pod Biskupami Senatorami *agere & decet & liber.*

BISKUPOW Roxolańskiey Nacyi Pospolstwo proste nazywa Władykami od władzy Duchowney; Politycznieysy zowią *EPISCOPOS*, co z Greckiego znaczy *speculatore*, że mają *speculari mores* Owieczek swoich, & *à longè lupum videre venientem & arcere*. Unią Świętą z Kościołem Rzymskim Roku 1596 *cum hac* uczynili *Solemnitate*. *Cyrillus* Terlecki Łucki, *Leonitus* Pelizycki Piński, *Dionysius* Zbiruski Chełmski, *Gedeon* Balaban Lwowski EPISKOPOWIE, do których przybyli Hypacy Pocięy Włodzimierski y Brzełki, tudzież Michał Kopystyński Przemyński Władcy, zebrałi się do Brześcia Litewskiego z swoim Metropolitą Kijowskim, y tam złożyli Synod albo *Sobor* Roku 1594 *in Ordine* do przyięcia Unii z Kościołem Rzymskim: gdzie się wszyscy na iedno podpisałi zdanie, y z tym do Krola y do Rzymu *nomine* Soboru Pocięia y Terleckiego wysłali, *à Sancta Sede & Regia Majestate* mile przyięci. Powrociwszy z tey Legacyi *cum rebus è voto factis*, złożyli znowu Synod w namienionym Brześciu Roku 1569 *in presentia* nie tylko Metropolity y Episkopow, ale też wielu Panow Senatorow Litewskich, to Posłow Królewskich, to Gości zaproszonych, przy iednego Konstantyna Xiążęcia Kontradykcyi; ktorzy wszyscy *Formulam Unionis* podpisałi: y Ci się to zowią *UNITI RUS*. W te same czasy, drugi Synod złożył z Rusi nieiaki *Nicephorus*, owych Unitow Episkopow wyklinając, przy Schismie obstaiający *fortissimè*, à Ci iego *Sequaces* zowią się *non Uniti*, iako wywodzi Kojalowicz *in Miscellaneis*. Wprowadzona nie raz ta Unia y przyięgą potwierdzona, *novissimè* na Synodzie Zamoykim Roku 1720. Od ktorego czasu rozumne *subjecta benè sapiunt* o Rzymskim Kościele, iego Głowie swoię submittuiąc głowę; lubo proste *cerebella* y uparte inaczey rozumieią, ale prywatnie, *ne publicè confundantur ab iniquitatibus suis*.

ARCYBISKUPI y BISKUPI *Græco-Uniti*.

ARCY-BISKUP Kijowski, METROPOLITA Caley Rusi. Ozdobą tey

Katedry był Jzydor Kardynał *zelosus Promotor Unii* na Koncilium Florenckim. Drugi podobny temu J. W. Jmśc X ATANAZY SZEPTYCKI ARCY-PASTERZ Kijowski, caley Rusi Metropolita, ARCHIMANDRYTA, toiest Opat Kijowo Pieczarcki y Uniowski, Herbu Podkowy ze strzałą *Magnorum Natalium splendore coruscus*, wielkich przymiotow Pralat, Unii Świętey *indefessus Promotor, Cleri Excultor*, á prawie *ex rudi trunco Sculptor*, wielu, iakoto w Wilnie, w Lwowie, w Uniowie, &c Fundacyi Autor, krwie swoiey *zaczney ad magna urodzoney evector, & erector*: Zgoła *ad honorem DEI & decorem Domus ejus Homo missus à DEO*.

ARCYBISKUP POŁOCKI w Litwie oraz Episkop WITEBSKI.

EPISKOP LWOWSKI fundowany Roku 1540, oraz Halicki y Kamieniecki.

EPISKOP WŁODZIMIRSI y Brzeski Litewski.

EPISKOP ŁUCKI, Episkop CHEŁMSKI oraz BELZKI.

EPISKOP PRZEMYSKI fundowany Roku 1271 oraz iest Samborskim: EPISKOP PINSKI fundowany Roku 1146, pisze się y Turrowskim: EPISKOP MSCISŁAWSKI.

NA PAPIESTWO NOMINAT y KARDYNALI POLSCY,

MIKOŁAY TRABA z Lwowskiego Gnieźniński ARCYBISKUP, pierwszy *cum Jure successionis* PRYMAS Koronny, na Koncilium Konstancieńskim *presens*, na PAPIESTWO był obrany, ale go Marcinowi V ustąpił, iako wywódzi Adam Naramowski *in Facie Rerum Sarmaticarum*. W czym się pokazał Policki Geniusz że *ad Summa natus*: A że tenże Geniusz na tyle woynach *non sine vulnere*, dlatego dla ran uwinienia, y po KARDYNALSKI nie raz

posia-

osiągnął SZARLAT: *in actu belli* zostając ustawicznie, dla ochłody o Kardynałski postarał się KAPELUSZ; y zawsze by go Krew Polska, *nunquam erubescens* przy wyfokich swoich miała przymiotach; tylko że jest bardziey równości, niż iakiey gurności *aman-tior*, woli OyczySTEMI *fulgere Honoribus: sequentes* iednak *non tam li-benter, quàm reverenter* KARDYNAŁAMI byli.

Matheus de Cracovia Biskup Wormacki Kardynał *S. Cyria ci* umarł 1410. Alexander Xiążę Mazowiecki Biskup Trydeński, Patryarcha Akwileyski, Kardynał *S. Laurentii in Damaso*, umarł R. 1442.

Zbigniew Oleśnicki Biskup Krakowski, Kardynał *S. Priscæ*, umarł Roku 1455. Izydor Metropolita Kijowski, Kardynał *SS. Petri & Marcellini*, umarł w Rzymie Roku 1463.

Fryderyk Krolewicz Brat S. Kazimierza Kardynał *S. Sergii & Bacchi*, Arcybiskup Gnieźniński Biskup Krakowski, umarł R. 1503.

Stanisław Hosius Biskup Warmieński Kardynał *S. Mariæ* za Tybrem, *Præses Concilii Tridentini*; umarł Roku według nadgrobkku Rzymskiego 1589.

Andrzej Bathory Biskup Warmieński, Kardynał *S. Angeli*, zabity, Roku 1599.

Jerzy Radziwił Biskup Wileński, potym Krakowski, Kardynał *S. Sixti* umarł w Rzymie 1600. Bernard Maciejowski Arcybiskup Gnieźniński Kardynał *S. Joannis ad Portā Latinā* umarł R. 1608.

Jan Albracht Syn Zygmunta III Biskup Krakowski, umarł Roku 1634. Karol Ferdynand, Syn także Zygmunta III Biskup Plocki y Wroślawski, Kardynał, Fundator *Domus Professe Vilnensis*, umarł Roku 1655. Jan Kazimierz z Jezuity Kardynał, potym Krol Polski. Jan Kazimierz Denhoff Biskup Cezenatki, Kardynał *ante Portam Latinam* umarł Roku 1690. Michał Radziejowski Arcybiskup Gnieźniński, Kardynał *S. Praxedis*, umarł R. 1707.

Jan Lipski Biskup Krakowski Kardynał.

Czy ſami BISKUPI w Senacie zaſiadali y iak dawno?

Poki Poganie Monarchowie Polſkim rządili Narodem, *ſine dubio* Pogan mieli Konſiliarzow, to w tenczas z Swieckich Ofob był Senat Polſki. Jak za Mieczysława I Chrzeſzczaniną Wiara S: *reſtoruit* w Polſzcze, oprócz Swieckich Konſiliarzow proſtych wo we czasy, BISKUPOW zażywano, często Cudzoziemcow pole rownych, *in utroq; Jure* ćwiczonych. Toż trzyma Lubieński Bi ſkup Plocki, że Biſkupow znaczniemi opatrzonych Poſſeſſjami, wyżej nad Xiążąt na publicznych ſadzano radach. Kadłubek zaſ Autor twierdzi, że Boldław Chrobry 12 zażywał Konſiliarzow; Kromer przydaie, że ich z żonami do ſwego zapraszał ſtołu; toć nie Biſkupow beżżennych, ktorých na on czas nie było 12. Po podobno tedy, aż po zabiciu S: Sta niſława, BISKUPI wprowadzeni do Senatu, aby podobnych nieſumienności byli *Averſores* y Kon ſiliarze ſumienni y uczeni. Uważać y to, że Stefan Biſkup Płocki *evicit*, aby y Swieccy Senatorowie w Senacie *locū* mieli; zkąd znać, iż BISKUPI bardziey od owey akcyi Zaboystwa Biſkupa byli *frequentiores* w Senacie, niź Swieccy; iakoż naywiękſze do Rzymu, od różnych Monarchow przez Biſkupow odprawione Legacye.

Tandem concludendum, że Monarchowie Polſy *Orthodoxi*, *promiſcuè* Biſkupow, Woiewodow, y Kaſztelanow zażywali w Senacie, albo też w materyi Duchowney Duchownych, w Swieckiey Swieckich Senatorow.

SENATOROWIE SWIECCY *Sequuntur.*

Kaſztelan Krakowski.	Woiewoda Wileński.	Woiewoda Ka liſki
<i>Princeps Senatus Se- cularis.</i>	<i>Ci alternant</i> w Senacie	Woiewoda Trocki
Woiewoda Krakowski	Woiewod: Sądomirski;	Woiewoda Sieracki
Woiewoda Poznański	Kaſztelan Wileński.	Kaſztelan Trocki.
		Woie.

Woiewoda Łęczycki.	Kasztelan Sandomirski	Kasztelan Elbląski
Starosta Zmudzki	Kasztelan Kaliski	Kasztelan Braclawski
Wdā Brzeski Kujawski	Kasztelan Woynicki	Kasztelan Gdański
Woiewoda Kijowski	<i>ex usu antiquissimo.</i>	Kasztelan Miński
Wdā Inowłocławski	Kasztelan Gniźniński	Kasztelan Inflantki
Woiewoda Ruski	od Dobr Duchownych,	Kasztel: Czerniecho:
Woiewoda Wolyński	<i>ob dignitatem Prymasa,</i>	KASZTELANI
Woiewoda Podolski	<i>y że tam Krolow olim</i>	Mnieysiolim Drażkowi
Woiewoda Smoleński	<i>Koronowano.</i>	Kasztelan Sandecki
Woiewoda Lubelski	Kasztelan Sieradzki	Kasztel: Miedzyrzecki
Woiewoda Połocki	Kasztelan Łęczycki	Kasztelan Wislicki
Woiewoda Belzki	Kasztelan Zmudzki	Kasztelan Biecki
Woie: Nowogrodzki	Kasztelan Brzeski Kujawski	Kasztelan Rogoziński
Woiewoda Plocki	Kasztelan Kijowski	Kasztelan Radomski
Woiewoda Witebski	Kasztelan Inowłocławski	Kasztel: Zawichostski
Woiew: Mazowiecki	Kasztelan Lwowski	Kasztelan Łędzki
Woiewoda Podlaski	Kasztelan Wolyński	Kasztelan Szremski
Woiewoda Rawski	Kasztelan Kamieniecki	Kasztelan Zarnowski
Woiewoa Brzeski Li:	Kasztelan Smoleński	Kasztelan Malogoski
Woiewo: Chełmiński	Kasztelan Lubelski	Kasztelan Wieluński
Woiewo: Mściławski	Kasztelan Połocki	Kasztelan Przemycki
Woiewo: Malborski	Kasztelan Belzki	Kasztelan Halicki
Woiewo: Braclawski	Kasztel: Nowogrodzki	Kasztelan Sanocki
Woiewo: Pomorski	Kasztelan Plocki	Kasztel: ... Chełmski
Woiewoda Miński	Kasztelan Witebski	Kasztelan Dobrzyński
Woiewoda Inflantki	Kasztelan Czerski	Kasztelan Polaniecki
Woiewoda Czernie,	Kasztelan Podlaski	Kasztelan Przemycki
chowski.	Kasztelan Rawski	Kasztelan Krzywiński
KASZTELANI	Kasztel: Brzeski Litew:	Kasztel: Czechowski
<i>Większ alba Krzestow</i>	Kasztelan Chełmiński	Kasztelan Nakielski
Kasztelan Poznański	Kasztelan Mściławski	Kasztelan Rozpiński

Kasztelan Biechowski	Kasztelan Sochaczewski.	Kasztel: Ciechanowski
Kasztelan Bydgoski		Kasztelan Liwski
Kasztelan Brzeziński	Kasztelan Warszawski	Kasztelan Słoński
Kasztelan Kruświcki	Kasztelan Gostyński	Kasztel: Lubaczewski
Kasztel: Oświęcimski	Kasztelan Wiśki	Kasztelan Konarski,
Kasztelan Kamieński	Kasztelan Raciński	Sieradzki.
Kasztelan Spicimirski	Kasztelan Sierpki	Kasztelan Konarski
Kasztelan Inowłocki	Kasztel: Wyszogrocki	Łęczycki.
Kasztelan Kowalski	Kasztelan Rypiński	Kasztelan Konarski,
Kasztelan Santocki	Kasztel: Zakroczymski	Kujawski.

PORZĄDEK MINISTROW KORONNYCH y W. Xięstwa Litewskiego.

Marzalek Wielki Koronny	Podkanclerzy Wiel: Xięstwa Lit:
Marzalek W. Wiel: Xięstw: Lit:	Podskarbi Wielki Koronny.
Kanclerz W. Koronny	Podskarbi W. W. Xięstwa Lit:
Kanclerz W. W. Xięst: Litew:	Marzalek Nadworny Koronny
Podkanclerzy Koronny	Marzalek W. Xięstwą Litew:

Co Marzalek *ex vi Vocis* znaczy opisałem w Krolestwie Francuzkim; tu jego krotkim wyrażam wierzęm funkcją.

Przed Krolem dżwiga Lasę, miewa swoje Sady,
 Gospody pisze: wszelki bierze tumult w rządy:
 W Senacie głosy daie, rozkaże milczenie,
 Co przedaia, da taxę, skarże wykroczenie.
 Majestat jest bezpieczny y Akt Seymowania,
 Przy jego czuyney straży, a pomp wymysłania
 Przezeń jest moderamen; w ręku miecza Prawo,
 Na karanie excessow, Kapturewe zwawo.
 Sądzi sprawy głównieysze, nim Krol jest obrany,
 Do czego Senatorow komplet mu przydany.

Kan-

KANCLERZ *ex vi* imienia swego jest *à verbo* Cancellò, toiest, krace, przekryślam, iż iego *munus* było *Instrument* iaki publiczny, *Diploma*, albo Prawo na Krzyż *Cancellare, alias* przekryślic, albo okryślic według Tyliusza, á tak *à Cancellando, Cancellarius* nazwał się. Teraz jest Kanclerz, osobliwie w Polfcze *Os Regum, Custos Legum, Co,* y inne funkcye iego wyrażam tu Polską Muzą:

Wielki KANCLERZ Polskiego jest Krola ustami,
 Wielkicy Pieczęci Strożem, czynny nad Prawami:
Odpowiada y pisze, gdy pisma odbiera,
 Zdania Monarchy innym w Senacie otwiera.
 Co Krol y Senat zgodnie dla Polski uchwałą,
 Na świat wyda, Pieczęci, utwierdziwszy stałą.

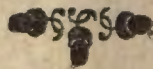
PODSKARBIEGO Wielkiego Koronnego Funkcya.

Ma w rękę Klucz od Skarbu, gdzie Berlo, Korony,
 Jablko złote y wszystkie Archiw jest złożony.
 Zbiera wszystkie prowenta, według Praw szafuie,
 Poborców y Pisarzów z percept ich rachue.
 Monetę kiedy kuia, dozór iemu dany,
 Na Seymie rachue się, tamże kwitowany.

OFFICYALISTOWIE KORONNI y Wielkiego Xięstwa LITEWSKIEGO, ktorzy są *Magistratus Minores extra Ordinem Senatorium, albo non Senatorii Ordinis.*

HETMAN Wielki Koronny.	HETMAN Polny Litewski.	Referendarz Litewski Duchowny
HETMAN Wielki Litewski X Lit. dny z Miastach.	Sekretarz Koronny Duchowny.	Referendarz Koronny Swiecki.
HETMAN Koronny	Sekretarz Lit. Ducho- Referendarz Kor: Du- Referendarz Kor: Du- Swiecki, Pod-	Referendarz Litewski

Podkomorzy Koron:	General Artyleryi Li-	Instygator Litewski
Podkomorzy Litew:	tewskiej.	Wice-Instygator Ko-
Podskarbi Nadwor-	Oboźny Koronny	ronny.
ny Koronny.	Oboźny Litewski	Wice-Instygator Li-
Podskarbi Nadworny	Strażnik Koronny	tewski.
Litewski.	Strażnik Litewski	Pisarz Skarbu Koron:
Choraży Koronny	Pisarz Koron: Ducho:	Pisarz Skarbu Lit:
Choraży Litewski.	Łowczy Koronny	Pisarz Dekretowy Ko-
Miecznik Koronny	Łowczy Litewski	ronny.
Miecznik Litewski	Choraży Nadworny	Pisarz Dekretowy Li-
Koniuszy Koronny	Koronny.	tewski.
Koniuszy Litewski	Choraży Nadworny	Pisarz Kwartiany Ko-
Kuchmistrz Koronny	Litewski.	ronny.
Kuchmistrz Litewski	Podkoniuszy Koron:	Metrykant Wielki
Podczaszy Koronny	Podkoniuszy Litewski	Koronny.
Podczaszy Litewski	Łowczy Nadworny	Metrykant Litewski
Kracyzy Koronny	Koronny.	Metrykant Mnieyszey
Kracyzy Litewski	Łowczy Nadworny	Kancellaryi Koron:
Stólnik Koronny	Litewski.	
Stólnik Litewski	Regent Kancellaryi	Co za Obligacya ka-
Podstoli Koronny	Koronney.	żdego OFFICIALI-
Podstoli Litewski	Regent Kancellaryi	STY z samego wy-
Cześnik Koronny	Litewskiej.	daie się imienia; y wy-
Cześnik Litewski	Regent Kancellaryi	klada pięknie Krzy-
Pisarz Polny Koronny	Koron: Mnieyszey	sztanowic, Ja dla
Pisarz Polny Litewski	Regent Kancellaryi	krotkości, milczę.
General Artyleryi Ko-	Litewskiej mnieyszy	
ronney.	Instygator Koronny	

awo.
 jest obrany
 rzydany. MANA

HETMANA Wielkiego Koronnego, to jest *munus* wierzem opisane.

Rząd ma woysk wszystkich w Polsce, Hetman Wielki zwany,
 Szykuie do potyczki, Miecz mu w ręce dany
 Na Excessantow w Woysku, granic ma pilnować,
 Od sąsiad inkursyi, z nim nie traktować
 Z zgubą; bez Ordynansu Pospolitey-Rzeczy
 Woyska ruszyć nie może, bo mu prawo przeczy.

MAGISTRATUS, y OFFICIA ZIEMSKIE.

URZĘDY Ziemskie postanowione konstytucyą *Anni 1611*
 á to *propter premiandos emeritos*, dla dystynkcyi, áieszcze bardzicy
 dla Majestatu Krola, w ktorey Ziemi bawiącego się, gdzie Ziem-
 scy Urzędnicy ten honor *exhibent*, ktory powinni Urzędnicy
 Koronni *in publico*. Ktorych lubo porządek w Ziemiach nie-
 ktorych nie ieden, przecież ten Ordynaryiny-

Podkomorzy *Princeps Nobilitatis*

Łowczy.

Starosta Grodowy, *Capitaneus*

Woyski po Łacinie *Tribunus*.

Judex, ktory jest *Brachium Regium*.

Pisarz Ziemski.

Tacy są *Principales*, Wielko Pol-
 ski, Mało Polski, Podolski Ge-
 nerali, albo Generalni Starosto
 wie y inni *cum Jurisdictione*.

Miecznik.

Woyski Mnieyszy.

Skarbnik.

Starostowie nie sądowi.

Choraży Ziemi albo Powiatu.

Sędzia Grodzki;

Sędzia Ziemski.

Pisarz Grodzki &c.

Stolnik.

Podczaszy.

Podśedek Ziemski.

Podstoli.

Cześnik.

gdne
 w Miastach,

W Wielkim Xięstwie Litewskim

są osobliwe *Magistratus* albo *Offi-
 cia* iakoto Ciwon (*Tironus*) to jest

Gospodarz podczas Pospolitego

Ccc

Rufze-

Ruszenia, których jest trzech Wi. wskich *Custodes*; Mostowniczo-
leński, Trocki, Zmudzki, którzy wie, Budowniczowie Marszał-
wzyskim Ziemskim *praecunt* U- kowie są *perpetui* Seymików *Di-*
rzednikom z konstytucyi. Horo *rectores*. Jest ich 12.
dniczowie są Zamków Króle

P R A W A P O L S K I E

Te iak doskonałe, sumienne y liczne, cała widzi Europa, á wi-
dząc *ullam* ich *executionem*, w wielkiej zostaie admiracyi; że
iak *sponte & promptè* ie stanowią Polacy, tak łatwo przestępują;
przy wielu Praw, wielu czynią bezprawia. Na wszystkich do-
szlych Seymach, albo nowe formuią Konstytucye, albo reassu-
muią dawnieysze, szukają *media*, aby nie *in Volumine Legum*, co jest
z profitem mólow, lecz *in executione* u wszystkich zostawały, *ad*
commune Bonum rozumnego czleka. Co potym, że ie *Reipublice*
piszą Stany, kiedy iak pańcze rwą się *stamina* dla najsłabszego, *SIC*
VOLO, Patrioty.

Od początku POLSKIEY MONARCHII według Kromera
Arbitria Principum pro LEGIBUS erant. Pierwszy Krakus, nie ktore
promulgował Prawa u Długosza. Tych praw Bolesław Chro-
bry y Mieczysław II Syn iego przyczynili. Nie mało ich po-
stanowił Kazimierz Sprawiedliwy, á naywięcey Kazimierz *re &*
nomine Wielki, słufznie ztąd praw Polskich *fundator* nazwany. Jan
Albracht, Alexander, Zygmunt I prawem Polski Narod okry-
słili, & *quidem* Łacińskim stylem według Kromera.

STATUT LITEWSKI przez Jagiellow y innych Xiążąt
sparsim stanowiony, potym *ex Mandato* Zygmunta Augusta Xiążę-
cia Litewskiego Roku 1530, w iedne *corpus* zebrany, á iak Królem
został Polskim, poprawiony, *conformiter* do praw Polskich Roku
1569, ktory po wielu rewizyach, aż *tandem* po dawo. y Roku 1633,
do druku podany Roku 1648.

jest obrany
czydanv.

Dla

Dla Mieszczan Polskich, praw Saskich *alias* Saxonu, albo Magdeburckiego prawa jest Kazimierz Wielki *Introduktor in favorem* wielu Sasów w Polsce mieszkających, *teste Starowolski*. Zgola, dawniejszych czasów Królowie sami z Senatorów konsensem Prawa formowali. *Tandem* Roku 1588 *Lex Lata* w Krakowie za Zygmunta III, aby Prawa y Konstytucye, à *Verbo Constituo*, to jest, współstanowie, (że ie Stany Rzeczy-Pospolitey współ stanowiąc maia) rzezone, powinny bydź formowane y ferowane y przez Deputowanych *ex tribus Gentibus* rewidowane, *in facie Senatu* czytane, od Marszałka Poselskiego podpisane, do Aktów Grodzkich, albo do Metryki Koronney podane byly; na ostatek do druku Sumptem Skarbu Koronnego, lub Litewskiego, y na Seymiki *Religionum* pieczęciami Koronną y Litewską odesłane, y do Grodów maia bydź ingrossowane, według Konstytucyi *Annorum* 1588, 1613, 1678. Práv *Collectores* byli Jan Łaski Kanclerz, potym Prymas Koronny; przyluski, Herburt, Sarnicki, Januszowski, Szczerbiec Koludzki, Ładowski, świeżo Stanisław Kożuchowski, á naylepiey y naypracowiciey J. W. Jmść X. Jozef Załuski Referendarz Koronny, zebrawszy wszystkie prawa y Konstytucye, ie *Volumen Legum* utytułował, na 5 podzielił Tomów, szosty Tom samego Rejestru bardzo doskonałego napisałszy.

TRYBUNAŁY y inne SUBSELLIA Polskie Sądowe.

Dawnych czasów sami polscy Monarchowie większe sądzili sprawy, mianowicie idące do Majestatu *per appellationem*: co czynili pod namiotami y na Seymach. Drugie byly SĄDY *Colloquia* albo TERMINI *GENERALES*, to jest, Wici, albo Roki główne w każdym Woiewodztwie raz ná rok się sądzące: na których Sędziami bywali Woiewoda, Kasztelan, Sędzia Ziemski, podsek. Chorągwe według prawa Kazimierza Jagiellowicza R. 1454 y Zygmunta w Miastach, 1543. *Acta* tych Sądów byly za trzema kłucami

czarni Sędziego, podśędka y pisarza. Appellacya szła do Króla, lub na Sejm od tych Sądów: Co się Henrykowi Walezyszowi nie podobalo, gdy wymawiał polakom: *Per meã Fidẽ, Poloni ista faciunt, ut agam Judicem jarisperitum &c.* Zaczyn Stefan Batory Król z instynktu Zamoyckiego Kanclerza zniósłszy te Sądy, postanowił TRYBUNAŁ Główny Koronny Roku 1578, y Litewski Roku 1581, ktorego korektura stała Roku 1726. Prezydentow Trybunału tego zacząwszy od pierwszego Adama Pilchowskiego Rogali Biskupa Chelmskiego, który był Roku 1579, aż do J. W. Jmści X Krzysztofa Dobińskiego, Biskupa Serreńskiego, Suffragana Gnieźnieńskiego *ad Annum 1754*, było wszystkich 173. Między temi jeden Świętosław Sarnowski Kanclerz Gnieźniński był Prezydentem 17 razy.

Marzałkow Trybunału Koronnego od Roku, do roku namienionych, zacząwszy od Piotra Oleśnickiego, aż do J. W. Jmści Pana Piotra Sapichy Woiewody Smoleńskiego było 122.

Drugi Trybunał jest Skarbowy Rządowski, postanowiony za Zygmunta III Roku 1613, na którym Trybunale Sędziami będąc podskarbi Wielki y Senatorowie na Sejmie obrani, tudzież Deputaci albo Komissarze od Woiewodztw y Ziemi, Skarbu się tyczące interessa biorą *ad Lancem Judicii*. Do tego Trybunału łączą się Kommissya płacy Zolnierskiej, także, ale innego czasu się agitująca, mająca także swoich Komissarzow, którzy są Sędziami teyż Kommissyi.

Są iészce Sądy Marzałkowskie, od Marzałkow Wielkich *Gentium.*, albo Marzałkow Nadwornych sądzone, y tam się agitujące, gdzie się Król y Dwór Królewski znajduje. Sądy Kapturkowe, mają mieysce tylko podczas *Interregnum*, nazwane od Kaptura, *alias* od *Velum* żalobnego, po śmierci Króla: albo też, że temi Sądami, iako sżyfzakiem, y iako zbroją wawo. się Rzeczpospolita od wszelkiej impetycy y exorbitancji obrany.

Sądy Zadworne, Assessorckie, *Post-Curia* zydany. od Króla

la Jana III, Roku 1680 ordynowane, przez Konstytucyę *Anni 1683* potwierdzone; ktore Kanclerze y podkanclerze *Gentium* sądzą, *assidentibus Referendariis, Regentibus Cancellariae, Notario Decretorum*: gdzie sprawy się sądzą od Miast, od Sądow podwojewódzińskich, sprawy Dobr stołowych Królewskich. Sądzą się tylko przy rezydencyi, w którym Mieście albo Woiewodztwie Króla, *alias* nie zwałyby się Zadwornemi Sądami.

Są iészcze Sady RELACYINE, od Sądow Assessorских tu idące, na których sam Król z Senatorami y Referendarzami zasiada. Inne są Sady Ziemskie Woiewodzińskie, Grodzkie, podkomorskie &c &c.

POTENTIA in ARMIS POLAKÓW

Dawnych wiekow POSPOLITYM RUSZENIEM wołowali polacy; ktore nastalo za Bolesława Chrobrego Króla; ktory postanowil, aby *certus numerus* Szlachty, *proprio sumptu* szedł był na wojnę. *Successu temporis* za panowania różnych Królów y wojen wybuchających pogranicznych, ta *Expeditio Bellica* do wielkiej przyszła częstokroć ludu bitnego kwoty; tak dalece, że bywalo pospolitakow po 2 kroć sto tysięcy, a czasem y po 3 kroć sto tysięcy według Autorow. Same Xięstwo Mazowieckie mając na 45 tysięcy znacznych Familiy, mogło wiele wyprawić Ludu bitnego. Podobnym sposobem Woiewodztwo Sędomirskie tak obszerne, nie mało Żołnierza mogło *suppedicare*, osobliwie od tych czasow, kiedy co raz przez Konstytucyę Seymowe były perfekcyonowane, w porządek wprowadzone też pospolite-Ruszenia.

Te takim teraz *peraguntur* trybem. Naprzod konsensem Stanow Rzeczy-pospolitey ma być uchwalona ta *Generalis Belli expedicio*. z Wydatk bywają Wici, *alias* Listy wojenne Królewskie, trzy, albo iedne z dwię, ktore po Woiewodztwach, Ziemiach, powiatach, Miastach, przez Woźnych ogłoszone bywają, podniośszy

niósłszy na Wici, toieft na przecie długim, zkąd też imie te Uniwersalę wzięły, po łacinie *keſes*. 3 po trzecich Wiciach, Seymiki składane bywają *in eum finem*. 4 Szlachta skupia się na miey, sca Seymikom naznaczone w Woiewodztwach, Ziemiach, y powiatach swoich, potym się swemu do popisu prezentują Woiewodzie, lub Kasztelanowi z końmi, z moderunkiem, y od nich na powiaty podzieleni, mając Duktora swego, Chorążych Ziemskich y powiatowych, Chorągwie niośących. Tak rozporządzone y z lustrowane Woiewodztwo swoje, każdy Woiewoda według ordynansu w Wiciach wyrażonego, lub innego nowego ma prowadzić do Generalney kommendy. 5 Sam Krol osobą swoją *animatus* patriotow, częstokroć w takowym zayduie się woysku, a tak *urget presentia Turci*. 6 Na pospolite Ruszenie wszelki Szlachcie polski czyli *Possessionatus*, czy *inpossessionatus* stawić się ma na koniu, z moderunkiem Zolnierskim. Są jednak excypowani *sequentes* prawem: Starzy, chorzy, w dziecinnym zostaiący wieku Wdowy ktore powinny Substituta wysłać; Studenci, Klerycy, Ministrowie, Senatorowie, posłowie, przy boku Krola będący. Szlachta bardzo uboga, ktorzy jednak choć na jednego kilkunastu złożyć się powinni: Kanclerze cale są wolni dawnym prawem: Dworzanow 30 Krolowy, jako też Marszałek, Kanclerz y inni przy niey rezydujący Senatorowie: Sludzy *civiter* 12 prymasa Koronnego, Sludzy podskarbiego, y innych panow, ktorych *in obsequio* ma Rzeczpospolita; posłowie do cudzych krajow: Starostowie pogranieczni, Wielkórządca Krakowski, Burgrabiowie tameczni, Woyscy &c. Oprocz tych *Lege* excypowanych y innych *exceptibiles*, wszyscy powinni Oyczyźnie Matce *ferre suppetias sub confiscatione Bonorum*. Y ten to był pospolitak Zolnierz, ostatnią Oyczyzny Obroną, tonący *Portus*, opprinywany *ab exteris clypeus*; ale też częstokroć y ruiną; kiedy ledwo nie wszyscy w tym Woysku *indisciplinati*, nie regularni, nie tak nieprzyjac, la *perimen-*

tes, iak sami pereuntes; á co wiéksza: *Nos numerus sumus fruges consumere nati; sila nie umieiǳnošcia woituiacy, fugere quám fugare umieiǳnieysi, przeciež często fautore DEO victores.* Oprocz pospolitego Ruszenia, wiele bylo polakow, ktorzy *amore Patrie* swoje Husarskie silne *proprio sumptu in aciem* wyprowadzili Chorągwie, iako *patet* czytającemu Okolskiego; á to byl *voluntarius miles*. Zaciągali dawnieyszych czasow Krolowie *Mercenariam Militem*, toiest zaciagnionego, iakto Krol Kazimierz I zaciagnął byl Niemcow: Bolesław Krzywoust Węgrow na Pomorzyczkow *teste Cromero*; Władysław Jagiello, Kazimierz Jagiellończyk tym bardziey takim woiwali żołnierzem: Stefan Batory *erexerat* Milicyą Węgierską, *alias* piechotę trybem Węgierskim.

Bylo *in usu* Polakom, auxiliarnych Woysk zaciagać *in hostem*; iako Bolesław Krzywoust Ruskich zażył sil: potym iego *Successores* zażyli *in suppetias* Tatarow, dając za to *Honorarium* z tyśiące koźuchow według Piasieckiego: Byli *Socii* Polakow na woynach Pruscy Xiążęta.

Tandem do tego przyszła porządku Polska, że przeciw inkursiom ustawicznym Tatarskim *perpetuam* obmyśliła *Militiam*, toiest Kwarciane Woysko tak nazwane *à Quarta parte* intrát Dobr Stołowych Krolewskich, ktorą Milicyą erigował Zygmunt August z Dobr swoich Krolewskich, czwartą część obrocivszy na placę temuż woysku Roku 1562. Zygmunt I Krol Hetmanow *perpetuos*, (bo przedtym do okazji tylko *creabantur*] postanowil, *idq;* pierwszego Jana Tarnowskiego. Zażywa woyska konnego y pieszszego Polska trybem Cudzoziemskim erigowanego, *alias* konnych y pieszych Regimentow: Zażywa pacholkow Lanowych. Te całe woysko *subest* Komendzie Generalney Hetmana Wielkiego Koronnego w Króacie; Litewskie, Litewskiego Hetmana Wielkiego. Ma woysko swoje Artykuly albo ustawy Woyskowe przez Seym *Anni 1609* approbowane; á tych jest 33 Artykulow.
Innych

Innych zaś, w ciągnieniu y w samey okazyi *ad observandum*, jest 37. Seym każdy zaleca Woyska *DISCIPLINAM Militarem*, którą day Boże żeby zachowali, w pokoju będąc trzyzwi y czyści; podczas woyny à *rapinis abstinentes*: Zgola *Castra* niech będą *Castra*, niech się bawia *Victoriis Turcorum, non Kurkarum, ruinis Scytharum non Scythorum*, ustawicznym się exercytowaniem woennym, nie w gospodarstwie zanurzeniem. Ale dawne to *Zolnierzow Vicia* byźdź musza, kiedy ie wyrzuca im Owidyusz:

Cymbala pro galeis, pro scutis tympana pulsant.

Do utrzymania się od tego wszystkiego BOG, *Honestas y Disciplina Militaris* stymuluie żołnierza, y to samo imie: Towarzysz, że z Zaczynym Panem y z Senatorem Rotmistrzem wraz wojuje y służy, & *currit ad Lauream*; po łacinie *Commilito* się nazywa, to jest wraz, wspul wojujący.

POLSKA SWIĘTYCH OYCZYŻNA

Nie sama *Hibernia* nazywa się *Sanctorum Patria*, y Polska nasza, & quidem słusznie tym się tytułem zaszczycać może, tak ma wiele SWIĘTOBLIWYCH, POBOŻNYCH, BŁOGOSŁAWIONYCH, y KANONIZOWANYCH Sług Bożych: ktorych la (wiele Pobożnych mniej znacznych opuściwszy) moim uweneruję piorem nieudolnym; wspomnę y Męczennikow niektorzych, ale nie tych, ktorzy z Morawczykami, Prusakami, Rusią, Litwą, Węgrami, Tatarami y Turkami zobopolnie aż do krwi się ucieraiąc, choć to za Wiarę, w bataliach pogineli, a partykularnie mowiąc, nie kładę *inter Martyres Polonie* owych Polakow Prawowiernych Roku 1241. pod Lignią w Szląsku pobitych, ktorych trupom, po jednemu uchu Tatarzy urzynaiąc, 9 worow ich nazbierali *teste Cromero*; bo ci, y wszyscy na wojnie ginący, lubo obserwuią dwie kondycye *veri Martyrii*, iż mają intencją za Wiarę ginąć, że *ex odio Fidei*, bywaią mordowani; trzeciej jednak największej

większey nie zachowuią kondycyi, żeby *sino resistentia* ginęli, iako naucza *Bassius in floribus Theologicis*, a oni w złości, broniąc się y nacierając pobici. A tak według tey Teologow nauki Henryk, S JADWIGI Mąż wtenczas zabity, Władysław Warneński Krol, Polski y Węgierski od Turkow ginący, Zolkiewski Hetmán, y Władysław Donhoff Wojewoda Pomorski, od nichże pobici, nie są Męczennicy *strictè* biorąc, bo *cum resistentia* ginący, ale są tylko *latissimè* biorąc *Testes Fidei & amoris erga Patriam, pro qua dulce & decorum mori.*

POBOZNI, BŁOGOSŁAWIENI, y SWIĘCI P O L S C Y

A

B. Andrzej Zurawek albo *Zoroardus* Benedyktyn.

W. Aaron Biskup Krakowski.

W. Adleida Domicella Córka Kazimierza II. wielkiewy świętobliw: w Sandomierzu leżąca.

W. Adryan Przeor Halicki z 26 Bracią od Tatarow pobici.

Pob: Albracht Radziwiłł Biskup Wileński.

Pobożna Anna Nektywa Xięni.

W. X. Andrzej Bobola Jezuita Piński Apostoł od Kozakow y od Schismaticow umęcz: 1657.

Poboż: Anna Alojzya Xiężna Ostrogska wiela Cześć Pani

Pob: Anna Omiecńska w Krze
Ddd

mieńcu u OO Jezuitow leżąca.

B. Anioł *de Ostrow* Bernardyn w Wilnie.

B

SS. Borys y Chleb Xiążęta Ruscy od Brata Świętopelka pobici.

S. Benedykt Męczennik.

S. Bonifacyusz Męczennik Arcybiskup y Apostoł Ruski.

Pob: Baryczka *vide Marcin.*

Pob: Bernard Lubrański Proboszcz Poznański, z ktorego Grobu olejek śący się *teste Kotudzki.*

SS. Benedykt, Jan, Mateusz, Jzaak Krystyn pomęczeni od Rozboynikow, złożeni w Kazimierzu

- mierz, ztamtąd do Gniezna
przeniesieni.
- Poboż: Bogna S Stanisława Matka.
Błog: Bronisława Premonstratka.
Świętob: Bogumil Arcy Biskup
Gnieźnieński.
- Świętob: Beata Tęczyńska leży
w Krakowie.
- Pobż: Barbara Langowna Woy-
towna Krakowska.
- W. X. Bobola *vide* Andrzej.
- C**
- SS. *Cyrillus* y *Methodius* Biskupi
Polscy, Czechow, y Rusi Apo-
stolowie.
- S. Chleb, *vide* Borys;
Cystersowie Pokrzywnicy od
Tatarow pobici.
- B. Cestaw S. JACKA Brat.
Czternastu Męczennikow Fran-
ciszkanow w Wilnie od Pogani-
stwa pomordowanych.
- D**
- SS. Dominikanow Sandomirskich
49; z Sadokiem Przeorem od
Tatarow pobitych Roku 1260.
- E**
- Świętob: Eufrozyna Panna, Xią-
żęcia Połockiego Corka, u-
marła Roku 1175.
- P. Eufemia Domicella Corka Le-
szka Xiążęcia Raciborskiego.
- Świętob: Elżbieta Lucyna z Go-
stomskich Sieniawska, Marzał-
kowa W Koronna Fundator-
ka *Collegium* Lwowskiego Soc-
JESU.
- F**
- S. Floryan, lubo nie Polak, ale za
nayıpierwszego dany im Patrona,
y sam się wydzieraiaący, więc
mu Lucyusz III. Papięż rzekł:
Vade Miles, ad Gentem Bellicam.
Roku 1183.
- BB. Floryan, Benedykt, Gody-
mus Świę: Jacka Towarzysze
z nim na Płaszczu plynący
przez Wisłę.
- Świętob: Gaudeneyusz albo Ra-
dzyń Brat S Woyciecha Arcy-
Biskup Gnieźnieński.
- G**
- WW. Gerardus y Margvildus
Franciszkanie od Tatarow po-
mordowani, leżący w Krze-
mieńcu.
- Poboż: Grzymisława Leszka Bia-
lego Zona, potym Tercyarka
S Franciszka.
- B. Gerarda S. Jazwigi Corka
Xieni

Xieni pierwłza Trzebnicka. S. Jadwiga Władysława Jagella
 W. X; Gaspar Druźbicki Soc: Zona Krolowa Polska; do kto-
 JESU wielkiej Świętobliwo- rey w Krakowie Krucyfix prze-
 ści y umartwienia Kapłan. mowil, w Trzebnicy leży,
 Zmarła Roku 1398.

H

B. Hermán Towarzyst S. Jácka, S. Jacek Odrowąż Dominikan z
 leży w Opolu zmarły R 1245. Kakonika Krakowskiego. Leży
 Świętob: Henryk Franciszkan w Krakowie.
 Spowiednik S. Salomei, leży W. Juttha Konopacka Prusaczka
 w Krakowie. z Chrystusem widomym ro-
 W. Helizeusz z Xiążat Litewskich zmawiająca. Leży w Katedrze
 Opat Lauryszewski sławny Gu w Chełmie zmarła Roku 1264.
 dami pod Nowogrodkiem. W. Jan Prandota Biskup Krakow-
 ski, leży w Krakowskiej Ka-
 tedrze.

I

Poboż: Juditha Władysława Her- W. Jan Lobedawa Prusak Fran-
 manna Monarchy Polskiego ciszkan, do Wcielenia Bożego
 żona. dziwnie nabożny, dlatego w
 W. Jukulenta, Siostra S. Kune- małeńkiego Dziecięcia postaci
 gundy Zakonnica leży Gnie- nie raz Chrystusa widzący.
 znie. Leży w Toruniu.
 W. Jwo Odrowąż Biskup Kra- B. Jan Kanty Akademik Krakow-
 kowłki Stryi S. Jácka, leży w ski y Doktor, tamże leżący.
 Krakowie u SS. Troycy. B. Jan z Dukli z Franciszkana
 Świętob: Jan Czapla Płocki Scho- Święty Bernardyn, Lwowa Pa-
 lastyk, od Konrada Xiążęcia tron y caley Rufi, tamże leżą-
 Mazowieckiego obieszony. cy. *Beatificatus* Roku 1733.
 S. Jadwiga, Henryka Longobar- Poboż: Jan Sabalisuz Wikary w
 da albo Długobrody Xiążęcia Boguczycy pod Rawą Pastu-
 Ślązkiego Zona Umarła R. chow w polu *Instructor*.
 1243, leży w Trzebnicy cu-
 downa.

Biskup Połocki, przez Schismatyków Męczennik, leży w Połocku.

Poboż: Jozef Welamin Rucki Metropolita Ruski *Atlas unio nis, Columna Ecclesie, Athanasius Ruffie.*

W. Jwan Soczawski Męczennik, leży w Zolkwi.

K

S. Kunegunda albo Kinga Boleśława Wstydliwego Panna Zonna, leży w Sączu.

Poboż: Klimont, y Rościława Małżonkowie: Wizanna Cotka y Dojutrek Syn, leżą w Staniątkach.

Świętob: Konstancya S. Salomei y Jukulenty Siostry, Lwa Xiążęcia Ruskiego Zona, leżąca u OO. Dominikanow Lwowskich jako ich fundatorka najpierwsza.

S. KAZIMIERZ Jagiellonczyk, Krolewicz Polski Ukrzyżowanego JEZUSA y MARYI miłośnik, leży w Wilnie.

W. Kolumba.

Kijowskich Pieczarskich Świętych koło czterdziestu czte-

rech, ieśli *stante Unione* y *fami in Unione* z Kościołem Łacińskim pomarli.

Poboż: Krystyn Wojewoda Mazowiecki od Konrada Xiążęcia po wylupieniu oczu zabity, leży w Plocku.

L

Poboż: Lambert Biskup Krakowski.

Świętob: *Laurentius* Gebicki Arcybiskup Gnieźnieński z Matką Najswiętszą rozmawiający się o przytylej wygranej Chocimskiej.

W. X Łancycy Mikołay Soc: *ŻESU.* Umarł w Kownie R. 1652.

M

B. Meinhardus pierwszy Biskup y Apostoł Inflancki R. 1025.

S. Methodiusz *vide Cyrillus:*

W. *Margvildus vide Geraldus.*

Poboż: Marcin Baryczka Wikary y Kaznodzieia Katedralny Krakowski za admonicę Kazimierzowi II. daną, w Wiśle utopiony.

Poboż: Michał Gedroyc z Xiążąt Litewskich; leży w Krakowie u S. Marka.

Świątobliwa.

Świątobliwa Marya Anna z Kazanowskich Jablonowska Heltmanowa W. K. leży w Lwowie.

Świętob: Marya Klementyna Krolowa Angielska Krolewiczka Polskiego Jakuba Sobieskiego Corka, w nabożeństwie, w umartwieniu ciała y Ducha Przykład, Sierot Matka, z całego Rzymu płaczem *in opinione Sanctitatis*. umarła R. 1735.

Poboż: Panna Marchocka.

Poboż: Nankier Biskup Krakowski mortyfikat, Jalmużnik, Mszy SS wiele codzień słuchający, leży w Wrocławiu.

P

Poboż: Piotrowin leży w Piotrowinie.

Poboż: Piotr Dunin 77 Kościół w Polsce Fundator, leży w Wrocławiu.

S. Praxeda albo Paroskowi Xieźna Polocka, Corka Rechwolda, Wnuczka Ginwily Xiążat Polockich, Prawnuczka Erdywila Xiążecia Litewskiego, umarła w Rzymie Roku 1234.

Poboż: Piotr Krępa Starosta San

domirski od Tatarow zabity. Świętob: Prémistus Xiąże Wielkopolski, leżący w Poznaniu.

Poboż: Pokoiowi Olgierda Xiążecia Jan Kukley, Antoni Michley, Eustachi Niżyło za Wiarę S w Wilnie obieszni. Roku 1324.

W: X: Piotr Skarga z Proboszcza Rohatyńskiego Jezuita, 49 lat Kaznodzieia, Zywtow Świętych Pifarz, y sam Świętego żywota, leży w Krakowie dwa palce cale u ręki mający.

R

Poboż: Raymund Franciszkan Spoowiednik S Salomei, od niey o zbawieniu upewniony.

Pobożny Ryczywoł w Poznaniu leżący.

S

S. STANISŁAW Szczepanowski Biskup Krakowski Męczennik.

Poboż: Świętosława, Mieszczka Kazimeirska S Stanisława Dewotka.

Poboż: Szymon Biskup Plocki co dnia Mszę S spiewający, w psalrach, w postach mortyfikat.

S. Salomea Kolomanna Krola Ha-

- Halickiego Panna Zona, potym Franciszkanka, leży w Krakowie.
- Poboż: Stanisław *de Brzescie* Franciszkan z 36 Bracią Zakonnemi od Tatarow w Wilnie zabity, Roku 1341.
- B. Szymon z Lipnicy, Doktor Filozofii w Akademii Krakowskiej, potym S Bernardyn, leży na Stradomiu pochowany Roku 1482.
- Poboż: Świętosław Manfyonarz Krakowski u Panny MARYI.
- W. Stanisław Kazimierczyk Kanonik Láteraneński, Cudow uczynił 170.
- Poboż: Stanisław Kokoszka Dominikan żarliwy Kaznodzieia, martyfikat, z którym Krucyfiks rozmawiał.
- Poboż: Stanisław *Oporovius* Paulin, zawołany Kaznodzieia, leży w Oporowie cudami słynący.
- S. STANISŁAW Kostka Jezuita.
- Poboż: Stanisław Warszawicki Jezuita, Persecutor Heretykow.
- Poboż: Seweryn Dominikan z żydow, Matki N *Spectator* leży w Krakowie.
- Świętobli: Stanisław Hozyusz Kardynał Biskup Wąarmiński.
- Świętob: Stanisław Rescius Opat Andrzejowski.
- T**
- Świętob: Tomasz Anglik, Kanonik Zmudzki, powrociwszy do Oycyzny za Wiarę zamordowany.
- Poboż: Tomasz Zieliński Wielkopolanin Żołnierz, wielki Jasnuznik, ktorego reka w lat 37 cala znaleziona; leży w Zielencu.
- W**
- Poboż: Wit Dominikan pierwszy Litewski Biskup wygnany, leży w Krakowie.
- S. WOYCIECH Arcy-Biskup Gnieźnieński Meczennik, Świętobliwi Wielisław, y Bogna Rodzice S. Staniława Biskupa.
- W. Wernerus Biskup Płocki od Bolesty Szlachcica o Wieś własną zabity.
- W. Wincenty Kadłubek Biskup Krakowski, potym Cysters, dla cudow z groba podniesiony.
- Świętobliwi Bracia Wicław, Władysław, Wisław, iednego dnia Habit wzięli, iedneż cnoty mieli,

mieli, jednegoż dnia pomarli.
 W. Weronika Krakowianka
 B. Władysław de Gelniow Bernardyn wielki Dewot JEZUSA y MARYI, leży w Warszawie cudowny u S. Anny.
 Świętob: Woyciech Męciniński

Jezuita Męczennik Japoński.

Z

Poboż: Zofia Tylicka rozmyślaniem JEZUSOWEY Męki zarobiła na to, że Krucyfix do niej przemowił. Leży w Toruniu.

Nie wspominam tu OO Paulinow przez Hussytow pomordowanych Roku 1439. Mijam Panny Witowskie od Tatarow pobite Roku 1258. Zostawuję *laetiori & aliori calamo* życie Wiktorii Potockiey Wojewodziny Kijowkiey Sierot Matki: Mijam Xiędza Gengla Soc: JESU. Zostawuję Królewicza Polskiego Jakuba Sobieskiego; *pretereo* Jana Szembeka Kanclerza W. K. którego miłość ku Ukrzyżowanemu y Sakramentalnemu JEZUSOWI *lapis de pariete* w Kollegiacie Warszawskiey, Modlitwą jego napełniony *loquatur*. Niech opiliuie innych *sine numero* Pobożnych, Świętobliwych, kto więcej świadomszy: bo ia z lasów Firlejowskich ledwo y tych Gwiazd wyliczonych doyzrzalem na Sarmackim Niebie.

KRUCYFIXE CUDOWNE w POLSZCZE

Pierwszy Krucyfix Cudowny w Zamku Krakowskim, który do S. Jadwigi Krolowy Polskiey Władysława Jagiella Zony przemowił: *Exaudita est Oratio tua.*

Drugi w Kościele OO Dominikanow tamże w Krakowie, Wisłą przyniesiony; z którym Pobożny Stanisław Kokoszka Dominikan rozmawiał.

Trzeci także w Krakowie w Kościele *Assumptionis* Najświętey PANNY, w który palce Iгна.

Czwar-

Czwarty Krucyfix ma toż Miałto u S. Marka, który do B. Michała Gedroyc mowił: *Esst patiens usque ad mortem et habebis coronam vite.*

Piąty w Mogile pod Krakowem. Szosty u Świę: Jana w Warszawie w Kaplicy, wiele łask prosiącym dający. Siódmy w Wielkiej Polzche we wsi Owińska także cuda czyniący.

Osmy w Kościanie nie daleko Poznania, który w Refektarzu u OO Dominikanow podczas Sądow Ziemskich przemowił: *Iuste iudicáte Filii hominum.* Dziewiąty w Jedrzejowie u Fary rznięty, szesnaście razy krwią zboczony. Dzieśiąty w Gdańku u Fary, na błuźnierskie kazanie Predykanta twarz odwracający. Jedenasty Krzyż złoty z pięciu partykułami z Drzewa Krzyża .S. na gorze Święto-Krzyżskiej, albo Łysey w Sandomirskim, od S. Emeryka Królewicza Węgierskiego tam dany, mając go od Cesarzow Greckich; który Litwą porwawszy, już na granicy swojej z miejsca ruszyć nie mogli: *Cromerus, Bielski, Pruszc.*

Dwanaśty Krzyż z znaczną Częścią *de ligno S. Crucis* w Lublinie u OO Dominikanow, tam także z gruntu Lubelskiego nie dając się ruszyć, od Andrzeja *de Cracovia* Biskupa Kijowskiego złożony, otrzymawszy go od Jwona Xiążęcia Kijowskiego około Roku 1400. A te Drzewo dane było od Cesarzow Greckich Włodzimierzowi Monarsze Ruskiemu, gdy Wiarę Świętą przyjął y Siostrę ich Annę pojął za żonę według Cedrena.

Trzytnasty Krucyfix może się policzyć między Cudowne, Lwowski Katedralny na tramie stojący. Czternasty u OO Dominikanow w Mieście samym, także w Lwowie na Kurvtarzu. Piętnasty malowany Krucyfix w Kąkolnikach w Dobrach Stołu Arcybiskupow Lwowskich krwawo pocący się, jako *paruit* z inkwizycyi y Kommilyi ś. p. Jana Skarbka Arcybiskupa Lwowskiego. Szesnasty także malowany; podobnym potem krwawym w Dunajowie w Dobrach Arcybiskupa Lwowskiego, w Domu Debnika, zale-

zalewający się, cogdy z Kommissyi J. W. Jmści Xiędzǎ Ignacego Mikolaia WYZYCKIEGO Arcybiskupa Lwowskiego *patuit*, solennie przez tegoż Jego Mci do Kościoła tamiecznego Parochialnego przeniesiony, często pobożnych wizytą, a na Zielone Swiǎtki wielkim ludzi konkursem iest wenerowany, gdzie y la miałem honor predykować przy zacząciu Czterdziesto godziniego tam Nabożeństwa. *w scabylance*

Jest y więcepo Polzce y Litwie Cudownych Krucyfixow; ale że onich należytey nie mam informacyi, *molo tacere, quám errare.*

CUDOWNE y LASKAMI SŁY- NACE OBRAZY

Nayświętzey y Nayiaśnieyzey KROLOWY POLSKIEY MARYI w Koronie yw Wielkim Xięstwie Litewskim.

B.

Bocheński Obraz. Nayśw: Panny Borkowski albo w Borku w Wielkiej Polzce.
Bulszeczki pod Brzeżanami.
Bulszowiecki ku Pokuciu.
Buczniowski od lat kilku laskami słynący.

C.

Częstochowski od S. Łukasza malowany na stoliku Cyprysowym w Jeruzalem, z tamtąd do Konstantynopola przez Helene

S. postany Roku 326. Gdzie lat 300 bywšy, Karolowi Wielkiemu, od Nicefora Cesarza dǎrowany, a od tegoż Leonowi Xiążęciu Ruskiemu kompanowi Karola: od tego w Bełzie lokowany, od Władysława Xiążęcia Opolskiego rządzącego Polską za Krola Ludwika przed Tatarami na to miejsce, gdzie teraz Klasztor Częstochowski założony, tam Cudem zatrzymany R 1384. Roku potym 1430 od Hussitow rǎbany, posłupany-

Eee

Nie

Nieraz uznany, że jest *Sarcophagus Svecorum*, to jest Grobem Szwedzkim. Cudow było od Roku 1525, do Roku 1717, co więcej 770. Ukoronowany jest tegoż Roku w Dzień Narodzenia N. Panny, za Kłemenśki Mszy Świętych było przez całą Oktawę Aktu Koronacyi 3252 Kommunikantow rozdano sto czterdzieści y ośm tysięcy 300 Przytym Obrazie ten jest Cud codzienny, że

Quidam Te latam, quidam (mirabile) maestam,

Hic indignantem conspicit, ille piam.
 Chełmski zkonstantynopola tam się dostał od S. Łukasza malowany na tablicy Cyprysowey.
 Czerwiński w Mazoszu.

D.

Dzierżkowski blisko Lelowa w Krakowskim, krwawemi łzami płaczący, *teste Kochowski.*
 Dzikowski u Oycow Dominikanow.

Dunajowski dawno ziawiony

F.

Fragki ze Lwowa iadący ku Haliczu w Dobrach Ich M. PP. Ja-

łtonowskich, gdzie łame dzwo-
 nity dzwony, gdy się urodziła
 Marya Anna Jabłonowska z Ka-
 zanowskich Woiewodzina Ru-
 ska Hetmanowa W.K.

G.

Gidelki, *aliás* w Gidlach blisko
 Czesłochowy.
 Głogowski.

I.

Jarostawski ziawiony Roku 1363
 Jasielski w Podgorzu.
 Janowski pod Zamościem.

K.

Krakowski na Piasku, 2 na Ka-
 zimierzu, 3 u S. Jana, 4 u Fran-
 ciszkanow N. Panny Bolesney
 5 u SSS. Troycy u Dominika-
 now, 6 w Kościele Archi-
 Prezbyteralnym, 7 w Kościele
 Bożego Ciała S. Łukasza ma-
 lowania.

Klimontowski w Diecezji Krak.
 Klewański na Wołyniu.
 Krasnobrodzki.

Kaliski u Franciszkanow.

KODENSKI w Wielkim Xię-
 stwie Litewskim, kopiowany z
 Originatu rznętego od S. Łu-
 kacza, Grzegorzowi Papieżowi
 dano.

darowanego przez Máurycego Cesarza Greckiego: który Oryginał tenże Papier Leandrowi Biskupowi Hiszpałskiemu darował *Clypeum contra Mauros*; ten uniesiony przed nieprzyjaciołmi z Hiszpału, aż między Gory Gwaldelupańskie, y tam nad rzeką *Gualde Lupa*, to jest, Wilcze wody zakopany, aż cudownie w lat 60 znaleziony, wprzod Kościołem, potym Klasztorem Hieronimianow uwenierowany, tam cudami od Roku 1313 słyńie. KOPIA zaś tego Oryginału z rozkazu Grzegorza Papieża od S. Augustyna Opata malowana, została w Rzymie, w Kaplicy Papieskiej, Cudami także słyńąca; którą Mikołaj Sapięha Chorąży Litewski, potym Kasztelan Wileński w Rzymie żoną dla dewocyi będący, za Urbana, VIII zkorumpowałszy Zakrystyana zroźnemi Relikwiami uniośł do Polski; *Sacrilegus* Zakrystyan spalony, Sapięhą unosićel wykłęty był *Excommunicatione Papali*, siedzeniem wieży, Restytucyą Obrazu, Peregrynacyą y fundowaniem Ko

ścioła *puniendus*, ale zżwawe. powstanie *contra Hereticos* na Seymie *Anni 1634*, przy instancy Nuncyusza, od klątwy y obligacyi *restitutionis* Obrazu uwolniony, tudzież od siedzenia wieży; Rzym iednak *visitaturus* y Kościół *structurus*: co chętnie uczynił, Oyca S. przeprosił, Kościół fundował w Kodniu, Obrazow z Rzymu uniesiony solennie wprowadził do niego z Relikwiami Roku, 1636, 8 *Januarii*, gdzie potym od Klementa XI. *Insulata Præpositura confirmata*, a Obraz od Innocentego XIII Roku 1723. Ukoronowany, Cudami słyńie; Relikwiy tam, rożnych 68 *species*.

L.

Lubelski Obraz N. Matki u S. ducha, drugi tamże u OO. Dominikanow.

Łucki od S. Łukasza malowany. Lwowski w Kaplicy Katedralney przechodniey; drugi u OO. Karmelitow, trzeci u S. Jura.

Lwowski u OO. Dominikanow w Mieście samym od S. Łukasza malowany y Xiążęciu Leonowi od Cesarzow Greckich dany,

Leżajski ziawiony Roku 1590.
 Latyczewski na Podolu.
 Łaski w Sieradzkim.
 Lubeczki na Śląsku Roku 1716 w
 gnoiu cudem znalezioney.

M.

Mstowski blisko Częstochowy.
 Myślenicki pod Krakowem, od
 Xiążęcia Zbarskiego z Wene-
 cyi przywieziony Roku 1590.
 Maryampolki nad Dniestrem ia-
 dący w Pokucie, przed lat kil-
 ku płaczący.
 Miedniewicki w Xięstwie Lite-
 wskim.

Międzyrzędcki pod Ostrogiem.

N.

Nastasowski z Częstochowskiego
 kopiowany na Podolu, R. 1701,
 obławiony w Domu Jmści P.
 Zurawlewicza, od Sasa tam Kon-
 trybucyą bierącego uderzony,
 deptany, Izami się zalał.

O.

Oporowski pod Łowiczem.
 Opolcki w Śląsku.

P.

Przemyska Statua alabastrowa od
 S. Jacka przez Dniepr z Kijo-
 wa uniesiona.

Podkamieniecki Obraz na Wo-
 łyniu na Gorze S. Rożańca, od
 Roku 1464 Cudami sławny, U-
 koronowany od Benedykta XIII
 Papieża Roku 1727 15 *Augustu*
 Jest tam y Cudowny ślad N.

Panny albo Stopka y 62 *Species*
 Relikwii.
 Pyzdrowski u OO. Franciszkanow,
 Przedborski.
 Piotrkowski u Fary.
 Poznański.

Paiecznenski w Paieczney w Ar-
 chidiecezyi Gnieźnieńskiej.

Piekoszowski cudowny *ab Ad 1705*

R. (Gorom.

Roźniatowski za Dniestrem ku
 Rudecki od Sambora mil 4.
 Rokiteński nie daleko Warizawy.

S.

Sokalski z Częstochowskiego
 przez Jakuba Wężyka a bar-
 dziey Anielską przekopiowany
 ręką, od Roku 1580 wstawiony,
 między Bugiem y Ratarzekami
 lokowany: Cudow przytym O-
 brazie uczynił BOG dla instan-
 cyi MARYI od Roku namie-
 nionego 1580 aż do Roku 1724
 trzyła ośmudziesiąt y kilka w
 którym też Roku jest solennie

Koro-

Koronowany, od Innoentego
XIII.

Smoleński Obraz od S. Łukasza
malowany, cudowny.

Skąpski w Ziemi Dobrzyńskiej
Sędziszowski.

Szkłowski na Białej Rusi.

Swiecki pod Chelmem.

Studzieński.

Sierpcenski *alias* w Sierpcu w
Województwie Płockim.

T.

Tomaszowski pod Zamościem.

Topolneyski za Toruniem z Cze-
stochowskiego kopiowany.

Topczewski na Polisju, także z
Częstochowskiego.

Trocki od S. Łukasza malowany,
Roku 1718 Ukoronowany.

Tuchowski w Opactwie Tynie-
ckim.

Trebowski na Podolu.

Tylniecki, albo w Tylnie także
na Podolu.

U.

Uchański na Wołyniu.

W.

Wileński od S. Łukasza malo-
wany.

Wiślicki Kamienny z Władysła-
wem Łokietkiem rozmawiający

Włoszczycki na Trakcie Piotr-
kowskim.

Warszawski u OO. Augustyanow
Wystrycki.

Wysokolski na Trakcie Warszaw
Warminski w Lipce.

Winnicki pod Lwowem płaczący

X.

Xieźki, albo w Xieżu krwawewi
płakał łzami Roku 1644.

Z.

Zyrowicki w Wiel: Xie: Lit: Grze-
sznikom nie dający się widzieć,

pod strażą jest OO. Bazylianow.
Koronowany Roku 1730.

Otoż masz w Koroniej w Litwie Obrazow N. MARYI Cu-
downych, Łaskami słynących wżyskich 78.

OBRAZY zaś tożnych SWIĘTYCH, przy których Cuda
BOG czyni w Polsce, wyliczać był by *Herculeus labor*; zaczy-
na się nie podejmuję.

M O S K W A

albo

ROSSYISKIE IMPERIUM.

RUSSIA wzięła imię według niektórych Autorow od Russa Brata Lecha y Czecha, y te dawnieysze imię y pospolitze tej Monarchii, albo od rudyh włosów tamedzney Nacyi, albo też od terminu Słowiańskiego Rozsiewa, iakom wywodził pod Woiewodztwem Ruskim

MOSKWA, zaś nazwała się też obszerna w swych granicach Monarchia od Stołecznego Miasta Moskwa albo Moskaw, ktore pewna Rusi Familia fundowawszy, Sąsiadom dawała *repressalia*, y ich pokonawszy, swoje granice y imię Moskiewskie bardzo rozszerzyła. *Gwagninus* zaś zinnemi Autorami trzyma, że to Miasto wzięło swoje denominacyą od Mosocha, albo Moscha Syna Jafetowego, a Wpuka Noego, ktory *Mosach* według Kirchera w Kappadocyi Mozechę Miasto założywszy, w Scytyjskie Nacye, y w te, gdzie Moskwa, miewał swoje ekspedycyę, y te mógł założyć, albo dać okazyą założeniu Miasta Moskwy. Winnych czytam Autorach, że Kray ich osiadły były dwa Narody, Rossi albo Roxi y Alani, ktore obatak ściśle z sobą uczyniły Allianse, że się wraz nazwali *ROXOLANOS*; y nizeli Moskwę Stolicę założyli, mieli starożytne Miasto Nowogardia, albo Nowograd za gniazdo, potym Kijow, *tandem* Włodzimierz; imię sobie formuiąc od Rurika, albo Rurecha Wodza, czyli Kniazia przed Włodzimierzem panującego, z Bulgarami wojującego, iako Ruskie *Annales*, *Zonari's* Grecki Autor y Paweł Potocki *sentunt*.

Są *Autores* twierdzący, że Moskiewskie Państwo ma *originem* od Au-

od Augusta Cesarza, iako by ten ostawszy *Orbis Dominus*, Prowincye swoim nadawał kolligatom, iako to Prusowi Ulmigaryą, potym Prusami odniego nazwana; od ktorego Prusa *in 4to gradu* idący Potomkowie *Rurech, Sinaus y Truor* czyli Truwer, ktorzy wszyscy od Gostomyśta Obywatela Nowognordkiego a Moskiewskie zaproszeni Panowanie, Roku Pańskiego 562, albo też Roku 86r. Ci jeszcze do siebie Olecha krewnego wzięwszy za kompána, Moskiewskiem między siebie podzielili Kraie. *Sinaus y Truwer* bezpotomni zszedłszy, Ruricha Brata uczynili Jednowładcą tamęcznych Kraiow, po ktorym Igor nastąpił Syn który Olchę Mieszczanina Plezskowskiego wziął za Żonę, Woyny różne wiodł z Sąsiadami; na jedney tam zginął, a Zwycięzca głowę jego obrocil na Czarę, na pisawszy na niey: *Dum aliena sequitur, perdidit sua*. Koło Roku P. 971, Włodzimierz owych Ruricha, Sinausa, y Truwer Potomek, Książ a stuszniey Monarcha Ruski, zawoiowawszy Bulgarow, Kroatow, Jazygow, Korstium Greckim wzięwszy Cesarzom, a Polakom Przemyśl y Czerwinsk, całe Państwo swoje, to jest, Kijow, Nowogrod, Połock, Turow, Rostow, Derew, Włodzimierz y Wołyń na 12 Synow, a według innych Autorow na 10 podzielił *alias* na Wisława, Jostawa, Swatopetka, Borysa Chleba, Stosława, Wlewołoda. Z tych Swatopetk Borysa y Chleba pozabiał; Kijow odebrał, ale od Jarosława Brata z niego wyzuty. Swatopetk, aby był na Stolicę Kijowiką *restitutus*, protekcyi y list Boleśława Chrobrego, Krola Polskiego zżżył, *non frustratus* w swojej nadziei, *installatus* na Xięstwo. Od tego czasu Krolowie Polscy *Jus* sobie do Rossii *pretendebant*, sobie przychylnych, albo krewnych Książow Ruskich cierpiąc, *arebelles* podbiiając, iako uczynił Boleśław Smiały, Boleśław Krzywoust. *Interim* Rus Południowa głowę podnosić zaczęła, *Sedem* mając w Haliczu, ktorych Xiężę imieniem Mieczysław od Haliczanow wyrzucony od Kazimierza Sprawiedliwego Monarchy Polskiego żądał protekcyi; więc on, y

kilku po nim Sukcesorow utrzymami na Xięstwie Halickim. Naostatekkolomanowi krolewiczowi Węgierskiemu Lelzek Biały z Sałomeą Siostrą swoją dał Halicz prokurowawłzy tytuł *Regis Halicie*, które Krolestwo iak się dostało Krolom Polkim, mowitem pod Woiewodztwem Ruskim wyżey.

Woiowała Ruś y ż Litwą o przyczynienie, a Litwa o konferwowanie granic swoich, iakoż wiele Litewskich Kraiow urwała była; ale iak pod Tatarskie poszła *jugum*, Litwa swoje co większe poodbierała kraie, y ie *latissime* rozprzestrzeniła *Reingoltum Magnus Ducem Lithvanie* kreowała, á *Mendoga* Krolom Litewskim. Gedymin też Xiąże Litewski Ruś znou podbił, wziół Wołyń, Kijow, y powielkiey części Siewierz. Kazimierz Wielki Krol Polski, Wołyń, Podole, Brzeście Litewskie, do Litwy ná owczas n leżące do Polski *armis* przyłączył, á Ludwik Krol Trakt Bełski y Chełmski. Władystaw Iagielko Krolom zotawšzy Polskim, Polisie, Podlasze, Witepsk, Połock, Smolensk, Siewierz cały, Kijow, Wołyń do Polski inkorporował *Consensu Statuum* Xięstwa Litewskiego około Roku 1386.

Tak Ruś to Polskie, to Tatarskie, to Litewskie *jugum* ponosiła, mając swoich Kniaziow, ale namienionym Pánom *tributarios*. Z tych Kniaziow Daniel, czyli Georgi Moskwe Stolicę zatożył nad rzeką Moskwą Roku 1324. Wielkim się Kniaziem nazwawšzy. *Ex lumbis* iego Bazyli Ciemnok sławny Woioownik Pleszkowa y Nowogrodu dostąpił, z niego na 300. wozow złota y srebra nabrawłzy. *Inclaruit* potym Jwan Bazylewicz, *Ioannes Magnus* rzezony, do ktorego Xiążęta Bielscy, Boratyńscy, Worotyński; Siewierscy przystąpiwšzy, *auxerunt* Państwo y siły, Moskiewskie. Więc Jwan Cały Rusi Kniaziem utytułował się około Roku 1501.

Tenże Jwan Bazylewicz Tatarskie iarzmo 260 lat tolerowane ieszcze Roku 1237, za Georgia Kniazia włożone zrzucił od daniny uwolnił, y od obligacyi, że Kniaziowie Moskiewscy Hanom Tatar-

Tatarskim koniá trzymać powinni byli do wsiadania, y czarę z ko-
bylim mlekiem w tenże sam czas podawać musieli, z taką ostro-
żnością, aby kropla nie chlupnęła, bo za to gardłem odpowiadali.
Syn tegoż Bazylewicza Bazyli Iwanowicz pierwszy CAREM,
toieft, Krolém, y Wielkim Kniaziem Włodzimierskim, Moskiew-
wskim, Nowogrodzkim, Smoleńskim, Bulgarskim &c począł
się tytułować. Iwan Bazylewicz II. Około Roku według Tuana
Astrachańskie y Kazańskie Krolestwa Tatarów *ditionis*, od Oyca
tentowane, morzem y lądem *oppugnando*, uczynił swoiemj dotychczas
Morze Kaspijskie także *suo Juri* podbił, aż o Państwa Perskiego
oparłszy się granice. Władysław IV Krol Polski, będąc Krole-
wiczem na on czas, Carem Moskiewskim od Polakow Wiktorow
Moskwy, y Bazylego Sułkiego uczyniony, od Moskwy akcepto-
wany okolo Roku 1610; który utrzymuiąc się na Państwie, Mi-
chala Fedorowicza Intruza na też Państwo, ścigaiąc, oparł się aż
w Stolicy Moskwy, Smoleńsk y Czerniechow wziął; potym za
drugą przy zachodzącey Moskiewskiejey rebellii, w Moskwę wypra-
wą, wziął Nowogrod, Siewierz, zgola na mil 200 wzdłuż, na 90
wszerz wziął Moskiewskiego Państwa, na co y Pakta zasły na-
mienionych Prowincyi *in perpetuum* pozwalaiące Polakom; lecz za
Jana Kazimierza *in turbulento rerum Statu* Smoleńskie, Czerniecho-
wskie, Siewierskie Xięstwa, y Kijow od Polski oderwane, *per fe-
disfragos* Moskwę. O czym drudzy dłużej, ia *breviter* namieniwszy,
co innego *arripio*.

ROSSYISKIE granice te są: Od pułnocy ma morze Białe,
albo Lodowate, od Wschodu ma Wielką Tartaryą, od Południa
ma Tartaryą Mnieyszą, rzekę *Tanais* Mnieyszą, *vulgo* Donetz, De-
zne y Psołę rzeki, Krym, Czerkassy, morze Czárne, od Zacho-
du Polskę y Szwecyą, Dniepr y Narwę. Długość terażnieysza
IMPERII idąc od Zachodu na Wschod, jest na mil Niemieckich
3000. Szerokość na 280.

Dzieli się u Geografow ROSSYJSKIE IMPERIUM na 4 części główne; na RUS ZACHODNIĄ, w której jest 30 Prowincyi, to jest, Xięstwo Moskiewskie, Xięstwo Siewierskie, Xięstwo Smoleńskie, Xięstwo Włodzimierskie, Xięstwo Czerniechowskie, Xięstwo Rzezańskie, Xięstwo Niższego Nowogrodu, Xięstwo Suzdalskie, Xięstwo Kondorskie, Xięstwo Wologdańskie, Xięstwo Kochine, Xięstwo Worotyńskie: Prowincye Twerska, Bielska, Xięstwo Plezskowskie, Xięstwo Wielkiego Nowogrodu, Prowincya Pole, Prowincya Mordua, Xięstwo Rostowskie, Xięstwo Jeroślawskie najstarszego Cárzewicza, Prowincya Białe Oczero, Xięstwo Reschowskie, Prowincya Kargapol, Prowincya Dźwina nad rzeką *bujas nominis*. Prowincya *Jughorja*, Prowincya *Ouslug*, Prowincya *Permia*, Xięstwo Finlandckie, Prowincya Infanty, Prowincya Ingria.

W drugiej głównej Części Rossyjskiej RUSIĄ PULNO-CNĄ albo Lapponią Ruską zwaney jest trzy Prowincyi; Terskoy, Muremańskoy, Biała Moreyskoy, leżąca nad odnogą Białego Morza.

W Trzeciej Części Rossyjskiego Państwa RUSIĄ WSCHODNIĄ Tatarską zwaney, aż o Tartaryą Chińską się opierającej, ma Samogedią na 5 Prowincyi dzielącą się, to jest, na Borandaję, na Lukomorę, na Obdorę, na Potzorę, na Witznorę; ma tam Ruś Tatarska Krolestwo Siberii; Krolestwo Kazan, Krolestwo Bułgar, Krolestwo Astrachan.

W Czwartej Części *Imperii Russici* RUSIĄ POŁUDNIOWĄ, albo Tartaryą małą zwaney, zawierają się wieloracy Tatarowie; Nagayscy, Oczakowscy, Czerkawscy, Perekopscy, Krymscy, Budziadey, &c. którzy to Moskwie, to Turkom holdują.

W tych Xięstwach, Prowincyach, Krolestwach *SINGULARIA* et *MIRABILIA* te wyliczam z Autorow.

MOSKWA albo MOSKAW Miasto Stołeczne nad rzeką Mo-

Moskwą od Kniaźnia Georgia Roku 1324 założone, na 4 Części od trzech rzek, Moskwy, Negliny, y Jagufas rozdzielone, murami y wałami otoczone. Zamek albo Pałac Carski dziwnie jest wielki w nim, 20 tysięcy ludu mogący obić, trzema opasany murami, y fossą.

Tam jest Patryarchalny Pałac y Arsenal. *Eminent* y Wieża, na ktorey Dzwon Iwan ważący 336 cetnarow, do dzwonięcia 24 potzebujący chłopow, w ktory na wielkie Święta, osobliwie na Boho-iawlenyie, toiest ná SS: Trzech Krolow dzwonią. Tuż jest Mianaster Zakonnikow, koło bramy Cerkiew Patryarchalna *tituli SSS: Trinitatis*, dziwnie piękna *ab arte* y od bogactw, gdzie jest Dzwon takowany 5 kroć sto tysięcy. W Dziedzińcu są sklepy murowane Kupieckie, gdzie wielkie bywają Jarmarki. Cerkwi y Kaplic w tym Mieście rachują na 2 tysiące. Domow Kluweryusz naliczył 5 kroć czterdzieści y jeden tysięcy. Patryarcha Moskiewski póki tam *eliebat*, chodził y iezdził *Pontificaliter*, y krzyż przed nim noszono. Miał intraty na million. Od Piotra I Alexiewicza Imperatora zniesiony. Na miejscu jego postanowiony SYNOD Ruski Prawotelstwujuszczy Roku 1721. Dnia 16 *Septem-bra*. Na którym *quò preses* zasiada Metropolita Moskiewski, dwóch Archi-Episkopow, dwóch Episkopow, dwóch Archimandrytow, *alias* Opatow, dwóch Iumenow, &c. Ci *in rebus Fidei*, w trudnych Kwestyach delibierują; ale decyzya ostatnia *à Majestacie* Cara, albo Carowy. Po Metropolicie Moskiewskim teraz najstarszym, są ARCYBISKUPI, ktorych w całym Imperium ośmiu jest, Nowogrodzki, Susdalski, Rostowski, Tobolski, Smoleński, Rzeżański, Wologdański, Twerski, Astrachański, y wiele EPISKOPOW.

Nad to starożytne Miasto, *bardziej inclaruit* PETERBURG, *alias* Piotrowe Miasto, albo *Petra Grod* od Piotra I Alexiewicza Imperatora Rosyjskiego przy odnodze Morskiej *Sinus Finnicus*, na-

zwaney nąd *Newa* rzeka, w Prowincyi Ingrii, *in spatio* 20 lat sfundowane, 60 tylięcy Domow maiące, Palacem Imperatorskim wielkim, Palacami Kniaziow, Bojarow y Panow Rossyjskich, Rezydencyami Angielskich, Hollenderskich, Niemieckich Kupcow, iako też Wloskiemi Ogrodami *in circuitu* ozdobione, Mialta pięknego, Fortecy niedobytey *ostentans miraculum*. Podczas zalożenia Mialta rzucano *Numismata in memoriam facti* z taką inskrypcyą:

Petri

Magni Auspiciis

Petriburgum Conditum,

Ad Nevam fluvium, in Insulis

Finnia & Ingriae incultis,

Cum praeter duo tuguria Piscatorum,

Aedes haberet nullas, 20 Annorum spatio

Sexagies mille aedificiis auctum, ornatumq;,

Pluribus Palatiis, Templis, Curias, & Collegiis.

Ut novati, amplificatiq; Russorum

Imperii Sedes, & Domicilium Commodum

Receptaculumq; Hominum esset,

Cujuscunq; Religionis & nationis;

Qui arte vel Marte studia sua

Et fidem probare vellent

Magno Conditori.

Unde Soli exularunt

** Lojolite.*

** Toiest Jezuici
non admittantur.*

MIASTA inne są: Nowogardia *vulgò* Nowogrod Wielki, pierwsze tam po generalnym Potopie Mialto *sui juris*, náywolnieysze *olim* między Septemtryonalnemi Mialtami, wielkich bogactw wyżey wyrażonych *sedes, Colluvies* zewsząd Kupcow; potencyą, rządem, *ammunicya*, bogactwy zarobilo na przysłowiu: *Quis aliquid efficere potest contra DEUM & Magnam Novogardiam?*

Wiel-

Wielkie y sławne Miasta tu są jeszcze: Smoleńsk, już odemnie w Polszcze opisany, Nowogród Siewierski, Czerniechów, Archan-gel Miasto handlowne nad Dźwiną rzeką, y morzem Białym w Pro-wincyi Dźwinie, do Skarbu Imperatorskiego co rok na 7 millio-nów importujące z materyi bogatych, jedwabnych, kotzenia, winą Hiszpańskiego, Francuzkiego, Reńskiego, z gorzalki.

Azoff Miasto nad Tanaw rzeką; Kazan Miasto w Kro-lestwie Kazańskim; gdzie bywają wielkie na Futra drogie, iarmarki, które ztamtąd idą *in Orientem*; gdzie kupcy bywają z Ar-menii, Persyi, Indyi, &c. Włodimir Xięstwa Włodzimierskiego *Sedes*, gdzie niegdy Moskiewscy Carowie rezydowali, iako się da-je widzieć z Palacu wielkiego obaliń.

W SAMOGEDII Prowincyi *ultra Circulum arcticum* leżącey, á tym samym nieznośnie zimney jest Prowincya mnieysza Lukomo-ria; podobno Ludomoria; w ktorey Ludzie *adinstar* iaskolek około 27. Nowembra (iako powiadaią) zamieraia dla zbytniego zimna, y znowu ożywiają około 24. Kwietnia. Na którą śmierć gotuiąc się, chudobę swoię znoszą na jedne miejsce, á tę biorą sąsiędzi, inne *in equali pretio* zostawuiąc; jeżeli nie będzie *equivalens* kommu-tacya, woynę tymże wypowiadaia sąsiadom. Ciż są jedni szers-ścią obrośli.

W Obdorze także Samoiedzkiey Prowincyi był Bałwan Zło-tey Baby, ktorey na ofiarę bito ielenie y futra dawano Sobole; ciepła to była baba, bo złota y w sobolach drogich! W Petzorze Prowincyi, która także w Samogedyi, są *Rippei Montes* zawsze śnie-gami okryte, ludzie chleba nie znaią. Sobole są nayszczernieysze: Krogulce białe, drzewa się znayduia Cedrowe.

W Dźwinie Prowincyi nad morzem Białym leżącey, Ludzie chleba nieznaią, samemi żyjąc suchemi rybami, skorami zwierząt okryci, także potrawy Samoiadów, á przytym miód leśny, á przedtym musiało bydz iedzenie ciał ludzkich, y ztąd imie tame-czney Krainy obywatelom nadane.

W Pro-

W Prowincyi Oustiuę naywięcey Sobolow. Juhra albo Jughoria jest Prowincya nad morzem między Konporą y Dźwiną Prowinciámi leżąca, zkad Juhry, albo Hungry, dzisieysy Hungari wyszedłszy, Rannonią opanowali, iá *Hungariam* nazwali, iako sam w Juhrze y w Hungaryi podobny, lub *corruptissimá dialectó* wydaie ięzyk.

LAPPIA Kraina, nad morzem Lodowatym od Północy, á nad Białym od Wschodu leżąca, dziwnie zimna, gdzie ludzie w lasach y polach bez chałup w budach łubami okrytych mieszkaia, z mieysca na mieysce salsze swoje przenoszą, rybami y zwierzyńą żyia, chleba nie znaiac y pieniędzy, bo za futra inne od Kupcow *pér commutationem* biorą towary. Są ludzcy dla Gości, *etiá proprias im uxores prostituendo*,

W Krolestwie SYBERYI bardzo zimnym, jest mnostwo sobolow, ktore Gubernator rezyduiający w Tobolsku Stolicy Syberii zbiera na Cara. Tu iędzą lyżami po śniegach, *alias* do nog przywiązanemi deskami z zagiętymi nosami; to ieleniami, do sanj zaprzężonemi; ktore żeby spieszniey biegly, wiążą z tyłu sanj psow szczekaiących na ieleni. Niewolnikami tam naywięcey Moskwa się posługuie, osobliwie koło łowow, ale pod ścisłą strażą. W Krolestwie Bulgar, (nie w Bulgaryi Węgierskiej) od Tatarow osiadłym, Tatarowie po gorach mieszkaia, albo Bałwochwalskiej, albo Machometañskiej Sekty, mlekiem y miodem żyiający. W Prowincyi Biela Oczero, w Mieście *eiusdem nominis* nad Jeziorem *Biale Jezioro* zwanym w Zamku mocnym bywały skarby Imperatorskie złożone, dokąd ostatnie *Cara olim* bylo *refugium*. W Xięstwie Kondorskim, lasow, gor, Obywatelow pełno, ale też y futra nie mało.

Oby-

Obyczaje y Zwyczaje Moskiewskiey Nacyi.

Są słowa nie dotrzymujący, do pijaństwa skłonni, ukatani dzie-
 skua, nie mszczą się. Prosty to bardzo był przedtym Narod;
 teraz od Piotra I Alexiewicza wielki wziął poler, który w mło-
 dym wieku Austryą, Saxonią, Prusy, Belgium, Hollandią, Anglią,
 Francya, ciekawie zlustrowawszy, z tamtąd ludzi polerownych;
 Magistrów, Rzemieśników *in omni arte* doskonałych do swego spro-
 wadził Państwa, y przez nich Moskiewskich grubianów wypole-
 rował, otworzył Szkoły polityczne, *Seminaria* dla polerowania
 Szlachty, w Piśmie y polityce; pozakładał nowe Miasta, Fortece,
 Handle, nowe wystawił Okręty, y Woysko w regularny Cudzo-
 ziemski tryb wprowadził, Cudzoziemców promowując na szarże,
 a w Państwo rządów politycznych wniósł politykę; ktorey ta
 przedtym nieznała, ani słyszała Nacya. Naybardziej poddanych
 swoich w taki wprowadził rigor, przez częste knutowanie, lba
 toporem ucinanie; batożkami bicie; że prawdziwie u nich *Cæca o-*
bedientia, melior quam victima, Ordynans Imperatorski y wszelkiey
 zwierzchności, iak Boskie waży *Oracula*, wypełniają, iakoby pie-
 kielnemi do tego mieli kompuls torturami, *ire & perire* za ordy-
 nansem są gotowi. Potrawy ich czosnek, cebula, kapusta, sucha; tru-
 nek woda; a od takich Moskal delicyi, (bo więcey ich nie ma) śmier-
 ci nie apprehenduię, ani wieczności szczęśliwey, albo nieszczęśliwey;
 o ktorey ledwie słyszał: nie żaluie swoiey Festki, Parafki, bo
 szpetney grubianki; nie zaboli go serce nad Synami, bo ci z nim
 wraz wojują y giną; nie żaluie piękney rezydencyi y appareneyi
 bo iego prosta chata y nie bogata; to nie dziw, że ochoczo idą,
 na wojnę, obierając sobie zginąć raz heroicznie, niż zawsze żyć
 mizernie. Zgola *Stabilimentum* Rossyjskiey Monarchii jest *Miles*
ignarus & obediens, & minus deliciarum noscens in visa. Pro-

Prości u nich (*tenacissimi* zwyczajów starych) umarłego w trunne włożywszy, w głowach kładą worek z ziemią y naczynie z trunkiem. Do grobu prowadząc tak zawodzą: Ha le! le! y procz ty umierł? Kak ty miał szto jesty, pyty? A zaż ty ne miał charożoy mołodycy y procz ty umierł? &c &c. Żona przez dni 40 w wieczor y rano nad grobem męża lamentuie. Kawaler u nich *vulgo* Kniaż, y Dama *vulgo* *Kniechyni*, nie widząc się, biorą się w Małżeństwo na rekomendacyą Rodziców albo krewnych. Największe żona od męża cierpiąc potłuczenie, za znak miłości poczyta; białogłowy y kurczęcia same nie zarzną, dlatego w niebytności meszczyny domowego, z kurą y z nożem stoją przed chalupami, czekając na przechodzącego męszczyznę, aby zarznął. Nayzacnieyszy u nich nawet Bojar chłopem Carskim zwać się ma za honor. Rachunki Moskiewskie idą przez sorok, to jest, przez 40 dwa razy sorok 80, *Deu weneſto* znaczy 90. Dwa razy *Deu weneſto* czyni 180. *Tizusta* znaczy 1000. Dwadzieścia tysięcy *Diwetma*; Trzydzieści tysięcy *Tritma*.

RELIGIA MOSKIEWSKIEY NACYI.

Kiedy żyli *Ruffi in Ethnicismo*, wenerowali Bałwan złotey Baby w Krainie Obdorze w Samogedii leżący: drugiego szanowano *Deastra* w Nowogrodzie Wielkim *Piorun*, *alias* osobę wyrobioną z piorunami w ręku, ktoremu dęby palono na Ofiarę: Czciłi y Ogień. *Tandem in umbra mortis* siedzącym światło Wiary S. *af-fuſit* przez S: Andrzeia Apostoła, który z Grecyi przez Tracyą y Czarne morze do Tartaryi, potym Dnieprem przeciwko wodzie do Kijowa Stolicy *olim* caley Rusi zawitał, *tam femina* Wiary Świętey rzucił; ztamtąd, przez Nowogrod y morze Niemieckie, do Rzymu zapędził, z Rzymu na *Peloponeſsum*, do Grecy, *alias* do Morei powrocil się, y tam dopiero w Achaii od Egeasza Sta-

Starosty ukrzyżowany, iak wywodzi Naperik Ruski, Bzowiusz, y Gwagnin.

Drugi Chrzest Roxolani y niektorzy Polacy y Czechy przyieli według Eneasza Sylwiusza Roku 861, za panowania w Grecyi Michała y Patryarchy Focyusza; ktorzy Chrzest opowiedzieli namienionym Nacyom Święci *Cyrillus* y *Methodius* Biskupi z Konstantynopola tu przystani *cum munere Apostolatús*; ktorzy też z konsensem Stolicy Apostolskiej tymże Narodom Słowieńskim ięzykiem celebrować pozwolili.

Trzeci Chrzest Ruskiey Nacyi był okolo Roku 878, według Baroniusza z rozkazu Bazylego Macedona Cesarza Greckiego, który tu posłał pewnego Biskupa, Księgę Ewangelii w ogień rzucającego, ogniem nie tykana, *ad confirmandam nauki swoiey veritatem*, iako świadczy *Zonaras in Macedone*.

Czwarty raz do Wiary S. przystąpili Russowie za Olhy Bąbki Włodzimierza Xiężny Ruskiej, która owdowiawszy udała się do Cárogradu za Konstantyna VIII. Cesarza, tam Wiarę Chrześciańską y imię Heleny wzięła Roku 958. y była Ruską Apostolką *Benedicta inter mulieres* rzeczona. Baroniusz.

Piąty raz już po całej Rusi za Włodzimierza Świętośława Iędnowladcy Rossyjskich Kraiow, według Greckich Obrządkow przyjęta Roku 1000, według drugich 1008. Który to Włodzimierz pojął Annę Siostrę Bazylego y Konstantyna Cesarzow Greckich, Mitrę Xiążęcą y Drzewa *S Crucis* znaczną Część, która się potym z Kijowa do Lublina dostała. Głową Duchowieństwa Rossyjskiego, iak odstąpiła Unii z Kościołem Łacińskim był Patryarcha Moskiewski, ale od Carogrodzkiego *in multis* dependuiący, który za Piotra I. Alexiewicza Cara znieiony.

Oprocz tego Patryarchy, uznawał Dwor Moskiewski Patryarchę Konstantynopolitańskiego, niby go mając *pro Universalis Patriarcha*, y corocznie mu posyłał *Honorarii* 3000 Talerow bi-

tych; ale mylił się, bo Uniwersalnym Patryarchą jest Papież Rzymski *ex sensu* wszystkich Generalnych Koncyliów. Trzymają Moskwa, iako y inna Ruś cała oba Testamenta stary y nowy. *Capita* albo Rozdziały w Piśmie Świętym zowią Hławami; w Ewangeliach czterech *Initia* albo początki zowią Zaczalami; tych Zaczalów w Mateuszu liczą 116, w Marku rejestrują Zaczalów 71, w Łukaszu 114, w Janie Zaczalów 67.

Doktorow y Oycow Świętych tych tylko trzymają się nauki Bazylego Wielkiego, Grzegorza Naziańskiego, Jana Chryzostoma.

Za SWIĘTYCH tych tylko mają, ktorzy przez siedm piętwszych Synodow generalnych *pro Sanctis* deklarowani: to jest przez Synod Niceński I. Konstantynopolitański, Efeski, Chalcedoński, Konstantynopolitański II. Konstantynopolitański III. Niceński II. ktory z tych Synodow, ktorego czasu y od ktorego Papieża y z iakiey racyi złożony, opisałem traktując o Rzymie y Papieżu. Sylwestra, Damazá, Celestyna, Leona, Wigiliusza, Agatona, Adryana Papieżow, wenerują za Świętych, iż byli Autorami namienionych 7 Synodow, y żyli za czalów, w ktore te Synody były.

Po tych 7 Konciliach żadnego Świętego Grecy Schismatycy y Ruś nie mają za Świętego, y owszem żadney nauki y Decyzji Kościoła Rzymskiego po tych Konciliach 7. na innych Synodach jedenaśtu generalnych, aż do Trydenckiego *inclusivè* mianych, nie akceptują *pro vero & legitimo Dogmate*, racją dając, że Adryan Papież na siódmym generalnym, to jest Niceńskim II Synodzie postanowił, *sub anathemate* więcej nie składać Synodow, ani na nich bywać. Ztąd Jzydor Arcybiskup Kijowski, że był na Concilium Florenckim, od Rusi miany za przeklętego. A przecie Adryan nie zakazał, aby na wieki nie było Synodow, bo, kiedy *gravis occurrat necessitas in materia Fidei*, muszą być składane, *alias* wszystkie niezliczone Herezye mogłyby *impunè* grassować, szerzyć się & *pro libitu* każdego trzymane, żeby na nowych Synodach ie

nie

nie wyklinano, nauk ich *pro impiis, blasphemis, scandalosis* nie deklarowano. Wiele by narosło błędów, *multorum refrigesceret charitas*. Chwała Boska by upadła, gdyby nie była na Synodach *reformatio morum*. A tak z racyi nie słuszney, y zle interpretowaney, sami Moskiewscy Rufnacy mają się za Chrześcian, a Łacinnikow za *Semi-Christianos*, y za przeklętych. O pochodzeniu Ducha S. z Grekami *erroneè* trzymają; o Czyścu wiele ich dubituie; twierdząc, że dwie mieysca jest dla dusz, Ray y mieysce karania do dnia tylko Sądneho. Cmentarzow nie benedykuia, dosyć mając na tym, że Człek chrzczony na nim pochowany, który *sanctitatem* mieyscu daie. Obrazy Świętych ołobliwie S. Mikolaia, y S. Jura *cultu* prawie *latriæ, alias* rowno z Bogiem weneruia, ani umieia uczynić *distynkcyi* między Bogiem y Świętymi; co pochodzi, że żądnych u nich nie powiadaia Kazań, Katechizmow, obawiając się, aby przez to iaka nauki *novitas* nie była wprowadzona; czytaia iednak Ewangelię, Homilię, Zywyoty Świętych. Lata rachuią od Stworzenia świata, zowiąc tę epokę *Veteris Styli*. Wszystka *vis* nabożeństwa Moskiewskiego w spiewaniu, kadzeniu, dzwonienu, żegnaniu, z chorągwiami chodzeniu y postu kilka razy na Rok *strictâ observantiâ*. Organow y muzyk *nullus usus* u nich. twierdzących, że *unas tuba, tuba*. Tak Moskwa *in Schismate sordescens* czyni, trzyma, y uczy, trzymając się Greckiey Cerkwi *mordicitus*. Też Obrządki ale *meliori forma, & vivatori & Catholica Fide* trzymają, Ruś Uniti, ktorzy z Rzymskim Kościołem, *Schismaticos damnando errores, nexu firmissimo, utinam æviterno* trzymają się.

PRAWA MOSKIEWSKIE, ile za Carow *despoticè* panujących były *arbitria Principum*: Poddanych karki były za karty prawne: *Volumen Legum* było Carckie, *sic volumus*: Co y teraz w tym grubym Narodzie *strictè observatur*, jako napisał Pawel Potocki *Hic Legum tabule cervices subditorum sunt*. Przecież Alexy Michalowicz Car Moskiewski z Praw Justiniana Cesarza y innych Cesarzow

sarzew Orientalnych kazał zebrać Prawa w jedno *Volumen Ułożoną Knyha* nazwanę; do tych nie mało przydał Piotr I Alexiewicz najwzięwieszszy między Carami, y nayspołeczniejszy,

POTENCYA w siłach Woysk Rosyjskich ta jest, że może zebrać do boju ludu na 9 kroć sto tysięcy: z obszernego *Imperium* sześćkroć na wojnę, a trzykroć sto tysięcy w granicach na *Præsidium* zostawiwszy. Świeżsi *Authores* przyznają, że Imperator Rosyjski 3 kroć sto tysięcy liczy Woyska piezszego, a sto tysięcy Kawaleryi, y to jest pewniejsza. *Prætoriani militis, alias* Gwardyi przy boku swoim ma 10 tysięcy. Po Wsiach, Miasteczkach, byle chłopiec flintę udzwignął, iuż idzie na wojenne *exercitia*, y wregestr wojennych ludzi.

BOGACTWA tej Monarchii wielkie z intrat różnych. Z samego Miasta handlownego Archangel, idzie do skarbu Imperatorskiego 6 kroć sto tysięcy Talerow; z Nowogrodu wielkiego 35 tysięcy Rublow. Ze wszystkich *olim* Miast wynosiło intraty na 4 kroć sto tysięcy Rublow. Inne prowenta *vulgo* *Bołszaja Prowent*, z Cel y Portow czynily 3 kroć czterdzieści tysięcy Rublow. *Ægydius Fletcher* Posel Angielski pisze, że *demptis omnibus expensis*, skarb Imperatorski odbiera corocznie Million cztery kroć sto trzydzieści tysięcy Rublow, P Niderndorff świadczy, że ma Prowentow rocznych tamedzny Imperator więcey niż 10 millionow w zlocie. Czemu łatwo wierzyć, bo nie dawno złote gory znalezione, z samych Sobolow, Wilkow, Lisow, Bobrow, Rosomakow, Piesakow, Niedzwiedzi białych &c. Z miedzi, miodu, wołku, Płocien, Ryb, z zboża *omnis generis*, z Piżma, Iedwabiu, z Kommercyow Perskich, Indyjskich, Szwedzkich, Duńskich, Hollenderskich, Angielskich, co za intrata, uważ Czytelniku.

IMPERATORA Rosyjskiego Syn starszy Carewicz zowie się Kniaziem Jeroślawskim, a drugi Syn Carewicz pisze się Kniaziem Rostowskim. **DWOR** jego zawżę godnych Ludzi ozdoby

bny frekwencyą. Senatorowie gornieysi zowią się *DUMNOI Bojare*, których było za Pawła Potockiego w Moskwie rezydującego wszystkich 25. Okolniczych zaś, niby Kasztelanow, albo mniejszych Senatorow było 15. Kanclerze zwali się *Dumnoi Diaki* nie przyzwoitym *santo Ministerio* imieniem, bo Diak w Cerkwi śpiewa, a Kanclerz od Tronu jest *Os Regum*. Dworzanie zwali się *Dumnoi Dworanyie*. Ale teraz tam polityczniejsza *facies rerum*; gdzie *Ministerium* Dworu y Woyłka Komenda z Cudzoziemcow *constat*, a *Patriotom* Moskalom, ile z natury prostym, dosyć Honoru *parere non imperare*.

HERB ROSSYISKIEY Monarchii jest Orzeł Czarny o dwóch głowach ukoronowanych, między ktoremi głowami jest trzecia Korona w pośrodku: w szponie iedney trzyma Berło w drugiey sferę Świata; na pierśiach zaś Orła jest S Jerzy na koniu, smoka zabiiający.

WĘGIERSKIE KROLESTWO

WĘGRY przedtym zwaly się *PANNONIA*: a ta sama Pannonia wzięła imię *à Populis Pannoniis*, od Grekow *Pæones* zwanych, ktorzy wyszli od Geltow. Ta Pannonia iedna była niższa, *proprie* nazwana, *secunda Consularis*, na Wschod Słońca leżąca Bosnie y Sklawonię zawierająca; druga wyższa *Pannonia*, zwana przedtym *Prima Consularis* ku Zachodowi nadana, Karniołę, Krocycę, Karyntię, Styryę inkludująca, y część Austrii, albo Ragużkiego Arcy-Xieństwa. Y teraz toż Krolestwo na wyższe y niższe dzieli się Węgry. Naypierwszy *Julius Cesar* *videlicet arma* wniósł do Pannonii, po nim inni; *tandem* za Tyberyusza Cesarza cała Rzymianom dostała się Pannonia, z kąd tam Łaciński w wielu miejscach konserwuje się ięzyk. Hołdowała Rzym:kiemu Narodowi Pannonow Nacyą, poki Rzym Głowa świata nie schyliła się pod

przeciwney fortuny iarżmo; Gottowie bowiem Pannońskie opanowali kraie, potym Hunnowie Roku 372, pod komendą Attyli Krola wyszedłszy wliczbie million ludu z Scytyi też osiedli Krainę, obszernie rabuiąc, ktorych Longobardowie po części wypędzili, a ich znowu Hunnowie. *Tandem* około Roku 900, za panowania Arnulfa Cesarza Narod pewny z Scytyiskiey Krainy Juhra, albo Jugaria zwaney, teraz pod Moskwą będącey w ten Pannonski zaszedł Kray, iednych zbil Hunnow, z drugimi poddającemi się, iednę uczynił Nacyę *Hungariam* teraz zwaną, ktorą Słowacy zowią Juhrami y teraz, albo też z tych dwoch Naćyi y imion Hunni, Awari, nazwali się, *Hunnavári, tandem Hungari: Iordanus* zaś *Scriptor Rerum Gotbicarum* wywodzi, że *Filmerus* Krol Gottow w Woysku mając pewną niewiaścę z Nacyi Scytow, dziwnie rośłą, imieniem *Ahrumnę, ią, iako Wenerze nie Marsowi się akommoduiącą, wytrąbic kazał z Woyska, która do Oyczystey Ziemi Scytow wracając się, y po nad Meotyckie błędząc Jezioro, będąc in carnalitate proclivis, à demone compressa, wiele straszliwego wydała plodu, z ktorego się wzięli Hunni, dzisieyszey Hungaryi, z Juhrami *Fundatores*. Ci Hunnowie widząc, że Rzym był od Alaryka Gotow Krola w oblężeniu, pószli za Dunay tentować fortuny pod Wodzem Kewą; gdzie z Makrynem y Teodorykiem Państwa Niemieckiego Regentem, potkali się dnia iednego, 125 tysięcy straciwszy ludu, y Kewę Wodzaz; reszta reytrowali, sie y na Rzymianow Zwycięzcow swoich niespodzianie uderzywszy, lub z stratą 14 tysięcy swoich, Beli y Kadyki Wodzow, przecież *Victores* Rzymian *ad internationem*, ktorzy osłabieni Pannonię zostawili *fatis & Hunnis*. *Vicissitudo* tego Narodu iaka była, opisałem *sub titulo* Zwierciadło Geniuszowe. Naostatek Stefan Krol Węgierski ich z gruntu wygładził Roku 954, a S. Władysław Dalmacyę y Kroacyę do Węgier przyłączył.*

Figure WĘGIER starzy Geografowie mają za kwadratową, że czter-

że czterema stronami kwadratowemi, na cztery patrzy *Carānes* świata, *alias* że długości ma od źródeł *Patissu vulgo Teiz* rzeki, aż do *Muer* rzeki mil Niemieckich 60, y tyleż szerokości: *Recentiores* zaś Geografowie dociekli, że długości jest mil 190, a szerokości mil 100 Niemieckich, a tym samym jest dłuższa, niż szersza figura Węgier: które od Północy z Polką, od Wschodu z Turcyą Europeyską, od Południa z Grecyą, od Zachodu z Austryą graniczą. Obfitość tego Królestwa czyni mnostwo zwierza, ryb, wina najlepszego w Europie, Kruśców przednich, Jeleniów, Bazantów, kuropatw, zboża, osobliwie pszenicy. Samych wołów na 80 tysięcy co rok przez Austryą idzie do Niemieckich Kraiów.

KROLOW Węgierskich z Austryakami, którzy oraz byli Cesarzami Rzymko Niemieckimi było koło 45.

Było to przedtym *REGNUM ELECTIVUM*, *vadem* Roku 1687 na Seymie w Pofonium *vulgo* w Presburgu mianym, Domowi Austryackiemu *à Statibus Regni hereditarium* deklarowane. Dzieli się całe Królestwo teraz na 47. *Comitatus* albo *Ispan*, to jest Prowincyi; przedtym się dzieliło na 50. Każdy *Comitatus* ma swego Rządcę. Są tam *Comites* trojacy: iedni *Comites perpetui*, z tą Godnością urodzeni, których sam Król mógł tylko rządzić. Drudzy *Comites liberi*, iako to Ursini, Frangipani, Crupani. Trzeci *Comites Parochiales*, albo Powiatowi, których Królowie z Szlachty obierali. Mieli tamedczni Królowie y *Palatinos* po Węgiersku *Thavernicales*, czyli *Udvernicales*. Ban zaś albo *Bannus*, był Rządca Prowincyi, do Korony inkorporowanej, iakoto *Bannus* Dalmacki, Kroacki, Słowieński, którzy przed innemi Chorągiew nosili. Królestwo to, jest złote Jabłko, na które Turczyn dawno ostrzy apetyt; ale się broni Hussary, która Węgierska najlepsza, y Haydukami *alias* Piechota.

OBYWATELE gniazdowi y tamedczni *Origine są Feroces, inconstantes*. O nich napisano: że *carent virtute, Fide, & cochlearibus*.
Powie-

Powiedziano y to: *Hungarus, Hungarica, pessimus, optima terra*; y nie dziw, bo z Uhrow dzikich Scytyjskich pochodzą. Język ich nayosobliwszy w Europie, ktorego nikt nie pragnie uczyć się.

SENAT Węgierski składał się *stante libera Electione* z Prálatow Duchownych; Wojewodow, Komesow, z Szlachty, z Miast wolnych. Prym brał wszystkim Prymas Koronny Arcybiskup Strygoński, *Legatus Apostolicus Rationale in Sacris* noszący, *Unctio & Coronator Regum, Vice-Rex, y Regis Prasensia* zwany, tudzież Naywyższy Sekretarz. Po nim zasiadali Arcy-Biskup Kołoczeński, y 12 Biskupow, Archi-Abbas S. Marcina od S. Stefana fundowany nad innemi Opatami przełożony, a sam od Oyca S. *immediatè* dependujący: Proboszcz *Albe Regalis*, toiest Stuhlweissenburcki, który się Biskupom komparuie. Stan Swiecki składał się z Osob Swieckich, z instytucyi Andrzeia I Krola Węgierskiego. Hetmana tu wielka była Prerogatywa Krolom bliska, dlatego fatalna, więc umniejszona. *MINISTRI & OFFICIALES Regni ab Anno 1534* byli: *Curator Regni*, Rządca Naywyższy, Koronę przed Krolmi noszący, oraz Sędzia; *Judex Curie*, Sędzia Nadworny, Miecz przed Monarchą noszący. *Thavernicus Thavernicalium*, Sędzia Naywyższy nad innemi *Jus Censuræ* mający, Komornik innych Komornikow; Kanclerz Nadworny, *alias* Podkanclerzy, mnieyszą Pięczęć mający; *Magnus Schenescbalcus*, albo *Curie Magister*, po Niemiecku Hoffmeyster, po Włosku *Major Domo*. Inni Urzędnicy są podobni Polskim.

PREROGATYWY y PRAWA KORONY WĘGIEJSKIEY.

1. Krol tameczny miany *pro illegitimo*, ieżeli nis S Stefana koronowany Koroną. 2 Przed Krolmi *ex indulto Apostolico* Krzyż noszono, iak przed Arcy-Biskupami. 3 Królestwo Węgierskie

gierskie nazwane jest Dworem Najświętszey Panny od S. Stefana, Bodinus świadczy, że to Królestwo od Królów Stefana, Ładyśława I, Andrzeja, Biskupom Rzymskim jest podane *in Feudum*, aby Reges tamieczni byli *S. Sedis Vasalli y Fiduciarii*.

Zycia Maxymy y Lekcy S. Emerykowi Synowi od S. Stefana Oycy danew WĘGRZECH pro LEGIBUS FUNDAMENTALIBUS, iakie są *Sanctae Fidei in mandatis nostris primum damus locum*. Biskupow pożanowanie wielkie iemuż zalecił; *Illos enim DEUS humani generis constituit Custodes &c. Per illorum interventum delicta delentur hominum*. W Niedzielę robić zakazał; Iesliby zaś kto odważył się robić wołami, woła wziąć y zieść Mieszczanom pozwolił; a iesli końmi, tedy za konia woła *Transgressor* dać powinien był. Iakim też robił kto instrumentem, ten instrument zabrać. Czarownice każe po pierwszey admonicji niepoprawione, kluczami Kościelnemi rospalonemi ná czole formą S. Krzyża znaczyć, y potym ieszcze się nie kajúce, Sędziom rozkazuie, dekretować na śmierć. O Dzieścicach mowi *Cap: 52 Si cui decem dederit in annó, Decimam des DEO*. Młzy S. nie słuchajúcy w Święto, ten ma na siebie *rigor extendowany: Ut vapulet. & publicé depiletur*. W Piątek mięso iedzący: *Per unam hebdomadam jejunet inclusus*. Gadające w Kościele Zadne Osoby wypędzeniem były karane; niższy kondycji ludzie, za tenże excés biczami byli śczeni przed Kościołem, albo dyscyplinami. Bluznierca Kleryk od *Beneficium* był odsądżany; Swiecka zaś Osoba Szlachetna pierwszy raz 25, drugi raz 50 czerwonymi złotemi była karana, trzecia raz utratą Szlachectwa. Podsev kondycji człek bluzniący, był więzieniem karany. BB. y SWIĘTYCH płci Męskiej WĘGIERSKA Korona wydała Świātu 192. Płci zaś bialey Błogostawionych y Świętych 23 Celarzow Pannoniá wydała 16 *teste Szentivani*.

Do WĘGIER należą KROACYA olim Królestwo pod Turczynem y Austryakiem leżąca SERWIA Prowincya, częścią pod

Hhh

Austry;

Austryakami, częścią pod Turkami, bogata w złote y srebrne góry: Królestwo BOSNII pod temiż po części Panami. Tuż się referuje SKLAWONIA *subtitulo* Królestwa, która się dzieli na Wschodnią Sklawonię, która się teraz zowie *Rascia á Populis Rascis*; y na Zachodnią Sklawonię tak *proprie* zwaną: inni Rascię kładą pod Serwią. Sklawonia przedtym bardzo obszerna była od Drawu rzeki, aż do Morza Adryatyckiego: terazniejsza długo jest na mil Niemieckich 50, szeroka na 12. Ci Sklawowie między Dunajem, Drawem y Sawem obszernie siedząc, wiele krajów Europejskich spłodowali, y, wiele też zawojuowali, Tracycy Jlyrik nawiedziwszy, za Dunajem, y po nad Bałtyckie Morze nie mało Niemieckich Kraiów sobie podbiwszy około wieku szóstego, nazwali się tym imieniem *Slavos*, od Sławy, albo Sławnami, lub sławnemi, generalnym przedtym zwani terminem *Venede*, albo *Sarmatae* iako czytamy w Hartknochu. Ci zwyciężyli Hunnow: wojuwali z Turingami, Frankami, posundowali z krwie swocy, Polaków Morawow, Czechow, y inne Słowiańskie Nacye, których liczą *Authores 20 species*, to jest, Pomeranów, Lebusiów, Stoderanów, Wilinów, gdzie teraz Brandeburczycowie, Sidinów, to jest, Stetyńenów dzisiejszych, Obotrytów, to jest, Mekleburczyców, Suziów, albo Skuziów, *alias* Słężaków, &c. &c. Do tych to Słowaków Alexander Wielki pisał, á tym samym pokazał, że lubo wielki *Bellator*, przecież nie mniejszych *Bellatorów* apprehendował; który list w Czeskich jest Kronikach.

Jeszcze *ex parte* do WĘGIER należy DALMACYA, *olim* Królestwo, które opiszę tu w JLLIRYKU: referuje się tu Transylwanię albo Siedmiogrodzka Ziemia, o ktorej w Dacyi mówić tu blisko będę, niektóre WĘGIERSKIE wspomniawszy MIASTA, iakie tam sławne są, Posonium albo *Pisonium* od Pizona Wodza, który Pannonię za Tyberyusza Cesarza Rzymianom podbił; teraz się zowie Presburg; gdzie w Zamku Królewskim *asservantur*
ins.

Insignia y Semy bywają *Statuum Hungariae*. Kromnicz starożytne Miasto, gdzie złote gory; Waradin, Budá od budy fundowana *olim* Stolica Królestwa *vulgo* *Offem*: Temeswar, Tyrnaw: *Quinque Ecclesie* Miasto *vulgo* *Funskirchen*, od pięciu Kościołów: Strigon *vulgo* *Gran*: Arrabo y *Javarinum vulgo* Raab mocna nad Raab rzeką w Dunay wpadającą Forteca: *Alba Regalis vulgo* *Stuhlweissenburg* między płoćmi dobrze ufortyfikowane Miasto, do którego troiaki tylko przez wały akces. Kartowicz w Sklawonii, gdzie Kartowieckie między Cesarzem Leopoldem y Turczynem były Traktaty Roku 1699. gdzie Pałac ten czyli Sala kongressu, na Kaplicę Najswiętłzey Pannie *de Pace* konsekrowana od Cesarza *sub cura* OO. Bernardynow. Esseck Miasto, koło którego blisko jest most przez bagna na stop 8565 prowadzony, Turecką klęską sławny. Belgrad, *Alba Graca* przedtym Miasto mocne z Zamkiem mocnym na gorze w Serwii, Antemurał Chrześciański, w kacie albo między widłami Sawu y Dunaju: Passarowicz od Traktatow Passarowickich *Anno* 1718 sławny.

HERB Królestwa Węgierskiego trzy rzeki y dwa Krzyże.

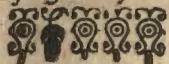
JLLIRYK Obszerny Kray, *vulgo* Dalmacya.

JLLIRICUM albo *Iliris* po Grecku, od *Illyriusa* Polifema, czyli *Kadmusa* Syna rzeczona kraina, dawnych czalow obszerna od Arsu rzeki pogranicznejey Włoskiej po nad Adryatyckie Morze leżąca, od Północy ma Konkatenacyę gor, któremi od Węgier graniczy. leśt kray ciepły, wesoły, zboże rodzący; gdzie Obywatele przedtym byli okrutni, morskim bawili się rozboiem. Dzielita sie *olim* ta *Illyricka* Ziemia na *Liburnię*, którą Rzymianie po założeniu Rzymu w lat 525 *ante Bellum Punicum secundum* zawoiowali: na drugą Dalmacyę, pod Augustem. Cesarzem zawoiowaną od tychże Rzymianow. Aż Gotowie ją spustoszyli, potym Wenedowie czyli Sklawowie od Meotyckiego pochodzący Jezio-

r., potym Węgrzy, na ostatek Turcy y Wenetowie po nad brzegi morskie. Generalnym dziś terminem Illyrik zowie się DALMACYJA, a Liburnia Illyriku część; zowie się *Comitatus Zadera*, vulgo *Contada di Zara*, W tey DALMACYI, olim Krolestwem się tytułującej, mają Turcy, Węrowie, Wenecyi y Raguzka Rzecz-Pospolita swoje części. RAGUZKIEJ RZECZY-POSPOLITEJ jest Stolica RAGUZA, przedtym *Epidaurus* Miasto zwane, na Peninsule, Turkom, Wenetom, Austryakom, haracz płacące, do ktorego Miasta Powiat *circum circa* należy na mil 30 Papież y Wenetowie zowią *hanc Rempublicam La Communita di Ragusi*. Haracz z razu Turczynowi płaciła 500 Cekinow, to jest 1000 Talerow. Napisany Traktat y całą ręką Cesarza wjatrამენცე umoczoną według tamecznych wieków naznaczony, niby to Pieczęcią przyciśniony według Rikota. Od tego czasu zawsze dwóch Posłów u Porty rezyduie co rok się luzując, ten haracz oddają, tudzież Prezenta Wezyrowi Wielkiemu, Kislar Adze, to jest Stárlzemu Pokoio-wemu, Cesarzkiej Matce, y Dworzanom: co-wszystko rachując z Rezydencyą komputując, wynosi na 20 ty-siący Cekinow: Co miesiąc sobie ta *Respublica* naywyższego kreu-je Officyalistę *in ea prerogativa* go mając, iako Wenetowie swego Dozego. Innych Urzędnikow co tydzień obierają: Kommen-data zaś Zamku, co dzień innego kreuia w wieczor na Radzie, y zaraz gdzie go zastaną, chwytają, oczy zawiązawszy, na Zamek prowadzą, kommendę oddają. Atak niewiedząc, kto Kommen-dantem, zabiega się wszelkim praktykom.

Zbogacili się ci Raguzanie przez *Commercia*. DALMACYI przedtym Stolica była Skardona *Miasto* nad Jeziorem tegoż imienia, innych Miast z Raguzą znacznych jest zelzefnaście.

HERB Dalmacyi, trzy głowy Lwie ukoronowane.

GRECYA, EPYR, PELEPONESUS, albo IMOREA
 TESSALIA, MACEDONIA, KRETA *vulgò* KAN-
 DIA, TRACIA *vulgò* *Romana*, ALBANIA, gdzie
 też są, Arnautowie, MESIA, w ktorey *Servia* już opi-
 sana y BULGARYA, SCYTIA *generaliter* wzięta,
 y SCYTIA Europeyńska, DACIA, TARTA-
 RYA Mniejsza, Sarmacya EUROPEYSKA.

To wszystko zowie się teraz.

TURCYA EUROPEYSKA.

Te Kraie opiszę ktociusieńko, a TRACYĘ dzisieyszą Romanę,
 w ktorey Sambuł, y STOLICA Ottomańska, na końcu tych
 Kraiow obłzernym okryślę piórem.

GRECYA *vulgo* ROMELIA graniczy z JLLYRYKIEM dopiero o-
 pisany, albo z Dalmacyą. Była GRECYA przedtym
 wszystkich chwalebnych Nauk Szkoła Mądrości Świata *alma Ma-*
ter, Disciplinarum nutritrix. Ztamąd wszystkie Szkoły Nauk *genera;*
 z tamąd Matematycy, Mechanicy, Geometrowie, Architekci,
 Malarze, *Sculptores, Stratazemata* wojenne, *modus bellandi*, Rządow
Rerumpublicarum modeluszę; z tamąd Poetowie, Krasomowcy na
 Świat wyszli, Świat oświecili: zgoła *ceu ex cerebro Jovis* światu peł-
 na umiejętności wszelkiej. urodziła się Minerva. Cokolwiek *Di-*
florum, Factorum, Świat teraz admiruie, Grekow to wielki koncy po-
 wał dowcip. Y poki Grecya Walecznemu Romulidarum Narodowi
 miała za honor *subesse*, y zostawać *in equalitate*, Głowie Świata,
 swoje mądra *submitendo*, ślicznie *floruit*; a iak pychy y nierzetel-
 ności poczęła *sordescere vitiò*, ze wszystkich wyzuta chwalebnych
 przymiotow; nadto pod Bissurmańskim iarzmem *gemere non gere-*
re magna umieia Grecy, prostotą, niewolą zaciętością w Schizmie,
 & *veteri mendacio celebres* Światu Głowie owe mądre wielkie Tur-

czynowi płacą Pogłowne od kaźdey Osoby; gdzie wolenne były *exercitia*, teraz młodź wyborna Grecka Janczarske dzwiga flinty, *Turcica non Græca militie formūiac robur*: Ni sereca, ni dowcipu, ni poleru, ni nauki *vestigium* nie obaczysz w Greku teraznieyłym. Nie płyną teraz w Grecyi Kastaliyskie źródła, chyba tży niewolnicze: nie mówią Apollina Delfickiego *Oracula*, bo im Turczyn zatkał gębę nie spiewają ślicznym Rytmem Muzy, bo by y od tego, iak od nabożeństwa dać trzeba trybut dla Pana Murzy.

Ta tedy GRECYA wzięła imie swoje od Krola *Græcus* imieniem; nazwała się potym HELLAS od Krola Hellen Herkulełowego Syna, a Obywatele zwali się Hellenes, Rządzili Grecyą Krolowie, Wodzowie, tak *tum bello, tum pace*, długo *claruit*: od Narodow w sobie isy inkludowanych. iak iaszczurka od dzieci *in suis visceribus* była traktowana, i *andem* od Filipa Krola Macedońskiego zawoiowaną, potym od Rzymianow, od Gottow, Hunnow, Saracenow, naostattek od Turkow tyrannow.

Ciż Grecy aż do Sycylii y Włoch zaszedłszy *Magnam Græciam* fundowali; zasłzi y do Azyi, *Græciam Asaticam* nazywaiąc. Na wzdłuż Grecyi było mil 100 wżerz na 80. Grecya nayıerwey osiadła była przez ludzi, ile blisko będąc Azyi, gdzie *genus humanum* wzięło początek; a potym inne Krainy Europeyskie napełnione także z Azyi.

GRECYA zawierała w sobie imo EPYR, *vulgo* Kaninę; gdzie jest Stolica, Janna albo *Jannina*, niegdy *Cassiope*. Mieszkałi tu Molossi, ktorych Stolica Dodone, y Kościół *Jovis Dodonei* sławny *Oraculis*: *Dryopes*, *Chaones*, *Thesprotii*, *Cassiopei*, *Amphilochi*, *Acaronnes*. *zdo*. Taż Grecya zawiera w sobie PELEPONESUM Krai-
nę od Pelopy Krola nazwaną; a ta jest Peninsuła *Ismem* do Grecyi przyłączona, teraz się zowie MOREA, w Wino obfita y we frukta; od Turkow Wenetom Roku 1715 wydarta; ktorey Stolica Neuplia. Zawiera w sobie ta Peninsuła inne pomnieysze Kraie, iako

to Achaie' vulgo Liwadię, Elide, Messie, Arkadię, Lakonikę daley Agrię, albo Argolikę. W Achaii było Miasto *Corinthus* bogate; Rzymianow nie appprehendujące, dla tego od nich demolowane, ktore opisałęm *sub titulo Mappa Miasz Elis*, albo Elida kraina miała st. wne mieysce y Miasto *Olympia*, gdzie były co 4 lata w piątym Roku zaczęty z całej Grecyi konkursem Gonitwy od *Herkulesa* ku czei *Jowisza* postanowione, na których młodz Grecka biegiem, skokiem, rzucaniem do gory albo do mety *Disci*, to i. st. Misy okrągłey miedzianey, albo żelazney na trzypalce grubey, w tym sile pokazowali, *item* palowaniem się tym się do wojny exercytując. Kto tu był *Victor*, zwał się *Olympionices*, y oliwną odbierał koronę: tak był honorowany, że nie bramą, ale murem wyłamanym na wozie tryumfalnym wieżdzał: *Cicero* mowi, że na tych *Olympiyskich* gonitwach koronę otrzymać było *prope magis & gloriosius quam Rome triumphasse*. W tymże Mieście był Kościół *Jovis Olympii*, ktorego cudna statua, między siedm Cudow świata policzona. Tu wzięta początek sławna *Æra*, albo liczenie lat *Olympiadum*, o ktorey mowiłem *supra* w *Chronologii* w pierwszej Części tej Księgi.

W Lakonii była potężna y sławna Stolica *Lacedemon* Rzeczy-Pospolitey *Lacedemońskiej*, albo *Spartańskiej*: zkad *Norma Revu Publicarum* wyszła na Swiat: inaczey się zwało to Miasto *SPARTA*; mało tam, ale związtym mowiono stylem, ztąd *Stylus Laconicus*, albo *Laconismus* ma początek. *Lacedemońskie* albo *Spartańskie* *Matrony* Bohatyrow rodzily, y same były *Heroiny* odważne, ztąd powiedziano: *Sole Lacene Viros pariant*.

W *Argolice* Krainie było Miasto *Argos*, gdzie Kościół był *Argivę Junonis* sławny. *Epidaurus* vulgo *Malvasia*, gdzie Winó tegoż imienia sławne. *zno*. Zamyka w sobie Grecya *HELLAS*; albo *Helladę* krainę, ktora właściwie Grecyą się nazywa. Ta sama *HELLAS* zamyka w sobie Kraiow kilka, iako to *Attykę*: gdzie sławne-

Ślawne Światu były Ateny, których blisko był Las naukami *virescens* *ACADEMUS* zwany, iakom gdzie indziej obszernie opisał. W Phocidzie Hellańskiej krainie było Miasto Delphi, pod górą Parnassem, gdzie *Oraculum* Apollina głośne Mądrym, opisane także wyżej odemnie. *PARNASSUS* była Góra Apollinowi y Muzom; od Pogań poświęconą, o dwóch wierzchołkach, ząd *Parnassus bicollis* nazwany, albo *Bicornis*: iakom opisał między Gorami. W Beocyi Krainie *HELLAS Thebe* Miasto, Ktore *alibi* opisaniem, jako y Theby Egypskie inne od tych.

410 Ma Grecya pod sobą *TESSALIE* gdzie *Græcus y Hellen* Krolowie się porodzili, Grecyi imiona dający. Ten kraj wstawily *Philippici* albo *PHARSALICI CAMPI*; gdzie Domowa Rzymian klęska Juliuszowi Cesarzowi z Pompeiusza przyniosła Wiktoryą. Tam jest blisko Miasto *Pharsalus vulgo* Farsa. Miasto *Methone*, w ktorego attaku Filippowi Krolowi Mecedońskiemu oko z łuku wystrzelono. Tam są Theby Tessalonickie, Gory, *Olympus y Pindus, Pelius, Ossa*, tuż *Tempe*, wesote miejsca nad rzeką *Peneus*. W tymże kraiu są *Thermopylae*, to jest gory schodzące się, y ciasno ścisłkające *vulgo* *Boca di Lupo, alias* wilcze gardło zwane, pomiędzy ktorez Tessalii do Achii cialne przeście. Wstawila te *Thermopylas* klęska Lacedemończykow y Leonid esach Krola we cztery sta set ludzi z Xerxesem kilka kroć sto tysięcy ludu mającym, potykającego się. 510 Inkludnie Grecya w sobie *MACEDONIE*, od Macedona Deukaliona Wnuka przewana, ktora przedtym *Æmathia* zwała się od Ematiusza Krola; dwa Regnanci Filip y Alexander Wielki ją wstawili; inni *in antecessum* mniey Krolowie ślawni, ktorych tam panowało 40 Nypierwszy *Caranus Heraclida*. Ostatni był *Perses* od Rzymiam *vicus*: Pliniusz w Macedonii naliczył 150 *Populos* z ktorych te głośne: *Taulantii*, ktorych *Stolica Epidamnum*, że w szkodę *ist* miała z imienia, od Rzymian *Dyrrahium vulgo* *Durazzo* nazwana. Inne *Nacye*

cye Macedońskie *Eliomita, Dassareta, Mygdones, Bisalta, Edonii, Gr-beli, Sintici, Pelagones, Chaldici, Amphaxitide, Lincista, Almopes, Aestrai, Aordei*. Miasta *olim* sławne *Pella vulgo Janicza*, gdzie się Filip y Alexander Krolowie wielcy porodzili: *Agea*, gdzie Groby Krolow byly: *Stagira*, gdzie się urodził *Princeps Philosophorum Aristoteles*. Stolicą Macedonii Miasto *Theffalonika vulgo Salonichi*: gdzie handlem bogatym Chrzęścianie, y Zydzi bawią się: gdzie Port Grecki naylepszy. *Philippi* albo *Philippopolis* Miasto *funditus* zruynowane; gdzie cale ielcze jest *Amphitheatrum*.

ALBANIA też przedtym była częścią Macedonii od Alexandra Wielkiego zawoiowana; gdzie Obywatele są Katolicy y Grecy, y prawie sama treść odważnego serca Mecedończykow, iakoż z tamtąd konie dzielne wychodzą y Junacy Arnautowie. Albańkiego Xięstwa Miasta są: *Scutavi olim Scodra* Stolica, Kroja z Zamkiem mocnym, gdzie się Skanderbeg wielki woiownik urodził. W Macedonii jest Gora sławna *Athos*, pospolicie *Mons Sanctus* zwana, którą opisałem między gorami.

I N S U L Y G R E C K I E

Na Morzu Archi-Pelagu, to jest wielu Insul Morzu, partykularnie *Ægeum*, to jest Morzēm Greckim zwanym, jest Insul większych 2: to jest *NEGROPONTE* przedtym *Eubæa, Chalcis, Egribos* zwana, długa na mil 150, szeroka na 40, przedtym *Wenetow*, teraz *Turczyna* mająca za Pana: Druga jest *Kandya*, insula przedtym *Kreta* od Krety *Ninfy* rzeczona, albo od *Kreta Krola Kuretow*, przedtym *Aëria*, potym *Curetis* będąc zwana; á naypewniey według *Aryana* Autora od sławnego czleka *Cres* imieniem, *kretą* nazwana; dlatego białogłowa tameczna zowie się *Cressa*, Męszczyzna *Cretes*, albo *Cretensis*.

Zwała się też Insula *Beata & Felix* od zdrowego powietrza. Obywatele tameczni kłamstwem *infames*. Od *Turkow* cale opanowana Roku 1715, na 4 *Sandziakostwa* podzielona, długa na mil 70 *Niemieckich*, szeroka na 15. Miał na *Krecie* tey było wiel-

kich przedtym sto; dlatego od Grekow zwana ta Insula *Centopolis*, niby Stogrod, stu Miast Kraina. Teraz ledwo 12 znacznych; między ktoremi Stołeczne Kandyja, *Sedes* Beglerbega, toiest, Rządcy Prowincyi, z Zamkiem y Portem mocnym. Na tey to Insule był Labirynt murowany, *Dedaluſa mirabile opus*, z pięknego obrabianego kamienia, arkadzistym zawarte sklepieniem, z ktorego teraz ciekawy Xiążę Mikołay Radziwiłł Peregrynant widział wielką mogiłę kamieni, á pod nią *rudera* filarów, kolumn iak las stojących. Arcybiskup Kandyi Biretu y stroiu zażywa Kardynalskiego *cum licentia* Oycy Świętego.

INSUL Mniejszych na Archipelagu, albo Morzu Greckim iest 31, ktore się zowią *CYCLADES*, tak rzeczone, że iak korona albo wieniec, leżą koło Insuly *Negroponte*. Między temi te są pryncypalne: *Andrus, Santorini, Melos, vulgo Melo*, gdzie Łaciński ieden, drugi Grecki Biskupi: *Delos vulgo Solile, Paros vulgo Paros*; zkad białe marmury; *Pathmos* wygnaniem S: Jana Ewangelisty sławna *vulgo Palmosa*, od Miasta Palmozy Stołecznej: *Scyrus* po spolicie *Sciro*, albo *Skiro &c. Tertii generis* na tymże Archipelagu są Insuly imieniem *SPORADES*, toiest, rozrzucone, rozsiane po morzu, á tych iest 36. Między ktoremi *Celebriores: Chios vulgo Scio: Lesbos, vulgo Metelino* od Stołecznej Miasta *Metylene*, nazwana Insulá, máiąca Arcybiskupow y Biskupow, y wino wyśmienite. *Lemnos vulgo Stalimene* od Stolicy Arcybiskupiey *ejuslẽ nominis*, gdzie kopia *Terram Lemniam Sigillatam* przeciw truciznie. *Nicaria* przedtym *Icaria*, gdzie utonął ow po niebie latający *Icarus: Naxos vulgo Naxia* z dwiema Arcybiskupami Łacińskim y Greckim: *Samos vulgo Samo: Cos vulgo Lango*, którą *Hippokrates* Medyk y *Apelles* Malarz wstawili: *Carpatus* teraz *Scarpanto; &c &c.* *Quarti generis Insuly* na tym są morzu *NEUTRALES* zwane, że ani do *Cyclades*, ani do *SPORADES* Insul należą, á iest ich 13: iakoto *Daubli, Standia &c PORTOW* na Archipelagu iest 17.

Nie tak na morzu ARCHIPELAGU, iako na bliskim zaraz, ktore się zowie Azyatyckim Morzem, są dwie sławne Insuly: CYPRUS y RHODUS. CYPRUS jest większa, bo na mil 40 rozciągniona, na mil 15 rozszerzona, bardziey ku Południowi podana y ku Azyi.

Wzięła imię czyli od Cypra Syna Cyryny Krola tamecznego, czyli od Cypru drzewka, czyli od zalewania morскими falami. *Scriptores Sacri* świadczą, że przez Cethim rozumie się *Cyprus*, że Cethim Wnuk Jafeta tę opanował Insulę, Cethim, albo *Citshim* ją nazwawszy. Zwała się przedtym *Macaria*, to jest; Błogosławiony kray od zdrowey aeryi y obfitości ziemi. Obywatele tameczni *u-utriusq;* *sexus* z lubieżności u świata *notati*, dlatego Wysep Wenerze nieczystey był poświęcony, ztamtąd *Cypria* utytułowaney. Miała tu sławne były *Cythera*, *Paphos*, *Palepaphos*, *Salamis*, y *Stolica Nicosia*; item *Famagossa*, *Cerines*. Miała ta Insula swoich *olim* Krolow, ostatniego Ptolomeusza. Zawoiowana od Rzymian; zkąd iako z obfitego kraiu w miedź, *consequenter* w pieniądze *Portius Cato*, Rzymskie z bogacił skarby. Po rozerwanym *Imperium*, Greckim się Cyprus dostał Cesarzom. Roku potym 1181 Richardowi Krolowi Angielskiemu tam wiatrami zapędzonemu, gdy szedł do Ziemi S: na Saracenow, od niego Gwidonowi Francuzowi *longa serie*, tam krolującemu, potym Genuencykom, od tych Wenetom, *tandem* Turkom, będąc Roku 1570 od Selyma Cesarza wydarty Chrześcianom. Ma wina, miedzi y chleba dosyć ten Wysep.

RHODUS jest mnieysza od Cypru, Insula, bo 30 mil w okrągu zajmująca: wzięła imię od Stolicy swojej *Rhodos*; á ta sama od Rhodii Damy, czyli od Roży tam znalezionej, czyli też od Dodaim, albo Rodaim Wnuka Jafetowego, Tam choć Niebo zachmurzone, nie masz jednak dnia w roku, żeby słońce nie świeciło. Z tey racyi Rodyczykowie tu kolos, *alias* statwę słońcu za

300 talentow przez lat 12 wystawili, wysoką lokci 70 trzęsieniem ziemi w lat 56 obaloną; y innych w tymże Mieście erigowali mnieyszych Kolosow 100. O czym obszerniey masz w Pierwszey Części między 7 Cudami Swiata. Byli tu zrazu Krolowie Rodyfscy, potym Rzymianie, ponich Grecy. Tym Roku 615 wzieli Saraceni y Kolos ow zabrali, obalony. Tym wzieli Roku 1308 Kawalerowie S: JANA odtąd Rodyjskiemi zwani; ale y tym wydarł Soliman II Cefarz Turecki Roku 1522, á Kawalerom dana *Melita* albo *Melta* na morzu Mediterranie od Karola V Cefarza Miasta tu sławne były oprócz *Rhodos*, *Lindus*, *Camirus*.

Dalsza w TURCYI EUROPEYSKIEY, Kraina jest MEZIA przy Macedonii y Tracyi leżąca, którą Rzymianie *Cereris Horreum* dla obfitości zboża, nazywali. Dzielila się na WYZSZA, gdzie teraz SERWIA albo SERBIA; y na NIZSZA, gdzie jest dzisieysza BULGARYA, od Stołecznego Miasta *Bulgar*, tak nazwana, *vulgo SOPHIA*; á dawnieyszych czasow zwała się *Sardicum*, gdzie było Koncilium Sardiceńskie; gdzie Geblerbey Romelii rezyduie. Inne tam Miasta są: *Silifria*, *Temiswar*, *Warna*, z Portem przy Czarnym morzu. Mieszkały w tey Mezyi dopiero opisaney niektore Nacye okrutne y nad inne grubiaństwem *infames*, od Trakow pochodzące *Dardani*, *Tribali* Szlachetni u Historykow, *Peuceste*, *Scythae*, po nad Czarnym morzem, Getowie po nad brzegami Dunaju, Masi okrutni, *Servi* albo Serbi, ktorzy Serbię, Krolestwo w Mezii fundowali; Bulgari, ktorzy Bulgarskie, gdzie w Mieście *Nicopolis vulgo Nigeboli* od Dunaia przedzielonym, są *Vestigia* Mostu Trajana Cefarza, gdy szedł na Gotow. Mezię tę M. *Licinius Crassus* pod Rzymskie podbił był iarzmo.

SCYTHIA EUROPEYSKA jest także w Turcyi Europeyskiej; o ktorey niżej krocisieńko pomowię, powiadam, że SCYTHIA generalnie wzięta, począwszy od Mezii krainy dopiero opisaney, ciągnie się aż do *Promontorium Anian* w Azii mil 1000. Szeroka

roka na mil 60, od Oceanu Północnego, aż do gory Kaukazu. Zaczym, że aż z Europy do Azji Scytow ciągnie się kraina obszerna, dwoiaka jest SCYTHIA, jedna EUROPEYSKA, w Europie; druga AZYATYCKA w Azji; o ktorey tam się będzie mowiło, tu o Europeyskiej, ktora ma od Zachodu Patissum rzekę, od północy Linieę ciągnioną, od Patissu rzeki aż dopierwszych źródeł Dniepru; a od Dniepru drugą linią aż do rzeki *Tanais*: od Wschodu ma Czarne morze, od Południa Dunay. A tak w tey SCYTYI EUROPEYSKIEY miesciły się NARODY Scytyjskie, dawnych czasow ani Miasł, ani Wsiow nie znaiące. Niebo u nich bylo dachem, serce murem: a lubo żadnego nie bylo zawarcia; złodzieiow nie znali; iesli się znalazł, *rigorosissime* ukarany na gardle, złotem y srebrem tak pogardzali, iak inne Nacye na nie są appetyczne: żelazem żyli iak strusie, drożey szacowali bulat, niż teraz Indyanie: nie radłem, albo pługiem orali ziemię, lecz żelazem karki nieprzyiacioli. Dla żony y dzieci gabinet: woz skora obity. Zadney polityki nieznali; tylko, bić, gonić, albo uciekać, brać dopadlszy czego: stroy, Cera, potrawa, nie delikatne, wszystko do pracy sposobne.

NACYE SCYTYJSKIE te były Znacznieysze.

Dacy, gdzie teraz Wołochy, Siedmigródzianie, Multani. *Getae*, gdzie teraz Bulgaria: Tyragetæ, toiest nad Dniestrem Obywatele: Carpani, Calliopes; Istrici, *alias* Dunaiowscy: Ajaces, Jazyges, Eneocadlæ na Podolu y koło Podola mieszkańcy: *Bastarnæ*, *Prucini*, *Boristhenitæ*, toiest Dnieprzanie, Neuri, Geloni, Thussagetæ, Budini, Agathyrsi, Rossi, Alani, z ktorych potym jedna *Gens* stała się *Roxolani*; *Hamoxobii* w mnieyszey Tartaryi znajdujący się: Georgii, Nomades, Basilides, Tauro-Scythæ koło gory Tauru, *Taurici in Taurica Chersonesso*, *alias* na Peninsule Krymie: *Bosphoriansi* koło *Bosphorum Cimmerium*, *alias* koło Czarnego

nego Morza Cimmeryjskiego: *Meotae*, koło Meotyckiego Jeziora; *Arimaspi* o jednym oku, *id est*, mrużący oko do strzelania z łuku: *Essedones*, *Tanaite* po nad *Tanais* rzeką *vulgo* Don mieszkający. Aże najpierwszą w Scytyi położyłem Nacyę Dakow, tu o Dacyi mówić należy.

DACYA jest Scytyi Kraina, okrutnych y grubych ludzi gniazdo; między Karpatem górą od połudcy, y Hierassem rzeką, od wschodu między Dunajem, od Zachodu między Patissem. Dacya ta dzielila się na trojaka Dacyą; na Ripeńską, na Alpestem, koło *Alper* gór leżąca, na *Mediterraneam*, Gepidią zwaną. We wszystkich trzech Dacyach było około 20 Nacyi, co raz innych imion, iakoto. *Cingeli*, *Siginni*, *Rotacensii*, &c. &c. *Trajanus* Cesarz zawoiował te trzy Części Dacyi, które Getami zwaly się, a potym Dacyą od Rzymianow nazwane, y Prowineyą Rzymską uczynione; dokąd Sarmatowie wprowadzili się, po nich Gottowie, potym Hunnowie, po nich Sasi. *Tandem* za czasem też sama Dacya podzielona na Transylwanią, Moldawią, Walachią. Transylwania, niby zalesny Kray, od Lacinnikow, od Słowakow Siedmigródzka Ziemia, od siedmi Zamkow, od Saxow *Siebenburgen* ztąż signifikacyą nazwana, jest dużym Xięstwem między górami leżącym, rościagnianym na mil 35; Szerokim na 30 w zboże, wino, złoto, obfitym. Było to Xięstwo pod Turczynem, przez Traktaty Karłowickie *Annó 1699* Austryakom oddane: gdzie oprócz Generalnego Kommandanta, jest 12 Senatorow, trzech Katołikow, 3 Lutrow, 3 Kalwinow, trzech Socianow Grekow, &c.

Stolica Siedmigródzka jest Zeban albo *Cibinum* teraz Hermanstätt, to jest Hermana Fundatora Miasto. Rezydencya Xiążąt była po Cibinie Alba Julia, potym *Caroloburgum*, pospolicie *Weinsenburg* nazwane Miasto, z kilku Przedmieściami; gdzie Krolow Węgierskich śmiertelne w Mausoleach popioły. Rzeczone od Rzymianow *Julia*, imieniem Julli Matki Aureliusza Cesarza, która tam rezydo-

rezydowała. Gdy tam Rzymianie panować poczynali, było Miasto sławne Zarmis, Zarnigetusa; inaczej *Ulpia Trajana*, *vulgo Varthel*, to jest Obaliny, *in gratiam Trajana* nazwane, który Decebala Krola Dacyi zwyciężył, wziął w niewolę, á tak od Dacyi zwyciężoney, *Dacius Trajanus* zwać się począł. Idąc tam Cezarz ten na Dunaiu wymurował wielki most na 20 murowanych słupach wysokich na stop 150, nie rachując co w ziemi było, szerokich między sobą na stop 60, sklepieniem powiązanych, dawszy nad mostem inskrypcyę *tenoris sequentis*.

Providentiâ Augusti verè Pontificis (že Pontem fecit) Virtus Romana quid non domet? sub jugum ecce rapitur Danubius. Tamże wielkie zabrawszy w Zarmis Mieście skarby, Krolow Dacyi, Bożkom zawdzięczając, te zostawił *Votum* w Dacyi, potym znalezione: *Jovi Inventori, Diti Patri*, [to jest *Plutonowi* Piekła y skarbow Bożkowi) *Terræ Matri, detectis Dacie thesauris, Divus Nerva Trajanus votū exsolvit.* Druga część Dacyi potym nazwała się Walachią, albo WOŁOSKĄ ZIEMIĄ od Włochow tam mieszkających, y ięzykiem Włoskim, lub bardzo zepsowanym obdarzona; gdyż tam według jednych *Flaccus* Rzymski osiedliśka zaprowadził *Flarciam* nazwawszy, broniąc *Mezii* y terazniejszey Wołoszczyzny od impetycyi nieprzyjaciol; drugich zdanie, że *Trajanus* Cezarz 40 tysięcy osadził tam Włochow, strzegąc granic *Imperii Romani* od *Scytow*, y *Sármatow*, ztąd tam Łacińskiego y Włoskiego *Vestigia* ięzyka. Ziemia ta Chrześciańska, ale *Schismate* zarażoną trzyma Religią. Woiowała radą y siłą swego Woiewody z Turczynem, ale od niego iako potężniejszego pokonana, Haracz zrazu płaciła 200 workow srebra, to jest 60 tysięcy Talerow. Mateusz Woiewoda, albo Hospodar na tey zbożacony funkcyi, podniósł głowę na Turczyzna, dał okazyą do ukarania Wołochow cięższym Haraczem, ktorego teraz dają Cezarzowi 260 kies Talerow bitych, w kaźdey kiesie 500. Talerow, miod, wosk: Weyzerowi wielkiemu 10 kies srebra, szubę Sobolą; *item* Podskarbiemu,

skarbiemu, Ochmistrzyni Białogłowskiej, Starszemu Pokoiowemu znaczne Prezenta &c. Inni zaś piszą, że dają Wołochy 60 tysięcy Dukatów y kilka set koni na wojnę.

MOLDAVIA różna od MULTANII, (gdyż te dwie części nazywają się generalnym terminem: WOŁOSZCZY-ZNA) jest kraj między Chocimszczyzną y Multanią, Turczynowi hołdujący, ktorego imieniem Woiewoda czyli Hospodar tam rządzi mieszkający w Jassach Stolicy Moldawii. Nie raz się porywali ci Wołocha na Potencją Ottomańską, *tandem* Jwan Woiewoda batalią przegrawszy ty życie straciwszy, całą Moldawią podał w niewolą Turecką Roku 1547. Zrazu dawała 40 tysięcy Cekinow; potym Cesarzowi 120 kies srebra, wiele ok Wosku, Miodu, Łoiu, smoly, płotna na niewolników, Węzyrowi wielkiemu 10 workow srebra, Sobolą szubę; innym Urzędnikom, Walidzie, to jest Matce Cesarzkiej, nie mało pieniędzy. Inni piszą, że 60 tysięcy czerwonych dają Haraczu, koni 500, krogulcow 300. W tych tu krajach panowała Familia Mucyuszów Rzymskich, potym Mohylami nazwanych, od mogił często sypanych nad Turkami wybitemi. *Tandem impar* Potencyi, do Polski się przeniosła. Obie te Ziemie to Kazimierz Wielki, to Władysław Jagiello do Polski *armorum jure* był przyłączył: a że Kazimierz Jagiellończyk z Krzyżakami wojuiący, dać im na tenczas nie mogli sukursu przeciw Turkom wexuiącym, pod iego poddali się protekcyą, 2000 czerwonych dawszy Haraczu według Kromera. Od tego czasu to Turkom, to Polakom, a żadney stronie szczerze nie hołdowali Moldawcy y Multani, sprze- cięż Hospodarow swoich z prekaucyi *in Federe cum Turcis*, Chrze- ścian miećpowinni, a nie Turkow Paszow.

Do Kraiow SCYTYI EUROPEYSKIEY należy TARTARYA Mniefza, którą przedtym generalnym terminem zwa- no SCYTYĄ EUROPEYSKĄ, która od pułnocy ma Moskwę, od
Wschodu

Wschodu Tartaryą Wielką, od południa Czarne Morze od Zachodu Wołyń. Długą jest namil 140. Niemieckich, szeroka na 77 dzieli się na 12 Prowincyi, *alias* ich terminem mówiąc, na 12 *Hord*, albo *Ord*, to jest Pokolenia: krzakow, *alias* na Krymską, Przekopską, Nagayską, Kałmucką, Czerkaską, Oczakowską, na Lipkow, Bessarabow, na Białogrodzkich, Budziackich, Dobruśkich Czeremessow: którzy teraz to Hánowi, to Moskwie są pod legli. Ta Tartaryą wzięta imię od Tartarus rzeki, albo od słowá Syriackiego *Tartar* znaczącego pozostałe ostatki Jzraélitow, według Tuana y Leonkławiusza Autorow. Zrazu Tatarow było 7 tylko Pokolenia albo *Hord*. 1 *Tartar*, 2 *Tangur*, 3 *Kunat* 4 *Tatair*, 5 *Sonic*, 6 *Mongli*, 7 *Tebeta*. Pokolenie *Tartar* innym prym wzięło; bo z tego wyzedł jeden stary człek, wielkiego u Scytow kredytu im który wolność ocukrował, stał się Wodzem, wiele zawoiował, a tak od tego potężniejszego nad inne Pokolenia *Tartar*, *Tartari* wszyscy się nazwali, a Kray ich Tartaryą.

W Europie Tartaryą KRYMSKA y PREKOPSKA najpotężniejsza; która leży na Peninsule *Hersonessus Taurica* nazwaney, między Czarnym Morzem y Meotyckim Jeziorem: & *quidem* ta część Peninsuly, w ktorey było Miasto starożytne *Cremos* albo *Crimida vulgo* Krym, zowie się KRYMSKA; y ma teraz, Stolicę Bakszysaray gdzie Hana rezydencya. Ta zaś część Peninsuly, w ktorey jest Miasto Przekop nazwane od fossy y wału z Bramą na samym Istmie, *alias* ięzyku albo szyi, którą łączy się Insuła Krymska z inną Ziemią, ta mowią część od Miasta Perekop, Tartaryą PEREKOPSKA, nazwana.

W oboch częściach Peninsuly, tak niegdy sławney iak Grecya, y od Grekow osiadłey Miasta były *Panticapeum*, potym *Pontico* nazwane, *Cimmerium*, z kąd Morze *Bosphorus Cimmerius* nazwało się; *Taphros vulgo* Przekop namieniony, *Theodosia*, teraz Kassa, Miasto handlowne z dobrym Portem, y dwiema Kalztelami: Man-

tup, gdzie Haná skarby deponowane. Grecy tam w Miastach nie-
których po tyśiąc mieli Kościołów, w których tylko Duchowni
y Woyskowi pomieścili się, drudzy na dworze; takie mnostwo
ludu tam było za Greków. W Teodozyi miezkali Genuesczy-
kowie, którym ją Machomet II Cesarz Turcki A. D. 1425. wziął.
Zgoła teraz Miast znacznych kilka tylko z wyrażonemi, a Wsi bu-
dowanych jest na 8000: Wsi zaś z Satafzow oladzonych jest na 2
kroć sto tysięcy, bo więcej ich pod niebem miezka, y dom swoy
wozi w wozie. Pod Satafzami, w pośrzodku nad iama, alias o-
gniskiem wisi kocieł do gotowania iesć, pod którym palą *excre-
menta* bydłay koni, taż materyą budy swoje lepia: z skor baranich
pozszywanych mają koldry y postłanie, tak wszyscy wkupie sypia-
jąc *more bestiarum*.

GENIUSZ y ZYCIA proceder Tatarów jest taki, że *non aper-
to Marte*, ale sztuką, niespodzianie uderzą na nieprzyaciela: a tak
surantur non lucrantur victorias: tu się w małej prezentuią kwocie, a
z tyłu hurmem napadną wielkim: czasem uciekają, aby lepiej go-
nili: w samey ucieczce odstrzeliwaniem się, ścielą goniących. Pu-
szczają y iakieś tumany y czary, straszdyła, iako z Polskich *patet*
Historji: krzykiem się niezmiernym animują do batalii. Persow
Medow y samego niegdy nie apprehendowali Alexandra Wielkie-
go, iego *victores* według niektórych. Oparli się aż o Egipt,
świeższych czasów o Austryą przez Węgry. Niedarmo krwią się
posilaia końską, aby na ludzką większy mieli apetyt; mleko piia
kobyłe, a tych biią co kanarsekty: mizernie miezkaia, bo w sa-
faszach z derhy, a tym straszni, ców Pałacach. Gruby lud, ale
woienny, męstwa cnota pięknie go unobilitowała; ztąd Tatarzy
inter nobilissimas swiataliczą się *Familias*: choć są *Barbari*, ale *fer-
téo calamo vorigunt barbarismum*. Są to Myśliwcy Turkow, obłowem
ich y siebie żywiący. Często zabiegając w Sąsiedzkie kraie Na Czam-
bulach wiele mil umieia upać, napać y zrabować, Nazdobycz

quidem cibo się y *modeste* puszczają, ale nazad szarpia iak wilcy, palą, nabierają Jasyru, to jest niewolnika; ofobliwie chwytają chłopieta y dziwczeta urodziwe; z czego się nie ieden z bogaciwszy, kozuch zrzuca, porządne wdziawa suknie; Satafz zamienia w Dworek. Iest Narod wszelkich cierplivy niewygod: konia zdechtego, iako by go Niebieska zarznięta ręka smaczno pożywa: kuchnia w ciągnieniu, miejsce na koniu pod kulbaką, dokąd mięso surowe kładą. gdzie w pocie iak wrosole, w ciepłe zagranego konia, iak przy ogniu, nie upiecze się, ale rosparzy kobyliną, baraniną; chleb z prośa tó potrawy, trunek beza także z prośa zrobiony. Koni do okazyiy czambułu prowadzą po kilka, aby *in casu* zabicia iednego, albo ustatnia, na drugim się salwowali, albo unosili Niewolnika y zdobycz wtroczoną. Ciężkich robot nie robią sami, tylko niewolnicy, a oni liczą wiktorye, myślą o nowych: wszyscy prawie są Rymarzami Siedlarzami sami, sobie wszystkie do konia robią *necessaria* umarłych na stosach palą ciała, stroją się iak Polacy, nie zawoy lecz czapki krymki mający, Orężę, Szablę, Łuk y strzały. Religiją obserwują Machometanśką; a ci, którzy są w Większey Tartaryi graniczą z Chinami, od nich zarażeni Paganizmem. Stawa Tatarow nie mała z Tamerlanesa Hana ich, o, koto rymto czytam w Horniuszu. Roku 1200: nieiaki Zingis Han z Kowala, *Magne fortune sue Faber*, wielką dzielnością y kredytem całą Scytye w iedną był skompendyował Monarchią, cztery potężne uformował Woyska, jedno ku Czechom, Austrii, Szląsk; drugie na Wschod stońca ku Indyi y Chinom; inne winne strony expedyował, wszędzie *victor*; dla tego Wielkim Chamem czyli Hanem nazwał się: ale w krotce *per discordias suorum* ta upadła Potencya. Znowu, około Roku 1370 Tamerlanes z Rozboynika, czyli pastucha stał się *Larvo Regnorum* y Hanem, który *scissam Tartariam*, w iedno znowu zebrał *Corpus*, Turecką uskromił Potencyę, Bajazetesa Sołtana Tureckiego zwyciężył, w klatce żelazney po Azyi

wozit in Ludibrium, po nim na konia wsiadał; spytany czymiby był? Odpowiedział *An nescis quia ego non sum Homo, sed ira DEI.* Zwał się y postrachem *Orientis.* Nazywał się Han przedtym *Thamur,* potym mu przydano *Lanes,* to jest ze szkoły, z kądiedne uformowane imie *Thamurlanes tandem Thamerlanes:* Przydomek miał *Leugi,* to jest kulawy na iednę nogę. *Posteritas* jego w Indyi się rozkrzewiwszy, wielkiego Mogora albo Mogotą Państwo erigowała, do tych czas Tron osiadająca; w bliższych zaś krajach cale wygasta.

Kiedy Wielka y mnieysza Tatarzya, to jest Azyatycka y Europeyska Wielkiego miała Chama, albo Hana, nazywali go Tatarowie Gog, naprzykład *Gog Elp.* Turcy go nazywali *Gioc.* Mogolczykowie *Giog* według Serapiusza; teraz Tartaria Wielka na różne Ordzy Krolki rozerwana, nie Chama, albo wielkiego Imperatora, ale mnieysza Tartaria má swego Hama czyli Hana, o którym te są *Scienda.* Michalon Autor wspomina, że Miasto, Korfun było do Tartaryi należące, z kąd Greckiey Religii do Rusi zawitało światło; Włodzimierz Monarcha Ruski záwojował go, skarby zabrał *etiam* Cerkiewne do Kijowa, z kąd drzwi *de ere Corinthio* misterne, do Gnieźnieyskiej Bazyliki od Bolesława Krola Zwycięzcy Kijowa dostały się. Czym Obywatele Grecy urażeni, Ordzy Zawolskiej zażyli pomocy przeciwko Litwie y Rusi; Tatarzy tey radzi okazji, znaczne zabrawiły siły, y za Wodza obrawszy sobie *Termirkutbla* z między siebie, poszli z ochotą, ale będąc od Litwy zwyciężeni, od nich potym miewali podanych sobie Carow, *alias* Hanow obranych, z tych Tatarow, ktorzy w Litwie osadzeni. Ostatni był z nich Aczkerey z Trokow, a tego Syn Mendli-Kerey, a tego Sap-Kierey; ktorego Bracia Machmet-Kierey, Sadet-Kierey, y Chas-Kierey. Ztąd Familia dawna u Tatarow panująca Kierejow, czyli Gerejow. Solim Cesarz Turecki ich sobie podbił, Hana im nadawłszy Mechet Gereia ktorzy z Tatarami Inowolgenskiemi zginął y Woytka sto tysięcy utracił:

tracit: Więc Tatarzy *in perpetuum* Tureckiemu podali się Cesarzowi, *bis Conditionibus acceptis*; aby Han ich samemu Cesarzowi nawoynę idącemu assystował stem tysięcy woyska, a Wezyrowi 50 tysięcy dawał na pomoc. Druga, żeby po ześciu Familii Gerejow, Ottomańska następowała na Hanostwo Tatarskie, & *converso post extinctam Ottomanicam Familiam*, aby *succedat* na Tron Turecka Gerejow Familia. Han ten może Woyska wyprowadzić nawoynę 150 tysięcy y więcey, kiedy Chmielnickiemu na Polakow dał z kroć sto tysięcy. Klacz dla niego konserwują na 10 tysięcy; aby ich mleka *pro potu* zazywał *ordinario*, a zrebiat ich miało cieląt y zwierzyny. Ma na 10 tysięcy Łowczych, tyleż tysięcy Strzelcow dla abundancyi zwierza y ptactwa. Mają go, Poddani za Bożego Syna, który iak umrze, wiele na tamten świat bierze assystencyi, bo kogo nadybią, zabiją na drodze, aby Panu szedł assystować. Syn Hana zowie się *Galga Soltan*, który od Oyca w Zastaw Cesarzowi Tureckiemu dany bywa, tam na Dworzego bierący edukacyą. Krewni zowią się Ulan, Szlachta znaczniejsza, Murzowie, Sędziowie Kadye, Rządcy Begi, Bracia Soldan. Jak *severè* y długo Tatarowie nad Rosyją panowali, opisałem w Rosyjskim *Imperiam*.

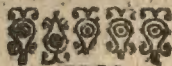
TRACYA albo ROMANIA.

Ostatnia Europeyska Kraina, w Turcyi Europeyskiej.

TRACYA starożytnych czasow sławna była Męstwem bitnego ludu, iako też okrucieństwem, dzikością y grubiaństwem; graniczny z Macedonią: ni urodzajem ni powietrza *salubritate* zalecona, bardzo zimna. Imie ma od Traka Marsowego Syna, albo od *Thiras* siodmego Jafeta Syna według Kirhera. Iest namil Niemieckich 80 rościągniona na 60 rozszerzona. Była dawnych wiekow, na 50 *Strategias, alias* Prowincyi, czyli Powiatow podzielona

według Pliniusza który Narodow tu wylicza koło 28 iako, to *Eleos, Brysas, Edones, Cicones, Scordiscos*, którym *Florus* naywiecey frogości przyznaie. MIASTA w TRACYI sławne były *Oesyne, Neapolis, Abdera, vulgo Asperosa Tinda*, gdzie staynie miał takich koni *Diomedes* Krol, których Gości pobitych ciałem karmit: *Doris* miejsce, którym *Xerxes* Krol Percki Woyska swego niemogąc zrciestrować nim iak miarą wszierz y wzdłuż zmierzyl. Tenże *Xerxes* tam przez ciasne Morze z Azyi do Grecyi z Woyskiem się przeprawuiąc, most z samych okrętow wystawił: inni to przypisuią Oycu *Daryusza* Krola Perckiego. Inne Miasła były *Lampsacus, Lisimachia, Perinthus*, gdzie cudne było *Amphisheatrum; Apollonia* *Byzys* Zamek Krolow Trackich, *Cardiopolis vulgo Caridia, Galliopolis vulgo Gelbole*, gdzie rezyduie Kapitan Basza, *alias* Admiral Morski *Hadrianopolis*, obszernie Miasło, gdzie Sołtaniczasem rezyduią. *Philippolis*, teraz *Philibba, Silivrea, vulgo Sylimbria, Trajanopolis, &c.* Między temi y innymi opuszczonemi *Princeps* Miasło *Konstantynopol*, o którym tu zaraz.

TRAKOWIE Starożytni obierali sobie KROLOW bezpotomnych, aby *Successioni praecluderent viam*. Czasu iednego dwoch było do Korony Kandydatow, ktorzy za *Superarbitra* wzieni sobie *Sasiada* *Filipa* Krola *Macedońskiego*, ten rad tey okazji, wielką część *Tracyi* opanował, a Syn *Alexander* Wielki całą sobie przywłaszczyl. Po śmierci jego znowu dwoch Krolow niemogąc się zgodzić, *Rzymianow* ewokowali, a ci wygładziwszy niezgodnych Kandydatow, czyli aktualnych Krolow, *Tyberyusza* *Cesarza* Roku 27. Tryumfatorem go uczynili *Tracyi*, a za *Klaudyusza* *Cesarza*, *Rzymską* *Prowincyą*, dawłzy imie **ROMANI**, *Konstantyn* Wielki zwyciężywszy *Licyniusza*, ieszcze bardziey Jus sobie do *Tracyi* utwierdził, *Bizantium* restaurował Roku 330.

IMPE:

IMPERIUM GRECKIE

teraz TURECKIE

TE *IMPERIUM* jest także w *EUROPIE* iako Rzymskie y Rosyjskie. Poki w nim panowali *GRECY*, Greckim się z wato albo *Oryentalnym*. Zaczęło się od *Arkadiusza* 1 Roku 395 który się z *Honoryuszem* Bratem podzielił, ustapióne mając sobie *Cesarstwo* *Wschodnie*. Trwało *in vario Fortuna Statu* lat 1058 mając *Cesarzow* aż do *Konstantyna Paleologa* ostatniego 78. Po nich nastali *Cesarze* *Tureccy*, y zwać się zaczęło *IMPERIUM TURECKIE*. *Greckich* y *Tureckich* *Seriem & res gestas Synoptice* opisał *tem*; traktując *de Republica* Tego *IMPERIUM GRECKIEGO* teraz *TURECKIEGO* jest w *Tracyi vulgo Romanii* *STOLICA* *Konstantynopol*, o którym tu *agendum*.

KONSTANTINOPOLA MIASTA

Starého y Nowego *Delineacya*.

NA *ypierwey* to *Miasto*, czyli *Miasteczko*. *Ligos* według *Pliniusza* zwało się, potym wielkie założył *Miasto* między trzema *Morzami*, to jest *Pontus*, *Bosphoris*, y *Propontus*, na *Peninsule* ze trzech stron temi *Morzami* oblanej, od strony *Europy*, *Byzes* albo *Bizantes* *Fundator*, *Syn* *Ceroeussy* y *Neptuna* Roku od *Stworzenia* *Swiata* 3309 y od swego imienia nazwał *BIZANTIUM* według *Stefana*, y *Eustacyusza*. Ten *Byzes* był *Admiralem*, albo *Hetmanem* nad *Okrećami* *Nacyi* *Megareńskiey*, między *Attyką*, *Peloponnesem* y *Boecyą* w *Greyci* leżącey; ktorzy *Megarenses* z *Wodzem* tym *Bizelem*, czyli *Bizantem*, gdy temu *Miastu* rzucić mieli *fundamenta*, *Apollina* *Oraculum* poradziłi się, gdzie *Miasto* y *Colonias* dla siebie mieli zakładać. *Apollo* według zwyczaju swego wątpliwemi odpowiedział słowy, aby szukali *Sedem cecorum terris adversam*. Przez

śle.

ślepych kraj znaczyli się *Chalcedonenses*, a bo *Chalcedonii* Miasta bliższego Obywatele, że oni tu pierwsi założyli właśnie iak i pi, nieten grunt założeniu Miasta naypozorniejszy, gdzie *Bizantium*, ale inny podlejszy, gdzie *Chalcedon*, obrali sobie. Upewnił tenże *Apollo* swoim wyrokiem, że *Bizantium* będzie szczęśliwe, y ięgo Obywatele.

Justinus zaś Historyk pisze, że to Miasto założył *Pauzaniaśz* Wodz *Spartański*, ale czas, życia ięgo, y Miasta dawność zważywszy, trzeba rozumieć, że *Pauzaniaśz* *non ex primis fundamentis* go erigował, ale po spaleniu przez *Fenecensów*, restaurował go, y licznymi osadził Obywatelami. Było to Miasto, że bogate z *Morzá* y *handlow*, *meta ad Sagittam* nieprzyrąciotom; było mostem dwa *Swiaty* *Azyatycki* y *Europeyski* łączącym; iest kluczem do dwóch namienionych części *Swiata*, całej *Europy* *Zamkiem*: z tey racyi wszystkim nasiebie ostrzyło apetyt. Niżeli przyzło *ad culmē* szczęśliwości wiele wycierpiało od okrutnych *Trakow* *łasiad*, od *Gallo* *Grekw*, *alias* od *Gallow* w *Greyci* y w *Azyi* panujących corocznie imgo *Talentow* płacąc *haraczu*, *teste* *Petro Gyllo*.

Uformowała się potym *BIZANTINORUM RESPUBLICA*. Wódzow sobie kreująca, *Bytnow* *Pani*, *Krolow* *Egypskich* za *Protektorow*, nie za *Panow* uznająca. Sprzyiała téż *Rzymianom*, na *Woynach* *Sylli* *Lukulla*, y *Pompeiusza*, *woysk* *auxiliarnych* dodając. *Tandem* *Rzymskiego* odstąpiwszy *Cesarza* *Sewera*, wspomagala y trzymała stronę *Nigra* *Pescennina* *Proconsula* *Syrii*, który z *Sewerem* *Cesarzem* *woynę* *toczył* o *Imperium*. Ale zniósłszy *Sewerus* *Nigra*, obległ *Bizantiū*, trzy woblężeniu trzymał *lata*. Obleżeni przez *Nurkow* *liny* u *kotwie* *okrętowych* *ucinali* *pod* *woda*, *okręty* *do* *nog*, *wiążąc* *swoich* *y* *ie* *ciągnąc*, *co* *się* *zdało* *bydź* *cudem*; [*coy* *Alexandrowi* *Wielkiemu* *Tyryczykowie* *uczynili*, *quondam*.) *Co* *postrzegszy* *Rzymianie*, *żelazne* *do* *okrętow* *dawali* *łańcuchy*. *Gdy* *nicy* *przędziwa* *nie* *stało* *Bizantynom*,
bia-

białogłowy własne na liny dawały warkocze; w niedostatku drzewa, statuy rzucali na nieprzyjaciół: w głodzie ostatnim skory rozmoczone y pokraiane jedli, naostatek ludzkie ciało. *Tandem* poddało się Cesarzowi Miasto, ktorego Obywatele y żołnierz pod miecz, bogactwa *in rapinam*, Miasto *in ruinam* poszły: demoliowane nieoszacowane mury, tak dobrze spaiane, że z iednego glazu zdały się być formowane według Herodiana; Portow było dwa żelaznemi zawartych łańcuchami; Łaźnie, *Theatra* ozdobiły te Miasto, potym szpetną stały się Sceną. Przecież *Severus*, à *severitate*, zstąpił *ad Clementiam*, od dalszey utrzymał się ruiny dla samego Portu y dwóch Swiatow komunikacyi; y iakokolwiek Miasto zreparowawszy, iak Fenixa z popiołow nazwał Antoniam *in gratiam* imienia Syna swego, y oddał toż Miasto pod rządy bliskiego Miasta *Perynthus*, Obywatelom, na Propontydzie, Rzymowi sprzyjającym.

Miasto to od pierwszego swego założenia, jest formą długą tryangularną, między trzema Morzami wyżej specyfikowanemi. Wielkość iego *Dionysius Bizantinus* opisując, twierdzi, że go było na 40 staj w cyrkumferencyi: dalszych czasow na sto iedynaście staj według *Léonika Hankondyla* Autora. Potym się rozszerzyło na mil 13 potym 15, *tandem*, gdy go Turcy wzięli, było go na mil 18. Ciekawi pozycyą Miasta zważywszy, do Orła go komparują, gdy w locie rozciągnie skrzydła, ktorego głowę reprezentuie góra naywyższa z Palacem, oczy Kościół *Sophie*, *Hypodromus alias* Plac gonitwy wyraża tył głowy, dwie gory wyrażają szyję, reszta gor, niby są skrzydła y ciało Orła lecącego. Stoi na siedmiu gorach, iak Rzym stary, z tą tylko dystynkcyą, że w Rzymie każda góra osobna jest, á w *Bizantium*, są rościagnione y spoione do siebie grzbietami. Ku Miastu iadąc wszystkie 7 wyraźnie wydaią się, będąc w perspektywie, iedna od drugiey wyższa, środkiem Miasta idąc różnemi strukturami ozdobione y okryte. Na nay-

wyższy był Pałac Cesarzski. Na czwartey *in ordine* jest teraz grob Machometa II Cesarza Tureckiego, który wziął Konstantynopol. Na wierzchołku gory piątey jest grob teraz Selima Cesarza. Siodma gora jest *Xelorophus*, to jest Mogiła, iż tam jest na wierzchołku Kolumna Arkadyusza Cesarza. Teraz Pałac albo Saray Cesarzki jest na gorze ostatniey, na klinie między morzami.

Do tego Bizantium Konstantyn Wielki Cesarz przeniósł Stolicę, z racyi, że albo Senatu Rzymskiego unikał *odia*; albo też, że od BOGA samego przez sen miał rewelacyą, aby godne swego imienia założył Miasto, według Zonary Autora, albo też conaypewniey, że Rzym Sylwestrowi Papieżowi y Sukcessorom jego *Vicarie in terris DEI Potestati* wiecznym darował Prawem; dlatego o nowey pomyslił Stolicy. A nayprzod według Zonary namięnionego, ten Cesarz Miasta Sardiku (*vulgo Sophia* w Bulgarii) był sobie podobał pozycyę; potym *Sigeum*, na ostatek Chalcedę, y *Bizantium*, aby z tych mieysc, w iednym był założył Stolicę. *Cedrenus* zaś pisze, że gdy Tessalonikę w Macedonii iuż nato był destynował, y przez dwuletnią tam rezydencyę swoię wiele pomurował, dalsze mu *conatus* wielkie przeszkodziło powietrze. Więc się przeniósł do *Chalcedonu* Bytyńskiego Miasta, a *Conciliis* sławnego, od Persow, na on czas zdezolowanego, Stolicę zakładając; aliści y tu Orły przylatujące kamienie y materiały chwytaly, a według Zonary, sznury Architektońskie wrywały, do *Bizantium* przenosząc, co było przestrogą z Nieba, że nie w Chalcedonie, ale w *Bizantium* *Sedes* Cesarza bydź miała. Y tak Roku 362 po fundowanym przez Augusta *Imperium* Rzymskim, a Roku Pańskiego 330 Konstantyn od dzieł znacznych Wielkim rzeczony, widząc te *Bizantium* z pozycyi 7 gor, siedmiogornemu staremu Rzymowi podobne, nowemi opasał murami; po wielkiey zreparował części, y od imienia swego nazwał po Grecku *CONSTANTINOPOLIM*, to jest Konstantyna Miasto, a Słowacy wytłumaczyli *CAROGROD*, to jest,

Cesarza Miasto; od podobieństwa zaś Rzymowi, nazwał *NOVAM ROMAM*; erygował kolumnę marmurową, á przytym siebie na koniu siedzącego, *Legem Severam* napisałwszy na kolumnie, aby *Bizantium*, odtąd zwało się KONSTANTYNOPOLEM. Sprowadził tu wiele Rzymskich Familii, Senat podobny we wszystko Rzymskiemu ufundował, równe nadawszy prerogatywy. Lacińnicy y Politycy Konstantynopol nazwali *Portam*, czyli od Bramy złotey w Mieście, czyli, że to Miasto jest Bramą do Azji z Europy, y z Azji do Europy, czyli też że u Monarchow Orientalnych Poślowie nastoiają się iak u drzwi czekaiąc audyencyi. *Borarius* zaś Autor *libri 3 cap: 6* wywodzi, że *Manuel* Wschodni Cesarz, gdy Perską osłabił mieczem swoim Potencyą, tedy powrociwszy do Carogrodu na *Votū* do Kościoła *Zophii* dał szczerozłotą Bramę z piędziesiąt zamkami szczerozłotemi, y ztąd Konstantynopol nazwany Portą. Mur Miasto otaczał na lświe, *alias* z tey strony, z ktorey nie małz morza, długi na staj 15; potym drugi dany za *Arkadyusza* y *Teodozyusza* Cesarzow według *Zozima*. Ieden z tych murów wewnętrzny, albo bliższy Miasta, wysoki na stop 222, koło ktorego jest wież 250 z wschodami Kamiennemi zdołu do gory. Drugi mur zewnętrzny, o tyleż wieżach, y takich, ale niższy od tamtego. Od tych zaś stron, ktore oblewaią morza, mury są niskie koło Miasta. Mury tamte maią podwoyne fossy niezmiernie głębokie. *Anastazyusz* Cesarz dał był mur Długim nazwany, od Miasta na staj 260 odległy, długi na staj 420, przeciwko *ekkursyom* nieprzyaciół od morza Czarnego, od *Meotyckiego Jeziora*, od *Kolchickiey* krainy, od *Kaukazu* gory według *Ewagryusza*.

Teodozyusz młodszy Cesarz *Cyrusa* *Pannopolistę* uczynił *Kommandantem* Miasta, á bardziej *Budowniczym*, który *in spatio* 60 dni, mur trzeci dał od morza, zaco gdy *Cyrusa* na publicznych *theatrach* enkomizowali *Obywatele* z *aklamacyą* taką: *Constantinus Urbem condidit, Cyrus renovavit.* *Teodozyusz* maiąc go już

suspectum, kazał go postrzyc na Kleryki, potym Smyrneńskim uczynił Biskupem. *Zonaras y Suidas*. Za Justyniana Cesarza Miasta długość była od złotej Bramy, aż do brzegu morza *restâ lineâ* na 14 tysięcy 76 krokow, więcey niżeli puł czwarty mili Niemieckiey: Szerokość Miasta 6 tysięcy 150 krokow, toiest dobrej pułtory mili.

Bram w murach, ktore są od lądu iest 6. Znich naystawnieysza *Porta aurea*, druga *Septemturrium*, toiest o siedmu wieżach. Z innych zaś stron Bram było 15. Osobliwa *Aykapezy*, toiest, Święta Brama, iż za czasow Chrześcian Cesarzow tam był Kościół, złożeniu Świętych Ciał destynowany. Z tey strony, że Turcy weszli w Miasto, ten Kościół zamienili w Meczet. Przed tą Bramą iest mur na ćwierć mili długi, ktory Carogrodzanie przez noc jednę zmurowali, będąc od Turkow oblężeni.

Domow było w Carogrodzie przed panowaniem Justyniana Cesarza 4388, ale to *certius*, że dla budynkow, Nieba z ziemi cale widać niebyło. Obywatelow Boter śiczy w Carogrodzie 7 kroć sto tysięcy. Za Bazylego Cesarza było mieszkańcow na 7 milionow.

Kościolow Boter tam naliczył Chrześciańskich 600, między temi prym bierze S: *SOPHIÆ*, toiest *Æterna Sapientie* Kościołem wielkim *Antonomasticè* zwány, od Piotrâ Gylliusza y od innych kilku Autorow tak opifany. Pierwszy na tym mieyscu był Kościół drzewiany od Konstancyusza Syna Konstantego Wielkiego wystawiony, a według drugich od Konstantego fundowany, od Syna-reparowany: ktory za czasow Teodozyusza Wielkiego od Arrianow Heretykow podczas II Synodu Konstantynopoli-tańskiego spalony, y wlot od tegoż Teodozyusza restaurowany, lecz y ten ogniem spłonał za Justyniana według Greckich Historykow. Zaczym ten *Justinianus*, iuż *non ex fragili materia* drzewa, lecz z cegieł y kamieni też Świątnicę Pańską wymurował wielkim kosztem

kosztem *teste Procopio*. Lecz y ten trzęsieniem ziemi za życia Fundatora nadruynowany, znowu jest zreperowany od niegoż, y nazwany Kościołem wielkim. Długości Kościoła tego Ewagryusz Autor namierzył od Konchy *vulgo* od Niki za wielkim Oltarzem, aż do weścia pryncypalnego stop 190. Szerokości stop 115, wysokości na stop 180, od pawimentu biorąc do *centrum* pul sferza za sklepionego. Na affektacyą zaś Piotra Gylliusza Pośła u Porty namierzył Turczyn *salarıatus*, długości stop 240. Szerokości stop 213 wysokości stop 122.

Kościół ten murowany jest na sześć grani, o czterech *faciatach*, wielkich dwóch, a dwóch mniejszych z rozmaitych marmurów; mając *Porticus*, albo przedsionki wkoło z marmuru nakryte. Drzwi czworo Kościelnych od czterech Części Swiata przeciwko sobie, w środku kopuła na szesnastu kolumnach wysokich, grubych, iednostaynych, z wierzchu pokryta ołowiem: cztery z nich marmuru Cypryjskiego, cztery z porfiru, cztery *Serpentaria*, *alias* kręcone, które grubsze nad inne, a cztery marmuru białego z cętkami czarnemi; u kolumn tych Kápitele rzeźby Snycerskiej staroświeckiej. Nad temi kolumnami jest *Hemisphaerium*, to jest pul Sferyczne zaśklepiene, albo framugi: na framugach tych stoią w koło kolumny mniejsze z różnego marmuru *numero* 24 to kwadratowe, to okrągłe: na których drugie polega sklepienie arkadziste szerokie, które drugim porządkiem 24 kolumn wspiera, średnim dopiero namienionym korespondując, od których sklepienie do ścian Kościelnych nakolo, przytknięte. Na tey framudze idzie trzeci szyk kolumn marmurowych jeszcze mniejszych; które kopułę dźwigają Kościoła całego: w ktorey jest Obraz Nays: Panny trybem Greckim malowany y Sztukaterią w kwiaty adornowany, który teraz Turcy pokluli, popsowali, małe zostawiwszy *vestigium* Obrazu. Ściany Kościoła wewnątrz są sztukaterią kwiecistą, to różnym marmurem, mnostwem okien

adornowane; posadzka w Kościele y w portykach cudney była roboty, ale po więkzey części wybrana od Machometa II, á na tychmiałt gładka dana z alabastru tłuczonego. Pod tą Bazyliką są podziemne sklepy, które się ciągną aż pod Pałac Cesarzki; gdzie że wiele Ciał Świętych odpoczywa, zamurowany do nich *introitus*. Były tam w Kaplicach podziemnych Dzbany z Oliwą od lat wielu; jeden od Konstantyna Wielkiego postawiony, iako ze szpuntów popisanych *paruis*. Były to dane *pro angulari lapide ad imitationem* Jakuba Patryarchy, który kamień BOGU zakładając, lał nań Oliwę, co y teraz Laciński y Grecki czyni Kościół przy zakładaniu y poświęcaniu Domow Bożych. Te Dzbany tamże zamknięte. Była w tym Kościele *MENSA* od Justyniana, od Biskupow y Xiążąt, á naywięcey od *S: Pulcherii* Arkadyusza Córki, drogiemi zbogacona kleynotami, teraz z bogactw złupiona. W ścianie na boku Kościoła tego, znaleziono Statuy Bożków Greckich, *olim Pogan*, więcey niżeli 70. Znakow Zodyacznych misterney roboty 22; Statuy Krolow 80 *teste Suida*, które podobno z rozkazu Cesarzow dla pamiątki zamurowane, misterney niechcąc pśować roboty; albo też starego muru sztukę, z iakiey Bóżnicy Pogańskiej przymurowawszy do muru nowego, te w nim *ignoranter* Bożyszczam zamurowali, które potym postrzegli, albo łamiąc stary mur, albo reparując. Na Fabrykę tey Bazyliki Justynian Cesarz wysypał 18 millionow; drudzy piszą że wszystkie swoje wysypał skarby, czyniąc ten Dom Boży Cudem nowym Swiata. W dzień Poświęcenia jego cudną widząc Strukturę, zawołał: *Superavi te Salomon*; swoje dzieło nad Kościół Salomonow preferując; gdzie też na ścianie był malowany Salomon ubolewający na to, że go Justynian przeszedł w tey fabryce; ale nie słusznie to mowil, iako się pokaże z bogactw Kościoła Salomonowego, w opisanu Jeruzalem w Azyi.

Tenże Monarcha Kościołowi Sophiańskiemu, *pro Dote* nadał
Przed-

Przedmieść 363. Klerykow postanowił 1000. Oblig na nich włożywszy, *Regi Regum służyć, teste Musantio.* Ma wiele Wsi, Miast, Gor, lasow y całych Powiatow tenże Kościół z fundacyi Cesarzow Greckich, owszem po całym Imperiū Orientalnym były nań Prowenta destynowane, ktore y Tureccy Cesarze *nihil detrabendo*, na swoje obracają Duchowieństwo. W samych murach Stambułu jest intraty Kościelney 100 tysięcy czerwonych złotych, á że Saray Cesarzski Kościelnego zajmuie tezas gruntu, daie Cesarz, za to codnia 1000 y jednę aspr. Machomet II wziąwszy Konstantynopol, w tymże Kościele BOGU podziękował za wiktoryą, zaraz go w swoy zamienił Meczet, y co rok naznaczył 1000 czerwonych złotych.

Zdobiły olim Miasto, następujące Struktury dziwne.

1. BIBLIOTEKA, w ktorey za Bazyliczka Cesarza, 6 kroć sto tysięcy Ksiąg zgorzało. Była tam skora Smocza na stop 126 długa, na ktorey Homera Poety y Historyka Greckiego złotemi literami bylo pisane *Poéma*, mianowice *Ilias*, to jest Wojna Trojańska.

2. Thermæ Zeuxypi, *alias* Łaźnie Zeuxefa, zawołanego Malarza, adornowane nieolzacowanemi sztukami, od Cedrena około 30 narachowanemi, to Bohatyrow, to Heroin, Filozofow, wielkich w Swiecie ludzi, Aristotelesa, Demostenesa, Platona, Heleny, Achillea. Co wszystko blisko będąc Kościoła, *cum lucta* Malarzow zgorzało. 3. Była *Pharos* wieża, *alias* Latarnia morska wspaniała struktura. 4. Od strony Południowey Kościoła Sophiańskiego stała Osoba Eudoxii Cesarzowey na wysokiey kolumnie przed Palacem, ktorey lud pospolity igrzyska spiewaniem, klanianiem, płasaniem zwykł był czynić *ex more antiquo*, iż takie Ceremonie Obrazom Monarchow wyrządzano. Co że pachło Bałwochwalstwem, albo że BOGU bardziey służyło, S: JAN Chry-

Chryzostom chciał znieść, albo BOGU aplikować, przez co uraził Eudoxią y iey Dekretem iako Uymiciel honoru Cesarzowy na wygnanie skazany, *Socrate & Sozomeno testibus. 5. Hypodromus*, było miejsce wymierzone y obmurowane na gonitwy koni y Jeźdźców exercytujące; w nim były Obeliszki, toiest słupy czworograniaste, kończaste w gorze: był *Colossus*, albo Statua, miedzią obita, która y teraz stoi, ale obdarta z ornámentu. 6. Kościół Świętych Sergiusza y Bacha bogaty od Justyniana Cesarza erigowany, do tychczas stojący: równych bogactw y splendorow była Bazylika, SS: Apostołów Piotra y Pawła. Chciał Konstans Syn Konstantyna Wielkiego, konia wystawić takiego, w tym nowym Rzymie, iaki jest w starym na Rynku Trajanowym, ale mu Hormizdas Krolewicz Perski rzekł: *Stabulum tale prius condas oportet.* toiest, Carogrod pierwey uczynić podobny Rzymowi, á tak do tey stayni, dajz konia Trajanowemu podobnego. 7. *Forum Augustorum*, toiest, Rynek Augustowski, Cesarzki przed Kościołem S: Sophii, o siedmiu kolumnach, który potym demoliował *Justinianus* Cesarz, plac dawszy rowny marmurem ułany, z kolumną w pośrzodku, na niey swoię Cesarzką dawszy Statuę, w lewey ręce Jabłko złote mającą, á prawą na wschod słońca *Barbaris Gentibus* niby grożąca, áby się w swoich trzymali granicach, Greckich niezaczepiając. 8. Na wejściu tegoż Kościoła na kolumnie wskruż wewnątrz przechodniey, była Státua wspaniała srebrna odlana Teodozjusza Wielkiego Cesarza, 7400 funtow srebra ważąca, od Arkadyusza Syna wystawiona Oycu. Ale te *Opus Justinianus* (w tym *injustus*) demoliował, srebro na swoię obrocivszy potrzebę, á na to miejsce swoię wystawił z Statuą Kolumnę, tak potym traktowaną od grubych Narodow, iak on traktował Teodozjuszową, iest bowiem aż po sam postument złamana, gdzie teraz iest Studnia z wod tam się kanałami podziemnymi schodzących.

9. Na Rynku gládkim *eminebat* Kolumna z marmuru porfirowego,

gó, dzieło rąk Fidiasza, sławnego skulptora, z Rzymu tu sprowadzona; na ktorej Statua była Apollina Jliackiego; tę Cesarz Konstantyn Wielki swemu poświęcił imieniowi, Goździe, ktoremi Zbawiciel Swiata był przybity, tam lokowawłzy. Za Alexiusza Komnena ten Pośag wichrem zrzucony y ludzi wiele y siebie poruchotał, według Zonary, a według innych uderzeniem pioruna strzaskany. Pod basim, albo pustumentey kolumny, w fundamentach Konstantyn Wielki lokował 7 owych koszow y drugich 12 w ktore Chrystus Pan okruszyny z Chleba cudem rozmnożonego pozbierać kazał według Cedrená: gdzie taka była dedykacya:

*Tibi CHRISTE Mundi Domine Paterq; Optime
Urbem hanc, quae sibi seruiat subdidit.*

10. Kościół 12 Apostołom, niezmiernie wysoki, *omni genere* Marmurow ozdobiony, o dachu miedzianym pozłocistym Fundacyi Wielkiego y Pobożnego Konstantyna: gdzie y urna była złota, na Ciało tegoż Cesarza między urnami Apostolskimi dla siebie preparowana. Tego wszystkiego żadnego niemasz *vestigium*, tylko fundamenta Cisterny, do tego Kościoła należącej, a na samym Cisterny gruncie, nie Nimfy widać Boginie źrzodeł, ale kulbaki Turcy przedają. Wyżey tey Cisterny iest Meczet Machomet II *ad instar* Kościoła S. Sophii, z poruynowanych Kościołów Chrzesciańskich erygowany, pod dachem ołowianym. 11. Palacow tu było przed czasami Justyniana pieć. Tego co *in Blacbernis* tylko są *rudera*; było y *Capitolium*. 12. Łażń publicznych było ośm, prywatnych 153. Ulic było 323 każda ulica miała pięciu *Vico Magistras*, to iest Ulicznych Dozorcow, od ognia, złodzieiow, rozboiow, hałasow, przestrzegających. 13. Gradus było 117, to iest Domow chlebowych, gradusami nazwanych, iż do nich pogradusach marmurowych chodzono po chleb, dla ubogich z Fundacyi Konstantyna wielkiego, ktory co dnia po 80 tysięcy

Mmm

chle-

chleba głodnym rozdawać kazał, według Teofrasta *Socrates* zaś twierdzi, że po 80 tysięcy korców mąki rozdał codziennie na nędznych, a *Suidas* przydaje, że do tey wiwendy chlebowey, mięsa, oliwy, wina dodawał. Chleb w owych gradusach brany, zwał się *Gradilis*, a słusznicy *Gratilis, ex gratia* Cesarza.

13. *Scala Timassi*, były gradule wspaniałe do Morza przez Tymazyusza Rotmistrza Piechoty Cesarzkiej fundowane. Drugie do Morza gradule zwały się *Sycena Scala*, że niemi na Inlucę Sycenę zstępowano. 14 *Millearium* była, drogi y mile pokazująca kolumna złota, od ktorey były początki drog do wżytkich Bram. Na wierzchołku iey stała Statua Teodozyusza według *Suidasa*, a według *Cedrena* Posąg Konstantyna Wielkiego y Heleny Matki iego, między niemi Krzyż stał.

15. *Nymphæa*, było cztery wspaniałych Budynekow, czyli Sal destynowanych na akty publiczne wesel: dokąd że wody były prowadzone z łaźni *Nympheum*, to jest Nimfom poświęconey, miejsca też owe weselne *Nymphæa* nazwane.

16 *Pyratheum* w Atenach był Pałac, albo Zamek Mędrcom, Senatorow, y zasłużonych *in Republica* żyjących *publicis expensis*; także w Konstantynopolu uformowany, y tymże nazwany imieniem był Gmach, Książ pełny, Boskiej y ludzkiej mądrości, pod dozorem generalnego Dozorcy *Aecumenicus* zwanego, który miał pod sobą 12 *Contubernales*, albo kollegow, wielką mających biegłość y naukę, bez ktorych rady y samym Cesarzom nie tentować nie godziło się. Te miejsce *Leo* Obrazoborca Cesarz, zetameczni Mędrcey, iego zdaniu *non favebant*, z Mędrcami y Księgami (pałi), *magnū damno Literatorum Republicæ*. 17. Były w Konstantynopolu Bazyliki 2, to jest Gmachy wielkie, Krolewskie, Pańskie, podługowate, wielu w spartekolumnami; u Grekow na chowanie Książ, nauk, dysput, a u Rzymianow na Sądy rady destynowane: Dla tego y Kościoły tą formą, albo od Krolow erygowane, zowią się

Basili-

Basilica. Nie lada tedy Budynek tym imieniem nazyway Czytel-
 niku. 18 W spomina *Cadrenus*, że w Carogrodzie był ow sławny
 miedziany wól z Pergamu Miałta tu sprowadzony, podobno od
 Perilla zinwentowany, y zrobiony; wktorym S. Antypas Mę-
 czennik jest pieczony. 19. Było tam wiele Portyków sámych;
 przez się długo ciągnionych, do żadnego Gmachu nieprzyłączo-
 nych, iedynie dla deambulacyi y spaceru wybudowane. 20
 W tak porządnym Mieście było też iedne publiczne miejsce wy-
 godzie naturalney fundowane, *Portus Prosporianus*, to jest Port,
 przeprawa chlebowa, po naszym kloaka zwany. Przedmieść
 Konstantynopolikańskich było kilka: naystawnieysze: *Blacherna*
vulgo Bláquerne, gdzie S: *Pulcheria* Cesarzowá wpaniały była Mat-
 ce Nayświętzey wystawiła Kościół *in Blachernis* zwany: Drugie
 rowney konfyderacyi Przedmieście było *Studiusia*; że tam *Studius*
 Zacny Rzymianin Kościół S. Janowi Chrzcicielowi y Kłasztor
 niezliczonych był Zakonnikow wymurował, za co uczyniony
 od Cesarzow Konsulem, jak inskrypcya na Facyacie Kłasztoru
obloquitur następująca:

*Magnificam postquam construxit Studius edem,
 Consulis accepit mercedis nomine, Honorem.*

Włęcey w Czarogrodzie za mądrych Grekow, było *Mirabilem*
Operum, ale ie to *czas edax rerum*, to ruiny różne nie przy-
 jaciół, to ogień, to trzęsienie ziemi pożarły; *tandem* grubiaństwo
 Turczyna, ktore wszystkie popsowało wpięknym Mieście Sym-
 metryą, publiczne *Aquarum ductus*, do prostych obrocono do-
 móstw: Meczety y Kłasztory Tureckie pozagaiały wielkie y wol-
 ne Place: Nie dopytasz się prostaków, Grekow gdzie co było, jak
 się zwało, dopieroż Turczyną, ktorzy Łacińskiego y Greckiego
 nienawidząc ięzyka, *vocabula* ich mając *suspecta*, wszystko, wszę-
 dzie, inakszemi ponazywali imieniami, *nec vestigium* starożytności
 zostawiwszy. Jeszcze relikwie te Carogrodu zostają Chrześci-
 ańskiego:

ahńskiego: Kościół Sophiæ lub w Meczet obrocony, z Kolumna porfirowa Arkadyusza. 3 *Hypodromus*, alias miejsce do koni y jezdcow exercytacyi słuzące, ale z ornamentow złupione; y kilka Cistern.

Jak y kiedy KONSTANTYNOPOL Turkom się dostał.

CO za szczęście y nieszczęście na Stolicy Carogrodzkiej mił GRECCY, albo Orientalni *stante Christianismo* Cesarze, doczytał się w różnych Historiach; la, ostatni tego Miasta za Schismatyczny upor, wspomnę haniebny y podobno wieczny upadek; który przed stem lat od Chrystusa Pana S. Brygidzie rewelowany *libr: 3 c. 19 Revelationum*. z Mikołaj V Papież instynktem DUCHA S. pisząc do Konstantego Cesarza, groził trzema latami temuż Miastu ruiną, jeżeli Dekretu Unii nieprzyjmie; czego że nie uczyniło, uczuło skutek Proroctwa.

Machomet bowiem II Syn Amuratesa obrotny, dowcipny, uczony, *Magnus* od swoich nazwany, osiadłszy Tron Ottomański w Roku 22 wieku swojego, zawoiowałszy Krolestw 12 y dwie Cesarstw, ieszcze Stolicy *Imperii Græcorum* pretendował, y dla honoru, y dla bogactw, których kilka set lat nazbierała. Zaczyn zściagnął z Państw swoich woyska 3 kroc sto tysięcy, w którym było y Chrześcian nie mało; Galer na Morzu więcej niżeli 100. Okrętow Amunicyą y wiwendą naładowanych 200. Naypierwej na brzegu *Bosphori*, to jest bardzo ciałnego morza od Europy, gdzie Xerxes Most z Okrętow niegdy do Europy był wybudował y wystawił *in spatio* 4 Miesiący, nie wielką Fortecę, Zamkiem Czarnych Wież nazwaną, żadney od Carogrodzanow lub domysłaiących się poniekąd nie mając *in hoc opere* prepedycyi, aby Woysku wspomnianemu maszerującemu z Azji, łatwy był uczynił przechod, a Chrześcianiskim spodziewanym z Carnego Mō-

tza zawarł szlaki. Ulane Działa extraordinaryney wielkości pod
 samym Konstantynopolem przez Węgrzyna Ludwilarza, rzucają-
 ce kulę o 200 funtach. Konstantyn Cesarz Konstantynopolitański
 Woyska tylko miał 9 tysięcy na obronę Miasta pod Kommen-
 dą Jana Justyniana Luzytańczyka: na Morzu Okrętów 9. Galer 7.
 y Lancuch w Porcie: Mnichow ordynowano na zaprawowanie
 dzieł. Gdy do ataku przyszło, Machomet kazał 14 Batterii pi-
 no wysypać, we wżytkich kwaterach, z których do muru pier-
 wszego dzień y noc z armat bito; oprocz owych wielkich o 200
 funtach Dział, było innych bez liczby 100 funtowych, od kto-
 rych wieże kruszyły się, wielka w murach wywalona luka, ku
 któremu miejscu fossę, kamieniem drzewem, namiotami, kota-
 rami, ziemią, strzałami, straż odganiał, zasypując y na wały się
 przedzey wdzierając, Chorągiew Turecką z Mieściącem chcąc iak
 nayprzedzey w wałach utkwic. Lecz że noc te *opis* za skoczyła, oblę-
 żeni przez noc te fossy pięknie wychędożyli dziury w murach z
 Armat strzelaniem powybitiane ponaprawowali, z admiracyą nie-
 przyiaciół. Przyszło oblężanym na sukurs 4 Okrętów od Cesa-
 rza, 3 od Genuńczyków, którzy z Flottą wielką Turecką dobrze
 się potykali z ruiną 12 tysięcy Turkow. Cesarz Turecki animu-
 iąc swoich przegrawających, sam w Morze skoczył na koniu *cum*
periculo zycia, Kapitan Baszy todo Kijow dać kazał y sam bił. No-
 wy potym wymyślił fortel, kazał balkami y deskami rownać, rze-
 ki, pagorki, ziemię y łojem, olejem, gumną y smołą smarować,
 zacząwszy od *Bosphoru*, *alias* od ciałnego morza, aż do Morza Czarnego,
 całe dwie mili te ustanie y pomość czyniąc; przez ktore 70
 Okrętów, 14 Galer z *Bosphoru* to siłą, to różnemi instrumentami
 przez noc jedną kazał pędzić, aż do tego pagorka, gdzie jest od-
 noga Czarnego Morza y Port Carogrodzki, y tam te statki spy-
 chać. Co oblężeni obaczywszy za cud, albo czaroksięstwo po-
 częty z wielkim zatrwożeniem. Probowali szczęścia oblężeni

za powodem dowcipnego Jakuba Kako, chcąc w nocy te Turckie zapalić pomosty, ale postrzeżeni y poścapani na zaiutrz *in conspectu* całego Carogrodu pościniani. *Vice versa* w Carogrodzie, na murach Turkow 260 powiesić rozkazał obleżony Konstantyn Cesarz. Pryszło potym dotego (*mutantibus rebus Graecorum:*) że Konstantyn obleżony o Pokoy prosił Turczyzna, Haracz obiecując; ale odpowiedziano: *że nic z tego nie będzie: Bądźcie dosyć Konstantynowi Peloponesu, alias Morei Insuly, a Carogrodu niech ustąpi, jeśli miecza na karku miał niechce swoim.* Po znacznym potym atrakcy Machomet Konstantemu proponował poddanie się, ale o męskiej ustyżał rezolucyi: *Ze jeśli Carogrod, tedy y życie niech traca, ale Cesarzem będąc, nie niewolnikiem.* Więc Turczyn w Niedzielę Zielonych Świątek 27. Maja ognie w polu, y na stawkach zapalić kazał, swoich animując, aby nazaiutrz postem, umywaniem [niby to Spowiedzią] błagali Boga o wiktoryą y przygotowali się do ostatniego ataku. Konstantyn także w Mieście, publicznemi processyami nosząc Obrazy y Chorągwie, Spowiedzią y Komunią siebie y innych przygotował, a przytym exortacją do odważnego przy Wierze S. obstawiania; czynione y pożegnania z żalem. Potym złożywszy Osobę Cesarzką; a zbroynego żołnierza wziąwszy na się funkcyą, y wybornej Kawaleryi z sobą w kompanii, w dziurze iedney muru z dobytym stanął mieczem. Machomet o godzinie drugiej z pułnocy cicho się ruszył do ataku, słabszych na froncie lokując, którzy padając iak słoma, to kamieniami, to strzelbą, to ogniem ginąc z Miasta, fossy napełnili, ale też obleżonych nadwatłone sity. Przed Wschodem słońca Machomet kazał uderzyć w bębny na wybornego y świeżego żołnierza: Sam zbliżył się w asystencyi stu tysięcy Szpahow, *alias* konney Kawaleryi, y 10 tysięcy Janczarow ku bramie Karfyi teraż *Egry Kapy* to jest, Poprzecznią nazwaney; tam uszykowali się koło muru; zbliżyły się y Okręty, Galery pod mury z drabinami, mostami, mając Ordynans do ferdecznego Izturmu; Ma-

homet

chomet sam y Basze latali po między Woysko animując go. Y tak opanowali mury Turcy: Zatknięta Chorągiew Machometańska, y inne przy głosach tryumfalnych: *Zwycięstwo, zwycięstwo: wielkiego Miasta*. Rzucali Grecy orężę, drudzy sami padali trupem. Jetzcze Cesarz Grecki z swemi kompaniami Teofilem Teologiem, Franciszkiem Komesem; Dimitrem Kantakuzenem, Janem z Dalmacyi y innemi Kawalerami nacierał na Turków, między murami 20 razy rzuciwszy się na nich, a zawsze umniejszywszy sekundantow swoich. Na ostatek *desperatis suis rebus* zawołał: *Tniemaszże już żadnego Chrześcianina, żeby mi głowę uciął?* W tym Turczyn go zaciął w twarz, on drugą nastawił stronę, y w tę cięty, trzeci raz z tyłu, padł trupem na trupow; ostatni Cesarz Grecki Konstantyn XV lat mając 49, który po wzięciu Miasta, *ex Mandato* Machometa znalezionej, między trupami poznany z obdwia purpurowego, y wyszywanego na nim Orłach złotych, pochowany solennym pogrzebem. Zginęło ludu w Mieście na 40 tysięcy, w niewolę wzięto na 50 tysięcy. Pozwolony trzydniowy Miasta rabunek (palić zakazawszy) czyniono gwałt, Świętych profanowano: dobywszy się do Kościoła S. Sophii, gdzie był *stos* Zacznych Osob; Mnichow y Zakonnik, nad niemi bestyalską (na Ołtarzach kładąc) wżeteczność wywierano; innych zabilano, przedawano. *Lucas Notarias* Senator Konstantynopolski Schilmy Zelant, Synow y skarby niezmierne Turczynowi ofiarujący, affrontowany, wprzod wiezieniem, potym ucięciem łba wraz z Synami ukarany. Obwołany na ostatek Pokoy, pozwolone obranie Patryarchy Jerzego Scholarego, pospolicie Genadyuszem zwanego, oddając mu Krzyż Patryarchalny bardzo bogaty *cum certa verborum forma*, wizitując go w Pałacu, pokazując, że *Christianismum* affektował, a to wszystko czynił Grekow sobie kłamliwych kłamstwem kaptując. Y tak dnia 29 Maja Roku 1473 w Wtorek po Świętej Trojcy, ktorey u Grekow y u Rusi

w Po-

w Poniedziałek Świątek Zielonych przypada, wzięty KONSTANTYNOPOL, po dniach 57 obłożenia, będąc wrękach Greków koło pią siódma sta lat. Od tego czasu Stolica Orientalnego Imperium, to *Bizantium*, to Konstantynopolem, to *Nova Roma* zwane, od Turków Isti Ambol, to jest, Miastem we wszystko obfitującym, *vulgo* STAMBUŁEM. to jest, Wielkim Miastem rzeczona.

STAMBUŁ TERAZNIEYSZY.

WEdług Piotra Gyliusza y innych Autorów ma Męczetow, po Łacinie *Moscheas* albo *Meschitas* lub *Mesquidas* nazwanych marmurowych, kolumnami *ab intra*, & *ab extra* ozdobionych, ołowiem pokrytych na 300, teraz liczą więcej nad 2 tysiące: między któremi Cesarzskie prym biorą. Łazien publicznych Męskich y Białogłowskich, więcej niżeli 240. Fontan samych ma być 640 które się formują z wod o mil 14 Włoskich prowadzonych, z gor przez Konstantyna Wielkiego, od Solimana reparowanych. Szpitalow publicznych z Fontannami wpośrodku Dziedzińca, jest więcej niżeli 100, Kramow Kupieckich y Rzemieślniczych jest na 48 tysięcy: Kramow, w których starzyzną same przedają, jest więcej nad 2000. Na gorze ostatniej ku końcu Miasta w ostatnim końcu, jest Zamek JEDIKUŁA rzeczony, z kwadratowego murowany kamienia, o siedmiu basztach, gdzie przedty w skarby y wszelkie apparencyje chowane były, od Selima lokowane po dobytciu Miasta *Tauris* Perskiego [*olim Ecbatana* zwałosię] od Selima II na dobytciu Cypru nadwreżone, y w reszcie do Saraïu przeniesione. Zamek ten dzisiay destynowany na więźniow, wszelką ammunicyą y ludźmi opatrzony. Jest w tym Zamku Męczet, Łazien Ogrody y zródło wynikające;

Męczet teraz jest naypryncypalnieyszy, iako *flame Christianismo* była *primaria Ecclesia Sophii*, z bogactw tylko y nabożeństwa

stwa Chrześcijańskiego złupiony, *de cetero*, wszystkie ma ornamenta, od Machometa II Zwycięzcy na swoje Tureckie obrocony nabożeństwo, wszystkie dawne Prowenta od Chrześcian nadane, y *de novo* od Turkow y Cesarzow aukcyonowane, iakom wyżej wyliczył. Przybudowane miejsce *Turbe*, niby Kaplica na Groby Cesarzow, do tegoż Kościoła. Inne Meczety tam wspaniałe: Soltana Bajazetesa, Soltana Mechmeta, Solimana puł trzecia miliona czerwonych złotych kosztujący kolumnami z drogiego marmuru, krużgankami, misterną robotą, szkołą, łaźnią, szpitalem, ádornowany, uprowidowany; Meczet Soltana Selima, zwycięzcy Egiptu, Syryi y Ziemi Świętey; Meczet Soltana Machometa, Meczet *Moradi*, toiest Amuratesa na miejscu Katedry Patriarchy Carogrodzkiego erygowany; Meczet Soltana Amurata II. Trzy było Meczetow za Rikotą, od Matek Cesarzkich erigowanych. Cesarzkich Meczetow po całym Państwie Tureckim znajdujących się obołwie w Stambule, Pruzie, Adrianopolu, *Jus Collationis* iest przy Kislar-Agasy, toiest Najstarszego Eunucha Białogłowskiego, który *ad libitum suum* rozdaie *Beneficia*, á za to nie małe bierze *Honoraria*. Innych w Stambule Meczetow, iest więcej nad 2000, Rykot świadczy, że trzecią część ziemi swojej Machometani na służbę Bożą, y miejsca czci Boga destynowane, obracają. Przy Meczetach na ostatnią ich potrzebę, naprzykład zgorzenie, trzęsieniem ziemi obalenie &c, wielkie są reponowane summy. Swieżo zawoiowanych Krajow część obracają na intratę Meczetow Prywatnych Fundatorow Meczety mają tylko intraty pieniężne, ale nie mają gruntow.

Kościółow Chrześcijańskich w Stambule, Konwentow, y *Hospitia* dla różnych Zakonow iest kilka, na Przedmieściach przeciw sobie leżących Perze y Galacie; *in particulari* mówiąc, są Kościoły S: Franciszka. S: Mikołaja, Dominika, Panny MARYI, Jezwicki, S: Jana Chrzyciela, S: Jerzego, S: Antoniego, gdzie

wielki bywa konkurs Chrzeſcjan, á co wiéksza y Turkow &c. W tych Koſciolach *de Licentia* Wikarego Patryarchy Łaciniſkiego, tam rezydującego z dyspozycyi Kongregacyi Rzymskiey *de Propaganda Fide* zwaney, odprawiają Xięza nabożeństwo dla Katolików, to Kupców, to dla ludzi przy Poſtach: Ceaſarskim, Francuzkim, Weneckim, Hollenderskim, Angielskim, Moſkiewskim, Raguskim, Genaeńskim znajdujących ſię, ktorych rezydencya naye częſtſza na Przedmieſciu Perze. Xięza zaś, oprócz Goſcinnych, ci ſą tam *in Solatiam* Katolików: Kapucyni, Dominikanie, Jezuici, Bernardini, Franciszkanie, Trynitarze, Reformaci. Jeſt tam iedna ulica *Kaffaluka*, tojeſt Chrzeſcjan z Kaffy Miasta Tartaryi od Machometá II zawoiowanego, do Stambulu przenieſionych *Kaffa-Luki* nazwanych. Na Przedmieſciach tych *in favorem* Poſtów Chrzeſcianiſkich, Chrzeſcianie mają wiékszą niżeli gdzie indziej wolność y protekcyá, y Biálogłowy *Religii* Chrzeſcianiſkiey z odkrytą chodzą twarzą. Cerkwi Greckich jeſt koło 40. Ormiańſkich kilka. Żydowskich ſzkół, albo Bożnie po róźnych mieyſcach w Stambule koło 40. Szkół Tureckich 120. Szpitalow Tureckich dobrze w żywność opatrzonych y wielką wygodę koło Meczetow, jeſt koło ſtu. Ulic w Mieſcie bardzo wiele, teraz bardzo ſciśnionych y nie przezroczyſtych dla nie regularności budynków y dachow, wſpianiałość Miasta ſtarego, nowá ſzpetnoſciá zawalających.

PALACE Ceaſarskie *vulgo SARAIÉ*, po Łacinie *Saralia*, te ſą w Stambule: ieden mały na Petronie; czalem od Ceaſarza mieſzkaniem uſzczęſliwiony, drugi *Eſchi-Saray alias* ſtary Saray, od Machometá II Zwycięzcy wybudowany, w poſzrodku Miasta ſtojącej *circuitu ſuo* pół mili Połſkiey zabierający gruntu; gdzie ſą Ceaſarskie Biálogłowy dla lat, lub inſzey racyi telegowane, z Wielkiego tu transportowane Saraiu, do ſmierci tam oblokowane, jeżeli ſię ktorey taki zacny nietrafi konkurent. Trzeci Saray albo

Palac

Pałac zowie się *Bosuch Saray*, to jest Wielki Saray, ustawicznej Cesarza rezydencyi destynowany, ktorego w cyrkumferencyi jest na milę Polską: jest o trzech murach, od Miasta, co raz wyższych, od morza do morza ciągnionych, a od strony morza dwiema opasany murami. Wszystkie Saraie, osobliwie ten wielki, jest ledwie nie wszytek przednim *ab extra* adornowany marmurem, *ab intra* zaś kością słoniową, drogim drzewem, hebanem, cedrem, srebrzem, złotem, drogim kámieniem, Szpalerami. Za pierwszą Saraiu Bramą od Miasta na Dziedzińcu stoi wspaniała Krzcielnica z Kościoła S: Zofii misterney roboty, o trzech piatrach, gdzie jest zwyczaj jak prawo, z konia zsiadać, daley idąc piechotą do Saraiu. Za drugą bramą Saraiu pierwsze miejsce bierze Dywan: to jest Gmach publiczney audyencyi, Rady, Sądow, z obfzernymi Salami. Przeciwno jest kuchnia Cesarzka, Apteka publiczna, Skarbiec Cesarzki. Za trzecią *tandem* bramą bliską już Saraiu jest dziedzińec, na którym po bokach są Rezydencye Młodzianów Pokoiowych wybranych kilka set, z drugiey strony Apteki Cesarzkiej y Nowicyat na *exercitium* Młodzi. Z tego dziedzińca idzie ganek wąski, do innego ieszcze dziedzińca, w którym jest ogród piękny *raritatum & varietatum* pełny. Tam po prawey stronie są Pokoje wspaniałe Cesarzkie na mieszkanie białychgłow destynowane, od których sam Cesarz, lub naystarszy Eunuch czarny Ochmistrz, Marszałek *vulgo* *Kislarz Aga* ma klucze. Tych Pokoiów, iako y posług Białogłow tam zawartych pilnują *Eunuchi, alias* kastraci czarni, z świata nayszpetnieyszy, aby u białychgłow swoiey straży powierzonych, byli *abominabiles, ad vomitum, nos ad amorem moventes*. W tym appartymencie sam *Famineus sexus* służy Cesarzowi. Na drugiey stronie Ogrodu tegoż znowu są Pokoje Cesarzkie, gdzie mu Mężczyźni sami usługują. Blisko tych Pokoiów są Glusi, Niemi, umyślnie w swoich gestach dla urekreowania Cesarza ćwiczeni, *item* Karlowie *vulgo* Dziudziom. W tychże Pokoiach sa-

mego Cesarza jest Skarbiec w lochach dziwnie bogaty, który tu opiszę, bogactwa Tureckiey Monarchii *enarrando*. Nie daleko Rezydencyi namienionych niemych y głuchych, jest mieszkanie Sołtan, *alias* Cesarzowych Matron poważnych, z ogrodem, Fontanną, Łażnią. W końcu tego Gmachu jest inny dla Synow Cesarzkich, tam od szczęściu lat, *sub cura* Preceptora lokowanych. Rezydencye te wszystkie dopiero spęcyfikowane, mają po kilkadziesiąt Pokoiów, Sale, Fontanny, Ogrody na tyle: w Pokoiach pełno misterney rzeźby, kwiatów, ptaśtwa, ludzi, obicia bogatego złotem tkanego, materacow, wezglowia, łóżek niskich z słońiowey kości, z drogiego drzewa; między ktoremi iedne Amuratesowi Cesarzowi z Kairu darowane, taxowane 90 tysięcy czerwonych złotych. Tamże są dwa Meczety z wielu zegarami, wielki dźwięk y wdziek czyniącemi ustawicznie. W tyle tych Gmachow ciągnie się Ogród wielki aż do murów, ku morzu ciągnący się, iako też *extra* Saraiu jest wiele Cesarzkich Ogrodow murem opafanych, ktore wszystkie Palacyki, Altany, Fontany, ulice, cudne drzewa kwiaty kwatery, Szpalery zdobią; koło czego na 3 tysiące Ogrodników chodzi.

W Saraiu są ieszcze Biblioteki dwie, iedna sekretna, szafy mającà zdrzwiczkami krzyształowemi, gdzie Cesarz często *more Afatico* na ziemi siedzący czytuie. Druga jest publiczna wielkich Książ pełna w różney materyi Duchowney y Swieckiey, y w różnym ięzyku, mianowicie w Greckim ręką pisanym; gdzie wolna każdemu z Dworzanow *legenda*. Nie daleko Biblioteki jest Apteka Cesarzka bogata, porządna w Medykamenta, w Sorbetę dla Cesarza, y dla godnych Osob; dla ochłody z Limonii z Kanei Miasta przywiezioney y z Cukru przedniego: co oboie na Insule *Morrei vulgo Kandii* naywysmienitsze. Konserwuię się długo ta Sorbeta w naczyniach Porcellanowych, ktorey z gęstej po lysce kładą do wody, á ta dziwny odor, miły kolor, smak przyiemny piącemu

mu przynosi. Mistrzów w Aptece bywa więcej niż 20, Poługaczów po kilka set.

ARSENAŁ Stambulski jest nad morzem, za Saraiem Cesarzkim, który ma 180, a według drugich 200 arkad, albo Bram zamkniętych od morza tak wysokich, y szerokich; że pod każdą wnidzie trzy Galery. kilka tysięcy zmieści się robiących niewolników. W samym Arsenale to żołnierzy strażowych, to Odzwieranych, to Inżynierów, to Szychtyrów, *vulgo Gobej*, to Pufkarczów, *vulgo Topcy*, to Janeczów także koło strzelby robiących; jest na sto dwadzieścia tysięcy. Nad brzegiem także morskim za Saraiem są stajnie Cesarzkie extraordynaryjne wielkości z bramami do Saraiu y do morza, gdzie Cesarzkie dzienne Rumaki. Drugie Stajnie są *extra* Miasta na konie wojenne: gdzie samych Maltalerzów jest na 3 tysiące, y Koniuszych niemało, sposobiących konie do wojny.

W Końcu Saraiu na staj kilkanaście jest skała, w morzu tani najgłębszym wydatna, na ktorej jest Wieża Panieńska po Turcku *Obiskulaty*, że tam Cesarzowna któraś Grecka, dla kontemplacyi rzeczy Niebieskich, sama mieszkała, mając źródło wytryskające, y drzewo Oliwne. Tam teraz jest *Præfidiū* z kilku armatami, z kąd też na śmierć dekretowanych rzucają w morze. Są też w samym Stambule y na Przedmieściu wielkie Szpichlerze, albo Magazyny w liczbie kilka set, pełne zboża *in casum* oblężenia, albo głodu, które co rok odnawiają.

FATALNE niektóre CASUS na CAROGROD.

Najpierwey to Miasto ieszcze *Bizantium* zwane Fenicensowie spalili. 2 Oblężone było od Sewera Cesarza Rzymskiego przez trzy lata, aż z głodu ludzkie mięso iedli Obywatele. 3 Wielkie trzęsienie ziemi cierpiało za Cesarzów Zenona, Justyniana, Le-

ona, Alexego Komnena, z ruiną murów y ludzi, a największe za Teodozyusza Roku 446, przez 6 Miesiący, kiedy się 57 Wież obalilo. Pacholę porwane było do Nieba, tam nauczone owego *Trisagion: Sanctus, Sanctus, Sanctus, &c.*, które Carogrodzianie śpiewając, Miasto od ruiny dalszey salwowali: *Nicephorus*. Coż wycierpialo od ognia, od grubych Narodów, wewnętrzney niezgody. Roku 1490, dnia 12 *Julii* z nawalnych deszczow Ludzi 30, a Domow 900, zalanych, *teste Nauclero*. Roku 1633: część Miasta tego zgorzała według Szentywaniego. Roku zaś 1660: dwa dni Stambul gorzał, 70 tysięcy Domow ogień pochłonał, Ludzi 20 tysięcy spalił, *teste eodem*. Roku 1726: iednego dnia 11 tysięcy ludzi powietrzem padło. P. Krusiński *in Historia Persica*. Naywięcey tam powietrzę czyni ruiny, prawie ustawicznie grassujące.

CESARZA TURECKIEGO MAJESTAT, ELEKCYA, ZABAWY,

CESARZ TURECKI pisze się SOLTAN, to jest PAN, Rządca. Pochlebni y Politycy zowią go czasem Padyszach, tytułem niby Cesarzkim, który tytuł Turcy *per excellentiam* dają Królowi Francuzkiemu. Te imie Soltanow u nich prawie *ab origine* ich Sekty y panowania; Jakich Soltanow *alias* Rządców pryncypalnych było przedtym wiele, iakoto Soltan Egypski, Soltan Antyochii, Cezaryi, Kappadocyi. Cesarz ten lub Soltan Turecki, że idzie z linii Ottomana Monarchii Tureckiey Fundatora, *in tantum* jest u Turkow *estimatione*, że dla niego krew przelać *paratissimi*. Mają go poddani prawie za Boga Ziemskiego, za cień Boski, za Brata Słońca y Miesiąca, za Dystrybutora wszystkich Koron na świecie; ztąd iego *velle* u poddanych jest za Boski wyrok. *Reputatur* za obraz Machometa Proroka, za Pośtańca Boskiego y za Wikaryusza iego. Z tey racyi *intumescens*, z ludźmi czyni igrzysko:

sko: kółka Fortuny widząc pomyślnie, komu toczące się; wlot zatamuje: tego *imponit*, owego *deponit*: Słońca trybemi, jednymi święci, drugim zachodzi: prętki tam *Oriās*, a ieszcze prętki *Occāsus*: Zeby wysokość życia nie była Cesarza *depressyā*, wlot iā uniza. *Excessa* czyie ieno *ad notitiam* Cesarza, tak zaraz *ad penam* idā: wlot uciera rogów by nie bodły, tciina skrzydeł, by nie lataly: Do godniejszych *excessantow* przedtym pozew y dekret w nim posyłał z temi słowy: *Mitte mihi caput tuum*, w czar-ną chustkę tę Ramotę zawińawszy. Ale też sam tam Cesarz że *sublimior, casti orinior*.

ELEKCJA Cesarza Tureckiego nie wiele weźmie czasu: ieno *Antecessor* do grobu, zaraz *Sukcessor* do Tronu spieszny: tylko jeden zgaśnie *Luminarz*, drugi zaiśnie na *Majestacie*. Syn najstarszy po Oycu, lub Brat po Braćie, do tychczas w areście trzymany, zaraz sekretne do Saraiu wpada ścieżkami, Tron osiada, Cesarzem *proclamatur*, przy kongratulacyi przytomnych. *Antecessor* zmarły do *Meczetu S: Zofii deportatur*, tam bez wszelkiej Ceremonii pogrzebiony bywa, hojne tylko rozdawszy ialmużny *in suffragium* duszy iego. Idzie potym nowy Cesarz do *Meczetu S: Zofii* blisko, modli się y od *Mustego* najwyższego *Arcypralata* ich *Religii* bierze *Benedykcyā* przy pospolicim aklamacyi życia długiego, panowania szczęśliwego życzących. Iedzie *tandem* woda *pompaticè* na miejsce *Joup*, albo *Job* blisko *Portu*, tam po modlitwach znowu od *Mustego* biorąc *Benedykcyā*, a od *Wezyra* y *Baszów* głęboką weneracyā. Praktykuje się przy tej inau-guracyi y ta ceremonia, że *Mufty* *Palasz* Cesarzowi do boku przypasując, animuje go, aby imię *Bissurmańskie* *ab ortu & occasu* rozprzesłrzenił, a wygubił *Chrześcianańskie* tym *Palaszem*. Ztamtąd potym solennie wieżdza do *Konstantynopola*. Ale iak iego nagła jest *exaltacya*, tak prętki upadek; prawdziwie ten *collitur in altum, in casu graviore ruit*, bo *Janczarow* prętkie bunt, uszją mubóty:

na wojnie niezczęśliwy sukces y domowe nie fortunne rządy, z tronu do trunny wrzuca go. Jeżeli też jest tyrańskiego serca, albo w exekucyi baśni Alkoranowych *scrupulosus*, zaraz po swojej inauguracyi zamysła o zgubie braci, *exemplo* Bajazetesa Cesarza tey akcyi Autora. Jeśli się zaś wrodzoną ku swoim rządzi miłością, w sekwestrze Braci trzyma w Adrianopolu przy wszelkiej wygodzie. Naostatek po installacyi nowego Pana, zabijają Medyków, iako złych piastunów zdrowią nieboszczyka Sołtana.

ZABAWY Cesarza Tureckiego są tylko w rokoszach *et carnis spurcitiis*, a Rządy Państwa w ręku Wezyra Azap, Naywyższego Urzędnika. Naypryncypalniejsze iego krotofile, konwersacya z Białogłowami w Saraju, *non attenta*, ich *Religione et moribus*, byle uroda cudna y Panieństwem była z nich każda zalecona, iakich po ośm set miewa, od nikogo nie widzianych w Saraju, z różnych Nacyi nazbieranych. Dozor ich polecony tyleż Eunuchom czarnym, iak one piękne, tak szpetnym: ktorych Ochmistrz albo Marszałek jest Eunuch jeden Kislar Agazy, y Matriona poważna Ochmistrzyni nazwiskiem *Kadyn Kiabya*, wszelkiew swawoli przestrzegająca. Są przytym inne Ochmistrzynie, co piąte łóżko po między te Panny sypiające w dwóch odach albo izbach, gdzie się różnemi bawią exercycyami, toiest śpiewaniem, szyciem, haftowaniem, tańcem, zawsze się czysto y bogato strojąc. Cesarz ie wszystkie do iedney przez Ochmistrzynie, Sali konwokowane, wizytuje, śpiewania słucha, robotom się przypatruie, a bardziew natych obiektach nie szpetnych oko y gust swoy Pański pasie: ktora zaś bardziew nad inne mu się podoba, rzuceniem na nią chustki, *dignā suo thoro* sędzi, y miewa oddaną *ad thalamum*. Osobny iey potym naznacza apartyment, Dwor y wygody w Saraju, zowią ją *Hin kiarkazy*, toiest Cesarzka metresa, prezent ofiaruje w worku 3000 czerwonych złotych. Jeśli Syna powie, zowią ją *Chafeki-Soltana*, bogatą koroną y tronem iako Cesarzową ją wenerując: po takim

takim rozwiązaniu rozwiązuie Cesarz worek swoy na ulgę bo-
 low 5 tysięcy ofiarując Cekinow. Syna tegoż w trzynastym
 obrzezują roku przy tygodniowych weselościach. Innym zaś
 M. trefom choć płodnym, tego nie czyni honoru. Jeżeli się Corká
 urodzi, zaraz w pięciuleciech za mąż *destinatur* za Beglerbeia, albo
 Paszę ktorego, ze wszelką pompą weselną y wyliczeniem połagu
 500 Karykow, to jest 8 Kroć sto tysięcy czerwonych złotych.
 A tak mąż bierze ją y edukuje sobie. Żony ślubney Cesarz Tu-
 recki niemiewa, zacząwszy od Cesarzow po Bajazetesie, z tey ra-
 cyi, że Bajazetesa żonę Telsinę, tżpetnie Tamerlanes w oczach
 iego profanował. Potych bestyalskich zabawach ma inne Soltan
 Turecki, lustrując y przechodząc się po Pałacach, Pokoiach, Ogro-
 dach Fontannach *Magnifico opere* erygowanych: delektuje się na
 łóżach stonowych, złotych, na wezgłówkach bogatych. Bawi
 się zniememi, głuchemi, Kartami w Saraiu niezliczonemi. Przeie-
 żdza się czasem pomorzu Galerami, *in assistentia*, Balsztandzi paszy,
 to jest najstarszego Officialisty Ogrodnikow. Nawiedza staynie
 z Rumakami, Cekauz, Arsenat. Wniepogodną chwilę zabawia
 się czytaniem w Bibliotece. Często też z wielką Dworu paradą prze-
 ieżdza się po Stambule, poddaństwu dla apprehensyi, Cudzoziem-
 com dla ostentacyi pompatycznej: gdzie Poddaństwo proste dla
 pozyskania respektu, to dla wziętku, rany sobie zadaie po rekach,
 żelazem róspalonym się piecze, na ziemię się rzuca. Szuka rokoszy
 y wiedzaniu ten Potentat Bissurmanski Stoł iego jest srebrny okrą-
 gły, na poruszenie iego *versatilis*, drugi y trzeci złoty od publiki,
 w klejnoty oprawny; uktorego tylko kraie nakryte ferwetami
 środek tylko kilkudziesiąt potrawami zakryty bywa. Pułmiski
 z samey Porcellany Chinckiey, trucizny nie cierpiący Chleb z
 Pszenicy Anatolskiey naywysmienitszey: roszezynioney na mleku
 kôz w Saraiowym Ogrodzie pałacych się. Sam tylko siada u Sto-
 łu, potrawy swoim faworytkom, wysmienitłze rozsyła, podae;

EUROPA o Tureckim Cesarzu y Dworze jego
 piie Sorbet z Limonii y Cukru Kándy; Insuły, y wody zró-
 dłowej. Nie zapia się winem zakazanym w Alkoranie od Ma-
 chometá,

TYTUŁY sobie bardzo pyszne na publicznych Instrumen-
 tach daie Cesarz, a od Europejskich Monarchow, osobliwie od
 Polskiego ten na podpisie Listu bierze po Łacinie.

*Serenissimo ac Potentissimo Principi Domino Sultan N. Han, Impe-
 peratori Maximo Constantinopolitano atq; in Asia, Africa, Eu-
 ropa, Persarum, Arabum, Syriae, Cypri, Aegyptuq; Domino ce-
 terarumq; Provinciarum, Ducatum, Gentium Domino, Amico &
 Vicino nostro Charissimo. &c.*

DWOR CESARZA TURECKIEGO y wšzysey **OFFICY-**
ALISTOWIE jego sá numerosissimi pro Majestate tak wielkiego, du-
 mnego y bogatego Monarchy. Naprzod sciendum, że Dwor ten
 lubo *in Barbara Gente*, przeciez ma swoje piękne maniere, y poler,
 jest *sub modó* polityczny; gdyż tam z całego świata młodz nie z u-
 rodzenia ale z urody, z dobrej symmetry, bez żadnego defektu
 ciała, będąc w przod w Odach iako w Nowicyacie we wšzystkim
 wyperfekcyonowana, oddaná bywa do usług Cesarzkich. Nay-
 bardziej tam podobaia się chłopieta z Crześciáńskich Rodzi-
 cow, z cudzych krajow w niewolę wzięci. Na edukacyą ich jest
 trzy Kollegia w Perze, w Adryanopolu, y Saraju wielkim Stambul-
 skim. Naypierwey ta młodz *presentatur* Cesarzowi, a on ich bra-
 kuie, do mieysc namienionych destynuje, pod dozor Generalnego
 ich Pedagoga *Kapy-Agi* naystarszego Enucha białego. Oddaiac
 ich do Ody czyli *Hody alias* lzby, imie, Oycyznę, lata, y wielu
 na ktorego aspr iść ma, ze skarbu codzien[naywiecey pieć na ied-
 nego) napiszą. Odow tych, czyli lzby jest ziedna więkŝza *Bijuk-*
Odu, druga mnieŝza *Kuijuk Oda*; wktorych młodzi bywa pokil-
 ka set na Nowicyacie, y zowia się Jezoghłany, to jest Pokoiowi.
 Muŝz ich jest Hodzia, czwiczacy ich w milczeniu, cierpliwoŝci, po-
 stulŝeństwie,

Łuszeństwie, a *primario* w Zakonie Machometowym, w pisaniu, czytaniu, w języku Arabskim, Perskim. Gdy do sił przyjdą większych, *exercytują* się w ciągnięciu łuku, rzucaniu kopiy, w siedzeniu na koniu, wrzemieśle jakim, iako to robieniu strzał, Zegarkow, kulbak, haftowaniu, w charakterach; przez co by mogli bydź Reysfendami, Pisarzami, Imaumami, *alias* Proboszczami Meczetow Cesarzkich &c. Sypiania ich na niższych łożkach, po między ktorena wyższych łożach sypiają Eunuchowie Dozorcy y *Censores* najmnieyszey ich nieprzyystoyności, ktore, żeby się w ciemności niedziały, Ody lampami są oświecone. Karanie Excessantow bicie w pięty, post, niespanie. Potrawy z ryżu, stroy z sukna Angielskiego. Ktorzy znich znaczny uczynią progres, z zalecenia Mistrzow swoich, mają Promocyą do *Hafna Ody, alias* do Izby Skarbowey, albo do Kilaru, to jest do Apteki Cesarzkiej, temi gradufami postępują na ostatek do Saraiu, albo na Pokoie Cesarzkie; co się zowie *Hafoda*, gdzie jest 40 Dworzan Pokoioowych przy boku Cesarza zawsze obecnych, o których tu po Wezyrze y Muftym mówić będę.

WEZYR Azem jest Głową rady naypierwszy *Minister*, Namieśnik Cesarzki, pomocnik Panowania iego *in materia belli & Statu alias*, w boiu y w pokoju generalny *Dispositor*, wszystkie moc panowania sobie iednemu mając powierzona. Jest Sędzią Naywyższym, Kanclerzem, Wodzem, jest Uchem Cesarzkim, drugie *Regiminis Caput*, niby *Pro-Cesar*, Supplik wszelkich *Portus*, Brat starszy Paźow. kreuje go Cesarz oddaniem mu Pieczęci z swoim imieniem, którą na piersiach nosić powinien. Złożenie zaś iego jest na odebraniu teyże Pieczęci, w zaśtonieniu poł twarzy Wezyrowey czarną bawełnicą, y rozkazaniu aby ustąpił z Pokoju, co się dzieie niesłowy, ale skinieniem ręki Cesarzkiej. Kiedy Wezyr ma wielki u Cesarza respekt, zowie go Cesarz *Kala, alias* Inspektor, Dobrodziey. Ten, dla powagi swoiey trzyma 2000. Lu-

dzi: na publice dwie kity nosi u zawoia: noszą przed nim Tu, *alias* Bunczuk o trzech ogonach końskich, na wysokim drzewcu uietym gałką złotą. Trzey tylko Paszowie takiegoż mogą zażywać *Insigne*, to iest Babiloński, Kairski, Budeński, inni o dwóch ogonach, y to: *in loco jurisdictionis sue*. Gaza Wezyra z pewnych Dobr w Anatolii wynosi na 20 tyficy Talerow bitych: ale akcydenfow nieprzeliczoną summa. Corok Paszowie y Urzędnicy, na wiosnę wielkie dają Prezenta Cesarzowi, w ten czas zaraz mało co mnieysze Wezyrowi. Każdy interes czyi przedzey zaydzie do Cesarza, gdy Wezyroski wprzod Pokoy nawiedzi złoto, wakanse wszelkie będą rozdane, lecz wakującą kaletę Wezyra wprzod napelniwszy. Ale też tę piawkę y gębkę napitą likworem złotym, często Cesarz pod pretextem pożyczenia wielkiey summy, wyciska. Ten kilka razy w tydzień pompatycznie *in assistentia* iędzi na Dywan *alias* na Radę wielką y Sądy, do Saraju z drugiemu Wezyrami kollegami. Tytuł do Wezyra od Polakow na Litách *alias* wsuper skrypcy i taki *datur*.

Jaśnie Oświeconemu, Wielmożnemu, Naywyżemu, Najjaśnieyszego Cesarza Jmści Ottomańskiego, Wezyrowi Iego Mści NN. Paszy N. Przyjacielowi Mnie Mościwemu.

Albo po Łacinie *Illustrissimo Principi Magnifico & Supremo Serenissime Ottomanicæ Portæ Vesprio, Gubernande Provincie N. Collocato Passe, Dno NN. Amico Observando.*

Oprocz Wezyra Azem iest innych kilku, ktorzy *ordinarie*, bywają naypierwzemi Paszami, to iest Babilonu, Kairu, Anatolu, Romanii, Budy. Ktorzy z Wezyrem Wielkim zafiadają, nie tak do porady, iako dla parady, bo przy samym wielkim Wezyrze *Sententia decisiva*. Podpisują iednak Uniwersały Cesarfkie. Gaza ich 2000. Talerow bitych,

MUFTY iest Głowa Duchowienstwa Musulmańskiego, *Sacerorum Antistes*, trudnych kazusow w Religii Machometanfskiej *Resolutor*,

solutor, Tłumacz, *Decisar*, od samego Cesarza ze wszytkich przy-
miotow obrany. W sprawach wojny, zawarcia pokoju, wzię-
żeniu Wezyra y innych z z Urzędu, daje *Consilium* Cesarzowi, *se-*
quenti iednak *suum velle*. Effata jego y Dekreta zowią się *Deskat*.

Z całego Państwa Ottomańskiego do niego idą Appellacye.
Kreuiąc go Cesarz, daje mu bogatą Sobolą szubę (taka tam ma-
teria *Ordinationis*) y tyśiąc Talerow bitych w złotey chustce, ty-
śiąc aspr codzienney mu Penlyi naznaczając: a z kąd inąd ma 500
Czerwonych złotych na dzień: co uczyni na rok 182500. Przed
samym tylko Muftym y Odzią *alias* Inspektotem swoim wstaje
Cesarz, nipzedkim wiecey. Jesliby kryminał jaki Muft y popeł-
nił, z godności bywa złożony, a czasem w móżdzierzu utłuczony.
Tytuł w listach Polacy mu dają taki.

Illustrissimo Principi, Amplissimo Machometani Ordinis Magno ac Prī-
mo Interpreti, Serenissime Portæ Othomanicæ Supremo Sacerdoti,
á Consiliis publicis & intimis Serenitatis Consultissimo Moderatori,
Magnifico Domino Musteo, Amico addictissimo.

Do niego należą wszytscy Duchowni Ottomańscy, iako to Ka-
dylekier Naywyższy Sędzia Woyskowy; *Mallarar* Sędziowie Pro-
wincyalni, *Kadyowie* Sędziowie Miast, Wsi, Powiatow: gdyż u
Turkow y Prawoświeckie *reputatur* za Boże, dla tego Sędziowie
są u nich Duchowni. *Immani*, to iest, Plebani, Proboszczowie z
czytania Alkaranu mający reputacyą; *creantur* z postugaczow
M:czetowych: tuż należą Emirowie, między Duchownych idący
komput, że idą z Krwie Machometa Pseudo-Proroka, w zielonym
zawoju chodzący: ktorych że iest wiele, mają nad sobą *Emir* Pa-
szę *cum Jure gladii*, żeby nie exorbitowali w nadzieię tey zacney
iuchy swojej. Alemandar, chorągiew Machometową noszący
przed Cesarzem, Duchowienstwu *accensetur*: Tuż się referuia
Derwiszowie, *alias* Zakonnicy Machometańskiej Religii, od ludzi
odłączeni, czyli za czasow Machometa Proroka, czyli za Určba-

na Cesarza nastaiący. Zakonnicy ci są kilkorakiego rodzaju y imion, dystyngwowanych ustaw, y życia, nad czym iako *super-re absurda, non desudo.*

URZĘDNICY CESARSCY z POKOIOWYCH, albo JCZOGHLANOW.

1 <i>Silichtar Aga</i> Miecznik Cesarzki,	8 <i>Zawardzi Paszy</i> , Lowczy Wielki,
2 <i>Ciuhadar Aga</i> , Szatny.	9 <i>Turnagdzi Paszy</i> , Paznokcie Cesarzowi obrzynający
3 <i>Mirachor Aga</i> , Koniuszy.	10 <i>Berber Paszy</i> , Golący Cesarzã Barbierz.
4 <i>Ibriktar Aga</i> , Wody do napoju y umywania Cesarza <i>Dispositor</i> .	11 <i>Muhasabadzi</i> , Kuchmistrz.
5 <i>Tulbentar Aga</i> , Zawoy podający	12 <i>Teskieredzi Paszy</i> , Pisarz Pokoiovy, Manualista.
6 <i>Hasnagar Aga</i> , Skarbu y Chust Cesarzkich Dozorca.	
7 <i>Czesnegir Paszy</i> , Stanowniczy.	

Niektorzy Cesarze Tureccy od kaźdey posługi miewali po 30 Pokoiowych; á tak ich wielka rosta liczba na Dworze Iego

DALSI URZĘDNICY CESARSCY.

<i>Dodandzi Paszy</i> , Sokolnik	<i>Kiler Kiatybe</i> , Dozorca Sorbet,
<i>Kurnabadzi Paszy</i> , Dozorca Łaźni	konfektow Cukrow dla Cesarza.
<i>Hafna Kiatybe</i> , Vice-Podskarbi	<i>Bosztandzi Paszy</i> , Naystarszy nad
<i>Arsidzi Paszy</i> , Referendarze; od dawce Supplik.	Ogrodnikami, który ma władzą y nad brzegiem morskim,

URZĘDNICY z EUNUCHÓW Białych.

Ktorzy samemu Cesarzrowi służą.

1 <i>Kapi Agasy</i> , Starszy Odzwierny,	naystarszy, który przytym jest y między Eunuchami białemi
Gubernatorem Stambu.	

2	Hafoda Paszy, Podkomorzy.	5	Kilardzi Paszy, naystarszy Szafarz Pokoiowych, ich spiżarnie w Dozorze mający.
3	Saray-Kijaszy, Starszy, Pokoiowy	6	Inkindzi Kapi Otantary, Starszy Mistrz.
4	Hafnadar Paszy, Podskarbi Nadworny, a bardziewy Kustosz Skarbowy Bogactwa, ktorzych z Pokoiowemi ejusdem muheris pilnie czuynie.	7	Miereidzi, Mistrza Wikariusz.

URZĘDNIKI z EUNUCHOW CZARNYCH

służących Białogłom w Saraju.

1	Kislar Aga, Naystarszy Ochmistrz, Marszałek, Strażnik Białogłom y Eunuchow Czarnych.	6	Bijuk Odanum Agasy, Dozorca wielkiej Izby Białogłom.
2	Walide Agasy, Matki Cesarzkiej starszy Eunuch.	7	Kuciuk Odanum Agasy, Dozorca małej Izby Białogłom.
3	Szachamler Agasy, Marszałek Dzieci Cesarzkich.	8	Paszy Kapi oglany, Naystarszy Odzwierny Białogłowski.
4	Chafna Agasy, Podskarbi Matki Cesarzkiej.	9	Miereidzi Paszy, dwa Prałaci Meczetu Matki Cesarzkiej, modlitwom Białogłomom destynowanego.
5	Kilar Agasy, Dozorca Sorbet, Apteki, teyże Matki Cesarzkiej		

Ci wszyscy zawsze są *in expectatione* wyśokich Honorow y Fortun, to jest Beglerbeystw pierwszych y Paszostw. Mają tym czasem awantaz, że na Pászowstwa rozwożą godnym Osobom Przywileie od Cesarza, z kąd *vacuis manibus* nie powracają. Ciż wszyscy są z lezoghlanow, to jest wybornych Pokoiowych w Odach edukowanych.

Oprocz tych, są inni *minoris Conditionis* posługacze, nazwiskiem *Adziamoghłany*, także z Brancow Chrzesciańskich, albo na wojnie, albo gwałtem z Moreiwego Kandjai y Albanii od Rodzicow Chrze-

ścian wydartych, którzy z urody, dowcipu, mniej mając rekomendacyi, do prostych następujących *deputantur*. Poług y funkcyi. że są

Kapidziami, to jest, Odzwiernemi *Baldadziami*, *alias* Rzemieślnikami w Domu y na wojnie. Ciż są Ministrami *Iustitie* prętko winnego exekwującemi. Bywa ich najmniey 2000.

Bostandziami, to jest Ogrodnikami pod kommenda *Bostandzi Paszy*. Bywają y Poštami w interesach *minoris momenti*.

Aficiami, to jest Kucharzami,

Attandziami, Kuchcikami.

Selangbilerami, to jest nosz cemi Potrawy, od których lezoghłany odbierają; bywa ich po kilka set, dla więkzey parady y postugi.

Kasapciami, to jest Rrzeźnikami
Halwadziami, Aptekarzami.

roznemi w *Arténale*, których więcey tam nad 30. tysięcy.

Giuchami, Złotnikami,
Dzidérdarami, Jubilerami, których jest kilka set.

Ciausami, to jest postaćcami, Kuryerami z bramotami do różnych Panow. Bywa ich w *Stambule* po 40 tysięcy.

Inni *Adziamoghłany*, są cieślami, stolarzami, bednarzami, do *Saraiu*, *Kuchni*, *Arsenału* ustawicznie robiącemi. Jest ich 8000. *Krawcami*, których bywa na 2000. *Masztalerzami*, których liczą 3000.

Zgoła Chleb w *Saraiu* iedzących Osob naliczyli ciekawi *Relatores* kilkadziesiąt tysięcy. Zwyczajnie *ubi multæ opes, ibi multæ apes*, ktore ie rozbiegają do swoich ulow.

EXTRA SARAIU URZĘDNICY są BEGLERBEJOWIE, niby Arcy-Xiążęta, wielcy, y Pryncypalniesi Pałzowie, Rządcy pierwszych Prowincyi, mający pod sobą Sandziaków, to jest, niby Hrabiow, Starostow kilkunastu, lub kilkadziesiąt, y intratę lub z Dobr pewnych, lub ze Skarbu, y *Insigne* trzy Bunczuki. Mają pod sobą y Bieio v, Agow pewną liczbę Zamkow. Tych znaczniejszych Beglerbejow *alias prima classis*, albo gatunku jest 22,
Z tych

Z tych naywiecey bierze Beglerbey Pasza Misyr, toiest Kairki, bo 6 kroć sto tysięcy Szeryfow, *alias* Cekinow. Po Beglerbeiach, idą Paszowie, tak *simpliciter* zwani, także mnieyszych Prowincyi Rzadce.

BOGACTWA Tureckiey Monarchii liczyć, iest *numerare stellas*, albo złote piaski w Paktolu rzece. Dwoie Cesarstw y 12 Krolestw obszernych, zawoiowanych Prowincyi, Insul, á mało mu importuią do skarbu? Płyną roczne Prowenta, znaczne od Paszow prezenta, iak rzeki do morza, á to *mare non redundat*. Co zdzierstwa, co bogaczow napaśna depressya, wszystko konfisku-
jąca uczyni? Minnica Stambulska arendowana Grekom importowała nie raz 17 Karikow, toiest 28761 tysięcy czerwonych złotych. Ma ten Potentat złote gory w Macedonii, w Węgrach na granicach Bulgaryi, srebrne gory w Grecyi. Ma dosyć złota z Arabii y Egiptu. W Stambule y po niezliczonych Miastach, co uczynią Cia? Handle? Poglowne Zydowskie tyle wynosi czerwonych, ile Zydow w Stambule, od Buźnic ich po kilku set czerwonych złotych. Od Grekow mnieyszych y przednieyszych przychodzi Poglownego 30 y kilka tysięcy czerwonych złotych; od Cerkwiow y Patryarchy 25000 czerwonych złotych. Za Bazylego Macedona Cesarza Greckiego, gdy bylo 7 millionow Obywatelow, czynil Carograd co dnia 24 tysiące czerwonych złotych. Są też tam w skarbecu skrytym w Saraiu Cesarzkim wielkie skarby, *noli me tangere*, ktorych się ruszyć nie godzi, chybaby szło o zgubę Państwa Ottomańskiego, y ich Religii: á te są od kilka set lat aukcyonowane od Soltanow, pod Pokoieniem iego á strażą wielką Pokoioowych *latentes* za kluczami famego Cesarza, który tam pewnych stepnie czasow, serce y oczy *recreaturus* złotemi brylami, kulami od Seliana y Amuratesa lanemi, to w szafach, od każdego Soltana z napisem iego imienia reponowanemi summami.

POTENCYA *in Armis* Ottomańskiego Państwa. Absolut

PPP

Tur-

Turczyn y *despotice* panujący wiele miewał, y miewa Woyska z tak obszernych Krolestw y Prowincyi. Y gdyby nie ustawiczne wojny iego, to *ex motivo* Religii, to *avaritie insatiabilis* podjęte, gubily lud iego, á przytym był tryb Niemcow, lub Francuzow obserwowany, był by *invincibilis*. Pers y Chrześciance nigdy Tureckiemu Xiężycowi nie dadzą bydź *in plenilunio*. Alkoran im każe wygubić Chrześcian, ale że mocniejszy często Hasło nasze JEZUS, niżeli ich Hasła, dlatego ich ginie liczba nie mała. *Robur militie* u nich Janczarowie, Szpachowie, *alias* konna Kawaleriya, á ci są *Mercenarii Milites*. Drudzy Szpahowie są wyprawni od Zaymow y Tymarow, toiest, od Panow dobra Cesarzkie w dzierżawie mających. Dają dla pozyskania respektu Cesarzkiego znaczną liczbę woiennych ludzi Beglerbejowie, Paszowie. Han Tartarski *perpetuum* z Cesarzem mający *Fedus*, *tenetur* samemu Cesarzowi idącemu na wojnę dać 100 tysięcy: ieżeli Wezyr tylko Wielki idzie, temu w 50 tysiącach powinien na wojnie *assistere*. Zgoła, iako się z różnych bataliy pokazało, Turecki Potentat miewa Woyska po kilka kroć 100 tysięcy, iako się pokazało z attaku Carogrodu, Wiednia, z batalii Chocimskiej nie iedney.

Kommanduie tym Woyskiem Wezyr Azem, *Generalissimus* y w pokoju *Dispositor*. *Subalterni* Hetmani są Szpahaler Agasy, Wodz konney Kawaleryi: drugi Janczar Agasy, Hetman albo *Generalissimus* Janczarski, albo Piechoty Tureckiey od Ottomana I erigowaney; ktorey regularney bywa po 20 tysięcy, mniej regularney po 100 tysięcy: *Victualia* ich Ryż, Chleb, mięso pod wagą od Cesarza prowadzone. Podczas pokoju w Stambule mają destynowane sobie appartymenta, albo izby, ktorych izb tam jest więcey niż pułtorasta y Refektarz. Zabawa ich wojenne *exercitia*, y robota koło strzelby: Zycie bestyalskie, z racyi, że nie każdy ma żonę. *Kibaya Bey*, iest substytut Hetmański. Kapitan Baszy, iest Admiral, Hetman morski. Kara na żołnierzow *distin-*
gwowana:

gwowana: Szpachow biłą w pięty, Janczarow w uda, bo by nie daleko zaszli, podešwzy im odbiwszy. Za wielki kryminal, w wodę wrzuceni bywają przy huknieniu z armaty, ginącemu na *requiem*, żyjącym na przestrogę.

Przyjęcie POSŁA Cudzoziemskiego u Porty.

POSEŁ od Narodu ktorego do Porty przybywszy, naprzod Wielkiemu Wezyrowi oddaie *Credenciales* (od swego Pryncypala, lub Rzeczy-Pospolitey, explikuie *contenta* onychże. Dzień potym naznaczony bywa publiczney audyencyi przy naywiększey ostentacyi, náyczęścicy w dzień ten, kiedy Janczarom żold trzy miesięczny oddają w Dywanie. Tam Poseł prowadzony bywa, aby y sumi Janczarom wyliczonych, y samych Janczarow napatrzył się z admiracyą y apprehensyą. Potym stoł srebrną pokryty miednicą bez obrusow, serwet, nożow, na misach przedney Porcellany, specyálnemi potrawami zastawiony bywa. Do ktorego Poseł, Wielki Wezyr, Radni Wezyrowie, Testerdar, *alias* Podskarbi zasiadają. Na stole nie długo bawią potrawy dla wielu y kilkanaście razy powtorzonego dania y noszenia. Po solennym traktamencie *Ciaufz Paszy* zaprowadza Posła do osobnego Pokoiu, strojąc go y asystentow jego kilkunaštu w kaftany zlotogłowe figurami ptakow, *in Symbolum* łaski upstrzone. Prowadzony potym bywa Poseł przez Kapidzi-Paszow, toiest starszych Odźwiernych Cesarfkich, srebrne łaski mających w ręku; za nim zaraz niosą upominki. W Pokoiach przednich niezliczone Janczarow stoją gminy, y Eunuchow białych w zlotogłowie. Tam Poseł swoje zostawiwszy asystencyą, wchodzi do Pokoiu Cesarfkiego samotrzeć, toiest z Sekretarzem y Tlumaczem. Tam obaczy Poseł Casarza iak Ziemskiego Bożka na Majestacie bogatym w perły y drogie kamienie, o gradusach zlotem powleczonych; usłaną uyzry posiadzkę akfamitem krwawym, zlotem y perlami drobnemi hafto-

wanym: w pośrodku pokoju wisząca galę złotą od kleynótow
goreiąca, od ktorey wiele sznurów perel wisi Uriańskich, ściany w
drogich szpalerach. Stanąwszy tam w pewney od Tronu Cesar-
skiego [przy którym *à dextris* Wezyr Wielki stoi) distancyi, kla-
nia się Cesarzowi, będąc od Kapidzi Paszow uięty, niżej szyć, ni-
by go schylaiących. Po adoracyi Majestatu nazad się cofa, y na
iednym *fixus* miejscu od swego Monarchy proponuie sobie kon-
kredytowane *negotium*, w słow krotkości przez Tłumacza oddaie
upominki: Dany potym bywa respons, y tak Posel *expeditur* od
Porty *cum muneribus*. Jesliby ten Posel był *Fecialis*, toiest woy-
nę Porcie wypowiedaiacy, bywa zatrzymany, y częstokroć trzy-
many w arełzcie.

OBSERVANDA od POSŁA u Porty.

MA bydź Posel wielkiej pacyencyi na niektore dyzgusta Tur-
kow, śmiałym iednak przy powadze swego Monarchy. 2.
Powinien mieć *magnam prudentiam, rerum gerendarum magistrum*. 3.
Humorowi Turkow czasem *non obstat* dogodzić, bez postpozycyi
iednak charakteru swego. 4. Prezenta u tegoż Narodu naywię-
cey *valent*, dokąd *si nihil attuleris, ibis Homere foras*; ale w tym *mo-*
deramen potrzebne, abyś ich animusz trzymal w expektatywie, á-
petyt ich do brania ostrząc, á nie razem nasycając. *Non ita, ut da-*
re plus non possis. 5. W naywiększey u nich apprehensyi, statels,
powaga, á ieszcze surową miną męską utemperowana. 6. W zby-
teczną z Turkami nie wdawać się konfidencyą, obserwując owo
Seneki *effatum: Utrumq; vitium est, & omnibus credere, & nulli*. Mo-
żesz ze wszystkiemi przestawać, politycznie, ale z żadnym poufa-
le. 7. Tłumacza mieć należy Cudzoziemca, nie Turczyną, bo u
nich *indigena, ut indigna creatura*, mowić z Monarchą nie może. 8.
Generalnie zaś w Posle *requiruntur omnigena Virtus, temperantia w*
iedzs-

iedzeniu y trunku, w mowie, ręka powściągliwa y daleka od korupcyi. 9. Umysłu wspaniałość przeciwko Tureckim pogroźkom. 10. Wierność ku swemu Pryncypałowi tak *in commissis*, iako *in responsis* nic nie opuszczając. 11. Rozum piękny, umiętność języków, wiadomość Historji, znanie się, iak który Monarcha *posuit* u Porty.

SCIENDA generalnie o TURKACH.

Wina nie pija, chyba ukradkiem; słoniny nie iedzą, bo to *Haram* oboje u nich, toiest rzecz niegodziwa. Na wojnie z Chrześcianami, zginąć, maia za znak Błogosławieństwa. Idąc na wojnę, żonie, dzieciom *certas fortis* zoltawuia, biorą wiele bogactw z sobą, aby się z niewoli (w nią padłszy) mieli czym wykupić; a zginawszy mieli przy nich *pretiosam mortem*, y u samego nieprzyjaciela opinią dobrą, że nie byli mendykami.

CHRZEŚCIAN Turcy zowią Giaur, toiest niewiernemi Bałwochwalcami, że Figury CHRZYSTUSOWE, y Obrazy weneruia, sami żadnych nie maia obrazow, ani siebie samych malować nie pozwolą chyba by *arte secreta*. Są wielcy Hipokryci, człowieka użytzawszy Chrześcianańskiego, zaraz na rynku, na błocie klękaia *vanam laudem aucupando*. Są Turcy *truces*, toiest okrutni na swoich y obcych, hardzi, zdradliwi, wiarołomni. A iako wszystkie Azyatyckie Narody osobliwie od południa, tak Turcy naybardziej są *molles, voluptuosi*, w cielesności zanurzeni, wielozenni *ad mentem* głupiego Alkorana. W Gospodarstwie nie ciekawi, niewolnikami robiący większe roboty, a sami, delikatne. Cokolwiek opatnia, imiona mieysc, Miast, Wsi, Krolestw *abolent*, osobliwie *ocabala* Greckie y Łacińskie maiać *suspecta*. Dlatego napatrzysz się u nich ruin cudnych, gdzie były Cuda świata. Są to *Simie* albo malpy, co widzą u Chrześcian *in politicis*, to u siebie *imitantur*, ma-

jąc się za pierwszych w tym Autorow nie naśladowców. Pano-
waniu swemu iednak nie obiecują *diuturnitatem*, owszem że *Primogenitus Ecclesie*, toiest Francuz im odbierze Państwo. *Cornelius* zaś
à *Lapide* twierdzi in *Prefatione super Minores Prophetas*, że *apud Turcas*
in *fatis est & certum quasi oraculum, suum Imperium à Polonis ever-*
tendum. Inni zaś Turcy, mają in *Proverbio*, że przez Rudych, to-
iest Moskwę, aż do Rudey Ziemi, toiest do Damaszku mają bydź
zawoiowani. A że Chrześciańskiej irrupcyi w Judeę Turcy się
spodziewają od Alexandryi, tedy do Portu starego Chrześciań-
skich nie puszczają okrętow. A że też irrupcyja ma bydź w piątek
w ich Sabasz, dlatego w Piątek Meczetow pilnują, wina Tur-
cy nie piją, bo go Machomet ich Pseudo Prorok pod przeklęctwem
zakazał, z racyi, że iest okazją wszytkiego złego człekowi nim
npitemu. Muzyka Turecka są bębny albo Tulumbasy, Surmys;
trunek; Sorbet, Masłok. Niektorzy u nich tańcują, ale manierą
osobliwszą, dziwnie pretko. Kręcą się, nagle zastawiając, w iakąś
admiracyą w padając. Cmentarze swoje lokują przy gościńcach
publicznych, aby zmarłych dusze mogły mieć *suffragium* od po-
drożnych. Ubodzy grzebią się bez trunny, twarz tylko bawel-
nicą zasłoniwszy; bogaci w urnach marmurowych, ale ziemi pod
y na trupa nasypawszy w trunnie. Białogłowy ich proste w domu
się modlą, nie w Meczetach, ktore z zakrytą twarzą chodzą, wy-
szedłszy na publicę, oprócz Konstantynopolitańskich, ktore ma-
ją przywiley, y to tylko na Perze y Galacie Przedmieściach Stam-
bulskich. W Stan Małżeński wstępują Turcy przed swemi Kady-
ami, toiest Sędziami (bo y ci u nich Duchowni.) Tam Maż
sám stanie, oprawę deklarunie żonie pewną, y własną po śmierci,
lub po separacyi, Kadya w księgi wpisuje. Imieniem żony przy
tym ślubie y intercyzie ma bydź Ociec, Brat, albo krewny po-
bliższy. Wolno Turkom poiąć żonę iakieykolwiek Religii, byle
mądrey, Księgi, Prawa, Pisma o sobie mającey. Zon więcęcy nad

cztery podlejszym Turkóm mieć nie wolno, nie z Alkoranu, ale z Prawa pospolitego. Co *distinctiones*, bogacze, Panowie mają żon ślubnych y nie ślubnych wiele. Sam Cesarz kilka set. W Kairze za bytności tam Xiążenia Mikołaja Radziwiła Kupiec ieden miał metres białych 12, a czarnych 18 w osobnych stancyach, zawartych. Zkąd y z nauki Alkorana *patet*, że wszelka *Beatitudo* Machometanów zawisła w cielesności, którą im Prorok ich y w Raiu obiecuje takąż.

Praktykuje się u Turków, że żony sobie pomyślą nie dożywnotnie, ale na pewny czas przy Kadyi, toiest na kilka Miesiący, na pul roku, na rok nymyślą, *certum quantum* zapisując, co się dzieie *in favorem* Gościnnych Machometanów. Przestępców Alkoranu kárzą sieczeniem y wodzeniem po Mieście; za drugi raz odeśłaniem na galery; za trzeci raz, kárzą na życiu, chybaby obrał sobie peregrynacją do Mechy. Chrześcianom Dzwonow, erekcyi nowych Kościołow, Processyi publicznych Turcy nie pozwalają. Jako też Chrześcianom w Miastach na koniach y na osłach iezdzić bronią, tylko piechotą pozwalają *teste Duce Radzivilio*.

Mieysca Święte Chrześcianańskie, toiest Narodzenia CHRYSZTUSOWEGO, Ostatniey Wieczerzy, w Niebowstąpienia, mają w wielkim poszanowaniu, przyznając, że to wszystko przystało Wielkiemu Prorokowi CHRYSZTUSOWI. Ale mieysca Męki CHRYSZTUSOWEY y wszelkich despektow obracają *in derisum*, twierdząc, że ani umierać, ani cierpieć nie mógł CHRYSZTUS, będąc DUCHEM BOŻYM. Ale muszą tak białać, bo Boskich tajemnic tak nie wiedzą iak wiedzą y wierzą Chrześcianie, że *sic oportuit Christum pati*, że BOG wziął na się Ciało, aby w nim równą *malitie peccati* uczynił satisfakcją, ktorey *purus homo* uczynić nie mógł, chyba *DEUS Homo*. Piątek Machometani mają za swoy Sabasz, albo Niedziele, z racyi, że w ten dzień urodził się Prorok Machomet, y w Piątek też uciekał. Kanonizowali czworo zwierząt: Ośła, że PANA CHRYSZTUSA wioził

wiozł; wielbłąda Machometowego, Pła siedmiu śpiących, á Derwizze Egypscy konia S: Jerzego, *esse Ricoro*.

Wszyscy za Machometá idący nauką, zwać by się powinni, Machometami, á oni sobie *nomen speciale* obrali nazywając się *Musulman*, toiest Prawowierny. Papierowi nie dają się walać po ziemi, ale znaleźszy w szparę gdzie wścibią, palą, bó prawią: imie Bożę bywa na nim. Nowo obifurmanionego, albo oturzonego (co *consistit in circumcissione*) na białym koniu w zielonym zawoju po ulicach Miasta wodzą *in assistentia*, á on trzyma grot ostry obrocony do serca; na dokument, że pierwey życia, niż zakonu Machometowego odstąpi. Dzieci młode w siódmych roku obrzezują, *non in die octava* według starego Zakonu. Wielbłądow szanują z racyi trochę wyżej namienioney, y z drugiey, iż na nich Księgi swoje, idąc do Mechy wożą: *item* Psom, kotom codzien ięć dają: na wodę chleb rzucają, praśtwo z klatek wypuszczają, temi uczynkami dusze ratując, y podobno *implicitè* bład Pogadłki, toiest *Metempsychosism fovendo*. Błędy Religii Machometauńskiej opisalem, traktując o Wiarach różnych.

PANSTWA Tureckiego Obszerność rościąga się po AZYI, AFRYCE, nie tylko w Europie, iakom wywiódł do tycheza. Zaczynam w tych Częściach się pokazać iego *Domina Amplissima*,

HERB Tureckiego Państwa są trzy Miesiące do siebie rogami obrocone. ORDER: *nil agere iusto Ordine*.

PERE:

PEREGRYNANT AZYALUSTRUJACY

alias

DRUGA CZĘŚĆ SWIATA

A Z Y A

Cum suis sciendis & notandis melioribus

AZYA jest naywiększa co do osiadłości z lustrowanych granic między innemi Częściami Swiata. Nazywa się tym imieniem od Azyi Jafetowey żony według Wárroná y innych; albo od Azyi Nymfy Oceana y Tetydy Corki: albo od Azyulá Lidyczyka. Jest to Część Swiatá naybłogostawieńsza, bo tu Adam od BOGA Kreowany, tu BOG Człowiek Wcielony, *operatus in medio terra salutem*: tu był Ray od BOGA zaščzepiony: tu trzy Swiata Monarchie całym władające światem powstały y upadły; to jest Assyryjska, Medo Perłka y Greeka. W tej Części Swiata Grob Chrystułow, y u samych Turkow jest w obserwie. Z tej racyi to słowo *ASIA*, w Hebrayskiej interpretacyi sonat *Fundum Domini*, bo tu BOG grunt mieszkania, y Cudów swoich założył. Ztąd jak z Konia Trojańskiego, wszystkie wyszły *Gentes*. Długość Azyi, biorąc od granic Anatolii, aż do granic Japonii y *Iedso* jest na mil Niemieckich 1925. Szerokości zaś idąc od Połnocy na Południe, od ciałnego Pułnocnego Morza *Woigaz* nazwanego, aż do ostatnich Insuł Indyjskich Australnych jest na mil Niemieckich 1200. Od pułnocy Azyá ma Morze Pułnocne, albo lodowate Scytyjskie, od Południa morze Indyjskie czerwone: od Wschodu ma morze Wschodnie, od Zachodu Afrykę y Europę, morze Greeckie, Morze czarne, &c.

Zbogacił BOG AZYĘ złotem, srebrem, Perłami, kamieniami drogiemi, Jedwabiem, Kruszcami różnemi, korzeniami drogiemi, fruktami, Zwierzętami, Wielbłądami, Słoniami, Końmi, y innemi wygodami. W puł biorąc AZYĄ maćeryą utemperowaną y zdrową; Uważając od pułnocy, jest zbytecznie zimna, od południa nad zwyczaj gorącą: dla tego od pułnocy ma ludzi rzeskich, mocnych, od południa mdłych, delikatnych rokoszy służących.

AZYA czasow dawnych dzieliła się na Azyą mnieyszą, *alias* ANATOLIA y na Azyą Większą; w ktorey się zawierają Sarmacya Azyatycka, Scytya Azyatycka, *Serica*, *Sina* z *Indie*, *Insulami*, *Gedrosia*, *Carmania*, *Draugiana*, *Arachosia*, *Sogdiana*, *Paropamysus*, *Bactriana*, *Hyrkania*, *Margiana*, *Parthia*, *Persis*, *Susiana*, *Media*, *Albania*, *Iberia*, *Colchis*, *Armenia*, *Mesopotamia*, *Affyria*, *Babylonia*, *Arabia*, *Syria*, *Palestina*, *Phenice*, *Cilicia*, *Cappadocia*, *Galatia*, *Pontus*, *Bithinia*, *Pamphilia*, *Licia*, *Insula Cypr*. W Mnieyszey Azyi albo Anatolii, były Prowincye *Phrygia*, *Mysia*, *Lydia*, *Caria*, *Eolis*, *Jonia*, *Doris*, *Insula Rhodus*. To wżytko prawie jest y teraz, ale pod innemi imionami, y pod różnemi Państwami. Tych czasow dzieli się Azya siedmiorako 1. Na Tartaryą Wielką. 2. Na *Imperium Turreckie*. 3. Na *Imperium Perskie*. 4. Na *Imperium Mogolskie*. 5. Na *Imperium Chińskie*. 6. Na *Imperium Japońskie*. 7. Na *Isłaty Orientalne Indyjskie*.

AZYA PUŁNOCNA albo. TARTARYA WIELKA.

Tataryi imię albo od Tatar Wodza pryncypalney Ordy, albo od rzeki tego imienia, iakom iuż wyżey namienił Rosciąga się ta Tartaryą od Dunaju aż do Morza, Wschdniego na mil Niemieckich 700. Szerzy się od Pułnocy; na Południe na mil takichże 600. Kray jest dziki, zimny, zarosły, niedostępny: Oby.

Obywatele też dzicy, okrutni, nie polerowni. Od Północy ma Tatarzy Morze lodowate, od Wschodu morze Wschodnie, od Południa Perskie, Mogolskie, Chińskie Państwa, y Morze Kaspijskie, od Zachodu Moskwę y Tartaryą mnieyszą. |Przedtym pannał w Tartaryi Wielkiej Impatator Cham; teraz tu tylko Krolikowie; całe Imperium zaś na Krolestwa y Prowincye, albo na pewne Hordy albo Ordy podzielone. Po dwakroć, po trzy kroć sto tysięcy z Ord tych nazbierawszy się woyska, wpadają w cudze granice *cum sua, vel aliena clade*. Tąż Tartaryą przedtym zawierała w sobie Scytyą Europeyską y Azyatycką, Krolestwo Turkestan, albo *Sacorum*, Krolestwo Kataię albo Kitay, *olim Sericam Regionem*, gdzie Obywatele zwali się *Seres* koło jedwabiu robiący, y mieli Stołeczne Miasto Kampalu, Stolicę Wielkich Hanow Tartarskich. Drugie Krolestwo w Tartaryi było Zagatája, a Stolica *Samarcanda* rezydencyą Tamerlanesa sławnego. Dalsze Tatarzy Krolestwo było Tangut, gdzie *fama* jest, że Druk znaleziony. *It. m* Krolestwo Taintu, zkąd Tatarskie Szable najlepsze wychodziły &c.

Terazniejszych Wiekow TARTARYA dzieli się ośmiorako
1. Na Tartaryą Laponską po nád Morzem leżącą, w zimie y w lecie śniegami zalypaną: gdzie ludzie małego wzrostu, zwierzyną żyją, a skorami się okrywają, Łukiem, strzałą wojują y polują: mieszkają w jamach y szałasach: mowa ich iak mruczenie niedzwiedze, wiara w słońce y miesiąc, którym się kłaniają. Nazwani Tatarowie Laponscy od podobieństwa ich do Laponczyków Europeyskich, co są w Danii, Szwecyi &c. Miast y Wsi nie mają tylko korzeniami, albo Hordami, *alias per stationes* siedzą w polach.

Tuż jest NOWA ZEMLA od Hollandow Roku 1596 znaleziona szukających nowej drogi do Chin y Japonii; gdzie takież *mores* Ludu tamiecznego 2. Dzieli się Tartaryą na Tartaryą Moskiewską, między Wolgą y *Obyus* rzekami: gdzie Obywatele nie

wiele Miast y Wsi nie mając, na wozach satyry swoje wożą, w lecie ku północy, w Zimieku południowi dla paszysię przenoszą. Stroy także skorzany, czasem z sukna, potrawy zwierzyna, napoy mleko kobyłe, lub syta albo też ptyzanna. Konie tam małe, chude, słabacze.

Na 3. Tartaryą wolnych *Ord Independentium Vagabundorum*, blisko Persyi ku południowi; gdzie Obywatele coraz się gdzie indziej przenoszą. Alubo są wolni, sami to Moskwię, to Mogolowi. to Usbeckiańskiemu Hanowi, z dobrej woli dają haracz, wielkim gminem często wypadając.

Na czwartą Tartaryą Chińską dzieli się, jedną Zachodnią pod imieniem Krolestwa *Tanebut* czyli *Tanut*; na drugą Wschodnią pod imieniem *Niuchi*; z kąd Tatarzy wpadszy Roku 1630. w Chińskie bliskie Państwo, je opanowali. Obie te Tartarye Chińskiemu *parent* Monarsze. Tuż jest Krolestwo Katayum albo Kita koło murow Chińskich do Chin należące.

Też *Imperium* Tatarskie dzieli się na piątą Tartaryą Tybetycką, albo na dwie Krolestwa: na Tibet większe od Zachoduy y Tibet mniejsze; gdzie Obywatele bardziey Białochwalcy, niż Machometani. Na szostą Tartaryą Usbeckiańską, lub Zagatayską gdzie jest Krolestwo Kaskar. Na siódmą Tartaryą Turcheistan, albo Turkestan, którą Turcomannią *olim* zwano, że z tamtąd Turcy wyszli na świat z Saracenami się złączyli. Tu Stolicą jest Miasto Samarkand nad rzeką Sog: tuż Krolestwo Bochara.

Dziwiąta *tandem* część Tartaryi Wielkiej jest Tartaria Mogolska, *alias* Wielkiemu Mogolowi haracz płacąca, którą część inaczej zowią *Mugalią*. Dzieli się na żółtą, Czarną, Białą, Smagławą *Mugalią*, że w niej żółtey, czarney, białey, smaglawey twarzy Obywatele znajdują się, w *śataczach* ordami mieszkający. W żółtey *Mugalii* jest Kray Xiążecia *Talaman*; drugi Kray *Katuchty* *alias* *Pfedo-Sancti* zabobonow pogańskich niby Arcykapłana. Tamże jest Kray trzeci *Orzurorofain*, to jest, Nayspotężniejszego *Mugal*;

Mogalskiego Hana, W Prowincyi Tatarskiej Nobal wierzą, że świata; Machina jest Zwierz, ktorego głową jest Niebo: oczyma Luminarze Niebieskie; włosami drzewa, latorośli y liście; kośćciami kruszcze *tesse Kirchero*.

Cham, albo Imperator Wielkiej Tartaryi, kiedy umierał; wiele mu ludzi natamten świat dawano *in assistentiam, alias* po 30 tysięcy osob na jego zabiiano pogrzebie, według Pawła Weneta Słychać było świeżo, że do Tartaryi *Viri Apostolici* na opowiadanie Wiary Kátolickiej z Rzymu posłani na proźbę tamecznych obywatelów,

Tu w Tartaryi panował Presbyter, czyli *Pretiosus Joannes* albo Pop Jan; ale na którym mieyscu, niemalz zgody między Autorami. Iaczym dyszkuruję w Afryce pod Abyssińskim Imperatorem, tam *informaberis* Czytelniku. Tego w Tartaryi Imperatora, czyli Chama, iak Bożka wenerowano, *tandem* tę część na Lamę Arcypopa ziano, oczym dałem legendę na początku Księgi moiej w Pierwszey Części o Bożkach traktuiac.

W tym tu Kraiu Scytyi Azyatyckiej, czyli w Tartaryi Wielkiej *ex mente* Pisma Świętego było Państwo MAGOG od Magoga Syna Jafetowego rozkrzewione, pod ktorego Państwa imieniem Scytowie, Tartarowie zawieraią się, *olim* Magogami zwani, rościągnieni od początku gory Kaukazu, od Meotyckiego Jeziora, aż do Indyi według Josefa, Hieronyma, Teodoretą, Doroteusza, Eucheryusza. Han więkzey y mnieyszey Tartaryi zwał się Gog, iakom w mnieyszey wspominal Tartaryi. Paweł zaś Wenet w Tatarskiej Prowincyi *Tenguclu*, czyli Tenduc podobno to w Tanchut dzisiejszey Prowincyi Tartariko Chińskiej kładzie kraie Gog, y Magog, twierdząc, że się zwały Tatarskim Dialektem *Lug, Mangug*, y tam kładzie *Imperium Presbyteri Joannis*, albo Popaiana Gok u tłumaczow Pisma S, znaczy albo Antiocha Epifanefa, który z Tatarskimi Azyatyckimi Narodami Zydów uciemiążył, albo

Antychrysta, który ope tychże Narodow *elevandus* na Tron, albo za Wodza jego przyncypalnego.

IMPERIUM TURECKIE w AZYI.

O Pisawszy Turcyą Europeyską wyżej, y Stolicę iey Sambuł, tu daley opisać należy Państwo Tureckie leżące w Azyi obszerne, które ma o Północy Tatarow Czerkasow, od Południa Morze Arabskie, od Zachodu iedno Morze *Propontidem, aliás Czarnogrodzkie*, drugie *Szrodkoziemne*, trzecie *Czerwone*, od Wschodu *Perfya*. Długość Państwa od północy biorąc na Południe, *alias* od Granic *Mingrelii* albo *Kolchidy*, aż do odnogi *Morskiej* imieniem *Babelmandel* jest na 450 mil Niemieckich: Szerokości biorąc od Zachodu na Wschod, od granic *Anatolii* aż do *Wan Jeziora* y brzegu *Morza Kaspijskiego* jest na mil 225. Niemieckich.

Państwo te wręczak będąc *Assyryczykow*, *Perfow*, *Macedonow*, *Rzymianow*, byto *in flore* we wszystkich *profitow genera bogate*; ziemia tam była *alma Mater*, teraz z tych pożytkow pod *Turecką Potencyą*, *ad ruinam non Aconomiā* urodzona, jest *gofocna*, *iatowa*, *zdziczała* pod *dzikim y grubym Bissurmanow Narodem*. *Nacya Turecka* po *Łacinie* zowie sie *TURCÆ* y *TURCI* niby *Truces*, *okrutni*, *dzicy*, *Leśni*; wysli *zmiedzy Gelonow*, *Tyrfa Getow* według *Poponiusza Meli*: Według *innych* z pod *gory Kaukazu*, z *Scytyi*, z *Krainy Turkomannii vulgo Turchistau*. *Innym* się *zdaie*, że to jest *nacya SACCARUM* w *Tartaryi Sedem* mająca: Są y *tacy Autores* *twierdzący*, że *Turcy* z *Teukrow* *prowadzą Originem*. *Zkąd* *kolwiek* są, *dość* że *ex athomis tu muere Montes*, które *tylę Państw obruerunt*. *Koło Roku 625* za *Herakliusza Cesarza Greckiego* onich *stychać* *poczeło*, *ktorzy temuż Cesarzowi*, na *przeciw Kozdroasza Krola Perskiego* *dali sukurs*. *Zkąd* *nabrawszy sil y serca* *opanowali Perfya* *Machometaniską* *od Sarecenow tam panujących*, *wzięli Religia* *Roku 1041*
ich

ich potym wypędzwszy, z tamąd do Syrii, Kappadocyi, Anatólii w wielkiej wysypali się liczbie, Azyi Mniejszej opanowali Prowincye, y postanowili niby Xięstw, które pokonawszy Osman, czyli Ottoman, iednuczynił *Imperium*, Stolicę założył w Pruzie Mieście Bityńskim, pod górą *Olympus*: obrucił się na Greków, których, iako y Węgierskie niektóre Prowincye podbili sobie Amurat I Amurat II. Sukcessorowie Ottomana, aż do tego przyszło, że Machomet II wziął Konstantynopol, Bajazet II y Selim od Czarnego Morza, aż do Afryki rozszerzyli swoje *Imperium*, *alias* Selim namieniony Państwo Mamaluckie, które Syryą, Arabią, Egypckie Krolestwo y wielką część Afryki w sobie inkludnie, zawoiował, ostatniego zniósłszy Sołtana Lhoinura Bayo Roku 118. Soliman zaś przyczynił Państwa, Insulę *Rhodium* wziąwszy Maltańczykom, a Soliman II. Cyprum wydarł Wenetom:

Jelżeze *fusus* o Turkach tych tu *scienda innuo*, że ich y Saracenow razem prawie rosła potencya, Sarraka jest część Arabii szczęśliwey według Stefana Autora, od tej Krainy Saraceni Obywatele nazwani, około Roku 632. świata poczęli być znanymi, kiedy Syrią, Cilicyą, Kappadocyą, Mezopotamią, Cypr Insulę y Perckie Krolestwo niespodzianie najachali, opanowali, Stolicę Krolestwa założyli w Babylonii, oddając ją *Kalife*, to jest *in temporalibus & spiritualibus* najwyższemu Rządcy, iemu iako *Regi*, & *Sacerdoti* przydali *Scripos*, *Satrapas* po Percku nazwanych *alias*, Panow Radnych; Prowincye rozdali w rzady Sołtanow, czyli panow Prowincyalnych; a tak byli Sołtani, Antyochii, Ikonii, Cezarei, Edessy, Sebasty, wyjąwszy Ormian y Iberow dzisiejszych, Georgianow, którzy się przy swojej utrzymali wolności. Hormidas Krol Percki wydarł sobie widząc Krolestwo Perckie, przez Saracenow, czyli w Północnych Kraiow od góry Kaukazu, czyli z Karamanii, Turkow *supra* namienionych zaciągnął na sukurs. Ale sam na tej zginawszy wojnie, Saracenow mocniejszy do Perli-

sy uczynił Prawo. Turcy w tãmtym Kraju upodobawszy sobie, nad Morzem Hirkańskim o siedli, z Kalifã Babylońskim dopiero namienionym skapitulowali jako naywyższym Panem Swieckim y Duchownym, aby ten Kray Hirkański im się dostał, oraz żeby ich do Machometañskiego przyjął Zakonu. Było pod władzą Saracenow Państwo Azyatyckie y Perfskie około lat 193 Turcy tym czasem z Karamanii gniazda swego czyli z Tukomanii byli przykremleni Cesarzom Greckim, lubo przez Kalifow utrzymani. Y po ki tychże Kalifow potencya nie ostabiãła, w lzyscy Sołtani *alias* Rãdcy Prowincyi byli *sub ferula*; lecz iak między niemi a Kalifã nastãły scyssye, w ten czas, Sołtan Perfski, Sogdyański, Medyijski Machomet imieniem, Turkow wezwał na pomoc przeciw Kali fie, y ich pomocã, zwycięzył go. Za co gdy Turkom ni czym nie rekompensował, od nichże pokonany, y z Perfskiego wy zuty Krolestwa y Sołtaństwa. Od tego czasu coraz więcej sãł y Państw Turcy nabywali, y aż nad Czarnym opierali się Morzem, w Armenii Większey, y mniejszey, w Kappadocyi, Galacyi, Babilonii swoje założyli Imperium: Kalify Babilońskiego lubo nie znieśli, iednak wzieciem Perfsyi y Azyatyckiego Państwa zubożyli, sprawując to w nim, aby Turkow uznał za Panow *vulgo* Sołtanow Azyatyckich; co się działo około Roku 1051. Saracenow zaś to ciż Turcy, to Grecy Cesarze *oppresserunt*. W lat 192. Ormiańska Nacya Tatarow zaciãgnãwszy Turkom utarła byãta rogow, caãtã opanowaãta Azyã, lecz w krotce tymże, Turkom *fure belli* musiaãta ustãpić. Naybardziej *ab Anno 1300* za Osinana czyli Ottomana podnieśli głowẽ, ktory będąc *Tatar Natione*, Zołnierz odważny Hana Tatarskiego, wzrostu y sãł osobliwych, iakãś przytym od Tatarow poniosłszy krzywde, ich porzucił, wziãwszy w kompanii 40. Rycerzow śmiałych y łupieżcow, zniemi naprzod w Kappadocyi, gory y publiczne goścince dla rozboiu opanował. Przy było do złego pryncypała podobnych sekwitow, to dla zdoby czy,

czy, to dla deklarowanej płacy. Urosła ztąd znaczna kupa, w krotce wielkie woysko, którym już nie pozłodzieysku iak z razu, ale *aperto Marte* stał się *Latro Regnorum*, Kappadocyą, Bytynią, Stolicę w Pruzie założywszy, Pamfiliją, Cilicyją opanował, z tamtąd całej Grecyi straszay y fatalny. Od tego Ottomana Cesarzow Tureckich *descendit longa series*, panującego lat 28. Syn iego Urchan, Wnuk Amurat, Prawnuk Bajazet, który Konstantynopol Miasto raz lat 8, drugi raz lat 3 w oblężeniu trzymał, w tym od Tamerlanesa Hana Tatarskiego Roku 1397 powstałego zaczepiony, stracił woyska z kroc sto tysięcy, y sam w złote okuty kaydany, w żelazną wśadzony klatkę na trzy lata, po całej prezentowany Azyi, z desperacyi głowę o też rozbił klatkę.

Gdy się Tamerlanes w głęboką puścił Azyą, Turcy z gor, lasow y kontow zebrałszy się, co byli utracili, wlot odebrali, y obfzernie w Azyi, w Europie y Afryce, swoje rozprzestrzenili granice za Machometa II, Bajazetesa II, Selima, Solimana I, y II iako tu wyżej trochę wyraziłem.

Te AZYATYCKIE TURKOW *IMPERIUM* dzieli się na 6. Wielkich Prowincyi 1. Anatoliją albo Mniejszyą Azyą, 2. Syryą, 3. Georgiją *olim* Iberyą, 4. Turkomanniją, 5. Mezopotamiją, 6. Chalceda, y troiaka Arabiją skalistą, pustą y szczęśliwą.

W tych co osobliwego do wiadomości wspomnę krocusieńko.

ANATOLIA *olim* Mniejszya Azya, przedtym wielu Krolestw y Rzeczy-Pospolitych Matka, teraz z samych ruin wspaniała, w wino, pszenicę wyśmienitą, którą Turecką białą zowiemy, w frukta bogata, ale od Turkow zaniedbana. Ta znowu pomniejszy w sobie zawiera Krainy, Bytyniją, ktorey Stolicą jest Bursa, albo Prusa, Rezydencya niegdy Cesarzow Tureckich przy gorze *Olympus*. Drugie Miasto Chalcedon *vulgo* Calcedo, od Koncilium sławne, z ktorego teraz *rudera* y wioska uformowała się. Mieszkalili tu *Chalcedonii, Mariandini, Caucones, Zygiani*. Druga w Ana-

tolii Prowincya jest Frygia Większa y Mniejsza, albo Troada, gdzie było Krolestwo Trojańskie y Miasto *Ilium* albo Troja Stara y Nowa: z ktorey teraz ledwie znać rudera nad Skamandrem rzeka; od Grekow obleżone y zdradą dobyte: *Troja jacet certe Danais invisa puellis, teste Virgilio.*

Opisalem to Miasto *sub titulo Mappa* Miast. Trzecia w Anatolii kraina była Mysia Większa y Mniejsza, gdzie Miasta są dwie *Dardanella*, toiest, dwa Kąztele, ieden *Abydus* vulgo *Arido*, bardzo mocny z tamtey strony od Azyi, na brzegu Hellespontu; druga *Dardanella*, albo Kąztel *Sestus* imieniem na drugim brzegu od Europy. Są to dwa Klucze Państwa Tureckiego. Dalsze *Perгамum*, teraz małe Miasteczko *ex ruderibus Trajanopolis*. Czwarta jest Kraina Lydia, ktorey Miasto *olim* sławne *Sardis*, teraz wioska mizerna. Piąta Karia Kraina, czyli Krolestwo Mauzolufa, gdzie mu wspaniały między cuda świata policzony wysławia Grob żona Artemisia w Mieście *Halicarnassus*, z ktorego grobu, lubo Miasto zruynowane, są wielkie rudera. Szosta Kraina *Æolis*. Siodma Jonia, gdzie sławne było Miasto *EPHESUS* Kościołem Diany Bogini, *inter 7 Orbis Miracula* policzonym, ktoremu Xerxes Krol, inne w Azyi Kościoły pałac, przepuścił, ale nie przepuścił *Herostratus*, gdzie sam *vane laudis amore succensus*, spalił go. Osma Kraina w Anatolii jest *Doris* albo *Dorika*. Dziewiąta *Paslagonia* y Część *Galacyi* albo *Gallo Grecyi*, albo, *Greko Gallii*, od *Gallow* tu zaszłych y z Grekami pomieszanych osiadłych: gdzie Miasto sławne było *Ancyra*, pod którym *Mitridates* od *Pompejusza*, *Bajazetes* od *Tamerlana* zwyciężeni; *Sinope* duże Miasto y teraz w *Cynober* y *Mieź* bogate, gdzie się rodził *Mitridates* y pogrzebiony. Inne Miasta *merentur* wspomnienia w *Anatolii*, *Nicea*, gdzie było *Koncilium Niceńskie*, y *Arius* Hereziarcha wyklęty, leży w *Bitinii*, teraz się zowie *Iznich*; *Laodicea*, teraz *Wioska*, *Nikomedia* vulgo *Ismih* Miasteczko nad obalinami wielkiego *olim* Miasta. *Mileans* vulgo *Me-*

go *Melisso* Wioska z Zamkiem y Portem przy progach *Meandra* rzeki.

Do tey ieszcze ANATOLII, z teraznieyszey Geografow koordynacyi referuie się KARAMANIA w ktorey się zawierają starożytne Krainy: Lycia, Cylicya, Pamfilia, Lykaonia, Kappadocyja *vulgo* Amazan, Aladuli, albo mnieysza Armenia. Tu Miasta godne wspomnienia są: Ikonium *vulgo Cogni, Cesar-Augusta* teraz Miasteczko Lycyi: Antyochia teraz Tachiali, druga Antyochia w Pizydii. Tarsus Oyczyzna S: Pawła, jest Stolicą Cylicyi: *Theodosiopolis vulgo Arsignan, Nicopolis vulgo Glanich* w Armenii mnieyszey, *Sebastopolis vulgo Suwat*: TRAPEZUS *vulgo Trebizonda* w Kappadocyi, ze wszystkich stron Miasto otoczone wielkimi gorami: gdzie *Alexius Comnenus* Cesarz Grecki Roku 1203 założył Stolicę Imperii, chroniąc się przed Zachodnimi Nacyami Konstantynopol odbierającymi. Leży nad Czarnym morzem y podziśdzień Miasto handlowne pod imieniem Derbezany, ktore z samych ryb Paszy tamicznemu czyni Prowentu 7 kroć sto 34 tyśiące ośm set 50 aspr do Roku. Należy do tego Miasta 14 Zamkow. W teyże Krainie Amazan albo Kappadocyi jest Miasto *Neocesarea vulgo Toscat* Stolica *olim* Cesarzowej owdowiałey, ludne Miasto nad rzeką *Ceraunius*. W mnieyszey Armenii *vulgo* Aladuli są Miasta *Muraz, Cesarea vulgo Caisan*, gdzie był Biskupem S: Bazyli Wielki &c &c.

DRUGA w AZYI Mnieyszey albo ANATOLII znaczna Prowincya jest SYRIA *vulgo Soristan*, obszerne *olim* Państwo na mil 140 rozciągnięte, na 50 rozszerzone za Semiramidy Krolowey nayobszernieysze y potężne. Tu Assyria, Mezopotamia, Babilonia, *olim* należały, teraz zawiera w sobie Syrią *propre* tak rzeczona, FENICYĘ, y PALESTYNĘ. Tuteyśi Obywatele Syryczykowie z Pogan stali się Izraëlitami, wybranym Bożym Ludem, potym Chrzescianami, ale od Turkow z Arabami Saracenami, Zydami, pokluczonemi y pomieszzanemi. Tu to by-

ła *Terra lacte & melle fluens*, teraz ze wszystkiego przez Turkow ogolocona: ztąd to ledwie dwóch mężow jedno grono Wina udźwignąć mogło. W Syrii właściwey są Miasta *Alepo, olim Berrbaea, Larissa, Chabylon*, z trzema Przedmieściami Chrześciańskimi, z Zamkiem mocnym, Stolica Syrii, Miasto handlowne, Arcybiskupa Greckiego y Biskupa Maronitow z gory Libanu, Katedra nad Marfią rzeką: gdzie y Beglerbek tameczny Rządca rezyduje.

2. Miasto Alexandretta, po Turecku Skanderoná, Miasto handlowne zPortem znacznie zruynowane, jednak dla Portu mają tam swych Konsulow Fráncuzi, Anglikowie, Hollendrowie y Aga Janczarcki cła odbierá. 3. Miasto Antyochia, *olim sławne*, Stolicá Patryarchy Antyocheńskiego, gdzie Czcielow CHRYSTUSOWYCH nayıpierwey Chrześcianami nazwano. Stoi nad rzeką Orontem, bardzo zruynowane, *vestigia* starożytności prezentuiąc. 4. Miasto Palmyra Stolica Krolestwa Palmyrańskiego *vulgo TAYD*. Zenobia waleczna Matrona tu panowała, wielkiego rozumu, od Rzymianow zwyciężona, *in triumpho* prowadzona do Rzymu. 5. Laodycea Katedra *olim* Arcybiskupa blisko Libanu nad brzegiem morskim, *sensim* upada, zowie się teraz *Lodikia*. Przeciw Laodicei było w Syrii Miasto *Magog* według Pliniusza y Ptolemeusza, ktore Grecy od wielu Kościolow nazwali *Hierapolim*, niby Wielekościelne Miasto, te poszło *in ruinam* gdyż Laodycea, Herapolis, y Colossa trzęsieniem ziemi upadły według Orozyusza. W teyże Syrii Prowincyi jest Fenicia bitnych Narodow Matka, koło drzewa y robienia Okrętow *Inventrix* y Nauczycielka. Z Fenicyi wyszła, liter y Charakterow inwencya, po morzach pływania umiętność, rządzenia Państw modelasz y woiovania sposob. Stolica Fenicyi Damascus Miasto wielkie na pułtory mili, po Turecku Seham albo Szam, Katedra Patryarchy teraz Antyocheńskiego, *Sedes* Beglerbeia, Miasto nieraz zruynowane y zreparowane, różnych Sekt Orientalnych, y Chrześcian stek. Ztąd

Ada-

Adamaſzek wziął *originem* y zowie ſię *Tela Damascena*: ztąd y żelazo na pałaſze wyſmienite, Demefzki [zwane wychodzi: kolo tego Miasta wiele nago chodzi ludzi, mających ſię za ſwiętobliwych, że Adama podobno naśladowią. Ale iak *scandalum* z ſwiątobliwością tą *ſtare* może? Tu bowiem *ſupponitur* Adam bydź kreowany, gdyż ziemia tu żółta; Adam też *ex vi vocis* znaczy żółtego. Tu ieſt gora Chryzoren, ſiedmiu owych Braci ſpiących. Ieſt w Damafzku Kościół *Maronitow* [tak tu zowią Chrzeſcjan] płacących haraczu Turkom co rok 2000 Cekinow. Znayduie ſię tu owoc Mayza nazwiskiem, formą ogorka, ale dłuższy y grubſzy, który roſkroiwszy wyraża wewnątrz literę T, *alias* Krzyż, roſnie na drzewku niſkim. Jeſt zdanie Obywatelow, że takim fruktem Adam żył w Raiu: Liście ma na lokieć ſzerokie, długie na dwa; ktoremi (powiadaią tam) Adam y Ewa nagość ſwoię pokrywali. A ieſli chceſz więcej o tym wiedzieć Mieſcie, *to ci enarro*, że po Hebrayſku zowie ſię DAMMESEC to ieſt wór krwi albo wina czerwonego, po Grecku także *effertur* terminem znaczącym *uter vini*, *alias* worek, albo burdiuk wina, że ma wyſmienite y obfite winnice. Ztąd bayka uroſła u Poetow, że *Bacchus* w worku mieſzkał, to ieſt w Damafzku. *Julianus* Apoſtata Cefarz to Miasto nazwał *Urbem Jovis, & totius Orientis oculum*. Zakładał go Hus Syn Arama, Wnuka Noégo według Jozefa Historyka, y zwalo ſie *Aram*; reſtaurował go *Dammefec* ſługa Abrahamow, y od owego czasu poczelo ſię zwać *Dammefec* albo *Damascus* według S: Hieronima. Wziął naypierwey to Miasto Dawid; drugi raz Teglatphalaſar; trzeci raz Nabuchodonor, czwarty raz Rzymianie za Pompejuſza; piąty raz Saraceni; ſzoſty raz *Tomerlanes*: ſiódmy raz *Selim* Cefarz Turecki Roku P. 1517, y do tychczas pod jego iarzmem ieſczy, według Historykow. W tey Fenicyi ieſt gora nad Paleſtyńskie naywyżſza *LIBANUS*, długa na 1500 ſtay, cedrowym *olim* obroſła drzewem. Wierzcholki gory tey ſławne w

Pismie S: Amana, Sanir albo Sarion, Hermon. Przeciwno tej gory leży gora *Anti Libanus*, dolną od Libanu separowana, *olim* murem złączona: z między gor tych Orontes rzeka wypada *teste Plinio*. Koło oboch tych gor *Maronite* po Katolicku trzymający osiedli. Blisko Fenicyi w Syryi jest *Galilea Gentium* od steku Narodow tak rzeczona, w ktorey sławna gora *CARMELUS*. Druga *Galilea* jest w Palestynie. Drugie Miasto w Fenicyi *Alkon*, albo *Akon*, *Akra*, *Ptolemaida*, Stolica Królów Jerozolimskich po wziętym Jeczuzalem przez niewiernych, *Sedes olim* Kawalerow S: Jana, teraz zruynowana nad morzem, przecież Port mający sławny dla Europeyskich Nacyi. 3. Miasto *Barut*, *olim Berytus* zdezolowane. 4. *Giblet* albo *Bylus*, z ktorego tylko obaliny zostają. 5. *SIDON* *vulgo Sait* z Zamkiem y Portem obszernym, Arcybiskupie Miasto, dowcipnych Sydończykow gniazdo, od S: Ludwika Króla Francuzkiego zreparowane, znowu zruynowane. 6. *Tyrus* Miasto *vulgo Sur* z Portem cale zruynowane. Ztąd wyszeli naywysnienitzi na świat Marynarze. 7. *TRYPOL*, niby trzy Miast, *vulgo di Sorin* wielkie Miasto y osiadle z Zamkiem y Portem, wzieło imie od trzech Miast na staie od siebie odleglych, y ztąd, że trojacy *Populi*, to jest Tyryezykowie, Sydończykowie y Aradiyczykowie go fundowali, y w nim mieszkali. Tu Czarnoksiężnik jeden znalazł skrzynie zlota lanego wazącego 3000 Dukatow, za Solimana Cesarza Tureckiego, odesłaną temuż Cesarzowi od Paszy Trypolskiego *teste Radzivilio Duce*. Tu jest nad morzem Sadzawka wielka murowana, gdzie woda słodka y ryb wiele, ktorych z Tradycyi Turkow iść się nie godzi, pod gardłem, iż są od Boga poświęcone. Tam im dodają żyru. Księża raz na rok ie iść mogą.

W teyże SYRYI Prowincya jest PALESTYNA, albo Ziemia Święta, którą jako *rem Christiano dignam* obszernie okryślę, ale wprzód zakończywszy krotko Imperium cale Azyatyckie Tureckie.

TRZECIA ANATOLII CZĘŚC GEORGIA, albo GURGISTAN.

Ta inkluduje w sobie *proprid* GEORGIA albo starożytną Iberyę, 2. ALBANIA Georgianńska, albo ZURYA, 3. MINGRELIA albo KOLCHIDE, 4. KOMANIA. Ktore Krainy leżą między Czarnym y Kaspijskim morzem; po między gory Kaukazu długim przeciągiem; gdzie po gorach wysokich zima tęga, na dolinach y pagorgach lato bardzo gorące, dlatego ziemia tameczna frukta y wino rodzi wyśmienite, żywi dobreni pastkwiškami różne zwierzęta y bydłeta. Od pułnocy ma mnieyszą Tartaryę, od Wschodu *Schirvan* Prowincyę, y morze Kaspijskie, od Południa Turkomanię, od Zachodu Czarne morze. Georgia ta od Zachodu holduje Turkom, od Wschodu Persom, od strony Pułnocney Moskwie, y obserwuje Religię Grecką. Georgii imie wzięło się od S: Georgiusza, że go tam iako żołnierza na Woynie zwywaia według Historyi Witriaka; albo że ich do Wiary S: nawrocil ten Święty według Prateola; lubo przed tym Świętym żyjący Pliniusz Naturalista, *Georgiam* wspomina, toć z inney racyi ma bydź te dane imie. Nacya tameczna swoim ięzykiem celebruje, ma swego Patryarchę Georgianńskiego, ale Konstantynopolitańskiemu *subiectum*: dwa razy się tylko spowiadaia, żeniąc się y umieraię, y to po Świętokradzku, bõ kradziezy się nie spowiadaia, *consequenter* nie czynią resfytucyi: są wielcy zabobonnicy, nic na Nowiu Miesiąca nieczynią, ani się puszczaię w drogę, mięsa nie iedzą w te czasy, chcąc tym sposobem bydło swoje ochronić od wilkow: O Chrześć dzieci swoich, iezeli nie maia co dać swoim Kaplanom, nie bardzo się turbia; samę wiatę serca *alias* wewnętrzną tylko obserwuię, powierzchownie w strachu łatwo odstępuia: Jakż często wpadaia w *Musulmanismum*, toiest w Machometanńską Religię, *respiscetas* znowu się chrzczę; Córki wydaia za Machometanów,

metanow, *cum periculo perversionis*, tacy to są Grecy Kazistowie Biskupi y Xięza idą u nich na wojnę iak Laicy, zakrwawionemi rękami w batali, idą *ad incruentum Sacrificium*. Bogatli y Panowie mając się żenić, Kościoły wystawiają, których ztąd iest tam mnóstwo, ale ubogie, nie porządne, walące się: Zonie nie płodney, lub podeyzrzaney w Wierze Malżeńskiey łatwo rozwod daią: kłaniających duszą iak Zydzi: Ormiańskich Kościołów y Nabożeństw dziwnie nienawidzą; choćby ktoremu w nogę ciernie wlasło po przed Kościół Ormiański idącemu, tedy nie ma się schylić, do ciernia z nogi wyciągnienia; ani chramać, aby się tym samym nie zdał kłaniać y wenerować Kościół. W Wigilią S: Jerzego, ktorego przypada 23 *Aprilis*, Kościół pryncypalny pieczętują Pieczęcią Pryncypalnego Rzadcy swego, w same Święto z rana odpieczętowawszy, w Przedstonku Kościoła znajdują woła, mając go, za przyślanego od S: Jerzego (Popi go sekretnie wprowadzają.) Więc go ustrojwszy w apparat, do rogów świc nalepiwszy koło Kościoła *Processionaliter* obwodzą, potym zabiłają, mięsem się iak Relikwiami podzieliwszy. Białogłowy tu bardzo urodziwe w szarawarach y bótach chodzące, z orężem, polowaniem się bawią, ferca Kawalerskiego; wszystko przy nich trudność interessow gospodarskich, bo Mężowie kufem się bawią, przecież y takim Mężom szczerę, przychylne, Wiary Chrześciańskiej mocno się trzymające. Nayczęstsze tu polowanie na Bażantow, których tam prawie gniazdo y Krolestwo, przy rzece *Phasis*

W tej Georgii iest MINGRELIA, albo starożytna KOLCHIS Kraina, od Kolchickiego *Runa* u Poetow sławna, która od Pułnocy, od gory Kaukazu ma mur na mil 60 długi, broniąc się od inkursyi nieprzyjaciół: gdzie pełno Cisu drzewa, z ktorego pszczoły miód gorszki biorą, *resste Botero*. Obywatele tameczni wojną, Czambulem nie gospodarstwem bawią się. W Komanii Części Georgii *nil singulare* do opisania *occurrit*, tylko że Obywatele tameczni są *vagi*, po gorach się tułający. Czwar-

Czwarta ANATOLII Część jest TURKOMANNIA po Turecku KURDISTAN, Kray zimny, gorzysły przy początkach Eufrátesa y Tygra rzek, rodzi jednak Wino, zboże, miód, bydła dostatek y pastwisk: konie tam rodzą się dzilne, zkąd przedtym po 40 cyściecy koni Krolowie bierali Perscy. Turkomannia *ex vi vocis* znaczy Tork-Iman, to jest *terga Fides vertens*. Pod Imieniem Turkomannii zawiera się ARMENIA WIĘKSZA podzielona na trzy części, to jest na też samą Turkomannią, na Popul y Curái. Od Północy ma *Mingrellia*, Georgią, Albanią; od Południa Mezopotamią Assyrią. W niej się poczynaia *Eufrates* y Tygrys rzeki. W niej *Antitaurus* Gora, *vulgo Niger*, druga *Gordiaeus* albo *Ararat*, naktorey Arka Noego odpozcela. Druga ARMENIA jest Mniejsza, od wielkiej Eufratem separowana y gorą *Antitaurum*. Od Północy y Zachodu ma gorę *Sordiscum*, *Pontum* y *Kapadocyą* Krainy; od Południa *Cylicyą*, od Wschodu Armenią Większą. Miasta w Armeniach oboch starożytne *Artemita*, *Artaxeta*, *Satala*, *Nicopolis*, *Melitana*, *Romana*. Zdawną sławne Miasto w Armenii Większey ERIVAN Stolica *Sedes* Patryarchy, gdzie w Kłasztorze jest pamiątka S. Grzegorza Patryarchy Oświeciciela Ormiańskiego: zowie się teraz *Uczmiadzin*, ten Kłasztor przy początkach gory *Ararat*; tamże jest długi przeciąg Winnic, ieszcze *ut pè creditur* od Noego sadzonych. Drugie tuż Miasto *Nachszeivan* albo *Naschevan* *vulgo* *Nakczyvan* niedaleko od Eriwanu. W Powiecie tego Miasta są *Nationales* OO. *Dominikanie*, to jest Urodzeni w Armenii, mający 9. Konwentow, Biskupa y Prowincyala od Kongregacyi Rzymskiej *de Propaganda Fide* przyślanych. Tameczni Katolicy Obrządkow Łacinskiich, ale Ormiańskim ięzykiem Nabożeństwo odprawuiący, tam od Konstantyna Wielkiego zaprowadzeni. Biskupi Ormiańscy, godności lwey *per plus offerentiam* dokupuią się. Kapłani *rudissimi*, czytać dobrze nie umieiący: Sekreta Spowiedzi reweluią, dlatego tam zaboystwa, cudzo-

łostwa, kradzieży nielpowiadają się *Penitentes, ne prodantur*; anib y waią necessytowani do restytucyi. Na pogrzebach Xieżą tamęczni pokilkkadziesiąt iadaią obiadów w Kościele albo na Cmentarzd, przez co bardziey ich brzuchy, niż Dusze mają poštěk. W post mięsa chorym ięść niepozwalaią, aby sami potym ziedli. Pátryarchow opróczuniwersalnegouczmiadzinskiego, maią trzech: Syseńskiego w Cylicii, Kandziaharyńskiego w starey Albanii, yaghtamarańskiego w Turkomanii; taka tam mutacya teraz. Taz same dopiero opisana Turkomania, według świeżych Autorow dzieli się na Assyrya, y Kurdyą. Assyryi teraz Stolica Arzyrys Miasto ufortyfikowane, Biskupa *Sedes Beglerbeia*, nad Eufratem rzeką. &c. Kurdyi Stolica Van-Artemita nadieziorem *Van, &c.*

PIĄTA ANATOLII albo Mniejszey AZYI Część iest MĚZOPOTAMIA w Assyryi Część *Imperii olim Assyrya*, ktorą teraz zowią Assanią y Diarbeck. Mezopotamia z Greckiego *sonat* niby Międyrzecze, że między Eufratem y Tygrem leży rzekami, kray bardzo rowny, gładki, w pola obfity y iedwab, wełnę, Pastwiska, różne zwierzeta, ale dla Perskich, Tureckich, Arabskich rabunkow cale zpuszczony.

Na długość Mezopotamii (*includendo w niey Babilonią*) iest mil 165 na szerokość naywiększą na mil 70 u Kluweryulza. Stolicą Mezopotamii iest *Scaphe vulgo Afanschiff* godgorą *Nipates, olim Ararat, Sedes Beglerbeia* tamecznego. 2. Nisibis Arcybiskupie Miasto. 3. *Edeffa* teraz *Offra*. 4. Musul niedgy *Ninive* opisane odemnie *sub titulo* Mappa Miast. 5. Scheresul albo Arbela Miasto Arcybiskupie y *Sedes Beglerbeia* Tę Kraine otaczaia Tygrys y Eufrates Rzeki odemnie opisane między rzekami.

Szostá Mniejsza Azyi Część CHALDEA, albo BABYLONIA teraz *Chaldar* albo *Ierack* nazwana, między Eufratem y Tygrem rzekami. Kray we wszystkie optywaiący delicye, mieysce Raiu Ziemskiego od BOGA zalzczepionego według generalnego

nego zdania: Mieysce Babylońskiey Wieży ktorey tam są *Vestigia* podziśdzień: tam Miasto było sławne od Murow *Babylon*, y Ogrody wiszące Semiramidy Krolowy. Ziemia tuteyszą jest *ferax* Zboża. Ryżu, Miodu, Wosku, Cukru, Wina, koni świata najlepszych wydająca, wszędzie równa, Pastwiska tuteysze tak obfite y tłuste, że y Indyjskim Kraiom tuteysze krowy dodają dostatek masła. Stolica Chaldei albo Babyłoni jest obszerne Miasto *Babylon vulgo Baggat*, nie owe starożytne, ale inne *ex ruderibus* tam tego na innym mieyscu erigowane, ufortyfikowane, Stolica *Beglerbeia*, przy rzece Tygrysie. O to Miasto jako o całą *Chaldea* Pers y Turczyn ustawicznie wojują, iako tez *ex motivo* Religii. Tu Miasto jest *Turedon vulgo Balsora*, Rzecz-Pospolita, Miasto handlowne nad Eufrata progami. Przeciwno Babyłonu Miasta, jest mocny Zamek *Kierkuk* między błotnistymi mieyscami na pagorku stojący, w którym mieszkaia *Jakubitowie*: tam w Kościele ich znajduie się Grob trzech Młodzianów *Sidraach, Misach, Abdenago*, wpiecod *Nabuchodonozora* ognisty wrzuconych, nie tykanych od ognia pod trzema kamieniami leżących, gdzie ich, Turcy y Żydzi wizytują, *teste P. Krusiński Soc. JESU. Missionario Persico.*

Siodma Część Anatolii albo AZYI Mnieyszey jest ARABIA, po Turecku *Arabistan*, naywieksza w Azyi Peninsula, swoich mająca *Xiążat y Panow*; iednak cała Turczynowi hołdująca. Od Północy ku Południowi jest na mil 600 leżąca między Odnogą *Perckiego Morza y Morzem Czerwonym*; leśt ten Kray, że wszystkich Azyatyckich naybliższy Afryki *Arabia* zowie się od słowka *Arab*, to jest kryie się, iakoby własna rzecz Arabom rozbiiać, a potym kryć się. Zwali się przedtym *Ismàelitami*, od *Ismàela* Syna *Agary z Abrahama* splotzonego, potym się *Agarenami* nazwali od *Agary*. Wiele mądrości y poloru ta *Gens* brała od *Egypcyanow y Chaldeczykow sasiadow*; w *Medycynie y w Astrologii* bardzo przedtym ciekawá y biegła; teraz od *Turkow* gra-

bianow, illeteratow grubianstwem zarazona, olobliwie w Skalistey y Pustey Arabii, gdzie Arabowie pastusi sa, albo rozboynicy, wszczęśliwey jednak Arabii mają *tincturam* polityki dla handlowy konwersacyi z postronnemi polerownemi Ludźmi.

Taż ARABIA dzieli się na troiaka ARABIA; to jest na *Petream* albo *Skalista*, od Miasta *Petra* *vulgo* Horak, y od skał nazwaną; która się teraz zowie *Barraab*, od Zachodu nad Morzem Czerwonym leżąca. Tu Izraelitowie lat 40 błąkali się pod manudukcyą Moyżesza. Między gorami tamecznymi naypryncypalniesze sągory, czyli przeciąg jedneygory, która od Wschodu zowie się *SINAL*, teraz *Mons S. Catharine*; od Zachodu zowie się *Horeb*. Na tym przeciągu gory Synay BOG dał *Tabulas Decalogi* Moyżeszowi; gdzie też jest *locus hominibus ignotus* Moyżesz pochowany. Maurowie te gory zowią Tur. Sinai z Hebrayskiego znaczy ciernie od wielości ciernia; gdzie Moyżesz pasąc owce Jetra Tefszca swego, oglądał BOGA *in medio rubi ardentis*. *Exodiz*. Horeb zaś znaczy suchość, Pustynię według Tłumaczow Pisma S. W bliskości tych gori mieli Stacye swoje Moabitowie, Amalecytowie, Madyanitowie, Idumeyczykowie. Pustynie ich były *Pharan*, *Cin*, *Cades* &c. Na gorze Synai pogrzebiona rękami Anielskiemi. *Angelica Virgo* Katarzyną w Alexandryi za Maximiana Cesarza ścieta: Była tam na gorze wysokiey przezlat 300, teraz w Kaplicy pod górą lokowana, przy Kláštorze pięknym y gruntownym *sub cura* Zakonnikow *Graci Ritūs*, korzonkami, ziołami, podptomykami żyjących, w grubym chodzących stroiu, nigdy prawie niewychodzących z Kláštoru; bo beż weścia y okien na drogę niemaż w Kláštorze; a to dla wielkiego niebezpieczeństwa od Arabow Rozboynikow. Jeżeli jednak *urgens* trafi się wyścia z Kláštoru *necessitas*, albo tam wpuszczenia kogo, tedy się w koszu po sznurach z sekretnego okna spuszczaią, albo tam wciagaią. Są niedawno przyrobione szczupłe y sekretne do Kaplicy S. Katarzyny wschodki

Kto

Krotę Górę Świętą nawiedzić pragnie, Patriarsze Alexandryjskie-
mu *Græci Ritûs* w Kairze rezydującemu ukłon y *certum quantum*
złota *ordinarie* 12. Czerwonych złotych dać powinien; a ten Wiel-
błąda, Przewodnika y y *visualia* na drogę prowidiuie. Tu Stolica
Harec albo Petra, Bufferet. Fran Miasta.

Druga Część ARABII, iest Arabia Pusta albo Beriara, Pu-
stą nazwana, że mało w sobie ma Miast, gdzie Obywatele w sza-
łach, namiotach y kotarach mieszkaia; gdzie na dni 12 drogi pia-
skami ciężkiemi zasypane, ledwie mogą bydź przebyte, y to aż
Magneſowey zażywszy iglicy. Mieszkali tu dawnych czasow sta-
wni *Nomades y Scenite*. Stolica tey Arabii iest *Anna* Miasto nad Eu-
tratem. 2 *Mexat Alt*, niby Meczet, *Oratorium Alego*, albo Halego
Tłumacza Alkoranu, że się tam urodził. 3 *Mexat Ocen*, to iest
Modłalnia Ocen, Miasto na 4 tyſiące Domow mające, tak na-
zwane, że *Ocen* Tłumacz także Alkoranu tam się urodził. 4. Mia-
sto Sumiſcafat na pustych mieyscach, gdzie była powiadaią Saba;
z kąd trzey Święci Krolowie do Hierusalem y Betleem za manu-
dukcyą cudowney gwiazdy *veneraturi Regem Regum* wyszli. Trze-
cia *tandem* ARABIA zowie się Szczęśliwa, *vulgo Ayman*, albo *Hie-*
men, dwa razy, nad tamte większa, i szczęśliwa: bo wztoto Arabskie
wysmienite, w balsam, kadzidło, Myrrę, Mannę y różne drogie
korzenia bogata. Konie tuteysze naydzilniejszye, Miast handlo-
wnych iest dosyć: Xięstw ma w sobie 14, ale Turkom haracz pła-
cących. Z Morza Czerwonego, ktore ma od Zachodu, ma Kora-
low y pereł dosyć. Iest tu Miast 20 znacznych. Narody ztąd
pochodziły znaczne, *Minei y Sabai*, ale naystraszniejszy światu *SA-*
RACENI, Africe, Europie, Azji, dobrze *ex cladibus illatis* znaiomi
Nayſławniejszye tu dwie Miasta Mecha, albo Mekka obszerne Mia-
sto, za czasow Botera 6 tyſiące Domow mające, mieysce Urodze-
nia Michomety Pseudo Proroka, Alkoranowych baśni Autora; le-
ży na padole między gorami, po między ktore, ledwie iest 4 przy-
stępów

śpów ciałnych nad rzeką Becyulzem. Dokąd corocznie trzy
 przychodzi *Karawany alias* kompanie Pielgrzymów Religii Macho-
 metańskiej. Jedna zgrzadzona w Damaszku w Syrii, druga w
 Kairze w Egipcie trzecia w Indyi. W których bywa po 20 ty-
 sięcy samych Wielbłądów, a ludzi pielgrzymujących po 40 ty-
 sięcy, których prowadzi od Cesarza Tureckiego deputowany Wódz
Szur-Emir, albo *Emir Hadzi* przez ktorego Cesarz 500 Czerwo-
 nych złotych co rok, Wielbłąda z Alkoranem y obicie na Meczet
 posyła *resko Ricoso*. Dokąd każdy Bissurmanin *tenetur* lub sam przez
 się, lub przez Pielgrzyma najętego choć raz w życiu stawić się.
 Pod częstey Peregrynacyi skupiwszy się Pielgrzymi na gorze *Ar-
 ras*, obchodzą ją, y Barany białą, naślądując Abrahama tę ofiarę za
 Syna *substituentem*, a mięso ubogim rozdają. W Mieście tym jest
 potężny z wieżą wysoką Meczet, albo Bożnica Turecka, w kwa-
 drat murowana, wielkiey szerokości, y długości, 400 kolumnami
 wparta, złotemi obita blachami we wnątrz po ścianach, lamp 3000
 illuminowana iako, świadczą Brochádus, Adrihomius. Jest długi ten
 Meczet na Krokow 100 wysoki 80. Gołębi tam jest wielkie mno-
 stwo na Meczecie, żadnego zabić się pod gardłem niegodzi, zracyi,
 że powiadają, iż w postaci gołębia DUCH Święty Machometowi do-
 ucha szeptał. Tu iedni Ciało Machometa lokują w urnie żela-
 zney, od sklepienia magnesami nasadzonego wiszący; drudzy pod
 Pyramidą, blisko Meczetu zakopone bydź twierdzą; inni w Me-
 dynie lokują. Drugie pryncypalne Miasto Medyna nad rzeką
 Lankii, bliższe niż Mecha, do ktorey z Medyny jest na dni 4. dro-
 gi, to jest więcey niż 60 mil mnieyszych. Po Arabku się zo-
 wie te Miasto *Talnabi*, to jest Prorockie Miasto, iż tam Ciało Má-
 chometa Pseudo Proroka ma bydź złożone, a nie w Merze, do-
 kąd także Machometani peregrynują a Chrześcianom wnić się
 nie godzi. Inni Autorowie Mechę Miasto y Medynę w skalistej
 lokują Arabii.

Inne tu Miasta *minoris momenti* są te: 1 Aden obszerne Miasto, niby po zniesionych Krolikach *Republica*, Skład Oryentalny sławny na Peninsule z Portem y Zamkiem, od Morza mocnymi obronne murami, od gor Kalztelow mające. Gdzie dla zbytniego gorąca Kupcy w nocy swoje mają negocyacye y iarmarki. 2 Dofar. 3 Fartach. 4 Mascate z Portem, gdzie się w Kana'e *Balsora* perły poławiają 5. *Masfa olim* Krolestwo. 6 Moccà sławne od Portu y Składu Miasto, gdzie się Okręty Indyjskie opierają, Cło wielkie płacą Turkom. 7. Zyboth, albo Zybita *olim* Stolica Krolestwa y Krolowy Sabby, iako powiadają, w Myrrę y drogic korzenie bogata. 8. Tor jest Port znaczny z Kasztelem y wieżą, *alias* latarnią, ktorędy Karawany, *alias* kompanie Pielgrzymow z Egiptu y Barbarii idą ku Mesze: jest przy Morzu Czerwonym.

O ARABACH osobliwie w Skalistey y pustey Arabiach obywatelach generalnie *sciendum*, że są Rozboynicy, stałego mieszkania nie mający, łupieżstwem się bawią, na Kupcow napadając y ztąd się żywiąc, a prawie bogacąc. Mają swoje dywizye y Wodzów, na dzikich polach lokując się. Z rana w koszulach, koło południa nago dla gorąca chodzący. Konie mają tężce, nagłód cierpliwe, ktorych nie trawa, ktorey tam dla spieki, piaskow, y skal mało co, lecz kozim mięsem wędzonym, a potym tłuczonym iak obrokiem karmią, dwie garści dając na godzin 24 jedne mu, od ktorego y pragnienie traca. Sami Arabowie osobliwie *in Arabia Deserta* chleba nieznają, mięsa nie iedzą, tylko daktyle, napoy mając mleko kozie, dla tego długo żyjący. Napadają ciż Arabowie czasem na Karawany *alias* Pielgrzymskie Kompanie, ale od nich biorą *repressalia* mających z sobą Hussarie, Janczarow, y armatki. Ktory gdzie Arab umrze, tam pochowany bywá, nagrobek położony z deski albo z kamienia.

W AZJI Mniejszej, albo w ANATOLII pod Imieniem
SYRYI

SYRYI albo SORYSTAN inkluduje się jeszcze PALESTYNA, o ktorey aż tu dykurs odłożytem; ktory teraz *prosequor*.

PALESTYNA, albo ZIEMIA SWIĘTA.

PALESTYNA w SYRYI jest naypryncypalniesz, y Nayszlachetnicysza Prowincya, od Swieckich y Duchownych Pisarzyw słuźnie wychwalona. Od Północy graniczy z Fenicyą, y Górą Libanem, od Wschodu z Haldeą, od Południa z Arabią skalistą y morzem Syryackim, od Zachodu z Morzem Środkoziemnym y częścią namienionę Arabyi. Zwała się przedtym *Terra Chanaan* od Chanaanu Syna Chamowego, ktora się iemu y Potomkom jego dostała. Iak zaś Izraelitowie, to jest Potomkowie Izraela albo Jakoba Patryarchy, wypędziwszy starych Obywatelow, z Boskiej dyspozycyi osiedli, poczęła się zwać *TERRA ISRAEL*. Palestyną się według Ptolomeusza nazwała *á Palestinis Populis*, to jest od Filistynów, ktorzy iey część osiedli byli. Zowie się u Prawowiernych *Terra Promissionis*, bo od BOGA Izraelitom obiecana: Ziemią Świętą rzeczona po Turecku Elkoudech, że tam Prawowierny Lud Izraelcki mieszkał, BOG w Domu swoim rezydował, Chrystus Pań się narodził, cierpiał, umar, pogrzebion, ią stopami y Krwią poświęcił; w niey Zmartwychwstał y do Nieba wstąpił: w niey, znowu za powtornym przysciem swoim na Dolinie Josaphat, będzie Swiat cały sądził, dekretował..

Nizeli do Palestyny weszli Izraelitowie, podzielili ją byli między siebie 7. Nacyi; to jest *Amorrhæi, Chanaanæi, Gergesæi, Hetthæi, Hevæi, Jebusæi, y Pherecæi*. Ich, pod Wodzem Jozue, wypędziwszy Izraelitowie, y 13. Krolkow ich wybiwszy, na 12 Pokolenia całą Palestynę podzielili. A że taż Ziemia dzielita się niegdy na Galileę, na Samaryę, na Judeę, na Idumeę, na Chanaan, Perea, Trachonitidę, Bateneę, tedy przy podziale Ziemi całej na 12 Pokolenia, Judea

dea dostała się czterem Pokoleniom: *Judy, Beniamina, Symeona, Dana*: Galilea Wyższa która się też zowie *Galilea Gentium*, a druga *Galilea* dolna; dostała się także czterem Pokoleniom, to jest *Asera, Neftálego, Zabulona, Jssachara*: Samaryja dostała się Pokoleniu *Efraimowemu*, y połowicy Pokolenia *Manassela*: *Chanaan Perea Trachonitida, Batenea, Idumea*, dostała się Pokoleniom dwóm *Rubena*, y *Gada*, y połowie Pokolenia *Manassela*. Zgoła za Jordanem rzeką osiadło Pokolenia trzy, to jest *Rubena, Gada, Manassela*, a z tey strony Jordanu 9 Pokolenia już wspomnianych.

Chłodzi, czyści, poi, Palestyński Kray **JORDAN** rzeka, z dwóch źródeł *Jor*, y *Dan* rzeczonych z pod gory *Libanu* osobno wypadających uformowana y rzecona, z imienia znacząca *Fluvium Judicii*: nie jest ani głęboka, ani miałka, wodę mając mętną y zdrową poki do martwego Morza nie wpadnie; też długo się nie psuie w naczyniu; szeroki Jordan na lokci 30 pō nad niego zajdzie aż na puszcze, gdzie S Ján Chrzcil Paná Chrystusa w tymże Jordanie; gdzie Kościół od S Heleny był erygowany. Na temieysce w Wigilią SS trzech Krolow, Chrześcian mnostwo schodzi się. Nabożeństwo odprawuie każdy *suo ritu* y myią się. Jest w Palestynie *Genezareth* Jezioro wielkie, które zowią raz *Morzem Galilejskim*, drugi raz *Morzem Tyberyackim* od Miasta *Tyberias* nad nim niegdyś stojącego, teraz leżącego w obalinach.

Drugie Jezioro w Ziemi Świętey jest **ASPATITES**, Martwym Morzem rzeczone, na mil 20 długie, na 6 szerokie: Woda w nim zarazliwa, ani ludziom, ani rybom, ani ptastwu wodnemu zdrowa, owszem odorem swym cuchnącym y ciężkim zabiająca. Martwym Morzem nie bez racyi to nazwane Jezioro, od wód bowiem gęstych, siarczystych, stojących, żadney nrsobienie miewa żeglugi, fluktow żadnych, *alias* falow nie zna, dla stojącego po wierzchu kleiu iak oliwa. Wszystkie rzeczy nie żyjące tu zaraz się zanurzają na dno, oprócz natartych halunem. Ludzie, konie, bydło, y cokolwiek, jest żyjącego po wierzchu pływa, ni-
Ttt
gdy

gdy zanurzyć się nie może, choćby chciało, tak woda tameczna nie żywego cierpieć w sobie nie może. Na tym tu miejscu było 5 Miast: *Sodoma, Gomorra, Sochet, Amona, Soben*, które dla grzechów, słarczyłym z Nieba spuszczoneym spalone ogniem, iako sama słarczyła świadczy woda: a według Cedrena Autora zapadły się w przepaść. Na brzegach kámiemie palą się iak drzewo, gdyż są słarczyłtey kompozycyi. Woda tuteysza trzy kroć na dzień kolor mieni, z rana jest czarna, w południe modra, w wieczor lubo iak błoto zmieszana, przecież czerwoną się wydaie, iako dociekli *Josephus* Historyk, y Xiążę *Radziwill* Peregrynant, który tu y *Zony* *Lotowey* w bałwan soli zamienioney, y *Jablek* *Sodomskich* popioł w sobie mających nie oglądał, choć w tym bym *Curiosissimus*, iakom na początku Księgi moiey wypróbował, *titulo Dubitantium*. Piszą dawnieysy Autorowie, że ten bałwan soli jest podziśdzień na brzegu wschodnim martwego Morza, na miejscu *Ségor* niedostępnym dla złych Obywatelow; bają że Morze czasem, cały ten słup zakrywa wodą, a czasem po pierśi y kolana prezentuie, opadłszy. To wtenczas by go kto widział; nam opowiedział, ale niewiđziawszy, trudno fałsz prawić. Druga, Morze martwe dlatego się tak zowie, że nie igra, nie wylewa iak inne, iakże na brzegi, na słupy ma się wylewać? Koło Jeziora tego jest potężny Kłasztor Greckich Zakonnikow *Bazylianow*, w których dawnieyszych y lepszych czasow mieszkało po 1000 Osob.

W Jeziorze tym rodzi się *BITUMEN*, to jest kley bardzo lipki, krepuiący, spaiający, który nazywa *Dioscorides* Medyk: kleiem *Zydowskim*. Jest to tedy kleiowata ropa, lipka, duzo się chwytająca. Sączy się z dna Jeziora, na wierzch wody wychodzi, potym do brzegu wiatrem zapędzona bywa, tam gęśnieie; zbierana bywa do kleieñia drzewa, do murow miasto wapna, gdyż ani słoty, ani wilgoci nie apprehenduie. Z tego kleiu Wieża *Babylńska*, miasto wapna murowana; iako też mury *Babylskie* od *Semi*.

Semiramidy iako *constat* z Historykow. Ten to gestością swoją rzeczom żywym, a tym samym lekszym, y dla ciepła w nich będącego naturalnego, prędko od siebie obledionym, y do siebie lgnącym nie daie tonać; iako dociekl *Hieronymus Florentinus*, który czelka związanego z gory impetem wrzucić kazał, a ten powierzchu pływał, *teste Jonstono*. Rodzi się y na gruncie Tyburyńskim kley podobny w Włoszech w pewnym Jeziorze, ale podlejszy od Afaltyckiego dopiero opisanego.

ZIEMIA Święta wzdłuż się rościaga od Pustyni Egypskiej, aż do Syrii na mil 70 Francuzkich, wszecz zaś na mil 30. *Adrichomius* y *Brocardus* pilniey zmierz yli y twierdzą, że na długość całego Jzraelskiego Państwa, bylo mil Polskich 97, na szerokość mil około 18, także Polskich.

Miaśt znacznych z Miasteczkami liczono 170, między temi Stolica Jeruzalem,

M I A S T A J E R U Z A L E M S T A R A, S R Z E D N I A, y N O W A D E L I N E A C Y A z P I S M A S. y P E R E G R Y N A N T O W.

JERUZALEM *exactissime* opisują *Liranus, Villalpandus, Serarius, Adamus Reisnerus, Adrichomius, Sanctius*, Xiążę Mikołay Radziwiłł, Książka prawdziwego opisanía Ziemi Świętey, y świeżo Stanisław Wolski Polak Roku 1726 peregrynujący. Z tych ia ci Czytelniku iako z Oryginalow, rysuję kopiią: Ciebie zapraszam ku uszanowaniu tego Świętego miejsca, ktore BOG swoim ubłogosławił mieszkaniem, a Wcielwszy się, swemi Najsświętszemi poświęcił stopami, Krwią z bogacił, Cudami wślawił, y Grobem. Stoi w pośrzed Judzkiej Ziemi, właśnie iak *umbilicus* według Egesippa;

y owszem *ad mentem* Pisma Świętego mówiącego: *Operatus est salutem in medio terra*, y zdania S Hieronyma, leży to Miasto *in centro* całego świata: z tey racyi tam, dzień, y noc równe sobie są.

Miasto to Święte założone jest od Melchisedecha Krola, za czasow Abrahama Roku od Stworzenia Świata 2023. y zwane było Salem albo *Sallem*, to ist Pokoy *in favorem* tegoż Krola piszące go się *Rex Salem*, przez lát 50 od niego trzymane. Potym rzezone Jebus od Jebusea Syná Chánaanowego, tegoż Miasta *& circum adjacentis ditionis* Pana. A tak z starego imienia Salem y Jebut, czas *rerum inventor*, uformował imie nowe Miastu temu JEBUSALEM, *sensim* dla przyiemniejszego brzmienia nazwane JERUSALEM B Literę, w Literę R zamieniwszy, ktore imie znaczy z Hebrayskiego *Visioem Pacis*. Było w Possessyi Jebuzeczykow Jeruzalem przez lát 824. tak *successu temporis* ufortyfikowane, że w nim ślepych y chromych ná muraáh dla iedney ostentacyi nie obrony lokowano, na affront tym, ktorzyby go dobywać chcieli! Jednak po długim attaku Krola Dawida ślepey Fortuny dla siebie doznali Jerozolimczykowie, przytym ślepym *Præsidium*, bo stooczny Argus Dawid dostał go, wygnał Jebuzeow, Zamiek potężny ná gorze *Sion* założył. Innych zdanie, że Jeruzalem nazwane od Salomona *Hieron*, albo Jeren zwanego, iż w tymże Mieście Kościół BOGU wspaniały erigował, gdyż w Greckim *Hieron* znaczny Dom Boży. Wszystkie dawna imioná Jeruzalem Miasta wiersz ten wyraża:

*Solyma, Lusa, Bethel, Jerosolyma, Jebus, Elisa,
Urbs Sacra Jerusalem, dicitur atque Solem.*

Izaiasz Prorok *Cep: 29.* te miasto nazwał imieniem *Arial*, to jest *Mons DEI*, albo *Leo Domini*. Ezechiel zaś Prorok w Rozdziale 50. w wierszu 35. Jerozolimę po zburzeniu y restaurowaniu, z Boskiego rozkazu nazywa *Adonai samma*, to jest *Dominus ibidem, alias*, że sam BOG Mieszkanieciem jego. *Aelius Adrianus* Czesarz Rzymiski po repa-

reparowaniu iego, po zburzeniu przez Tytusa Cezarza, nazwał *Aliam* od imienia swego: nazwane było y *Cápitolia* według Ptolo-
meusza; teraz się zowie po Turecku *Cutz*, *Kuzembarek*, to jest Mia-
sto Święte. Baruch Prorok mianuie go *Nutricem & Matrem Jude-
orum*. Jeremiaśz nazwał *Solium Domini*. Ktokolwiek temu Miastu
iaka uczynił *proprio ausu* wioleńcyą, nie uszło mu na sucho. Ode-
brało nie polpolite *elogia* od Historykow: Naprzód od Jeremiaśza
in Threnis zwane *Urbs perfecti decoris, & gaudium univérse terræ*; od
Tacita, że jest *Urbs famosa & ardua situ*: od Pliniusza *lib: 5 cap: 14*
że jest *longè clarissima Urbium Orientis*: Historyk Pogański *Tacu non*
tacet wspaniałości Jerozolimy *lib: 5: Jerosolima Gentis Judeorum*
Caput: illic immense opulentie Templum. Panowało tu *successivè* Kro-
low Żydowskich, począwszy od^d Dawida aż do Sedecyaszua Kro-
la wziętego w niewolę Babyłońską, dwieście dwóch, przez lat 466. Sala
Za czasem od wielu Krolow Judzkich, *exemplò* Dawida y Salo-
mona rządzących się, przybyło nie mało temu Miastu ozdoby,
mocy, Budynkow, Bram, Wałow, Foss, murów, y obfzerności,
kiedy w okopach samych, było go na 150 staj, co uczyni na mil 6.
Obywatelów miało koło pultora kroć sto tysięcy. Leży Jeruzalem
właśnie między dwiema granicami Pokolenia Judy, y Pokolenia Ben-
iamin. Położenie iego jest na gruncie skalistym, po gorach, *olim* Syon,
Akra, Bezetha, Morya, rozłożone; a te gory skalište dziwnie głębo-
kiemi fossami, przy tym trzema murami, od padolów zaś iednym
murem opasane były.

Spuśtoszył y prawie z ziemią zrownął Nabuchodonozor
Krol Babyłoński te Miasto: kiedy Żydów z Krolew Sedecyaszem
zabrał w niewolę lat 70 trwającą, drugich pobil; Kościół Salo-
monow cud ozdób, skład bogactw zrabowany, spalony, Naczy-
nia zabrane: do takiej Miasto przyszło ruiny, że gora Syon orana
była, a mieylcami zarosta, Miasto stało się mogiłą kamieni. Po
skończonych 70 leciech niewoli Cyrus Krol Percki, Babyłoński Ży-
dom

dom pozwolił do Oyczyzny regres, Kościół restaurować kazał Kościelne oddał naczyinia wliczbie 5400. Zaczętą Kościoła restauracya, aż za Daryusza Krola, a Miasta reparowanie z pozwoleniem Arfaxada aż w lat 44 od wyjścia z niewoli, *in spatio* 52 dni skończona robota. Miało wtenczas Miasto swojej cyrkumferencyi stać 33, kiedy zruin windykowane. Już z tey detencyi Babylońskiej powrociwszy Zydzi, własnych nie mieli Krolow Judeyjskich, tylko Perckich y Babylońskich, a sami rządzeni byli to przez Naywyższych Kapłanow, to przez Wodzow 25 przez lat 544 aż do Heroda, pod którym *Rex Regum CHRISTUS* narodził się, a Jeruzalem do Rzymskiej należeć poczeło Monarchii, przez Starostow rządzone, toiest przez Kaponiusza, Marka, Aniusza, Rufa, Waleryusza Gracha, Pilata Ponckiego Sędziego Chrystusa Pana. Było y pod wielu innych władzą te Miasto, iako to Tyberyusza, Alexandrá, Kumana, Felixa, Porciusza, Festa, Albina, Florusa.

Tandem po Narodzeniu Pańskim w lat 72, a po płaczu iego nad Jeruzalem, że kamień na kamieniu nie zostanie obiecuiącym, w czasie krotkim nastąpiła ostatnia tegoż JERUZALEM zguba; Wespazian bowiem od Nerona postanowiony Amplifikatorem Państwa Rzymskiego widząc w Jeruzalem Domową Woynę między Zydami od Johannaśza Arcykapłana wszczętą, którą mnostwo wielkie zginęło Zydow, y Woyska Rzymskie po części zniesione, rad tey okazji, w Palestynę wkroczył z Woyskiem Rzymskim, mieczem y ogniem wojując, y o Jeruzalem zamyślając, *in quem finem* koło Miasta założył fortece. W tym Neronowey y Galby śmierci, gdy go zalatwie nowina; y że po nich Witelliusz Człek *nullius frugis* obrany na Cesarstwo, on od całego Woyska śmiercią mu grożącego *inquantum* by nie akceptował *Imperium*, gwałtem obrany w Cezaryi, y zaraz dal ordynans na zniesienie y zabicie Witelliusza w Rzymie, co też *subsecutum* z ruiną na 80 tysięcy Mężow, Wybierając się na Stolicę Rzymką Wespazyan, Woysko ie-

dne z sobą wziął, drugie Synowi swemu Tytusowi dał w kom-
 mende *cum pleno jure armorum*, aby kontynuował dobywanie Je-
 rozolimy: iak na to, co raz większe szczyły się wewnętrzne w Mie-
 ście niezgody; na trzy części Obywatele podzieleni, *mutuis cedibus*
 zabiiali się, palili: krew ich przez sam Dom Boży rzeką płynela:
 widziany w też czasy Kometa *malorum* dla Żydów *numinus*. Obległ
 tedy Tytus Mialto; a Żydzi dobre dawali mu *repressalia*. Poko-
 jem od Tytusa ofiarowanym postpoñuiac, *tanta fuit fiducia ferros*
 Więc Rzymianie od Zamku na mury uderzyli, pierwsze mury
 wzięli 7 Maja Roku P 72 Obywatelom y Domom *parcendo* z Or-
 dynansu Tytusa, z drugiego muru wyparci: ale dnia 4 po wzięciu
 pierwszego muru wzięli trzeci mur, lecz y wtenczas dawanego
 sobie nie akceptowali Żydzi pokoiu. Zaczyn Tytus usypac ka-
 zał dwa Szańce, aby mógł dostać gory Antonia, y z niey samego
 Mialta, *interim* przez Jozefa Żydowina oświadczaiać się z swoją
 klemencya, lecz y tu Posel y Tytus wysmiany, affrontowany. W
 tym głod ciężki nastąpił, gdyż sami buntownicy Żydzi Szpichle-
 rzow 1400 pełnych Prowiantem na lat 20 dla dwóch kroć sto
 tysięcy Woylka nagotowanych spalili, *teste Josepho*, z tęg racyi y z
 zaboystwa zobopolnego lecieli iak słoma: z iedney Bramy więcej
 niżeli 15 tysięcy trupa Żydowskiego wyrzucono; inni twierdzą,
 że 6 kroć sto tysięcy wyrzucono pomarłych, nierachuiac w Do-
 mu pogrzebionych. Jednak y w tęg oppressyi maszyny Rzymkie
 Żydzi pozapalali; czym Tytus rozgniewany ciężko, obległ Mialto
 nikogo nie puszczaiać, stem Fortec ścisnął, oświadczywszy się
 rak y słow ku Niebu podniesieniem: *Vos Superi, testes, non me tantæ*
miseriæ Authorem esse. In spatio trzech dni Zamek Antonia wzięty,
 a Żydzi do bliskiego Kościoła retyrowali się. Dnia 8 Sierpnia na
 mury Kościelne weszli Rzymianie, zamtąd spędzeni: w tym Bra-
 my zapalili, na których dachy srebrne topniały. Tegoż Miesiąca
 oblegli Kościół Rzymscy Bellatorowie, ogień oknem złotym
 pod-

[podniosłszy z ogniem żołnierza do gory) w Kościół wrzucili, zapalili *Sancta Sanctorum*, z kąd pod Niebo głosy y płomienie wybuchające straszną reprezentowały tragedya, zaiuszonemu y zagłuszonemu wrzaskiem Żydow żołnierzowi nic nie pomogli tamujący zakaz. Żydzi też rozgniewani, sami drugie części popalili Kościół. Postawione potym Tytusa Bałwany. W tenże sam dzień 10 Sierpnia przedtym Nabuchodonozor Krol Babyłoński wziął JERUZALEM wstawione szczęściem y nieszczęściem stało lat, od Salomona rachując, aż do tey klęski, lat 1130, Miesiący 7, dni 15, po restaurowaniu zaś lat 639, dni 45. W oblężeniu było od dnia 14 Kwietnia, aż do osmego Września. Przez który czas wzięto Żydow celnieyszych w niewolą 97 tysięcy. Zginęło na 11 kroć sto tysięcy, gdyż się byli na Wielkanoc skupili z całej Judzkiej Ziemi. Historya o zburzeniu Jeruzalem świadczy, że w oblężeniu głodem, mieczem, buntami zginęło Żydow, co ich dorachowano się, tyśiąc tyśięcy y sto tyśięcy. Zdrowych y młodych wprowadzono do Rzymu *in Triumpho* 16 tyśięcy, Boniasz Brat Jozefa Historyka zostawiony w Jeruzalem Arcykaplanem. Inni rachują, że Żydow zginęło na tey Woynie mieczem y głodem Million, sto szesćdziesiąt tyśięcy; w niewolą poszło 90 tyśięcy, z których 70 tyśięcy do Egiptu zagnano na pracę. Co dnia więźniow po kilka set wieszali Rzymianie, już miejsca na szubienice nie stawało. Żołnierze iedney nocy na 2000 trupow popruli, złota szukając w brzuchach *teste Baronio*. Działo się to Roku z panowania Wespaziana Cesarza 8 *7bris* Roku 72. Po tey ciężkiej ruinie poczeło się JERUZALEM znowu reparować przy skupiających się z świata Żydach, ale *cladis immemor*, znowu też rebellizować Rzymianom swoim Panom; kiedy za Trajana Cesarza około Roku 116 różnemi potyczkami Żydzi Rzymianow na 2 kroć sto tyśięcy znieśli; ale też od Eliusza Adryana Cesarza Rzymskiego dobrze pokromieni, y prawie *funditus* znieścieni, kiedy ich rebellizujących

iących pięć kroć sto ośmdzieśiąt tysięcy padło trupem. Górę Morryą, na ktorey stał Kościół, po wielkiej części roskopał, w Dolinę Jozafatową, iey wysokość poniżywszy, aby iuż Zydzi nie mogli więcey *alta sapere* przeciw Rzymianom. Zamkow przytym w Judzkiej Ziemi obalil 50. Włn ogniem y mieczem 680 spuśtoszył. Obalona w Jeruzalem wspaniała Wieża zostawiona umyślnie od Tytyfa *testis* mocnego *olim* Miasta, przecież dobytego; aby przytym w Wieży tey *Præsidium* od Rzymianow w Jeruzalem kollokowane, w niey bezpiecznieysze było, y ta mowę przez Adryana z resztą muru demoliowana, zmniejszone Miasto w szczupleyszą cyrkumferencyą: Gora Syon, y Pałace Salomonowe, za murem Mieyskim zostawione, a Kalwaryia gora, część gory Syon, y Grob Pański *olim* na Przedmieściu od Pólnocy będące, Miastu inkorporowane, y opasane murem: Wieprz na Bramie Jerozolimskiej, którą do Bethleem idą, wyryty, aby wstret Zydowi do Jeruzalem czynić nie tylko w nim bywać, ale y nań patrzyć, zakazawszy Zydowskiej Nacyi. Na Kalwaryi lokował Balwan Wenery, na mieyscu Grobu CHRYSZTUSOWEGO wystawił Statuę Jowisza.

W Bethleem Adonidesa: Co trwało aż do czasow S. Heleny, Matki Konstantego W. Po śmierci Adriańa Cesarza mieszkali w Jeruzalem Rzymianie, Zydzi y powielkiej części Chrześciance przez lat 500. Aż Roku Pańskiego 636 Saraceni z Egiptu wypadłszy, Miasto te wzięli, będąc lat 463. Panami iego Kozroasz Krol Perski w Ziemię Świętą wpadł było, 90, tysięcy Chrześcian w niewolę wziąwszy, żydom zaprzedał, Drzewo KRZYŻA S. wziął od Persyi, ale Roku 628. oddał woyną przyciśniony od Herakliuszá Cesarza. *Tandem Godefridus* Xiążę *de Bullion* z Francyi Roku 1099. dnia 6. Lipca między szóstą y dziewiątą godzinami *olim* śmierci CHRYSZTUSOWEY destynowanemi, odtiłał tegoż JERUZALEM, sam mury przebył. Trupa wielkie padło mnostwo Saracenińskiego, we krwi po kółki brodzili *Victores*. Wychędożone zaraz z trupow Miasto, obmyte drogi, ulice, iako poświęcone *olim* Stopami Boga Człowieka,

ka, ápotym od Pogan sprofanowane, obchodzone byly od Zwy-
 cieżcow Chrześcian przez dni siedem, całowane nabożnie, pole-
 wane Izami. Dnia 8. Lipca *Godefridus* Krolem Jerozolimskim obra-
 ny, ále złotey nie akceptujący korony, tylko Cierniową, ná pa-
 miątkę takieyże CHRYSTUSOWEY w tym Mieście Koronacyi, w kto-
 rey poszedł na Kalwaryą *devotus y gratus* P. BOGU. Było pod
 władzą Chrześcian JERUZALEM w ten czas lat 88. Panowali tu *suc-*
cessivè po Godefrydzie, *Baldvinus* Brat, *Baldvinus II*, *Baldvinus III*, *de*
Burgo, *Fulco*, *Baldvinus IV* *Baldvinus V*, *Guido Lusignan* Invasor Kro-
 lestwa, dlatego sobie, y dla Chrześcian utratca: gdyż w lat 88
 z *Octobris* w dzień Piątkowy, dla niezgody Chrześciańskich Panow
 nie-wzięte, ale poddalo się MIASTO Soltanowi Egypckiemu, tą kon-
 dycyą, aby wolno Chrześcianom wynieść z Miasta, tyle wzię-
 wszy chudoby, ile pieszy człek unieść może. A tak Soltani Egyp-
 ccy mieli pod sweni rządami JERUZALEM przez lat 330. A
 Soltanom, *Selim* Cesarz Turecki wydarł Roku 1517, konserwu-
 iąc wszystko *in toto*, co tam weneruie *Christianitas*, osobliwie Grob
 Pański, aby się spełniło Proroctwo *Izaiasza Cap: 12, Et erit Sepul-*
chrum Ejus gloriosum.

Miało to MIASTO przedtym Rynkow 24, a do każdego było
 Ulic 23 daie mu *Maneton* Rabin Buźnic 480. Całe MIASTO stało na
 skalistych gruntach. Teraz daleko mnieysze, bo Gora Syon, O-
 grody, Palace wylączone z Miasta y za murem zostawione *in rui-*
nis. Idzie nie co na dol z gory: od muru strony Południowey, aż
 do muru strony Północney jest go na czworo strzelenia z łuku, zdaie
 się bydz tyleż wzdłuż y wszierz, iako Krakow. Ma w sobie Chrze-
 ścian, Żydow, Turkow, Arabow, Obywatelow wszystkich na 15000.

Queritur Co się ieszcze stanie z JERUZALEM?

Odpowiada Prorok Jeremiaśz w Rozdziale 31 w Wierszach 38:
 39 40 *Ecce dies veniunt dicit Dominus: & edificabitur Civitas Do-*
mina

mino à turre Hananeel, usq; ad Portam anguli. Et exhibit ultra norma mensura in conspectu ejus super collem Gareb, & circumbit Goatha. Et omnem vallem cadaverum & cineris, & universam regionem mortis, usq; ad torrentem Cedron, & usq; ad angulum portæ equorum orientalis sanctum Domini: non evelletur, & non destructur ultra in perpetuum.

To jest, że Jeruzalem będzie reparowane, rozprzestrzenione wszereż y wzdłuż po miejsca tu specyfikowane, y że już na wieki nie ma być zruynowane. Ktore Proroctwo już wykonane powiada S: Grzegorz y Liranus, kiedy Adryan Cesarz po ruinie Tytusowey to Miasto należycie zreparował. Tomasz zaś *Malvenda Lib: u de Antichristo cap: 9,* á z nim *Tirinus* powiada, że te Proroctwo, aż na końcu Swiata wypełni się, kiedy Antichryśt zreparuie Jeruzalem, y te już do skończenia swiata ód nikogo nie będzie zepsowane. *Non destructur ultra in perpetuum.* *Cornelius à Lapide* aplikuie te słowa allegorycznie Kościołowi Swiętemu, już po całym świecie rozprzestrzenionemu, ktory nigdy już nie będzie zruynowany, ktory na ziemi wojuje, á w Niebie na wieki będzie tryumfuującym; ktory to Kościół często figuruie Jerozolima.

Było tedy Jeruzalem pięć razy nayznaczniey zruynowane 1 przez Azocheusza Krola Egypskiego, 2 przez Antyocho, 3 przez Pompeiusza, 4 raz przez Nabuchodonozora Monarchę Babylońskiiego, 5 nayciężey *sine spe* powstania przez Tytusa.

MIEYSCA ZNACZNIEYSZE w SAMYM J E R U Z A L E M.

Naywydatnieylze w Mieście miejsce Gora SYON, Gora Swięta, na wierzchu płaska, w pol *olim* Miasta stoiąca. Na niey rozciągnioney od Poludnia na wierzchołku, byliak wianek Zamck, w koło murami przez Jebuzeczyków otoczony, á od Da-
Uuu2 wida

wida Kroła basztami, bramami ufortyfikowany, ulicami rozszerzo-
ny, Dawidowym nazwany Miastem: ktore Machabeyczykowie po
zruynowaniu, niedobytym prawie uczynili byli. Dostali tey Go-
ry Rzymianie pod kommendą Tytuła admirującego taką moc
Zamku, á jeszcze większą Boską, ruguiącą ztamtąd Zydow. Za-
mek ten był zaślona Kościoła y Miasta całego. Na teyże gorze
był Dom Cedrowy Dawidow, Krolewski Tron: *Antiochus* w tym
Zamku Pogańskie osadził był *Presidium*, á Symon Machabeyczyk,
rugowawszy go, lokował Zydowskie. Góra ta teraz leży za Mia-
stem od Adryana Cesarza wyłączona za murami zostawiona, Za-
mek tylko znać w obalinach. Na tey gorze było Pałacow z *Ce-
sareum* y *Agrippium* od Heroda Askalonity wystawione, marmurem
y złotem ozdobione, pod imieniem Augusta Cesarza y Agryppy
Zięcia Cesarzkiego, Przyjaciol Herodowych erigowane. Tuż by-
ło y jest *CAENACULUM*, albo Wieczery Pańskiey ostatniey miey-
sce, blisko namienioney gory; gdzie P. CHRYSZTUS nogi Uczniom
umywał, Tajemnicę Ciała y Krwie swoiey postanowil na ostatniey
Wieczery: tam się z ranami otwartemi, przez drzwi zawarte
Apostołom prezentował: tu DUCH S: na 120 Uczniow Chry-
stusowych zstąpił: S: Jakub Apostol Biskupem tu postanowiony
Jeruzolimskim: Szczepan y innych 6 na Dyakonow ordynowani:
tu się pierwsze Apostolskie agitowało Koncilium: skład Apostolski
alias: Wierzę w BOGA, złożone. S: Helena Kościol tu wymuro-
wawszy, ten Wieczernik w tyle przyłączyła była: ktory Kościol
potym dostał się był Zakonnikom S: Franciszka, y trzymali go
od Roku 1304, aż do Roku 1561, od Turkow z tamtąd rugowani,
w pośrzod Miasta teraznieyższego osadzeni, gdzie mają Kłafztor
Sancti SALVATORIS, y bywa ich około 80. W Kościele tego Kłaf-
ztoru mają Oltarzow trzy, *ad formam* Wieczernika wystawionych,
to jest Ostatniey Wieczery, Zestania DUCHA S: y wpuszczenia
palca Tomaszowego w Bok Chrystusow. Tu Odpusty są nada-

ne ta-

ne takie od Stolicy Apostolskiej, iakie były w samym Wieczerniku. Gwardyan Konwentu tego S: *Salvatoris* pisze się: *Sacratissimi JESU Christi Sepulebri, & Sacri Montis Sion Guardianus, & totius Terræ Sanctæ Custos &c.* Celebruie w Infule *ex Indulto Summorum Pontificum.* Ma moc *creandi Equites Sacri Sepulebri,* y *actu* kreuie Zagne y znaczne Osoby do Jeruzalem peregrynujące. *Insigne* Orderu jest Krzyż, w kontach czterech, 4 kryżyki reprezentujące. Ten z Konwentu S: *Salvatora* co trzy miesiące, do Kościoła Bożego Grobu, co raz innych kilka ordynuje Zakonników, Prezydenta im naznaczywszy, iako też do Konwentu w Bethleem. To przeniesienie OO. Bernardynow uczynili Turcy z gory Syon do Miasta, iż większego nad zwyczaj Trybutu Zakonnicy dać im nie chcieli: częścią też łobawiając się iakiey dla się zdrady, ieśli by byli nie na oku Turkow; częścią też z instygowania Zydow, proszących o to przy daniu prezentow, u lakomych Turkow, aby Chrześcianie nie deptali mieysc tych, gdzie Dawid y Salomon pochowani, *alias* na mieyscu Wieczerniku.

Po przeniesionych ztamtąd Zakonnikach Chrześciańskich, Turcy tam osiedli, Pałac fundowali, Klasztor swoiemi ofadzili Santonami, do Wieczernika bosemi chodzą nogami, nie pluiąc; Chrześcianow nie puszczają pod ciężkim karaniem, chybaby się ktory pobisurmanić odważył, albo 600 zapłacił Cekinow. A naprzodu tego Wieczernika Sień jest na łokci 30, po lewey stronie Meczety, gdzie nogi P. Chrystus umywał Uczniom swoim. Z tego Meczetu jest weście do Kapliczki; gdzie Grob jest Dawidow z marmuru białego, okryty czerwonym adamałzkiem: drugi grob Kroła Salomona, nie nakryty. Drugi tuż blisko Meczety jest, gdzie Chrystus Pan ostatnią iadł wieczerzę: tego Wieczernika jest na 20 łokci, jest piękny, widny, zasklepiony, na 3 kolumnach marmurowych mając tło wsparte y okien trzy na podworze. W prawą idąc, jest mieysce bez przykrycia, te minąwszy, jest mieysce z Wieczernikiem złączone, gdzie Duch

Uuu;

S: zstąpił

S. zstąpił na Apostołów; podle drugie mieszkanie, dokąd Chrystus przyszedł przez zamknięte drzwi.

Za czasów S: Hieronima żyjącego około Roku 420, był tu w Wieczerniku Słup bieżowania CHRYSZTUSOWEGO, ktorego część na gorze Kalwaryi, a druga w Rzymie. Na gorze Sion był Dom Annasza Biskupa, gdzie CHRYSZTUS srogi odniósł policzek. Gdzie potym zbudowany jest Kościół SS: Aniołów, teraz od Kofitow Schismatyków opanowany, z Kościoła tego przez ścianę, Oliwnego drzewa wyglądają gałęzie, y całowane bywają od Pielgrzymow. Na gorze Sion był Dom PANNY MARYI, w którym po śmierci Syna swego z S: JANEM mieszkała y umierała, zwany przedtym Domem Zebedeuszowym: gdzie z JANEM S: Ewangelista, y Panienkami mieszkała: ten Dom nappierwey w Kościół Matki Najświętszey przemieniony, podczas burzenia Jeruzalem zruynowany od Rzymianow, y znowu od Pobożnych restaurowany Chrześcian, teraz w ruinach leżący, te kamieniami miejsce w koło, zapobiegając profanacyi, obstanowione teraz. Tu się teraz OO. Bernardyni grzebią pod Kamieniami marmurowemi. Tu Ogród Krolewski, albo Ogród Oza, gdzie *Manasses* y *Amion*, Krolowie Judcy pogrzebieni. Jefacje górę Sion zdołił Pałac Kaifaszow: do ktorego zgromadzeni Przełożeni Zydowscy, radę uczynili na sechwytanie CHRYSZTUSA Pana 30 Judaszowi za niego dali srebrników, od 66 Kąsylviarzow śmierci godnym osądzony, pięściami bity, plwany, na twarzy zaślony, od Piotra trzy razy zaprzany, ztąd Pilatowi posłany. Tu HELENA Święta ku czci S: PIOTRA Kościół wymurowała zwany S: SALVATORA, gdzie teraz Ormianie swoje odprawują nabożeństwo. Po prawey ręce Oltarza wielkiego jest więzienie ciemne CHRYSZTUSOWE, długie na 8 łokci, wszertz wązsze. Gdzie Mensa Oltarza z kamienia, którym Chrystus w Grobie był przykryty, długa łokci blisko 4, szeroka 2, łokcie. Przed Kościołem było Oliwne drzewo, gdzie Piotr zaprzął się Chrystusa; y

Drze-

Drzewo Pomarańczowe, na którym kogut trzy razy zapiał. Nic o tych drzewach świezi nie wspominają Peregrynanci, znać że poschły. Po prawey ręce Palacu tego iest Cmentarz Katolicki, bo w Mieście samym, nikomu grzebać się nie godzi, nawet y Turkom. Grob też Dawidow, był w Mieście Dawidowym, *alias* w cyrkumferencyi Zamku Sionkiego, gdzie y Salomon spoczywał y Joiada. Do grobu Dawidowego Salomon wiele włożył skarbow, żkąd Hirkanus Biskup y Wódz Judzki 3000 Talentow srebra wyniósł. Herod też Askalonita, gdy także ztamtąd bogactw partycypował, dwóch Rycerzow iego, płomień wybuchający spalił. Na oczyszczenie się z grzechu tego, tenże Grob białym okrył marmurem. Turcy teraz tam swoy mają Meczet, iakom iuż namienił w opisanju Wieczernika. Na teyże Gorze Sion było *Tabernaculum*, *alias* Namiot, albo Przybytek na pagorku *Gabaa*, toiest *Cellis*, od Dawida wystawiony, skorami przykryty, gdzie Arka Pańska była postawiona lat 44 tam stojąca, a przedtym w Mieście Rama na gorze Silo; *tandem* w Kościele Salomonowym lokowana. Na tym mieyscu *Gabaa* Dawid za swoje *adulterium* y *homicidium* pokutował, Pokutnych 7 Psalmow skoncypował. Indyanie tu potym swoje odprawowali za Adrychomiusza Nabożeństwo.

W drugiey Części Miasta, te znaczne są mieysca. Gora mnieysza *Sion* pod tamtą leżąca *Filia Sion* zwana, że niby z więkzhey Gory Sionu urodzila się, Niższym Miastem zwana. Na tey niżshey gorze Gora Akra leży, przytym wysoka, lecz od Symona Machabeyczyka zrownana trzyletnią w dzień y w nocy pracą aby sam tylko Kościol w Mieście był nad pagorki wyższy. Tu było wspaniale *Amphitheatrum*, 80 tysięcy Ludzi obeymujące, od Heroda Starzszego wystawione w polu, na utarczki Rycerzow, Lwow, Niedźwiedziow, na pożarcie winnych tam między bestye rzuconych. Na tey gorze Zamek Antonia od Hirkana Machabeyczyka na skale, 50 łokci wysokiey wystawiony, na rezydencyą Biskupow

skupow Machabeyczykow, gdzie Szata droga Biskupia chowana. Herod Wielki go ufortyfikował basztami czterema, z których czwarta 70 lokci wysoka była *in gratiam* Antoniusza Przyjaciela Antonią nazwana. Tu *Præsidium* Rzymskie zawsze było. Od Pałacu Pilatowego, aż do tego Zamku był ganek. Tu był Zamek Antyocha wysoki y obronny po spustoszeniu Miasta y Kościoła na *Præsidium* Woyska swego na gorze Akra wystawiony, zkąd ofiara lat 3 przeszkodzona, Miasto lat 26 trapiione było, od Symeona Machabeyczyka potym wzięty, demoliowany, Loch albo Podziemne Pieczary na teyże Corce Sionskiey znajduią się od Zamku *Antonia olim* do Kościoła Salomonowego prowadzone od Heroda Starzszego, *in casum* iakiego Zydowskiego przeciw sobie knowania. Sześć set koni y teraz tam się pomieści. Na tey gorze *Filie Sion*, był Ratusz *Gazitb*, w którym wielka Rada Zydowska *Numerorum cap: 11* postanowioną *Sanedrim* zwana, z Sędziow 70 złożona, sprawy sądziła; Prawa stanowiła; *appellacyą* decydowała od Miast innych, tu Apostołowie *examinowani*, S: Szczepan ztąd za Miasto na ukamienowanie wyprowadzony.

Blisko tych mieysc był Kościół S: ANNY; gdzie S: JOACHIM y ANNA Dom swoy mieli, goszcząc w Jeruzalem, gdzie się N: PANNA poczęła, podczas Męki CHRYSZTUSOWEY mieszkała, gdzie Katoicy Kościół pod tytułem Narodzenia N: PANNY wystawili, a Turcy go w swoy obrocili Meczet, którym rządzi Mosly, pewną od OO. Bernardynow biorący pensyę co rok, jaby nie był Chreścianom przeszkodą do wizytowania mieysc Świętych. Pod tym Kościołem [piszą starzy Autorowie] była podziemna Kapliczka, gdzie się urodziła N: PANNA; tamże w Kościele lokują Groby SS: Joachima y Anny; ale S: Helena S: Anny Ciało przeniośła do Konstantynopola: Ramie teyże Świętey na gorze wysokiey Cypru Insuły prezentują z krzyżem Łotra sprawiedliwego. Tu też był Dom *Saltus Libani*, wzduż na pultorasta, w wzwyż na 30 lokci od Salo-

Salomona z marmuru, Cedru, złota, srebra, wystawiony, dach dawwszy płaski dla chodzenia po wierzchu, wewnątrz misterną *ad vivum* pomalowałszy inwencją. Przydał Ogrod, Fontanny, Zwierzyńce, Sadażki. A tę wystawił strukturę na swoy dywertymencie, na wojenne ryszunki, na złożenie drogiego naczynia.

Zdobit tę Górę Rynek wielki, przy Zamku *Antonia* w pośrodku Miasta, gdzie Alexander Krol y Biskup 800 Żydów kazał ukrzyżować, sam natę patrząc tyrańską scenę z Zamku namienionego. Na wyższej Części Niższego Miasta był Rynek przedayny, albo rybny, gdzie S: Jakub miał bydź ścięty, teraz Kościół Jakubitów Ormianow.

Gora *Moria*; to jest, gora *gorzkości*, opoczyła, na ktorey Abraham Syna Jzaaka BOGU na ofiarę gotow był zabić; ktore miejsce nazwane potym *Dominus videt*; inaczej: *In Monte Dominus videbit*. Na części tej gory Salomon Kościół wystawił, na ktorego bramie iedney był zegar słoneczny od Achaza Krola wystawiony, Ezechiaszowi Krolowi lat 15 życia, cofnieniem 10 liniami nazad obiecuiący. Na drugiej części tej gory, [Kalwaryą zwaney, Chrystus Pan Ukrzyżowany według Tertulliana, Origenesa, Atanazego, Ambrożego. Wieża tu była *Ophel*, z Hebrayskiego Zamek wysoki znacząca, wyfokością swoją, miana za niebotyczną, od Rzymianow zapalona za Tytusa.

Przeciw Kościołowi Salomonowemu, tak iż wszystko w Kościele z niego widać było, stał Pałac Machabeyski, z pięknym na całe Miasto prospektem; od Agrippy rozprzesztrzeniony. Żydzi zaślaniając ten widok do Kościoła swego, mur wysoki dali, który już miał bydź z rozkazu Agrippy y Festusa obalony, tylko że Żydzi w Rzymie u Nerona Cesarza przy instancyi Poppei, iego konserwacją uprofilili przez Posłow. Na tymże Niższym Mieście był PALAC Pilatow, y wszystkich Starostów Jeruzolimskich, nad wszystkie Miasta budynki piękniejszy y wydatniejszy, do ktorego

po 28 gradusach był akces, które, że były śtopami niewinnego y Nayświętszego JEZUSA poświęcone, od Konstantyna Wielkiego do Rzymu zaprowadzone, u JANA S: *in Laterano* odbieraia *Venerationem*. Tu CHRYSZTUS nazwany Buntownikiem, udany, że Cezarzowi *Censum* dawać zakazał, że się Kroleni czynił: tu Dekret Piłat wydał na śmierć CHYSTUSA słowy następującemi: *JESUM Nazarenum, Subversorem Gentis, Contemptorem Caesaris, & falsum Messiam [ut Majorum suae Gentis testimonio probatum est] ducite in communis supplicii locum, & cum ludibrio Regiae Majestatis, in medio duorum Latronum Crucis affigite; i Licitor, expedi. Cruces.* Drexeliusz zaś mniema, że temi słowy wyp dł na CHRYSZTUSA Dekret: *JESUM Nazarenum Regem Judaeorum Crucifigi jubeo*, gdyż inskrypcya nad Krzyżem musiała bydz z Dekretu formowana. Tam CHRYSZTUS w przyfionku od żołnierzow do słupa przywiązany, okrutnie biczmi sieczony, w płaszcz purpurowy odziany, Cierniem koronowany, za herła trzciny do rąk podaniem despektowany. Na pamiatke takich boleści, Chrześciane tu byli wystawili Kościół. Stoi ten Pałac na szerokiey ulicy, gdzie Rządey Jerozolimscy Turcy albo Subpaszowie rezyduia. Był od tego Palacu Krużkanek wysoki nakształt mostu arkadami na ulicę obrocony, ciągnący się aż do Zamku Antonia, á ztamtąd do Kościoła: Na tym Krużganku Pilat prezentował CHRYSTUSA mówiąc: *Ecce Homo*. Teraz pokazuia nad przyfionkiem tego Palacu ścianę całą wielką, w ktorey są dwie okna słupkiem marmurowym rozdzielone, jednym powiadaia, Pilat mówiący słowa namienione pokazany, á drugimi CHRYSZTUS. Na miejscu Korbnacyi CHRYSUSOWEY stoi teraz Kolumna marmurowa; y stajnia, przecieź próżna. W tymże Palacu, á raczey przed Palacem była Sądowa Stolica, gdzie Starostowie Rzymscy Dekreta wydawali, po Grecku *Litostrotos*, toiest miejsce ubrukowane, po Hebraysku *Gabbatha*, toiest miejsce wyższe balustratą obstawione: do tego miejsca, iż jest bez dachu, z gory tam patrzą,

y widzą trzy słupy marmuru czerwonego, przy jednym na rogu Chrystusa biczowano, którego część jest w Kaplicy *Apparitionis*, w Kościele Bożego Grobu. Od tego Palacu zaczyna się *Via dolorosa, alias DROGA KRZYŻOWA*, którą CHRYSTUS Krzyż dźwigając, na śmierć skazany, szedł na Kalwaryę, do miejsca, gdzie Krzyż był osadzony y uszedł krokow 1321 które uczynią stop 3303. Miejsca drugiego Miasta, gdzie naybardziej Prorocy y Szlachta mieszkała, były te w Jeruzalem godnieysze wspomnienia: *Dom MARYI* Matki, Jana, Marka, jednego z 70 dwóch Uczniow CHRYSTUSOWYCH, gdzie się Apostołowie schodzić zwykli; tu Piotr uszedł z więzienia przez Anioła wypuszczony. Kościół tu potym wystawiony był *sub regimine* Grekow Chrześcian, y był Stolicą Biskupią, który dotąd Syryczykowie trzymają. W tym Mieście było mieszkanie *Rechabitorow* w namiotach mieszkających, z woli Oycy, roli, ani winnic nie trzymających, dopieroż nie piących wipodczas wojny tu przeniesieni.

W tej części Miasta jest PALAC HERODA iak Zamek, nie daleko od Pilatowego, ku stronie Północney na pagorku, po gradufach przystępny; wystawił go z marmuru różnego polerowanego, złotem, srebrem ozdobiwszy Herod Askalonita, niewinniątek zaboyca, Krol Zydowski, wedle zachodnich Miasta murów, od muru dawnego ciągnąc aż do Śrzedniego muru; przyozdobił trzema dziwney wysokości Wieżami, jedną *Hippicum* zwaną, na pamiątkę *Hippika* Przyjaciela, na wojnie zabitego, ta miała łokci w swej wysokości 85, druga *Pebafelus*, na imie *Fafela* u Partow postradanego, wysoką, na łokci 90, y tę to *Tytus*, burząc Jeruzalem kazał konserwować na znak magnificencyi Miasta, a *Adrianus* Cesarz za rebellią zruynować kazał: trzecią *Mariamne*, bardzo kształtną, choć słabszą od tamtych, wysoką, na łokci 55 na imie żony swoiey. We śrzedku była Krolewska rezydencya Wieżami, Pokoiami, Krużgankami, Salami, Kolumnami, *ad stuporem* ozdobiona. W

tym Pałacu Herod *Antipa* Tetrarcha Galileyski zaboyca S: JANA, CHRYSTUSA Pana do siebie przyprawdzonego, w białą szatę odzianego, z całym woyskiem wysmiał. Iest do tychczas w Sali jedney Pałacu tego okno, którym Herod patrzył na CHRYSTUSA Pana, y rozkazawszy biało ustroić, odesłał do Pilata. Teraz Pałac ten iest szkołą dla dzieci Tureckich. Ná dziedzińcu Pałacu Herodowego iest miejsce *Stratopedon*, co *sonat* z Greckiego Woysko, że tam Gwardya Krolewska straż odprawowała; tamże bylo więzienie na trzymanie winnych, gdzie y Piotr S: Apostoł od Heroda Agryppy osadzony byl, dwiema związany łańcuchami, od Anioła przez dwie straże y bramę żelazną do Miasta wiodącą wyprowadzony. Ná teyże gorze przeciw gorze Moria byl Kościół Sálomonow z Marmuru ślicznego, Drzewá Cedrowego, wielu wsparty kolumnámi, złotem, srebrzem przyozdobiony, lát 7, budowany, pełny złotego, srebrnego naczynia. Ná tymże miejscu Krolowie Chrześcianańscy potym Pálac swoy mieli. Była tu y sadzawka doświadczenia, po Łacinie *Piscina Probatica*, po Hebraysku *Bethseda* albo *Bethsaida*, to iest Dom blisko Kościoła Salomonowego, w kwadrat z Ciosow murowana, w ktorey bydło na ofiarę idące *Nabinei* umywwszy, Kapłanom oddawali. Woda od Anioła pewnych czasow poruszona chorych wpuszczonych leczyła. Wody w niey teraz niemasz, tylko wiele kamieni od swawoli narzucanych, y trzciny potrochę.

Czwarta część Miasta JERUZALEM, zwała się *Bezetha* to iest, Nowe Miasto, po Grecku *Cenopolis*, także, iak inne części Miasta murem osobnym obwiedzione; gdzie mieszkali Płociennicy, Mosiężnicy, Kowale, y inni Rzemieślnicy, Sukiennicy, &c. Tegoż imienia tu była gora domami ubogiego łpospolstwa osiadła. Tu byl Zamek Assyryjski, kolo ktorego *Titus* obozował.

Mur kolo Miasta byl troisty, najmocniejszy trzeci, albo zedwany od Agryppy *sumptu publico* wystawiony, wyłoki na 25 łokci, mający

60 czworograniastych wież, dalekich od siebie na lokci 200. Pierwszy mur stary nazwany od Dawida y Salomona po pagorkach prowadzony Baszt 60 mający mocnych, średni mur od Ezechiasza restaurowany, miał wież w sobie 14 Brama Miasto JERUZALEM miało znaczniejszych 12, a z podleyszemi kilkanaście. Pierwsza Brama od Północy koło strumienia Cedron, inaczej się zwala *Porta Benjamin*, iż ku Possessyom tego Pokolenia prowadziła: teraz z niey *rudera* za Miastem daleko. 2 Brama złota Orientalna, Święta, od piękności y pozycyi tak rzeczona, przeciw Kościołowi Salomonowemu stojąca, przez którą CHRYSZTUS Pan na Ofiarku wieźdzał, drogę mając Palmami y sukniami uślaną. Taż samą Herakliusz Cesarz Drzewo Krzyża S: przez Kozroasza Krola Peńskiego z Kościoła Kalwaryi porwane lat 14 trzymane, wrocil tryumfalnie Roku 622 zbiwszy Persow. Zawarta jest teraz taż Brama, Wielkiemu jakimś człowiekowi, według tradycyi Turkow, mająca się otworzyć. Za nią są teraz Okopiska Tureckie. 3. Brama EPHRAIM do Ephraim prowadząca. 4 Brama Zrzodła albo wodna, od *Silo* zrzodła, Brama gliniana od skorup bliskich garnczarskich między gorami *Sion* y *Moria* na przepaści Mello (był to row głęboki, który gorę *Sion* od Miasta niższego dzielil, od Salomona wyrownany.) 5 Brama Końska, z tey nazwana racyi, że do niey ludzie przyiechawszy, konie do domow puszczali, pieszą idąc do Kościoła. 6 Brama *Genath*, to jest Ogrodu Herodowego. 7 Brama Ogrodu Krolewskiego na gorze *Sion* między dwiema Zamku murami położona, którą Sedecyasz Krol w nocy uciekl. 8 Brama Pałacu Biskupa *propiè Miphiada*, że do Biskupiey prowadziła rezydencyi. 9 Brama Rybna, między gorą *Sion* y Miastem, tak zwana, iż nią Ryby od morza do Miasta wożono; inaczej Brama Dawidowa, od bliskości z Wieżą Dawidową; zwala się y Kupiecką, że nią Kupcy z Egiptu y Murzańskiey ziemi przyjeżdżali. 10 Brama Gnoiowa, że nią, gnoie z Miasta deszcz spłokawszy w Potok Cedrowy wynosił. 11 Brama Wież niewieścich

ścich ku Północy. 12. Brama Doliny albo *Porta Cedar* do Josephatowej prowadząca Doliny, nie daleko od Rynku bydłowego, ztąd *Porta Gregis* zwana, iż nią trzody bydła dla przedania na ofiarę prowadzono, a że za nią S: Szczepan ukamienowany, jego się nazwała imieniem. 13. Brama stara, inaczej *Jebus* rzeczona, od Północney strony stojąca, od Sądów w niej agitowanych trybem Sra- rożytności, Bramą Sądową nazwana, którą też P. Chrystus wyszedł na śmierć Krzyżową. Tey Bramy widać znaki, *olim* za Miastem, teraz w Mieście znajdujące się. Inne jeszcze są Bramy Jeruzolimskie tych imion: Brama *Sion*, Brama wyższa, przed którą *Jonas* koronowany; Brama Straży, że Ludzie asystując Krolom do Kościoła, przy niej się zostawili na straży: Brama Essenów w starym Miastu murze: Brama pierwsza, *Porta spatiofa*, Brama Pospolstwa; Brama żelazna, &c. Ale esencyalnych y Prynypalnych Bram 12 tylko rachowano w Jeruzalem, które po zburzeniu różne miały imiona.

WIEZE w JERUZALEM godne wspomnienia są te. Jedna była *Ananeel* blisko Bramy kątney. 2. Wieża kątna od Oziałza Krola wystawiona, na łokci 150 wysoka. 3. Wieża Dawidowa obronna z kamieni kwadratowych, żelazem y ołowiem spoianych, na dwóch przepaści kacie, na pagorku od Dawida zbudowana była. 4. Wieża wysoka nad Bramą Doliny od Oziałza Krola restaurowana, na 150 łokci, aby zniej daley widać było, niżeli z Gory Oliwney. 5. Wieża Piecow po łacinie *Turris Farnorum*, iż iak *Pharus* w Egypcie przy *Alexandryi*, we wnętrzu ogniem paliła dla przejeżdżających wygody. 6. Wieża wielka przy murze Kościoła Salomonowego. 7. Wieża *Mebat* to jest stulokciowa. 8. Wieża *Psephina* albo *Neblosa* ośmiograniasta w zwyczaj na łokci 70 na rogu Miasta między Północnym y Zachodnim Miasta murem, na skale wysokiej, z ktorey w dzień pogodny Arabię z morzem y granice Państwa Zydowskiego widać można było. 9. Wieża 32

10e za czasow CHRYSTUSOWYCH obalona, 18 ludzi ubiwszy. 10. Wieża *Hippicus*. 11 *Phaselus*. 12 *Mariamme* od Heroda starszego albo Askalonity przy Pałacu, pomurowane, inż wyżey opisane. 13 Srzednia Wieża, ktora była na wtorym Miasta murze. 14. Wieża *Stratona* między Zamkiem Antonią y Kościołem. 15 Wieża *Ophel* tu weżey okryślona albo *Hophel*, toieść Mdlista, że chmur wyfokością dotykała. Wieża *Baban*, niby probująca, iż z niey, iak bystry czyi wzrok, probowano. *Izaię* 32.

Opisawszy znaczniejszye Miasta JERUZALEM mieysca y wspaniale Struktury, y Pałace, teraz sam Kościół Salomonow odrysuie, ktory w Niższym Mieście, na mieyscu Gory Sionu, *Filię Sion* zwaney wystawiony.

ABRYS KOSCIOLA SALOMONO- WEGO.

Dyspozycyę Iego, Ozdoby, Bogaćstwa, Magnificencyę Starożytną, y terazniejszyą, ruinę adumbruiący.

Cheąc mądry Sálomon y bogaty BOGU y Stworcy swemu, iezeli *non de condigno*, przynáymnię *de congruo* na ziemi zgodny wystawić Dom y mieszkanie, miał od Oyca Dawida zostawioną intencyą y na Świętą Fabrykę skárby, złota sto tysięcy Talentow, á sębra tyśiąć tyśiąć Talentow, iako świadczy Litera Pańska 1. *Paralypomenon Cap: 22 §. 14.* Kore Talenta redukuiąc na monetę, *Tirinus* naliczył dwa tyśiące pięć set piędziesiąt millionow czerwonych złotych. A zaś *Cornelius à Lapide* Tłumacz dowcipny Piśma S: naliczył 2 tyśiące czterysta millionow czerwonych złotych. Na Włoską redukuiąc Monetę, uczynić dukatow 3282 millionow 134 tyśiący 24. Na Hiszpańską Monetę wyniesie 2812 millionow, ośm tyśiący 375 dukatow Hiszpańskich: na Francuską Monetę uczyni

czyni 2745 millionow 51 tytyściy sześć set sześćdziesiąt y sześć czerwonych Francuzkich. Pod którą Summę z mieysca na mieysce ją przewożąc, według zdania Saliana y Drexeliusza Autorow, potrzeba by wozow 10 tytyściy, dziewięć set osmdziesiąt, choćby na każdy woz kładziono, po dwa kroć sto y pięćdziesiąt tytyściy czerwonych złotych. Oprocz tey summy od Oycy zostawioney sam Salomon według Pisma S: y Euzebiusza intraty mając rocznię sześć kroć sześćdziesiąt y sześć tytyściy Talentow złota, od Krowy Saby miał w prezencie 120 Talentow złota. Te mając Skarby wielkie á ieszcze więkzszę dla BOGA serce, zaczął Kościół według abrysu od Dawida zostawionego. Roku od Stworzenia Swiata 2992 przed Narodzeniem CHRYSZTUSOWYM 1142 według drugich laty 1017, siedm lat y tyleż mieściy strawiwszy, nad tym cudownym dziełem. Mieysce strukturze tey obrał *ad mentē* Dawida na gorze *Moria*, gdzie Abraham Jzaaka Bogu na ofirę chciał zabić *Genesis cap: 22* na Gruncie *Ornan* Jebuzeyczyka. *Contribuit* Pobożność Obywatelow zamożnych do tey niemało Fabryki, y uchwalone z ochoty *subsidiūm*, bo kto z Jzraelitow miał lat 20 *ex Laicis, alias* Osob świeckich, co rok obligowany był dać na potrzeby Kościoła *Medium Siclum*, toieśt 23 Pieniądzow y szeląg na on czas idącey monety, iako świadczą Księgi *Exodus, Regum, y Paralipomenon*. Za czasow Dawida Jzraelitow wszystkich naliczono Tytyściy: Żołnierza Jzraelskiego 100 tytyściy, á Judzkiego czterę kroć sto siedmdziesiąt tytyściy; tedy od samych woiennych ludz szło na Kościół co rok ieden million dwa kroć dwadziestcia y ieden tytyściy, 100 iedenastie złotych, groszy 3 y szeląg ieden. Robiło koło Fabryki ludzi więcey niżeli 165 tytyściy, inni rachuią na 2 kroć sto tytyściy. Samych lupaiących y obrabiających w gorach kamień Rzemieślnikow, było 80 tytyściy, nosząc kamień na ramionach 70 tytyściy. Samych dozorcow było 3600. Summy wiele wychodziło na te Święte Dzieło, nie kazal rejestrować hojny y po-

y Pobożny Krol: nieczynił *Calculus* z Bogiem, bo wszystko iego było, *Dator y datum* Wydartych Sum niesprawiedliwych z Poddaństwa, iako nie miał ten *Rex pacificus*, tak też na świątнице ich nie obracał, też ludzkich nie mieszał do wapna, iak niektorzy dzięysli Fundatorowie: ludzkiego uciemieżenia do dzwigania kamienia nie zażywał: Krola serce datne, a dzieło płatne było. Cały Kościół był z marmuru kwadratowego, w gorach obrabianego, dlatego *Malleus & securis non audiebatur* w samym murowaniu, Wincenty zaś w naturalney Historyi *cap: 170* twierdzi, że Robaczka *Thamur* krwią pod linią rysowano marmury, ate się według linii padały gładko, dlatego młotow, siekier, do Fabryki nie potrzeba było. Dociekł tey natury Robaka mądry Salomon, władał w szklanną banię strusia młodego, stary strus *eliberando* dziecie swoje, przyniośł robaka namięnionego z puszczy, krwią dotknął naczynia szklanego, y zaraz się rozpadło. Drzewa wyciętego na Gorze Libanu wyszło więcey, niżeli 150'y trzy tysiące. A iak Moyzesza Przybytek na długość tylko miał łokci 30, na szerokość 10, na wysokość 10, tak Kościół ten *duplicando* liczbę tey wielkości był erygowany, to jest długi nałokci 60 szeroki na 20 *in Sancto Sanctorum*, wyłoki na łokci 20, tyleż szeroki y długi Na kształt tegoż przybytku dzielił się nie tylko zastoną, albo kortyną, ale też murem mocnym. Przedniego Kościoła *Sanctum* albo *Sanctuarium* zwanego, było *in longum* łokci 40. Portyku, albo Przedśionku od frontu Domu Bożego, było na wysokość na 120 łokci, na kształt więzy podniesionego. *Introitus* było do kościoła od Wschodu stońca, *Sancta Sanctorum* leżały na Zachod. A że przyczynieniem Domu Bożego zdał się sprzeciwiać plańcie przybytku Pańskiego, Moyzeszowi od BOGA dāney, co do dymensyi, sam się ekkuzuje Salomon 1. *Paralipomenon cap: 28 V. 19 Omnia venerunt scripta de manu Domini ad me, ut intelligerem universa opera exemplaris.*

Lubo Kościół był wszytek z marmuru, ale we wnątrz tego

materyału oko nie widziało ludzkie, bo na marmurach szły tarcice gładkie hyblowane cedrowe, y iedłowe, po pawimencie, ścianach y sufficie: te ścienne yuffitowe tarcice były przednią snyderką rżniętę robotą z expressją różnych figur, iako to Cherubinow Palm. Festonow [*Anaglypha zowia Architekci*] dopiero ta rzeźba *ad vivum* y na dalekość wyrobiona złotemi, grubemi była obita blachami, w całym Kościele, złotemi przybita goździami; każdy z nich ważył syklow 50. Pawiment gładkiemi ze złota blachami był okryty: Ołtarz także, na którym Arka stała Pańska, po marmurze Cedrowemi był odziany deszczkami, potym złotą odziany blachą. Na same okrycie ścian wewnętrznych *in Sancto Sanctorum* wyszło złota 600. Talentow. 2. *Paralip* 3. Coż w więkłym wyszło złota Kościele? Dalże bogactwa niżej się pokażą. Temu Świętemu miejscu służyło Kąpłanow więcej, niżeli 120 tysięcy, podzielonych na 24 *Classes*. Lewitow zaś usługujących Kąpłanom pod czas Ofiar Pańskich było na 38 tysięcy 1 *Paralip*: cap: 23 24. Niektorych zaś godnych Autorow zdanie, że Duchownych Osob pryncypalnych przy Kościele Salomonowym było siedm kroć sto tysięcy. Drzwi do Kościoła otwierać potrzeba było 20 silnym Mężom.

Jak się te Święte Dzieło podobało BOGU, daie znać: *Et habitabo in medio Filiorum Israël*: Oświadcza się y przed Salomonem hojnym Fundatorem: *Audivi Orationem tuam, & elegi locum istum in Domum Sacrificii* 2. *Paralip*: cap: 7 v 12.

Po założeniu tego Kościoła w lat 441, a według Tirina w lat 452 Krol Babyloński Naduchonodozor *funditus* go z Miastem spalił, zrabował; odtąd lat 70 stał pusto, aż Zorobabel Wodz Zydowski, za Konsensem Krola Perskiego Cyrusa potym Daryusz wyszedłszy z niewoli Babylońskiej w liczbie 49 tysięcy Zydowskiego Ludu, 697 osob, restaurował go przez lat 46, z donatyw od całego prawie Świata na to komportowanych, materyi żążyć.

wając

waiąc kamienia kwadratowego y drzewa nie skazitelnego. Lecz wlat 354 *Antiochus Epiphanes* Krol Syryjski wziawszy JERUZALEM, Roku od Stworzenia Swiatá *circiter* 386, swym Bałwochwalcstwem go sprofanował, na Pańskim Ołtarzu wystawił Bałwan *Jovis Olympii* ku adoracyi, Obrzezanie zakazawszy, Prawo Boskie spaliwszy. 1 *Machab: 1* we trzech dniach Zydow w Mieście wybił 80 tyśięcy, 40 tyśięcy przedał 40, zabrał wniewolę, tyśięce osmset wziął z Kościoła Talentow. Znowu od Judy Machabeyczyka oczyszczony był tenże Dom Boży, w naczynia wspomóżony bogate, y fossami głębokiemi, aby na taki więcey kontempt nie przychodziła Świątelnica, obwarowana, opasana murami potężnemi. Przecież Wielki Pompeiusz hetman rzymski blisko w sto lat dostał Kościoła, 12 tyśięcy Zydow wybił, zlustrował go, ale nie sprofanował, naczyń złotych BOGU poświęconych nie zabierając, ani sum w skarbie leżących, owszem nazajutrz po dobytciu Dom Boży ochędożyć, Ofiary Boskie czynić kazał. *Crassus* zaś na złoto łąkom y wszystkie potym zabrał bogactwa, na ośm tyśięcy złota Talentow wynoszące, y owę złotą Bálkę 300 grzywien wążącą, według *Zonary*. Też Fabrykę nadruynowaną Herod Askalónita pięknie restaurował strukturami przyozdobił wspaniałemi, chcąc się udać za *Messyasa* *teste Josepho*. Tandem od Naywyższego Krola oraz Kapłana Chrystusa poświęcony jest personalnie, to podczas ofiarowania, to przez siedzenie między Doktorami, to Kazaniami, to wstąpieniem na gánek, gdzie był od Czarta kuszony, w nim despektowany od Faryzeuszow, z niego wyganiał *ementes & vendentes*: nad nim, y nad Miastem płakał, że kamień na kamieniu nie miał zostać. Co też w lat 186 po restauracyi Zorobabela, a po Narodzeniu Chrystusowym w lat 72 stało się, kiedy Tytus Hetman na on czas Rzynski, a potym Cesarz dostał Jeruzalem, y ten Kościół nie z swoiey woli, lecz Zolnierza swawolnego swawoli, spalił, zruynował, zrownał z ziemią, tak wiele wyciął Zydow,

dow, że krew przez grąduły płynęła z Kościoła, Bałwany swoje stawiał. Wlat 69 gdy znowu Rzymianom rebellizowali Żydzi, y Kościół chcieli restaurować, *Aelius Adrianus* Rzymski Cesarz, kroć sto osmdziesiąt tysięcy, jednego dnia ich wybił, resztkę budynków w Jeruzalem zruynował, Górę Kościelną *Moria* zrownął, w dolinę *Josaphat* ziemię zlypując &c. Wlat znowu 227 to jest Roku 362. *Julianus* Cesarz Apostata od Wiary S. Chrystusa bluźnierca, *Gahleyczykiem* go zowiący, aby Proroctwo jego o zburzeniu Jeruzalem, nie iako z fałszował, dodał swoich Żydom skarbów y edykt *in favorē* onych wydał, na wolne Kościoła z gruntu restaurowanie. Żydzi z Swiata tam się kupiąc, złota y srebra, y wszelkiey do Fabryki dodawali lufficyency, Architektow doskonałych y naczyńia, nawet srebrnych łopat, motyk zázywali, kleynoty Biały głow na tę obracali strukturę. Dobyto fundamentow, pierwszy nazajdztz mając kłaść kamień, teyże nocy gwałtowny wichur wapno y wszystkie rozrzucił materyały; trzęsienie ziemi y dawne fundamentow wyrzuciło kamienie, bliżkie domy obaliło, Żydow wiele pozabijało. Agdy ieszcze chcieli Rzemieślnicy zaczęte profekwować *Opus*, ogień z Nieba lecący, z fundamentow wybuchający y Rzemieślnikow y spektatorow pożarł, wżytkie instrumenta w popioł obrocit; iako świadczy Pogański Autor *Ammianus*. A przy tym SS. Chryzostom y Nazianzen. Niech że nie bają *Scetoli*; albo Mędrkowie, że ieszcze ściana stoi z Kościoła Salomonowego; kiedy y fundamenta wyrzucone Cudem Boskim, iako się dopiero namieniło.

Gdy ieszcze uporni byli Żydzi *in ceptis*, iałny krzyż na Niebie się pokazał, yna sukniach u Żydow krzyże niewygluzowane, a tak swoje odtąd Żydzi poniechali *molimina circa Molem* Bożego Domu. Chrześcianie *tandem* okrągłą formą Greeką na ośm grani, z ciefanego kamienia pod dachem ołowianym wystawili Bazylike; lecz y ta od Saracenow powzięciu Jeruzalem, Machometanską

spro;

Profanowana złością, będąc w ich rękach lat 367. O tey samey doczytuie się, że z instynktu Żydow obalona była, y znowu od Chrześcian z iałmużn wspanialszą wystawiona była. Aż *Godofridus Bulloniusz*, gdy Roku 1099 Miasta dostał Jeruzolimskiego, przy nim Kollegium porządne znalazł Fundacyą dla Kanonikow Regularnych założył, lat 88. tylko tam trwających: bo dla niezgody Chrześcian, mianowicie *Gwidona Lassignana* o Koronę Jeruzolimską certuiącego, y dla utrzymania się przy niey, zażywaiącego na pomoc Sołtana Egypskiego, Jeruzalem y Kościół dostał się Sołtanowi: który rad będąc okazyi, słabe widząc y nie zgodne Chrześcian sity, po miesięcznym obleżeniu wziął Jeruzalem Roku 1187. y Kościół ow na mieyscu Salomonowego od Chrześcian erigowany, na swoje obrocil nabożenstwo, za Krzyż miesiąc na wierzchołku postawiwszy. Na ostatek *Selim Celarz Turecki* Roku 1517. Saracenom y Sołtanom Egypskim wydarłszy to Miasto, Tureckie swoje kazał odprawiac nabożenstwo, Chrześcianom pod gardłem *negando accessum*; gdyż mają tradycyą, że gdyby tam modlił się Chrześcianin, już by to był znak, że od Turkow odpadnie Jeruzalem, gdyż tam każdego mówią P. BOG słuca. Ná Dziedzincu Kościoła tego, jest wiele fig y leśnych oliw: widac y Bramę owę. złotą, którą **CHRYSTUS** wieżdzał na osietku, teraz zawarta. Jest y Kościół Ofiarowania N. PANNY na boku, teraz na Meczec od Turkow obrocony.

Opisawłzy **KOSCIOŁA SALOMONOWEGO** początki, dotknawłszy Bogaćtw, y jego fatalne do ostatniego upadku *Casus*, znowu się wracam do specyfikowania Mieysciego, y koordynacyi, tudzież do wyliczenia skarbow jego w ornamentach. Naypryncypalnieysze mieysce było Domu **BOZEGO**: *Sancta Sanctorum*, *alias* Świątница; już wyzey trochę co do wielkości y formy opisana, gdzie Pawiment był pierwszy marmurowy, a ten posadzka, ułany iedłową, trzeci Pawiment złoty, *alias* ow iodłowy

złotemi grubo okryty blachami. Tuż była Balka szczerzo złota
 ważąca grzywię 300. według Zonara. Ściany marmurowe Ce-
 dredem a po Cedrze złotem, y cudnym okryte były kunlztęm,
 rzeźby Cherubinow, Palm, złotem odzianey Dach Świątnicy był
 złotem obity, z złotemi bodzami ostremi, aby Ptaćtwo na nim nie
 siadało. Była w tey Części Świętego mieysca *Federis Arca*, albo
 Skrzynia Przymierza zdrzewa nie gniiącego Setim, ieszcze ná pu-
 szczy od Moyżesza zrobiona *Exody 25* złotemi blachami *ab intra & ex-
 tra* okryta, zamykająca dwie Tablice Moyżeszowe z Przykazaniem
 Bożym, skrzynkę złotą z Manną z Nieba padającą, Różgę Aa-
 ranową y Księgę *Deutarenomium*, to iest krotkie zebranie Prawa Bo-
 skiego y Explikacye: ktora Arka tu konserwowata się lat koło 430.
 Awantury iey opisałem na początku Księgi tey moiey *sub titulo Du-
 bitantius*. Namiot albo Przybytek, ieszcze Moyżeszow pięknie
 zwiniony, był także w Kościele reponowany, z Silo z Gabaon y
 Miasta Dawidowego przeniesiony. W rogach Arki Pańskiey byli
 dway Cherubini z Oliwnego wyrobieni drzewa, złotem odziani,
 do siebie skrzydła rościagnione mając iedne, drugie po ścianach
 pobocznych spuszczone, patrzący na siebie. Na wierzchu Arki mię-
 dzy Cherubinami było *Propitiatorium* albo Błagalnia. Katedra Bo-
 ska y Majestat, złotem iak słońcem iasniciąca, z kąd BOG odpo-
 wiedzi dawał według Chryzostma słow: *Si quando cognoscendum
 erat aliquid, è Propitiatorio Vox quedam è medio Cherubinorum prodibat
 predicens futura*. Dotego mieysca tylko naywyższy Kapłan raz
 w rok wchodził w dzień Pokuty albo Oczyszczenia w swym Ap-
 Paracie, *impollutus*, w który dzień wszyscy Żydzi pościli. Seroy
 iego był, gdy tam, albo na czynienie tam Ofiary szedł, na spodzie
 szata alba lniana długa aż do ziemi; na wierzchu szata hyacyn-
 tową z rękawami aż do kostek. pktorey kráiem izło dzwonekow 70
 złotych, a pomiędzy nie iablek granatowych tyleż wisiato. Pas
 szeroki na 4 palce, złotem tkany z 4 kolorow, hyacynutowego,

purpu-

purpurowego, karmazynowego, bisiorowego. Nad tym był *Ephos*, albo *Humerat*, na ramionach sukienka, z ramion niżej pafa nad kolana wisząca po bokach spinana na ramionach, z przodu y z tyłu jednostayna, ze złota, byacyntu, purpury, szkarłata, bisioru wzorzystą tkana robotą. Na pierśiach u tey sukienki przyłzyte było w kwadrat formowane, złotem tkane, *Rationale Judicii*, niby rozumna tablicá, na piedźwielka rozśadki albo *responsa* Boskie wciężskich sprawach wydająca, wyiawiająca głosem rzetelnym, albo wewnetrznym Arcykapłana natchnieniem. Na tey tał licy ofadzonych było 12 dtegich kámieni, każdy z nich naznaczony imieniem jednego z dwunastu Pokolenia Izraelskiego. Też iniona wyrylowane były na dwóch kámieniach Onyxowych wielkich, ktorými na oboch ramionach *Sara Ephos*, spięta była, na jednym 6, y na drugim sześć Imion Pokolenia. Aby powierzonych sobie od BOGA Poddanych miał na pierśiach przez niłość, y na ramionach ich ciężary, y grzechy Bogu zanolzając, y jego przepaszając według Hieronima, Bedy, Oleastra. Czwarty stroj Arcy-Kapłana był: złota blacha nad czołem do Mitry przybita, nosząca na sobie Imie straszne naypoważniejsze Boskie JEHOVA, wyrznięte. Kiedy BOG miał Zydom dać Wiktoryę, kámienie te w *Racionale* y na ramionach iasniały; kiedy ich miał umartwić P. BOG, w ten czas tego nie wydawały splendoru. Przed Narodzeniem Chrystusowym laty sto pięć, przestały tak iasnić.

Drugie Mieysce Kościoła Salomonowego było *Sanctum* inaczey Dom wewnetrzny; ścień Kapłańska, samym tylko Kapłanom przystępna na Ordynki podzielonym, alternatą, co tydzień od Sabaszu jednego, do Sabaszu drugiego, od żon y wina utrzymanym tu BOGU służącym; ktorzy powierczhu płociennym odziani apparatusem y przepasani, na głowach bisiorową piastowali Mitrę. Ta Część Kościoła tymże marmuru, Cedru y złota akkommodowaniem, na ścianách, podniebieniu y posadce była przyozdobio-

ozdobiona, iako y pierwsza, długości miała w sobie łokci 40, Wszereż na 20 wżwyż na 120 Drzwi tu złote były y gradufow 12,

W tym że miejscu Kościoła było *Altare incensæ*, ze złota, przeciw załstanie Świątnicy, gdzie ułstawieźnie wonią z Kadzidla BOGU Kapłani czynili. Lichtarz złoty wielki z siedmiu konarami na południowey części Kościoła, naktořym światło w dzień y wnoocy z czystey oliwy nie gałsto. Tamże było źrzodło wody w rogu Ołtarza wytryskujące, w Morze Miedziane od Salomona prowadzone, potym Przez podziemne kanały oczworo staj od Miąsta ku Wschodowi w Cedron wylewało się. *Mensa Aurea Panum Propositionis*, albo Stoł Chlebow 12 pokładanych na części pułnocnego Kościoła z mąki pszenney przedniey upieczonych, ktore w każdą Sobotę odnawiały się, a dawne lzły Kapłanom *ad usum*; Nanich stały czary z kadzeniem dwie. Tuż była załstona z Hyacintu, purpury, szkarłatu y Bisforu, rozmaicością kwiatow wyhaftowana, Cherubinow obrazy wytkane mając, załstaniająca Świątnicę Pańską, ktora pod czas śmierci Chryłstulowey od gory do dołu rozpadła się, pokazując, że umbry y figury, samey rzetelności w Zakonie Chryłstulowym ustąpić powinny.

Trzecia Część Kościoła była *Atrium Judeorum*, albo Sień Żydowska, ktora się Bazyliką y Świątnicą Swieckich Osob zowie, do ktorey po 14 stopniach wstępowano, gdzie też Białogłowy modliły się murem separowane. Przykrycia zwierzchu niemiąła żadnego; gdzie Nas: Panna ofiarowana przez swoich Rodzicow: tu były Kruźgańki na 70 łokci wyłokie, na marmurowych kolumnach nazę łokci wyłokich w sparte: tu Pawiment marmurem różnegokoloru ładzony; tu trzy Bram o drzwiach podwoynych ze srebra ulanych, wyłokich na łokci 30 szerokich na łokci 15 taka tam wspaniałość była! tu Chryłstus miewał Kazania: Piotr Kazaniem swoim kilka tysięcy nawrócił ludzi. Przed tą sienią (do ktorey pod utratą życia Poganom wniść niepozwalano:) była tablica za kratą po Grecku y po Ła:

po Lacinie napisana: *Omnis alienigena intrans locum Sacrum, morte moriatur, teste Iosepho.* W tej części Kościoła był Oltarz Ofiary Miedziany *Altare Holocaustorum* w pul sieni Zydowskiej, bez przykrycia stojący, przez wschody od Wschodu Słońca przystępny, na którym ogień był ow ieszcz, który Aaronowi na pułczy ofiarującemu był spuszczoney na Ofiary, przez Kapłanow konsewowany, nigdy niezgaszony. *Et ecce egressus ignis à Domino devoravit Holocaustum.* Na tym Oltarrzu palono co dnia Woly, Kozly, Barany, samce. Ogień ten wieczny, Zydzi idąc w niewolę Babylońska, schromili do suchey studni; wlat 70 Nehemiasz znalazł tylko wodę gęstą, którą gdy Ofiarę kropić kazał przy modlitwie, ofiara się zaiela przy zaiśniałym słońcu. 2 *Machab: c: 1.* Tu były wspaniałe kolumny miedziane przy wejściu Kościelnym po prawey ręce *Iachim*, toiest mocno postanowiona; po lewey stronie kolumna *Booz*, toiest, w niey moc y męstwo, wysokie na łokci 35, okrągłością, biorące łokci 12 z kapitelami *ad instar senci*, z wierzchołkami *ad instar lilii* wyrabianemi. Była tu miedzica z miedzi ku obmyciu bydła ofiarowanego, wprzod *in Piscina Probatice* ochędożonego.

Morze Miedziane w tej części Kościoła lokowane, biorące w siebie blisko 300 Korcow czyli beczek wody, na 12 wolach miedzianych, ku czterem częściom świata, po trzy obroconych: stało od strony południowej: wodą w nim będącą, ze źródła Kościelnego sprawioną Kapłani sobie ręce y nogi umywali. Tuż była Stolica Krolewska, y Chor Kantorow, Dom Rady Staffzych: Skarbce do złożenia rzeczy Przełożonych Kościelnych, *alias* były tu Domy przy Kościołach, gdzie się Kapłani rozbierali z domowych stroiow, Kościelny brali Apparat.

Czwarta Część Kościoła była Sala Narodow, nie nakryta, albo Krużganek po wielu przystępny gradufach, w ktorey na 4 części Swiata, 4 bramy miedziane były. W tym miyscu wolno było bywać Narodom, nie czystym Żydom: tu do ofiar potrzebne prze-

dawano rzeczy. Był tu Orzeł złoty od Heroda Wielkiego na bramie wysokiey położony, od Zydow zdarty, porąbany. Tu był Skarb po Hebraysku *Korban*, z jałmużn przez Pobożnych danych w skrzyni złożony, których gdy chciał *Heliodorus* Syryczyk dostać, od Anioła ubiczowany. Tu zawieszony łańcuch złoty od Agryppy Krola, dany mu od Kajusa, tyle wazący, ile żelazny, w którym ręce iego były z woli Tyberyusza. Oprócz innych Bram Kościelnych największa była Orientalna wielka. Były też przy zachodnich częściach Kościoła Wieże na rogach, na których wyfokości Kapłani lud do Kościoła dwiema srebrnemi trąbami zwoływali, dni Świętne Sabbaty, Kalendy, Posty & zapowiadali. Y to tu *non omittendū*, że według Ezechiela Proroka *cap: 47* wody szły podziemnymi Kanałami; y wypadały na Wschod słońca w rzekę Cedron; ktore y *Aristeas* oczywilty świadek opisał, że pięć staj zabierały krytym płynieniem swoim po pod Kościół przez rury ołowiane: Były do nich apertury sekretne przy fundamencie ołtarza. Służyły te wody na obmycie krwi z bydlat na Ofiarę pobitych. Preferuie te *Ductus aque Villalpandus* nad Rzymskie.

BOGACTWA Kościoła *Synoptice* oprócz Pisma S: opisuje Jozef Zydowin w Księgach *Antiquitatum cap: 2*. Że Poładzkę Kościelną Salomon ukształ był blachami złotymi. Stołów wiele sprawił, osobliwie ieden wielki szczerozłoty do złożenia na nim *Panū Propositionis*. Drugie Stoły były mało co podleyfze, na których Czary, Tace, w liczbie na 20 tysięcy, a srebrnych naczyń na 40 tysięcy lokowano. Lichtarzew sprawił Salomon 10 tysięcy: konwi na wino 80 tysięcy: Czar innych złotych 10 tysięcy, srebrnych drugie tyłoż: Mis płaskich, czyli Miednic złotych 80 tysięcy, srebrnych 160 tysięcy: Czasz złotych 60 tysięcy, drugie tyleż srebrnych: Miar ze złota *Hin* rzeczonych, *ahas* dwugarcowych było 20 tysięcy, a srebrnych 40 tysięcy: Naczyń złotych, w których kadzidło y inne rzeczy, kadzeniu służące składano, było 20 tysięcy.

20 tysięcy, á ktoremi ogień noszono z wielkiego Oltarza na mniey-
szy Oltarz bylo 50 tysięcy: Apparatów drogich Naywyższych
Kaplanow bylo na 1000. Korona jedna od Moyżesza z imieniem
Boskim sporządzona, nie oszacowana à *Sanctitate*. Wielka liczba
stroiu Kapłańskiego. Trąb na 2 kroć sto tysięcy: Szat dla Lewi-
tow 2 kroć sto tysięcy: Instrumentow Muzycznych do spiewania
y grania Hymnow z wybornego zlota cztery kroć sto tysięcy.

Te BOGACTWA, lubo byly nadwerezone y umnieyszone
przez rozne awantury na Dom Boży, przeciez w wielkiej liczbie
z Arką Pańską, *Tytus* zburzywszy Jeruzalem, do Rzymu zaprowá-
dzil *cum Triumpho* y lokowal *in Templo pacis*. Po części ich Kościo-
ły Rzymskie, ofobliwie Lateraneńki mają.

Mieysca Znaczne iaką, ofobliwą, awenturą, koło Mia- sta JERUZALEM na Przedmieściach.

O d Wschodniej Miasta strony bylo *Bethania* Miasteczko Ma-
gdaleny y Maryi Siostr Łazarza, za gorą Oliwną leżące. Tu
w Domu Marty P. Chrystus często bywał Gościem, gdzie Ma-
gdalena przy nogach leżała Pańskich: W tymże Miasteczku w Do-
mu Szymona trędowatego, taż nogi umywała, drogim namazała
olekiem. Za czasow S. Hieronyma oba te Domy stały, wیزی-
towane od Chrześcian: teraz są z nich tylko *obaliny*, á na mieyscu
Bethanii jest teraz uboga y mizerna Wioska Turecka. Przed przy-
ściem do Betanii jest Grob S. Łazarza po gradusach z światłem
przystępny w ziemi skalistej wykowany, gdzie Chrystus go we
dni 4 po śmierci wkrzesił y wywołał: *Lazare veni foras*. Tam na
kamieniu, którym Grob był przykryty, nabożni celebrują Kapłani,
daley troche jest dziura *ad formam* skrzyni wyrobioną na 9 piędzi
głęboka zasklepiona, gdzie Ciało złożone Łazarza spoczywało.
Leży tam blisko tej okolice Kamień, na którym CHRYSZTUS sie-

Yyy?

dział,

dział, od nabożnych poskrobany, przecież iak cały. Wystawiła tu S: Helena Kościół, ale z tego tylko rudera y jeden kapitel: Było tu y Opaćtwo od Melisendy Krolowy fundowane, y tego *nec vestigium*. Szanują te iednak mieysce oprocz Chrześcian Turcy, ktorych blisko był Meczet. Z teyże strony Wschodniey Miasta była Bethphage Wioska *olim* Kapłańska przy gorze Oliwney na Wschod leżąca, ktorey ledwo są znaki; ztąd Chrystus Pan mając wieźdzać do Jeruzalem, dwuch Uczniow posłał do Miasteczka czyli Wioski *Contra Vos*, na przyprowadzenie Ośła. Z tego mieysca na pamiątkę wiazdu ztamtąd Chrystusowego, co rok OO Bernardyni na Kwietną Niedzielę czynią Processyą przy konkurście Chrześcian, Turkow y Orientalnych Nacyi. Tam stanawszy Gwardyan na wierzchu mieysca tego z Zakonnikami y Pielgrzymami, każe spiewać Ewangelią Kwietną Niedzielną, dwuch posyła braci na mieysce *contra vos*, tym czasem bywa Kazanie, potym *Pontificaliter* ubrany Gwardyan z rozszczką palmową wsiada na oślicę, iedzie ku Jeruzalem przy spiewaniu Antyfony owey: *Pueri Hebraeorum, &c* y przy rzucaniu Palm y sukien przez Chrześcian pod nogi iego. Przyszedszy Processyą na mieysce owo pod górą Oliwną, gdzie CHRYSTUS plakał nad Jeruzalem, spiewana bywa Ewangelia S: Łukasza w Rozdziale 19. *Et ut appropinquavit, videns Civitatem, flevit super eam, &c*

Ztamtąd idzie Processyą przez Dolinę Jozaphatową, aż ku Bramie Mieyskiej, przy zabiegającej Chrześcian frekwencyi, palmy y szaty miotającej na drogę, pod nogi Solenizantowi, aż go do Kościoła zaprowadzając, gdzie Mszą S: spiewa *solemniter*.

Na tey famey Miasta stronie od wschodu jest mieysce sławne w Pismie S: GEHENNON, albo BENHENNON, toiest, Dolina Synow *Ennom*, pod górą Obrażenia źródłem Sildé y wodami Cedronu, ogrodami osadzone, gaiowi podobne. Tu był przybytek y Balwan *Moloch* mosiężny formą Krola wyrobiony, wewnątrz dety z

głową Cielca, rękami rozciągnionemi, Dzieci ofiarowane sobie, bierący, ścisłkający, piekący; wewnątrzniemi bowiem ogniami bywał wszytek rospalony. W tym trąb, bębnow przez Ofiarnikow bywała straszna rezonancya, aby głosu dzieci nie słyszeli Rodzice. Ztąd od bębnow te miejsce nazwane *Tophet, id est tympanum* albo *fistrum*. Achaz y Manasses tak Synow swoich ofiarowali. Jozysz Krol Judzki ten Balwan trwający lat 363 skruszył, gay wyciął, miejsce wosłości kośćmi, trupami obrzydził. Nazwane potym *Pòliandron*, toiest mogiła umarłych. Opisałem *fusè* te miejsce o Bożkach na początku tey Księgi traktuiąc. Tu Jeremiasz Prorok gliniane słułk naczynie, w oczach starzeństwa Zydowskiego, obiecuiąc takie skruszenie Miasta Jeruzalem.

Kolo gory Oliwney byla też Wieś *Gethsemani*, z ktorey ani śladu nie masz, od ktorey się ciągnął Ogród Oliwny, ku gorze Oliwney kolo skały leżący. W tey Wiosce CHRYSTUS ośm zostawiwszy Uczniow, á wziąwszy Piotra, Jakuba, Jana, zszedł zgory nieco ku pulnocy, y tych zostawił przy kamieniu trzech ulubionych Uczniow, á sam tylko na rzucenie kamienia wszedł w iaskinię, w skale wydrązoną podziemną, z wierzchu dziurę mającą za okno, wspartą na słupie czterolokciowym, na którym się pokazał Aniol *confortans* CHRYSTUSA, gdy w owym miejscu modląc się *cepis cadere, parere, & maestus esse*: potem zalewał się krwawym, y padał na twarz Nayświętszą swoią. Iest tam teraz Oltarz. Kościołem te miejsce za czasow S: Hieronima opasane bylo, który zandem zruynowany. W Ogrodzie tym teraz ieszcze iest drzew palmowych 9 od czasow powiadaia Chrystusowych.

Ku Betanii wyżey opisaney idąc, są *rudera* mieszkania Judasza zdraycy, á za obalinami temi blisko drogi iest miejsce, gdzie się obwieśił na drzewie figowym; ktorego czasow niedawnych słup stał suchy na chłopa wysoki. *Adrichomius* te miejsce kładzie między miejscami Zachodniemi kolo Jeruzalem. Niedaleko miejsca tego

kładzie Okopisko Żydowskie Xiążę Radziwiłł. Na tymże Wschodnim Przedmieściu był *Hortus Conclusus*, Orgod Krolewski murami opasany, drzew, zioł, kwiatow pełen, miejsce delicyi y dywertymetow. W którym było źródło Rogel słodkiej wody, y kamień *Zobeleth*. Na teyże stronie jest skala *Lapis offensiois*, gdzie mądry Salomon na starość *despiens*, kiedy *adamavit alienigenas multas*, y było *depravatum cor ejus per mulieres*, im się akommodując *in favorem* błędney ich Pogańskiej Wiary, Kościół wystawił *Mołochowi*. Druga góra wysoka na pułnocy Gory oliwney za rzeką Cedron na staj cztery od Jeruzalem imieniem *Petra Scandalis*, gdzie tenże Salomon *in gratiam* żon swoich Moabickiego Narodu, Balwan wystawił Bożkowi CHAMOS. Na tey gorze są znaki Zamku Machabeyskiego. Obalone przez Jozyasza y te Balwany w Jeruzalem.

Tuż *ab oriente* respektem Jerozolimy leży Góra Oliwna od Oliwnych drzew wielości nazwana, gdzie też jest dosyć palm, iedliny, myrtu, po Grecku się zowie *Eleon*. Naywyższa jest z górbliżkich Jerozolimie, jest płasko powstająca, z ktorey wszystkie ulice y struktury w Mieście widać, y morze martwe. Ma na sobie trzy pagorki, ieden ku południowi, drugi ku pułnocy, trzeci nayokazalszy frzedni między niemi; Na obszerności tey gory Dawid się Bogu polecił uciekając przed Saulem: tam Salomon zwiedziony od Cudzoziemskich Metres, Kościół wystawił Astarocie Bogini, *in conspectu* Kościoła Jerozolimskiego w nim czyniąc ofiary, przez Jozyasza obalony. Z tey gory Chrystus z namienionego frzedniego pagorka wstąpił do Nieba, twarzą się obrocivszy na Zachod słońca ku Narodom, iako znać ze stóp cudownie na kamieniu wyrażonych, ktore tam zostawił. S: Helena tu wystawiła Kaplicę ośmiograniastą wspaniałą, miejsce Wniebowstąpienia y śladów Pańskich otaczając. Okien nie miała, tylko z wierzchu; przez strop biło światło, gdyż się api zasklepić, ani dachem pokryć te mieysce

ſce nie dało, ale od Ziemi do Nieba wolny otwór ſtał: obaliny y kolumny tego ſą teraz Kościoła, czyli Kaplicy, á Turcy Meczet okragły zbudowali na tymże mieyſcu, ſtopę iedną lewey nogi zoſtawiwszy, á prawey nogi ſład odłupali, oddawſzy do Kościoła Salomonowego, twierdząc, że iedna ſtopa lewa ieſt CHRYSTUSA prawa zaś owa wzięta, ieſt Machometa ich Proroka, w tenczas wyrażona, gdy wraz z CHRYSTUSEM wſtępował do Nieba.

Tu Turcy ſię modlą; ſład ten całuią: Chrzeſćcianie z progi ſię modlą z Odpuſtem: Czafem tam OO. Bernardyni, ofobliwie na Feſt Wniebowſtąpienia Pańskiego *Divinum Officium* ſpiewają: Na teyże gorze nie opodal, ieſt drugi Turecki Meczet Chrzeſćcianom nieprzyſtępny. Na owym też mieyſcu teyże gory, gdzie Anioł rzekł do Apoſtół: *Viri Galilei quid statis aspicientes in Caelum?* Znaki ſą Kościoła obalonego. Zſtępując troche z gory, była kolumna pozoſtała z Kaplicy marmurowa znać daiąca, że tam Chryſtus nauczał Uczniów Modlitwy, *Pater noſter &c.*, teraz ta kolumna ſkruszona, w obalinach kaplicznych leży.

Tam zaś, gdzie Chryſtus o Dniu Sądnym opowiadał, ſtoi Kolumna. Zſtępując z gory, ieſt podziemny Kościół 12 wſparty kolumnami, ku czci 12 Apoſtół fundowany, gdzie ciż Apoſtółowie złożyli *Symbolum: Credo in DEUM, &c.* Żąd Antychryſt mocą ſzatana będzie chciał do Nieba wſtąpić, ale *descendet ad inferos* według nauki OO. Świętych: Tu na Sądnym Dzień Pan CHRYSTUS Światu pokaże ſię. *Sic veniet quemadmodum vidisti eum euntem in Caelum. Acti: 11.*

Na tymże Wſchodnim Przedmieſciu Jerozolimskim leży Dolina *JOSAPHAI* tak rzeczona od grobu w ſkale wykutego Jozafatowi Królowi. Leży między Jeruzalem y górą Oliwną wſzytko od Wſchodu otaczaiąc Miasto, obſzerna y głęboka, od Cedronu rzeki oblana, w głębokości ſwoiey od Tytuſa y Adryana Ceſarzów Rzymskich ziemią y ruinami Kościoła niewypelniona. Tu

Aza,

Aza, Ezechiafz, Jozyafz Balwany popalili, popioły rzucili w Cedron; tu Pospolıtwo Zydowskie grzebło się; dlatego ta Dolina inaczey zowie się *Vallis Congregationis*: Tu iest Grob MATKI Boskiej od famych wenerowany Turkow, przy gorze Oliwney wedle *Wfi olim Getsemani*, gdzie byla pogrzebiona, od ziemi podniesiony, opafany od S: Heleny Kościołem wspaniałym, tak w Ziemie osiadłym, że po 48 przedtym, teraz wedlug Wolskiego Peregrynanta świeżego po gradufach zstępuią odedrzwi do niego, do ktorego iedne tylko y to małe iest okno. Tam w Kaplicy teraz pali się 3 Lampy: Grob białym marmurem przyodziany: Msza tu Święta bywa często przez Oycow Bernardynow miana z Klafztoru S: Salwatora z Apparatem chodzących. Tamże są Grohy SS: Joachima y Anny Rodzicow Naydrożzey PANNY y S: Jozefa Oblubieńca Czystego. Mieysce to bylo pod strażą Maura y famym OO Bernardynom bez zapłaty nieprzystępne, ale N: PANNA pokazawszy się Maurowi, zganila mu to, więc wolność wescia do Kościoła, owfzem y klucz oddał Oycom namienionym.

Na teyże Dolinie Jozaphat Zrzodło *Silóé*: oraz Sadržawka kapielna po Lacinie *Natatoria Silóé* na Zachodniej stronie Doliny wypływaiące z gory Sionńskiej, w ktorym woda przezroczysta, słodka wpada w Cedron rzekę. Tu ślepy od urodzenia, miiąc śliną y błotem od Chrystusa namazane oczy, gdy się z iego rozkazu umyl, przeyzrzal zaraz, oprócz cudu ma ta woda przymiot uzdrawiania defektow ocznych: tu Turcy z natury cuchniaący kompaiąc się, fetoru pozbywaią, owfzem wierzą, że woda źrzodła tego grzechy obmywa. Niżli Tytus przyszedł pod Jeruzalem, te źrzodło z innemi *extra* Miasta niszczało bylo, aż wodę kupowano; á gdy wszedł Tytus, hoynie plynelo z innemi *reste Jofehpo*. Koło tego źrzodła S: Helena ofobliwe byla powystawiała struktury.

Ztąd nie daleko iest Most nad strumieniem Cedronu miłym
brzmie-

brzmieniem kontentuiącego, wod to dżdżowych, to źródłowych pełnego, bieżącego przez Doline Jozaphat, do Morza Czerwonego, wysychającego lat suchych. Most ten S. Helena restaurowała z cegły, teraz bardzo słaby, o jednym przesklepieniu, z którego Żydzi Chrystusa Pana, prowadząc z Ogrodu, ztracili takim impetem, że aż kolana, stopy, ręce, na dnie skalistym strumienia wyraził: było te miejsce od Chrześcian y Turkow całowaniem szanowane, teraz powłednieie, gdyż tamtedy konie, bydło przechodzą. Jest tradycya, iż na tym miejscu była kładka przez strumień leżąca, o ktorey Krolowa Sabá, Salomona wizytująca wydała *Vaticinium*, że na niej Zbawiciel świata miał bydź zawieszony, y o tym przestrzegła Salomona, a on ją schronić kazał. Z tego strumienia brali Żydzi kamienie y kamienowali S. Szczepana.

MIEYSCA Południowe na Jerozolimskim Przedmieściu te są znaczniejsze. *Aceldema* albo *Haceldemach*, to jest, Rola krwi, Rola Garczarza ku południowi na Gorze Sion leżąca, z tytu mając pagorek tegoż imienia. Kupili tę Rolę Żydzi starsi za 30 srebreników danych Judaszowi za Chrystusa niewinnego, y znowu oddanych przez niegoż. Na tej Roli kupioncy uchwalili Żydzi tylko Pielgrzymow chować, ktorych samych ziemia gruntu tego przyimuie, *in spatio* 24 godzin Ciało trawiąca, kości zostawiająca. Połowę Roli tej S. Helena murem opasała czworakim wzwyż na 72 wszerz na 50 krokow, zwierzchu zaśklepiwszy, okien 7 dawszy ktoredy by trupow i puszciano. Chowają tam Ciało Ormianow, y innych jeżeli dobrze zapłacą. Tej samey ziemi też Helena 270 Okrętow do Rzymu zaprowadziła, y grunt jeden koło Kościoła S. Piotra *in Vaticano* nasy pała, także na pogrzeb pielgrzymow, gdzie też moc matrawienia ciał. Od miejsca *Haceldemach* ciągnie się *Ager Fullonis*, *alias* grunta Farbierzow tam sukna farbujących y w bliskim źrzdle niższym *Gion* blisko gory *Gion* płuczających y rozciągających. Nie daleko z tamąd ku Zachodowi, jest drugie Źrzdło

Gion wyższe wypadające z Gory tegoż imienia, które potym Ezechiasz Krol Judzki zakał, a wodę jego kanałami podziemnymi skatę kując wprowadził z strony zachodniej od Zamku y Miasta Dawidowego, na Gore Sion aż do Sadzawki między murami *in casum* oblężenia Miasta.

Na tymże Przedmieściu Południowym Miasta Jeruzalem Assyryjski gdy stał Oboz, najeźniejszych jego Żołnierzow, pi-rwszey nocy oblężenia 185 tysięcy Anioł Pański wybił za bluźnierstwo, że BOGU uymował Wszecmocności: *Neq; fiduciam vobis tribuat super Dominum. 4 Reg. 18.* Tрупow w proch obrucił, aby nie zaraził Żydow, suknie y orężę w całości zostawił na łupy dla Żydow według S. Augustyna.

Leży od Południa koto Jeruzalem gora wysoko Eroga, która się rozstąpiła, częścią swoją jedną aż ku gorze Obrażenia na czworo staj posuniona, w ten czas, gdy Krol Oziasz w Kapłańskich szatach wszedł do Świątyni y na Ołtarzu kadzielnym, kadzidło ofiarował, z kąd trzęsienie ziemi powstało, Kościół się zwierzchu narysował, on trądem zarażony, z Miasta wyrzucony.

Tamże jest doł albo jaskinia Jeremiasza Proroka za Bramą do Damaszku, gdzie lamentował nad Jeruzalem mającym poysć w ruinę: teraz ten doł wodą ni zalany deszczowemi. Około niego były pewne struktury od S. Heleny erygowane. Na teyże stronie jest Nagrobek albo Pyramida wysoka łokci 20 od Absalona sobie *stansvita* erygowana; *Manus Absalom* nazwana, niby Dźeło doskonałe ręki ludzkiej; gdzie kazał chować siebie, ale inaczej się stało, bo za prześladowanie Oycą Dawida zabity, w doł wrzucony, mogiłą kamieni przyrzucony, ktorey y podziśdzień przybywa przez rzucanie kamieni od Pogan y Pielgrzymow, z złotczeniem Absalona. Oycowi rebelizuiącego.

Mieyscá Zachodnie Przedmieścia Jerozolimskiego te są.
GORA KALWARJA, po Hebraysku *Golgotha*, albo *Goatha* to
 ick

jest Trupia głowa, od kości wielu, gdyż to miejsce było na ukaranie winowajców, miejsce skaliste, miernie wysokie, między zachodem, y północą najbliźsze Miasta. Jest to część góry *Moria*, gdzie Abraham Izaaka chciał BOGU zabić na ofiarę. Potym te miejsce infamii, uczynił BOG Człowiek haniebną śmiercią swoją *locum toto Orbe famosissimum*. Na tę górę krwią niewinnego Baranka JEZUSA polaną, wylewa *Cassalius Fontes Tertullianus l. 2. Carm. 4. contra Marcionem*:

Hic Hominem primum, suscepimus esse sepultum.
Hic patitur CHRISTUS: pio Sangvine terra madefcit;
Pulvis Ade ut possit cum Sangvine CHRISTI,
Commixtus stillantis aquae virtute levari.

W tych wierszach namienia *Tertulian*, á poświadczają, *Origines*, *Bazyli*, *Atonazy*, *Ambroży* że *Calvaria* rzeczona á *Calva* Adama, alias od czafki głowy Adamowej, a to że Ociec nasz Adam był na teyże gorze pogrzebiony, y właśnie na tym miejscu, gdzie Krzyż Chrystusow był utkwiony; na co pięknie *S. Augustyn* *Tomo 10mo sermo. 71. Es vere fratres non incongrue creditur, quia ibi erectus est Medicus ubi jacebat egrotus*. Tam Chrystus był Ukrzyżowany tyłem do Miasta obrocony, twarzą na Zachód słońca ku Poganom, z których uczyniła się *Ecclesia*. O tym obroceniu się tyłem Jermiałz *capite* 18 tak prorokował: *Dorsum & non faciem ostendam eis in die perditionis eorum*. Reszta wiadomości o *Kalwaryi* pokaże się w opisanii Kościoła *Grobu Pańskiego*.

Tuż między górą *Kalwaryą* y *Murami Jerozolimskimi* leży *Dolina Trupia*, dokąd kości trupow z *Kalwaryi* ztrącano: dokąd też Krzyż Chrystusow y Łotrow z krzyżami dla następującego wielkiego Sabbatu wrzucono, śmieci potym, rumu gnoiu, ziemi narzucano, *obliterando* pamięć Chrystusowej śmierci. Tak leżały Święte Relkwie około lat 300 zagrzebane: Grob Chrystusow podobnym zatarasowany sposobem, nad nim *Balwan Jowiz-*

fza a nad mieyscem śmierci Chrystusowey Bożyszczę Wenery
 lokowali potym Poganie ..a kontempt Chrześcian na on czas zna-
 cznie krzewiących się. Roku potym 326 gdy się pokoy Kościo-
 łowi Świętemu wrocil, y Synod ze 300 ośmiastu Biskupow zło-
 żony przeciw Aryuszowi Herezjarzce, negującemu w Chrystu-
 sie Bostwa, wziął swoy skutek w Nicei, że Chrystus jest Bogiem
 oraz Człowiekiem: S. Helena Konstancya Cesarza Matka, przy-
 była do Jeruzalem, z Woyskiem ruynując Kościoły y Bałwany
 Pogańskie z mieysc poświęconych krwią tegoż Chrystusa, o-
 gniem y mieczem grożąc Zydom, iesliby tych mieysc osobliwie
 Kalwaryi y Grobu y Krzyża Chrystusowego nie objawili. Wy-
 dany Juda najletniejszy Zyd, aby ten wielu rzeczy pamiętny in-
 formował Helene. Ten w studni suchey więziony, głodem sześć
 dni morzony, siodmego wypuszczony, poszedł na mieysca, któ-
 rych wyjawienia S. Helena pretendowała: tam się modląc, użwał
 ziemi trzęsienie y odor dziwny wybuchający z mieysc, gdzie
 Święte Depozyta były ukryte, kopano tam, szpyrało, wyrzuca-
 no rupy y śmieci: znalezione w tym Krzyże trzy Chrystusow,
 y dwóch Łotrow: trudno było rozeznac, który Chrystusow,
 gdyż tabliczka z słowy owemi *JESUS Nazarenus Rex Judaeorum*
 osobno leżała; więc zrady pobożnego Biskupa Jeruzolimskiego
 Makaryusza, przykładano do chorey ołoby wiszące Krzyże, któ-
 ro dotknęto Chrystusowym, wlot zdrowie ó *Ligno saluti fero* o-
 dabrała. Juda ow Zyd, Cud widząc, Chrześt Święty y inne *Qua-
 riacus* odebrał, potym Biskupem będąc Jeruzolimskim, od Jul ana
 Apostaty Cesarza zamordowany. Rozrzuceno zaraz y mogilę, y
 Grob Pański znaleziono, a w nim goździ trzy korony ciernio-
 wa. Na mieyscach zaraz tak Świętych, to jest, w Betleem,
 gdzie Zbawiciel Narodzony; na Kalwaryi, gdzie zamęczony, y
 blisko pogrzebiony, y tam, zkąd do Nieba wstąpił, y na innych
 tym podobnych też S. Helena 300 Kościołow, iako hoynego ser-
 ca dla BOGA Pani, wystawiła.

Grob

GROB PANSKI jest, w skale Kalwaryi, *olim* w Ogrodzie, bliskim Kalwaryjskiej gory *de novo* dla siebie od Jozefa z Aryn a thii Senatora Przedniego był wykowany od zachodu słońca y nagotowany, długi na stop 8 od gory Kalwaryi albo miejsca ukrzyżowania Pańskiego na to ośm stop; od gory *Gion* na krokow ty siąc. Do tego miejsca sam tenże Jozef namieniony wraz z Nikodemem z przytomnością Bolesney Matki **MARYI** Panny y innych Pobożnych Niewiast, Chrystusa z Krzyża zdiełego z konsensem Piłata, olekiem namazawszy, w Prześcieradło owinąwszy, głową na Zachod słońca obróciwszy położyli, drzwi Grobu kamieniem zawalił wielkim, który Żydzi, straż przydawali y Rzymską Pogańską, zapieczetowali Lecz ten który jest *Resurrectio & vita, Primogenitus mortuorum* wstał dnia trzeciego, iak *clausurum Virginali* N. Matki rodząc się, tak z Grobu odradzając się *intactis sigillis* wyszedł *Triumphator* grzechu, śmierci, piekła. Kamień ten, którym był Grob zawalony, jest w Jeruzalem w Kościele Ormiańskim na 10 dłoni długi, sześć na szerokość, y jest *pro mensa Altaris*.

KOSCIÓŁ BOZEGO GROBU w JERUZALEM

WSzytkie te miejsca Swięte trzy, tu na ośmaku dopiero opilane, to jest **KALWARYA**, gdzie Chrystus Ukrzyżowany, miejsce **GROBU**, gdzie był pochowany y zmartwychwstał, **DOLINĘ TRUPIĄ** gdzie Krzyż był wrzucony, ieden w sobie zawiera potężny Kościół z Kaplicami, stoły sędzy ludu obić mogący, z kwadratowego kamienia mocno na krzyż fundowany, 73 Kolumnami Marmurowemi, z złocistemi kapitelami wsparty, kamieniem kwadratowym zasklepiony, blachą pobity. Według iednych zaczął go fundować około Roku 326 Konstantyn Wielki Cesarz, y skończył wlat u według drugich, co jest pewniey. *de*

Helena Swieta Matkaiego z poganki Zydowka, potym Chrześcianka Krolowá Adjabenow, (Krolestwo te było w Azji,) do Chrześcian za czasem osobliwie od Godefrida Bulloniusza Krola Jerozolimskiego, bogatemi fundacyami opatrzony, nie raz też od Saracenow y Turkow zrabowany. Nad samym Grobem Pańskim jest Bania okrągła, zaklepią, światła całemu dodająca Kościołowi. Naypryncypalniefze tu mieylee GROB Pański, w Chorze w skale nisko wykuty na 8 stop długi, na łokcie szeroki, od ziemi podniesiony na pułtora, albo dwa łokcie płasko idący jako ława, gdzie Chrystusowe było złożone Ciało. Przed Grobem jest Kapliczka okrągła, w ktorey prezentują Kamień, na którym siedział Anioł w bieli po Resurrekcyi mówiący Matrom szukającym Pana: *Surrexit, non est hic; ecce locus ubi posuerunt eum.* Do Grobu tylko Kąpłan celebrujący wchodzi dla ciasności: Kąpłani inni y Goście są *extra* Grobu, Mszy Świętey drzewczkami słuchający, Kaplica Grobu jest Marmurem y iaspisem okryta. W tyle Grobu są Groby Familii Jozefa z Arimatyi, Godefryda, Baldwina Krolow Jerozolimskich. &c. Należy ta Kaplica Bożo Grobka do samych Katolików. Lamp nad Grobem Pańskim wiszą złotych y srebrnych 40 kilka; z ktorych ledwie 21 są jecisto się za bytności Xiążęcia Mikołaja Radziwiła dla niedostatkow. Te lampy różne podawały Narody y Monarchowie. Katolickich lamp jest 15 Oycy S. jest jedna, druga Kardynałow wszystkich, trzecia Cesarza Rzymskiego, czwarta y piąta Krola Hiszpańskiego, szosta y siódma Krola Luzytańskiego, dwie Krola Francuskiego, jedna Weneckiey Rzeczy Pospolitey, z Herbami wszystkie dla dystynkcyi, jedna od Xiążęcia Radziwiła sprawiona, y w światło prowadwana. Jedna lampa tak wielka, że ledwie by ją trzech ludzi unieść mogło. Oliwa do lampy na rok kosztuje tylko 25 Cekinow. Inne Nacye lampy swoje zaświecają w Przedfionku Grobu Pańskiego. Przed Grobem samym mają OO. Bernardyni Chor swoy.

W tym

W tym samym Kościele na stop 108 od Grobu Pańskiego jest miejsce KALWARYI albo Ukrzyżowania Chrystusowego, wy-
 sokie na stop 28 na ktorey wierzchołek chodzą po 18 gradusach na
 puł trzeciej stopy wysokich, bosemnogami, albo kolanami z ca-
 łowaniem wstępują. Na tym miejscu Ukrzyżowania, jest iedna
 dziura na łokieć głęboka w skale wykowana, na pułtory Piędzi (ze
 roka gd ie Krzyż Chrystusow stał ukwiony, ktory dziury *orifi-*
cium opasane blachą srebrną z pismem Greckim. Łotrowskich zaś
 krzyżow dziury w skale wykowane są, iedną na cztery łokcie od
 iamy Krzyża Chrystusowego, druga deley odlnniona rospadnie-
 niem skały po lewey stronie Krzyża Chrystusowego. Rośpadnie-
 nia tego szerkość jest na trzy czwterci łokcia, ktore dy był *facilis*
descensus averni dla złego łotra: Głębokości tey rospadliny y sznu-
 rem długim z przywiązaną ołowianą kulą niedocieczono na Kal-
 waryi są dwa Ołtarze dla Ołtar Pańskich między wiszącemi lam-
 pami. Blisko owey dziury Krzyża Chrystusowego pisze Wolki,
 iż stoi potężny Krucyfiks z obroconą twarzą Chrystusową na Za-
 chod: po prawey ręce stoi, Statua Najswiętszey Matki, polewey
 S. Jana Ewangelisty. Część Kaplicy Kalwaryjskiej Południo-
 wa jest Katolicka, połowá Północna z dziurą krzyżową należy do
 Georgianow.

Z Mieysca Kalwaryji w teyże Bazylice jest na doł *descens* do
 Doliny *olim* Tрупich głów, z kąd Krzyż Chrystusow wydobyty.
 Spuszczać się na doł potrzeba do iaskini przez 28 według dru-
 gich przez 30 gradusow. miejsce te podziemne zdobi na ścia-
 nich polerowny Marmur, wiele lamp wiszących: gdzie jest Oł-
 tarz w łpaniały z Odpustem Zupelnym dla straszney Ołtary Pańskiej,
 przez OO. Bernardynow tam się odprawiającey; drugi Ołtarz jest
 blisko grajusow S. Heleny w Kaplicy z Obrazem Iey reprezentu-
 jącym jak Judzie Krzyża szukać kaział grząc mu śmiercią. Ten
 Ołtarz do Ormion należy; ale same miejsce Znalezienia S. Krzy-
 ża, do Katolickow.

Inne Mieysca Święte w tymże Kościele te są chwalebne.

Kaplica Katolicka *Apparitionis*, gdzie Chrystus Pan pokazał się po śmierci swojej, przy wejściu Kościelnym. Tam jest sztuka Kolumny porfirowey, przy ktorey Niewinny JEZUS okrutnie biczowany, otoczona kratą, przez którą, nabożni kiykiem sięgają z gałeczką, dotykając kolumny, a potem tenże koniec kiyka całują nabożnie. Drugie mieysce idzie Loch, czyli iaskinia *supponitur reclinatorii* niegdy Ogrodnikow, gdzie Chrystus był przytrzymany, nizeli Krzyż dla niego złożono y zbito. Tym mieyscem albo Kaplicą Grecy zawiadują. Trzecia Kaplica jest Ormiańska, gdzie Żołnierze Losy rzucali, o sukienkę Chrystusową. Następnie potem Kaplicą już opisana Znalezienia S. Krzyża podziemna, gdzie kości trupie *olim* zrzucano, iakom namiemil. Idzie potem *Columna Impropetii*, alias kamień urągania y zelżywości z marmuru szarego, tu od S. Heleny transportowany, na którym Pan Chrystus siedzący był cierniem koronowany. Należy te mieysce do Abyssynow, alias Murzynow. Dalsze mieysce godne weneracyi w tej Świątnicy jest kamień *Unctionis*, alias kamień namazania Chrystusowego, żego Jozef z Arimatyji z Krzyża spuściwszy, namazał Olejkami do grobu: długi jest na 4 łokcie, szeroki na jeden. Jest blisko Kalwaryi w dozorze Katolików. Inne mieysca są, gdzie Chrystusa Pana do Krzyża przybiiano. Te wszystkie mieysca *inclusiue* z Grobem y Kalwaryą *processionaliter* nawiedzają Pielgrzymi bosy, świece w rękach mając zapalone, spiewając różne Hymny; przed ktoremi, gdy Solenna jest Processya, Solenizant idzie z krzyżem z Pałczykułą *Ligni Sacri*, przednim *Thuriferi* kadzący, Turczyn zląką dla porządku lepszego. Ale nay Pierwey, gdy Pielgrzymi wnidą do Kościoła *Te DEUM Laudamus* zaczynają Oycowie Bernardymi.

Przy Kościele tym mieszkaią różney Nacyi Zakonnicy, to jest

ieft Katolicy, a Ci są, Bernárdynow kilku, albo kilkunaftu z Prezydentem z Konwentu S. Salwatora z Miastaco trzy Miesiące tu przyftanych, *item* Grecy, Ormianie, Nestoryanie, Georgianie, Indyanie, Abiffynowie albo Murżyni. Każda Nacya ma swoje Kaplicę, gdzie dzień y noc BOGA chwala *fuo Ritu & lingua*: w cudzey Kaplicy lampy tylko wolno wieszac, ale nie nabożeństwo odprawować, pod karą 1000 Cekinow. Wszyscy ci dani tu do Kościoła, mają swe Celki przy Kościele dla odpoczynku, zkad się wynieść im nie godzi, aż swoiey rezydencyi czas wybędą. Porcye im noszą z Kłafztorow z Miasta, podają przez koło w drzwiach Kościelnych dzwonkiem, albo klepadłem znać dawszy. Samym Bernárdynom pozwolone używanie do Nabożeństwa dzwonekow, innym tylko kołatek drzewianych. Cały Kościół *quoad continens* albo *Corpus suum* należy do Katolików, dlatego ciężko tam o reparacyą.

Wchodząc do Kościoła Bożogrobkiego, naprzod sie Zwierzchności Tureckiey prezentować potrzeba, *certum quantum* zapłacić, Swiecka Osoba 16 Szkutow, Duchowna 6 wyliczywszy, broń oddawszy. Generalnie zaś, Pielgrzym z dalszey Krainy, dać powinien więcej, z bliższyj mniej. Z czego do skarbu Cesarzkiego *importatur* corocznie na 30 tysięcy Cekinow, Od Zwierzchności mając hencyą, y skrypt, znowu warcie Tureckiey koło Kościoła pewną potrzeba dać kwotę, aby wszyscy (a bywa ich po kilkunaftu, albo kilkudziesiat) podzielili się: dopiero ci Kościół zapieczetowany otwierają, puszczają Gości, znowu zamykają *ad spatium* 24 godzin. Tam wpuśczeni Pielgrzymi, Mieysca Święte wizytują, *etiam* w nocy, spowiadają się, komunikują; iak czas 24 godzin upłynie, od Straży Tureckiey ewokowani bywają. Nawet y Zakonnicy w Jeruzalem mieszkający, gdy do Grobu Pańskiego wnieść pragną, dać co powinni warcie. W Święta jednak Wielkánocne, na Zielone Świętki, na Wniebowstąpienie Najs:

Panny, na Święto SS. Piotra y Pawła, y inne Solenne jest Przywilej Kościół wszystkim otworzyć dla Nabożeństwa. Zakonnicy Kátoliccy mają swoje *subsidia* od Katolików, zbierane przez Kommissarzow y Prowizorow *Terra Sanctae* w Wenecyi rezydujących; wielki bowiem jest rozchod na usług Bożych, iako też na Peregrynantow, ktorych każda Nacya *suae Nationis & Ritus* żywić *ordinarie* powinna. Po Jeruzalem y za Jeruzalem iesli Pobożność czyja wizytacie miejsca, mieć powinna asystenta Zakonnika y Turczyka, pierwszego dla informacyi, drugiego dla bezpieczeństwa ód Arabow łotrzących; a przytym wziąć z sobą worek, albo kosz z chlebem, aby się napałnym oprzeć,

Jeszcze koło Jeruzalem na Przedmieściu zachodnim godna wspomnienia Góra *Gion* wysoka, długa, miłana weywrzeniem, od Zachodu Miasto otaczająca, doliną od Miasta oddzielona: na ktorej Salomon od Sadoka Biskupa y Nathana Proroka olejem na Krolestwo namazany *acclamante Populo* przy trąb rezonancyi. Na tej gorze Pałacu Wielkiego Salomonowego widać *rudera*.

Natymże Przedmieściu były Drogi do Betleem, Emaufu, Gazy, do Joppen, od Salomona, iako *Via Regie* do Jerozolimy prowadzące, krzemieniem nasadzone.

Na Przedmieściu połnocnym Miasta Jerozolimy były *Mausolea* albo wspaniałe KROLOW Judzkich Groby na śródzieku Damaszku w skale w kwadrat wykowane, zaklepiene. W każdej ścianie jest po drzwi dwoie, ktoremi wescie jest iak do Kapierek ciemnych, a te po dwóch w sobie miewały umarłych. Urny same są z kamienia wyrabiane, tak wielkie, że drzwiami tam wniesione bydź niemogły, chyba tam wyrobione, pięknie floryzowane. Kilkadziesiąt tam ciał spoczywało, teraz kilka *ignoti nominis restant ad videntum, vermibus ad rodendum*.

Tamże w bliskości był na trzy staie od Miasta Grob wspaniały o trzech Kolossach S. Heleny Adjabenow Krolowy tam z

Sy-

Synem swoim pogrzebioney. Stał ieszcze za czasw S. Hieronima, terazgo nie można rozeznąć. Zteyże strony Pułnocney, Oboz Chaldecki albo Babyloński Nabuchonodora dobył Miasta Jeruzalem y Żydow zabrał w niewolę: Ztąd Oboz Rzymski Tytusow dobył Miasta troisty mur złamawszy, inną stroną dla skał wysokich y tychże troistych murów nie mogąc. Na tym samym Przedmieściu była strażnica *SAPHA*, niby perspektywa na Miasto y Kościół, koło ktorey Jaddus Biskup *Pontificaliter* z Kapłanami Alexandrowi Wielkiemu zabiegał drogę, idącemu na zburzenie Miasta, od Krola uszanowany, y udarowany, respektując imię Boskie na czole jego. Miastu przepuszczając, w Kościele ofiary oddając, według Jozefa Historyka.

MIEYSCA ZNACZNIEYSZE *extra* MIASTA JERUZALEM.

WYszedłszy z S. Miasta Jeruzalem y z Przedmieść, najpierwey, idąc na Południe, pierwsze *occurrit* Miasto Betlem, co się tłumaczy z Hebrayckiego *Domus Panis*, o pułtory mile od Jeruzalem, Miasto *olim* Dawidowe, gdzie przed Dawidem Booz, Obed, Jesse, mieszkali, murem niegdy mocnym otoczone, ludne, teraz Wioska, na miejscu murów, bram, struktur znacznych, chaty proste mając, już y pod czas Narodzenia Pańskiego upadłe, ztąd przy pozostałych murach szopy, y obory porobili Obywatele, doktorych się z pola bydło schodziło. Wtakich obalinach a bardziej w skąlistey iaskini, według S. Hieronima, Justyna, Burcharda od Wschodu słońca leżącey także na szope destynowanej, narodził się Chrystus, źródło z skąty wyniknęło na obmycie Naczystszego Ciała Ktore miejsce tak poświęcone że Chrzęścianie czcili, naprzod żydzi gnojami, potym *Adrianus* Cesarz Rzymski wystawieniem Bałwana Adonidesa *Adrianus* mazyusza

mazyusza pięknego szpetney Wenery oszpecili. Na co S. Hieronim pilząc do Pauli mowi: *Ut in specu ubi Christus parvulus vagist, Veneris Amasus, plangeretur.* Ale S. Helena znowute miejsce z ich szpetności ochędożyła, Kościół wystawiła wspaniały, ściany marmurem okrywşy, sutfit Cedrowy, dach pod ołowiem dawşy: wspiera go 40 słupow marmurowych okrągłych, czterema idących ordynkami. Przeciwko Choru ma dwie Kaplice, które Kościół Krzyżowym czynią. Pawiment Kościoła jest z marmurowych kwadratowych tablic, pięknie polerowanych. W chorze po lewey stronie jest Ołtarz, gdzie się Trzey Królowie gotowali zupominkami iść do Chrystusa: ku stronie zaś prawey choru jest Ołtarz, gdzie Chrystus obrzezany. Ten Chor trzymają Grekowie. Pod chorem y pod Wielkim Ołtarzem jest Jaskinia, do ktorey z tey y z tamtey strony ołtarza idą na doł graduły, tam jest Kaplica długości łokci 18 szerokości łokci 9 albo 10. Jest bardzo ciemna, tylko lampami różnych Nacyi oświecona zamknięta kratami. Przeciw weściu jest Ołtarz Narodzenia Pańskiego, za którym ukazują miejsce tablicą marmurową nakryte, tegoż Narodzenia z napisem: *Hic ex Virgine MARIA Christus nasci dignatus est.* Nie dochodząc tego Ołtarza na łokci 6 po prawey ręce jest ŻŁOB w skale wycięty, gdzie Chrystus był położony, a w tym wielkim żłobie był drugi drzewiany, ktorego część jest w Rzymie u Nays: Panny *ad Præsepe.* Jest to miejsce w dozorze Katolików. O trzy łokcie z tamtąd jest miejsce Trzech Królow adorujących Pana Chrystusa, gdzie N. Panna siedziała na kamieniu. Do tey Kaplicy jest wchod podziemny z Klasztoru. Ztamtąd jest przeście do jaskini, gdzie S. Jozef od Anioła przestrzeżony, aby uchodził z Panem JF. ZUSEM do Egiptu. Drugich zdanie, że iak poszedł do Nazareth, przestrzeżony jest od Anioła. Inna Jaskinia tam jest, gdzie Młodziankow pobitych Ciałka złożono. Tamże pod ziemią są Groby, jeden S. Pauli Rzymianki, drugi S. Hieronima,

z kąd lochem podziemnym chodzą do mieszkania ięgo, gdzie Biblią tłumaczył, trzeci S. Eusebiusza. Blisko Kościoła tego, jest Kláštor wpaniały OO. Bernardynow, o wylokich murach bez żadnego okna na drogę, z weściem bardzo niskim y szczupłym, a to dla bezpieczeństwa od Arabskich impedycyi. Przedtym te mieysce trzymali Zakonnicy Hieronymianie. Mieszka tu Zakonnikow S. Franciszka reguły po 20 czasem: ale w sześć Mieisęcy dla perfekucyi Turckiey przez Gwardyana Jerozolimskiego odmienieni bywają. Na stronie południowey Kościoła jest Manaster Mnichow Schismatykow.

O pał mili od Betleem jest mieysce zwane *Ader*, to jest *Turris gregis* od wieży Pasterzkiej obaloney zwane, gdzie przedtym Jakub Patryarcha iako na mieyscu pasznistym pasł owce, potym owi pasłi y strzegli Pasterze, ktorym się Anioł Pański pokazał, oznajmując Narodzenie Chrystusowe, gdzie według Adrychomiusza y Bedy S Helena erigowała Kościół pod trzech Aniołów Świętych tytułem, według drugich S. Pawła Kláštor Panieński fundowała: Cokolwiek z tych dwoyga było, teraz same tylko obaliny prezentują się ciekawym. Tam blisko w wiosce Pasterzow, jest Jaskinia skrycia N. Panny z Dieciątkiem JEZUSEM, nim poszła do Egiptu, przed Herodem uchodząc, tracącym Dzieci, ktorych wytracił na 14 tysięcy według Autora *Vegas Sac: JESU*. Ziemia teraz z tego mieysca wziętat dana w napoiu, utracony pokarm przywraca Matrom karmiącym. Blisko Jeruzalem Miasieczko było JERYCHO, *olim* sławne Miasło (teraz o kilku chatupkach wioska) w rownych leżące polach, głosem tręb y chodzeniem przez 7 dni koło niego obalone z rozkazu Bożego *Josue cap: 6*. Teraz na mieyscu murów zruynowanych są wały okrągłe, gdzie wieże były, tam pagorki są, gdzie Arabi Rozboynicy mieszkają. Widać nie daleko Jerycha Pagorek, na ktorym Jozuemu Wodzowi pokazał się S. Michał *sub specie* Meża. Nie daleko Jericha jest

Góra *Quadrantena*, na której Chrystus pan pościł 40 dni, 40 noczy: Jest ścieżka bardzo ciasna na górę, pod którą przepaść straszna: w puł góry iast iaskinia, gdzie Pan Chrystus pościł: stoi ieszcze jedná ściana od Heleny zmurowana z Ołtarzem wielkim. Wyżey od tego miejsca na górę ze strachem wyłzedłszy, pokazują miejsce, gdzie czárt pretendował, aby kamienie wchleb P. Chrystus był zamienił; a ieszcze o wyższym miejscu powiadaia. Ina wierzebołku gory, żeż tam pokazał zły duch Panu Krolestwa, że obiecuiąc mu, byle był go ukłonom uwenerował. Po tey górze pełney iaskiń pełno też Arabskich Łotrow, tam kryjących się

NAZARETH było przedtym Miasto w Murach, teraz wioska między obalinami murów, gdzie iest Konwent OO. Bernardynów, a wnim miejsce te, z ktorego Domek N. Panny, gdzie się Słowo stało Ciałem pod czas Zwiastowania, do Loretu rękami przeniesiony Anielskiemi. Dwa iest tam Ołtarzow, a między nimi na powietrzu wisząca od sklepienia kolumna od Turkow od dołu skruszona, spodziewaiącyc się tam skarbu. Blisko tego miejsca prezentuią Officynę, gdzie S. Jozef z pomocą P. JEZUSA Cielstwem się bawił.

O mil kilká od Betleemskiej pozycyi iest Puzcza S. Jana Chrzciela w skale wykowana, gdzie w dzieciństwie zaszedłszy, tam mieszkał, pokutę opowiadał: gdzie łoże iest z kamienia wyrobione, teraz w Ołtarz zamienione, gdzie Msza Swieta kilka razy narok bywa przyniosłszy aparat, y Kapłana sprowadziwłzy S. Helena ścianę jednę do tey skały przymurowała była Przywiesciu do iaskini iest źródło. Są blisko y drzewa *Cerub* rzezone, ktorých fruktem, (grochem Syryjskim albo chlebem S. Jana zowią) posilał się Fundowała się za czasem wioska, ale gdy podatkowżadnych dać nie chciała Turkom, ówszem Exaktorow afrontowała zgeruntu od Paszy zruynowana iest. Na Puzczy tey, S. Jan *Lucifas & mel sylvestre edebar*: to iest naturalną y formalną szarąń-

czę w Księgach *Leuitici* do iedzenia pozwolona, którą *pro ordinaris esu* Marzyni y Libijczykowie y teraz mają: tak o tymiego iedzeniu trzymają *Origenes, Hilarius, Ambrosius, Chrysoftomus, u Tirind.* Nie rozumieją się zaś *per Locustas* raki morskie; od Pufczy S. Jana dalekie y w Księgach *Leuitici cap. 11* zakazane; ani się rozumieją grulzki leśne według Bezy mniemana, ani wierzchołki które-gos drzewa według suppozycyi Eutymsza, lecz *mele Szarańcza* znaczy się, którą żył ten Marzałek Chrystusow: Przez *Mel sylvestre* znaczy się prawdziwy miód, w skałach, iak w ulacti przez Plzczoły leśne nanoszony według S. Hieronýma, y Teofilakta;

Miasto przedtym JUDA wielkie było, teraz Wioska o kilkunastu chałupach, gdzie Nayśw. Panna Elżbietę Matkę S. Jana wizytowała. Tam z przyścia są *rudera* Kościoła wystawionego niegdy na miejscu witania się S. Elżbiety z Matką Nayśw: Drugie obaliny z Pałacu S. Zacharyasza, gdzie przecie konserwuje się Pokoy w Kaplicę transformowany, już upadający, w którym Nayśw. Panna Pieśń ową zaśpiewała: *Magnificat anima mea Dominum &c.* Bywa tu czasem Msza przez Kapłana z Konwentu sprowadzonego z Apparatem. Z reszty Pałacu tego z ciosu wystawionego są kawałki ścian, zaklepienia, y, bliskie stajnie Tureckie: Na dwoje ztąd staj jest Wioska S. Jana, tak nazwana, od Kościoła S. Jana, y miejsca urodzenia iego, którym zawiadują OO. Bernardyni: gdzie pod Ołtarzem miejsce jest Narodzenia tego wielkiego człeka

KANA GALILEYSKA w Dolinie Zabulon na pagorku stoi z pięknym propektem *olim* Miasto, teraz Wioska między obalinami Miasta; w tym Mieście pierwszy cud uczynił Pan Chrystus Wodę w Wino zamieniwszy. Dom ten S. Helena w Kościół zamieniła była, a Turcy potym w bydłą szopę; stoją ściany porysowane nadwalonem z kolumnami wewnątrz, z drugimi na ziemi obalonemi. Jest tam blisko y studnia, z ktorey do stągwi czerpano wodę.

Sławne było Palestynie Miasto *CAESAREA*, Katedra niegdy Arcybiskupa po Grecku nazwane *Paukas* a dawniey Balena, od Filippa Rządcy czwartey części Judzkiego Krolestwa, *in favorem* Cesarza Tyberyulza, *Cezarea* nazwane, teraz w obalinach leżące.

GAZA albo GAZARA Miasto Filistyńskie, w którym Samson siebie samego zabił, skruszywszy kolumny Pałacu, ktorego y teraz pokazują ściany: Była tu Katedra Biskupia, teraz iakiekolwiek Miasteczko. Hebron Miasto Dawidowe, przez lat 9. Stolica iego, potym Katedra Biskupow. Jest y teraz niepodłym Miasteczkiem dosyć osiadłym, ale nie obmurowanym, od Zydow y Saracenow osiadłym. W tym Mieście są pogrzebieni Adam z Ewą, (lubo tradycya inna mniema, że na miejscu Kalwaryi w Jeruzalem: Abraham z Sarą, Izaak z Rebeką, Jakob z Lią w pewney iaskini. Jaffa albo Joppe zdawna sławne od Jafeta założone Miasto z portem od S. Ludwika Krola Francuskiego roku 1250 reparowanym, dosyć y teraz osiadłe, jest to Port Pielgrzymow Katolickich; stoi dwie tam wieże na brzegu Morskim. Skoro tu staną Pielgrzymi, trybut płacą, do Jeruzalem znać dają, aby konwoy y wolne przeście OO. Bernardyni uprosili im u Sandziaka Jerozolimskiego. Kto tu tylko stanie z peregrynujących Katolickow, ma Odpust Zupełny, iak by święte nawiedził mieysca, gdyż ztamtąd widać Jeruzalem. W tym Mieście S. Piotr wskazcił Thabitę, y sam w nim gościł.

NAPLUSA albo *NEAPOLIS* starożytne *Sichem* Miasto w Samaryi, y teraz mieszkalne y osiadłe. Azot miasto Filistyńskie w obalinach pogrzebione, y zamienione w małą wioskę, toż się stało z Askalonem ichże Miastem leżącym nad brzegiem morskim z ktorego był Herod Askalonita, iako imie iego pokazują.

Z Miastá Rama albo Ramata na gorze stojącego widać teraz obaliny, y Wioskę na tym mieyscu oładzoną, gdzie OO. Bernardyni mają *Hospitium* swoje: Samaryja niepoślednie było Miasto, *Sedes*

Kro-

Krolow Izraelskich, po ruinie Asyryjskiey, przez Heroda Askalonitę restaurowane, na 20 staj ciągnionym murem y Pałacami rozprzestrzenione; wystawiwszy w nim Kościół na 900 stop obszerny ku czci Augusta Cesarza; z tey racyi, potym y Miasto nazwane *Sebaste*, toiest, Augusta, albo Cesarskie. Y tego Miasta tak sławnego obaliny daią się widzić na gorze. Tam był S: JAN Chrzciel-pogrzebion, między Helizeuszem y Abdyaszem Prorokami. TYBERYAS Miasto inaczey *GENEZARETH* nad Morzem Galileyskim, od ktorego y morze Tyberyackim rzezone, wpuł obalone. Blisko niego iest gora Stołem nazwana, gdzie Pan CHRYSTUS nakarmił 5 tysięcy ludzi, pięciorgiem chleba.

Idąc od Wioski S: JANA ku Jerozolimie, pokazuią mieysce, podle drogi, z ktorego wzięto drzewo na Krzyż CHRYSTUSOW. Maią tam Grecy Odszczepieńcy znaczny *Manaster* y Kościół, á w tym mieysce owe pod Oltarzem w pośrzedku Kościoła, zkad wycięte iest drzewo Krzyżowe, twierdzą ze iego ieszcze surowy konferwue się korzeń, marmurowemi obmurowany płytami. Nad tym mieyscem pod Oltarzem iest y cząstka *Sacri Ligni* z Krzyża Pańskiego, między zapalonemi lampami. Zowią Manaster S: Krzyża; albo S: Archaniola. Przy nim rezydował nie dawno Biskup Georgianow. Nie miiam blisko Jerozolimy ARYMATYI Mjasteczka Jozefa z Arimatyi, Dzieśiatnika godnego y zacnego Pana, ktory CHRYSTUSA Pana w swoim pochował grobie. Stoi na wysokiey gorze y widać go z Jerozolimy. Jest tam Kaplica, w ktorey Samuel Prorok powiadaią pochowany; więcey na tey gorze oprócz obalin nie widać.

Tandem z Ziemi Świętey wychodząc, wiele mieysc (prawda mniey znacznych) sercem tylko y myślą uwenerowawszy, á nie piorem opisawszy dla krotkości, wstępuię na GORĘ THABOR dla świętey agitacyi. Gora ta leży w pośrzedku Galilei, śliczney proporcyi, iakby ludzką umyślnie ułypana ręką, wysoka dosyć,

od dołu skalista, we środku, drzewek różnych otoczona zielonością; na wierzchu gładka y wesola. Na tym mieyscu Chrystus Pan w oczach Piotra, Jana y Jakuba Apostołów, przemienił się między Moyżeszem y Eliaszem. Wielebny Beda świadczy, że na tym mieyscu na pamiątkę trzech Przybytków, trzy Kościoły wymurowała Pobożność Chrześcijańska: Xiążę Radziwiłł świadczy, że Kaplica była S. Heleny, z ktorey teraz obaliny. Jest tam trzy podziemnych Przybytków, z Oltarzami, na których podroźni celebriują Kapłani, Apparat przyniosłszy z sobą. Wielu jednak Autorów jest zdanie, że Pan Chrystus na gorze Libanie przemienił się: mają do tego fundament Izaiasza Proroka słowa: *Gloria Libani, data est ei Et ipse videbunt gloriam Domini &c. Isaie cap: 35.* Opisałem tę górę w Prowincyi Fenicyi wyżej.

T R Z E C I E w A Z Y I P E R S K I E I M P E R I U M albo Państwo S O P H O R U M

PERSOW Litera Pańska zowie *Ælamitas* od Syna Semowego Ælam, a Wnuka Noego. Nazwani potym Persami od koni dziełnych według Kirchera, albo też Perseusza Krola według Kurcynsza, lub też od Persy Syna Medei. Persowie za HERB mieli Słońce y Orla według Kurcynsza y Xenofonta; potym zniostszy Babyłończyków, ich sobie *Insigne* Golebice przydali do dawnego Herbu. Państwo toż samo potym rzeczzone jest *Imperium SOPHORUM* od Ismaëla *Sophi* Syna *Seque Aidar*, który z Perskich karków Tureckie zrzuciwszy jarzmo, upadłe Persow *erexit Imperium*; ktorego Familia Perski Tron długo osiadła *Sophi* nazwana, co znaczy wełnę albo bawelnice u Zawoju Perskiego, albo od słowa *Sofu*, co znaczy pobożnego, dobrego człowieka: albo też *Sophi* znaczy

Mądrość, á Szach denotar Krola Perskiego Imperium wedlug Kluweryusza od weścia rzeki *Araxis*, w Turkomanii, aż do weścia rzeki *Indus*, na długość bylo mil 460 wedlug świeższych Autorow, teraz iest na mil 400 Niemieckich: Wszerz bylo na mil Niemieckich 270, teraz *accuratius* zmierzysz, iest na mil 300. Graniczy Perskie Państwo od Pólnocy z Georgia, morzem Kaspijskim, y Wielką Tartaryą, z górą Kaukazem, od Południa ma morze Perskie od Wschodu Państwo Mogola, od Zachodu Państwo Turckie Azyatyckie. Obdarzyła Naywyższego Pana hojność ten Kray zbożem, Ryżem, winem wysmienitym, cukrem, bawelną, iedwabiem, ktorego corocznie ten kray wydaie na 20 tysięcy Balow, á każdy Bal wynosi Funtow 216. Obfituje w żelazo, stal, w kleynoty, konie, wielbłądy o dwóch garbach.

W Prowincyach do Perskiego Imperium osobliwie w Baktryanii, Medyi y innych niżej tu opisanych byly znaczne te Nacye: *Orbita*, *Parfynae*, *Musarnae*, *Rhanna*, *Zubi*, *Isaticae*, *Gadanopydes*, *Camelobesci* albo *Sozote*, *Agdenite*, *Khudiane*, *Ares*, *Choradree*, *Pasargade*, *Armozai*, *Barande*, *Batrii*, *Pargyete*, przytym *Arimaspi*, potym *Evergete* nazwani, *Sidri*, *Roplata*, *Earia*, *Bolira*, *Aristophyli*, *Ambante*, *Pariete*, *Parfi*, *Salatara*, *Zariaspe*, *Chawari*, *Comi*, *Acinace*, *Tambyzi*, y Tokarow Wielki Narod, *Maricai*, *Scordi*, *Varni*, *Savadii*, *Orsiti*, *Dehite*, *Massagete* tu z Scytyi zasli, *Parni*, *Dae*, *Tapurui*, *Hircani*, od ktorych morze Hirskańskie nazwalo się; *Maxere*, *Ashakeni*, *Hrindi*, *Nisei*, *Ashaveni*, *Musidorani*, *Casirota*, *Obares*, *Elimandri*, *Borgi*, *Melabata*, *Rapsi*, *Hippophagi*, *Suzai*, *Megores*, *Stabei*, *Elymasi*, *Cossei*, *Garamai*, *Sambata*, *Caspi*, od ktorych Kaspijskiemu morzu imie dane z Miastu *Porta Caspie*, vulgo *Derben* rzeczonemu, *Cadusii*, *Geli*, *Dribyses*, *Avarici*, *Mardi*, *Cardachi* potym *Gordieni* rzeczeni, *Maxunde*, *Margasi*, *Sagariti*, *Taburi*, *Sidices*, *Vadassi*, *Sohide*, *Oranzai* &c, od Kluweryusza y innych opisani.

SUKCES Państwa PERSKIEGO *ab origine.*

Po Artaxerxesach y Kosroasach nastąpił na Państwo Perskie Cyrus, Kambyzesa Perły y Mandany Corki Astryága Krola Medow Syn, który *favore* Fortuny, Perskie *ad culmen* honoru podniósł *Imperium*, kiedy Medow y Babylonii zawoiował Krolestwa, Krezusa Krola Lydii wyzul z Krolestwa bogatego, Babyłońskiej albo Assyrijskiej Monarchii lat 1301 pod 37 Monarchami stojącej obalil, á Perskiej założył *fundamenta*, Baltazara Krola zabiwszy, na Zydow użył Klemencyi, z siedmdziesiątletniej wypuściwszy ich Babyłońską zwaney niewoli, z oddaniem sreber y ozdób Kościoła Jerozolimskiego. Rosprzestrzenił po caley Azyi Perskiej Monarchii granice, potym na wojnie z Tomirą Krolową Massagetow Scytyjskiej Nacyi zwyciężony, y zabity, Bellator od Bellony, to tylko sobie mający za dyshonor, że głowę jego uciętą w naczynie krwie ludzkiej pełne zanurzając, wołała: *Satia te sanguine, quem sitiisti, cuiusq; insatiabilis semper fuisti*, według Justina; á to uczyniła ta Mężycyca y Lwica, mścząc się za syna, od tego Cyrusa zabitego. Cyrusa sukcesor nie mniejszy wojownik y Monarcha Perski był Daryusz I na Kościoła Jerozolimskiego reparacyą sumnę y licencyą dającą Zorobabelowi Wodzowi Zydowskiemu. *Putatur* Mąż Estery od Duchownych Pisarzow *Assverus* nazwany *teste* *Tirino*. Ten Insulę *Samos* opanował, Babyłończykow rebellia pohamował, Seytow swawolne w Państwa swoje wtargnienia powskromił, mający Woyska 7 kroć sto tysięcy, y Okrętow 600. Most na Ciasnym morzu w Tracyi *vulgo* *Romanii* *Bosphorus* *Thracius*, nazwanym ufundował, którym by w Europeyskie granice mógł był wtargnąć; ale Wodz Ateński *Mitciades* 12 tysięcy mający Woyska, jego 5 kroć sto tysięcy zbal tryumfalnie *ad portas inferi non Europe* go puściwszy. Lecz znowu licznym zebrany

brany m Woyskiem Egypcyanow utrzymał rebellią, y Synowi Xerxesowi Perską zostawił Monarchię; który 8 kroć sto tyfiency rekrutowawszy bitnego ludu, przez *Hellepontum*, toiest Ciasne morze w Azyi od Helli Damy tam tonącey nazwane, Azyą od Europy separujące, do teyże Europy przeprowadził go, Azyę z Europą Mostem związawszy, *alias* z Okrętow płaskich dwa uformował mosty, trzysta statkow do siebie, trzysta balkami spoiwszy do brzegow łańcuchami, przypoiwszy. Ztąd Poetyczna urosła bayka, że Xerxes worze wziął w kaydany, y kiymi dał morzu. Ten sam gorę *Arbos* od londu oderwał, wodę koło niey paściwszy. Inni mu przyznają, że przez 5 lat na Grekow armował się, million 7 kroć sto tyfiency zebrał Woyska, ktore z wysokiey gory, czyli z strażnicy lustrując, łzami się zalał, iż za lat sto z takiey ludu mnogości żaden żyć nie miał. Po tych nad ludzi góruiących akcyach, blisko gor Greckich *Thermopyle* nazwanych od 4 tyfiency Woyska Ateńskiego na lądzie y na morzu odniósł klęskę; á tak ten co morze swemi okrywał Okrętami, małą łodką ledwie swoje salwował życie, do Persyi uskrobawszy. Przegraney była Prognostrykiem klacz w woysku iego zaiąca rodząca, znacząca w licznym Woysku iego zaiąceze ferce, *sesse Herodoto*. Po tey Xerxes przegraney, od Marfa, udał się do Wenusa, znaczne dając *praemia*, nowych uciech cielefnych wynalezcom wedlug Waleryusza, w ktorych *infordescens*, od Naywyższego Rządcy swego Artabana w pokoju zabity.

Ostatni Perskiey Monarchii Pan był Daryusz IV Arsamá Syn nazwiskiem *Codomannus*, od Alexandra Wielkiego zwycięzony. Od tego czasu Grekow nastala Monarchia lat 300 stojąca aż do Augusta Cesarza Rzymkiego, Fundatora Rzymkiey Monarchii. Tey Greckiey Monarchii był pierwszym Monarchą Wielki Alexander Krol Macedoński, Perski, Medski, Babyloński, Egypski. Po Sukcessorach iego, *Imperium* Perskie było pod władzą rożnych Panow, to sukcessyonalnych, to inwazorow, osobliwie Saracenow, wybi-

do się z ich dependencyi przez namiennego wyżej Iismaela *Sophi*, którego Familia dawno już Tron Perski osiada.

SERIEM KROLOW Perskich w wielu czytałem Autorach, ale, że wszyscy prawie co raz inaczej piszą, ja nad tym nie bawię się, to tylko *adjungo*, że Krolow Perskich było *Commune nomen Xerxes*, to jest *Bellator, Victor*, drugie *Artaxerxes*, to jest *Magnus Bellator*, według Herodota.

KROLOM PERSKIM daie się tytuł *per excellentiam*: *Dzim-dziab*, to jest *Magnus Potens* albo, niby z Familii *Bachus* pochodzący, jako Cesarzom Rzymskim *datur titulus*; *Augusti, Augustissimi*. Regnantow swoich Persowie mają za Bożkow, Świętych, nie grzeszących, ktorzy *non tenentur Legibus Legalibus* Alkorana, tylko ięgo *preceptis Fidei*, ani obligowani do trzymiania Statutow Antecessorow swoich, chyba że na to przysięgą: podczas Koronacyi swoiey od głowy do pasá obnażeni bywaią, y po plecach bici od *Szycheliftana*, to jest *Naywyższego swego Duchownego*, palcaci-kami 12 *de Agno Casto* (i jest to wierzba Włoska) zrobionemi, aż do pokruszenia ich na zglądzenie grzechow przeszlego życia. Dwunastu zaś palcaci-kami na pamiątkę 12 Sekty *Raphast*, to jest, Perskich Męczennikow *Iman* zwanych. Pisze się Krol Perski *Persarum, Medorum & Armenia Rex &c.*

KROLEWICZOM Perskim daia edukacyą Eunuchowie w Palacach ofobnych, między ogrodami murem wysokim opasane-mi, gdzie słońca y Matki (chyba z pozwoleniem) nie widzą; gdzie się Pisma y pięknych manier uczą, *item* strzelania z łuku do celu &c. Drudzy Eunuchowie uczą ieh nabożeństwa. Alkoranu się nie uczą, ani czytaią, ani umywania pięciorakiego na dzień nie obser-wuią, poki się aż nie obrzeżą w Roku 14 od tego czasu dopiero w czytaniu Alkorana y śurowości życia iak Pustelnicy żyją, prośenie delikatne iedzą potrawy aż do 20 roku wieku swego: przed wscho-dem słońca wstawać muszą dla modlitwy, w welnianych chodzą

ſtrojach, albo w plotnianych, w czapkach wełnianych nie bogatym Turbanie, toieſt Zawoiu. Ktory Krolewicz znacznie-
 ſzy nad drugich w namienionych exercycyach uczyni progres, oſo-
 bny ma appartymment, w Prawach, Rządach Pałſtwa, bierze in-
 ſtrukcyą *in ſpecie ſucceſſionis* na Tron.

KROLEWNE. Ociec wydaiąc za mąż, podaie iey do rąk
 Kandziar, toieſt puginał, albo noż, aby nim męża zabiła, ieżeli
 iey dobrze ſłużyć nie będzie. Gdy by to u Chrzeſcian ſię prakty-
 kowało, iak wiele by było Holoferneſow bez glow, od nie iedney
 Judyty.

BANKIET Krola Perſkiego takim *peragitur* Ceremonialem.
 Siedzi Krol na Majeſtacie, po nim Naywyżſzy Urzędnik *lebcymie*
Dauler, na lewey ſtronie od ſerca; 7 Satrapow albo Krolikow. Po
 prawey ſtronie Kanclerze, Podkomorzowie: na przeciw Tronu
 Hetmani, Gubernatorowie Prowincyi. Na prawey ſtronie ſto-
 ją Offycyaliſtowie Nadworni; iakoto Podskarbi z workiem na ramio-
 nach, inni z kluczami, Marſzałek z laſką, Miecznik z Szablą, inni
 z Saydakiem, z Tarczą, z Zbroią wſzytkim bogatym. Sekretarz
 Bankietu (wielki te w Perſyi honor) ſtoł iako naybogaciey nay-
 piękniey zaſtawić powinien, Goſci poſadowić, &c. Podczas te-
 go traktamentu, zwyczaj ieſt y ledwie nie prawo, że chlopcy, ha-
 laſtra trupie glowy, to nieprzyacioł, to rebelizantow, to na
 śmierć dekretowanych, na oſmolonych kiiach przynoſzą, innym
aut terrorem.

PROWENT Monarchy Perſkiego nie więkſzy nad 15 mil-
 lionow. Potencya przedtym była wielka, kiedy na 7 kroć ſto ty-
 ſięcy miewał Kawaleryi, teraz miewa po 100 tyſięcy iazdy, ktora
 nie dawno Mogolowe niezliczone znioſła Woysko, Turkom po-
 tężnym mocne uſtawicznie *ex motivo Religionis* daie *repreſſata*. Pro-
 wincyami Perſkiego Pałſtwa rządzą Hanowie albo Soltani, kto-
 rzy w Prowincyach namienione woyska powinni trzymać y ży-
 wić,

wieć, zawsze na wojnę gotowe. Po Hanach są Urzędnicy *Kalenteri*, to jest Poborcy Prowincyalni, albo Podskarbiowie, po nich idą *Darugowie*, to jest Miałt Gubernatorowie &c.

O PERSACH generalnie *sciendum*, że zażywiają *Opium*, alias soku makowego, który iak gorzalka głowę zawraca, *Tytiunu*, *Kafsy*, ziela *The*. Stroy noszą długi, zawoy z wierzchem wysokim ostrokończasty, u Zakonnikow biały, u idących z Familii *Machometa* ezerwony, ztąd Turcy Persow zowią *Kysel Pasz*, to jest czerwona albo złota głowa. Wino piią bez szkrupułu, uboższych napoy *Duschah*, to jest woda przyprawna słodyczą z rozynkow wyciśnioną, lub z innych jagod. Modlą się, ustawicznie się schylaia, aby przez zapomnienie Imienia Boskiego *in cursu* Modlitwy nie opuścili uwenerować, albo słowa Świętego nie minęli bez rewerencyi. Obrzezanie obserwują w roku 13 imitując *Ismâela*, ktorego mają za swego Patryarchę. Obrazy Święte Cchrześciańskie szanują y na obiciach wywyżwane miewają: Europeyczykow nazywają *Erenchi*. Od Krolow swoich ukarani, mają się za absolwowanych od grzechow, gdyż temu *ab aëu Coronationis*, inkaś świętość imputują.

Ma ta *Gens* większy nad Turkow poler y naukę; *in quem finem* pofundowane Akademie, Szkoły, *Collegia*, gdzie dają Lekcye Filozoficzne, Matematyczne, Medyckie: *exercituią* się w pisaniu wierszow: mają piękne ogrody iak Włoskie: bawią się handlem, lecz nie prostym. Osobliwe frukta, żołnierski moderunek, iedwab, y iedwabne materie przedają Cudzoziemcom. Starzy Persowie Pisma młodych nie uczynili, tylko im te dawali lekcye, aby mogli *distingvere inter bonum & malum*, á te poiąwszy, musieli co dobrego robić; co jest złego, chronić się.

Krolowie mieli *in more positum*, przed obiadem dyszkuiować *de modestia*, przed nabożeństwem *de Justitia*, przed wojną *de Fortitudine* &c. Bardzo sobie życzyli y *per secreta* wyrabiali, aby się z nosami rodzili iastrzemiemi, albo baraniemi, iż *Cyrus* Krol ich,

nos miał takowy, iako mię uczą Historycy. Armat iako okrutney na zgubę ludzi inwencyi, nie zażywaią y teraz.

PERSKIEGO PANSTWA PROWINCYE.

I. **SERWAN** albo **SCRWAN** przedtym *Media Antropatia*, w ktorey między innemi sławne Miasto *Porta Caspiæ* inaczey *Caucasie Ferree*, od starożytności zwane, teraz **DERBEN** dobrze zmoconione, z Zamkiem y Portem przy morzu Kaspijskim. Starożytni opisuia, że to są ciasne skaliste mieysca, iak bramy wyrobione ręką ludzką, ciągnące się na 8 tysięcy krokow, nie szersze nad przeście woza, w gorze *Taurus*, czyli *Caucasus* wybite, ktorędy jest przechod do Medii, Cilicii, Armenii; Kaspijskiemi zwane od bliskich Kaspiow Nacyi, albo od Morza Kaspijskiego. Teraz tam Miasto jest *Derben* rzeczone przytym ciasnym prześciu z Moskwy do Persyi, ktore też Miasto Moskwie dostało się było *per Traſtatus Anni 1723*, Persowie go zowią *Demur Kapu*, toiest żelazną bramą, ktorey nikt londem idący y iadący nie może minąć, gdyż iak szyia wyciągniona nad Kaspijskim stoi Morzem.

II. **ADERBEIZAN** przedtym zwane *Media Tropatia* część starey Armenii y Medyi, w ktorey Miasto pryncypalne jest **TAURIS** *olim* **EKBATANA** sławne w Piśmie Świętym, y teraz po Ispahan naypierwsze, *Stolica olim* Medyi: czynią go sławnym manufaktury z złota, srebra, jedwabiu. Liczą w nim Obywatelow [nie rachuiąc gościnnych] na sześć kroć sto tysięcy. Rezydnie tu *Vice-Rex* y *Generalissimus* Woyska. Iest tego Miasta w cyrkumferencyi na mil 40 Niemieckich. Drugie tu Miasto obszerne *Erivan* na granicy *Turkomannii* blisko gory *Ararat*, 3 Sultania, *olim* *Triganocerta*, Krolewska Rezydencya.

III. Prowincya **ARACK** przedtym *Parthia* Krolestwo, ktorego *Stolica* była *Hecatompylus*, toiest sto bram maiące Miasto. Iest

nayładniejsza y namocniejsza Perfyi Prowincya. Teraz tu Stolica Prowincyi y całego Imperium Perckiego iest ISPAHAN *Sedes* Krolow Perckich o trzech Przedmieściach, 7 mil bierze w swoiey cyrkumferencyi; iest piękniejsze Miasto nad Konstantynopol: ma bowiem piękna Pałace struktura, Domow y wiele, y ozdobnych. Krolewski Pałac dziwną wystawiony magnificencyą: Rynek wspañaly, drogi y ulice ciefanym ułane kamieniem po między drzewa iaworowe, rozłożyste, wieżom wysokością zrownane: sadzawki marmurem obmurowane: Fontanny, y prowadzone wielkim kosztem wody, most z samych Ciołow mocny y kształtny. Druzdy piszą że 12; inni że 14 mil iest w okrągu tego Miasta: y że iest troistym opasane walem: ma w sobie Obywatelow wielkie mnostwo: Stoi nad rzeką *Senderud*. Przy Pałacu wspañalym Krolewskim iest Zamek na złożenie sktrbow. Drugie tu Miasto *Kasbin* obszerne, ludne, handlowne, z pięknym Pałacem Krolewskim, gdzie *quondam* Krolow Medyiskich Stolica. W tey tu *Parthii*, teraz *Arack* zwaney Obywatele *Partowie* nie *partacze* byli, bo samymi straszni Rzymianom, kiedy *Marka Krassa* wielkiego bogacza, ktory woysko wielkie Rzymskie rocznią swoją intratą był *capax* wyżywić, á przecie ieszcze dla bogactw aukicyi weuiącago znieśli, y samemu rostopione w gardło lali złoto z *exprobracyą*: *Aurum fitisti, aurum bibe.*

IV. Prowincya *Chusistan* przedtym zwana *Susana* y *Elam*. W ktorey Miasto *Sustra* albo *Sus*, *olim Susa* *Asswerusa* Krola *Stolicat* w ktorym Mieście teraz *Amadam* zwany, rownaiącym się z *Babylonią*, iest na *Cmentarzu* *Zydowskim* pod dwiema kamieniami *Grob Estery* y *Mardocheusza* od *Zydow*, *Chrześcian*, *Turkow* wenerowany codziennie, y lampami oświecony. W tym tu kraiu trzy źrzodła dziwnie czystey wody, dla samych Krolow oehlody rezerwowane, to iest *Moseus*, *Oroates*, *Euleus*.

V. Prowincya *Faristan* przedtym *Perfis* bardzo obfita w wino dobre

dobrze y w kamień Bezoard z żołądka koz wychodzący, bogata. Tu Miasto jest *Schiras* wystawione z obalin Miasta starożytnego *Persopolis* zwanego, które było Stolicą *Imperii Persici*, które było wielkie na 4 mile Polskie w okrągu, miało Obywatelow na 2 kroć sto tysięcy.

VI. Prowincya Laristan *olim* Część Persydy.

VII. Prowincya Kherinan, albo Mackeran, niegdy część Karamanii.

VIII. Prowincya SOGISTAN, przedtym Drangiana.

IX. KANDASTAR przedtym Arachofia. X. Prowincya CHORASAO *olim* *Sogdiana*, gdzie Baktra Miasto starożytne,

XI. BALCK niegdy część Partyi. XII. Prowincya FABRISTAN *olim* część Hyrkanii. XIII. GORGIAN przedtym *Marchiana*, także część Hyrkanii, gdzie tygrysy okrutne, a ludzie nad nich okrutniejszy byli, od których morze Hyrkańskie się nazywało. XIV. Prowincya KHOEMUS albo ASTERABAT. XV. Prowincya GILAN, niegdy Hyrkania, od Stolicy *Gilan* zwana, Tu morze bardzo niebezpieczne y rozbięciem okrętów niesławne. W Maiu iednak dla przyścia okrętów, a w Wrześniu dla odeyścia, na wiatry spokojne. Wspominają tu o Narodzie *Lesgii* zwanym, po Persku *Daghistan*, stoiest: Gorni, rzezonym, między Gyrkańskim y Czarnym morzem na gorze Kaukazie mieszkającym, którzy *olim* Chrześcijańską obserwowali Religiją, od Tamerlanesa zawoiowani; mieli *olim* swoich Krolow, dziś na 94. Hord, albo Ord podzieleni, od Persow Religiją, pieniądze suplement y Ordynanse odbierający. Taż Prowincya Gilan będąc naybogatszą między Prowincyami, z samego iedwabiu do skarbu Krolewskiego płaci corocznie 6 millionow Tynfow naszych. Do kuchni Krolewskiej tyle co dnia wydaie ryżu, żeby na 15 tysięcy Osob wyżywienie codzienne wystarczył. To iedno, Prowincya namieniona ma do siebie *vitium*, iż powietrze ma zaraźliwe, a to z racyi (iako supponują) fetoru robaczkow iedwab robiących, y dla Ry-

zu, który ſięią zwyczajnie na mieyſcach błotniſtych, groblami obſypanych; gdzie wody ſą zgnile, ſtoiące; złatego y ludzie tameczni ſą bladey komplexyi. W teyże krainie ieſt Zamek y Miasto *Babu* bliſko rzek ſię ſchodzących Cyrufa *vulgo* Cur, y Araxeſa, ktore rodzi na gruntach ſwoich tak wiele Szafrantu, że go w caley Perſyi do farbowania żołytm kolorem iedwabnych nici y materyi y do ryżu wystarcza. Znayduie ſię tu *Bitumen* albo kley, á bardziey oley w ſtudniach, ktory zowią *Nefft*; kupuią go do lamp y kaganków; zkąd wiele tyſięcy Tomanów wchodzi do ſkarbu Koronnego: á Toman ieden wynosi na 20 Lewkowych.

XVI. Prowincya Perſka ieſt GILEMON część Hyrkanii namięnioney. XVII. Prowincya SABLESTAN niegdy *Paropamiſis*.

XVIII. Prowincya SEND, przedtym Syndia, gdzie Miasta ſą Almanzur, Kosdar &c.

Ma też Perſkie Imperium kilka Inſuł, między ktoremi *Princeps* ORMUZ Wyſep w Kroleſtwie *olim* tegoż imienia, leżącym w Karamanii, ktorego *Stolica* *Ormuz ad ſtaporem* handlowne, bogata w kamienie drogic, w perły, w korzenie, z Indyi, Perſyi, Arabii ſprowadzone: Onim poſpolite zdanie Maurow: *Si Orbis annulus eſt, Ormuzium gemma erit*. W rożnych bywa rękach, to w Saraceńskich, to Perſkich, to Luſitańskich, bo im bogactwa na ſiebie oſtrzą apetyt. Na tey Inſule dla ſoli abundacyi, w pagorki ſię zbiiaiącey, żadnego ziela, ani ſłodkiego nie maſz źrzodła, żadney beſtyi dla gorąca. Obywatele w wodzie po ſzyie zanurzeni ſiedzą, dla zbytniego gorąca. *M. Polus, Surius, Gaſpar Jeſuita.*

CZWARTE w AZYI MOGOLA IMPERIUM *vulgo* MOGOLISTAN, w INDYI PULNOCNEY LEZACE.

PANSTWO to zowie ſię MOGOR, to Mangi, to Mongul, to
MO-

MOGOL, co się tłumaczy *albus*, że Imperator Mogolski pierwszy był z Tamerlana Familii, biały twarzy. Od Północy graniczy z Tartaryą Wielką, od Wschodu z Peninsulą, Komoriną *simpliciter* Indyą zwana, od Południa ztąż Indyą, od Zachodu z Perskim Państwem. Od Zachodu mierząc na Wschod, jest tego Państwa na mil 600, wizerz na mil 500. Ma w sobie dosyć złota, srebra, y różnych Mineralow; á przytym Perły, Dyamenty, Karbunkuly, Rubiny, Drzewa drogie, słońsiową kość, Cukier, Miod, Wosk, Wino, Ryż, Jedwab, Bawełnę, y wszelkie drogie korzenia. Jest tu słońsiow dosyć, wielbłądow, koni. Prowincya Kasmin ma koty latające, *alias* tak wielkie niedopyrze, które na pustych nieyskach, Obywatele będący iedzą. Gadu iadowitego tu dosyć dla słońecznych upalow. Owce tuteysze na wozkach wożą ogony.

OBYWATELE tuteysi są dzicy, okrutni, nie wstydlivi, dla częstey Krolow swoich, y Praw mutacyi prawie bezprawni, Dmowych kłutni y niezgody mnożyciele. W Pismie są cale nie biegli, w Wierze Arlekini, co raz inną trzymający Sektę, pomieszani będąc to Bałwochwálcy, to Machometani, to Zydzi. Tzymają Dusz *Transmigrationem* w insze ciała: za dobre uczynki w ciała zanieysze; za grzechy w ciała prostych bestyi, osobliwie w krowy, á to z nauki *Ramak* ich *Legislatora*. Ztąd krowy szanują. Ieden Obywatel tameczny *in presentia Texeiry* Autora wesele sprawił krowie y bykowi, na które wydał 12 tysięcy dukatow. A co się mówi o Mogolczykach, to wszystkim służy Indyanom. Kolor twarzy Mogolczykow w pośrzodku Państwa mieszkających jest sńiadawożolty; mieszkających od Północy biały; á którzy ku Południowi lokowani, są czarni iak murzyni, sroy noszą dlugi *more* Persow po kostki: nagłowie włosy mają ogolone, zostawiwszy na sżrodku Kozacki seledczyk, aby ich miał za co do Nieba pociągnąć Prorok ich Machomet, iak oni powiadaia.

Panuje tu Familia owego Tamerlancsa Hana Tatarskiego *Terroris*

roris Asia, a panuie *despotice*, po tyrańsku, *absolūtē*. BOGACTWA tego Monarchy niezmierne z relacyi Missionarzow y różnych Peregrynantow. Jedni twierdzą, że ma Mogol 1500 millionow Intryaty: *Herbertus* dowodzi, że liczy na rok Prowentow dwa kroć sto pięćdziesiąt tysięcy millionow Talerow bitych. Ma złote gory, kamienie drogie z Bengali. Tawernier pisze, że ma 7. Tronow, z których pierwszy wart Tynfow sto sześćdziesiąt millionow, pięć kroć sto tysięcy. Kiedy ze czternastu tylko Prowincyi, ma co rok dwieście millionow, coż dopiero ze wszystkich 40 Prowincyi Państwa swego? DWORZANOW ma 14 tysięcy, którzy sami są Hetmanami. Ktorzy między niemi prym trzymają y są *primæ classis*, zowią się Omrahy: który z nich naywyższy ma Kawaleryi pod swoją kommendą 12000. Synowie Krolewscy kommendują 15 tysięcy ludzi. *Secundæ Classis* albo rangu Dworzanie zowią się *Marszaldary*; *tertiæ Classis* *Rasendary*, ktorzy komput Woyska spisują.

WOYSKA wielkiego miewa MOGOL, ale *ad cadendum non cogendum*, bo mało co polerowne: jest to *numerus non humerus*. Z konnych Plebeuszow miewa po 2 kroć sto tysięcy, Piechoty więcej *in triplo*: stoniw mnostwo y armat, ktorych od Europeyzykow przeieli *usum*. Nie dawno, niżeli to zacząłem pisać, Mogol z Perfskim Krolew Szach Nadyr kulikanem miał iazdy 2 kroć sto tysięcy, Piechoty 5 kroć sto tysięcy; a postaremu z taką potencją od Persow zniesiony. W Państwie Mogolskim okolo Roku 1667. Chrześcian było wiele pracą Missionarzow nawroconych. W ten czas Selym *Imperator* tameczny rozkazał pisać na osobnych karteluszach swoich 12 Brachmanow Prawodawcow, Moyżelza Machometa y CHRYSZTUSA Imie, y je sam włożył *in presentia* 3 tysięcy Obywatelow, w losową puszkę, skinał na malpę, aby imie wzięła tego Prawodawcy, ktorego naylepsza wiara. Wyieła malpa y wszystkim prezentowała Imie CHRYSZTUSOWE. Znowu innemi charakterami popisane Imiona poznala w puszcze. Tandem innych

Prawodawców Imiona włożono w puszkę, a CHRYSTYŚOWE ieden trzymał sekretnie: Malpa w puszcze nie znalazłszy Imienia CHRYSTUSOWEGO, inne kartki poszarpala, a CHRYSTYŚOWE Imię z rąk owego wydarła, wszystkim prezentując. *Thomas Rdé Anglicus.*

MAJESTAS Monarchy tuteyszego bardzo wielka: gdy siedzi na Tronie wszytek jest w drogich kleynotach; perłach, łańcuchach; nogi ma bose: Wożą go dla rozrywki słoniami; ktorzy się nosantii biia, kolana przed Imperatorem schylają. Ięzyk na Dworze Percki, u Pospolstwa Indyiski, u Uczonych Brachmański. Ma Krolestw czyli Prowincyi w Państwie swoim 37, według Botera 47, według świeżych Geografow 40, tu położonych. 1. *Agra*. 2. *Lahor*. 3. *Delli*. 4. *Hendona*. 5. *Fanupar*. 6. *Chitor*. 7. *Jesctmeré*. 8. *Bando*. 9. *Kandis*. 10. *Gualeor*. 11. *Berar*. 12. *Malvay*. 13. *Bakar*. 14. *Narvan*. 15. *Sambal*. 16. *Jamba*. 17. *Jezual*. 18. *Patna*. 19. *Udessa*. 20. *Mewad*. 21. *Kabul*. 22. *Atock*. 23. *Kacemire*. 24. *Bandisch*. 25. *Kakares*. 26. *Siba*. 27. *Naugracus*. 28. *Pitan*. 29. *Kandabar*. 30. *Kanduana*. 31. *Gor*. 32. *Hajakan*. 33. *Multan*. 34. *Tatia*. 35. *Kassimer*. 36. *Guzarate*. 37. *Sorét*. 38. *Bengala*. 39. *Ranas*. 40. *Mansa*. Tyle jest Mogolskich Prowincyi.

Jedna Polowa Państwa leży od Zachodu; gdzie jest iedna *Labor* Stolica Cesarza Letnia, nad rzeką *Ratwey*, główne Miasto Prowincyi *Peniab*, to jest pieciarzeczney, od pięciu rzek przez nią płynących, ktore się schodząc, *Indum* rzekę formują. Tu jest Tron w wielkim Pałacu Cesarzkim z samego złota y drogich kamieni. Od tego Miasta aż do Agry Stolicy droga na mil sto gładka uburkowana ciągnie się, drzewami obsadzona, iak szpalerami. Miasta tuteyszego w cyrkumferencyi jest na mil 15 lub więcej. Pałac bierze obszernością swoją na mil 2, w którym *Metres* jest 1200. Niektorym się widzi że gdzie Miasto *Labor*, tam było Miasto *Buzefala* od *Alexandra Wielkiego in memoriam* konia swego *Bucyfala* założone. W tej części Mogolskiego Państwa są sławne Miasta

Amadabat, Brampor, wielkie iak Londyn Angielski, Kambaya duże także Miasto, *Diu* Miasto Luzytańskie, *Tarta*, &c.

W Drugiej Połowie Mogolskiego Państwa od Wschodu słońca leżącej, jest Miasto AGRA nad wszystkie Indyjskie największe, Stolica *Imperii*, zimowa Cesarzka rezydencya. Opasane Miasto kamieniem w kwadrat ciefanym, obtoczone szerokiemi fossami: Pałac Krolewski takimże opasany murem, w okrag trzy albo 4 mile *spatium* zabierający: w którym przy murach na jedney galeryi są trzy Winnice, w których ze złota winne macice wyrabiane, grona z kleynotow, Szmaragow, Szafirow, Rubinow. Tron w Pałacu ze złota, dyamentami, y kleynotami gorący, zamknięty balustratą złotą. Ulice w Mieście sklepieniem pokryte są te, w których Kupcy siedzą, a to dla zbytecznego gorąca. W teyże części Mogolskiej są Miasta *Daka, Delli, Sambal, Serengar, &c.*

HERB Państwa Mogolskiego jest LEW leżący, nad którym widać pól słońca wschodzącego w promieniach.

INDYA między G A N G I E S E M, albo KOMORYNA PENINSULA ZACHODNIA.

Nazwana ta Insula od *Promontorium Komorin*; opasana od morza Indyjskiego, długa na mil 300. Było w Indyi przedtym Narodow 9 tysięcy co raz innych; z których najsławniejszy *Brachmanes* Filozofowie; naysiębniejsi *Gangaride*, których y Alexander Wielki zaczepić uiesmiał. Miał tu było 5 tysięcy. Ludzie tam żyli po 130 lat. Racya takiego mnostwa ludu, że nigdy się z gniazda swego nieruszyla Indyanie. *Bacchus* tu albo *Liber Pater* panował, urodzony w sławnym *quondam* Mieście *Nysa*. Opanowali potym niektore kraie Persowie, ale naysiębney Alexander Wielki, zwy-

zwyciężywszy Indyjskiego Krola Porula, długo potem byli *ignoti*, aż od Portugalczyków nawidzeni, zlustrowani, światu znówu objawieni. RZEK sławnych w Indyi trzy, *Indus olim Sandus* zwana, potem *Hynd. Divil. Inder. Cáercede*, z góry *Paropamisus* wypadająca, potem rzek 22 bioriąca w siebie 2. Rzeka *Hydaspes* w niektórych miejscach szeroka na 50 staj. 3. *Ganges* złotem płynący piaskami, perłami, z *Scytyjskich* gór mający *originem*. Otey rzecze tamedzni trzymają Obywatele, że nietylko ciało ale y Dusze obmywa y czyści, dla tego wielkiemi tam kupią się gromadami ludzic, dla tego oczyszczenia, ale też y worki purguią swoje, dobry za to trybut płacąc. leś tu dosyć Tatarów, Persów, Żydów, Arabów. Chrześcian *Annales Malabarckie*, y *P. Ludovicus Gusmanus* w całej tey Orientalney Indyi naliczyli na 150 tysięcy, a ci są *fructus laboris* S. Tomazja, pod Pátryarchą *Babylöńskim* albo *Alexandryjskim* zostający. Wiare ich Krzyż Cudowny w Malabarze utwierdza, ktorego Relikwie *Luzytani* znaleźli koło *Meliaporu*, y Chrześcian na półtora kroć sto tysięcy *Thomae* zwanych. *Maffeus*.

INDYANIE są bardzo zamurzeni w *superstycyi*, którą *hauserunt* od *Egypcyanów* y *Greków* ięszcze *Pogan*. Kłaniają się *Cielcom* rogatym po ulicach, na wojnę idący *Woła* dzikiego szersć do koni dla szczęścia wiążą, a piechota do tarcz, *teste Paulo Veneto*. W *Astrologii* wielką mają *complacencyą*, w niej się *exercytuiac*, także w muzyce. Świąt dwie na rok solenne obserwują: *Nowe Lato*, y dzień urodzenia swego *Monarchy*, *komportuiac* mu wielkie upominki, ktore z sobą *Krol* waży na szali, czy są większe niż roku były przelżęgo: potem ie hoynie szafuie na ubogich, na *Mędrce* Indyijskich *Brachmanów*. Sam też *dworowi* swemu *roздаie* *Prezenta*. *Język* mają *Tatarski* stary od czasów *Tamerlana*, ktory że *prosty*, zażywają *cultiorem* *Perskiego* y *Arabskiego*: *Godingus* zaś pisze, że *lingua* ich *Doctrinalis*, *alias* do nauki służąca jest *Syriaca*: *Księgi* ich tylko są ręką pisane, nie drukowane: brody

gola, wąsy zostawiwszy y na wierzchu głowy kołmyk: Wita ją się rękę na ziemię kładąc, y znowu podnożąc wyżej głowy, dając znak, iż kogo estymują, po głowie mu swoiey chodzić pozwolą. Słowny unich komplement: *Greb óne ue móds*, to jest *Zyczę Ci modlitw ubogich*. Na Sądy sami Krolowie zasiadają, kryminalistów na szubienicę albo na pożarcie od stoniow, dekretując. Krole 3 razy na dzień dają się widzieć. Zrana po wschodzie słońca, kłaniając się iemu. 2raz w południe, patrząc się na bitwę stoniow, Ba-wołow, Lwow. 3 raz, są *visibiles* po zachodzie słońca z wielką ludu akklamacyą: *Padscha Saloment*, to jest *Vivat Rex*. Ministrów mają swoich, Podskarbiego, starszego nad Eunuchami, który jest y Marszałkiem, Sekretarzą, Sędzię, Szatnego. Starożytni Indyjcy Krolowie zwali się *Vohon*, to jest *Jubar honoris*, nigdy z progow Pałacu nie wychodzący, ziemi nigdy nie tykający nogami; dlatego albo wozkiem wozić się kazali po kwiatkach, albo na wysokich chodzili pantoflach: kiedy na Tronie siedzieli z iedney strony wisiał Miecz, z drugiey, kołczan z strzałami, *Autors Richteo. Ravissus* zaś przydaie, gdy miał być Krol *visibilis* przed nim czyniono *turifikacye*; pianego Krola Metrefy do łóżka zanosiły, Bożków snu wielkim wrzaskiem y wyciem wzywając, aby uspili Krola. Audyencyą dawał, przez smoka strażnego umyślnie ną to tak uformowanego, żeby ledwie był okienkiem widziany, a strasznym głosem w odpowiedzi Postom słyszany.

Budynki Indyjanie mają z cegły lub kamieni, z wielu oknami bez szyb dla chłodu: Miasta ich drzewami osadzone jako lasy: iędzą na koniach, mułach, osłach: Białogłowy w zamkniętych wozkach przeieżdżają się wołami, tak w biegu wyexercytowanemi, iż na dzień po 20, mil ubiegają. Gorąca tuteysze extraordynarynie wiatry temperują, które, z prochow chmury y tumany czynią na powietrzu. W dzień tu muchy, w nocy komary nad zwyczaj inkommodują.

OBFITOSC BOGACTW, *Virtualium*, Zwierzęttu osobliw-
 sza. Złota y wszelkich Metalow drogich (oprocż żelaza) *abun-*
dancyn, naywięcey pieprzu. Biała Pszenica Ryż, masło, syr, wie-
 przedzikie, Wielbłądy, Słonie, Tygrysy, Lwy, ryśie, Krokody-
 le, iadowite bestye; Ryby *omnis generis* y Ptactwo: drzewa różne
 wydaią frukta. Iedne tu drzewo iest, ktore na samym aż wierz-
 chołku ma gałęzie, z ktorego likwor zdrowy w nocy zbieraia *Tad-*
dy zwany, bo w dzień zbierany szkodzi zdrowiu. Drugie drzewo
 czyli też lame iest *Cocos* rodzące owoc *ad instar* orzechow, ale duży,
 z ktorego łupin formuią łyżki, dzbanuszki garnuszki; z samego
 owocu maia oliwę, chleb, ze skory popadaney łączy się likwor na
 kształt Winá. Ale więcey wody piai z Gangesu rzeki bardzo zdro-
 wą y letką; sam iá Krol *pro Ordinario* piie *potu*, gdzie kolwiek się
 obroci, iá miewá z sobą. Moneta Indyanow *Budvare piki*, albo
Peysi, *Rupie*. Summy wielkie rachuią przez Lacki, albo Lecki, :wy-
 nolzące po 100 tysięcy; albo też przez *Krou*, albo *Karodach* zamy-
 kaiące sto *Lacek*; potym przez *Areb*, w iedney *Areb*, iest 10 *Krou*.
Batman, y *Mauna* są wagi 50 y 80. Funtow Angielskich wazące.

BRACHMANES Indyjscy Filozofowie, albo Medrey, a ra-
 czey Uczeni wykrętarze, Hypokryci, po Grecku *Gymnosophiste*
 zwani, w upatrywaniu Niebieskich Obrotow, y tajemnicach na-
 tury ciekawi szpyracze. Wierzą oni y uczą, że trzy corki P.
 BOG zesłał na świat, z ktorych Narod ludzki rozmnożył się, á
 że oni iá z iedney z tych zrodzeni, biią y chlubią się; na tę pá-
 miątkę na ciele gołym ramiená swego aż do śmierci naszą trzy
 cienkie nici. Prosty lud ma ich za Świętych, widząc ostrość po-
 wierzchowną umartwienia, bo tylko źielem y korzonkami się posi-
 laia, często koląc, y kraiać, ciało własne. Wierzą iak wszyscy In-
 dyanie *Metempsychosim*, to iest Przechodzenie dusz z ciała iednego
 w drugie; ten bład maiać z Pytagorosa, od Kościoła Bożego wy-
 kłęty: z tey racyi żadnego bydlecia, nawet y pchły, wszy, koma-

ra zabić strzegą się, mając to za grzech. Modlą się obrocniku słońcu, mając go za Boga, y nie ktorzy dzień cały, iak wryci na tey trwają modlitwie: czczą *uem* Brumę, Welnę, Butzeri Bożkow, y innych 35 millionow Deastrow. Wskrytości iednak są wielcy sceleraci, prostego ludu zwodcy, do lepszego przedsięwzięcia przeszkodnicy.

Autorem Brachmanow był *Brachman* nieiaki, nauki Pytagore-sa Sektarz, wielki zwodca w pośrodku Indyi sam *centrum nequitie*, na miejscu Tien-Truc Gnoć urodzony, którego Matce przywidiąto się, że słońca porodziła białego przez bok lewy. Filozofa tego zowią Indyanie *Rama*, Chinczykowie *Xekiau*, Japończykowie *Xaca*. Dżisleyfi Brachmanowie, majągo za Trismegista. Miał z, razu *Brachman* na puszczy Uczniow 500, tych zmniejszył do 50 *tandem* do 10 naywyborniejszych. Trzymają o nim, że Transmigracyi z zciała w ciało uczynił 50-tysięcy razy, *tandem* wstąpił w białego słońca: Z tey racyi Sekwitowie iego Brachmanes mięszadnego, syra, mleka nigdy nie kosztują, żeby swego Prawodaa wcy dultzy nie potkneli, w tym, albo w tym zwierzęciu będącey. Nauczają, że jest 7 *species* morza na świecie: 1 z wody, 2 z mleka, 3 z śmietany, 4 z masta, 5 z soli, 6 z cukru, 7 z wina. Pismo y charaktery swoje mają osobliwe, dowcipne y ięzyk wfałny Brachmański. Trzymają, że życie tuteysze, jest *Conceptio ad vitam* śmierć zaś mają za prawdziwe weście dożycia, dla tego dobrowolną sobie śmierć zadają, prędzey *transfuri ad veram vitam*. Poważneyfi między Brachmanami zowią się Joghi, ktorzy prowadzą żywot pustelniczny w iaskiniach na wielkich utrudzeniach, potym dostępują tytułu Abdotow, a z nim licencyi na wszelką sprośność. Taka jest mądrość y życie tych Filozofow Brachmanow.

INYA ta między Gängesem albo Peninsufa Komorina zawiera w sobie Krolestw 4 Dekan, Malabar, Bisnagar, Golkonda, y Piskarią; o ktorzych tu krociusienko.

Pierwsze Krolestwo Dekanblistkie Kambaii, ma Króla, a bar-
dzicy Krolika Idalkan, albo Dialkan zwanego, Wielkiemu Mogo-
łowi *tributarium*; ktory na wojnę może wyprowadzić iazdy puto-
ra kroć sto tysięcy, Piechoty 8000. Potencyą iego Mogol y Luzy-
tani ostabili. Długie te Krolestwo namil 250, y na tyleż szerokie
Dzieli się na 4 Prowincye; Dekan, Balaguat, Kunkan, Kanarę..
Stolica Krolestwá jest Miasto Wisapor z 5 Przedmieściami y Pała-
cem Krolewskim. Drugie Miasto handlowne nie małe Goa, z ca-
łego świata Kupcow pełne na Insulce, od rzeki *Mandoya* uformo-
wanej; gdzie Kościoły y budynki wspaniałe, Arcybiskupa Kate-
dra, Podkrolego Luzytańskiego Stolica, Port w całej Indyi nay-
wygodniejszy szczęściu Kasztelami obwarowany; przytym Aka-
demiá y Trybunał *S. Inquisitionis* znajdują się. Naybardziej zdo-
bi y zaleca to Miasto S. Franciszek Xawery, Indyjski Apostoł &
Soc: JESU, tam deponowane swoje mając Ciało w Grobie Sre-
brnym, stop 9 wysokim, kamieniami drogiemi sadzonymi, 200 lam-
pami oświecony. Ztąd ręką iego do Rzymu wziętá.

Drugie Krolestwo w Indyi MALABAR całego Światu Pieprz
rodzące, *olim* obszerne, od Roku 906 na wielu Krolikow po szar-
pane: Krol bowiem tameczny *Sarama Parimal*, Machometanską o-
szukany Religiją, udał się do Mechy na dewocją, y tak *improlis* zo-
stał Przysięciom *inrapinam* Krolestwo, z ktorego od Miast *An-
gamala, Kananor, Kalikut, Kochin, Koulon, Kranganor, Tranor, Tra-
wankor* posfundowały się Krolestwa małe; Kalekut jednak nad inne
mocniejszy, ktorego, Krol imieniem Zamorin albo Samory nad
innemi *Supremus*, y haracz od nich biorący, ma Woyska na sto ty-
sięcy. W tych namienionych Krolestwach, części swoje mają to
Lozytáni, to Hollandowie, *mutuo* sobie wydzierając. Chrześcian
tu nie mało S. Tomazja zwanych, Pogan, Machometanow, He-
rerykow.

Trzecie Krolestwo w Indyi GOLKONDA długie na mil 150
Dddd3 sze-

szeroke na 60, w którym wiele jest Fortec, Krol tuteyſzy, ábundanceyá złotá, kamieni drogich, mnoſtwem ludu bitnego y ſtoniów ledwie uſtępuje Mogolowi. Obywatele tuteyſi w róſnych wyexercytowani kunſztach, przez to bogacący Pańſtwo ſwoie. Z ſamego myta corocznie Krol Golkondańſki bierze więcey niżeli 20 millionow, oprócz Trybutu idącecego z Pagodow, to ieſt ieh Koſciołow, których ieſt koło 400. Więcey ieſzcze Intraty z handlowania Dyamentow, drogich kamieni, które tu kopane, na ſwiat cały idą. Krol tuteyſzy daie Mogolowi pewny haracz.

Stolicą Kroleſtwa ieſt Miasto Gologonda troiſte, gdzie Krol rezyduje. Blisko tego Miasta ſą Gory, z których naywiękſze wykopują dyamenty.

Czwarte Kroleſtwo BISNAGAR od Wſchodniej y ſtrony Peninſuły Komoriny, długie na mil 150 ſzerokie na 90. Bogacą tę Koronę Perły, Szafiry, y inne drogie Kamienie, y 12 millionow złotey monety co rok. Wzmacniają ją Woyska konne mogące ſtanać do boiu w liczbie 4000. Piechota w ſiedmkroć ſto tyſięcach, ſtoniów w liczbie 600 więzą zbroynnych, z których na każdym 4 żołnierzow mieſci ſię.

Stolica Kroleſtwa Miasto *Bisnagar* wokragu ſwoim 7 mil mające y mur troiſty z Pałacem Krolewſkim, blisko morza. Drugie Miasto *Meliapar* S. Tomaza, Ciałem tego Apoſtola ubłogo ſtawione: gdzie kamień iego krwią ſkropiony częſto nabożnym ku weneracyi bywa prezentowany. Stoi nad Odnogą Morſką *Bengala*. Trzecie Miasto *NARSINGA cum titulo* Kroleſtwa, którego Krol hołduje Krolowi Bisnagarſkiemu: Granice iego roſciągają ſię na mil 200 Fráncuſkich. Intraty ma roczney na 12 millionow Szkurow. Może na woynę wyprowadzić *Nairow*, to ieſt Szlachty wybornej na 40 tyſięcy: którym kupuje koni razem, po 20 tyſięcy z Perlyi y Arabii wyprowadzonych. Krol tuteyſzy *Cheſnarao* przeciwko Idalkonowi Krolowi Dekanſkiemu wyprowadził Woyska

7 kroć sto tysięcy, 40 tysięcy lazdzy, 7 set słońców uzbroionych, Metres 10 tysięcy. Ktorady te Woysko szło przez wodę, pierwszym koniom woda była po boki, poslednim ledwo do napicia sie dostało, iako świadczy *Joannes de Barros*. W tymże Krolestwie ołobliwy *observatur* ceremoniał, między Mężem a Zoną. Ieno Mąż umrze, tedy ciało jego spalone bywa: Zona żal uciechami temperuie trzydniowemi, *alias* w wesółych bywa kompaniach, na traktamentach rozrywa się, na białym koniu przy asystencyi Muzyki, trąb, spiewakow, y rożnych ludzi, ktorzy mówą y spiewaniem, maenifikują, wychwalają wszystkie żony nieboszki, ktore żywe będąc, na szałach ognistych, mężow swoich, swoje miały katafalki, do takoweyże akcyi y tę wdowę zachęcając. Więc ona dnia trzeciego ubrana bogato, idzie na pogorzeliisko nieboszczyka męża, gdzie y dla niey ogień wielki naniecą: tam wstępnie na sugest, albo słupek, animuie obecne Matrony; y do podobnego mężom oświadczenia się z miłością, rozbiera się z kleynotow, szat, rozdaie przyiaciołom, tak obnażona obeydzie słupek trzy razy, potym wziąwszy na głowę naczynie z masłem, obraca się ku słońcu, Bożkom się poleca, na ostatek ogniowi się pokłoniwszy, masło nań y siebie z słupa rzuca *Interim* krewni dodają więcey tłustości, aby prędzey ten *Fenix* gorzał czartu na ofiarę. Tego zaś nie uczynić Białogowie, jest wpaść w luspicyą złą w wierze małżeńskiej.

Piąta *tandem* Kraina w Indyi między Gangesem jest PISKARYA, Perłotowka, wielki szlak od Insuly Ceylon ciałnym Morzem oderwany, od Krolestwa Bisnagar, aż do *Promontorium* Komorin ciągnąca, po nad brzegiem morskim, na mil Polskich to tak rzeczona *à piscatione*, odłowki Perł przy brzegach; do czego iak na jarmark Kupcy od Państw Wschodnich y Zachodnich zjeżdżają się, naywięcey Hollandowie, ktorzy tego Kraiu część wielką opanowali. Jest tu znacznych Miast 7. Prynypalne *Tanajor*, gdzie Krol *Naiqué* panuie, Hollandom haracz teraz płacący: inne Mia-

sta Madura, Pondicheri, Tranquebar &c. to Hollandow, to Francuzow, to Duńczykow mają Panow. Sposobłowienia perel jest iaki. Obywatele tameczni w Marcu, lub w Kwietniu co rok spuszczaią Nurkow, dla spenetrowania, gdzie się znayduią Perły, tam budują nad brzegiem sataśze dla mieszkania y złożenia Perel, siadaią na wodne statki, ściiskaią sobie nos kłeszczykami, wprzod go oliwą, lub masłem, iako też y uszy nasmarowawszy, by woda nie szkodziła; biorą z sobą wiszącą przez plecy tayıstrę, spuszczaią się po sznurze w morze, nie głębsze tam na sężni 18 po dnie raczkując, zbierają ostrzygi perłowe, w torbę ową kładą, napelnıwszy, znak daią do wyciągnięcia siebie trząśnięciem powroza. Windują ich na wierzch towarzysze, świeżych pulczają. Wieczorem każda gromada ludu idzie ku swemu sataśzowi, znoszą Konchy do kupy rejestruią, otwierają macice, wybierają z nich Perły y brakują, taxę składaią, przedając czekającym Kupcom Orientalnym y Europeyskim. Kray ten więcej niz Perły, podali w stymę Chrześciance, ktorých tam liczono na 130 tysięcy.

INDIA za GANGIESEM albo PENINSULA KORMORYNA WSCHODNIA.

TA Peinsula Wschodnia Większa od tamtey Zachodniej dopiero opisanej, długa na 600, szeroka na 300 mil Niemieckich od Północy graniczy z Tartaryą, od Wschodu z Chińskim Państwem. &c. Zawiera w sobie Krolestwa Bengale, Awa, Pegu, Siam, Kamboję, Málakkę, Kochinchinę, Tunchin, Laos, tu iedne po drugim opisane.

1. BENGALA Krolestwo przy progach Gangela rzeki, w Morze wpadającego, pod władzą jest wielkiego Mogolá, we wszystko obfitujące. Tu się rodzi zwierz *Rhinoceros*, to jest Nosorożec do stonia podobny, z nim wielką mający antypatyą: ktorego nos jest

jest lekarstwem przeciw truciznie. Obywatele tuteysy są Balwochwalcy po wielkiej części: Chrześcian jednak jest na 20 tysięcy. Długość Królestwa jest na mil 170. Szerokość na 150. BANGALA Miasto bardzo handlowne tu jest Stolicą.

II. Królestwo tu jest AVA, albo ABA od Awy, albo Aby Stolicy nazwane, nad rzeką *AWA*. Król tuteyszy innym trybut płaci, Bogactwa ma z perel, koni, słońców.

III. Królestwo PEGU, ma abundancyą złota, Dyamentow, Karbunkulow, Szafirow: z których samych 60 millionow Królowi roczney przychodzi intraty. Religia tuteysza jest, wierzyć w Balwany złych y dobrych Bogow. Stolica Królestwa Miasto Pegu stare y nowe, na Insule między rzeką *Pegu*. Król Peguański przestęgo wieku na Króla Siam za nie darowanego sobie białego słońca, wyprowadził iazdy na wojnę 5 kroć sto tysięcy, 5 tysięcy słońców, Piechoty bez liczby. Wierzą tu, że złodziey, u tego, u ktorego ukradł co, na tamtym świecie będzie niewolnikiem.

IV. KRÓLESTWO SIAM po wielkiej części wysokiemi opasane gorami, dlatego w gorącu utemperowane, zdrową mając aeryą, obfite we wszystkie pożytki, z racyi rzeki *Nenan*, która iak Nil w Egypcie wylewając się na pola, je żyznemi czyni. Po gorach, lasach jest mnostwo Słońców, Nosorożcow, Tygrysow, Niedźwiedziow, dzikich Bykow, Koni. Ziemia wydaie wiele złota, srebra, cyny, miedzi: Długie jest na mil 300. Szerokie na 160 Król Siamski miący jest za najmocniejszego y najpotężniejszego w Indyi: ma bowiem pomniejszych Królestw swoich kilka, iakoto Kambayę, Ihor, Junkalaon, Malakkę, Pahang, &c. Król tameczny pisze się *Albi Elephanti Dominus*, mając takiego zawsze jednego między niezliczonemi słońcami, których na straży ma 200, a ludzi 6000, *seste* Obodziński. Bywa tuteyszy Regnant, dwa razy widywany na rok: raz na morzu, będąc na statku pyszno ustrojonym, *in assistentia* 200 Statkow bogatych, na których Dwor ie-

go. Drugi raz jest *visibilis* Poddanyim swoim, będąc niesiony od 12 Osob w lektyce *ad instar* Tronu. W zlocie ma roczney intraty 12 millionow *non computando* cel wielkich z Miasł, y handlow Tureckich, Perskich, Chińskich, Europeyskich. Królestwa Siamskiego Stolicą jest Siam Miasło, *olim* Odia, Juthia, na Insule od *Menan* rzeki uformowaney, ktora y ulice w Mieście swoiemi dystyngwue kanałami, iak w Wenecyi: na 2 kroć sto tysięcy jest tu łodzi, ktore na sześć mil rzeki zabieraia, iako świadczy *Ferdinandus Mendez A. D. 1554.* Obywatelow tu rachuią na 4 kroć sto tysięcy. Na wojnę Krol Siamski wielkie wyprowadza Woyska. Religia Siamczykow [takż w Japonii, w Pegu y Narsindzie] bardzo jest błędna, y nie rozumna, wierzących *pluralitatem* niezliczonych Bogow; nawet 4 Elementom Bostwo przyznaia; á kto z nich bardziej do ktorego elementu byl nabożny, na tym się każe po śmierci chować, *alias* nabożny do Powietrza, na pewnym drzewie ciało swoje *ad postum avium* każe zawiesić; nabożny do Ziemi, w ziemi zakopać; dewot do Wody, w wodę wrzucić; do Ognia nabożny, w ogień wrzucić. Trzymaia, że Swiat y Dusza są nie śmiertelne: że BOG jest Dusza człowiecza, ktora co raz z ciała wychodzi; y tak się wyperfekcyonowawszy, formuie sobie ciało lekuteńkie mogące się w momencie w nayodlegleysze przeniesć mieysca; dopiero dysponuie wszystkim; á odprawiwszy tę swoię funkcyę przez lat 100, albo 1000 ciało te psuie się, á Dusza idzie do Nieba. Potym drugi Bog dusze takż maiaćy, znówu toż czyni, y tak *consequenter.* Wierzą takż *Transmigrationem animarum.*

Miasł w Siamskim Królestwie naliczono 2600. Z tych nayślawniejszye Siam Stolica wyżey opisana. 2 Kamboia wielkie *olim* y bogate Kayrem Indyjskim nazwane, gdzie rezydencya Królestwa zowie się *Kampanel* na pagorku 7 opasana murami. 3 Malakka na Peninsule zlorey po Grecku *Hersonesus Aurea* zwaney leżące, *cum titulo* Królestwa.

V Królestwo za Gangesem w Indyi KOCHINCHINA przed-
 tym Monarchy Chińskiego Prowincya, teraz przez Wice-Reja ta-
 mecznego rebellią *sui juris Regnum*, ale znowu urwane na Króle-
 stwo TUNCHIN, które obie przez Pakta Pokoju Chińczykowi
 płacą haracz. Portow Kochińchińskie Królestwo ma na 50 bardzo
 wygodnych, gdzie Cudzoziemcy ustawicznie mają otaki, złota,
 srebra, zybetu, pieprzu z tamtąd na świat wywożąc, tam się znaj-
 dujących. Po gorach pełnych twardego nieznaiącego korupcyi
 drzewa mieszkaia *Ke Moc* Obywatele: zdrzewa namienionego sta-
 tki wodne, słupy udomow na wodzie stojących, cale zgnilizny
 nie czują. Stolica Królewska y rezydencya Krola jest Miasto Kak-
 ciam &c. Królestwo TUNCHIN ma *Sedem* Tunkwin Miasto,
 obszernie y piękne; ktorego Palace, bramy, mosty z Alabastru w
 kwadrat cieszanego. Krol Tunchiński Gwardyi przy boku swoim
 ma zawsze 50 żołnierza, a 50 tysięcy na granicach od Kochin-
 chiny. Na pole Marsowe wyprowadzić może 120 tysięcy y sło-
 niow ćwiczonych, 200 Okrętow na morzu 300 wojennych y ład-
 downych, mnieyszych statkow dla łowki 10 tysięcy. Częścicy w
 namiotach, które wlot iak Miasto staną y rozbierą się, rezyduie,
 niż w Palacach, Tunkwinkim y Keceniskim. Obywatelow tu
 mnostwo, Wsi na 100 tysięcy znajduie się, bogactwa wielkie.

VI. Królestwo *extra Gangem* w Indyii LAOS od rzeki *Laos* na-
 zwane, w lasy, w zwierze dzikie, słonie, Nosorożce obfite, y w
 Ryż dziwnie smaczny y pachnący, zracyi rzeki *Laos*, pola iak Nil
 polewaiącey. Krol tuteyszy Chińczykowi płaci haracz: Stolica
 tuteysza Miasto *Lanchang* nad *Laos* rzeką.

PIĄTE w AZYI jest CHINSKIE IMPERIUM

CHINSKIE Państwo Luzytańczykowie y Hiszpani nazywaią
 Ectez CHI.

CHINAM, Włosi Toskańscy *Cinam* Niemcy *Tchinam*, Arabowie zowią *Sin*, Ptolemeusz Geograf *Serica* y *Sericam*; *Saraceni* Katay albo Kitay: Sami zaś Chińczykowie Państwu swemu co raz inne dają imię: gdy inna tam panuje Familia, inne Państwu daje nazwisko *ad placitum*; ale takie, żeby w samym słowie jaką znaczyło *Magnificencya*, ofobliwość. Nazwali byli swę Ojczyznę *Tan*, to jest *sine termino*; *Cheu*, to jest Krolestwo nad inne Krolestwa: *Han*, to jest mleczna droga: *Cium*, to jest piękny ogród, *Ray*: *Chiumboa*, to jest rzodek świata; wierzą bowiem Chińczykowie, że ich Państwo jest *Centrum* okrąga świata według Kirchera. CHINY te, jest ostatnia na lądzie leżąca Azyatycka kraina; która od Północy ma Tartaryą Wielką, górę Ottorokarę y mur Chiński długi na mil 300 Niemieckich, według Botera na 120 Polskich, przy którym jest Wież 3000, ciągnie się od morza Chińskiego, aż do góry leżącej przy Meście *Knin*, y do brzegu *Hoang*, to jest *Croci fluminis*, gorami koło Miasta *Siven* przerwane. Jest w nim bram niemal 2 z Kasztelami, na straż których jest destynowany million Woyska; wysokość muru jest na łokci 30. Szerokość na 12 miejscami na 15. Materya tej fabryki mocna, bo krzemienista y twardego kamienia, tak spojonego, że ieśliby w śluz ćwiok był wlażł, Mularze gardłem odpowiadali. Gdzie się woda trafiała głęboka *in traču muru*, tedy statki żelaznym kruszcem, kamieniem, nasypane zatapiało dla fundamentu. Obywatele Chińscy, z dzieściciu osob trzech ludzi dawali do roboty koło murów, *in spatio* lat pięciu zakończonych; a to *contra excursiones* Tatarów. Autorem y Fundatorem tych murów Imperator Chiński *Xi*, albo *Xius*, albo *Chius*, z Krolika Potentat, *Cheuy* Familii tam panującej y Tatarów bliskich *Oppressor*, od których się tym murem zastronił. Roku przed Narodzeniem Architekta Świata 115 czyli iest 200. Te mowię mury Chińskiego Państwa są od Północy granicą, od Wschodu y Południa zatapiają morze Wschodnie, od Zachodu India. Figura CHIN według

dług iednych kwadratowa, według drugich Miesiąca. Długość jest na mil 300 u Kluweryusza, u świeższych Autorow na 600 mil Niemieckich y na tyleż szeroka. Europejczykowie wiedzieć poczeli o tym kraiu dopiero Roku 1220. Kiedy *Paulus Venetus*, Kray tameczny *Katay*, czyli Kitay nazwany, pierwszy światu odkrył, potym inni *cum Lumine Wiary Świętey* tam zawitali, iuż tam *quondam* wznieconey, y znowu zgaszoney.

ZIEMIA w Chinach *Beata terra*, dwakroć na rok pożytki wydająca, od niektórych rzek polana: w gorach ma wszelkie Minerale, Złoto, Srebro, Merkuryusz, Cynę, Miedź, Żelazo, Magnes, Perły. Bogaci ią y *Porcellana* tam naywyśmienitsza, w Prowincyi Kwangsi, iakom iuż gdzie indziey ią opisał. MONARCHA Chiński mieszka *splendidè*, nad wszystkich Europy Monarchow naybogaciey; w samym Pekingskim Pałacu posadzki z różnych marmurow, ściany z perel, zlototkanych szpalerow, z Porcellany, pokostu Chińskiego: z teyże materyi *assurgunt* o 9 kontygnacyach wieże, nayosobliwsza, godna między 7 cudow świata policzenia stojąca przy drugim Pałacu w Nakwingu: Sam *Porticus* Pałacu tyśiącem kolumn wspany marmurowych. Na straży u Cesarza zawsze stoi 40 tyśięcy żołnierza, oprócz niezliczonych Wielkich Urzędnikow, sług, y Assystentow. Listow nie podpisuje, tylko pieczęć kładzie. Imie swoje zostawszy *Imperatorem* odmienia. Nim do Chin wpadli Tatarzy, Cesarz Chiński był *invisibilis*, albo oknem pokazany, ale *velata facie* drogiemi tablicami. Zone iednę ma Cesarz pryncypalną, z nią zawsze iedzący, piący, mieszkający: powrotnych ma 9 tamtey posługuiących, po tych, ieszcze trzeciego rangu jest 36, *tandem in magno numero ad vagam libidinem* destynowanych.

SYNOWIE Cesarscy y z ktoreykolwiek spłodzeni żony, pierwszą żone iego Matką zowią. Zon tych Rezydencye tak ákommodowane, że nikogo nie mogą widzieć, ani bydź widziane.

Sam

Sam tylko Cesarz żółtego zażywa koloru, y Osoby krwi Krolewskiej; a niegodzi się innym osobom, pod karaniem na życiu. Sam też tylko Cesarz może mieć obrazy Bożka smoka w Pokoiach, na szatach, na naczyniu wyrażonego. Pewnych czasow Poddani obraz jego wystawiają y wenerują jak Boga. Cesarz tureyszy jest absolutny Monarcha, bez ktorego woli nic się nie dzieje, ani instrumenta nie mają waloru bez podpisu ręki jego. Tytułuią go poddani terminem *KANSUI*, to jest dziesięć tysięcy lat (życzymy Ci) Dworu jego rządy przy Eunuchach, ktorych ma na 10 tysięcy. Senat albo Rada sekretna Cesarzka składa się z kilku Osob, *Kolai* zwanych, ktorzy nad wszystkich Państwa Oficjalistów są najwyższemi; wszystkie Państwa interessa z Monarchą decydujący. Noszą ich stuzdy na ramionach na Pokoie Cesarzkie. Po tym Senacie sekretnym Gabinetowym, jest innych 5 Konsyliow, czyli Senatow, w ktorych są Prezydentami y Głowami *Chanzu* y z dwiema Assystentami, po prawey ręce *Kozlan*, po lewey *Yeuxilan* nazwanemi. Pierwsze z tych Rad jest *Consilium Lipu*, to jest Rada Krolestw Prowincyi Chińskiej. Drugie *Consilium Hopu*, to jest Krolewskich Prowentow, Publicznych expens. Trzecie *Consilium Limpu*, to jest Obrządkow, zwyczajow, do Religii, y do Pisma należących; gdzie prym biorą Astronomowie do ustanowienia czasu, Świąt, Kalendarza. Czwarte *Collegium Pimpu*, alias Rada wojny, albo pokoju. Piąte *Collegium Kumba*, alias Trybunał Sprawiedliwości, sprawy kryminalne sądzący, karzący. Appellacya od wszystkich idzie do Cesarza y ich nie odmienna decyzya, czy to *moderamen*. Oprócz tych jest wielu Rad do rządzenia Państwa, we wszystkich bowiem Krolestwach y Prowincyach Chińskich, są własne Kollegia, w ktorych zasiada *Tutan*, to jest, *Vice Rex*, 2 *Visiutor* Cesarzski *Ciayven* Rządcow Prowincyalnych Inspektor stoeczny y *Censor*. 3 *Visiutor Regine*, albo *Clementia*, Więźniow, Winowaycow sprawy na szalę biorący, y często uwalniający. 4 Podskarbi: ktorzy wszyscy

wszyscy trzyletnią zakończywszy funkcją, w Pekingu dać *Calculum* Cesarzowi. Ci *Offi* yalistowie od Europeyzyków nazwani są Mandarynami; których Roku 1644 naliczono 9538. POTENCYA *in armis* jego przechodzi 59 millionow: bo tyle może mieć samych Mężczyzn do wojny sposobnych. Oprocz tych, jaka ma być Obywátelów liczba na wojne nie idących, białogłów, dzieci, starych, kalek? *Martinus* Autor Obywátelów tamiecznych naregistrował 57 millionow 9 kroć czternaście tysięcy, y ośmdziesiąt osób; ale nie rachuje Dworu Cesarzkiego liczego, Bonzynszow, białogłów, dzieci, starych, kalek? *Alexander Rhodensis* liczy tam Mieszkańców 250 millionow. Trygancyusz liczy 250 millionow. Za *Vanlie* było Patriotów 200; millionow; Dwor, Eunuchow, białogłów, dzieci *non computando*. Co rok tam inwentarz Głow spisany bywa.

BOGACTWA są nie opisane, kiedy rocznych dochodow ma na rok 50 millionow w zlocie, a według *Niderndorffa* świętego Autora 150 millionow, nie rachując sam z wełny, lau, iedwabiu, ryżu, soli, siana, ziela *The*, Porcellanny, z Mineralow y Cel, do skarbu idących, a przecie y w tym morzu bogactw, często jak *Tantalus querit aquas in aquis*, nowe na Poddanych wkłada podatki, potrzebą przyciśniony ostatnią, w wielkich expensach swoich. Holduje mu Krolow 114.

MIAST w Chińskim Państwie Stołecznych, bardzo wielkich, w których są naywyższe Trybunaly, jest 150 y tytułują się po Chińsku *Fu*: Te zaś Miasta co od tamtych dependują, biorą nazwisko *Chiu*. Wszystkich Miast wielkich, znacznych, liczą tu 2376 nie rachując tych, ktore po rzekach, na łodziach budują się.

GENIUSZ y inne SCIENDA o CHINCZYKCH.

CHINSKI Narod jest dobrze uczony; ten u nich zacniejszy, kto

MAU.

nauką znaczniejszy, ten *Nobilis*, co *ex arte notabilis*: Nie korrupcyą y rekomendacyą, ale w nauce fundamentalność jest u nich do godności gradusem; do ktorey *prævio examine* czolgać się potrzeba. Słow wszystkich Chińskich Kircher naliczył tylko 600, [krotki to Dykcyonarz] z ktorych cała mowa ich składa się y Piśmo, co raz inne mając pronuncyacyę y *accentus*, á tym samym inakże signifikacye. Trzeba by do Europy ten język wprowadzić dla wielomownych pohamowania. Terminy ich w iedney, w dwoch, w trzech syllabach zawierają się Piżą od prawey ręki ku lewey *ad instar* Żydów, nadół zstępując. Dawnych czasow Chińczykowie Egypcyanow imitując, charaktery swoje formowoli z rożnych na świecie kreatur: o powietrzu, Niebie, gwiazdach, chcąc *conceptum mentis* wyrazić, malowali ptaństwo rożnie oblokowane: o ogniu dyskurs wyrażając, malowali po papierze, smoki, żmieie, węże, y piórem rysowali. O ziemi dyskurs piżąc, kwiatkow podobieństwa malowali &c.

O nich wielu świadczy Autorow, że są Typografii *Inventores* po Narodzeniu Pańskim wlat 50, iako też iedwabiu zbierania z robaczkow pierwsi *observatores*. Im *imputatur*, że od lat 1700 strzelania wynaleźli sposob. Są tam ludzie *Politico Morales*; w Medycynie, Architekturze, mlowaniu, Ciesielstwie, Snycerstwie, Haftowaniu, Europeykim Nacyom prym biorący: Są chytrzy *franciea*, zmysłie *capacissimi*: Cudzoziemcom się stawia z iakaś postpozycyą. Białogłowy u nich te za piękne miane, ktore maleńkie, y nog szczupłych: dlatego ieno się urodzi corka, zaraz ją, osobliwie nogi biorą w praly, aby nie rosły, przyszlemu iey szczęściu drogę ścieląc, czynią to już od lat 2800, częścią naśladując Tachię Cesarzową żonę *Chei* Cesarza; częścią też zabiegając Dam wszędziebyłstwu y bieganiu, czego przy subtelnych iak laseczki niedokazą, nogach. Rezydencye Chińczykow są o iednym pietrze, okna obrocone w kont na podworze, nigdy na ulice, bez szyb dla wenty.

wentylacyi; ściany pokostem drogim, lub Porcellaną adornowane, lub obiciem pięknym. Są wielkiey ludzkie polityki, kłaniaią się nie głowy odkręciem, ale uniżeniem całej osoby, y przyciśnięciem rąk do pierśi, lub ściśnieniem ręki drugiego. Maiąc się Monarsze prezentować, słońcu się wprzód kłaniaią. Wzrostu dość są pięknego, chod ich poważny, stroj bogaty, długi aż do ziemi, aż nazbyt opięty, na głowie tylko kosmyk noszą na środku, brodę całą mają, ale z rzadką y skąpo zarastającą, wąsy długie, twarzy są smaglawey żoltey. Stol ich suto zastawiony bywa, który mądrymi przyprawia dyskursami, trunku zażywają ziela *The.* Miasło nożow y łyżek mają instrumenciki ze złota, srebra, drzewa drogiego, widelki do brania potraw, które wprzód w kuchni, z kości obrane bywają. Drogi mają wszystkie kamieniem uflane, doły porównane, gory demoliwane, skały przekowane: Co staj 10, słup stoi kamienny, przy każdym stoia Kuryerowie, aby ieden drugiemu podaiąc Pocztę, prędzey mogli Cesarzki mandat *exequi.* Miasła prawie wszystkie murują w kwadrat: Na wielu mieyscach gładkich, zażywają wozkow letkich pod żagle, y wożą się, gdy wiatry pomyślne sterują, *teste Joanne Barro.*

W gorach naywiękze swoje zakładaia szczęście, które wszystkie mają poregestrowane, osobliwie w skale Smokiem od podobieństwa z smokiem nazwanej, y dlatego że Smok w gorach y skalach mieszka, ten ich jest Bogiem. Dobiaią jest tedy, gdzie po śmierci ciała grzebać, czy w tym mieyscu, gdzie gora serce, głowę reprezentuje, czy w tym mieyscu gdzie, ogon, nogi &c. Po gorach tedy wspaniałe są Chińczykow groby, à *primario* ich Modlalnie, Klasztory. Z tey racyi wiele tam jest *Ocreomantiam* obferwujących, to jest z gor, rzek, wieńczki czyniących. Takich Astrologow pełne wsie y ulice, boday y szubienice. Prości ludzie żony sobie tu kupują, y przedaia.

Język Chińczykow jest, to Percki, to Indostański, to Brachmański,

ski, to Syro-Chiński, toieſt Syryjski z Chińskim złożony. Krzyż Chińczykowie nie mając ſłowa właſciwego na iego expreſſyą, nazywają terminem Scie-cu, toieſt dzieſięć, bo dzieſięć liczbą kościelną piſze ſię iak krzyż, toieſt tak X. Z tey racyi za Rykeyuſza S: J: Miſſionarza tamecznego, Chrzeſćcianie zwali ſię *Discipuli Doctrinae Crucis*,

Rodzicom Chińczykowie w życiu y po śmierci część wielką wyrządzać zwykli; ieno bowiem ktory umrze, zaraz krewni w białe ubrani ſzaty, przy ciele klękają z ſnutną poſturą na doł oczy ſpuſciwſzy, portret umarłego, nad ciałem iego poſtawiwſzy, wenerują iak Bożka: ſtępę ſprawują przez dni 14 codzień ſtoł ſuto zaſtawiając przy liczney illuminacyi y turyfikacyi. Po tych domowych ceremoniach trunnę pod drogim puklerzem albo umbrellą 40 albo 50 Oſob wzięwſzy zanofzą do grobu za Miąſto, tam grob otworzywſzy, ſzaty nieboſzczyka, albo nieboſzczki palą ku czci iego, albo iey, znowu ſtoł przepyszny zaſtawiają potrawami, cukrami, trunkiem aż *ad ſacietatem* kaźdego; reſztę potraw na ciało zmarłego, na drogę niby prowidując go chlebem, rzucają, grob potym zawierają, nad nim portret zmarłego poſtawiwſzy *cum elogio*; gdzie co rok dzieci y Sukceſſorowie, ten Ceremoniał czynić powinni. Zeby zaś złodzieie grobów częſto drogich adornowanych nie złupili, ſtawiają figury ſmokow, ſtraſznych beſtyi, ſtraſzydeł. CESARZA zaś ſwego Chińczykowie *more* Tatarow zmarłego chowają, toieſt palą na ſtuſie z papieru ſamego miłernie zrobionym, gdzie oprócz ciała kleynoty y bogactwa nabyte, wraz z nim do ſpalenia kładą. Na ſam' papier do Katafalku po kilkadzieſiat tyſięcy wychodzi Talerow, á na całą pompę pogrzebową czasem kilkadzieſiat millionow, iako wielu ſwiadczy Autorow.

RELIGIA á ſłuſzniej **SUPERSTYCJA** Chińczykow.

Wielką tu zabobonność wzięła gorę: Egypſkich Bożkow wſkrzeſza ſiła

sifa mgostwo, ktorych z bliskiem i sobie Narodami promowiają *cultum*. A naprzod troiaka jest u Chińczykow Sekta: Pierwsza Literatow Autora Konfucyusza wielkiej u nich opinii Filozofa; ktora wyznaie iednego BOGA Krola Niebieskiego *Fo*, albo *Fe*, toiest *SALVATOR* zwanego, ktoremu między Konfucyuszem po prawey, á Kanzu po lewey ręce, siedzącymi Filozofami, ich Patryarchami, na pierwszym y wyższym mieyscu siedzącemu, sam *Imperator* Chiński w Pałacu Pekingskim czyni ofiary wedlug Trygauciusza. Drugiego Boga ziemi taż Sekta weneruie; á temu w Mieście Nanking Magistrat woły y owce biie na ofiarę.

Jest też Kościół weneracyi Konfucyusza namienionego, destynowany, oddając cześć Statuy iego tam erygowaney literami popisanej, albo przy tablicy z piłmem, lokowanej. Ktora cześć mu *exhibetur* od Magistratow Mieyskich y Bakalarzow, na każdym nowiu Mieścia y pełni, świec paleniem, kolan schyleniem y kadeniem, mając go za przeniesionego do Nieba. Druga Sekta Chińczykow *Siequsa* albo *Omyto*, *vulgo Amida*, po Japońku *Xaka*, albo *Amnadabu*, od Brachmanow Indyjskich Mędrcom, od Persow, Baktryanow, Indyanow, tu wniesiona, ktora trzyma z Demokrytem, że iest nie ieden świat oprócz tego: z Pytagoresem wierzy *Metempscosism*, toiest przeście dusz z ciała w ciało. Ci mięsa nie iedzą, brodę y głowę gołą, (tak należy szaloney wierze) na gorach y w iaskiniach bawiają się kontemplacją: Bożnice ich pełne Bałwanow miedzianych, marmurowych, glinianych, drzewianych &c. Trzecia *tandem* Sekta Chińskiej Religii zowie się LANZU, ktora proste trzyma pospolstwo. LANZU był to Filozof, á raczey Czarnoksiężnik Egypski, w ten czas, gdy y Konfucyusz żyjący; o którym trzymają, że lat 80 był w żywocie macierzyńskim, y urodził się starym, iakoż to słowo *Lanzu* znaczy Mędrca starego. Sekta ta głupia swoim Sekwitom Ray obiecuie: Kapłani á raczey Ofiarnicy tey Sekty naywiększą mają dewocją czar-

tow z domow wypędzać, których ryfują atramentem w dziwny postaci, do drzwi przybijają y cudownym wrzaskiem wypędzają z obyścia. Bożkow mają w Bożnicach mnostwo wielkie, iako też w domach, ulicach, rynku, okrętach, łodziach; szanują Marsa, Wenere, Fortunę, Pokoy, Smoka, Cererę, Xiężyc, Niebo, Dyannę, Diablow, Gory, Rzeki, Eskulapiusza Bożka Medycyny. Po gorach y Miałtach wystawiają nakształt Pyramid ośmiograniastych o 9 piętrach wieże na łokci 900 [wysokie, ściany dając z porcelany, lub malowane: na wierzchołku stoi Bałwan miedziany pozłocisty, a niżej niego dzwonek mnostwo, *teste Martinio*. Bożkow Chińskich iużem na początku *Operis mei* wyliczył, nie mało, to drugi raz nie pracuję.

TATAROWIE także Chińscy *quondam* Chrześciance do wielkiego w Bálwochwalstwie zabrnęli błędu, Lamę, czleka za Boga, y naywyższego Ofiarczyńcę wenerują, czego ta *origo*, HAN Tatarski panujący w *Tanchut*, albo Tangut, że był bardzo sprawiedliwy, w życiu ieszcze za Boga poczytany od Poddanych: a lubo umarł, podobnego mu zaraz mlodego sekretnie Bonzyusze czleka wyszukali y postawili w Palacu dobrze ufortyfikowanym, w Zamku *Bietala*, gdzie w głębokiej perspektywie wszytek w dyamentach, złocie, między lampami na drogim siedzeniu ślepą superstycją był wenerowany, a ieno umarł, zawsze inny dobierany od Tatarow y Chińczykow bliskich *teste Grubero*. Dokąd Chrześciance nie napierają się wchodzić, aby do czci nie byli necessytowani. Iest jednak w Palacu osobno tenże *ad vivam cum sua Majestate* odmalowany; tam go Pogańskie weneruje Pospolstwo, a Chrześciance z daleka widzą y tym się brzydzą. Nazywa się teraz tenże Bożek *Lama* pospolicie, toiest Naywyższym Biskupem, ale lepiej Ofiarnikiem, tytułuje się *DEUM Patrem* albo *Celestem*. Ku ozci iego Obywatele po gorach wystawiają z kamieni iak Pyramidy, mogily, na wierzchu chorągiew utkwiwszy. Drugą straszną superstycję obier-

obserwują ciż Tatarowie Chińscy, Boginię *Manippę*, iakom iuż na początku Księgi mey namienil, na ktorey cześć wyrostek filoy, ubrany *Bub*, toiest Zaboyca zwany, w ręku iedney choragiewkę, w drugiej miecz, czyli puinal nosi, nim, kogo nadybie, zabija, nikt się nie kryie przedtym zaboycą, mając za szczęście zginąć na chwałę *Manippy*; malują ją to siedząca, to po pas o dzieścięciu głowach: iak iey wzywają, opisałem *titulo*, *Zła Wiara y Ofiara*. Tu zaś *Nota*, że Tatarowie Chińscy, ci się zowią, ktorzy, panowali w *Katay* Krainie, która teraz leży w Chinach, do nich będąc przyłączona o czym *ex sequentibus* pokaże się.

CHRZESCIANSKA Religia dawnych czasow, w Chinach też lepiej niż Chińszczyzna wydawała się, którą tam zaniósł S: Tomasz Indyjski Apostoł wedlug *Trigaucyusza* y *Boyma* tamecznych *Missionarzów*: test tego dokumentem kamień !w Prowincyi *Xensi* pod Miastem *Sigan* we wsi Roku 1625 w kopaniu na fundamenta budynku charakterami Chińskimi popisany, !dlugi blisko na 10 dloni, szeroki na 5 gruby na dłoń iedną, (iest tego kamienia w Rzymie ábrys Chiński) pisany Roku 782 *Contenta* Pisma pod krzyżem na kształt lilii wyrzuty, były, wyznanie *BOGA* Stworcy wszech rzeczy we trzech Osobach, w istocie iednego: Upadek Adama zdradą szatana: Wcielenie *Messyasza*, Apostolow, *Czyszca* wzmianka, á przytym iakiegoś *Olo* czleka z *Judei* tam *Wiarę* tę zanoszącego z konsensem *Króla* Roku 636. Za panowania także *Kazoum* Cesarza, znowu *Wiara* *Święta* Roku 651 po całym Państwie opowiadana, *Kościoly* murowane, część owemu *Olo* czleкови dawana, y tytuł *Biskupa* *Magne Legis*. Tę *Wiarę* Roku 699 *Bonzyusze* Chińscy przytlumili. Lecz !przez nieiakięgo *Jana* *Biskupa*, y nie iakiego *Kiebo* *Kapłana* z *Judzkiej* ziemi przychodnia, znowu rozżarżona około Roku 745. Zgoła trwała tam *Religia* *Chrystusowa* lat 150 przez !ten czas obszernie wykwitając. Dokumenta dalsze tam rozżarżanego *Christianizmu* są *Krzyże* poznaydowane, ieden żelazny nad rzeką

rzeką Chinang Prowincyi Honan, w tenczas kiedy y ow kamień, *item* Roku 1636 pokazały się y na rakach krzyże wyrażone. Wiarę znowu przytłumioną chciał S: Franciszek Xawery różniecić, y już tam dążył, ale na Insule *Sanciona* port życia swego znalazł, *portum votorum non attingendo*. Aż potym Michał *Rogerus* y Mareusz *Riccus* Misjonarze Jezuci iego intencyi zadofyć uczynili, trochę światła zbawiennego do Chin rzuciwszy. Dość że tam Chryściana już było 156 tysięcy 880. Kościołow Dominikańskich było 21, Franciszkańskich 3, Jezuickich 159, ianych Kościołow³². Ten namieniony Rikcyusz tym się fortelem Chińczykom insynuował. Będąc tam Pošta *titulo insignitus* od Luzytanow do *Vice Reja* Kantonu albo *Quancheu* z Socyuszem X Rogeryuszem namienionym; naprzod spenetrowawszy wielki Chińczykow gust w Matematyce, sam też będąc w tym doskonały, iako *Discipulus* głównego Klawiszza Matematyka, Gubernatora Miasta, *varitacibus Mathematicis* skłonił umysł, prezentując z Europy pobrane zegarki, godzinny, bieg słońca, Lunacyę pokazujące, á przytym Mappy Geograficzne; odryflowane różne Państwa, Insuly, o których y niektyżeli Chińczykowie, á siebie mieli za Panow świata; wydali Mappę y Chin; y przytym wszytkich Krolestw, charakterem opisanych Chińskim (umieli go niżeli poszli na Missyę.) Tak insynuowani w respekt Pański, więcej z Europy na światwo się pokazujące ewokowali Oycow; przy rysowaniu Sfer Niebieskich, Pana inspirowali Niebieskiego. Wiele różney kondycyi przyielo Wiare S: iako też Cesařcy Urzednicy *Kolai* albo *Mandarini*, w krotce sama Cesařzowá przez X Andrzeia Kofflera nawrocona, imie wziawszy Heleny á Syn imie Konstantego: wysłana Legacya do Rzymu od nowo ochrzczonego Monarchy przez X Boyma Polaka Roku 1650. Wydane po Chińsku Katechizmy. W tym Tatarzy z Wielkiej Tartaryi mur Chiński wylamawszy, wpadli w Chiny, się zruynowali, sobie podbili, interes Religii pomieszali. Cesařz Chiński *Vumbe* z desperacyi żonę, dzieci, pozabijał, sam się obie-

obiefił. Chrześciance nowi poalterowani, których X Jan Adam Schall Kolończyk glowny Matematyk konsolował. Ten do Cesarza nowego wokowany *ad famam* talentow swoich, pierwszym Mandarinem uczyniony, y Astronomem tytułowany, *Maffa*, to jest *Venerabilis Pater* nazwany, z Cesarzem częstokroć zabrat siedzący, wymogł to na Imperatorze, że bywał w Kościołach, Obrazy admirował, y fzanował, nad to wydał edykt po Chińsku y Tatarsku na wolną w Chinach Ewangelii predykacyą, lokowawszy go na kamieniu wybity przy Kościele Pekingskim Roku 1650. Był by przyjął S. Religią, tylko mu *Venus* nie pozwoliła: przy śmierci zaś iego, X Schalla Bonzyufze nie przypuścili, á pewnie by w ten czas *illuminatus*, został był *Filius Lucis*. Roku 1692 nastal był wielki *Fautor* Chrześcian *Ammologhau Cangby* Cesarz, *libetum exercitium* Wiary S. pozwalający. Ale nastawszy po nim Jung Ching na Państwo, był kosą podcinającą te nowe latorośli S. Religii, zewsząd zgromadzający Chrześcian różnie prześladował, karał, życie wydierał, sam też swoje zakończył Roku 1735. Ponim teraz panuje Kienlong, to jest Niebieska abundancya.

IMPERIUM CHINSKIE dzieli się na CHINY PULNO-CNE y CHINY POLUDNIOWE.

CHINY Pulnocne *olim* Katayum zwane, koło rzeki *Hoang*, to jest żoltey leżące, mają w sobie 6 Krolest: *Xuntien*, *Xansf*, *Xensf*, *Xontung*, *Homan*, *Suchen*. Poludniowe Chiny zowią się *MANGIN* inkludują Krolestw 9. *Hukwang*, *Kiangsi*, *Chekiang*, *Fokien*, *Kiangnin*, albo *Nanking*, *Kwantung*, *Kwangsi*, *Kweicheu*, *Fannam*, y Krolestwa *extra* Chin *Leautung*, y *Korea*. Kircher trochę odmiennieyszemi terminami te Krolestwa niektore nazywa *in sua China*.

W Krolestwach specyfikowanych te są rzeczy osobliwe. W naypierwszey Prowincyi, albo Krolestwie *Xuntien*, jest Stolica *Peking*,

king, inaczej *Huntien* po Tatarsku, *Kambalu* nad rzeką żółtą *uabgo Hoang*, iakom w *Mappie* Miast opisal. Krolestwo *Honan* w Północnych Chinach nazywają tameczni Obywatele śródkiem y *centrum* ziemi, rozumiejąc, że tylko ich ziemia jest na świecie. Krolestwo także od Północy leżące *Hunquang*, że w pośrodku Chin zowie się Szpichlerzem albo Gumnem Chińskimi, od wszelkiej abundance: tam jest jezioro na mil 300 *spatium* w okrągu zabierające, pełne statków pływających, zowie się *Poyang*.

Poludniowe Chiny Krolestwo mają *Chekiang*, które dla urodzaju, y jedwabiu obfitości zowie się *Raiem* Indyjskim. W Krolestwie *Kiangnin* albo *Nanking* od Południa leżącym jest Stolica *Naeking*, Miasto nad stekiem rzek *Hoang*, y *Kiang*, daleko ludniejszy y bogatsze nad *Peking*, którego Miasta wspaniałość opisałem w *Mappie* Miast, w tymże Krolestwie jest Miasto na Insule rzeki *Tay* stojące handlowne *Sucheu*, które z samego Jęcia Cesarzowi do skarbu importuje 5 millionow dukatow. Krolestwo *Quangsi* tak jest ludne dla obfitości, że oprócz milliona bitnego albo woennego ludu, ma dwa kroć sto tysięcy Gospodarzow, Miast wielkich 93 w sobie.

Co jeszcze osobliwego w CHINACH jest.

RZEKI tu są cudowney wielkości, między ktorými *Princeps Kiang*, to jest *Filyis Maris*, tak jest szeroka w brzegach swoich. Druga potężna rzeka *HOANG*, po Lacinie *Croceus*, po Polsku żółta, od żółtawey wody, czyli słońca reperkussyi.

GORY u Chińczykow są w wielkiej weneracyi, iakom wyżej namienil. Gora *Cagnien* w Krolestwie *Xuntien* wysokością chmury przechodzi; na wierzchołku ma źródło dziwne zdrowe. W Krolestwie *Fokien* gora formalnie iak iasio kurze, a ta podczas wiatrow zda się chwiać, y ruszać co się dzieie sprawą diabła, albo wzruszeniem gory od wiatrow, albo ze chmury przechodzące y

mija

miążące tę górę *motusuo*, zdaią się y górę ruszać. W tymże Krolestwie na jednym miejscu jest taka góra pozycya, że *ad vivum* Bałwan ukoronowany reprezentują: za dwie mile widać dobrze, oczy, usta, nos *cam admiratione* patrzących, co sprawuje pewna pagorkow koordynacya w perspektywie oka Ludzkiego. W Krolestwie czyli Prowincyi *Kiamsi* jedna góra jest *adinstar* smoka, druga nakształt tygryła przeciw sobie stojące, niby walczące, trzecia nakształt Wozu Niebieskiego.

Nagorze *Taipe* w Prowincyi *Xensi* byle w kotły uderzono, pioruny, grzmoty, ślota powstaie. W Prowincyi *Uquang* jest góra, która rąbiących na sobie drwa, zbierających kwiaty, pagorkami, iak Labiryntem zamyka, poty nie mogących się wybłagać, poki nie porzucą, co z tamtąd wzięli.

Drzewka y Ziola wydaie Chińskie Państwo osobliwe, iako tó *Rbabarbarum* koło murów Chińskich, drzewko na 2 dłonie wysokie: naywięcey go pod Miastem *Socieu*; za woz świeżego dać trzeba szkut jeden.

Drzewko *Aquila* jest w Prowincyach *Junnan* y *Chiamsi*, dziwnie przyjemnego odoru, ktore Brachmani drogo skupują, układają w stoly, aby na nich ciała iak Fenixow palili ludzkie, czyniąc odorem drzewa, Dusze ich BOGU przyjemne; ale tam odoru Wiary y cnot potrzeba. Od tego jeszcze droższe drzewko jest *Kolamba* samym wielkim Panom *in usum* idące, rodzi się na gorach nie dostępných, y chyba iak uschnie, z gor wichrami obalone na doł bywa: zbierają go w przepaściach gor ze strachem wielkim, wgromądzie ludu z broynego, ato dla strasznych Tygryszow, słońow, Nosoroczow, Niedzwiedziow, iadowitego gadu, po między gory owe kryjących się. W Japonii, za funt drzewa tego płacą po 16 szkutow. Drzewo, *Polonie* tak nazwane od kolcow, ktoremi okryte, liścia wielkiego, na samym wierzchołku jeden rodzi owoc wielkością dyni n szey wielkiej, ledwie go uniesie ciłop jeden, a naje się niem 20 ludzi. Jest tu y Figa Indyjska dwa razy na rok

wydająca frukt iak melon wielki. Drzewko *Chifung* w Prowincyi *Quantung*, zkąd wiatry wiać mają, skazuie, dlatego idzie *in usum* Marynarzow, ktorzy z kolanek jego gęstych, albo rzadkich poznają wiele wiatrow, w ktorym będzie Miesiąc, *tesse Martinio*. Drzewo też tam jest *Papaya*, albo *Kanyay*, to jest bez liścia; ze żadnego nie mający liścia frukt ieden rodzi na samym wierzchołku, z kory wynikający, wielkością melona, we wnątrz mięsisty czerwony. Smaku pomarańczy, który tyłką iść można.

Ziele jest dziwne w Prowincyi *Hunkwangpusu*, ktore ludzie prości mają za nieśmiertelne, białe, że lat 1000 trwa y człekowi staremu, młodość przywraca, włosy siwe y białe czarnemi czyni. *Atlas Smicus*. Ziele *Queiz* zwane w Prowincyi *Xens* iedzącemu siebie wesołość y śmiech pobudza. W kraiu *Quantung* rodzi się więc cienka iak palec, ale długa na staie, zowie się *Teng*, po Luzytańsku *Rota*, zażywają iey za Liny y sznury. Jest też tam *Rosa Chinca*, dwa razy na dzień kolor odmieniająca, raz purpurową, drugi raz białą się prezentując.

Zwierzęta Chińskie, iako to *Hippotamum*, y *Wakke*, opisałem traktując o Zwierzętach, *titulo* Zwierzyniec, tu tylko to przydać, że znajduje się tam ieleń bez rogów, głupi zwierz, y nie ostrożny sam w sieci wpadający, w Krolestwach *Xens* y *Chiamf*; z ktorego jest *Moschus*, inaczey *Zybet*, *alias* Piżmo, a to jest iakis guz koło pępka rosnący iego, w delikatney skoreczce, szerszą obrotły, dziwnie przeraźliwego odoru: ktory na probie ięsi sie w ogniu w węgiel obroci, jest fałszywy, y tylko pocierany, jeżeli w ogniu odor wydaie, jest prawdziwy. Kury tuteysze welnę na łobie mają, ale to jest, pierze kędzierawe. Kaezki tameczne w piecach się wywodzą, iak w Egypcie kury.

Mosty tuteysze iak są przedziwne, odrysowałem je piórem, traktując o 7. Cudach Swiata w *Piętwszey* *Części*.

Kościotów dla Bożkow jest w Chinach 408 wnieh *Bonzow* jest

jest na million. Kościołow zaś ludziom za Bohatyrow poczytanym wystawiono po Chinach na 70 kilka *Arcus Triumphales* albo Bram Tryufalnych po całym Państwie narejestrowano na 150 ktore Cesarzom, y wielkim Panom powystawiano.

PAŁACOW oprócz Cesarzkich, *Vice Rejom*, *Kalaom*, albo *Mandarinom* wystawionych, naliczyli ciekawi 23 tysięcy 167.

HERB Chińskiego Monarchy, ią Smoki.

INDYA POMORSKA *vulgo* OST INDIEN.

TEN Kray jest dziwnie gorący, bo *sub zona torrida* cały; rodzi też pożytki suchey natury drogic, iako to złoto, Srebro, dyamenty, Karbunkuły, Perły, Korzenie drogic. Zawiera w sobie wielkich wiele INSUŁ, iako to JAPONSKIE, Maryańskie, Filipowe, Molukcenskie, Amboiny, Bandany, Sundyckie, Sumatry, Jawę, Borneo, Ceylan, Maldywskie, y inne niezliczone, Morzem Indyjskim oblane.

INSUŁY, oraz Szostę w AZYI Wielkiej
JAPONSKIE I M P E R I U M.

JAPONSKIE INSUŁY Ptolemeusz Geograf nazywa *Argentieros*, *ab argenteo*, że go tam wiele znaleziono, teraz się JAPON albo JAPAN zowią.

Długości ma te *Imperium* na mil 150 szerokości na 70 mil. Od Zachodu ma Chiny, y Tartary, od Wschodu Morze Orientalne. Inuła ta inkluduje w sobie pryncypalnych wysp 3 to jest pierwszą Niphon albo Japon, ktora sama miała przedtym pod sobą Krolestw 34 Druca *Ximo* albo *Bungo* o dziesięciu Krolestwach, trzecią *Xicco* czyli *Tokdéli*, o czterech Krolestwach. Tandem te wszystkie Insuły z swoimi Krolestwami w siedm teraz skompen-

Gggg2

dyowane

dyowane Prowincyi, *Ochio, Quanto, Fetsengo, Fetsen, Jamayset Ximo, Xicoco*, W Prowincyach tych jest pryncypalnych Miast 31. Z nich jest Stolicą *Imperii* Meacum, Miasto bardzo obszernie nad wielkim Jeziorem. Miasta tego *olim* było mil 21 w cyrkumferency, ter s *tertia sui parte* umniejszone, przez wewnętrzne woyny; przytym bowiem Mieście, który się utrzyma z Krolow, ten jest Krol Krolów Japońskich. Drugie Miasto tu wielkie *Amangusci*. 3. ledo z Pałacem Krolewskim. 4. *Bungo*. Ma jeszcze Japoński Monarcha Insuł 6 to jest *Goto, Firando Sando, Ochi, Gynoscima, Toy*, y ziemię, czyli Peninsulę *IEDSO*, jeszcze nie całe zlustrowaną, gdzie ludzie, Skorami w zimie okrywają się ni Krola, ni Prawa nie mając: Stolica ich *Madsunay*, albo *Matzmen*.

JAPONSKIE Insuły zdrową cieższą się Aeryą, a pożytkiem dwarazy na rok. Gory wydają złoto, srebro, drogie kamienie; a przytym Perły czerwone, co jest *rarum, & carum*.

Nacya tameczna jest dowcipna, przemyślna, y do okrutnych akcyi skłonna, kryminalistów szubienicą karze krzyżową, nie przybijając do niey, ale *tańcuchami*, lub powrozami krępując, a potym ferce, lub oba boki przebijając. Są Japończykowie pyszni, z Czudzoziemcami nie przestający, dlatego ostrym Prawem akces tam Czudzoziemcom zawarty, chyba pod pretextem Pofelstwa, albo handlu: dopieroż teraz tam żadnemu Missyonarzowi zayrzeć nie podobna; bo albo życie trzeba zaraz położyć, albo Bożkow ich wenerować, Krzyż Święty zdeptać. Młodzi golą głowę z przodu, Mieszczanie y chłopci puł głowy, Szlachta y Panowie całą głowę, zostawiwszy kosmyk na śródtku. Suknie noszą długie aż do kostek rękawy nie krotkie i szerokie. Bogaci mają szaty złotem, srebrem tkane, na ktore wdziewają kaftany albo pułkontufze przypasane: spodnie jedwabne; aż do ziemi wiszące. Broń ich pistolety, Łuk, strzały y dwie szable u boku, nawet y w domu, y kopije lekkie. Pisania u nich instrument Penzel, albo kiść srebrna albo złota, którą trybem Hebrayskim y Chaldeyskim, Egypskim, Arabskim od

prawey ręki ku lewey pisali, teraz zwyczajem Europeyſkim, kołami jak Chińczykowie swoje ſensa wypisując z gory na doł z ſtępują. Papieru u nich *vicem ſupplet* Kitayka delikatna, cieniutka, biała, wymaglowana. Mięła ſwoyſkich bydła Japończykowie nigdy nie iedzą, tylko zwierzynę: Na tryumfy weſołość w czarny ſtroją ſię kolor, na ſmutną ſcenę w biały. Mianery y ięzyk przeymują od Chińczykow ſaſiadow, napoiu z zieleń *The* zażywają, Stoły ſuto zaſtawują. Bożkow niezliczoną liczbę, bonzow ſwych Ofiarnikow mają wielkie mnoſtwo, mających ſwoie Kłaſztory y Szkoły: Są *Epicuræi*, to ieſt ſzczęście wroſkoſzach ſwiata tego zakładający: w Religii ſą jak iedni z Chińczykami, więcey tylko oprócz Chińſkich mając Deaſtrow. Bonzowie czczą Bożka *Chamis*, a wſzyſcy inni *Amide* albo *Amyto*. *Amida* ieſt Naywyższy BOG. *Chamis* ieſt zdrowia, życia długiego y wſzytkich rzeczy doczeſnych ſzafarz: Bożek *Potoqui* ieſt Dawca przyſzłego życia. Rąk Bożkowie miewają wiele: *Et quo plures*, ktory Bożek *habuerit manus, majoris putatur viſus*, mowi Paweł Wener. Bożkow Japońſkich tych y innych opisałem *ſub titulo*: Zła Wiara &c. Sekty ſwoie w Religii takżę mają jak Chińczykowie. Trzymają że Ray Amidy Bożkóich odległy ieſt od Japonii na 30 millionow mil, dokąd Duſze ich prędzej zaiść niemożę, aż za lat 3; dlatego aby Duſze w tę daleką puſzczając ſię drogę, poſiły ſię, poſtanowili w Sierpniu Swięto, w ktorego Wigilię w nocy, lampami y różnym ſwiatłem oſwiecają ulice y drogi, weſcia y budynki, jak mogą jak náypiękniey ſtroją, około pułnocy obchodzą ulice, niby to goſcinne Duſze witając, zapraszając. W dzień z Miasta wyſzedłszy na pewne zchodzą ſię mieyſce, tam lute zaſtawiają ſtoły, mniemając, że tam duſze zebrały ſię, witają ie, do ſtołu zapraszają, częſtują, po znacznym u ſtołu poſiedzeniu, do Domow, tychże Goſci z ſobą w kompanii zapraszają; gdzie takżę nowemi ſtołami *ad inſtar* uſtarczow formowanemi, hoyne zaſtawionemi, też Duſze

traktują. Trwają Traktamenta całe dwa dni, które zakończywszy, znowu Dusze wprzedsiewziętą wyprowadzają drogę z pochodniami, z płaczem, y lamentem żegnaią: do domu powrocivszy, wszystkie konty, stukaniem, krzykiem, trzepaniem, napelniaią, wyganiając Dusze, aby która albo drogi trudnością, albo ku krewnym nie uwiodłszy się affektem, nie została. P. *Bernardinus Gimnarus in Xaverio Orientali.*

Złe duchy tu wiele dokazują z temi *Filiis tenebrarum*: wcho-
dzą w ciała ludzkie, trapiąc ie okrutnie; spytani, coby zacz byli,
powiadaią się bydź naprzykład Krolami wołow, rzek, koni &c.
grożący, że poty niewyidą z ciała, pokiby mu Kościoła wysta-
wić nie deklarowali. Kto się stawia szatanowi nierzetelnym w o-
bietnicy, znowu go ma w sobie Gościem, albo bardziey importu-
niącym niż pierwey, poki mu się nie zysci. Koło Miasta Ozaka
leżącego nad odnogą morską są gory skaliste z przepaściami takie-
mi, że niektore po 200 łokci mają głębokości: z tych skał wy-
chodzi rog zbytne przykry, straszy, wiszący nazwiskiem *Sage-
nojucono*, w tym rogu jest osobliwą industrią osadzony żelazny
drag na trzy łokcie wyfadzony na dwor, na koncu iego osadzone
dwie szale, tak duże, iż człeka siedzącego, lub stojącego każda z
nich obeymie. Tam obywatele peregrynują z nobożeństwa, iakaś
owemu miejscu świętość przypisując, raczey czartom, którzy się
tam w postaci ludzkiej prezentują *Soqui* ordinarie nazwani. Sta-
nawszy na tym miejscu, wiele Dewotow na owej szali ważą się, z
w elką odwagą. Ieno zaś kto usiedzie na szali, ona misternym
k.łowrotem y ow drag znią daley się ieszcze od skały odsuwa nad
samą przepaść. Na drugiey szali usiada namieniony *Soqui* piekiel-
ny ow posługacz, y każe się człekowi owemu grzechow spowia,
dać: za każdym wyznaniem grzechu, oraz szala z nim podnosi się,
za ostatnim wyiawionym grzechem obie szale zrownają się; *Soqui*
paząd ku skałce kiy ow cesa, człekowi zstąpić z szali na skałce każe,
puszcza

puszcza iak sprawiedliwego. Jeśli by zaś który Penitent nie wyznał grzechow na owej wadze, szalę jego *Sōqui* tak na doł spuszcza, że aż zniey w przepaść pod ową skałą wpada. a ztamtąd do piekła za złą wiarę swoię. Na tey wadze 7 razy był jeden Japończyk, y zważył, że lepiej bydź Chrzescianinem. *Arosta.*

MONARCHA JAPONSKI jest *absolut*, zwał się przedym *Vo* abo *Dair*. Do ter źnieyszey potencyi przyprowadził Japońskie *Imperium Taykosama* podług urodzenia, ale w obrótach y sztukach wojennych nie skomparowany z żołnierz, z Żołnierza Wodź, *tandem* Wielki *Imperator*, swoim y Cudzoziemcom straszny. Pod czas swoiey intronizacyi Cesarz Japoński na takowe *Pacta Conventa*, czyli *Kapitulacye* przysięgał: *Effecturum se, ut jussu tempore pluat, & jussu iterum tempore sit serenitas, ne imbres, grandines, & similia nocent frugibus*, iako świadczy *Fridericus Vindelinus*. Jeden tamedzny *Imperator* 3000. Kościołow wystawił y Bonzyuszami osadził, dwie dla nich Wsie obszerne fundowawszy. Má trzech na Dworze swoim Rządcow naywyższych: 1 *Zacc*, to jest *Arcy Osłarnik*, do rzeczy Duchownych należący. 2 *Uoo* wszystkie honory godności w swoiey mający dyspozycyi. 3 *Cubakama* Woyny y Pokoju zawiadujący interesami. Skarby y bogactwa jego wielkie, bo ma dwieście millionow w złotey monecie. Nie mnieysza **POTENCYA** Woenna, kiedy podczas woyny, *Wice-Krolowie* *Gubernatorowie* *Prowincyi*, powinni wystawić y żywić *Woyska* piezszego 3 kroć 68 tysięcy; konnego 38 tysięcy. Na gwardyi przy boku swoim ma zawsze *Piechoty* 100 tysięcy, *Kawaleryi* 20 tysięcy. *Okrętow* miewa po 20 tysięcy wojennych. *Żołnierz* tuteyszy od czasow *Imperatora Taykosamy* bitnieyszy od *Chińskiego*, dla tego, *Ghińczyk* go nie zaczepia,

PO JAPONSKICH wyliczonych **INSUŁACH**, są jeszcze w **INDYI** Pomorskiej Insuly **MARYANÆ** niegdy *Larionum y de Las Velas* zwane, za *Matyi* *Anny* *Królowy* *Hiszpańskiej* przez **Fer.**

Ferdynanda Magellana znanego Roku 1521 y w Roku 1674 y od imienia tey Regnantki nazwane. Iest ich 13. A te Insuly pięknemi Świętych Bożych teraz ponazywane imionami, iako to S. Anny, S. Jozefa, *Immaculate Conceptionis. &c.*

INSUL *de PAIS*, w pierścień uszykowanych na morzu iest 30 Blisko tych znou Karolina, y innych kilkanaście świezo znalezione.

INSULY *PHILIPPINÆ* od Filippa II Krola Hiszpańskiego znalezione y rzeczone Roku 1564. Iest ich na 10 tysięcy po morzu rozsianych, z których Hiszpani 50 trzymają, albo z nich baracz biorą; z tych 50 te sławniejsze *Luzon* naypryncypalniejsza, *Tendaya*, *Mindora*, *Mindanao* są bogate w złoto, w kamienie drogic.

INSULY *MOLUKCENSKIE* Mniejsze, gdzie iest przytaczona *Gilolo* swego mająca Krola; *Celbes* długa na 105 mil rodzająca zboże, wino, złoto, sioniową kość, korzenie. Molukceńskie większe iakogo *Ceyram*, *Flores*, *Amboina*, *Banda*, *Insula Dos Papous* albo *Terra Nigrorum*: Insuly *Sondickie* od częstych Morzciałnych, ktore w Europie *Sond* zowią, *Sondica* rzeczone, z których trzy są naywiększe, *Borneo* długa na mil 180 y tyleż szeroka, w złoto, dyamenty y *Bezoar* kamień bogata, *Machomet* nom hołdująca. 2. *JAVA*, krorego Stolica *Bantam*, do ktorey wszystkie *Oryentalne* okrętami płyną bogactwa, dla *Indyanow*, *Europeyzykow* tam przybywających: Tuż *Nova Batavia* *Hollandow* *Sedes Supremi Iudicii*, & *Societatis Indice* panującey nad wszystkiemi *Indyjskimi* Kraiami, ktore do *Hollandow* tam należą. 3. *Sumatra* długa na mil 300 szeroka na 100. Mniemają niektórzy, że to iest sławna *Taprobane* Insula; na ktorey ludzie *olim* po sto lat żyli: Wydaie Złoto, Srebro, Zboże, miód, wosk, iedwab, kamień *Bezoar*. Iest pod wieli Krolikami, ale nad temi naypotężniejszy *Achemencki*, to iest mieszkający w Stolicy *Achem*.

INSULA *ZEYLON* albo *CEYLON* tę ma *Kluwenyusz* za *Tapro-*

Taprobane) oprócz powietrza w całej Indyi najzdrowszego, rodzi wysmienite wino, Figi, *Poma granata*, Pomarańcze, Cytryny, Cynamon, Cukier, korzenie, Złoto, srebro, Dyamenty, Karbunkuly, Szafiry. &c. Stolica Wyspu Miasto *Kandy*, albo *Kandea* w pośrodku iey, gdzie jest Gora, *Pico de Adam*, o ktorey zabobonnicy tameczni trzymają, że tam pogrzebiony Adam, ludzkiego Plemienia Ociec. Ma ta Insula Krola swego, a nad brzegami osiedli Holandowie.

INSULY MALDIVÆ w teyże Pomorskiej są Indyi; jest ich 12 tysięcy, przez morskie kanały podzielonych na 13 *Classes*, albo ordynki, każdy Ordynek ich, inne ma imię. Są bardzo małe, naywiększa z nich, iesli na milę zabiera *spatium*. Zgoda wszystkie te Insuly w miejscu ledwie 15 mil w okrag zabierającym mieszczą się, każda jest figury prawie kwadratowey, skalami z morza wyglądającemi, od nawałności insultow ufortyfikowana. Rodzi się na nich proso y koral czarny, y ambra wysmienita, z czego jest wielki prowent, iako też z Szarłatowego drzewa, z ktorego Obywatele Insul mają chleb, suknie, domy, statki wodne. Stolicą tych Insul Miasto *Male* albo *Mala*. Krol się pisze 12. tysięcy Insul Krolem. Tuż należą do Indyi Pomorskiej Nowa Zeelandya, nowa Hollandya, nowa Gwinea, Nowa Karpen-taryja: wkrorych są znaczne *Promontoria*, albo *Cabo*, ołobliwie w *Gwinei Boni Desiderii*.

WAZYI teyże, którą kończą, są Europeyskich Nacyi *Portiones* na ziemi y na wodzie: iako to Luzytani w **MOGOLSKIM** Państwie mają Miasta *Dial Dammaan*, *Bazain*: W Krolestwie *De-kan* mają *Chaul* y *Goe*, Pania nad wszystkiemi Luzytańskimi tam *Possessjami*; mają ciż Miasto *Makao* na Pogrąniczu *Chin-skim*. Hiszpani mają Insuly *Filippowe*, Insuly *Maryaskie*. Anglikowie **BOMBAIN**, *Angodive*, *Pulverone*, Insuly: Duńczykowie mają kilka miejsc y Miast. Holandowie naywięcey tam

Hhhh

posse-

possident, którzy widząc, że Luzytani w nowym świecie wiele profi-
tują oni w Azję rzucili *spei non vane anchoram*, tam, z wielu miejsc
Luzytanów rugowali, nowych Powiatów, Miał, Fortec, brze-
gow, na Insule Komorynie Zachodniej y Wschodniej, na In-
sule Zeylon, Jawa na Moluceńskich, Maledywskich, na *Borneo*,
Gilolo podostawali, wgroźili się tamecznym Nacyom, poten-
cya, wstawili handlem.

PEREGRYNANT AFRYKĘ
LUSRUIACY,
albo
TRZECIA CZĘŚĆ SWIATA
AFRYKA

Cum suis sciendis & notandis selectis.

AFRYKA nazwała się albo od Afra Syna Herkulesowego,
albo Syna Abrahámowego z Cetury, według Jozefa Au-
tora. Grecy Afrykę nazywali Libią od Libii Corki Epa-
fa: Ptolemeusz Geograf zowie *Phuteam*, że ją (powiada) *Phut*
Syn Chama fundował. Stolicą było Miasto *olim* Carthago, łą-
czy się z AZYĄ przez *Isthmum*, *alias* przez ziemię iak szyć albo
język, którego *Isthm* jest na mil 25. Jest oblana Morzem, ztąd
się może nazwać Peninsulą największą w świecie: od Wscho-
du bowiem słońca ma morze Czerwone, od Zachodu morze
Zachodnie, Atlanckie; od Północy Medyterran, od Południa
Morze Południowe, Murzyńskie.

Dłu-

Długość Afryki Kluweryusz kładzie mil tylko 700. Szentywani mil 1148. Szerokości kładzie Autor pierwszy mil 550, drugi 1150; świeży zaś Geograf Niderndorff Afryce długości daie od *Capo Verdo* aż do *Capo Gwardafuy* mil Niemieckich 160. Szerokości mierzy od *Promontorium Bone spei*, aż do Morza Szrodkoziemnego na mil Niemieckich 1400. Afryka jest większa od Europy, mniejsza od Azji: nie jest jednak tak ludna, iak Europa, bo po wielu częściach pusta, osobliwie pod Ekwatorem & *sub Zona torrida*, gdzie ni źródła, ni strumyczka nie obaczysz. Zadnych tam mieć niemożna Kommercyow dladzikich po drogach bestyi dla drog gorącemi, agłębokiemi zasypanych piaskami: gdzie iak szarańcza Arabcykowie uwiiiają się Rozboynicy. Prowincye jednak blisko Morza leżace, mają dobre wina, frukta, złote y srebrne gory; ztąd powiedziano: *Prodigiosum esse, quid quid Africa producit, sive bonum, sive malum*. A drugi powiedział, że Afryka *Monstra parit*. Jest tedy ta część świata Matką dzikich y strasznych bestyi, Matką grubiańskich ludzi.

AFRYKA czalow dawnych zawierala w sobie Egipt Wyższy, Lybią zewnetrzną, Cyrenaykę, gdzie Ammona było *Ora-culum*, Afrykę mniejszą, Lybiyskie puste grunta, Troglodytow, Garamántow samym Rzymianom strasznych, Numidyą, Máurytanią, Cesarzeńską Prowincyą y Tyngitańską, Getulow Nacyą, Lybią wewnetrzną, Etyopię, albo Murzyńską Ziemię y Troglodicką Kraine,

NACYE w Afryce te mieszkaly: *Arabegyptii, Lybiegyptii, Cyrenenses* z *Katagichzykami* wojujący o granice, *stawni Nasamones, Pylly* odorem y iadem swoim węzow zabiiający, *Lybiphenices*, inaczezy *Peni, Troglodyta, Garamantes, Numide*, albo *Nomades, Mauri*, albo *Maurusi Massesyli, Getuli* od Rzymianow pokonani, *Nigrite*, bardzo głośni, *Nubii* obszerny Narod, *Arabes, Æthiopes, alias Murzyni, Abyssini*, w Wyższej *Etiopii*. &c.

Czałow świeższych AFRYKA dzieli się na Cześci 12 Większych: na Barbaryą, Saara, Nigricyą, Gwinią, Nubią, *Imperium* Abyssyńskie, Krolestwo Egypskie, na *Imperium* Monomegow; Kongo, Zangwebarya, Krolestwo Monomotapy y Kray Kafrarią.

I Barbaryą nayıpierwsza, idący z Azji ku Afryce, która jest wielkim Kraiem Pomorskim od Europy na 600 mil po nad Morzem Środkoziemnym rościagniona. Nazwana Barbaryą od *Barbar*, mruczenia, nieśmaczney y grubey mowy tamedznych Obywatelów, albo też od częstych pustych gruntów *Bar* rzeczonych. Nadgradza jednak *bunc defectum* mowy y grubiaństwa, pożytkami Wina wysmienitego, Oliwy, Miodu, Cukru, Daktyłów, Figow, pomagranatow, a co większa bogaci Patriotów Złotem, Srebrem, Płotnem, Wełną. Od Zachodu Barbaryi jest MAURYTANIA Oyczyzna y *Asylum* Maurow z Hiszpanii aż tu zapędzonych y osiadłych, z Europeyzykami handel wiodących. Od Wschodu Barbaryi tami prawie są Rozboynicy, w Miastach brzegowych *in Capturam* Chrześcian czuwający, aby w wykupnie onych, wielkie brali pieniądze. Zowie się ta ludzi kondycya *Kor-faren*. Ta Barbaryą znowu się dzieli na 6. Krolestw. i na Fetz albo Fessańskie Krolestwo, która się od *Tingis*, albo od *Tangier* Miasta teraz demoliowanego zwała Maurytania *Tingiana*. Krolestwa Fessańskiego Stolica Fetz, albo Fessa, ma na 80 tysięcy Domow. Meczetow Przednich 50, podleyszych blisko 600. Nayıprzedniejszy *Kurrusen* w pośrodku Miasta wielki napuł mil Francuskicy. Ma w sobie Chorow albo separacyi 17. Kolumn okrągłych z białego Marmuru 2500. W Chorze przednim, wisi lampa wielka łpiżowa, a na niej innych pułtorasta; twierdzą, że to z Dzwonow w Hiszpanii przez tutejszych obywatelów zabranych. Inne tu Miasta sławne *Alkassar*, *Ceute* albo *Septa* od Maurow lat 20 atakowana, nie wzięta, blisko *Gibraltar*. *Saled*, albo *Sela*

Sela Miasto Stołeczne Rzeczypospolitey Morskich Rozboynikow, Krolowi Fessańskiemu haracz płacąca. Drugie w Barbaryi Krolestwo MAROKKO o 7 Prowincyach przez Machometanow y Zydow, osiadłych, imię ma od Marokko, albo od *Marcobium* Stolicy, bardzo niegdy obszerney, teraz zruynowaney domowemi woynami, a bardziey od Arabow; gdzie było Domow na sto tysięcy. Trzecie Krolestwo w Barbarii ALGIER, handlem się bawiące; którym teraz rządzi *Respublica Aristocratica*, która ma swoią radę *Dywan*, Turkow modą nazwaną, a na nim przysiadnie *Dan* nazwiskiem: jest pod protekcyą Cesarza Turckiego, który tam trzyma Paszę dla odebrania tylko trybutu należytego Cesarzowi. Ma 5 pod sobą Powiatow y Stolicę Algier, pełną Maurow, Turkow, Zydow, którą Hiszpani, Francuzi, Hollandowie, Anglikowie, nie raz *armis* tentowali, ale nic nie poradzili, tak jest mocne. Tuż kładą Miasto *Bona Hippou* zwane, Katedrę S. Augustyna, z Portem y Zamkiem mocnym. Drugie to kładą Miasto w Krolestwie Tunetańskim. Czwarte w Barbaryi Krolestwo TUNETANSIE albo *Tunis*, rządzące się teraz Formą Rzeczypospolitey Arystokrackiey, tak *in forma omnis*, iak Angielską Rzeczposp: Stolica jest *Tunis* potężne Miasto, gniazdo Rozboynikow chwytających y przedających lud Chrześciański. Tuż jest *Golletta*, Forteca, na gorze blisko obalin KARTAGINY Miasta Morzem opasane, od Fenicensow ieszcze przed Rzymem, a według Euzebiusza w lat 70 po założeniu Rzymu począł się fundować. KARTAGINCZYKOW Potencya w Afryce nie mogąc się pomieścić, y w Europie swoje miała *Imperium*, z Rzymianami trzy razy, z innymi bez liczby odprawiwszy Bataliy, to zwycięzkich, to zwycięzonych. *Tandem* tę Kartagineę *Scipio Emilianus*, *vulgo* Afrykański, Rzymską obległszy Potencya, dobył, dni 7 pałł, zruynował. *Adrianus* potym Cesarz toż Miasto zreparował, Imię dawfzy *Adrianopolis*; lecz od

Wandalow, Gotow, Saracénow do Scipionowey ruiny znowu się wrocilo; nic do tych czas, tylko *Aqueductus, alias* wody po pod ziemię Kanałami prowadzone y wielkie obaliny, nie mające. Był w pośrodku Miasta Zamek potężny *Byrsa*, toiest Wołowa skora zwany, z tey racyi, że ten Zamek y Miasto *Dido* Krolowa od Męża wypędzoną, założyła, tyle sobie uprosiwszy gruntu w Lybii, ileby skora obić mogła wołowa, co łatwo iako małą na pozor rzecz, uprosiwszy, skóre owe na cienkie a długie rzemyki pokrajała, ieden do drugiego wiążąc, długiey miary uformowała rzemien, nim potężne wymierzyla *spatium* ziemi, na którym, wielkie Miasto Kartaginy, y Zamek *Byrta* długi na 2000 krokow pomieścily się, iako świadczy *Serwiliusz*, a poświadcza *Virgiliusz* Poeta;

Mercatique solum, facti de nomine Byrsam;

Taurino quantum possent circumdare tergo

Całey Miasta cyrcumferencyi było na 22 tyśiące krokow dobrych. Potym to Miasto opanowali *Peni*, albo *Pbeni*, od *Fenicensow* pochodzący, ktorzy tyrańni *Pigmaliõna* znieść nie mogąc, porzuciwszy w Azyi Tyr Miasto, tu do Afryki przybyli, ową *Byrsę*, *Kartagina* nazwali od Miasta Tyrskiego *Charta*, albo od *Katrąginy* *Herkulesa* *Corki*. Ta *Gens* *Penow* albo *Kartaginczykow* była *Dives opum, Studiisq; asperissima belli*, aż za kolumny *Herkulesowe*, po gory *Pyreneyskie* w *Hiszpanii* *viclorem gladium* y *Pańowanie* swoię rozciągająca, *Sanguntu* w *Hiszpanii* niedobytego *expugnatrix*, Trzy woyny *Bella Punica* zwane prowadziła *cum Romanis gentium Dominis*; pierwszą woynę dla siebie fatalną; drugą dla *Rzymian*; kiedy z *Wodem* *Annibalem* z *Hiszpanii* do *Włoch* się przebiwszy, lat 18 mieczem, y ogniem *Rzymianom* dokuczyla, w iedney okazji tyle potożyła *Rzymianow*, że pułczwarta korca *Kawalerskich* do *Kartaginy* postalała *pierścieni*, Trzecią *tandem* woyną cale od *Rzymianow* znie-

zniesieni Kartagińczykowie, głowy już podnieść nie mogli, chyba pod miecz Rzymski: w te tedy trzeciej Woyny czasu Carthago z ziemią zrownaną *ex Mandato Senatu Rzymskiego*, Piąte Krolestwo Barbaryi jest TRYPOLITANSKIE, a raczej Rzecz Pospolita Trypolitańska od Dywana, od *Day* albo *Dozego* Prezydującego w Dywanie, rządzona, iak Algierska y Tunezańska, Turczyzna uznająca Protektora, płacąc mu haracz. Stolica tu *TRIPOLIS di Barbaria*, stek Żydów, Turków, Maurów, Otaki na niewolników Chrześcijańskich. Szóste w Barbaryi Krolestwo BARKAN od Stolicy Barka zwáne. Tu jest Pustynia Barce, w ktorej śródku był Ammona Kościół, odpowiedzi dającego, z ktorego teraz tylko obaliny widać.

II Po Barbaryi opisaney z swemi Krolestwami *occurrit* w Afryce BIA bliźta lub wewnętrzna *vulgo Biledulgerid*, albo *Datteland*, to jest Daktylow kray, od Daktylowego fruktu mnogości na 750 mil po między podgorza Atłasa więkzszego y mniejszego. Obywatele tuteysi różnym panom tamecznym haracz płacą: iedni są osiedli y właściwie Afrykani *Berebey* zwani; drudzy *Vagi*, tułacze, a ci są Arabowie, owiec y rozbojów pilnujący.

III Afrykańska Prowincya ZAHARA albo SAARA albo *Sar*, przedtym LIBIA ZEWNĘTRZNA, albo Dalsza; ktora się długim ciągnie traktem, w dzień dla gorąca y piekących piasków, w nocy dla okrutnych bestyi nie dostępna, dlatego mil so ulzedłszy, czeka tam nie obaczysz. Przeciesz tam Geografow ciekawość Krolestwa *Borno* y 7 dociekła Powincyi, Wielki tu *defectus* wody, tak dalece, że dnia uiechawszy żadnego nie obaczysz źrzodła; choć kopano studnie, tedy stoney dokopano się wody. Kupcy tedy iadąc z Krolestwa *Fetz*, albo *Fessy* do Tombuto Miaśta w Nigrytanii, albo z Tremizen do Kaytu, oprócz Wielbłądów, na iuczonych towarami, prowadzą drugie z wodą, ktorej iezeli im nie staie, owe luźne wielbłądy zabiiają po iednemu, wodę z nich wydzieriają, chłodzą się; gdyż Wielbłąd

blądna 12 dni zawsze w siebie bierze napoiu: gdy by tam namiętnionych niebyło zwierząt, ustałby handel. Zracyi tuteyszego gorąca y suchych gruntow, tudzież pustych, mnostwo tu jest dziwnych węzow, Lwow, Tygrysov, Lampartow, Strusiow, a ieszcze więcey okrutnych ludzi, Rozboynikow, Czarnoksiężnikow.

IV. Kraina Afrykańska NIGRITANIA albo *Terra Nigrorum*, gorami iak wałami oblypana, od rzeki *Niger*, czyli też od Obywatelow czarnych nazwana, w Złoto Srebro, Ryż, Zboże, Futro bogata. Tazaś Kraina co ponad morze leży, ma mnostwo stoniow y Krokodylow przy Rzece *Niger*. Ma cała Nigritania Królestw koło *Niger* rzeki od Północy y od Południa leżących 14, a blisko Morza 6. Zgoła cały kraj na mil 5000 rościagniony.

V. Afrykański Kraj *GVINEA* po nad morzem na mil 300 rościagniony, od Północy ma Nigrytania, od Wschodu Biafarę, od Zachodu morze Atlanckie. Dzieli się na 4. Królestwa: *Gwintanskie proprie*, *Montaneńskie*, *Małagwetteńskie*, *Beninskie*. Wiele tu mają Zamkow y Fortec *Hollandowie*, *Anglikowie*, *Duńczykowie*. Iak Krolik który *Gwinei* umrze, z nim wiele *Familii*, *Dworzanow*, koni pobitych bywa, abymu szliw *assistent iam*, *reste Juventio Soc*: *JESU*. Wielka tu obfitość *Zboża*, *Ryżu*, *fruktow*, dwa kroć na rok rodzących się. Psy tuteysze nie umieją szczekać; *Tygrysy*, których, tu wiele, tamedcznym czarnym ludziom, okrutnemi się stawia, *Europeyskiemu* białemu *Ludowi* łaskawie; roż czynią w Królestwie *Kongo*, w *Prowincyi Bamba*. *Małp*, *Lampartow*, *Krokodylow*; *Zołwiow* wielkich, [tu ich jedzą stoniow, idących na pokarm Obywatelom, a kość stoniową dających do kramow, wielka jest liczba, a między niemi *Zwierz Salvagos*, larzo do człeka podobny, z ludźmi się pałujący, o ziemię niemi uderzający, tak silny. Tu mnostwo trzcina

trzcin cukrowych, cytryn, pomarańcz po dzikich polach rosnących. Palm tu niemało, z których wino wyciskają, którym się dobrze upić może. Rosną tu te drzewa na stop 40, na 50. Stroy Obywatelow nie wiele kosztuje, bo nago chodzą, czarni; od pafa tylko zaślōnieni: Pieniędzy żadnych nie mają, Złoto, Srebro, y inne bogactwa, dają Kupcom za Towary, *Pueri & puella miscetur promiscue*, poki się nie pobierają. O BOGU żadney nie chcą mieć wiadomości, choć na tym *desudant* Misyyonarze.

VI. W Afryce Kraina jest NUBIA, (ktorey Miasło Stołeczne, gdzie tameczny Krol rezyduje, *Nuebia*) na mil 300 wzdłuż, y na tyleż wszere zabierająca, to Turczynowi, to Abyssyńskiemu holdująca Cesarzowi: Obywatelow ma Machometanow, Zydow, Koptykow: Płynie przez ten kray rzeka *Nubia*, ktora dała imię calemu kraiewi.

VII. Kraina Afryki, jest ABYSSYNA, albo ABASSYA, *alias Æthiopia*, albo MURZYŃSKA ZIEMIA WYZSZA czyli DALSZĄ, á raczey

ABYSSYŃSKIE IMPERIUM.

Monarcha Abassyi, albo Murzyńskiey ziemi Wyższey, od patriotow nazwany jest *Magnus Negusch*, toteż Cesarz: Europeyzykowie nazywają go ABYSSYŃSKIM Imperatorem, nad 16, á według Kirchera nad 27 Krolestwami panującym: z których te znaczniejszy: *Dafila, Barnagasso, Dangali, Döbas, Trigemahon, Ambianantwa, Vangue, Bagamidri, Belegvanze, Angote, Bafli, Fatgar, Olabi, Baru, Gemen, Fungi, Tirut, Malemba, Amara, Tigre, Awa, Fazola, Goyam, Dambia, &c.* Państwo to rzeczone

Abassya, albo od Abassenow Nacyi, z Arabii do Afryki przeniesionej, albo od Arabskiego terminu owego *Elbabaschi*, co znaczy Xiążecia, á mieszkańce nazwali się Abyssi, albo *Abassini*, *tandem Abyssini*. Imperator tutejszy rządzi Państwem przez Wice-Reiow, á ci wszyscy z Hetmanem dependują od dyspozycyi najwyższego Ministra imieniem *Raz* nazwanego. Wielkie *olim* było Państwo, bo od Egiptu aż do Państwa Monomotapa się rościągalo, ale teraz to od Turkow, to od Monemugow w granicach umniejszone. Kray ten jest rowny, gładki, oprócz, że granice iego gorami, iako wałami obsypane; bogaci go wszelki kruszec osobliwie złoto, srebro; ma państwiska tłuste, wszelkie zwierzęta, frukta. Miast ma niewiele y wsi, bo Cesarz y Obywatele częściej w namiotach, niż w Pałacach murowanych, y w budynkach rezydują. Kościolow tu mnostwo niezliczone, nawet na pustych miejscach, Klasztorow liczba nie mała, Mnichow Schismatykow, Kopteyskich, Machometanńskich, Pogańskich y Chrześcianańskich mnostwo. Państwo to rościąga się wzdłuż na mil 580 wszierz 450.

ABYSSYNSKI IMPERATOR czy jest Præsbyterem, albo Popem Janem?

Wielu jest takich Autorow, ktorzy *erroneè* mniemają, że Abyssyńskie, albo Murzyńskie Cesarz jest *PRESBYTER JOANNES*, albo *POP-JAN*, y w samym zaraz pomylili się nazwisku, ktore ięzykiem *effertur Periskim, Progestiani*, to jest Mąż Apostolski, á oni *corruptò sonò vocis*; mówią *Præsbyter Ioannes*, iako twierdzi *Scaliger*. Inni go nazywają Murzyńskim ięzykiem *Zuchanes Belul*, to jest *Ioannes Pretiosus*, tak rzeczony, że w złoto w kraiu swoim rodzące się bogaty; zowie się ieszcze *Prete-Gianni*. Ale *quocunq; nomine*, zwany jest y był, nie w Abyssii albo Abyssynie, to jest w Murzyńskiey ziemi; ktora leży w Afryce, ale w Azji panował,
w Tar-

w Tartaryi Wielkiej, w Krolestwie *Tanebur*, albo *Tenduc* pryncy palnym, y w innych 72 Krolestwach, to Chrześciańskiej Religii, to Pogańskich błędow, iakoto *Barantola*, *Boratay*, *Lassa*, według Pawła Weneta. Są y tacy, ktorzy rozumieją, że to *Presbyter Joannes* iest iedno, co y Wielki Cham wielkiej Tartaryi. Miało go wielu za Kapłana y Kroła, z racyi że *more* Arcybiskupow przed sobą podniesiony Krzyż kazał nosić. Pierwszy *Petrus Covillanias* od Jana II Kroła Luzytańskiego unyślnie po to wysłany badacz y szpieg, aby się o tym Popie Janie należycie wywie dział; ten udał się do Abyssyńskiego Państwa, gdzie widząc tamiecznego Monarchę wiele podobieństwa mającego z Krolestw wielu, bogactw y ceremonisłow, do owego *quondam* w Azyi panującego *Popa-Jana*, powrociwszy do Luzytanii, iak by dociekl *rem certissimam*, uczynił Imperatora Abyssyńskiego Popem Janem, y nazwał go *Presle Jean*; ale cale nim nie iest, iako *Paulus Venetus*, *Kluweryusz*, *Kircher*, *Joanaes Gruberus* ztamtąd powrocony Roku 1661 piszą. Ostatni twierdzi, że w Krolestwie namienionym *Tauchut* w Tartaryi wielkiej, w części Tartaryą Chińską zwaney, są *Vestigia* Państwa tego *Popa Jana*, gdzie mu cudowną *superstycyą* czyniono iako Bogu adoracyą. *Paweł Wenet* napisał, że z iego Familii do tychczas panują, ale w Potencyi, *Majestacie* cale zniszczeni, drudzy Chińskiemu hołdują Imperatorowi. *Kircher* racyocynuje, że Państwo tego *Presbytera* bydz musiało daleko za murami Chińskimi, nie w *Katayum*, ktore teraz należy do Chin, ale za stepami, za *Kalmuckimi* granicami na Północ. Są *tandem* Autorowie twierdzący, że ten *Presbyter Joannes* był *ipsissimus* (że tak rzekę) *Cham* Wielkiej Tartaryi, ktorego żywego czczono, iako *Bożka*, ktora część teraz wyrządzaia y czynią *Lamie* czelkowi żywemu, zawsze *dobieranemu* po śmierci pierwszego.

His praemissis IMPERATOR ABYSSYNSKI cale nie iest owym

Popem Janem: *celebre* iego *nomen* po świecie, ale nie *celebrue*, iak *baiano* o nim: jest potężnym, nad 16 Krolestwami Panem, toć ma za co Kapłanow y Kapellanow trzymać; wiele jednak zarażony Superstycyami: Pisze się Synem Salomona, SS: Patryarchow Wnukiem, dlatego tam Zydowska Religia miała protekcyą y była tolerowana *cum Christianismo*, ale przez Eunucha Krolowy Kandacy ochrzczonego rugowana; á lub staraniem Zydow znowu była wkrzeszona, znowu też przez Frumencyulza Biskupa była wykorzeniona. Utwierdzona potym Wiara Katolicka Roku 1200, *iem* Roku 1550. Ale *Facillada* Imperator tameczny z gruntu ją zruynował, á odnowił błędy dawne Schismatyckie Dyoskora y Eutycheho, z tey racyi tam mało Katolików. Cesarz też za błędami idzie Schismatyckimi. Lubo ma Pałac Imperator w Mieście *Gondor* wspaniały nad Nilem rzeką, iednak zawsze rezyduje pod wielkimi namiotami, ktore co raz na innym rozbiiaią mieyscu, wielkiego Miasta reprezentuiące *speciem*: gdyż po 6000 wożą za nim Namiotow, kore zajmują *spacium* rozbiwszy je, na mil 2 Polskich. Za temiż Namiotami trzynaście wielkich prowadzą kamieni, ktore Kościołami y Oltarzami zowią. Kiedy się z mieysca ruszył Imperator, wysokie y szerokie dwiema stronami dźwigają iedwabne Korryny, iako ściany, czyli dla upałow, czyli dla powągi Imperatora. Tytułu śmieznego y pysznego na instrumentach zażywa Cesarz następującego: NN. *Supremus meorum Regnorum, à DEO unice Dilectus, Columna Fidei, Ortus ex stirpe Iuda, Filius David, Filius Salomonis, Filius Columnæ Sionis, Filius ex semine Jacob, Filius Monus MARIÆ, Filius Nabu secundum Carnem, Filius Sanctorum PETRI & PAULI secundum gratiam, Imperator Superioris & Minoris Æthiopiæ, & Amplissimorum Regnorum, Jurisdictionum, & Terrarum, Rex Xoe, Caffares, Fatigar, Angole, Baru, Balignara, Adea, Vanguæ, Goyame, ubi Nili fontes &c.* Podczas inauguracyi Cesarza między innemi ceremoniami oddają mu klucze od Biblioteki Cefarskiey. *Nadasz.*

OBY-

OBYWATELE Abyssyńscy generalnie zowią się *Aethiopes* od Etyopa Wulkanowego Syna. Przodkiem ich był *Chus* Syn Chama. Ktore słowko *Chus* znacząc z Hebrayskiego czarnego czleka, dało okazyą, że tamta ziemia, Murzyńska, *alias* czarną rzeczona. *Diodorus Siculus* o tym Narodzie trzyma, że Nacyonalistowie tuteysy niskąd tu nie zašli, ale się tam urodzili y rozrodzili: z gniazda swego też dla niedostępnych gorzystych granic nigdy nie ruszeni. Kircher świadczy, że Krolowa tuteysza *Saba*, inaczey *Makeda* albo *Nikayla* nazwana, przybyła do słuchania Mądrości Salomona, z nim miała Syna *Melicha*, albo *Dawida*, który w Murzyńskim Państwie potym rzady wykorrygował. Po nim nastąpiło 22 Krolow aż do Narodzenia Zbawiciela Swiata. Pannowała tu zaraz po Narodzeniu Pańskim *Judytha* inaczey *Kandacis* Krolowa, od Eunucha swego wprzod przez *S: Filipa* Ap: ochrzczonego, do Chrztu *S:* przyprowadzona. Ta Kościół na gorze *Sion*, *Nays: PANNY* wybudowała. Po tey Apostolce nastąpił Apostoł y Ewangelista *Mateusz*, caley Murzyńskiey Ziemi Oświeciciel, Ewangelii Hebrayskim ięzykiem dla nich *Scriptor:* Język bowiem oni mają z Chaldeyskiego, Hebrayskiego, y Syryjskiego złożony. Mają swego Patryarchę Murzyńskiego. *Franciszek Alvarezius* o Murzynach pisze w swoim *Itinerarium*, że do Klasztorow tam męskich, nie tylko białogłowa, ale też samica zwierząt, bydła, prastwa nie ma wolnego przystępu, bo y to za grzech mają. Mnisi Post Wielki odprawują dni 50 o chlebie y wodzie, inni na korzonkach, inni nie sypiają w wodzie siedząc po brodę zanurzeni. Kapłani są żonaci, częste Processye y turyfikacye czyniący. Do Kościołow Duchowne Osoby, dopieroż świeckie bosemi tylko wchodzą nogami, tam nie plują, żadnego nie wpuszczą zwierzęcia, dlatego mury dają wysokie koło Domow Bożych. Obrzezują się iak Żydzi, chrzczą iak Chrzescianie, y to tylko w dni Niedzielne y Sobotnie. Mężczyzni się chrzczą aż w dni 40, albo 50 po obrzezaniu, *in memoriam S: Du-*
cha

cha w dni 50 po Resurrekcyi Pańskiej zesłanego. Białogłowom Chrześc S: dają aż w dni 60, á co *mirandum*, że *etiam femina circumciduntur*. Na Świętych Trzech Krolow zawsze się kapia, że CHRYSTUS od S: Jana wodą Jordanową był polany, y że wodę w wino przemienił. Po Chrzcie S: Najswiętszy SAKRAMENT zaraz dają dzieciom: Spowiadają się stojąc, nie przestrzegając sekretu, y komunikują także stojąc, idąc do Stołu Pańskiego z podniesionemi przed sobą rękami, otwartemi dłońmi. Mszy Świętey w Wielki tydzień nie odprawiają, tylko w Wielki Piątek y w Wielką Sobotę: przez ten czas ani się witaia, ani co mówią do siebie: Moźnieysli w żalobie chodzą, poki Pan CHRYSTUS w Grobie: w tenże Piątek przy innych dobrych uczynkach bicia się pięściami, rozgami aż do krwi, nie wychodząc z Kościoła. W Wielki Piątek nogi umywiają ubogim. Nie dopuszczają malować Pana CHRYSTOSA Ukrzyżowanego, sądząc się niegodnemi widzieć Zhawcę swego w takiej męce. Iadąc na wozie, albo na koniu koło Świątnice Pańskiej zsiadają, padając na twarz: Sabaz y Niedzielę obserwiają: Dzwony mają kamienne: Zon miewają po kilka: Aniołow malują czarno, bo to jest ich Murzyński kolor, a diabla bialo, bo ta maść jest Czodziemka, Europeyska. Jalowiczego mięsa surowego nawięcey jedzą, á znaczniejszye osoby mają za specyjal ięść też mięso we krwi umoczone. Wina tylko Cesarzowi, Dworowi jego y Patriarsze Prawo dawne pić pozwala. Czola dzieciom zaraz w pieluszkach wypiekają, á to zapobiegając fistulom, albo plynieniu z oczu humoru: Pazorow nigdy nie obrzynają, zwierzętom się konformując; dla których Państwo ich jest knieia, gniazdo, legowisko: wielkie bowiem tam mnostwo osobliwie w Gwinei Lampartow, Tygryfow, Krokodylow, Sloniow, Ostrowidzow, Zolwiow, ktorych mięsem żyją Obywatele, mapł, ptastwa &c. Lato tu ustawiczne, żniwa dwa razy na rok, obfitość wszelkich nasion, cukru, wina, cytryn, &c. Mia-

Miasta y Mieysca sławne w Murzyńskim Państwie:

Amara albo *Ambara* Stołeczne całego *Imperium* Miasto; drugie *Gondor* z Palacami wspaniałemi: trzecie *Chaxumum* Stolica według niektórych Krolowy Saby.

Iest tu Insula *MEROR* *vulgò* *Gvengare*, albo Jeziora Nilusowe *Zaire* y *Zambre* dwoiaca, za czasow *Pliniusza* Krolestwo bardzo ładne, długa na mil 3 tysięce *stay*, szeroka na sto *stay* u *Herodota*. Na ktorey taka niegdy była władza *Xięży*, że Krolowi rozkazać mogli swemu, żeby się sam zabił, a oni innego *substituabant*. Ale pobiwszy ieden Krol wszystkich *Kapłanów* w iedney *Bożnicy*, zniósł ten zwyczaj. Bogata iest w *Złoto*, *Srebro*, *Miedz*, *Zelazo*, *Heban* y drogic kamienie, *teste* *Strabone*.

VIII. Kray w AFRYCE, EGYPCKIE KROLESTWO

EGYPT wziął imię od *Egyptusa* Brata *Danausa*. Od Północy ma morze *Egypckie* y *Mediterran*, od Południa *Murzyńskie Imperium*, od wschodu *Arabiją* *skalistą*, od Zachodu *Barkan* Krolestwo y *Nubią*. Długie iest to Krolestwo według *Kluweriusza* na mil 150. szerokie na mil 100. Inaczej *Egyptu* *Beroza* zowie się *Oceanią*, że *Oceán* tam mieszkał: u *Xenefonta* nazywa się *Ogigą* od *Ogiga* *Olbrzyma*; ale naydawniej nazwano to Krolestwo *MISRAIM* od *Misraim* *Syna* *Chusowego* według *Jozefa* *Zydowina*; to *Terram* *Chus* od *Chusa* *sámego*, to *Aëriam* według *Euzebiusza*: to *Pharaonicum*, od *Faraonow* *Krolow*; po *Turecku* się zowie *Elkiebitz*, to iest skryte mieysce, po *Arabsku* *Mezra*, po *Chaldeysku* *Mezrai*, po *Syriysku* *Misry*. Dzieli się to Krolestwo na *Wyższy* y *Niższy* *EGYPT*. *Podzielone* potym było na 3 *Nomos*, to iest *Prowincyi* według *Strabona*. *Wyższy* *Egypt* zwał się *Thebais*, y miał tych *Nomos*, albo *Prowincyi* 10. *Egypt* *Szrodkoziemny* zwał się *Memphitica*, y miał tyleż *Prowincyi*

cyi czyli *Nomos*: Niższy Egipt od *triangularney* figury Nilem rzeką rozdzieloney, na dwie części uczynioney, zwal sie Delta, y miał także 10 *Nomos*, toiest Prowincyi. Turcy teraz te zarzuciwszy *Nomorum* koordynacyą, pierwszą część od Kayru aż do *Ostium Canopicum* nazwali Nahar *Allerif*, albo *Turif*; drugą część *alias* Tebaide mianują *Affaid*; trzecią część koło Miasta *Bubastis*, tytułują *Allarde*, *Béchria*, toiest ziemia błotnista, albo morska. Labirynth też Egypcki na tyle był Sal y separacyi podzielony, ile w Krolestwie było Prowincyi; który podział Egiptu uczynił *Sesostres* Krol według Diodora. Te *Nomi* albo Prowincye nazywały się od Miast pryncypalnych, naprzykład Prowincya *Thebaites* od Thebow Miasta: każda z nich była Bożka iakiego oddana straży, iakoto Apollinowi, Słońcu, Apidefowi, Ammonowi, Osiridefowi, Isidzie, Krokodylowi, Jowiszowi, psu, Czeczudze rybie, Serapidefowi, Cybeli; Canopo, toiest Nilowi rzecze, którą za Boga mieli.

To temu *attribuirur* Krolestwu, że iest bardzo dawne na świecie; bo ieszcze od *Chusa*, czyli *Misraima* założone; dlatego o dawność z Scytami certuiące; że od czarnego Morza niższe pozycya; że nigdy Północy niewidzi: że wiatrow nie czuie Południowych: że trzęsienia ziemi nigdy nie pamięta według Pliniusza: Piorunow, grzmotow nie słyszy; co sprawiaie czyłta aerya, gorącym wypogodzona, dlatego tu deszcz *rarietas* wielka, rzadko y to pewnych tylko pada czasow, *NILUS* rzeka iego *defectum* *supplet* wylewając się na pola, ie sprawiaie żyznemi *ad stuporem*: Nil tam nie iest *nil*, ale *omnia* Egypcyanom. Ztąd Seneka powiedzial, że w Egypcie: *Nemo Aratorum aspicit celum*, bo tylko z ziemi od Nilusa polañey, á nie deszczami z chmur, wyglądaia, *fructum centesimum*. *Lucanus* Rymotworca o tymże pisze Krolestwie:

Terra suis contenta bonis, non indiga mercis,

Aut

Aut Solis in Solo tanta est fiducia Nilo

Toż samo poświadcza Laktancyusz, że Ddzow tam nie maż, mowiący:

Nullis in Ægypto, nubibus subtexitur calum,

Nec pluvia sitiens, supplicat herba Jovi.

Jest to Krolestwo nayżyźniejszy w świecie, y ztąd nayludniejszy. Miało z razu Miało *ex mente* Pliniusza 150. Za Amazela Kro-la 20 tysięcy; potym mniej, bo za Ptolemeusza *Lagi* było 18 tysięcy *teste* Diodora. Obywatelów w tamte czasy było million siedm ktoć sto tysięcy, za czasów Diodora million trzy kroć sto tysięcy. Co też było tam Pustelników, Mnichów w lasach Te-baidy? Czemu się dziwować nie należy, bo jedna Hebrayska Matrona po siedmioro, y ośmioro dzieci miewała, według Hebrayskich *in Exodum* Kommetarzów. Teraz tam Miałt mniej daleko, bo ie Turcy poobalali, zaniedbali, *in ruinis*, także y Oby-waleatów, daleko mniej; ktorzy są, to Machometanie, to Poganie, to Zydzi, to Grecy, to Kopteyscy Chrześcianie.

Takiego mnożta ludzi, jest Mátka wielką w Egypcie ży-żność, a żyżności Oycem Nilus Rzeka, iuż odemnie między Rzekami świata opisana, y wDubitancyuszu wspomniana, która y ta ma co o sobie do referowania. Ten szeroki w wielu miey-scach iako Dunay: woda w nim mętna, dlatego namułem swo-im sprawnie pola: siedmią Bramami albo nurtami wpada w morze: Co niżeli czyni, rozerwaniem swoim na dwa nurty, czyni Insułę Deltę tryangulárną iák Grecka Lilterá Delta Δ . Przez Kayr Miałto kilku kanałami płynie. Pola iedne oblewa natu-ralnie, dla niskiey y płaskiey pozycyi, drugie mieysca przez sypa-nie tamow y grobel, a potym puszczaniem kanałami ptzekopa-nemi do pol y gruntów. Dla tego koło kraiu Delta zwanego, jest na 20 tysięcy Wsi, oprócz Miałt, ktore sobiez Nilusa wode zprowadzają na pola y ogrody. Niżey y wyżey Kayru jest Wsi

Kkkk

koło

koło 40 tysięcy; takimże sposobem partycypujących wylewku Nilusowego na swoje grunta. Nayspierwey jednak oblewa pola Tureckiego Cesarza Pana Egiptu, Paszy Kayrskiego, y Sendziakow. Z tey Rzeki Egypcyanie co rok biorą prognostyk urodzaiu; albo nie urodzaiu taki. Kiedy Nilus rzeka wylewa przeciwko staremu Kayrowi *Memphis* zwanemu, jest tam [jako opisuje *Joannes Leo*] Insułká mała na Nilusie imieniami to *Gizo*, to *Michias*, to *Mulchias*, to jest Miara, nazwana. W końcu tey Insułki jest Pałac Paszy y Mączet, a w tym studni [dokąd Chrześcian Turcy nie pulzczaią, mając za miejsce Święte] która jest czworokątną na łokci 18 głęboka, a w tey studni Słup *Niloscopus*, to jest Nilowa Meta, albo miarazwany, tyleż łokci wyłoki. Ten słup woda podziemni z Nilusa kanałami oblewa co raz wyżej według wody przybywania w rzecę. Na słupie są *numeri* łokciow wymierzonych regularnie. Uważaią z całego Egiptu nato przyśłani *Curiosi*, po którą liczbę wodą się podniesie w studni, jeśli do 15 łokci, obiecuje rok żyzny, y w ten czas wielkiej wesołości, chłopow krzyk, po Nilusie pływania; a jeśli zbierze wyżej nad tę miarę, znaczy wielką powódź y zalanie kraiu. Kiedy zaś woda tylko na słupie zbierze po łokci 12 grozi drogością, jeśli coś więcej nad liczbę 12; a nie dojdzie liczby 15, pomierny prognostykuie urodzay. Xiężę zaś *Mikołay Radziwiłł* Pegrymint inaczej trochę o tey wody w studni elewacyi piśze, że kiedy Nilus zbierze na 20 łokci, na owym Niloskopie, znaczy wielką żyzność; jeśli na łokci 24 25 26 ominuie mokrość wielką; kiedy do 19 łokci nie dochodzi, głodu się spodziewać każe. Zbiera zaś *Nilus* w puł Sierpnia, które jego *incrementum* *causant* dadze *Maja ultra Tropicum canceri*, aż do Sierpnia padaiące. Gdzie Nilowe nie dochodzą wody, deszcze bywaią, a czasem y koło Kayru, ale tylko w Grudniu padaią y koło *Alexandryi* kilka razy na rok. Na lustracyą y próbę owego Nilo-

Niloskopa albo słupa mierniczego gradusow wodnych, Pałza Kayrski wieżdzia z Pałacu swego *in assistentia* blisko 2. Millionow ludzi przy rezonacyi armat, surmow, bębnow y wyniesienia chorągwi, a to dla roskopywania grobli, ktora leży u owey wieży, czyli Meczetu, gdzie jest Studnia z słupem miernicznym. Gdzie stanowşzy, daią *signum* ręką, a ludu mnoſtvo bierze się y roskopuje groblę, puszcza wodę kanałami na przyległe pola y do studni owey, gdzie jeżeli ciewacya wody dobry obiecuie rok Egypcyanom, Pałza wraca się do Pałacu swego z galeru rzucajac Cukry dla ludzi wydzieraiących sobie: inni w Maszkach się prezentuią, inni z domow swoich w wodę skaczą z pociechy. A ieśli *Niloscopus* nie dobrze ominuie, wszyscy z smutną ztamtąd powracaią posturą.

Zracyi tego Nilu jest tam Pszenicy piękney obfitość, Ryżu żyzność, Cukru, Daktylow niezmierna abundancya. Pełno w Nilu namienionym żab, boecianow, kaczek zielonych wysokich, Hipopotamow, *alias* koni morskich, Krokodylow mnoſtvo, osobliwie koło Sait wyżej Kayru, gdzie się znayduią na trzy sążnie długie. *Nilus* Insuł ma na sobie więcej niżeli 700 według Dioskora Sycyliyskiego: z ktorych kilka tak wielkich, że dni pięć do prześcia potrzebuią *Justinus, Plinius.*

Generalnie o EGYPCYANACH *Sciendum.*

O Bywatele Egypscy dawnych czasow iedni zwali się *Arabegyptiis* ato ci, co od strony Arabii, drudzy *Libyegyptiis*, ktory od strony Libii mieszkali. Tuteysi Obywatele dawnych czasow w dwuch miesiacach rok zawierali według Censoryna, potym w czterech miesiacach według Solina: *Macronius* iednak twierdzi, że u samych Egypcyanow pewnem Rok był opisany granicami. Twierdzili, że ludzkie serce co dnia aż do lat 50 rośnie, y przybywa go po dwie drachmy, a od lat 50 znowu po ty-

leż ubywa: a tak iak sto lat upłynęło cztekwowi, życiatermin znaleźć był powinien. Ci ciała maściami namazane, od korupcyi zachowane mieć chcieli *teste Plinio*: Ci pierwsi Bózkow adorując, świat zarazili Bałwochwałstwem: w Hieroglificzney nauce oni pierwsi w świecie: u których *Hermes Trismegistus* wynalazł *artem alias* wylokich y głębokich rzeczy zataienia i sposob, pod malowaniem, lub rysowaniem, lub rżnięciem pewnych figur, żadney niedając inskrypcyi, aby nieme obrazy *loquantur abscondita*; o których Hieroglifikach ja dałem Lekcyą pod tytułem: *Umbr y obiasmione*. Uznają ich za wielu rzeczy Inwentorow, za obrotow Niebieskich, gwiazd y Luminarzow Obserwatorow. Języka Egypcyanie według Kirchera zażywaią *pure* Arabskiego: Uczeni zaś y Mnisi Język Kopteycki mają *in usu*, ktorego Alphabet składa się z liter 23. Sam zaś *purè* Egypcki Język albo Faraonski z żadnym językiem nie ma podobieństwa, który bardzo zepsował Kambyzes Król Persow y Medow po zawoioowaniu Egiptu, kiedy Kapłanow y Nauczycielow biegłych w Hieroglificznych naukach, kazał precz wybić, Księgi ich, marmury; Obeliszki tego tajemnego pisma pełne popalić, poobalać, *serio* przykazał, y cały Egipt w puściny prawie zamienić, Bałwanow poobalać. Ta ruina trwała aż do czasow Wielkiego Alexandra Greckiego Monarchy, y który pozostałych z Egiptu Persow, wypędziwszy, znowu owych Kapłanow, Hieroglificzną nauką, starą superstycyą, przez wydany Edykt rezuscitował, a przez to Kopteycki, *alias* starożytny Egypcki przywrocony język, ale już Greckimi podszyty wielu terminami. Egypcyanie są główni pływacze, Nurkowie, osobliwie koło Damiaty Miasta Egypckiego; gdzie w wodzie zataieni, na batyz pod wody wypadają, rabują, y ludzi zabiłają na których w strzelbę y czuyność około siebie gotować się należy. W Mieście *Takba* sami Rybacy po całym dniu pod wodą bawią się, y ryby rękami y ustami wynoszą. Dla zbytniego w Egyp-

cie gorąca, prochu y piasku, wszyscy prawie Obywatele na oczy chorują; gdyż tam piaski są ostre iak szkło lśniące się, którym gdy wiatr przerzuca, zdaje się iak woda ciekąca. Sekret mają osobliwie Egypcyanie na wywodenie kurcząt; budują piece pod Niebem sromiane, oblepiają gliną z lekka, zostawiający na południe *orificium*, albo okno, aby słońce ogrzewało nim, y w piec zachodziło: we środku pieca nakładają iaięc na piasku każde osobno kurzych, około 3000 Od pułnocy jest drugie okno dla weścia. Nakrywają na noc skorami okna, aby iayca nie oziębły. Sicią Egypcyanie około S. Andrzeja, a zbierają z pol *primis* Marca; kończą żniwa *ultimis* Maja, Jarzynę y frukta dwa razy zbierają na rok. Panny Egypckie do lat dziesięciu nago chodzą, potym w koszulach bagazyowych, takąż materyą rwarz zastroniwszy, *in spatio* owych lat dziesięciu wódkami *vis corrosive* ciała sobie floryzują, kolorami różnemi napuszczając, które się w całym życiu już nie odmyją. Białogłowy we Wsiach, y Polstwo w Miastach także w bagazyowych chodzą koszulach. Sami Egypcyanie są tylko Gospodarze y Oracze, handlem zaś w Miastach ich bawią się Turcy, Murzyni y inni Cudzoziemcy: Arabowie zaś, co ci wszyscy robią, zbiorą, rabunkiem wydzierają, bo *sine lege vagantur*., Powietrze co 7 lat odnawia się osobliwie w Kayrze, którego Turcy nie apprehendując, śmieją się z uciekających Chrześcian, Trzy lata panuje zająwszy się, pierwszego roku naywięcey, drugiego mniej, trzeciego naymniej *seviens*. Naybardziej sroży się w Grudniu, Styczniu, Lutym, w które tam czasy jest ciepło mierne, a w gorąco ustaje. *Joannes Leo* Kupiec Wenecki mieszkając lat 20 w Kayrze, przyznać, że przez dwie niedzieli, co dnia po 20 tysięcy ludzi umierało, co uczyni 280 tysięcy przez dwie niedzieli W tych miejscach zarazliwych, Europeyzykowie do domow się wracają, w czasy, gdy mniej szkodzi zaraza, *redituri*.

Jacy RZĄDCY EGYPSCY byli *ab* Origine Królestwa?

Rządców tutejszych wywodzą Meneron, Euzebiusz, *Berosus*, *Herodotus*, *Pbilo*, *Josephus*, z których tylko namienie niektórych

CHam Syn Noego panował w Egypcie po Potopie, Roku od stworzenia świata 2242 od niektórych miany za Osiridę, to Zoroastra wynalazcę Czarnoksięstwa. Poniżej panował Misraim, którego był Konsiliarzem *Mercurius Trismegistus*.

Nastąpiła potem Dynastia, albo Wielkorządy *Thebeorum*, albo Szesnastu Mężów władza: było to panowanie Bózków z Pokolenia Chama, którzy że za swego panowania o BOGU, Aniołach, złych Duchach, o Świecie, o tajemnicach, ziołach, zwierzętach y ich cnotach, własnościach, wielką mieli wiadomość y nie mało świata podali inwencyi, Bogami y Bohatyrami są od prostych ludzi ponazywani. Tacy byli *Celus*, *Saturnus*, *Jupiter*, *Isis*, *Typhon*, *Hercules*, *Mercurius Osiris*, *Horus*. &c. Ciągnęło się panowanie ich lat 1800 według Euzebiusza.

Panowali tu potem *Mercurius* albo *Taurus*, potem *Vulcanus* ognia konsekwowania *Inventor*, po nim *Sol*, *Sothin* &c.

Nastąpiła, po tych *Dynastia Pastorum* trwająca lat 103. zracyiżę do Egiptu Jakubą Patryarchy Synowie, którzy pasterzami owiec byli zasł, według Euzebiusza y Genebrarda Autorow: albo że bogactwa Egypcyanow w owcach, bydle, założone były.

Od tych Pasterzow początek wzięło Królestwo Faraonow Egipskich. Z tych idący *Menas* czyli *Mitbras* Król Memphis Miałto, to jest stary Kayr fundował. Aż tu dopiero nastąpiła Dynastia *POLITANORUM* tak rzeczona, a *Consummata Politia*, to jest od doskonale ustanowionych Rządow Królestwa, których początek wziął się pod Amazefem pierwszym Faraonem. Między temi Politanami y Faraonami był sławny *Menas* Król kilku *Pyramid* Egipskich *Fundator*. Wstawił, się y *Amenophis II*, albo *Memnon*

Memnon albo *Mena* zwany, Dzieci Hebrayckich w Egypcie wygubiciel, ktoremu Statua *Memnonis* rzeczona jest erygowana, za uderzeniem promieni słońca wschodzącego, śpiewanie iakieś wydająca. Nastąpił potym *Iusiris*: Po nim nastąpił *Acenbris*, albo *Achoris*, ktorego goniącego za Zydami Czerwone zatopiło Morze. *In serie* tych idzie *Rameses*, inaczey *Ægyptus* Król, od ktorego Egypt Królestwo nazwało się przedtym *Aeria* zwany.

Nastąpiło potym panowanie *Lærtum*, alias Sukcessya długa na Tronie tego imienia. Ztey Familii godzien wspomnienia *Rameses*, czterech Obeliskow *Fundator*: Ale wszystkim *palmam præripuit Sesostris*, za ktorego wżytkienauki, mianowicie Hieroglificzna Scyencya wzięła *culmen*. *Ex serie* tych, idzie *Tbules* Zwyciezca Afryki, ktory biiąc się o swoje obszernie Państwo, radził się *Oraculum*, kto przed nim wszystko zwyciężył, y po nim zwyciężył y ustyłał: że ieden we trzech Osobach.

Nie mieli potym Egypcyanie Królów iak, *Roboam* y *Jero-boam* w Judzkiej krolowali Ziemi. Z Godnieyszych jednak Familii administrowali Państwo, iako to *Cetus* albo *Proteus*, od Poetow baicznie opisany, że w różne zamieniał się postaci, ato z racyi, że wiele wynalazł *artes*, to też różnych zażywał Insigniów to Lwa, to Woła, to Smoka: na głowie też nosił Koronę czyli mitrę, to na kształt drzewa, to na kształt ognia uformowaną.

Dalsza Dynastya albo Rządy w Egypcie były różnych Królów, iako to *Swendes* albo *Smerres*, od Zydow *Sesak* zwanego, w złoty Bibliotekę bogatego według *Diodora*, y innych następcow Królów. Były potym rządy, to *Saitarum*, z ktorych idzie *Serapis* Król za Boga miany; to *Taniticorum*; to *Dynasta Legalis*, tak zwana, że *Buccherus* był Egypckim Prawodawcą y Królem z tey Linii.

Nastąpiło potym *regimen Æthiopum* alias Murzynow, że *Sebastus* Murzyn zwyciężywszy *Bucchera* Króla, Egypt zawoiował; był

był pobożnym y mądrym. A lubo miał sen, że w ten czas szczęśliwe jego będzie panowanie, kiedy wszystkich wybiie Kapłanow, y po ich głowach chodzić będzie, przecież on zwołałszy ich, klarygował się, że wolę, nie mieć Tronu, niż do niego przez gradusy głów ludzkich wstępować, *teste Diodora*. Postanowili byli Egypcyanie Rządy Dwunastu Mężow nie zgodnych: ktorým do czynienia ofiar, gdy rozdano Rostruchany, czyli czary złote, czy srebrne, a Sammetrykowi jednemu z nich nie dostała się, on szyszak porwał miedziany, w nim czynił Ofiarę, a tak sprawdził o sobie Bożkow Proroctwo, że ten będzie Egypckim Panem, który zszyszaka miedzianego, będzie wylewał na ofiarę; iakoż był Panem całego Egiptu. Na końcu panowania tych XII Mężow Kambyfes Krol Percki Egipt opanował: Ostarze, Pyramidy, Obeliszki wspaniałe, mieczem y ogniem *funditus* poruynował.

Odtąd zaczęły się w Egypcie Rządy Persow & *quidem* Xerxesow. Potych panowali znowu Egypcyanie, po nich Mendeluszowie, Ewenitowie. *Tandem* ostatnia Dynastia była Egypcka, z ktorey *Nectabenus* wielki Czarnoksiążnik, wiele bogactw od czarta mający, gdy widział, że *Artaxerxes Achus*, pospieszał wziąć Egipt, wiele złota y kleynotow nabrał, wyniósł się do Macedonii, a tak EGYPSKIE Królestwo odpadło od Eypcyanow, a dostało się Grekom, gdyż *Alexander Wielki* zwyciężywszy *Daryusza* Krola Perckiego, y jego opanowawszy Królestwo, Egypckie też opanował. Po śmierci *Alexandra Wielkiego* w *Babylonie* załstey, Grecka Monarchia na wielu podzielona: Egipt dostał się *Ptolomeuszowi Lagi*, w ktorým aż do *Kleopatry* ostatniey Epygckiey Krolowy, panowali *Ptolomeusze* w liczbie 13 przez lat 300. Po *Kleopatrze* Egipt w *Rzymską* zamieniony *Prowincyą*, po nich wpadł w ręce *Saracenow*, czyli *Mamelukow*, *tandem* *Turkom* Roku 1516 czyli 1517 y do tychczas pod ich ięczy iarzmem

iarzmem przez Paszę Kairkiego, podzielony na części wyżey namienionym sposobem.

MIASTA EGYPCKIE niektóre te są, *antiquitus* sławne:

Naypierwsze, y naydawnieysze w Egypcie Miasto było po zruinowanej Kartaginie Alexandria, o ktorey tu po Kairze *Scienda narrabo*. Nie poślednie Miasto Theby nazwiskiem Egypckie o stu bramach czyli salach, czyli Palacach Xiążęcych, w ktorych na potrzebę po 200 zbroynych trzymano żołnierzow; Inaczej się zwalo *Diospolis*, toiest Jowisza Miasto. Tu *MEMPHIS* Miasto *vulgò Nemchis*, albo stary Kair, gdzie wiele iest obalin y cuda świata Pyramidy, czyli groby Krolow, czyli szpichlerze: *Syene* albo Asna nie poślednie Miasto; gdzie była Machometañska studnia dziwney głębokości, którą Słońce, gdy wznak Raka wstępowało, całą swoiemi oświecało promieniami, iakby nad nią stało. Dalsze Miasto Egypckie *Bubastis olim Heròum Civitas, vulgò Aziot*; *Belbais* (przedtym *Pelusium* Miasto) z ktorego obalin *Damiata* fundowała się *Taphnis* albo *Tanis: Sais, Elephantiris, Tentiri, Abydus* Memnona Krola za Bożka poczytanego rezydencya; potym *Osiridesa* Bożka czci poświęcona: *Heliopolis*, toiest Miasto Słońca, *Said: Posidium vulgo Suez; Canopus*, teraz *Bochira: Koptus vulgo Kana, Busiris* albo *Bosira*, Wszytkie te Miasta są nad Nilem. Był tu cudny Labirynt z marmurow, drzew, ulic, zaplątanych cudownie, inkluduiący 12 Palacow Królewskich y tyśiac Domow w sobie, o iednym tylko do siebie weściu, a trudnym wyściu, o czym między cudnymi Świata strukturami, *fusus* mowilem.

Między Miastami Egypckimi teraz prym bierze Miasto Kair albo *Alkair* nowy, blisko *Memphisu* albo starego *Kairu* wielkiego *olim* ná 130. staj. Ten nowy Kray *Stolica* Egiptu całego leży między rozsochami albo rozdzielonym Nilem literę *Deltę* reprezentuiącemi. bez murów żadnych; z Zamkiem iednak w po-

środku leżącym potężnym, między temiż widłami leży *Memphis, olim Sedes* Królów. Przez Miasto *Nilus* rzeka kilką przechodzi kanałami, cysterny napelnia dla wygody, a przytym osm lub więcej tysięcy Wielbłądów wozi wodę w beczkach skurzanym, takich jak nasze, które przedaia w Mieście; daia zato Paszy Kairskiemu pewną sumę. Drugie osm tysięcy Wielbłądów wozi wodę dla Sandziaków, Ciaulów, Kupców; od których do skarbu nic nie idzie. Pieszych ludzi nosi wodę w skurzanym kózich burdziukach na 30 tysięcy. Miasta w cyrkumferencyi całej namierzył *Vallalmonsius* na mil 22, *intellige* Włoskich, albo Francuzkich: Mil Niemieckich 8, wzdłuż go jest na mil 3 iako sam powoli iadąc na osle Xiążę Radziwill Peregrynant zmiarkował, *Ludovicus Romanus lib: 1 Navigat:* twierdzi, że pięć razy większy Kair od Paryża. Ulic ma w sobie, które się na noc zawieraią według namienionego X. Radziwilla 16 tysięcy; a według Willalmoncyusza 18 tysięcy, a według Botera 24 tysięcy. Budynków jest na 2 kroć sto tysięcy. Pałaców starych y nowych od Kupców Murzynów erygowanych jest wiele. Ieden choć był nie skończony iefzeze, kosztował 3 kroć sto tysięcy dukatow. Obywatelów Kairskich Assan Pasza Kairski naliczył był 7 millionow; samych Żydów narejestrowano, z dziećmi Roku 1583 6 kroć sto tysięcy. Kairski Obywatel każdy żyie pięknie, przy wielkiej Kraiu abundancyi: majątni w swoich rezydencyach maia kuchnie; Pospolstwo, podróżni maia Austeriy albo Kuchen na 20 tysięcy w Mieście. Jedzą mięso wolowe, barany, gęsi, kury, kurczęta, ktorych tam moc niezmierna w piecach, wymnożonych; Ryżu ktorego wielkie Łany, po nad *Nilem*, Daktyłów rodzących się na Palmie drzewie mnostwo wielkie: maia ogrody, w ktorych sieia trzciny cukrowe, wodą Nilową polewaiąc.

Rządzi Miastem Pasza Kairski maiający roczney intraty 6 kroć sto

sto tysięcy Szeryfów, to jest Cekinów, oprucz różnych inwencji y zdzierstwa. Ma pod sobą 24 Sandziaków, bo na tyle części Kayr podzielony: jest zawsze w Mieście Tureckiego Żołnierza konnego na 6 tysięcy y Piechoty tyleż na *Præsidium* w Mieście, aby od Arabów rozbojem żyjących była życia y Fortun w Mieście *securitas*. Targi w Mieście są dwa razy na tydzień tak ludne, iak iarmarki, na których nawet ludzi przedają, osobnemi kupami męszczyzn nagich, osobnemi białogłów, od pasa zakrytych. Uszy przekłote u wszystkich, u nozdrza nie którzy mają wiszące galeczki, białogłowy unieższej wargi zawieszzone noszą iakieś galki, czyli paciorki. Bywa oboiey pści po pultora y po dwa tysiące. Wywożą ie Maurowie z Barbaryi na wojnie nabrawszy, albo po złodzieysku nachwytawszy: Chłopca y dziewczkę często po 10 dukatów przedają. *Débonest* Kayr, Metres publicznych mnostwo, po ulicach iężdzących na mulach z zakrytą twarzą, a bywa ich po 100 tysięcy, myto płacących od siebie do skarbu Cesarzkiego. Santonów, niby nabożniów Tureckich, *in re* Hypokrytów nago chodzących & *Femins publicè abutentium* jest mnostwo nie małe, którzy do tey niegodziwey preparuiąc się akcyi, iakieś czynią gušta: lud prosty ma sobie za szczęście, kiedy u ktorego Santon weźmie co dla siebie.

MECZETÓW w Kairze iedni liczą 6 tysięcy ośm set; drudzy świeżli 24 tysięcy. Ieden jest za Zamkiem, do ktorego wolny Chrześcianom jakces, że tam dawnych Chrześcian są Groby; wśzytek jest ze skały wykuty, wiele pod sobą mający Pieczar. Nayprzedniejszy tu Meczet, *Gyamalafar*, niby Katedra ćwierć mili Polskiej zabierający placu, gdzie Turecki Arcy Duchowny niby Patriarcha rezyduje, z Santonami, który czasem na Muli-cy iędzi, mrując na Chrześcian po Mieście. Drugi wielki Meczet *Zeule*, koło bramy, w ktorej zloczynców wieszają, choć tamtędy iężdzą y chodzą ludzie; a to czynią *exemplò Selima*. i. Ce-

farza, który tam Soltana Kamplona Roku 1519 obieścił. Trzeci Meczet *Sarafia*; czwarty *Aremele* Meczet Cesarzski przed samym Zamkiem, od Assan Paszy y Tyrana zmurowany; który uczynił famę, że miał wspaniały Meczet wystawić. Niż nań rzucił fundamenta, stał się Jalmużnikiem, a raczey sztucznym zdziercą: Nagotował koszul y sukien bardzo wiele, mając je rozdawać ubogim. To samo rozgłosiwszy, niezliczona liczba z całego Egiptu mędykow Tureckich skupiła się: puszczano po jednemu na dziedziniec Zamkowy, zdejmowano szaty stare, koszule, zawoie, w których niemało złota, srebra, kleynotow zachować zwykła lakoma żebrakow nędza, a inny nowy stroj dawano; wypuszczano po jednemu [tak *de novo* ubrawszy] do innego przez kruźganki dziedzinca, zapobiegłszy wszelkieu kontelligencyi obdartych, z nieobdartemi, za Zamkiem stojącemi. Wsztykch tak przebrawszy (bardziey obrawszy;) wypuścili z Zamku, lamentujących na taką ubożącą ialmużnę. Spaliwszy stare szaty y zawoie, wielkie z nich zebrał skarby, kotoremi siebie z bogacił, y Meczet namieniony wymurował; iako Egypskie świadczą Kroniki. Nieszpetny jest Meczet *Gaurea*, albo *Gaurow* na Przedmieściu Kairskim o dwóch baniach, gdzie *Fundator* Soltan Gaur leży. Ten w Pałacu swoim mając sadzawkę długą na lokci 50 szeroką na 6, wodę w niey ocukrował dla Dworzan y Pospolstwa, pod kruźgankami traktując ich solennie. Jest osobliwy Meczet tamże ku morzu Czerwonym stojący, teraz nie mający wierzchu przy wielkim *Theatrum*, cale inną formą od Europejskich Theatrow stawionego, szerokiego na lokci 100, długiego na 3 tysiące lokci, gdzie są y ławy. Wystawił Meczet namieniony iakiś Czarnoksiążnik na grob sobie: w bani Meczetowey Hieroglificznemi wyrąził charakterami, te słowa: *Głowa bez mozgu za nic nie stoi*. W kilka set lat drugi Czarnoksiążnik, czyli Mędrzec, gdy Egipt wziął Soliman I. Cesarz Turecki, prosił Cesarza

farza o dárowanie ſobie owego Meczetu: Piſmo owe Hierogliczne w przod przeczytawſzy y zrozumiawſzy. Co otrzymawſzy, banię ową obalił, y dociekl, że w tey głowie Meczetowey wiele było mozgu złotego, *alias* skarby tam wielkie znalazł, Domy, grunta, ogrody pokupował. Meczet ten bez wierzchu, ſtoi zawarty, na pogrzeb Turkow deſtynowany.

Chrzeſzczanie oprucz Kościoła N: PANNY Chaldecyckow w ſtarym Kairze (gdzie ieſt dla Katolikow Kaplica y groby, a le dobrze do ſkarbu Cefarſkiego zapłaciwſzy za pogrzebanie Katolika, á od Chaldecycka po kilka groſzy) oprucz mowie tego Kościoła, mają Francuzy, Wenetowie, Genuęczyckowie kaplice dla ſwoich Konſulow, y Dworu ich, ktory tam nad Kupcami *ſuarum Gentium* mają *ſuperintendencya* y protekcyą. A tak w ſwoich Oratoriach y rezydencyach przy nadanym ſobie na to Prawie, OO. Kapucyni, Franciszkani, Jezuici Miſſionarze dla Katolikow mieſcowych tamecznych, y goſcinnych, czasem na kilka tyſięcy zebranych odprawuią nabożeńſtwo.

Zamek Kairſki ieſt bardzo wielki y mocny w poſrzodku fundowany Miastia, z cioſowego kamienia; w tym ieſt lawa kamienna tey obſerwancyi, że na niey ſiedzieć komu, ieſt *Capitale crimen*, á to z racyi, że Selim I. Cefarz zawoiowawſzy Egypſkie Kroleſtwo y Kair Stolicę y ten Zamek wzięwſzy Roku 1517, 15 *Januarii*, na tey lawie ſiedział. W tymże Zamku ieſt Pałac Paſzy drugi, iako powiadaia Jozefa Patryarchy puſto ſtoiaący. Blisko rezydencyi Paſzy ieſt ſtudnia Jozefa Patryarchy, gdy był Wice Reim Egiptu, okolo Roku od Stworzenia Swiata 2289. Ta ieſt czworograniasta, w kaźdey kwadraturze albo ſcianie ma lokci 20, gleboka lokci 300. Do polowy iey, to ieſt, do lokci 150 iſć piechotą, lub na koniu iechać moźe beſpiecznie, bo tak wykowana w głąb pochodziſto. Od tamtego piątra idzie do dna, iak ſtudnia okragłą formą, wſzerz będąc na lokci 10. W

tey

tey kwadratowey wierzchniey połowie studni, wołow 20 wiadrami od dna ciągną wodę, wylewają w potężną skrzynię kamienną, wysoką na kilkanaście łokci. Z tey skrzyni do góry znowu wiadrami ciągnie 20 wołow drugich na wierzchu robiących. Tak wyciągniętą na wierzch wodę wylewają w kanały, któremi płynie ku rezydencyi Paszy. Wody dolne często odmieniają. Chrześcianom pić wody tey Turcy niepozwalała, ale data dozorczy studni ofiarowana, to prawo łamie zawsze.

PYRAMIDY EGYPCKIE opisałem między Cudami Swiata, *titulo: Wiek swy czynił drzewy. Tu resztę przydać o nich sciendorum.* Zabierają w *Memphis*, alias starym Kairze Pyramidy nieysca na mil 4 swemi obalinami. Od Pyramid 5 mil Poltkich niechawszy, przy ostatnich częściach starożytnego *Memphis* Miasta leżą dwie Statuy ludzkie, z iednostaynego kamienia, wysokie na 20 łokci, Faraona ktoregoś Egypckiego Krola y żony jego; ktore czyli wichrami; czyli od nieprzyjaciol obalone w piaskach walają się. Jest wielu zdanie, że niektore Pyramidy Żydzi murowali, będąc w Egypckiey niewoli, na szpichlerze, albo na groby Krolow. Widać ie zdaleka od strony Południowey Kairu. Pod niemi są lochy, albo Pieczary daleko idące, gdzie moc wielka trupow od trzech tysięcy lat leżących *sine corruptione*, a to dla exenterowania, mytrowania, balsamowania, w prześcira-dła, iak w pieluszki uwinione, w urnach kamiennych, to drzewianych złożone z Balwankami iak palec maleńkiemi, formą dziecięcia robionemi; popisane też trupy po owym uwiciu Charakterami Egypckiem; na twarzach mają maski malowane, *plisim* zmarłego, *ad vivum*, gdy żył reprezentujące, inne pozłociste, kolo urn stoją niby strażnicy Balwanki różney figury, to ptactwa, to krokodylow, zgoła tych Bożkow, do których oni za żywota byli nabożni. Kupują te ciała na Mumie, idącą *in usus* medycyny.

ny, którą robią *ex carnofis partibus* trupa: *Mamia* tedy *ex ipsa* *vo-*
cis Perfice *significatione* u Kärchera znaczy trupa zaśuszzonego.

O pultory mili od Kairu we wsi osiadley imieniem *Natarca*
 Nays: PANNA z PANEM JEZUSEM mieszkała; uciekły tam
 przed Herodem, gdzie jest Dom bardzo stary, w nim szafa dłu-
 ga y szeroka; gdzie CHRYSUSA Pana kładala. Pod szafą jest Ol-
 tarz dla Mszy Świętey, szanują to miejsce y Turcy; tam swoy
 erigowawszy Meczet. Od wspomnianego miejsca na teściwienie ka-
 mienia; stoi drzewo figi leśney, grube y wysokie, nazwane Fi-
 ga Faraonowa; wzdłuż rozszczepiona, w dole przy samym pniru
 jest mieszkaniczko, gdzie N: PANNA z Panem CHRYSUSEM! przy-
 tulila się; nim gospodę S: Jozef, we wsi dopiero namienioney
 znalazł. Turecka dewocya ku temu miejscu; tam swoje pal-
 lampę.

Po Kairze teraz największe w Egypcie Miasto ALEXAN-
 DRYA, *vulgo* Scanderia Stolica Patryarchy Alexandryjskiego
 Schismatyka, handlem wielkim wstawione, nad odnogą Nilusa
 rzeki, od Alexandra Wielkiego zreparowane, dawszy na murach
 napis: *Alexandér me fecit*. Co przeczytawszy August Cesar wy-
 dany Dekret na spalenie Miasta skaslował; respektując na imię
 tak zacnego Restauratora. *Flourerunt* tu dawnych czasow wiel-
 kie mądrości y nauki. Idąc do Alexandryi są kilka mil Palace
 po między palmami. Niedaleko bramy stoi kolumna bardzo pię-
 kna Pompeiuszowa, okrągła, wysoka lokci 86; gruba na sążni
 cztery; ktorey postument z marmuru popielatego; a sam słup jest
 z marmuru szaroczerwonego na wierzchu mając galkę. Przed
 Portem morskim jest wielki plac, gdzie *Pharus* była, *alias* Latarnia
 morska między cuda świata paliczona; teraz tam Kasztel Ture-
 cki. Wiele tam Rezydeneyi różnych się znajduje, y przyby-
 wa; dla bardzo zdrowego powietrza, iakie nie jest w samym Mie-
 ście, lecz zarazliwe. W samym Mieście jest kolumna; bardzo
 wzięta

wlazła w ziemię, przecież iefzcze na 40 łokci wysoka, czworograniasta, każdą granią sześć łokci w dole obeymująca. Nie daleko iey są rudera wielkiego Palacu marmurowego podziemnego. Pod samym Mieyskim murem pod basztą okrągłą, są piękne marmurowe mieszkania, wktorych twierdzą, że Kleopatra ostatnia Egypaska Krolowa rezydowała, nim się Egipt Rzymianom dostał.

Są tu gory w samym Mieście: na iedney wieża wysoka, albo strażnica, z ktorey tyle chorągwi strażnicy wywieszają, wiele okrętow do Portu tamecznego wchodzi. Druga gora iest wyższa, z ktorey Miasto cale widać. Pod tą gorą są obaliny wielkich Palacow, y mnogość marmurow. W przedney ulicy iest sklep więzienia S: Katarzyny Męczenniczki Alexandryiskiey, za Maxymina Cesarza Rzymskiego około Roku 260 tam ścietey, między dwiema słupami marmurowemi czerwonemi, nie daleko więzienia stojącemi. Na teyże ulicy leży kamień, na którym S: Marek Ewangelista, pierwszy Biskup Alexandryiski ściety; Turcy go mają w obserwancyi, y drugim przykrywają kamieniem. Iest tam y Kościół tegoż S. Ewangelisty ciemny pod dozorem Chaldeczykow, w ktorym pokazują sklepik gdzie leżał ten Święty po śmierci, niżeli do Wenecyi przeniesiony. Iest to Miasto cudnie piękne, iedne podziemne, gdzie w lecie dla zbytnich mieszkaią upalow, a w zimie w wierzchnich appartementach. Obywatele Alexandryiscy mieszcowi są z twarzą bladą, dla zbytnich wilgoci w podziemnych mieszkanjach, częścią dla iadowitych bestyi, albo od wiatrow wiejących od Jeziora *Mareotis* dla iadowitych bestyi o mile od Miasta leżacego, do ktorego *Nilus* rzeka wiele plugastwa niesie. Z tey racyi starą Alexandryą zostawiają w obalinach, nową codziennie fundują na zdrowszey pozycyi nad odnogą Nilu.

Ma Alexandrya dla Konsulow rożnych, y dla Katolikow
Ko.

Kościół y Konwent *sub cura* Zakonników S. Franciszka w sta-
rym mieście. Tamże jest y Klasztor duży Mnichów Schizmaty-
ków, do którego ciężki akces dla obalin Kamienic, Pałaców, y
różnych Alexandryjskich struktur. Koło tego Miasta *inter alias*
raritates jest Ptak do pardw naszych podobny, nie latający, lecz
pielzo biegający, ale taką chybkością, że go charty ugonić nie
mogą, chyba się sam w zastawione uwikła sieci. Więcej o
Egypckim Królestwie *Sciendorum* po różnych w tę Księdze mo-
wiło się miejscach, mianowicie o Hieroglifikach,

IX CZĘŚĆ albo Kraina AFRYKI jest ÆTHIOPIA Za-
CHODNIA, albo NIZSZA pod Ekwatorem na mil 300 rością-
gniona, nad Kraiem Pomorskim leżąca, a ta KONGO, LOAN-
GO, ANGOLE, y Prowincye niektóre inkluduje w sobie.

KONGO jest kont Chrześcian, wiele gorami osobliwie
od Wschodu obfite Królestwo, w których złoto, srebro,
miedź, żel. żo, przytym kryształ, marmur znajdują się: jest tam
dostć wełny, Jedwabiu, nie mało Ptactwa, Papug, małp, y ko-
tow morskich. Luzytańczykowie wiele tu swoich mają rezy-
dencyi, ciż wiele Murzynów do Brazylji Prowincyi Nowego świata
transportują do młynów obracania, cukrow robienia.

X. Kraina Afrykańska jest SRZEDNIA, albo SRZODKO-
ZIEMNA, ÆTHIOPIA albo IMPERIUM MONEMUGOW,
grubego Narodu, z Barbarów pochodzącego, który z gor wy-
padłszy *more* rozbojników, granic Państwa Monomotapy y Kro-
lestwa KONGO urwałszy, a inne zawojuwszy kraie, *Imperium*
sobie fundował: mało maia z Cudzoziemcami komunikacyi,
dlatego niemożna onich wiele wiedzić y pilać.

XI KRAY w Afryce jest ÆTHIOPIA POŁUDNIOWA;
a ta się zowie półpolicie MONOMOTAPY IMPERIUM. MO-
NOMOTAPA albo Bonomotat z Imienia samego znaczy Cesarza,
y w łamey rzeczy jest obizernym Państwem; bo więcej niżeli 20

w łobie zamyká Krolestw: okrążają go cztery rzeki znacznie wielkie *Infautis*, *Luanam S. Spiritus*, *Zembre*, gory też wysokie, iako wały oblypują go zewsząd dla tego; trudny do tego Państwa Cudzoziemcow akces, iedyną rzeką, *S. Duchu* tam przy-
 ść może. Ze wlystkich Kraiow Afrykańskich ten jest naybogatszy, gdyż złota, srebra, sioniow, bydła zwierząt rożnych nigdzie więcey. Imperator tuteyszy pisze si: *REX AURI*, iż go tam naywięcey Nie ktorých zdanie, że ten Kray zacząłow *Salomona* zwał się *Ophir*, zkąd okręty tegoż Kroła wiele złota wy-
 prowadziły. z *Paralipom: cap: 7.* Innym się zdaie, że z *Angoii* Krolestwa Afrykańskiego, te brane skarby. Rzeki tu złotem płyną. Stolicą Państwa jest Miasto *Monomotapa* oblzerne, *Sedes* Monarchy nad rzeką *S. Duchu*. Cesarz tuteyszy na warcie u siebie ma 200 Brytanow strasznych, ale y usynnych *Mnarchow* wiele jest takich *Moralnych* Brytanow, ktorzy na Dworach Krolow na wielu latrant & lacerant, aby sami respektow Pańskich byli *Venatores*. Obywatele tuteysi są czarni, włosami obrośli; ktorzy opodal od morza mieszkają, żyją *more bestiarum*: inni są Poganie czeżący *BOGA Mozima*. Wiary Świętey choć rzucone *semina* przez *Luzytanicz-
 kow*, iednak tyle uczyniły profitu, ile na skalę posiane zboże. W tym *Imperium* są Krolestwa *Butua*, *Bera*, *Inhambáne*, *Inhamior*; ktorých Krolikowie, są *Tributarii* Cesarza *Monomotapy*

XII. Kray Afrykański *KAFRARIA*, albo *Kafrow* *Nacya*, leży nadmorzem. Lud tuteyszy jest czarny, kosmaty, grubianki, okrutny, bestyalski: usta mają z natury wypukłe, w ktorých przebitych, iako też y w iagodach kostki dla ozdoby y stroju noszą: po twarzach rozpalonym piętnią się żelazem, przydając łobie przez to *gratiam*. In ktorzy z nich daley od morza, tym daley od *BOGA* y rozumu. Co milto albo 12 innego sobie kreują *Pana*, y ięzyk formują, a zkąd nieustająca wojna. Mieszo iedzą surowe sioniow, a często y ludzkie. A że ten Kray dzieli się na Zachodnią, y Południową *KAFRARIĘ*, wiedzieć

potrzeba, że od Południa leżąca, y dla kommercyow polityczniejsza, którą Hollandowie wyperfekcionowali y dla swoich szkodliwych sprawili pożytkow: cokolwiek tam lub posieją z cudzych zawiozli Kraiow, lub posadzą, obfite y liczne przynosi owoce.

XIII. W Afryce Kraina ZANGWEBARYA po nad Austryalne leżąca morze, lubo gorzysta, iednak pożyteczna; na 8 podzielona Krolestw. Wydaie pożytki Ryż, Proso, Cukier, Szarłat, Daktyle, zwierzęta, których cudnie zdrowe mięso. A nad to, nie mało się znajduje złota, srebra, sioniowey kości, drogiego drzewa, Burztynu, albo Ambry, Myrry, Kadzidła. Krolikowie tuteyli niektorzy Luzytanom płacą haracz. Stolicą tego Kraiu jest Miasto Mozambik, koło ktorego częścią są Machometani, częścią Chrześcianie: y ci z Luzytańczykami swoje prowadzą *commercia*. W tymże Mieście jest Szpital Luzytański dla słabych y chorych z nawigacyi Indyjskiej. Tuż owce, dziwney wielkości mają ogony, na wozkach toczące się: Kury zaś nie tylko pierze na sobie, ale mięso y krew czarną iak atrament mają, ale bårdzo smakowite.

J N S U Ł Y A F R Y K A N S I E.

INSUŁ niemało jest Afrykańskich, a te się znajdują na Morzu Erytrejskim, to jest Czerwonym; drugie na Atlantckim, to *Mediterańskim*, albo *Barbaryjskim*; których wszystkich *revocare ad calculum*, nie jest moiey pracy intencya, tylko znacznieysze wspomnieć.

AZORES, to jest Jastrzębowe, nazwane od mnostwa iastrzębow, inaczej się zowią *FLANDRICÆ*, że je Flandrowie światu odkryli: nazywają się *Terceres* od pryncypalney Tercery Insuły: jest ich 8. FORTUNNE INSUŁY, albo KANARYJSKIE, pierwszym imieniem nazwane od obfitości miodu, wosku, oliwy, mastryku, soli, cukru, Pszenicy, od wina dostatku

Muummz

wy:

wysmienitego; powtornym imieniem nazwali się od przedniey Insuly Kanaryi, a ta sama *à cantu avium* czyli *à canum multitudine* według Pliniusza rzeczona. Ztąd Kanaryjski wychodzi Cukier, *vulgo* Kanar. Są te Insuly na Morzu Atlantyckim, w liczbie siedm. Tuż kładą Geografowie Insulę Maderą, albo Materię, na Morzu Atlantyckim, od Luzytanow *signanter* Gortzalula Zarea, y Tristana Waska około Roku 1420 znalezioną; ktora, że samym lasem zarosła była, bezludna, lasy cieli, ziemię sprawowali, Luzytańskich sprowadziwszy Rzemieślników, lat 7 nad tym strawiwszy, za pracę odebrałszy płacę wszystkich zboż, fruktow, wina wysmienitego, miodu obfitość: gorzkie ocukrowali swoje poty, 7 millionow funtow Cukru co rok biorąc ztamtąd. A tak od wyciętych lasow, y materyału budowniczego, nazwaną Insulą po Luzytańsku *Madera*, albo *materia*, tak wyperfekcionowana, że się zowie *Regina Insularum*; ktorey Stolicą *Funchal*.

Blisko Madery Wyspu jest Wysep *PORTUS Sanctus* na Atlantyckim także Morzu w okrągu na mil 8 duży, dzikich zwierząt pełny, dlatego *Hortus Ferarum* nazwany, także od namienionych Argonautow Luzytańskich, przed Maderą znaleziony.

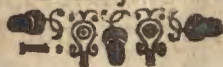
INSULY *HESPERIDES*, inaczej *GORGONES* od Bogiń tychże imion nazwane: zowią się też Insulami *de Capo Verde*, to jest od zielonego *Promontorium*, ktore liże morze po wierzchu obrostu zielonego pełne. Jest tych Insul 10, według drugich 12, do Luzytanow należą Jurisdycyi. Wydają światu Sól, Cukier, Ryż, Wino, zwierzęta różne. Te wszystkie wspomniane INSULY *Madera*, *Portus Sanctus*, *Hesperides*, odkryte *sub auspiciis* Henryka Krolewicza Luzytańskiego, Syna Jana I. ktory *castimoniam & sanctimoniam* życia będąc *Serenissimus*, a przytym S. Religii żarliwy *Promotor*, nie Państwo, ale Wiarę Świętą *dilatando*, puścił się na morze Atlantyckie, aż za miejsce *Non* przedtym Zegludze

dze terminalne, daley jeszcze upłynowſzy mil 60. Roku 1410 y tam przez lat 10 co raz ſwieże wyſyłał okręty, ktore wiatr *ſeuens*, a tym ſamym *ſeuens* do owych zapędził ſzczęſhwie Inſuł, dopiero opifaſanych.

Na Morzu Murzyńſkim, toieſt oblewającym od Zachodu Afrykę, różne Inſuły, iak też na odnodze Morſkiej S. Tomafza, albo *di Benin* zwaney: *item* przy krainie Kafaráyſkiej y Zangwebarkiej; gdzie ſą Wyſpy Cyklades, Swię: Krzyſtofa Między Wyſpami Morza Murzyńſkiego naywiękſza Inſuła MARRANDYB, albo MADAGASKAR, przed 400 latami od Pawła Weneta znaleziona y nazwana, ktorą Luzytani Roku 1506 drugi raz odkrywſzy, nazwali Inſułą S. WAWRZYNCA. Ieſt naywiękſza z Afrykańſkich, długość mając na 220 mil Niemieckich, ſzerokości na 70. Ma w ſobie koło 20 Prowincyi.

Grunta tameczne rodzą Ryż, Pomarańcze, Cytryny, Cukier, Cynober, Złoto, Perły. Panami tego Kraiu Krolikowie Poganie, Poddańſtwo ich naywięcey Máchometañskiej Religii. Zawoiowali byli tego kraiu wiele Europeyſkie Nacye, ale *armis* przymuſzone do reſtitecyi, przecieź na brzegach dla Kommerciow tolerowani.

EUROPEYSKIE NARODY mają w AFRYCE wiele ſwoich Poſſeſſyi, to Miafſta, to Porty, to Fortece; mianowicie Luzytani w Kroleſtwie GONGO, w Zamgwebaryi: Hiſzpani 7 Inſuł Fortunnych; Francuzi na Archipelagu S. Wawrzyńca mają Inſułę Burbonią; w Gwinei Zamek Korſo: Hollandowie w Gwinei takież kilka Fortece mają; *item* w Kafaryi, na Inſule S. Wawrzyńca: Duńczykowie w teyże Gwinei mają 2 Fortece, Fryderikoburg y Chriſtjanoburg. &c.

PEREGRYNANT AMERYKE
 LUSTRUIACY,
 albo
 CZWARTA CZĘŚĆ SWIATA
 AMERYKA

Nowym Swiatem y Indyą Zachodnią
 zwana,

z wszystkiemi Osobliwościami opisana.

AMERYKĘ Czwartą Część Swiata, zapomnianą od Europeyckow, Azyatykow, y Afrykanow, znalazł Roku 1492 Krzysztof Genuęńczyk niecałą, ale tylko iey *particulas*, to jest Hispaniołę, Kubę, Jamaikę. *Exemplo* iego zachęcony *AMERICUS, Vespuccius* Florenczyk, *sub auspiciis Emmanuela* Krola Portugalskiego, puścił się *ad tentandam Fortunam Maris* y dla szukania nowych Państw, wybrał się *à Gadibus*, to jest od Herculesowych Kolumn, mając już *fractam ad columnam primam* glaciem, y od swego imienia nazwał AMERYKĄ; nazwali *Novum Orbem*, Marynarze *West-Indien* to jest Zachodnią Indyą, dla dystynkcyi od Wschodniej Indyi w Azyi, którą zowią *Ost-Indien*. Racyą mają nazwania Indyą: że iak w Wschodniej Indyi, tak wtey wielkie podobieństwo znaleźli zwyczajow, sposobu życia, noszenia się na-

go,

go, bogactw podobnych Po Hiszpanach udali się do Ameryki Francuzi, Anglikowie, Hollandowie, y tam wzięły znaczne ziemiofedli *portiones*, iako się pokaże niżej. Wielkość AMERYKI prawie tylkaiest, iak dawnego świata poznanego trzy części Europa, Azja, Afryka razem wzięte *à Polo ad Polum* mierząc. *Alias* wzdłuż od Ciasnego Morza *Anian*, do drugiego Ciasnego Morza Magellańskiego iest Ameryki na mil Niemieckich 2400, Wszerz zaś od *Promontorium*, albo *Capo de Fortuna*, przy *Golfe Anian*, aż do *Promontorium*, albo *Capo de Breton* w nowey Francyi namierzyl mil Niemieckich 1300. Klaweryusz *Schottus*, *Szent-tyvans*. Całą oblewa Ocean morze, od Połnoey jednak z sławym łączy się Swiatem w niektórych mieyscach. A lubo iest Ameryka jedna *Continens* to iest jednolayna nie przerwana ziemia, jednak dzieli się uGeografow na PUŁNOCNĄ, y POŁUDNIOWĄ AMERYKĘ przez lizm Paramenki szeroki na mil 15 iako niżej *patebit*.

Queritur tu: Ten Nowy SWIAT albo AMERYKA czyli bya *ab origine Mundi*, czyli razem z całym sławym Swiatem była od Architekta *summo rerum Opifce* stworzona?

Odpowiadam, że razem z całym okragiem Swiata kreowany y ten NOWY SWIAT, iako część iego, ale osobliwym oderwany kazusem. Iedne tedy oboch Swiatow *senium*, iedne lata y czas *creationis*: był *uterq;* mieszkaný od Potomkow Noego; *tandem*, kiedy Ocean Morze, nowe narty, kanały y brzegi sobie czyniło, przy Zachodzący Najwyższego Pana woli, oderwana owa Część od innych Części Swiata, poszła *sensim* w niepamięć u ludzi: bo dla straszego Oceana ani od nas, ani od tamtych ludzi do nas żadney nie było wiadomości, korespondencyi, komunikacyi. Potwierdza tey prawdy *Divinus Plato* w *Khiedze* swey *Timeus* nazwaney, w niej *de natura* traktując, iako Kapłani Egiptcy wielkiey mądrości ludzie czy mil relacyą Solonowi Ateńskiemu,

teńskiemu, żyjącemu przed Narodzeniem Chrystusowym lat 600, że przeciw Morzu Herkulesowemu, znajdowała się Insuła od Azji y Afryki większa ATLANTYDA nazwana; którą ciężkie ziemi trzęsienie, y powódź extraordinaryną całodniowa y całonocna, właśnie iak pożarły, tak wodą zalały: z kąd pošlo, że morze owo wierzchem Insuły stojące było *innavigabile*, trudne dla przebycia dla miłąkości, którą Insuła zatopić na sprawowała, y tak powoli owa część Świata stała się *incognita*. Toż samo twierdzi *Diodorus Siculus* żyjący przed Chrystusowym Narodzeniem lat 40, że Fenicensowie za Kolumnami Herkulesowemi lądy lustrując, gwałtownemi wiatrami zapiesieni byli na Insułę niezmiernę wielkości na Oceanie leżącey, przeciwko Afryce od Zachodu, a ta nie inna Insuła *supponitur*, tylko, AMERYKA. Tenże świadczy *Diodorus*, że Kartaginczykowie do tej Insuły, Europejczykom akces cale *precluserunt*, a tym czatem y sami upadli, a zniemi znajomość owego Kraiu. Innych zdanie, że Ateńscy znaleźli Insułę, a na niej do okrętów budowania sposobne drzewa, tam się często bawili nawigacya, w niemałej liczbie między tamecznym przestajac ludem; co że było zruiną Ateńskiey Reczy-Pospolitey, pod gardłem zakazano Ateńcykom, w tameczny kray rozpułzczać żagle, z tąd nastąpiła nie pamięć y separacya owego Zamorskiego świata z tuteyszym. Autor Księgi *de Mundo*, czyli to *Aristoteles*, czyli *Theophrastus* od Apuleiusza na Łaciński przetłumaczony język, rzetelnie *asserit*, że oprócz Europy, Azji y Afryki znajduje się osobliwę wielkości Insuła. *Marineus Siculus* pisze, że w Ameryce znaleziony, złoty pieniądz z Portretem y Imieniem Augusta Cesarza, toć musiała Ameryka iaką kolwiek już za tego Cesarza, albo *post fata* jego mieć z starym Światem komunikacya. *Jonsonus* napisał, że w Nowym Świecie w królestwie *Chile*, na Dolnie *Kauten*, w Miasteczku *Imperiola* potym z tej racyi nazwanym, wiele Do-

now

moż znaleźć adornowanych Orłami, o dwóch głowach, co także jest znakiem, że Świat tamten miał z dawnym konjunkcyą. Seneka też Filozof częścią z penetracyi swoicy, częścią z czytania namienionych Autorow, widząc, że znaczna część świata oderwała się y poszła w niepamięć, prorokował że kiedyś znowu, będzie okryta y poznana. Słowa jego są takie.

Veniens Annis

Saecula feris, quibus Oceanus

Vincula rerum laxet, & ingens

Pateat tellus, Typhisque novos

Detegat Orbes, nec sit terris

Ultima Thule

To jest: Pożnych lat wiek nastanie, gdy Ocean Morże
Zamki rzeczy rozerwie, granice rozorze,
Kray się ziawi obszerny, Zegluga Świat Nowy
Znaydzie, Thule nie będzie Kray świata kontowy.

O Narodach AMERYKANSKICH y KROLACH tamedycznych wiedzieć potrzeba *sequentia*. Wyjąwszy Chileczykow, Peruwianow, niektórych Parakwarianow, Meksykanow, Lowizyanow polityczniejszych, inni Amerykowie, żyją w grubiaństwie *more bestiarum*, mięsem surowym zwierząt, Ryb, Ptastw, zieleń, a przytym ciałem ludzkim, umyślnie z sąsiadami wojując, nie tak dla Łupow, iako dla trupow. W Nowey Francyi, albo Kanadzie ludzie Kanadenscy y *Iroqui* Niewolnika dostawszy, nad każdym ptastwają się członkiem, aż do zamorzenia. Korteziusz w Relacyi 4 twierdzi, że na Insule leżącej blisko *Cigwatan* Prowincyi, są same Białogłowy iak Amazonki, z sąsiadami męszczyznami w pewne komunikując czasy, jeśli się Corka urodzi konferwują, jeśli Syn, Oycóm odsyłają. Na Insule *Sancie Cruis* mieszkańcy liczbę tylko umieją do 4 a kiedy chcą wyrazić pięć pokazują całą iedną rękę z otwartemi palcami, chcąc wy-

Nnnn

razić

razić 10, obie wyciągaia ręce: na wyrażenie 15. prezentuia dwie ręce y nogę iedną: na expreffiy liczbę 20, mowia: *Moie ręce, moie nogi, &c. teſte Botero.* Meksykaniezaſ według Kirchera [in *Ædypo*] inney zażywiaia Arytmetyki; wyrażaiąc liczbę 1, piſzą oczko 0. wyrażaiąc 2, piſzą oczek 00. &c. Chcąc wyrazić liczbę 20, ryſowali figurę ſzubieniczki, z iednym dłuższym u dołu ſtupem. Te figurę ſześć razy położywſzy, wyrażali liczbę 200. Przez położenie laſki, od ktorey idą na obie ſtrony niby gałaſki, *denotabant* 400; dwa razy te laſkę koło ſiebie lokuiąc, wyrażali 800 y tak *conſequentur.* Rok u nich ſkładał ſię z Mieſięcy 18 a Mieſiąc z dni 20. Reſztę dni co zoſtało, obracali na pauzę, prożnowanie, wesołą bawiać ſię krotofilą, *teſte Joſepbo á Coſta.* Wiek u nich nie był dłuższy nad lat 52, ktorego doczekawſzy, wſzytkie ſtukli naczynia, ogień wygaſzali, wſzędzie ſądneho Dnia oczekiwaiąc: całą noc nie ſpiać, w ſchodzące ſłońce, ſpiewaniem, trąbieniem witali, Bożkom czyniać ſowite ofiary, że im pozwolili wiek zacząć nowy ſzczęſliwie: w ten czas o nowe ſtarali ſię naczynia, y o nowy ogień u ſwoich Kapłanow. W Kroleſtwie Perwańskim Obywatele ſpowiadali ſię ſwoim Kapłanom grzechow, y częſto taili; czego przez czary dociekłszy Kapłani, poty ſwych Penitentow kamieñmi bili, aż ſię przyznali, *teſte Botero.*

KROLOWIE w Ameryce byli nay potężniejszy Meksykańſcy, gdyż innych pod ſobą mieli 30 Regnantow; z ktorych każdy ſto tyſięcy woyska mógł wyprowadzić do bitwy. Drudzy mocni byli w Ameryce KROLOWIE *Peru*, albo Perwañſcy, *Ingbami* albo *Inkami* zwani, w *Cuzco* Stolicę maiący; pod czas ktorych inronizacyi, Dzieci od lat 4 do 10, po 200 zabiiano. Kolumny ſobie żywym kazali wyſtawiać z ſwemi portretami; y wnetować ſię iak Bożkow. Spowiedź czynili przed ſłońcem, potym do ciekacey wchodzili rzeki mowiać: *Otom ſie ſpowiadał grzechow ſwoich ſłonec, á ty rzeczko zanieſ ie do morza, żeby tam na wieki był*

były ponurzone. *Josephus á Costa*. Na pogrzebie KROLOW znowu Dzieci zabijano, krwią ich umártych Regnantow twarz smarując. Kładli na grób wiele potraw, srebra y złota w gębę, w ręce. Na Grobie iednym *Inghi*, znalazł *Joannes de Turre* Kapitan Kofsalwa Pizarra bogactwa taxowanych na 50 tysięcy szkutow, Amerykanie czcili Boga *Pachakamak* Stworcę Nieba y Ziemi; przyimowali nieśmiertelność Duszy y ciał *resurrectionem*. Nad rzeką *S. Laurentii* wenerowali Diabła wroźney się im postaci prezeńtującego. Mieli Mniszki swoje Pogańskie w *Cuzco* Mieście, służące słońcu, drugie w Meksyku ktore z pewnych *species* Bożkow robiły nosiły w Processyi, oddawali do Kościoła. Innych Deastrow Amerykańskich wspomniałem na początku Części Pierwszey: *Tandem in umbra Mortis* siedzącym Amerykanom zaświeciła Wiara Święta Roku 1517, przez *Iana de Tezco, Jana Aora, de Aora, Piotra de Geni* Zakonu S. Franciszka z Klasztoru Burgińskiego od Karola V. Cesarza postanych, ktorzy załat 6, zkróćsto tysięcy Amerykanow Pogan ochrzcili. *Marcin de Valentia* tegoż Zakonu z 12. Towarzyszami (*seste Florimundo*) na 20 millionow tam Poganow nawrocil, *reparando* ruinę w Europie przez *Marciną Lutra ab Anno 1517* uczynioną. Jak daley Wiara S. tam *floruit*; opisałem traktując o Wierze Świętey. Obfituie Ameryka w wielu miejscach w złoto, srebro, drogie drzewa tytuń, cukier w *Cacaum*, *Cochenille*, &c. y tego wżytkiego użycza Europie. Dzieli się jakom namienił AMERYKA na PUŁNOCNĄ, na drugą AUSTRYALNĄ, albo POŁUDNIOWĄ, o ktorych tu dyskurs *instituam* krotki.

AMERYKI PUŁNOCNEY lubo iest wiele Krain blisko *Polum* ieszcze niepoznanych, ani zlustrowanych, dziwnie zimnych od roźnych Marynarzow tylko widzianych, ale nie zlustrowanych y ich imieniami nadanych, przecież niemało iuż iest zlustrowanych Krolestw y prowincyi, ktore nie tak bardzo na Pułnoc ku *Polum* nadane y położone; takie są 1. MEXIK albo NOWA

HISZPANIA, Krolestwo; 2 NOWY MEXIK. albo GRANADA
 3. KALIFORNIA Peninsulá do Nowego Mexiku należąca: 4.
Regio Lovissiana Francuzow: 5 *Peptilimnis* albo Kray pięciu Je-
 zior: 6. FLORIDA. 7. KANADA, albo Nowa Francya: 8.
 NOWA ANGLIA. Bierze ta PUŁNOCNA AMERY-
 KA z Prowincyami swemi od *Panamy*, aż do *Gróenlandyi* 1300
 mil długości, a od Ziemi Nowey, aż do Kalifornii 1200 mil
 szerokości. Należą do tey Ameriki różne JNSUŁY, iako *pa-*
robis ex sequentibus.

I, MEXIKANSKIE Krolestwo, albo Nowa Hiszpania na-
 mil 400 długa, leży *sub zona torrida*, dlatego wiele złota srebra,
 frukta osobliwsze wydaie, Balsam, kochenille *Cacao*, cukier, Je-
 dwab. Opanował ten Kray Ferdynand *Cortezus* Hiszpán, Kro-
 lowi Hiszpańskiemu oddawszy Roku 1521. Rządzi tym Krole-
 stwem Podkroli. Rosporządzone jest na trzy Trybunały
vulgo Audientias. Pierwszy Trybunał, albo audyencya ma
 do swoiey Jurisdykcyi należących sześć Prowincy: Drugi
 Trybunał albo *Audientia Quadajara*, mająca pod sobą cztery
 Prowincy. Trzeci Trybunał *Gvatimala*, do ktorey 8 należy
 Prowincy. Krolestwa Meksykańskiego Stolica, gdzie *Vice-Rex*
 rezydniey Arcybiskup, jest Miasto Mexik nad Jeziorem słonym,
 mając na 6 tysięcy Domow, ktore. groblą murowaną, od Je-
 ziorá słodkiego oddzielone. Było koło oboch'tych Jezior Miast
 80, teraz ledwie 30 zostało, dla exundacyi wod. Inne tu są
 miastá to S. Michała, to Filipa, to SS. Aniołow, to S. Ja-
 koba, to *Salvador*, to *Trinidad*, to *Merida*, *Granada*, to *Nostra Do-*
mina de Victoria. Gdzie nota, że wiele Powiatow y Miast w Ameryce
Swietych imionami ponazywano, albo też nazwiskami od miast Europey-
skich wziętemi. W Krolestwie Meksykańskim *non reputatur*, za bo-
 gatego, który, na swoich oborach nie liczy na 40 tysięcy wo-
 łow. W samym Mexiku Mieście jeden Obywatel niewa po 4000
 wołow: Drudzy mają po pultora kroć sto tysięcy owiec: taka

tam *Abundantia* bydła. Gora tu *Nevada* zawsze śniegiem okryta, na ktorey wierzchołek dwa dni iść potrzeba.

II. NOWY MEXIK albo GRANADA, obszerny Kray na mil 500, od Hiszpanow Roku 1583. znaleziony, bardzo gorzysty, ale srebro, krzystal, szmaragd rodzi y różne frukta; dependuie od rządu Biskupa y Gubernatora. Panowali tu Krolikowie *Caziques*, ale Wierze Świętey y Krolom Hiszpańskim poddali się: Ten Mexis Nowy dzieli się na Część Południową y północną: w oboch, jest większych 25 Prowincyi. Południowey Stolica Cinaloa: Północney, y całej Mexykańskiey Krainy Stolica Granada Miasto rezydencyalne Biskupa y Gubernatora nad rzeką *Del Norte*.

III. Kray Amerykański jest Peninsula KALIFORNIA, do Nowego Mexiku przyłączona, długa na mil 40. Niemieckich, szeroka na 60, od Izydora *de Anaitllon* Nawarczyka na imie Krola Hiszpańskiego zawoiowana Roku 1683. Ma w sobie gęsto Miast, wołów, krow z garbem na grzbiecie, owiec, psow osobliwej wielkości, soli, krzystalu, Perel, bawetny, ale drzewa mało.

IV. Kray Ameryki zowie się *Regio Lovisiana*, od Ludwika XIV. Krola Francuskiego tak rzeczona; Francuzow mająca za Panow, ktorzy tam po nad rzekę na mil 400 długą, różne zakładają Fortece przeciwko grubym narodom tamtędy Ordami stojącym na wielu stanowiskach *more* Tatarow.

V. Kraina Północney AMERYKI jest *PENTILIMNIS*, albo Kray Piecioletni, od pięciu jezior tak nazwany przez Francuzow, po nad ktoremi Jeziorami grube narody y okrutne swemi mieszkaią ordami; z ktorych nuyokrutnieyszą *Hurones* y *Hiroquis* przecież przez Kommercjaz Francuzami powoli dają się ugłaskać, y do S. Wiary nawodzić. Z tych to 5 Jezior formuie się rzeka Kádeńska potężna, *vulgo* S. Laurentii zwana.

VI. Kraj w PULNOCNEY AMERYCE, FLORIDA od Hiszpanow znaleziona w Niedzielę Kwietnią, ztąd też nazwana: ktorzy na Peninsule *Tegeście* z założyli Fortecę: po Hiszpanach więcey Kraiu odkryli Francuzi, założywszy Fortecę *Carolinum* pod imieniem Karola IX. Monarchy swego: *tandem* Anglikowie tam zawitawszy, taż Karolową odebrali Fortecę. Trzy tu zazięrają Nacyę, a żadna do gruntu tey nie zlustruje Krainy, którą na wiele Prowincyi podzieloną, rządzą Krolikowie *Kozique*. Obywatele Florydy, ile w gorzystey Krainie żyją pałkami, mrowkami, iaszczurkami, węzami. &c. Zony mają kupione sobie u Krolikow swoich: ktore na złym złapanie uczynku do drzewa na dzień cały przywiązane bywają, często sieczone rozgami. Matrony po porodzeniu, Dzieci dnia trzeciego do rzeki nieśa, obmywają: Gospodarze siekier y mótak kamiennych zażywają; *alias* kamienia bardzo twardego ostro się jak krzemień łupającego, miasto pługow, iakichśi deszczek zażywają: włosy mają aż po uda długie: nagość swoje tylko z przodu ieleniami obšťniają skorami. Nawoynę idąc tuk y strzałę biorą, u ktorey miasto płoszczyka, rybia kość ostra, albo kamyk ostry. Wielu między niemi jest *Hermaphroditow*, *alias* 'cum utroq; sexu. ledni żadnego nieznają Boga, przecież nie śmiertelność Dusz przyimują: drudzy kłaniają się Słońcu y Xiężycowi: Kapłanow swoich zowią *Jamas*. Francuską chorobę, mają tu za pospolitą. Na grobie Krolikow zmarłych kładą czarę, którą piiali, w cyrkumferencyi grobu z utkwionych strzał w ziemię czynią koronę, trzydniowym postem y płaczem nie utulonym ostatnią im oddają usługę. Pospolstwo na znak żalu y żałoby, włosy sobie strzyżę. Niebośczykowską broń y całe sprzęty, *apparencyą*, na ogień skazują: nadto Baby najmują, ktore by przez cały czas pułoczny, trzy razy na dzień na grob Krolika chodziły, tam wielkie szlochy y *lamenta* czyniąc.

VII. Kray PUŁNOCNEY AMERYKI jest KANADA od rzeki tego imienia, albo NOWA FRANCYA od Francuzow *ab Anno 1604* opanowana wielkie mnoſtwo ryb y ſkor Francyi dodająca. Iedna ieſt ta Francya Wſchodnia, druga Zachodnia *proprie* Kanada, ktora całe Miast w ſobie nie ma, tylko dzikich y grubych Obywatelow. Prowincye Kanady ſą *Nova Britannia, Eſtorilandia, Cortereal, y Terra Laboratoris*: tuż należą *Sadwallia, Nortwallia*, Nowa Dania, imiona tylko Europeyſkie, ale *necdum dominium* Europeyſzykow uznające, bo niezłufrowane na lądzie, tylko brzegami; gdzie *viget* Bałwochwaltwo.

VIII. Kraina Północney AMERYKI ieſt Nowa ANGLIA, tak rzeczona od Anglikow, gdy ją Hollandom wydarli: przed niemi zwała ſię *Novum Belgium* od Hollandow nazwane. Wiele tu Anglikowie uczynili Prowincyi, iako to Karoliną, Wirgilią, Maryaną, na imię Maryi Krolowy Angielskiej, Penſylwanią, Nową Celareą *vulgo Nev Jerſey*; ktora przed tym Szwedzką będąc, *Nova Svecia* zwała ſię. Nowy Eborak, y *proprie* Nową Anglią, Akadyą, albo Nową Szkocyą, na ktorey ieſt Inſula *Sable*. W tym tu Kraiu Obywatele ſtroją ſię w ſkory zwierząt zſzywane. Łodzie ſobie ogniem wypalają, budy ſobie wyſtawiają z łubow, w nich ſię z całą Familją mieſzczą. Bogactw nieznają, ani dbają o nie. BOGA iedni żadnego, drudzy Dyabła wenerują, zowiąc go *Menush*, albo *Menetto*: ale ceremonii żadnych mu nie wyrządzaiąc.

INSUŁ ſwoich PUŁNOCNA AMERYKA ma, naprzód koło Kalifornii Peninſuly y koło nowego Meksyku 9, na Maxańskim *Archi-Pelagu* ma wiakſzych wyſpów *Anilla* zwanych kilka, iako to Inſulę Kubę, albo Ferdynandę; Inſulę Hispaniołą, albo Habellą, Inſulę S. Jana *de Porta Divite*; a te ſą *Juris Hispanici*, Inſulę Jamaikę Anglikow, INSULEY CARIBUM *Barlo Vento*, to ieſt przeciw, wiatrom leżące, ktorych 15 należy do Francuzow:

Dru-

Drugie Insuły *Caribum* także *Barlo Vento* należące do Anglikow, a tych jest 9. Trzecie są Insuły *Caribum Sto á Vento*, to jest niżej wiatru, a te są tamecznych Obywatelow własne, tych jest 14 nazwane *Caribum* od Obywatelow *Caribes*. Tuż należą INSUŁY *LUCAYÆ* leżące przy Florydzie Hiszpańskie, Insuły Nowey Francyi &c. *Promontoria*, albo *Cabo* do Ameryki Północney należących znaczniejszych 16.

AMERYKI POŁUDNIOWEY KROLESTWA, Kraie, Prowincyje tu *specificantur.*

AMERYKA ta, cała zupełnie jest zlustrowana, od Morza Oceanu y ciasnego morza Magellańskiego oblana, y od innych Kraiow Południowych ieszcze nieznanomych separowana; większą połową leży *sub Zona torrida*. Długości swojej od Istmu Pánuma, aż do Morza Magellańskiego ma na mil 1000, szerokości od *Promontorium Blanco* przy Krolestwie *PERU* leżącym, do granic Brazylii ma mil. 800.

AMERYKA ta dzieli się na 8 wielkich Kraiow, to jest na *Terram Firmam*, na *Guianę* y *Karybanę*, na *Kray Amazonum*, albo *Orelhanę*, na *Brasilię*, na *PARAQUARIA*, na *Terram Magellanicam*, na Krolestwo *Chile*, na Krolestwo *Peru*, naostatek na *INSUŁY* y *Promontoria* porządkiem następującym.

I. *TERRA FIRMA*: albo Nowey *Granady* Krolestwo, zawiera w sobie 8. Prowincyi, to jest 1mo *Terram Firmam* tak właśnie zwana, ktorey Stolicą *Panama* bardzo handlowne Miasto na Istmie oboihey Ameryki: 2do na Prowincyę *Papayan* z Miastem tegoż imienia: 3tio na Prowincyę *de Carthagena*, tak zwaną od swojej Stolicy: 4to Prowincyę czyli Powiat *de S. Martha*: 5to na Prowincyę *de la Hacha*: 6to na Prowincyę *de Venezuela*. 7mo na Prowincyę *de Paria*, gdzie Stolicą nową *Korduba*: 8wo na Prowincyę *Granada*.

II. Kra-

II. Kraina AMERYKI POŁUDNIOWEY między rzekami *de Paria'y Amazonum*, pod Ekwatorem leżąca, jest GUJANA, bårdzo obszerna, od zdrowey àéryi, zwierząt, Ryb, Ptaśtwa zalecona, ktorey Stolicą jest Miasto *Manoa del Dorado* Krolika tamiecznego bardzo bogatego rezydencya, ktorego bydź mniemają z Familii Inkow Krolow Perwańskich tu, przez Hiszpanow zapędzoney. Kraiu tego w pośrzodku nikt należycie nie zlustrował, co brzegiem, to dociekli, żetam *Caribes* mielzkali, tu także zbiegli, dla tego kray brzegowy Europeyzykowie Karibaną nazwali, gdzie Francuzi, Anglikowie, Hollandowie wiele pozakładali Fortec, y tam niemało kupują Jedwabiu, Bawełny, Cukru, Tytiunu, Drzewa Bryzelii, Alóésu, Balsamu, Cytryn y Pomarańcz.

III. Kraina POŁUDNIOWEY AMERYKI jest Kráy AMAZONUM, albo ORELHANA, nie owych sławnych Amazonek Azyátyckich, ale tak nazwanych z tey racyi, że Europeyskie Nacyetych dostając kraiw, wiele Białygłow po między Mężczyznami, z łukiem y strzałą wojujących upatrzyli y admirowali. Przez cały tén kray płynie rzeka Amazonum od Zachodu na Wschod długa na 500 mil Niemieckich, szeroka zaś w samym weściu swoim na mil 150. Po nad rzekę tę wiele widać równin y padołow bardzo ludźmi osiadłych: brzegiem rzeki Luzytani kilka erigowali Fortec, do tey Krainy *sensim* torując sobie drogę; najmocniejszye wystawili y obmurowali Miasto *Esforo*, gdzie z tamiecznymi Obywátelami przez *commercia* mają komunikacye. Mielzkają tam Narody: *Curianes, Cusignares, Pacuanes, Tacurries, Jorinames, Cacygetes, Tecunes, Gwojaribes, Agures*. W całym tym kraiu rodzi sie mnośtvo Palm, a tym samym Daktylow, Hebanu, Cedru, Bryzelii, Cukru, Szarłat, Pomagranatow, Pomarańcz, Cytryn. Na iedney temu Kraiowi lądem nie zlustrowanemu od nikogo, schodzi Wierze Świętey, ktorey tamieczni Bałwochwálcy nie znają. Oooo IV.

IV. Kraj AMERYKI POŁUDNIOWEY jest BRAZY-
LIA *vulgo Bressil*, od drzewa Bryzelii, przedtym *Provincia S. CRU-
CIS* zwana, obszernie Luzytanow Państwo, od Piotra Alwarusa
Kapralis zwanego, za Emmanuela Krola Luzytańskiego Roku 1500
znalezioną, a jeszcze lepiej od Tomasza *Sosa* zlustrowana w lat 48
za Jana Krola Luzyt: który tam Stolicę Miasto *S. Salvatoris* fun-
dował, possessyą Luzytanow y Wiarę *S.* tam ugruntował. Hol-
landowie z wielką przybiwszy się Flotę Roku 1648. Stolicę *S. Sal-
vatoris* y wiele opanowali Prowincyi, ale znowu od Luzytanow
rugowani. Dzieli się na 14 *Capitanias*, albo Sracostw, iako to na
Capitaniam Siara, *Capitaniam del Rio grande*, *Capitaniam de Barayba*,
Capitaniam de Tamaracá, *Capitaniam de Bahia*, gdzie jest odnoga
morska wszystkich Świętych y Stolica owa całej Brazylia *S. Salvato-
ris vulgo S. Salvador* Miasto na *Capitaniam de Pernambuco*, *Capitaniam
de Ischeos*, *Capitaniam de Portu seuro*, *Capitaniam S. Spiritus* *Capita-
niam de Janeiro* albo *S. Sebastyana*, *Capitaniam S. Vincentii*, *Capita-
niam de Cirui*. Nacze w Brazylu te były: *Tybaxares*, *Tyguares*, *Tapu-
puie*, *Gwaracatiwy*, *Anacingi*, *Quirigay*, *Tapiguiry*. &c. Rodzi ten
Kraj złoto srebro, Balsam, Ambra, Tutium, drzewo bryzelii,
Cukru wielkie mnostwo, ktorego co rok naymniey 26 tysięcy
skrzyń prowadzą do Lisibony Stolicy Luzytańskiej; zamtąd wy-
wożą wiele kamieni drogich y innych profitow, ktorych by wie-
cey było, gdy by gruby tameczny Narod wziął polder w Ekono-
mice. Jest tu Drzewo *Capaibos* zwane, ktore naciawszy instru-
mentem, likwor z siebie śący przyjemnego bardzo odoru, ale
też y cnot nie małych, bo różne leczy rany y choroby: same na-
wet zwierzeta chore, lub zranione, te drzewko gryzą, aby lokiem
iego mogły się ratować. Obywatele tuteysli światło Wiary Świę-
te przyieli przez pracowitych Missyonarzow; w Kraiach jednak
Zachodnich Brazylia dla grubiaństwa Obywatelow, *nec vestigium*
znaiomości Boga, tylko wieszczki y *omina*, gdzie Mątka y Biało-
głowska,

głowa pęć żadney niezachowuie modeſtyi, nago chodząc: Wi-
na y chlebá nieznaią, zielem iakimiſi *Mandioka* żyjąc. Budy ſobie
długie buduią, w nich z całą mieſzkaiąc Familią: na noc ſieci ro-
ſpinaią na drzewach wyſoko od ziemi, na nich ſypiając, a to
chroniąc ſię przed iadowitemi zwierzętami. Ná woynie do-
ſtawizy niewolnikow, karmiaiak wieprzow, utuczonych rzną, na
roznách pięką, y za naywiękſzy iedzą ſpecyał. *Atlas Ioannis Jan-
ſonii*. Krolewicz nayſtarſzy Luzytański pilze ſie *Jofans Braſilia*.

V. Kray teyże Ameryki Auſtralney ieſt **PARAKWARYA**
albo *Paraguay* od rzeki tegoż imienia nazwany, która ſrzodkiem
tey płynie krainy, mając długoſci na mil 500, przy wpadnienia
w Auſtryalne morze zabiera ſzerokoſci na mil 30 Zowie ſie ina-
czyey Srebrną rzeką od piaskow ſrebrnych, polpolicie *Rio de la plata*.
Ma ten Kray sześć Prowincyi, *Gwayrania, Tukumania, Parakwaryę
właſciwa, Paranne, Uruguay, Chako*. Tu Apoſtołſkiey *Societatis JESU*
praca, Wiary goſpodarowania nauczyła Obywatelow, którzy
nabożni, ſatwo imituiący, co widzą wdrugich, wiednym nie
utrzymami *vitiūm*, że miała ſurowego dziwnie appetyczni. Miſſy-
onarz ieden *ex eadem Societate JESU*, gdy tám Goſpodarza y Zo-
nę orac w polu uczył, y odſzedł ná odprawienie Mszy Świętey,
od nich, wlot ſię do żywego wplugu wzieł woła, trzy ziedli
cwierci.

VI. Kraina Auſtralney Ameryki ieſt **TERRA MAGELLANI-
CA** inaczey *Terra Australis*, nayſtatnieyſza ku Południowi w A-
meryce od Ferdynanda, *Magellaneſa* Roku 1520 znaleziona y rze-
czona, wielkich ludzi ná ſtop w roſtych, imieniem *Patagones*
w ſobie mająca. Z tąd Europeyckowie żadnych nie ſpodzie-
waią ſię awantażow, dla tego imniey onie dbaią. Dwie Forte-
ce Hiſzpani tam wyſtawili, to ieſt *Nombre JESU*, y *Philippeville*
innym Nacyom w ten nowy Kray *præcludendo ingres*, ale dla zby-
tniego zimna, y głodnego kraju, przytym dzikich Obywatelow,

y te od Hiszpanow poniechane fortece. Kto che, *tenet pericula maris cum dispendio* życia. Opisane są granice Państw, ale nie łakomstwa; ktore niezna co *Ultima Thule*, ani chce czytać na Herkulesowych Kolumnach: *Non plus ultra*, ale płacze z Alexandrem, o nowych stylząc Kraiách, tak *semper avarus eget*,

VII. Australney Ameryki Kraina Królestwo CHILE nad Morzem leżące między ziemią Magellańską y Perwanskim Królestwem, długie na mil Niemieckich 300, szerokie na mil 80. we wszystkie pożytki, osobliwie w złoto, w całej Ameryce najlepsze y najczystsze. Tu są Gory ANDES extraordinaryney wysokości y rościągłości, wyższe nad Gory Azyatyckie, Afrykańskie, Europeyskie, po pod ktore dla zimna wielkiego nie urodzayne grunta, przecież od okrutnych Obywatelow *Arauci* zwanych osiadłe, ktore Hiszpanow infestują, lokowawszy się między 14 gorami ogień wybuchającymi. Rządzi tym Królestwem *Vice-Rex* Hiszpański, od Perwanskiego dependujący. Trzy, te *Regnum constituunt* Prowincye, *Chole, Imperiale, Chichuito*. Stolica Królestwa Miasto S. Jakuba nad rzeką Maipe, gdzie Biskupá Katedra.

VIII. Południowy AMERYKI jest Królestwo obłzerne PERU, albo *PERUVIUM*, albo Perwanskie, bardzo bogate; ktore *olim* swoich miało Krolow *Inkas*, albo *Ingba* nazwanych, ktorych Pizarrus Almagra Hetmani Hiszpańscy znieśli y wygubili. Leży te całe Królestwo *sub zona torrida Australi*, co wielkie tam gorąca sprawuje, gor ANDES wysokich, na mil 900 rościągionych, cieniem iakokolwiek utemperowane: z gor tych źródła, strumyki, osobliwie rosa, przyległe odwilżając grunta, dziwnie czyni żyznemi. Oprocz Cukru, Oliwy, Wina Wyśmienitego, same gory rodzą złoto, Srebro, Cyfober, Smaragd. Rządzi tu *Vice-Rex*: Stolica Królestwa jest Miasto LIMA, gdzie Arcy-Biskup, y Podkroli mają *Sedem*, pięknie jest y kształtne, tylko że trzęsieniu częstemu ziemi podległe, ozdobione *Univeritate*; albo Akademią.
Hiszpa-

Hiszpani to Miasto zowią *Los Reyes*, *alias* Miasto Krolow. Po-
 dzielone całe Krolestwo iak y Meksykańskie na trzy Trybunały,
 albo *audientias*, to jest na 1 Kwiteńską, na 2. Limańską, 3 La
 Platańską albo Argentynieńską: do których należy pewna liczba
 pomniejszych Prowincyi. Krolestwo to ma dwojakie gory, ie-
 dne srebrne, pod Miastem dużym y osiadłym *Potosi* nazwanym,
 gdzie na 20 tysięcy codziennie prawie Gornikow przy Jeziorze
 Titikaka. Drugie Gory złote Gwankawelikanskie: Kray też
 do Perwańskiego należy Kraiu *Castella Aurea*, od wielości złota
 tak nazwany. Nad to złote piaski y kamyki, złote też bogacą
 Krolestwo. Niezmierna wielkość złota Miasto Perwańskiego
 Krolestwa *olim* Stołeczne ieszcze za Inkalow Krolow *CUZCO* na-
 zwiskiem bogaciła, gdzie Kościoły Pogańskie [iako po innych
 Miastach Perwańskich] były złotem obwiedzione, Smaragda-
 mi, turkusami nasadzone, dachy były złote, koło pryncypalne-
 go Kościoła Ogród był ze złota y srebra wyrobiony, *alias* drze-
 wa, liście, kwiaty, frukta z tych drogich były mistrzynie wyro-
 bione metalow, a przytym ptastwo, węże formowane ze złota po
 ogrodzie. Przy Pałacach Inkasow, albo Krolow tamiecznych
 także były ogrody pełne Statuow złotych, Zwierząt, Ptastw
 takichże. Szpiklerze ziarnem różnego zboża, ze złota lanym na
 sypane były; naczynia gospodarskie ze złotą, cegły budynkow
 w tenże metal osadzone znalezione. Dość że kiedy Agatualpe
 Krola Perwańskiego Franciszek *Pizarrus* Hiszpański Admirał zniósł
 w batalii, on okupując się dał tyle złota, drugi raz srebra, ile
 w Pokoiu w którym miezkał, zmieścić się mogło: Pokoiu tego
 wzdłuż było łokci 22, wszerz łokci 16, na wysokość tyle, że Ry-
 cierz dobytym mieczem, ledwie dosięć mógł susek, albo powa-
 ży. W Krolestwie tym *parit admirationem* Most na 300 łokci
 długi z trzciny y słomy mistrzynie u słany na rzece bystrey y szer-
 kiej, po którym wiele bywała przeganiaia, ciężkich przewożą be-

spiecznie towarow, *teste Josepho á Costa lib: 6 cap 4.* Niedaleko *Cuzco* miasta wyżej namienionego na Folwarku OO. Jezuitow jest Sadzawka, nigdy innych czarów, tylko w Wielki Post od Popielca do wielkiej Soboty Ryby wszelkiego ma w sobie rodzaju, lubo tam żadney niepuszczaia.

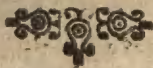
INSUŁ w Nowym Swiecie albo AMERYCE tak Północney, iako też Południowey, znaczniejszych jest koło 130. Jako to *in America Australi*, jest Wyspów Salomonowych 7. S. Ambrożego Insuł 17. Między temi Insuła Wielkich Much, wielkich psow. Na Morzu Mágellańskim jest Insuł 13, iako to Wysep 12 Apostołów, Insuła 4 Ewangelistów, Insuła JEZUS, MARYA, JOZEF; Na Morzu Brazylijskim Wysep SS. TROYCY PROMONTORYOW, albo *Cabo* ma Południowa Ameryka y Ziemia Magellańska na 40, z których *ex vi nominis* godne wspomnienia *Cabo S. MARIE*, *Cabo S. Salvatoris*, &c. W oboiey Ameryce tych *Cabo* jest *ciciter* 66.

ARCYBISKUPOW w obudowch Amerykach liczą 7, to jest Meksykańskiego, S. Dominika, Limańskiego, S. Fidei, *De la Plata* albo Argentinenskiego, *Sancti Salvatoris*. BISKUPOW wszystkich liczą 32. Zakonow 10, to jest S. Benedykta, S. Dominika, ktorego Klaztorow tam liczy *Atlas Janssonii* 400. S. Franciszka, S. Augustyna, *Ordinis MARIE de Mercede* OO. Jezuitow, OO. Karmelitow Bołych, OO. Kapucynow, OO. Hieronymianow, OO. Zakonu Braci mniejszych, S. Franciszka Panien Zakonnych.

Potyś me Pioro całym latało poświęcie,

Już się z tą pracą zmudną zbieray ku Walecie:

W Morzach się zmaczay całe Czarnym, lub Czerwonym,
Pisz wiecznie BOGU dzięki, żeś w Porcie stawionym

TY

TYTUŁ DRUGI

DRUGIEY CZĘSCI KSIĘGI;

Z W I E R C I A D Ł O

G E N I U S Z O W,

Z Y W Y O B Y C Z A I O W

O B R A Z

ROZNYCH w Świecie N A R O D O W.

Nie jestem tu *Juvenalis Satyrista*, abym czyje censurował obyczaje, ani *Zoilus* wszystko krytykujący, ani *Pasquius*, ani *Cato Censorius*. Co u Starożytnych y świeższych czytam Historyach o narodach, to ktotko wspominam. Iednych tu chwalebne postęпки, drugich *occurent vitia*, oboie Czytelnikowi *ad notiam, non ad censuram* kładę; przytym Synonymiam, to jest iak się inaczej ktory zowie Narod, abyś czytając Historykow y Poetow rozumiał, y lam też w styluswoim nie kładł wszystko iednego terminu: naprzykład *Poloni, Poloni*. ale to *Sarmate*, to *Lebiade*. &c. Naypierwszych kładę *ARCADES*, bo tak porzą-

porządek każe Alphabetu y tego Narodu opinia, gdyż ta Nacya kładzie się za najdawnieyszą w świecie, ielszcze przed Jowiszem y Miesiącem będącą, iako mowi *Lucanus: Astris Lunâq; priores. Theodoretus* także to mając z tradycyi napisał onich:

*Ante Jovem genitum, terras habuisse feruntur
Arcades, & Lunâ Gens prior illo fuit.*

Ciż sami *Arcades* y *Thraces*, lubo okrutne Narody, przeciesz z młodu młodzi w graniu, śpiewaniu y innych kunsztach pięknych, aż do lat 30 exercytowali. Ktoryby z młodości do tego nie aplikował się, *infamia notâ* już był na cależycie znaczny. Synonymicè albo innemi terminami nazywali się *Arcadi, Arcadici, Menelai, Togoatici, Pharsalici Licæi, Clèonæi, Cirlenei*.

ARABES dwie obserwowali lata, dwie zimy, cztery *Solstitia*. Między krewnemi u nich *communis Uxor*. Pod czas wesolej chwili nad 12 kieliszkow, lub kubkow pić więcej niegodziło się u Arabow. Strzały swe iadem napawają, aby były śmiertelne. Na swoich nieprzyjaciół obyściakamienie rzucali, mogli niby śmiertelney im życząc. Inaczej się zwali *Thurilegi*, że *ibus legunt, alias* kadzidło zbierają tam się rodzące: *Panchei &c.*

Arii Narod Niemiecki na Woynę idąc zawsze czarnego zażywał koloru, twarz, broń, tarcze czarno farbując, nocy do batalii ciemne obierając, a tak wielom straszne. *Ravifusus.*

Athenienses w Grecyi od Aten Stolicy nazwani, wielcy *Bellatores*, Rzecz Pospolita *arte & Marte* Swiatu wstawieni, Mądrości *Fautores*, w Ateńskiej Akademii. Innemi zwali się imionami *Cecropii*, od Fundatora *Cekropa, Mopsopii, Erichtæi, Attici*. Był to Narod dziwnie ciekawy, zawsze co nowego albo wiedzieć, albo powiedzieć, iako fame onich świadczą Dzieie Apostolskie *Actorum Capite 17 versu 21. Athenienses autem omnes, & advena hospites ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid novi.*

O Ateńczykach małz więcej w Części Pierwszey między Miastami *hu titulo* Nowa Mappa. Ama-

Amazones były Heroiny, waleczne y bitne Matrony w Azyi, zrazu około *Termodoonta* y *Tanais* rzek Scytyjskich mieszkające, potym wielką Część Azyi *armis* opanowały, zaczęły Europy. W oboch Częściach Swiata *suos dilatarunt fines*, Walecznym Bellatorom y Mężom straszne, same Heroiny, mężne, choć bezmężne: Mars bitny, toich Amazyusz, *Bellona* Matka, Tarcze kolibki; żeby jednak ich waleczna nie ginęła była fámilia, z sąsiadami męszczyznami *commercia* mieli *carnis*; jeżeli Corka się urodziła, *auxit* ich *potentiam*, jeżeli Męszczyzna katalog umarłych, będąc zaraz zabity. Pierś sobie urzynały prawą, by do łuku ciągnienia niebyła *impedimentum* Ztąd z Greckiego w samym imieniu *Amazones sonat: bez pierśi*. Miały swoje Krolowe, *Martesię*, *Lampedę* náystawniejszą, *Pentezileę* na Trojańskiey ubitą woynie, Inwentorkę *Alabardy* y *Tarczy*, ktore ich własne było *Arma*, a przytym łuk y strzały. Inne ich Regnantki były *Marpesia*, *Orisbia*: *Antiope*, ostatnia *Minorhea*; która gdy z Wielkim *Alexandrem* cielesnych izukała rokoszy, zgubiła Państwo *Amazońskie* y imie, według *Justyna*, Tenże o ich pierwszych tak pisze początkach: *Non ut ceteræ Gentes á sordidis initiis, ad summa crevere. &c. Qua illis sedet, eadem origo est.* Kraina ich zwała się *Amazonia*. Dzieło ich *Ephesus* Miasto sławne Kościołem *Diany* *Efeskiey*. Potrawy ich surowe mięso, stufznie, bo napoy krew nieprzyziacielka. Swieźsze *Peregrynanacye* także *Amazonki* te lokują w *Hirkanii* *vulgo* *Gilan*. około gory *Tauru* y *Kaukazu*, gdzie y teraz Męszczyzni stabi, a białogłowy roste zdrowe, rzekskie, polujące. *Dionysius* świadczy *lib: 5.* że też były w *Afryce* *Amazones* pospolicie *Oblybia* rzeczzone, podobno od tamtych *oriunda*, albo tychże obyczaiow *Bellatorki*. W nowym także Swiecie, *Inventores* tego kraiu trafili na matrony łukiem y strażą wojujące, pomieszane po między Męszczyzn, ztąd ten kraj nazwali *Regionem Amazonum*, gdzie y rzeka wielka jest tegoż imienia.

Afri inaczej *Africanii*, *Getuli*, *Massili*, *Maurisi*, *Lybes*, *Lybii*, *Atlantes*, była w Afryce Nacya, która żadnego osobom nie dawała imienia, lecz żyli *anonymi* wszyscy, *alias* bez imion.

Assyrycykowie chorych kładli przy drogach, aby Podłożni dawali yradzili *remedia* Pacyentom, trupów wołkiem y miodem nacierali.

Agrigentini w Sycylii solennie się y smaczniemi tuczyli potrawami ymocne ich były Fabryki. Ztąd mowił Plato: *Eos edificare ac si perpetuo essent victuri, itemq; convivari, velut semper morituri*: bo się na śmierć y drogę wieczną dobrze naiadali.

Ægyptii, byli wżytkich Taśmnic Boskich Tłumacze, Hieroglificzney pełni nauki; ztąd *Ægypt* *Macrobii* nazywa: *arrium Matrem*. Wynaleźli Malarstwo, piwa robienie, Roku na czasy, *alias* na 12 Miesiący podzielenie. Bałwochwalstwa zdaią bydź się *primi Inventores*, Apisa Bożka, *alias* Woła weneruiący, *item* Słonce, Miesiąc, żorawia, Jastrzębia, Krokodyla, psa, kota, czosnek, cebulę, ryby &c.&c. Ciała umarłych Balsamem y różną kondyturą zaprawne *in ævum* konserwują, z których *Mumia*. Kapłani Egypscy umywali się na noc dwa, a na dzień trzy razy. Od tych Grecy *omnem scientiam* y Bałwochwalstwo zabrali, *teste Herodoto*. Młodym Dzieciom ciż Egypcieanie ubieżeć kazali 180. Stay, dopiero im ieść dawali. *Synonymicé* albo inaczej Egypcyanie, zowią się u Poetów *Pharii* od sławney wieży: *Mateotici*, *Nilaci*, od Nilu, albo *Nilicola*, *Niligene*, *Pelusiaci*, *Genš Ptolemæa*, że tam *Ptolemæi* Krolowie panowali &c. Krolowie Egypscy Prawem obligowani byli iak stać, chodzić, ieść mieli, stroić się, *cum uxoribus* mieć *communicationem*. Co ieżeli obserwowali *Regnantes*, taki w Poddanych sobie ziednywali affekt, że 72 dni owszem często 200, albo 300 dni żalu prezentowali *figuram*, wśzędzie ich panegiryzując. Kapłani u nich wina całe życie niepili, *lege vaseante*, *teste Hieronymo z Cheremona*.

Æthio.

Aethiopes; albo Murzyni, żyli przedtym bez prawa żadnego, zwali się *Gentium servii*: Dzieci za chleb przedawali. Teraz się ta ziemia zowie *Abassa* albo *Abyssinum Imperium*, mające *Imperatorem*. Dzieciom tylko co na Świat wyidą, naczolę wypiekają piętna, bol oczow zawczasu *praecipando*. Tychże trochę podrosłych, na pewnę sadzali ptaki, jeżeli się śmiało do tego brali, dobrą im dawali edukacją, mešką; jeżeli się lękali, mając zły o nich prognostyk, wyrzucali. Za potrawy zażywali szarańczy. Taki kuswoim Krolom mieli affekt, iż dla nich iedne łobie wyimowali oko, nogi kałeczyli, aby chramali, do głuchoty dawali okazyą; jeżeli mieli Krola iednookiego, kulawego, y głuchego. Jak umarł im miły Krol, wiele też z nich znacznych umierało osob Krolowi przychylnych, śmierć sobie zadając, według Diodora Sycyliczyka.

Babilończykowie są *Inventores Astrologii*, *Primus Populus in Orbe terrarum* według *Beroza*. Ci iako y Assyryjczykowie, Arabowie y Saraceni żony sobie nymowali, co się w Turkach podziśdzień praktykuie. Medyków nie zażywali, lecz *ad imitationem* Egypcyanow na drogach kładli chorych dla odebrania iakiey w chorobie rady y leków, według Herodota, A *Carnalitate* iako y Indowie są w świecie *fatentes*: gdyż tam według Kurcyulza: *Comitas habetur vulgati Corporis vilitas*, Panny zgodne do zamęścia na tynek w wielkiey prowadzone kupie, tam za kwotę proporcjonalną urodzie, przedawane bywały Kawalerom: *Herodotus*. Pod czas bańkietow, tam z wielką zrazu były damy modęstya; potym *pudore seposito*, suknie wierzchnie, *tandem* koszule zrzucaly do niegodziwych *provocando* akcyi.

Bactriani, Obywatele za Assyrią, starych ludzi albo schorzałych psom wyrzucali na pożarcie, ktorych zwali *Sepulchrales*, albo Grobarzami: Toż czynili *Brachmanes*. Indowie zaś łami takich iedli, w brzuchach pogrzeby sprawując swoich. Hirkani nie bardzo da-

lecy Iasiedzi Baktrianom także zmarłym *justa persolvebant, in justa* upolitycznych Narodów.

O Brachmanach Mędrcach Indyjskich dałem *notitiam* w Peregrynancie Azyatyckim.

Brazyliani w Ameryce mięsem żyli ludzkim: Na wojnie wzięwszy człeka, tuczylu iak wieprza, a potym zabiali. Twarz z młodu kamykami naladzają drogiemi.

Carmani Nacya między Persyą y Indyą, inaczey *Ichtyophagi* rybami żyjący, y ich skórą odziani: Przyiażni znakiem u nich było, twarz sobierozkrwawić, wina z krwią zmieszanego napić się z Przyaciołami.

Cantabri *vulgo Vascones*, Nacya Hiszpańska, takie miała heroiczne Matrony, że Synow by w nieprzyziacielskie nie wpadli ręce, same zabijały: Urodzone dziecko, zaraz w zimney umywali rzece. Męże za nie leżały połog, a one im wszystkie czyniąc wygody, usługiwały: Mąż tu żonie dawał posag.

Careż w świecie całym naypodleyfi w Azyi koło Tanaim rzeki, poszli w przystowie: *Homunculus ex Caria*, to jest, nikczemny człek. Ciż Bożkom podług oddawali ofiarę, to jest pla.

Crestones jest Nacya w Tracyi, *vulgo* w Romanii, gdzie ieden Mąż wiele żon miewał; iak umarł, była kontrowerfya między żonami, która by z nim polec miała. *Tandem* iak się pokazała jedna z nich naykochańsza, ustroiona bogato, z pompą była do pogrzebu prowadzona; tamią krewni zabiali y z Mężem chowali razem. Toż się praktykowało u Indyanow Wschodnich

Cretentes Insuły Krety *vulgo* Kandyi Obywatele, w żegludze y pływaniu naybiegleyfi, z tad o nich *ironice* napisano: *Cretensis nescit Pelagus*. Wino zinstytucyi Platona temu zakazane Narodowi: Są *male notati*, z zdradzieństwa, kłamstwa, gnusności *Synonymice* albo inaczey zowią się *Cretes, Cretaei Cressi, Gnoffiacti, Diſſei, Cydonaei*, albo *Cydonii*.

Caspji Azyatycki starożytny Narod, miał *in more*, Rodziców swoich iak lat 70 życia swego przepędzili, wciaśnym zamykać więzieniu y głodem morzyć.

Carthagenenses od Stolicy *Carthago* w Afryce rzeceńi, wielcy *Ballatores*, Hiszpanom y Włochom straszni, Rzymianow *Victores*, a potym od nich *videli*. Wina nie piali *ex instituto Platona*. Zowią się inaczey *Peni, Tyrii, Punici, Elisei*. Dają im Epitheton, że są: *Perfidi, Leves, Bilingves*.

CYGANI jest *Gens* po świecie *vagabunda*,, ktorych *Patria: ubi bene*. Włosi ich zowią terminem *Cygari*, albo *Cigali*, według Goropiusza: Po Niemiecku zowią się *Zigeuner*, niby *Zibe einber*, że są Tułacze, żebracy, *impostores*, Rozboynicy: Francuzi ich zowią *Aegyptios*, gdyż się oni ztamtąd chlubią *oriundos*: Hiszpani ich nazywają terminem *Gittani*. Iest stek z różnych Nacyi swoich siedlisk niemający, ale po różnych błąka się krajach, z wrożek, ktorymi prosty lud łudzą, żyją, to z kradzieży, z handlu koni, złe za dobre frymarcząc, to z zdzierstwa, z czarow, a czasem Czarnoksięstwa, z żebrania: ledni mizernie, drudzy lepiej, iako to w Węgrzech mają się. Złotnictwo, Słuskarstwo y Kożwalstwo, Rzeszotarstwo, konowalstwo, a wszystko *imperfectè* umieją, naylepiej kraść y szalbierować, *hoc in arte Magistri*: Ciało sobie czernią, *alias* gęsim smalcem smarują, ieszcze w kolebce, aby tak czarnego nabierali koloru, a przez to samo Cudzoziemcami się wyznają, albo Egypcyanami; *partim* też czarnych Rodziców *& prolem fata sequuntur*, to iest czarne się rodzą Synowie y Corki; a choćby do tego żadnych nie zażywali sekretow, takieby nabierali cery, z chodzenia prawie nago, z siedzenia na słońcu, przy ogniu y dymach. Mieszkania ich w Satyrach, *alias* z weret nad wozem rozciągnionych, *adinstar* żołnierskich namiotow. Religia częścią Rzymska, częścią Grecka, zgoła *pro ratione* kraju, w jakim się tułają. Cico się na Rusi, Wołyniu,

Podolu znaydują, są Greckiey Religii. Z Wołoszczyzny ich najwięcey wychodzi, gdzie *obstinatum Schisma*. Językow umiawiają kilka, ale nie doskonałe; mają jakiś osobliwy, który swoim własnym Egipskim nazywają; ale *certiunt*, że to jest Tatarski z Wołoskim y Węgierskim pomieszany. *Imperium* ich nie cierpi, *legem* przeciw nich mając: Polskie Konstytucye także *Annorum 1557 1565 1578.* z Polski ich wypędzić każą. Iednak Szlachta niektorzy za Przywilejem Krolewskim mają ich *Jus cōdercendi, regendi*; a ci zowią się Krolami Cygańskimi.

Dani albo Dańczykowie, bardzo starożytny w Europie Narod. boieszcze od Dana, iako tameczni wywodzą *Authores*. O nich *Saxo Grammaticus* napisał: *Manus telorum non telarum obsequiis exhibebant. Artibus bellandi* są Niemcom podobni.

Essedones, Tatarow Azyatyckich Nacya, oślakawszy zmarłych Rodzicow, y płaczkliwy sprawiwszy Kondukt, stypę mieli z ciał ich, z innym mięsem pomieszanych, sprosiwszy na ten traktament wiele Gości: z trupich głów Czasze sobie do napoju formowali. Takichże naczyń pozłociłych y Celtowie w Hiszpanii zażywali do swoich traktamentow.

Fanesi, są to Auritani na Północnym Oceanie Ludzie, nędzy według *Meli* Autora *lib; 3, tanta longitudine* mający uszy, że ie rozpuściwszy, iedne sobie ścielą, drugim się nakrywają. Toż trzyma *Magostenes* Starożytny Autor, y *Majolus*; wspomina ich y *Solinus* mówiący, że *membra membranis contegunt*. Pliniusz ich lokuie koło Morza Czarnego na Scytyjskich Insulach y w Indii, nie daleko Taprobany Insuły

Grecy, inaczey się zwali *Graji, Grajungena, Argivi, Argolici, Dorici, Pelasgi, Achai, Achivi, Danaï*, to od mieysc, to od Krolow tak *compellati*; iako *virtute*, tak *vitiis* w świecie sławni; Europę *omni genere disciplinarum* ozdobili, w Włoszech Kray znaczny opanowawszy, *Magnam Græciam* nazwali: *Levitat̃is & vanitat̃is nomine*

mine male w świecie *audientes*. *Manilius* napisał, że Grecya, bardzo obfita w Miasta uczone. *Horatius* im wyborpięknęj mowy y wymowy przyznaie, y że oprocz iedney sławy, niczego nie są na świecie appetyczni. *Prater laudis, nullius in gratia*. *Tandem* tenże sam *Autor* wiele w nich y w Troiańczykach upatrywşy defektów, ię światu publikuie:

Seditione, dolo, scelere, atq; libidine, & ira,

Illos intra muros, peccatur & extra:

Cokolwiek mieli w'estymacyi, zaraz kanonizowali, Bózktem uczynili. Boską część mu przypisali, iako mowi *Kircher*: *Græci tam Sapientes, nihil reliquerunt, quod non Divino Apotheosos honore cohonestarent*. *Plato* censuruiąc ich lekkość, powiedział: *Græci semper pueri, nunquam Senes*.

Oni to owe *Kastylijskie* Świātu pokopali *acumine ingenii* źródła: Oni *Parnaskie* *sublimitate ingenii* posypali Gory: Cokolwiek energii w stylu, baiecznych erudycyi w Pòęzyi, Greckiemu to przypisać conceptowi. Zgoła *Muzow* uczonych *sedes*, były Głowy uczonych *Greków*. Podziśdzień byliby nieoszacowani w świecie, tylko im iednego nie dostaie kleynotu *Unii* *Świątey* z *Rzymem*, do szacunku; bez ktorey *peruenit felicia regna*. *Solenne* przysięgi, czy raz *sponte* czynione, a nigdy niedotrzymane, a przytym *odium* na *Łacinników*, tak chwalebny *Narod* *seruilem* uczynili *Bissurmańskiey* *Potencyi*. Są zawsze tam iak na *Galerach*, bo na *Piotrowey* *navigare* niechcieli łodce. Na *traktamentach* swoich *Grecy*, naypierwey różne proponowali *Ænigmata*: kto niemogł solwować, słoney musiał wypić wody kielich; ktoż *contra*: zgadł łatwo. zagadkę, nayłpecyalnieyszą był kontentowany porcyą. Na końcu bańkiętu ozory dawano pieczone. Przed napoiem w *Wino* kawałek rzucano cbleba, co y *Rzymianie* czynili, Bózkom domowym y stołowym czyniąc ofiary. &c.

Gali starożytni nazwani *á Galla*, to iest od mleka y białości,

ści; nazwani potym Francuzami, od Frankow Nacyi, która z Frankonii wyszedłszy, wielką część Gallii opanowała. Woio- wali strzałą y łukiem. Strzały czemierzycą napawali, przytym pro- ce, kopie, kije, mieli na wojnie. Człeka, który był na wierszczbia- stwo destynowany, bili wtył rozgami, a on zbolu dziwne pra- wił rzeczy, które mieli *pro Oraculis*. Dzieci na oczy swoje nie przypuszczali, aż dorosli y sposobnemi stali się *ad opera belli*. Co który lubił w życiu, to na jego palono pogrzebie. Więccy wo- ienną niż gospodarską bawili się professyą. Powądzonych Mę- szczyzn, medyatorci były trzy białygłow rzesište. Ci *Galli* ciałna ma- iąc *sedes* dla liczney kwoty ludu, nowych szukali w Włószcach, lecz od Kamilla, tam wzięwszy *repressalia*, udali się do Grecyi, zmieszani z Grekami, zniemi pod komendą Leonoryusza Wodza przeszli do Azyi, tam między Bitynią, Kappadocyą, Pamfilią, nowy Kray *Galllograciam* albo *Galatiam* fundowali, według Stra- bona. W teyże Gallii była *Gens* starożytna *Celtae*, którzy z po- ztociſtych trupich gło v. sobie robili rostruchany, nauki dali *Gallom*. Krol ich wielki był mędrzec *Sarro* imieniem, od ktore- go Filozofowie nazwani *Sarronide*. Czčili Boginię Wymowy y perswazyi *SWADELĘ*. Onichto *certum: hoc pugnarunt: ad unum in- terfici, aut interficere volentes.*

O Francuzach terażnieyszych Andrzej Maximilian Fredro z Kasztellana Lwowſkiego Woiewoda Podolski Senatu Polskiego *Oraraculum, Miraculum Eruditionis* daie *Judicium* w Kłiedze *Vir Con- sili*, które w kilku zawieram peryodach. Ze są odważnym kro- kiem natarczywi, naywiększych niebezpieczeństw *Contemptores*: kto ich pierwszy wytrzyma impet, uzna *Lentiores*. Prętkie awan- raże do ich są humorow. Nacierają żywo za ordynansem, lecz ustępują, kommendy nieczekając. W Kunizty Woienne, w spo- łoby zebrania pieniędzy, w kredyt uczynienia Pokoju, między walczącemi Potencyami, nad innych szczęśliwi. Odnioſszy wi-
ktoryą,

ktoryą, chwatają się, nie zyskiem kontentują; w tym naganni, że zbytnie exprobruują zwyciężonym upadek; a swoje *exaltant* męstwo; Konny y Pieszcy Żołnierz z krwi Szlacheckiey flintę dzwigając, szpadą szermując, na żołd y pochwałę zarabiają. Y poiedynczem y kupą nacieraiają, równego są serca, jeżeli nie są uprzedzeni, tedy uprzedzą. Piękna serc rezolucyą naywiększe y niepodobne prawie ułatwiają przelzkody: Naywiększych awantażów biorą nadzieię, nie z długiego rozmysłu: żeby powolney zażywając baczności, do wiktoryi nie mieli retardacyi, lub iey nie opuścili. Często u nich lekkomyślne początki, chwalebnych końców, z pochwałą swego męstwa bywają końcem; ztąd byle swego dokazać, naycięższe *media*, mają załatwe. Wołać nie nie mieć, jeżeli wiele nierychło, tak w czekaniu są niecierpliwi; kontentniejszym znoszą sercem już całe upadłą nadzieię, jeżeli długo wyglądają; wołać niebezpieczeństwo, jeżeli iaką ponosić dylacyą. A tym modeluszem nawiele rzeczy z precypitancyą odważni Francuzi, nąd inne Narody sobie przytomną y pomyślną mają fortunę, zamyśłow swoich niechcą stać w pośrodku, ale co jest, albo całe złe, albo arcy wysmienite, to ich kontentuje. Kraiow iak prętko dostają, tak prętko tracą, zwyciężonych Nacyi niby *contemptores*. Woluntarzew tu wiele, lecz nie swawolnych, bo swą wolę poddających Marsowi: Co Szlachcic, to szukacz sławy przez służbę woienną: w ktorey innych animować, sami z iedney sławy, nie z żołdu profitować mają *in animo*. Zaden w świecie tak pieśzcotami y próżnowaniem nie brzydzi się, nikt też z Heroizmu tak nie szuka chwały, iako Francuz. Iani *Authores* to o nich piszą, iż z natury rozmowni, łagodni, rzeczcy, impetyczni, niepokoyni, z swoich dzieł chełpliwi Panegyristowie w Woiennych y politycznych rzeczach, w inwencyach, rzemieśtach nikomu nieustępujący. *Sidonius* o nich pisze, że Francuz *omni hoste truculentior*, y że nieprzygotowany uderza

na nieprzyjaciół, a przygotowany uchodzi: nacięrającemi lekce
 waży, nieostrożnych znosi. &c. *Boter* to przyżnając Francu-
 zom: *Irrequieta Mens Gallorum, & otii impatiens, nil agendo, male oge-
 re discit.* Dawney nienawiści niepamiętliwi, z zakończonym
 interesem, kończą urażę: Nieposlednia ich chwafa, że prawie
 całej Europy są Gwarantami, polityki Jubilerowie y prawie
Magistri: w Dykursie *ob copiam* wybornych słown nie przekonani,
 Maxyma ich y polityka we wszystkim opierać się Hiszpanom, od
 których cyrkumwencyi doznali za Franciszka I. Henriká II. Fran-
 ciszka II. Karola IX. Henryka III. *Tandem* Henryk IV upadł
 prawie Francuzką przez Hiszpanow Monarchią od ich zdrady po-
 stawił na nogi, od tych czas Francuzi francyi aby Hiszpańskiej
 Grandecy nie nadstawiali plecy. W Francyi oprócz tego, że
 są *Christianissimi* Monarchowie, że *Primogeniis Filii Ecclesie*, jest też
Libertas Ecclesie Gallicanæ, która nie co innego, jest tylko pewne
Jura, od dawnych ufundowane wieków, że Stolicę Apostolską
 lubo wenerują, *Sacrosanctę* szanują, przeciesz w niektórych oko-
 licznościach Swieckich, iezliby co chiał w Francyi *statuere*,
 mają wolność *non acceptandi*: Nawet y Duchowny Interes Parla-
 mentu Naywyższego *exposcit, & expectat* decyzji, *teste Tbuano.*
 Jan Barklajusz *Autor*, Nacyi Europeyfskich pięknym Rytmem
 Cnoty chwali, cenluruie *vitia*, z ktorego niektore o Francuzach
 kładę Punkta:

Galli furiosi sunt Bellicosi.

Furore calent, impetu valent. &c.

Corpore breves, animo Leves. &c.

Lingvâ procaces, mente Salaces. &c.

Cadunt duellis plures, quàm bellis &c.

Rident, vel plorant, quando perorant. &c.

Fedus cum Turcis, cunctisq; spurcis

Barbaris pangunt, Hispanis frangunt.

Blasphe-

*Blasphemant, jurant, Calum non curant.
Credunt quod volunt, rident quod colunt.
Religiosi, non scrupulosi,
Seu cuculati, seu Purpurati,
Miscēt infanis, Sacra profanis.*

GERMANI starożytni, po Polsku Niemcy, cale *improprid* zwani, opisani odemnie w Peregrynańcie pod Niemieckim Państwem, zkąd ich samych, y imienia bierze się *origo*. Odebrali cenurę od Tacyta: że są w napoiu *immoderati*: *Convictibus non alia Gens effusus indulget: diem noctemq; continuare potando nulli probum* Pliniusz także w Księdze 14 w Rozdziale 22. nąd inne Narody w tymże *vitium* Niemiecką przenosi Nacyą, lecz tę przywarę innemi według Kluweriusza licznemi osobliwie Religii y męstwa wectnie przymiotami. Wexuią z teyże racyi Włosi y Francuzi Niemcow napilawszy:

Germani cunctos possunt perferre labores,

O! utinam possent, tam bene ferre sitim.

To jest: Iak cieszkie znoszą prace, Niemieckie Narody,
O! by tak znieślicheiwość do trunkow ochłody!

Odpowiedzieli Włochom y Francuzom na te wiersze tak Niemcy: *Utnos dulce merum, sic vos Venus improba vexat,*

Lex posita est veneri Julia, nulla mero.

To jest: Iako nas Wino trapi, tak was chuc Wenusa.
Na Wino nie masz prawa, na tę Juliusa.

Starożytni Niemcy do żon swoich y Matek zagościnniec przynofili rany, bliźny, a te liczyc nie leczyc ubiegały się. Do obozu żony nosiły *viſtuala*, częstokroć iuż przegraiącym, łzami y proźbami dodały serca, do śmielszey potyczki. W samey okazji Wodz miał za dyshonor y sromotę w męstwie bydz od innych uposledzionym. Nie z mnieyszą ochyda było żołnierzowi z Wodz w odwadze nie isc w ekwał. Mieli to sobie za gnusność

tego dokazać potem, czego krwi wylaniem piękniey. Mąż żonie dawał Posąg woty, tarcze, szpady y miecze; także od żony brał regały. Napoy Niemcow Piwo ze srodu: Diwertymēt był patrzyć namłodźnągą pomiędzy szpady y miecze skaczącą. Pogrzeb zmarłych na stufie zgorzeć ogniſtym, y Orężę rzucone nieboſzczykówſkie, tyle pompy pogrzebowey. Matrony zdobyto opłakiwać Mężow, a meżom przyſtało w pamięci konterwować żony, według Tacytá. Starzy Niemcy żadnych Miast niemieli, Niebo mając za dach, czuyność za mury y parkany. Ofiedliſk bliſkich ſtrzegli ſię: każdy *Populus* oſobne miał *ſedes*: gdzie las y woda, tam dla nich lokacya naylepszá. Jeżeli im ſię uprzykrzyło iedne mieyſce, albo ſtało ſię *incapax* obięcia rozmnożonych, ſzukali innego w ſądziędzkich Pańſtwach, albo też w ſamey Germanii z mieyſca ruguiąc którą Nacyą; ztąd tam wiele było transmigracyi. Ni do Fortun; ni do kraiu przywiązani niebyli, dla tego na woynę *paratiſſimi*. Alexandra Wielkiego Poſtom pytaiącym ſię, ieżeliby kogo apprehendowali? Odpowiedzieli, że iedynie ſię bali tego, aby ich tylko Niebo nie przywaliło. Piſma poniekađ niektorzy zażywali Greckiego, iako dociekt Juliusz kraiu tamecznego *in ferro Luſtrator*, kiedy znalazł Tablicę w Obozie Bawarczykow y Szwayczarow piſaną po Grecku. *Laudantur* Niemcy zwierności y ſzczerości ku Panom ſwoim, dla tego do uſług bywali Panow zażywani, iáko y teraz naywięcey Lokaiow z tey racyi, iż Auguſt Ceſarz naypierwey zażył, potym inni Monarchowie. *Synonimicę* zwali ſię *olim* Niemcy: *Teutones*, *Teutonici* od Tuſcona Fundatora ſwego, *Flavi Gens accola Rheni*. Niemcow w woiennych Kunſztach imituią Anglicy, tylko że na wodzie ſá mocnieyſi, y do tego zahartowani. Tuż Belgowie, Hollandowie *referendi*, ziemią y ładem mocni, y porządnie nie tylko ręką y ſiłą, ale też machinami, áproſzami, y ogniem, inwencyami nad innych walecznieyſi. Ciż ſami GERMANI, al-

bo Niemcy y Szwedzi teraznieti *ex mente* Andrzeia Fredra *in Viro Consili*, tey są natury, że sercu wielkiemu nie puszczaią cuglow: gdy na wielkie kuszają się rzeczy, wielkie mają deliberacye; nie wazą się, aż zważą, iak wprawach, tak wniebepieczestwie pomiarkowany ich umysł y zamyśl. Naiazdy y pierwze ognie statecznie wytrzymują, tak w batalii, iako w ataku y defenie. Tak piechotą, iak konną siłą przy dobrej kommandzie mogą siła, żołwim postępują krokiem, dla tego ostrożnie y rozumnie. Prętkości tedy trzeba użyć ná nich, stronami uderzać, y tak osłabiać, prowiantow zabranie lub zabronieniem pierwey pokonać, z miejsc nie przystępnych na czyste wywabić, po wytrzymanym pierwszym ogniu y złamanym szyku, jazdą z dzidami, lub kopiami natrzyć ná nich, y różnych sztuk zażyć Woiennych, a przy naywyższej pomocy, a twoiey wielkiej rostopności, ich złamiesz, sam się zbliżysz *ad palmam victoriae*.

Otychże Niemcach Barklausz tak *sentit* w swoich Rytmach.

Casti Germani, Juvenes, Cani,

Artibus clari, opere rari.

Mente sinceri, fide, & veri.

Laboriosi, sed ebriosi.

Disciplinati, ad cultum nati, &c.

Aedibus mundi, prole fecundi,

Bella externa ut & interna,

Puberes querunt & dura ferant, &c.

GOTHI, albo GOTTI, bardzo bitny Narod wyszedłszy z gniazda swego Gothii leżącej w Szwecyi, Swiatu *armis & rapinis* swoje wstawili Imię. Kray ich od Wschodu Stońca, zowie się Ost Gothia, albo Ostro Gothia, od Zachodu West-Gothia; albo Westro-Gothia: generalnie nazywa się, Gothia, a Obywatele Gottowie: z tey racyi u Historykow raz Gothami, drugi raz Westro Gothami, lub Wizygotami, to West-Gotami zwani

Na wojnach zawsze byli *ferocissimi*, strzały iadem z gadzin nacierali. Wiele żołnierza było w Woysku, strzałami rachowali. Kończan ich był życia Diaryuszem: Co dnia w wieczor w Kończan każdy rzucał kałkuł, albo biały, ieżeli mu dzień był szczęśliwy; albo czarny, ieśli nieszczęśliwy: *tandem* po śmierci te kałkuły liczono; gdy wiecey białych znaleziono, to miano za Fortunata, ieżeli czarnych, za nieszczęśliwego. *Plutarchus*. Wielka ich potencya pokazała się, kiedy z Krolem Radagistem za Honoryusza Cesarza weszło do Włoch dwakroć stoty tysięcy; ale *sanza copia* Ludu głodem y mieczem umniejszona, *Radagistus* więty, udułzony. Reszta Gottow obrała sobie Krolem czyli wodzem Alaryka, który wziął Rzym. Poniż zmarłym nastąpił *Ataulphus* na Krolestwo Gottow, Powinowały Honoriusza Cesarza. *in cuius gratiam* ustąpił Rzymu, do Gallii poszedł, tam znaczną *ex pacto* objawszy część sobie. Ztamtąd poszedł do Hiszpanii na Wandalow, y tam sam & *in Successoribus* panował aż do Roku Pańskiego 714. Tegoż roku *Julianus Comes*, Pań Hiszpański mając Corkę swoją *Violatam* od Krola Gottow Roderika, zaciągnął Saracenow z Afryki pod Wodzem Muzą, którzy zwielką przyszedłszy potencją, Roderika zabili tyrańsko, Gottow zbili, resztę do Austryi w ciasnemieyłca Gor Pyreneyckich wypędzili, ale też sami *cum magno lucro Ecclesie* na lat kilka set opanowali Hiszpanię. Ci Gottowie tam nazwani *West Gothi*, dla dystynkeyi tych Gottow, których Zeno Cesarz z Teodorykiem Krolem ich do Włoch zaciągnął przeciw Odoakra Krola Rugiow y Herolow. Racya wtargnienia Gottow w *Imperium* była ta z Kariona Autora, ze Theodozysusz Cesarz ich zaciągnął na Maxyma y Egeniusz, a Synowie iego Honoryusz y Arkadyusz, im nie zapłacili, więc w Państwie Zachodnim, ie plądrując, rekompensowali sobie, wziawszy ligę z Frankami, Alanami, Szwedami, Burgundami.

Got-

Gotowie inaczej Ost-Gottowie, *alias* Wschodni Gottowie Rzym opanowali byli około Roku 526, panowali lat 92 w ośmiu Krolach Theodoryku, Athalaryku, Teodocie, Witygesie, Hildoaldzie, Alaryku, Totyli, Tejasie. Aż ich Longobardowie ruszyli, lat 25 do Karola Wielkiego tam panujący, których Krola Desyderyusza ostatniego ten Cesarz zwyciężył, Rzym uwolnił, y *Imperium*. Dokazywali Gottowie różnych czasów. Opanowali byli Pannonię [dzisieysze Węgry:]od Hunnow z tamtąd rugowani, y znowu pośmierci Attyli Krola Hunnow, w Pannonii panowali. Około Roku 240 za Gordyana Cesarza w Państwie Rzymkim, Gottowie wielkie czynili zamieszanie, Klau-dyusz Cesarz Roku 269 tychże *finis Imperii* ruynujących, zniósł tryumfalnie, Roku 377: Gottowie aż się o Carogrod oparli, wszedzie rabuujący; Roku 484: *Evaricus* Krol Gottow wielki Kościół Bożego w Francyi *Persecutor*, umarł, Radagasi Krol Gottow Roku 405 Dwa kroć sto tysięcy Woyska stracił pod Miastem Floreńckim *Fesule*. *Alaricus* teyże Nacyi Krol od Klodoweu-sza zginął Roku 507 y Woyska wiele stracił. Krociey mówiąc, ta *sequens Origo* była Gottow; Około Roku 250 *invaduerunt* blisko Szwecyi y Danii przy morzu Bałtyckim, awedług Kluweryusza y innych, około Jeziora Meotyckiego w Tartaryi y Czarnego Morza. Tam Mezią, Dacyą Tracyą y inne po nad Dunay gdy pustoszyli kraie, Decyusz Cesarz z woyskiem poszedł na nich, ale musiał uchykać y tam w iakieysy zginął z koniem przepaści. Odtąd więcey nabrali śmiałości, dwie sobie ufundowali *Imperia*, Ostro Gottow, to jest Wschodnich Gottow, y West-Gottow. albo Wizy-Gottow, to jest Zachodnich Gottow. Roku 400, znacznie od Rzymianow, ofobliwie Konstantyna Wielkiego Cesarza wzięli *repressata*. Więc *successu temporis* z Wandalami, Hunnam, Alanami, y innemi *Barbaris Gentibus* zkonfenderowani, wielkim Woyskiem na *Romanum* uderzyli *Imperium*, w Azyi, Europie,

pie, Afryce, na on czas mające *latitudinem suam*, osobliwie w Afryce *Ditiones* Rzymianow ogniem, mieczem spustoszyli, Zamki poobalali, same Miasto zostawiwszy Kartaginę. Wiarę Katolicką *affixerunt*, Kościoły obalając, profanując, Biskupow, Kapłanow gubiąc, wyganiając, samibedąc Aryańską Sektą *recenter* od Aryusza Presbytera Alexandrijskiego tam w Afryce na świat podaną, zarazeni; która zaraza do bliskiey Grecyi potym zaśłała, y do Gottow, nad Czarnym morzem będących, w Tartaryi, *ut supra dictum*. Promowowali Gottowie tenże błąd Aryański w Zachodnich Państwach, w Hiszpanii, w Francyi, w Włoszech, w Polsce, Węgrzech; Niemczech; który błąd razem z Wandalami wyniszczonemi, z Attylą Hunnow, Totylą Gottow, Krolami trochę przygaszony, *hactenus* iednak w Węgrzech *toleratur*. Co jest Aryańska Herezya? wyexplikowałem traktując o Herezyach, tu *in Opere meo*. Więcej onich y o Szwedach masz w Peregrynancie.

Hiszpani od Hiszpalu Stołecznego nazwani Miasta: Dawnych wiekow *ich* imie było wielorakie; to Iberi od Iberazeki; z których poszli Iberi w Azyi, których kray tam Iberyja; to *Hesperii* od *Hespera* Atlantowcgo brata, czyli też od Gwiazdy Zachodniey, *Hesperus* nazwiskiem. Zwali się *Celtiberi*, to jest złożonym Imieniem z Celtow z Gallii tam zachodzących *Invasoribus*, y z Iberami *vulgo* Hiszpanami zmieszanych. Zkąd iedna *Gens* uformowana była *Celtiberi*. *Tandem* Obywatele od Stolicy Hiszpalu, tam najsławniejszy będąc *arte & Marte*, caley Hiszpanii teraz dali nazwisko. Hiszpani zowią się u Oratorow, Poetow, *propter culturam* Syli y wierszow *Synonymice*: *Iberi*; *Iberici*, *Hesperii*, *Tartessii*, *Tartessiaci*, *Beticole*, to jest nad rzeką *Betis* Mieszkańcy. Ciż Hiszpani ieszcze *sub nomine* Iberow obserwowali u siebie, że Bellatorom zmarłym wystawiali, tyle Obeliskow, to jest kolumn, ile, który żyjąc, położył na wojnie nieprzyjaciół. Hiszpanom te pochwały y Censurę daie Barklajusz. *Hispa-*

*Hispani Viri, grandes & miri,
 Judiciosi, Majestuosos.
 Vultu austeri, mente sinceri,
 Iusti, tenaces, joci spernaces,
 Non sunt verbosi, sed operosi.
 Capris constantes, gestis prestantes.
 Sordidi victu, mundi amictu.
 Servantes Legem, amantes Regem.
 Artes detrectant, arma affectant. &c.
 Christiasmum & Catechismum
 Docent realem, & non verbalem.*

Mają wiele Trybunałów *Sacrae Inquisitionis* na Żydów, Atheistów, Heretyków, bluźnierców, ztąd tenże Barklajusz ich chwali.

*Inquisitores, Extirpatores
 Calvinistarum, Atheistarum.*

Teraźniejszym zaś Hiszpanom *Vir Consilii* te przyznaie *qualitates*: że Włoskiemu w wielu cyrkumstancyach podobni Geniuszowi. Pieszym iednak żołnierzem od nich mocniejszy: Szczerości więcey tym prezentują, z ktorymi po zwadce pogodzeni: apetyt w zbieraniu, usilność w staraniu większy u nich, niż u Włochów; Powaga nadęta, ta większa, bo humorowi Nacyi przyrodnia, które *vitium* prawie ich ćmi w interesach. Powągi tey przy chytrności zażywają naywięcey z temi; co im *subjecti*. Na przyłże rzeczy są stooczni Argusowie, a przez to każdą rzecz oni mają za podeyrzaną, dla tego ostrożni. Przez wojnę pobrane miejsca, y prowincye potężnie utrzymać umieją, to potencją to śmiałą prewencją, to możnemi środkami, to też iakąś ukrytą y zmyśloną łaskawością. Publiczne obserwują przyiaźni zwielką negliencją, albo pod pokrywką oszukania: Afekt ich y łaski letkie iak pióro, ale zawziętość y gniew iak ołów. Fryderyk *Marselaer in suo Legato* mowi o Hiszpanach: że wzrostu

są miernego, krwi wyniosłej, chodu męskiego, mowy Orator-
 skiej, iak w chodzeniu, tak w akcyach powolaj, od piasństwa
 y prętkości dalecy, *meliori fortune inbianes*; owszem iakąs u-
 fnością bezpieczni, w radach długo deliberujący, y przezorni, w
 zamysłach sekretni, z pieşzey Milicyi bardzo chwalebni. Czyli
 pokoy, czyli woyna bydź powinna, czas uważaj. W oche-
 dostwie y stroiu gust mają, od dawnych zwyczajow nie łatwo od-
 stępujący. Boter onich mówi: *Hispanorum deliberationes tarde, &*
executiones lentæ, processus graves, molimina tarda. Obyczajow da-
 wnych trzymają się, nowemi brzydzą: aby publiczne struktury
 kościoły, Kláštory, Zamki, Pałace były *ad miraculum*, bardzo
desudant, o prywatnych Domow nitorem mniej dbając. Chwały
 Boskiey *Promotores zelosissimi*; ztąd Trybunały *Inquisitionis* u nich
 na Zydow y Hererykow: Ztąd *Rex Catholicus* ztąd tam 70 tysią-
 cy Kościołow Krolowie wystawili, sam Jokob 2000. *Lobnero*
teste W tym nie mało laborują, aby obşzerność panowania
 swego Monarchy widzieli, albo ianym wyperśwadowali, z Francu-
 zami y Anglikani o prym w kampanii certurją. Dawnych cza-
 so w Krol Francuski pierwsze brał mieysce *jure merito*, iako *Primogenitus Ecclesie*, drugie Anglik, trzecie Krol Kastylji, ale od cza-
 so w Ferdynanda Katolika *res indecisa*, iako świadczy *Hornius in*
Ulyssæa. Pewnego czasu między Hiszpańskim y Angielskim Po-
 słami była kontrowersya: jakimby mieli pisać traktaty iezykiem
 Hiszpański rzekł: *Loquamur Gallicè, quia tua Regina, est Regina Gal-*
lie, tykałac Anglikow, że nad nimi Francuska panowała. An-
 gielski odpowiedział Posel ieszcze bardziey *scammaticè*: *Loqua-*
mur Hebraicè, quippe Rex tuus, est Hierosolymorum. Tak bowiem
 jest, że Krolowie Hiszpańscy Hierozoliskimi piszą się Krolami.
 Decisum tandem aby Traktaty Łacinskim iezykiem pisano *ad tollendâ*
controversiam.

Hunni wyłzli z Scytyi Europeyckiej, z mieysc po nad Mea-
 tyckie

e tak
 i ho me
 i Hie
 nstia ale
 edy Cesarz
 i Rex Hierosolymorum

tyckie Jezioro leżących; nie mogąc się tam pomieścić, a bar-
 dziey Fortun y lepszych szukając nad swoje zimne y dzikie kraie,
 w wielkiej liczbie weszli do kraiu, który się naten czas *Pannoniã*,
 a teraz Węgrami nazywa; tam zastawszy Alanow, Gottow, Ostro-
 Gottow, y Westro-Gottow. Inwazorow, Pannoniã Rzymianom
 wydzierających, ich wygnali, sami osiedli. Odpocząwszy sobie,
 obrali Wodza Kewę, y pod iego mánudukcyã Dunay przebyli,
 wiele za Dunaiem popustoszyli kraioy, z Makrinem y Teodo-
 rykiem potykali się, 125 tysięcy swego straciwszy ludu y Kewę
 Wodza. Atych resztã z Wiktorow swoich Rzymian y Niem-
 cow znowu tryumfowali, lub z utratã Zołnierza swego 14 tysię-
 cy. Atak umniejszone Rzymian siły, Hunnom w Pannonii po-
 zwolty panować. Więc Hunnowie nic się nie obawiając, obrali
 sobie za Krola Attylę, *Flagellum Dei* potym zwanego, wielkiego
 Zołnierza, Tyrana, łakomcę, który Bude Brata na rząd Panno-
 nii zostawiwszy, a sam wziawszy ligę z Ostro Gottami, *Gepidami*,
 Markomannami, Kwadami, Herulami, Swewami, w Misyã, Tra-
 cyã, Macedoniã, Jlyrik przeszedł, pustoszący: Poszedł potym
auctus wielką liczbã Woyska, do Niemiec, Francyi, Włochow,
 ogniem, mieczem, rabunkiem straszny. Poskromił go Aécio-
 usz Wodcz, zebrawszy z Gotow, Frankow, Sasow Woyska, zniósł
 Hunnow 180 tysięcy. Więc się Attyla z Hunnami do Panno-
 nii powrocił, ale tam sił y ambicyi chcąc się uczynić *Orbis Domi-
 num*, nabrawszy, przez Styryã y Dalmacyã przebił się do Akwileji
 potężnego *olim* w Włoszech Miasta, y dobył go po trzyletnim
 oblężeniu, z ziemiã zrownął, wiele innych pobrat Miast w Wło-
 szech, samemu przepuścił Rzymowiza prośbã Leona Papieża,
 widząc przy nim S. Piotra Mieczem grożącego. Z tamtąd At-
 tyla powrociwszy, gdy na weselu swoim z Corkã Krola Baktry-
 ańskiego aż nazbyt *Baccho & Veneri indulget*, krwie z siebie lunc-
 niem nie pohamowanym uduśił się. Odtąd Hunnow siły u-

padły, bo pod Gottow w Rzymie panujących bårdy kark poddać musieli. Lecznouw za Wodza Kachańna Bawaryą, Frankonią, Turingią swoim spustoszyli rabunkiem. Przybyło potym Hunnom sił, kiedy z Scytyi przybyło nowych Obywatelów dwa kroć sto szesnaście tysięcy, którzy z Patriotami tamedcznemi szczęśliwym dla siebie potkawszy się Marsem, osiedli tam, y jeden uformowali Narod Hungaryą terażnieyszą.

ITALI albo Włosi od Italula Krola nazwani, iakiey są natury, *patet* z Autorow to im przypisuiących: Ze wszystkich scienicy, cnot y wicyow są bardzo *capaces*, chwały, zemisty y pieniądze appetyczni. W Kunstach Rzemieślniczych nie wielki gust pokładają y *exercitium*, w Malarskiej y Architektońskiej Professyi, w muzyce prym biorą wszystkim: Kościołow, Pałacow, Ogrodow, tam *mirabilia*, a tych u Włochow, iak włosow na głowie jest wiele osobliwych: Co Włoch to *Eloquentie Magister*, to słow dobieracz do wyperśwadowania, zatto w zbytich y częstych nie lubią; iak w mowietak w akcyach letkości strzegą się, oko y rozum swoy do tego kierują, aby w człku *narus* y akcyę uważywzy, z gruntu go spenetrowali; w dyskursach mili; tagodni, y wielcy Politycy; w kompaniach ostrożni, w przyszłych rzeczach przezorni, żeby Awantaże nie awantury mieli, w Modach, stroiu utemperowani, z chodzenia y twarzy prawdziwi Mężczyźni, w iedzeniu y napoiu moderaci, w kompaniach ostrożni y franciia: zemściwego a pamiętnego wraz animusz, ukryć umięją sekret; iak dowcipu, tak rozsądku ostrego bardzo. Dobra pospolitego rządow umięjtni, potężni w utrzymaniu: dla Cudzoziemcow wielcy humaniſtowie.

Maxyma y Polityka Włochow, przestrzegać, aby Państwo ich w iednego potężnego nie poszło ręce. Czego dokazałby Krol Hiszpański mając tam Neapolitańskie y Sycylijskie Krolestwo; ale mu Francuz, od czasow Karola Wielkiego, będąc *Defensor*

fenfor y Protector Italiae jest *pro obice*. Papieża, Hiszpana, Weneta, Xiążęcia Toskańskiego *in visceribus* Włoskiego Państwa panujących tak się boją Włosi, iak czterech Elementów wciele ludzkim *praevalescunt*: ktorzy się *mutuo metu* utrzymią. Dru ga Maxyma Włochów, *Transalpinos*, to jest Narodów po za *Alpes* gory osiadłych, iako to Francuzów y Niemców w swoje nie-wpuszczając granice, boieno unich stanie iaki *Annibal in portis*, ióż są *in Nassa & massa* nieszczęścia, iako czytam w Horniuszu. *Synonymicè* albo innemi terminami zowią się Włosi: *Aufones, Ausonii, Ausonide, Latini, Saturni Propago*. Namieniony Barklausz ten o Włochach swoy wydał sentyment, Cnoty y defekta ich *adumbrando*:

*Itali Soaves vultu & graves,
Callidi mente, lividi dente,
Enecant arte hostes, non Marte,*

Ztąd u nich bywało wiele Assalynów, *pretiò* najmujących się na zabicie Adwersarza czyiego; ale ci od Syxtula V. zniesieni. Ciż Włosi:

*Mensas frugales amant & sales.
Officiosi, & curiosi,
Sunt hospitales, & liberales. &c.
Vivunt decore, gaudent honore, &c.
Zelant amantes, sunt simulantes, &c.
Non militares, sed sunt Scholares,
Ludis & jocis, & cantu vocis,
Sunt personati, Comedi nati.*

Gdyż w Włoszech spiewania, grania, malowania, architektury, y komedye naywybornieyze.

Teraznieyzych Włochów Geniusz pięknie opisał nowy natur ludzkich *speculator* Fredro Woiewoda Podolski, w Księdze swoiey Łacińskiej mądrze napisaney: *Vir Consilii*: Iż na Woynę, do różnych konsztów znaleziania, y zrobienia Machin, y o-

gniów artyficyalnych ostry dziwnie mają dowcip. Natrzyć, pojąć *defensive* y dobrą dać rezystencyą, umięć doskonale: zwolna nie znagła robią rzeczy, y tym bezpieczniey. Niżeli iakizaczoną interes, sekretnie, dyssymulujący, deliberujący, sztuczni, zgoła powolni; wołą odnieść *actu* zwycięstwa, niżeli niemi chlubić się, y tryumfy głosić przedpotyczką. Zadna iebumystu nie złamie przeciwność, owzem wielkich rzeczy czyni nadzieię. Częściej dla delikatności naturalney na ciele, niż na umyśle upadną. Zołwim postępują krokiem, nie ielenim, y swoje wyrabiają zamysły. Są to Łowcowie czasu y okazji, więcej głowią, niżeli ręką, więcej siedzeniem, niż czynieniem rzeczy robią, nie sfatygowani. Zawsze tedy są podeyztzeni y straszni; Lepiej Włochow bać się iak nieprzyjaciół, niż zniemi konkurować o przyjaźń. Pieszcy ich żołnierz dobry w natarciu, w defensie, na polu y wałach; konna łázda, iest powolna, nie zbyt natarczywa, dla tego w mnieyszey z natarczywością apprehensii. Woyny Wodzow rodzi Włocka Ziemia, y'na więcej ich chwalebnych wydała Swiatu: Jak pojętne tam *ingenia*, tak też się exercytujące, Tenże Orącz unich, ten Kupiec: tenże Hetmanem walecznym bydź może. *In particulari* zaś Włockich Prowincyi, Powiatow, Miał, te są bardzo *distincti mores, virtutes & vicia* u Autorow, ołobliwie u Wawrzyńca *Schradera*.

Florentini są parci w mowie y datku; *Lucenses* Miasta Luki Obywatele są *Elegantes*; *Mantuani* *Viles*; Ankony Miasta *Cives Sordidi*, Seneńczykowie *Magnifici*; Medyolańcykowie *Copiosi*, Kremony Miasto *Exquisiti*; Neapolitańcykowie *splendidi*, *Genueses* *Modici*, Padewczykowie *Mediocres*; Veneci *parvo obsonātes*, dlatego bogaci y rozumnie się rządzący, *Perusini delicati*, W Stroiu Mediolancykowie *splendidi*, *Genueses elegantes*, *Mantuani pueriles*; że dziecinnych czaczek do stroiu zażywają, *Neapolitani sumptuosi*, *Veneri Magnifici*, *Florentini ridiculi*. GUST pokładają *Florentini* w le-

lerach, *Lucenses* w gruszkach, *Mantuani* w bobie, *Tarvisiani* w żabkach, *Padvani* w rybach, *Picentini* w wieprzach, *Cremonenses* w kizkach, *Papienses olim Ticinenses* w czosnku y cebuli iak Egypcyanie. W RADACH *Mediolanens praestantes*, *Veneti prudentes*, *Lucenses utiles*, *Pisani inconstantes*, *Placentini providi*, *Florentini lenti*, *Veronenses Fideles*, *Ferrarienses cauti*, *Genueses ignavi*. &c. Na WOYNIE wszyscy Włosi waleczni, *in particulari* jednak *Perusini* byli *strenui*, *Calabri praecipites*, *Spoletani callidi*, szukają narabiający: *Senenses felices*, *Bononienses efferi*, zaiadliwi, okrutni; *Neapolitani animosi*, *Placentini non placentes*, bo *crudeles*; *Piceni rapaces*, *Romani fortes*, & *truces*, mocni, okrutni, *Mediolanenses intrepidii*. NA TĘŻ Woynę Wenetowie dadadzą Pieniędzy, Medyolańczykowie szyszaków, *Placentini* nożów, Kremoańczykowie Namiotów, Bonończykowie y *Tarvisiani* mieczów, *Pistorienses* pugiuałów, Rzymianie *perseverantiam*, Medyolańczykowie *tolerantiam*, *Ferrarienses* żelaza, dział; Neapolitańczykowie koni, y *industrii*; *Viterbienses* Ostrogów, *Lauenses* prowiántów, Genueńczykowie zdrady. Na teyże WOYNIE popiszą się: *Mantuani* iazdą, *Brixenses* typaniem wałów, Genueńczykowie y Wenecyże gluga morską, Okrętami, *Bergomates* uczynieniem zasadek, *Padwani* ujeżdżaniem koni &c.

DAMY też WŁOSKIE według różności Miast, różne też mają *qualitates*, maniery, defekta. Seneńskie są piękne; Florenckie delikatne, Peruziańskie wyborne y ochędożne, Kaj tańskie kształtne, Benewentańskie prostaczki, Genueńskie zalotliwe, Bonońskie wiele o sobie trzymające, Motyneńskie łaskawe, Placentińskie trudne, Luceńskie albo Lukiewskie czyste, podściwe, Kapuańskie pylzne, Neapolitańskie troskliwe, Rawenneńskie Ludzkie, Urbinackie rozmowne, Wincentińskie stateczne, Parmeńskie łakome, Medyolańskie polityczne, Weneckie łwawolne, żartobliwe, Laudeńskie zabobonne, Tarwiańskie zazdrojne

ſne w amorach, Kremoneſkie ſtroyniſie, rozrutne, koſztowne,
W DYSKURSIE Włoſkich Miaſt Obywatele także *notan-*
tur; że Florentini ſą inepti, Veneti putridi alias zgnili nie rzezcy, *Senenſes*
ſuaves, Bergomates agreſtes, Peruzini faceti alias Jovialiſta, Romani elati, z
 wynioſtoſią mowiący, *Conſentini* wielomowni, *Mediolanenſes rudes,*
Genuenſes ſmieſzni, *Bonończykowie* mili, *Capuani* poważni *Neapo-*
litani cheſtliwi, *Ligurczykowie* kłamliwi iak Grecy.

INDOWIE ſtarożytni od *Indus* rzeki nazwani, ſtoły ſwoie
 na Ołtarza formę mieli, u nich nie ſiedząc: Przychodzili tylko
 biorąc z nich potrawy, potym oſzedłszy na ſwoje mieyſca, tam
 iedli: Wina nie piiali, chyba zachodziła racya Ceremonialną
 przy ofiarach. Krolom ſamym tego likworu niepozwałało pra-
 wo, *alias* pijanego zabić ſię godziło *etiam* białogłowie, y poyſć za
 Sukceſſora na korone. Płeć tam biała, białym, lub żytnym ży-
 wi ſię chlebem, wodą ſie ochładza, twierdząc, że głod ieſt ma-
 ſtem, lub miodem do chleba, *alias* zaprawą: Utychże y u Bra-
 chmanow *alias* Mędrcom Indijskich, na Świat wydane dzieci, bio-
 rą na *examen* Przyjaciele, z ciała kompozycyi, Symmetryi wro-
 żą przyſzłą *capacitatem, & indolem;* ieżeli ſię zgodnym do woj-
 ny zda bydź, konſerwują go, w należytey *ad hunc finem* aplikā-
 cyi; ieżeli mała o nim nadzieia, zaraz *vix oritur, moritur,* będąc
 zabity.

KOZACY wzięli ztąd imie, że iak kozy dzikie wſzędzie y
 rzelko ſkaczą: albo też od kożuchow kożich, według Piaſeckie-
 go; albo od kofy niby kozacy nazwani, według Herbiniuſza: Lu-
 bo też od kozy wodnego ſtátku, ktorego na Dnieprze y Czar-
 nym Morzu zażywali. Nie teſt to iaka *Gens diſtincta* w Polſzcze,
 aleraczey ſtek zbiór y niepodſeiwa kompania hułtaioiw, zbie-
 gow, nierobow, łotrow, Popowiczow, Browarnikow, y chłop-
 pow Polſkich, ſwobode y zdobycz lubiących, ktorzy w Dnie-
 prze ryby, ponad Dnieprem ludzkie łowią chudoby, kòz dzi-
 kich

kich y innych zwierząt bawią się y żyją strzelaniem. Często-
 kroć obrawszy sobie bardziej *licentiosum*, niżeli *Bellicosum* jednego
 za Wodza, raz Polaków uznając za Panów, drugi raz onychże
 chcąc mieć *sub suo Dominio*, w liczbie kilku kroć sto tysięcy na-
 Polaków Panów swoich karki y Fortuny wychodzą. Nie raz
 z Turkami y Tátarami (ich Morzem Czarnym y lądem nie
 przez ekskurye także zrabowawszy) potym zniemi się sku-
 piwszy na sąsiad wypadali. Ci sami teraz z pod subjekcyi Panów
 Szlachetnych Polkich wybiwszy się, y owszem ich z támtąd wy-
 rugowawszy [gdyż przecie respekt iakiś y sąsiedztwo z Szla-
 chtą utrzymywało ich w subjekcyi, boiaźni y służbie Rzeczy-
 Pospolitey:] własną sobie pod imieniem Ukrainy formuią Pro-
 wincyą, u sąsiedzkich Monarchów to tego, to owego dobro-
 wolnie przyjmując służbę y protekcyą, aby sobie żart z nich
 czynili, z natury będąc szalbierzami, w poddaństwie często od-
 miennemi, bo gust ich y humor káže bydź na wolności, bez
 wszelkicy dependencyi. Do przeszley subjekcyi y wierności,
 inaczej nawroceni byź nie mogą, tylko przez gestę możney y
 mocney Szlachty w Ukrainie mieszkanie, y Katolików po Miastach
 tamecznych oblokacyą; częścią też nadaniem pewnych Kozą-
 kom Praw, Wolności, na ugłaskanie grubychich animuszów, y
 na przyjęcie jedney Religii, albo Unii w Wierze, gdyż generál-
 nie *observatum*, że Religii, języków, Praw *dissimilitudo dissimilitudi-
 nem* czyni *animorum*. NA WOYNIE KOZACY tych są przy-
 miotów: na mieyscu niedostępnym, bardziej się upornie, niż mę-
 sko stawiają, y to przy liczbie znaczney; ale na gołym polu y
 w formalney potyczce nie dokażą niczego. Zadnego nie obser-
 wują porządku, wszyscy w zamieszaniu, każdy z nich Hetman,
 każdy Przywódca. W szyku nigdy, tylko w krzyku głośni, y
 złodzieyskim popisują się napadnieniem: Gdy im posłuży for-
 tuna, tyrańską exorbitują złością, y rabunkiem. Nie mają Kun-
 sztow

Istow Woiennych, ani siłą narabiają, tylko samą zdradą y ostro-
 znością. Za Iztukę y męstwo unich oszukanie, chytrność za cno-
 tę rostopności: krądną bardziey Wiktoryą, niż odnoszą; nie-
 pogod, niewygod, niewolniczej znozenie: Ran y śmierci nie
 apprehendują, a to nie czynią z ferca odważnego, ale że szczęśli-
 wego nieznają życia. Dla tego rostopnie y ostrożnie ich trze-
 ba wytrzymywać, bo w tym punkcie gdy zwycięzey prolżą o
 klemencyą, z dradliwie uderzają y biją. Wiary nigdy nie docho-
 wują, owszem przyięgi ich solenne, są za sztuki Woienne. Zwy-
 cięży wly ich, są z wielką subjekcyą, ale za nayspierwizą okazyą
 głowę podnieść gotowi, o zdradzie bez przestannie myślący.
 Łatwość w pokazaniu klemencyi, y daniu pokoju, za bojaźń w
 swoim poczycią adwersarzu, albo za niemożność zwyciężenia,
 Odważnych tedy y natarczywych na nich potrzeba iezdcow, z
 kopiami, potym dział Woiennych, a przytym piezłego żołnie-
 rza, to łatwo będą pokonani. Otrzymawszy z nich z wycięstwo,
 w ostrożney pilności mieć ich potrzeba, to postrachu, to łaskawo-
 ści pozorem ich kaptuiąc, a tak w postulzeństwie utrzymani bę-
 dą. Ze podseiwości nie znają imienia, dla tego ku cnotliwym
 akcyom nie mają passyi, aniteż wstydu za Wiare nie doehowana,
 Piechotą niż jazdą mocnieysi, z lamopałow do celu nie omylni
 strzelce. Machin, Woiennych podkopow y okopow, jeśli cza-
 su dosyć mają, zażywiają czasem, y to złodzieyskiemi sztukami,
 mając to nie z umiejętności, lecz przymusu naturalnego y nie
 regularney praktyki. Siła wielością rąk, y mnogością ludu wy-
 rabiają, a tak czego *ars* niepotrafi, nagradza mnostwo.

KOZAKOW tych *sedes* była za Porohami Rzeki Dniepru,
 ztąd Zaporohscy nazwani Kozacy, ktorzy ną Tatarow z Podo-
 la y Poliski z Jasyrem y Połowem powracających często napada-
 li, obdzierali, zdobycz odbierali. Z tey racyi Krolom Polskim
 podobalsię za czasem do Polkicy przyięci Milicji, Zolt pienią-
 żny

żny kożuchy dając im w rekompensie. Stefan Batory dał konsens, aby z kárbu sto tysięcy wyliczono na fundowanie Zamku Trechtymirów blisko Dniepru, z pozwoleniem gruntów na mil 20 po nad Dnieprem, aby w tym Zamku Przywileie, y Prawa, od Krolów Polskich sobie nadane, woienne Ammunicye, Choraągwie, od Krolów *in Signum Supremi Domini* nadane, a co większa z drowie swoje y całość konferwowali, a Polakom ód Tatarskiej exkursyi byli murem y zalzczytem. A że ciż Kozacy Tatarom y Turkom swemi wybiegami byli *molesti*, aż pod Stambułem się opierając, przez Dniepr y Czarne Morze tam doptynąwszy, Tatarską y Turecką potencją na Polaków zirytowali, za co Kozakom Polacy lurowemi pogrozili Konstytucyami. Gdy potym y nasamych Polaków, Panów swoich podnieśli rebelliją, Stanisław Żółkiewski Hetman pokromił ich znaczną klęską: a Krolowie odebrali Prawa y Przywileie, wzięty nazad Trechtymirów Zamek y na pohamowanie dalszey ich licencyi fundowały Zamek Chudak, osadzony *Prasidib*. Bywało jednak Kozackiej Milicyi po 6 tysięcy pod służbą Polską, pod kommandą Kommissarza Polaka, Szlachcica *juramentó* obligowanego, *cum dependentia* od Hetmana Koronnego. Dawnych czasów Hetmanów obierali sobie Kozacy rzuceniem czapek ná zgodnego do tey funkcyi, wrzeszczeniem extraordinarynym; ktorego *Insigne* było kiy szuszny, albo wegiera za Buławę. Inni ich Officierowie byli Asławułowie, niby Namieśtnicy Hetmańscy, Pułkownicy, Sotnicy, Atamani: Oręż ich przedtym było Samopał y Wegiera, teraz u porządniejszych pistolety, spisy, Szable, y stroj do Polskiego podobny. Wypadali na Polaków wośmnastu, w trzydziestu tysiącach, na koniec we dwa kroćstotysiącach z Chmielnickim Hetmanem za Krola Jana Kazimierza, nie jedną na on czas klęską oślabieni. *Tandem* Roku 1699 *teste* Kożuchowski, służba im wypowiedziana: ledni tedy z nich Turczynowi,

drudzy Moskwie hołdują, a relikwie ich na Ukrainie Polskiej
 ieszcze Polaków infestują: lubo ich wiele na palach y dębach,
 swoiey Braci stoi *ad terrrorem*.

LACEDÆMONES in szemi imionami *Spartani*, *Lacones*, w mo-
 wie skapi, ale hoyni w sensach: w kilku terminach zawierający
 wiele: zwięzłość nie rozwiozłość obserwujący w dyskursie, ztąd
 taka mowa *Laconismus* od Lakonów, albo Lacedemonów wzięta
Originem. Inaczej ieszcze zowią się *Tyndaride*. Według Prawa
 Lykurga z dzieciństwa zaraz tameczna Nacya do nagości, głodu,
 zimna, praccieżkich sposobiona była, a tym polorem zarabiała
 na pochwały Matek tamecznych, że *Sole Lacena Viros pariant*. Pe-
 wnychczasow Młodź nago prezentowano *Ephoris*, to iest Wielko-
 rządcom, lub Senatorom, albo iako z imienia sonat, Inspektorom
 obyczajów publicznych, aby iesli tułowitości nabierali, głodem
 wysubtelnieni byli. Oblerwowano to *stricte*, aby bogacz y ubo-
 dgi jednakowych zażywał potraw, botak kazała *Lex Frugalitatis*.
 Matronom przed oczy stawiali Portrety urodziwych Młodzia-
 nów, aby się zapatrując: *similes partus* wydawały, *Oppianus*. Wina
 tey Nacyi, że iest *Venenum Juvenum*, ośobliwie Bellatorom pić za-
 kazał Plato, aby podobno bardziey *stiat sanguinem* na woynie, nie
 przy kufiu miał podbite oczy. O nich napisano: *Pugnando vin-
 cere volebant, aut interire*. Idąc na woynę, Muzom czynili ofiary:
 Dekretowanych na śmierć w nocy tracili. Iakiey był Ociec pro-
 fessyi, tey się y syn uczył, y na nie następował: Naprzykład
 Malarz: Syna też miał Malarza; Trebacz: trębacza. Na tarczach
 swoich nosili literę Lambda, to iest L. Greekie wyznajac, że są
Lacones y distinctiores; iako *Messenii Literam M*. bliscy ich sąsiedzi.
 Iest więcey *sciendorum* o Lacedemonczykach, ale obacz pod
 Miastem Spartą, pod tytułem: *Mappa starożytnych y Nowych
 Miast*; w Pierwszey Części.

MOSKIEWSKIEY Nacyi Geniusz tak adumbrnią Polity-
 cy.

cy, iż bardziej ostrożni, niż odważni: Nie są natarczywi, lecz wytrzymujący statecznie nacierających impety, nie na gołym jednak polu, lecz przy jakiegokolwiek lub naturalney, lub artificialney defensie. Prętkość y śmiałość u nich pomierna, prac wytrzymanie, y wytrwanie ile przy wałach potężna y zacięta, a to niezgenerożyi, ale zniewolniczey pochodząca obligacyi; cudzego jednak nieappetyczna, tylko swoje utrzymująca. Jeśli jednak zwycieszka po służy im forttna, są okrutni Tyranni, y *Exadiores*; także ich są serca y umysły y na te Narody, które pod ich iarzem ięczą. W zawieraniu Sojuszów, Traktatów Pokoju, są bardzo zdradliwi, nieszczery, nie stateczni. Chytre zdradzieństwo, to unich roztropność, duma zá grzeczność, podściwość: Czy w Pokoju, czy w Woynę zniemi wchodząc, stoocznym trzeba bydz Argulem: Fortunny sukces, ich zbytne w pychę wbiia, nie fortunny aż nazbyt Izpeci; tak nie umieją w pośrodku stanąć *Variantis Fortune*. Zwierzchność, z boiaźni, tylko, (bo tak ich niewolniczy każe humor, niez punktu honoru;) mają *in apprehensione*, y z tegoż *Motivum*, wlszystkie trzymają *Federa*: w słowach, deklaracyach, poty tylko punktualni, poki każe interes.

PERSOW *Mores* y wielu onich *sciendorum* wyliczam w Peregrynancie pod Państwem Perckim, tam cię odsyłam Czytelniku.

POLACY od Pola, albo też ó *Polo Arctico*, inaczey *Sormate*, albo *Sauromate*. iazczurczych oczu ludzie, *Lechiade* od Lechusa Fundatora Narodu nazwani Potomkowie. Starożytne ich zwyczaje opisałem w Polckiey Geografii. To tu przydaię, co w poważnych czytam Autorach. Ze Polacy są natarczywi w pierwszym podkaniu z nieprzyacielem, ale nie cierpliwi w wytrzymaniu ognia, Chybkosc y obrot dość żywy w Polakach. Nie mała na wlszystkie niewygody wojenne y prace ich jest pacyencya y statek, kiedy mają ochotę. W tym *corrigendi*, iż na przy-

szte rzeczy nie mają oczu, tylko *ad presentia*, y to *non serio*: Kunsztowych wojenne, mierne, siły przy małej Pieszego Zolnierza kwocie przystabe. Gdyby wojenna służba z Szlachetnych Osob się składała, y exercytowana była; był przytym należyty Pieszego woyska polor, pewnieby Polska Potencya wżyskim była *metuenda*, przy wielkich Wodzow obrotach y rostopności. Konny Zolnierz w Polsce zawsze bywał *currens ad victoriã*, lecz skarbowi Publicznemu, ile tyle woynami *exhausto* przycięższki; porzebna w Polskim Zolnierzu *obedientia Militaris*, aby nieco Towarzylz Rotmistrzowskiey uzurpował sobie powagi: Nie co Rotmistrz Regimentarzem chiał bydź. Nie ma Polak mieć *in animo lucrum* zdobyczy, *sed lucrum victoriae*; Kommendanci nie wliczną Ludzi, koni, wozow, paradę, w częste Kompanii traktamenta, lecz w Marsowe żdobić się & *efflorescere* mają akcyę, w okazyi; na polu, nie w gospodzie pokazać *Heroismum*; zawsze mieć ochotę, dobrze usłużyć Oyczyźnie, wykonać ordynans y zarobić na chwałę nieśmiertelną. *Unum velle*, a razem y szczerze *velle* potrzebne Polakom; nie wiele, lecz gdzie ią? pytać się; W tym też nieszczęśliwi Polacy, że przy szczerości swoiey nie głębokiey rzeczy penetracyi wielu *patent* zdradom: ieżeli nie Oryżem na placu, pewnie na papierze w Traktatach zdradliwie pokonani bywaią. W tym iednak *merentur* pochwałę, że bardziey rezolwowani szwankować na fortunie, niżeli wiotry daney y parolę nadwerężyć; ztąd w ostatniey toni y rzeczach zdelperowanych Boskiego doznią Sukursu, ile też Czci Boskiey y Religii *tenacissimi*. Woyny niesprawiedliwey, ani z letkości nikomu nie wypowiadaią; na cudzą krew nieupragnieni, ani na Fortune, owszem gdzieby się o własną upomnieć mieli, y tam ią niekwapliwi. Dopieroż nowo zawoiowanych mieysc y Kraiow utrzymać nie umieią, ani onie kusić się śmieią. Nie imituią niektórych Nacyi, ktore byle *pretext* miały woyny, na cudze fortuny

tuńią ją *Helluones*, krzycząc to *rationem Sciatas*; a Polski Naród takowe nie łumienne inwazye, ma za akcyą sceleracką. W tym ieszcze *reprehendendi*, iż ochoce niosąc do potyczki serce, skóre przytym mając konie, łatwo swoje łzyki pomieszać mogą, za pierwszym podkaniem ięśli nie będą *Victores*, pewnie będą zamieszani. Dzidami, kopiami, Husarze y Pancerni ięśli dobrze exęrcytowani, dobrze też nacierają y łamią walecznie nieprzyłaciol łzyki. Wiele o Polakach napisal Barklawiusz, obraz umyłtu ich wystawując tak:

*Fortes Poloni, Equites boni,
Gens Generosa sed otiosa,
Nobilitatis & Libertatis
Gaudent honore, equali more, &c.
Immunitates & dignitates
Plebeis negant; ut sint, quos regant.
Fide constantes, zelo nutantes,
Verentur Clerum, & amant verum.
Divos honorant, devotè orant,
Jejunant strictè, nil agunt fide.*

Alęod Łutrow teraz zgorłzeni, a z Rzymu dyspensowani osłbliwie *delicatiores*, postow *strictè* teraz nie obserwują, przecięz łepiey nad inne Narody, osłbliwie na Rusi osiedli Polacy.

O nichże daley: *Hic ditiores premunt minores;
Quos tollunt cede, solvunt mercede.
Observant Reges, sed frangunt Leges.
Sunt prodigales, non liberales,
Ut sine muris sic sine curis,
Vivunt bibentes, & comedentes,
Bonum futurum; malum venturum
Provident nunquam, nec curant unquam.
Sordidis lectis, fedisq; lectis,*

*Et cum vitellis, & cum porcellis.
 Domos Ducales, vel his equales
 Struunt decorè, magno splendore,
 Sed mox erectas relinquunt neglectas, &c.
 Sic fit equile, heri cubile.*

Tak szpetna łątka, nie ochędożnego Polaka! Tenże Autos takie o Polakach dał *Judicium: Gens est ad ferociam & licentiam nata, quam vocant libertatem. Rex ad Patrias Leges vi & armis adigitur. Nobilitas tristibus prerogativis se ipsam donavit, sed quibus possit sibi invicem & impune nocere. &c.* Chwali daley ich wielką rzetelność, mówiąc: *Servire, quam decipere promptiores, & ipsi magis fraudibus, quam vi patent.* In *Oratore Extemporaneo Patris Radau* tak króś taxavit Polaków: *Clarum Regnum Polonorum, est Cælum Nobilium, Paradisus Judeorum, Purgatorium Plebejorum, & Infernus Ruslicorum, aurifodina Advenarum, Causa Luxus feminarum.*

ROMANI byli to Pánowie Swiata *Orbis & Urbis* Rządcy, którzy *jacendo* obłzerność Państwa swego, po garści Ziemi z Państw, Krolestw, Prowincyi, kazawszy poddanym komportowac, potężną wyłypali w Rzymis mogiłę. Jeżeli o Grekach starożytna miała co podawac Swiatu Historya, dopieroż o Rzymianach. Napelnili *Fastos factis: egerunt sribenda, scripserunt admiranda.* Choć cichymiał co pisać *Tacitus*, miał czym *efflorescere* *Florula Stylus*, miał nad czym *livescere alias* błednieć, *siniec, Livius*, a dopieroż enkomizowac *plena laude Plinius*. Pełne Biblioteki, *quà, Togà quà Sagò* uczynionych przez Rzymianow akcyi, *omnium seculorum ad stuporem, ad imitationem.* Dzieciństwo Dzieci do wielkich aplikowali rzeczy, stroili w stroj *Prætecta* nazwany, samey młodzi służący, którą do lat Tyrocynii, to jest 17 nosili, y złotą Bullę, *alias* drogie noszenie na znak zacności. Pod czas Pokoju nosili *Togam*, pod czas Woyny *Sagum*, dwa stroju rodzaje, kroiem dystyngwowane y formą. Piiąc kieliszki, też koro-

koronowali Koronami z kwiatu, owszem w większe swoje Święta głowy kwieciami wieńczyli sobie. Do każdego kieliszka wzywali Bożków, lub *Herdés*, to jest Bohaterów przy rezonancyi głosów. Pierwsze chleba kaski rzucali w wino *Laribus*, to jest Bożkom Domu y Bańkietu *Sacra* czyniąc, Wina Kapłanowi *Jovis Capitolini* nie tylko pić nie godziło się, ale y pod Wino-gradem stanąć. *Plutarchus*.

Do stołu u nich w żałobnym isć stroiu za rzecz miano niegodziwą, albo iesć dwa razy nadzień. *Legem frugalitatis* nie przeieli od Lacedemończyków, bo *Heliogabalus* złotych y srebrnych zażywał stołów: Kaligula stoły złotemi zastawiał chlebami; *Opes non dapes app'suit* mowi Póeta. Nero od Południa do północy bawił się zawsze *inter ollas & illas* *Romulus* Krol ich od Gości censurowany, że w napoiu oberwował *moderamen*. Krew własną piła żona *Metella*, że wina pić niechiała, tak między rozpustnemi *est scelus esse bonum*. O Rzymianach napisano: *Certabant Romani cum Finitimis de Principatu cum Carthaginiensibus, de Imperio cum Gallis, de vita semper*. Rzymu do takiej wielkości ztąd *incrementum* tak wielkie stało się.

Duo, quibus extulit ingens

Roma Caput: Virtus Belli, & Sapiencia Pacis,

mowi *Sulpitia* Dama Satyryczna za *Domicyana* Cesarza żyjąca. *Agendo audendoq; Res Romana crevit*, mowi *Liwiusz*. *Horacyusz* Póeta in *Odis sine odio & invidia* o Rzymianach napisał: *Privatus illis census erat brevis, commune magnum*. Było iednak z czego censurować y ten Narod, iako o nim napisał *Florus*: *Facilius adversus Romanos aurum, quam ferrum*. Tenże y to im vitio vertit: *Syria victa prima Romanos corrapit, mox Astatica hereditas*. Nie zamilknął y *Tacitus* ich censury: *Romanos non Oriens, non Occidens satiavit*. Naygrubiey *Jugurtha* Krol *Numidow* im przymawia: *Ro-*

ma venalis foret, si haberet Mercatorem. U Wirgiliusza Rzymianom Jowisz wiecznie obiecuie *Imperium*:

*Hic ego nec metas rerum, nec tempora pono,
Imperium sine fine dedi:*

Ale Daniel Prorók *cap. 7. Jan in Apocalypsi c. 17 sub nomine Babylonis* Rzymowi upadek obiecuie. Sybilla iedna napisała o Rzymie to Proroctwo: *Tunc eris deserta, acsi nunquam fuisses.*

SCYTOWIE Starożytni, Gości zabiiali na Ofiarę, trupich głow za czafkę zażywaiąc: Płoszczyki u strzał, iadem z gadzin smarowali, z krwią ludzką mieszaiąc; pośmierci Męża y Zonę z nim naświatantem posyłali. Byli wielkimi pijakami, ztąd termin urosł: *Scythifare*, upić się: Na traktamentach potężną noszono czarę, z ktorey ci tylko pili, którzy gości kilku zabili. Zabiwszy na woynie człeka pierwszego, krew iego lizali: Han ich zabiwszy kogo, Synow też iego zabiiał, Białegłowy zostawiwszy. Na pogrzebie Hana 50 godnych Sołtanow y tyleż koni zabiiano. *JUSTINUS* o nich napisał: *Præus Scythæ ebrietate, quàm bellò vincuntur. Aurum & argentum perinde aspernantur, ac reliqui mortales appetunt. Romanorum audivere, non sensere arma. Gens laboribus & bellis aspera. Nihil victores, præter gloriam concupiscunt.* Przydaie y to tenże Autor, że tam za złodzieystwo okrutnie karano, dlatego żadnego niemieli zamknięcia.

Ciż SCYTOWIE lub Tatarzy y PARTOWIE, iak dawno, tak teraz dziwną narabiają pretkością, inne sztuki wojenne, ktore u nich *in usu* odłożywszy na stronę. Liecznym hurmem y napadnieniem są potężni, gdy ich nie usłyszysz, obaczysz: Nie zastraszają ich rzeki, gory, ciężkie przeprawy: Mostow nie potrzebują żadnych, iak bitemi drogami, choć naygośzemi idą bezdrożami: nie idą za nimi Tabor, chlebow, mak wory, suknia iedyna y broń przy nich. Tam się pożywią gdzie natrą, w rękach nie w garkach zgotują, dla siebie traktament, zmięsa surowego. Trunek dla nich nie z Miasta, lecz z źrzodła, błota, z kolei:

kolei: o więceydla ciała wygod nie dbają: mając apparencyę y wygodę, za rzecz sobie niechwalebłą. Pałacow, Rezydencyi, nie szukają nigdy: pod Niebem mieszkać zwykli: iako żołnierze o żołnierskim tylko myślą życiu, do niego się hartują nie wygodą. Jeżeli który z nich majątnieyszy, tedy w sprzęty woienne, w konje, kulbaki, Łuki funduje się; ten regestr skarbcu jego. Są okrutni, filni, ostrożnie natarczywi, na wytrzymaniu z dysymulacją ruchomi. Z Pola umykać, nie jest to z boiaźni unich, lecz *ex arte bellandi*. Nieuciekają z pola, lecz się uchylają z celu, a gdy umykających widzisz, goniących za sobą uznaj, jeśliś nie ostrożny; bo rozpierzchnieni, wlot wskupieni, z tyłu uderzą na cie. Mądrej tu trzeba ostrożności, którą iedyną, nie impetem, z tą narabiay Nacyą, która zawsze tylko upatruje okazji; zewsząd otacza iak rój komarów, których od twarzy odpędzając, uczuiesz narękach: Odpędzisz iednego, na to miejsce naciera drugi: dopiero białcy, y wlot bić nie masz kogo, tak pretko obrotni, że są y nie są przed tobą; ciebie żeby umordował, siebie łatwował; takowym chybkim obrotem, sam ieden na wielu, z stron wszystkich obracać się nie zdołasz. Ostrożność samą Bellatorow z temi Narodami bywa *Vidua*, ktorzyuciekając biał, bo chybko obrociwszy się frontem, dla goniących bywają fatalni. Tyłu im dać nigdy nie potrzeba, jeśli na stronach nie masz odcięczy, bo poty uciekających doieżdżają, poki nie tylko z pola, ale z życia nie wypędzą. Częściey rospędzisz Tatarow, niżeli znieiesz. A na zimno, stoty, głod, dziwnie cierpliwy Narod, dziwnie w pretkości exercytowany bitny, ieden kochający drugiego, y ratujący: Nigdy nie tracą serca y nadzieie, zawsze sobie przytomni. Konia pozbywszy, iakoteż poiedynczem strasnieyśli są niżeli w kupie, bo się do upadłej broni każdy strzelnem gestym z łuku, z kroku nie ustępując, potym wręce wpadłszy nieprzyjaciół, rękami y zębami bronią się z desperacyi

cyi. Łupow szukać zwykli niekraiow: pierweyrabować niżeli wojować nauczeni. Iak prętko odnieśa, tak prętko y tracą wiktoryą. Przecież nad inne grube Narody punktualnego danego dotrzymują słowa, dyskretni na niewolnika. Dziwnie to utratna z temi Woyna, ktorzy niemają co utracić. To mają sobie za utratę; że się z łupow nie wspomogli. *Motivum* unich wojowania náywiękzse, aby nic nie mając, mieć mogli cokolwiek, y swoie zapomoc niedostatki. Pracowit: z takim woyna nieprzyla cielem, ktorego żebyś pokonał, szukać potrzeba, a choć znajdziesz, nie stanie do potyczki, tylko ci jest *ad vexam*, Zaczym te Nacye podobne *ad fatuos ignes*, za uciekającemi goniących, przed goniącemi uciekających: w Gnieździe własnym náyłepiey by ich *opprimere*, iak Rzymianow w Włozzech náyłatwiey było: w kraiu ich własnym, cale y wszedzie przechodnim, nad iaką chudobą z żonami y dziećmi siedzących bić Tatarow náyłepiey. Doznali tego Moskwa, gdy Astrachańskie y Kazanańskie, Kałmuckie Ordzy *in propriis sedibus* przy tłumili, z Hołdownikow ich stali się Panami. Innym terminem *Scytha* zowią się *Riphei*, *Boristhenide*, *Thermodonhai*, *Tartari*: *Qui Thanaim bibunt, Meoshidem navigans*.

WOŁOSI y MULTANI *adinstar* Tatarów wojują, z tą iednak dystynkcyą, że słabli, do potyczki, do znożenia prac y niewygod Marsówych, ani ostrożność równa Tatarskiey, często tchorzami podszyci. Troche y Kozakow manier zaczepiają, to jest wiarołomstwa. Wiącey o Scytach y Tatarach pisałem tu w Peregrynancie *Folio. 449*.

SARRACENI albo SARACENI Nacya Arabii Izcześniey, w Części Swiata Azji od Krainy Sarraka, albo Saraka nazwani według Stefana. Te ich starożytnie były zwyczaje, do tych czasow w wielu rzeczach konserwowane, że są *pari forte Belliatores*, od głowy do pasa nago chodzący, od dołu w szarawarach

rach, na rączych koniach, y pomniejszych Wielbłądach po wie-
 lu mieyscach grassuiący: żaden z nich nie ma się do gospodar-
 stwa, ani do pługa, do siewy, sadzenia, szczepienia, lecz iako
 błędni bez osiedliłk pewnych y domów tułają się y tym żyją spo-
 sobem. Całe życie *in fuga* żony naięte, które *dotis nomine* mężo-
 wi kopię y namiot ofiarują, iako świadczy *Elianus*. Z tego nie
 podściwego nasienia, wydan y Swiatu MACHOMET Król y
 Prorok Saraceński z Poganina Ojca, z Zydowki Matki, Pastuch
 Wielbłądow, splotzony, od Wdowy Pani swojej, a potym żo-
 ny, y z handlow Wielbłądow zbogacony, z różnych Sekt, przy-
 tyma z Paganizmu, Chrystianizmu y Judaizmu nowe z Sergiu-
 szem wygnanym Mniczem skoncypował błędne y przekłete Do-
 gma, y ierozłiał w Masze Stolicy Arabskiej. Roku 622, zna-
 cznie z hultraiw rozpustney y cielesney nauki swojej sekwitów,
 wzmocniony, a naybardziej z owychy Saracendów od Herakliusza
 Cesarza na woynie Perjskiej nie płatnych, y za Wodza go swego
 obierających siłami wsparty, wiele Rzymskich Prowincyi przy-
 właszcząc, Perfdów ciemiężyc zaczął. Wspomogły go Sekty Ne-
 storyańska, y Ariańska, wiele mu *supplendo* z siebie kompanów,
 Po zesłtym z swiata Roku 630, czyli 631 Machomecie nastąpili
ordine na Panowanie Saraceńskie Abubachar, czyli Eububezer, 2
 Haumar, czyli Homar, 3. Hołman, 4. *Mahudias*. Roku 632.
 Gazam w Palestynie *funditus* zruynowali Saraceni, wiele w Per-
 syi dostali: Roku 633 pod Wodzem Haumarem Herakliusza Ce-
 sarza wielką uttapili klęską: Roku 634. Damaszek y Egipt wzięli:
 Roku 635 całą sobie podbili Syrią. Roku 636 wzięli Jeruza-
 łem: Roku 647 dla niezgody Konstanta Cesarza y Grzego-
 rza Rządcy, na Afrykę uderzyli, Rzymianow wygnawliży, tę
 całą Część Swiata Afrykę sobie przywłaszczyli: Roku 648. Cypt
Insule opanowali, w krotce potym *Rhodum* Wysep; Armenią *fun-*
ditus splondrowali: z Konstantem Cesarzem potkawzsy się do u-

cieczki fromotney go przymusili. Roku 658 zostawszy Wodzem Saracenów *Mahwias* Sukcessor czwarty Mahometa, dla buntów Saraceńskich, z Konstansem Cesarzem zawarł allianse, na dzień każdy tysiąc czerwonych złotych, konia iednego y sługę deklarując: ale jak tylko Hali *Amulus* iego z gładzony, te Pakta z Cesarzem polamane, woyna Rzymianom wypowiedziana: Roku 669 Sycylią spustoszyli, *in Oriente* Cilicią, y Lydią opanowali: Roku 675 Flotą 270. Okrętów wpadli w Hiszpanią, z tamąd wielką *repressi* klęską: Roku 694 dla niezgód w *Imperium* znowu wpadają do Afryki, y gdzie jeszcze co ich niebyło, w possession przywłaszczyli sobie: Roku 697 od Woysk Rzymskich za Cesarza Tyberyusza, Absimarą w Syrii dwa kroć sto tysięcy ich zginęło: Roku 713 weszli Saraceni z Afryki do Hiszpanii, od Chrześcian, Panów Hiszpańskich zaciągnięni przeciwko Roderykowi Krolowi. Tak Hiszpania Saracenom się dostała, lat blisko 800 w ich rękę ięcząca, aż Roku 1292 od Ferdynanda V. Krola Aragońskiego od nich uwolniona, przez wypędzenie ich. W Azji *interim* pod Wodzem *Mellamem Pergamum* wzięli Saraceni, Carograd oblegli, Protekcyą Najswiętszey Panny odpedzeni Roku 717 Gizido Wodź Saraceński *Haumara II* Sukcessor Roku 723 edykt na Obrazow Swiętych wygubienie wydał, na perswazyą Zydą, lat 30 mu Panowania obiecującego za to; lecz w rok umarł Scelerat, a Zyd fałszywy Prorok od Syna Gizidowego stracony, a Obrazom przepuszczono: Roku 732 ciż Saraceni do Francyi na Krola Karolą Martella [to jest Młot Saryceński] z Hiszpanii od Eudona Xiążęcia Akwitanii ewokowani, od Martella na trzy kroć 70 tysięcy, inoi pilszą na 575 tysięcy zbici; lecz w króćce rewanżując, ciż Saraceni znowu wpadli do Francyi, od tegoż Martellą w Turonie Mieście pobici, to wyciępieni na Okrętach Morską nawałnością pod Narboną: Roku 733 z caley Hiszpanii na niego zebrali się, ale do szczętu zbici,

wię

więcej o Francją nie kulił się. Tiberiusz II Cesarz wieku siódmego Dwa kroć sto tysięcy zbił Saracenów: Roku 748 wielką część Nawarry Saracenom wziął Alfons, Krol Legionu y wiele miast odebrał w Hiszpanii: Około Roku 756 y innych lat *proximè* następujących, iak *in Oriente*, tak w Hiszpanii niezgody y między Saraceniami wszczęte, dały okazyą Karolowi Wielkiemu z nich tryumfować wiele razy w Hiszpanii. Roku 780 nastął *Madi* Wódz Saraceński w Syrii na Chrześcian tyran, przez tortury, przymuszający Chrześcian do abjuracyi Wiary. Roku 793, czyli 798 Alfons Czysty Krol Gallicyi [jest w Hiszpanii to Krolestwo) corocznie dając trybut Maurom sto Panienek od Stryja swego *ex pacto* deklarowanych, gdy dać nie chciał, *Mugair* Wódz Maurow nań uderzył, ale sam zginął, y Woyska 70 tysięcy utracił. Tenże Alfons około Roku 797 od Karola Wielkiego posilkowany, 100 tysięcy zniósł Saracenów, Lysbonę y inne poodbierał Miasta, skarbdów nabranych Karolowi Wielkiemu, kościołom y szpitalom udzielił, osobliwie Kościół S. Jakuba w Kompostelli, dziwną pretkością y pięknością wystawił roku 800. wlat 5 poświęciwszy. Aáron Wódz Saraceński *in Oriente* Roku 805 na Nicefora Cesarza trzykroć sto tysięcy wyprowadził Saracendów, ale okupionemu dyssymulował. Tenże Aáron *Rhodum* zrabowawszy, nazad idąc, Woysko miał wytopione: pod Sardynią, dwa razy tegoż umnieyszona potencya od Wielkiego Karola Roku 822. Saraceni Hiszpańscy Kretę opanowali lasotę, a Orientalni oparli się o Włochy, ale Ostyą Miastem ufortyfikowanym przez Grzegorza IV. Papieża, zatamowani. Od Roku 834 *Ordonius I. Magnus*, ztąd rzeczony, wiele nad Saraceniami ódnioł wiktoryi, a Teofil Cesarz Wschodni od Orientalnych Saracendów dwa razy znieiony, z apprehensii umarł. Roku 843 Saraceni do Włoch wkroczyli wokowani będąc, kray ten plądrowali: Roku 844 *Ramirius* Krol Gallicyi Sukcessor Alfonsa

fonta Czyłtego, gdy także Haraczu sto Penieniek dać nie chce Saracenom, od nich przez Woynę atakowany, pod protekcyą S. Jakuba z Chórągią białą kredensuiącego, 70 tysięcy ich położył. *Tudensis.* Roku 846 Saraceni Afrykańscy, znaczną Potencyą pod Rzym niespodziane przyszli, S. Piotra Kościół z bogactw y ozdób złupili, ale też na Morzu wytonęli z łupami. We trzy lata znowu o Rzym się kusząc, od S. Leona Papieża trzema okrętami zwyciężeni. Od Roku 851. *Ennicus Arista z Gottow* idący, wiele Państwa Saracenom odebrał, zktorego Aragońskie y Nawarskie fundował Krolestwa. Teyże Fortuny y Ierca był *Garzia Ennicus* Syn iego zawsze *Victor* Saracendów. Saraceni Afrykańscy Roku 884, do Włoch w padłszy, *Kassinski* spalili Kłasztor, wiele pobili Mníchów.

Genę Miasto Włoskie Roku 936 Afrykańscy Saraceni niespodzianie opanowali, zrabowali, Dzieci pobili, Białogłowy młode zabrali. Ciż samy z Hiszpańskimi Saracenami złączywszy się, na dwa kroć sto tysięcy, od Ramiryusza Krola Legionu cudem wielkim znieśli Roku 939 Roku 968 Otto Cesarz Saracendów z Kalabrii y Apulii wypędza, w Rok potym Bazyli Cesarz Orientalny znowu też odbiera Prowincye; lecz znowu od Ottona odebrane, Grekow y Saracenow pobiwszy, z tey racyi *Pallidamors Soracenorum* nazwanego. Roku 998 Hiszpańscy Saraceni wiele exorbitujący, od Panow Chrześciańskich złamani: Roku 1009 Saraceni Azyatyccy Kościół Jerozolimski zinstynktu Zydow obálili, ztąd w Państwach Zachodnich liga stanęła na udręczenie Zydow y wygnanie. Ten potym Kościół daleko wspaniałszy z sumny Chrześciańskiej wybudowany Roku 1087, Włosi za Wiktora II. Papieża do Afryki poszli, tam *sub vexillo* S. Piotra 100 tysięcy Saracenow zbili. Swiadczy *Niderndorff*, że Fryderyk *Barbessa* Cesarz Rzymski w Azyi zniósł *Melicha* Syna *Saladynowego* y Woyska iego Saraceńskiego 3 kroć sto

sto tysięcy. Roku 1048 Turcy do owych czasów w Europie niestychani, z krainy pod Górą Kaukazusleżącej, od Hormizdy Krola Perskiego zaciągnieni na Saracenów, na swoje, a potem całe Azyi nieszczęście, bo około Roku 1058 wielką część Perskiego Państwa sobie przywłaszczyli, y włzedłszy w ligę z Kalifą, Babylońskim Saraceńskim. [Kalifowie byli to *Reges & Sacerdotes* unich] Machometanńską przyieli Religią: Roku 1067. Widząc Turcy między Saracenami niezgodę, (pustoszili Kappadocyą, z ktoremi *Diogenes Romanus* Cesarz Grecki, *variâ fortunâ* prowadził wojnę. Roku 1074 Grzegorz Papież na Wojnę przeciw Saracenom całe zachęcał Chrześcianaństwo, ale aż Roku 1096. PIERWSZA EXPEDYCJA albo wyprawa, lub Święta Wojna, *vulgò* KRUCYATA uchwalona powagą Urbana II. Papieża, na wyzwolenie Ziemi Świętej od Saracenów: Nazwana *Crucata à Cruce*, iż na tę Wojnę wielu Odpuściami nadaną szli Chrześcianie z Krzyżami sukienkami czerwonymi, albo materyalnemi na ramieniu prawym albo na piersiach przypiętymi, od Kaznodzieiów rozdane. Na tę Wojnę zochotą własnym kosztem zebrało się Chrześcian nątrzy kroć sto tysięcy pod Wodzem Gotfredem Xiążęciem Bullionu, to Xięstwo umyślnie przedawszy *pro expensis Belli*. To Chrześcianańskie Wojsko dwiema klęskami zniósł Saracenów, Heraklą y *Tbarsum* Miasta pobrało, y po iedynastu miesięcznym oblężeniu Antyochią. Roku 1099 Palestynę *alias* Ziemię Świętą y Jeruzalem odbiera, Godfreda pierwszego wstępcę murów Jerozolimskich Krolem tamecznym kreuje. Roku 1101. podobną wyprawę Palchalis Papież z znacznego Chrześcian konkursu zgotował, ktorey wiele był na przelzkodzie Alexy Cesarz Grecki. Ta ekspedycya mniej szczęśliwa, bo 150 tysięcy ludu wojennego nazad powracającego, na morzu od nawałności zginęło. Roku zaś 1105. przybyły do Palestyny Angielskie, Duńskie, Flandryjskie Wojska, Norwerńskiego

10 tysięcy, krotreml komendując Baldwin Brat Gotfreda już nieboszczyka znaczną z Saracenów odniósł Wiktoryą. Nieznaski między Panami Chrześcijańskimi swoich osłabiać, Saracenów wzmocnić poczęły. Iakoż Roku 1113 Turcy wzięli Jerozalem, y odtąd *res Christiana* chwiać się poczęły *in Oriente*. Od Roku 1120 do Roku 1146 szczęście y nieszczęście Chrześcianom służyło z Saracenami woiując. W Hiszpanii co raz Saraceni od różnych Krolow y potęncy słabiej poczęli. DRUGA EXPEDYCJA do Palestyny była na Saraceniów Roku 1143 czyli 1146 od Eugeniusza III podniecona, z okazji Edessy wziętey przez Saraceniów y Mezopotamii. Na tę Woynę poszli Konrad II, Cesarz, Ludwik VII Krol Francuski, Rogerius Sycylijski y Neapolitański Krol, Szwabscy y Bawarscy Xiążęta, Henryk Polski Bolesława Brat, z Anglij y z Węgier, z Flandryi, z Weneckiey Flotty, tak liczne zebrane Woyska, że nie Palestynę, lecz cały Świat, mogły by byli zawoiować, a przecie dla nie zgody Panów, osobliwie zdrad Greckich, w mękę gips mieściących z rady Manuela Cesarza, jednego Damaszka nie dobyli; lecz wrócili się *inglorii*, z konfuzyą do tnych krajow Zachodnich. Roku 1149 TRZECIA na SARACENÓW y Turkow EXPEDYCJA wzbudzona była od Klementa III Papieża, z Włochow, Francuzow, Anglikow, Fryzow, Hollandow, Genuńczykow, Pizanów, Wenetów złożona za Fryd: Barbosy Cesarza. Byli tey Woyny *Comites* Filip Francuski y Richardus Angielski Krolowie, a to z okazji, iż się Saladin Egypski Sołtan potężnie gotował na dobytecie Jerozolimy, mając dwa razy tve Woysko od Krola Jerozolimskiego Baldwina IV zniszone. Tych czasow trzech Alfonsow było w Hiszpanii strasznych Saracenom, bo zwycięskich, to jest Alfons II. Krol Arogański. Alfons I. Krol Portugalski, Alfons VIII. Krol Kastelli. Dość tryumfalnie *in Oriente* potykali się z Saracenami Chrześcianie tych czasow, lecz niezgoda im pomieszała szyki z racyi Gwidona y Raymunda, Pretendentow

tendentow Korony Jerozolimskiej, po ześciu Baldwina IV. przez co wiele sił, gdy naszym upadło, z Państw Zachodnich zebrzą sukursu na Saracenów; który że im *retardatus* dla nierychto Woysk zebranych *ex Occidente*, musieli się potykać sami z Saladynem, od niego znieślieni; Gwido Krol Jerozolimy wzięty, Jerozolima będąc lat 88 w rękach Chrzęściańskich wydarta, y cała Ziemia Święta; co gdy doszło uszu Papieża, umarł ze smutku. Roku 1189. Fryderyk Barbossa, albo *Enobardus*, albo żółtobrody, zebrąwszy Woyską 150 tysięcy w Orientalne poszedł Państwa, y tam z Saracenów y Turkow kilka odniósł wiktoryi pod *Iconium*. Tam w rzecze *Selephus* kąpiąc się utonął, ani znalezione potym.

CZWARTA EXPEDYCYA uchwalona przeciw Saracenom na wyzwolenie Ziemi Świętej była około Roku 1198 z perfwazyi Innocentego III. Papieża za Henryka VI. Cesarza. Na którą wiele Państw Chrzęciańskich Związek Święty uczyniło z sobą, ale śmierć Cesarza Henryka pomieszała wszystko. Roku 1203 była PIĄTA KRUCYATA na którą Francuscy Pano wie wybrali się pod Wodzem Baldwinem, Komesem Flandryi, z którym się Wenecka złączyła Flotta; oblegli Kostantynopol iako przelkadzający Krucyatom, y Alexego w Dziecinnym wieku kreowali Greckim Cesarzem, a tego wlot udusili poddani. Zaczym *Baldwinus* Francuz, Cesarzem kreowany Carogrodzkim, ale nie długo panujący, bow dobywaniu Adryanopola zdradą Bulgarow złowiony, zabity. Na miejscu tego Henryk Brat kreowany. *Aż tandem* przez Koncilium w Rzymie złożone od namienionego Innocentego III. Papieża, KRUCYATA SZOSTA uchwalona na Turkow y Saracenow Roku 1215. Na którą; lat następujących, gdy się Węgry z Andrzejem Krolew y Wenetowie ruszyli, Damiatę Stolicę na on czas odebrali Egypską, potym się w liczbie 70 tysięcy Woyska kufili o Kayr, lecz Nilem rzeką zamknięci, na niesprawiedliwe pozwolili kondycye,

a naybardzey na przywrocenie Saracenom Damiaty święzo wziętey. W też czaly, to jest Roku 1212 Saracendw, czyli Maurów zebrałszy się na dwakroć stotyściecy w Hiszpanii, ciężką od Chreścian odnieśli klęskę. Roku 1229 Mubek Krol Aragoński *Baleares* Insuly odebrał Saracenom, potym Kordubę, Waleńczyą y Murcyą. Wkrotce Alfons XI Krol Legionu znaczną z tychże odniósł wiktoryą. Roku 1239 *Theobaldus* Krol Nawarry w Palestynie szczęśliwie ucierał się zniemi. Roku 1240. Świętą wyprawę uczynił na Saracendw *Richardus Comes* Korduby mając 40 tysięcy Woyska y Flotę znaczną, lecz z małymi awanturą, dla przelzkod Panow Chreścianskich. Roku 1288 S. Ludwik IX Krol Francuski *ex voto recuperande Terræ Sanctæ* ozdrowiawszy, poszedł *in Orientem*, tam zimował. Na tę wyprawę sam Grob Pański despektowany, y Jerozolima, od Partow przez wzięcie, y Innocencyusz IV Papież animowali Chreścian. Tenże Ludwik Święty w następującym Roku 1249 wziął Saracenom Damiatę, wkrotce od nich sam wzięty, też Damiatę oddał, y pewnemi wypuszczony kondycyami. Roku 1264 y 1265. Chreścianie od Saracendw ledwie co nie wzięscy wygubieni y wygnani; znowu SIODMĄ y ostatnią Świętą WYPRAWĘ na Saracendw uchwalili Chreścianie, na którą krzyż podniósł z trzema Synami S. Ludwik Krol Francuski, toż uczynili Edward Angielski y Alfons Aragoński Krolowie; ale ten ostatni wrocil się dla nie statkujących na morzu wiatrow, a Ludwik Kartaginy dostawiały, w Afryce, o Tunet kusił się, tam powietrzem zarażony z Synem umarł; Tunetu tentowanego dostał Edward, ale dla teyże zaraży z Krolem Tunetańskim uczynił pakta: Od Roku 1277 słabiec Saracenska poczęła *in Oriēte* Potencya, przez zwyciężenie Soltana Babilońskiego od Tatarow. Od Roku 1282. Turcy y Tatarzy swoje zamysły *in Oriente* dobrze promowowali. Roku 1287. Papież y Celarz, ow na Duchownych, ten na Swieckich

ekich postanowiwszy kontrybucyą jeszcze na Saracenów sił do-
 bywają, na Świętą gotują się Woynę. W Rok potym Saraceni
 Trypolu w Syryi dobywli, 7 tysięcy wybili Chrześcian. w Ro-
 ku 1291 w zięta Ptolemaida dziwnie obronne Miasto Chrześcia-
 nom przez Saracenów: w którym było 30 tyliący żołnierza, 40.
 tyliący Obywatelów: W zięte Sydon, Berit, Tyr, a to dla cięż-
 kich grzechów tam się dziejących. A tak Chrześcianie ze wstydem
 Syrią utraciwszy 1292 lat ją mając, Okrętami upłyneli z tamąd,
 y zakończyło się *BELLUM SACRUM*. Lubo jeszcze Roku 1311 na
 Koncilium Wienneńskim y w Francyi Woyna była Święta uchwa-
 lona, y na innych mieyscach nieraz, Odtąd *Cassanus* Han Ta-
 tarski cudownie oświecony, ochrzczony, Syna mając urodzone-
 go Czarnego, a przez Chrzest zbielałego, dwa kroć sto tyliący
 mając Woyska, Saracenów bardzo pognebił, y wypędził, y u-
 dał się do Persyi: á tu Turcy Anatolią y Bythynią mający pod
 manudukcyą Ottomana Roku 1300 na resztę Saracenów pozosta-
 lych od Kassana potencyi, napadają, ich wypędzają y swemu
 Państwu Tureckiemu, czyli Ottomańskiemu w Azyi rzucają
 mocne Fundamenta, Saraceńską Monarchią lat 678 stojącą, oba-
 liwszy. Jeszcze jednak Hiszpańscy Saraceni w Hiszpanii wiele
 dokazywali, bo Roku 1319 zebrawszy się z Krolestwa Granateń-
 lkiego, bardzo Hiszpanów porazili. Ale też *vide versa* roku 1331
 przy benedykcyi Benedykta XII y nadaniu Odpustów, idącyna
 Krzyżakom na Saracenów poszli Alfons IX. Kastelliy Alfons IV
 Lusytanii Krolowie, y na pieciu Krolow ich uderzyli. Woysko
 ich daleko większe od swego, bo 4 kroć stotyliący Maurow ma-
 jące wybili, w niewolę zabrali, swoich nie wiecey nad 20 stra-
 ciwszy Chrześcian. Roku 1484 *Ferdinandus Catholicus alias* Hi-
 szpański Krol, Maurow, *alias* Saracenów Granateńskich, z Kro-
 lestwa Granaty zniósł po wielkiej części: Roku potym 1492 po
 ośmiu miesięcznym obleżeniu dostał Granaty, naypryncypalnicy-

Uuuu3

lzego

szego Miasta od Saracendw długo trzymanego. W tymże roku rugował ich z Hiszpanii, w ktorey lat prawie 800 panowali; ie-
dnak w Roku 1500 głowę podnieśli, zaczym y ci znieścieni. Fi-
lip III. Krol iuż resztę Maurow wygnał Roku 1610 Ztamąd wy-
rugowani Saraceni osiedli w Maurytanii Krainie Afrykańskiey
Zgotą *ad resistendum* potencji y złości Saraceńskiey, różne szu-
kanę *media*, postanowiony Zakon Kawalerski albo Order *imo S.*
Jana w Jeruzalem, Roku 1118 *zdo* Order *Castellave* w Hiszpanii Ro-
ku 1137, *319* Order Kawalerow *de Alcantara* przez Alfonsa XII
fundowany, ktore dwa *Ordines* z innemiz łączeni w Hiszpanii o-
koło; roku 1267 znaczną z Saracendw odnieśli wiktoryą, takąż
drugą otrzymali roku 1301 z tychże niezbożników. *410* Kreowa-
ny Zakon Kawalerow *Militum JESU Christi* w Portugallii od Ja-
na Papieczę około Roku 1314, obligowanych wojować na Sarace-
ndw oraz Maurow,

MIEDZY WIADOMOSCIA o SARACENACH
SCIENDA podaje o KALIFACH.

Iak Egipt *Augustus* zawoiował Cesarz, ostatnią Egypską Kleo-
patrę zwyciężywszy Krolowa, w Rzymską Egipt obrocit
Prowincya, *juxta morem Romanorum*; tak *volens, volens*, Egipt
Rzymianom hołdował, przez czas niematy; ale iak Cesarze Sto-
licę do Grecyi przeniesli swoje, ztamąd nie co sie odsunawszy,
poczeli sie wybijać z pod Rzymskiey Egypcyanie potencji, a
Grekom sie poddawać. Ale gdy y ci zdzierstwem to uciemie-
żali Krolestwo, u Saracendw iuż w Persyi, y obszernie po Azyi na
on czas panujących, konkurowali protekcyą, y znaleźli, bo znie-
mizabrawszy Alianse, Grekow precz wyrugowali, ich Wodza
Kalifę sobie obrali za Krola, ktory Kalifa *origine suam* prowadzit
z Machometa owego fałszywego Saraceńskiego Proroka około
Roku

Roku 703. był to drugi z Rodu Saraceńskiego Kalifa, to jest Religii y Państwa Rządca, niby *Rex & Sacerdos*, Duchowną y Świecką w Wierze ich y w Państwie Saraceńskim mający dyspozycyą: którym przez Sołtanów, to jest Panów rządził, drugimi zaś y inni od tamtego Kalify, którego sobie Saraceni zawojuwawszy Persyą, postanowili byli w Babylonie, distinguishedo nieco w Sekcie, bō za Halego Przeciwnika Machometowego idącego nauką. Od tego Kalify inni Krolowie przez lat 447 jako drudzy Faraonowie w Egypcie szli *longa serie*; inni byli w Syryi, w Egypcie, w Persyi, w Hiszpanii. Ostatni panował, w ow czas, kiedy *Godofridus* Francuz Xiążę Bullionu na wyzwolenie Ziemi Świętey od Saracenów, z wielkim Woyskiem Chrześcijańskim wtamte przybył kraie, y odebrał Saracenom Jeruzalem y sam ukoronowany Krolew Jerozolimskim; y pō nim drudzy *eodem* następowali *titulo*: z tych następców Almerycus Krol Jerozolimski zaczął KALIFĘ ostatniego Egypskiego. On siłom nie ufając swoim, od Sołtana Syryjskiego zaciągnął Woyska auxiliarynego pod kommendą Hetmana Sarrakona, co znaczy z Egypskiego ięzyka, *Pana Pewnego*, utwierdzonego. Ten Sarrako z Partyą swoją auxiliaryną Chrześcian z Egiptu wypędziwszy, y kraj sobie ulubiwszy, tam osiadł, KALIFĘ w siły słabego z Krolestwa wyzuł, wtrącił do więzienia, zostawiając mu tylko Rządy Duchowne, a sobie Krolewskie. Po Sarrakonie na Egypskie Krolestwo czyli Sołtaństwo nastąpił Synowiec jego Saladin który całą zburzył Syryę, Palestynę, Jeruzalem, nowe napisał Egypcyanom Prawa, Ceremonie, Obrządki stare Kalifów zgładziwszy, y pewną *Judiciorum* postanowił *formam*; dlatego Saladinem nazwany, to jest *Restauratorem Judiciorum*. Z tego Familii *Longa Successione*, szli Krolowie, czyli Sołtani Egypscy *Genus* Mamelukow, aż do Melechsałem wojując z Chrześcianami. *Tandem* to Krolestwo Roku 1516. Tureckiey za Selima dostało się

poten-

potencyi, po dziś dzień przez Pałzow Kairskich rządzona.

Inni zaś piszą, że KALIFOSTWO obarczył niejaki Tugral-Bek z Turkomannii, który wszystko w Syrii zawoioiwawszy, y Bagadt Stolicę Kalifów, ich Rząd Swiecki wziął na siebie, y honor Krolewski, a Kalifom idącym od Familii, Machometa, zostawił władzę tylko Duchowną Roku 1055.

TATAROW imje poczęło bydź słyszane około Roku 1209 wylazłszy na Świat z pod Gory Kaukazu, długo się ciągnącey, od Krajow Północnych; którego czasu wiele Krain opanowali. Są oriundi z Scytow Narodu obłzernego w świecie. Roku 1212 w Europie poznani, od Rusi do Polski ewokowani, Rusi pobratymi, Polaków Grobarze y zdziercy. Roku 1221 za Bolesława Pudyka do Polski Węgiery y Słaska wypadli z wielką tych Krajow y ludzi ruiną. Roku 1256 Tatarzy Państwo swoje rozposzrenili, Mezopotamią opanowali, Assasinow Kray wzięli. Roku zaś 1258 całą podbili sobie Persyą; w rok potym Syryą, w drugi Rok Alepum, Damaszek, y inne Miasta odebrali Saracenom. Roku 1260 do Polski z Rusią ligę mając, z wielką naszą klęską wypadli, o Lublin się y Sandomierz oparli. Roku 1277 Tatarzy Soltana Babyłońskiego zwyciężyli, sił przez to bardzo Saraceńskich nadwątlivszy. Roku 1281 za Leszka Czarnego do Polski w padli, zbici. Za tegoż Xiążęcia Panien wiele zabrali około Roku 1287. Roku zaś 1299 za Kassana Hana swego Tatarzy Saracendów iednych wypędzili, drugich podbili sobie, mając Woykska dwa kroć stotyściey swego. Roku 1380 z Rusią bili się, straciwszy Ludzi 200000 zobopólnie, Roku 1351 Polskę spustoszyła Orda. Od Roku 1397 pod Kommendą Hana dla nich szczęśliwego Tamerlana, Partow, Assyriow pokonali, y wliczbie ośm kroć stotyściey weszli do Azji, ią całą opanowali, z Bajazetem Cesarzem Turckim potkali się. Roku 1402 iego wzięli, w klatce wozili po Azji w Kaydanach złotych. Roku 1505 umart Iwan Bazy-

Bazylewicz Car Moskiewski, który się wybił z pod niewoli Tatarskiej. W Rokpotym Xiążęta Litewscy tychże *oppresserunt* Tatarów won czas Pandów swoich. Wyszli do Polski Tatarzy Roku 1513, znieśli od Konstantego Ostrogskiego Xiążęcią. W Roku 1616 z Turkami Orda pustoszyła Polskie kraie, z wielką swoją szkodą. Roku 1651, pod Beresteczkiem Jan Kazimierz Tatarów z Kozakami pod Kommandą Chmielnickiego zniósł *triumphaliter*.

TATARZY też niektorzy Polskie iarżmo znoszą y uznają *Jeve*, w Litwie obszerne mający osiedliska; w samym Wilnie na Przedmieściu y Meczet swoy mają, wślepocie *Machometanifini* zacięci; których ztąd w Litwie *origo*: Roku 1397 Witoldus Wielki Xiążę Litewski zawoiowawszy Tatarów Zawolbskich y Nahajskich, ich do Litwy przeniósł, osiedliska nadał, *ad opera belli* obligował, co im dótých czas wielu Konstytucyami *recom-mendatur*, Dobr iednak kupienie, żon Chrześcianek branie *denegatur*. Z tych Tatarów Litewskich Xiążęta Litewscy Tatarom Krymskim, y innym podawali Hanow, ostatni był z Litewskich Tatarów Aczkerey, czyli Aczgerey, z ktorego Familii do tych czasów Gereiowie Hanami, według Michalona Autora: Ci wśy-scy *Juribus Nobilitatis* rządzą się w Litwie, *alias* w sprawach swoich do Grodow y Trybunałów mają *apertam viam*, misnowicie ci, *qui castra sequuntur*; ktorzy zaś mieyską przyieli *Juro Municipali* rządzą się. Urzędnikow swoich mają Kniaziow, Ułanow, Naymanow, Murzow, y Chorażych &c.

Inni zaś TATARZY, *alias* Tartarii mnieyszey *Incole & Domini*, do Polski aby kiedy należeń, *non constat*. Lubo świadczy Kojatowicz, że Tatarom Taurykańskim Kazimierrz IV. Jagellończyk Hana nadał *Mendügeręja*, zaco tenże przeciwko Prusom auxiliarne obiecował Woyska, *è contra* im znaczna deklarowana rekompensa od Korony Polskiej; zkad poszło *in usum*, aby

Tatarom w potrzebach Polszcze sukurs dającym, pewnie dawane były *Honoraria, alias* 2000 Kozuchów, y pewną kwota postawow Sukna Angielskiego; ktoraby wyniosła na 10000 czerwonych złotych; która Donatywa, od Tatarów haraczem ochrzczona, za Stefana Batorego denegowana, y za innych Królów, ale zawzięte od Tatarów *cum discrimine* pokoju, *etiam* na Seymie rekwirowana; ieszczę y za Jana Kazimierza *ad requisitionem* ich *sub eâ conditione*, deklarowana, aby Han Tatarski na potrzebę Rzeczy-Pospolitey znacznych niebronit posilkow. Ale *successu temporis* Polacy to *Honorarium*, mniej sobie *honorificum* & *subjectiōnem redolens*, cale skassowali, ile po Wiedeńskiej wiekopomnej z Turkow y Tatarów wiktoryi, gdzie *Victor* Polak dać powinien *Leges, non accipere à victis*, y bez Kozuchow ciepło się chować mających, żeby ich *Mars* Polski przy faworyzującej Benedykcyi z nieba z własney nie o brań skory, miasto dania Kozuchow. Więcej o Tatarach doczytasz się tu w Eutopie, w Tartaryi Mnicyzney; y tu pod Scytami, z których *originem* prowadzą Tatarowie.

TURCY z kąd wzięli *originem*, namieniłem tu w Peregrynancie Nowym, iednak y tu ieszczę o nich z Autentycznych Autorow, to *sciendum occurrit*. Są w natarczywości dziwnie surowi y gorący, ale mniej mocni, dopieroż w odporze. Wytrwanie, prac woiennych znośzenie w nich jest *sufficiens*. Zbytnie zaś w swotey ufając potencji, niezawzięte się fundują w kunszta Woienne; ani też zbytne przestrzegają lekretu. Ale to wetnie wielka Wodzow obedyencya, Fermany albo Ordynanse choć z utratą życia, wykonac, gotowi. Ze ich niezmierna na Woynie bywa liczba, mniej czują, choć wiele członkow stracą z korpułu Woyskowego. Tak wziętycy jako Wodze y kommandanci w woienney biegli proflessyi; Sam na sam mniej silni, w liczbie potężni; a że z natury są delikatni y ich konie, na
nie.

niepogody y niewygody ile w zimnym Horyzoncie cale nie cierpliwi; w ten czas bardziej sami od siebie, niż od nieprzyjacielskiej giną ręki. *Non possunt ultra menssem bellum gerere ob annone inopiam, & patientiam laborum,* wowi *Busbecus*. Zaczym przy experieney wojenney, prowiantow sufficiencyi, przy ostrożności y wytrwaniu, bardziej ich impet wytrzymując, niż na nie uderzając, mając dosyć konney, z Dwidami y Kopiiami Kawaleryi y Piechoty z pikami, przy Wodza rostopności, łatwo z nich odnieiesz wiktoryą. Słowa danego y Paktow nie zawsze dotrzymują, chyba, że im tak czaly y fortuna każą. Inaczey nazywają Turecką Nacyą Literaci *Ottomanami, Bissurmanami, Musulmanami*; po Łacinie *Machometanos, Mahometanigenas, Othomannigenas, Tbraces, Gentem Othomanicam, Lunigeram*, że mieściąc nolzą *in Insigni*.

TURKOW tych **SZCZESLIWY** y **NIESZCZESLIWY** **SUKCES** od **POCZĄTKU** ich **MO-NARCHII** taki był.

Około Roku 1048 **TURKOW** imie Swiat stylzeń y czuć począł, ktorych czasow od gory Kaukazu z strony pułnocney wyszli, będąc od Hormizdy Krola Perskiego na sukurs przeciw Saracenom ewokowani, w lat kilkanaście wielką część opanowali Persii, zawarszy przymierze z **KALIFĄ** Babylońskim, Machometa przyieli sekte, do owych czasow będąc Poganami. Roku 1067 Turcy spuścizyli Kappadocyą, z Romanem, Dyogensem Cesarzem Greckim, *utraq;* *Fortuná* bili się około Roku 1068. Roku 1173 Jeruzalem oblegli byli, lecz wzięli *repressalia*, Około Roku 1243 z Azji, gdzie sobie byli Gniazdo założyli, od lat 190 y rozszerzyli się byli, po śmierci Sołtana swego Belchiaroká, między sobą się, kłucąc, od Tatarow uciemienzeni, y z łupieni z

Prowincyi miánych. Roku 1280 podnieśli Turcy głowę od Tatarów nachyloną całą opanowali Azyą Mniejszą, *alios* Anatolią; y następnie podzielili Satrapii, albo Powiatów *vulgo* Hordy. Roku 1300 po załumionych Saracench przez Kassana Hana Tatarskiego, y po odeściu jego z Tatarami do Persyi, dobrą mając okazyą *piscandi*, na reszta Saracench w Azyi wygnali; PANSTWA TURECKIEGO założył Monarchią pod Wodzem Ottomanem, wielkiego sercay obrotu Człkiem, ktorego Familia Ottomaniska po dziedzien Tron Turecki osiada. Ten Sołtan, to jest wielki Pan [tak się zwali y zowią] wziął Kappadocyą, Pontum, Bitynią, Pamfilią, Sycylią w Pruzie Mieście Bityńskim mając Stolicę. Tęgoz Roku TURCY ewokowani od Greków do Europy, do Tracyi *vulgo* Romanii na przeciw Bulgarom Buntownikom, ten sobie kraj upodobawzy, tam założyli COLONIAS. Roku 1331. Orchanes Syn Ottomana I. Sołtan Turecki wziął Niceę, Nikomedyą, obległ Carogrod *sine effectu*, tylko 10 tyśięcy wzięwłzy Greków w niewolę. Roku 1343 Klemens VI. Papież Krzyż podniósł na Turkow, pod tym znakiem poszli na Woynę Krol Cypru, Wenecyi, y Kawalerywie Rodiyscy *vulgo* Maltańscy, dosć szczęśliwie zrazu na Turkow wojując, potym z sobą na powrocie. Zaczym znowu promulgowana KRUCYATA na Turkow w Roku 1345. Na którą HUMBERTUS Delfin Francuski wybrał się, y to tylko uczynili, że Okręty Tureckie zapalone. W tymże Roku do dalszych Fortun y Państw nabycia otworzona Turkom brama: gdy Jan Kantakuzen Cesarz Grecki, swoją Corkę Theodore Chrześciankę dał Orchanowi Sołtanowi Tureckiemu za żonę; przytym w Tracyi Turkom osieść dopuścić. Ten Sołtan Mysię, y Frygią opanował. Amurates Syn Orchanesa w Roku 1359 wziął *Phipopolim* y *Adrianopolim* Miasta, y w tym drugim swoją założył Stolicę. Roku 1363 w Awenionie [w Francyi, gdzie Papież mieszkał]

szkali ob hostilitatem;) Wojna Święta na Turkow podnieciona. Polcedł na nie Piotr Krol Cypru z Francuzami y Hiszpanami; wziął zaraz Alexandryą y spalił. Roku 1389. Turcy Wenetom wydarli Atheny y Theby. Roku zaś 1391 całą mnieyszą opanowali Azyą, y Thessalia. Bajazetes Sołtanem Turckim zostawszy, Zygmunta Krola Węgierskiego zwyciężył Roku 1396 sam od Tamerlanesa potężnego Hana Tatarskiego Postrachu Swiatą, zwyciężony. Roku 1402 w klatce umorzony, w ktorey był wożony po Azyi. Nastąpił po Bajazetesie Machometes Syn, Państw Oycu przez Tamerlanesa wydartych *Recuperator*, znowu w Adrianopolu Stolicę lokując swoje. Roku 1423 wziął Epir, y Jana Kastrioty Epirskiego Xięcia trzech Synow w zastaw, z których najmłodszego ćwiczyć *in rebus bellicis* kazał, y nazwać *SCANDERBEG*, to jest *ALEXANDER PAN*, ktory był potym *Terror Turcarum proprio nomine Georgius Castriotus* Xiąże Epiru, 5 tysięcy tylko ludzi mając, siedm razy Amuratesa Srogiego *Victor*. Jan Huniades Woiewoda Tranilywanii albo Ziemi Siedmigródzkiej w Roku 1442, 80 tysięcy zbił Turkow. Roku 1444. Władysław Jagiełłowicz Krol Węgierski y Polski zbiłszy Turkow pod Warną 30 czyli 40 tysięcy, wojując z Amuratem, sam tamże zginął *Victima Christi*. Roku 1453 Machomet II. Ateny z Ziemią zrownawszy, obległ Konstantynopol y wziął *cum ingenti lacu* Chrzescian. A tak stojąca lat 112 Stolica Państwa Greckiego, do Ottomanów przeniosła się. Roku 1454 Jan Huniades Woiewoda Siedmigródzki, przy exhortacyi y Krzyża przed Woyskiem niesieniu przez S. Jána Kapistrana, JĘZUS wołającego, 90 tysięcy położył Turkow, Machometowi Cesarzowi oko ranione. Roku 1458 Machomet dobył Koryntu Miasta, y całą Peloponessum *pulgd* Moreą haraczem uciśnął. Potym w krotce *Epidaurum* Miasto. W Roku 1461 wziął Trapezunt drugą Stolicę *Imperii*, fundowaną od Grekow, gdy Carogrod wzięli

byli Łacinnicy, poimał y Dawida Komnena Cesarza Trapezunckiego, z całą wybił Familiją. Tak upadło to Imperiū stojące lat 257. Roku 1461 Bolnii Krolestwo Turcy wzięli, Stefana Krola życiem ze skóry odarli: Theodozyą, to iost Kaffę Mjasto w Krymie, na on czas własne Genueszcykow, handlowne y bogate, opanował Roku 1475 tenże Machomet. Roku 1498 Turkow 70 tysięcy wypadło na Wołoszczyznę y na Ruś, te kraie bardzo zrabowali; *pradis onusti* mrozem ciężkim wygubieni y mieczem Stefana Woiewody. Selim Softan Turecki Roku 1517 całą zawoiowawszy Syrią, pokusił się o Egypskie Krolestwo, wzięł Kair y Egipt, a tak Mameluchow, czyli Mamulukow Państwo stojące lat blisko 300 upadło. Roku 1522 Solimán Syn Selima wzięł *Rbodum* Insulę. Stolicę Kawalerow Rodijskich, do Malty odjąd przeniesionych. Roku 1526 wszedł do Węgier, zabrał y wybił ludzi na trzy kroć sto tysięcy. W trzy lata potym opanował Strigon, *Budę vulgò Offen*, *Albam Regalem vulgò Stuhlveissenburg*, obległ y Wiedeń, ale nie nie wykorar, dla daney sobie dobrej rezytencyi. Roku 1537 Franciszek I. Krol Francuski na złość Karolowi V. Cesarzowi Rzymskiemu z Turczynem wieczne zawarł przymierze, dla tego między niemi wieczny Pokoy. Roku 1565 Malte atakował, ludzi swoich stracił 26 tysięcy tenże *Solimannus*. Roku 1571 z perłwazyi Piusa V. Papieża Dominikana Liga Swietey Woyny stała się między Chrześciany na Turkow za panowania Selima Syna Solimanowego, iż z Wenetami złożył Pakta y Cypr Krolestwo wydarł. Tey ligi *Principes* byli Filip II. Krol Hiszpański y Wenetowie Dnia 7. 8bris od szostey godziny do wieczora była batalia *ad Echinadas Insulas* pod Mjastem, *Naupactus, vulgò Lepanta* w Achaji. Legło Turkow 50 tysięcy, 10 tysięcy wzięto w niewolę, 180 Galer zabrano; 90 zatopiono; 15 tysięcy niewolnika Chrześciańskiego odebrano. 116 wielkich, 256 mnieyszych Dział Turkom wzięto. Tę wiktoryą Pius V. Papież MARYI Pannie przy-

przypisał, y Święto S. MARYI od Zwycięstwa *solemni rita* obchodzić kazał. Rok 1616 fatalny był Turkom, bo na Medyterrańskim Morzu od Hiszpanów bici, potym od Florenczyków y Kawalerów Maltańskich, w Azji od Persów, na Meotyckim Jeziorze od Kozaków. Roku 1621 Ośman z Turecką przyszedł Potencją do Polski, y pod Chocimem sto tysięcy stracił Wojska za Zygmunta III Króla Polskiego, pod hasłem MARYI Panny, y tyleż chorobą, to różnym przypatkiem; oparł się ze wstydem aż w Stambule. Dzień Wiktoryi był dzieśiasty *gbris*, który *perpetuò solemnis* aby był, na instancją tegoż Zygmunta, Grzegorz XV. Papież nazaczył weń *Officium Gratiarum Actionis pro victoria*. Turcy wzięli Kamieniec Roku 1672. Najślawniejsza świeższych wieków Wiktorya z Turków pod Wiedniem Roku 1683 za Leopolda I. Cesarza Rzymskiego, y Machometa czyli Mechemeta Tureckiego, który sfomentowany od Rebellizantów Węgierskich, *nequid completò pacis terminò*, z Chrześcianami, Wezrya we dwu kroć sto tysięcy Wojska wysłał do Węgier, którzy wiele spustoszywszy, niewolnika nabrawszy, Wiedeń ściśle oblegli, ale go musieli odstąpić, wielką zdobycz, Działa y trupów mnostwo pod Wiedniem zostawiwszy, położonych od skonfederowanych na tę Świętą Woynę Jana III. Sobieskiego Króla Polskiego, Elektorów Saskich, y Bawarskich, Xiążęcia Lotaryngii. &c. *Wiecey o Turkach kto chce wiedzieć, niech czyta o Saracenach y pod Cesarzami Tureckimi.*

WANDALI ią *Origine* z Szwecyi z Peninsuły *olim Scandia vulgò Schonem* zwaney: nazwani od terminu Niemieckiego *Wandalen*, to jest: Peregrynować. Iakoż Wandalowie aż nazbyt po świecie *armis & rapinis* peregrynowali, z wielką Kraiów ruiną, iako *parabit ex contextu* następujących akcyi. Za Konstantego Wielkiego w liczbę Wojska Trzy kroć sto tysięcy wpadli w Pannonią, ią zawoiowali, lat 40 ią trzymając: ztamtąd do Włoch za Stryli-kona,

kona, że Włochów do Hiszpanii. Do Gallii, od Franków opano-
waney Stiliko Hetman Rzymski zaciągał Wandalów, Alandów
Sweów, Burgundiów, aby *illorum opē* Franków było ztamtąd
wypędził, których Franków Trewirowie byli zaciągneli na Lu-
cyusza Starostę Rzymskiego, Raptora cudzey żony. Z Gallii
Konstantyn czyli Konstancyusz Rzymski Senator Wandalów *multa*
audentes, poraził, wypędził. Więc oni do Hiszpanii udali się,
y w Betyce Hiszpańskiej Prowincyi nad rzeką *Betis* koło Hi-
szpału sobie założyli gniazdo Wandalią, czyli Wandaluzia *vulgò*
Andalozya, Prowincyą w złoto, srebro y chleb bogatą, *teste Cari-*
ane. Procopius zaś *Historiæ lib; 4to Historia Gothica* pisze, że Wan-
dalowie wzięwszy Część Gottów od Morza Bałtyckiego, poszli
ku Czarnemu Morzu, y ku Jezioru Meodyckiemu, y tam osiedli;
z tamtąd się przez Dunaj przeprawiwszy, weszli w Pannonią, *vul-*
gò Węgry, w Niemcy, potym do Francyi, Hiszpanii, y z tam-
tąd do Afryki; a w ten czas do tej Części Świata udali się pod
Wodzem czyli Krolem swoim Genserykiem, gdy ich Gottowie
Duce Vallia z Francyi przyszedłszy wypędzili, przez Morze Herku-
lelowe z Hiszpanii. Gdzie z tym Genserykiem Kartaginę
wzięwszy Miasto, ludzi wybili, Kościoły złupili, y ie na stajnie
końskie obrocili Roku 483 Honerikus Wandaliski Król tamże
w Afryce Biskupów, Kleryków, w liczbie 4966 na wygnanie
dekretował, ale y tam Roku 448 z tym się pożegnał światem
przez wszawą chorobę *teste Victore*. Jednak persekucya Wan-
dalów na Katolików w Afryce znowu się zaięła: co wszystko po-
chodziło ztąd, że Wandali Hiszpańscy Aryańską przyieli Sektę,
tam naybardziej rozkorzenioną. Ci potym y do Europy tę
Aryańską wnieśli Sektę, z Afryki *reduces*. W *Imperium* Zachodnim
znaczne Wandali wzięli klęski to od Bellizaryusza Roku 535,
to za Ludwika Cesarza Roku 815 przez Franków y Turyngów
na to ordynowanych, to od Henryka Cesarza, Roku 927 który
im ode-

im odebrał Granę Stolicę. *Item* od Ottona III. Cezarza w Roku 985 przez Seym na nich Woynę uchwalającego, iż *Imperium* Rzymskie puścizyli. *Item* od Konrada II. Cezarza w Roku 1035. W Afryce Roku 534. *Bellizarius* Wodz Rzymski za Justyniana zniósł ich, Krola ich Gilimera wziął w niewolę, Kartaginę Stolicę odebrał, a tak Wandalow *Regnum* w Afryce obaliwszy, znowu uczynił Rzymską Prowincją.

INNYCH NARODOW *MORES SUMMATIM.*

A Lbańczykowie zmarłym nie czynili pogrzebu. Do Nabożeństw y Ofiar był sługa deputowany, który od Kapłana uczuczony y do Ołtarza przyprowadzony, sam się mieczem przebił.

Andabatow Nacya biła się zawartemi oczyma. *Ciceero.*

Antropophagow Scytyjska Nacya, ludzkim żyła mięsem, z trupich głów piła iak z czar. Getowie po śmierci Mężow zabiali żony, aby były *socię vitę & mortis*. Massagetowie Tartarska Nacya mlekiem żyli z krwią pomieszawszy: Rodzicow zabiali starych. Sardowie Obywatele Sardynskiey Insuły niedy także starych Rodzicow swoich kiyimi bili do prętlzey dając okazyą śmierci: *Ix levitate* poszli byli w przysławie na świecie. Hedui Obywatele Francuscy nazywali się *Romanorum Fratres*. Herulowie w Włoszech nago chodzili zawsze ná woynę, ale calezbici od Fráncuzow Roku po założeniu Rzymu 1312. Lucani, w Włoszech byli bardzo sprawiedliwi, y ludscy. Pępalii Nacya Indyjska od Bożkow podczas Ofiar o nic bardziey nie prosiła; iako o sprawiedliwość, którą miawłzy, wszystkich rzeczy na świecie spodziewali się stać uczestnikami. SYRAKU. ZANI Obywatele Insuły Sycylii wielkich bogactw *Passessores*, Państwo żyli zawlze; ztąd urosło przysławie: *Syracusana Mensa.*

Syrowie w jedzeniu, napoiu, y cielesności *excedebant*, á przy-
tym lekkomyślni, w grach rozoych zatopieni; ztąd urosło przy-
stowie: *Syriffare* to jest *raspustnie żyć, międkie życie prowadzić.*

SYBARITÆ od Stolicy swoiey *Sybaris* nazwani, Narod w
wszelkiey Grecyi, to jest w Kamp nii, w Włoszech *olim* bardzo
ślawny, potym zbytnim w roskoszach utopieniem światu gło-
sny; fute stoły y nikomu niezawarte wystawiali, przed rokiem Go-
ści natraktament do siebie zapraszający, aby przez rok z zamor-
rza y odległych Kraiow Gospodarz się w *viſtualia* y w n poie so-
lennie przygotował, á Gość się też w stroie bogate przysposobił.
Wszelki rzemieślnik brząkający stukający *extra* Miasta mieszkać po-
winien był; kogutow tamże wyrzucano; aby długiego y sma-
cznego w puchach snu, nic nie nieprzeszkadzało było. Mieli pod
sobą cztery bliskie Narody, Miast 25, znacznych zawoiowali, na
Krotoniatow bliskich trzy kroć sto tysięcy woyska wyprowa-
dzili według Strabona. Ale namieniona roskosz zgubiła ich,
bo y konie przy trąbach y muzyce płasć nauczyli; w tym *Cro-*
toniote sędzi woynę im wypowiedziawszy, nie woiennych ale
muzycznych zażyli instrumentow, wlot konie pod Sybarytami
w tańce poszły, a tak zniesieni, ledwo imię y pamięć o sobie zo-
stawili. **TRAUZOWIE.** Nacya w Tracyii *vulgo Romani*, gdy
się im urodziło dziecko, sprosiwszy krewnych y sąsiad, ciężkie
lamenta czynili, opiekując przyszłe dziecięcia tego nieszczęścia,
choroby, kazusy, głód, ubóstwo; ale skoro umarł Człowiek,
wszelkiey weselości reprezentowali Scenę, iż zakończył mizeryą,
do grobu go iako do tãncu z weselością prowadzili.

TIBARENI zaś lud Scytow w Azyi, mile Osoby y kocha-
ne sobie, gdy podstarzeli wieszali na szubienicach. Położnice,
Męszczynom na swoim miejscu leżącym usługiwały.

MONOMOTAPOW Krol [w Afryce:] gdy kichnie, ka-
szle, albo piie, wżyscy w pokoju, nadziedzicznu, w Mieście ki-
chają, kaszlą, wołają: *Vivat. Theatrum Politicum.* Ge.

Generalnie ledwo nie wszystkie starożytne Narody, ten obserwowały Ceremoniał, że stołów zażywali robionych z klonu y Jesionu, przeciw węzowey truciźnie skutecznego. Gości do stołu zapraszali albo trzech tylko, na pamiątkę trzech Bogiń *Charites*, albo *Gratie* nazwanych, albo też dziewięciu, *in memoria* dziewięciu Muz, *Præsidum* Nauk y Mądrości, ztąd urosło *Adagium Septem Convivium, novem Convitium*. Obiad starożytnej iadali przed Wschodem Słońca, iak terażniejsi chłopci Polscy, y zwali to *prandium*: drugi raz iedli o południu, zwali to *Cenam*. Z tey racyi u Łacinników *Gena* kładzie się za obiad. *MOSI NI*, albo *MOSSI NÆ* lud w Azji głęboko *olim* mieszkający, postrzępszy w Krolu swoim iaką akcją naganną, głodem go morzyli. Starożytność Dzieci na świat wydane wodą iak y teraz ciepłą umywali, przytym oliwą y maślem smarowali: Spartańczykowie winem, zapobiegając różnym chorobom. *Thraces* y inni Męszczyznom dnia 9, a Białogłowom dnia 7 albo 8 dawali imię, dzieś ten zowiąc *Lustricum*, albo oczyszczenia.

U Troglodytów Afrykańskiey Nacyi zwyczaj był dzieciom dawać imiona Bydłać *alias* Wołu, Krowy, że ich mięsem żyją, od bydłać też siebie zrodzonych bydź twierdzili. Iedni dawnych wieków byli wielkimi moderatami w iedzeniu y y w napoiu, *servando legem*; iako *Anascharsis* radził: ieden kieliszek wypić *ad extinguendam sitim*, drugi *ad hilaritatem*, trzeci *ad voluptatem*, czwarty *ad insaniam*. *EBULLUS* Póeta radził mniey, to jest ieden *sanitatis*, drugi *amori*, trzeci *somno*: Białogłowe widzieć piianą, za rowny z cudzołóstwem poczytano kryminał. Ztąd całowania żon nastął zwyczaj, aby odorem dociekt Mąż, ieśli żona trunkowego niezażyła piżma, Drudzy byli iako *Dolus Danaidum* pchali y lali w siebie *sine lege*. *Mitridates* naznaczył tym *premia*, którzyby pili nad miarę y zwyczaj. *Alexander* Wielki *Promacha* Macedończyka korona udarował, że *hederá* sobie uwię-

czył głowę, *alias sine lege* lat w siebie trunki y był *truncus*.
 EZOPA ieden pułmisk kosztował sześć set *Sejterios* [taka była
 moneta:) samych kanarkow pefen, z ktorych za każdego po 6
 placono srebrnikow, *currentis* na on czas *monetę*.

N A C Y E y O S O B Y

Iakim Przymiotem albo Kunsztem Swiatu zalecone.

SCYTOWIE iazdą konną y Tessali od nich nauczeni, y wszyscy <i>Sarmatae</i> .	GRECY Dowcipem y kłam- stwem.
SERES Jedwabiem, ztąd <i>Sericii</i> y wełną sławni.	ALEXANDRINI, zdradą, Gram- matyką, y Geometrią naswie- cie byli <i>gloriosi</i> .
SCYTOWIE, ITUREYCZY- KOWIE, MEDOWIE, KRE- TENSES, PARTOWIE, GELONI, ARABOWIE, Łukiem y strzałą w sławieni.	KRONTONIATÆ Medicyną: Cimmerii w Włoszech ciemno- cią
TUSKOWIE <i>vulgò</i> TOSKAN- CZYKOWIE Wieszczbiar- stwem.	CYRCE Matrona trucizną w sła- wiła się
MARSOWIE, UMBROWIE, PSYLOWIE trucizną, zie- lami głośni.	BEROSUS sławny Grammatyką, Edyp tłumaczeniem <i>Ænigmatii</i> . albo zagadek: Aristeusz Rod- ki swiatu od miodu, bo <i>DEUS</i> <i>Mellis</i> .
BABYLONCZYKOWIE, E- GYPCYANIE, Astrologią.	ALCINOUS Ogrodami: <i>ARGUS</i> Stooczny, wzrokiem.
LAKONCZYKOWIE zwię- złością słow, ztąd <i>Laconismus</i>	ANNIBAL <i>Stratagemmate</i> , albo sztuką Woienną: Akteon my- ślistwem: Alexander Wielki <i>Magnanimitate</i> ,
ATENCZYKOWIE Wodne- mi statkami & <i>arte statuaria</i> u sławili się.	Plato y Arystosteles Filozo- fią:
LACEDEMONCZYKOWIE Prawami.	Arachne sławna delikatną przędzą Ty-

Typhis Kunlzem żeglarskim,	<i>dicium</i> , to jest, surowý sąd.
Dædalus Budowamiem:	Apelles Malarstwem. Praxiteles
Katol Powagą, NUMA Pompei	Rzeźbą <i>TRAJANUS</i> Cesarz
liusz Krol Rzymski Religią,	<i>Bonitate</i> .
Regulus Wiernością:	Kleantes Pracą y Sedentarią,
Scevola Státkiem y Pacyencyą,	Zoroastes śmiejący się urodzo-
Radamanthus Sędem: Ztąd	ny, Czarnoxiǳstwem,
ma <i>Origmem Radamatbaum Ju-</i>	Hyppolitus wstydem. &c.

O Herulach, Hunnach, Frankach, napisał Sidonius:
Cursu Herulus, Hunnus jaculis, Francusq; natatu.

O Rzymianach y Grekach Cicero napisał:

Armīs Italia non potest vinci, nec Græcia disciplinīs.

Lucanus Póeta w Lydyńczykach, w Getach, w Frygach, w Lygures, w Kares [był to nikczemny Narod w Azyi Starożytny:] te notuie *vitia*.

*Barbarus est Lydus, Servus Geta, Fæmineus Phryx;
Fallaces Lygures, nullo situs in pretio Cor.*

Liwiusz Historyk Lyguńczykow zowie *Durum in armis genus*.
Y to tu *non omittendum*, że Niemcy Krolow obierali *ex Nobilitate*,
Wodzow *ex virtute*, według Tacyta, Medowie uważali *Corporis
robur*. Lydowie chybkosc w nogach. Indowie obierali urodzi-
wych Regnantow: Murzyńi bogatych: Górdyuszowie tłustych,
tułowitych, jako świadczy *Alexander ab Alexandro. Lib: 4: cap: 25.*

Orosz masz Zwierciadło Geniuszów Narodow,
z ktorych iedne *sub alio nomine* zostaią, drugie *sub eodem*,
inni cåle z Swiata *sublati* albo w inne za-
mieniły się Narody.

TYTUŁ

Xxxxj.

TYTUŁ TRZECI
 DRUGIEY CZĘŚCI KSIĘGI
 WIELKI LINGWISTA,
 BIEGLY TLUMACZ JEZYKOW
^{albo}
 SCYENCYA o JEZYKACH ich *ORIGINEM*
 & *declinationem* opisująca z wielu Autorow.

PO różnych NARODACH wyliczonych, zdami się *aptissimè* y *connexè* o Językach idzie materya, którym *discernuntur* Narody. BOG Wlzechmogący jako stworzył Adama, wlał mu *omnem Scientiam*, oraz Język jego *instruxit* mową tą, która się Hebrayską potym nazwała od Hebra, przy którym samym tylko przy Wieży Babilońskiej, *in confusione Lingvarum* Język pierworodny, *alias* nappierwszy, Adamowi od BOGA wlały, y Potomkom Jego komunikowany był, został. Przy budowaniu zaś Wieży Babilońskiej, że to było *superbū opus, æquataq; Machina Cælo;* próżney ostentacyi fabryka, Nemroda BOGU obmierzonego Inwencya y promocyja, wszyńska owa ludu niezliczonego mnogość, koło fabryki robiąca, Dekretem Pana BOGA *Ultoris santi ausūs,* ukarana pomieszaniem Językow, czyli nowych stworzeniem, gdyż *Philo* Zyd uczony bardzo Starożytny trzyma, że była tylko *confusio* Językow już będących na świecie, Hebrayski *in sua puritate* rezerwując a nie nowych wlań w onych niezbożnych

żnych Architektow. Iednakże ta nayspewniejszy sentencya, że przy Wieży Babyłońskiej wszystkie nowe urodziły się Języki, gdyż *ab Origine Mundi*, cały Świat był *unius labii* według Pisma Świętego; y ten Język był konserwowany w sprawiedliwym człeku do Fabryki tej się nie implikującym Heber nazwanym, Oycu Falego

Dopiero ile Familii było od Nôdęgo Synow trzech, pochodzących, każdey Familii nowy dany jest Język. Aże Familii od Jafeta, Sema, y Chama poszło 72, tyle też y Językow uroi, dzito się przy Wieży Babyłońskiej według zdania Euzebiusza Epifaniusza, Prospera, Pereryusza, cytującego po sobie Hieronyma, Arnobiusza, Or geneza.

A tak przy nowych Językach, iakaś urodziwszy się diffidencya, dała oka yą każdey Familii *Novas Colonias* szukania wobszernym Świecie. *Lingvarum diversitas, hominem alienat ab homine*, mowi S. Augustyn. Tegoż jest zdania y *Claudius Marius* mowiący: *Gentem lingua facit*. Róż nosć tedy Językow różność serc y Nacyi kreowała na świecie.

Naprzod *in genere* o Językach *sciendum*.

WSzystkie prawie Narody, ktore więkza *adornat* Polityka, od grubych dystyngwująca Nacyi, mają dwojaki Język, jeden wyborniejszy, y polityczniejszy, na Dworach Monarchow, Xiążąt, Pandw, y w Polerowanych znajdujących Olobach, ledwo nie codzień *juam ad culturam majorem* przychodzący. Drugi Język Gruby y pospolitszy *Communis, Idiomatica, Usualis*, którego lud pospolity zażywa; y jest wzażywaniu pospolitym w całej iakiey Nacyi; iako to Polski w całej Polsce. Jezcze może *cogitari* Język dwojako; że ieden jest *Doctrinalis*, iakim różne nauki y *artes traduntur*, którym Pisma, Prawa pisane. Drugi *Oratorum, Poëtarum*, troche trudniejszy od Doktrynalnego, ale też

też piękniejszy daleko od mowy pospolitey, partycypuiący z Języka na Dworach praktykowanego *alias* politycznego y poleownego.

Y to wiadomości Polityka nie powinno *celare*, że Językow są *Matrices* albo *Matres*, z ktorych różne rodzą się Języki albo *per corruptionem*, albo *per correctionem*, przez liter, lub pronuncyacyi kommutacyą. Y tak w Europie tych Językow *Matrices*, albo Matki, większe y *primatum* trzymające są cztery, a niższych y mniejszych 7. Większe y pryncypalne są ŁACIŃSKI, na przykład: DEUS, od ktorego iako Syny albo Córki porodziły się pod czas innundacyi Rzymu przez różne Narody, to jest WŁOSKI Język, FRANCUSKI, HISZPANSKI. Ktore wszystkie wielkie w sobie mają podobieństwo *vg.* Gener Zięc, po Włosku się zowie *Genero*, po Hiszpańsku *lerno*, po Francusku *Gen-dre*. A te Języki od Łacińskiego uformowane zowią się u Politykow y Lingwistów *Romanenses*, albo *Romane*, bo *in Cunis* Rzymu urodzone.

DRUGA *Matrix* Językow w Europie Grecki, 'naprzykład THEOS, to jest BOG, z ktorego Języka wiele się urodziło podobnych w Oryentalnych Państwach, osobliwie gdzie *Greeka viget Religio*, albo Grekow zachodzą *commercia*, do tych czas się konserwujące.

TRZECIA Matka jest Język NIEMIECKI *genuinè* zowiący się *Lingva Theutonica* od Thuiskona Fundatora Niemcow, *Ascanes*, inaczey zwanego, Prawnuka Nôégo; naprzykład ten termin NIEMIECKI: GODI *alias* BOG. Ten Język zowie się *Theutonismus*; także *subdivisus* na *Theutonismum Superiorem* *vg.* Wasser, Woda. Od NIEMIECKIEGO pochodzi Języka Język *Saxonismus*, [SASKI] *Danismus* (DUNSKI) Znowu od Saskiego iako Latorości od drzewa urodziły się Języki *Nord Albingow*, *Prizyow*, *Turyngow*. potym *Anglismus*, (ANGIELSKI) *Scotismus*. (SZOCKI: Od]

Od Duńskiego pochodzi Język DUNCZYKOW pogranicznych respektem Państwa Niemieckiego. DENOMARCK nazwanych. Drugi Język DUNCZYKOW od Południa leżących, a ten jest Język SZWEDZKI, trzecia *tandem Danisimi*, to jest DUNSKIEGO Języka *species*, jest ta mowa, ktorey używają Duńczykowie od Północy leżący, Nordan, Norwanii y Norwegi nazwani; od ktorych ISLANDCKI Język na Islandii Insule urodził się czasow nie, dawnych; ktorego Norwerczykowie przecież tyle rozumieją ile Francuzi Włocha.

CZWARTA *tandem Matrix*, ktora w Europie narodziła Językow, jest Język SŁOWIENSKI naprzykład BOGE. Synowie tej Matki są te Języki RUSKI MOSKIEWSKI, POLSKI, CZESKI, ILLYRICKI, *alias proprie* SŁOWIENSKI, DALMACKI, WINDICKI. Charaktery albo sposoby pisania są dwojakie: jeden Ruski y Moskiewski, Drugi Dalmacki, albo Hieronimow.

Pomniejszych zaś Językow, nie tak w Europie wziętych y obfzernych jest siedm *Species*, y są innych Matkami. Taki jest Język Epirotow, ALBANSKIM nazwany: Drugi Kozakow PEREKOPSKICH y Tatarow: Trzeci WĘGIERSKI z Azji do Europy przez Hunnow y Awarow wniesiony: Czwarty FINNOW, ktorego też *Lapones* zażywają; Piąty HINTLANTCKI: Szósty BRYTANSKI, Siódmy KANTABROW.

Podobne *Matrices* znajdują się w Azji, Afryce y Ameryce, ktore różne Swiatu *propagarunt* Języki, ktore tu będą explikowane.

Generalissimè zaś mówiąc o Językach całego Swiata, ktore są *Matrices* ich, powiadam *ex mente* wielu Autorow, iż ich jest pięć Matek, to jest HEBRAYSKI Język. 2 GRECKI. 3 ŁACIŃSKI. 4 TEUTONSKI, *alias* NIEMIECKI, 5 JLLYRYCKI, *alias* SŁOWIENSKI.

Yyyy

Hebray

HEBRAYSKI w Heber konserwowany, cztektu sprawiedliwym, iakom iuż namienił. Zniego sieurodził CHALDEYSKI, ARABSKI, SAMARYTANSKI, EGYPYSKI, SYRYYSKI. Ten Język Swiata jest pierworodny; pierwiastkowy, razem z Swiatem urodzony; *notandum*, ze był tylko konserwowany w Linii Hebra tey, z ktorey *descendebant Posterii* iego, aż do Abrahama, do Izaaka, Jakuba, do iz Patryarchow, zktorych *rectâ Linâ* Chrystus Pan *descendit*. Y to o tym *notandum* Języku *ex mente* Abuleńskiego Biskupa Alfonſa Toſtata, iż był przedtym daleko bogatszy w słowa y doskonalszy, albowiem Żydzi w długą, zaprowadzeni niewolą osobliwie Babylońską między różnemi zostając Narodami y Językami; swoy nie iako nadpsowali, potęszowali: Ztey racyi Pismo S. Esdras *Scriptor eruditissimus & in Lege DEI versatissimus*, z niewoli wybawionym Żydom musiał tłumaczyć, Hebraykim samym czystym Językiem *olim* pilane, od Żydow przez lat 70, duzo zapomniane, albo długością czasu dlanich stające się trudne do zrozumienia, dobrze explikować. Oprocz tedy czystey Hebrayskiej mowy w samym tylko Prawie Boskim zachowanej, iuż niebyło u Żydow tego Języka samego czystego *in usu*, tylko z SYRIACKICH y CHALDEYSKICH wielu terminów podszyty; jako był, gdy Chrystus Pan przyszedł na świat y nim Najswiętsze swoje *effata* Swiatu promulgował w Ewangelii.

Innych zaś czterech Językow *Matricum*, w Europie się znajdujących iużem explikował *propaginem* y *sequens* dyskurs *specificè* o nich traktuje.

Obszerniejsza

Specyfikacya Językow wlytykich zpoważnych Autorow.

HEBRAYSKI Język bierze prym iako nayspierwszy na Swiecie, o ktorym, lubom dopiero mowił, y to ieszcze *dicendum*

aum & addendum restat: że on naylepiey y *genuinè* kaźdey rzeczy wyraża nature, *propriffima vocabula* wzelkim rzeczom akommoduiący, bo od samego BOGA Adamowi pierwszemu człeko-
wi inspirowany; bydź tedy musi w tym Jezyku kaźda denomi-
nacya, istotę y nature *in ipso sono* należycie wyrażaiąca.

Tym Jezykiem BOG do Moyżesza mowił, tymże Chry-
stus Pan zmieszany z SYRISKIM w Judzkiej Ziemi na teń
czas uzualnym; tymże samym Jezykiem mają mowić Błogosta-
wieni po generalney Resurrekcyi w Oyczyźnie Niebieskiej, w
Ziemi prawdziwie mlekiem y miodem płynącey, to jest, *omni*
genere delicii pomysłnych opływaiącey, wszystkim nam obiecany,
iako trzymają Arias, Galatinus à Castro, wsparci na wyraźnym
Texcie Pisma Swietego *Sophonia cap: III. Tunc reddam populis la-*
bium electum. Przez ktore słowa rozumieią Jezyk HEBRAY-
SKI, będący *ab origine Mundi*, y mający się kontynuować *in eterni-*
tate. Tego Jezyka *usum* mają wszyscy Zydzi gdziekolwiek *in*
Orbe terrarum się znajdujący do Nabożeństwa y pismá go zaży-
wając; do dyskursu zaś familiarnego *adhibent* Jezyk ten, który
jest Oczysty w tym kraju, gdzie się znajduią. Nasi Polscy Zy-
dzi mowią Jezykiem Niemieckim Polskim, Ruskim.

CHALDEYSKI Jezyk, którym mowili Babyłończykowie,
Assyryyczkowie, wielkcy był powagi dla wielu mądrych Książ
tym Jezykiem pisanych, ktore Księgi z Bibliotek y Archiwow
Alexander Wielki zawoiowawszy Babylońią, gdy do Alexan-
dryjskiej swojej przeniósł Biblioteki, ogniem kazualnym poszły
w perzynę y popioł z wielką y nigdy nieoptakaną szkodą *Rei-*
Publice Literatorum. Niemało *hausit* mądrości z Chaldeyskich
Książ Aristoteles, od Platona pochwalonych. Ten Jezyk uro-
dził się z Hebrayckiego zepsowanego.

CHANANEYSKI Jezyk albo SAMARYTANSKI także
z Hebrayckiego urodzony, ale nieiako charakterem y dyalektem

się dystyngwujący. Jako Samarytani od Samaryi Stolicy, nazwani Ceremoniałem Religii, tak Pismem y Językiem byli *distincti*. Żydzi ich nienawidzili raz, że Wenerę Boginię *sub specie* Gołębicy wenerowali, druga że Kościół sobie z konsensem Alexandra Wielkiego na Gorze Garizim erigowali, Jeruzolimski m postponując; który potym Żydzi obaliwszy nienawiść wieczną ich na siebie zwalili. Żydów się bardzo strzegli: z nimi nie przedstawiali: Pięć Książ tylko Moyżeszowych przyjmowali. Kircher racyocyduje, że Chananeyski Język iedenże jest z Samarytańskim, w Ziemi obiecanej, albo Chananeyski od Chanana Potomka Nôgô rzeczony, potym Palestyną nazwany.

SYRYJSKI Język iedenże wielu Autorom здається być, z Językiem ASSYRYJSKIM, BABYLONSKIM; iedenakże różniący się od SAMARYTANSKIEGO. Chrystus Pan także *Syriacâ locutus lingua*, iako się pokazuje w Ewangelii;

ARABSKI Język w trojakię Arabi się konterwujący, inaczej nazwany *Lingva Amalecítica, Madianitica*, a tych czalów *Ismaeliticâ*, albo Hagarena: jest *Spuria Linguae Hebraeae*. W wielkim poszanowaniu y używaniu uwszystkich *Machometanizmum* wyznających, którzy niezliczone erigują Szkoły dla uczenia się tego *Idiomâ*; iż Machomet tym Językiem mówił, y swoynapisał Alkoran. Cały prawie *Oriens* tego ma *usum*; y może być zlustrowany od Tatarski aż do Chin *beneficiô* tegoż Języka, tak jest wzięty, w Słowa nie skąpy; Ten w Afryce w Ab, Ssynskim albo Murzyńskim Kraju zażywany.

MURZYŃSKI Język. w Etyopii szrodek Afryki trzymający *regnat*, jest złożony z Hebrayskiego, Syryjskiego, y Arabskiego Języków, dla bliskiego sąsiedztwa. Co charakter albo litery y sposób pisania, *totô Caelo aberrans*.

PERSKI Język, *olim* Elamitow zwany. Persya będąc pod panowaniem Assyryjczyków, y Chaldecow, Assyryjskiego miała *usum*

usum Języka: Potym gdy Alexandra Wielkiego *subietta jugo*, Greekiej Nacyi osadzona *presidiis*, y z niemi ustawicznie mając *commercia*, ten się Assyryjski popsował, atym bardziey pod Rzymianami, Turkami, owzem sam Assyryjski z Greckim pomieszany, znowu Łaciny, Tureckiey, Tatarskiey mowy musiał przypuścić y cierpieć *mixturam*. Teraz Tatarska mowa Persow jest, *Patria lingua*, z przydatkiem Arabskiego, *alias* nikt *in predicamento* mądrości y nauki, nikt *in Collegio Literatorum* nie ma się w Persyi komputować, ktoby Arabskiego Języka y Pisma niebył *gnarus*.

EGYPSKI Język. Ten się owie inaczey *Lingva Pharonica* od Faraonów w Egypcie panujących, ale *in candore sub, & sinceritate* bardzo daleki od dawnego Egypckiego Języka. Bardziey teraz w Egypcie panuje Język Arabski, a między uctzonemi y Zakonnikami *Coptae* nazwanemi, *Lingva Coptica*; nią polerowne mowy y Pisma są formowane. Sam zaś Oczysty Egypcki Język z żadnym na świecie nie mający *affinitatem*, był w obserwie aż do czasów Kambizesa, który zawoiowawłszy Egipt, wślytkich *Literatos* y głęboko biegłych w Hieroglificznej Scyencyi y Symbolicznej nauce pozabił, Obeliszki pełne Hieroglifikow, *alias* pewnych figur, obrazow, co innego reprezentujących, co innego *in sensu arcano* znaczących, poobalł; słowem Egipt y *Monumenta* mądrości pełne, całę zgladził. Lecz gdy Egipt Alexandrowi Wielkiemu *cessit*, za jego konsensem wślytka ta *Scyencya* Hieroglificzna y Kaptaniey *Compositores Interpretes*, są *restitui*, y Język Kopteyjski przywrucony, ale bardzo sk żony, Greekiemi nie zliczonemi podszty terminami, y co dzień się podszywaiaący, Grammatyce Egypckiey dobrze akommodowanem; KOPTEYSKI Język w twoim Alfabcie liczy liter 23. Podobno y Cygański Język jest EGYPSKI, ale ma bydz, od prostakow zmienionv, z Wołoskim, Tatarskim, Węgieńskim zmieszany.

FENIGENSKI Język w Fenicyi Krainie się znaydujący od

Fenixa Krola nazwaney, od tegoż Krola sposobu pisania nauzoney, Tripol, Sydon, Tyr sławne Miasta w sobie inkludującey, iako o tym y Kurcyulz Historyk wspomina *Lib: 4 de Tyris: Hec Gens Literas prima aut docuit, aut didicit.*

ORMIENSKI Język, cale nic z Hebrayskiego, Chaldeyskiego y Syriackiego nie mający, sam *de suo subsistens*, od wszystkich Orientalnych Idiomatow dystyngwowany.

GEORGIANOW Język w Georgii pod górami Kaukazem leżącey od Świętego Georgiusza albo Jęrzego tamecznego Apostoła nazwaney, y *ad Christianismum* przywroconey, jest *in usu*; składa się z Ormiańskiego, ale inne cale ma charaktery albo Pisma.

TATTARSKI czyli TATARSKI Język, w Wielkiej Tartaryi aż do Indyi się rościąga, Wielkiego Mogora albo Mogola Państwo napelniający, ale y ten *jaeturam passus* z przymieszanego Arabskiego Języka wiele w sobie mając z czasow ogłoszoney Religii Machometaiskiej. Charakteru albo pisania sposobu zażywają Chaldeyskiego, wzięwszy go dawnych czasow od Kapłanów Chrześciańskich, wraz z Wiarą, z Chaldei przyistanych, iako Kirher *in China illustrata* probuje *authenticè*.

TURECKI Język, jest z Tatarskiego pochodzący *Origine*, bo też Turcy według Geografow z Tatarskiej krainy na północleżącey *Turcistan*, albo *Turchistan* rzezconey, w Azyatyckie krainy przeniesli się; Zakon Machometow przyieli, y swoy Język skąpy w słowa, dla zrozumienia Alkoranu po Arabsku pilanego, Arabkim podszyli Językiem.

Po HEBRAYSKIM Języku pierworodnym y Oycu wielu Językow.

GRECKI Język drugi *ex primogenitis Lingvis*, Ociec wielu *Idiomatum*, przyniesiony jest w Greckie Państwo przez Jwana, albo Jonen Syna Jafetowego, od ktorego Grecya *lonia* imie swoje wzięta,

wzięta; iako HEBRAYSKIE, CHALDEYSIE, ARABSKIE Księgi, przytym *Bibliae Hebraeae* ustraboná to zdanie *confirmant*. Potym *Pelag*, czyli *Pelagius* słysząc o szczęśliwych Sukcesach, *in occupandis Regnis* Potomków tegoż Iwan, czyli Jonen, tentował podobnego szczęścia, y Krainę *Peloponesum* osiadł, dająciey, potym całe Grecyi *Pelagias*, a Grekom *Pelagii* denowinacyą, od swego Imienia. a Ten tedy Język Grecki inaczezy *Lingua Pelagica* rzeczony, iak różnych Narodow, tak *Idiomatow* narodził, to jest, *Atticam, Ionicam, Aolicam, Pnygiam, &c.*

Z Greckiey dopiero Nacyi, do *Latium* albo do Włoch, gdzie *Aborigines* y *Sicani* mieszkali, wielu wyniosłszy się Obywatelów, ŁACIŃSKIEMU Językowi założyli *fundamenta*, o czym *in Lingua Latina*. O Greckim Języku *Sciendum*, że żaden *in Orbe terrarum* takiey nie ma kultury, elegancyi, energii, *expressyi*, y słow *abundantiam*. Co się daie widzieć w tych wierszach w Komedyi Plauta

Nugipolyloquides, argenti Extenebronides,

Techniloquides, mummorum Expalponides.

TE słowo *Nugipolyloquides* wiele w sobie słow inkluduje to jest *Nugas, multas, loquens*: Te słowo *Extenebronides*, to jest *extenebris* wykupujący srebro, pieniądze: Te słowo *Techniloquides*, znaczy *technas loquens*, to jest zdradliwie, pochlebnie mowiącego. Ten zaś termin *Expalponides*, tłumaczy się, *Palpatione*, to jest pochlebstwem, obłaskami pieniądze łupiący, zbierający iako trefnie sie na Pańskich Dworach. Podobne słowa *Arripides, Euripides*: co porwie, nie wydrzesz *Majestas* tego Języka y z tąd nie mała wydaie się, że Hymny śliczną Grecką prozą są pisane, na różnych wygrywane instrumentach: że tymże Językiem wielu mądrych pisało Autorow, ielzcze przed starożytnym *Homerem*, potym sam *Homerus* Iliacką alias Trojańską Woynę *Styśó Gracó admirabili* opisał w Księ.

w Księdze *Ilias* nazwaney: Po nim *Hesiodus*, potym *Herodotus Historicorum Parens*; nad ktorego biegley, lepiej y umieietney żaden Egypski, Babiloński, Medski Percki Autornie opisał *antiquitates*. Z Grecyi *Plato* y *Aristoteles* Filozofowie: *Euklides* y *Archimedes* glowni Matematycy: *Hippocrates*, *Teophrastes*, *Galenus* Medycy: *Lycyrgus*, *Solon*, Prawni: *Tucydides*, *Pausanias*, *Diodorus Siculus*, Historycy: *Demosthenes*, *Isocrates*, &c. Krasomowcy. *Atanazy*, *Cyryllus*, *Bazyli*, *Chryzostom*, *Epifaniusz*, *Grzegorz*, wielcy Doktorowie, y Świętych rzeczy *Scriptores*. A tych wślytkich y niezliczonych *Alma Mater* Grecya Swiatu wydała, Greckim Językiem uczyniła po całym Swiecie *bene audientes*. Nie małą uczyniła szkodę dla Literatów *Leo Isauricus* Cesarz Grecki Obrazoborca, kiedy po Obrazach y na Księgi złość obrociwszy, Książ mądrych spalił 3. kroć sto tysięcy, iako świadczy Księga o Schilmie Greckiey.

Tym Językiem aż do Tureckiey Tyrańskiej niewoli, były Greckie napelnione Biblioteki, M. drości *Archiva*, przeszłych wieko v memoryały, następujących *Magistrorum*; ale przez Turecki grubiański Narod żadnych Scyencyi nie pretenduiący, poruynowawszy Grecyą wszystkich Mądrości y nauki *olim sedem*, poruynowawszy Pałace, Biblioteki, ledwo dał tyle czasu, że *cum bono Reipublice literatorum* przecież nie mało Książ z Grecyi do Włoch y do całej wyniesiono Europy; czego naywięcey partycypował *Bessarion* Kardynał, *Emmanuel Chryzoloras*, *Lascaris Bizantinus*; *Georgius Trapezuntinus*, &c. &c. Ktorzy iako wielcy ludzie z Grecyi do Włoch zaproszeni, nie małemi zapomożeni summai skryptami Greckimi napelnili Włoskie Kraie, wzbudzili w mądrych y ciekawych ochote też *scripta* y *Manuscripta* na Łaciński *transferendi* Język; ztąd po Cudzoziemskich Akademiach, publicznych Szkołach, prawie *Lege coutum*, nie promowować *ad Doctoratum* tylko, ktoby w Greckim Języku był pierwey perfekt

LACINSKI Język jest *Matrix* WŁOSKIEGO, y **HISPANSKIEGO**, **LUZYTANSKIEGO** Językow; a to w ten czas na te podzielony *ramos*, gdy Gottowie, Wandalowie, Alanowie, Longobardowie, Hunnowie, Herulowie, Rzym y Włoskie Państwo opanowawszy, w nich długo bawiący do pomieszania, y nowych *ex corruptione prioris*, breowania Językow d. li okazyją. Potym z Łacińskiego y Włoskiego mixtury, urodziły się *Insulares* albo na wyspach mowy: Sardyńska y Syceylijska: owżem w samey Francyi y Hiszpanii iako też w Włozzech tyle się urodziło Dialektow, to jest mowy w jednym Narodzie różności, ile Prowincyi; naprzykład w Włozzech *Osca*, *Sabina*, *Volsc*, y *Hetrusca*, *Lingva*, porodziły się; a ta *Hetrusca* inaczey się zowie *Ihusca*, albo *Tuscana*.

Łacińskiemu Językowi w Włozzech dała *initium*, albo *Carmenta* Ewandra Matka. oraz go z Pismem Łacińskim z Arkadyi zaniośszy *teste Plinio*; albo też z Faliskow Nacyi y Krainy Herkules wprowadził. *Halicarnasseus* zaś Autor twierdzi, że sam Ewander był Autorem Łacińskiego Języka w *Latum*, albo w Ziemi Łacińską nazwaney, z Arkadyi uciekaiący, gdzie było gniazdo Nacyi *Aborigines* zwaney. Łacina tedy z Grecyi do Włoch zanieśiona, a do Grecyi y Fenicyi z Egiptu przez Kadma y Fenixa Braci. Iakoż y charaktéry albo modelusz pisania w Egypcie przez Chulai. Krola Egypskiego, czyli przez *Trismegista*, *ter Magnum*, człeka Konsiliarza iego z Hebrayskich charakterow zinwentowany, przez Kadma, zanieśiony do Grecyi bydź *supponitur*, z wielkiego podobieństwa Liter, Greckich z Egypskimi. A dopiero z Greckiey mowy Łacina, a z Charakterow Greckich litery Łacińskie formowane, iakiekolwiek, ile drukowane mając podobieństwo *cum Matribus*. Język Łaciński z razu był bardzo prosty y gruby, zwał się *Priscus sermo* za Ewandra Turna y Aboriginow będący *in usu*. Duży był *Romanus* mający *culturam &*

elegantiam, gdy *Romanus Consularatus* rządził światem. Trzeci *Sidus* Łacińskiego Języka był *Mixtus*; bo z grubych Narodów we Włoszech frekwencyi skazony, w Włoski, Francuski, y Hiszpański odrodził się. Ale Rzymianie *rerum Domini* żeby nie tylko Rzym Głowę świata, ale też y mowę mieli mądrą, Język Łaciński zrazu prosły; bo starożytny, w słowa skapy, do wielkiego przyprowadzili poleću. W czym niemało pracowali *Ennius, Pacuvius, Plautus, Accius, Nevius* starożytni Rymotwórcy; potym *Cato, Varro, Kwintilian, Julius Caesar, Cicero* Krasomowca; *Liwiusz, Pliniusz, Florus, Solinus* Historycy: Ci wszyscy *pro Romanæ Gloria Gentis* nastyl się sádząc, y ślicznie swoje pisząc *Opera*, Łacinę do wielkiej przyprowadzili perfekeyi, trwającą w swojej porze *perfectionis* aż do roku 500: ktorego Konstantyn Wielki z Rzymu do Carogrodu Cesarstką przeniósł Stolicę *vulgo* do Pody, a w Rzymie otworzył wrota ruinie Fortun, y Języka Łacińskiego, przez inuudancę grubych Narodów. O Cyceronie Łaciny Exkultorze napisano: *Plus mèruisse, qui Romani sermonis limitet, quàm qui Imperii promovisset*: Może się o nim y to mówić: *Romani Romano qui docet ore loqui*.

Taki honor był miany y dawany Łacinie w Rzymie, że Narodów różnych Postom nie innym dawano Językiem audyencyą, tylko przez Łacińskich Tłumaczów. Nie innym dawano *responsa*; krory zwyczaj y u Greków *in unione* z Rzymianami żyjących był *in usu*.

Owsem z tey piękney serc harmonii, tych dwóch Narodów; to *secutum*, że Rzymianie Greckiego prawie wszyscy uczyli się Języka, Wtochy y Sycilia nazwały się były *Magna Græcia*. O co *Cato* przymawiał Rzymskiemu Senatorowi mówiąc: *Se non posse pati Græcicam Urbem*, że w Rzymie naywięcej Greckim mówili językiem, co było *preludium* do upadku iego.

NIEMIECKI albo Teutoński Język, ieden z tych co się
Ma

Matkami zowią Językow, od *Tuiskona in divisione Gentium*, albo od *A-skaneza* Prawnuka *Noëgo*, w tuteyszą zamieszony Kraine, y obszernie rozrodzony, to jest na *Belgicam, Danicã, Svecicã, Anglicam, Scoticam, Saxoniam*, iakom iuż wyżey namienił. Y to *notandũ hoc loco*, że Angielski w Wallii Język ma *originem* z Saskiego, z tey okazji, że Sasi wypędziwszy *Vallios*, z Insuły, ią osiedli, nazwani potym *Anglo Saxones, resse Beda*. W Niemcezech jest naypolityczniejszy Język *Imperialis*, do tey przyprawiony perfekcyi, że Teologowie, Historycy, Fizycy, Chimicy, Medycy, Matematycy, Póderowie, Oratorowie, mają *copiam Verborum, ad genuinam explicationem* swoich trudności.

HOLENDRSKI Język, tak się rozprzestrzenił, że aż w pośrodku Indyi jest *in usu*, gdzie *Nova Batavia*, od Geografow Java zwana, fundowała się tey mowy *sedes*, z ktorey przy *mixtura* grubych tamecznych Językow, *novæ proles* porodziły się, *alias* inne Języki.

DUNSKI, SZWEDZKI NORWERSKI tak się odrodziły od natury Matki swojej, *alias* mowy Niemieckiey, albo Teutońskiey, że tych Narodow Obywatele ledwo mogą się z sobą rozmówić, albo zrozumieć.

WĘGIERSKI Język u samych tylko Węgrow *in usu*, á u wszystkich *in summa admiratione*, że *in meditullia* politycznych Państw y Narodow, samieden tylko jest osobliwszy, gruby, prosty, samym Patriotom *non exteris* potrzebny & *usuualis*. Ma *originem* tenże Język y Narodz Scytow, z Ziemi Scytyjskiey *Jubra* nazwaney głęboko na pułnoc nad Morzem Lodowatym leżącey, w tetu kraie, gdzie teraz Węgry, załżtey, z razu od Ziemi swojej pierwszey *Jubri*, iako ich Słowacy zowią potym *Hungri, vulgo Hungari* zowią się. Jako tedy ta Nacya ze Scytyi Tatarskiego Narodu, tak y Język ich *originem* prowadzi z żadną Nacyą nie mający *kommunikacyi*, dla zbytniey grubości swojej.

SŁOWIENSKI Jezyk, także *Matrix* wielu Jezykow. *Illyris*, albo *Illyricam*, Słowieńską Ziemię *proprid* mówiąc Sklawonią nazywano, potym Dalmacyą nazwali, a ielzcze dawniey, Thraeyi Częścią mianowali, od Thyras Wnuka Jafetowego. Jezyk ten na wiele się rozrodził innych, dyalektem dystyngowowanych, to jest ná Czeski (gdzie teraz bardziey Niemiecki *predominatur*) Polski, Ruski, Moskiewski, Serbski, Dalmacki, Kroacki, Raski, Moldawski, pomieszany z tych, Turecki y Tatarski, ale dla złey pronuncyacyi odmiennosci y korrupcyi słow, ieden do drugiego *ferè* nie podobny. Moskwa y Ruś y wszystkie zdáni się Nacye ze Słowakow *oriunde* wyiawizy Polakow, Pismo mają Cyrilla Biskupa Wielegrádu.

WOŁOSKI Jezyk, że tam *olim* Rzymianie mieli *suas Colonias*, ma wiele terminow Łacińskich, ale *corruptè* wyrażonych, iako to Ark, Sadzat, niby *Arcus Sagitta; bine*, to jest *bene*. Podzzywá się teraz Polskiem, Ruskiem, Tureckiem, Tatarskiem terminami.

LITEWSKI Jezyk własny starożytny także, coś *accedit* do Łacińskiego, boteż *banc Gentem* Rzymianie Łacinnicy *condiderunt*, iako *patet* z Historykow. Teraz w Litwie iako *in cultissima Gente*, Polskiego Jezyka, ile między uczonemi y politykami jest *Flos & primatus*. Lud prosty tameczny ile daleki od granie Polskich, y Miałt, ma *inusu* Litewski Jezyk *item* Ruski, Moskiewski &c.

Oprocz tych w Europie y Azyi specyfikowanych Jezykow, jest ich ielzcze nie máta liczba: ale wszystkie grube, proste, do wylieczonych żadnego nie mające podobieństwa, iako to w **INDYI** *lingua Malaca, Commorina, Brachmanica*, (którym mówią, piszą *Brachmanes Sapientes India*] *Pegwana, Tunchinensis, Tibelana* Filipin *Insul Philippina, Iaponica, Chinica*. W Zachodniej zaś *Indyaliqs* w Ameryce, albo Nowym Swiecie, *Missionarze*
okoto

około 50 Językow narachowali. Prym mają: Meksykański, Peruński, Brazylijski, Magiellański, Chiński. &c.

W AFRYCE, dominium mają Abyssiński, y Arabski Języki, z których mow się porodziły *Lingva Congana, Angolana. &c*
Tandem zamykam gębę, powciągąm Język swoy o Językach mówiący y traktuiący, *Lingvam compeſco labelló*, admiruiąc, że nie 72 Językow ieſt na ſwiecie, ale porachowawłzy *Matres & Filias*, a co wiekſza *ſpurias*, nazbiera ſię, około tyſiąca.

W ſamey Oyczyźnie moiey Polſzcze z Polſkiego Języka, *corrupte Lingvæ* porodziły ſię: Mazowiecki. Kaſzubski. Który dziwnie proſty: y przy kaźdym ſłowie przydaie te Artykuły *le wé, e*, na przykłađ: kupicie Paneczku *leve* ryby. &c.

Proſtotá ludu poſpolitego naywiecey komponuie terminow, nie umieiąc dobrze *pronuntiare* y gdyby wſzyſcy polerou ni y uczeni, *quo ſato in momento* wymarli, a *coſequenter* nie byłoby komu errorow poprawować, wypalono przytym *Piſma*, tedy lud poſpolity, eo dzień by nowych terminow nakomponował, nowy formuiących Język. Iako proſci miáſto Kanonik mówią *Kanownik*, miáſto Kordegarda, *Furdygarda*, miáſto Kredencierz, *Kregencierz*, miáſto Cerulik, *celuryk*, miáſto Kommiſſarz *Konwiſarz*, miáſto Pleban, *Kleban*, miáſto Stefan, *Szczepan*, miáſto Hyberna chłopci mówią *Liberna*. &c.

Corrumpitur przytym naywybornieyſzy Język, *per uſum* terminow Cudzoziemſkich, iako ſię naybardziej u nas praktykuie w Polſzcze; o których *liceat* mowić: *Exteriorum Vos mores & diſciplina deletat, Patrios mores exoſeſtis*. Mając doſć dobre Oyczyſte terminy, Cudzoziemſkiemi ſłówkami, iak wrona Ezopowa różnych płatkow piorkami, ſtroi ſię. Ztąd w Polſzcze na Pańskich Dworach Ekipas depans woianżować, foryſterować, *Lauffer Kuffer*, *naſtuchal* ſię. Gdyby to terminów Polſkich na expres-

szarzczy wyliczonych był *defectus*, wolno by y Cudzoziemskiego zażyć słowa, y to *cum venia*. Jedyna tylko Łacina Polkiej mowy, ile *in publico* była zawsze okrasą od panowania u nas Stefana Batorego dobrego Łacinnika, który chcąc z Polkiego Senatu *collere ruditatem* y do traktowania Łacinskiich nauk *negligentiam*, obligował się żadney nikomu nie konferować Godności, pokiby do niey *per gradus Scientie* y Łaciny nie wstąpił. Iakoż w Mowach Seymowych, y Seymikowych, Wesełnych, Pogrzebowych, kto się zna na stylu Oratorskim y dobrej aplikacyi Fragmentow, y Sentencyi Łacinskiich, było co zawsze admirować w Polsce. A gdybyś w też mowy, Francuskie, Niemieckie, Hiszpańskie rzucił Polaku terminy, *risum non plausum* odniosłbyś, bo to jest *novitas*; *consequenter* y w dykursach familiarnych, że często Cudzoziemskich zażywał terminow, Język Oyczysty y swoy psuiesz; Patriotą będąc iestś Cudzoziemcem, bo cię drudzy nie rozumieją. Tak w Moskwie, lub grubym Narodzie, że *Patriam Linguam* obserwować w mowach publicznych, w Piśmach, prawach y Edyktach *cautum lege*, iest tam *copia verborum genuinè* rzecz każda y *naturalissimè efferentium*. Daleko bardziej *in Politissima Gente Polona*, a czemuż by, bydź nie mogła Oyczystych terminow *abundantia*, wszystkich rzeczy *expressya*, żadnego oprócz Łacinskiego y to *ad culturam* tylko, nie zażywaiąc, w śępując w ślady dawnieyzych Polakow ten tryb obserwujących?

Ktore są naypryncypalnieysze y naypoważnieysze w Świecie Języki?

Odpowiadam, te trzy; Hebrayski, Grecki, Łacinski, ktoremi na Krzyżu Chrystulowym dano iński y pcyą: *Erat autem scriptam Hebraicè, Grecè, & Latinè*. T rażnieyszych wi-kow w Europie uniwersalny iest Język Francuski, a w Azyi Arabski.

Kwe-

Kwestya 2. Którym Językiem BOGU Chwałę oddawać
należy?

NA tę Kwestyą odpowiada Paweł S. w Liście do Rzymianów *Capite 14 versu 11.* *Omnis lingua confitebitur DEO.* Z tym wtykims do chwały prawdziwego BOGA, *ad cultum publicum* tych trzech zażywa ią pryncypalnie Językow iako Świętych y pospolitych: Synagoga Hebrajskiego, Kościół Łaciński Łacińskiego, Grecki Greckiego. Oprócz tych chwałę y innemi Językami osobliwie *in Oriente* chwałę Chaldejskim, Ormiańskim, Syryjskim, Egypckim, Kopteyskim, Arabskim &c. *In Occidente, publica* odprawia *Officia Divina* w całej Sklawonii, y nacaley Rusi Słowieńskim, a to się dzieie z Indultu Stoicy Apostolskiej, pozwalającej językami Oczystemi chwałę Boską oddawać publiczną *ob defectum* Kaptanow, którzyby w tamtych Kraiach czytać umieli po Łacinie, dopieroż rozumieć. Na Słowieński zaś kraj same Niebo dało licencyą na prozbę Cytylla przez głośtakowy: *Omnis spiritus laudet Dominum, & omnis lingua confiteatur ei*, iako świadczy *Aeneas Sylvius in Hist. Boh.*

W Łacińskim zaś Kościele od początkow zaraz S. Religii *usus* był Łacińskiego Języka, tak do Mszy iak do Pacierzy Kaptanów, które y Panny Zakonne po Łacinie odprawowały y odprawują, choć mało albo nic całemie rozumieją Łaciny; ale BOG rozumia ich patrzy serce: choć tedy słow nie rozumieją, krore mówią, choć nie myślą o terminach, ale o BOGU, z którym są złączone przez modlitwę. Ma Kościół Boży racyą, że Łacińskiego zażywa Języka: naprzod, że jest Święty; 2: że Hebrajskich iako to *Alléluja, Hosanna, Amen*, y Greckich, iako to *Kyrie eleison, &c.* ma wiele terminow w łobie. 3: że tytuł nad Ukrzyżowanym JEZUSEM po Łacinie był najbliższy głowy jego. 4: że za Karola Wielkiego z Niemiec, z Francyi Kleryków do Rzymu posyłało według Kofera Autora na wyćwiczenie się w języku y

Cere-

Ceremoniach Łacińskich. s., Ze się zapobiegło *abusui* słow Świętych, bo gdy by nie po Łacinie, ale Oyczytym Językiem każda Nacya odprawowała swe publiczne Nabożeństwa, przeieli by prościy dzieci y do swawoli zażywaliby; iako S. Atanazy Chłopięcien, będąc, drugie chrzcit chłopięta: w Niemczech chłopiec przejąwszy Ceremonią y formę Chrztu, nad kocętami, czyli łzczenietami mōwił formę Chrztu *teste Costero: Gdzie indziey Dzieci formā Consecrationis* ze Mszy S. *proferendo* nad chlebem, w Ciało Chrystulowe zamienić chcieli; ale piorunem, pobici 6. Gdyby się Łaciny nie użyli Klerycy, bardzo by prości byli, iak przedtym na Moskwie y na Ruśi. Choć tedy lud prosty Mszy Świętey, albo Pacierzy Łacińskich nie rozumi, nieszkoduje w tym, bo ma na tomiaśt Ewangelię, Kazania, Katechizmy, Exhorty Oyczytym językiem.

Zaczym Heretycy y Pseudopolitycy nie censuruycie Kościoła Katolickiego, nic przeciwko iego nie umiecie nauce.

KONKLUZYA DRUGIEY CZĘSCI KSIĘGI

Co ma Świat, opisałwszy, Narodow Maniery,
 Językow, co Świat liczy, dawszy model szczerzy,
 Z Marynarzem, co w brzegu stawłszy, nuci pienie,
 Ja kończąc pracę moję, czynię dzieł czynienie
 BOGU: z słow, liter, fotow, daię mu ofiary,
 Y z qwey co odniosę, od ZOILA kary.

K A T A L O G

KANONIKOW REGULARNYCH, KONGREGACYI, XIEZY,

y KLERYKOW REGULARNYCH, ZA-
KONNIKOW, PUSTELNIKOW, KAWALE-
ROW, PANIEN ZAKONNYCH, Kawalerek. &c.

o Których po niekąd traktuję w Części I. Aten w Tytule XXIII,
gdzie o Religii Chrześcijańsko- Katolickiej.
Od Narodzenia Pańskiego, aż do czasow bliskich
nas, po różnych Swiata Kraiach fundowanych,
porządkiem Abecadła ułożony.

Potrzeba wiedzieć, że zaraz po Narodzeniu Pańskim Jan Świę-
ty Chrzyciel był *Protoparens* życia Zakonnego, bo *neq; mandu-
cans, neq; bibens; alias locustas & mel sylve, tre edebat.* Był wielkim
filencyaryulzem, choć Słowa Wielonego Marzatek. Po nim
na życiu Zakonny wiek mtrawili *Cenobite* Jesseuszowie, Anacho-
retowie, Kuldeuszowie, Ramobitowie, wiekow pierwszych, od
Historykow wspomnieni. &c.

A.

Augustyna S. Kanonicy Regu-
larni fundowani. R.P. 390.	Atanazego S. Zakonnicy R. 340
Auberta S. Kameraceńskiego
Kanonicy Regularni. R. 1066	Augustyna S. <i>Eremita. alias</i> OO.
Augustyanie R. 388 <i>Vide ich</i>
<i>w Części I. Aten Nowych</i> kto-
rzy mieli z siebie Papieżow
trzech.
Antoniego S. Kanon: Regul:
Roku 1095.	Alexiani Zakonnicy R. 1300.
Augustyna S. Pampeloński Za-
kon Kanonik: Regul: R. 1106.	Ambrożego S. Zakonnicy, R. 1376
Ambrożego S. Klerycy R. 1578.	Apostolinowie Zakonn: R. 1496
Antoniego Wielkiego Pustel-
nicy.	Augustyna S. Pustelnicy Bosi
fundowani R. 1533
	Augustinianie Reformaci R. 1579

- Andrzeia S. Kawalerowie fundowani około R. 809. *Item* Andrzeia S. w Szkocyi Kawalerowie Roku 1687. inni w Moskwie od Piotra I. Alexiewicza Imperatora,
- Alkantarowie albo *de Alcantara* Kawalerowie R. 1170
- Ambrozianie Kawalerowie 1433
- Acemetki Zakonnice R. *non costat.*
- Antoniego S. Zakonnice R. 337.
- Ambrozyanki Roku 360.
- Augustyanki Zakonnice R. 420.
- Augustyanki Weneckie R. 1177.
- Augustyanki Bose R. 1582.
- Agnieszki S. Zakonnice R. 1326
- Anielskie Zakonnice R. 1500.
- Assumptki P. MARYI Zakonnice fundowane R. 1626.
- Adorantki Zakonnice R. 1654
- B.
- Barnabitowie Xięza R. 1439
- Boni JESU Kapłani R. 1532.
- Bazylego S. Zakonnicy R. 300
ale pewniey że R. 350 *Vide w Części I. Aten.*
- Bazylianie w Włozzech R. 363.
- Bazylianie na Rusi R. 1595.
- Bazylianie w Hiszpanii R. 1579.
- Bazylianie Anachoretowie w Niemczech.
- Benedykta S. Zakonnicy R. 330
czyli 495 fundowani Ciż w prowadzeni do Indyi R. 601
w Kassy nie roskrzewieni R. 720
w Kluniaku R. 890. w Polsce Koło R. 1000 *Vide w l. Części pod Tytułem: Religia*
- Bernardyni, albo Franciszkanie Oblerwanci R. 1210 od Innocen: III. potwierdzeni.
- Benedyktyni S. Justyny R. 1408
- Bonifratrowie albo Jana Bożego albo *Hospitalitatis* Zakonnicy *Videantur w Części I.*
- Brigitty S. Zakonnicy pod Urbanem VI.
- Bracia Bethleemitowie R. 1653
- Bazylianki dawne R. 556.
- Bazylianki zachodnie *alias* w Europie R. 365.
- Bazylianki Kapturowe R. 365 i
- Beghinki Antwerpskie Mniszk fundowane R. 690
- Benedyktynki S. Piotra R. 752
- Benedyktynki S. Wawrzyńca R. 841
- Benedyktynki Kluniaceńskie 890
- Brygitki pod Urbanem VI Pa-
pieżem.
- Bożego Ciała Zakonnice. 1690

C.

Cysterfi fundowani R 1098. li
czą Papieżow z swego Zako-
nu czterech. *Vide w Części I.
Nowych Aten*

Cysterfi Fulienscy R. 1101.

Cysterfi *sine cucullo* R. 1140

Charitona S. Zakonnicy pod Ju-
liuszem I. Papieżem.

Celestynowie Zakonnicy R. 1212.
potwierzeni R. 1278.

Charitkowie R. 1700 albo S.
Hippolita.

Cezarego S. Zakonnice R. 502.

Cysterskie Zakonnice R. 1113.

Corki Pokuty Zakonnice R. 1293

Cysterki Fulienkie pod Syxtu-
sem V. Papieżem

Charytki Zakonnice R. 1636.

Celestynki Zwiastowania Panny
MARIYI fundowane R. 1604.

D.

De Penitentia Błogosławionych
Męczenników przedtym Krzy-
żacy od Kleta Papieża idący,
od Alex: III. *reinstituti* są Ro-
u 1200, tytuł BB. Męczenni-
ków wzięli, a od S. Cyryaka
swoię restauracją R 1266.

Dionizego S. w Remie Kanoni-
cy Regularni fundowani 1067.

Ducha S. *de Saxia* z razu Klery-
cy fundowani R. 1144 potym
tytuł wzięli Kanonikow Re-
gularnych R. 1213.

Dozoloriafzowie R. 920. Deo-
batowie. Te oba Zakony znie-
sione.

Dominikanie albo Zakon Ka-
znodzieyski fundowany Ro-
ku 1216 czyli R. 1220 Mieli
Kardynałow 62 *kide w Części
I. Tit: Religia*

Dominikanki Panny R. 1227.

Ducha S. *de Saxia* S. Tekli pod
Innocentym III. Zakonnice.

Dominikanki trzeciego habitu.
F.

Filipa Neryusza Klerycy 1595.

Floryaceńscy Zakonnicy R. 1109.

Franciszkanie Konwentualni,
ktorych w Polzccze zowią *sim-
pliciter* Franciszkanami. R. 1251

Franciszka S. trzeciego Habitu
Roku 1521.

Franciszkanie 3 habitu od poku-
ty pod Mikołajem IV.

Franciszkanie ścisleyfzey Obser-
wancyi od S. Piotra z Alkan-
tary *alias* OO. Reformaci pod
Pawłem IV. Papieżem.

Franciszkancki Zakonnice R 1212

- Franciszczanki trzeciego Habitu Grobu Chrystusowego Kawalerowie R. 1408.
 R. 1385. Te same w Hannonii reformowane R. 1386.
 Franciszczanki ściślejszey Obserwancyi R. 1631.
 Filipinki Zakonnice R. 1669.
 Fruktuozego S. Zakonnice.
 Franciszczanki Penitentki Zakonnice.
- G.
- Grobu Bożego Kanonicy Regularni fundowani za czasow S. Jakuba Apostoła, czyli za Goffreda Bullioniusza Xiążęcia koło R. 1110, w Polsce nastali R. 1162.
 Genowefy S. Kanonicy regularni R. 1147. Na tym miejscu teraz S. Wiktora.
 Giliberta S. Kanonicy Regularni reformowani R. 1622.
 Gwóździ Świętych Xięża R. 1567
 Grandymontenscy Zakonnicy R. 1026. Ciż sami reformowani pod Janem XXII. Papieżem
 Góry Oliwety Zakonnicy pod Janem XXI. Papieżem.
 Gwielelinowie R. 1155.
 Gwillemitowie czyli Góry Panny Kawalerowie R. 1124.
 Guglietowie R. 1241. zniesieni,
- Grobu Chrystusowego Kawalerowie R. 1408.
 Giliberta S. Zakonnice w Anglii Roku 1148.
- H.
- Hieronymá S. albo Hieronymianie cale fundowani R. 1446.
októrych masz u mnie w Atenach w Części I. Tit. Religia
 Hilariona Pustelnicy
 Humiliatowie Zakonnicy R. 1017.
 Hiletowie R. 1347.
 Hieronimitani Gambarkowie R. 1421.
 Hospitalarii, albo Szpitalni Zakonnicy y Kawalerowie na przyjmowanie y bronienie Pielgrzymow idących do Ziemi S. y na chodzenie koło eho-rych fundowani przed Rokiem 1099, a koło R. 1118 od Paschalisa II Papieża potwierdzeni.
 Hilariona S. Zakonnice albo Mniłzki R. 325.
 Humiliatki Zakonnice R. 1037.
 Humiliatki *in Vico Maronis* R. 1100
 Hieronimitanki w Hiszpanii. Roku 1373.
- I.
- Jakuba S. *de Spotha* Kanonicy Re-

- Regularni fundowani R. 830.
 Jwona S. Kanonicy Regularni R. 1080.
 Jerzego S. *de Alga* Kanonicy Regularni R. 1400.
 Jana S. Chrzciela Kanon: Regularni R. 1425.
 Jana S. Karuteńskiego Kanon: Reg. 1507.
 Jezuiti Klericy Regularni R. 1534. Konfirmowani od Pawła III. R. 1540 *Vide w Części I.*
 Jozefa S. Xięża R. 1636.
 Jezuiti od częstego Imienia JEZUS wspomnienia rzeczni Zakonnicy, od Urbana Papieża approbowani. Początek swoy biorą w Senie Mieście Wtorkim od Pobożnego Jana Kolumbina Kupca tamiecznego R. 1355. przedtym się zwali *Apostolici Clerici Polydorus Virgilius l. 7. c. 4.*
 Jana S. od Pokuty pod Grzegorzem XII. Papieżem.
 Jána S. Kawalerowie *in Jerusalem vulgo Maltańscy, opisani są w Części I.*
 Jakuba S. Kawalerowie R. 1170. *Obacz ich w części I.*
 Jerzego S. Kawalerowie R. 1315.
 Jzydora S. Panny Zakonne fundowane R. 507.
 Jakuba S. *de Spatha* Zakonnice R. 1312.
 Jezuatki Zakonnice R. 1568. K.
 Kanonicy Laterań: czyli ieszcze od Urbana I. Papieża początek swoy prowadzący R. 230 czyli też za Gelazyusza *in Laterano* R. 495. Eugeniusz IV. Ociec S. przydał im tytuł S. Salwatora. W Polszcze nastali bardzo dawno. Ci tytuł mają S. Wiktora. Było z nich Papieżow 36. Kardynałow 300 Cesarze się pisali Kanonikami Laterańskimi. Książ bardzo mądrych popisali bez liczby.
 Konimbrycenscy S. Krzyża Kanonicy Regularni R. 1131.
 Kolumby S. Xięża *de Avellana* R. 1000.
 Komunistowie Klericy 1640. *Videatur w Części I.*
 Karmelitow Montuańskich, Kongregacya.
 Kameduli Pustelnicy R. 1000. czyli 1012 *Vide w Części I.*
 Kartuzyanie Pustelnicy R. 1084.
 Aaaaaz
 mieli

- mieli Papieżów z Zakonu św. Kanoniczki Norbertánki pod
go dwóch *vid* w Części I. Honorjuszem II. Papieżem.
Krzyża S. Zakonnicy R. 117. Kanoniczki S. Grobu Jerozolim-
Karmelici dawney Obserwancyi skiego R. 1620.
od S. Elialza idący, od Alexandra III. R. 1171 Konfirmo-
wani; którym Regułę napisał Wojciech Patriarcha Jerozolimski R. 1217. Mieli Papie-
żów trzech. *vide* w Części I.
Tit: Religia,
Karmelici Donacystowie R. 1420.
Kapucyni R. 1525.
Karmelici Bosi R. 1562.
Karmelici od S. Gory R. 1620.
Karmelici Gory Korony R. 1520.
Kallatrawy Kawalerowie R. 1158
Krzyżacy w Syryi R. 1197.
Krzyżacy w *Belgium* R. 1248.
Krzyżacy z Gwiazdą R. 1303.
Krzyżacy w Luzytanii R. 1688.
Krzyżacy w Inflanciech 1205.
Kawalerowie *de Palmera* R. 1170
Krwie Nayśw: Chrystusowej
w Mantui Kawalerowie.
Kanoniczki w *Belgium* fundowa-
ne R. 650.
Kanoniczki Kolonieńskie Panny
MARYI R. 664.
Kanoniczki P. MARYI Pani na
szej R. 1549.

- Kanoniczki S. Genowefy R. 1647.
Kanoniczki Rotomagenskie, Ka-
noniczki Montañskie, Kano-
niczki Gory Swieckiey, Kano-
niczki Szpitalne, których
lat fundowane, *non constat mihi*.
Karmelitanki dawney Obser-
wancyi R. 326. Karmelitanki
w Europie R. 1248, Karmeli-
tanki Bose R. 1533.
Kaszyńskie Mniszki R. 410.
Kamedulki R. 1073.
Kawalerki *Callatrave* R. 1158.
Kawalerki S. Szczepana R. 1562.
Klary S. Zakonnice R. 1227
Kartuzianki Zakonnice R. 1232.
Kapucynki Zakonnice R. 1542
Kolumbana S. Panny.
Koletki Zakonnice.

L.

- Lateranescy Kanonicy *vide* Kan:
Lateranscy pod litera K.
Lirynescy Zakonnicy R. 1515.
Liliuszowi Kawalerowie R. 1463.
Łazarza S. Kawalerowie *resusci-*
tati R. 1563 ciż z Kawalerami
S. Maurycego złączeni są

- Katalog Kanoników Regularnych Kogr. 768
- Lateraneńskie Kanoniczki R. 440
- M.
- Maurycego S. Kanonicy Regularni fundowani R. 490.
- MARYI *de Cancellade* Kanonicy Regularni R. 1130
- Morka S. Mantui Kanonicy Regularni R. 1104.
- MARYI *de Mercede* Zakon. 1218
- Matki Bożey Klerycy albo *Scolarum Piarum* R. 1614 czyli 1621
Vide w Części I.
- Mniejszy Klerycy R. 1589.
- Makarego S. Pustelnicy R. 350
- Minimi* albo najmniejszy S. Franciszka *de Paula* R. 1413
- Maltańscy Kawalerowie albo *Theutonicus Ordo*, opisany jest w Części I.
- Michała S. w *Karby* Kawalero wie R. 1495.
- Makarego S. Zakonne Panny wzięty początek R. 337.
- Mniszki Egypskie.
- MARYI *de Mercede* Zakonnice R. 1260. Też Bose R. 1265.
- Minima* albo Najmniejszy S. Franciszka *de Paula* Zakonnice wzięty się R. 1495.
- Marty S. Zakonnice.
- Małeńkiego JEZUSA Zakonnice R. 1661.
- Mitosiernie Panny Szaremi od stroiu w Polsce nazwane, fundowane R. 1630. w Części I. pod Tytułem Religia
- Ministranki reformowane R. 1668.
- Maltańskich Kawalerow Mniszki R. 1191.
- N.
- Najśw: MARYI Panny w Austryi Kanonicy Regularni fundowani R. 1140.
- Nauki Chrześciańskiej Kapłani pod Piusem V. Papieżem
- Nauki Chrześciańskiej Klerycy Roku 1540.
- Niepokalanego Poczęcia Panny MARYI Zakonnice R. 1484. czyli R. 1511. *Vide w Części I.*
- O.
- Operariuszowie Pobożni R. 1561.
- Ormianie S. Bazylego albo Bazylianie Ormiańscy za Innocentego Papieża, ale potym znieślieni.
- Oliwetanki Zakonnice R. 1384.
- Oblatki więzy Zwierciadeł Zakonnice R. 1425.
- Oblatki trzeciego Zakonu R. 1602
- Oczyszczenia P. MARYI Zakonnice R. 1590.
- Por-

P.

- Portuenscy Kanonicy Regularni fundowani R. 1116.
- Prioraci S. Laudy Kanonicy Regularni R. 1120.
- Prioraci kochający społeczność Kanonicy Regularni wieku 12
- Premonstratenscy Kanonicy w Cześci I. opisani. Usun Opactw pozwolił im Innocencjusz IV.
- Padolę Uczonych Kanonicy Regularni R. 1203.
- Padolę Zielonego Kano. R. g: R. 1349.
- Piotra S. z *Carbula* gory Kanonicy Regularni R. 1421
- Padolę *Josaphat* Kanonicy Regularni.
- Padolę *Rofcydy* Kanonicy Regularni. R. 1213.
- Panny MARYI Xieża chorym służyący R. 398.
- Pachomiusza S. Pustelnicy y S. Atanazego R. 340.
- Padolę *Umbra* Zakonnicy R. 1063
- Paulini Pustelnicy, *Videatur w Cześci I.*
- Pustelnicy od Gory *Luci* R. 304
- Pustelnicy w Rzymie R. 1588.
- Pustelnicy przy Gorze *Bella* roku 1380.
- Pustelnicy Gory *Senaryo* R. 1593
- Priscelidis* albo Podwiązki Order opisaniem w *Cześci I.*
- Panny MARYI y S. Hieronyma Kawalerowie R. 1322.
- Pawła S. Pierwszego Pustelnika Kawalerowie R. 1502.
- Pachomiusza S. Panny Zakonne fundowane R. 340.
- Prezentki Panny MARYI Zakonnice R. 1664.
- Prowidentki Zakonnice.
- Padolę *Um bry* Zakonnice. R. 1153.
- Penitentki Zakonnice. R.
- Rufa S. Kanonicy regularni roku 1000.
- rekoilektowie mnieyszi S. Franciszka R. 1500.
- Rufinki Zakonnice R. 1602.
- Rozaryanki Zakonnice. S.
- S. Salwatora *de ylwa* Kanonicy regularni roku 148.
- Salwatora S. Kanoników regularnych Kongregacya reformowanych R. 1622.
- Schemmashenscy Klerycy S. Pawła R. 1544.
- Sabby S. Pustelnicy, albo *Sabbate* R. 465.

Sipi-

Szpitalni S. Antoniego Zakonnicy.

Śludzy P. MARYI R. 1233.

Sylwestryanowie Zakonnicy roku 1234.

Skopetynowie Zakonnicy. 1413

Symeona Stylity Pustelnicy.

Szczepana S. Kawalerowie 1562.

Sylwestryanki Panny R. 1231.

Serwirki Panny MARYI Zakonnice R. 1280 Też Zakonu trzeciego R. 1284.

Solitariuszki Zakonnice *in loco Varro* R. 1387.

Solitariuszki inne R. 1676.

Solitki Niepokalanego Poczęcia Panny MARYI Zakonnice.

Sakramentki Panny R. 1653.

Obacz je w Części I.

Siedmiu Bolesci P. MARYI Zakonnice pod Alexandrem VII. Papieżem.

T.

Teatyni Klerycy regularni 1524

O których wide w Części I.

Troycy Świętej X. ęza R. 1675.

Trynitarze od wykupienia niewolników

Trynitarze od wykupienia niewolników, Bosi.

Tarrakonńscy Kawalerowie R. 1061 Ci znieśieni są.

Templarczykowie Kawalerowie *à Temple*, przy którym teneban-tur mieszkać, Pielgrzymów przeprowadzać, nazwani. Autorami ich *Hugo de Paganis* y

Goffred de S. Adamaro Francuzi: approbowani od Honoriusza II. Papieża R. 1128 dawszy im Regulę y szatę białą, do ktorey Eugenius III. przydał Krzyż czerwony. Znieśieni za Klemensa V. Papieża.

Trynitarci od wykupienia niewolników R. 1236

Trynitarci Bose od wykupienia niewolników R. 1611.

Teatynki Zakonnice R. 1633.

U

Vallis Caulium Zakonnicy pod Innocencyuszem III. Papieżem

Ursuliński Parmeński R. 1015.

Też reformowane R. 1537.

W.

Wiktora S. Kanonicy Regularni R. 1113.

Windemscy Kanonicy Regularni R. 1386.

Wawrzyńska S. Justyniana Kanonicy Regularni R. 1404.

Wincentego S. *à Paulo* Kapłani Misjonarze R. 1626. *Videantur w Części I.*

Wizytki Panny, opisane w Części I.

Zolnierze w Montezii R. 1237.

Zolnierze JEZUSA Chrytusa.

w Luzytanii R. 1225.

Złotego Runa Kawalerowie Ro-
ku 1430

X.

Xięnie Cysterskie R. 1198.

Z.

Zrzodła Ebralda Zakonnicy Ro-
ku 1100. Wich Klasztorze wZrzodła Ebralda Panny Zakon-
ne R. 1308.

Anglii, Krolowie Angielscy

Zrzodła Ebralda Reformátki
Zakonnice R. 1117niektorzy pogrzebieni, iako
to Henryk II. y Richardus Cor
Leonis zwany, testę Rogerio.Zwiastowania Panny MARYI
Zakonnice R. 1501. &c. &c.

Możabydź ielcze y inne Zakony Swiete, Kongregacye u-
triusq; sexus; ale że *meam fugiunt notitiam*, Tobie ich czy-
telniku nie stawiam przed oczy. Ktore gdziekolwiek są, w
BOGU będąc zatopione y z świętey pokory z Zakonney klau-
zury, *in lucem* wynisć nie chcą. toć *calamò* Autora; bydź nie
mają inkwietowane, iako to Rekolletki, osierociate, S. Piotra,
ubogie Paniénki w Pałacu Lateraneńskim, S. Eufemii, Szlachcian-
ki upokorzone, S pitalne w Francyi y w Rzymie, Penitentki
Pana JEZUSA Chrytusa, Paniénki mizerne, Dewotki przy
Kościołach różnych osobliwie S. Ducha, mielzkające. Są y
Alumnaty Młodzi, albo *SEMINARIA*, po Rzymskich Pan-
stwach, osobliwie w Rzymie od Papieżów, Panów Chrze-
ściańskich posfundowane, nadane, od Oycow Świętych appro-
bowane; w których *ALUMNI* albo młodź wyborna, w pobo-
żności, w cnotach Chrześciańskich, *in Artibus Liberalibus* exer-
cytują się, wotow nie czyniąc, przecież zyiąc *ad certas regulas*
pod godnem Mitrzani, *cum magno Ecclesie Matris* z tych Sy-
now frużu. Wiele też Zakonów iest zniestionych, albo same
ustaly

Katalog Kanonikow Regularnych Kongr: &c. 772
ustaly, iako to S. Błazcia. &c.&c. *Similiter* ORDERY Kawá-
lerskie jedne cale zniešione, albo ustaly, drugie *vigenti*; ktore co
pryncypalne opisałem w Części I. Nowych Aten moich.

Kto *fussorem* o Zakonach pragnie mieć *informati-*
onem, niech czyta kilka Tomow Francuskich, tam się do-
czyta dawności Reguły każdego, a Habit albo strój obaczy
tamże figurami wyrażony: a la kończę pracę moję na nie-
skończoną BOGA w Trójcy Jedynego Chwałę.

TROYCY Nayświętzey, y bez zmazy Pannie

Nuć moiaKsięgo, chwałę nie przestannie.

Lubo pochwałę, lub weźmiesz nagane,

Oboie nurzam w Boską, serca ranę.

REGESTR OBSZERNY

PANSTW, KROLESTW, XIESTW,
 PROWINCYI, POWIATOW, MIAST,
 y w wszystkich RZECZY w tey Wtorey
 CZĘSCI Nowych ATEN zawierają-
 ących się, przez Alfabet ułożony
 z annotacyą *quò Foliò*, co się
 znayduie.

Naypierwey idzie *folio 1mo* INSTRUKCYA
 PEREGRYNANTA.

A.

AZYA y icy *Imperium*, Kro-
 lestwa, Prowincye à *fol. 497.*

AZYA Północna, albo Tar-
 taryya Wielka *fol. 498.*

AFRYKA z Państwami *f. 626.*

ANGLIA Krolestwo z Prowin-
 cyami *fol. 272.*

Angielscy Krolowie *fol. 276.*

Angielskie Rzady *fol. 278* Try-
 bunaly *fol. 279* Potencya *fol.*

279 Bogactwa *fol. 280.* O An-
 glii niektore *Sciendy fol. 280.*

Anglikow Religia *fol. 282* Herb-
fol. 233. Anglia Nowa *fol. 672.*

Arabia trojaka *fol. 515.* Arabow
 zwyczaie *fol. 519.*

AMERYKA albo Nowy Swiat
 à *fol. 663.* Krolowie tameczni
fol. 667. Ameryka Północna
 y Icy Kraie à *fol. 668.*

Amerykańskie Jnsuły *fol. 672. 679.*

Ameryka Południowa y icy Kro-
 lestwa à *fol. 673.* Arcybiskupi
 Biskupi, Zakony w Ameryce
 à *fol. 679.*

Asturya, Xięstwo *fol. 20.* An-

REGISTR RZECZY w Tey KSIĘDZE

774

<p>Andaluzya Krolestwo fol: 23
 Awenio Miasto fol: 57.
 Andes gory w Ameryce fol: 677.
 Armenia fol: 113.
 Alexandrya Miasto fol: 656
 Albania fol: 440
 AFRYKA, iey Imperia, Krole-
 stwa, Prowincye à fol: 626.
 Afrykańskie Nacye fol: 672.
 Afrykańskie Insuły fol: 660.
 Abyssyńskie Imperium iego Kro-
 lestwa Prowincyi fol: 633. A-
 byssyński Imperator czy jest
 Popem Janem? fol: 634. Ty-
 tuł iego fol: 636. Abyssyńczy-
 kow Religia y zwyczaie f: 637.
 Asphaltites Jeizoró w Judei fol: 521.
 Amazonki Amerykańskie fol: 674.
 Arragońskie Krolestwo fol: 20.
 Anatolia albo Mnieylza Azya
 fol: 505
 Archipelagus co jest y wiele ich? f. 6
 Ampitheatrum fol: 89.
 Assium Miasto fol: 169.
 Austrya Arcyksięstwo; Austry-
 akow Prerogatywy à fol: 220.
 Antwerpia Miasto: fol: 245.
 Amsterdam Miasto fol: 248.
 Agra Miasto Mogollkie fol: 592.
 Algier Miasto fol: 629.</p> | <p>Bobemia vide Czeskie Krolestwo
 Brachmanes Indyjscy fol: 595.
 Brytannia Wielka fol: 270. Brytan-
 nii tey Obywatele fol: 272.
 Belgium Krolewskie fol: 245. Bel-
 gium Federatum fol: 246.
 Burgundya fol: 56.
 Bawarya Xięstwo y Elektorat
 fol: 227.
 Bulgarya fol: 443.
 Beshleem Miasteczko fol: 571.
 Barbarya fol: 628.
 Bamberckiego Biskupa Przywi-
 leie fol: 223.
 Brandeburskie Margrabstwo y
 Elektorat fol: 254.
 Brazylia fol: 675.
 Bazylika alias Kościół S. Piotra
 w Rzymie à fol: 105.
 Bononia fol: 174. Bonońska Ka-
 tarzyna tamże.
 Berlin Miasto fol: 254.
 <p style="text-align: center;">C.</p> Continent co jest? fol: 11.
 Celtowie fol: 44.
 Cume Miasto Włoskie fol: 206.
 Canne fatalne Rzymianom Mia-
 sto fol: 208.
 Czerniechowskie Xięstwo fol: 299.
 Częstochowa fol: 300.
 Cuculowce fol: 301.</p> |
|---|---|

B.

Bosphorus co jest y Brevia fol: 7.

Cy:

Cyprus fol 442.
 Carogrod vide Konstantynopol
 Chile Krolestwo fol 677.
 Czeskie Krolestwo à fol: 223. Wo-
 dzowie y Krolowie Czescy
 fol 224.

Chaldea albo Babylonia fol 514
 Chińskie Imperium à fol: 603.
 Monarcha Chiński y Synowie
 jego fol: 605. Rada jego, tam-
 że Potencya fol: 607. Boga-
 ctwa fol: 607. Miast Chińskich
 liczba, Geniusz Sycynda, à fol: 607.
 Superstycya ich y Religia fol
 610. Chiny Północne y Po-
 łudniowe fol 615 Chińskie o-
 sobliwości fol: 616 Herb fol:
 619.

D.

Dywizya Ziemi ná Synow Nodé-
 go fol: 11 12.
 Delfinat Xięstwo fol: 56.
 Druidowie co byli fol 54.
 Dacya fol: 445.
 Drzezno fol: 238.
 Dalmacya fol: 433 434.
 Doze Xiążę Wenecki fol 188.
 Dania albo Dunskie Krolestwo y
 Norwergskie fol: 261.
 Dunicykow Fortun fol: 262.
 Ich Krolowie fol: 262. Danii

Status Politicus fol: 265 Dun-
 czykow Geniusz fol: 265 Her-
 by fol: 266.

Der orsumt ciasne przeście w Da-
 nii fol: 264.

E.

EUROPA iey Imperia, Krole-
 stwa, Xięstwa, Prowincye à
 fol: 15.

Epyrus fol 437.

Estremadura Hiszpańska Prowin-
 cya fol: 25. Estremadura Lu-
 zytańska fol 38.

Ekuryal Klasztor, Pałac, Groby
 Krolow tam Hiszpańskich f. 28

Egypskie Krolestwo à fo li: 639.
 o Egypcyanach scienda à f. 643
 Egypkie Rządy fol: 647 E-
 gypkie Miasta fol: 650. Egyp-
 skie Pyramidy fol: 655.

F.

Fyretum co iest? fol: 6.

Flandria fol: 245 247.

Finnia, albo Finlandia fol: 258

Fryzja fol: 244.

Frankonia albo Francya Orien-
 talna fol: 223.

Firletow Miasteczko gdzie Autor
 tey Xięgi mieszka fol: 321.

Francya vide Gallia.

Francya Nowa albo Kanada f: 627.

Flo-

Floreneya Miasto fol. 175.

G.

Geografia co iest? fol. 6.

Gallia albo Francya fol. 42. Gallia wieloraka tamze: Gallii rozne Narody fol. 43. Ich znaczne Miasta à fol. 43. Francyi Herb fol. 45. Francuskie Prowincye z Miastami à fol. 52. Francuscy Krolowie à fol. 59.

Ich Przywileie fol. 62.

Francie Pars fol. 64. Francuski Dwor tamze. Parlameta f. 65.

Francuski Seym fol. 66. Bogastwa, mnostwo Obywatelow, Miasta, Arcybiskupi, Biskupi, à fol. 68.

Gallecyja Krolestwo Hiszpańskie fol. 2.

Grecya co iest? y iakiezamykała Kraie à fol. 436. Greckie Insulły fol. 440.

Grob Pański y Kościół Grobu Pańskiego fol. 565.

Gröenlandia albo Gronia fol. 269.

Gades albo Kolumny Herkulesowe fol. 24.

Germania albo Niemcy, Rzymisko Niemieckie Państwo à fol. 215.

Niemcy ktore y iakie Państwa inkludują fol. 218. Niem-

cy Dolne z Elektorami Duchownemi à fol. 242. Niemcy kiedy Wiare S. przyieli? 255.

Granaty Krolestwo z Miastami à fol. 23.

Gdańsk Miasto fol. 303.

Genueńska Rzecz-Pospolita à fol. 194.

Gothia wieloraka fol. 258.

Goga Miasto Indyjskie fol. 507.²

Georgia albo Gurgistan fol. 511.

Gryzonum Respublica fol. 231.

H.

Hiszpania fol. 17. iey Krolestwa y

Herby à fol. 20. Hiszpańskie

dawne Narody fol. 191. Hiszpańscy Krolowie a fol. 30.

Hiszpanii Rządy fol. 32. Hiszpańscy Arcybiskupi, Biskupi

fol. 33. Ordery fol. 57. Potencya fol. 35. Bogactwa, Prowenta tamze. Hiszpania Nowa,

albo Meksyk fol. 669.

Hollandia fol. 248.

Hollenderska Rzecz-Pospolita à fol. 249.

Helwecya albo Szwaycarska Rzecz-Pospolita fol. 230.

Hekla gora ognista fol. 268.

Hyperborei fol. 287.

Hiszpal albo Sevilla fol. 24.¹

He-

- Herruria albo Toskańskie Xięstwo *fol: 175.*
- Herkulesowe Kolumny *vide Ga de.*
- Hannowerckie Xięstwo y Elektorat *fol: 251.*
- Hibernia Krolestwo *fol: 284.*
- Religia tameczna, osobliwośći Herb *à fol: 285.*
- Hungaria albo Węgierskie Krolestwo *à fol: 428.* Węgierscy Krolowie *fol: 430.* Statūs iaki tamże. Obywatele *fol: 430.* Węgierski Senat *fol: 431.* Prerogatywy y Prawa *fol: 431.*
- Swieci Węgierscy *fol: 432.*
- Herby *fol: 434.*
- Haga Comitū albo Gravenbag Miaſto *fol: 249.*
- I.
- Indya 'miedzy Gangsem albo Komoryna Zachodnia *fol: 592.*
- Jadyanie iacy są *fol: 593.* Bogactwa y obfitość *fol: 595.* Jaddii tey Krolestwa Dekan Malabar, Bisnagar &c *à fol: 596.*
- Indya za Gangsem albo Komoryna Włchodnia z Krolestwami Bengala, Awa Pegu, Siam Malakka &c *à fol: 600.* Indya Pomorska *fol: 619.* tey Jnłudy *fol: 623.*
- Insula y Peninsula co iest? *fol: 8.*
- Isthmus y Herfonesus co iest? *f: 8.*
- Italia albo Włochy *fol: 69.* Itali, Narody różne *fol: 70.* Dywizya Italii teraznieyszey *fol: 71.*
- Islandya Insula *fol: 268.*
- Jllyryk *fol: 434.*
- Jeruzalem Miaſto stare, frednie, Nowe *fol: 523.* mieysca znaczne w Jeruzalem *à fol: 531.* Kościot tam Salomonow *à fol: 431.* mieysca znaczne koło Jeruzalem *à fol: 555.* Kalwarya Goraf *562.* Groby Kościot Bożego Grobu *à fol: 565.* mieysca extra Jeruzalem znaczne *fol: 571.*
- Jordan rzeka *fol: 521.*
- Japońskie Imperium *à fol: 619.*
- Japończykow Geniusz, y Religia *à fol: 620.* Japoński Monarcha, iego Potencya, skarby *à fol: 623.*
- Juda Miaſto *575.*
- Jpahan Stolica Perſka *fol: 586.*
- Juſtancy albo Livonia *fol: 255.*
- Juſtanckie Xięstwo *fol: 299.*
- Językow wſzystkich w ſwiecie opisanie przez Alfabet *à fol: 743.*
- K.
- Konſtantynopol albo Carogrod Mia

- Miasto á fol: 454. Iego Ko
scioty folio 459
- Biblioteka fol: 462 różnestraktu
ry sławne á fol: 462 Jak y kie
dy Turkom tie dostało? f: 469.
- Konstantynopol albo Stam-
bul ter źnieyły á fol: 472 Pa
łace albo Saraie fol: 474 Ar
senat fol: 477. Różne casus na
Carograd fol: 477
- Kolchicka Kraina álbõ Mingre
la fol: 512
- Kolonieńskie Arcybiskubstwo y
Elektorat fol: 243
- Koncyha fol: 131.
- Kalendarz G. ra fol: 562.
- Kijawskie Xięstwo fol: 296.
- Kijaw fol: 309 Kijawskie Piecza-
ry fol: 310.
- Kreta albo Kandya Jnsuta f. 440
- Kientglzein forteca fol: 242.
- Kastella albo Kastilia stara fol: 26.
- Kastella Nowa fol: 26.
- Kana Galleycka Miasto fol: 575
- Korlyka Jntuta fol: 212.
- Kayr Stolica Egiptu fol: 650 ie-
go Meczety. fol: 652. Zamek
fol: 654 Egypkie Pyramidy
fol: 655.
- Karth go y Karthaginczykowie
fol: 629.
- Krym fol: 448.
- Komorina Peninsuła Zachodnia
fol: 592. Komoryna Peninsuła
Wschodnia fol: 600.
- Katarzyna Bonońska, vide Bo-
nońska Katarzyna.
- Katana Miasto fol: 210
- Koppenhagien Miasto Duńskie fol: 208
- Krakow Miasto fol: 305
L.
- Legionu Krolestwo fol: 25.
- Lisibona Miasto fol: 38.
- Lotaryngia fol: 233.
- Latium albo Kampania Rzymska
fol: 72 Krolowie Łacnińscy po-
tym Rzymscy, tamże fol: 72
- Lombardia z Xięstwami fol: 178.
- Lubeka Miasto fol: 254.
- Lugdun Francuskie Miasto f: 54.
- Lugdun Hollenderski fol: 249
- Lybia fol: 631.
- Lappia albo Lappończykowie
fol: 239.
- Livonia vide Inflanty.
- Litewskie Xięstwo, vide, Polskie
Krolestwo.
- Lucana albo Lukiewska Rzecz-
pospolita fol: 196.
- Luzytania albo Portugalia fol: 37
Forma Regiminis Luzytanii fol: 39
- CCCC Herb,

- Herb, Geniusz stroy, Obszer Moguncki Arcybiskup y Ele-
ność, Potencya, Bogactwa, á ktor fol 242.
fol: 49.
- Loret gdzie Domek N. Panny Mar ochium albo *Marocco* Krole-
stwo fol 170 stwo'629.
- London Sstolica Angielska ze Magiellońska Ziemia albo *Terra*
wszystkim opisana fol: 274. *Australis* fol: 676.
- Lwow Miasto fol: 212, Medyolańskie Xięstwo y Miasto
M. á fol: 379
- Maurytania fol. 628 Mantua Miasto y Xięstwo fol: 180
- Marochium* fol: 629 Mogola Imperium fol. 588 Mogol-
Morawia fol: 223. scy: Obywatele fol. 588. Dwor,
Murcyi Krolestwo fol. 23 Woysko Mogola fol. 590. Pro-
Meacum Stolica Japonii fol. 620 wincye Mogolskie fol. 591.
- Macedonia fol: 439 Monomotapy Imperium fol. 658.
- Mezia fol. 433. Monemugow Imperium fol. 658.
- Moldawia y Moltany fol. 447, Malta Insula Herb fol. 213
- Moskwa albo Rossyjskie Imperiū, Madryt Miasto fol. 28.
- iego Krolestwa, Xięstwa, Pro Marka S. Kościół w Wenecyi
wincye á fol: 423. Synod Ru fol. 184.
- ski fol 428. *Monachium* Miasto fol. 228.
- Moskwa Miasto fol: 427. Moskie Mergenthemium Miasto Krzyża-
wskie inne Miasta y osobli ckie fol. 224
- wości á fol: 427.
- Moskiewskie obyczaje fol: 427 N.
- Moskiewska Religia fol 433. Norwegia Krolestwo fol, 262
- Prawa fol: 426 Potencya fol 427 Norwegii Herb fol: 270.
- bogactwa tamże Dwor Impe- *Nanking* Miasto Chińskie 616
- ratorski fol: 427 Herb fol: 428. Neapolitańskie Krolestwo á
fol. 197.
- Mazowieckie Xięstwo fol: 298 Neapol Miasto fol. 200 Herb
- Mezopotamia fol. 514. 204

Nawarra Hiszpańska fol. 20.
 Norymberga Miasto fol. 235.
 Nazareth Miasto fol. 575
 Nowy Swiat vide Ameryka.

O.

Ormuz fol. 588.
 Olympia Miasto fol. 438.

P.

Portus co jest, y wiele ich jest f. 9
 Palus co jest fol. 10.
 Promontorium co jest wiele, ich
 fol. 10 11.

Palatinatus Rheni Xięstwo y Ele-
 ktorat fol. 232.

Pateoli fol. 205.

Peking Miasto Chińskie fol. 615

Palatinatus superior fol. 228.

Polskie Krolestwo á fol. 286.

Polskie Narody, fol. 286. Wiara
 fol. 289. Xięstwa, Wojewodz-
 twa Polskie a fol. 290 Herb

Polski y Xięstwa Liewskiego
 fol. 291 Xięstwo Wielkie Li-
 tewskie fol. 292 Xiążęta Lite-
 wscy fol. 293:

Polskie Miasta znacznie-
 sze á folio 299. Polskich
 Miast epitheta fol. 322 Polskie
 Fortece tamże. Pałace fol. 322
 Polskie Gory fol. 323. Rzeki

fol. 325 Polskie Mineraly f. 329
 Chleba, Soli, Bydła w Pol-
 Źcze obfitość fol. 332 Polskie
 osobliwości á fol. 333. Polskich
 Xiążąt y Krolow Series á fol.
 335 Elekeya y Koronacya Kro-
 lowi fol. 369. Ich Prerogaty-
 wy fol. 372 Polakow Wol-
 ność złota fol. 374

Polski Senat fol. 375 Arcybiskupi,
 Biskupi Polscy á fol. 376 Pol-
 scy Kardynali fol. 395 Polski
 Senat Swiecki á fol. 397. Mi-
 nistrowie 399. Officialistowie
 fol. 400 Officia Ziemskie f. 402.
 Polskie Prawa fol. 403. Try-
 bunały fol. 404 Polakow Po-
 tencya fol. 406.

Polscy Swięci fol. 409 W Pol-
 Źcze Krucyfixe cudowne
 fol. 416 Obrazy N. Panny f. 418.

Prusy dwoiakie fol. 254.

Podlaskie Xięstwo fol. 298

Poznań Miasto fol. 316.

Pyramidy Egypckie vide Egyp-
 ckie Pyramidy.

Perskie Imperium fol. á 578. Nacy9
 tam olim mieszkające fol. 57
 Sukces Persow fol. 580. i Kró-
 lowie Perscy, Krolewiczo-
 wie fol. 582 O Persach seienda
 fol.

- fol. 584. Perskie Prowincye á Ruscy Władcy albo Biskupi
fol. 585.
- Placencya Miasto fol. 181.
- Praga Miasto fol. 224.
- Pruskie Xięstwo fol. 296.
- Piskaria albo Perłotowka fol. 599.
- Palestyna albo Ziemia Święta
fol. 520.
- Portugalia *vide* Lozytania
- Peru albo Perwańskie Krolestwo
fol. 677
- Peninsula* co jest *vide* Jnsufa.
- Papież, iego Elekcyja fol. 117.
- Papież koncilia konwokuje f. 131.
- Kardynałow pro nowie fol. 136.
- Kongregacye czyni, fol. 138.
- Świętych Beatyfikuje y Kano-
nizuje fol. 140 Odpusty na-
dane fol. 143 Patryarchow kre-
nie fol. 146. Ordynue Bisku-
pow fol. 149 Papieżow nie-
ktorych *Series* fol. 150 o Papie-
żach dwie *notanda* á fol. 128 Pa-
Pieski Dwor fol. 164.
- Paryż Miasto z Pałacami, Ko-
ściołami, oz dobami á fol. 45.
- Padwa Miasto fol. 192.
- Pecarbuż Miasto fol. 428.
- R.
- Ruśkie Xięstwo y Woiewodz-
two, á folia 294.
- unici á fol. 393.
- Rohatyn Miasto fol. 321.
- Rhodus Jnsufa 442.
- Romania *vide* Tracya.
- Rawenna Miasto fol. 172.
- Raguzka Rzecz Pospolita fol. 435
- Rupella albo Roszel fol. 53.
- Rzym Starv fol. 73. Rzymu de-
finicye fol. 74 iego obszer-
ność fol. 75 Początki fol. 77.
- Rzymskie struktury, różne sta-
rożytne á fol. 78 Rzymscy O-
fiarczyney albo Koptani Po-
gańscy fol. 87 Rzymskich Ce-
larzow pogrzeh fol. 87 Rzym-
skie inn *opera*. *Circi* á fol. 92
Łażnie fol. 93. *Arcus Triumpha-
les* fol. 95 Rynki fol. 94 O-
belizki fol. 95. Rzymu czę-
ści fol. 99.
- Rzymskie Bramy fol. 99. Gości-
niec fol. 101 Rzymskie *Clades*,
tamże. Rzym terażniejszy
fol. 102 Bran y fol. 103. Wieże
tamże Rządy fol. 303 Bazyli-
ki różne, Pałace, Fontanny
á fol. 104. Szpitale fol. 113 *Semi-
naria* fol. 114. Akademia fol. 114.
- Biblioteka Watykańska fol. 114.
Pałace fol. 115. Co Papież czy-
ni *vide* Papież. Scan.

- S.
Scandinavia, albo Szwecyá, Dania, Norwegia fol. 256.
 Szwecyca fol. 256 Szwedow Geniusz fol. 258 Szwecyi Rzady fol. 260 Wiareg Katolicki, kiedy przyieli y utracili fol. 260 Bogaćstwa, Potencya fol. 261. Sledzi lowka fol. 269,
 Stewia albo Szwabka Ziemia fol. 229 Skryckfinia fol. 259.
Sophis Kościół w Carogrodzie fol. 459. Sycylia Krolestwo fol. 208. Herb f. 211.
 Saxonia dwojaka fol. 236.
 Sklawonia á fol. 433.
Sevilla vide Hiszpal
 Seny Miasto Włoskie fol. 177.
 Sarmacya Europeyska fol. 286.
 Smoleńskie Xięstwo fol. 229
 Smoleńsk Miasto fol. 317.
Sparta Miasto fol. 438.
 Sztokolm Miasto fol. 257.
Sant Marino Rzecz Pospolitá f. 172
 Sztambuł vide Konstantynopol
 Szkocyja Krolestwo fol. 283 iey Insuły 284 iey osobliwości tamże.
 Sędomierz Miasto fol. 317.
Scythia Europeyska fol. 443 druga Azyatycka fol. 444 Scy-
- tow Nacye różne fol. 444.
 T.
 Turingia fol. 236.
 Tolosa Miasto fol. 58.
 Tracya albo Romania fol. 452.
Transylwania albo Siedmigrodzka Ziemia fol. 445.
 Tartaria Większa albo Północna fol. 498.
 Tartaria mnidsza fol. 447.
 Tartarow Geniusz y Scienda o nich fol. 449.
 Toskańskie Xięstwo, vide Hetru-ria.
 Trewirskie Arcybiskupstwo y Elektorat fol. 243.
Tbule Josuá fol. 268.
Terra Australis, wie Magiellanska Ziemia.
 Tyrol Hrabstwo fol. 226.
 Turcyja Europeyska fol. 439.
 Tureckie Imperium w Europie fol. 458.
 Turecki Cesarz fol. 478. Elekcya iego, y Koronacya fol. 479.
 Zabawy iego fol. 480 Tyruty iego fol. 482. Dwor iego fol. 482. Urzednicy 486 bogaćstwa fol. 489. Potencya tamże. Posta przyięcie y iego *observanda* á fol. 491. O Turkach *scienda* fol. 492.

- fol. 493. Herb fol. 496. Turckie Imperium w Azyi z dwiema Prowincjami fol. 502.
- Turkomannia fol. 513
- Thabor Gora fol. 577.
- U.V.
- Vestales Panny Pogańskie fol. 79
- Veji Miasto starożytne fol. 177.
- W.
- Wenecka RzeczPospolita fol. 181.
- Wenecya Miasto y Xięstwo fol. 182
- Wenecka Szlachta fol. 187 R 23.
- dy Wenetow fol. 188. Officia listowie fol. 190.
- Werona Miasto fol. 191
- Walencyi Krolestwo fol. 21.
- Wetterawia fol. 236.
- Wołoska Ziemia fol. 446
- Westfalia fol. 244.
- Wersal Ogród y Rezydencya Krola Francuskiego fol. 52.
- Włochy vide Italia.
- Włoskich Miast epitheta fol. 213.
- Włoskie Kasztele, Porty, Arcybiskupi, Biskupi, Akademia á fol. 213.
- Węgry vide Hungaria
- Wiedeń w Austryi fol. 221.
- Wesyr Azem fol. 483 Tytuł do niego fol. 484.
- Wielorybow y Sledzi Łowka fol. 269.
- Warmińskie Xięstwo fol. 297.
- Warszawa fol. 318.
- Wilno Miasto fol. 20.
- Wisła Rzeka fol. 327.
- Z.
- Zmudzkie Xięstwo fol. 298.
- Zarmis albo Ulpia Trajana fol. 446
- Ziemia Święta vide Palestyna.
- Zosi Kościół vide Sophii
- Zwierciadło Geniuszow różnych Narodow przez Abiccadto á fol. 680.
- Zakony różne przez alfabet. rozłożone á fol. 762.

E X K U Z A

ERROROW DRUK ARSKICH.

Mędrzec to przyzna każdy, bez wszelkiego sporu:

Ze Druk, y Labirynt nie jest bez erroru;

Więc poprawi CZYTELNIK to sam, to z Regestru,

Nie podając Autora do censur sekwestru.

